

ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರ

ರಾ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ

ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ ವಿರಚಿತ

ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರ

“ ನಿಃಶಂಕಹೃದಯ ” ವೆಂಬ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮೇತ

ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೧

ಸ್ವರಗತಾಧ್ಯಾಯ (ಪ್ರಕರಣಗಳು 1-3)

ಅನುವಾದ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ರಾ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ, ಎಂ.ಎಸ್ಸಿ.,
(ಮೈಸೂರು ಸರ್ವೋದಲಯ)

ಗೌ. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ,

ಶ್ರೀ ಪರಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅಕಾಡಮಿ ಆಫ್ ಫೈನ್ ಆರ್ಟ್ಸ್, ಮೈಸೂರು

ಪ್ರಸಾರಾಂಗ

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ

1968

॥ ಶ್ರೀ ॥

ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ ವಿರಚಿತ

ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರ

“ ನೀತಂಕಹೃದಯ ” ನೆಂಬ ಕನ್ನಡ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮೇತ

ಸಂಪುಟ ೧, ಭಾಗ ೧

ಸ್ವರಗತಾಧ್ಯಾಯ (ಪ್ರಕರಣಗಳು 1-3)

ಅನುವಾದ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ :

ರಾ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ, ಎಂ.ಎಸ್.ಸಿ.,

(ಮೈಸೂರು ಸರ್ವೋಚ್ಚ)

ಗೌ|| ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ,

ಶ್ರೀ ವರಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅಕಾಡಮಿ ಆಫ್ ಫೈನ್ ಆರ್ಟ್ಸ್, ಮೈಸೂರು

ಪ್ರಸಾರಾಂಗ

ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ

1968

ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ ೧೯೬೮

ಎಲ್ಲ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಕಾದಿರಿಸಲಾಗಿದೆ

ಪ್ರಕಾಶಕರು :

ಡೈರೆಕ್ಟರ್, ಪ್ರಸಾರಾಂಗ

ಮಾನ್ಯಸಂಗೊತ್ತಿ

ಮೈಸೂರು-೬

ಬೆಲೆ :

ಸಾಧಾ ಪ್ರತಿ : ೧೮ ರೂ.

ಉತ್ತಮ ಪ್ರತಿ : ೨೫ ರೂ.

ಮುದ್ರಕರು : ಡಿ. ರಾಜರತ್ನಂ

ಶ್ರೀ ಪಂಚಾಂಗಾರ್ಯ ಎಲೆಕ್ಟ್ರಿಕ್ ಪ್ರೆಸ್, ಮೈಸೂರು

ಮುನ್ನುಡಿ

ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಸರ್ವ ಶ್ರೇಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೇಶಭಾಷೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಬೇಕಾದುದು ಅತ್ಯವಶ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಒಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಭಾಷಾಭಿಮಾನಿಗಳು ದುರುದ್ದೇಶದಿಂದಾಗಲಿ, ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಮನೋಭಾವದಿಂದಾಗಲಿ ದೇಶವನ್ನು ಮಾತನಾಡಿ. ರಾಷ್ಟ್ರದ ಸರ್ವತೋಮುಖವಾದ ಪ್ರಗತಿ ಮತ್ತು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸರ್ವಾಂಗೀಣ ವಿಕಾಸ—ಇವುಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸದಿಸಿದ ಕೂಲಂಕಷವಾದ ಚರ್ಚೆ ಮತ್ತು ಸರ್ವಕಾಲಿಕವಾದ ವಿಚಾರಮುಘನಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ ತತ್ತ್ವವಿದು. ಇಲ್ಲಿ ಅಮರನಾಥ ರೂಢಿ ರಂಭ ಶ್ರೀಶ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣತಜ್ಞರಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮಹಾತ್ಮಾ ಗಾಂಧೀಜಿಯಂಥ ರಾಷ್ಟ್ರವಾಯುಕರವರೆಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ದೇಶಭಾಷಾ ಮಾಧ್ಯಮದ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿಬೀಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಿಂದಿನ ಅಂಗ್ಲ ಸರ್ಕಾರ ನೀಡಿದ್ದ 'ಸ್ಯಾಂಡರ್' ವಿಚಾರಣಾ ಸಮಿತಿ ಮತ್ತು 'ಹಾರ್ಟೋಲ್ಡ್ ಸಮಿತಿ'ಗಳೂ 'ಸರ್ ಚಾರ್ಲ್ಸ್ ವೆಬ್', 'ಸರ್ ಸಾರ್ಜಾಂಟ್' ಮೊದಲಾದ ವಿದೇಶೀಯ ಶಿಕ್ಷಣತಜ್ಞರೂ, ದೇಶಭಾಷಾ ಮಾಧ್ಯಮದಿಂದಲ್ಲದೆ ಭಾರತೀಯರ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಫಲವಾಗದೆಯೂ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಾಗದೆಯೂ ವಿಕಾಸದಿಂದ ಸಾರಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಶಿಕ್ಷಣಸೂತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡೇ ಭರತಮಂದದ ಅನೇಕ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಲ್ಲಿ ದೇಶಭಾಷಾ ಮಾಧ್ಯಮ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯಗತವಾಗುತ್ತಿದೆ. ಸಾಗರಪುರ, ಅಲಪಾಬಾದ್, ಕಾಶಿ ಮೊದಲಾದ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಗಳಿಂದ ಅಧಿಕೃತವಾಗಿ ದೊರೆತ ವರದಿಗಳಿಂದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಅದರಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅನುಸಂಧ ವಾಗಿ ದೇಶಭಾಷಾ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದೂ, ಅವರಿಂದ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಫಲಿತಾಂಶ ತುಂಬಾ ಆಕಾಶಾಯಕವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿರುವುದೂ ಸುಪ್ರಸಂಗವಾಗುತ್ತಿದೆ.

ದೇಶಭಾಷಾ ಮಾಧ್ಯಮ ಬೇಡವೆನ್ನುವ ಸಂಪ್ರದಾಯತರಣರ ಸಂಖ್ಯೆ ಈಗೀಗ ಒಳಮುಟ್ಟಿಗೆ ಇಳಿಯುವ ವಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಇಲ್ಲೊಬ್ಬರು ಇನ್ನೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಅವರು ತಮ್ಮ ನಿಲುವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಕೊಡುವ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಗಳಿವು :

೧. ದೇಶಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಅಥವಾ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪದಗಳ ದಾಖಲ್.
 ೨. ಗ್ರಂಥಗಳ ಅಭಾವ.
 ೩. ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಂತಗಳ ವಿದ್ಯಾಂಸರ ಸಂಪರ್ಕಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರ ವರದರದ ವಿಧಿಮಯಕ್ಕೆ ಅಡಚಣೆ.
- ಈ ಕಾರಣಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿರಾಧಾರವೆಂಬುದು ಕೆಳಗಣ ವಿವರಣೆಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ :

೧. ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಅಥವಾ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ಹೊಸ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಸಂಕಲಿತ ಗುರಿಯಾಗಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಇದ್ದಡಾಗಿಯೇ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅವಶ್ಯಕತೆ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಮಾತ್ರ ವಿವರಣಾತ್ಮಕವಾಗಿ ದೇಶಭಾಷೆಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬಹುದು. ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಅಂಕಿತನಾಮಗಳು ತಾವೆ! ಕೇಂದ್ರ ಸರ್ಕಾರದ ವಿದ್ಯಾಪಾತಿ ತಯಾರಿಸಿದವ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಪದಗಳ ಕೊರತೆ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವೂ ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ.

೨. ಈಗಾಗಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಗ್ರಂಥಗಳು ಹೊರಬೀಳುತ್ತಿವೆ. ಅವಶ್ಯಕತೆ ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ. ಮೇಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಾಕಿ ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಸಾಕು ಗ್ರಂಥಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದೆ ಹೊರಬರುತ್ತವೆ.

೩- ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಹಿಂದಿ ಅಥವಾ ಇಂಗ್ಲಿಷ್ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಕಡ್ಡಾಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಓದಬಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕರಿಯಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಸಂಬಂಧಕ್ಕಾಗಿ, ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರ ವಿಧಿಮಂಗಳಕ್ಕಾಗಿ ಅನೇಕನೆ ಲಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ದೊಡ್ಡ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರ ಸಂಖ್ಯೆ ಅತ್ಯಲ್ಪಭಾಗವನ್ನುವುದನ್ನು, ಈ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸರ್ಕಾರಿ ನೌಕರರ ಹಿತಕ್ಕಾಗಿ ಇಡೀ ರಾಷ್ಟ್ರದ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಬಲಿಗೊಡುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ಮರೆಯಬಾರದು.

ಶ್ರೀ ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ ಅವರು ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧ್ಯಾಪಕರು. ಆದರೆ ಸಂಗೀತ ಅವರ ಮನಕೆಳದ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿದೆ. ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಕಲೆಗೂ ಅವರು ಅವರ ಸೋದರ ವರ್ಗದವರೂ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಸೇವೆ ಸ್ತುತ್ಯವಾದದ್ದು. "ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರ" ವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರಿಗೆ ಅವರು ಲಲಿತವಾದ ಆದರೆ ಪಾಂಡಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟು ಕನ್ನಡಿಗರ ಕೃತಜ್ಞತೆಗೆ ಪಾತ್ರರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಕುರಿತು ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಅವರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಹೊತ್ತಿನ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸಲಿ ಎಂದು ಹಾರೈಸುತ್ತೇನೆ.

೧೬-೨-೧೯೬೮

ಮೈಸೂರು

ಕೆ. ವಿ. ಪುಟ್ಟಪ್ಪ,

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕ.

ಬಿನ್ನಹ

ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ—ಏಕೆ ?

ರಾಜಕೀಯ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ಗಳಿಸಿದ ಈ ಎರಡು ದಶಕಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ನಡೆದು, ನುಡಿದಿರಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಸವಾಗಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸಾಹಸ, ಸಂಭ್ರಮಗಳಲ್ಲಿದ್ದೀವೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಕಾಂಡಲಿನಿಯು ಮೊರೆ ಕಳಚಿ ಅನಂತಕಾಲದ ವಿವೇಕ, ಗಾಂಭೀರ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅಧುನಿಕತೆಯ ಯೋಸ ಜಪ್ತನ, ಯೋಸ ಜೈತನ್ಯಗಳನ್ನೂ ಮೈಗೂಡಿಸಿ ಕೊಂಡು ನವನವೋದ್ವೇಗವಾರಿಯಾಗುವ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿವೆ. ಯೋಸ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಬೆರಗಿಯ ನೋಡವನ್ನು ಭಾರತಮಾತೆಯು ಇಂದು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಳೆ ; ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯ, ಸಹಜವು.

ಸಾಳೆಗಾಗಿ ಇಂದು ಹಿಂದಿನದರ ಬುನಾದಿಯ ಮೇಲೆ ಕಟ್ಟಬೇಕಷ್ಟೆ. ಈ ನಮ್ಮ ಪುಣ್ಯಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ 'ಹಿಂದಿನದರ ಮಹತ್ವ ಬೃಹತ್ತಾಗಿದೆ, ತ್ರಿಕಾಲಾಬಾಧಿತವಾಗಿದೆ ; ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಋಷಿಗಳು ಮಾನವ ಜ್ಞಾನಕೋಶದ ಎಲ್ಲ ದಿಕ್ಕುಗಳಿಗೂ ಸೀಮಾಪುರುಷರಾದರು ; ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಿಗೂ ವೈದೋಪದವಸತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗೆ ಕಾಲದೊಡಲಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯವನ್ನೂ, ಅದರ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾಲದೊಡಲಿನಿಂದ ಪಾತ್ರತೆ, ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಗಳನ್ನೂ ಕಂಡುಕೊಟ್ಟು ಅದನ್ನು ದಿವ್ಯ-ಭವ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದರು. ಹೀಗೆ ತಾಯಿದೇವನಂತಿರುವ ಕೆಲವು ಆಧಾರಭೂತ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ವಿಶ್ವವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಸದೃಶತೆಯು ಮಾಡಿದ, ಮಾನುಷ ರುವ ಸರ್ವಾಂಗವೊಂದರಾದ ಲಾಸ್ಯವನ್ನೂ ವಿಶೇಷ ಸುಂದರ ಅಂಚರವನ್ನೂ ಒಂದುಮಾಡುವ ತಾಳ-ಲಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದವು. ಈ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಸಮಗ್ರ ಪರಿಚಯದಿಂದಲೇ ಈ ಕಲ್ಪನೆಗಳ ಅವು ಮೂಡಬಲ್ಲವು. ಇಂತಹ ವಿವಿಧ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿ (ಪು. 443-450) ಸೂಚಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಒಂದು. ಮಾನವಜೀವನದ ಕಾರ್ಥ್ಯಗಮನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರತ ಮೌಲ್ಯಗಳ ಅನ್ವೇಷಣವೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನಿಸಿದರೆ, ಅವುಗಳ ತಿದ್ದುಗ್ರಮನವು ನಾಗರಿಕತೆಯನ್ನಿಸಿ ಲರಿತಕಲೆಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಜೀವನದ ಸಮಗ್ರಸಮಗ್ರವರ್ತನಕ್ಕೆ ಅನಿವಾರ್ಯ ವಾಗುವ ಅನುಭವಕೋಶದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತವೂ, ಜ್ಞಾನಕೋಶದಲ್ಲಿ ಅದರ ಶಾಸ್ತ್ರವೂ ಸೇರಿವೆ. ವೇದಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಜೊತೆಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದ ಹಾಗೂ ಅದರ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಸುಂದರವಾದ, ಅಪ್ಪಳಿಯದ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಆಳವಾಗಿ, ಅನನ್ಯವದ್ಯವಾದ ಪಾಂಡಿತ್ಯದಿಂದ, ವ್ಯಾಖ್ಯೆವೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವೂ ಆದ ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬ ಅಭ್ಯಾಸವು ಅಕರ್ಷಕವೂ ಬೋದು, ಅನತ್ಯಕವೂ ಬೋದು.

ಎಂದೇ ಈ ಗ್ರಂಥ. ಸಂಗೀತವು ಕೇವಲ ಕೇವಲ ಆನಂದಿಸಬೇಕಾದ ಕಲೆ, ಶಾಸ್ತ್ರವು ಕೇವಲ ಗ್ರಂಥಸ್ವರೂಪ, ಲಕ್ಷ್ಯವಿಧುರವಾದ ಧೀಮಂತಗಳ ಗೊಂದಲ, ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ಗತಕಾಲದ ಕತ್ತಲೆಯ ಗುಲಿಯಿಂದ ಆಗಿರು ತಂದ, ಪ್ರಾಪ್ತವಸ್ತುಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಭಾವನೆ ತಳೆದವರಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ರುಚಿಯೂ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇದೆವು. ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿಯೂ ಅದರ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ, ಮಾನವಕೋಟಿಯ ಮುನ್ನಡೆಯಲ್ಲಿರುವ, ಮಹತ್ವದ ಇನ್ನೇನೋ ಇದೆ, ಅದನ್ನು ಅವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅರಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ನಾನು ನೆಮ್ಮದಾಗಿ ಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ.

ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ—ಏಕೆ ?

ಈ ಪ್ರಯತ್ನದ ಅಂಗವಾಗಿ ಈ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವನ್ನೂ ನಾಕಂಕಲ್ಪದಯವನ್ನೂ ಕನ್ನಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೊದಲ ಸದೃಶವಾದ, ರವಿಕೋಟಿ ತೇಜಸ್ವಿನ ತೀರಿಗೆ ಸಣ್ಣ ನೊಡರಿನ ಅರತಿಯು ಸಮರ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರವನ್ನು ಬೇವಗಿಯ ಯಾದವಸಂಘದೇವನ ಕಂದಾಯದಮಂತ್ರಿಯಾಗಿದ್ದ ನಾಕಂಕಲ್ಪಾದೇವನು ಶ್ರೀ.ಶ. ಹದಿನೂರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದನು. ಅವನು ಸೋಡಲಬೇವನ ಪುತ್ರ, ಭಾಸ್ಕರದೇವನ ಪೌತ್ರ. ಅವನ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರು ಮತ್ತು ಅವನ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಕನ್ನಡದ ಕನ್ನಡಿಗರನ್ನು ಹಿಡಿಯಲು ನನ್ನನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸಿದ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಬಹುದು: ಗೀತೆ, ವಾದನ, ವರ್ತನಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಗೀತವೆಂಬ ಒಂದೇ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥದ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವೂ ವೈಚ್ಛಿನ್ಯವೂ ಆದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ತಮಗೆ ಅವುಗಳಿಗೂ ಅದ್ದುಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಗೂ ಬೇರೊಬ್ಬನವತಿಯನ್ನು ಪ್ರಪಂಚಮವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೂಲಕ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಲು ಇದೇ ಅತ್ಯಂತ ಸರಿಯಾದ ಗ್ರಂಥ. ಏಕೆಂದರೆ ಯುಗದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಕವಿವೃತ್ತದಯವನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರವೈದ್ಯರನ್ನೂ ಗಣಿತಮಿತಿಯನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುನ್ನತ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥವು ಇದೊಂದೇ.

ಬೃಹತ್ಪು ಮಹತ್ಪುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವು ಸಾಬೀತುಬಿಡುವುದು. ಭಗವಾನ್ ಭದ್ರತಮುನಿಯು ನಾಟ್ಯಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಅರುಸಾದ ತೋರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗೀತ ವಾದಿತ್ರ ವರ್ತನಗಳನ್ನು ನಾಟ್ಯೋಪಕಾರಕಗಳೆಂದು ಮಾತ್ರ ಬಗೆದು ಸುವಾದು ಒಂದು ಸಾವಿರ ತೋರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವರ್ಗಿಸಿದ್ದರೆ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ವಾದಿತ್ರವರ್ತನಗಳನ್ನೇ ಸುಮಾರು ಐದುಸಾವಿರ ತೋರಗಳಲ್ಲಿವರ್ಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮಾತೂ, -ನಿಪಾತವೂ, ವಾಕ್ಯರಚನಾವೂ ಸತ್ಯ-ಸೂತ್ರರೂಪದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತ ದಂತೆಯೇ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದ್ದು ಬೇರೆಡೆ ಇಲ್ಲ, ಬೇರೆಡೆ ಇದುವುದಿಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿದೆ. ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಇದು ವೇದಸದೃಶವಾದುದು. ಅದನ್ನು ವಿಪುಲವಾಗಿ ಅಕ್ಷರಕ: ಉದ್ಗರಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ಅಥವಾ ಇತರ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ತೂರ್ತಿ, ಪೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಪದೆಯದ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥವು ಅನೇಕ-ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ-ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನಾದರೂ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸ್ವಕಲ್ಪಿತಲಕ್ಷ್ಮಿತವಾಗಿ ಬರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತ ವೆಂಬ ರತ್ನಾಕರ (ಸಾಗರ) ವನ್ನು - ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮತಪಯೋಗವನ್ನು -ಕಡೆದು ಸಾರರೂಪವಾದ, ಅಮೃತ ವಾದ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದೇನೆ ಎನ್ನುವ ಅವನ ಮಾತು ಅಕ್ಷರಕ: ಸತ್ಯವಾದುದು. ಅದುದರಿಂದ ಹಿಂತೆ ಮುಂದಿನವರ ಹಿತ್ತಲೆಯಲ್ಲಿ, ಯಾಥಾಶಕ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದಾಗ ಅವನ ಗ್ರಂಥವು ಇಡೀ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದ ಸಮಗ್ರ ಇತಿವಾಸವನ್ನು ಹಿತ್ತಿಸುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮತವೈವಿಧ್ಯದ ಅರಣ್ಯ ವನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಟೊಕ್ಕುಗೊಳಿಸಿ ಮೂರರ ಉದ್ಭಾವನವನ್ನಾಗಿ ಕಾಣಲು ಬೇಕಾಗಿರುವ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆ; ಈ ಮತವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಒಂದಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ವ್ಯಾಪಕವೂ ನಿರ್ವಾಹವೂ ಸಂಪೂರ್ಣವೂ ಆದ ಜ್ಞಾನವನ್ನಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಅಲ್ಲದೆ, ಯಾವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಭ್ಯಾಸವು ಅದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಇತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಿಂದ ಅಲೆದು, ವಿಮರ್ಶಿಸಿ, ಸಂಬಂಧಿಸಿ, ಕಲೆಗಟ್ಟಿದಾಗಲೇ ಅದರ ಅಭ್ಯಾಸವು ಸಾರ್ಥಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನುದ್ದಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ ಸೂರಿಯು ಅತ್ಯವಿಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ, ಪೂರವಿಧ್ಯೆಯಲ್ಲಿ, ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ, ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ, ನಾಡವಿಜ್ಞಾನ, ಸೌಂದರ್ಯಮೀಮಾಂಸಾಶಾಸ್ತ್ರ ಮುಂತಾದವು ಗಳಲ್ಲಿ ತಲುಪಬೇಕಾದ ಪರಿಣತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವನು. ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವು ಇದನ್ನು ನಿಷ್ಪಂದಿಸುವಾಗ ಪುನಃ ಪುನಃ

ಪ್ರಮಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಪರಿಭಾಷೆ, ತಂತ್ರ, ವಿಧಾನಗಳನ್ನೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಲು ಸಾಧಕವಾಗಿರುವುದು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವೆಂದೇ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವಾದುದೆಂದರೆ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಧುನಿಕವಾಗಿ ಸಂಶೋಧಿತವಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಜ್ಞಾನದ ಪರಿಚ್ಛೇದ ಒಳಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆಯಾಗಿ, ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ಉಳಿದಿರುವ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಇದೇ. ಅಧುನಿಕ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಸಾರವನ್ನು ಸಾರಾರು ವರ್ಣಗಳ ಹಿಂದೆ ಇದ್ದ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಮುಂಗಂಡು ಅಸಂಧಿಗೃಹದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸಿಟ್ಟಿಟ್ಟುಡುತ್ತಿದ್ದು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಲು ಈ ಗ್ರಂಥವು ವಿಸ್ತೃತ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಗಳೂ ಮೂಲಭೂತವಾಗಿರುವ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ ಚಿತ್ರಣವನ್ನು ಬೀಜರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇದ್ದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷೆಯಿಂದ ಬಹುದೇ, ತಾನು ಕೈಗೊಂಡ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂಬ ಅಭಿಮಾನದ ಅತಿಗೀತವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅನುಮಾನಿಸಬಹುದಾದರೂ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಆಳವಾದ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಲೆಂದು ನಮ್ಮವಾದ ಅಪ್ಪಾಸವನ್ನು ನೀಡುತ್ತೇನೆ.

ಇಂತಹ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥದ ಅಭ್ಯಾಸವು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿಯೂ ನಡೆಯದಿರುವುದು ಕೊಡುವ ಅದರ ಸತ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿ. ರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಟ್ಟದ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಚಾರಗೋಷ್ಠಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿವಿನ ಕಲ್ಪನೆಗಳೂ, ಅರ್ಥ ಸತ್ಯಗಳೂ, ಮಿಥ್ಯಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳೂ ವ್ಯಕ್ತವಾದುವನ್ನು ನಾನೇ ಕಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಂತೂ ಈ ಗ್ರಂಥದ ಬೆಸರನ್ನು ಕೀಳಿರುವವರೇ ಅಪರೂಪ.

ಅದುದರಿಂದ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಸಾಹಸವನ್ನು ನಾನು ಕೈಗೊಳ್ಳಬೇಕಾಯಿತು. ಇದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಾನು ಇದನ್ನು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಿದೆ; ಅದ್ಭುತವಾದ ಈ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಭಗವಾನ್ ಶ್ರೀ ಕಾರ್ಜುಣದೇವನು ಕನ್ನಡಿಗನಾಗಿದ್ದವನು. ಈ ಹೆಮ್ಮೆಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಗರೊಡನೆ ಹಾಲುಗೊಳ್ಳಲೆಂದೇ ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ—ಏಕೆ?

ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವು ಸ್ವರಗತ, ರಾಗವಿದೇಶ, ಪ್ರತಿಭಾಕ, ಪ್ರಮಿಧ, ತಾಳ, ವಾದ್ಯ ಮುತ್ತು ನರ್ತನ ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಗಳುಳ್ಳ ಏಳು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಗ್ರಂಥ. ಈ ಏಳು ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನೂ ಇದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ವಿವರಗಳನ್ನು ಅನುವಾದ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಪರಿವಿಷ್ಟಗಳೊಡನೆ ಬರೆದುಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಭವ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯವು ನನಗೆ ಅಣತಿಯತ್ತಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದೇ ಕ್ರೌನ್ ಪಬ್ಲಿಕೇಷನ್ಸ್‌ನ ಹತ್ತಾರುಸಾವಿರ ಪುಟಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಬಹುವಾದ ಈ ಬೃಹದ್ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ನಿರ್ಧರಿಸಿರುವ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಸಾಹಸವನ್ನೂ ಮೇಲ್ಕಂಡಿರುವುದನ್ನೂ ನೆನೆಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅಭಿಮಾನದಿಂದ, ಕೃತಜ್ಞತೆಯಿಂದ ನನ್ನ ಮೈ ನವಿರಲು ತ್ತದೆ. ಈ ಅಷ್ಟೆಯನ್ನು ನಾನು ತಿರಿಸುವೆನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಇದೀ ಚೀನಮಾನದ ಕೆಲಸ; ಇದನ್ನು ನನ್ನ ಹಿರಿಯರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಅಭಿಯುಕ್ತರಾದ ಭರತ, ಮತಂಗ, ಕಾರ್ಜುಣದೇವರು ಮುಂತಾದ ಅನುಗ್ರಹವೂ ಕನ್ನಡಿಗರ ಅತಿವಾರವೂ ನಡೆಸಿಕೊಡಬೇಕು.

ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಸಾಮಾನ್ಯದ ಕೊರತೆಯಿರುವುದನ್ನು ಸಂದರ್ಭ ಬಂದಾಗಲೆಲ್ಲಾ ನಾನು ಬೇಕುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದೇನೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಕನ್ನಡಿಗರು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೂ ಇದ್ದ ಸಂಗೀತದ ಕಲೆ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಧಾರ್ಮಿಕ, ಸಂಶೋಧನೆ ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಯಕನವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಈ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತವೆಂದು ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಾರಣವಾಗುವುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಅಧುನಿಕ ಕನ್ನಡ ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಕೊರತೆಯಿಂದಲೂ, ಈ ಅದ್ಭುತ ಭವ್ಯ ಪರಿವರಿಯ ಬಗೆಗೆ ಕನ್ನಡದ ಜನದಲ್ಲಿ ನಿದ್ರಾಭವಾನ, ನಿರಾಸಕ್ತಿ,

ನಿರುತ್ಸಾಹಗಳೇ ಕುಂಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಕುಂಬಾ ವ್ಯವಸ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಅಂತ್ಯ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ದೊರೆಯಬಹುದಾಗಿದ್ದ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ, ವಿಮರ್ಶೆಗಳ ಅಸೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇದನ್ನು ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದೇನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗಮನ ಮಾಡಬೇಕಾದದ್ದು, ಈಶ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದೆಯೆಂದೂ ವಿಷಯದಿಂದ ವಿಸ್ತಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಭಾರತೀಯೇತರ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಕುರಿತು ನೂರಾರು ವಿವಾಂಸರ ಸಂಘಟಿತವಾದಿಂದ ಆದ ನಿಘಂಟು, ವಿಶ್ವಕೋಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ನಾನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ವಿಮರ್ಶೆ, ಜಜ್ಜಾ ನೆಗಳ ವಿಸ್ತಾರ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವುದು ನನ್ನ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಭಾರತೀಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಅಪೂರ್ವ ಸಾಹಸವು ಮೊದಲು ಬಾರಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿರುವುದರ ಪುಣ್ಯವು ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು.

ವಿಶೇಷವಾದುದು

ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನನ್ನೂ ಅವನ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವನ್ನೂ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದ, ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಇತಿಹಾಸದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಿ, ಇಡೀ ಗ್ರಂಥದ ಅನುವಾದ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಮೌಲ್ಯ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಒಂದು ಪೀಠಿಕೆಯನ್ನು ಬರೆಯಲಿದ್ದೇನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಈಗ ಹೊರಬಂದಿರುವ ಗ್ರಂಥವು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರಗತಾಧ್ಯಾಯದ (ಸುಮಾರು 580 ಶ್ಲೋಕಗಳ) ಪೈಕಿ 276 ಶ್ಲೋಕಗಳ ಅನುವಾದವನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಆಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗಸಂಗ್ರಹ, ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ, ಸಾದ್ರ್ಯಾ ನಕೃತಿ ಸ್ವರಜಾತಿಗಳು, ವೈವರ್ತಿ, ಚಂದೋರಸ, ಗ್ರಾಮಮೂರ್ಛಾಸಾಕ್ರಮತಾಢ, ಸಾಧಾರಣ, ವರ್ಣಾಲಂಕಾರ, ಪಾತಿ ಮತ್ತು ಗೀತಿ ಎಂಬ ಪೀಠಿಕೆಗಳುಳ್ಳ ಎಂಟು ಪ್ರಕರಣಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದ ಸಾದ್ರ್ಯಾ ನಕೃತಿ ಎನ್ನುವುದರಿಗೆ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಬೆಳೆದಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವಿವೇಚನೆಯನ್ನೂ ಉಳಿದ ಐದು ಪ್ರಕರಣಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಪ್ರಥಮ ಸಂಪುಟದ ಎರಡನೆಯ ಭಾಗವನ್ನು ಆದಷ್ಟು ಬೇಗ ಹೊರತರಲು ಕ್ರಮಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಒಂದೊಂದು ಮಾತೂ ಸೂತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಅರ್ಥಭರಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೊಂದು ತತ್ಕಾಲೀನ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರೋಧವೊಂದೇ ಸಮಸ್ಯೆಯು ಮಾಡಲೆಂದೂ ಅನೇಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕೃತ, ತೆಲುಗು, ಹಿಂದೀ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಏಳು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಇವೆಯೆಂದು ಆರ್ವಾಚೀನರ ಮಾತುಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬಂದರೂ, ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನ ಸಂಗೀತಸುಧಾಕರ (ಕ್ರಿ.ಶ.ಸು. 1330), ಕಲ್ಪನಾರ್ಥ ಸಂಗೀತಕಲಾನಿಧಿ (ಕ್ರಿ.ಶ. ಸು. 1430) ಗಳು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದು ಪ್ರಕಟವಾಗಿವೆ. ಲಿಖಿದೋಷದಿಂದ ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನು ಹಂಸಭೂಪಾಲನಾದುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಸಂಶೋಧಕರು ಹಂಸಭೂಪಾಲನೆಂಬ ಒಬ್ಬ ಹೊಸ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತು. ನಾಮಕರಣವನ್ನೂ ಮಾಡಿದರು. (ಇದರ ಪ್ರತಿಭಾಸೆಯು-ಈಗಲೂ ಅಜ್ಜಿಲ್ಲಿ ಕೇಳುವುದುಂಟು!) ಚಂದ್ರಿಕಾ, ಕೌಸ್ತುಭ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಎರಡು ಸಂಸ್ಕೃತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೂ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರಕ್ಕೆ ಇವೆಯೆಂದು ಅನ್ವೇಷಕಿಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ತೆಲುಗಿನಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರಿ ವಿಠಲಾಮಾತ್ಯನು ಬರೆದ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ, ಗಂಗಾಧಾಮನು ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಸಂಗೀತ ಸ್ತೋತ್ರ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೂ ಇವೆ.

ಇದ್ದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಇರುವಾಗ ಹೊಸದೊಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಇದೆಯೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಣೇಷಪ್ಪದಯವೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನಕ ಸಂಗತರತ್ನಾಕರ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕಾಣತು ಸ್ವಲ್ಪ ಮೇಳದೀಶಾದುದಿದೆ : ಈ ಹಿಂದೆ ರಚಿತವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಸಮರ್ಪಕವಾಗಿವೆ. ಇವನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಕ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಸಂಪದಭೂತಾಳು ಮೂಲಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಗದ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಮಾತ್ರ ಬಹು ಮೇಳ ತನ್ನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸಿಮಿಪಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕದ್ದಿಣ್ಣಾಳವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಕೆಲವು ಸಲ ಅತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಅವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ, ಸಂಗತರತ್ನಾಪ್ರಮೇಯಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಕೆಲವು ಮೇಳ ಹೆಚ್ಚು ಸಹಾಯಕವಾಗಿಲ್ಲದೆಯೂ ಇದೆ. ವಾದ್ಯಾಧ್ಯಾಯ, ನರ್ತನಾಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲೂ ಆವನು ಬೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೌನವನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ತಾವು ರಚಿತವಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವು ಪ್ರಯೋಜಕಗಳಾಗಿದ್ದರೂ, ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಂಗತರತ್ನಾಕರಕ್ಕೆ ಅಧಾರಭೂತವಾದ, ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯಪ್ರಣೀತವಾದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅವು ತಮ್ಮ ವಿವೇಚನೆಯ ಪರಿಮಿತಿಯೊಳಗೆ ಸೇರಿಸಲೇಕೆದೆ ಸಮಸಾಮಯಿಕ ಲಕ್ಷ್ಯವೊಂದಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯಮಾಡಲು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದುದರಿಂದ, ಸಂಗತರತ್ನಾಕರಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯನಾಗಿಯೇ ಇಂಗಿತದಿಂದಲೇ ಒಳಗೊಂಡ ಪ್ರಮೇಯಸಾಮಗ್ರಿಯ ವಾಕ್ಯಕ ಮೌಲ್ಯಗಳ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮೂಲ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಹೃದಯದತ್ತಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಭಾವಗಳನ್ನೂ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನೂ ಇಂಗಿತಗಳನ್ನೂ ಅಧಾರದೊಡನೆವಾಗಿ ವಿವೇಚನೆ, ವಿಮರ್ಶೆಗಳ ಜೊಕ್ಕಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ವಿವರವಾದವು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳ ಮುಖ್ಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲ ಒಂದು ಎಂದು ನಾನು ತಿಳಿದಿದ್ದೇನೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸುಮಾರು ಐದುವೂರು ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತ ಈಚೆಗೆ ಸಂಗತರತ್ನಾಕರವು ವಿಸ್ತರವಾಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮನೆಯಲಾಗದು. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಗ್ರಂಥವು ಅರ್ಥವಾಹಿನಿಯು ಕಾಲವಾಹಿನಿಯೊಂದಿಗೆ ಕೂಡಿ ಹರಿದಾಗಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿದ್ದುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಜೀವನದ ಸಂಚಾರವು ಉಂಟಾಗುವುದು, ಕಾಲದೀಶಗಳ ಸಂಕೋಲೆಯು ಹರಿಯುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಆಗಾಗ ತತ್ಕಾಲೀನ ಅರ್ಥವಾಹನಗಳ ಉಪನದಿಗಳನ್ನು ಅದಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಾ ಅದರ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರವಾಹವನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಸಂಗತರ ಕಲೆ, ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾದ ಅತ್ಯವಿಧ್ಯೆ, ತತ್ತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ, ಮನೋವಿಜ್ಞಾನ, ಸಾದವಿಜ್ಞಾನ, ಶರೀರಶಾಸ್ತ್ರ, ಸೌಂದರ್ಯವಿಜ್ಞಾನಾದಿಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಲಂಕಾರಶಾಸ್ತ್ರ, ಭಂಡಶಾಸ್ತ್ರ, ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಾಧುನಿಕವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಸಂಕೋಲೆಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದಾಗಲೇ ಸಂಗತರಸರಸ್ವತಿಯು ಸಹಪ್ರವಾಹ, ಸಹಪ್ರವೀರ್ವಳಾಗಿ ಆ ವಿರಾಟ್ ಸ್ವರೂಪದ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು ನಮಗೆ ಆದೀತು.

ಇಂತಹ ಪ್ರಯತ್ನವು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ನಡೆಯಲಿಂಬ ಆದಿಯಿಂದ ನಿರ್ಣೇಷಪ್ಪದಯವೆಂಬ ಈ ವಿಶವ್ವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಸಾಹಸಮಾಡುತ್ತಿದ್ದೇನೆ. ಇದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಹೌದು, ಖಾಣು ನಡೆಸಿದ ಸಂಕೋಲೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸ್ವತಂತ್ರ ಗ್ರಂಥವೂ ಹೌದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸ್ತ್ರೀ ಶಾಖ್ಯಾದೇವನ ಪುಣ್ಯೋಕ್ತಿಯ ಅಥವಾ ಇಂಗಿತವೆಂದು ಸಿದ್ಧಮಾದಬಹುದಾದ ಅರ್ಥದ ಜೊಕ್ಕಿಲ್ಲದ್ದೆಯೇ ಅಡಗಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಅದರೂ ನಿರ್ಣೇಷಪ್ಪದಯವು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲೇಬಿಡಿಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗಿದೆ : ವಾದೂಲ, ಯಾಪ್ತಿ, ದುರ್ಗಾಶಕ್ತಿ, ಕಾಪ್ಪ, ಕೋಕಲ, ವಿಜ್ಞಾನಮ, ವಿಜ್ಞಾನ, ತುಂಬು, ಮೇಣ, ಕಾರ, ಮಣ್ಣು, ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಸಂಗತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವರ್ತಕರ ಜೀವನಗಳೂ ಉತ್ತಿಗಳೂ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಅನಿಷ್ಟೋಕ್ತಿಗಳಿಂದಲೇ ಇಂದು ಜೀವಿಸಿವೆ. ಹಲವು ಮೇಳ ಈ ಉತ್ತಿಗಳೂ ನಿರರ್ಥಕಗಳಾಗಿಯೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಾರ್ಥಗಳಾಗಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇವರು ಮತ್ತು ಧರತೆ, ದತ್ತಿಲ, ಮತಂಗ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಚೀನಾಚಾರ್ಯರು ಮೇಳದವನ್ನೆಲ್ಲಾ (ಹಲವು ಮೇಳ ಅಪೂರ್ವ ಹತ್ತಪ್ರತಿಗಳಿಂದ ಹೊರತಾಗಿರು) ಮೃತಶಬ್ದವು ಬಗೆಗೆ

ವಿಕಾಂಕ್ಷಾಪಡೆ, ಸರ್ವಗ್ರಾಹಕವೂ, ವ್ಯಾಪಕವೂ, ವೈಚ್ಛಾನಿಕವೂ ಆದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಬೊರೆದಿಸಲು ಇಲ್ಲಿ ಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಇಡೀ ವಿಶ್ವದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೇ ಮೂಲಭೂತವಾದುದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಕಲ್ಪನೆ. ಇನ್ನು ಹಿಂದೆಯೂ ಈ ವೈಚ್ಛಾನಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ನಿರೂಪ್ಯ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಸುಮಾರು ಮುನ್ನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತನು ಶತಕಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ನನಗೆ ತಿಳಿದ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ವಿಸ್ತಾರಗಳ ವಿವೇಚನೆ ಈ ಮೂಲಭೂತ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಬೊರೆತಿರುವುದು ಇದೇ ಮೊದಲು. ಗೀತ, ವಾದ್ಯ, ನರ್ತನಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವಿಟ್ಟು ಇತರ ಮೂಲಭೂತ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನೂ ಹೀಗೆಯೇ ವಿವೇಚಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದೇನೆ.

ನಿರಂಕಪ್ಪದಯದ ಶೈಲಿಯು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಿಗಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದು ನಾನು ಭದ್ರೆ. ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಪೊಂದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಇದು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವೇ. ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಆದರೂ ಬಳಸಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸದೆ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರಲ್ಲ. ಮುನ್ನೆಟ್ಟು ಓದುವವರಿಗೆ ಶೈಲಿಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಅಡಚಣೆಯಾಗಲಾರದೆಂಬ ಆಸೆಯನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದೇನೆ.

ಗ್ರಂಥರಚನೆಯ ರೀತಿ

ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ಉಪಲಬ್ಧ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸಾಕವನ್ನು ಕಾತ್ಮಮಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯು ಕಂಡು ಬಂದಿತು. ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನೆಯಾದ ಪಾರಶೋಧನದ ಈ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದೇನೆ:

ಅ: ಅದ್ಯಾರ್ ಮುದ್ರಣ; ಪಂಡಿತ ಎಸ್. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಚಾರ್ಯ; ಅವರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತ; ಗ್ರಂಥಾಂಕ, 30, ಅದ್ಯಾರ್ ಲೈಬ್ರರಿ, ಮದ್ರಾಸ್, 1943 ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಪಾಕಾಂತರಗಳು.

ಆ: ಅನಂದಾಶ್ರಮ ಮುದ್ರಣ; ಮಂಗೇಶ ಠಾಮಸ್ವಪ್ನಶಿಲಂಕರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತ; ಅನಂದಾಶ್ರಮ ಸಂಸ್ಕೃತ ಗ್ರಂಥಾಲಯ, ಗ್ರಂಥಾಂಕ 35, ಪೂನಾ, 1942 ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಮೂಲಪಾಠ.

ಇ: ಅದ್ಯಾರ್ ಮುದ್ರಣ(ಆ)ದ ಮೂಲಗ್ರಂಥಪಾಠ.

ಈ: ಕಲ್ಯಾಣ ಮುದ್ರಣ; ಕಾಲೇವರ ವೇದಾಂತವಾಗೀಶ ಮತ್ತು ಸಾರದಾಶ್ರಮದಭೋಜ್‌ರಿಂದ ಸಂಪಾದಿತ; ಕಲ್ಯಾಣ, 1879.

ಃ: ಅನಂದಾಶ್ರಮ ಮುದ್ರಣ(ಆ)ದಲ್ಲಿರುವ ಪಾಕಾಂತರಗಳು.

ಸಿಂಹಭೂಪಾಲೀಯ ಪಾಠ.

ಕಲ್ಲಿನಾಥೀಯ ಪಾಠ.

ಇವುಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವನ್ನು ಅಂತಹ ಅದರೆ ಅಕ್ಷರಶಃ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮುಂದುವರಿ ಚಿಕ್ಕ ಭೂಪಾಲನ ಅಧಿಕರದ ಭರತಪಾಠಸಂಗ್ರಹ, ಶುಕಬೇಂದ್ರನ ಸಂಗೀತಸಾರಾವಸ್ಥೆ ಮುಂತಾದ ಇತರ ಶಿಲ್ಪವು ಆಕರಗಳನ್ನೂ ಸಂದರ್ಭಾನುಸಾರ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.

ಅನುಪಾದದಲ್ಲಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಯಾವ ಭಾಗವನ್ನೂ, ನಿಪಾತಗಳನ್ನೂ ಸಹ, ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಮೂಲಗ್ರಂಥ ದೃಷ್ಟಿಯ ವಾಕ್ಯರಚನಾಕ್ರಮ, ಪದಗಳ ಅನುಕ್ರಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೂ ಹಾಗೆಯೇ

ಅನುವಾದದಲ್ಲಿಯೂ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿರುವಾಗಿದ್ದು ಅಧ್ಯಾಪಾರವಾದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು [] ಕಂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅರ್ಥವು ಬೇಗ ಅರ್ಥವಾ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಪರಿಸಲು ಬೇಕಾಗುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು () ಕಂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನು ಒಂದೇ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿ ಛಾಪಾಂಶರಿಸುವುದು ಪ್ರಯಾಸವೆನ್ನಿಸಿದಾಗ ಅಂತಹ ಶಬ್ದವನ್ನು ಅನುವಾದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ < > ಕಂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದೆ. ಅನುವಾದದ ಹಿಂದಿನ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯಗಳಿಗಿರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು—ಎಂಬ ಬಿಡ್ಡಿಯಿಂದ ತೋರಿಸಿದೆ.

ಆಕರ ಸೂಚನೆಯಿರುವ ಅರ್ಥವಾ ಅಪ್ಯಥಾ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯ, ಸಂಗತಿ, ವಾದ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೂ ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿಲ್ಲ. ಆಕರ ಸೂಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾಗಿ ಮಾನ್ಯವಾಗಿರುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಕರ ಸೂಚನೆಯು ಪ್ರತಿಪ್ರಕರಣಕ್ಕೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿಯೂ ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಉದ್ಘೋಷಗೂ ಒಂದೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಆಕರ ಸೂಚನಾಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವನ್ನು ಆಯಾ ಉದ್ಘೋಷಿಯ ಎಲ್ಲ ಪುನರುಕ್ತಿ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉದ್ಘೋಷಿಯ ಪುನರುಕ್ತಿಯಂತೆ, ಇದ್ದದ್ದಂತೆ, ಅದೇ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದಲೇ ಇಡೀ ಪ್ರಕರಣದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಉ. ಗ್ರಂ.' ಎಂದರೆ ಉಕ್ತ ಗ್ರಂಥ, ಎಂದರೆ ಆಯಾ ಗ್ರಂಥಕಾರನೊಂದು ಹಿಂದಿನ ಆಕರಸೂಚನಾಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುವ ಗ್ರಂಥ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಒಬ್ಬನೇ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಂಥಗಳು ಸೂಚಿತವಾಗಿರುವಾಗ, ಉಕ್ತಗ್ರಂಥವಲ್ಲದವನ್ನು ಅದರ ಪೂರ್ವ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೇ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. 'ಅದೇ ಗ್ರಂಥ' ಎಂದರೆ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಸೂಚನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಅದೇ ಗ್ರಂಥ ಎಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪದೊಡನೆ ಅಂಕಗಳು (I, II ಇತ್ಯಾದಿ) ಭಾಗ, ಅಧ್ಯಾಯ ಮುಂತಾದವನ್ನೂ ಅರಾಬಿಕ್ ಅಂಕಗಳು (1, 2 ಇತ್ಯಾದಿ) ಶ್ಲೋಕಸಂಖ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಆಕರ ಸೂಚನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ: ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಆಕರಸೂಚನಾಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇನ್ನೆಡೆಲ್ಲಿ ಇಂದು ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಅಲ್ಲಂಟಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಹೀಗೆ, ಬೀದಂತರಾಗಿರುವ ಅಧ್ಯಾಪಕ ವಿವ್ಯಾಸದವುಗಳಾದ ಪೈರಿ|| ಬಿ. ಸಾಂಟಮೊರ್ತಿಯವರು, ಪೈರಿ|| ಜಿ. ಎಚ್. ರಾಫೆಡಿಯವರು, ಶಿವರಂಗಸ್ವಾಮಿ ಸಂಕೇತನಾಮದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿರುವ ಪೈರಿ|| ಅಲೀಫ್ ಡೀನಿಯಲಾರ್‌ವರು ಮುಂತಾದವರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಭರತ, ದತ್ತಿಲ, ಮಹೇಗ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಶಾಲ್ಮಗೋವ, ಪಾಣಿನಿ, ಪತಂಜಲಿ ಮುಂತಾದವರಂತೆಯೇ ಏಕರೂಪತೆಗಾಗಿ ಏಕವಚನದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿವ್ಯಾಸದವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವೈಯಕ್ತಿಕವಾಗಿ ನಾನು ಗೌರವವನ್ನೂ ಅದರವನ್ನೂ ತಳೆದಿದ್ದೇನೆ. ಅದುವರಿಂದ ಈ ಏಕವಚನದ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಅಗೌರವದ ಸೂಚನೆಯೆಂದು ಛಾವಿಸಬಾರದಾಗಿ ನಮ್ಮವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತೇನೆ.

ಗ್ರಂಥೋಪನಿಷದ್ಧಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬರತಕ್ಕ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಶ್ಲೋಕದ ಎರಡನೆಯ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪುಟದ ಮೇಲುತುದಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಧ್ಯಾಯ ಸಂಖ್ಯೆ, ಪ್ರಕರಣ ಸಂಖ್ಯೆ, ಅಥವಾ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಮೂಗಿಯುವ ಶ್ಲೋಕದ ಸಂಖ್ಯೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಮೂಲಭಾವದೊಳಗಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅನ್ನೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಯಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ಲೋಕವು ಪಡೆದ ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಇಡೀ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅದು ಪಡೆದ ಕ್ರಮಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಅಧ್ಯಾಸಿಗಳ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪುಟದ ಕೆಳತುದಿಯಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಪ್ರಕರಣದ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಗ್ರಂಥದ ಪರಿಷ್ಕರಣೆಗಾಗಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಾನುಕ್ರಮಣೀ, ಉದ್ಯೋತಗ್ರಂಥಕರ್ತರ, ಉದ್ಯೋತ ಭಾರತೀಯ ಭಾಷಾಗ್ರಂಥಗಳ, ಉದ್ಯೋತ ಭಾರತೀಯತರ ಭಾಷಾಗ್ರಂಥಗಳ ಮತ್ತು ಉದ್ಯೋತ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳ ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವಾದಮಟ್ಟಿಗೂ ಹುಡುಕಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇವನ್ನೆಲ್ಲ ಓದುಗರು ದಯವಿಟ್ಟು ಮನ್ನಿಸಬೇಕು.

ಅಭಿವಂದನೆ

ಈ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತಿರುವ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯಕ್ಕೆ ನನ್ನ ಮೊದಲನೆಯ ಕೃತಜ್ಞತೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಪ್ರಕಟಣೆಯ ಮೊಣೆ ಹೊತ್ತು ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಟ್ಟವರು ಪ್ರಸಾರಾಂಗದ ಅಧಿಕಾರಿಗಳಾದ ಡಾ|| ಪ್ರಭುಚಂದ್ರ, ಎಂ.ಎ., ಪಿಎಚ್.ಡಿ.,ರವರು ಮತ್ತು ಶ್ರೀ ಕೆ. ಬಿ. ವೀರಪ್ಪ, ಎಂ.ಎ., ರವರು. ಇವರಿಬ್ಬರ ಸಹಾಯ, ಸೌಜನ್ಯಗಳಿಗಾಗಿ ನಾನು ಬಹುವಾಗಿ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ.

ಈ ಗ್ರಂಥವು ಮೊದಲು ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಬೇಕಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಬೇರೆದೆ ಪ್ರಕಟವಾಗಲು ಅನುಮತಿಯಿತ್ತು, ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಮತ್ತು ಮುದ್ರಿತಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶವಿತ್ತು ಮೈಸೂರಿನ ಶ್ರೀ ವರಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆಕಾಶಮಿ ಆಫ್ ಪ್ರೆಸ್ ಅಟ್ ಸಂಸ್ಥೆಗೂ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳ ಅವಲೋಕನಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಚ್ಯಸಂಶೋಧನಾಸಂಸ್ಥೆಯ ವರಿಗೂ ನಾನು ವಂದನೆಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ. ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಮುದ್ರಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಶ್ರೀ ಪಂಚಾಚಾರ್ಯ ಮುದ್ರಣಾಲಯದವರಿಗೂ ವಂದನೆಗಳು.

ಮೈಸೂರು,

ಶ್ವ. ಪಂಗ ಪುಸ್ತಕ ಬಹುಳ ಪ್ರಾ. ೨೪, ಕುಕ್ರಬಾರ
ಗಣಪಾಚಾರ್ಯ, 1968

ರಾ. ಸತ್ಯನಾರಾಯಣ
(ಮೈಸೂರು ಸಂಶೋಧಕರು)

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷದೈವವೂ ಜೀವನದ ಸಾರಸರ್ವಸ್ವವೂ ಆದ

ನನ್ನ ಕಾಯಿ

ಸಂ|| ವಿ|| ಶ್ರೀಮತಿ ನರಲಕ್ಷ್ಮೀ ರಾಮಯ್ಯ

(1899-1964)

ಅವರ ಶ್ರೀಚರಣಗಳಲ್ಲಿ

ಈ ಭಕ್ತಿಕುಸುಮವನ್ನು ಅರ್ಪಿಸಿದ್ದೇನೆ.

ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ

ವಿಷಯಾನುಕ್ರಮಣೀ

1. ಮಾರ್ಗಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ	1- 38
2. ಸಿಂಧೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ	39-174
3. ನಾದಸ್ವರಪ್ರತಿಸ್ಪರ್ಧಾತಿಶಯಬದ್ಧವರ್ತನೋದಯ ಪ್ರಕರಣ	175-524

ನೀಲಂಕಹೃದಯ

ಶ್ರುತಿಯ ಸಂಕೋಧನೆ ಮತ್ತು ವಿವೇಚನೆ

I ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆ ಪ್ರಯೋಗ	210-275
II ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಮತಗಳು	275-346
III ಇತರ ಪ್ರಾಚೀನ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷಗಳು	347-361
IV ಶ್ರುತಿಪಾಲುಗಳು	361-372
V ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳು	372-402
VI ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳು	403-426
VII ಶ್ರುತಿವಿಷಯಕವಾದ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗಳು	426-448
VIII ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರ	448-454
IX ಸಮಾಚಾರ ಸಮ್ಪದ್ಭಿತ್ತಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ	455-468
X ನಾದವಿಜ್ಞಾನದ ಹಿನ್ನೆಲೆ	469-488

ಸ್ವರ-ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳು

I ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಅನುಕ್ರಮ	488-493
II ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳು	493-518

ಪರಿಶಿಷ್ಟ : ಅನುಬಂಧಗಳು

I ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಾನುಕ್ರಮಣೀ	i
II ಮತಗಳ ಅನುಕ್ರಮಣೀ	x
III ಭಾರತೀಯಭಾಷಾಗ್ರಂಥಗಳ ಅನುಕ್ರಮಣೀ	xvi
IV ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳು	xx
V ಭಾರತೀಯೇತರ ಭಾಷಾಗ್ರಂಥಗಳ ಅನುಕ್ರಮಣೀ	xxi
VI ಕೋಧನ ಪತ್ರಿಕೆ	xxiv

ಪಠ್ಯಗಳು

1	ವಿವಿಧ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳ ಜಾತಿವ್ಯಾಪ್ತಿ	186
2 a	ಶ್ರುತಿವಿದರ್ಶನ—ಮೂರನೆಯ ಸಾರಣಿ	223
2 b	“ ಷಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾರಣಿ	227
3	“ ಸಾರಣಾಚತುಷ್ಟಯ	232
4	“ “	233
5	“ ಮಹಂಗ ಮತ	247
6	“ ಶಾಲ್ಕದೇವ ಪದ್ಧತಿ	...	255
7	“ ‘ ಶಾಸು ಚಾದಿಮಾ ಶಾಲ್ಕಾ ’	268
8	“ ಭರತಪದ್ಧತಿ (?)	269
9	“ ಶಾಲ್ಕದೇವ ಪದ್ಧತಿ	275
10	ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ	349
11	ಶ್ರುತಿಚಾತಿಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ	376
12	ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳು : ರಾಶಬಿ	411
13	ಮಹಮದ ಚಾಕ್ರಿಕಗತಿ-22 ಶ್ರುತಿಗಳು	414
14	ಮಧ್ಯಮದ ಚಾಕ್ರಿಕಗತಿ-22 ಶ್ರುತಿಗಳು	415.6
15	ಚಾಕ್ರಿಕ ಮಹಮದಧಾವದಿಂದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ	419
16	ಚಾಕ್ರಿಕ ಮಧ್ಯಮಧಾವದಿಂದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ	...	420
17	ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳು : ಬೊಸಾಂಕ್ಲೆ	422
18	ಮಹಮದಧಾವದ ಚಾಕ್ರಿಕ ಚಲನೆ : ಬೊಸಾಂಕ್ಲೆ	424
19	ವಿಜನಿಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳು	428
20	ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು	430
21	ಪಟಾಪೆಟ್ಟಿ ಶ್ರುತಿಗಳು : ಶಿವಕರಣ ಪದ್ಧತಿ	437.8
22	ಶ್ರುತಿವಿಧಿಯೋಗ : ಶಿವಕರಣ ಪದ್ಧತಿ	443
23	ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳು : ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿ ಪದ್ಧತಿ	466

ನಕ್ಷೆಗಳು

1	ಸ್ವರದ ಅವರ್ತಕತ್ವ (ದ್ವಿಭುಜಿಕವಾದ)	193
2	ಸ್ವಾಸಾಂತರದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ	294
3	ಧ್ವನಿಯ ಅವೇಗಕ್ಕೂ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗ್ರಹಣಕಕ್ಷಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ	481
4	ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ-ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆ	...	484
5	ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗ್ರಹಣಕಕ್ಷಿ-ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆ	485

ಶ್ರೀ ನಿಃಶಂಕಶಾಸ್ತ್ರದೇವನಿಂದ ವಿರಚಿತವಾದ

ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ

ಸ್ವರಗತವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯ

ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹವೆಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಕರಣ

ಮಂಗಳಾಚರಣ

ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಜಮಾರುತಾನುಗತಿಃ ಚಿತ್ತೇನ ದೃಶ್ಯಸಂಕೇದೇ
ನೋರಿಣಾಮನುರಂಜಕಃ ಶ್ರುತಿಪದಂ¹ ಯೋಜಯಿಂ ಸ್ವಯಂ ರಾಜತೇ |
ಯಸ್ಯಾಡ್ ಗ್ರಾಮವಿಭಾಗವರ್ಣಾರಚನಾಃ ಲಂಕಾರಚಾರಿತ್ರ್ಯಮೇ
ವಂದೇ ನಾದತನುಂ ತನುದ್ವಾರಜಗದ್ಗೀತಂ ಮಂದೇ ಶಂಕರಮ್ || 1

ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ [ಪ್ರಾಣ] ವಾಯುವಿನೊಡನೆ ಚಲಿಸುವ ಚಿತ್ತದಿಂದ (ಅದರ ಪಂಚಾಮಾಸಗ) ಯೋಗಗಳ ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲಿ ಯಾವನು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶನೋ, ಶ್ರುತಿ-ಪದಗಳ ಅಶ್ರಯನೋ, ಯಾದಿಂದ ಗ್ರಾಮ, [ಮತ್ತು ಅದರ] ವಿಭಾಗ, ವರ್ಣ, ರಚನೆ, ಲಂಕಾರ, ಚಾರಿತ್ರ್ಯವು (ಮುಂತಾದವು) ಗಳೋ, [ಯಾವನು] ನಾದವನ್ನು ದೇವನಾಗಿ ಉಳ್ಳವನೂ, ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ಹಾಡಿನ ಮೂಲಕ ಸ್ತುತಿಸಲ್ಪಡುವವನೂ [ಅಗಿದುವನೋ ಅಂತಹ] ಶಂಕರನನ್ನು ಆಳಂದ ವಸ್ತುವೆಂಬುದಾಳೆಂದು ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ಈ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರದೇವನು ಶಿಷ್ಯಾಚಾರದ ಸತ್ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ತನ್ನ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯಾದ ಶಂಕರನನ್ನು ವಂದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವೈದಿಕಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಮೋಕ್ಷವು ಮಾನವನ ಕಡೆಯ ಗತಿ. ಅಂತಹ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಮೊದಲನೆಯೇ ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನವೂ ಸಕಲವಿಘ್ನವಿಹಾರ ಕವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮಕೃಪವನ್ನು ಉಳ್ಳವನಿದ್ದಾನೆ. ಧರ್ಮಸ್ಥಾನವು ಮುಕ್ತನಿಂದ, ಮಾತಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಶರೀರದಿಂದ ಎಂದು ಮೂರು ಬಗೆ ಪ್ರಭವ ಪಡೆದದಲ್ಲಿ 'ಚಿತ್ತೇನ' ಎಂಬ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಮಾನಸಿಕವಾಗಿಯೂ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರದ್ಧಾವಂಶನಾಗಿ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವಾಚಿಕವಾಗಿಯೂ ವಂದಿಸಿ ಶಾರೀರಕ ಧರ್ಮಸ್ಥಾನದಿಂದ ಇವೆಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ 'ಮಂದೇ' ಎಂಬ ಒಂದೇ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಮೂರೂ ಬಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಅವನು ಹೀಗೆ ವಂದಿಸಿರುವುದು ತನ್ನ ಇಷ್ಟದೇವತೆಯಾದ ಶಂಕರನನ್ನು. ಈ ಮಂಗಳಾಚರಣ ಶ್ಲೋಕವು ಕಲ್ಪಬ್ರಹ್ಮ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಸರ್ವೇಶ್ವರನಿಗೂ ಎಲ್ಲ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಅಧಾರವಾದ ಗೀತಕಲ್ಪ ವಿಶಾಲದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಬಹು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ಶ್ಲೋಕಾಲಂಕಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

1 ಗ: ಶ್ರುತಿಪದಂ. 2 ಗ: ಬದ್ಧ.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಭಾರತೀಯ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯದೇಹವನ್ನು ವಿವಿಧ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ದೈವೀಶಕ್ತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಘಟವೆಂದೂ ಈ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಮೋಕ್ಷಸಿದ್ಧಿಗಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆ, ಆಸನ ವ್ಯಾಸನಾ ಲಿಂಗಶಾಸ್ತ್ರ ಪದವೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಶಕ್ತಿ ಸ್ವಾಸವಾದ ಮೂಲಾಧಾರವೆಂಬ ಚಕ್ರವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅಂಗಗಳಿ-
ಗಳ ಎತ್ತರದಲ್ಲೂ ಇನ್ನನಾಂದಿನಿಂದ ಎರಡು ಅಂಗುಲಗಳ ಕೆಳಗೂ ಪುಟವಿಟ್ಟ ಚಕ್ರದಂತೆ ಬೋಧೆಯು, ಒಂದು ಅಂಗುಲ ವಿಸ್ತಾರವ ಹೀತಮದ್ದೆವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ತೆಳುವಾದ, ಸ್ಥೂಲವರ್ಣದ ಅಗ್ನಿಪಿತೆಯಿದೆ. ಮೂಲಾಧಾರ ಪತ್ರದಿಂದ ಒಂಬತ್ತು ಅಂಗುಲಗಳ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ (ಶಾಫಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ) ಏಳು ಅಂಗುಲಗಳನ್ನು ಉಪ್ಪೆ-ಅಗುಲ ಗಳಿರುವ ಗೆದ್ದೆ ಯೊಂದಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಂಥಿಯೆಂದೂ ಷಾಫಕಂಪನೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಇದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಗ್ರವಾಯುವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಜೀವನು ಸುಮಮಾಸಾದಿಯ ಮೂಲಕ ಪ್ರತ್ಯಗ್ರಂಥಿಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯರಂಭದವರೆಗೂ ಲಾಘ್ಯಮುಖವಾಗಿ ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯೋಗಿಗಳು ತಮ್ಮ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಹೃದಯಮಾಲದಲ್ಲಿದ್ದು ಆನಾಹತವೆಂಬ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಕೊಮ್ಮಿಕಾನ್ ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಸ್ಥಿತಿಪದವಾದ (ಎಂದರೆ ವೇದಗಳಿಗೆ ಅಕ್ರಿಯಸ್ಥಾನವಾದ) ಲಿಂಗಾರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ 'ತತ್ತ್ವಮುಖಿ' ವೇದಲಾದ ವಾಕ್ಯಗಳ ಅರ್ಥ, ಆನುಭವಗಳು ಗೋಚರವಾಗುವುದೂ ಅದ್ದಿಯೇ. ಪರಾವಲಂಬನೆಯಲ್ಲದೆ ಇದು ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಾಸಂದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.¹ ಪದಪ್ರತ್ಯವೇ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಮೂಲಕ ಗ್ರಾಮ (ಸಕಲ ಬೋಧಕಗಳು), ಆದರೆ ವಿಭಾಗಗಳು.² ಗುಣ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳ ಭೇದಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ (ಪ್ರಾಪ್ತವಾದಿ ಸಾಮಾಜಿಕ) ವರ್ಣಗಳು, ಇವುಗಳೆಲ್ಲದರ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಸಕಲ ಭೂತಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಸಾಕಾದವು (ಅಪಾರವೇ ವೇದಲಾದ) ವಿಭಾಗಟಿ (ಅಲಂಕಾರ),³ ಪ್ರಮುಖ ವಿಭಾಗಗಳ ವರ್ಣಕರಣದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಜಾತಿಗಳು, ಸಕಲ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಮುನ್ನದ (ಕ್ರಮ),⁴ ಇವುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಪದಪ್ರತ್ಯವು ನಾದವನ್ನೇ ಹೀತವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದು.⁵

1 ವಿವರಗಳಿಗೆ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ 120ನೆಯ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನೋಡಿ.

2 ವಿಭಾಗವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಏಕೈಕ ಎಂಬ ಸೂಚಕರೂಪವು ಕುರ್ವಣಾ ರಾಜಾ ಯವ ಅಧಾರದಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತದೋ ತಿಳಿಯದು.

3 ಅಲಂಕಾರ ಪದಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಭೂತಾಲ (ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ, ಭ. 8), ಕುರ್ವಣಾಜಾ (ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ಅಂತ್ಯಭೂತ ಪದ, ಭ. 1) ವೇದಲಾದವನು ಹೇಳುವ 'ಅಭರಣಾಧಿಕ' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಅದರಿಂದ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಔಚಿತ್ಯಾರೋಹಿ ಪುಸ್ತಕಾರೋಹಿ ನೋಡಬೇಕಾದರೂ ಅಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲಕ ಸಾಕಾದವು ಎಂಬರ್ಥವೂ (ಅರ್ಥಾರೋಹಿ, VI, 109, 1; ಜಾಣಿ, III, 4, 15 ಇತ್ಯಾದಿ), ಕಾರಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸಂಪ್ರದಾನ ಶಬ್ದದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ 'ಕೀರ್ತನಿಕೆ, ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ' ಎಂಬರ್ಥವೂ ಇದ್ದು 'ಅರ್ಥಾಧಿಕವೆಂದ ಮುಂಜಿವರೆಯುವಿಕೆಗೆ ಸಾಕಾದವು (ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು) ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಇದ್ದು ಬೆದ್ದು ಪ್ರಕೃತವಾಗಿದೆ.

4 ಕ್ರಮ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕುರ್ವಣಾಜಾ (ಭ. 1) ಸಿಂಹಭೂತಾಲದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ (ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ, ಭ. 8) ವಿಶಾಸದ ಪಂಚಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥಕೊಡುವುದು. ಅದರ ಜಾಣಿ (I, 1, 18; III, 1, 14), ಕಾಶಿಕಾಪ್ರತಿ, ಮತ್ತು ಭಟ್ಟಿಕಾನ್ಯ (XV, 20) ಇವುಗಳಂತೆ 'ಮುಂಜಿವರಿಸು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಇದ್ದು ಸರಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

5 ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದ ವೇದಲಬಯ ಕೆಲವು ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನೋಡಿ.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಇದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗೀತವನ್ನೂ ಹೀಗೆ ಸ್ತುತಿಸಿದೆ :

ಗೀತಂ ರಂಜಕವಾದ ಸ್ವರಸಂದರ್ಭಃ⁶ ಈ ಸ್ವರಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ನಾದವೇ ದೇಹವಾದುದರಿಂದ ಅದೂ ನಾದವೆನಿಸಿದೆ. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಗೀತೆ, ವಾದ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವತ್ವಗಳು ಅದಕವಾಗಿದ್ದರೂ, 'ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತೆಗೆ ಪ್ರಧಾನವಾದುದರಿಂದ'⁷ ಅದನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಗ್ರಂಥಾರಂಭ ಮಾಡಲಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ಯೆಯಿದ್ದಾನೆ. ಅನಂದವನ್ನು (ತಂ) ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ (ಕರ) ಅದು ರಂಜಕವೂ ಹೌದು. ಬೇರೆ ಊದುವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಪರಾವಲಂಬನೆಯಿಲ್ಲದೆಯೂ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಚಿತ್ತವನ್ನು ರಂಜಿಸುವುದರಿಂದ (ಬಲ್ಯ ಕಟ್ಟುವುದರಿಂದ) ಅದು 'ಸ್ವಯಂರಾಜತೇ'. ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾದಾನು—ಅದು ಯಾವುದೇ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಥವಾ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿದ್ದರೂ—ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅದು 'ಉದ್ಬುರಜಗದ್ವೀತಂ'. ನಾದವು ಹುಟ್ಟುವುದು ಪ್ರಾಣವಾಯು ಮತ್ತು ಆಗ್ನಿಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ;⁸ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲೆರುವ ದೇಹಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿವೆಯೆಂಬೆ. ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಈ ಅಗ್ನಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿದಾಗ ನಾದವ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ನಾದವು ತನ್ನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಭಟ್ಟವನ್ನನುಸರಿಸಿ ಬರಾ, ಪದ್ಯಂತೀ, ಮಧ್ಯಮಾ ಮತ್ತು ವೈಖರೀ ಏಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ⁹—

ವೈಖರೀ ಕತ್ತಿನಿವೃತ್ತಿಃ ಮಧ್ಯಮಾ ಶ್ರುತಿಗೋಚರಾ |

ದ್ವ್ಯೋಷಿತಾರ್ಥಂತು ಪದ್ಯಂತೀ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗುವಾಯೋ ||¹⁰

ಅಲ್ಲದೆ ಉಪಾಂಶು, ಧ್ವಾನ, ಸಿಮವ, ಉಪವಿಮತ, ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ತಾರಾಗಣಿಂಬ ಸಪ್ತಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ—

ಸಪ್ತಪಾಚಸ್ತಾ ನಾನಿ ಭವಂತಿ | ಉಪಾಂಶು, ಧ್ವಾನ, ಸಿಮವ, ಉಪವಿಮತ, ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯಮ, ಶಾರಾದಿ | ಕರಣವದಶ್ಚುಂ ಅಮನಃ ಪ್ರಯೋಗಂ ಉಪಾಂಶು | ಅಕ್ಷರವ್ಯಂಜನಾನಾಂ ಅನುಪಲಬ್ಧಿಧ್ವಾಃ | ಉಪಲಬ್ಧಿರ್ನಾಮದಃ | ಸರಬ್ಬಂ ಉಪವಿಮತ | ಉರಿಸಿ ಮಂದ್ರಂ, ಕಂಠೀ ಮಧ್ಯಮಂ, ಕಿರಿಸಿ ತಾರಂ ||¹¹

ಗೋಚರವಾಗುವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೃದಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವುದೇ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳವಟ್ಟುಳ್ಳ ಸೇರಿದ ಮಂದ್ರಸ್ಥಾನ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಈ ನಾದವನ್ನು 'ಸೂರೀಣಾಂ ಹೃತ್ಪಂಜರೇ ರಂಜಕಃ'

6¹ ರಂಜಕಃ ಸ್ವರಸಂದರ್ಭೋ ಗೀತಮತ್ಯುಚ್ಛರೀಯತೇ' ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕರ, IV, 1.

7² ಗೀತಂ ವಾದ್ಯಂ ತಥಾ ಸ್ವತ್ವಂ ತ್ರಯಂ ಸಂಗೀತಮುತ್ಪತ್ತೇ' ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕರ, I, 1, 21.

8³ ಅತೋ ಗೀತಂ ಪ್ರಧಾನವ್ಯಾತ್' ಅದೇ, I, 1, 25.

9⁴ ಶಾಖಾ ಪ್ರಾಣಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾಶ್ಚೀತ ಸಾದೇಹಾಭಿಧೀಯತೇ' ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕರ, I, 3, 6. 'ಪ್ರಾಣವನುಸಂಯೋಗಮುಪ್ಪು ಪ್ರಾಣವಾದೇವಾ ಸಪ್ತಸ್ವರಮುಕ್ತೌ ಬರಗ' ಎಂದು ಶ್ಲೋಕಾನು ತನ್ನ ಸಾರವಂತಿ ದಾಗದ 'ಸೂಕ್ಷ್ಮಮಾಗತಾ' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದೂ ಇದನ್ನೇ.

10⁵ ಅರಿಶಾಸಪತ್ನವಾಮ, ನಾಮಗಳು 366 ರಿಂದ 371.

11⁶ ಶ್ರುತಿಮ ಉದ್ಬೃತಿ, ಶ್ರೀ ಅರಿಶಾಸಪತ್ನನಾಮ ಭಾಷ್ಯ, ಪು. 143.

12⁷ ಶ್ರುತಿರೀಯ ಪ್ರಾಣವಾನ್, XXIII, 4,—12. ಇದರ ಮೇಲೆ ಗಾಣಗೋಪಾಲಭಾಷ್ಯದ ಬರೆದಿರುವ ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ನೋಡಿ.

ಎಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇಂತಹ ನಾದದಿಂದಲೇ ಗ್ರಾಮ, ಅದರ ವಿಭಾಗಗಳಾದ ಮೂರ್ಛನೆ ಮತ್ತು ತಾನಗಳೂ, ವರ್ಣಗಳು, ಅಲಂಕಾರಗಳು, ಜಾತಿಗಳು, ಕ್ರಮಗಳು, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ವಿಶೇಷಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಗಾತ್ರಪ್ರಪಂಚವಾಗಿದೆ.

ಗ್ರಾಮ : ಗಾತ್ರಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವ, ಪದಪ್ರರ (ವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ ವಿವಾದಿ, ಆಶ್ರಮಾದಿ ಮುಂತಾದ) ಸಂಬಂಧ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಯಮೊಪ್ಪಿ ಅವುಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನಿದರ್ಶನ ಹಾಗೂ ಪಾಠಪ್ರಮುಖಗಳಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಆರ್ಷಿಕೀನ ರಾಗ ಶೋಕ ಪದ್ಧಿಗಳ ಮೂಲದಿಂದ ವಿಂಗಡಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಇವು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರ ಕಕ್ಕೆ ಗ್ರಾಮವೆಂದು ಹೆಸರು.

ಮೂರ್ಛನೆ : ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿಯೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಆರೋಹಣ-ಅವರೋಹಣ ಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚನಿಮಿತ್ತದಕ್ಕೆ ಮೂರ್ಛನೆಯೆಂದು ಹೆಸರು.

ತಾನ : ಮೂರ್ಛನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವರಗಳ ಲೋಕದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದು ತಾನ. ಮೂರ್ಛನೆ ಮತ್ತು ತಾನಗಳೇ ಗ್ರಾಮದ ವಿಭಾಗಗಳು.

ವರ್ಣ : ಆರೋಹ ಸ್ವರಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯಕ್ಕೆ ವರ್ಣವೆಂದು ಹೆಸರು.

ಅಲಂಕಾರ : ಈ ಸಮುಚ್ಚಯಗಳನ್ನು, ಅವುಗಳ ಚಲನೆಯನ್ನು—ಎಂದರೆ, ಮೂರ್ಛನಾ ನಿಕುಂಠಿತ ಚಲನವ, ಏಕದ, ಅನೇಕದ ಅಥವಾ ವಕ್ರಗತಿಯ ಚಲನೆಯನ್ನು—ಅವಲಂಬಿಸಿ ಮಾಡಿದ ವಿಭಾಗಗಳೇ ಅಲಂಕಾರಗಳು.

ಜಾತಿ : ನಾದಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅಲಂಕಾರಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸೌಂದರ್ಯಾತ್ಮಕ ಅಂಶವನ್ನು ಅದರ ಭೌತಿಕ ವಿಕಿರಣಗಳಿಂದ ಮೂಲಕ ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ ವಿಂಗಡನಾಪದ್ಧತಿಗೆ ಜಾತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು.

ಕ್ರಮ : ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಮೂರ್ಛನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಏಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಧಾರ ಸ್ವರವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಮೂಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಮೂರ್ಛನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳ ಪದಪ್ರರ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಪರಿಧಯವುಡೇ ಕ್ರಮ.

ಇವೆಲ್ಲವೂ ಗೀತದ ಅಂಶಗಳೇ ಆದುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಗೀತಮೇ (ಅಥವಾ ಗೀತಪ್ರವೃತ್ತಿಯೇ) ಕಾರಣ.

ಇನ್ನೇ ಅಲ್ಲದೆ, ನಾದದಲ್ಲಿ ಅನಾಹತ ಮತ್ತು ಅಹತವೆಂದು ಎರಡು ಬಗೆ.¹³ ಶಿಷ್ಟೋಕ್ತದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಅನಾಹತ ನಾದವನ್ನೂ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿ ಅಹತದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಹತಪಾದವನ್ನೂ ಶ್ರೀ ರಾಜ್ಕುಮಾರನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ನಾದಮೇ ಖ್ಯಾತಿ;¹⁴ ಅದಿಲ್ಲದೆ ಅಗತ್ಯಿ.¹⁵ ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮೊದಲನೆಯ ನಾದಕ್ಕೆ ಪದಮಾಕಾರ;

13 'ಅಹತೋಪನಾಹತಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬರೂ ನಾದೋ ಏಕದ್ಯತೇ' ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ, I, 2, 3.

14 'ಉಪ್ರವೃತ್ತ ತಾನಾಂಶಂ ಅದ್ವಿತೀಯಮುಪಾಸ್ತೇ', ಅಹತ, I, 3, 1.

15 'ನಾದಾಧೀನಮತೀ ಅಗತ್ಯ', ಅಹತ, I, 2, 2.

ನಾದ ದೇಹಿಯಾದ ಗೀತಕ್ಕೆ ನಮಸ್ಕಾರ. ಏಕಾಕಾರವೂ ಏಕಗುಣವೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅನ್ಯತ್ರವಾಗಿ ಅನಾಹತರೂಪದಲ್ಲಿ ಯೋಗಿವ್ಯವಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವೆಂಬುದೂ ಸಾಕಾರವೂ ಸಗುಣವೂ ವ್ಯಕ್ತವೂ ಆಗಿ ಆಹತರೂಪದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯ, ವರ್ಣ, ಅಲಂಕಾರ, ಮೂರ್ಚನೆ, ಜಾತಿ, ರಾಗ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗುವೆಯೆಂಬುದೂ ಇಲ್ಲಿ ಧೃವ. ಇದರಿಂದ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವಿನ ಏಕಗುಣ ಸಗುಣರೂಪಗಳೆರಡನ್ನೂ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆಯೆಂದು.

ಯಾವುದೇ ಗ್ರಂಥರಚನೆಮಾದವೇಕಾದರೂ ವಿವರ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಅಧಿಕಾರ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧ ಎಂಬ ಅನುಬಂಧಚತುಷ್ಪಯವನ್ನು ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳುವುದು ವಿಜ್ಞಾನಾರ್ಥ ಸತ್ ಸಂಪ್ರದಾಯ. ಶ್ರುತಿದೇವ, ಗ್ರಾಮವಿಭಾಗ, ವರ್ಣ, ರಚನೆ, ಅಲಂಕಾರ, ಜಾತಿ, ಕ್ರಮ ಮತ್ತು ಗೀತ—ಈ ಪದಗಳಿಂದ ಸಂಗೀತವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ವಿವರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವದಿಂದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಸಂತೋಷವನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇದೇ ಪ್ರಕಾರದ 13-14 ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿಯೂ, I, 1, 30 ಶ್ಲೋಕಿಯೂ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ತಿಳಿಸಿದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರದ 10-12 ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರುವ ತನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನಿಯಿಂದ ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ತೆಗೆದುರಿದ ಅಧಿಕಾರವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯ ಶ್ಲೋಕದ್ವಯದ ಸಮಷ್ಟಿ-ವ್ಯಷ್ಟಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ-ಸಿಂಧಾವರ್ಗಗಳ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ನಾರಾತ್ಮಕಾದ ಗೀತಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯುಳ್ಳವರೇ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಅಧಿಕಾರಿಗಳೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಗ್ರಂಥಕಾರನ ವಂಶ

ಅಸ್ತಿ ಸ್ತಸ್ತಿಗೃಹಂ ವಂಶಃ ಶ್ರೀಮತ್ಕಾಕಾಶ್ವೀರಸಂಭವಃ |
ಋಷೀವ್ಯಾಪ್ತಗಣಾಜ್ಞಾತಃ ಕೀರ್ತಿಶ್ಚಾಲಿತದಿಬ್ಬುಜಃ ||

2

ಸಂಪದ್ವಿಷಯದ ಕಾಶ್ವೀರಸಂಭವದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ, ವ್ಯವಹಾರಣೆಂಬ ಋಷಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ (ವ್ಯವಹಾರಣೀಶ್ವರ), [ವಶ] ದಿಕ್ಕುಗಳನ್ನೂ ತನ್ನ ಕೀರ್ತಿಯಿಂದ ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡ, ಶುಭವ್ಯ ಆಶ್ರಯವಾದ <ಸ್ತಸ್ತಿಗೃಹಂ> ವಂಶವಿದೆ.

ಈ ವ್ಯವಹಾರನು ವಸಿಷ್ಠೀಶ್ವರನನು. ಅವನು ಋಗ್ವೇದದ ಈ ಶೆಳಗಿನ ಮಕ್ಕಳು, ಅವರ ಹಿಂದಿನದು ಮತ್ತು ಮುಂದಿನದು, ಬೀಗಿ ಮೂರು ಮಕ್ಕಳುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಪ್ರ ಪಂಸಾಪ್ತಸ್ತುಲಂ ಮನ್ಯುಮಚ್ಛಾದಾದಶ್ಚಂ ವೈವರ್ಗಣಾ ಅಯಾಸುಃ |

ಅಂಗದಿವ್ಯಂ ಪವಮಾಣಂ ಸಮಾಯೋ ದುರ್ಮಾರ್ಗಂ ಸಾರ್ಕಂ ಪ್ರ ವದಂತಿ ಪಾಣಿಮ್ || 16

ಶತ್ರುಗಳಿಂದ ಹಿಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಹಂಸಗಳಂತೆ (ನಡೆಯುಳ್ಳ) ವ್ಯವಹಾರನು (ತಮ್ಮ) ಯಜ್ಞಪಾಠಕ್ಕೆ ಓಡಿ ಬಂದು ಶತ್ರುಗಳಿಗಾಗಿ ಶತ್ರುಗಳನ್ನು ಶ್ರುತವಾಗಿ ಪ್ರಹರಿಸುವ ಸೋಮನನ್ನು ತಮ್ಮ ಗಾಯನದಿಂದಲೂ ನಾಣವೆಂಬ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯವನ್ನು ಮಡಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಸ್ತುತಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವ್ಯವಹಾರನು ಯಜ್ಞಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದು ಶತ್ರುಬಾಧೆಯಿಂದ ತೊಂದರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾದ ತನ್ನ ಬಂಧುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಬಹುಶಃ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

3 ಗ: ಶ್ರೀಮಾನ್. 4 ಗ: ದಿಕ್ಶುಜಃ.

16 ಋಗ್ವೇದ, IX, 6, 97, 8.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ವೈಕುಣ್ಣನೇಂಬುದು ಬಹಳ ಪ್ರಾಚೀನವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಆದ ಗಾಯನವಾದಕರ ನಂಬಿಕೆಯಿಂದೂ ಶಾಸ್ತ್ರ
ಬೀಜವು ಇದೇ ಗೋತ್ರವನೇಂಬುದೂ ಇಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು.

ಯಜ್ಞಾಭಿರ್ಭೂಮಾಭೀರ್ಭೂಮ್ಯೇರ್ವೇದಸಾಗರಸಾರಗೈಃ |

ಯೋ ದ್ವಿಜೇಂದ್ರೈರಲಂಚೇತ್ಯೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿರ್ಭೂಗತೈರಿವ* || 3

ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ, ಭೂಮಿ ಅನಾಸನ್ನಾಸವಾಗಿದೆ, ಪ್ರಹ್ಲಾಕಮುಂದಾಳುಗಳಾದ
<ಭೂಮ್ಯೇ>, ವೇದವೆಂಬ ಸಾಗರದ [ಆದೇಯ] ದಡಕ್ಕೆ ಬೋಧ, ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದ ಬ್ರಹ್ಮರೇ
ಬೋಧ ಎಂಬಂತಿದ್ದ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗೋತ್ರವೆಂದ ವಿಶಾಲವಾದ [ಭೂ] ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ (ಆ ವಂದವು
ಬೋಧಿಸಿತು).

ತತ್ರಾಭೂದ್ ಭಾಸ್ಕರಪ್ರಬೋಧ ಭಾಸ್ಕರಸ್ ತೇಜಸಾಂ ನಿಧಿಃ |

ಅಲಂಕರ್ತುಂ* ದಕ್ಷಿಣಾಶಾಂ ಯಶ್ಚಕ್ರೇ ದಕ್ಷಿಣಾಯನಮ್ || 4

ಅದರಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯನಿಧಿಗೆ ಎಣೆಯಾದವನೂ ತೇಜಸ್ವಿನಿ ನಾಸನ್ನಾಸವೂ (ಬ್ರಹ್ಮತೇಜಸ್ವಿ
ನಿಂದ ಬೆಳಗುತ್ತಿದ್ದವನೂ), [ಸೂರ್ಯನಂತೆ] ದಕ್ಷಿಣದಿಕ್ಕಾಗಳನ್ನು ಅಲಂಕರಿಸಲೋಸುಗ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ
ಪಲಸಿ ಬಂದವನೂ ಅದ ಭಾಸ್ಕರ [ದೀಪ್ತ]ನು ಉದಯಿಸಿದನು.

ದಕ್ಷಿಣಾಶಾಂ ಅಲಂಕರ್ತುಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಭೂಮಾಲಯ ಭಾಸ್ಕರನದ್ದೆಂದು ಕ್ಷೇಮಾರ್ಥವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಾ
* ದಕ್ಷಿಣೆಯ ಆಶೆಯನ್ನು (ದಕ್ಷಿಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅರ್ಹರಾದವರ—ಎಂದರೆ ಭೂಮುರಾದಿಗಳ—
ಆಶೆಯನ್ನು) ಅಲಂಕರಿಸಲೋಸುಗ* ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ತಸ್ಯಾಭೂತನಯಃ ಪ್ರಭೂತವಿನಯಃ ಶ್ರೀಸೋಧಲಃ ಪ್ರೌಢಧೀ-

ರೀನ ಶ್ರೀಕರಣಪ್ರವೃದ್ಧ್ಯವಿಭವಂ ಭೂವಲ್ಲಭಂ ಧಿಲ್ಲನುಮ್* |

ಅರಾಧ್ಯಾಖಲಲೋಕಲೋಕತಮುನೀ ಕೀರ್ತಿಃ ಸಮಾಸಾದಿತಾ

ಜೈತ್ರೇ ಜೈತ್ರೇತದಂ ಸ್ವಧಾಯಿ ಮಹತೀ ಶ್ರೀ ಸಿಂಭಣೇ ಶ್ರೀರಠಿ || 5

ಏತು ವಿನಯನಂತನೂ, ಬಲಿತ ಬುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವನೂ, ಕಂದಾಯ <ಕರಣ> ಲಕ್ಷ್ಮಿಯನ್ನು
(ವಶ್ಯವನ್ನು) ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮೆದೆಯುವ ಪ್ರಭು ಧಿಲ್ಲಮನ ಕೃತಿಯಿಂದ ತನ್ನನ್ನು ಆರಾಧಿಸುವ
ಎಲ್ಲ ಲೋಕದ ರೋಗವನ್ನೂ ಹೋಗಲಾಡಿಸಿ ಕೀರ್ತಿಪಡೆದವನೂ ಶ್ರೀ ಸಿಂಭಣನ ಅಮಿತ ಆಭ್ಯು
ದಯಕ್ಕೆ [ಮತ್ತು ಅವನ] ಜೈತ್ರಯಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಜೈತ್ರನಗರದ ವಿಜಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣನಾದವನೂ
[ಆಗಿದ್ದ] ಶ್ರೀ ಸೋಧಲ[ದೀಪ್ತ]ನು ಆತನಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದನು.

ಕಾಪ್ತರಾಶಾಂ* ಶ್ರೀರಣಪ್ರವೃದ್ಧ (ಪ್ರಬುದ್ಧ—) ವಿಭವಂ* ಎಂಬುದಕ್ಕೂ 'ಜೈತ್ರೇ' ಎಂಬುದಕ್ಕೂ
ಅನುವಾದವಾದಿಲ್ಲ. ಆ, ಆ ಮತ್ತು ತ ಆರಗಳು 'ಪ್ರಬುದ್ಧವಿಭವಂ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತವೆ.

5 ಗ: ಬ್ರಹ್ಮಾಭಿರ್ಭೂಗತೈರಿವ. 6 ಗ: ಅಲಂಕರ್ತುಂ. 7 ಆ, ಅ, ತ: ಪ್ರಬುದ್ಧ.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಶ್ರೀಕರಣ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕಂದಾಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಾದುದರಿ 'ಪ್ರವೃದ್ಧ' ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಸರಿ. ಬೇವಣಾಗರಿಯಲ್ಲಿ ಭ್ರಷ್ಟವಾದ 'ವೃ' ಎನ್ನುವುದು 'ಬು' ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಕರಣ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಲೇಖನ ಎಂಬ ನಿರ್ದೇಶಾರ್ಥವೂ ಇದೆ.¹ ಇದರಿಂದ, 'ಲೇಖನವನ್ನು (ಬರೆಹಗಾರರನ್ನು) ಹೆಚ್ಚು ಮಾಡುವ' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರವೃದ್ಧಂ' ಎಂದೂ, 'ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬುದ್ಧಿಮಂತರಾದ ಲೇಖನರಲ್ಲಿ ಮೆರೆಯುವವನು' ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ 'ಪ್ರಬುದ್ಧ' ಎಂದೂ ಪಾಠವು ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಕೃಷ್ಟಾ ವಲಯೇ ಶ್ರೀತೀರ್ಥರಮಿಲನಾ ಮೌಲೀಂದ್ರ ನೀಲಾಪರಿ
ಪ್ರೋದಂಚದ್ವೈತಿ-ಚಿತ್ತಿಕಾಂಕ್ಷಿಸಮರಕ್ಷೀಣಾಪ್ಯಸಾರಾಗ್ರಣೇಃ |
ಶ್ರೀಮತ್ ಸಿಂಘಾಣದೇವ ಏವ ವಿಜಯಾ ಯಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶಾನಲೋ
ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪ್ಯಹಿ ದಂಚಹೀತಿ ಹೃದಯಾನ್ಯೇವ ದ್ವಿಸಾಮುದ್ಧುರಃ ||

6

ಯತೋನಂತನಾದ [ಈ] ಸಿಂಘಾಣದೇವನೊಬ್ಬನೇ ಭೂವಲಯದ ರಾಜರುಗಳೆಲ್ಲರ ಅಧಿಪತಿ
ಯಾಗಿದ್ದನು. ಅವನ ಕಾಲಗುರುಗಳ ಸಾಲು ವಾದಾಕ್ರಾಂತರಾಗಿದ್ದ ದೊರೆಗಳ ತಲೆ (ಕಿರೀಟ)
ಗಳೆದ್ದವು ನೀಲಗಳ ಗುಂಪಿನ ಬೆಳಕಿನಿಂದ ಚಿತ್ತಿಹವಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ಪ್ರಕಾಶವ ಬೆಂಕಿಯು ಇಡೀ
ವಿಶ್ವವನ್ನೇ ವ್ಯಾಪಿಸಿದ್ದರೂ ಶತ್ರುಗಳ ಹೃದಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸುಡುತ್ತಿತ್ತು.

ಕಂ ಪ್ರಸಾದ್ಯ ಸುಧೀಘುರೋಗೃಣಿಸಂ ಗುಣಿರಾಗಣಮ್ |
ಗುಣಗ್ರಾಹೋಽಯೋ ವಿಪ್ರಾ² ನುಬೇಕಾರ್ಥೈರತಿತ್ಯೇಶತ್ ||

7

ಸುಗುಣಗಳ ಪ್ರೇಮಿಯೂ <ಗುಣರಾಗಣ>, ಸದ್ಗುಣಜಾಲಿಯೂ ಆಗಿದ್ದ ಆತನನ್ನು
(ಸಿಂಘಾಣದೇವನನ್ನು) ತನ್ನ ಸದ್ಗುಣಗಳ ಸಮೂಹದಿಂದ ಸಂಕೋಪಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಶ್ರೀಪ್ರಬುದ್ಧ
ಪಾಲಕನಲ್ಲಿ ಆಗ್ರಗಣ್ಯನಾದ [ಸೋಫಲದೇವನು] ಬ್ರಾಹ್ಮಣರನ್ನು (ದಾಸನೇ ಮೊದಲಾದ)
ಕುಪಕಾರಗಳಿಂದ ತೃಪ್ತಪಡಿಸಿದನು.

ಗುಣವೆಂಬ ಒಂದೇ ರಬ್ಬುವನ್ನು ಒಂದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅನೇಕವೇಳೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ
ಬೇಕಾದ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಮರೀಕಾಲಂಕಾರಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ದಧೌ ನ ಕಿಂ ನ ಕಿಂ ಜಜ್ಞಾ ನ ದಧೌ ಕಾಂ ಚ ಸಂಪದಮ್ |
ಕಂ ಧರ್ಮಂ ವಿದಧೌ ಜೈಷ ನ ಬಧೌ ಕೈರ್ಗುಣೈರಯಮ್ ||

8

[ಸೋಫಲದೇವನು] ಕೊಡದಿದ್ದ ಬಾಧವೇನುಂಟು! ಮಾಡದಿದ್ದ ಯಜ್ಞವೇನುಂಟು!
ತಿಳಿಯದಿದ್ದು ಏನುಂಟು! ಬಡೆಯದಿದ್ದ ಬ್ರಹ್ಮವೇನುಂಟು! (ಅವನು) ನಿರ್ದೇಶಾರದ ಧರ್ಮ
ವೇನುಂಟು! (ಅವನಲ್ಲಿ) ಕೋಪವ ಸದ್ಗುಣವೇನುಂಟು!

8 ಕ: ರೀಲಾಪರಿ ಪ್ರ. 9 ಅ, ಕ: ಜ್ಯೋತಿ. 10 ಗ: ವಿಪ್ರಾ.

17 Monier-Williams, A Sanskrit-English Dictionary, p. 1093, col. 3. ಶ್ರೀಕರಣವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ
'ಹುಳುಕುಂಟುಮಾಡುವುದು' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆ.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಸೋಧಲವೇವನು ಎಲ್ಲ ದಾಸನನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟನು ಇತ್ಯಾದಿಯೇ ಇದರ ಭಾವ. ಶುಷ್ಕವೃತ್ತಾಚಾರ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ ಅನುವಾದಿಸಿದನು.

ಗ್ರಂಥಕಾರ

ತಸ್ಯಾದ್ ಮುಗ್ಧಾಂಬುಧೇರ್ಜಾತಃ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವಃ | ಸುಧಾಕರಃ |

ಉಪರೈವರಿ ಸರ್ವಾಸ್ಯಃ ಸದೌದಾರ್ಯಸ್ಮರತಃ ಕರಃ ||

9

ಆ (ಸೋಧಲವೇವನೇಂಬ) ಸ್ವೀರಸಾಗರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಮೇಲೂ ಯಾವಾಗಲೂ ದಿದಾರ್ಯವೆಂಬ ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಶಮಾಘವಾದ ಕಿರಣಗಳನ್ನು ಬೀರಿದ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೇಂಬ ಪಂಪನು ಹುಟ್ಟಿದನು.

ಕೃತಗುರುಪದಸೇವಃ ಪ್ರೀತಶಾಶ್ವದೇವಃ

ಕಲಿತಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರಃ ಪೂಜಿತಾಶ್ವದೇವಾತ್ರಃ |

ಜಗತಿವಿತತೇಕೀತಿಃ ಮುನ್ಯಥೋದಾರಮೂರ್ತಿಃ

ಪ್ರಚುರತರದಿವೀಶಃ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವೋಽಯಮೇಶಃ ||

10

ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಗುರುಗಳ ಪಾದಸೇವೆ ಮಾಡಿದವನು. ಒಂದು ದೇವತೆಯನ್ನೂ ಬಿಡದೆ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನೂ ಒರಿಸಿಕೊಂಡವನು; ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ತೀರಿದವನು; (ಗುರುಬೇಡಿಕೆ ಮೊದಲಾಗಿ) ಅರ್ಹತೆಯುಳ್ಳ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರನ್ನೂ ಪೂಜಿಸಿದವನು; ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ಪರದಿದ ಕೀರ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; ಮನ್ಯಥನಂತೆ ಸುಂದರನು; ಸರ್ವವಿಧವಾದ ವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳವನು; [ಜಗತ್] ಅವನೊಬ್ಬನೇ (ಸಾಟಿಯಿಲ್ಲದವನಾಗಿದ್ದನು).

ಗುರುಸೇವೆ ಮಾಡಿ ಶ್ರದ್ಧೆಯಿಂದ ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ, ಅನೇಕ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಿದವನಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನೂ, ತನಗಿಂತ ಪೂಜ್ಯರಾದವರಿಗೆ ತನ್ನ ಗೌರವ ಪಡಿಸಿ ಅವರ ಅದರವನ್ನೂ, ಸರಿ-ತಕ್ಕವರನ್ನು ಅಳವಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಪಡೆದಿದ್ದನೆಂಬುದು ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

ಸಾನಾಸ್ಮಾ ನೇಷು ಸಂಪ್ರಾಂತಾ ಪರಿಪ್ರಾಂತಾ ಸರಸ್ವತೀ |

ಸಹವಾಸಪ್ರಿಯಾ ಶತ್ಪದ್ವಿಶ್ರಾಮ್ಯತಿ ತದಾಲಯೇ ||

11

ಸಾನಾಸ್ಮಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಿ ಬಳರಿದ ಸರಸ್ವತಿಯು ಸಹವಾಸವನ್ನು ಬಯಸಿ ಆ (ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೇಂಬ) ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಎಂದೆಂದಿಗೂ ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆಯುತ್ತಾಳೆ.

ವಿದ್ಯಾಭಿವೇಶಿಕೆಯೇ ಹುಡುಕಿ ಹುಡುಕಿ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೇ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಪಾತ್ರವೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದಳೆಂದು ತನ್ನ ಮಂದಿಸ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಅಲಂಕಾರೀಕ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಸಹವಾಸ ಪ್ರಿಯಾ' ಎಂಬ ಪದ್ಯವನ್ನು ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ಕಾತ್ಯಾಯನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವಳೆಂದು ಪುನಿಶ್ಚಕಾದ ಸರಸ್ವತಿಯು ತನ್ನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸತ್ಯಾತ್ಮವನ್ನು ಹುಡುಕುತ್ತಾ ಜಗತ್ತನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸುತ್ತಿ ಯಾರೂ ಸಿಗದೆ ಬಳರಿಸಿ

11 ಗ; ಅದರ ಅ: ಸಾಕ್ಷಾದೇವ. 12 ಗ: ಪ್ರಚುರಮತಿ.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಯಾದಾಗ ಮುಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಹಂಬಲ ಬೆಳೆಯಿತು ; ಆಗ ಕಾಶ್ಮೀರದವನೇ ಆದ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವನು ಅತ್ಯಂತ ಪಾತ್ರನೂ ಆಗಿದ್ದುದನ್ನು ಕಂಡು ಸಂತೋಷಪಟ್ಟು ಅವನಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತಳೆಂದು ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನು¹¹ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಸ ವಿನೋದೈಕರಸಿಕೋ ಭಾಗ್ಯವೈದಗ್ಯಭಾಷನಮ್ |

ಭನದಾನೇನ ವಿಸ್ತಾತಾಪಮಾರ್ತಿಂ ಸಂಪ್ಯತ್ಯ ಶಾಶ್ವತೀಮ್¹² ||

12

ವಿನೋದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆನಂದಿಸುವ, ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಮತ್ತು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಲುಗೊಂಡಿರುವ ಅವನು ಪ್ರಾಪ್ತನಾದ ಕಷ್ಟಕಾರ್ಪಣ್ಯಗಳನ್ನು <ಆರ್ತಿಂ> ಪಡೆವನ್ನು ಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಎಂಬೊದಗೂ ನಿವಾರಿಸುತ್ತ,

ಜಿಜ್ಞಾಸೂಪಾಂ ಚ ವಿದ್ಯಾಭಿಗರ್ವಿತಾರ್ತಾನಾಂ¹³ ರಸಾಯನೈಃ |

ಅಭಿಪ್ರಾಯಬಿಲೋಕಾನಾಂ ಶಾಪತ್ರಯಬಿಹೀರ್ಷಯಾ ||

13

ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹುಡುಕುವವರನ್ನು ವಿದ್ಯೆಯ ಮೂಲಕವೂ ರೋಗಗೋಷಿತರಾದವರನ್ನು ಔಷಧಿಯಿಂದಲೂ [ತೃಪ್ತಪಡಿಸುತ್ತ], ಈಗ ಎಲ್ಲ ಲೋಕದ ಶಾಪತ್ರಯವನ್ನು ಕಳೆದುಬಿಡಲು—

ಶಾಪಗಳು ಮೂಯುಗಿ ; ಅ) ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಕಾಯಿಲೆಯೇ ಬೊದೆಲಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಉಂಟಾದ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಆ) ಅಕಾಲಮರಣವೇ ಬೊದೆಲಾಗಿ ದೈವಿಕವಾಗಿ ಸಂಭವಿಸುವ ಅಧಿದೈವಿಕ, ಮತ್ತು ಇ) ಕ್ಷಾಮ-ದಾಮದ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಕೃತಿಕವಾಗಿ ಒದಗುವ ಅಧಿಭೌತಿಕ.

ಈ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವನು ಪಂಡಿತನೂ, ಸಿಂಹವಂತನೂ, ವೈದ್ಯನೂ ಆಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಇವೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅವನು ತೋರಿಸಿರುವ ಆಳವಾದ ವೈದ್ಯಕೃತ್ಯ ಇದು ಸಮರ್ಥನೆ ನೀಡುತ್ತದೆ.

ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ಕಾರಣ

ಶಾಪತ್ರಯಾಂ ಚ ಭವರ್ಷಾಯಾ ಕೀರ್ತೈಃ ನಿಶ್ಚೇದಯಿಸಾಪ್ತಯೇ¹⁴ |

ಅವಿಷ್ಣುರೋತಿ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರಮುದಾರಧೀಃ ||

14

ಎಂಬೊದಗೂ (ತನ್ನ ಹೆಸರಿನ ಮೂಲಕ) ಇರಲು, ಭರ್ಮಪಾಲನೆಗಾಗಿ, ಕೀರ್ತಿಯುಂಟಾಗಲು, ಮೋಕ್ಷವು ಬೊದೆಕಲು, ಉದಾರಯುದ್ಧಿಯುಳ್ಳವ (ಪಾರ್ಶ್ವದೇವ)ನು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ(ನೆಂಬ ಗ್ರಂಥ)ವನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಕುಸ್ತುರ್ನೌಕಾಚಾ ಅಪೂರ್ಣವಾದ ಅನುವಾದವನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ (ಪು. 4). ಇದರಲ್ಲಿ ಬೇರೆರುವ ಶಾಪತ್ರವೂ ಭರ್ಮವೂ ಮೋಕ್ಷವೂ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವನಿಗೂ ಅಧಿಕಾರಿಗೂ ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತೆ ಸಂಧಿಗ್ರಹಿಸಿದೆ. 'ಶಾಪತ್ರಯಾಂ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅಧಿಕಾರಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಮಾಡುವುದು ಕಷ್ಟನಾಡಿದುದಿಂದ ತನ್ನ ವಿಷಯದಲ್ಲೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇಕೆಣೆದಿದ್ದಾನೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದರಿಂದ ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಈತನೂ, ಅದರ ಮೂಲಕ ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಪರ-ಅಮರನಾಗಿ ತನ್ನ ಬೆಸದು ನಿಲ್ಲುವುದರಿಂದ ಶಾಪತ್ರವೂ, ಪಾಪತ್ರಯವನ್ನು ತೀರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಭರ್ಮ (ಶರಣ)

13 ಅ : ಆರ್ತಿಃ ಸಂಪ್ಯತ್ಯ ಶಾಶ್ವತೀಃ. 14 ಅ, ಆ : ಗದಿಪಾಂ ಚ. 15 ಅ : ನಿಶ್ಚೇದಯಿಸಾಯಾ ಚ

16 ಸಿಂಹಭೂಪಾಲ, ಸಂಗೀತನಿರೂಪಣಿ, ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ. ಪು. 12.

ವಿಶಾಲರೋ ದತ್ತಿಲಶ್ಚ ಕಂಬಲೋಽಭ್ಯತರಶ್ಚಘಾ |

ವಾಯುರ್ವಿಶ್ವಾವಸೋ ರಂಭಾಽರ್ಜುನೋ ನಾರದತುಂಬುರೂ ||

16

ವಿಶಾಲ ಮತ್ತು ದತ್ತಿಲ, ಕಂಬಲ, ಜಾಗಿಯೇ ಅಭ್ಯತರ. ವಾಯು [ಮತ್ತು] ವಿಶ್ವಾವಸು,
ರಂಭಾ, ಅರ್ಜುನ, ನಾರದ [ಮತ್ತು] ತುಂಬುರು,

ದತ್ತಿಲನು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ದಂತಿಲನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ. ತುಂಬುರು ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಬಹು ಅನುವಾಕ್ರಮ
ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಎಂದಿದೆ.

ಅಂಜನೇಯೋ ಮಾತೃಗುಪ್ತೋ ರಾವಣೋ¹⁹ ಸಂದಿಕೇಶ್ವರಃ |

ಸ್ವಾತೀರ್ಗೋ ಬಿಂದುರಾಜಃ²⁰ ಕ್ಷೇತ್ರರಾಜಶ್ಚ ರಾವಣಃ²¹ ||

17

ಅಂಜನೇಯ, ಮಾತೃಗುಪ್ತ, ರಾವಣ, ಸಂದಿಕೇಶ್ವರ, ಸ್ವಾತೀ, ಗಣ, ಬಿಂದುರಾಜ ಮತ್ತು
ಕ್ಷೇತ್ರರಾಜ, ರಾವಣ,

ರಾವಣ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪತಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ವಾಡಿಕೆಯೇ ಎಂದು ಸಾಬಾಂತರವಿದೆ. ಲಿಖಿತರನ ಅಕ್ಷರ
ವಿವರಣೆಯೊಂದಿಗೂ ರಾವಣ>ವಾಣ>ವಾಣ ಆಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಸಂಗೀತಸೂತ್ರದವರಾದ
ಸ್ವರಿಸುವ ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಹೆಸರಿನ ಮೂಲ ಇದ್ದಿರುವ ಜಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.²² ಈ ಎರಡು ಸ್ವಾತೀಗಳನ್ನು
ಬಿಟ್ಟರೆ ಸಮುದ್ರರಾಜನ ಹೆಸರು ಮತ್ತೆಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯೆ²³ ರಾವಣನ
ವಿಶಾಲೇಶ್ವರನನ್ನೂ ರಾವಣವಸ್ತುವೆಂದು ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ಭಾರತದಲ್ಲಿಲ್ಲ
ಬೇರೆಯಲ್ಲದ ತಂತ್ರೀವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆ ರಾವಣನು ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯಗ್ರಂಥವೆಂದರೆ ಕರ್ಷವೆಂದು ಯಾವ
ಆಕರವಿಂತೂ ತೀಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಜಾಗಿಯೇ ಬಿಂದುರಾಜ ಎನ್ನುವ ಹೆಸರಿಗೆ ಕಲ್ಪತ ಮತ್ತು ಅನುವಾಕ್ರಮ
ಮುದ್ರಣಗಳು ದೇವರಾಜ ಎಂಬ ಸಾಬಾಂತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಬಿಂದುರಾಜನ ವಿಷಯ ಮತ್ತೆಲ್ಲೂ
ತೀರುವದು. ಆದರೆ ದೀಪಣಜಾತ್ಯನ ಸಂಗೀತ ಮುಕ್ತಾವರಣೆ ಎಂಬ ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯಗ್ರಂಥದ ಪ್ರತಿಯು ಮೈಸೂರಿನ
ವರಲಕ್ಷ್ಮಿ ಅಣವನಿಯರು ಪ್ರಕಟಗೊಂಡದ್ದಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ, ಕಿಣ, ಬ್ರಹ್ಮ, ಇಂದ್ರ, ಸಂದಿಕೇಶ್ವರ, ರಂಭಾ,
ಕಂಬಲ, ವಾಯು, ನಾರದ, ಗಣ, ವಿಶ್ವಾವಸು, ಸ್ವಾತೀ, ರಾವಣಾಳ, ಅಭ್ಯತರ, ಅಂಜನೇಯ, ಭದ್ರ, ಮಾತಂಗ,
ಮಗಾದಕ್ತಿ, ಮಾತೃ (ರಾವಣ), ದತ್ತಿಲ, ಕಾಪ್ಯಹ, ಯಾಪ್ಯಹ, ಕಂಬಲ, ಕೇಶಲ, ಪ್ರೀತಮಾತ್ಮಗುಪ್ತ,
ಅರ್ಜುನ, ದೇವರಾಜ, ಕ್ಷೇತ್ರರಾಜ, ರಾವಣೇಂಬ ರಾಜ, ವಿಶಾಲ, ಭೋಜರಾಜ, ರುದ್ರಸೇನ, ಸೋಮೇಶ್ವರ,
ವಾಕ್ಯರಾಜಾದ ರಂಭಾ, ಆಗ್ನಿ. ದೊಡ್ಡಬಿ, ಅಭ್ಯವಸುಪ್ತ, ಕೀರ್ತಿದರ, ಇವರುಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿ.²⁴
ಈ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ದೇವರಾಜವಲ್ಲದ ಇಂದ್ರಸೇನ ಬೊಸ ಹೆಸರನ್ನೂ, ಕ್ಷೇತ್ರರಾಜ, ರುದ್ರಸೇನ ಎಂಬ ಸಾಬಾಂತರ
ಗಳನ್ನೂ, ರಾವಣನು ರಾವಣ ಗುಂಪಿಗೆ ಸೇರುವುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು

18 ಅ : ವಾಯುರೂ. 19 ಅ : ವಾಯುರೂ. 20 ಅ, ಕ : ದೇವರಾಜ. 21 ಅ : ಕ್ಷೇತ್ರರಾಜವಸ್ತುವೆಂದ ಚ.

22 ಸಾರಥ್ಯ-ಸಂಗೀತಸೂತ್ರದಂ : II, 20. 23 ಎಂಪ್ಲೀಸಿಂಪೂಯಣ : IV, 24, 43, 44.

24 ದೇವರಾಜಾತ್ಯ, ಸಂಗೀತವಿಶ್ವಕರ್ಮ, ಶ್ರೀ ವರಲಕ್ಷ್ಮಿ : ಅಣವನಿಯ ಗ್ರಂಥಕಂಪಾದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಪು. 28, 29.

1. ವಿದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ನಾನು ಅವನುಬಾಗ್ಯವಾಗಿ ನೋಡಿದ್ದೇನೆ. ಆದರೆ ಕರ್ತೃವೂ ಅಥವಾ ಅವು ಸ್ವರಿಸುವ ರೂಪವೂ ಕಾರ್ಯದೇವನು ಸ್ವರಿಸುವ (?) ದೇವರಾಜನೂ ಒಬ್ಬನೇ ಹೌದೇ ಎಂಬುದು ಅನಿಶ್ಚಿತ. ಸಂಗೀತಮುಕರಂದಕಾರನೂ ದೇವೇಂದ್ರ ನೊಬ್ಬರನ್ನು ನೆನೆಸುತ್ತಾನೆ.²⁴

ರುದ್ರಪ್ರಿಯೋ ನಾಸ್ತ್ಯಃ²⁵ ಫಲಸಾಲೋ ಫೋಜಫಲವಲ್ಲಭಸ್ತುತಾ |

ಪರಮಾರ್ಥೀ ಚ ಸೋಮೋರೋ ಜಗದೇಕಮಹೀಪತಿಃ ||

18

ರುದ್ರಪ್ರಿಯೋ ನಾಸ್ತ್ಯಫಲಸಾಲಃ, ಶಾಗೇಯೋ ಫೋಜಫಲಃ, ಮತ್ತು ಪರಮಾರ್ಥೀ, ಸೋಮೋರೋ, ಜಗದೇಕಫಲೋ ದೊರೆ,

ರುದ್ರಪ್ರಿಯೋ ನಾಸ್ತ್ಯಫಲಸಾಲಃ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳೂ ಕಾಶಾಂತರಗಳಿಂದ ಸ್ಥಿರವಟ್ಟಿಲ್ಲ. ರುದ್ರಪ್ರಿಯ ಬರಲು ಕಲ್ಪತ, ಮುದ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ಮುಷಯನೇಂದೊ ಅನುಷಾಕ್ರನು ಮುದ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಸೇನನೇಂದೊ ಅಸ್ತಿತ್ವಕತಾಂಕಗಳಿವೆ. ಕಲ್ಪತ, ಮುದ್ರಾಣದ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಸ್ತ್ಯಫಲಸಾಲಃ ಹೆಸರಿಗೆ ಇಲ್ಲ. ನಾಸ್ತ್ಯಫಲಸಾಲಃ ಸರಸ್ವತೀ ಹೃದಯಾಲಂಕಾರ ಪಾರವಸ್ತು ರತ್ನಾಕರಕಾರನು ಎಷ್ಟಯೂ ಬಹುಮೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಾಗಿಲ್ಲ. ಅವನು ತನ್ನ ಆಕರಗಳನ್ನು ಪುಸ್ತಕವಾಗಿ ಹೆಸರಿಸುವುದು ಅಪರಿಚಿತವಾದುದರಿಂದ ನಾಸ್ತ್ಯಫಲಸಾಲಃಗೆ ಅವನು ಹುಣಿಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಂಡಿತವಾಗಿ ಬೀಳುವ ಹಾಗೂ ಇಲ್ಲ. ಅನುಷಾಕ್ರನು ಮುದ್ರಾಣದಲ್ಲಿ ರುದ್ರಸೇನಸ್ತ ಫಲಸಾಲೋ ಎಂದಿರುವುದೂ, ರುದ್ರನ ಹೆಸರು ರಾಜರೂಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವುದೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾಕ್ಯವಂತೆ ಅವನೂ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರದ ಕರ್ತೃವೂ ಒಂದೇ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಇನ್ನೊಬ್ಬನೊಂದಿಗೆ ಕುಸುಮಿಯಾನುಜೈ ವಾಸವದ ಕರ್ತೃವಾದ ಪಲ್ಲವ ಮಹೇಂದ್ರನವರೂ ಗುರುಬಾಬ ರುದ್ರಾಚಾರ್ಯನಿಟ್ಟು.²⁶ ಕಾಕತೀಯ ಪ್ರಭುವೂ ನಾಟ್ಯಶಿಖರದ ಕರ್ತೃವೂ ಆದ ರುದ್ರಸೇನನು ಇನ್ನೊಬ್ಬ.²⁷ ಆದರೆ ಈ ರುದ್ರಸೇನನು ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ. ಶ. 1300 ರಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥರಚನೆಮಾಡಿದ ಬಹುಮಾದ್ಯರಿಂದ ಕಾರ್ಯದೇವನಿಂದ ಸ್ವೃತನಾಗಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರನಾಗಿರಲಾರ. ರುದ್ರಾಚಾರ್ಯನು ಮಹೇಂದ್ರ ನವರೂ ಸಂಗೀತಾಚಾರ್ಯನೋ ಧಾರ್ಮಿಕಾಚಾರ್ಯನೋ ಎಂಬುದು ಕಾಸನದಿಂದಾಗಲೀ ಇತರ ಆಕರಗಳಿಂದಾಗಲೀ ವೇರ್ವದ ಸಂಗೀತಾಚಾರ್ಯನೋ ಧಾರ್ಮಿಕಾಚಾರ್ಯನೋ ಎಂಬುದು ಕಾಸನದಿಂದಾಗಲೀ ಇತರ ಆಕರಗಳಿಂದಾಗಲೀ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ.²⁸ ಅವನು ಸಂಗೀತಪಾಪ್ತೆ ಗ್ರಂಥದೊಂದನ್ನು ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದಕ್ಕೂ ಆಧಾರವಿಲ್ಲ. ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ರುದ್ರಾಚಾರ್ಯನಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನನೋ ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಸಮಕಾಲೀನನೋ ಅಗಿದ್ದ ಮಹೇಂದ್ರನೂ ಒಬ್ಬ ರುದ್ರಾಚಾರ್ಯನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವಂತೆ ಕಲ್ಲಿನಾಥರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.²⁹ ಇದಕ್ಕೆ ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯ ಸಮರ್ಥನೆಯಿಲ್ಲ.

22 ಅ. ರುದ್ರಸೇನಸ್ತ ; ಕ. ಮುಷಯೋ ನಾನು.

24 ಸಾರದ, ಸಂಗೀತಮುಕರಂದ, II, 20.

25 Sathyanarayana : R.(ed) The Kudumiyamalai Inscription on Music, Vol. I. p. 12.

26 Karnataka Music, Studies in Education and Culture, p. 408.

27 ರುದ್ರಾಚಾರ್ಯನಿಟ್ಟು ಪರಮಮಹೇಂದ್ರನೋ ರಾಜ್ಞಾ ಶಿಷ್ಯನಿಷ್ಟಾರ್ಥಂ ಪುಣಃ ಸ್ವರಗಮನಃ

28 ಕಲ್ಲಿನಾಥ : 'ಯಥಾ ಯಾವಾನ್ ಸಪ್ತಮೇವ ಪಾರಗತರ್ಮಾಫ್ಯಮುಷ್ಯವ್ಯಕ್ತ ಸಂವಾದಿತ್ಯಾಪಮಾಶಿಲ್ಪಾಫ್ಯ ತುರಗತಃ ರುದ್ರದೇವ ಪುಣಾ ಪುಣ್ಯಪಾತ್ಕೀನಃ ದ ದೋಷ ಇತಿ ಪುರಾಣೋಕ್ತಂ' ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಂ, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಂ, ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ ಷಟ್ಪತ್ಯಾಫಿ. 185.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಒಟ್ಟಿವನ್ನಿ, ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಸ್ವರಸುವ ರುದ್ರನು ಮತಂಗಧಿಂದ ಸ್ವೃತನಾಗಿರುವವನಿಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಕಾಲ, ಕೃತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಕೃತಗ್ರಂಥದ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾರೋ ಭಾರತೀಯೋ ಲೋಖ್ಯಲೋದ್ಭುತರಂಕುಶಾಃ |

ಭಟ್ಟಾಫಿನವಗುಪ್ತಶ್ಚ ಶ್ರೀಮತ್ ಕೀರ್ತಿಧರಃ ಪರಃ || 19

ಭರತ [ನನಾಖ್ಯಾತೃದ] ಭಾಷ್ಯಕಾರರಾದ ಲೋಖ್ಯ, ಉದ್ಭುತರಂಕುಶರು, ಮತ್ತು ಭಟ್ಟ, ಅಫಿನವಗುಪ್ತ, ನಂತರ ಯತೋಪಂತನಾದ ಕೀರ್ತಿಧರ,

ಅಸ್ಯೇ ಚ ಬಹವಃ ಪೂರ್ವೇ ಯೇ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವಿಚಾರಿಣಾಃ |

ಅಗಾಧಬೋಧಮಂಥೇನ ತೇಷಾಂ ಮತಸೆಯೋನಿಧಿಮ್ || 20

(ಇವರುಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ) ಒಂದೆ ಬಹುಮಂದಿ ಇತರರು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಹಾವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳು ಯಾರಿದ್ದರೋ ಅವರುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯ <ಮತ>ಗಳೆಂಬ ಕಡಲನ್ನು ಅಳವಡಿಸುವ [ವಿಶೇಷವಾಗಿ] ಜ್ಞಾನವೆಂಬ ಕಡೆಗೋರಿನಿಂದ—

ಸಂಗೀತ ಲಕ್ಷಣ

ನಿರ್ಮಲೈಶ್ಚ ಶ್ರೀಶಾರ್ಙ್ಗದೇವಃ ಸಾದೋದ್ಭಾರಮಿಸುವಂ ವ್ಯಥಾತ್ |

ಗೀತಂ ವಾದ್ಯಂ ತಥಾ ಸ್ವತ್ರಂ¹ ಪ್ರಯಂ ಸಂಗೀತಮುಚ್ಯತೇ || 21

—ಇದೇನು ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಈ (ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವೆಂಬ) ಸಾರವನ್ನು ಉದ್ಭರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗೀತವನ್ನೂ ವಾದ್ಯವನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವತ್ರವನ್ನೂ ಮೂರನ್ನೂ ಸಂಗೀತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇವರಿಂದ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವು ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳ ಉದ್ಭೂತಮಾತ್ರವಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿ ತನ್ನ ಇದೆಯ ವಿವರವಾದವನ್ನು ಲಕ್ಷಣ-ಲಕ್ಷಣಗಳ ಸಮನ್ವಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ I, 2, 91, 92 ; I, 4, 5 ; I, 7, 73 ; II, 2, 3 ; IV, 263, VI, 334, 335, ಮತ್ತು VI, 338 ಇತ್ಯಾದಿ ಅನೇಕ ಛೇದಗಳ ಗಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾರತದ ಕಲಾ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತವೆಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ವೇದವಾಕ್ಯಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೀತ, ವಾದ್ಯ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ. ಭರತ ಮುನಿಯ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ನಾಟ್ಯದ ಅಂಗಗಳಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗೀತವು ಪ್ರಾಪ್ತಾಪ್ತ ದೊರೆತು ಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವು ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರವೂ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಆದ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆದದ್ದು, ಅದಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಉಪಕಾರಕಗಳೂ ಪೂರಕಗಳೂ ಆಗಿರುವ ವಾದ್ಯ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿತವಾದ ಒಂದು ಸಂಯುಕ್ತಕರಿಯೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿ ಭಾವಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ಉಪಲಬ್ಧಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿಯೇ ಮೊದಲು. ಸಂಗೀತದ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯು ಬಹು ಪ್ರತಿಭಾನ್ವಿತವಾದುದು.

21 ಅ, ಕ : ಸ್ವತ್ರಂ. ಈ ಅಕ್ಷರಗಳು ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇದೇ ವಾಚಾಂತರವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ.

ಲಲಿತಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯಾದ ಸೌಂದರ್ಯಭಾವವನ್ನುಳ್ಳ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಶಿಲ್ಪ, ಚಿತ್ರ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ ಮೊದಲಾದ ಒಂದು ವಿಧವನ್ನೂ, ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಗೀತೆ, ನೃತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಮತ್ತೊಂದು ವಿಧವನ್ನೂ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕೆ ಸ್ವರವಾದ ಭೌತಿಕ ಚೌಕಟ್ಟು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅಯಾ ಯಾವದ ಕಲಾಭಿರುಚಿಯ ವಿಶೇಷ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸಿ ಆಕಾರಕ್ಕೆ (form) ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹಾಗೆ ಅದು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಬಲ್ಲುದೇ ಹೊರತು ಮೂಲಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಾಗಲೀ, ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಾಗಲೀ, ಇದರ ರಚನೆಯಲ್ಲಾಗಲೀ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಲಾರದು. ಎರಡನೆಯ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಚಲನೆಯೇ ಅದರ ಉದಾ. ಸ್ತೋತ್ರರೀತಿಯಾದ ಶಿಲ್ಪದ ಕಲ್ಪನೆಯು ನೃತ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವದವಿತ್ತಿದೆಯೆನ್ನಬಹುದು. ಈ ವಿಭಾಗದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಗೀತವಾಕ್ಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಕಲೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿದರ್ಥಾನುಭವಗಳನ್ನು ತುಂಬುಮಾಡಿದ ಮಾಲೆ. ಇದನ್ನು ಮನಗಾಣು ಅಧುನಿಕ ತರ್ಕದಾತ್ಮ ಮತ್ತು ಕಲ್ಪನಾತ್ಮಕದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ನಿರಾಲಂಬವೂ ದೈಶಿಷ್ಟ್ಯಭಾರ್ತವೂ ಆದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ತಾತ್ಕಾಲಿಕವಾಗಿ ನೋಡಿದಾಗ ಭಾವಗಳು ನೃತ್ಯಕ್ಕೂ, ನೃತ್ಯಕ್ಕೂ ಗೀತಕ್ಕೂ ಸಮಾನವಾದ ಆಧಾರಗಳೂ, ಅಕರಗಳೂ, ಅಂಶಗಳೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಅಧುನಿಕ ಸಂಕೇತವಾದ 'symbolistic philosophy'ದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಗೀತೆ, ವಾಕ್ಯ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಕ್ತಿಪರಕಲಾತ್ಮಕಚಟುವಟಿಕೆಯ ಮೂರು ಮುಖಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಮನೋವೈಜ್ಞಾನಿಕ, ಸೌಂದರ್ಯಾತ್ಮಕ ಜಾಗೂ ಪ್ರಾಚೀನ-ಮಾನವ-ಚಾತ್ವೀಯ ಕಲ್ಪನಾಭಿರುಚಿನ ಸಾಮ್ಯದಿಂದಾಗಿ ಇವು ಮೂರೂ ಒಂದೇ ಬುಡಕ್ಕೆಗೆ ಸೇರಿದವುಗಳು; ಅವುಗಳ ಕಾರ್ತವಿಧಾನ ಮತ್ತು ಪರಿಣಾಮಗಳು—ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ—ಒಂದೇ. ಭಾವ, ಗೀತ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳ ತಾತ್ವಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನು ಮದರಾಸಿನ ಹನ್ನೆರಡನೇ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕಲಾಸಮ್ಮೇಳನದಲ್ಲಿ ಚಂದ್ರಶೇಖರಯ್ಯನವರು ಮಾಡಿರುವ ವಿವರಾರ್ಥಭಾರ್ತವೂ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕವೂ ಆದ ಅಭ್ಯರ್ಥನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.²⁹ 30 ಭಾರತೀಯ ಲಲಿತಕಲೆಗಳನ್ನು ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಳವಡಿಸುವುದು ಇದೇ ಮೊದಲು.

ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯು ಮಾನುಷತ್ವವು ವಾದ್ಯಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಸಂಗೀತವೆಂಬ ವರ್ಗೀಕರಣವು ಕೊಡಿಗೆ ಬಂದಿತು. ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಹಾದುಗಾಲಿಕೆಯೊಂದನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸುವ ಅರ್ಥಗ್ರಹಣೆಯೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ.

ಅರ್ಥಾತ್ ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿರುವ ನೃತ್ಯಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪನಾ ಮತ್ತು ಅನವಾತ್ರಮ ಮುದ್ರಣಗಳೆರಡೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಪಾಠಾಂತರವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತವೆ. ನೃತ್ಯ, ನೃತ್ಯ ಮತ್ತು ನರ್ತನಗಳು ಮೂರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವುಳ್ಳ ಶಬ್ದಗಳು: ಅಂಗಿಕ, ಅಪಾರ್ಥ, ವಾಚಿಕ ಮತ್ತು ಸಾತ್ವಿಕವೆಂಬ ಸಾಲ್ಮೂ ಅಂಗಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು—ಎಂದರೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದಲೂ, ಹಾರ, ಕೀಳು, ಬಣ್ಣ, ಉದಾಹರಣೆ, ಕೂಡಲು ಮೊದಲಾದ ವಾತ್ಸಲ್ಯಪರಕಗಳಿಂದಲೂ, ಮಾತಿನಿಂದಲೂ, ಭಾವ ಮತ್ತು ರಸಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದವು—ನರ್ತನ. ಅಂಗ-ಉಪಾಂಗಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ—ಎಂದರೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯಾತ್ಮಕ ಸ್ಥಾನೀಕರಣದ ಮಾರ್ಗಾತ್ಮಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವುಳ್ಳ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳ ಕಲಾತ್ಮಕಚಲನೆಯಿಂದ ತೋರಿಸುವುದಕ್ಕೆ—ನೃತ್ಯವೆಂದು

29 Souvenir, The Thirteenth Natyakala Conference, Madras, pp. 12-15.

30 Sathyanarayana, R: 'Gondala-A Ritual Dance' in "The Soul of Indian Dance."

ಹೆಸರು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಂದ ವಸ್ತು, ಭಾವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವ ಮತ್ತು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುಗಳ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ, ಅಥವಾ ಅಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ವಸ್ತುವೂ, ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಪಾತ್ರವಿಲ್ಲದವರಾಗಳೂ ಅಜ್ಞಾನಿ ರೂಪದ ಅಂಗಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಕಲಾತ್ಮಕವಿಶ್ಲೇಷ, ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೆ ಸ್ವತಃವೆಂದು ಹೆಸರು. ೨ ಸ್ವತಃ, ನರ್ತಕಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕರ್ಮಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದರಿಂದ 'ಸ್ವತಃ'ವೇ ಅಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ಪಾತ್ರವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಅಜ್ಞಾನಿ ವಸ್ತುವನ್ನೂ ಗೋಚರವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ಎರಡು ಮಾರ್ಗಗಳಿಂದ: ಭಾವಯೋಗ್ಯವಾದ ಪದಗಳಿಂದ ಅನೇಕವೂ ಸರಳವೂ ಆಗುವ ಸಂಕೇತಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (connotation), ಕಲ್ಪಾರ್ಥ (denotation), ಮತ್ತು ಸೂಚಾರ್ಥ (signification)ಗಳ ಮೂಲಕ, ಅನಿವಾರ್ಯವಾದ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಿಂದಾಗಿ, ವಿವಿಧ ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಟುವವಾದ ಸಂಕೇತಾರ್ಥ ಒಂದು ಬಗೆಯದು. ಇದನ್ನು ವಿವಿಧ ಸೂಚಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತಿ-ಅರ್ಥ (discursive meaning) ಎನ್ನಬಹುದು. ಸಂಕೇತಾರ್ಥವೂ ಅನುಕೂಲವಾಗಳೂ ಆಗುವ ಸಂಕೇತಗಳು ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದರೂ, ಕೆಲವು ಬೇರೆ: ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುವುದೇ— ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವೆಂಬ ನಿರ್ಬಂಧಿತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಒಟ್ಟು ಅರ್ಥವು ಒಂದೇ ಛೇದದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದು ಎನ್ನಬಹುದು. ಇದನ್ನು ವಿಕಸಿತವಾದ-ಅರ್ಥ ಅಥವಾ ಅನಿವಾರ್ಯ-ಅರ್ಥ (presentational meaning) ಎನ್ನಬಹುದು. ಗೀತೆ, ಚಿತ್ರ ಮತ್ತು ಕೆಲವು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ನಾವು ನೋಡುವ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುವುದು, ಅದು ಎರಡನೆಯ ವಿಧಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಸೇರಿತು, ಎಂಬ ರೀತಿ ಅಲ್ಲಿ ಮೂಡಬಹುದು. ಗಾಢವಾದ ಮೂಲಭೂತಗಳಾದ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಮತ್ತು ಕಲ್ಪಾರ್ಥಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಎರಡನೆಯ ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ವಿವರಗಳಿಗೆ ಸೂಚನೆ ಅನ್ಯಾದೇಶ 'Philosophy in a New Key' ಗ್ರಂಥದ ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು ಮತ್ತು ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳನ್ನೂ, 8.5.53ರ ಶಾಲುನಾಮವನ್ನೂ ನೋಡುವುದು. ೩ ಕಲಾತ್ಮಕ ಸಂಕೇತದಲ್ಲಿ ರೋಚನವೆಂಬ ಸ್ವರೂಪ ಎಂಬ ನನ್ನ ಲೇಖನವನ್ನೂ ನೋಡಬಹುದು. ೪

ಸಂಕೇತ ಎಂಬ ಪದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಿದೇಶನೆಯ ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಗೊಳಿಸಿ, ಮಾನವಸ್ಥಿತಿತ್ವದ ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವೂ, ಸೃಷ್ಟಿಪರವೂ, ಮುಖ್ಯವೂ, ಅನಿವಾರ್ಯವೂ ಆದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು ಎನ್ನಬಹುದು ಎನ್ನಬಹುದು. ೫ ನರ್ತಕ ಮತ್ತು ಸ್ವತಃಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವುದರಿಂದಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾತ್ಮಕ ಅರ್ಥದ ಸೂಚನೆಯೇ ಪ್ರಭಾವವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವತಃವನ್ನೇ ಸಂಕೇತದ ಅಂಗವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕು.

31 ಸಂಕೇತವ್ಯಾಪ್ತಿ, VII, 16, 18.

32 ಈ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ: A. N. Whitehead; Symbolism, its Meaning and Effect; Bertrand Russel, Our Knowledge of the External World. ೩. ಸತ್ಯನಿಜವೂ, ಸಂಕೇತದಲ್ಲಿ ರೂಪವೂ: ಭಾರತದ ಕಲಾಕರಣ (ಸಂಕೇತ, ಸ್ವತಃ, ಸಾಹಿತ್ಯಸಮ್ಮೇಳನ ಸ್ಮಾರಕ ಸಂಕೇತ) ಮೈಸೂರು ಸಂಕೇತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕಾಡೆಮಿ, ಬೆಂಗಳೂರು, 1964. ಪು. 119-133.

33 Chandrasekhariah, R, op. cit., p. 15.

ಮಾರ್ಗ ಸಂಗೀತ

ಮಾರ್ಗೋ ದೇಶೀತಿ ತದ್‌ದ್ವೇಧಾ ತತ್ರ ಮಾರ್ಗಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ |

ಯೋ ಮಾರ್ಗತೋ ವಿರಿಣ್ಯಾಚ್ಛ್ರೇಃ²⁴ ಪ್ರಯುಕ್ತೋ ಭರತಾದಿಭಿಃ || 22

ಅದು (ಸಂಗೀತವು) ಮಾರ್ಗ (ಮತ್ತು) ದೇಶೀಯವು ಎರಡು ವಿಧ. ಯಾವುದು ಪ್ರತ್ಯನೇ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟು ಭರತನೇ ಮೊದಲಾದವರಿಂದ—

ದೇಶೀ ಸಂಗೀತ

ದೇವಸ್ಯ ಪುರತಃ ಶಂಭೋರ್ನಿಯಾಶಾಭ್ಯುದಯಪ್ರದಃ |

ದೇಶೀ ದೇಶೀ ಜನಾಸಾಂ ಯಮೃತ್ಯಾ ಹೃದಯರಂಜಕಮ್ || 23

—ದೇವನಾದ ಶಿವನಮಂದೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತೋ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟದೆಯೋ, ವಿಳಗಿದುನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೋ, ಅದು ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಬೇಕುಬಿಡುತ್ತದೆ. ವಿವಿಧ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಜನರ ರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಹೃದಯವನ್ನು ರಂಜಿಸುವ—

ಕುವೈನ್‌ರಾಜಾ ಮಾಡಿರುವ ಅನುವಾದವು ಇಲ್ಲಿ ದೂಷಿತವಾಗಿದೆ. (ಪು. 5). ಮಾರ್ಗಕಲ್ಪದ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಯನ್ನು 'ಮೃಗ' (ಹುಡುಕುವುದು) ಎಂಬ ಧಾತುವಿನಿಂದ (ಪಾರ್ಶ್ವದೇವ, ಸಿಂಹಭೂಪಾಲ, ಕಲ್ಪಿನಾಥರು) ಮಾಡಿರುವುದು ಬಹು ಕೃತಕವೆಂದೂ, ಪ್ರಾಚೀನಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರದ ಮಾರ್ಗ (ದಾರಿ) ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ (ಅದೇ ಪುಟ).

'ಮೃಗ' ಧಾತುವಿಗೆ 'ಹುಡುಕುವಿಕೆ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿರುವುದೇನೋ ಸಹ. ²⁵ ಆದರೆ, ಅಷ್ಟಿಸಿಕ್ಕಿರುವುದೋಗು, ಬೇಟೆಯಾಡು ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತೇಂದಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವ ಈ ಧಾತುವು ಮೃಗವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಕರವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ²⁶ ಅಲ್ಲದೆ, ಪಾರ್ಶ್ವದೇವ, ಸಿಂಹಭೂಪಾಲ ಮತ್ತು ಕಲ್ಪಿನಾಥರು ಮಾರ್ಗಕಲ್ಪವನ್ನು 'ಮೃಗ' ಧಾತುವಿನಿಂದ ಪಡೆದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, 'ಮಾರ್ಗ' ಎಂಬ ಧಾತುವಿಗೂ 'ಹುಡುಕುವಿಕೆ' ಎಂಬರ್ಥವೇ ಇದೆ. ²⁷ ಇದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಗೇಯದಲ್ಲಿ 'ಮಾರ್ಗತ' ಎನ್ನುವ ರೂಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಮಹಾಭಾರತ, ಹರಿವಂಶ, ಮುಕ್ತೇಂದ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮೋನಿಯರ್ ವಿರಿಯನ್ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ²⁸ ರತ್ನಾಕರಶಾರದಾ 'ಮಾರ್ಗತಃ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಕಲ್ಪಿನಾಥನು ಇದೇ ರೂಪಕ್ಕೆ 'ಮಾರ್ಗ ಅನ್ವೇಷಣೀ' ಎಂಬ ನಿಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕರ್ಮಗೇಯದಲ್ಲಿ 'ಫಣ್' ಅಂತವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ, ಮಾರ್ಗ ಶಬ್ದವನ್ನು 'ಮೃಗ' ಧಾತುವಿನಿಂದಲೇ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ.

24 ಅ : ವಿರಿಣ್ಯಾಚ್ಛ್ರೇಃ.

25 ಧಾತುಪಾಠ, XXVI, 137; XXXV, 46.

26 Monier-Williams; *op. cit.*, p. 828, col. 2.

27 ಧಾತುಪಾಠ, XXXIV, 39.

28 Monier-Williams, *op. cit.* p. 812, col. 2.

ಅಲ್ಲದೆ, (ಪ್ರಾಚೀನರು ನಡೆದ) 'ದಾರಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕಿಂತ 'ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸವಾಗಿರುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಧಾರ್ಮಿಕೀಯ ಸಂಗೀತ ಮತ್ತು ಪಾಟ್ಯಗಳ ಅತಿಶಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕಲೆಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಮೊದಲಾದ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟವುಗಳು ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಧೃತಿಶ್ರೇಯದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಆಧಾರವಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ,

ಕಿಲ ಪಿತಾಮಹಃ ! ಶ್ರೀದೇವೀಯಕಮಿಚ್ಛಾಮಃ ಪೃಥ್ವಂ ಶ್ರವ್ಯಂ ಚ ಯದ್ವೇತಃ ; ನ ವೇದವ್ಯವಂ
ವಾರೋದಯಂ ದೊದ್ರಚಾತಿಮಃ ; ತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ಮಚಾಪರಂ ವೇದಂ ಪಂಚಮಂ ಸಾರ್ವವರ್ಣೀಂ ॥³⁸

ನಾಟ್ಯವೇದಃ ಕಥಂ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ಮತ್ಪನ್ನಃ ?³⁹

ವೇದೋಪವೇದೈಃ ಸಂಬದ್ಧೋ ನಾಟ್ಯವೇದೋ ಮಹಾತ್ಮನಾ |

ಏವಂ ಭಗವತಾ ಸೃಷ್ಟೋ ಬ್ರಹ್ಮಣಾ ಸರ್ವವೇದಿನಾ ||⁴⁰

ನಾಟ್ಯಸಂಕ್ಷಮಮಂ ವೇದಂ ಸೇವಿತಾಸಂ ಕರೋಮ್ಯಹಂ ||⁴¹

ಅಲ್ಲದೆ ಸಾಮವೇದಾದಿಂ ಗೀತಂ ಸಂಜಗ್ರಾಹ ಪಿತಾಮಹಃ |⁴²

ಮಾರ್ಗಸಂಗೀತವನ್ನು ಕುರಿತು ಪ್ರಾಚೀನಗೌರವಿತವೂ ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳಿಂದ ಹುಡುಕಲ್ಪಟ್ಟದೂ ಆದುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಸರಿಯಾದುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ನಿರ್ದೇಶಗಳೂ ಇವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಮಾರ್ಗಸಂಗೀತದ ಪ್ರತಿರೋಧದ ಜಾತಿಯನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವಾಗಲೇ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಬೇಕುಪ್ಪಾ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವರು

ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತೋತ್ರಪದ್ಧಿಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಾ ಗುಕ್ತಾಃ ಕಂಕರಸ್ತುತೌ |⁴³

ಎಂದೂ, ಕವಾಲಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ

ಗಾಯನ್ ಬ್ರಹ್ಮೋದಿತ್ಯಃ ಪದ್ಧಿಃ ಸ್ವರೈಶ್ಚ ಪಾರ್ವತೀಕಾಂತಸ್ತುತೌ |⁴⁴

ಎಂದೂ ವಿಧಿಸಿದ್ದಾನೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಕವಾಲವೆಂಬ ವೈವಿಧ್ಯ ಆ ಗೀತಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗಲು ಕಾರಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾ ಕಲ್ಪಿಸಾರ್ಥನು⁴⁵ ಹಿಂದೆ ಕಂಠವು ಭಿನ್ನಭಿನ್ನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರನ್ನು ಪಾಪಲು ಅವನ ತಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದು ಪಂಕ್ತಿಕಲೆಯು ಅನಂದಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಥೆ ಹರಿಯಲು ಕೊಡತು ; ಕಂಠವು ಧರಿಸಿದ್ದ ಕವಾಲವಾಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ತಲೆಯುಡುಗಲು ಈ ಅಮೃತವಾಹಿನಿಯಿಂದ ಜೀವಗೊಂಡು ಅನಂದಾಂತರವಾದಿಂದ ಅದೇ ಪಾಪುಗಳನ್ನೇ ಪುನರುಕ್ತಿಸಮಾಪತ್ತಾ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಿಂದ ಕವಾಲವೆಂಬ ವೈವಿಧ್ಯ ಬಂದಿತು, ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ಮಾರ್ಗಸಂಗೀತವೆಂಬ ಪದವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಾಗತಗಳು, ಕವಾಲ, ಕಂಠಲಗಳು ಮತ್ತು ಮುದ್ರಕಾದಿಗಳು ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ದೇವತಾಸ್ತುತಿಗಳೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಿಷಯಗಳೂ ಆಗಿದ್ದು ಪರಿಹರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೂಲ ರೂಪವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬರಲಾಗುವುದು ಗ್ರೀಯವಸ್ತುಕೋಶಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲುವ ವೈವಿಧ್ಯ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಲೀ ಲಕ್ಷಣವನ್ನಾಗಲೀ ಬೇರೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಗೀತ

38 ಭರತಮುನಿ, ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, I, 11, 12. ಪು. 10, 11. 39 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 4. ಪು. 6. 40 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 18.

ಪು. 15. 41 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 15. ಪು. 13. 42 ಪಾರ್ಶ್ವದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 1, 25. ಪು. 15.

43 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 7, 113. ಪು. 273. 44 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 8, 10. ಪು. 276. 45 ಕಲ್ಪಿಸಾರ್ಥ, ಸಂಗೀತ

ಕಲಾಸಿದ್ಧಿ, ಸಂಗೀತಕರಣಾಕರಣ್ಯಾಖ್ಯಾ, ಪು. 276.

ಲಾಕ್ಷಣಿಕನೂ ಕೊಡದಿದ್ದರೂ ಅಧುನಿಕರೇಕರೂ, ವಾಸ್ತವ್ಯೇಶ್ವರಪ್ರಣಯಿಂದ ಸಂಭೂತನಾಗಿ ಲಕ್ಷಿತವಾದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಗಸಂಗೀತವೆಂದು ಹೆಸರಿಂದೂ ವಾಸ್ತವಿಕಟ್ಟುವಾದಿಷ್ಟವೆ ಆಯಾ ದೇಶಗಳ ಕಲಾಭಿರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಲಂಗು ಲಗನುಮಿಶ್ರವೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಕೇವಲ ರಂಜನೆಗಾಗಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ದೀಪ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರಿಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ವೈದಿಕಕರ್ಮಕಾಲದ ಸಂವರ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ಗಾಢಪ್ರಸುಂಜನವನ್ನು ಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ಲೌಕಿಕಸಂವರ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ದೀಪ್ಯವೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಪದೋಕ್ತಸೂಚನೆಯಿಂದ ಈ ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದಾದರೂ ಮಾರ್ಗಸಂಗೀತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ನೂಟಿಸಿದ ಅರ್ಥವೇ ನೇರವೂ ಪುಷ್ಪವೂ ಸಾಧಾರಣವೂ ಆಗಿವೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಗೀತಂ ಚ ವಾದನಂ ಸ್ವತ್ತಂ ತದ್ವೇದೀಶ್ವಭಿಧೀಯತೇ |

ಸ್ವತ್ತಂ ವಾದ್ಯಾನುಗಂ ಪೋಕ್ಷಂ ವಾದ್ಯಂ ಗೀತಾನುವರ್ತಿ ಚ ||

24

—ಗೀತ ಮತ್ತು ವಾದನ, ಸ್ವತ್ತಗಳಿರುತ್ತವೋ ಅವನ್ನು ದೇಶೀ ಎಂದು ಹೆಸರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವತ್ತವು ವಾದ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ; ಮತ್ತು, ವಾದ್ಯವು ಗೀತವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದು.

ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ
ಗೀತದ ಪ್ರಧಾನ |

ಆತೋ ಗೀತಂ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್ಪ್ರಧಾನಭಿಧೀಯತೇ |

ಸಾಮಾನ್ಯದಾದಿಂದ ಗೀತಂ ಸಂಜಗ್ರಾಹ ಪಿತಾಮಹಃ ||

25

ಒಗ್ಗಿ ಗೀತವೇ ಪ್ರಧಾನವಾದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ [ಅದನ್ನು] ಮೊದಲು ಪರಿಚರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಈ ಗೀತವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದನು.

ಗೀತದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಗೇಯಭಾಗಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿನ ಪದಗಳಿಗೆ ಶಬ್ದಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯರ್ಥಗಳೆರಡೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಗೇಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ನಾದಲಯ ಮತ್ತು ಕಾಲಲಯಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ನಾಡ್ಯ ಇರುವಂತಹುದು ಗೀತವೆಂಬೆ. ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಾಹಿತ್ಯವಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಕೇವಲ ನಾದಲಯ ಮತ್ತು ಕಾಲಲಯಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ವತ್ತ (ಸ್ವತ್ಯವಲ್ಲ)ದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಕಾಲಲಯವಿದ್ದು ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳ ವಿಕ್ಷೇಪ-ವಿನ್ಯಾಸಗಳಿರುವುದರಿಂದ ರಂಜನೆಗಾಗಿ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಒಗ್ಗಾಗಿ ಗೀತಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಸ್ವತ್ತದಲ್ಲಿ ಮರ್ಜಿತ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವಾಗಿ ಗೀತವಾದ್ಯಗಳ ನೆರವಿಲ್ಲದೆ ಅದು ರಂಜಿಸಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ. ಅಲ್ಲದೆ ಛಂದೋಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯಗಾರರಿಗಿಂತ ಜಾಹಗಾರರೇ ಹೆಚ್ಚು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವುದು ವಾದ್ಯದೇವನ ಪೇಳಿಕೆಯನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ.

ಎಲ್ಲ ಮಾರ್ಗವೆಂದೂ ನೋಡಿ ಮತ್ತು ಕೇಳಿ ಅನಂದಿಸಬಹುದಾದ ಮೊತ್ತಗೀತೆಯೊಂದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಇಂದ್ರಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಅವನು ನಾಡ್ಯಾಂಗವಾದ ಗೀತವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡನೆಂದು ನಾಡ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ

ಜಗ್ರಾಹಸಾತ್ಯಂ ಮುಕ್ತೇದಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯೋ ಗೀತಮೇವ ಚ ||

ಎಂಬ ಭರತೋಕ್ತಿಯೇ ವಾಚ್ಯವೇವೆನಿಗೆ ಅಧಾರವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಭರತನಂತೆಯೇ¹ ವಾರ್ಧಕವೇವನೂ ವಿಶಾಖನು ಎಷ್ಟುವುದನ್ನು ಚತುರ್ಮುಖನೂ ಸೃಷ್ಟಿಕರ್ತನೂ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲೊಬ್ಬನೂ ಆದ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ [I.1.16 ರಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮ ಎಂಬ ರುಪವನ್ನು ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯ ಅನುವಾದ ಮಾಡುತ್ತವೆವುತ್ಪತ್ತಿಯೊಬ್ಬನ ಜನದಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಹೆಸರಿನ ಗ್ರಂಥಕರ್ತೃವೊಬ್ಬನಿಂದಲೇಯದೆಕ್ಕೆ² ಕ್ರೋಧಾರಹಾರದಲ್ಲಿ ಹಮ್ಮಾರ್ಥವೂ³ ಸಂಗೀತಮೇರುಕದಲ್ಲಿ ನಾರದನೂ⁴ ಶಿಲಿಪ್ಪಿರುವ ಉದ್ವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ಸಮರ್ಥನೆ ಮೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಗೀತ ಪ್ರಯೋಜನ

ಗೀತೇನ ಪ್ರೀಯತೇ ದೇವಃ ಸರ್ವಜ್ಞಃ ಪಾರ್ವತೀಪತಿಃ |
ಗೋಪೀಪತಿರನಂತೋಽಪಿ ವಂಶಭೃನಿವಶಂ ಗತಃ⁵ ||

26

ಹಾಡಿವಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞನಾದ ಪಾರ್ವತಿಯ ಪತಿಯು (ವಿವಸು) ಪ್ರಸನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಗೋಪಿಯರ ಪತಿಯಾದ ಅನಂತನಾದದೋ ಕೊಳಲಿನ ನಾದವೈ ವಶವಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ಗೀತ ಪ್ರಕರಣ

ಸಾಮಗೀತರತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ವೀಣಾ ಋಷಿಶ್ವರಸ್ಮತೀ |
ಕಿಮಸ್ಯೇ ಯಶ್ಚಗಂಧರ್ವದೇವದಾಸವದನಾಸನಾಃ ||

27

ಬ್ರಹ್ಮನು ಸಾಮಗೀತರದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಆಳಂದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸರಸ್ವತಿಯು ವೀಣೆಯೊಡನೆ ಎದಿರದವೆ (ಇರುತ್ತಾಳೆ) <ಋಷಿಶ್ವರ>. (ಹೀಗಿರುವಾಗ) ಉಳಿದ ಯಶ್ವರು, ಗಂಧರ್ವ, ದೇವತೆಗಳು, ರಾಕ್ಷಸರು [ಪ್ರಾಣಿ] ಮುಳುಹುರು ಎಷ್ಟರವರು !

ಬ್ರಹ್ಮದವಧ್ವನಿರುವ ಮೇಳಗಳನ್ನು ಕೇಳುವ ನಿಯಮಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿ, ಮಾಪಾಟುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಹಾಡಿಗೆ ಅಳವಡಿಸಿದಾಗ ಸಾಮಗೀತಿಗಳು ಹಾಕುತ್ತವೆ. ಸಾಮಗೀತಿಯನ್ನು ಕೇಳುವ ಕುಳವನ್ನಾಡಿಯು ವೀಣೆ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ :

ಸಾಮಗೀತೇ ಸಹಸ್ರಂ ಗೀತ್ಯುಪಾಯಾಃ | ಅಹ ಕಶಮೇ ಗೀತ್ಯುಪಾಯಾ ನಾಮ | ಉಚ್ಯತೇ | ಗೀರ್ಣಾ ಮಕ್ರಿಯಾ ಸಾಂಭೃಂತರಪ್ರಯತ್ನಜನ್ಯಾ ಸ್ವರಮೇಷಾಣಾಮಭಿವ್ಯಂಜಕಾ ಸಾಮರಬ್ಧಾ ಧಲನ್ಯಾ | ಸಾ ನಿಯತ ಪ್ರಮಾಣಾಯಾಂ ಮುಚಿ ಗೀಯಂತೀ | ತತಸ್ಸಂಪಾದನಾಥೋಽಯಂ ಮಗಧ್ವರವೃತ್ತೀವೋ ವಿಕರ್ಣಮುಭ್ಯಾಸೋ ವಿರಾಜಾಃ ಸ್ತೋತ್ರಂ ವತ್ಸ್ಯೇವಮಪಾಯಾಃ ಸರ್ವೋ ಸಾಮಗೀತೇ ಸಮಾವಾಸಾಯಂತೀ ||⁶

ಹೀಗೆ, ಮಕ್ರನಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರವಿಕಾರ, ಅಕ್ಷರವಿಶ್ಲೇಷ, ಅಕ್ಷರವಿಕೇಶಣ, ಅಕ್ಷರಾಭ್ಯಾಸ, ವಿರಾಮ, ಸ್ತೋತ್ರ, ಲೋಪ, ಮತ್ತೂ ಅಗಮ ಎಂಬ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸಾಮಗಳನ್ನು ಉಪಿಸಿಮಾಡಬಹುದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಾಮಗೀತ ಶಿಕ್ಷೆಯಾದ ಪುಲ್ಲಮೊತ್ತಗಳು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ :

25 ಕ ; ಅದರೆ ಅ : ಪಮ.

47 ಭರತಮುಖ್ಯ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 1, ಪು. 1. ಇದರ ಮೇಲೆ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನೋಡಿ.

48 ರಾಜಾಕೃಷ್ಣಕವಿ (ಸಂ.), ಭರತಕೀರ್ತಿ, ಮುನ್ನುಡಿ, ಪು. viii.

49 ನಾರದ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 55, 109, ಇತ್ಯಾದಿ.

50 ಶೈವೀಯ, ix, 2, 7, 29.

ಅಕ್ಷರ ವಿಶಾಖ: ಪ್ರಯೋಗವಾಗದೇಕಾದ ಅಕ್ಷರದ ಬದಲು ಬೇರೊಂದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು: viii, 87 ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಕ್ಷರ ವಿಸ್ತೇಷ: ಮಧ್ಯವರ್ಧಿಸುವ ಸ್ವರವನ್ನು ಎರಡಾಗಿ ಒದೆಯುವುದರಿಂದ ಒಂದು ಪದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು, vi, 153 ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಕ್ಷರವಿಕರ್ಷಣ: ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳಾದ ಯ ಮುಂತಾದವನ್ನು ವ್ಯಂಜನವಾಗಿ ಬೇಳುವುದು, vii, 1, ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಕ್ಷರಾಭಾಸ: ಒಂದು ಪದವರ್ಧಿಸುವ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಪದಮುಚ್ಚರಿಸುವುದು.

ವಿರಾಮ: ಪದದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ರಾಂತಿ.

ವಿಶ್ಲೇಷ: ಸಾಕ್ಷಿಗೆ ಸಂಖ್ಯಾವಿಸದಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ವಾಕ್ಯ, ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿ ಸೇರಿಸುವುದು.

ಲೋಪ: ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕಾದ ರುಪಗಳನ್ನು ಛಿಟ್ಟಿಬಿಡುವುದು. vii, 86 ಇತ್ಯಾದಿ.

ಅಗಮ: ಪದಮುಚ್ಚದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಮೊನ್ನೆ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದು. vii, 184 ಇತ್ಯಾದಿ.

ಲೌಕಿಕಗೀತಶ್ಚಿರುಪ ಸಾಮಾನ್ಯಗುಣಗಳನ್ನೇ ಸಾಮಾನ್ಯತೆಯೂ ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ವಿಕೇಶವಾದ ವಿಧಿ ಮತ್ತು ಪರಿಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ಅದು ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ವಿಕೇಶವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ, ಎಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯೀಕರಣದ ಗತಿ ಎಂಬ, ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗತಿ ರುಪವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಿಯಮಾನುಸಾರವಿವಾಕ್ಯವಾದ ಮಾರ್ಗಸಂಗೀತವನ್ನು ಶುದ್ಧೀಕರಿಸಿದ್ದುದು ಬ್ರಹ್ಮನೇ, ಎಂದು ವಾಲ್ಮೀಕೀವರು I, 1, 22ರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅಜ್ಞಾತವಿಷಯಾಸ್ತಾಬೋ ಬಾಲಃ ಪರೈಂಕಿಕಾಗತಃ²⁶ |

ರುದನ್ ಗೀತಾಪ್ರಕುಂ ಪೀತ್ಯಾ ದರ್ಶೋತ್ಪಪ್ಪಂ ಪ್ರಪದ್ಯತೇ || 28

(ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ವಿಷಯವಾದ) ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಅನುಭವವೇ ಇಲ್ಲದೆ ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿರುವ ಮಗುವೂ ಅಳುತ್ತಿರುವಾಗ ಗಾಢವೆಂಬ ಅವ್ಯುತವನ್ನು ಕೂಡಿದ ಸಂತೋಷಾಧಿಕ್ಯಕ್ಕೆ ಒಳಪಡುತ್ತದೆ²⁷ <ಪ್ರಪದ್ಯತೇ>.

ಪನೇಚರಕ್ಷಣಾಹಾರಶ್ಚಿತ್ರಂ ಮೃಗತಿಶಃ ಪಶುಃ |

ಉಚ್ಚೋ ಉಚ್ಚಕಸಂಗೀತೇ ಗೀತೇ ಯಚ್ಚತಿ²⁷ ಜೀವಿತಮ್ || 29

[ಶೇವಲ] ಪಶುವಾದ ಜಿಂಕೆಯು ಮರಿಯೂ ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಮೃಗವನ್ನು ತಿಂದು ಜೀವಿಸಿದ್ದು ಮೋಹಕವಾದ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಮೋಹಿಸಿ ಜೀವದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

26 ಕ, ಗ: ತಲೆ. 27 ಅ: ತೃಪತಿ.

51 ಪ್ರಪದ್ಯತೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕಾಡಿನ ಬೀಳು, ಪರಾಗಾಗ, ಒಪ್ಪಾಸಿಗಾಗಿ ಅಪರಿಯನ್ನು ಪಡೆ, ಎಂದೂ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯಸಂಗೀತವು (ಅಥವಾ ಪಾಡುಗಾರಿಕೆಯು) ಇಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಅಂಶವನ್ನು ಅಂಕಶ್ ಮತ್ತೂ ಮೂರೋಳು ನಗರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಸಂಗ್ರಹಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಪ್ರಯೋಗಗಳು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇತರ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಿಧ ರಾಗಗಳು ವಿವಿಧ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯವಾಗುತ್ತವೆಂಬ ಪ್ರತೀತಿಯಿದೆ: ಒಳಗೆ ಪುಷ್ಪಾಗರವರಾಚೆಯು ಪಾಪುಗಳನ್ನೂ, ಗೌಳವಂತು ಹಲ್ಲಿಗಳನ್ನೂ (ಹಿಂದೂಸ್ತಾನಿ ಸಂಗೀತದ) ಅಧಾವರಿಯು ಪಾಪುಗಳನ್ನೂ, ತೋಡಿಯು ಜಿಂಕೆಗಳನ್ನೂ ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತದೆಂಬ ಘಂಟೆ ಛಾಯೆವದ್ದಿದೆ. ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಈ ಘಂಟೆ ಬೆಳೆದುಬರುತ್ತಿರುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳಿವೆ: ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ದಶರಥನು, 'ಪಾಡಿನಿಂದ ಜಿಂಕೆಯನ್ನಾಕರ್ಷಿಸಿ ಕೊಲ್ಲುವ ಬೇಡನಂತೆ ನಿನನು ನನ್ನನ್ನು ಮರಳುಮಾಡಿ ಕೊಲ್ಲುತ್ತಿದ್ದೀಯೆ' ಎಂದು ಕೈಕೇಯಿಯನ್ನು ದೂಷಿಸಿ ವಿಲಸಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಸುರುಧ್ಯ ಗೀತಶಬ್ದೇನ ಲುಬ್ಧೋ ಮೃಗಮಿವಾವಧೀಃ⁵²

ಉದಯನನು ಬೇಟೆಯಸಮಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಭೋಜನತೀ ವೀಣೆಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಆನೆಗಳನ್ನು ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಆಕರ್ಷಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಭಾಸನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಯೋಗಂಧರಾಯಣದಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಬೇಳುತ್ತಾನೆ:

ಇದಂ ಭರತಕುಲೋಪಭುಕ್ತಂ ವತ್ಸರಾಜಕುಲೇ ದ್ರಷ್ಟವ್ಯಂ ಭೋಜನತೀ ನಾಮ ವೀಣಾರತ್ನಂ

ಪ್ರಸಿಖಮನುಭಾರಾ ಸ್ವಭಾವರಕ್ತಾ ಕರಹಮುಬೋಧಿವಪಾಗ್ರಭೃಷ್ಯತಂತ್ರೀ |

ಮುನೀಪನಗತೇನ ಮಂತ್ರವಿದ್ಯಾ ಗಜಹೃದಯಾಫ ಏಲಾಘ್ ವನೀಕರೋತಿ ||⁵³

ಇವೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಕಥಾಸಂಪ್ರಕಾರ, "ಭಮ್ಮಪದ ಅಪ್ಪಮದವಗ್ಗ"⁵⁴ವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೃತ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಬೇವೀಳಾಗವತಪುರಾಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇವೇ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆ:

ಪರೋಲೋಪಿ ವನೇ ಭಣ್ಯಾಯಾ ನಾದೇನ ವಿನೋಹಿತಾಃ |

ಮಾತಃ ಪ್ರಾಣಾನ್ ಪ್ರಯತ್ನತಿ ಧಿವ್‌ಮೂರ್ಖಾನ್ ಮಾನುಷಾನ್ ಭುವಿ ||⁵⁵

ಬಾಣಭಟ್ಟನೂ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಕಾಡಂಬಿಯಲ್ಲಿ ವೈರಂಪಾಯನ ಗೀತೆಯ ಬೇಟೆಗಾರರ ಅಗಮನವನ್ನು ರೂಪಕವೆ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುವಾಗ 'ಗೀತಮುಪ್ಪಾದಕಾರಿ ಮುಗ್ಧಮೃಗಾಣಾ ಮಿವ'⁵⁶ ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದಂತಹ ಪಾರಿಭಾಷಿಕ ರಾಷ್ಟ್ರಗ್ರಂಥಭಂಡಾರಕ್ಕೆ ಈ ವಿಷಯವು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಪೂರ್ವ ರೀತಿಯ ಮೃಗಯಾವಿವಾರ್ಥ ಪ್ರಾಣಿಸಂಗ್ರಹಾಲದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಬಹುಕಾಲ ವಿಶ್ರೇಷ್ಠತೆಯ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

52 ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ರಾಜಾಯಣ, ii, 12, 38.

53 ಭಾಸ, ಪ್ರತಿಷ್ಠಾ ಯೋಗಂಧರಾಯಣ, II, 12, ಪು. 45, 46; ಮತ್ತು ಪು. 11, 66.

54 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 132.

55 Eng. Tr. by E. W. Burlingame, H. O. S. Vol. xxviii, pp. 247 ff. and P. D. Gune in Annals of the B. O. R. I., Vol. II, p. 1.

56 ಬೇವೀಳಾಗವತಪುರಾಣ, ಅರವಿಯ ಸ್ತಂಭ, XXVII, 16, ಪು. 391.

57 ಲಾಣ, ಕಾಡಂಬಿಕೆ, ಪು. 96.

‘ ಉರ್ಭಾ ’ ಧಾತುವನ್ನು ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿರುವುದು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷ. ಉಬ್ಬಿ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಣವು ಬೇಕೆಗೆ ಛಾತ್ರಂ, ಅನಿಬುಲಕ, ಕಾಮಿ, ಮೋಹಿಸುವ ಎಂಬ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾದರೆ ಉಬ್ಬಿಕ ಎಂಬುದು ಬೇಡಿಕಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಹಾಭಾರತಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ಮೋಕ್ಷಯಾರ್ ವಿರಿಯಂಸ್ ಉಪ್ಪರಿಸಿಕೊಂಡು ತ್ವಾನಿ.⁵⁸ ಬೇಡಿಕಾರಿಕೆಯನ್ನು ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಮರ್ಗಾಯಿಸಿರುವ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಉತ್ತಮ ಅಲಂಕಾರೋಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ.

ತಸ್ಯ ಗೀತಸ್ಯ ಮಾಹಾ 55ತ್ಯಂ ಕೇ ಪ್ರಶಂಸಿಸುಮಿತಕೇ |

ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಮಿದಮೇವೈಕಸಾರ್ಥಸಮ್ ||

30

(ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಇಂತಹ) ಗೀತದ ಮಹಿಮೆಯನ್ನು ಹೊಗಳಲು ಯಾರುತಾನೇ ಕರ್ತರು !

ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ [ಮುತ್ತು] ಮೋಕ್ಷ (ಗಲಿಬ ಸಾಲ್ವು ವಿಧದ ಪುರುಷಾರ್ಥ) ಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಇದೊಂದೇ ಸಾರ್ಥಸಮಾಗಿದೆ.

ಮಾಸವಸಾಧ್ಯವಾದ ಅನುಭವಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ, ಮಾಸಮುದ್ವಿಗೋಚರವಾದ ಪಾತ್ರಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನೇದದಿಂದಲೇ ಪಡೆದುಬಾಗಿ ನಂಬಿ ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯೆಗಳನ್ನೂ, ಪಾತ್ರಗಳನ್ನೂ ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಗಾಗಿಯೇ ಎಂದು ತಿಳಿದು ಕೊಳ್ಳುವುದು ಸೂತನ ಹಿಂದೂ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮೈಕಿಷ್ಟು. ಹೀಗೆ, ಸಂಗೀತವು ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದ ಪುಟ್ಟಿಕೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅದು ಮೋಕ್ಷವಾಯಕವೆಂದು ಹಿಂದೂಗಳು ದೃಢವಾಗಿ ನಂಬುತ್ತಾರೆ ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಐಹಿಕ ಜೀವನದ ಗುರಿಗಳಾದ ಧರ್ಮ, ಪಶ್ಚದೈ ಮುತ್ತು, ಕಾಮಗಳೆಂಬ ಶ್ರೀಮರ್ಗವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅದು ನೆರವಾಗುತ್ತದೆಂದು ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ. ನನಗೆ ತಿಳಿದಮಟ್ಟಿಗೂ ಇನ್ನೂ ಯಾವ ವಿದ್ಯೆಗೂ ಈ ಕೃತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಹಿಂದುರು ಬೇಡಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾಲ್ವನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬೇಕಿರುವ 84 ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನು ಪಾಠವಾಗಲೂ ಆಯಾ ಹೆಸರಿನ ಯಜ್ಞದ ಫಲವು ಲಭಿಸುವುದೆಂದೂ, ಗಾಂಧರ್ವಗಾಯನದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವ ಈ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ ಶ್ರೀ ದಾರ್ವಾದೇವನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.⁵⁹ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಅಶ್ವಮೇಧವೇ ಮೊದಲಾದ ಯಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಯನವೂ ವಿಶೇಷವಾದವನೂ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ :

ಅಪ ವಾ ವಿಕಸ್ಯಾಕ್ಷ್ಮಿರಾಪ್ಯಂ ಕ್ರಮತಿ | ಯೋ ಚಕ್ಷಮೇಧೇನ ಯಚತೇ | ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ವೀಣಾಗಾಧಿಣಿ ಗಾಯತಃ | ಶ್ರೀಯ ವಾ ವಿಕವ್ಯೂಸಂ | ಯದ್ವೀಣಾಂ ಇತ್ಯಾದಿ.

... ವೀಣಾಕ್ಷ್ಮಿ ವಾಹ್ಯತೇ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ವೀಣಾಗಾಧಿಣಿ ಸಂವತ್ಸರಂ ಗಾಯತಾ,⁶⁰ ಇತ್ಯಾದಿ. ಪೌರ ಸೂತ್ರಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಧರ್ಮಪಾತ್ರಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ.⁶¹ ಅಶ್ವಮೇಧ ಯಜ್ಞದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ

58 ಮೋಕ್ಷಯಾರ್ ವಿರಿಯಂಸ್, ಕಾ. ಗ್ರಂ., ಪು. 503, ಮೊದಲನೆಯ ಕಲಮು.

59 ಪಾರ್ವತೀದ ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 4, 90-91, ಪು. 143.

60 ತೈತ್ತಿರೀಯಬ್ರಾಹ್ಮಣ, iii, 9, 14.

61 ಶಂಖಪುರಾಣ, xiii, 1, 5.

62 ಉಪಾಸನೋಕ್ತಿ, ಪೌರಾಯಣವೈತಿಕಸೂತ್ರಗಳ, xv, 8, 9 ; ಅಪಸ್ತಂಬ ವೈತಿಕಸೂತ್ರಗಳು, xx, 6 ; ಸತ್ಯಪಾಠ ಹರೈವೈತಿಕಸೂತ್ರಗಳು, xiv, 2 ಇತ್ಯಾದಿ.

'ಇಷ್ಟಿ' ಗಳನ್ನು ನಡೆಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಶಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿ 'ಸಾವಿತ್ರಿ' ಎಂಬುದೂ ಒಂದು. ಇದು ಪ್ರಯಾಜನೇಂಬ ದೇವತೆಯ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಇಷ್ಟಿಗೆ ಉತ್ತರಮಂದ್ರಾ ಮೂರ್ಛನೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಾಹ್ಮಣನು ಮೂರು ಗಾಳೆಗಳನ್ನು ತಾನೇ ರಚಿಸಿ ಪಾಡಬೇಕೆಂದು ರುಕ್ಮಯಜುರ್ವೇದದಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ:

ಪ್ರಯಾಜೇಸು ದಕ್ಷಿಣಾಶೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೋ ಯಜಮಾನಸ್ಯ ಯಜ್ಞವಾಸಯುಕ್ತಾಃ ಸ್ವಯಂಕೃತಾಃ ತಿಸ್ತ್ರೋಃ ಸಾಧಾ ಗಾಯತ್ಯುತ್ತರಮಂದ್ರಾಯಾಮ್⁴³

ಸಂಗೀತಪತ್ರ ವೇದಕರ್ಮಗಳ ಅಂಗವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೂ ಪುರಾಣಗೌರವತವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೂ ರಂಗನಾಥನು ಹನ್ನೆರಡು ಸಂಗೀತಪಾತ್ರವುಳ್ಳವುಳ್ಳವುಳ್ಳ ಮುಕ್ತಜ್ಞಾನಾನುಜ್ಞೇದಗೊಂಬಲೂ ಪುರಾಣೇತಿಹಾಸಗೊಂಬಲೂ ಉದ್ಭವಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.⁴⁴ ಅವರಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪಾಠವೂ ಭಕ್ತಪ್ರಪಾಕವೂ ವಿಫಲವಾಗಿದೆ. ವೇದಕ್ಕೂ ಸಂಗೀತಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಧೃಂದಿಶಾಖಾಶಾಸ್ತ್ರಿಯು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.⁴⁵

ಒಗೆ, ಯಜ್ಞಗಳಲ್ಲಿ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಗಾಯನದಿಂದ ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಧರ್ಮಸಾಧನೆಯಾಯಿತು.

ಮೇಲೆ ಮೇಳದ ಗಾಯನವೇ ಅಲ್ಲದೆ ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಹಲವು ತತ, ಅವಶಸ್ತ, ಘಟ ಮತ್ತು ಸುಪಿರ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನೂ ವೈದಿಕ ವಾದ್ಯಯವು ಮೇಳುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ತತ ವಾದ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ವೀಣಾ ಎಂದೇ ಸಮಾಖ್ಯೆಯ ಹಾಸು. ಇವನ್ನು ಸಾಮಗಳನ್ನು ಹಾಸುವಾಗ ಸ್ವರೋದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಕೈಬೆರಳುಗಳಿಂದ ತೊಡಕಲಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಮಾನವಶಾಲಿಕೆಗಿರುವ ಗಾತ್ರವೀಣಾ ಎಂದೂ ಅನೇಕ ಬಗೆಯ ಮಂದಗಿಂದ ಮಾದುತ್ವದ್ದೆ ವಾದ್ಯವೀಣಾ ಎಂದೂ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದರು. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳನ್ನು ದೈವವೀಣಾ ಮಾನುಷವೀಣಾ ಎಂದೂ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವೀಣೆಯ ವರ್ಗವೆನ್ನುವು ಐತರೀಯ ಅರ್ಣ್ಯಕವು ವಿವರವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ.⁴⁶ ಸುಮಾರು ಹತ್ತು ವಿಧದ ವೀಣೆಗಳು ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿದ್ದವೆಂದು ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ: ಅಘಾತೀ (ಕಾಂಡವೀಣಾ), ಘಾತೀಶಾ (ಘಾತೀಶಾ, ಅಪಘಾತೀಶಾ), ತಿಸ್ತ್ರೋಶಾ (ತಿಸ್ತ್ರೋಶಾ), ಕರ್ಕಶಾ (ಕರ್ಕಶಾ, ಕರ್ಕಶೀಶಾ), ಪ್ರಯುಷವೀಣಾ, ತಾಲುಪವೀಣಾ, ಅಲಾಲುಪವೀಣಾ, ಕುಶೀಶ್ವೀಣ (ಕುಶೀಶ್ವೀಣ), ವಶಾ ಮತ್ತು ತಿಲಾ. ಇವುಗಳನ್ನು ಲೌಕಿಕಗಾಢಪಾತ್ರದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಮೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಘಾತೀಯನ್ನು ಮಗ್ಗೇದವೂ⁴⁷, ತಿಸ್ತ್ರೋಶೆಯು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೂ⁴⁸ ಮೇಳುತ್ತದೆ. ವಾಣ ಅಥವಾ ವಾಣವೇ ರಂಜನಂಶು. ಇದು ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾಷವಾಯಿತು. ಇವನ್ನು ಮಗ್ಗೇದವೂ⁴⁹ ತಿಸ್ತ್ರೋಶೆಯೂ⁵⁰ ತಿಸ್ತ್ರೋಶೆಯೂ⁵¹ ಪಾಂಡ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣ,⁵² ಐತರೀಯ ಅರ್ಣ್ಯಕ,⁵³

43 ಮುಕ್ತಯಜುರ್ವೇದದ ಕಾಶ್ಯಾಪನಶ್ಲೋಕಪತ್ರಿಕಗಳು, XX, 2.

44 ರಂಗನಾಥ, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಮುಗ್ಧಾ, ಪೃ. 360ರ ಬ್ರಾಹ್ಮಣತೋರಣಸಂಕ್ಷೇಪ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಪ. 6-7ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ.

45 ಧೃಂದಿಶಾಖಾಶಾಸ್ತ್ರೀ ಪಾಣಿನಿ, ವೈದಿಕಸಂಗೀತ, ಇದೇ ಗ್ರಂಥ.

46 ಐತರೀಯ ಅರ್ಣ್ಯಕ, iii, 2, 5.

47 ಮುಗ್ಗೇದ, x, 147, 2.

48 ತಿಸ್ತ್ರೋಶೆಯು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, ii, 5, 5, 23.

49 ಮುಗ್ಗೇದ, i, 85, 10; vii, 97, 8; ix, 51, 1; x, 32, 4 ಅನ್ಯಾದಿ.

50 ತಿಸ್ತ್ರೋಶೆಯು ಪಾಂಡ್ಯ, vii, 5, 1; viii, 8, 9.

51 ಪಾಂಡ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣ, v, 6-12, vi, 13, 14. 52 ಐತರೀಯ ಅರ್ಣ್ಯಕ, v, 1, 4.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಕರಣ

ಚೈವಿಧೀಯ ಪ್ರಾಪ್ತೃಣ⁷³, ಬೌಧಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ⁷⁴, ಅಪಸ್ತಂಬ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ⁷⁵ ವೇದವಾದ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಬೆಸರಿಸುತ್ತವೆ. ಶಾಂಖಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರವು ಶತತಂತ್ರೀ, ಶಾಂಖವೇಣಾ, ಪಿಚ್ಚೋರಾಗಗಳನ್ನೂ⁷⁶ ಲಾಟ್ಯಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರವು ಅಲಾಟು, ವಕ್ರಾ, ಕಪಿಶೀರ್ಷೀ, ಮಹಾವೇಣಾ, ನಿಶೀಲಾ, ಅಪಘಾಟಿಲಾಗಳನ್ನೂ⁷⁷ ಶಾತ್ಯಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರವು ವಾಣ, ಗೋಧಾ, ಕಾಂಠ ವೀಣೆಗಳನ್ನೂ⁷⁸, ಅಪಸ್ತಂಬಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರವು ಅಪಘಾಟಿಲಾ, ಶ್ವಂಬಲ, ಪಿಚ್ಚೋರಾಗಗಳನ್ನೂ⁷⁹, ವಾದಾಹ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರವು ಶತತಂತ್ರೀ, ಕಾಂಠವೀಣೆಗಳನ್ನೂ⁸⁰, ಬೌಧಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರವು ಅಘಾಟಿ, ಪಿಚ್ಚೋರ, ಕಕರ್ಷೀಕಾಗಳನ್ನೂ⁸¹ ಸತ್ಯಾಪಾಘಟಿಸಲ್ಯಾಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರವು ಅಪಘಾಟಿಲಾ, ಪಾಲುಕವೇಣಾ, ಕಾಂಠವೇಣಾ, ಪಿಚ್ಚೋರಾ, ಅಲಾಟು, ಕಪಿಶೀರ್ಷ್ಯಗಳನ್ನೂ⁸² ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಅವನವು ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇವೇ ಮತ್ತಿತರ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮುಂದುವಿ, ಭೂಮಿಯುಮುಂದಿ, ತಲವ, ಮುರವ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ⁸³ ಶಂಬ (ಅವರಾ), ಖಾಳೀ, ತೂಣ ಮೊದಲಾದ ಸುಪಿವಾದ್ಯಗಳನ್ನೂ⁸⁴ ಹೇಳಿದೆ. ಇವುಗಳ ವಾದನವು ಯಕ್ಷಯಾಗಾದಿಗಳ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರಕವಾದುದರಿಂದ ಇವುಗಳಿಂದ ಧರ್ಮದ ಅರ್ಜನೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಈ ವಾದ್ಯಗಳ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ವಾದ್ಯಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡ ವಿವರಣೆಮಾಡಲಾಗುವುದು.

ಕೆಲವು ವೈದಿಕ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಯಜಮಾನನ ಅಥವಾ ಸ್ವಪಿತೃಯ ವಾಸಿಯರಿಂದ ನೃತ್ಯವು ಕರ್ಮಾಂಗವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೆಂಬುದು ಅನೇಕರಿಗೆ ಬಹುಶಃ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಮಹಾವೃತವೆಂಬ ಸೀತಮಯಾಗಪ್ರೃಥ್ವದವಕ್ಷನ ಮಹಾವೇದಿಯಲ್ಲಿ ಮರಳಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರದ, ಒಂದು ಗೇಜಿನ ವ್ಯಾಸದ ಚಪ್ಪಾಕ ಅಥವಾ ವರ್ತುಲದ ಉಪವೇದಿಕೆಗಳನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಧಿಷ್ಣ್ಯ ಎಂಬ ಸಮುಚ್ಚಯವಾಗುವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಪ್ರತೀಯಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಎಂಟು ಧಿಷ್ಣ್ಯಗಳನ್ನು ರಚಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಧ್ವಜಿಯವು ಪ್ರಧಾನವಾಗುವುದು. ಸದ್ದಿನ ಉಳಿದ ಏಳು ಬೋಧ್ಯ, ಮೈತ್ರಾವರಣ, ಪ್ರಪ್ರಸ್ಮ, ಪ್ರಾಪ್ಯಾಪ್ಯಾಚ್ಚಾಯಿ, ಪ್ರೋತ್ಸೇನೇಷ್ಟ್ಯ, ಅಚ್ಚಾವಾಕಗಳಿಗೆ ಸೇರಿವು. ಇವುಗಳ ಮಹಾವೇದಿಯ ಬಲಗಡೆ ಮರಳಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಉಪವೇದಿಕೆಯನ್ನು ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಜಾಲಿಯವೆಂದು ಬೆಸರು. ಇಲ್ಲಿ ಯಾಗಕರ್ಮದ ಪಾತ್ರಿಕವರಣ

73 ಚೈವಿಧೀಯ ಪ್ರಾಪ್ತೃಣ, ii, 4, 15.

74 ಬೌಧಾಯನಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, xvi, 21.

75 ಅಪಸ್ತಂಬಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, xxi, 17, 18.

76 ಶಾಂಖಾಯನಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, xvii, 3, 1.17.

77 ಲಾಟ್ಯಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, iv, 2, 1.8.

78 ಶಾತ್ಯಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, xiii, 3, 15.19.

79 ಅಪಸ್ತಂಬ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, xxvii, 17, 16; xxi, 19, 3.

80 ವಾದಾಹಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, iii 2, 5, 27.

81 ಬೌಧಾಯನಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, xvi, 21.

82 ಸತ್ಯಾಪಾಘಟಿಸಲ್ಯಾಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, xv, 6.21.

83 ಉಪಾಹರಣೆಗೆ, ಸ್ವತ್ತಿರೀಯಸಂಹಿತಾ, vii, 5.9, iv, 6, 6; ಸ್ವತ್ತಿರೀಯಸಂಹಿತಾ, iii, 4, 13, ಸತ್ಯಾಪಾಘಟಿಸಲ್ಯಾಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, xvi, 3, 39.

84 ಉಪಾಹರಣೆಗೆ, ಅಪಸ್ತಂಬಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, xxi, 19.

ಗಳನ್ನು ತೊರೆದು ಕುಚಮಾತಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮೇಲೆ ಬೇರದ ದಾಸಿಯರು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರಿನಿಂದ ತುಂಬಿದ ಕೊಡಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಥಿಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಮಾರ್ಜಾರೀಯವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಮಾಡುತ್ತಾ ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರೊಂದನೆ ವಿಧ್ಯುಕ್ತವಾದ ಕೆಲವು ಮಂತ್ರಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನೂ ಅವರು ಹಾಡಲೇಬಹುದು. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಗಾಥೆಗಳ ಗಾಯನವೂ ಮೀಸಲಾದವೂ ಧರೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಬಹುದು:

ಉದಕಂಠಾಪಧಿಸ್ಥಾಯ ವಾಸ್ಯೋ ಮಾರ್ಜಾರೀಯಂ ಪರಿಸ್ಪೃಶ್ಯಂತಿ ಪದೋ ನಿಷ್ಕೃಂತೀಃ ಇಮಂ ಮಧುಂ ಗಾಯಂತೀಃ ಮಧುಯೈ ದೇವಾಸಾಂ ಪರಮಮನ್ನದ್ಧಂ ಪರಮದೇವಾನ್ನಾಧ್ಯಮವಯಂಧತೇ ಪದೋ ನಿಷ್ಕೃಂತಿ ಮುನೀರೂಪೇವೈಷು ಪಥಾತಿ. 85

ಮೇಲೆ ಬೇರದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದಾಸಿಯರು ಮಾರ್ಜಾರೀಯ, ಥಿಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುವಾಗ ವೃತ್ತಮಾಡುತ್ತಾ ಯಜಮಾಣನು ಸತ್ತರೊಳದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಯಜ್ಞಕರ್ಮವು ಮಧುವಿನಂತೆ ಸಿರಿಯಾಗಿದೆ, ಸತ್ತವ ಅನ್ನವು ಮಧುವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದಂ ಮಧು, ಇದಂ ಮಧು ಎಂದು ಸುಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ವಾಚಾರ್ಥವದಿಂದ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಯು ಪವಿತ್ರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಧರತಿ.

ಪರಕುಂಠಸ್ಯೋ ಮಾರ್ಜಾರೀಯಂ (ಪರ)ಯಂತೀದಂ ಮಧ್ವಿತಿ ಸ ಘೋಷಾ ವಿವ ಪದ್ವಯೋ ಭೂಷಾ, ಸಹ ಸ್ವರ್ಗಂ ಲೋಕಂ ಯಾಂತಿ. 86

ಪ್ರೇಷಾಃ ಸಂಪಾತ್ಯ ಪೂರ್ವಉದಕಂಠಾಸ್ತಿಸ್ತೋತ್ರವಮಾಃ ಪಥುತ್ತಮಾಃ | ಇಮಂ ಥಿಟ್ಟಂ ಕುಂಠಂ ಪತ್ರಿ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣಾಂ ಪರಪ್ರಾಚಾರ್ಯ ದಕ್ಷಿಣೈಃ ಪಾಣಿಭಿರ್ವಕ್ಷಿಣಾಃಸೂನಾಞ್ಞಾನಾ ವಿವ್ಯೇವಾ ವಿವ್ಯೇವಾ ವಿವ್ಯೇವಾ ಇದಂ ಮಧು ಇದಂ ಮಧ್ವಿತಿ ಪದಂತ್ಯಃ. 87

ಕಡಿಮೆಯಿರುವರೆ ಮೂವರು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಿದರೆ ಆರು ದಾಸಿಯರು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕೊಡಗಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ಥಿಟ್ಟುಗಳನ್ನೂ ಮಾರ್ಜಾರೀಯವನ್ನೂ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯಲ್ಲಿ ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಸುತ್ತುತ್ತಾ ತಮ್ಮ ಬಲಗೈಗಳಿಂದ ಬಲು ತೊಡೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ವಿವ್ಯೇವಾ ವಿವ್ಯೇವಾ ವಿವ್ಯೇವಾ, ಇದಂ ಮಧು ಇದಂ ಮಧು ಎಂದು ಸುಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಷ್ಟೇತಾ ವಾಸ್ಯ ಉದಕಂಠಾನ್ ಅಧಿಸ್ಥಾಯ ಮಾರ್ಜಾರೀಯಂ ಪರಿಸ್ಪೃಶ್ಯಂತಿ ಉಪಸ್ಥಾ ನುಪವತ್ಯ ಪಸ್ತಿಣಾನ್ ಪದೋ ನಿಷ್ಕೃಂತೀಃ ಇದಂ ಮಧುಂ ಗಾಯಂತ್ಯ ತಾಸಾಂ ಸತ್ಯತ್ ಪರೀತಾಸಾಂ ಪ್ರೃಥಮಾಂ ವಾಚಯತಿ ಗಾನ್ ವಿವ ಸುರಭೈಷ್ಯಾ ಹೈ ಮಾರ್ಜಾ ಇದಂ ಮಧ್ವಿತಿ. 88

ನೀರು ತುಂಬಿದ ಕೊಡಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ದಾಸಿಯರು ಮಾರ್ಜಾರೀಯವನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯಿಂದ ಮೂರು ಬಾರಿ ನೇರಗೆ ಬರುವಾಗ, ತೊಡೆಯನ್ನೊಮ್ಮೆ ತಟ್ಟಿ ಬೆನ್ನೆಯಿಂದ ನೇರವನ್ನು ತಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವಾಗ

85 ತೈತ್ತಿರೀಯಸಂಹಿತೆ, vii, 5, 10.

86 ಪಾಂಡ್ಯಪ್ರಾಶ್ನನ, V, 4-

87 ಅತರೀಯ ಅರಣ್ಯಕ, i, 1.

88 ಬೌದ್ಧಾಯನ ಛಾಂದಸ್ಯ, xvi, 22, 23.

ಗಾನಸುರಭಿಷ್ಟೋ ಎಂದು ಆರಂಭವಾಗುವ ಇದಂ ಮಧು ಎಂಬುದರಿಂದ ಮಿಸ್ತವೆ ದೊಪದ ಗಾಳಿಯಿಂದವನ್ನು ಹಾಡು ತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಇನ್ನೀರದು ಬಳಸುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅಶ್ವೈತಾ ದಾಸಕುಮಾರ್ಯಃ ಉದಕುಂಧಾನ್ ಅಭಿನಿಧಾಯ ಶ್ರೀ ಪ್ರವಕ್ಷೀಣಂ ಮಾರ್ಜಾಲೀಯಂ ಪರಿ ಸ್ತುತ್ಯಂತಿ ದಕ್ಷಿಣಾನ್ ಪದೋ ನಿಶ್ಚಂತೀಃ ಇದಂ ಮಧುಂ ಗಾಯಂತಿ | ಓಲ್ಲಾಕಾಂ ದ್ವೇ ಗಾಯೇತಾಂ, ಹಿಂದಿನೀಂ ದ್ವೇ, ಹಸ್ತಾವಾರಾಂ ದ್ವೇ, ಸಂವತ್ಸರಗಾಥಾಂ ದ್ವೇ... ಹೈ ಮಹಾ ಇದಂ ಮಧು ಓಲ್ಲು ಓಲ್ಲಿಸಿ ಸರ್ವಸಾಂ ಪುನಃಕೇತುಂ ⁸⁹

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆ ಫರ್ಕಿಸುವಾಗ ಮೊದಲನೆಯ ಜೊತೆಯ ದಾಸಿಯರು 'ಓಲ್ಲಾಕಾ', ಎರಡನೆಯ ಜೊತೆಯ ದಾಸಿಯರು 'ಹಿಂದಿನೀ', ಮೂರನೆಯ ಜೊತೆಯ ದಾಸಿಯರು 'ಹಸ್ತಾವಾರಾ' ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಜೊತೆಯ ದಾಸಿಯರು 'ಸಂವತ್ಸರ ಗಾಥಾ' ಎಂಬ ಗಾಳಿಗಳನ್ನು ಹಾಡಬೇಕು. ಪ್ರತಿ ಗಾಳಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರೂ ಹೈ ಮಹಾ ಇದಂ ಮಧು ಓಲ್ಲು ಓಲ್ಲು ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸುಸ್ತರದಿಂದ ಘೋಷಿಸಬೇಕು.

ಅಶ್ವೈ ದಾಸಕುಮಾರ್ಯ ಉದಕುಂಧಾನ್ ಅಭಿನಿಧಾಯ ಶ್ರೀ ಪ್ರವಕ್ಷೀಣಂ ಮಾರ್ಜಾಲೀಯಂ ದಿವ್ಯಂ ಪರಿಸ್ತುತ್ಯಂತೀಃ ಪರಿಯಂತಿ ದಕ್ಷಿಣಾನ್ ಪದೋ ನಿಶ್ಚಂತೀರಿದಂ ಮಧುಂ ಗಾಯಂತ್ಯಃ | ...ಫಲ್ಲಂಕಾಂ ದ್ವೇ ಗಾಯತಃ | ವಾಗ್ವೇದ ಹಿಂದಿನೀತಿ ದ್ವೇ, ವಾಗ್ವೇದ ಹಸ್ತಾವಾರಾಂ ದ್ವೇ ಗಾಯೇತಾಂ ಸಂವತ್ಸರಗಾಥಾಂ ದ್ವೇ ಹೈ ಮಹಾ ಇದಂ ಮಧು ಓಲ್ಲು ಓಲ್ಲು ವಹ ಮಹಮಾಮೀತಿ...ಸರ್ವಾಸ್ತನುಪದಂತೀ ⁹⁰

ಇಲ್ಲಿ ಎಂಬಿ ದಾಸಿ ಕಣ್ಣಿಯರು ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೀರು ಕುಂಬದ ಕೊಪವನ್ನು ಹೊತ್ತು ದಿವ್ಯ, ಮಾರ್ಜಾಲೀ ಯಗಳನ್ನು ವೃತ್ತದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾ ನೆಲವನ್ನು ಬಲಗಾಲಿನಿಂದ ತಟ್ಟುತ್ತಾ ಇದಂ ಮಧು ಎಂದು ಹಾಡುತ್ತಾ ಮೂರು ಸಲ ಪ್ರವಕ್ಷೀ ಬರಬೇಕು. ಇವರಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಿಬ್ಬರದು ಒಂದು ತಂದ. ಮೊದಲನೆಯ ತಂದವು ಫಲ್ಲಂಕಾ ಎಂಬ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವ ಗಾಳಿಯನ್ನೂ ಎರಡನೆಯದು ವಾಗ್ವೇದ ಹಿಂದಿನೀ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಮೂರನೆಯದು ವಾಗ್ವೇದ ಹಸ್ತಾವಾರಾ ಎಂಬುದನ್ನೂ ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಸಂವತ್ಸರ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಹಾಡಬೇಕು. ಪ್ರತಿ ಗಾಳಿಯ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲರೂ ಹೈ ಮಹಾ ಇದಂ ಮಧು ಓಲ್ಲು ಓಲ್ಲುವಹಮಾಮೀತಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸುಸ್ತರದಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸಬೇಕು.

ಉದಕುಂಧಾನ್ ತಿರಸ್ತುತ್ವಾ ಮಾರ್ಜಾಲೀಯಂ ದಾಸ್ಯಃ ಪರಿಯಂತಿ | ವಾಚಯತ್ಕೇನಾಃ ಪರ್ವಾಯಾದಿವಂ ಹೈ ಮಹಾ 3 ಹೈ ಮಹಾ 3 ಇತಿ ⁹¹

ಗೃಹಪತಿರ್ವಾಗ್ವೇದೋ ನವಾನುದಹರಣಾನ್ ಪೂರಯತ್ಪ್ರ ಪ್ರವಕ್ಷೀಣಂ ಮಾರ್ಜಾಲೀಯಂ ಪರಿಯಯಃ | ಹೈ ಮಹಾ 3 ಇದಂ ಮಧು ಇತಿ ವಹತ್ಯಃ ಪೂಜಾಪರಾರ್ಥಾಃ ಪೂಜಾಪತಂ ಪರಾರ್ಥಾಃ ಪಂಚಮಿತಿ ಸಾಂಪ್ರತಾಃ | ⁹²

⁸⁹ ಅಪ್ಪಂಬಲೈತನೂತ್ರ, xxi, 11, 20.

⁹⁰ ಸತ್ಯಾವಾಳಹಿಂದಣ್ಣಲೈತನೂತ್ರ, xvi, 6, 39-41.

⁹¹ ಕಾಶ್ಯಾಯನಲೈತನೂತ್ರ, xiii, 3.

⁹² ಅಪ್ಪಂಬಲೈತನೂತ್ರ, iv, 3.

ಗೃಹಪತೀರ್ವಾಸ್ಯಾಃ ಅಭೀಷ್ಟವಾನ್ ಉದಪರೇಶಾನ್ ಪೂರಯತ್ಯಾ ಪ್ರವಕ್ಷೀಣಂ ಮಾರ್ಜಾರೀಯಂ ಪರೀಯುಃ | ದೈ ಮುಪಾ 3 ಇದಂ ಮಧು ಇತಿ ವದಂತ್ಯಃ.... ತಾಭ್ಯಃ ವಿಗೌ ವಾದಯೇಯುಃ⁹³

ಮಾನ್ವನನ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ನೈತ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆಯೆ ಬೇರೆವಿಧಾಭಿಮಾನ ಸೂಚಿಸಿದ್ದೇನೆ.⁹⁴ ಇದು ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಪೂಜನ ಸಂಸ್ಕೃತಿಕಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸಂಸ್ಕೃತಿಕಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬಹುತಃ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಅದುದರಿಂದ ಮಾನ್ವನಕಾಲದ ಗ್ರೀಕ್ಪಾದನ ನೈತ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರಾಯಶಃ ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ನೇರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಧಾರ್ಮಿಕ, ಆಧುನಿಕರಣ ಮುಂತಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳಿಂದ ನೈತ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಹೇಗೆ ಆವಿರ್ಭವಿಸುತ್ತದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸೂಸನ್ ಲ್ಯಾಂಗರ್ ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿಯೂ ವಿವಿಧ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದಾಳೆ.⁹⁵

ಶಿಕ್ಷಣದಿಂದಲೂ ರಾಜಾಶ್ರಯ, ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪುರಸ್ಕಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದಲೂ, ಕಛೇರಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಂಗೀತದ ಮೂಲಕ ಅರ್ಥ (ಪಣ) ದ ಸಂಪಾದನೆಯಾಗುವುದು ತಿಳಿದು ಇದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೂರ ಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿ ಪೂಜಾಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಿಸಿದರೆ ದೇವತೆಗಳು ಸಂತುಷ್ಟರಾಗಿ ಯಕಷ್ಟವನ್ನೂ ಆನುಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ಪ್ರಕೃತ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯಿದೆ.

‘ತಸ್ಯಾನ್ ಗಾಯಂತಂ ಪ್ರಿಯಃ ಕಾಮಯಂತೀ’⁹⁶ ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯಾಧ್ಯಾಯಕ್ಕೆ, ಮತ್ತು ಕನ್ನಡಾಭಿಮಾನದ ಹಾಗೆ ವೇದದಿಂದಲೂ ಲೋಕದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವಂತೆ⁹⁷, ಸಂಗೀತದಿಂದ ಕಾಮಸಾಧನೆಯೂ ಆಗುವುದು.

ಸಂಗೀತವು ಮೋಕ್ಷಸಾಧನೆಯೆಂಬುದಶ್ಚಂಕನು—

ವಿಗೌವಾದನ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಃ ಪ್ರೀತಿಪಾತಿವಿಚಾರದಃ |

ತಾಲಜ್ಯಕ್ಯಾಪ್ರಯೋಗೇನ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಂ ನಿರ್ವಚ್ಯತಿ |

ಗೀತಜ್ಞೋ ಯದಿ ಯೋಗೇನ ನಾನ್ವೇಕ್ಷತಿ ಪರಮಂಪದಮ್ |

ರುದ್ರಸ್ಯಾಮುಚಯೋ ಭೂತ್ಯಾ ತೇನ್ವೇನ ಸಹ ಮೋದತೀ |⁹⁸

ಎಂಬ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿಯ ಆಧಾರವೇ ಇದೆ. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ್ವಯೂ ಮದ್ರಾಸದಿ ಪ್ರಕಟಗೀತಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುದು ಹೇಳಿದೆ :

ಶಿವಸ್ಮುತೌ ಪ್ರಯೋಜ್ಯಾನ್ ಮೋಕ್ಷಾಯ ವಿವರೇ ವಿಧಿಃ⁹⁹

93 ದ್ರಾಸ್ಯಾಯೋಪ್ರಕರಣಂ, xi, 3, 17, 19.

94 Sathyanarayana, R, Gondala—A Ritual Dance in The Soul of Indian Dance.

95 Langer, Susanne, K; *op. cit.*, Chapter 6: Life Symbols: The Roots of Sacrament, pp. 116-138.

96 ರಂಗನಾಥ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 17.

97 ಕನ್ನಡಾಭಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., i, 1, 30, ಪು. 17.

98 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ, ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾಧ್ಯಾಯ, ಯಜುರ್ವೇದಪ್ರಕರಣ, 115, 116.

99 ಕಾಣ್ಯಬೇದ, ಉ. ಗ್ರಂ., v, 56, ಪು. 29.

ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ತಾಳಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ ವಿಧೈಃ ಪ್ರಕರಣಾತ್ಮಾನಿ ತಾತ್ಪರ್ಯೋ-
ನ್ವಿತಾಋತುಃ ಎಂದು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ ಮೇಲಿನ ಉಕ್ತಿಯವರೆಗಿನ, ಅಪರಾಂತಕಾದಿ ಪದಿಗಳನ್ನು ಗೀತೆಗಳನ್ನು
ಬೆಸೆಸುವ, ವಿಳಿ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ತುತಿಮಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.¹⁰⁰ ಈಚೆಗೆ ಶ್ರುತಿಗ
ರಾಜನೂ ಇದೇ ಭಾವಗಳಿಂದ ಸ್ತೂತಿಸುವುದು ಸಂಗೀತಶ್ರುತಿಸಮೀಪವುಗಳೆಂದು ಮೋಕ್ಷಮುಗುಲದಾ¹⁰¹, ಅಬಿಲಕ್ರಿಯೆಗ
ಮಾಪ್ರಿತ ಸಂಗೀತಶ್ರುತಿಸಮೀಪವು ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಸಾಗರವಿಹಾರಿ ದೇಹಮು ಭೂಮಿಭಾರವುಲಾ¹⁰², ಸ್ವರವಿಧುಲು
ಬೇವನ್ನು ಕ್ತುಲನಿ ಶ್ರುತಿಗರಾಜು ದಿರಿಯು¹⁰³, ಮೂಲಾರಾಜನಾದವಿರಗುಟಿ ಮುದಮಗು ಮೋಕ್ಷಮುಲಾ¹⁰⁴,
ಪರಬಧಕ್ರಿತೋ ರಾಗಶ್ರುತಿಸಮೀಪವು ಮುಕ್ತಮುಲಾ¹⁰⁵, ಕೋಲಾಪಲ ಸಪ್ತಸ್ವರ ಗೃಹಮುಲಾ ಗುರುಕೇ
ಮೋಕ್ಷಮುಲಾ¹⁰⁶, ಸಂಗೀತಶ್ರುತಿಸಮೀಪವು ಸಾರಸಪ್ತಸೌಖ್ಯದಮೇ¹⁰⁷ ಸಂಗೀತಕೋವಿಮುಲಕು, ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದ
ಸಂಪಾಟುಧಿಮಮಾವಿಮುಲಕು ಮೊಕ್ತಿದ¹⁰⁸ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಚತುರ್ವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥಸಾಧನೆಗೆ ಗೀತಪಾಠ್ಯವ್ಯತ್ಯಗಳು ಹೇಗೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಉಪಕಾರಕಗಳು ಎಂಬುದು
ಮೇಲೆ ಬೇಕಾದ ಎಲ್ಲ ಉದ್ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮ
ಮೋಕ್ಷಾಣಾಮಿಂದಮೇವೈಕಸಾಧನಮ್ ಎಂದು ಪ್ರಸ್ತುತ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದಲ್ಲಿ ಸಾರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗೀತಪಾಠ್ಯ
ವ್ಯತ್ಯಗಳನ್ನು ವೈದಿಕಪಾಠ್ಯಯದಲ್ಲಿ ಶಿಲ್ಪಿಕವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ :

ಶ್ರಿಮತ್ ವೈ ಶಿಲ್ಪಿಕಂ ವ್ಯತ್ಯಂ ಗೀತಂ ವಾದಧಮಿತಿ¹⁰⁹

ಇದನ್ನೇ ಸ್ತಂಭಶಾಸ್ತ್ರ ಸಂಗೀತವೆಂಬ ಸಮುಚ್ಚಯವಲ್ಲದಿಂದ ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ.

ಮೊದಲನೆಯ
ಅಧ್ಯಾಯದ
ವಿಷಯಸಂಗ್ರಹ

ಶತ್ರು ಸ್ವರಗತಾಧ್ಯಾಯೇ ಪ್ರಥಮೇ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ |
ಕರೀರಂ¹¹⁰ ನಾದಸಂಭೂತಿಃ ಸ್ಥಾನಾನಿ ಶ್ರುತಿಯಸ್ತುಧಾ ||

31

ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರಗತಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ [ಇವುಗಳು] ವಿವರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ : [ಮುನ್ನುಡಿ]
ದೇಹ, ಣಾದದ ಹುಟ್ಟು, ಸ್ಥಾನಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಗಳು,

28 ಅ, 4 : ಪಾಠೀರಂ.

100 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ತುತಿ, ಉಕ್ತಶ್ರುತಿ, 113-114.

101 ಶ್ರುತಿಗರಾಜ, ಸಾರಮತಿರಾಗವ, ಅದಿಶಾಳದ ಮೋಕ್ಷಮುಗುಲದಾ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ.

102 ಅದೇ, ಗುರುಪ್ರಭುರಾಗವ, ದೇವಾದಿ ಶಾಳದ ಅನಂದಸಾಗರವಿಹಾರಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ.

103 ಅದೇ, ಅಂದೋಳಿಕಾರಾಗವ, ಬೇವಾದಿಶಾಳದ ರಾಗಸುಧಾರಸ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ.

104 ಅದೇ, ಕೋಲಾಭರಣಾಗವ, ಅದಿಶಾಳದ ಸ್ವರರಾಗಸುಧಾರಸ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ.

105 ಅದೇ, ಮುಖಾರಿ ರಾಗವ, ಅದಿಶಾಳದ ಸಂಗೀತಶ್ರುತಿಸಮೀಪವು ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ.

106 ಅದೇ, ಮೂಲಾರಾಜನಾದವಿರಗುಟಿ, ದೇವಾದಿಶಾಳದ ವಿಮಲಕುಮೈಕ್ತಿದ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿ.

107 ಪಾಂಪಾಯನಪ್ರಾಪ್ತಕ, XXIX, 5.

1, ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಇದ್ದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತರಚನಾಕರದ ವಿವಿಧ ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಪರಿವಿಡಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಈ ವಾರ್ತಾವಿಕ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅನುವಾದಮಾಡದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸರಳವೂ ಪ್ರಸ್ತವೂ ಆದ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಅರ್ಥವಿನ್ಯಾಸಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಕೊಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸ. ಆದರೂ ಅಧುನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದೊಡನೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಂತೆ ನನ್ನದೇ ಆದ ಲಕ್ಷಣ-ನಿರೂಪಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ್ದೇನೆ. ಅವುಗಳ ಪೂರ್ಣ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಆಯಾ ಅಧ್ಯಾಯ, ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲೇ ಕಾಣಬೇಕು.

ಸ್ವರ ಲವಾಗ, ಸ್ವಾ ನವೆಂದರೆ ನಾದವು ಉಚ್ಚನಿಚಳವಾದದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ನಾದಪ್ರದೇಶ. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ವರವನ್ನು ಅಧಾರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅದರ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಕ್ಕೆ ಅವರ್ತನಸ್ವರದವರೆಗೆ ಇರುವ ನಾದ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಸ್ವಾ ನ (ಸ್ವಾಯಿ) ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅಧಾರಸ್ವರದ ಎಲ್ಲಾ ನಾದಗುಣಗಳನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸದೃಶವಾಗಿ, ಅದರ ಅದರ ಅರ್ಧ ಅಥವಾ ಎರಡರಷ್ಟು ಕಂಪರಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸ್ವರಕ್ಕೂ (ಇದೇ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಸ್ವರವಾದ ಅವರ್ತನಸ್ವರ) ಅಧಾರಸ್ವರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅಂತರವೇ ಅದರ ಪ್ರಮಾಣ. ಇದನ್ನು 'ವಿವಿಧ ಕಂಪರಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಸ್ವರಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುವ ಪ್ರದೇಶಗಳು' ಎಂಬ ಅಪ್ಪವ್ಯವೂ ಅನುಭವಿಗ್ಗವೂ ಆದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕುವೆಂಪು ರಾಜಾ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.²⁹ ತನ್ನ ರಂಜನಾಶಕ್ತಿ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡ, ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ನಾದಪ್ರಮಾಣದ್ದಾದರೆ ಕಿವಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗದಷ್ಟು ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ನಾದಾಂತರಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. 'ಕುವೆಂಪು' ರಾಜಾ ಈ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಸ್ವರಗಳೇ (Notes) ಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.³⁰

ತತಃ ಶುದ್ಧಾಃ ಸ್ವರಾಃ ಸಪ್ತ ವಿಕ್ರಶಾ ದ್ವಾದಶಾಪ್ಯಮಾ |

ವಾದ್ಯಾದಿ ಭೇದಾತ್ ಶ್ರುತೀರೋ ರಾಗೋತ್ಪಾದನಹೇತವಃ |³¹

ಕುಲಾಪಿ ಜಾತಯೋ ವರ್ಣಾ ದ್ವೀಪಾಸ್ತಾತ್ಯರ್ಥಂ ಚ ದೈವತಮ್ ||

32

ಅನೇಕ, ವಿಳು ಶುದ್ಧಸ್ವರಗಳು, ವಿಶ್ವತ [ಸ್ವರ] ಗಣದೊಡನೆ ಹನ್ನೆರಡು; ರಾಗ (ದ ಸ್ವರೂಪ)ವು ಹುಟ್ಟಲು ಕಾರಣಗಳಾದ (ರಾಗಭಾವವು ಸ್ಥಿರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡುವ) ವಾದಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳು, [ಸ್ವರಗಳ] ಕುಲಗಳು, ಜಾತಿಗಳು, ಬಣ್ಣಗಳು, ದ್ವೀಪಗಳು ಮತ್ತು ಮುನಿಗಳು, [ಅದ್ವಿ] ದೇವತೆಗಳು,—

ನಾದವು ಯಾವುದಾದರೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದಾಗ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಪರಾವಲಂಬಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೇಳುವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಸಂತೋಷಗೊಳಿಸುವ ಗುಣವಿರುತ್ತದೆ; ಫಲ, ಅನುಭವ (ಸಹ ಕಂಪ) ಹಾಗೂ ದೂರದ್ದಾಸ್ಥಿತಿಗಳು ಅದರ ಇತರ ಗುಣಗಳು. ಒಂದು ಸ್ವಾಯತ್ತವಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ತಮ್ಮಲ್ಲಿ ಕನಿಷ್ಠ ತಿ-ಗರಿಷ್ಠ ತಿಗಳ ಅಂತರದಿಂದ ನಿರೂಪಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು, ವಿಳು, ಒಂಬತ್ತು, ಹದಿಮೂರು, ಹದಿನೇಳು, ಇಪ್ಪತ್ತು ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು, ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಪದ್ಮ, ರಿಪವು, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಧೈವತ ಮತ್ತು ನಿಷಾದಗಳು ಆಯಾ

29 ಈ ಕ್ಷೋದಾರ್ಥವು ಕ ಮತ್ತು ಗ ಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ.

30 ಕುವೆಂಪು ರಾಜಾ, ಉಕ್ತಗ್ರಂಥ, ಪು. 6.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಶುದ್ಧಸ್ವರಗಳೂ. ಈ ಸ್ವರಗಳು ತಮ್ಮ ಮೇಲ್ಬಿಂಬದ ಸ್ವರಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಸ್ವಾನದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಮಿಸಿ ದರೆ ವಿಶ್ವತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಧಾರ್ಣವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಶುದ್ಧ-ವಿಶ್ವತ ಸ್ವರಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಈಗ ಮೇಲೆದ ಧರ್ಮದೊಳಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದಂತೆ ಹೀಗೆ ಇನ್ನೂ ಸರಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು: ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ವರವು ಒಂದ ಕ್ಷಂತ ದೇವು ಸಾದ ವಚ್ಚಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಬಹುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕನ್ನಿಪವಾದುದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಪ್ರಾಚೀನಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧಸ್ವರವೆಂದೂ ಕಾರ್ತವ್ಯಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವತ ಸ್ವರಗಳೆಂದೂ ಸಂಕ್ಷೇಪ. ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಸ್ವರ ವಿಶ್ವತಸ್ವರಗಳ ವಿವರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿರುವ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನೂ ನೋಡಿ. ವಿಶ್ವತಸ್ವರ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೆ ಸ್ವಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಶುದ್ಧಸ್ವರಗಳು' ಎಂದು ಕುನ್ವರ್ಣರಾಜಾ ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು¹⁰⁹ ಬಹುತವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಅಗ್ರಾಪ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಈ ರೋಗಕರದಲ್ಲಿನ ಮಧ್ಯದ ಸಾದವನ್ನು ಕಲ್ಪುತ್ತ ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅನಂದಾಶ್ರಮ ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಒಂದೇ ಆಕರದಲ್ಲಿನ ಸಾಧಾರಣ್ಯವೆಂದು ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಅನಂದಾಶ್ರಮ ಮುದ್ರಣವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುವ ಆಧ್ಯಾರ್ ಮುದ್ರಣದಲ್ಲಿ ಇದು ಬಿಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವತಸ್ವರವರ್ಣಗಳೆಂಬಂತರ ವಾದಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಭೇದಗಳನ್ನು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರವರು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಭಾಗವು ಪ್ರತಿಪ್ರಪ್ತವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ರಾಗದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರಿಸಿ ಅತ್ಯಂತ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವ ಸ್ವರವೇ ವಾದಿ. ಸ್ವರಾಪ್ಪರದ ಎರಡು ಸಮಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಾದಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ಜಾತು(ಸ್ವರದಲ್ಲಿಯೇ)ಯೆಂದೂ ಸಮತೋಲನವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಾ ರಾಗಪ್ರಕಟೀಕರಣಕ್ಕೆ ವಾದಿಗೆ ಪರಸ್ಪರ ವಾಗಿದ್ದು ಸಮಾಯಮಾಯವ ಸ್ವರವೇ ಸಂವಾದಿ. ರಾಗದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದ ಅಧಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವೆಂಬುದಾದುದು ವಿವಾದಿ. ಈ ಮೂರೂ ವಿಧಗಳಿಗೆ ನೇರವಿರುವ ಸ್ವರವೇ ಅನುವಾದಿ.

ಭಂಧಾಂಸಿ ವಿವಿಧೋಗಾಶ್ಚ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಶ್ರುತಿಜಾತಯಃ |

ಗ್ರಾಮಾಶ್ಚ ಮೂರ್ಛನಾಸ್ತಾಃ ಶುದ್ಧಾಃ ಕೂಟಾಶ್ಚ ಸಂಖ್ಯಯಾ¹¹⁰ ||

33

ಭಂಧಸ್ವರಗಳು ಮತ್ತು ವಿವಿಧೋಗಗಳು, ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಜಾತಿಗಳು, ಗ್ರಾಮಗಳು, ಮೂರ್ಛನೆಗಳು, ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ (ಎಂದರೆ) ಹೇಳಿದ ಶುದ್ಧತಾನಗಳು ಮತ್ತು ಕೂಟತಾನಗಳು.

ಸ್ವರವಿಧಿಯೊಳಗಿಂದಲೇ ಇಂತಿಂತ ಸ್ವರವನ್ನು ಇಂತಿಂತ ರಸಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕು, ಎಂಬ ನಿಯಮ. 'ಸ್ವರವನ್ನು' ಎಂದರೆ 'ಆಯಾ ಸ್ವರವನ್ನು ಅಂಕವನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವ ಜಾತಿಗಳನ್ನು' ಎಂದು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ವಿಶದಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಅತ್ರ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಂಗಾರಯೋಽಪ್ಯಾಪಿಸಾ ಜಾತ್ಯಂತರವಿಧಿಯೋಗಂ ಭವಿಷ್ಯಂತಂ ಅನುವರಂಶ್ಚ¹¹¹ ದ್ವಿತ ಸ್ವಾಯಿಷ್ಟರಾಭಿಸ್ಸಾರೀಣ ಕಾಶೋಃ ಪ್ರಯೋಗ ಇತಿ ವರ್ಣಯತಿ |¹¹²

30 ಅ : ಕೂಟಾಃ ಸ್ವಸಂಖ್ಯಯಾ.

109 ಕುನ್ವರ್ಣರಾಜ, ಕಂ. ಗ್ರಂ., ಪು. 7. 110 ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಅಭಿನವಭಾರತಿ, ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ XVII, 103, 104 ರ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಪು. 367.

1. ಮೂರ್ಛನಾಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರೇತನೂ ಇದೇ ಭಾವವೊಂದನೆ ಸಮ್ಮತಿಸುತ್ತಾ ' ಸರ್ವಜಾತಿತು ಜಾನೀಯಾತೇತ್ಯಸ್ವರಗಣಂ ರಸಮ್ ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.¹¹¹

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರಾದಾಗಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಮಾಪನ ಪದ್ಧತಿಯ ಮೂಲಕ ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಸ್ವರಸ್ವರ ಗಣಿತವೆನೆ ಗೇಯವಸ್ತುಕೋಶದಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ಸ್ವರಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಆಪಾಂತರಭೇದಗಳನ್ನೂ, ಹೋಲಿಸ ಬಹುದಾದ, ಅಲ್ಲದೆ ಉಗಮಸ್ತುಕೋಶವನ್ನೂ, (ವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ, ವಿವಾದಿ ಭಾವಗಳ ಮೂಲಕ) ಅಪರ ಸೌಂದರ್ಯತ್ಮಕ ಅಂಶವನ್ನೂ ಹೋಲಿಸಲು ಮತ್ತು ವರ್ಗೀಕರಿಸಲು ಅಗತ್ಯವಾದ, ಸ್ವರಾಪ್ಪ್ರಾಪ್ತೆ ಗ್ರಾಮವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅಧುನಿಕ ಮೇಳಕರ್ತೃ ಅಥವಾ ಹಿಂದೂಸ್ತಾನೀ ಸಂಗೀತದ ' ಥಾಟ್ ' ಗೆ ಇದು ಸಮವೆಂದು ಸ್ಥೂಲ ವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು.

ಏಳೂ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಆರೋಹ-ಅವರೋಹಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮೂರ್ಛನೆಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಮೂರ್ಛನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಲೋಪಮಾಡಿದರೆ ತಾಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಶೇವಲ ವರ್ಜ್ಯಸಂಚಾರವುಳ್ಳ (ಏನು ಹೆಚ್ಚು ಸ್ವರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು) ಮೂರ್ಛನೆಗೆ ಶುದ್ಧತಾಪವೆಂದೂ, ವರ್ಜ್ಯಸಂಚಾರ ಮತ್ತು (ಬಿಟ್ಟು) ಅಥವಾ ವಕ್ರಸಂಚಾರಗಳನ್ನು ಮೂರ್ಛನೆಗೆ ಕೊಟಿತಾಪವೆಂದೂ ಹೆಸರು.

ಪ್ರಸ್ತಾರ: ಖಂಡಮೇರುಶ್ಚ ನವೋದ್ಭವಪ್ರಪ್ರಚೋದಕಃ |

ಸ್ವರಸಾಧಾರಣಂ ಜಾತಿಸಾಧಾರಣಮತಃ ಶರಮ್ || 34

ಪ್ರಸ್ತಾರ, ಮತ್ತು ನವ್ಯ-ಉದ್ಭವಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಡುವಂತಹ ಖಂಡಮೇರು, ಸ್ವರಸಾಧಾರಣ, ಆಮೇಲೆ ಜಾತಿಸಾಧಾರಣ,—

ಯಾವುದಾದರೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವ ಎಲ್ಲಾ ಬಗೆಯ ಜೋಡಣೆಗಳನ್ನೂ (ಕ್ರಮ ವ್ಯತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ) ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಸ್ವರಪ್ರಸ್ತಾರ. ಒಂದರಿಂದ ಏಳರವರೆಗೆ ವಿವಿಧ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾರದಿಂದ ಬಂದ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ಒಂದು ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವುದು ಖಂಡಮೇರು. ಖಂಡಮೇರುವಿನಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಒಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅದರ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ರಚನೆಯನ್ನೂ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕೆ ನಷ್ಟವೆಂದು ಹೆಸರು. ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸ್ವರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಯಾವುದೇ ಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೂ ಖಂಡಮೇರುವಿನಲ್ಲಿ ಆ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ ಸಮುಚ್ಚಯದ ವ್ಯತ್ಯಯ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ಉದ್ಭವ.

ಗಾಂಧಾರ ಸ್ವರವು ತನ್ನ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರವಾದ ಮಧ್ಯಮದ ನಾಡಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶವನ್ನು ವಹಿಸಿ ಕೊಂಡು ವಿಕೃತವಾದಾಗ, ವಿಕೃತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆ ಅಂಶವು ಗಾಂಧಾರಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯಮಕ್ಕೂ ಸಾಧಾರಣ (common) ವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಾಗೆಯೇ ನಿಷಾದವು ವಿಕೃತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಯದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಂಶ ವನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವಿಕೃತಾವಸ್ಥೆಗೆ ಸ್ವರಸಾಧಾರಣವೆಂದು ಹೆಸರು.

ಎರಡು ಜಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಂದೇ ಸ್ವರವು ಎರಡು ಜಾತಿಗಳಲ್ಲೂ

31 ಕ: ಪ್ರಸಾರ್ಥಕ.

111 ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರೇತ, ಉ. ಗ್ರಂ., j, 7, 112, ಪು. 272.

ಅಂಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದ, ಸಮಾನರಾಗಗಾತ್ರಿಯೆಯುಂಟಾಗುವುದು ಜಾತಿಸಾಧಾರಣ. ಜಾತಿ ಎನ್ನುವುದು ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿಳಕ್ಷಿ ಪ್ರಕರಣದ ವಿಚಾರದೊಂದಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನೀಡಿದೆ.

ಕಾಕಲಿಂಗತರಯೋಃ ಸಮ್ಯಕ್ ಪ್ರಯೋಗೋ ವರ್ಣಲಕ್ಷಣಮ್ |
ತ್ರಿಪದ್ವಿರಶ್ಯಲಂಕಾರಾಪ್ರಯೋದತವಿಧಂ ತತಃ ||

35

ಕಾಕಲಿ [ನಿವಾಸ ಮತ್ತು] ಅಂತರ [ಗಾಂಧಾರ] ಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿದ ಪ್ರಯೋಗ, ವರ್ಣಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಹಾಗೂ ಅದರಪ್ರಮಾಣದ ಲಲಂಕಾರಗಳು, ಅವೇಲೆ ಹದಿಮೂರು ವಿಧವೆ—

ಕಾಕಲಿಯು ನಿವಾಸದ ಒಂದು ವಿಸ್ಮಯವು ; ಹಾಗೆಯೇ ಅಂತರವು ಗಾಂಧಾರದ ಒಂದು ವಿಸ್ಮಯವು. ಸ್ವರಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯಕ್ಕೆ ವರ್ಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಅದರ ಚಲನಾಸ್ಥಿಭಾವವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಮಾಡಿರುವ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಗೆ ಅಲಂಕಾರಗಳೆಂದು ಹೆಸರು.

ಜಾತಿಲಕ್ಷ್ಯ ಗ್ರಹಾಂಶಾದಿ ಕಸಾಲಾಪಿ ಚ ಕಂಬಲಮ್ |
ನಾನಾವಿಧಾ ಗೀತಯಶ್ಚೈತೇತಾವಾನ್ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹಃ ||

36

—ಗ್ರಹ, ಅಂಕವೇ ಮೊದಲಾಗಿ ಜಾತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಕಸಾಲಗಳು ಮತ್ತು ಕಂಬಲ, ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಗೀತೆಗಳು—ಇವು (ಸ್ವರಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿರುವ) ವಿಷಯಗಳ ಸಂಗ್ರಹ.

ಗ್ರಹವೆಂದರೆ ಗೀತೆಭಾಗದ ಮೊದಲಿರುವ ಸ್ವರ. ಅಂಕವೆನ್ನುವುದು ಹಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉಪಪ್ರಯೋಗದ ಕಾರಣದಿಂದ ರಾಗಭಾವವನ್ನು ಸ್ಥೂಲವ ಸ್ವರ. ಕಸಾಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿದ ಮೊದಲನೆಯ ಗೀತೆಯ ಪ್ರಾರಂಭವು. ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಪ್ರಸನ್ನಗೀತೆಯ ಕಂಬಲವು ಹಾಡಿದ ಗೀತೆಗಳ ಕಂಬಲಗಳು. ಜಾತಿ, ಕಸಾಲ ಮತ್ತು ಕಂಬಲಗಳು ಮೂರೂ ಗೀತೆಯ (ಎಂದರೆ ಗಾನವೆಂದರ್ಥ) ಸ್ವರರಚನಾ ವಿನ್ಯಾಸದ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯ ವಿವಿಧ ರೀತಿಗಳು. ಇವು ಕೇವಲ ಪ್ರಾಚೀನ ಗೀತಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿದ್ದು ವಜ್ರದ ರಾಗಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರವೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿವೆ.

ಗೀತೆಯಲ್ಲಿನ ಸಾಮಾನ್ಯಪ್ರಕಾರಗಳ ಪ್ರಸ್ತ ವಿಳಕ್ಷಿಗಳ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಪದಗಳ ಪುನರುಕ್ತಿಕ್ರಮವನ್ನೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಮಾಡಿದ್ದೇ, ಅರ್ಥವಾಗಿದ್ದೇ, ವೈಭವ ಮತ್ತು ಸಂಭಾವಿತಾ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಛೇದಗಳಿವೆ.

ವಿವರವೆಂಬ
 ಅಧ್ಯಾಯದ
 ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹ

ಅಥ ರಾಗವಿವೇಕಾಪ್ಯೇ ಛಾಂಧಾಯೇ ಪಶ್ಚಾತ್ತಮಾರ್ತೇ ಕ್ರಮಾತ್ |
ಗ್ರಾಮರಾಗಾಂಶೋಪರಾಗಾನ್ ಭಾಷಾವಿಭಾಷಿಕಾಃ ||

37

ಅಪೇಕ್ಷೆ, ರಾಗವಿವೇಕವೆಂಬ (ಎರಡನೆಯ) ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ (ಇವುಗಳನ್ನು) ಹೇಳುವುದು : ಗ್ರಾಮರಾಗಗಳು, ಮತ್ತು ಉಪರಾಗಗಳು, ಭಾಷಾವಿಭಾಷೆಗಳು,—

ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ವಿವಿಧ ರಾಗಪ್ರಕಾರಗಳು. ರಾಗವಿವೇಕಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಉಪ್ಪನ್ ರಾಜಾ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಗ್ರಾಮರಾಗಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಮಟ್ಟಗಳೆಂದೂ ಭಾಷೆಗಳು ಅವು

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಗಳನ್ನು ಹಾಡುವ ವಿಧಾನಗಳೆಂದೂ ಅಪಾರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ¹¹² ಗ್ರಾಮರಾಗಗಳು ಮಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲೆಂದೂ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ರಾಗವಿಭಾಗೆಂದೂ, ಭಾವಾರಾಗಗಳು ದೀಪ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಫಲವಾಗಿ ಗ್ರಾಮರಾಗಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಸ್ವತಂತ್ರವೂ ಏಕಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅದ ರಾಗಪ್ರಕಾರಗಳೆಂದೂ ಮತಂಗಳ ಬೃಹದ್ವೇಶಿ (ಭಾವಾಪ್ರಕರಣ) ಯಿಂದಲೂ ಸಂಗೀತವತ್ಸಾಕರದ ರಾಗವಿದೇಶಾಧ್ಯಾಯದಿಂದಲೂ ನಿರ್ಮಿತವಾದವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ.

ತತೋ ಽಪ್ಯಂತರಭಾಷಾಶ್ಚ ರಾಗಾಂಗಾನ್ಯಮಿಲಾನ್ಯಮಿ |

ಭಾಷಾಂಗಾನ್ಯುಪಾಂಗಾಢಿ ಕ್ರಿಯಾಂಗಾಣಿ ಚ ತತ್ತ್ವತಃ ||

38

ಅಮೇಲಾದರೋ ಅಂತರಭಾಷಾಗಳು, ಎಲ್ಲಾ ರಾಗಾಂಗಗಳು, ಭಾಷಾಂಗಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ಉಪಾಂಗಗಳು, ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯಾಂಗಗಳು (ಇವುಗಳನ್ನು) ಸೂಚಿಸಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ <ತತ್ತ್ವತಃ> (ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯಗಳಿಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಬೇಕಲಾಗುವುದು).

ಈ ಕೆಟ್ಟುಗಳನ್ನು ರೂಢನಾಮಗಳಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದೆ. ಕುಸ್ವರ್ಣರಾಜಾ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಗ್ರಹಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ¹¹³

ಮೂರನೆಯ
ಅಧ್ಯಾಯದ
ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರ

ತತಃ ಪ್ರತಿರೀರ್ಣಾಧ್ಯಾಯೋ ತ್ವತೀಯೋ ಕಥಯಿಷ್ಯತೇ |

ವಾಗ್ಗೀಯಕಾರೋ ಗಾಂಧರ್ವಃ ಸ್ವರಾದಿಗಾಯನಂ ಪ್ರಥಾ ||

39

ಅಮೇಲೆ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರತಿರೀರ್ಣಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ (ಇವುಗಳು) ಬೇಕಲ್ಪಡುತ್ತವೆ: ವಾಗ್ಗೀಯ ಕಾರ, ಗಾಂಧರ್ವ, ಸ್ವರಾದಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಹಾಡುಗಾರ,—

ವಾಕ್ (ಮಾತು) ಮತ್ತು ಗೀತ (ಸ್ವರ-ಲಯಗಳ ಅಂಶ) ಎರಡನ್ನೂ ರಚಿಸುವವನು ವಾಗ್ಗೀಯಕಾರ. ಮಾರ್ಗಸಂಗೀತ, ಬೇರೆ ಸಂಗೀತಗಳೆರಡನ್ನೂ ಬಿಡುವವು ಗಾಂಧರ್ವ. ಮಾರ್ಗಸಂಗೀತವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಿಡುವವು ಸ್ವರಾದಿ. ಕಂಠವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ವಾಕ್ಯವಾಗಿ ಉಳ್ಳವನು ಹಾಡುಗಾರ (ಗಾಯನ). ಸ್ವರಾದಿ ಕೆಟ್ಟು ಸ್ವರಗಳು ಮೊದಲಾದವು ಎಂದು ಕುಸ್ವರ್ಣರಾಜಾ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ¹¹⁴

ಗಾಯನೀಃ ಗುಣದೋಷಾಶ್ಚ ತತೋಃ ಕಲ್ಪಛಿದಾಶ್ವಥಾ |

ಗುಣದೋಷಾಶ್ಚ ಕಲ್ಪಸ್ಯ ಪಾರೀರಂ ತದ್ಗುಣಾಶ್ವಥಾ ||

40

—ಹಾಡುಗಾತಿ, ಅವರಿಬ್ಬರ ಗುಣದೋಷಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಕೆಟ್ಟದ ಫೇವಗಳು, ಕೆಟ್ಟದ ಗುಣದೋಷಗಳು, ಕಂಠವೃತ್ತಿ <ಪಾರೀರಂ>, ಹಾಗೆಯೇ ಅವರ ಗುಣಗಳು,—

32 ಅ : ಗಾಯನ. 33 ಕ, ಗ : ಗಾಯನ.

112 ಕುಸ್ವರ್ಣರಾಜಾ, ಉ, ಗ್ರಂ, ಭ, ಕ. 113 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಅದೇ ಸ್ಥಾನ.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಕೆ ಮತ್ತು ಗೆ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಯನೇ ಎಂಬ ಪಾಠವಿದೆ. ಪಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಗುಣದೋಷಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದಾದರೂ, ಪ್ರತಿರೋಧಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಗಾಯನವರ್ಗನೆಯ ಶಂಕರ ಗಾಯನೀ ವರ್ಗನೆಯನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಮಾಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಭಾಗವು ನಿಶ್ಚಯದೇವವಾಗಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಶವಾದುದರಿಂದಲೂ ಗಾಯನೀ ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಇಲ್ಲಿ ಸರಿ.

ಜಾಲ್ಮಕಿಯ
ಅಧ್ಯಾಯದ
ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹ

ತದ್ವೋಷಾ ಗಮಕಃ ಸ್ವಾಯಾ²⁴ ಅಲಪ್ತಿಬೃಂದಲಕ್ಷಣಮ್ |

ತತಃ ಪ್ರಬಂಧಾಧ್ಯಾಯೇ ತು ಧಾತವೋ ಂಗಾನಿ ಜಾತಯಃ ||

41

—ಅದರ ದೋಷಗಳು, ಗಮಕ [ಗಳು], ಸ್ವಾಯಗಳು, ಅಲಾಪ, ಬೃಂದ [-ಸಂಗೀತ]ದ ಲಕ್ಷಣ; ಅನೇಕ ಪ್ರಬಂಧಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಾದ್ದರಿಂದ [ಪ್ರಬಂಧಗಳ] ಧಾತುಗಳು, ಅಂಗಗಳು, ಜಾತಿಗಳು,—

ದೋಷವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು, ಒಂದು ಸ್ವರವನ್ನು ಅದರ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ವಿವಿಧರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಗಮಕವೆಂದು ಹೆಸರು. ಕುಂಠಸ್ಥಾಠಾಪಾ ಇದು ಕಾರೀಕಂಪವೆಂದು ಮೂತ್ರ ದೇಶ²⁵ ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ರಾಗದ ಒಂದು ಅಂಶಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಯವೆಂದು ಹೆಸರು. ರಾಗಾಲಾಪನೆಯ ದೇಶವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು ವಿವಿಧ ಸ್ವಾಯಗಳ ಅನುಕ್ರಮದಿಂದಲೇ. ಅಲಪ್ತಿಯೆಂದರೆ ರಾಗದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪ್ರಕಟಗೊಳಿಸುವುದು. ಪಾಡುಗಾಲಿಕೆ ಮತ್ತು ವಾದ್ಯಸಂಗೀತ ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಬೃಂದವೆಂದು ಹೆಸರು. ಆ ಮತ್ತು ಕೆ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಛಾಯಾ ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರವು ಅಗ್ರಾತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ಬಹುತಃ ಶಾಯಾ ಎಂಬುದರ ಭ್ರಷ್ಟಸಾರವಾಗರಬಹುದು. ಶಾಯ ಎನ್ನುವುದು ಸ್ವಾಯಾ ಶಬ್ದದ ತದ್ವಚ.

ಪ್ರಬಂಧಾನಾಂ ವಿಭಾ ಸೂತಃ ಶುದ್ಧಶ್ಚಾಯಾಲಗಸ್ತಥಾ |

ಅಲಿಕ್ರಮ²⁶ ಪ್ರಬಂಧಾಶ್ಚ ಸೂತಸ್ಥಾ ಅಲಿಸಂಶ್ರಯಾಃ ||

42

ಶುದ್ಧ ಮತ್ತು ಛಾಯಾಲಗವೆಂಬ ಸೂತ [ಪ್ರಬಂಧ]ದ ಎರಡು ವಿಧಗಳು, ಮತ್ತು ಅಲಿಕ್ರಮ ಪ್ರಬಂಧಗಳು, ಸೂತವರ್ಧಿಸುವಂತಹವು, ಅಲಿ [ಯೆಂಬ ಪಾಡಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ] ಯಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯಾದವು,

ಪ್ರಬಂಧಾಧ್ಯಾಯದ ವಸ್ತುಸಂಗ್ರಹವರ್ಧಿಸುವ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಕೇವಲ ದೊಡ್ಡಾಕ್ಷರಗಳೇ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸರಳವೂ ಸಂಗ್ರಹವೂ ಆದ ಅರ್ಥಸೂಚಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಕಷ್ಟವಾದುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಬಂಧಪ್ರಭೇದಗಳ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಆ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲೇ ನೋಡಬೇಕು. ಪಾಡಿನ ಗೀಯಭಾಗವನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಉಂಟಾದ ಭಾಗಗಳೇ ಧಾತುಗಳು; ಪಾಡಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಭಾಗವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಅಂಶಗಳೇ ಅಂಗಗಳು. ಧಾತುಗಳ ಮತ್ತು ಅಂಗಗಳ ವಿವಿಧ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಅವಿಭಾವದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಪಾಡಿನ ವರ್ಗೀಕರಣವೇ ಪ್ರಬಂಧದ ಜಾತಿ.

24 ಆ, ಕ : ಗಮೋಚ್ಚಾಯಾ ? 35 ಕ, ಗ : ಅಲಿಕ್ರಮ.

ಭಾಯಾಲಗ ಎಂದರೆ ಇನ್ನೊಂದರ ಭಾಯಿಯನ್ನು, ಎಂದರೆ ಮದುವಾದುದರ ಅಂಶತಃ ಸ್ವದೊಪವನ್ನು, ತಳೆದಿರುವುದು ಎಂದರ್ಥ. ಇದು ತದ್ವಂದೊಪವಲ್ಲಿ ಸಾಲಗ್ಯ ಸಾಲಗ ಎಂದಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಸಮೂಹ, ಸಮುಕ್ತರು. ಸೊಪವೂ ಭಾಯಾಲಗವೂ ಅಲ್ಲದ ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಸಂಕೀರ್ಣ ಪ್ರಬಂಧ ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಈ ಸಮುಕ್ತರು ಶಬ್ದದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತದ್ದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ.

ವಿಶ್ವಕೀರ್ಣಾಸ್ತತತ್ಯಾಯಾಲಗಸೊಪಸಮಾಕ್ತಿತಾಃ |

ಗೀತಸ್ಯಾ ಗುಣದೋಷಾಶ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ಶಾರ್ಙ್ಗಸೊರಿಣಾ ||³⁶

43

ವಿಶ್ವಕೀರ್ಣಾ [-ಪ್ರಬಂಧ-] ಗಳು, ಆ ಮೇಲೆ ಭಾಯಾಲಗಸೊಪ (ವೆಂಬ ಪ್ರಬಂಧಗೀತೆಯನ್ನು) ವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವವು, ಮತ್ತು ಹಾಡಿನಲ್ಲಿರುವ ಗುಣದೋಷಗಳು, ಇವುಗಳು ಶಾರ್ಙ್ಗ[ದೀಪ] ಪಂಡಿತರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಪದಸಂಯ
ಅಧ್ಯಾಯವ
ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹ

ಶಾಲಾಧ್ಯಾಯೀ ಪಂಚಮೇ ಶು ಮಾರ್ಗತಾಲಾಃ ಕಲಾಸ್ತಥಾ |

ಶಾತಾ ಮಾರ್ಗಾಶ್ಚ ಚತ್ವಾರಸ್ತಥಾ ಮಾರ್ಗಕಲಾಃ ಸ್ವಕರ್ಮ ||

44

ಪದಸಂಯ ತಾಳಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಾದದೋ ಮಾರ್ಗತಾಳಗಳು, ಮಾರ್ಗದ ಕಲೆಗಳು, ಶಾತಗಳು ಮತ್ತು ಸಾಲ್ಯ ಮಾರ್ಗಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಎಂಟು ಮಾರ್ಗಕಲೆಗಳು,—

ಚಳ್ಳ ತ್ತುಟಿ, ಚಾಪಪುಟಿ, ಪಟ್ಟಿಪಾಪುಪ್ಪ, ಉದ್ದುಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸಂಪಲ್ಲೇಷ್ಯಕವೆಂಬ ಐದು ಪ್ರಾಚೀನ ತಾಳ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಮಾರ್ಗತಾಳಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಉದ್ದುಟ್ಟಿ (ದೀಪೀ) ತಾಳಗಳ ರಚನೆಯೂ ಇವು ಮೂಲಭೂತಗಳು. ತಾಳದ ನಿಸ್ಸಾರಪದ್ಧತಿ ಶಬ್ದವಿಲ್ಲದೆ ಮಾಯುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಇವೆಗಳು; ಶಬ್ದಮೊದಲೆ ಮಾಯುವವ ಕಲೆಗಳು ಶಾತಗಳು. ಮಾರ್ಗತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ದೀಪೀ ತಾಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವುದರಿಂದ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ (ನಿಷ್ಕೃತ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ) ಮಾರ್ಗ, ದೀಪೀ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಮಾರ್ಗಕಲೆಗಳು ಎಂಟೆ.

ಗುರುಲಘ್ವಾದಿನಮಾನಂ ಚೈಕಕಲಾತ್ವಾದಯೋ ಭವಾಃ |

ಪಾದಭಾಗಾಸ್ತಥಾ ಮಾತ್ರಾಸ್ತಾಲೇ ಶಾತಕಲಾವಿಧಿಃ ||

45

—ಗುರು, ಲಘು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಳತೆ, ಮತ್ತು ಏಕಕಲೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಭೇದಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಪಾದಭಾಗಗಳು, ಮಾತ್ರೆಗಳು, ತಾಳದಲ್ಲಿ ಶಾತ [ಮತ್ತು] ಕಲೆಗಳ(ನ್ನು ಮಾಯುವ) ನಿಯಮ,—

ಪ್ರಸ್ತಾವ್ಯಕ್ಷದ ಕಾಪ್ಯಾಂತ್ಯೇ ದೀಪಾಗುವ ಕಾಲವೇ ಲಘು; ಅದರ ಎರಡರಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದ್ದು ಗುರು. ಇಲ್ಲಿ 'ಮೊದಲಾದ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ದ್ರುತ, ಪ್ಲುತ, ಕಾಕಪಾದ, ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಲಘುವಿನ ಅರ್ಧ, ಮೂರು ಮತ್ತು ಸಾಲ್ಯರಷ್ಟು ಕಾಲಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳ ತಾಳಾಂಗಗಳೇ ಶ್ರಮಮಾಗಿ ದ್ರುತ, ಪ್ಲುತ ಮತ್ತು ಕಾಕಪಾದಗಳು.

36 ಅ, ಗ: ಗೀತಸ್ಯ ಗುಣದೋಷಾಶ್ಚ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ಸೊರಿಪಾಶ್ಚೀಣಾ.

37 ಗ; ಅದರ ಅ: ಶ್ರಮಾ ? 38 ಅ, ಕ: ಕಾಲಪಾತ.

ತಾಳದ ಪ್ರತಿ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಪ್ರಮಾಣಭೇದವಾದ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲಾವಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು ವಿಶೇಷ; ಅದರ ಎರಡರಷ್ಟು ಕಾಲಾವಧಿಯಿರುವುದು ದ್ವಿಶರ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಇಡೀ ತಾಳಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಂಗಕ್ಕೂ ಪಾದಭಾಗವೆಂದು ಹೆಸರು. ಪಾದಭಾಗವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷೀಕಮೋದರ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಒಂದು ಭಾಗವೆಂದು ಕುಪ್ಪಸ್ಸಾರಾಣಾ ಶಘ್ನ ಅರ್ಥಮಾಡಿವ್ವಾನೆ.³⁹ ಕ, ಚ, ಟ, ಪ ಮತ್ತು ಪ ಎಂಬ ಐದು ಪ್ರಸ್ಥಾಪ್ತರಗಳ ಉಚ್ಚಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಕಾಲವೇ ಮಾತೃ. ಇದಕ್ಕೆ ಲಘು, ಪ್ರಸ್ಥ, ಮ್ಯಾಪಕ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳೂ ಇವೆ. ತಾಳವನ್ನು ಬಾಳುವಾಗ ಎಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸರಬ್ಬ ಅಥವಾ ನೀಚಬ್ಬ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ ನಿಯಮವೇ ಪಾತಕಲಾವಿಧಿ.

ಅಂಗುಲೀನಾಂ ಚ ನಿಯಮೋ ಭೇದಾ ಯುಗ್ಮಾದಯಸ್ತಥಾ |
ಪರಿವರ್ತೋ ಲಯಸ್ತೋಪಾಂ ಯತಯೋ ಗೀತಕಾನಿ ಚ ||

46

—ಮತ್ತು ಬೆರಳುಗಳ ನಿಯಮ, ಹಾಗೆಯೇ ಯುಗ್ಮ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಭೇದಗಳು,
ಪರಿವರ್ತ, ಲಯ [ಮತ್ತು] ಅವುಗಳ ಯತಿಗಳು ಮತ್ತು ಗೀತಕಗಳು,—

ಚಕ್ರ ತ್ವರಿತಾಳಕ್ಕೆ ಯುಗ್ಮವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಪರಿವರ್ತವು ಪಾದಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಅಂಕಗಳ ವಿವಿಧರೀತಿಯ ಪುನರಾವರ್ತನೆ; ಲಯವೆನ್ನುವುದು ತಾಳದ ಒಂದು ಪಾದಭಾಗಕ್ಕೂ ಅದರ ಮುಂದಿನದಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಕಾಲದ ಪ್ರಸ್ಥ ಅಥವಾ ದೀರ್ಘ ಪ್ರಮಾಣ; ಎಂದರೆ, ಒಂದು ಪಾಲಕ್ರಿಯೆಗೂ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಕ್ರಿಯೆಗೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ವಿಸ್ತಾರಿತಿಯ ಅವಧಿಯೇ ಲಯ. ಲಯದ ವಿವಿಧರೀತಿಯ ಚಲನೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಯತಿ; ಎಂದರೆ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅಂಕಗಳನ್ನು ಸಂಯೋಜಿಸುವ ಶ್ರಮವು ಯತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಕಾವ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಭೇದೀಬಂಧಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಬರುವ ವಿರಾಮಕ್ಕೆ ಯತಿಯೆಂದು ಅರ್ಥವಿದೆ. ತಾಳಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗುವ ಮುದ್ರಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ರೀತಿಯ ಬಾಳುಗಳಿಗೆ ಗೀತಕವಿದೆ. ತಾಳಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗುವ ಮುದ್ರಗಳ ಲಯಗಳು⁴⁰ ಎಂದು ಕುಪ್ಪಸ್ಸಾರಾಣಾ ಶಘ್ನ ಅನುವಾದಮಾಡಿವ್ವಾನೆ.⁴¹ ಲಯಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಯತಿಯೆಂದು ಹೆಸರಿರುವುದನ್ನು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ತಾಳಾಧ್ಯಾಯದ 46 ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಶಿಕ್ಷೀಕಗಳು ಪ್ರಸ್ತಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಭಂದಶಾದೀನಿ ಗೀತಾನಿ ತಾಲಾಂಗನಿಚಯಸ್ತಥಾ |⁴²

ಗೀತಾಂಗಾನಿ ಚ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ಬೇದೀತಾಲಾಶ್ಚ ತತ್ತ್ವತಃ ||

47

ಭಂದಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಗೀತಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ತಾಳದ ಅಂಗ[ಗಳ] ಸಮೂಹ, ಮತ್ತು [ಈ] ಹಾದಿನ ಅಪಯವಗಳು, ಮತ್ತು ಬೇರೆ ತಾಳಗಳು ಲಯಾ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ (ಸರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ) <ತತ್ತ್ವತಃ> ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಮುದ್ರಕವೇ ಮೊದಲಾದ ಗೀತಗಳನ್ನು ಹಾದಿನ ಮೇಲೆ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪಾದಬೇಕಾದ ಗೀತಪ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ಭಂದಕವೆಂದು ಹೆಸರು.

39 ಕ: ಲಯಮ. 40 ಈ ಚರಣವು ಕ ಅಕರದಲ್ಲಿ 48 b ಮತ್ತು 48 c ಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಪ್ರತಿಪ್ರಧಾಗಿದೆ.

116 ಕಾವ್ಯಶಾಂಖ್ಯ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಭಿ- 9.

ವಿಳನೆಯ
ಅಧ್ಯಾಯದ
ಪದ್ಮಸಂಗ್ರಹ

ವಿಶಂಕಿತಾರ್ಜುನೋದೇನೇನ⁴¹ ಶಾಲಾಸಾಂ ಪ್ರತ್ಯಯಾಸ್ತಥಾ |
ಪಶ್ಯೇ ನಾನಾವಿಧಂ ವಾದ್ಯಮಧ್ಯಾಯೋ ಕಥಯಿಷ್ಯತೇ ||

48

ಹಾಗೆಯೇ ಶಾಳಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು <ಪ್ರತ್ಯಯಾಃ> ಸಂದೇಹವೇ ಇಲ್ಲದ ಕಾರ್ಜುನೋದನದ
ಹೇಳಲ್ಪಡುವವೆ. ಆದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ರೀತಿಯ ವಾದ್ಯವು ವರ್ಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಪ್ರತ್ಯಯ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಗುರುತಿಸು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಕುಸ್ವನಾರಾಜಾ ಪ್ರಕಾರ
ಸರಿಹೋಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಾಲಿಗೆ ಅಕಸ ಅನುವಾದ ನಿಖರವಾಗಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ 'ನಾನಾವಿಧ' ಎನ್ನುವುದರ
ಅರ್ಥವನ್ನು 'ಎಲ್ಲಾ' ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳುವುದರ⁴² ವಿತಿತ್ಯವೇನೋ ತಿಳಿಯದು.

ವಿಳನೆಯ
ಅಧ್ಯಾಯದ
ಪದ್ಮಸಂಗ್ರಹ

ಸಪ್ತಮೇ ನರ್ತನಂ ನಾನಾರಸಭಾವಾಃ ಕ್ರಮೇಣ ಚ ||⁴³

49

ವಿಳನೆಯದರ (ಅಧ್ಯಾಯದ)ಲ್ಲಿ ನರ್ತನ ಮತ್ತು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ರಸಗಳೂ ಭಾವಗಳೂ
ಕ್ರಮವಾಗಿ (ಹೇಳಲ್ಪಡುವವು).

ನರ್ತನವೆಂದರೆ ಅಂಗಿಕ, ಆಹಾರ್ಯ, ವಾಚಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣೀಯ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗಗಳನ್ನು ಬರೆದ
ನಾಟ್ಯಾಂಗ. ವಿವರಗಳಿಗೆ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದ 31 ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನೋಡಿ. ರಸಗಳೆಂದರೆ
ಶೃಂಗಾರ, ಕರುಣ ಮುಂತಾದವುಗಳು. ವಿಭಾವ, ಅನುಭಾವ ಮೊದಲಾದ ರಸೋತ್ಪಾದಕ ಅಂಗಗಳೇ ಭಾವಗಳು-
ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಈವರೆಗೂ ಹೇಳಿರುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನೂ ಮಾಡಲಾಗುವುದು, ಎಂದು
ಅರ್ಥ. ಆಯಾ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯಗಳ ಗಾತ್ರ, ಗೌರವಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿಯೇ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಪದಾರ್ಥ
ಸಂಗ್ರಹಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ತಕ್ಕನುಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಿದ್ದಾನಾದರೂ, ನರ್ತನಾಧ್ಯಾಯದ
ವಸ್ತುವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಂದೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿರುವುದೇಕೋ ತಿಳಿಯದು. ಗಾತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ
ವಿಳನೆಯ ನರ್ತನಾಧ್ಯಾಯವು ಅತ್ಯಂತ ಬೊಡ್ಡದು; ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯಕ್ಕೆ, ಒಪ್ಪದುಗೌರವಗಳಲ್ಲಾದರೂ ಅಷ್ಟೇ.
1678 ಶ್ಲೋಕಗಳಿರುವ ಅದರಲ್ಲಿ ರಸ ಮತ್ತು ಭಾವಗಳು ಕೇವಲ 321 ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ನರ್ತನ
ವನ್ನು ಕುರಿತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬರೆದಿರುವ ಬೇರೆ ಯಾವುದೇ ಪ್ರೌಢ ಗ್ರಂಥವನ್ನೂ ವಿಚಾರ ವಿವರಗಳಲ್ಲಿ
ನಾಟಿಸುವುದೇ, ಈ ಅಧ್ಯಾಯ. ಮೇಲಿನ ಸಂಕ್ಷೇಪ ಪರಿಚಯವು ಅಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಾಸಂಪಾದಕನಿಗಿರುವುದು ಎಂದು ಸರಿಯೆ
ವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಗೆ ಆರಗಗಾಗಿರುವ ಕಬ್ಬಿಪ್ಪಾ, ಅನಾಮಾತ್ರನು ಮತ್ತು

41 ಗ: ಭಟ್ಟಾಭಿನವಗುಪ್ತೇನ?

42 32 ನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಚಿಟ್ಟುವರಿಂದಾದ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನೂ ಎದಿಸಿಕೊಂಡು, ಈ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನೇ 49 ಎಂದು
ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅದ್ಭಾಸ ಮಂತ್ರಗಳೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಲೇಖಿಸಿರುವ ಪಾಠಾಂತರಗಳೂ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರುಗಳು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ಪಾಠಗಳೂ, ಇವು ನೋಡಿರುವ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳೂ ಈ ಸಂಶಯಕ್ಕೆ ಎಡೆಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುವರಿಂದ, ಫಕೀರಾಧ್ಯಾಯವು ರಾಜ್ಞಾದೀವನ ಸಮಯಸ್ಯೂರ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯುತ್ಪನ್ನಮುಕ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಬೃಹದಾಕಾರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯಿತೆಂದೂ ಅವರ ಪೂರ್ಣ ಬೆವಿಡಿಯನ್ನು ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಆತನು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ ಸೇರಿಸಿರಬಹುದೆಂದೂ ಊಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ರಸಭಾವಗಳನ್ನುಳಿದ ಇತರ ಭಾಗಗಳು ಗ್ರಂಥಾಂತರದಿಂದ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವೆಂದು ಭಾವಿಸಲು ಎಳ್ಳಸ್ಯಾ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಫಕೀರ ಎಂಬ ಒಂದು ಕುಬ್ಜದಿಂದಲೇ ಈ ಅಧ್ಯಾಯದ ಎಲ್ಲ ವಸ್ತುಕೊಡವವನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಹೇಳಿರುತ್ತಾನೆಂಬ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ತಳೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಅಷ್ಟೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಭಾರತೀಯ ಕಾವ್ಯರಾಶ್ರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಭಾಗವೆಂದರೆ ರಸಮಾನಾಂಸ. ಅದನ್ನು ನಾನಾರಸಭಾವಾ ಎಂದೇ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಸಂಗೀತರಾಶ್ರದ ತತ್ವ, ಪ್ರಮೇಯ, ವಿಚಾರ, ವಿವರಗಳನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾದೀವನು ಎಣೆಯಿಲ್ಲದವನಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಮತಂಗನೇ ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಅವನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ಯೂರ್ತಿಕಪಡೆದಿದ್ದರೂ, ಹಸ್ತುವಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಮಂಡನ, ವಿಮರ್ಶೆ ಮೊದಲಾದುದೆಲ್ಲದರ ಕೀರ್ತಿಯೂ ಆತನಿಗೇ ಸಬ್ಬಬೇರೂ. ಹೆಚ್ಚುವರಿಯೆ ಎಲ್ಲಾ ರತ್ನಾಕರಾನ್ವಿತರದ ಗ್ರಂಥಕಾರರೂ—ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ವಿಶೋಧಾಧಾಸಗಳನ್ನು ತಮ್ಮನೆವೆಂದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಮಾಡಿದ ಉದ್ಭಟರೂ ಸೇರಿ—ಗ್ರಂಥರಚನೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನಾಕರದ ಮಾವಳಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಗ್ರಂಥದ ಹಿರಿಮೆಗೂ ಪ್ರಭಾವಸ್ಯಾ ಇದೊಂದು ಸಾಕ್ಷಿ.

ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

1. ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಎರಡನೆಯ ಸಿಂಧೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಸಾಧಪ್ರಕರಣ

ಗೀತಂ ಸಾದಾತ್ಮಕಂ ವಾದ್ಯಂ ಸಾದವ್ಯಕ್ತ್ಯಾ ಪ್ರಕಸ್ಯತೇ |

ತದ್ಬದ್ಧಯೋನುಗಂ ಸ್ವತ್ತಂ ಸಾದಾರ್ಥೀನಮತಸ್ತಯಮ್¹ || 1 F

50

ಗೀತವು ಸಾದವ್ಯರೂಪವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು. ವಾದ್ಯವು ಸಾದವದ ಪ್ರಕಟನೆಯಿಂದ ರಮಣೀಯವಾಗು ತ್ತದೆ. ಸ್ವತ್ತವು ಜವರಡನ್ನೂ ಅನುಸರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ [ಈ] ಮೂರೂ ಸಾದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥೀನ ವಾಗಿವೆ.

ಇದೇ ಭಾವದ ಸೂಚನೆಯು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ 1, 1, 24 ಮತ್ತು 25 ರಲ್ಲಿವೆ. ಬಾಷ್ಪಗದೇವನು ಇಲ್ಲಿ ಮತಂಗನಿಗೆ ಮೆಚೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ :

ನ ಸಾದೇನ ವಿನಾ ಗೀತಂ ನ ಸಾದೇನ ವಿನಾ ಸ್ವರಾಃ |

ನ ಸಾದೇನ ವಿನಾ ಸ್ವತ್ತಂ ತಸ್ಮಾನ್ನಾದಾತ್ಮಕಂ ಜಗತ್² |³

ಸಾದವಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವತ್ತವಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದು ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಿದ್ದು. ಶಾರೀರಕವೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಭೋದಿಸಿದರೆ ನಿಜವು ವಾಗಿದೇ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಸುಂದರವಾದ ಅಕ್ಕತಿಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಸ್ವತ್ತ ವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದೆನ್ನೆ ! ಅರ್ಥವೆ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಅನಿವಾರ್ಯವೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವೆಂಬುದನ್ನೆ ಎಂದರೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಒಪ್ಪಬಹುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ವಿನೋಬ, ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು 'ನ ಸಾದೇನ ವಿನಾ ಸ್ವತ್ತಂ' ಎಂದಿದೆ 'ಸಾದಾರ್ಥೀನಂ' ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ನಟರಾಜನಾದ ಮಹೇಶ್ವರನು ತನ್ನ ಶಾಂಕವಸ್ವತ್ತ ಸಮಾಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯ ನಿಲಾದಿಂದಲೇ ಅಶ್ವರಾಮಾಯವನ್ನು ಹೇಳಿದನೆಂದು ನಂದಿಹೇಶ್ವರ ಕಾಂಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ

ಸ್ವತ್ತಾನಸಾನೇ ನಟರಾಜರಾಜೋ ನಸಾದ ಭಕ್ತ್ಯಾಂ ಭವಮಂಜರಾರಂ |

ಉದ್ಭವಕಾರವುಃ ಸನಶಾದಿಸಿದ್ಧಾನ್ ವಿಶದ್ವಿಮರ್ಶೀ ಶಿವಸೂತ್ರಜಾಲಂ ||⁴

ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಸಾದವೂ ಸ್ವತ್ತವೂ ಸಮೋದ್ಭವಗಳೆಂದು ಹಿಂದೂಗಳು ನಂಬುತ್ತಾರೆಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ 'ತಸ್ಮಾನ್ನಾದಾತ್ಮಕಂ ಜಗತ್' ಎಂದು ಉಕ್ತಿಯಿಂದ ಮತಂಗನು ಹೇಳಿರುವ ಮಾತನ್ನು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಮುಂದಿಳೆ ತಿಳಿಸಿದುದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಲೇಬಹುದು.

ಮತಂಗನು ಹೇಳಿದ ನ ಸಾದೇನ ವಿನಾ ಸ್ವತ್ತಂ ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬೇರಾದರೆ ಹೀಗೆ ಸಮರ್ಥಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದು : ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಸಾದವೂ ಚಲನೆಯಿಂದಲೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು, ಎಂದರೆ ದೇವಗಳ ಅಥವಾ

¹ ಅ : ಸಾದಾರ್ಥೀನಮಿತಿ ಶ್ರಿಯಮ್.

1 ಮತಂಗ, ಬೃಹದ್ದೇಶ್ವರ, ತನ್ಮಿ, 16, 17, ಪು. 2, 3.

2 ಸಂವೀರ್ಮರಣಿಕಾ, ಉದ್ಭವ, ಶಾಂಕೀಯ ಪ್ರದೇಶಿಕಾ, ಪು. 3.

ಪಶ್ಚುಗಳ ಕಂಪನದಿಂದ. ಅಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಚಲನೆಯೂ ನಾಡದನ್ನೇ ಪರಿಣಾಮವೊಂದುವುದು. ಈ ಚಲನೆಯು ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವೂ ವಿಕರೋಪವೂ ಆದ ಕಂಪನಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಸಂಗೀತಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ನಾಡವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶಬ್ದವಾಗುವುದು. ಚಲನೆಯೆಲ್ಲ ನಾಡದನ್ನೇ ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅದರ ಕಂಪನಪ್ರಮಾಣವನ್ನನುಸರಿಸಿ ನಾಡ ಅಥವಾ ಶಬ್ದವು ಪ್ರಾಪ್ತವೆಂದು ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದು ಅಥವಾ ಈ ಮಿತಿಯ ಕೆಳಗೆ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಇದ್ದು ಪ್ರವಣಾಂತವಾಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ನಾಡ ಎಂಬುದನ್ನು ಚಲನೆ ಎಂಬ ವಿಶಾಲಾರ್ಥದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವದಿಂದ ಓದಿಕೊಂಡರೆ ಸ್ಪಷ್ಟವೂ ಸಾಧಾರಣ. ಹಾಗಾದರೆ ಚಲಿಸಿದ್ದೆಲ್ಲ ನಾಡವೇ, ಸ್ಪಷ್ಟವೇ, ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ನ್ಯಾಯವಾಗಿಯೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಚಲಿಸಿದ್ದೆಲ್ಲ ನಾಡವೇ; ನಾಡು ಅದನ್ನು ಕೇಳಲಾಗಬಹುದು ಅಥವಾ ಅಗದಿರುವುದು. ಚಲಿಸಿದ್ದೆಲ್ಲ ಸ್ಪಷ್ಟವೇ ಎಂದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು: ಕಂಕರನೂ ನಾಡತನುವೂ ಆದ ಶಿವನನ್ನು ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಸಂದಿಕೋತ್ಸದನಿಂದ ಅಂಗಿಕ ಭುವನಂ ಯಸ್ಯ ಎಂದು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದನು: ವರೋದ್ಧಾರಿ, ತನ್ನ ಪರಿಸ್ಥಾನಾರ್ಥವಾದ ಮಂಗಳ ಶೋಕದಲ್ಲಿ. ಅಂಗಿಕ ವಿಶ್ವೇಶವೇ ಸ್ವತ್ತ. ಇದೇ ಭುವನವ, ಸ್ವಾವರಜಂಗಮ ಜಗತ್ತಿನ ಚಲನೆಯೆಲ್ಲವೂ ನಾಡಲ್ಲದ್ದಾದ ಅಂಗಿಕಾಭಿನಯವೇ, ಶಿವನ ಸ್ವತ್ತವೇ, ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಮೀಪದ ಸ್ವತ್ತಾವನಾನದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರ ಸಮಾಮ್ನಾಯವೂ ಅದಕ್ಕೆ ವಿಷಯವಾದ ವಿಷಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದುವೆಂದೂ ಶಿವನ ಅಂಗಿಕಾಭಿನಯ (ಸ್ವತ್ತ) ದಿಂದ ಅದರ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದೂ, ರುದ್ರನ ಶಾಂಖವಸ್ತ್ರದಿಂದ ಅದರ ಲಯವೆಂದೂ ಸನಾತನಿಗಳು ನಂಬುತ್ತಾರೆ.

ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡದೇಹಿಯಾದ ಗೀತವನ್ನು ವಾದ್ಯವು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇಶವನ್ನೂ ಸ್ವತ್ತವು ಅವಲಂಬಿಸುವುದರಿಂದ ಅದೂ ನಾಡಾಭಿನವೇ.

ಗೀತವೂ ಕಂಕರನೂ ನಾಡವೇಹಿಗಳೆಂಬುದನ್ನು ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯನ್ನೇ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಗೀತವು ಪ್ರಧಾನವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳುತ್ತೇನೆಂಬ ಅವನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಪಾತ್ರವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು.³ ಗೀತವೂ (ಎಂದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಗೀಯಾರ್ಥಗಳನ್ನುಳ್ಳ, ಮನಃ ಸಂಕಲ್ಪಚಾರಿತವಾದ ರಸನಾವಿರೇಕ) ಗೀತಪ್ರಸ್ತುತಿಯೂ ಹುಟ್ಟುವುದು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವಕಾಶಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನುಷ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಅದಕ್ಕೇದೇ ಮನುಷ್ಯದೇಹದ ಹುಟ್ಟು, ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು. ಇದರ ನಂತರ ಗೀತೋಪಯುಕ್ತವಾದ ಪುನಿ, ಸ್ವರ, ಗ್ರಾಮ, ಮೂರ್ಛನೆ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಮರ್ಶಾಲಂಕಾರಗಳು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ ಗೀತವಿಶ್ಲೇಷಣಾಪ್ರಯೋಜಕಗಳಾದ ಪಾತಿ, ಕಮಲ ಕಂಬಲಗಳನ್ನೂ ಅವನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ನಂತರ ಗೀತದ ಗೌಣ (abstract) ಸ್ವರೂಪವಾದ ರಾಗವನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಗೀತ ಮತ್ತು ರಾಗಗಳಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವೂ, ಮೂಲಭೂತವೂ, ಅಲಂಕಾರಿಕವೂ ಆಗಿರುವ ಗಮಕ, ಸ್ವಾಯಮಾಗ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಸಂಗವರಿಂದ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರ, ಗಾಯಕ, ಖ್ಯಂದ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾಕಾರ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಗೀತಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಪಾಡುವ ಗಾಯಕ, ಖ್ಯಂದ, ಮೊದಲಾದವರ ಸಂಕಲ್ಪದಿಂದ ತಾನೇ ನಾಡತನುವಾದ ಗೀತವು ಅದ್ದರಿಂದ ಜಗದ್ವಿಕವಾಗಿರುವುದು! ಅದುವರಿಂದಲೇ ಇವರುಗಳ ವರ್ಣನೆಯ ನಂತರದ ವಿವಿಧ ಗೀತಪ್ರಕಾರಗಳ ವರ್ಣನೆ, ಸಾಲ್ಪನೆಯ ಪ್ರಮುಖಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ. ಸಂಗೀತದ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಹಾದಿನಲ್ಲಿ ಗೀಯಾರ್ಥವೇ ಪ್ರಧಾನ; ವಾಗರ್ಥವು ಮುಖ್ಯವಾದುದೂ ಗೀಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಉಪದ್ರೋಹವಾಗಿಯೂ ಉಪಕಾರಕವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದು. ಅದುವರಿಂದಲೇ ಗೀಯಾರ್ಥವನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಸಾಲ್ಪನೆಯದರಲ್ಲಿ ವಾಗರ್ಥ

3 ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., 1, 1, 25. ಪು. 15.

ಭೂಯುಷ್ಯವಾದ ಪ್ರಬಂಧಗಳ ವರ್ಣನೆ. ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ತಾಳವು ಮುಖ್ಯವಾದರೂ, ಅವಿಭಾಜ್ಯ-ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅವಕ್ಕೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಅವಶ್ಯಾಗಿಯೇ ಗೀತಾಂಗಳಲ್ಲಿ ಅವಕ್ಕೆ ಕಡೆಯ ಸ್ಥಾನ. ಅಲ್ಲದೆ ಗೀತೆ, ವಾಕ್ಯ, ಸ್ವತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಸಾಧಿಸುವುದು ತಾಳವೇ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ತಾಳವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು.

ಗೀತವಾವನಂತರ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾನ. ಅದುದರಿಂದ ಅದು ಅದನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಸ್ತುವು ಅವಲಂಬಿಸುವುದು ಸ್ವತ್ವ. ಅವಶ್ಯಾಗಿ ಕಡೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಗೀತವಾಕ್ಯಸ್ವತ್ವಗಳನ್ನು ಮೂರನ್ನೂ ಶೌರ್ಯಕ್ರಿಯೆಯು ಸಮುಚ್ಚಯ ಕಲ್ಪದಿಂದ ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ. ತೀವ್ರವಾದ ಶೌರ್ಯಕ್ರಿಯೆ ರಸಪ್ರಧಾನವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಇಚ್ಛಿಸುತ್ತಾರೆ :

ರಸಪ್ರಧಾನಮಿಚ್ಛಂತಿ ಶೌರ್ಯಕ್ರಿಯಮಿವ :⁴

ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅವನ್ನು ರೂಪಿಸಿರುವುದು. ಶೌರ್ಯಕ್ರಿಯೆ ವರ್ಣನೆಯಾದುದೇ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವಾದ ರಸವನ್ನು ಗ್ರಂಥಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು ಸಮುಚಿತವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಸ್ತುವಿಜ್ಞಾನವಾದ ಮೊದಲು ಅದರ ಅರ್ಥವು ಮೊದಲಾದಂತಿಲ್ಲ.

ಗೀತವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಲು ಮೊದಲಿಗಿಂತ ಅವನ್ನು ಪದಾರ್ಥಸಂಗ್ರಹವನಂತರದ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಸಂದರ್ಭವಾದ ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಪದವನ್ನೇ ಗೀತೆ ಎಂದು ಪ್ರಥಮಾ ವಿಭಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಚಮತ್ಕಾರವು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸಾರ್ವಜನ ವ್ಯಜ್ಯತೇ ವರ್ಣಃ ಪದಂ ವರ್ಣಾತ್ ಪದಾದ್ ವಚಃ |

ವಚಸೋ ವ್ಯವಹಾರೋಽಯಂ ಸಾದಾರ್ಥೀನಮತೋ ಜಗತ್ || 2 || 51

ವರ್ಣವು ಸಾರ್ವಜನಿಕ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ; ಒದವು ವರ್ಣದಿಂದ ; ಪದದಿಂದ ವಾಕ್ಯ ; ವಾಕ್ಯದಿಂದಲೇ ಈ (ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ) ವ್ಯವಹಾರ. ಅದುದರಿಂದ ಜಗತ್ತು ಸಾದಾರ್ಥಿ ಅರ್ಥವಾಗಿದೆ.

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೂ ನಡೆಯುವುದೂ ಅರ್ಥದಿಂದ—ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕೆಂಬ ಅಭಿಮುಖವಿರುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ. ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಅರ್ಥಕ್ಕೂ ಅದುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವು ನ : ಸ್ಮರಿಸಿರುವುದು :

ವೈಖರೀ ಶಕ್ತಿ ನಿಪ್ಪತ್ತಿಃ ಮಧ್ಯಮಾ ಕೃತಿಸೋಮರಾ |

ದ್ಯೋತಿತಾರ್ಥಂತು ಪಶ್ಯಂತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗವಮಾನುಜಃ ||⁵

ಲೋಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಎಲ್ಲ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಮೂಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಾರ್ಥವು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ⁶. ಏನು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಭೃಗುವಿಂಬು ಪದ್ಧಯು ಶ್ವವನ್ನು ಸಿಂಹಭೂಮಾಲವು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭೃಗುವನ್ನು ಅವನು 'ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮಗುವೊಂದನ್ನು ಘೋಷಿಸಿದಾಗ' ಮೊದಲನೆಯಿಂದ ಕೆನಿಬು ಮೂಲಕ ಮಂತ್ರವು ಭಾವ

4 ಪಾರ್ಥಸಾರ್ವಜನ, ಉ. ಗ್ರಂ., vii, 1351, ಪು. 397.

5 ಕೃತಿಯು ಉಪ್ಪತ್ತಿ, ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವುದು ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ, ಪು. 143.

6 ಕಲ್ಪನಾಳ, ಸಂಗೀತ ಕಲಾಧಿ, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕರ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ, ಪು. 22.

ಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗಾಡಿದವನೆ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಬರುವಂತೆಂದು' ಎಂದು ವರ್ಣಿಸಿ⁷ ತನ್ನೊಲಕ ಸಾಮಾನ್ಯ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಸಾರ್ವತ್ಯ ಇರುವ ವೈಶ್ಯಾಸವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಹುಟ್ಟುವುದೂ ಬೆಳೆಯುವುದೂ ಒಂದು ಜೀವಿಯು ಮತ್ತೊಂದೊಡನೆ ಮಾನುಷವಾಗಿ ಸಂಪರ್ಕ ಬೆಳೆಸಲು ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ ಬಿಡುಬಿಡುವ ಸಹಜ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ. ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಾರ್ಯಗತವಾಗುವುದು ಪ್ರೈಮಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಮೊದಲಾದ ಲಬ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತಗರ್ವದಾದರೂ ಲಬ್ಧಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಿ ಬೆಳೆದು ಮಾನವನ ಜಾಗರಣಿಕೆ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಅಧಾರವಾಗುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಾವ್ಯಿಕ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಗರ್ವದಿಂದ. ಇದನ್ನೇ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯರು ವ್ಯವಹಾರ ಮೂಲವಾದ ಸಾದ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿದರು. ಭಾಷಾ ಸೌಕರ್ಯವಿಲ್ಲದ ತರಕ ಪ್ರಾಚೀನಗಗೂ ಈ ನಡುವಣ ಯನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಲು, ಜಾಗೂ ಮಾನವಗೋಚರವಾಗದವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವ ಶಬ್ದವನ್ನಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಬೇಕು, ಸಾದವನ್ನು ಅವರು ಪಠಾ, ಪದ್ಯಂತಿ ಮಧ್ಯಮಾ, ವೈಖರೀ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪಂತಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದರು. ಸಾದವನ್ನು ಕೂಡ ನನ್ನ ಈ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ಬಹುತೇ ಮೊದಮದು. ಸಾದವ ಈ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ತಾಂತ್ರಿಕರು, ವೈದಾಂಕಿಗಳು, ನೈಯಾಕರರು ಮುಂತಾದವರು ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳೂ ತಾರ್ಕಿಕರೂ ಆದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಮಾಡಿ ಈ ಸಾದವ ಶಬ್ದವೆಂದು ಹಿಡಿಸುವುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವ ಶಾಸ್ತ್ರದ (anthropology) ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಇದು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಮನುಷ್ಯದ ಮಾನುಷಿಕ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ—ಅದುದರಿಂದ ಅವನ ಶಾಸ್ತ್ರಜಗತ್ತಿನ ವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲ—ನದಿಯುವುದು ಈಗಾಗಲೇ⁸ ಬೇರೆಯಾದ ವಿಕೋಪಾಸಕ್ತ ಅರ್ಥಸಂಕೇತ ಮತ್ತು ವಿವಿಧ ಸೋಪಾಸಕ್ತ ಅರ್ಥಸಂಕೇತಗಳಿಂದ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯ ಅನಿರ್ವಾಹಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವುದು ಎರಡನೆಯ ವಿಧದ ಸಂಕೇತವಾದ ಪದ. ಅದಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅರ್ಥವೂ ಬಳಕೆಯೂ ದೊರೆಯುವುದು ಶಬ್ದದ ಮೂಲಕವೇ. ಸ್ವರತೆಯೂ ಸಮವಾಯುವಸ್ಥಿತಿಯ ಮೂಲಕ ಬಳಕೆಯೂ ಪದಗಳಿಗೆ ದೊರೆಯುವಿದ್ದರೆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಅದುವರಿಂದ ಜಾಗರಣಿಕೆಯೂ ಅಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದವು⁹. ಯೆಷ್ಟರನ್ನೂ ಶಬ್ದದಿಂದ ವರ್ಣವೂ ವರ್ಣದಿಂದ ಪದವೂ ಪದದಿಂದ ಭಾಷೆಯೂ (ಅದುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರವೂ) ಹುಟ್ಟಿಕೆಯು ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ¹⁰.

ಹಾಕ್ಕೊಂದ ಜಗತ್ತಿನ ವ್ಯವಹಾರ ಎಂದು ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಶ್ರೀ ಕಾರ್ಪೋವನವು ಮೊದಲಿಂದಲೇ ಪಡೆದು ತೋರಿದ್ದಾನೆ:

ಚಕ್ರಂ ವಾಕ್ ಪರಿಮಿತಾ ಪದಾನ್ ಶಾನ್ ವಿದುರ್ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾ ಯೇ ಮುನೀಶ್ವರಃ |

ಗುರುತ್ವೇನೇ ನಿಹಿತಾ ನೇರಯಂತಿ, ಕುರೀಯಂ ವಾಡೋ ಮಧುಷ್ಯ ಪದಂತಿ ||¹¹

7 ಸಿಂಹಭೂಷಣ, 'ಕೋಶದೊ ದ್ವೈ ? ಯೋಶಯಂ ವರ್ಣನಿಕಸಮಪ್ರಜ್ಞಪ್ರಜ್ಞಾಸ್ಯ ಮೂರ್ತ ಕರ್ತವ್ಯನುಪಾಂತಂ ಮಂವತ್ತೂಕ್ತಪ್ರಭೇದಂ ಪರ್ವೇಶ್ವಾಸಂಭವಂತಿ ಸ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾಃ', ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ, ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ ಮ್ಯಾಪ್ಪ, ಪು. 22.

8 ಕಾರ್ಪೋವ, ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ, (I, 1, 21) ಮತ್ತು ಪ್ಯಾಟ್ರಾಸ.

9 Susanne K. Langer, Philosophy in a New Key, pp. 104 ff.

10 Otto Jespersen, Language, Its Nature, Development and Origin, pp. 418, 420, 437, et seq.

11 ಮುನ್ಶೀವ, I, 22, 164, 45.

3. ಹಿಂಜೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ವಾಕ್ಯದ ಚರಣ <ಪದ>ಗಳು (ವರ್ಗಗಳು) ನಾಲ್ಕನೆಯ ನಿಯಮಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮವಿದರಾದ ಮೇಧಾವಿಗಳು (ಮಾತೃ) ತಿಳಿಯಬಲ್ಲರು. (ಅಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ) ಮೂರು ರಹಸ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಲೋಕವೆ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ¹² (ಪ್ರಶ್ನವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ). ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು (ಮಾತೃ) ಮಾನವರು ಅನುಕ್ರಾರಿ (ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಾರೆ).

* ವಾಗ್ಗೀತತೆಯನ್ನು ಕುರಿತ ಪಶುವೋಷಮಧಲ್ಲಿ ಪದವಿಯನ್ನು ಅರ್ಪಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರೋನುಮಾತ್ಯಾ ಮಾತೃವಾಗಿ ಈ ಮತೃವನ್ನು ಪರಿವರಾಗುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ತಿನ ವ್ಯವಹಾರವೆಲ್ಲ ವಾಕ್ಯಾಭಿವೇಶ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಾಕ್ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ವಿವಿಧ ವೈಷ್ಣಿಕೋಪಗಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಚನ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಪದವಿವರಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಯಾವುದೂ¹³ ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ.

1. ವೈದಿಕರು, ಸಕಲ ವೇದವಾಕ್ಯವಾದ ಸಾರಭೂತವಾದ ಭೂಃ ಭುವಃ ಸುವಃ ಎಂಬ ಮೂರು ವ್ಯಾಪ್ತಿಕಗಳೂ ವೇದಾರ್ಥವೂ, ಪ್ರಣವವೂ ಅದ ಪಿಂಕಾದವೂ ಸೇರಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಾಕ್ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಪಿಂಕಾರೋ ಮಮಾ ವ್ಯಾಪ್ತಕಯಕ್ಷೀತ್ಯಾರ್ಥಃ ಸರ್ವವೈದಿಕವಾಗ್ನಾಲ್ಯ ಸಂಗ್ರಹರೂಪಾಃ ಭೂರಾದಯುಪ್ಪಿಸ್ತೋ ವ್ಯಾಪ್ತಕಯಃ ಪ್ರಣವಃ ಏಕ ಇತಿ ವೇದತ್ರಯಸಾರತ್ವಾತ್ ಸ ಪ್ರಣವಾಮ ವ್ಯಾಪ್ತಕಮ ಸರ್ವವಾಕ್ ಪರಿಮಿತ ಇತಿ ಕೀಚನ ವೇದವಾದಿನೋ ವದಂತಿ¹⁴.

2. ವೈಯಾಕರಣರು, ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ ಪ್ರಕಂಚವೂ ನಾಮ, ಅಪ್ಯಾತ, ಉಪಸರ್ಗ, ನಿವಾತಗಳೆಂಬ ವಾಕ್ಯದ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಗಗಳಲ್ಲೊಂದಿ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಯಾವ ಶಬ್ದದ ಉಚ್ಚಾರದಿಂದ ಒಂದು ವ್ರವ್ಯವು¹⁵ ಲೋಚನಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ನಾಮವೆದ. ಅಥವಾ ಅರ್ಥವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಸಂಬಂಧದ ಮೂಲಕ ತೋರಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳನ್ನೂ ಲಿಂಗವಚನಭೇದಗಳನ್ನೂ ಉಳ್ಳದ್ದು ನಾಮವೆದ. ವಿವಿಧ ಕ್ರಿಯಾ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗುವ, ಪನ್ನ ಪೂರ್ವಾವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪುನಃ ಪದೆಯುಬ್ಬ, ಕಾರ್ಯದ ಬೇವಣಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಬಲ್ಲ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ಯಾತವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಉಪ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ತುತಿ, ಪರಿಣಾಮ, ವೃದ್ಧಿ, ಪಾಪ ಮತ್ತೂ ನಾಶವೆಂದು ಅದು ಬಗೆ. ನಾಮ ಮತ್ತು ಅಪ್ಯಾತ ಪದಗಳ ಅರ್ಥಗಳು ಯಾವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದರಿಂದ (ಉದಾ : ಆ, ಪರ, ಪ್ರ, ವಿ ಇತ್ಯಾದಿ) ಮಾರ್ಪಡುತ್ತವೆಯೋ ಅವು ಉಪಸರ್ಗಗಳು. ಅರ್ಥವನ್ನು ಉಪಮೆ, ಸಂಬೋಧನ, ಅಧಿಕೃತ, ನಿರ್ದೇಧ ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರಪದಿಸುವ ಚ, ವೈ, ತು, ಹಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ನಿವಾತಗಳು.

ನಾಮಪಿಪ್ಯಾತೇ ಲೋಪಸರ್ಗನಿವಾತಕ್ಷೀತಿ ವೈಯಾಕರಣಾಃ¹⁶

ಪತಂಜಲಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಚೆನ್ನಾಗಿ ವಾಕ್ ಪದಾಭಿ ಎಂದರೆ ಪಾತಿಶಬ್ದ, ಗುಣಶಬ್ದ, ಕ್ರಿಯಾಶಬ್ದ, ವ್ರವ್ಯಶಬ್ದ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು.

ಈ ಎರಡು ವೈಷ್ಣಿಕಗಳೂ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಭಾವಗಳ ರಚನೆ ಮತ್ತು ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ವ್ಯವಹಾರವೆ ವಾಕ್ಯಾಭಿವಾಗುವುದು ಪ್ರಪ್ರವೇ ಆಗಿದೆ.

12 ಸಾಯಣಾಚಾರ್ಯ, ಇದೇ ಮಕ್ಕಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ : ಸೇಂಗಳುಂಕಿಪ ಪ್ರಕಾಶಂಕ ಇತ್ಯರ್ಥ.

13 ಯಾತ್ಯ, ೧೮೨, XIII, 9.

14 ವೈಯಾಕರಣ ಉಪನಿಷತ್, I, 5 ರಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ವಿವರವಿದೆ.

3. ಯಾಚ್ಛಿಕರು ಎಲ್ಲಾ ವಾಕ್ಯಾ ಮಂತ್ರ, ಕಲ್ಪ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಮತ್ತೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪದ ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದರಿಂದಲೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಯಾವುದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ತರಬೇಕಾಗಿದೆಯೋ ಅಂತಹ ನೀಡ ಭಾಗವು ಮಂತ್ರವೆಂದೂ ಅದರ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೆ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಕಲ್ಪವೆಂದೂ ಮಂತ್ರದ ಅರ್ಥ, ಶಾಸ್ತ್ರದೃಗ್ಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಭಾಗವು ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೆಂದೂ, ಲೌಕಿಕ ವೈದಿಕರು ನಿತ್ಯಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಭಾವಾ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವೆಂದೂ ಸಂಜ್ಞೆ.

ಮಂತ್ರ: ಕರ್ಮೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಂ ಚತುರ್ಥೀ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕೇತಿ ಯಾಚ್ಛಿಕಾ: ¹²

4. ನಿರುಕ್ತಕಾರರು ಯುಗ್ಮೀದ, ಯಜುರ್ವೇದ, ಸಾಮವೇದ ಮತ್ತು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವೆಂಬ ನಾಲ್ಕೇ ವಾಕ್ಯಿಕ ಸಮಗ್ರ ಸ್ವರೂಪವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮುಖೋ ಯಜುಂಷಿ ಸಾಮಾಽಽ ಚತುರ್ಥೀ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕೇತಿ ನೈರುಕ್ತಾ: ¹³

5. ಐತಿಹಾಸಿಕರು ಸರ್ವ (ಎದೆಯಿಂದ ದೇಹಿಕೊಂದು ಮುನ್ನಡೆಯುವ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿರಾಕಿ) ಪಕ್ಷಿ, ಕ್ರಿಮಿ ಈಟಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕವಾದ ಮಾನುಷಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕೇ 'ಚತುರ್ವಿಧಾ ವಾಕ್'ವವಾಗಿ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸರ್ವಾಣಾಂ ವಾಗ್ರಯಸಾಂ ಪುಂಸ್ಯ ಸೇತೃಪೃಥ್ವಿ ಚತುರ್ಥೀ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕೇತ್ಯೇಕೀ: ¹⁴

6. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನಿಗಳು ಪಶುಮ ತೋಜಾಪೇಷು, ಮೃಗೇಷು ಆತ್ಮನಿ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ.

7. ಇತರರು—ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಶಾಕ್ತರು—ನಾದವನ್ನೂ ತದ್ವಚನಾದ ವಾಕ್ಯನ್ನೂ ಪರಾ, ಪಶ್ಯಂತೀ, ಮಧ್ಯಮಾ, ವೈಖರೀ ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕುಬ್ಜಬ್ರಹ್ಮವು ನಿರಾಕಾರ ನಿರೂಪ ಸ್ವರೂಪವಿಂದ ಸಾಕಾರ ಸೂಣ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ವಿವಿಧ ಘಟ್ಟಗಳಿಗೆ ಪರಾ ಪಶ್ಯಂತೀ, ಮಧ್ಯಮಾ, ವೈಖರೀ.

ಕಾರಣ ಬಿಂದುವಿನಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಕುಬ್ಜಬ್ರಹ್ಮವು ಅದರಲ್ಲೇ ಇನ್ನೂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾಗಿದ್ದು ಏಕಸ್ವಂದ ವಾಗ್ವಿದ್ವರಿ (ಚರಿಸಿದಿದ್ವರಿ) ಅದು ಪರಾಪಾದವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ನಾಭಿಯವರೆಗೆ ಚಲಿಸಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನಿಂದ ನಾಭಿವ್ಯವದಲ್ಲಿ ವಿಮಲಾಕಾಶವಾದ ಮುಕ್ತನೀಲವೆನಿಸಿ ಸೇರಿದರೆ ಪಶ್ಯಂತೀ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈಗ ಕಾರಣ ಬಿಂದುವು ಶಾಕ್ಯಬಿಂದುವಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ (ಸೃಷ್ಟಿ) ಸ್ವಂದವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಕುಬ್ಜಬ್ರಹ್ಮವು (ಶಾಕ್ಯ ಬಿಂದುವು) ಅದೇ ವಾಯುವಿನೊಡನೆ ಚಲಿಸಿ ಹೃದಯದವರೆಗೆ ಚಲಿಸಿ ನಿತ್ಯಯಾತ್ಮಕವಾದ ಬುದ್ಧಿಯೊಡನೆ ಸೇರಿ ವಿಶೇಷ ಸ್ವಂದವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಮಧ್ಯಮಾ ವಾಕ್ಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವಂದವೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಲ್ಪಗಳಿಗೂ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುವ ವಿವಿಧ ಸ್ವಂದಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವರೂಪ. ವಿಶೇಷ ಸ್ವಂದವೆಂದರೆ ಉದ್ವಿಷ್ಟ ಕುಬ್ಜಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಸ್ವಂದ. ಅದೇ ಮುಖದವರೆಗೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನೊಡನೆ ಚಲಿಸಿ ಕಂಠ ಮೊದಲಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವ ಅಕಾರಾದಿ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕಿವಿಯು ಗ್ರಹಿಸುವವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದರೆ ವೈಖರೀ ಆಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದರು ಇದನ್ನೇ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚಸಾರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.¹⁵

ನಾದ (ಬ್ರಹ್ಮ)ದಿಂದಲೇ, ಬಿಂದುವಿನಿಂದಲೇ ಸರ್ವವಾಕ್ಯಯದ ಸೃಷ್ಟಿ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಮತಗಳನ್ನೂ ಇತಿ ಈತಿತ್ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಿ, ಬಹುಶಃ ಶಾಕ್ತರಿಂದ 'ನಾದಾದಿವ್ಯಕ್ತವೈಕೇ ಬಿಂದುರ್ನಾದಾತ್ ಸರ್ವಂ

15 ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ, ಪ್ರಪಂಚಸಾರ, II, 4.

2. ಹಿಂದೋಕ್ತ ಪ್ರಕರಣ

ಚ ವಾಕ್ಯಾಯಮ್ ' ಎಂದು ತನ್ನ ಬೃಹದ್ದೇವಿಯ ಸಾಮೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕರಣದ 18 ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಉದ್ಘರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾಸ್ತತಿಯೂ ವಾಚಸ್ತತಿಯೂ ಆದ ಗಣಪತಿಯನ್ನು ಪರ್ಜೆಸುವಾಗ ಮುದ್ದು ಸ್ವಾಮಿದೀಕ್ಷಿತನು ತನ್ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದ ವಾಚಾಸಿಗಣಪತಿಯ ಭೇಷಂ ಎಂಬ ಶ್ವತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಾದಿ ಚತ್ವಾರಿ ವಾಗಾತ್ಮಕಂ ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾನೆ.¹⁶

ಎರಡು ವಿಭವ
ಸಾರ್ವ

ಅನಾಹತೇ ಸ್ವಾಹತೇಶ್ವೇತಿ ದ್ವಿಧಾ ಸಾದೋ ನಿಗದ್ಯತೇ |

ಸೋಽಯಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ ಪಿಂಜೇ ತಸ್ಮಾತ್ ಪಿಂಜೋಽಭಿಧೀಯತೇ || 3 || 52

ನಾದವು ಅಹತ ಮತ್ತು ಅನಾಹತವೆಂದು ಎರಡು ಬಗೆಯಾಗಿ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಈ (ಮನವನ) ಪಿಂಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಾಶವೈ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಪಿಂಜವು [ಈಗ] ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಜೀವರಾಶಿಗಳೆಲ್ಲ ಸ್ವಸ್ವೇತನೆಯಿಂದ ಶಬ್ದವಸ್ತುವಿಹಿಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ಸಮ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಲೂ, ವಿವೇಚನೆಯಿಂದಲೂ, ವೈವಿಧ್ಯದಿಂದಲೂ ಅರ್ಥಪ್ರಕಟನೆಯ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೂ ನಾದವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು ಕೇವಲ ಮನುಷ್ಯಜೀವದಲ್ಲಿಯೇ. ಅಲ್ಲದೆ ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಆರೋಹಣಾತ್ಮಕ ಹಾಗೂ ಕಲ್ಪನಾತ್ಮಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಿಗೆ ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದೂ ಮಾನವನೊಬ್ಬನೇ. ನಾದದ ಅಹತ ಮತ್ತು ಅನಾಹತ ಭೇದಗಳೆರಡೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದೂ ಮನುಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಅನಾಹತ ನಾದವನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಶ್ರವಣದೋಗ್ಯವಾದ ನಾದವೈ ಕಾರಣರೂಪದಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಅನಾಹತ ನಾದವೆನ್ನಬಹುದು. ಭೌತಿಕ ಸ್ಥಿತಿವೇರವು ದೊರೆತಾಗ ಅದು ವ್ಯಕ್ತನಾದವಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಇದು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಸಮಸ್ತಿ-ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುವ ಬ್ರಹ್ಮ-ಜೀವರ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡ ಪಿಂಜಾದಂಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನೇ ಅಭ್ಯಾತ್ಮಿಕಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಅನಾಹತನಾದವು ಸಮಸ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಮನುಷ್ಯಶ್ರೇಷ್ಠರಾದ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಧ್ಯಾನಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹೃದಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರೆಲ್ಲನು ಹೇಳುವ ಸಿನಿಸಿಸಿಕ್ ಇಂಪ್ರೆಷನ್ ಇಂತಹುದೇ ಇದೇನೋ :

The sound body lives in silence. We do not hear, we do not feel, its working. The rhythms of our existence are expressed by cenesthetic impressions which, like the soft whirring of a sixteen cylinder motor, fill the depths of our consciousness when we are in silence and meditation.¹⁷

ಅನಾಹತನಾದವೈ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಭೌತಿಕ ವಿವರಣೆಯನ್ನೂ ಕೊಡಬಹುದು. ಅನಾಹತವೆಂದರೆ ' ಮೊಡೆಯಲ್ಪಡದೆ ಇರುವ ' ಎಂದರ್ಥ. ಕಿವಿಗೆ ಬರೆಯದಿರುವ ಶಬ್ದವೆಂದೂ ಬೇಕಾದರೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

2 ಅ : ದ್ವಿಧಾ

16 ಮುದ್ದು ಸ್ವಾಮಿದೀಕ್ಷಿತ, ಪಂಸಧ್ವನಿರಾಗದ, ಅದಿಶಾಳದ ವಾಚಾಸಿಗಣಪತಿಯ ಭೇಷಂ ಎಂಬ ಶ್ಲೋ.

17 Alexis Carrel, Man, the Unknown, p. 111.

2. ಪಿಂಜೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಸೆಕೆಂಡಿಗೆ 16-20 ಕಂಪನಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಮತ್ತು 16,000-20,000 ಕಂಪನಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಶಬ್ದಕರಣಗಳನ್ನು ಮನುಷ್ಯರ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯವು ಗ್ರಹಿಸಲಾರದು.¹⁸ ಈ ಮಿತಿಗಳು ಹೊರಗಿರುವ ನಾವಾಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನೆಲ್ಲ ಅನಾಹತವೆನ್ನಬಹುದು. ಆದರೂ, ಧ್ವಾನಿವ್ಯಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸದಿದ್ದರೆ ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ನಾದವೆಂದೇ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಈ ನಾದವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದಾಗ ಬಂದಾಗ, ಅಪಾನು, ಧ್ವಾನಿ, ನಮದ, ಉಪದ್ರಿಮತ, ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ತಾರಗಳೆಂಬ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ, ಸ್ವರಗಳಾಗಿಯೂ, ಭಾಷಾನೂಲವಾದ ಶಬ್ದವಾದಾಗ ಪರಾ, ಪಶ್ಯಂತೀ, ಮಧ್ಯಮಾ ಮತ್ತು ವೈಖೀ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣ, ಪದ, ವಾಕ್ಯ, ಅರ್ಥಗಳಾಗಿಯೂ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೂಪ

ಅಸ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಚಿದಾನಂದಂ ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿರ್ನಿರಂಜನಮ್ |

ಅಶ್ವರಂ ಲಿಂಗಮಿತ್ಯುಕ್ತಮದ್ವಿತೀಯಮಜಂ ವಿಭು¹⁹ || 4 ||

53

ಜ್ಞಾನಸುಖಗಳ ಸ್ವರೂಪವೂ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವೂ, [ಅವಿದ್ಯೆಯ] ಲೀಲವಿಲ್ಲದಿರುವುದೂ, ಸರ್ವಸ್ವತಂತ್ರವೂ, (ಜಗತ್ತಿನ) ಲಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದೂ, ಎಣೆಯಿಲ್ಲದುದೂ, ಹುಟ್ಟು, ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲದುದೂ, ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವೂ—

ಮನುಷ್ಯಕೇರವಾದ ಹಿಂಪದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡತೊಡಗಿರುವ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಅದರ ಕಾರಣವಾದ ಶಬ್ದದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಜೀವಕರ್ಮಪ್ರೇರಿತವಾಗಿಯೇ ಅಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಸಾಕಾರ-ಸಗುಣವಾಗುವುದು. ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವದಕ್ಕಿರುವ ಅನೇಕ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಭೂವಾಲನು 'ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಾದ್ ಬ್ರಹ್ಮವಾಪ್ಯದ್ವಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.²⁰ ಚಿತ್ ಎಂದು (ಐ) ಜ್ಞಾನವೆಂದೂ, ಅನಂದವೆಂದರೆ ಸುಖವೆಂದೂ ಅರ್ಥ. 'ವಿಜ್ಞಾನಂ ಪ್ರವೈತಿ ವ್ಯವಾಣಾತ್' ²¹, 'ಅನಂದೋ ಬ್ರವೈತಿ ವ್ಯವಾಣಾತ್' ²², 'ವಿಜ್ಞಾನಮಾನಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ²³ ಎಂದು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದೆ. 'ಸ್ವಯಂಜ್ಯೋತಿ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಿಂಹ ಭೂವಾಲನು —

ತಮೇವ ಭಾಂಶಮಭುಘಾತಿ ವಿಕ್ರಂ ತಸ್ಯ ಭಾಸಾ ಸರ್ವಮಿದಂ ವಿಭಾತಿ |

ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಕಾರ 'ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವುದು' ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.²⁴ ನಿರಂಜನ ಎಂದರೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳದಿರುವುದು ಎಂದು ಅಕ್ಷರಾರ್ಥ. ಕಕ್ಷನಾರ್ಥನು 'ಲೀಲವಿಲ್ಲದಿರುವುದು' ಎಂದೂ ²⁵ ಸಿಂಹಭೂವಾಲನು

೯ ಕ : ವಿಭುಮ್.

18 Kudryavtsev : Sounds We Cannot Hear, pp. 17-18.

19 ಸಿಂಹಭೂವಾಲ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 24.

20 ತೈತ್ತಿರಿಯೋಪನಿಷತ್, ಪುನರ್ವಲ್ಲೇ, 5.

21 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಅದೇ ಸ್ಥಾನ, 6.

22 ಬೃಹದಾರಣ್ಯಕೋಶನಿಷತ್, VI, 9, 28.

23 ಸಿಂಹಭೂವಾಲ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 24.

24 ಕಕ್ಷನಾರ್ಥ, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕರದ ಸಂಗೀತಸುಧಾರಣಿ ಪ್ಯಾಚ್ಚಿ ಪು. 23.

2. ಸಿಂಹೋಕ್ತೃತಿ ಪ್ರಕರಣ

‘ಅವಶ್ಯಯ ಲೇಪಿಸ್ತದಿರುವುದು’ ಎಂದು²⁵ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ‘ಈಶ್ವರ’ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬನು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವಾದರೂ ಅದರ ಮೂಲಾರ್ಥವಾದ ‘ಸೃತಂತ್ರ’ ಎನ್ನುವುದನ್ನೇ ಇಕ್ಷ್ವನಾರ್ಥಸಂಭೂತವಾ ಲರು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಸರ್ವಶಕ್ತಿ’ ‘ಸರ್ವೇಶ್ವರ’ ಎಂಬ ವರ್ಣನೆಗಳು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಕುಪ್ಪಣ ರಾಜಾ ಈಶ್ವರ ಎನ್ನುವ ಪದಕ್ಕೆ ‘ಸರ್ವಶಕ್ತ’ ಎನ್ನುವ ಸಮೀಕರಣವನ್ನು ಬೇಗ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ²⁶ ಎನಿಸಿದುದು. ‘ಲಿಂಗ’ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ‘ಚಿಹ್ನೆ’, ‘ಕಾರಣ’ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹಲವು ಅರ್ಥಗಳಿದ್ದರೂ ‘ಲಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ’ ಎಂಬ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನೇ ಇಬ್ಬರು ಭಾಷ್ಯಕಾರರೂ ಒಳಸುವುದರಿಂದಲೂ ಅದು ಬೆಚ್ಚು ಅರ್ಥಭೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಮೊಂದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ನಾನೂ ಅದನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಬ್ರಹ್ಮವು ತನ್ನ ಪಾಗೆ ಮಾತ್ರ ಇರುವ ವಸ್ತುವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಅದ್ವಿತೀಯ—‘ವಿಕವೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ ಬ್ರಹ್ಮ’ (ಭಾಂಡೀಗೃಹಪಠಿತೆ²⁷ vi, 2, 1) ‘ವಿಕಂ ಸತ್’ ಎನ್ನು ಬಹುಧಾ ವದಂತಿ²⁸.²⁹

ನಿರ್ವಿಕಾರಂ ನಿರಾಕಾರಂ ಸರ್ವೇಶ್ವರಮನಶ್ಚರಮ್ |

ಸರ್ವಶಕ್ತಿ ಚ ಸರ್ವಜ್ಞಂ ತದೇವಂ ಜೀವಸಂಜ್ಞಾ ಕಾಃ || 5 ||

54

— ನಿರಾದರಗಲ್ಲದುದೂ, ಆಕಾರವಿಲ್ಲದುದೂ, ಎಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬನಾದುದೂ, ನಾಶವಿಲ್ಲದುದೂ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲದರ ಶಕ್ತಿಯೂ, ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿಳಿದಿರುವುದೂ ಅದ ಬ್ರಹ್ಮವಿದೆ <ಆದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮ>. ಜೀವಮೊಬ್ಬಳು ಅದರ ಅಂಶಗಳು.

ಯಾಶ್ಚೇವೈವ ಅನುಬಂಧಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಇದುವಿಕೆ, ಬೆಳೆಯುವಿಕೆ, ಬದಲಾವಣೆ, ಸ್ಥಿರವಾಗುವಿಕೆ ಮತ್ತು ನಾಶ ವಾಗುವಿಕೆ ಎಂಬ ಆರು ಭಾವಗಳು ಇಲ್ಲದಿರುವುದೇ ನಿರ್ವಿಕಾರತ್ವವೆಂದು ಸಿಂಹಭೂಮಾಲ, ಇಕ್ಷ್ವನಾರ್ಥವು ದೇಳುತ್ತಾರೆ³⁰. ಈಶ್ವರನೆಂಬ ಪದವು ಈ ಬ್ರಹ್ಮವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಒಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದ ‘ಈಶ್ವರಂ’ ಎಂಬಲ್ಲಿ ನಿರಾವಲಂಬನದ ಮೂಲಕ ಸರ್ವಸೃತಂತ್ರ-ಆಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೂ ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಇತ್ಯಶ್ಚ ಪಾಮತ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾಮಿತ್ವಭಾವವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ‘ಶಕ್ತಿ’ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಸಂಧದ ಕಾರಣ, ಮಾಯೆ ಎಂಬ ವಿಸ್ತರದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವಂತಹದು ಎಂದು ಸಿಂಹಭೂಮಾಲನೂ³¹, ಇತ್ಯಾಶಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿ, ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಭೋಗಶಕ್ತಿಯೆಂದು ಶಬ್ದಿನಾರ್ಥನೂ³² ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಅವನಂಕ
ದೇವಶಾಸ್ತ್ರ

ಅಸಾದೃಶವಿದ್ಯೋಪಹಿತಾ ಯಥಾ ಸ್ವೀರ್ವಿಸ್ತುಲಿಂಗಕಾಃ |

ಪಾರ್ವಾದ್ಯುಪಾಧಿಸಂಭಿನ್ನಶ್ವೇಶವಾರ್ಥರನಾದಿಭಃ || 6 ||

55

[ಇವು] ಮೊದಲಿಲ್ಲದ ಅಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಅವರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ಬೆಂಕಿಯ ಕಿಟ್ಟಿಗಳು ಕಟ್ಟಿಗೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂಬಂಧ <ಅಪಾಧಿ>-ದಿಂದಾಗಿ ಹೇಗೆ ಬೇರೇಬೇರೆಯಾಗಿವೆ[ಅಪಾತ್ಮತೆ]ಯೋ [ಪಾಗಿಯೇ] ಮೊದಲಿಲ್ಲದ—

25 ಸಿಂಹಭೂಮಾಲ, ಅಂ. ಗ್ರಂ. 6, ವೇ ಸ್ವಾ. 3.

26 ಕುಪ್ಪಣರಾಜಾ, ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ಅಂಗ್ನಾನುವಾದ, ಪು. 10.

27 ಮುಗ್ಧೇಶ, I, 164, 46.

28 ಸಿಂಹಭೂಮಾಲ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., ಪು. 24 ; ಇಕ್ಷ್ವನಾರ್ಥ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., ಪು. 23.

29 ಇಕ್ಷ್ವನಾರ್ಥ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., ಪು. 24.

2. ಒಂದೇಶತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಕರಣ

ಸುಖದುಃಖಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪೈರ್ನಿಯಂತ್ರಿತಾಃ |

ತತ್ಪುಣ್ಯತಿಯಂಶಂ ದೇಹವಮಾಯುರ್ಭೋಗಂ ಚ ಕರ್ಮಜಮ್ || 7 ||

56

—ಸುಖ, ದುಃಖಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ, ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪಗಳ ದೊಡ್ಡದ್ದಿರುವ ಕರ್ಮಗಳಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಡುವವುಗಳಾಗಿ, (ಬ್ರಹ್ಮದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ). ಅಯಾಯಾ ಜಾತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಅಯುಷ್ಯವನ್ನೂ, ಮತ್ತು ಕರ್ಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅನುಭವ ವಿಷಯ < ಭೋಗ > ವನ್ನೂ [ಉಳ್ಳ] ದೇಹವನ್ನು—

ನಿರ್ಗುಣವೂ ನಿರಾಕಾರವೂ ಆಗಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸಗುಣವೂ ಸಾರಾರ್ಥವೂ ಆಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವು ಕರ್ಮದಿಂದ ಅಪಾರ್ಥಿತವಾದುದು; ಆದರೆ ಅಂಶಗಳೇ ಆಗಿರುವ ಜೀವಗಳು ಕರ್ಮಪಾರ್ಥಿತವಾಗುವುದು ಹೇಗೆ? ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಅಸತ್ತ್ವ, ಅಸರ್ವಜ್ಞತ್ವ, ದುಃಖ, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತೆ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ಶಬರಿತವಾಗಿ-ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದು ಅನೇಕ ಅಂಶಗಳಾಗಿ-ಜೀವಗಳಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾವವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗಲು ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಪ್ರೌಢವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ: ಬೆಂಕಿಯು ಎದ್ದಿದ್ದರೂ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸೌದೆ, ಸೀರು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅದನ್ನು ಮುಚ್ಚಿ ಕೊಡುವಾಗ ಬೀರಿಬೀರಿಯಾದ ಮಿಶ್ರಿತ ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಹೇಗೆ ಕಾಣುತ್ತವೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಂಶದೊಂದಿಲ್ಲ ಜೀವನಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸೌದೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಉದಯ ನಾರವಾಗುವುದರಿಂದ ಬೆಂಕಿಯು ಅಭಿನ್ನತೆಯು ಹೇಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದೋ ಹಾಗೆಯೇ ಅವಿದ್ಯೆಯು ನಾರವಾದಾಗ ಬ್ರಹ್ಮದ ಅಭಿನ್ನತೆಯೂ ಅಷ್ಟೈಕವೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅವಿದ್ಯೆಯು ಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಧಿಮೇ ಆದುದರಿಂದ ಅದೂ ಬ್ರಹ್ಮದಂತೆಯೇ ಅನಾದಿ (ಆದರೆ ಅದು ಮೋಕ್ಷಕಾಲದಲ್ಲಿ ನಿವರ್ತನವಾಗುವಂತೆಹುದಾದುದರಿಂದ ಅನಂತವಲ್ಲ). ಆದರೆ ಭರಿತಾದವಾದ ಜೀವನೂ ಅದರ ಧರ್ಮವಾದ ಕರ್ಮವೂ ಅನಾದಿಗಳೇ. ಈ ಕರ್ಮವು ಜೀವನಿಗೆ ಸುಖದುಃಖವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹುದು—ಬೇಕು, ಬೇಡ'ಎಂಬ ರಾಗದ್ವೇಷಗಳನ್ನೂ, ಇತರ ವ್ಯಂಧ್ಯಗಳನ್ನೂ, ವಾಸನೆಗಳನ್ನೂ ತಂದುಕೊಡುವಂತಹುದು. ಈ ಬೇಕು-ಬೇಡಮೆಂಬ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಜೀವನು ಪುನಃ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕರ್ಮವು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಒಳ್ಳೆಯದು,ಕೆಟ್ಟದ್ದು, ಸರಿ,ತಪ್ಪು ಮುಂತಾದ ವ್ಯಂಧ್ಯಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದುದು, ಎಂದರೆ ಪುಣ್ಯರೂಪವಾದುದು, ಅಥವಾ ಪಾಪರೂಪವಾದುದು. ಕರ್ಮಪಕ್ಷಪಾಪದ ಈ ವ್ಯಂಧ್ಯವು ಜೀವನನ್ನು ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಈ (ಪುಣ್ಯ) ಅಥವಾ ಆ (ಪಾಪ) ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕರ್ಮದ ಮತ್ತೊಂದು ಗುಣವೆಂದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟಜಾತಿಯ ದೇಹವೊಂದಕ್ಕೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿರುವುದು. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಪುಣ್ಯ-ಪಾಪದ ಅಥವಾ ಇತರ ವ್ಯಂಧ್ಯಗಳ ಕರ್ಮಗಳೂ ಅವುಗಳ ಫಲಗಳಾದ ವಾಸನೆಗಳೂ ಜೀವನನ್ನು ಮುಂದಿನ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿಯೂ ತಮಗೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಿಸಿ ಎಂದಿನ ಜಾತಿಯದೇ ಆದ ದೇಹವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಜೀವನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯ ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವುಗಳು ಸಾಕಷ್ಟು ಸಂಕಟವಾದಾಗ ಉಕ್ತಮಾದಾದ ಅಥವಾ ಅಥವಾದಾದ ಶರೀರವನ್ನೂ ಜೀವನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ವಾಸನೆಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬೇರಾಗುವುದರಿಂದ ಅಯಾ ಜಾತಿಯ ದೇಹವನ್ನು ಜೀವನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ವ್ಯಂಧ್ಯಾನ್ವಯವುಗಳ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜ್ಞಾನವು ಇರುವ ಜೀವನಿಗೆ (ಉಪಾಹರಣೆಗೆ, ಮನುಷ್ಯ ದೇಹದಲ್ಲಿ) ಅಪ್ಪರಮಟ್ಟಿನ ಕರ್ಮಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ಮೇಲಿನ ವೈದ್ಯಕದಲ್ಲಿ 'ಸುಖದುಃಖಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಪುಣ್ಯಪಾಪರೂಪೈಃ ಅನಾದಿಃ ಕರ್ಮಛಃ ನಿಯಂತ್ರಿತಾಃ' ಎಂಬುದನ್ನು 'ಪುಣ್ಯರೂಪೈಃ ಸುಖಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಅನಾದಿಃ ಕರ್ಮಛಃ ನಿಯಂತ್ರಿತಾಃ' ಎಂದೂ 'ಪಾಪರೂಪೈಃ

2. ಹಿಂದೇಗುತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ದುಃಖಪ್ರಸನ್ನಃ ಅನಾದಿಭಃ ಕರ್ಮಭಃ ನಿಯಂತ್ರಿತಾಃ' ಎಂದು ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಸರ್ವಾತ್ಮನ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಕಾರ ಪುಣ್ಯಕರ್ಮಗಳು ಸುಖವನ್ನೂ ಪಾಪಕರ್ಮಗಳು ದುಃಖವನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತವೆ. 'ಏತಃ ಉ ಏವ ಸಾಧು ಕರ್ಮ ಕಾರಯತಿ ತಂ ಯಮೋಃ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯ ಲೋಕೇಭ್ಯ ಉನ್ಮೀಷತೀ' ಎಂದೂ 'ಏತಃ ಉ ಏವಾಸಾಧು ಕರ್ಮ ಕಾರಯತಿ ತಂ ಯಮೋಃ ಸ್ವೀಕೃತ್ಯ' ಎಂದೂ ಇವಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಾಧಾರವಿದೆ. ಈ ಕರ್ಮಗಳು ಪ್ರವಾಹರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಅನಾದಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಕೊನೆಮುಟ್ಟಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಕರ್ಮವ್ಯಾಪಾರವು ಬೀವನ ಧರ್ಮ. ಅವರಿಂದಲೇ ಬೀವನಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟಗುಣಗಳೂ ಸುಖದುಃಖಾದಿ ದ್ವಂದ್ವಾಸ್ಪದೋಗಗಳೂ ವಾಸನಾದಿಗಳೂ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಫಲವಾಗಿ ಬೀವನು ಪುನಃ ಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ, ಹಾಗೂ ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಕರ್ಮದಿಂದ ಜನ್ಮ, ಜನ್ಮದಿಂದ ಕರ್ಮ ; ಹೀಗೆ ಇವೊಂದು ವಿವಚಕ್ರ. ಇದನ್ನು ಭೇದಿಸಬೇಕಾದರೆ ಕರ್ಮಫಲ ವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತ ಬರಬೇಕು. ಕರ್ಮಫಲದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವುದೇ ಮೋಕ್ಷ. ಈ ರೀತಿಯ ಬಿಡುಗಡೆ ಯಾಗುವಾಗ ಅವಿದ್ಯೆಯು ನಾಶವಾಗಿ ಬೀವನು ಬ್ರಹ್ಮವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ದೇಹಧಾರಣೆ, ದೇಹ ವಿನಿರ್ಜನೆಯ ಬೀವನಿಗೆ ತಪ್ಪಿದ್ದಲ್ಲ. ಸ್ಥೂಲವಾದ ದೇವವೈ ಸಾವಿನಿಂದ ನಾರಾದಾಚಾರ್ಯ ತೋರುತ್ತಿದ್ದರೂ ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಲಿಂಗರೇಖೆಯೊಂದಿಗೂ ಬೀವನಿಗೆ ದೇಹದಾಸದಲ್ಲಿ ಉಪಕಾರವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ಥೂಲದೇಹವೈ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತವಾದುದು. ಪಂಚಭೂತಗಳು, ಪಂಚವ್ಯಾಸಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅಪ್ಯವೈ ಮೊದಲಾದ ಅವಶ್ಯಗಳು, ಹೀಗೆ ಮೋದತ ಕಲಿಕೆಯಿಂದ ಅದು ಕೂಡುತ್ತದೆ. ಅಯಾ ಸ್ಥೂಲದೇಹವೈ ಸಹಜವಾದ ಅಯಸ್ಸು, ಕರ್ಮ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಮುಗಿದೊಪ್ಪಿದಾಗ, ಲಿಂಗರೇಖೆಯ ವೈಶ್ಯವಾತಿಯ ಮತ್ತೂ ಗಂಭೀರವಾದ ದೇಹಗಳು ರಹಿಸದರ್ಥದಲ್ಲಿರುವಾಗ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಕರ್ಮಪರಿಣಾಮಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ದೇಹವನ್ನು ಪುನಃ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಬೀವನು ತನ್ನ ಅನಾದಿ ಕರ್ಮವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು ಈ ಲಿಂಗರೇಖೆಯಿಂದಲೇ. ಹುಟ್ಟುಸಾವುಗಳ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕಾದರೆ ಲಿಂಗರೇಖೆಯನ್ನು ನಾಶಮಾಡಬೇಕು. ಇವಾಗುವುದು ಮೋಕ್ಷ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ.

ಬೀವರು ಕರ್ಮವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಲು ಅವರೊಂದುಗೂಡ ಫಲಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸಲೂ, ದೇಶಕಾಲಗಳ ನ್ನುಳ್ಳ ರಂಗವೂ ಅವರುಗಳ ವಾಸನೆಗಳ ವೃತ್ತಿಗೆ ವಿವಯವೂ ಬೇಕಷ್ಟೆ ! ಇವಕ್ಕಾಗಿ ಮುಖ್ಯವು ಚತುರ್ಮುಖ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ. ' ನ ಹಿ ಕರಾಚಿದಪಿ ಅನೇಕೈಕಂ ಜಗತ್ ' ಎಂಬುವಾಗಿ ಜಗತ್ತನ್ನೇ ನಿತ್ಯವೆಂದು ಕೆಲವರು—ಪೂರ್ವಾದಿಮಾನಂತರ—ಕೀಯುವುದುಂಟು. ಜಗತ್ತು ಸ್ವಧರ್ಮದಿಂದಲೇ ಅಥವಾ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಪ್ರವಾಹದಂತೆ ಮುಂದುವರೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಅದಿ-ಅಂತಗಳಿಲ್ಲದೆ ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ, ಇವರು. ಕಮ್ಯುನಿಸ್ಟರು ಹೇಳುವ ನೀತಿಕ್ಷರಾದವೂ ಜಗತ್ತು ಅನಾದಿ, ಅನಂತ, ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಈ ವಾದಗಳನ್ನು ಅಜ್ಞಗಳೇಯುತ್ತಾ ದಾರ್ಢ್ಯದಿವನು ಸ್ಥೂಲದೇಹ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹ (ಲಿಂಗರೇಖೆ)ಗಳೆರಡರ ಅಭಿಮಾನಿಯಾದ ಬೀವನ ಉಪಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸೃಷ್ಟಿಸಂಚಾರಗಳನ್ನು ಚಕ್ರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅನಾದಿಯಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಲಿಂಗರೇಖೆ

ಪ್ರತಿಜನ್ಮ ಪ್ರಪದ್ಯಂತೇ ತೇಷಾಮುಕ್ತೃಪರಂ ಪುನಃ !

ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಲಿಂಗರೇಖರಂ ತದಾ ಮೋಕ್ಷಾದಿಕ್ಷಯಂ ಸುತಮ್ || 3 || 57

—ಪ್ರತಿಜನ್ಮವೂ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞತೆ, ಅವುಗಳಿಗೆ (ಬೀವನಿಗೆ) ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ,

4 ಗ : ಪಕ್ಷಾಃ * ಕಾಮೀತೇ ಉಪಮಾ, II, 3, 65.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

[ಮತ್ತೊಂದು] ಮೋಕ್ಷವ್ಯವಹಾರವಾದದ್ದಿಗೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದುದೆಂದು (ಅಥವಾ) ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು, ಲಿಂಗ ಪರೀಕ್ಷೆಯೆಂದು ಬೇರೆ ಇದೆ.

ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಾಪ್ತವಸ್ತು ಚಕ್ಷುರ್ಮಿಮಂ ವಿಮಃ |

ಜೇನಾನಾಮುಪಭೋಗಾಯ ಜಗದೇತತ್ ಸೃಜತ್ಯಜಃ || 9 ||

58

ಇದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಭೂತಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪ್ರಾಣಿ [ವೇ ಮೊದಲಾದ ವಾಯು]ಗಳು, ಅವಕ್ಕೆ ಗರು—ಇವುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮವು ಜೀವರ ಅನುಭವ <ಉಪಭೋಗ>ಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಪ್ರಸಂಜವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ.

ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಗಳಿಗೆ
ಕಾರಣ

ಸ ಆತ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಚ ವಿಶ್ವಾಂಶ್ಚೈವ ಸಂಹರತ್ಯೇತ |

ತದೇತತ್ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಂ ಪ್ರವಾಹಾನಾದಿ ಸಂಮತಮ್ || 10 ||

59

ಆ ಆತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನು ವಿಶ್ವಾಂಶವೆಂಬವುಗಳಿಗೆ ಆ ಮೇಲೆ (ಜಗತ್ತನ್ನು) ಸಂಹಾರ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಗಳ ಪ್ರವಾಹವು ಮೊದಲಿಲ್ಲದುದು ಎಂದು ಒಪ್ಪಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಅಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಿವಾರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಆ ಆತ್ಮನು ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಸಂಹಾರಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮನಾಶವೆಂದು ಮೂಲಕ ಜೀವನು ಆತ್ಮನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಈ ಆತ್ಮನು ಪರಮಾತ್ಮನಾದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಹೌದು.

ಜೀವಬ್ರಹ್ಮ-
ಜಗತ್ಪ್ರಕೃತಿ
ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ

ತೇ ಜೇನಾ ನಾತ್ಮೇನೋ ಭಿನ್ನಾ ಭಿನ್ನಂ ವಾ ನಾತ್ಮನೋ ಜಗತ್ |⁵

ತತ್ರೈವ ಸೃಜನ್ ಭಿನ್ನೋಽಸೌ ಸುಮರ್ಯಂ ಕುಂಭಲಾದಿವ⁶ || 11 ||

60

ಆ ಜೀವನು ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಜಗತ್ತಾಗಲಿ ಆತ್ಮನಿಂದ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. ಚಿತ್ತ [ಮತ್ತೊಂದು] ಹಿರಿಗಳ ಮಗಿ [ತನ್ನ] ಕತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಈ ಜಗತ್ತಿನಿಂದ ಅದು ಬೇರೆಯಲ್ಲ.

ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮ

ಸೃಜತ್ಯವಿದ್ಯಯೇತ್ಯನೋ ಯಥಾ ರಜ್ಜು ಭೂಜಂಗಮಮ್ |

ಅತ್ಯೇನ ಪೂರ್ವಮಾಕಾಶಸ್ತತೋ ವಾಯುಸ್ತತೋಽನಲಃ || 12 ||

61

ಹಗ್ಗದಿಂದ ಹಾವು (ಎಂಬ ಛಾಂಟೆಯು) ಉಂಟಾದಂತೆ ಅವಿದ್ಯೆಯ ಮೂಲಕ [ಆತ್ಮವು] ಜಗತ್ತನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ಬೇರೆಯವರು [ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹಾಕಿದ್ದಾರೆ]. ಆತ್ಮದಿಂದ ಮೊದಲು ಆಕಾಶವು [ಬ್ರಹ್ಮಸ್ತಿಯಾಯಿತು]; ಅದರಿಂದ ವಾಯು; ಅದರಿಂದ ತೇಜಸ್ಸು.

ಜೀವ-ಬ್ರಹ್ಮರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಈ ಎರಡು ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವು ಉಪಾಪರೋಗಗಳು ವೇದಾಂತದಲ್ಲಿ. ಚಿತ್ತದಿಂದ ಒಲೆ ಮಾಡಿದಾಗ ಮೂಲವಸ್ತುವಾದ ಚಿತ್ತಕ್ಕೂ ಒಲೆಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿನ್ನಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನಿಲ್ಲ. ಅದರೂ

5 ಅ, ಕ: ತೇಜೋಮಾತ್ಮನೋ ಭಿನ್ನಾ ಭಿನ್ನಯಾ ನಾತ್ಮನೋ ಜಗತ್ (?)

6 ಅ: ಕುಂಭಲಾದಿವತ್.

2. ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕ ಪ್ರಕರಣ

ಚಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಮಾಡಿದ ಅದನ್ನು ಚಿತ್ತಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿ ಓಲೆಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಕಲೆಯುತ್ತೀವೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವು ನಾಮ-ರೂಪಗಳೆಂಬ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಜೀವವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಚಿತ್ತವನ್ನು ಓಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಲು ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನ ಶಕ್ತಿ ದೇಗೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮವು ಸಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿ ಕುಳಿಕ್ಕುತವಾಗಬೇಕಾದರೆ ತನ್ನ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಓಲೆಯನ್ನು ಕಂಪಿಸಿ ಅದು ಓಲೆ ಎಂಬ ವಸ್ತುವಿಲ್ಲದವು ಪ್ರಧಾನವೇ ಹೊದಿತು ಅದು ಚಿತ್ತ ಎಂಬ ಮೂಲಜ್ಞಾನವು ಗೋಚರ. ಆದರೆ ಓಲೆಯು ಕನ್ನ ಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಕುಳಿಕ್ಕುತವಾದ ಬ್ರಹ್ಮವು ವ್ಯಕ್ತರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅದು ವಸ್ತುತಃ ಪರಿಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಇದರ ಜ್ಞಾನವು ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಓಲೆಯ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಕಳೆದುಹಿಡಿದರೆ, ಉಪಾಧಿಗಳಿಗೇ ಅದನ್ನು ಅಗ್ನಿಪುಟಕ್ಕೆ ಹಾಕುವುದರಿಂದ, ಓಲೆಗಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಕರ್ಮಫಲವು ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದ ಪುನಃ ಚಿತ್ತವೇ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಯಾವ ಅವಶ್ಯಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮವು ಜೀವಾಗಳಾಯಿತೋ, ಆ ಅವಶ್ಯಿಯನ್ನು (ಜೀವದ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನು) ನಾಶಮಾಡಿದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದು.

ಹಗ್ಗವು ಹಗ್ಗವೇ, ಹಾವಲ್ಲ. ಅದರೂ ಅದು ಹಗ್ಗವೆಂದು ತಿಳಿಯದಿದ್ದಾಗ ಹಾವೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅವಶ್ಯಿಯು ಅವಶ್ಯಿಕೋಪಾಸಗ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವಿಗೂ ಜೀವನಿಗೂ ಭಿನ್ನತೆಯೆಂಬ ಭ್ರಾಂತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅವಶ್ಯಿಯು ನಾಶವಾದಾಗ ಇವುಗಳೆರಡರ ಅಭಿನ್ನತೆಯು ಪುನಃ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಾವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿರುವವನು ಕಾಲವೂ (ಮನಸ್ಸಿನ ಮುಟ್ಟಿಗೆ) ಹಗ್ಗವು ಹಾವಿನ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೂ ಅದರ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಿದ್ಯಾಪ್ರವರ್ತನೆಯು ಇರುವದರಿಗೂ ಜೀವನೂ ಜಗತ್ತೂ ವಾಸ್ತವಗಳೇ. ಆದ್ದರಿಂದ, ಹಗ್ಗವು ಹಾವಲ್ಲವೆಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾದಮೇಲೂ, ಉಂಟಾಗದ ಭ್ರಾಂತಿಯೂ ಅದರ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯೆಗಳೂ ವಾಸ್ತವವೇ ಹೌದವು! ಹಾಗೆಯೇ ಅವಿದ್ಯಾನಿರಾಸನವಾಗಿ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮದ ಅಭೇದವು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದರೂ ಹಿಂದೆ ಉಂಟಾಗಿದ್ದ ಜಗತ್ತೂ ಜೀವನೂ ನಿಜವೇ. ಇದು ಒಂದು ಬಗೆಯ ಪರಿಮಿತವಾಸ್ತವಿಕತೆ. ಅದುದರಿಂದ ಜಗತ್ತೆಂಬುದು ನಮ್ಮನ್ನು ಪಾಪಕರ್ಮಗಳ ಪರಿವಾರದಿಂದ ಮುಖಕ್ಕೀಡುಮಾಡುವ ಬಲಿಯೆಂದಾಗಲಿ, ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲವಾದ ಅದು ಮಿಥ್ಯವಾದುದರಿಂದ ಜೀವನವನ್ನು ಪಾಪಭೀತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಸರಸ ಬಹುದೆಂದಾಗಲಿ ಭಾವಿಸಲಾಗದು. ಅದ್ವೈತವೇಬಾಂಶವು ಬಳಸುವ ಮಿಥ್ಯೆಯ ಕಲ್ಪನೆಯು ಇದೇ. ಮಿಥ್ಯೆಯ ಮೂಲಕವೇ ಭ್ರಮಾನಿರಾಸನವಾಗಿ ಮೋಕ್ಷವಾಗಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವನವನ್ನೂ ಜೀವನಕ್ಕೂ ಅಪವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸಾಧನವೂ ಆಗದೆಯೆಂಬ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆಸಬೇಕು. ಮೋಕ್ಷವಿದ್ದಿಗೆ ಜೀವನವಿಲ್ಲವೇ ಮಾರ್ಗ. ರತ್ನಾರಣ್ಯರವರ ಈ ಭಾವವನ್ನೇ ಪರಿವಾಸರುಗಳು 'ತಿಸಬೇಕು, ಇದ್ದು ಬೈಸಬೇಕು' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅನಾಪ್ತಲಮೇತಸ್ಮಾತ್ ಸ್ವಾರ್ಥಿವೀ ಸಮಾಜಾಯತ |

ಮಹಾಭೂತಾತ್ಮಮೂರ್ತ್ಯೇಷಾ ವಿರಾಜೋ ಬ್ರಹ್ಮಣ್ವತುಃ || 13 || 62

ತೇಜಸ್ವಿನಿಂದ ನೀರು; ಅದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟೀ ಹುಟ್ಟಿತು. ಇವುಗಳೇ ಮಹಾಭೂತಗಳು. ಇವುಗಳೇ [ಸದ] ಬ್ರಹ್ಮದ ದೇಹವಾದ ವಿರಾಜ್.

ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಸ್ತುವಿನಿಂದ ಸ್ಥೂಲವಾದ ಸೃಷ್ಟಿಯ ವಿಶಾಲವಾದುದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ತೇಜಸ್ಸು, ಅಪ, ಸ್ಪಷ್ಟೀ ಎಂಬುವುಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ಥೂಲಭೂತಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಇದೇ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿದ್ದ ಅನ್ಯಕ್ಷವಾದ ಆತ್ಮನು ಪೂರ್ಣವ್ಯಕ್ತನಾದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬೇಕಾಗುವ

2. ಹಿಂದೊಕ್ಕತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಪತ್ನಿಗಳು ಅಥವಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಎಂದು ಬೇಕಾದರೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಬಹಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಶ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಎಲ್ಲ ಮತಗಳೂ ಪ್ರಾಥಮಿಕವಾದ ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಮೂಲಭೂತಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ದೈವಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸು ಬೇಗೆ ಬೇಕುತ್ತಾನೆ:

ಮುರಾರ್ಥಾಕಾಶಿ ಖಂ ವಾಯುರ್ದ್ವಾರಾಪಃ ಸ್ತೀತಪ್ರಧಾ |

ಶಬ್ದಃ ಸ್ವರ್ಗಶ್ಚ ರೂಪಂ ಚ ರೇನೀ ಗಂಧಶ್ಚ ತದ್ವಿಣಾಃ || 30

ವಿರಾಜ್ ಎಂದರೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸು ಎಂದರ್ಥ. ಮುರಾರ್ಥಾಕಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದು ವಿರಾಜ್.

ಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಮಸೃಜತ್ ಸಸ್ಮೈ ವೇದಾನ್ ಪ್ರವಾಯ ಚ |

ಭೌತಿಕಂ ವೇದಶಬ್ದೈರ್ಭೃಃ ಸರ್ಜಯಾಮಾಸ ತೇನ ತತ್ || 14 || 63

[ವಿರಾಜ್] ಬ್ರಹ್ಮವು [ಚತುರ್ಮುಖ] ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿತು. ಅವನಿಗೆ ವೇದಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅವನ ಮೂಲಕ ವೇದವುಗಳಿಂದ ಭೌತಿಕವಾದುವನ್ನೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿತು.

ಹಿಂದೂಗಳು ತಮ್ಮ ಎಲ್ಲಾ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಅನುಭವ, ವಿಷಯಗಳಿಗೂ (ವೇದ) ಶಬ್ದ ವನ್ನೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮವು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವೇನೋ ಸಂಪಾರಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ವೇದಗಳನ್ನು ಅವನಿಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳಾದ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಸಣ್ಣತರದ ಭೂತಿಕೆ.

ತಥಾಜ್ಞಯಾ ಸಸೃಜತ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮನಸೈವ ಪ್ರಜಾಪತೀನ್ |

ತೇಭ್ಯಸ್ತು ರೈತಸೀ ಸೃಷ್ಟಿಃ ಶರೀರಾಣಾಂ ನಿರೂಪ್ಯತೇ || 15 || 64

ಅದರ (ವಿರಾಜದ) ಆಜ್ಞೆಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮನು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಲೇ ಪ್ರಜಾಪತಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅವರುಗಳಿಂದಾದ ವೀರೈಜನಿತ ದೇವಗಳ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಬೇರೆಬ್ರಹ್ಮವು.

ದೇವವಿಧಗಳು

ಸ್ಯೇದೋದ್ಯೇದಜರಾಯ್ತಂಜದೇತುಭೇದಾಚ್ಚ ತುರ್ವಿಧಮ್ |

ದೇಹಂ ಯೂತಾಃ ಸದಿನಃ ಸ್ಯೇದಾನ್ ಉದ್ಯೇದಾಸ್ತು ಅತಾಜದಿನಃ || 16 || 65

ಜೀವರು, ಮೊಳಕೆ, ಗರ್ಭ, ಮೊಟ್ಟೆ—ಇವುಗಳು (ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಬೇಕಿಬೇಕಿ) ಕಾರಣಗಳಾದಿಂದ ದೇಹವು ಸಾಲ್ಪುವಿಧಃ; ಕೂರೆ ಮೊದಲಾದ ಜೀವರಿಂದ (ಪುಟ್ಟಿದವುಗಳು); ಮೊಳಕೆಯಿಂದಲೋ ಬಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು;

ಜರಾಯೋರ್ಮಾ ಸುಷಾದೀನಾಂ ಅಂಜಾಸ್ತು ವಿಹಗಾದಿನಃ |

ತತ್ರ ಸಾದೋಭಯೋಗಿತಾನಾನ್ಮನುಷಂ ದೇಹಮುಚ್ಯತೇ || 17 || 66

ಗರ್ಭದಿಂದ ಮುಳುಕುಕೊಂಡ ಮೊದಲಾದವು (ದೇಹ)ಗಳು; ಮೊಟ್ಟೆಯಿಂದಲೋ ಹಕ್ಕಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಅದರಲ್ಲಿ ನಾವುಮತ್ತು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯದೇಹವು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

7 ಕ : ಸಾ. 8 ಗ : ಜ್ಞಾನೋ ?

30 ಪದಕ, (ಅಗ್ನಿ ದೇಹದಿಂದ ಸಂಹಿತಶ್ಚ), ಪದಕ ಸಂಹಿತೆ, IV, 1, 27 ; ಛ. 323.

2. ಸಿದ್ಧೋತ್ತಮ ಪ್ರಕರಣ

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮನುಷ್ಯದೇಹವೇ ಜಗತ್ತಿನ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯವಾದ ನಾದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಬಳಸಬಲ್ಲದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅವರ ವರ್ಣನೆ. ಕುಪ್ಪಣ್‌ರಾಜಾ 'ನಾದದ ವಿವರಣೆಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯದೇಹವು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ' ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾನೆ³¹. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಸುಮಾರು ನೂರೈವತ್ತು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಮನುಷ್ಯದೇಹದ ಹುಟ್ಟು, ಅದರ ರಚನೆ ಮೊದಲಾಗಿ ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಭಾಗವು ಅಧುನಿಕರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ಅಸಂವೃದ್ಧವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ವರ್ಣನೆಯ ಔಚಿತ್ಯವನ್ನು ಕುರಿತು ಈಗಾಗಲೇ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವೆಂಬ 4,682 ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಬೃಹದ್ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ 150 ಶ್ಲೋಕಗಳ ವಿಷ್ಣುರವು ಅಧಿಕವೆನೂ ಅಲ್ಲ; ಅಲ್ಲದೆ ಮನುಷ್ಯದೇಹವನ್ನೂ ಅವರ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಪ್ರಮುಖ್ಯತೆಯ ಸಾಧನೋಪಕರಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕೆಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಉಪಕರಣದ ಖಚಿತಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕವಾದುದು. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅಭ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನವಲ್ಲೂ ಅಯುರ್ವೇದವಲ್ಲೂ ಮತಾಪೊದಿತನಾದುದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯಕರೋಷ್ಯ ನಾಜೋತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವನಿಗಿಂತ ಅರ್ಹರಲ್ಲ. ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಇವು ವಿಷ್ಣುರವಾಗಿಯೂ ಶಾಂದಿಪ್ಯಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನಿಗಿಲ್ಲದೇ ಬರೆದಿರುವುದು. ಅವನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ನಮ್ಮ ಕರ್ತವ್ಯವೂ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೂ ಅದುದರಿಂದ—ಸ್ವಲ್ಪ ಅಸಂಬದ್ಧವಾಗಿ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೇ ಕಂಸುಖಯುತನಾದರೂ—ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಚರಕ, ಸುಪ್ತಕ ವಾಗ್ಭಟ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರೇ ಆದಿಯಾಗಿ ಅಯುರ್ವೇದಾಚಾರ್ಯರ ಮತಗಳೊಡನೆಯೂ ಗ್ರೀ, ಕೆಪ್ಲೆರ್‌ವಾರ್ಕರ್, ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾಂಪೆಲ್ ಮತ್ತು ಎಡಿತ್‌ಸ್ಟ್ರಾಲ್ ಮೊದಲಾದ ಅಧುನಿಕ ಶೇಖರಾತ್ಮಕ ರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೊಡನೆಯೂ ತುಲನೆಮಾಡಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅವನು ವ್ಯವಹರಿಸಿರುವ ಕೌಟುಂಬಿಕ ಮುಖಾಂತರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಅಳವಡು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು ಹಲವಾರು ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಆಧುನಿಕ ಆಕರಗಳ ಸಹಾಯವಿಲ್ಲದೆ ಯಥಾವತಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನಂತಹ ಮಹಾನುಭಾವರಾದ ಪಂಡಿತರುಗಳು ಪಡೆದಿದ್ದ ಅಗಾಧವಾದ ಜ್ಞಾನಸಂಪತ್ತಿನ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನನ್ನ ಹಾಗೆಯೇ ವಾಚಕರೂ ಅಕ್ಷಯ, ಗೌರವ, ಶ್ರದ್ಧೆ ಮತ್ತು ದೇವತೆಗಳನ್ನು ತಳೆದರೆ ನನ್ನ ಪ್ರಯತ್ನ ಸಾರ್ಥಕವಾದಂತೆಯೇ.

ಮನುಷ್ಯಕರೋದ
ಸೃಷ್ಟಿ

ಕ್ಷೇತ್ರೇಶ್ವರ ಸ್ಥಿತ ಆಕಾಶ ಆಕಾಶಾಪ್ಪಾಯಯುಮಾಗತಃ |

ಪಾಯೋರ್ಥೋಮಂ ತತಶ್ಚಾಭ್ರಮಭ್ರಾಣೋಮೇಛೇಽವತಿಷ್ಠತೇ || 18 || 67

ಕ್ಷೇತ್ರೇಶ್ವರನು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ; ಆಕಾಶದಿಂದ ಪಾಯುವಿಗೆ ಬರುತ್ತಾನೆ. ಪಾಯುವಿನಿಂದ ಹದಗೆ; ಅದರಿಂದ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ; ವಾತಾವರಣದಿಂದ ಮೇಘದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತಾನೆ.

ಧೂಮ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕುಪ್ಪಣ್‌ರಾಜಾ ಹೊಗೆ ಎಂದರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾನೆ³². ಹವೆ (vapour) ಎನ್ನುವುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಒಳ್ಳೆಯ ಅರ್ಥ. ಅಭ್ರವೆನ್ನುವುದು ನೀರಿಲ್ಲದ ಮೋಡ; ಮೇಘವೆಂದರೆ ಮಳೆಸುರಿಸುವ ಮೋಡ. ಅಭ್ರ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಧೂಪಾಲು, ಕಡ್ಡಿನಾಥ ಮತ್ತು ಕುಪ್ಪಣ್‌ರಾಜಾರವರುಗಳು ಹೇಳುವ 'ಮೋಡ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ವಾತಾವರಣ ಎಂಬ ಸಮೀಕರಣವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಧಾರ ಮಾಘಣ ಶಿಶುಪಾಲವರ³³.

31 ಕುಪ್ಪಣ್‌ರಾಜಾ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 11.

32 ಮಾಘ, ಶಿಶುಪಾಲವರ: IX, 3.

ಶರೀರಕ್ಕೆ ಶ್ವೇತವೆಂದು ಹೆಸರು, ಶರೀರವೇ ನಾನು ಅಥವಾ ಅದು ನನ್ನದು ಎಂಬ ಆಹಂಪ್ರತ್ಯಯವೃದ್ಧಿ
ಶ್ವೇತಶ್ಚ, ಭಗವದ್ಗೀತೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ :

ಇದಂ ಶರೀರಂ ಕೌಂತೇಯ ಶ್ವೇತಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ |
ವಿಶದ್ಯೋಮೇತಿ, ತಂ ಪ್ರಾಪುಃ ಶ್ವೇತಶ್ಚ ಇತಿ ತದ್ವಿದಃ || 38

ಶರೀರವು ಶ್ವೇತವನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿಶದಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಖಾದೀನಿ ಬುದ್ಧಿರದೃಶ್ಯಮಹಂಕಾರಶ್ಚಧಾಃ ಸ್ವಮಃ |
ಭೂತಶ್ಚಕೃತಿಯದ್ವಿಜ್ಞಾ ವಿಶಾಲಾಕ್ಷ್ಮ್ಯವ ಸೋದಕ |
ಬುದ್ಧೀಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಪಂಕ್ಚೈವ ಮಹ ಕರೋಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ |
ಸಮುಪಾಪ್ತಾಶ್ಚ ಪಂಚಾರ್ಥಾ ವಿಶಾದಾ ಇತಿ ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ ||
ಇತಿ ಶ್ವೇತಂ ಸಮುದ್ರಿಷ್ಟಂ ಸರ್ವಮದೃಶ್ಯವರ್ಜಿತಮ್ |
ಅದೃಶ್ಯಮಗೃಹ್ಯ ಶ್ವೇತಸ್ಯ ಶ್ವೇತಪಂ ಮಹಯೋ ವಿಮಃ || 39

ಆಹಂತ್ಯಾಃ ಸ್ವಾಭಾವಿಕೋ ಗ್ರಹರಸೋ ಗ್ರಹೋ ಚ ಭಾಸುಃ |

ಭಾಸುರ್ಮೋಹೋ ಭಸರಸಂ ನಿಭತ್ತೇ ತಂ ಬಲಾಹಕಃ || 19 ||

68

[ಯಜ್ಞಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟ] ಅಹುತಿಯಿಂದ ತೃಪ್ತಿಪಡೆದ ಸೂರ್ಯನಿಂದ ಬೇಸಿಗೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು
<ರಸ> ಎಳೆಯನೊಳ್ಳುತ್ತಿಹತ್ತದೆ. ಸೂರ್ಯನು [ಈ] ನೀರನ್ನು 39 <ಭಸರಸಂ> ಮೋಹದಲ್ಲರಿ
ಸುತ್ತಾನೆ. ಅದನ್ನು ಮೋಹವು—

ಯದಾ ವರ್ಷತಿ ವರ್ಷೇಣ ಸಹ ಜೀವತ್ಸದಾ ಭುವಃ * |

ವಸಸ್ತೇತೋಷಫೀರ್ಜಾ ತಾಃ ಸಂಕ್ರಾಮಶ್ಚವಿಲಕ್ಷಿತಃ || 20 ||

69

—ಮಳೆಯಾಗಿ ಮಯ್ಯುವಾಗ ಅವರೊಡನೆ ಜೀವನು (ಭೂಮಿಗೆ ಬಂದು) ನಿಶಮೂಲಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ
[ಯಾರಿಂದಲೂ] ಗಮನಿಸಲ್ಪಡದೆಯೇ ಪ್ರಸೇತಿಸುತ್ತಾನೆ.

ತಾಭ್ಯೋಃ ಸ್ವಂ ಜಾತಮುಷ್ಣಂ ತಪ್ತರುಚ್ಯಃ ಶುಕ್ಲತಾಂ ಗತಮ್ | 39

ಶುದ್ಧಾಶ್ವವಾಯೋ ಲೋಕೋಷಾಯಾ ನಿಷ್ಕೃತಂ ಸ್ವರಮಂದಿರೀ || 21 ||

70

ಆಪ್ತಗಳಿಂದ (ನಿಶಮೂಲಿಕೆಗಳಿಂದ) ಅಪ್ಪವು ಹುಟ್ಟಿದೆ. ಅಪ್ಪವು ಗಂಧವರ ವೀರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ
ಕೊಂಡು 40 ಯುವತಿಯು ಜನನಾಂಗದಲ್ಲಿರುವ ಶುದ್ಧರಜಸ್ಸಿನೊಡನೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟು—

9 ಕ : ಭೂಮಿ.

10 ಕ : ...ಜಾತಮುಷ್ಣಂ ತಪ್ತರುಚೇ ಶುಕ್ಲತಾಂ ಗತಮ್. ಕ ಆಕರದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವದವನ್ನು ಶುಕ್ಲವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ.

38 ಭಗವದ್ಗೀತೆ, XIII, 2.

39 ಶರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 1, 63-65. ಪು. 273.

39 ಅನುಯಾಗಿತ್ವ ನೀರನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರವೀಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಭಸರಸವೆಂದು ಬಹುಕಾಲ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಭಸರಸವೆಂದರೆ ಕಷಾಯ
ಮತ್ತು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ರಸ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ.

39 ಗಂಧವರು ಅದೃಶ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿದಾಗ ಅದು ಆದರಿಗೆ ವೀರ್ಯವಾಗುವುದೆಂದೂ, ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ಅದು ರಜಸ್ಸಾಗುವುದೆಂದೂ ಭಾವ.

ಸಹಾರ್ತವೇನ ಶುದ್ಧಂ ಬೇದೈರ್ಭಾಷಯಗತಂ ಭವೇತ್ |

ನೇವಕರ್ಮಪ್ರೀತಿಕಂ ತದ್ಗೋಭವಾರಭೇತೇ ತದಾ || 22 ||

71

[ಅ] ರಜಸ್ವೀಕೃತನಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಗರ್ಭಕೋಶವನ್ನು ಒಳಮೊಕ್ಕರೆ ಅಗ ಬೇವ[ನ] ಕರ್ಮ
ಗಣದ ಪ್ರವೇಶದಿಹವಾಗಿ ಅದು ಗರ್ಭವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಾನವನ್ನು ವಿವರಿಸುವ ಈ ವಾದವು ಪ್ರಾಚೀನಭಾರತಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದು. ನಮ್ಮ ದುರ್ದೈವ್ಯ
ದಿಂದ ದೇಗುಂದರೆ ಹಾಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬಹುದಾದದ್ದು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯವೂ ಸಾಮಾನ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ, ಈ ಸೃಷ್ಟಿವಾದ.
ಅಧುನಿಕಸೃಷ್ಟಿವಾದಗಳಿಗೆ ಅದು ಅನುಗುಣವಾಗಿಯೇ ಇದೆ ಎಂದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದಿರುವವರು ಹೀಗೆ ಅನ್ವಯಮಾಡ
ಬಹುದು : ಸೃಷ್ಟಿಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಗುಣ ಬ್ರಹ್ಮವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದು ಅಹಂಪ್ರತ್ಯಯವನ್ನು ತಳೆದು
(ಅವಿಶ್ವೀಯವನ್ನು ತಳೆದು) ಆಕಾಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿತು. ಅದರಲ್ಲಿ ಅನಿಲವೂ ಅನಿಲದಿಂದ ಜಾವೂ (ಶೇಷಸ್ಥಿತಿ)
ಅನಿಲವು ಶಾಖವನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ದ್ರವ(ಅವ)ವೂ ಅದು ಮತ್ತೂ ಕಾಷ್ಠವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು
ಫನವೂ (ಪ್ರವೃತ್ತಿಯೂ) ಆದವು. ಇವೇ ವಿಶ್ವದಕ್ಷಿಣ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಯೊಂದಿದೆ
ಯೆಂದು ಬಹುಮುಂದೆ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ವಿಶ್ವದ ಇತಿಹಾಸವು ಸುಪ್ತಸ್ಥವಾಗಿ ವಿಶಾಸಫಲಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ.
ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ಆರ್ಥಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೂ ಪ್ರಗತಿಪರವೂ ಆದ ಬೆಳವಣಿಗೆ
ಯನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಮಾಯವಾಗಿ ಎರಡಕ್ಕೂ ಆಧಾರ
ಭೂತವಾದ ಮತ್ತೇನೋ ಇರುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ : ಇವೇ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮಾದರಿಯೂ
ಅದನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿರುವ ಮಹಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಯೂ ಇರುವುದೆಂದು ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಂಬಲು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಮನಸ್ಸಿನ
ಸಂತತ ಮಹಾವಿಜ್ಞಾನಿಯೂ ಇಂತಹ ಆಹಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಯ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆ.³⁷

ಆದರೆ ಮೊರೆ ಹೇಳಿದ ವಾದವು ವಿಶ್ವದಕ್ಷಿಣ ಸಂಕೀರ್ಣತೆಯನ್ನೂ ಅನುಭವವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ
ವಿವರಿಸಲಾರದು. ಅಧುನಿಕ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇಂದು ವಿಶ್ವಸೃಷ್ಟಿಯ ಬಗೆಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ವಾದ
ಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಸೃಷ್ಟಿಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಏನೂ ಇರಲಿಲ್ಲವೆಂದೂ ವಿಶ್ವವು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಕಾಲಕ್ಕಿಂತ
ಮುಂಚೆ ಸೃಷ್ಟವಾಗಿ (ಎಂದರೆ ಆನಾದಿಯಲ್ಲದೆ) ವಿಶಾಸಕ್ಕೆ ಒಳಗಾಯಿತೆಂದೂ ಜಾರ್ಜ್ ಗ್ಯಾಮೋ ಮೊದಲಾದವರು
ಮಂಡಿಸುವ ವಾದ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಗಳು ಚಕ್ರದಂತೆ ಕೊನೆಮೊದಲಿಲ್ಲದಿರುವುದು. ಇಂದಿನ
ವಿಶ್ವವು ಸುಮಾರು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೋಟಿ ವರ್ಷಗಳಿಗೆ ಮುಂಚೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಆಗ ಅದರದ್ದವು ದ್ರವ್ಯದ
ಸ್ವಭಾವವು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಇದಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಸಂಕುಚಿತ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿತ್ತು.³⁸ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ
ಅಣುವಿಗೆ ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಉಂಟಾದವು. ಈ ಸಂಕೋಚಕ ಶಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ
ಯಿಂದಲೇ ಅದು ದ್ರವ, ಹಿಗ್ಗಲು ಪ್ರಾರಂಭವಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ವಿವಿಧ ಔಷಾರಕಗಳು ಉಂಟಾದವು.³⁹
ಇವುಗಳಿಂದ ಸೂರ್ಯನ ಅವುಗಳ ಗ್ರಹಗಳೂ ಉಂಟಾದವು.

11 ಅ, ಕ : ಸರ್.

37 Albert Einstein, *cit.*, Kenneth W. Gatland and Derek D. Dempster, *The Inhabited Universe*, pp. 160-169.

38 George Gamow, *Creation of the Universe*, pp. 37-40.

39 *Ibid.*, Ch. II,

ಎದವನೆಯ ಮತವೆ ಪ್ರಕಾರ ವಿಶ್ವವು ಅಣವು. ಅದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವಾದವು, ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲೆಯೂ ವಿಶ್ವದಲ್ಲಿ ಜೊತೆಪ್ರತಿಕ್ಷಣವು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಿರುವುದೆಂದೂ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಅಣವಿಯಾದ ವಿಶ್ವವು ಅನಂತವೂ ಆಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಅನಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಅನಂತವಾಗಿ ಹಿಗ್ಗುತ್ತಲೇ ಇರುವುದೆಂದೂ ಫ್ರೆಡ್‌ಹೋಲ್‌ನ ಮೊದಲಾದ ಸೃಷ್ಟಿಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ⁴⁰. ವಿಶ್ವವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವನ್ನೇ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತಾ, ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವಾದಿಗಳು, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಫ್ರೆಡ್‌ಹೋಲ್‌—ವೆಲ್ಯಾಮಿನೋವ್ ಮೊದಲಾದ ರಸ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು, ಅದು ಆದಿ-ಅಂತ್ಯಗಳಿಲ್ಲದೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿತಿಬದ್ಧ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರುವುದೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ⁴¹. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಸರಿಯಾದುದು ಎಂದು ಹೇಳಲು ನಿಸರ್ಗಾಯಕ ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳು ಇನ್ನೂ ದೊರೆತಿಲ್ಲ.

ಅಧುನಿಕರಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವರಾಶಿಯ ಸೃಷ್ಟಿ ಹೀಗೇ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವ ತಿಳುವಳಿಕೆಯಿಲ್ಲ. ಪಾರ್ಲರ್‌ನಿಂದ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿವರಣೆ. ಸ್ವಲ್ಪಲಕ್ಷದಲ್ಲಿದ್ದ ಭೌತಿಕವಾಗಿ ಕಾಣುವುದನ್ನೇ ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಹೇಳುವ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅನುಕ್ರಮವು ಕೃತ್ಯಾಧಾರಿತವಾದುದು. ಅತ್ಯಂತ ಕಾವ್ಯವಾದವು ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವು ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪಿನಿಂದ ಇದ್ದು ನೂರನೇ ಮೂಲಕ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಆಹಾರರೂಪದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವವನ್ನು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅದು ವಿಕಾಸಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಾಣನಿರ್ಮಾಣಕ್ಕೆ ಮೂಲದ್ರವ್ಯ. ಸಸ್ಯಗಳೂ ಜೀವಗಳೇ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಈ ವಾದವು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಧುನಿಕ ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಜೀವಸೃಷ್ಟಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳಿವೆ:

ಒಂದೆನ್ ಮೊದಲಾದವರು ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಯಾವುದೇ ತತ್ವಗಳಿಗೂ ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗ ಇಂಗಾಲದ ದ್ವಿಧಾತು ಸಂಯುಕ್ತಗಳು (carbides) ಉಂಟಾದವೆಂದೂ ಇವುಗಳು ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿದ್ದ ನೈರಾವಿಯೊಡನೆ ವರ್ತಿಸಿ ಹೈಡ್ರೋಕಾರ್ಬನ್‌ಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಂದಿನ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾರಜನಕ ಮತ್ತು ಅಮ್ಲಜನಕಗಳು ವಿದ್ಯುತ್ಪರಿವರ್ತನೆ (ವಿಂಟರ್) ಸಂಭವಿಸಿದವಾಗಿ ಅನೋನಿಯ ಅನಿಲವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದವು; ಅನೋನಿಯವು ಮಿಥೇನ್ ಮೊದಲಾದ ಹೈಡ್ರೋಕಾರ್ಬನ್‌ಗಳೊಡನೆ ವರ್ತಿಸಿ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಸಸಾರಜನಕಸಂಯುಕ್ತಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿದವು; ಇವು ಸಾಗರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದ ಜಲವಾದು ರಸಾಯನಿಕ ಸಂಯುಕ್ತಗಳೊಡನೆ ವರ್ತಿಸಿ ಪ್ರಾಣಿಯ ಹುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗೆ ಮೂಲದ್ರವ್ಯವಾದ ಪ್ರೋಟೀನ್ ಅಣುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದವು ಎನ್ನುವುದು ಈ ವಾದದ ಸಾರಾಂಶ⁴².

ಸ್ವಾನ್ಸಿ ಮಿಷ್ಕೆರನು ನಡೆಸಿದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಎಚ್. ಸಿ. ಹುಲೆ ಮೊದಲಾದವರು ಪ್ರೋಟೀನ್ ಅಣುವಿಗೆ ರಸನಾಶ್ರವ್ಯವಾದ ಅಮಿನೋ ಆಮ್ಲಗಳನ್ನು ಜಲಜನಕ, ನೈರು, ಅನೋನಿಯ ಮತ್ತು ಮಿಥೇನ್‌ಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಪಡೆಯಬಹುದಾದ್ದರಿಂದ ಜೀವಸೃಷ್ಟಿಯು ಈಗಲೇ ನಡೆಯಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಭೂಮಿಯು ತನ್ನ ವಿಶಾಸದ ಮೊದಲಿನ ಭಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ರಸಾಯನಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನೇ ಸರಿಸುಮಾರಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ಈ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಸುಮಾರು ಒಂದುವಾರದಕಾಲ ಒಂದೇಸಮವಾಗಿ

40 Fred Hoyle, The Nature of the Universe.

41 A. Vorontzoff-Velyaminov, Gaseous Nebulae and New Stars: Reviewed in Astrophysical Journal, 1949, pp. 110, 315.

42 Oparin, Origin of Life.

ವಿವಿಧ ಸಂಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದಾಗ ಮೂರು ಅನಿವಾರ್ಯ ಅಂಶಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದವು. ಭೂಮಿಯ ಮೇಲಿನ ಪದರವು ಭೇದಿಸಿದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಬಹುದಾದ ಇವು ಸಾಗರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನೆಲದ ಮೇಲೂ ಇವು ಹಲವಾರು ರೀತಿಯಾಗಿ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ಸಂಯೋಗವಾಗಿ ವಿವಿಧ ಪ್ರೋಟೀನ್ ಅಣುಗಳನ್ನೂ ತನ್ನೂಲಕ ಬೀಜರಾಶಿಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ.⁴³

ಈಚೆಗೆ (1956) ಹ್ಯಾನ್ಸ್ ಲ್ಯಾಂಡ್, ಹೆನ್ರಿ ಮತ್ತು ಮುರ್ಲೆವರುಗಳು ಛೇದಿತ ಪ್ರಯೋಗವು ಬಹು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಅಮೋನಿಯಂ ಅಸಿಟೇಟ್ ದ್ರಾವಣವನ್ನು ಪರಮಾಣುವುಗಳಿಗಾಗಿ (ರೇಡಿಯೋ ಆಕ್ಟಿವ್) ಪ್ರಸರಣಗಳಿಗೆ-ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೀಜಾಕಿರಣಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿದಾಗ ಅಮೋನಿಯಂ ಅಂಶಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತವೆಂದು ಅವರು ಕಂಡುಹಿಡಿದಿದ್ದಾರೆ. ಭೂಮಿಯು ಇನ್ನೂ ಶಿಶುವಾಗಿದ್ದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಮೋನಿಯಂ ಅಸಿಟೇಟ್ ದ್ರಾವಣವಾಗಿತ್ತು ಎಂದು ಆಗ ಬಹು ಭಾರೀವಾಗಿ ಭೂಮಿಯನ್ನು ಅವಲಿವೆದ ರೇಡಿಯೋ ಆಕ್ಟಿವ್ ಪ್ರಸರಣಗಳಿಂದ ಅಮೋನಿಯಂ ಅಂಶಗಳೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಪ್ರೋಟೀನ್ ಅಣುವೂ, ಅವುಗಳಿಂದ ಬೀಜ ರಾಶಿಯೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದು ಅವರು ವಾದಿಸುತ್ತಾರೆ.⁴⁴

ಜೀವಾಣುವು ಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಗ್ಯಾಲ್‌ಲಿಯಂ ಮತ್ತು ಬೆಂಜೋನ್ ಬಹು ಹೃದ್ಯವಾಗಿಯೂ ನಾಟಕೀಯ ವಾಗಿಯೂ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ.⁴⁵ ಪ್ರಥಮ ಜೀವಾಣುವು ಭವಿಷ್ಯ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ, ಒಬ್ಬೆಯಾದ ಜೀವಿಮಲ್ಲೆ ಸಂಪದ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿತೆಂದು ರಸಾಯನಿಕ ಆಧಾರಗಳ ಮೇಲೆ ಬರ್ನ್ಸ್ ಊಹಿಸುತ್ತಾನೆ.⁴⁶

ಔರ್ಗಾನಿಕ್ (organic) ಸಾಮಗ್ರಿ ಸಲಕರಣೆಗಳಿಂದ ಪ್ರಥಮ ಜೀವಾಣುವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಬಗೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬಾರ್ನ್ಸ್ ಗ್ಯಾಲ್‌ಲಿಯಂ ಒಪ್ಪಣೆ ಅನ್ನು ಅಥವಾ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತವೊಂದನ್ನು ಮಂಡಿಸುತ್ತಾನೆ.⁴⁷

ಭೂಮಿಯ ಮೇಲ್ಮೈ ಅರಳು ಶೋಷಣದಿಂದ ಅದರ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯರಶ್ಮಿಗೂ ಅಭೇದ್ಯವಾದವು ಬೆಟ್ಟವಾಗಿ ಕವಿದಿದ್ದ ನೀರಾವಿಯ ಮೋಡಗಳು ತಂಪಾಗಿ ಪ್ರಳಯಸದೃಶವಾಗಿ ಮುಳಿದಿದ್ದವು. ಈ ಬೃಹದ್ಬಲಾಶಿಕ್ತ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಕುರುಹಿಹೊಂದು ಸಾಗರಸಮುದ್ರಗಳಾಯಿತು. ಈ ನೀರು ಆಯಾ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ್ದ ಲವಣಾದಿ ರಸಾಯನಿಕಸಂಯುಕ್ತಗಳನ್ನೂ ಮೇಲೆ ಮೇಲೆ ರೇಡಿಯೇಷನ್ ಇಂಗಾಲ-ಜಲಜಘಟಕಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಂಯೋಜಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಜೀವೋಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ಕರಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರಬಹುದು. ಸಾಗರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಸೇರುತ್ತಿದ್ದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಭವಿಷ್ಯಕೊರಗಿದ ತಮ್ಮ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ರಸಾಯನಿಕ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕರಗಿಸಿಕೊಂಡು ಏನು ಸೇರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಅಂಶವು ಸಾಗರದ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಬೀಜೋಪಕರಣವಾಯಿತು. ಇದೇ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ ಕರಗಲಾಗದ ಅವರೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಭಜಿತವಾದ ಇವರ ರಸಾಯನಿಕ ವಸ್ತುಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರುತ್ತ ಬಂದು ಈ ದ್ರಾವಣವು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಚ್ಛವಾದ ರೋಷಿಯಾದ ರಸವಾಗಿ

43 Kenneth W. Gatland and Derek D. Dempster, *op. cit.*, p. 35.

44 Science, Vol. 125, p. 350.

45 Kenneth W. Gatland and Derek D. Dempster, *op. cit.*, pp. 31-32.

46 J. D. Bernal: Evolution of Life in the Universe, Journal of the British Interplanetary Society, May 1953, pp. 114-118.

47 George Gamow, Biography of the Earth, Ch. 9; Life on the Earth, pp. 155-180.

(colloidal solution) ಪರಿಣಮಿಸಿತು. ಒಂದು ಸೆಂಟಿಮೀಟರಿನ ಲಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದರಿಂದ ಕೋಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದರವರೆಗೆ ಅಣುಗಾತ್ರವಿರುವ ಈ ಅಸ್ಥಿತಿ (ಕಲಾಯ್ಡ್) ರೇಣುಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ಅವರಿಸಿರುವ ದ್ರಾವಣವನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ ತನ್ನ ಸುತ್ತಲೂ ಏಕಕೇಂದ್ರಕವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರಾವಣದ ಅಣುಗಳ ಪದರಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳ, ಹಾಗೂ ಇವರಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವ, ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ದ್ರಾವಣ ಪ್ರಿಯ (ಲಯೋಫಿಲಿಕ್) ಮತ್ತು ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ತನ್ನಿಂದ ದೂರಕ್ಕೆ ದ್ರಾವಣದ ಅಣುಗಳನ್ನು ವಿಕರ್ಷಿಸುವ ದ್ರಾವಣವಿಘ್ನಿಷಿ (ಲಯೋಫೋಬಿಕ್) ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳೆರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ವಿದ್ಯುದಂಶಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದು ಪರಸ್ಪರ ಆಕರ್ಷಣವಾಗಿ ಒಂದನ್ನೊಂದು ವಿದ್ಯುದಂಶವು ತಲೆದಿಕ್ಕು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಇಂತಹ ಅಸ್ಥಿತಿ ರೇಣುಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೂಡಿ, ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾದ ಘನರೇಣುಗಳ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ವಿಧದ ಭೇಜುರಣಕ್ಕೆ ಕೋಲಾಯ್ಡೀಷನ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಮತ್ತು ವಿದ್ಯುದ್ವಿಶ್ಲೇಷಣವಾದ್ಯಗಳ ಪ್ರಭಾವ ಮುಂತಾದ ಇತರ ಲೇಖಕರೊಡನೆ ಈ ಪ್ರಸ್ತರಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ದ್ರಾವಣಪ್ರಿಯ ಅಸ್ಥಿತಿಕಗಳೆರಡು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಕೋಲಾಯ್ಡೀಷನ್ ಎಂಬ ಮಿಶ್ರಣವು ಉಂಟಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿ ಕಣವೂ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವ, ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ತನ್ನನ್ನು ಅವರಿಸಿರುವ ದ್ರಾವಣದಿಂದ ಲವಣಾದಿಗಳನ್ನು ಜೀರ್ಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಇವು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ತನ್ನ ಗಾತ್ರ: ಮೇಲ್ಮೈ ವಿಸ್ತಾರ: ಈ ಅನುಪಾತದ ಪ್ರಮಾಣವು ಕಾಂಕ್ಷಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಜೀವಿ ಅಥವಾ ಜೀವಿಗಳಿರುವ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯುತ್ತಿರಬೇಕಾದರೆ ಈ ಅನುಪಾತವು ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಆದು ತೀರಾ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ವಸ್ತು ತನ್ನ ಸ್ವಸ್ಥಿತಿ ತಾನೇ ಒಡೆದು ಎರಡಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕೋಲಾಯ್ಡೀಟಿನ ರೇಣುಗಳು ಅಭಾಗವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಜೀವಕಣವು ಅಭಾಗವಾಗಿ ದ್ವಿಗುಣವಾಗುವುದರ ಭೌತಿಕ ಕಾರಣ. ಕೋಲಾಯ್ಡೀಷನ್ ಕಣಗಳೂ ಭೈಲೋಟೋಟಾಸಿಸ ಎಂಬ ಪ್ರಾಣಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಜೀವಾಣುಗಳಿಗೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ಅಸ್ಥಿತಿ ಸಾಮ್ಯಸಾಧ್ಯಗಳಿವೆ. ಒಂದನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರ ಕೋಲಾಯ್ಡೀಟಿಗಳ ರಚನೆಯೇ ಜೀವಾಣುವಿನ ರಚನೆಗೆ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾದ ಮೊದಲಾದ್ದೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡಾದ ಕಣಗಳು ದಾರ್ವಿನ್‌ನ 'ಅತ್ಯಂತ ಸತ್ತ್ವವುಳ್ಳವುಗಳೇ ಬದುಕಿ ಉಳಿಯುವವು' ಎಂಬ (survival of the fittest) ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರ ತಮ್ಮ ಯೋಗ್ಯತಾನುಸಾರವಾಗಿ ಮತ್ತು ತಮಗೆ ಬೇಕಿರುವುದಾದ ಭೌತಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಉಳಿದು ಬೇರೆಯುತ್ತವೆ ಅಥವಾ ಅಳಿಯುತ್ತವೆ. ಫೈಮೋಕಾರ್ಬನ್, ಅನೋಫಿಮ್, ಇಂಗಾಲಾನ್ನು, ನೀರು ಇವುಗಳಿಂದ ಅಮೋನಿ ಆಮ್ಲಗಳು, ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಪಾಲಿಬೆನ್ಜೈನ್ ಗಳು, ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಯೋಜನೆಯಿಂದ ಭೈಲೋಟಿಮಗಳು, ಭೈಲೋಟಿಮಗಳಿಂದ ಡ್ಯೂಕ್ಲಿಯಿನ್ ಆಮ್ಲಗಳು ಮತ್ತು ಇವುಗಳ ನಿರ್ವಿಷ್ಟ ಸಂಯೋಜನಾ ವಿಶ್ವಾಸ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಂದ DNA ಅಣುಗಳು ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದಿವೆ. ಬಹು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ಈ ಜೀವಸತ್ತ್ವವು ಮತ್ತು ಅದರ ವಿಚಾರವನ್ನು ಕೂಡು ಬೆಚ್ಚಿಗೆ ಬರೆಯಲು ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತಾರಭೀಷಿಯಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿರುವ ಹಲವು ಗ್ರಂಥಗಳ ಅವಲೋಕನದಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಆಕಾಶದಿಂದ ಬಿದ್ದ ಮಳೆಯೇ ಸಾಗರದಾಯಿತು ; ಸಾಗರಜಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು ಎನ್ನುವವರೆಗೆ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಭೌತಿಕಸೃಷ್ಟಿಮಾಪ್ತ ಮೇಲೆ ದೇಶದ ವಾಪಸೊಂದನೆ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದೆ.

ಲಿಂಗಶರೀರ ಮತ್ತು ಜೀವಕರ್ಮಪ್ರೇರಣೆಯ ಕಲ್ಪನೆಗಳು, ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷರ ನಡುವೆ ಸುಪತಕ್ರಿಯೆ ನಡೆದಾಗರಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಗರ್ಭೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೂ, ಕೆಲವುಜೀವಿ ಮಾತ್ರ, ವಿಚಾರವತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೂ ಅಭ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿವರಣೆ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಮ್ಮ ಆಯುರ್ವೇದಾಚಾರ್ಯರುಗಳು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ :

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಕುದ್ದೇ ಪ್ರಕ್ರಾಂತವೇ ಸತ್ತ್ವಃ ಸ್ವಕರ್ಮಾತ್ಮೇಕೋದಿತಃ |
ಗರ್ಭಃ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಯುಕ್ತವಶಾದ್ ಅಗ್ನಿಂವಾರಣೌ || 48

ಅದೇ ಅಧುನಿಕಭೃಣಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

During normal sexual intercourse spermatozoa are projected into the vagina as a result of the male orgasm. It is not necessary for the woman to experience an orgasm for pregnancy to occur If intercourse has not occurred at the time of ovulation there will be no egg to be fertilised and pregnancy is not possible. But if the time is correct and the ovum is in the tube, one sperm may penetrate the capsule of the germ cell. Then fertilisation takes place, usually in the outer half of the tube."

ಗರ್ಭಃ
ನೋದಲನೆಯು-
ಎರವನೆಯು
ವೂನಗಲದ್ದಿ

ದ್ರವಪ್ರಾಂ ಪ್ರಥಮೇ ಮಾಸಿ ಕಲಲಾಹ್ಲಂ ಪ್ರಜಾಯತೇ |

ದ್ವಿತೀಯೇ ತು ಘನಃ ಸಿಂಧಃ ತೇರಿತದ್‌ಘನಃ⁴⁸ ಮುರ್ಬುದಮ್ || 23 || 72

[ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯು] ನೋದಲನೆಯ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಕಲಲವೆಂಬ ದ್ರವವು ಹಾಗುತ್ತದೆ. ಎರವನೆಯದರಲ್ಲಾದರೂ ಸಿಂಹವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಚಾಕುಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದುವ ಮಾಂಸದ ಮುಷ್ಟಿಯಾಗಿರುವುದು, ಸ್ವಲ್ಪ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಗಂಟೆನಹಾಗಿರುವುದು [ಮತ್ತ] ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಗುಂಡಾಗಿ[ಅವಾಕಾರವಾಗಿ] ರುವುದು,-

ಯಾಸ್ತುನು ನಿರುಕ್ತದ್ವಿ ಅರ್ಬುಧಾವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಬೇತಿಸ್ತಿಸಿಯನ್ನೂ ಕಾಲಾಸುಕ್ರಮನೆಯು ಹೇಳಿ ನೋದಲನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲಿಯೂ⁴⁹ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಎರವನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲೂ⁵⁰ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ತಿಂಗಳೇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಈ ಭೃಣಶಾಕಾರ ವಿಶೇಷಗಳು ವಾಗ್ಬಟನು ಹೇಳಿರುವಂತೆಯೇ ಇವೆ :

ದ್ವಿತೀಯೇ ಮಾಸಿ ಕಲಲಾದ್ಭವಃ ಪೇಶ್ಯಥವಾರ್ಬುದಮ್ |

ಫುಂಫ್ರೀಕ್ಶೀ[ಚಾಃ ಕ್ರಮಾತ್ಮೀಭ್ಯಸ್ತತ್ರ ವ್ಯಕ್ತಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಮ್ || 49

12 ಅ, ಕ : ತೇರಿತ ಘನ

48 ವಾಗ್ಬಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, ಪ. 1.

49 Edith E. Sproul, The Science Book of the Human Body, p. 132.

50 ಯಾಜ್ಞ, ಉ. ಗ್ರಂ., XIV, 4.

51 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯಸ್ಮೃತಿ, ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾಧ್ಯಾಯ (III), ಯುರ್ವಾಹುಕ್ರಮಃ, 75. ಪ. 312.

52 ವಾಗ್ಬಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 49, 50.

2, ಸಿಂಧೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಚರಕಸುರುತರೂ ಎರಡನೆಯ ತಿಂಗಳನ್ನಿ ಭ್ರೂಣಕ್ಕೆ ಇದೇ ಆಕಾರಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅಭ್ಯಾಸ ಸಂಬಂಧವು ಶ್ರಮವನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ದ್ವಿತೀಯೇ ಮಾಸಿ ಭಸಃ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಹಿಂಃ ಶೇಷ್ಠೀಭೂತಂ ವಾ ।

ತತ್ರ ಭಸಃ ಪುರುಷಃ, ಶೇಷಿ ಸ್ತ್ರೀ, ಅಭೂತಂ ನವಂಸಕಂ ॥ ೫

ತತ್ರ ಪ್ರಥಮೇ ಮಾಸಿ ಕಲಂಚಾಂತೀಃ ದ್ವಿತೀಯೇ ಶೇಷಿಣಿಷ್ಠಾಃ ಸೈರಭ್ಯವತ್ಯಮಾನಾಃ ಸುಖಾ ಭೂತಾಃ ಸಂಭಾಂತೀಃ ಭಸಃ ಸಂಜಾಯತೀಃ ಯದಿ ಹಿಂಃ ಪುರುಷಾಃ, ಸ್ತ್ರೀಣೀಶಾಃ ಶೇಷಿಃ, ನವಂಸಕಂ ಚೇದಭೂತಮಿತಿ ॥ ೫

ಭ್ರೂಣದ ಲಿಂಗವು ಗರ್ಭಧಾರಣೆಯಕಾಲದಲ್ಲೇ ನಿರ್ಧರವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಬೆರೆಯುವ ದಲವಾದು ಪುರುಷ ಬೀಜಾಣುಗಳ ದೈಕಿ ಯಾವುದು ಸ್ತ್ರೀ ಬೀಜಾಣುವೆಂದೂ ನೆ ಸೇರುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ೫

ಹೀಗೆ ವಿವಿಧ ಆಚಾರ್ಯರುಗಳಲ್ಲಿ ಭ್ರೂಣದ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಅದರ ಆಕಾರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದರೂ ಎರಡನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲೇ ಈ ಭೇದವುಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ತಿಂಗಳ ವಿಶೇಷವಾದ ಆಧಾರವೇನೂ ಇದ್ದ ಹಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಶೇಷಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಚೌಕಾಕಾರದ ಮಾಂಸದ ತುಂಡೆಂದೂ, ಗುಂಡಾಗಿ ಗುಟಿನಂತಿರುವುದು ಭಸವೆಂದೂ ಶೇಷಿತ್ವವು ಬೋಗ್ಯನಂತಿರುವುದು ಅಭೂತ ವೆಂದೂ ಕಕ್ಷಣಾರ್ಥವು ಅಜ್ಞಾತ ಆಕರದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಚತುರತ್ರಾ ಸ್ಪೃಶಾ ಶೇಷಿ ವೃತ್ತಃ ಹಿಂದೋ ಭಸಃ ಸ್ಪೃಶಃ ।

ಶಾಲ್ವಲೀಮುಳುಕಾಕಾರಮಭೂತಂ ಭಸತೋ ವಿಮಃ ॥ ೬

ಚತುರದ್ವಾರದ ಈ ದ್ವೀಪಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಕ್ಷಣಾರ್ಥವು ಪುಷ್ಟವಾಗಿ ವಿರೋಧಿಸಿದ್ದರೂ ಚರಕ ಸುರುತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ೬ ಸಿಂಹಭೂತಾಲಘು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದಿದ್ದಾನೆ. ೭ ಭ್ರೂಣದ ಲಿಂಗಭೇದವನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ವಾಗ್ವಟನು ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಮುಂದೆ ಬೋಗಿ ವೀರ್ಯಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಗಂಡೂ, ರಜಸ್ಸು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದಾಗ ಹೆಣ್ಣೂ, ಎರಡೂ ಸಮವಾಗಿವಾಗ ನವಂಸಕವೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತ ವೆಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ೮ ಭ್ರೂಣದ ಆಕಾರಕ್ಕೂ ಅದರ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಇರುವ (?) ಸಂಬಂಧವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತ ತೇಜಾವೃತ್ತ್ಯಾದ ಸಂಕೋಧನೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಇದರ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದ 36 ನೇ ದ್ವೀಪಕ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಮಾಡಿದೆ.

53 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 4, 10, ಪು. 317.

54 ಸುಪ್ರತ, ಸುಪ್ರತಸಂಹಿತೆ, III, 17 ಪಟಲ, ಪು. 29.

55 ಎದಿಶ್ ಸ್ವಾಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 136.

56 ಕಕ್ಷಣಾರ್ಥ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 32.

57 ಸಿಂಹಭೂತಾಲ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 33.

58 ವಾಗ್ವಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 1- ಪು. 1- ಸರ್ವೋದಯದತ್ತನಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ : ಅಶ್ವೋತ್ತರ ಉಪನಿಷತ್, ಪು. 203.

ಶತ್ಯಾಕವಾಚಂಕರದ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕರ್ತರೆಲ್ಲರೂ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳ ಹಿಂದೊಡ್ಡುತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ (ಅದು ಇದ್ದರಿ) ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅವನು ಬರೆದಿ ಬೇರೆಬರೆದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರುಗಳಲ್ಲಿ ಏನಿಗೆ ತಿಳಿದ ಹಾಗೆ ಜಗದೀಶಮಲ್ಲದೊಬ್ಬನೇ ಹಿಂದೊಡ್ಡುತ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿರುವುದು. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ 'ಶತ್ಯಾಗಮೋಪದಿಷ್ಟಾನ್' ಎಂದು ಅವನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಹತ್ತಿ ಚಕ್ರಗಳ ನೊಡಪಣಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಉದ್ಧೃತಿ ಮಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಇರುವುದು. ಈ ಬೆಸವಿನ ಗ್ರಂಥವು ಯಾವುದೂ ನನಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಜಗದೀಶಮಲ್ಲನು, ಬೇತನಾಧಿಪ್ತಿ ತವಾದ ಶುಕ್ಲಕೋಣಿತ ಸಂವಿಕ್ರಮ್ತ ಒಂದೇ ದಿನದಲ್ಲಿ ಕೆಲಲವೂ, ಐದು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧದವೂ, ಹತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಮಗ್ರಿಯೂ (?), ಇಪ್ಪತ್ತು ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಫಲವೂ ಆಗುತ್ತವೆಂದು ಬೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಶುಕ್ಲಕೋಣಿತಸಂವಿಕ್ರಂ ಬೇತನೇನಾಧಿಪ್ತಿ ತವತ್ |

ದಿನೇನೈಕೇನ ಕೆಲಲಂ ಪಂಚಾಹಾದಮಿ ಬುದ್ಧದಃ |

ದಶಾಹಾಚ್ಛೋಣಿತೇನ ಸ್ಯಾನ್ಮಾಂಸಮಗ್ರಿ ತು ಪಶ್ಚತಃ |

ವಾಸರಾಣಾಂ ತು ವಿಂಶತ್ಯಾಂ ಫಲಂ ಮಾಂಸಂ ಭವೇತ್ತತಃ ||

ಆದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ ರಶ್ಮಿಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಬೆಣ್ಣು, ಶುಕ್ಲಾಧಿಕ್ಯದಿಂದ ಗೆಂಡು, ಇವೆರಡರ ಸಮುತ್ಪದಿಂದ ನವುಂಸಕ, ಪ್ರಿಯು ಮುತಮತಿಯಾದ ದಿವಸದಿಂದ ಎರಡು, ಫಾಲ್ಗು, ಆರು, ಹೀಗೆ ಸಮವಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭೋತ್ಪತ್ತಿಯಾದರೆ ಗೆಂಡು, ಒಂದು, ಮೂರು, ಐದು ಮುಂತಾದ ವಿವಮದಿವಸಗಳಲ್ಲಾದರೆ ಬೆಣ್ಣು, ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಭೃಗುವಾದ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅವನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ. "

ಮೂರನೆಯ
ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭ

ಪುಂಸ್ತ್ರೀನಪುಂಸಕಾನಾಂ ಸ್ತುಃ ಪ್ರಾಗವಸ್ತಾಃ ಕ್ರಮಾದಿವಾಃ |

ತ್ವತೀಯೇಶ್ವಂಕುರಾಃ ಶಂಕೆ ಕರಾಂಘ್ರಿಶಿರಸೋ ಮಹಾಃ || 24 ||

73

—ಇವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಗೆಂಡು, ಬೆಣ್ಣು [ಮತ್ತು] ನವುಂಸಕರುಗಳ ಮೊದಲಿನ ಅವಸ್ಥೆಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮೂರನೆಯ(ಮಾಸ)ದರಲ್ಲಾದರೂ ಕೈಗಳು, ಕಾಲುಗಳು ಮತ್ತು ತಲೆಯ ಮೊಳಕೆಗಳು (ಕಾಣುತ್ತವೆ) ಎಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ.

ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಭಾಗಾಶ್ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಃ ಸ್ವರೂಪಶ್ಚಮಾ |

ವಿಹಾಯ ಶ್ವತ್ಪದಂತಾದೀನ್ || ಜನ್ಮಾ ನಂತರಸಂಭವಾನ್ || 25 ||

74

ಮತ್ತು ಆಗ (ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ) ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಬರುವ ಗದ-ವಿಗಾಸ, ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಕಪ್ಪಸಾದ್ಯವಾದ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಒಂದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ.

13 ಅ : ಶ್ವತ್ಪದಂತಾದಿ. 14 ಅ, ಕ : ಸಂಭವಾನ್.

59 ಜಗದೀಶಮಲ್ಲ, ಸಂಗೀತಚಿಂತಾಮಣಿ, ಶ್ರೀ ಪರಲಕ್ಷ್ಮೀ ಆಕಾಶಮಿ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಪತ್ರಪ್ರತಿ, ಪು. 2-4.

2. ಹಿಂದೊಡ್ಡುತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಸಾಲ್ವಣಿಯ
ತಿಂಗಳನ್ನಿ ಗಳಿಸಿ

ಏಷಾ ಪ್ರಕೃತಿರನ್ಯಾ ತು ವಿಶ್ವತಿಃ ಸಮೃತಾ ಸತಾಮ್ |

ಚತುರ್ಥೇ ವ್ಯಕ್ತತಾ ತೇಷಾಂ ಭಾವಾನಾಮುತಿ¹⁵ ಜಾಯತೇ || 26 || 75

ಇದು ಪ್ರಕೃತಿ. ಉಳಿವೆದ್ದುಗಳು ವಿಶ್ವತಿಯೆಂದು ಸ್ವಪನದ ಸಮೃತಿವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿದೆ. ಸಾಲ್ವಣಿಯ
ದರ(ತಿಂಗಳ)ದ್ದಿ ಅವುಗಳ ಹಾಗೂ ಭಾವಗಳ ಹುಟ್ಟು (ಗೋಚರ).

ಭ್ರೂಣವು ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳನ್ನಿರುವ ಈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಜಾತಾರ್ಯರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ :
ಚರಕನು ತೃತೀಯಾ ಮಾಸಿ ಸಮೋದ್ರಿಯಾಚಿ ಸರ್ವಾಂಗಾವಯವಾಶ್ಚ ದರ್ಶನವ್ಯೇನಾಭಿವರ್ತಂತೇ ಎಂದೂ¹⁶
ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ತೃತೀಯೋಗೋದ್ರಿಯೈರ್ಯತಃ ಎಂದೂ¹⁷.

ಸುಪ್ತತನು ತೃತೀಯಾ ಹಸ್ತವಾದತಿರನಾಂ ಪಂಚಮಿದಶಾ ಏವರ್ತಂತೇ ; ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಭಾಗಾಶ್ಚ
ಸೂಕ್ಷ್ಮೈಃ ಭವತಿ ಎಂದು ಮಾತ್ರವೂ¹⁸

ವಾಗ್ಭಟನು ವ್ಯಕ್ತಿಭವತಿ ಮಾಸೋಽಸ್ಯ ತೃತೀಯಾ ಗಾತ್ರಪಂಚಕಂ |

ಮೂರ್ಧ್ನಾ ಶ್ವೇ ಸಕ್ತಿಃ ಲಾಠಿ ಸರ್ವಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಗೇ ಜನ್ಮತಃ ||

ಸಮಮೇವ ಚ ಮೂರ್ಧ್ನಾಶ್ವೇಃ ಜ್ಞಾನಂ ಚ ಸುಖದುಃಖಯೋಃ | ಎಂದೂ¹⁹

ಜಗದೀಶಮಲ್ಲನು ಭನ್ನರೀತಿಯಲ್ಲಿ :

ದಿಶಾನಾಂ ಪುರ ? ಪಂಚ) ವಿಂಶತ್ಯಾಂ ಸರ್ವಾಂಗುರಿತಂ ಭವೇತ್ | ಪಂಚಭೂತಾನ್ವಿತಂ ಮಾಸೇ |

ಮೂವಾಂತ್ಯಂ ಮೇವಸಾನ್ವಿತಂ ಮೂನತ್ರಯಾತ್ ಸಮಜ್ಞಾ ಸ್ಥಿ . . .²⁰ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಗರ್ಭಾಲೋಕದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳು ಕಳೆಯುವವರೆಗೆ ಭ್ರೂಣವು
ಒಂದೇ ಆಕಾರದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತಿಯೆನ್ನುವುದು. ಇದರಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಅಪವ್ಯಾಭೇದ
ಗಳೆಲ್ಲವೂ ವಿಶ್ವತಿಗಳು ; ಇವು ಆಯಾ ದೇಹದ ಜಾತಿಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವ
ಗಳನ್ನು ಬದಿಯುತ್ತವೆ. ಭ್ರೂಣವು ಇನ್ನೂ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿರುವಾಗಲೇ ಆದರ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳೂ ಮೂಳೆ
ತಿರುತ್ತವೆ. ದೇಹವು ಹುಟ್ಟಿ ಬೇರೆದ ಮೇಲೆ ಒಂದೊಂದು ಜಾತಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ,
ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಬೇರೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೂ ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೂಡಲು, ಹಲ್ಲು
ಮುಂತಾದವುಗಳು ಮಾತ್ರ ಈಗ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳ ವಿಶಕಾಲಿಕ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಶಾರ್ಙ್ಗ
ದೇವನು ಭನ್ನತೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಸ್ಕೌಲ್ ಭ್ರೂಣದ ಅಭ್ಯುದಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

15 ಅ, ಕ : ಭಾವಾನಾಮುತಿ.

16 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 4, 11, ಪು. 318.

17 ಸುಪ್ತತ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 17 ಪಠನ, ಪು. 29.

18 ವಾಗ್ಭಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 54, 55. ಪು. 17.

2. ಮಿಂಡೋಕ್ಸತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

During the first half of pregnancy, growth in size is most striking, but differentiation into special organs with specific cell functions is occurring Various organs are undergoing initial formation from the third to the eighth week. At the eighth week the human fetus, as it is known from this point on, resembles the fetus of other mammals. It is curved forward so that the forehead and tail almost touch. In the human the head and brain show an early disproportionate enlargement and the limbs are short. Proper proportions are gradually assumed, so that the newborn infant essentially resembles man in structure.⁶³

ಭಾವಗೋದರಿ ಆಯಾ ದೇಹಕ್ಕೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಶೌರ್ಯ, ಭೈರ್ಯ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು. ಭಾವವೆ ನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇಂದ್ರಿಯಾಂಗವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಆದೂ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ವಾರ್ಣವೇವನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಪುಂಸಾಂ ಶೌರ್ಯದಯೋ ಭಾವಾ ಭೇರುತ್ಯಾದ್ಯಾಸ್ತು ಯೋಷಿತಾಮ್ |

ಸಪುಂಸಕಾಸಾಂ ಸಂಕೀರ್ಣಾ ಭವಂತೀತಿ ಪ್ರಚಕ್ಷತೇ || 27 ||

76

ಶೌರ್ಯವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪುರುಷರ ಭಾವಗಳು. ಪೆದರು-ತಪ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಸ್ತ್ರೀಯರದ್ದು. ಸಪುಂಸಕರದ್ದು [ಇವುಗಳ] ಮಿಶ್ರ ಎಂದು (ವಿದ್ವಾಂಸರು) ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಚರಕನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಭ್ರೂಣವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗುವುದೆಂದೂ ಅದುದರಿಂದ ಗರ್ಭಿನಿಯರು ದಪ್ಪ ಗಾಗುತ್ತಾರೆಂದೂ ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.⁶⁴

ಚತುರ್ಥೇ ಮಾಸಿ ಸ್ಥಿರತ್ವಮಾಪದ್ಯತೇ ಗರ್ಭಾ ತಸ್ಮಾತ್ತಸಾ ಗರ್ಭಣೀ ಗುರುಗಾತ್ರತ್ವವಾಫೀವಮಾವದ್ಯತೇ ವಿಶೇಷೀಣ |

ಸುದ್ದುತನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಭ್ರೂಣದ ಹೃದಯವು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ದೇಹದ ಅನೇಕ ಮುಖ್ಯ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆಂದೂ ಹೇಳಿ ತನ್ನದೂ ಭ್ರೂಣದ್ದೂ ಸೇರಿ ಎರಡು ಹೃದಯಗಳನ್ನೇಕೆ (ದೌಹೃದ್ವನೀ) ಗರ್ಭಣಿಗೆ ಐಯುಗಳು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತವೆಂದೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಚತುರ್ಥೇ ಸರ್ವಾಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗವಿಭಾಗಃ ಪ್ರವ್ಯಕ್ತೋ ಭವತಿ, ಗರ್ಭಹೃದಯಪ್ರವ್ಯಕ್ತಿ ಭಾವಾತ್ ಬೇತಸಾ-
ಧಾತುರಭವ್ಯಕ್ತೋ ಭವತಿ, ತಸ್ಮಾತ್ ? ತತ್ ಸ್ವಾಭತ್ಯಾತ್ ? ತಸ್ಮಾದ್ ಗರ್ಭಶ್ಚತುರ್ಥೇಮಾಸ್ಯಭವ್ಯಾಯಾ-
ನಿಂದ್ರಿಯಾರ್ಥೇನಾಂ ಕರೋತಿ, ದ್ವಿಹೃದ್ಯಾಂ ಚ ಸಾರೀಂ ದೌಹೃದ್ವನೀಮಾಪದ್ಯತೇ |⁶⁵

63 ಸ್ಪಿಟ್ : ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 126, 137. XVIIIನೇ ಫಲಕದಲ್ಲಿರುವ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನೂ ನೋಡಿ.

64 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 4, 20. ಪು. 320.

65 ಸುಮುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 18, ಪು. 29.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ವಾಗ್ಗವಿಸು ಚತುರ್ಥೇ ವ್ಯಕ್ತತಾಗಾಂಗಾಂ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.⁶⁶ ಯಾಷ್ಟಪಟ್ಟುಕು 'ಸ್ವೈರ್ಯಂ ಚತುರ್ಥೇ ತ್ವಂಗಾಂಗಾಂ'⁶⁷ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳು ಪೂರ್ತಿ ಲಿಂಗ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಚಂಚಲ ವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಐಾಲ್ಪನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಸ್ಥಿರವಾಗುತ್ತವೆಂದೂ ವಿಕಲ್ಪಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ: ಸರ್ವಂ ತ್ವತೀಯೇ ಸ್ವಂದತೇ ತತಃ.⁶⁸ ಜಗದೇಕಮುಲ್ಲನು ಮರ್ಮಿಕ ಕೋಪಾಂಗಾಸಿದಯತಂ ಪಂಚಮೇ ಮಾನೀ ಕರ್ಣಾಕ್ಷೀ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.⁶⁹

ಗರ್ಭನಯ
ಬಯಕೆಗಳು

ಮಾತೃಜಂ ಚಾಸ್ಯ ಹೃದಯಂ ವಿಪಯಾಶಫಿಕಾಂತ್ರತಿ |

ಅತೋ ಮಾತುರ್ಮನೋಛೇದ್ಯಂ ಕುರ್ವಾನ್ ಗರ್ಭಸಮುದ್ರಯೇ || 28 || 77

ಮತ್ತು ತಾಯಿಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ಆದರ ಹೃದಯದ ವಿವರಗಳನ್ನು ಅನೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಗರ್ಭದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆಯಲು ತಾಯಿಯ ಮನಸ್ಸಿನ ಬದುಕೆಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಬೇಕು.

ಐಾಲ್ಪನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಭೂಶಾಸ್ತ್ರ ಹೃದಯದ ಮಟ್ಟಿತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಅಭಿಪ್ರಾಯಿಸಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ :

... The examining physician can feel various structures, such as head and foot, and can listen to the location of the fetal heartbeat after the fourth month.⁷⁰

ಈ ಹೃದಯದ ತಾಯಿಯಿಂದ ಬಂತೆಂದು ನಮ್ಮ ವ್ರಾಟೀನಾಭಾಷ್ಯರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಅನುಭವಿಗಳನ್ನು ಆಲೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆಂದೂ, ತಾಯಿ ಮತ್ತು ಮಗುವಿನ ಹೃದಯಗಳು ಸಹೃದಯಗಳಾದುದರಿಂದ ಆದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಗಳೇ ಮಾತೃಹೃದಯವಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದೆಂದೂ, ಈ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪೂರೈಸದಿದ್ದರೆ ಮಗುವು ವಿಕೃತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವುದೆಂದೂ ಅವರ ಮತ. ಹೀಗೆ ವಾಗ್ಗವಿಸು

ಮಾತೃಜಂ ಹ್ಯಸ್ಯ ಹೃದಯಂ ಮಾತುತ್ವ ಹೃದಯೇನ ತತ್ |

ಸಂಬಂಧಂ ತೇನ ಗರ್ಭಣ್ಯಾ ನೇಷ್ಯಂ ಕ್ರಿದ್ಯಾವಿಮಾನನಮ್ |

ದೇಯಮಪ್ಯಹಿತಂ ತಸ್ಯೈ ಹಿತೋಪಹಿತಮುಕ್ತಮ್ |

• ಕ್ರಿದ್ಯಾವಿಭಾತಾದ್ ಗರ್ಭಸ್ಯ ವಿಕೃತಿಶ್ಚೈತಿಹಿವ ವಾ || 78

ಸುಪ್ರಕಾಶದೊಡನೆ

ದೌಹೃದವಿವಾಸನಾತ್ ಕುಟ್ಟಂ ಕುಣಿಂ ಮಿಂಜಂ ಜಲಂ ವಾಹುನಂ ವಿಸ್ತಾಪನನಕ್ಷಂ ವಾ ನಾರೀಸುತಂ ಜನಯತಿ, ತಸ್ಮಾತ್ ಸಾ ಯದೈವಿಶ್ವೇತ್ ತತ್ಸಸ್ಯೈ ವಾಹುಮೀತ್, ಲಬ್ಧವೌಹೃದಾ ಹಿ ವೀಕ್ಷ್ಯವಂತಂ ಚರಾಯುಷಂ

66 ವಾಗ್ಗವಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., 1, 57, ಪು. 57.

67 ಯಾಲ್ಪಪಟ್ಟು, ಅದೇ ಪ್ರಕರಣ, 75.

68 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಅದೇ ಪುಟ, 78.

69 ಸ್ವೈರ್ಯಂ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 137.

70 ವಾಗ್ಗವಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., 1, 52, 54. ಪುಟ 16.

ಚ ಪುತ್ರಂ ಜಪಯತಿ || ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ¹⁶. ಗರ್ಭೋಪನಿಷತ್ತು ಇದೇ ವಿವರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಿತನಾಗಿದ್ದಾನೆ.

ತಾಂ ಚ ದ್ವಿತ್ವದಯಾಂ ಸಾರೀಮಾಹುದೌ ಹೃದಿನೀಂ ಬುಧಾಃ |

ಅದಾಸಾಂ ದ್ವೋಹದಾಸಾಂ¹⁷ ಸ್ಯುರ್ಗಾರ್ಥಸ್ಯ ವ್ಯಂಗತಾಃ¹⁸ ದಯಃ || 29 ||

78

[ಬೀಗಿ] ಎರಡು ಹೃದಯಗಳುಳ್ಳ ಹೆಂಗವನ್ನು ವಿಧ್ಯಾಂಸರು ಬೌಹದಿನೀ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

[ಅವಳು] ಬಯಸಿದುವನ್ನು ಕೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಗರ್ಭದ ಅಂಗಗಳ ವಿಚಾರವೇ ಬೊದಲಾದವುಗಳು ಆಗುತ್ತವೆ.

ಇಲ್ಲಿ 'ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಗರ್ಭದ ವ್ಯಕ್ತತೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ' ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥವನ್ನು ಇನ್ನೊಬ್ಬರಾಜಾ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ¹⁹. ಎರಡು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನೂ ಅದಾನಾತ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವನು ಪಡೆದಿರುವುದು ವಿಸ್ಮಯಕರವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಂಗತಾ ಎಂದರೆ ಅಂಗವಿಹಿತತೆ, ಕೈಕಾಲುಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದು, ಸಿಂಪಿಗಿರುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥ. ಅದನ್ನವನು ಪುಷ್ಪ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ²⁰! ಬಹುಶಃ ಈ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವನ್ನು 'ಅದಾಸಾಂ ದ್ವೋಹದಾಸಾಂ ಸ್ಯುರ್ಗಾರ್ಥಸ್ಯ ವ್ಯಂಗತಾಃ ದಯಃ' ಎಂದು ಅವನು ಓದಿಕೊಂಡಿರುವನು. ಬಯಕೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಂಡ ಗರ್ಭದ (ದ್ವಿ) ರಹಸ್ಯಾಪ್ತವ್ಯತೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಆಗುತ್ತವೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಇದೂ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಿತವಾದರೂ ಈ ನಾಲ್ಕೈ ಯಾವ ಸಮರ್ಥನೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಸಮುದ್ರಿಗಾಗಿ ಮಾತೆಗೆ ದೋಹದಾಸನನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಬೇಕಿರುವುದರಿಂದ ದೋಹದಾಸಾಂ ಅದಾನಾತ್, ವ್ಯಂಗತಾ ಮೊದಲಾದವು ಪುನರುಕ್ತಿದೋಹವನ್ನು ಎಂಬ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಪುನರುಕ್ತಿದೋಹವಿಲ್ಲ. ಗರ್ಭದಯು ಬಯಕೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸಿಕೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಮಗುವು ಅಂಗವಿಹಿತನೂ ಕುಸುಮಿಯೂ ಆಗುತ್ತಾನೆಂಬ ಸುಪ್ತವನ ಉಕ್ತಿಯನ್ನು²¹ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಅದಾನಾತ್, ವ್ಯಂಗತಾ ಎಂಬ ಕೆಟ್ಟುಗಳ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವು ಹಿರುವು ಭ್ರೂಣವನ್ನೇಯ್ದು ಹೊಂದಿದ್ದ ಅಸೆಗಳನ್ನು-ಅವು ಅಗ ತೀರದಿದ್ದರೆ-ಜನ್ಮಾನಂತರವೂ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಅರ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಬೇರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಪುಷ್ಪಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಹೊದಿತು ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ, ಅಂಗವಿಹಿತತೆ ಅರ್ತತೆ ಇವೆರಡೂ ದೋಹದಾಸನದ ದುಷ್ಪರಿಣಾಮಗಳು.

ಬಯಕೆಗೂ ಗರ್ಭದ
ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧ

ಮಾತುರ್ಯದ್ವಿಪಯಾಲಾಭ²² ಸ್ವದಾತೋಽ ಜಾಯತೇ ಸುತಃ |

ಗರ್ಭಃ ಸ್ಯಾಧರ್ವವಾನ್ ಭೋಗೀ ದೋಹದಾಸ್ ರಾಜದರ್ಶನೇ || 30 || 79

ಶಾಯಿಯು ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು (ಬಯಸಿಯೂ) ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲವೋ ಮಗನು ಅದಕ್ಕಾಗಿ ವ್ಯಥೆಪಟ್ಟು ಹುಟ್ಟುತ್ತಾನೆ. [ಶಾಯಿಯು ಬಯಸಿ] ರಾಜನನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಗರ್ಭವು (ಗರ್ಭದಲ್ಲಿದ್ದವು ಮಗನು) ಹೂವಂತನೂ ಸುಖಿಯೂ < ಭೋಗಿ > ಆಗುತ್ತಾನೆ.

16 ಕ : ಬೌಹದಿನೀಂ ? 17 ಗ ಆಕರದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿದೆ ; ಅದರಿಂದ : ದಿವಯೇ ರೋಹಃ.

71 ಸುಪ್ತತೆ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 18, ಪು. 29.

72 ಉಪ್ಪನಿಷದಾ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 17.

2. ಹಿಂದೋಕ್ತತೆ ಪ್ರಕರಣ

ಗರ್ಭಣಿಯ ಬಯಲೆಗೂ ಮುಟ್ಟುವ ಸಂತಾನದ ಗುಣಗಳೂ ಇರುವ ಸಂಪೂರ್ಣವನ್ನು ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತೀವಳು ಸುತ್ತುತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೇ ಅಪ್ಪಣ್ಣಿ ಮಾರ್ಗಗುಮಾಡಿ ಪಡೆದಿದ್ದಾಳೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ :

ರಾಜಸಂಪರ್ಕನೇ ಯಸ್ಯಾ ದೌಹ್ಯದಂ ಜಾಯತೇ ಪ್ರಿಯಾಃ |
 ಅರ್ಥವಂತಂ ಮಹಾಭಾಗಂ ಕುಮಾರಂ ಸಾ ಪ್ರಸೂಯತೇ ||
 ದುರೂಲವಟ್ಟಿಕೌಶೀಯಭೂಷಣಾದಿಮು ದೌಹ್ಯದಾಹ್ |
 ಅಲಂಕಾರ್ಯಸಿಂಹಂ ಪುತ್ರಂ ಲಲಿತಂ ಸಾ ಪ್ರಸೂಯತೇ ||
 ಅಶ್ರಮೇ ಸಂಯತಾತ್ಮಾನಂ ಧರ್ಮಶೀಲಂ ಪ್ರಸೂಯತೇ |
 ದೇವತಾಪ್ರತಿಮಾಯಾಂ ತು ಪ್ರಸೂತೇ ಪಾರ್ವದೋಪಮಮ್ ||
 ದರ್ಶನೇ ವ್ಯಾಜಾತಿಸಿಂಹಂ ಹಿಂಸಾಶೀಲಂ ಪ್ರಸೂಯತೇ |
 ಗೋಧಾನಮಾಂಸಾಕನೇ ಪುತ್ರಂ ಸುಮಧ್ವಂ ಧಾರಣಾತ್ಮಕಮ್ ||
 ಗಮಾಂ ಮಾಂಸೇ ತು ಬಲಿಫಲಂ ಸರ್ವಕ್ಷೇತ್ರಸಹಂ ತಥಾ |
 ಮಾಹಿನೇ ದೌಹ್ಯದಾಹ್ ಶೂರಂ ರಿಕ್ತಾಶ್ವೇ ಲೋಮಸಂಯುತಮ್ ||
 ಪರಾಜಮಾಂಸಾಹ್ ಸ್ವಪ್ನಾಲಯಂ ಶೂರಂ ಸಂಪನ್ನಯೀಹ್ ಸುತಮ್ |
 ಮೂರ್ಗಾದ್ವಿಶ್ರಾಂತಜಂಘಾಲಂ ಸದಾ ಪನ್ನಹರಂ ಸುತಮ್ ||
 ಸ್ವಮರಾದ್ವಿಗ್ನಮಫಸಂ ಧಿವ್ಯಭೂತಂ ಚ ತೈತ್ತಿರಾಹ್ |
 ಅತೋ ಽನುಕ್ಲೇಷು ಯಾ ಸಾರೀ ಸಮಭಿಧ್ಯಾಯತೀ ದೌಹ್ಯದಮ್ ||
 ಶೀರಾಣಾಕರಶೀರ್ಷೈಃ ಸಾ ಸಮಾಥಂ ಜಘಯಿಷ್ಯತಿ |
 ಕರ್ಮಣಾ ಚೋದಿತಂ ಜಂತೋರ್ಭಾವಿತಮ್ ಪುನರ್ಭವೇಹ್ ||
 ಯಥಾ ತಥಾ ದ್ವೈಪಯೋಗಾದ್ ದೌಹ್ಯದಂ ಜಘಯೇಹ್ ವ್ಯಧಿ ||¹⁸

ಅಲಂಕಾರೇಷು ಲಲಿತೋ¹⁸ ಧರ್ಮಿಷ್ಠಸ್ತಪಸಾಶ್ರಮೇ |

ದೇವತಾಪರ್ದನೇ ಭಕ್ತೋ ಹಿಂಸೋ ಭುಜಗದರ್ಶನೇ || 31 ||

80

[ತಾಯಿಯು] ಮಹ್ಯಾಶ್ರಮದಲ್ಲಿ [ಬಯಲೆಹಿಟ್ಟು ಇವರೆ ಮಗನು] ಅಲಂಕಾರಪ್ರಿಯನೂ ಧರ್ಮವನ್ನು ಬಾಲಿಸುವವನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ; ದೇವರುಗಳ ವಿಸ್ತರಗಳನ್ನು (ಬಯಸಿ) ನೋಡಿದರೆ ಭಕ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಪಾಪವನ್ನು <ಭುಜಗ> (ಆನೆಹಿಟ್ಟು) ನೋಡಿದರೆ ಹಿಂಸೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಕುಪ್ಪಣ್ಣಿರಾಜಾ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ಉದಾಸಿನ್ನನಾಗುತ್ತಾನೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾನೆ¹⁹ ಇದು ಹೇಗೆಂದು ತಿಳಿಯದು ; ಬಹುಶಃ 'ಅಲಂಕಾರೇಷು ಲಲಿತೋ' ಎಂದು ಮೂಲವನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡಿರುವುದು. ಅಶ್ರಮವಾಸಿಗಳ ಸ್ವಭಾವವಾದ ವೈರಾಗ್ಯದಿಂದ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದ ಉದಾಸಿನ್ನತೆ ಇದ್ದ ಮೂಲವೇಳಾದುದು ಖ್ಯಾಯನೇ. ಸುತ್ತುತನು ಮೇಲೆ ಬೇರಳ ಸಂಯತಾತ್ಮಾನಂ ಎಂಬುದನ್ನು ಗ್ರಂಥಿಕಾರನು ಬಿಟ್ಟು ಧರ್ಮಶೀಲಂ ಎಂಬುದನ್ನು ಮಾತ್ರ

18 ಕ : ಅಲಂಕಾರೇ ಸುಲಲಿತೋ.

73 ಸುಕ್ತಕ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., III, 22.29. ಪು. 31.32.

ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಲರಿತೋ! ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಸಾರ್ಥವಾದರೂ ಉಪಲಬ್ಧ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆಯಿಲ್ಲ. ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾಗಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಅರಿತೋ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಭುವಗ ಎಂದರೆ ಹಾವು ಎಂದು ಮಾತ್ರವೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ; ಎದೆ ಅಥವಾ ಭುವನವು ಉಳಿಕೊಂಡು ಚರಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಯಲ್ಲ. ಪರಿವ್ರ.ಪಯೋ ಭುವಗವೇ.

ಗೋಧಾ : ಶರಣಿ ಮತ್ತು ನಿರ್ದಾ, ಲಾಬರ್‌ಲೀ ಗೋಷ್ಠಾಂಸಭೆಗಳಿಗಿಲ್ಲ ।

ಮಾಹಿಣೀ ಪುನರಕ್ಷಾಣಂ¹⁹ ಲೋಮುತಂ ಸೂಯತೇ²⁰ ಸುತಮ್ || 32 || 81

[ಗೌರವಾನ್ವಿತ ಬಂಧು] ಗೌರವವನ್ನು ತಂದೆ [ಮಗನು] ನಿಮ್ಮ ಬಂಧುಗಳಾಗುತ್ತಾನೆ; ಪಡೆದ ಮಂಗಳವನ್ನು ತಂದೆ ಬಲವುಳ್ಳವನಾಗುತ್ತಾನೆ; ಎಮ್ಮೆಯವನ್ನು (ಎಮ್ಮೆಯ ಮಂಗಳವನ್ನು) ತಂದೆ ನೀಡಲು ಹಾಗೆ ಕೆಲವಾರು ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು (ಹೆಚ್ಚು) ಮೈಕೊಡಲನ್ನು ಪಡೆದ ಮಗನನ್ನು ಬೇಡುತ್ತಾನೆ.

ಪದನೆಯ, ಅರನೆಯ
ತಂಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿ

ಸ್ವಬುದ್ಧಂ ಪಂಚಮೋ ಚಿತ್ತಂ ಮಾಂಸಲೋಚಿತವೃಷ್ಣತಾ ।

ಪನ್ನೇ ಕೃಷಿ ಸಾ, ಯುನಮರಕೇತರೋಮಾ^೧ ವಿವಿಕ್ತಾ || 33 || 82

ರಾಜನೆಯ ಕಿಂಗ್‌ಫಿಲ್ಲಿ (ಭೂತಾಪ್ತಿ) ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಮನವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮತ್ತೂ ಕೆಲವು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ (ಉದಾಹರಣೆಗೆ). ಅರನೆಯ ಕಿಂಗ್‌ಫಿಲ್ಲಿ ಮೂಲಕ, ನರ < ನ್ಯಾಯ >, ಉಗುರು, ತಲೆ ಕೂದಲು, ಮೈಕೂದಲು, ಇವುಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯು (ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವುದು) < ವಿವಿಧತೆ > ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಪೂರ್ವಾಧಿಕಾರಿ
ಪಂಚಾಯತ್ ರಾಜ್

ಬಲವರ್ಗ ಬೋಧಕರಿಗೆ ಸನ್ನಿವೇಶ ಕ್ರೋಧಪೂರ್ಣವಾಗಿ |

ಪಾಲಾಂಕರಿತೆಹಸಾಭಾಂ²² ಶೋಕಕರಂಧ್ರೇ ಪಿಪ್ಪಾಯೇ ಸಃ || 34 || 83

ಮತ್ತು ಬಲ, ಬಣ್ಣಗಳು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ವಿಳನೆಯ ಕಿಗಲೆಲ್ಲಾ ಅವಯವಗಳ ಪೂರ್ಣತೆಯಿಂದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು [ಅಗ] ತೊಡೆಗಳ ಮಧ್ಯವರ್ಧಿರುವ ಕೈಗಳಿಂದ ಕಿವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು—

ಮದುವೆ ಮತ್ತು ಅರಣಿಯ ಪಿಂಗಣಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತನಾದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ. ಐದನೆಯ ಪಿಂಗಣದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಭಕ್ತನಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಗುಣಗಳೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು. ಕೆಲವು ಐದನೆಯ ವರ್ತನೆಯ ವರ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ :

19 వ ముక్తు సింహభూషణాధీయనాథః : నమోష్టేనా మ రక్షాత్తం ; కర్తవ్యాధీయనాథః : నమోష్టేనా రక్షాత్తం.

20 ನೇ ಮಾಸ : ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾಸ : ಮೂಕವತ್.

21 ಸಿ : ಲೆಕ್ಕಪು.

22. ಕೆ : ಭಾಗ್ಯೋಂಕರಿನಪಾಡಲಿಛಾ,ಎ.

ಪಂಚಮೇ ಮಾಸಿ ಗರ್ಭಸ್ಯ ಮಾಂಸಕೋಶಿಕೋಪತಯೋ ಭವತಿ ; ಅಭಿಷಮನ್ಯೈರ್ಭೋಗ ಮಾರೋಘಃ ; ತಸ್ಯಾತ್ಮವಾ ಗರ್ಭದೇ ಕಾರ್ತಮಾಪದ್ಯತೇ ವಿಶೇಷೇಣ |⁷⁴

ಸುಕ್ರುತಃ ಕೇವಲ 'ಪಂಚಮೇ ಮನಃ ಪ್ರತಿಬುದ್ಧತರಂ ಭವತಿ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.⁷⁵ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯರು 'ಪಂಚಮೇ ಕೋಶಿಕೋದ್ಯತಃ' ಎಂದು ಮಾತೃಪೂ 'ಪತ್ಯೇ ಬಲಸ್ಯ ವರ್ಗಸ್ಯ ಸಮರೋಪಾಂ ಚ ಸಂಭವಃ | ಮನಶ್ಚೈತನ್ಯಯುಕ್ತೋಽಸೌ ನಾರಿಸ್ತಾಯುಷಿರಾಯುತಃ ಸಪ್ತಮೇ |' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.⁷⁶

ವಾಗ್ವೈವಿಧ ವಿದನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಜೀತನವುಲಾಗುವುದೆಂದು—'ಜೀತನಾಯಾತ್ಮ ಪಂಚಮೇ'⁷⁷—ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅರಣ್ಯರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ನರ, ಸಿಂಹ, ಮೈಕೊವಲು, ಬಲ, ಬಣ್ಣ, ಉಗುರು ಮುಂತಾದವು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾನೆ :

ಪತ್ಯೇ ಸ್ತಾಯುಷಿರಾರೋಮಬಲವರ್ಗಸುತ್ಪಜಾವತ್ |⁷⁸

ಚರಕನು ಅರಣ್ಯರು ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಭೃಗುವಾಕ್ಯ ಬಲ, ಬಣ್ಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಗರ್ಭಣೆಯು ಅವುಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಪತ್ಯೇ ಮಾಸಿ ಗರ್ಭಸ್ಯ ಬಲವರ್ಗೋಪತಯೋ ಭವತ್ಯಧಿಕಂ ಅನ್ಯೈರ್ಭೋಗ ಮಾರೋಘಃ ; ತಸ್ಯಾತ್ಮವಾ ಗರ್ಭದೇ ಬಲವರ್ಗಪ್ರಾಧಿಮಾಪದ್ಯತೇ ವಿಶೇಷೇಣ ||⁷⁹

ಸುಕ್ರುತಃ 'ಪತ್ಯೇ ಬುದ್ಧಿಃ' ||⁸⁰ ಎಂದು ಮಾತೃ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ತಾಯು ಎನ್ನುವುದನ್ನು ನರ ಎಂದು ಕುಷ್ಟನ್ರಾಜಾ ಅನುವಾದವಿಡುತ್ತಾನೆ⁸¹. ಈ ಪದವೈ ಮಾಂಸ ಮಿಂದ, ಮಾಂಸಮಿಂಥವಿಶೇಷ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳೂ ಉಂಟು. ಇಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಮಿಂದವನ್ನು ಎಲುದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿದ ತಂತಿ ಯಂತಿರುವ ಭಾಗ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಶಬ್ದವು ಸ್ತಾ (ಸಿಂಹ) ಧಾತುವಿನಿಂದ ಹುಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಸರಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಉದ್ವಿಗ್ನೋ ಗರ್ಭಸಂವಾಸಾದಾಶ್ಚೇ ಗರ್ಭಾತಯಾನ್ವಿತಃ |

ಸ್ವರಸ್ತವರ್ಗಾನುಭೂತಾಃ ಸ⁸² ನಾನಾಜಾತಿಶ್ಚ ಯಾತನಾಃ || 35 || 84

—ಗರ್ಭಕೋಶದಲ್ಲಿರುವುದು ಗರ್ಭದ ದುರ್ಗಂಧದಿಂದ <ಸಂವಾಸಾತ್> ವ್ಯಥಿತವಾಗಿ ಒಂದೆ (ಒಂದಿನ ಜನ್ಮಗಳಲ್ಲಿ) ಅನುಭವಿಸಿದ ನಾನಾರೀತಿಯ ಘೋಷಗಳನ್ನೆತ್ತಿ ಪನ್ನಿಸಿಕೊಂಡು—

23 ಕ, ಗ : ಭೂತಾಂಸು.

74 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 4, 21, ಪು. 320.

75 ಸುಕ್ರುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 3, 29 ಪು., ಪು. 32.

76 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಅದೇ ಸ್ಥಾನ, 80-81.

77 ವಾಗ್ವೈವಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 87, ಪು. 17.

78 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 17.

79 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 4, 22, ಪು. 320.

80 ಸುಕ್ರುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 29 ಪು., ಪು. 32.

81 ಕುಷ್ಟನ್ರಾಜಾ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 18.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಎಂಟನೆಯ
ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭ

ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಮುಖ್ಯಭಾಗ್ಯಯನ್ ವರ್ತತೇ ಽಭ್ಯಾಸತತ್ಪರಃ |

ಅಪ್ಯಮೇ ತೈರ್‌ಸ್ಮೃತೀ²⁴ ಸ್ಯಾತಾ ಮೋಕ್ಷಶ್ಚತುರ್ಥಃ²⁵ ಹೃದೈವಮಾ ||36|| 85

—ಬಿಡುಗಡೆಯ ಉಪಾಯವನ್ನು ಚಿಂತಿಸುತ್ತಲೂ, [ತನ್ನನ್ನೇ ಕಾಡಿಕಾಡ] ಬಿಡನೆ

<ಅಭ್ಯಾಸ>ಯಿಂದಲೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಮ, ಪ್ಲಾಸೆಂಟಾ ಮತ್ತು ಓಜಸ್ಸು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇದು (ಓಜಸ್ಸು) ಹೃದಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು.

ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ರೂಢಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಯೋಗಾರ್ಥಗಳಿರಬಹುದು ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವುಬಹುದು. ಬಹು ಧರ್ಮಾಧಿಕವಾದುದರಿಂದ ಗರ್ಭದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವ ಉಪಾಯವನ್ನೂ ಪೂರ್ವಿಯಾಗಿ ಮಾಯೆ ಅವಿರೋಧಿ ಇರುವುದರಿಂದ ರಿಂಕರೇರೇಳೇದವರಿಂದ ಬರುವ ಚತುರ್ಥ-ಪ್ರಸೂತಾರ್ಥವನ್ನು ಪದೆಯುವ ಉಪಾಯವನ್ನೂ ಚಿಂತಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅನ್ವಯವಾಗಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಅಭ್ಯಾಸತತ್ಪರನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಗರ್ಭಾಕರಾದಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗಲು ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರಯತ್ನಮಾಡುತ್ತಿರುವುದೆಂದೂ ಅಥವಾ ಅತ್ಯಾಸುಕಂಠಾಭದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ 'ಅಂಗಪೂರ್ಣತಾ' ಎಂದಿಷ್ಟೇ ರಚಾಕರಣದನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಸುಪ್ರಕೃತನು 'ಸರ್ವಾಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗವಿಭಾಗಃ ಪ್ರವ್ಯಕ್ತತರಃ'²⁶ ಎಂದೂ ವಾಗ್ಭಟನು 'ಸರ್ವೈಃ ಸರ್ವಾಂಗಸಂಪೂರ್ಣೋ ಭಾವೈಃ ಪ್ರವ್ಯಕ್ತಿ ಸಪ್ರಮೇ'²⁷ ಎಂದೂ²⁸ ಚರಕನು 'ಸಪ್ರಮೇ ಮಾನಿ ಗರ್ಭಃ ಸರ್ವಭಾವೈರಾಪ್ಯಯ್ಯತೀ, ತಸ್ಯಾ ಪ್ರದಾ ಗರ್ಭದೇ ಸರ್ವಾಕಾರೈಃ ಕ್ಲಾಂತ್ಯತಮಾ ಭವತಿ'²⁹ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಎಂದೊಂದು ಅಂಗವು ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ವೇಗದಲ್ಲಿಯೇ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿರುವುದೆಂದೂ ಏಳನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಗಗಳೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭ್ರೂಣವು ಪೂರ್ಣಿಯಾಗಿ ಮನುಷ್ಯಕಾರವನ್ನು ತಳೆಯುತ್ತದೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಚರ್ಮ ಮತ್ತು ಸ್ನೃತಿಗಳು ಭ್ರೂಣಕ್ಕೆ ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಪೂರದನು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ:

ಪಾಪ್ಯನೇ ಶೈವ ತೈರ್‌ಮಾಂಸಸ್ಮೃತಿಮಾಪನಿ |³⁰

ಸ್ಮೃತಿ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದ ಕರ್ಮಫಲವನ್ನೂ ಪಾಪನೆಯನ್ನೂ ಭ್ರೂಣದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಜೀವನು ಪಡೆಯುವುದನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಸೂಚಿಸಿ, ಮೋಕ್ಷದವಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯಾತ್ಮವೆಂಬುದು ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ಬೇಕಾಗುವ ಸ್ಮರಣಶಕ್ತಿಯು (ಎಂದರೆ ಆದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ರಚನಾಸಾಮಗ್ರಿಯು) ಭ್ರೂಣದ ಮಿಮಳದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಬೇಕಾದರೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

24 ಕಕ್ಷಪಾಠೀಯಪಾಠಃ ತೈರ್‌ಸ್ಮೃತೀ ; ಅ, ಕ ಮುಂತಾದ ಹಲವಾರು ಪಾಠಃ ತೈರ್‌ಪ್ರತಿ.

25 ಕ :- ಸ್ಮೃತೀ ಚ.

26 ಸುಪ್ರ 3, ಉ. ಗ್ರಂ., ಅದೇ ಸ್ಥಾನ.

27 ವಾಗ್ಭಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 58, ಪು. 17.

28 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 4, 23, ಪು. 320.

29 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಅದೇ ಸ್ಥಾನ 81.

ಶುದ್ಧ ಮಾನೀಕರಣಂ ಚ ನಿಮಿತ್ತಂ²⁶ ಜೀವಿತೇ ಮತಮ್²⁷ ।

ಪುನರಂಜಾಂ ಪುನರ್ಗರ್ಭಂ ಚಿಂಚಿಲಂ ತತ್²⁸ ಪ್ರಧಾನತಿ || 37 ||

86

[ಓಚ್ಚು] ಶುದ್ಧವಾಗಿಯೂ (ತೀರೆಯಾಗಿಯೂ) ಹಳದಿಕೆಂಪಾಗಿಯೂ ಇವು ಜೀವಿಸಲು ಅಗತ್ಯವಾದುದೆಂದು ಸಮ್ಯಕ್‌ನಿರೂಪಿಸಿದೆ. ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು ಒಮ್ಮೆ ತಾಯಿಯೊಳಗೆ ಒಮ್ಮೆ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಹರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.

ಅತೋ ಜಾತೋಽಪ್ಯಮೇ ಮಾಸಿ ನ ಜೀವತ್ಕೋಜಸೋಶ್ಚೈತಃ ।

ಶಿಂಚಿತ್ ಕಾಲಮವಸ್ಥಾಸಂ ಸಂಸ್ಕಾರಾತ್ ಮಂದಿತಾಂಗವತ್ || 38 ||

87

ಅದುವರಿಂದ ಓಚ್ಚಿಲ್ಲದೆ ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಹಿಂದಿನ ಅವಸ್ಥೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ, ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕಿದ ಅವಯವವಂತೆ ಕೆಲವುಕಾಲ ಜೀವಿಸುತ್ತದೆ.

ಓಚ್ಚಿಗೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಭ್ರೂಣಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಮ್ನಿಯೋಟಿಕ್ ಫ್ಲೈಯಿಡ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ :

The amniotic sac is small at first, but accumulates fluid throughout pregnancy. Eventually the fetus is surrounded by from a pint to a quart of clear, light yellow fluid. The amount varies at times, however, from a tablespoon to several quarts.²⁹

ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣದವಾಹ ಓಚ್ಚು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ದೇಹದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಬದುಕಿರುವುದು. ಆದರೆ ಇದು ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲೇ ಚಂಚಲವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ತಾಯಿಯ ದೇಹವೊಳಗೆ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಭ್ರೂಣವೊಳಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಓಚ್ಚಿಲ್ಲದೆ ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸವವಾದರೆ ಮಗುವು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ; ಹಾಗೆಯೇ ಓಚ್ಚು ತಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವುದೇಯ್ಥ ಪ್ರಸವವಾದರೆ ತಾಯಿಯು ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವೇಳೆ ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮಗುವು ಜೀವಂತವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲೇಯೇ ಸಾಯುತ್ತದೆ. ಓಚ್ಚು ಇಬ್ಬರಲ್ಲೆಯೂ ಇದೆ ಎಂದಕ್ಕೂ ಬಹುಯಕ್ಷವ್ವರೆ ಇಬ್ಬರೂ ಸಾಯುತ್ತಾರೆ. ದೇಹದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಭಾಗವನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಹಾಕಿದರೆ ಅದು ಕೂಡಲೇ ಸಾಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲದವರೆಗೆ ತನ್ನ ಸಹಜಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ವಿಷಯ. ಆದರಲ್ಲದೇ ಪ್ರಾಣರಹಿತ ಹರಿದುಹೋದವೇಳೆಯೇ ಅದು ಮೃತವಾಗುವುದೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದು ನೋಡುತ್ತೇವೆ.

ಎಂಟನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಗರ್ಭದೆಯು ಬಾಹ್ಯಗೋಚರ ಕಾರಣಗಳೇ ಇಲ್ಲದೆ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಮೃತವಾಗಿಯೂ ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಹರ್ಷದಿಂದಲೂ ಇರುತ್ತದೆ ಅನುಭವಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಅವಳು ಓಚ್ಚು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವಾಗ ಹರ್ಷತಳೂ ಅದು ಭ್ರೂಣವೇ ಮೊದಲಿನಿಟ್ಟಿರುವಾಗ ಮೃತವಳೂ ಆಗಿರುತ್ತಾಳೆಂಬ ಕಾರಣವನ್ನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜಾರ್ಯರು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ :

26 ಕ : ನಿಮಿತ್ತೇ. 27 ಕ, ಗ : ಗತಮ್. 28 ಕ : ಚಿಂಚಿಲಂ ಸತ್.

86 ಸ್ಪ್ರಿಂಗ್, ಉ, ಗ್ರೇ., ಪಿ. 136.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಚರಕನು ಭ್ರೂಣವ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು

ಅಷ್ಟಮೇಷ ಮೂಢಿ ಗರ್ಭಕೃತ್ ಮೂತ್ಯತೋ ಗರ್ಭಕೃತ್ ಮೂತಾ ರಸಪಾರಿಕ್ಷೇಭಿಃ ಸಂವಾಹಿಸ್ತೇಭಿಃ ಮೂಹು ಮೂಹುರೋಽಃ ಪರಸ್ಪರತ ಅದವಾತೇ ಗರ್ಭಸ್ಯ ಅಸಂವರ್ಣತ್ವಾತ್ | ತಸ್ಯಾತ್ಮದಾ ಗರ್ಭೇ ಮೂಹುರ್ಮೂಹು ಮೂಹಾ ಯುಕ್ತ್ಯಾ ಭವತಿ ಮೂಹುರ್ಮೂಹುತ್ವ ಮ್ಲಾನಾ, ತಥಾ ಗರ್ಭಾಃ ; ತಸ್ಯಾತ್ಮದಾ ಗರ್ಭಸ್ಯ ಜನ್ಮವ್ಯಾಪತ್ತಿ ಮುದ್ರವತ್ಕ್ರೋಚಸೋ ಉಪಸ್ಥಿತತ್ವಾತ್ | ತಂ ಬೈವಾರ್ಥಮುಭಯಮಿವಾಶ್ವಾಸ್ಯಮಂ ಮಾದವಂಗ್ಯಾಮಿತ್ಯಾಚಕ್ಷತೇ ಕುಶಲಾಃ |⁸⁷

ಎಂದು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸುಪ್ತತನು ಓಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ನೈಋತ್ಯಭಾಗವಾಗಿರುವುದೂ, ಎಂದರೆ, ರಾಕ್ಷಸನು ಅವಹರಿಸಿರುವುದೂ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : /

ಅಷ್ಟಮೇಷ ಸ್ಥಿರಭವತ್ಕ್ರೋಚಃ ತತ್ರ ಚಾಕರ್ಷೇತ್ ಜಗೇನ್ನಿರೋಚಸ್ತಾ ಸ್ಥಿಮ್ಯತಭಾಗತ್ವಾಚ್ಚ, ತತೋ ಬಲಿಂ ಮಾಂಸೋದಭಮಸ್ಮೈ ದಾವಯೇತ್⁸⁸.

ವಾಗ್ಭಟನು, ಓದೋಪ್ಪಮೇ ಸಂಚರತಿ ಮಾತಾವುಕ್ತೌ ಮುಹುಃ ಕ್ರಮಾತ್ |

ತೇನ ಪೌ ಮ್ಲಾನಮುನಿತೌ ತತ್ರವಾತೋ ನ ಜೀವತಿ |

ತಿರುರೋಚೋ ಉಪಸ್ಥಾಪಾಸ್ತಾ ರಿ ಸಂಕಯತಾ ಭವೇತ್ || ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.⁸⁹

ಪ್ರಸವಕಾಲ

ಸಮಯಃ ಪ್ರಸವಸ್ಯ ಸ್ಯಾನ್ಮಾಸೇಷು ನವಮಾದಿಷು |

ಮಾತು ರಸವಹಾಂ ನಾರೀಮಾಸುಬದ್ಧಾ ಪರಾಭಿಧಾ || 39 ||

88

[ಮಗುವಿನ] ಹುಟ್ಟಿನ ಕಾಲವು ಒಂಬತ್ತರಿಂದ ನೊಂದರಾದ ಹಿಂಗುಗಳಲ್ಲಿ. ತಾಯಿಯಿಂದ ಜೀವರಸವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಪರಾ ಎಂಬ ನಾಡಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಟ್ಟು (ಭ್ರೂಣವಿರುತ್ತದೆ.)

ಬೆರಿಗೆಯ ಕಾಲವು ಒಂಬತ್ತರಿಂದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಹಿಂಗಳವರೆಗೆ :

It requires about nine calendar months, ten lunar months, or 275 to 280 days for complete development of the infant.⁹⁰

ಸುಪ್ತತನು 'ನವಮಂದಕಮೈಕಾದಿಕವ್ಯಾದಶಾಸಾಮುತ್ಯತಮಸ್ಮಿನ್ ಜಾಯತೇ, ಅತೋನ್ಯಥಾ ವಿಶಾರೀಳವತಿ'⁹¹ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಚರಕವಾಗ್ಭಟರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವರೋಧವಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಾ ಎಂಬ ನಾಡಿಯೇ ಹೊಕ್ಕುಳುಬಳ್ಳಿ. ಇದರಿಂದಲೇ ಭ್ರೂಣಕ್ಕೆ ತಾಯಿಯ ತರೀರಿಂದ ಆಹಾರವೂ ಓಚ್ಚಿಲ್ಲದಿರುವ ಸ್ಥಿತಿಯು :

87 ಚರಕ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., IV, 4, 24, ಪು. 320, 321.

88 ಸುಪ್ತತ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., III, 29 ಪ., ಪು. 33.

89 ವಾಗ್ಭಟ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., I, 62-63, ಪು. 16.

90 ಸ್ವಾಲ್, ಅಂ. ಗ್ರಂ., ಪು. 136.

91 ಸುಪ್ತತ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., III, 30, ಪು. 33.

The placenta establishes communication between mother and child by means of the umbilical artery and vein. The umbilical vein carries the fetal blood to the placenta, where the fetal waste products diffuse across the placental membrane into the maternal blood. Various food substances, electrolytes water and minerals diffuse from the maternal blood across the placental membrane and are eventually carried to the fetus by the umbilical artery.⁹²

ಗರ್ಭಾದಿ
ನಿಶ್ಚಯದ ಅಪಾರ

ಸಾಧಿಸ್ತ ಸಾಧೀ ಗರ್ಭಸ್ಯ ಮಾತ್ರಾಪಾರದಸಾವಹಾ |

ಕೃತಾಂಜಲಿಗಲಾಬೀ ಸೌ ಮಾತ್ಸರ್ಯಪ್ರಮಾಧಿಸ್ತತಃ || 40 ||

89

ಮೊಕ್ಕುಳನ್ನಿರುವ ಸಾಡಿಯು ಭ್ರೂಣಕ್ಕೆ ಆಹಾರವನ್ನೂ ಓಜಸ್ಸನ್ನೂ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಅದು (ಭ್ರೂಣವು) ಹಣೆಯಮೇಲೆ ಕೈಗಳನ್ನು ಮೊಗಸೆಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪಾಯಿಯ ಬೆನ್ನಿಗೆ ಎದುರಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪಾಯಿಯ ದೇಹದಿಂದ ಗರ್ಭಪರಿವರದೊಳಕ್ಕೆ ಮೊಕ್ಕುಳುಬಳ್ಳಿಯ ಮೂಲಕ ಆಹಾರ ಸಾರವು ಹರಿಯುವುದು, ಪೈರಿಗೆ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನು (ನೀರನ್ನು) ಗದ್ದೆಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿರದಿರದ ಪಾಯಿಸುವಹಾಗೆ, ಎಂಬ ಸುಂದರವಾದ ಮೋಲಿಕೆಯನ್ನು ವಾಗ್ದಬಿಸು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ :

ಯಯಾಸ ಪುಷ್ಟಿಮಾಶ್ವೋತಿ ಕೇವಾಲ ಇವ ಕುಲ್ಮಯಾ |⁹³

ಇದೇ ಮೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಇನ್ನೂ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಭವಮುಖೇ ವಿಶಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ.⁹⁴

ಭ್ರೂಣದ ಲಿಂಗ

ಅಧ್ಯಾತ್ಮೇ ಸಂಕುಚಿದ್ಧಾತೋ ಗರ್ಭಂ ದಕ್ಷಿಣಾಶ್ವಗಃ |

ವಾಮಾಶ್ವಗ್ನಿಶ್ಚಾ ನಾರೀ ಕ್ಷೇಬಂ ಮಧ್ಯಸ್ಥಿತಂ ಮತಮ್ || 41 ||

90

[ಭ್ರೂಣವು ಗಂಡಾಗಿದ್ದರೆ] ತನ್ನ ಗಾತ್ರವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡು ಗರ್ಭದ ಬಲಗಡೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೆಣ್ಣು- [ಗರ್ಭದ] ಎಡಗಡೆಯಿರುವಂತಹುದು. ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದುರುವು ಫಲಪಂಚವೆಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ.

ಭ್ರೂಣದ ಈ ಆಕಾರವು ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾದುದು :

Most commonly the fetus lies in the uterus with head down, arms folded, knees drawn high and feet crossed. Many other positions are possible, however.⁹⁵

92 ಸ್ಕೌಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 134.

93 ವಾಗ್ದಬಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 56, ಪು. 17.

94 ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 2, 106.

95 ಸ್ಕೌಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 137.

ಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ ಭ್ರೂಣದ ಲಿಂಗವನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಕುತೂಹಲವು ಮಾನವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಸಹಜವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದ ಅಯುರ್ವೇದಾಚಾರ್ಯರೂ ಈ ಕುತೂಹಲಕ್ಕೆ ಬೊರತಲ್ಲ. ಭ್ರೂಣದ ಲಿಂಗವನ್ನು ವಿರೂದ (ಅಥವಾ ರಜಸ್ವಿ) ಪ್ರಮಾಣ, ಎರಡನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಪ್ರಸವಕಾಲವು ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದು ಕಂಡುಬರುವ ಸ್ಥಳ ಇವುಗಳ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ಅವರು ಊಹಾಸಾಧನಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಲ್ಲದೆ ಅವರು ಈ ವಿಷದ ಸೂಚನೆಗಳಮೇಲೂ ಭ್ರೂಣದ ಲಿಂಗವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು:

ಪ್ರಾಣೈಶ್ವೇಶ್ವರಪ್ರಸಾಧ್ಯ ಪೂರ್ವಂ ತತ್ಪ್ರಾಕ್ಷ್ಯತೀಕ್ಷ್ಣೀಃ |
 ಪುಂಸಾಮ ದೌಹ್ಯದಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಾ ಪುಂಸ್ತ್ವೈಪ್ರದರ್ಶಿನಃ ||
 ಉನ್ನತೇ ದಕ್ಷಿಣೇ ಕುಶ್ಲೌ ಗರ್ಭೇ ಚ ಪರಿಮಂಡಲೇ |
 ಪುತ್ರಂ ಸೂತೇಃ ಸ್ವಭಾವಾನ್ಯಾಂ ಯಾ ಬೇದ್ಯತೀ ನೈಸಂಗತೀಮ್ ||
 ಸ್ವತ್ತವಾದಿತ್ರಗಾಂಧರ್ವಗಂಧರ್ವಾಲ್ಪಪ್ರಿಯಾ ಚ ಯಾ |
 ಕ್ಷೀಣಂ ತತ್ಸಂಕರೇ ತತ್ರ ಮಧ್ಯಂ ಕುಶ್ಲೇಃ ಸಮನ್ವತಮ್ ||
 ಯಮೌ ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯೋನ್ಮಮಾತ್ ಕುಶ್ಲೌ ದ್ವೈಗಾನ್ಯಾಮಿವ ಸ್ಥಿತೇ |⁹⁶

ಸುಶ್ರುತನೂ ಬೆಚ್ಚುಕಡಿದು ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ :

ತತ್ರ ಯಸ್ಯಾ ದಕ್ಷಿಣೇ ಸ್ತನೇ ಪ್ರಾಣವಯೋದರ್ಶನಂ ಭವತಿ ದಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷಿಪ್ತವಯುಷ್ಣಂ ಚ ಪೂರ್ವಂ ಚ ದಕ್ಷಿಣಂ ಸಕೃತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಾ, ಪಾಶುಲ್ಯಾತ್ಯ ಪುನ್ಯಾಮೋಲೇಖಮ ಪ್ರವೈಶ್ಯಮ ದೌಹ್ಯದಮುಪಧ್ಯಾಯತಿ, ಸ್ತನ್ನೇಷು ಬೋಲಬಲಭತೇ ಪದ್ಮೋತ್ಪಲಕುಮುದಾಮ್ರಾತಕಾದೀನಿ ಪುನ್ಯಾಮಾನ್ಯೇವ ಪ್ರಸನ್ನಮುಖವರ್ಣಾ ಚ ಭವತಿ ಶಾಂ ಬ್ರೂಯಾತ್ ಪುತ್ರಮಿಯಂ ಜಪಯ್ಯತೀತಿ, ತದ್ವಿಪರೈಶ್ಚ ಕನ್ಯಾಂ, ಯಸ್ಯಾ ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯಮುನ್ವತಂ ಪುರಸ್ತಾನ್ವಿರ್ಗತಮುದರಂ ಪ್ರಾಗಭಿತಲಕ್ಷಣಂ ಚ ತಸ್ಯಾ ಪುಂಸಕಮಿತಿ ವಿಶ್ವಾತ್, ಯಸ್ಯಾ ಮಧ್ಯೇ ನಮ್ನಂ ದ್ವೈಗೇಣೋಭೂತಮುದರಂ ಸಾ ಯುಗ್ಮಂ ಪ್ರಸೂಯತ ಇತಿ ||⁹⁷

ಪ್ರಸವಕಾಲವು ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುವ ಗರ್ಭಣಿಯನ್ನು ಮೇಲ್ಕಂಡ ವಿಷಯಗಳಿಗಾಗಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿ ಈ ಹೇಳಿಕೆಗಳ ತಕ್ಕ ಅಥವಾ ಮಿಥ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವುದು ಸುಲಭ. ಈ ವಿಷಯದ್ವೇಷ ಸುಪ್ತವಸ್ಥೆ ತಪ್ಪೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವೂ ಆದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವುದೂ ಅವುಗಳ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಅಂಕಿಅಂಶಗಳ ಬಲದಿಂದ (statistically) ನಿರ್ಧರಿಸುವುದೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ, ಸುಲಭವೂ, ಅಗತ್ಯವೂ ಆದ ಕೆಲಸ. ಇದನ್ನು ನಮ್ಮ ಬೆಂಕಿ ಆಪ್ತತೆಗಳಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯರುಗಳು ಏಕೆ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೋ !

ಪ್ರಸವಮಾಗಮ

೦೬೩

ಶ್ರೀಯತೇಃ ಪ್ರಾಚೀನಃ ಸೂತೀಮಾರುತ್ಯಃ ಪ್ರಬಲ್ಪಿಪ್ರತಃ |

ನಿಸಾರ್ಥತೇ ರುಜದ್ಗಾತ್ರೋ ಯಂಕೃತ್ಯಿದ್ರೇಣ ಬಾಲಕಃ || 42 || 91

ಅನೇಕ ಬಹು ಶಕ್ತಿಯುತವಾದ ಹೆಂಗಿಯ ನಾಯುವಿಕೆಇದಿಂದ (ಹೆಂಗಿ ನೋವುಗಳಿಂದ) <ಸೂತೀಮಾರುತ್ಯಃ> ಮಗುವು ತಲೆಯನ್ನು ಕೆಳಗೆಮಾಡಿ ಯಂತ್ರಾಕಾರದ್ದಿರುವ ಯೋನಿದಂಧದಿಂದ ಒಡಿದು ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ದೇವವೈಶ್ಯವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

96 ಪಾಣ್ಯಟಿ: ಉ. ಗ್ರಂ., I, 69-72, ಪು. 20.

97 ಸುಶ್ರುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV 3, 34, ಪು. 37.

ಪದಮೇ ದಶಮೇ ವಾಸಿ ಪ್ರಬುಧೈಃ ಸೂತಮಾರುತೈಃ |

ಏಸಾಧ್ಯತೇ ಬಾಣ ಇವ ಯಂತ್ರಚೈದ್ರೇಣ ಸಜ್ಜರಃ ||

ಎಂಬ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನ ವರ್ಣನೆಯೊಡನೆ ಈ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ⁹⁸.

ಗರ್ಭಾದ್ರ್ವಿತೀಯ ಮಗುವು ಹೊರಗೆ ಬಾಣದಂತೆ ಎಸೆಯಲ್ಪಡುವುದಕ್ಕೆ ಗರ್ಭಾಶಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಸೂತಕಾನಾಯು ಎಂಬ ವಿಶೇಷರೀತಿಯ ಗಾಳಿಯು ಕಾರಣವೆಂದು ಭಾರತೀಯ ಅಯುರ್ವೇದಾಚಾರ್ಯರು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಗರ್ಭಾಶಯದ ಮತ್ತು ಜಠರದ ಮಾಂಸಖಂಡಗಳ ನೊರಲು ಅಲ್ಪವೂ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಬಲವೂ ಆದ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯ ಸಂಕೋಚನವೂ, ಸೂತಕಾಜಲದ ಕೋಶವಾದ ಅಮ್ನಿಯೋಟಿಕ್ ಸ್ಯಾಕ್⁹⁹ ಓದಿದುಮೋಗುವುದೂ ಪ್ರಸವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಆಧುನಿಕ ವಾಕ್ಯಾತ್ಮಕ ವೈದ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಗರ್ಭೋತ್ಪತ್ತಿ, ಭ್ರೂಣದ ಬೆಳವಣಿಗೆ, ಅದರ ರಿಂಗ್, ಪ್ರಸವ, ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಬಹು ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿ ಡಿ. ಎ. ರ್ಯಾಡ್‌ಕ್ಲಿಫ್, ಪೈರ್ಸ್‌ಫೆಲ್ಡ್, ಮಾರ್ಗರೆಟ್ ಓಯೂ ಗಿಲ್ಬರ್ಟ್ ಇವರುಗಳು ಸುಲಲಿತವೂ ಸುಂದರವೂ ಸರಳವೂ ಆದ ಕೈರಿಯಲ್ಲಿ ರೀಡರ್ಸ್ ರೈಜರ್ಸ್ ಬುಕ್ ಆಫ್ ದಿ ಹ್ಯೂಮನ್ ಬಾಡಿ (ಪು. 45-63) ಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಳ್ಳವರು ಈ ರೀಖಣಗಳನ್ನು ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಓದಬೇಕು.

ಚಾತಮಾಪ್ರಸ್ಯ ಕಸ್ಯಾಥ ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ಸ್ತನ್ಯಗೋಚರಾ |

ಪ್ರಾಗ್ ಜನ್ಮಬೋಧಸಂಸ್ಕಾರಾದಿತಿ ಜೀವಸ್ಯ ವಿಶ್ವತಾ¹⁰⁰ || 43 ||

92.

ಹಿಂದಿನ ಜನ್ಮದ ಅನುಭವದ ಅರಿವಿನಿಂದ ಕೇವಲ (ಅಗತಾಣಿ) ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವು ಮೊಲೆಯೊಡನುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಜೀವದ ನೃತ್ಯತೆಯು (ಚಾಪ್ತಕತ್ವವು) (ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ).

ದೇಹವರ್ತಕೂಡಲೇ ಜೀವನು ಕೊನೆಗಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಭಾರತೀಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮವಾದಿಗಳು ಮಂಡಿಸುವ ವಾದಗಳಲ್ಲಿ ಇದೂ ಒಂದು. ಅಗತಾಣಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವಿಗೆ ಐಹಿಕ ಪ್ರಪಂಚದ ಯಾವ ಕರ್ಮಫಲಾಶಾರಗಳೂ, ಕರ್ಮಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳೂ ಇರಲಾರವವಕ್ಕೆ! ಪದಪ್ರಬೋಧನೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಆತು ಸ್ತನ್ಯಪಾನದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದರಿಂದ ಈ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಅನುಭವವನ್ನೂ ಪೂರ್ವಜನ್ಮದಿಂದ ಆತು ಪಡೆದಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಇವರ ವಾದ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಭ್ರೂಣಶಾಸ್ತ್ರವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಉಪಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಪ್ರಾಚೀನ ಅಯುರ್ವೇದಾಚಾರ್ಯರು ಭ್ರೂಣರಚನೆಯ ಬಗ್ಗೆ ಕೊಡುವ ವಿವಿಧ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ಇದನ್ನೇ ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತದೆ. ಗರ್ಭಾಶಯದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು ಯಾವ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪುತಿಯೊಬ್ಬ ಆಚಾರ್ಯನೂ ತನ್ನದೇ ವಾದವನ್ನು ಮುಂದಿಡುತ್ತಾನೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಕಲ್ಪನೆಯ ಕುಡುರೆಯನ್ನೇರಿ ಹಾರಿವೆ. ಇನ್ನುಕೆಲವು ಬಹು ಸೂಲುವಾದ ಭೌತಿಕ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಆವಲಂಬಿಸಿವೆ. ಹಲವುಜೇ ಪ್ರಾದೇಶಿಕರ ಪರಿಚಾಣಕ ಗಳನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾದಕ್ಕೆ ಬಲವಂತವಿಂದ ಮೊಂಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆದಿದೆ. ಹೀಗೆ, ಗರ್ಭೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವಾಗ, ರೌಪಸನು ಕಲೆಯು ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದೂ, ಕೃತಮೀಧ್ಯನು ಹೃದಯವು ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದೂ, ಪದಾಶರನೂ ಸಾಧಿಯೇ ಎಂದೂ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯನು ಕೈಕಾಲಾಗದೆಂದೂ, ಸುಭೂತಿಗೌತಮನು ಮುಂದೇ

29 ಗ: ನೃತ್ಯತಾ; ಅ: ಸತ್ಯತಾ.

98 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಪು. ೧೦, ಅದೇಶ್ವಾಸ, 83.

ನೋಪರಿದೂರಣಿ ಮೇಳುಪ್ಪಾರಿ. ಇದು ಸುಪ್ತಕವು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ 'ಮತವಯೋನಿಧಿ'!⁹⁾ ಚರಕನೂ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಾಪಾರ್ಯರ ಮತಗಳ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಮತವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲು ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು:

ತನೇನಮುಕ್ತಮತಮಗ್ನಿವೇಶಂ ಭಗವಾನ್ ಪುನರ್ವಸುರಾಶ್ರೇಯ ಉಪಾಪಃ :

ಪೂರ್ವಮುಕ್ತಮೇತದ್ಭಗವಾನ್ಶಾಂಯೋಧಾಃಯಮುಫನಿವರ್ತತೇ ಕುಲಸ್ವಿಯಾಪ್ಯಾಸ್ಯ ಸಂತಪ್ತತೇ 80ಗಣಾತಮಾಃ | ವಿಪ್ರತಿವಾದಾಪ್ತೃತ್ವ ಬಹುವಿಧಾಃ ಸೂತ್ರೈಶ್ಚತಾಂ ಬುಹೀಶಾಂ ಸಂತಿ ಸರ್ವೇಶಾಂ ; ತಾನುನಿ ನಿ ಮೋಕ್ಷೋಚ್ಯಮಾಣಾಃ | ತಿರಃ ಪೂರ್ವಮುಫನಿವರ್ತತೇ ಕುಲಾಧಿಪತಿ ಕುಮಾರಶಿರಾ ಭರದ್ವಾಜಃ ; ಪಶ್ಚತಿ, ಸರ್ವೇಂದ್ರಿಯಾಣಾಂ ತದಧಿಪ್ತಾನುಸಂತಪ್ತಾಃ ; ಪೃಥಯಮಿತಿ ಕಾಂಕಾಯನೋ ಬಾಹ್ಯೀಕಭಿವತ್, ಚೇತನಾ ಧಿಪ್ತಾನುತಾಪಃ ; ನಾಭಿಪತಿ ಭದ್ರಕಾಪ್ಯಃ, ಆಪಾರಾಗಮು ರತಿ ಕೃತ್ಯಾ ; ಪಶ್ಚತಯುಗದಮಿತಿ ಭದ್ರದೌತಕಃ ; ಮಾರುಕಾಧಿಪ್ತಾನುತಾಪಃ ; ಪಶ್ಚಮಾದಮಿತಿ ಬದಿಶಃ, ತತ್ಪಾರಾಶ್ಚಾಪಃ ಪೃಥಮಶ್ಚ ; ಇಂದ್ರಿಯಾಗೇತಿ ಜನಕೋ ವೈದೀಹಃ, ತಾಸ್ಯಶ್ಚ ಬುಧ್ಯಧಿಪ್ತಾನುಸಂತಪ್ತಾಃ ; ಪದೋಶ್ಚತಾಪಃ ಅಚಿಂತ್ಯಮಿತಿ ಮರೀಚಿಃ ; ಕಪ್ತಮಃ ; ಸರ್ವಾಂಗಾಧಿಪ್ತೃತ್ವೈಶ್ಚಗವದಿತಿ ಭಸ್ಕಂತರಿಃ ; ತಮವಪನ್ನಂ, ಸರ್ವಾಂಗಾಣಾಂ ತನ್ಮಾತಾಭಿವರ್ತೃತ್ವಾನ್ ಪೃಥಯಪ್ರಭೃತಿಃಸಾಮಃ | ಸರ್ವಾಂಗಾಣಾಂ ತಸ್ಯಶ್ಚ ಹೃದಯಂ ಮೂಲಮಧಿಪ್ತಾನು ಚ ಕೇವಾಲೇದ್ ಭಾವಾನಾಂ ಸರ್ವಾಂಗಾಣಾಂ ತನ್ಮಾತಾಭಿವರ್ತೃತ್ವತಿ, ಸರ್ವೇ ಭಾವಾ ತಸ್ಯನೈಶ್ಚೈಶ್ಚಪ್ರತಿಬದ್ಧಾಃ ; ತನ್ಮಾಧ್ಯಭಾಭೂತ ದರ್ಶನಂ ಸಾಧು ||¹⁰⁾

ಮರೀಚಿ ಕಪ್ತಮನು ಕವಿದಮಪ್ತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕನಿಬುಧು ಸ್ತಪ್ಯ ; ಅಲ್ಲದೆ ಅವನ ಮಾನಸದ ಮಿಶ್ರಿಬ್ಬರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೂ ವಾದಗಳೂ ಕೇವಲ ಅನುಮಾನವನ್ನಾಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದುದರಲ್ಲಿ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಭದ್ರಂತರಿಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಸಾಧುವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅವನ ಪ್ರಕಾರ ಮಾನಸಜಙ್ಗಮ, ಬಿದಿರನ ಮೊಲಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಂತೆ ಹುಟ್ಟಿನೊಡನೆಯೇ ಭ್ರೂಣಕ್ಕೆ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳೆಲ್ಲವೂ ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆನ್ನಬಲ್ಲವು. ಅವರ ಬಹು ಸಣ್ಣ ಗಾತ್ರದಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಾಣಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳು ವಿಕಾಸವಾಗಿ ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪವು ವ್ಯಕ್ತವೆಡುವುದು.¹¹⁾ ಚರಕ, ಸುಪ್ತಕ. ವಾಗ್ಭಟಾದಿಗಳೂ ವಾರ್ಷಕ ದೇವನೂ ಭದ್ರಂತರಿಯನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆಧುನಿಕ ಭ್ರೂಣಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ರೀತ್ಯಾ ಕುಮಾರು ಅದು ವಾದಗಳ ವಯಸ್ಸಿನ ಭ್ರೂಣವನ್ನೇ ಎಲ್ಲ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ ; ಅದುದರಿಂದ ವಾರ್ಷಕ ದೇವನು ಭ್ರೂಣವಿಕಾಸದ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಬಾಹ್ಯವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶಸ್ತ್ರಚಿಕಿತ್ಸಾಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯುತಿಯ ಸಾಂದಿತ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯವನ್ನೂ ಗಳಿಸಿದ್ದ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಅಯುರ್ವೇದಾಚಾರ್ಯರು ಭ್ರೂಣಶಾಸ್ತ್ರದಂತಹ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೆಲ್ಲದರ ಕುರುಮು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಅಕ್ರಿಯಕರವಾಗಿದೆ.

ಮಾನಸ ಭ್ರೂಣದ ವಿಕಾಸವನ್ನೂ ಅವರ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯ ವೇಗವನ್ನೂ ಕೂಡು ನಡೆವಳಿಕೆಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ಸಂಶೋಧನೆಗಳನ್ನು ಬಾಣ ಭೀಷರನು ಬಹು ಪ್ರದಯುಗಮವಾಗಿ ಬಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಈ ವರ್ಣನೆಯೊಡನೆ ಈ ವಿಷಯದ ಉಪಸಂಹಾರಮಾಡಬಹುದು :

9) ಸುಪ್ತಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 31-32, ಛ. 34-35.

10) ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 6, 21, ಛ. 334.

11) ಸುಪ್ತಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 32, ಛ. 35.

An unfertilized egg leads a quiet and relatively uneventful existence. It uses up extremely small quantities of oxygen, and shows about as much activity as a vegetable. But it is very much alive. A sphere only a few millionths of a cubic inch in volume, it contains most of the raw materials needed to start the production of the human infant. The egg is a pinpoint of biological possibilities, a capsule packed with raw material and chemical regulators that can mold the raw materials into tissues and organs. The product has been designed; the equipment and power supply are ready. All that is needed is something to set the whole system going.

That something is the tadpole shaped sperm that succeeds in penetrating the tough outer coating of the egg. It releases the most spectacular burst of living energy known, a chain reaction of splitting cells and rapid cycles of chemical reaction. In fact, the reactions unleashed by the arrival of the sperm takes place at such a breakneck pace, biologically speaking, that nature is continually applying the brakes to prevent things from getting out of hand

Your brain began taking shape when you were minus eight and a half months old and about a twentyfifth of an inch tall. The earliest trace of the nervous system is a raised area or plate on the surface of the waterfilled ball, the human embryo. The edges of the plate grow higher and a portion along the centreline sinks, forming a narrow groove. As the groove becomes deeper and deeper, the petal-like edges curl upward and around toward one another. Soon they touch and fuse into a closed tube.

The nervous system is rushing through its own private evolution which in broad outline duplicates the great sweep of evolution on a large scale. Each second of embryonic life represents developments that took centuries during past geological ages. By the time it has reached the tube stage the human nervous system roughly resembles that of the ancient marine worms, the humble ancestors of all creatures with spines. The brain of a five-week-old embryo has already advanced two hundred million years or more. The so called neural tube is bent in the form of a question mark, and a "blister" at the end of the hook is destined to become the cerebral hemispheres. If our brains stopped growing at this stage, we would rank with the primitive fish on the I. Q. scale.

Within another week or so the embryo has leaped ahead another hundred million years. In human growth as in evolution, the old

brain is already fairly well developed when the new brain or cortex makes its debut. The cortex originates as a thin film of gray tissue which spreads over the uppermost surface of the growing brain. From the third month on it becomes thicker and covers a larger and larger area. Before birth the brain in general, and the cortex in particular, grows faster than the other organs of the body as far as sheer bulk is concerned.¹⁰²

ಭಾವಗಳು ಭಾವಾಃ ಸ್ಯುಃ ಪದ್ವಿಧಾಶ್ಚ ಸ್ಯ ಮಾತೃಜಾಃ ಪಿತೃಜಾಶ್ಚ ಥಾ |

ರಸಜಾ ಅತ್ಯಜಾಃ ಸತ್ತ್ವಸಂಭವಾಃ ಸಾತ್ತ್ವಜಾಶ್ಚ ಥಾ ³⁰ || 44 || 93

ತಾಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು, ತಂದೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು, ರಸದಿಂದ (ಓಜಸ್ಸಿನಿಂದ) ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು, ಅತ್ತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು, ಸತ್ತ್ವದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಅಧ್ಯಾಸದಿಂದ (ಚಾರಯಿಂದ) ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಆದರೆ ಭಾವಗಳು ಆರು ವಿಧವಾಗಿವೆ.

ರಸ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅನ್ನರಸವೆಂದೂ ಸತ್ತ್ವವೆಂದರೆ ಅಂಶಃಕರಣವಿವೇಕವೆಂದೂ ಸಾತ್ತ್ವವೆಂದರೆ ಚಿಂತನೆಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅನುಭವವಿವೇಕವೆಂದೂ ನಿಂಹಧೂನಾಲನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಿದೆ.¹⁰³ ಸಾತ್ತ್ವವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕುನ್ದ್ರನ್ಯರಾಜಾ ಪೂರ್ವಾನುಭವದ ಮುದ್ರೆಗಳು ಎಂಬ ಅನ್ವಪ್ರಾಧ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹⁰⁴

ಈ ಆರು ಭಾವಗಳನ್ನು ಜಾರ್ಜಿಯವನೂ ಸುಶ್ರೇತ ವಾಗ್ವಟದೂ ಹೇಳುವುದು ಅತ್ತೇಯನನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ; ಭರವ್ಯಜನು ಭಾವಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಚರಕನು,

ಏಕಾಂ ಭಾವಾನಾಂ—ಮಾತೃಜಙ್ಘಾಯಂ ಗರ್ಭಾಃ ಪಿತೃಜಙ್ಘಾತ್ಪಜಙ್ಘ ಸಾತ್ತ್ವಜಙ್ಘ ರಸಜಙ್ಘ, ಅಸ್ತಿ ಚ ಖಲು ಸತ್ತ್ವವೌಪಮಾದಿಕಮಿತಿ ಹೋವಾಚ ಭಗವಾನಾತ್ಮೇಯಃ ¹⁰⁵ ಎಂದೂ,

ಸಂಪ್ರಕೃತಃ ¹ ತತ್ರಗರ್ಭಸ್ಯ ಪಿತೃಜಮಾತೃಜರಸಜಾತ್ಯಜಸತ್ತ್ವಜಸಾತ್ತ್ವಜಾಽಽಽ ಲೋಕಲಕ್ಷಣಾಽಽ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಾಮಃ ² ¹⁰⁶ ಎಂದೂ ವಾಗ್ವಟನೂ ¹⁰⁷ ಇವುಗಳ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಜಗದೇಕಮುಖ್ಯವೂ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇವು ಮಾತುರಂತ, ಪಿತುರಂತ ಹುತ್ತು ಪೃಥ್ವೀ, ಅಪ, ತೇಜಸ್ಸು, ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಎಂಬ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಅಂಶಗಳು :

30 ಗ : ಸಾತ್ತ್ವಜಙ್ಘಾಃ ; ಅದರೆ ಅ : ಸಾತ್ತ್ವಗೋಚರಾಃ.

102 John Pfeiffer, The Human Brain, Ch. 3, pp. 37, 38.

103 ನಿಂಹಧೂನಾಲ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 30.

104 ಕುನ್ದ್ರನ್ಯರಾಜಾ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 20.

105 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 3; 3, ಪು. 398.

106 ಸುಶ್ರೇತ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 33, ಪು. 36.

107 ವಾಗ್ವಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 4.6, ಪು. 37-38.

ಅಸ್ತಿ ನಮಜ್ಜ ಕುಶ್ಲಂ ಚ ಸಿತುರುಂಕಾಪ್ರಯೋಗ ಮತಾಃ |
 ರಶ್ಮಂ ದೋಮಾಣವಲಲಂ ಮಾತುರುಂಕಾಪ್ರಯೋಗ ಮತಾಃ |
 ದೋಮಪ್ರಕೃತಲಲಾಸ್ತಿ ನಿ ಪಾರ್ಥವೇಂಕಃ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಃ |
 ಅಭೋಗಂಧಃ ಕುಶ್ಲವಿಜ್ಞಾಪ್ತ ನಿವ್ವಾಲಸ್ಯಾ, ಕ್ಷುಧಾಕಾಂತಿರವಶಸ್ತು ತೈಜಸಃ |
 ಆಕುಂಭನಪ್ರಸರಣಾಭಾತುರಾವೇಶ್ಯನಂ ತಥಾ |
 ನಿರೋಧಶೈಲಿ ವಿಶ್ವೇಯೋ ವಾಯುರಂಕೋ ಮಧೀಷಿಛಃ |
 ದ್ವೇಷೋ ಲಜ್ಜಾ ಭಯಂ ಮೋಹಾ ದೋಷಶ್ಚಾಂತಸ್ತು ನಾಭಃ |³⁰

ಕೀರಲಕ್ಷಣಗಳ ಈ ವರ್ಗೀಕರಣವು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ತಳಹದಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ತಾಯಿಯಿಂದ
 ಉಂಟಾಗುವ
 ಭಾವಗಳು

ಮೃದವಃ ಕೋಣಿತಂ ಮೋದೋ ಮಜ್ಜಾ ಸ್ನೀಹಾ ಯಶ್ಯದ್ ಗುಡಮ್ |
 ಹೃನ್ಮಾ ಭೀತ್ಯೇವಮಾಧ್ಯಾಸ್ತು ಭಾವಾ ಮಾತೈಭವಾ ಮತಾಃ || 45 ||

94

ಮೃದುವಾದ ಭಾಗಗಳು, ರಕ್ತ, ಕೊಬ್ಬು, ಎಲುವಿನ ನೆನೆ (ತಿರುಳು), ಸಿಕ್ತಜನಕಾಂಗ, ಗುಟ್ಟು (ಕೊರಳೆ), ಅಸನವ್ವಾರ, ಹೃದಯ, ಬೊಕ್ಕಸು ಇವುಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಭಾವಗಳು ತಾಯಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳೆಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ.

ತರಗನು ಇವೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾ, 'ಶ್ವೇತ' ಚ ಲೋಹಿತಂ ಚ ಮಾಂಸಂ ಚ ಮೇದಸ್ತು ನಾಭಿಶ್ಚ ಹೃದಯಂ ಚ ಕೈಶೋಮ ಚ ಯಶ್ಯಚ್ಚ ಸ್ನೀಹಾ ಚ ವೈಕೃಶ್ಚ ಚ ಒತ್ತಿಶ್ಚ ಪುರಿಷಾಧಾನ್ ಚಾಮಾರಯಶ್ಚ ವಶ್ಯಾಶಯದ್ವೀಶ್ಚರಗುಧಂ ಚಾಭರಗುಧಂ ಚ ಕ್ಷುದ್ರಾಂಶ್ರಂ ಚ ಸ್ಥೂಲಾಂಶ್ರಂ ಚ ವಸಾ ಚ ವಸಾವತನಂ ಬೇತಿ' ಎಂದು ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ³¹.

ಸುಶ್ರುತನು 'ಮಾಂಸತೋಗತಮೋದೋಮಜ್ಜಾ ಹೃನ್ಮಾ ಭಯಶ್ಯಕ್ ಸ್ನೀಹಾಂತ್ರಗುಡಪ್ರಭೃತಿಃ ಸ್ಯದಧಿ ಮಾತೈಜಾಫಿ' ಎಂದೂ ವಾಗ್ಬಟನು 'ಮೃದ್ವಶ್ಚ ಮಾತೈಜಂ ರಕ್ತಮಾಂಸಮಜ್ಜಗುಡಾದಿಕಂ' ಎಂದೂ³² ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಂದೆಯಿಂದ
 ಉಂಟಾಗುವ
 ಭಾವಗಳು

ಶ್ವಶ್ರುಲೋಮಕೇಶಾಃ ಸ್ನಾಯುಸಿರಾಃ³³ ಭಸುನಯೋ ನಪಾಃ |
 ದಶನಾಃ ಶುಕ್ಲಮಿತ್ಯಾದ್ಯಾಃ ಸ್ಥಿರಾಃ ಪಿತ್ವಗಮುಪ್ಪವಾಃ || 46 ||

95

ಗದ್ಯ-ಮೀಸೆ, ಮೈಕೊದಲು, ತಲೆಗೂದಲು, ಸ್ನಾಯು, ಸಿರಿ, ಭವನಿಗಳು, ಉಗುರುಗಳು, ಹಲ್ಲುಗಳು, ವೀಡುವೇ ಮೊದಲಾದ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಭಾವಗಳು ತಂದೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು.

31 ಆ ಮತು ಈ ಗಳಲ್ಲಿ ಸಿರಾ ಕಬ್ಬರನ್ನು ತಿರಾ ಎಂದೇ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ.

168 ಚರಕ, ಭ. ಗ್ರಂ., IV, 3, 6, ಶ್ಲ. 310.

169 ವಾಗ್ಬಟ, ಭ. ಗ್ರಂ., III, 4, ಶ್ಲ. 37.

2. ಹಿಂದೋಕ್ಷತಿ ಪ್ರಕರಣ

ವಸ್ತು ರಕ್ಷಣಾಭಿಲಾಷೆಗೆ ಸೀರಿಗೊಂಡು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಾಯುಜಗೊಂಡು ಹರಳುಗಿಡದ ಕಾಂಡದಂತೆ ಪೊಕ್ಕಾಗಿರುವುದು ಧಮನಿಯೆಂದೂ ಕಲ್ಪನಾಭಸು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದುವುತಾನೆ.¹⁰⁹ ಸಿರಾ, ಧಮನಿ ಮತ್ತು ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು.

ಕೇಶವಶ್ರುತಮರೋಮಂತಾಸ್ತಿ ಸಿರಾಸ್ವಾಯುಧಮನ್ಯಃ ಕುಶ್ರಂ ಬೇತಿ ಪಿಶ್ಯಪಾಞಿ ಎಂದು ಚರಕನು¹¹¹ ಗರ್ಭಾಸ್ತ್ರ, ಕೇಶವಶ್ರುತೋಮಾಸ್ತಿ ಸುಖದಂಕಸಿರಾಸ್ವಾಯುಧಮನ್ಯರೀತಃ ಪ್ರಭೃತೀಞಿ ಎಂದು ಸುಪ್ತಿಕೆನ್ನ¹¹² ರತ್ನಾಕರಕಾರಣೋದನೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಮ್ಯಕ್ಸುತಾರಿ. ವಾಗ್ಗುಟಿಸು ವೈಶ್ಯಕಂ ತು ಸ್ಥಿರಂ ಕುಶ್ರಂ ಧಮನ್ಯಸ್ಥಿಶ್ಚಾಪಿರಂ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹¹³

ರಸದಿಂದ
ಕಾಂಡಾಗುವ
ಭಾವಗಳು

ಶರೀರೋಪಚಯೋಃ ನರ್ಜೀವ ವೃದ್ಧಿಃ ಸುಪ್ತಿಸಂಘಾತಂ ಸ್ಥಿತಿಃ³² |
ಅಲೋಲುಪಶ್ಚಮುತ್ಪಾದ ಇತ್ಯಾದೀನ್ ರಸಜಾನ್ ವಿಮಃ || 47 ||

96

ದೇಹದ ಬೆಳವಣಿಗೆ, ಬಗ್ಗಾ, [ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ] ಹೆಚ್ಚಾಗುವುದು, ಏಳಿ, ಕಣ್ಣಿ, ಮುಂದುವರಿಯುವಿಕೆ, ವಿಪರೋಧತೆಯಾಗುವುದು, ಹುರುಳು, ಇವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ರಸದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಚರಕನೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಕಾರಸ್ಯಾಧನಾರ್ಥಾತ್ಪ್ರಧಮನ್ಯಃ ಪ್ರಾಣಾನುಬಂಧಸ್ತ್ವಸ್ತಿಃ ಪುಷ್ಕಿಲತ್ವಾಹಶ್ವೇತಿ ರಸಜಾಞಿ |¹¹⁴
ಸುಪ್ತಿಕೆನ್ನ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ಹಾಸಿಯನ್ನೂ ಈ ಪಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಕರೀರೋಪಚಯೋ ಬಲಂ ವರ್ಜಃ ಸ್ಥಿತಿಶಾಸ್ತ್ರಾಽಪ್ಯ ರಸಜಾಞಿ |¹¹⁵

ವಾಗ್ಗುಟಿಸು ' ರಸಬಂ ವಪುಷೋ ಬಸ್ತವೃತ್ತಿವ್ಯಧಿರರೋಲುತಾ ' ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹¹⁶

ಅತ್ಯದಿಂದ
ಹುಟ್ಟಿದ
ಭಾವಗಳು

ಇಚ್ಛಾ ಪ್ರೇಷಃ ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ಧರ್ಮಾಧವರ್ತೌ ಚ ಭಾವನಾ |
ಪ್ರಯತೋಚ್ಚ ಜ್ಞಾನಮಾಯುಶ್ಚೇಂದ್ರಿಯಾಣೀತ್ಯಾತ್ಮಜಾ ಮತಾಃ || 48 || 97

ಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು, ಬೇಡ ಎನ್ನುವುದು, ಸಂತೋಷ, ನೋವು, ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮ ಮತ್ತು

32 ಅ, ಗ : ಶ್ವಸ್ತಿ.

33 ಅ : ಪು. 31.

109 ಕಲ್ಪನಾಭ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 38.

111 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 3, 7, ಪು. 310.

112 ವಾಗ್ಗುಟಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 5, ಪು. 37.

113 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 3, 12, ಪು. 312.

114 ವಾಗ್ಗುಟಿ, ಪು. ಗ್ರಂ., III, 6, ಪು. 38.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಕಲ್ಪಿಸಿತೊಳ್ಳುವುದು < ಭಾವನಾ >, ಕಾರ್ಯತೀತತೆ, ತಿಳುವಳಿಕೆ, ಬದುಕಿನ ಕಾಲಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಂಬುವುಗಳು ಆತ್ಮದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವುಗಳೆಂದು ಸಮ್ಯಕ್ವಿವರಣೆ.

ಜರಾಭಿಮಾನವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಆತ್ಮಜ್ಞಾನವೆಂದೂ, ಆಯುಃ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಆಯುಃ ಯೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣಿತರಾದವರು ತಪ್ಪಿಸುವುದು ಎಂದೂ ಹೇಳಿ, ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣ-ಅಪಾನಗಳೆಂಬ ವಾಯುಗಳು, ಸ್ವೇದನೆ, ಧಾರಣೆ, ಆಕಾಶ, ಸ್ವರ, ಚಕ್ಷುಃ, ಶ್ರೋತ್ರ, ಧೃತ್ಯ, ಬುದ್ಧಿ, ನೆನಪು, ತಾಪ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಇವುಗಳು ಆತ್ಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗತಕ್ಕವು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ¹¹⁵. ಧರ್ಮ, ಅಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಅವನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಸುಖ, ಶುಖ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಜ್ಞಾನ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಆಯುಃ, ಸುಖದುಃಖಗಳು, ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ¹¹⁶. ವಿದ್ವಾನ್ ಯೋಗಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು, ಅರಿವುಗಳಿಗಿಂತ, ಧರ್ಮಾಧರ್ಮತೀತಗಳು, ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ, ಬುದ್ಧಿ, ಇಚ್ಛೆ, ದ್ವೇಷ, ಪ್ರಯತ್ನ, ಅಹಂಕಾರ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ಆಯುಃ, ಸ್ವರ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆತ್ಮದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿದವುಗಳೆಂದು ವಾಕ್ಯವಿವರಣೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ¹¹⁷.

ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಗರ್ಭೋಪನಿಷತ್ತನ್ನು ಅನುವರಿಸಿ ಪಿತೃಜ್ಞ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಆರು ಭಾವಗಳೂ ಭೂದಿಂದ ಮೂರನೆಯ ತಿಂಗಳಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ, ಅವರಿ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಬೇರೆ ಆಕರಗಳಿಂದ, ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಆಕಾಶಾಲ್ಪಾಭವಂ ಸೌಕ್ಷ್ಮ್ಯಂ ಶಬ್ದಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಬಲಾದಿಕಂ |
ವಾಯೋಕ್ಷ ಸ್ಪರ್ಶನಂ ಚೇಕ್ಷಾಂ ವ್ಯೂಹನಂ ರೌಕ್ಷ್ಯಮೇವ ಚ |
ಏತ್ತಾತ್ಮು ಜಲಾನಂ ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ಥ್ಯಂ ರೂಪಂ ಪ್ರಕಾಶಿತಮನ್ |
ರಸಾತ್ಮು ರಸನಂ ಕೈತ್ಯಂ ಸ್ನೇಹಂ ಕ್ಲೇದಂ ಸಮಾರ್ದವಮ್ |
ಭೂಮೇರ್ಗಾಂಧಂ ತಥಾ ಘ್ರಾಣಂ ಗೌರವಂ ಮೂರ್ತೀಮೇವ ಚ |
ಆತ್ಮಾ ಗೃಹ್ಯಾತ್ಮುಃ ಸರ್ವಂ ತೃತೀಯೇ ಸ್ತಂದತೀ ತತಃ || ¹¹⁷

ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಶ್ರವಣಂ ಸ್ಪರ್ಶನಂ ದರ್ಶನಂ ತಥಾ |

ರಸನಂ ಘ್ರಾಣಮಿತ್ಯಾದಿಃ ಪಂಚ ತೇಜಾಃ ತು ಗೋಚರಾಃ || 49 ||

98

ಈಳುವಿಕೆ, ಮುಟ್ಟುವಿಕೆ, ನೋಡುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ರುಚಿನೋಡುವುದು, ವಾಸನೆ ನೋಡುವುದು, ಈ ಐದೂ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ವಿಷಯಗಳು—

ಶಬ್ದಃ ಸ್ಪರ್ಶಪ್ರಕಾಶರೂಪಂ ರಸೋ ಗಂಧ ಇತಿ ಶ್ರಮಾತ್ |

ವಾಕ್ಯರಾಂಭಿಗುದೋಪಸ್ತಾನಾಹುಃ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ತು || 50 ||

99

—ಶ್ರವಣವಾಗಿ ಶಬ್ದ, ಸ್ಪರ್ಶ, ಹಾಗೆಯೇ ರೂಪ, ರಸ ಮತ್ತು ಗಂಧಗಳು. ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಗಳಾದರೂ ಮಾತು, ಶೈ, ಕಾಲು, ಆಸನವಾದರ ಮತ್ತು ಜನಾಂಗಗಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

115 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 3, 10, ಪು. 312.

116 ವಾಗ್ಭಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 5 ರಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ; ಪು. 37-38.

117 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಅದೇಶ್ವರ, 76-78.

ವಚನಾಧಾತವಮನವಿವರ್ಗರತಯಃ ಕ್ರಮಾತ್ |

ಕ್ರಿಯಾಶ್ಚೇಷಾಂ ಮನೋಬುದ್ಧಿರಿತ್ಯಂತಃಕರಣವ್ಯಯಮ್ || 51 || 100

ಮನುಷ್ಯ, ಹಿರಿಯುವಿಕೆ, ಚಲಿಸುವುದು, [ಜಲಮಾಲಗಳನ್ನು] ಹೊರಕ್ಕೆ ಪ್ರವಿಸುವುದು, ಸಂಭೋಗ (ಇವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ) ಅವುಗಳ ಕ್ರಿಯೆಗಳು. ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಗಳಿರತೂ ಅಂತಃಕರಣಗಳು.

ಜಗದೇಕಮುಲ್ಲನೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಜಿಹ್ವಾಶ್ಚ ಪುರ್ಣಾಸಾಕ್ಷಿಸ್ತ್ಯಾತ್ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವಂಚಕಮ್ |

ಉಪಸ್ತು ಗುಹಮಾಶ್ವಾತಕರಾಃ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಂ ಮಹಮ್ (?-ಯ ಮಂಚಕಮ್ ?) |¹¹⁸

ಯಜುರ್ವೇದದ ಶಾಂಕರಶೋಧನವು, ಇವುಗಳ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ :

ಮನಸ್ವಾ ನಂ ಗಣಂತಾಂ ಬುದ್ಧೇರ್ವೇದನಂ ಅಹಂಕಾರಸ್ಯ ವ್ಯವಯಂ ಚಿತ್ತಸ್ಯ ನಾಭಿರತಿ ||¹¹⁹

ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ಚ ವಿಷಯೌ ವಿಶ್ವೇಯೌ ಮನಸಃ ಕ್ರಿಯಾ |

ಸ್ವತಿಭ್ರಾಂತಿ¹²⁰ ವಿಶಲ್ಯಾದ್ಯಾ ಧಿಯೋಽಧ್ಯವಸಿತಿ¹²¹ ಮಾರ್ತಾ || 52 || 101

ಸುಖ, ದುಃಖ ಮತ್ತು ವಿಷಯಗಳಿರತು, ಇವು ಮನಸ್ಸಿನ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ನೆನಪು, ಭ್ರಾಂತಿ (ತಪ್ಪು ತಿಳಿಯುವುದು), ಸಂಜ್ಞೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬುದ್ಧಿಗೋಚರಗಳೆಂದು ಸಮ್ಯಕ್ವಿವೆ.

ಕ್ರಿಯಾ

ಬ್ರಹ್ಮಯೋನೀನೀಂದ್ರಿಯಾಸು ಭೌತಿಕಾನ್ಯತರೇ ಜಗುಃ |

ಶಶ್ವಾತ್ಮಮಂತಃಕರಣಂ ಗುಣಭೇದಾತ್ ತ್ರಿಧಾ ಮತಮ್ || 53 || 102

ಇತರರು ಭೌತಿಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಯೋನಿಗಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ಅಂತಃಕರಣವು [ತಪ್ಪು] ಗುಣವೃತ್ತಿನ ಭೇದದಿಂದ ಮೂರುಬಗೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ.

ನಲವತ್ತೆಂಟನೆಯ ವಿಸ್ತೀರ್ಣದ ಜೀವನು ತನ್ನ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೆ ಮಂಚಿಕರಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೂ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ರಮವು ಮೊದಲಂತಿಗಳು ಹೇಳಿವೆ. ಇವರನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಅವಳಿ ಎಂದು ಕರೆಯಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಪಾಶಸ್ತಿಕವಿಸುತ್ತಾ ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಮುದಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಬುದ್ಧಿಮನಸೋಶ್ಚ ಕರಣಯೋರಹಮತಿ ಪ್ರಜ್ಞಾನಪ್ರತಿಭಾಸಾಲಂಬವ್ಯಂ ಯೋಗಃ ||¹²²

ಜೀವನ ಅವಶ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ಭೋಗಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೇ. ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸುಗಳೆಂಬ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಜ್ಞಾನ (ಪರಗೇ ಗೋಚರವಾಗುವುದು),

34 ಅ : ಭೇತಿ. 35 ಅ, ಕ : ಧಿಯೋ ವ್ಯವಸಿತಿ.

118 ಶಾಂಕರಶೋಧನವು, ಅಜ್ಞೇತೃರತಃ ಅನಭಿಪ್ರಾ, ಪು. 549.

119 ಪಾಶಸ್ತಿಕವು, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನಮುದಿ, ಸಂಪದಾನಾಲಂಕಾರ ಉಪ್ಪತ್ಯತಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 41.

2. ಮಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರತಿಭಾಸ, ಅಲಂಬನಗಳ ಮೂಲಕ ಆಹಂ ಪ್ರಜ್ಞೆಯುಂಟಾದರೂ, ಕೇವಲ ಇದರಿಂದಲೇ ಜೀವನ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗುವ ವಿಷಯ, ವಾಸನೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಭೋಗವು ಅಗಲಾರಬೇಡು ಎಂದು ನಮಗೇ ಅರಿವು. ಭೌತಿಕ ಪ್ರಸಂಜನದಲ್ಲಿರುವ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಅಹಂಪ್ರಜ್ಞೆಗೂ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವ ಸೀತುವೆಗಳೇ ಈ ಐದು ಬ್ರಹ್ಮಯೋಗಿಗಳು. ಇವು ತುಂಬಾ ಅಪ್ರವರ್ಣನೀಯವಾಗಿವೆ. ಯೋಗಿಯಿಂದಲೇ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ. ಸಮಷ್ಟಿಬ್ರಹ್ಮದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೂ, ಅದರ ಎಂದರೆ ಭೌತಿಕಪ್ರಪಂಚದ ಹಾಗೂ ಅಹಂಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಗೋಚರ, ಸಾರ್ವಕತೆಗಳಿಗೂ ಇವುಗಳೇ ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನಗಳು. ಜ್ಞಾನ-ಜ್ಞೇಯ-ಜ್ಞಾಪ್ಯ, ಕ್ರಿಯಾ-ಕರಣ-ಕರ್ತೃ ಮುಂತಾದ ಸಂಬಂಧಗಳು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅನುಭವಗಳ ಸಮಗ್ರತೆ ಮತ್ತು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಗಳು ಗೋಚರವಾಗುವುದೂ ಇವುಗಳ ಮೂಲಕವೇ. ಇವು ವಸ್ತು ಅಥವಾ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕವೇ, ವೀಕ್ಷಕ ಅಥವಾ ಅನುಭವಿಯಲ್ಲಿ ಇವೆಯೇ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಚರ್ಚೆ ನಡೆದಿದೆ; ಆದು ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕೃತ. ಇದು ಜೀವಾದರೂ ಇದರಿ, ಬ್ರಹ್ಮದ ಕುಳಿತ ಸ್ವರೂಪದ ಜ್ಞಾನವು ಅಗಲಬೇಡದರೆ ಈ ಬ್ರಹ್ಮಯೋಗಿಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಅಗಲಬೇಡ; ಈ ಜ್ಞಾನದ ಮೂಲಕವೇ ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಡು. ಅದುದರಿಂದ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಜ್ಞಾನಸಹಸ್ರ(epistemology)ದಲ್ಲಿ ಇವಳೆ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಪ್ರಸಂಜನದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮವು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಿಯಾದುದರಿಂದ ಭೌತಿಕವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳೇ ಬ್ರಹ್ಮಯೋಗಿಗಳೆಂದು ವೇದಾಂತಿಗಳು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ. ಸಾಂಖ್ಯರು ಬ್ರಹ್ಮಯೋಗಿಗಳು ಭೌತಿಕಗಳಲ್ಲವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ವೈಶೇಷಿಕರು ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾಗಿ ಭೌತಿಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಸೃಷ್ಟಿ ಮೊದಲಾದ ಭೂತಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದುವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಜೀವನದ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವೇದಾಂತಸಂಧಾನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಜಗತ್ತು ಮಿಥ್ಯಾಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಾಗಿ ಏಕಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಅಧಾರವಾಗಬೇಡುಂಬುದೇ ಇದರ ವಾದ. ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯನಾದ ಚರಕನು ಜ್ಞಾನ-ವೈಶೇಷಿಕ ಸಂಧಾನೆಂದು :¹²⁰

ಪಾದಯಶ್ಚೇತನಾ ಪಶ್ಯಾ ಧಾತವಃ ಪುರುಷಃ ಸ್ವೃತಃ |

ಚೇತನಾಧಾತುರಶ್ಚೇತಃ ಸ್ವೃತಃ ಪುರುಷಸಂಸ್ಥಿತಃ ||¹²¹

ವೈಷ್ಣವಶಾಸ್ತ್ರಸಮೀಪ ಜ್ಞಾನಂ ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಾತ್ ತಚ್ಚ ವರ್ತತೇ |

ಅಣುತ್ವಮಥ ವೈಕಲ್ಯಂ ದ್ವೈಗುಣೌ ಮನಸಃ ಸ್ವೃತೌ ||¹²²

ಮಹಾತತ್ತ್ವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅಹಂಕಾರವು ವೈಕಾರಿಕ, ತೈಜಸ, ಮತ್ತೆ ಭೂತಾದಿ ಎಂದು ಮೂರು ರೂಪಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ವೈಕಾರಿಕ ಹಾಗೂ ತೈಜಸದ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಬುದ್ಧಿಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು

120 ಪಶ್ಚಿಮಾರ್ಥವು ಪರಮವು ಸಾಂಖ್ಯೀಯವೂ ಸುತ್ತುತನವು ಅಸುರಿ ಅಥವಾ ಪಂಚಮಾ ಸಂಧಾನೆ ನೋಡುವ ಸಾಂಖ್ಯೀಯವು ವೇದಾಂತವೇ. ಸುತ್ತುತನವೆಂದರೆ, ಮುನ್ನುಡಿ, ಪು. 15. ಅದರ ಪರಮವೆಂದರೆ ಜ್ಞಾನಾಧಾರವಾದ ಚರ್ಮಾಪವತ್ತವು ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಸೃತೇಶಿಕರಂದೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಅಯಂ ಚ ಸ್ವತೇಶಿಕರವಸರಗೃಹೀತೃತಿವ್ಯಾಪ್ತವಿಷಯಃ ಪುರುಷಃ ; ಅಯಮೇವ ' ಸಂಜಮಾ ಘಟಕರೇವಸಮಾಯಃ ಪುರುಷಃ ' (ಸುತ್ತುತನವೆಂದರೆ, ಸುತ್ತುತನವು, ಅಧ್ಯಾಯ 1) ಇತ್ಯದೇವ ಸುತ್ತುತನ ಪುರುಷಃ | ' ಪರಮವೆಂದರೆ, IV, 1, 16 ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಾಧಾರ, ಪು. 237 ಮತ್ತು ಮುಂದಕ್ಕೆ.

121 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 1, 16, ಪು. 287.

122 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 1, 19, ಪು. 288.

2. ವಿದೇಶೀಕೃತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಎಂಬ ಹನ್ನೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಜನ್ಮಿಸುತ್ತವೆ. ಭೂತಾದಿಯು ಕೈಜನದಿಂದಲೇ ಸೇರಿ ಇಂದ್ರಿಯವಿವಯಗಳಾದ ತನ್ಮಾತ್ರಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಸುಪ್ರತನ ಪಂಥ.¹²³ ವಾಗ್ವಟನು ಪಂಚಿ ಪ್ರಕಾಶನೋ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹²⁴

ಬ್ರಹ್ಮಯೋಗಿಗಳು-ಎಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು-ಭೌತಿಕಗಳು ಅಥವಾ ಅಭೌತಿಕಗಳು ಎಂಬ ಎರಡು ದರ್ಶನ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಭೌತಿಕವೆಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಅಜ್ಞಾನದಮೂಲಕ ಭೌತಿಕವೆಂದು ಭ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರುವ ಆದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಮಯವೇ ಆದ, ಎಂಬ ಸಾಂಖ್ಯದರ್ಶನವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಭೌತಿಕವೆಂದರೆ ಅಹಂಕಾರಕ್ಕೂ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ವತಂತ್ರವಸ್ತುವೊಂದನ್ನು ಎಂದರೆ ಭೂತವನ್ನು ಹೇಳಿ ಜ್ಞಾನ-ವೈಶೇಷಿಕ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದಂತಾಯಿತು.

ಸತ್ತ್ವವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾವ; ಗುಣವಲ್ಲ. ಈ ಭಾವದಿಂದಲೇ ಸಾತ್ತ್ವಿಕ, ರಾಜಸ ಮತ್ತು ತಾಮಸಿಕವೆಂಬ ಮೂರು ಗುಣಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಪಾತು ಸ್ಥಿತಿಯಿದ್ದರೆ ಮೋಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿನ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರವಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯವು ಉಂಟಾದಾಗ ಸೃಷ್ಟಿಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.

ತಾತ್ಪರ್ಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಬುದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಸತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಅಂತಃಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಸಾತ್ತ್ವಿಕಭಾವಗಳು

ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮ ಇತಿ ಗುಣಾಃ ಸತ್ತ್ವಾತ್ಪು ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾತ್ |

ಅಸ್ತಿತ್ವಮದ್ಧಮೈಕಂ ರುಚಿಪ್ರಭೃತಯೋ ಮಹಾಃ || 54 || 103

ಸತ್ತ್ವ[ವೆಂಬ ಅಂತಃಕರಣ] ಸಾತ್ತ್ವಿಕ [ಭಾವ]ದಿಂದ ಸತ್ತ್ವ, ರಜಸ್ಸು ಮತ್ತು ತಮಸ್ಸು ಗಳೆಂಬ ಗುಣಗಳು(ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ). ಸಾತ್ತ್ವಿಕ [ಗುಣ] ದಿಂದ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಮದ್ಯಮಾದ ಭವಾದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಜವೆಂದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು (ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ) ಎಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ.

ಸುಪ್ರತನು ಸಾತ್ತ್ವಿಕಗುಣದ ಭಾವಗಳನ್ನು ದಯೆ, ಸುಖವನ್ನು ಪಾಲುಗೊಳ್ಳುವ ಬುದ್ಧಿ, ಸಹಿಷ್ಣುತೆ, ಸತ್ಯ, ಧರ್ಮ, ಜ್ಞಾನ, ಬುದ್ಧಿ, ಮೇಧಾಶಕ್ತಿ, ನೆನಪು, ಭೈರ, ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ ಇವುಗಳೆಂದೂ¹²⁵ ವಾಗ್ವಟನು ರುಚಿಯಾಗಿರುವುದು, ಅಸ್ತಿತ್ವ (ಅತ್ಯಂತ ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯವು ಇದೆಯೆಂದು ನಂಬುವುದು), ಭವಾದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಾಸ, ಜ್ಞಾನ, ಇವುಗಳನ್ನೂ¹²⁶ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಸ್ತಿತ್ವವೆಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ (ಪ್ರತ್ಯವು) ಇದೆ (ಅಸ್ತಿ) ಎಂದು ನಂಬುವುದು.

ರಾಜಸ ಭಾವನ
ಭಾವಗಳು

ಕಲ್ಮಾಸ್ತು ರಾಜಸಾದ್ಯವಾಃ¹²⁷ ಕಾಮಕ್ರೋಧಾದಯಃ |

ನಿದ್ರಾಃ ಲಸ್ಯಪ್ರಮಾದಾರ್ತಿವಂಚನಾದ್ಯಸ್ತು ತಾಮಸಾತ್ || 55 || 104

ಸತ್ತ್ವ [ವೆಂಬ ಅಂತಃಕರಣ]ದ ರಾಜಸ [ಗುಣ]ದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಭಾವಗಳು ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ

36 ಗ; ಆದರೆ ಆ: ಪುಷ್ಕಧರ್ಮೀಕ; 37 ಗುರುಭರ್ಮೀಕ.

37 ಆ: ರಜಸೋ ರಾಜಸಾ ಭಾವಾಃ ?

123 ಸುಪ್ರತ, ಅ. ಗ್ರಂ., I, 1-17, ಪು. 1-7.

124 ವಾಗ್ವಟ, ಅ. ಗ್ರಂ., III, 2-8.

125 ಸುಪ್ರತ, ಅ. ಗ್ರಂ., I, 18, ಪು. 8.

126 ವಾಗ್ವಟ, ಅ. ಗ್ರಂ., III, 7, ಪು. 38.

ವೊದಲಾದವುಗಳು. ಇದ್ರಿ, ಸೋಮಾರಿತನ < ಅಲಸ್ಯ >, ತಪ್ಪುಮಾಡುವಿಕೆ, ಅಪತ್ತು, ಮೋಸಮಾಡುವಿಕೆ ವೊದಲಾದವುಗಳಾದರೋ ತಾಪಸದಿಂದ [ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ].

ಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ಮೂರನೆಯ ಅಂಶಕರಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ದಾಹನ ಗುಣದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುತನು ಹೆಚ್ಚಾದ ದುಃಖ, ಅಲೆಯುವಿಕೆ, ಚಂಚಲಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಸುಳ್ಳುಬೋಧನೆ, ಕಂಚಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ದಂಭವಾಗಿರುವುದು, ಗರ್ವ, ಸಂಶೋಧನೆಯಿಲ್ಲ, ಕಾಮ, ಕ್ರೋಧ ಇವುಗಳನ್ನೂ¹²⁷ ವಾಗ್ವಟಿಳು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಮಾತನಾಡುವುದು, ಅಹಂಕಾರ, ಬೊಟ್ಟಿ ಕಿಚ್ಚು, ಕ್ರೋಧಗಳನ್ನೂ¹²⁸ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ತಾಮಸಿಕ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಿಷಾದ, ಹಾಸ್ಯಕತೆ, ಅಭಿಮಾನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವುದು, ಬುದ್ಧಿಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ತಡೆಯಾಗುವುದು, ಅಜ್ಞಾನ, ಕೆಟ್ಟವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ, ಕರ್ತವ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರಾಸಕ್ತಿ, ಇದ್ರಿ, ಇವುಗಳೆಂದು ಸುತ್ತುತನೂ¹²⁹ ಭಯ, ಅಜ್ಞಾನ, ಇದ್ರಿ, ಸೋಮಾರಿತನ, ವಿಷಾದಗಳೆಂದು ವಾಗ್ವಟಿಳನೂ¹³⁰ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸತ್ತ್ವ, ತಾಮಸಿಕ
ಭಾವಗಳು

ಪ್ರಸನ್ನೇಂದ್ರಿಯಾಽಽರೋಗ್ಯಾಽಲಸ್ಯಾಽವ್ಯಾಽಸ್ತು ಸಾತ್ತ್ವಿಕಾಃ |
ದೇಹೋ ಭೂತಾತ್ಮಕಃ ತಸ್ಮಾದಾಪತ್ತೇ ತದ್ಗುಣಾನಿವಾಹ್ || 56 ||

105

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಚದುರಾಗಿರುವುದು, ಕಾಯಲಿಗಳಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಸೋಮಾರಿತನಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಇವೇ ವೊದಲಾದವುಗಳಾದರೋ ಅಜ್ಞಾನ (ತಾಳ) ದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು. ದೇಹವು ಭೂತಗಳೆಂದಾದುದು; ಅದುವರಿಂದ ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಅತ್ಯುಪಭಾವವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅಂಶಗಳಾದ ಅಂಶಕರಣಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದನಂತರ ವಾರ್ತಾದೇವನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಾಳೆಯಿಂದ-ಎಂದರೆ ಪದೇಪದೇ ನಡೆಸುವ ಕರ್ಮವ್ಯಾಪಾರದಿಂದ-ಹುಟ್ಟುವ ಭಾವಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೂ ಈ ಗುಣಗಳ ಬೊಡಗಿ ಅರೋಲುತೆ, ಸ್ವರವರ್ಣದೀಪಸಂದತ್ತು (ಇದನ್ನು ಅತ್ಯುಪಭೂ ಹೌದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ), ಸಂಶೋಧಾಧಿಕ್ಯ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ¹³¹. ಸುತ್ತುತನು ವೀಕ್ಷ, ಅರೋಗ್ಯ, ಬಲ, ಬಣ್ಣ ಇವುಗಳನ್ನೂ¹³² ವಾಗ್ವಟಿಳು ಅಯಸ್ಸು, ಅರೋಗ್ಯ, ಲೋಲಾಸ್ಥ, ಪ್ರಭೆ ಮತ್ತು ಫಲಗಳನ್ನೂ¹³³ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅರೋಗ್ಯವು ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿಯೆಂದು ನಮ್ಮ ಅಯುರ್ವೇದಾಚಾರ್ಯರಿಬ್ಬರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತದ್ದರಿಂದ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಅರೋಗ್ಯವನ್ನೂ (ಎಂದರೆ ಅರೋಗತೆಯನ್ನೂ) ಪಟುವಿಟೆಯನ್ನೂ ಒಳ್ಳೆಯ ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ದೇಶಿಕೋಳ್ಳುವುದು, ಅವು ಸ್ವಭಾವ ಜನ್ಯಗಳಲ್ಲ, ಪೂರ್ವಕರ್ಮದ ಫಲಗಳಲ್ಲ, ಅನುವಂಶಿಕಗುಣಗಳಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಚದುರಾಗಿ ಕೆಲಸಮಾಡುವುದು ಹೀಗೆಯೇ ಅಭ್ಯಾಸತತ್ಪರತೆಯಿಂದಲೇ ಬರುತ್ತದೆ.

ಈ ಅರು ವಿಧದ ಭಾವಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿ ತಳವಾಡುತ್ತಿದ್ದಿದ್ದು ತಮ್ಮ ಪಾಂಡಿತ್ಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಾಯೆಂಬೆಂದಿಗಿಂದಲೂ ತನ್ನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಂದಲೂ, ಅಭ್ಯಾಸಬಲದಿಂದಲೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಗುಣಸಮುದಾಯವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಅನುಭವದೇವೈದ್ಯರೇ ಅಗದೆ. ಇದನ್ನು ಅಭಿಜ್ಞಾನವಾದಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ :

127 ವಾಗ್ವಟಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 8, ಛ. 38.

128 ಆರಣ್ಯ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 3, 11, ಛ. 312.

Testicles and ovaries possess functions of overwhelming importance. They generate male or female cells. Simultaneously they secrete into the blood certain substances which impress the male or female characteristics on our tissues, humours and consciousness and give to all our functions their intensity. The testicle engenders audacity, violence and brutality, the qualities distinguishing the fighting bull from the ox drawing the plough along the furrow. The ovary affects the organism of the woman in an analogous manner.¹²⁹

The father and the mother contribute in equal proportions to the formation of the nucleus of the ovum which engenders every cell of the new organism. But the mother gives also, in addition to half its nuclear substance, all the protoplasm surrounding the nucleus. She thus plays a more important part in the genesis of the embryo than the father does. Indeed, parental characteristics are transmitted to the offspring by the nucleus. But the remaining part of the cell also has some influence. The laws of heredity and the present theories of the geneticists do not entirely elucidate these complex phenomena.¹³⁰

Our form is moulded by our physiological habits and even by our usual thoughts. Its characteristics are partly due to the muscles running under the skin or along the bones.¹³¹

ಜ್ಯೋತಿಷಿ ಅಲ್ಲದೆ ಭೃಗುಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ವೇದೆಯುಂಟು ಜೀವಾಣುಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗುಣಭಾವಾದಿಗಳನ್ನು ತಂದೆತಾಯಿಗಳಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶಗಳೇ ಕಾರಣವೆಂದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದೆ. ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ತಂದೆತಾಯಿಗಳನ್ನು ಹೋಮೋಜೈಗಸ್ (homozygous) ಮತ್ತು ಹೆಟೆರೋಜೈಗಸ್ (heterozygous) ಎಂಬ ಸಮ ಅಥವಾ ವಿವಿಧ ಪಾತಿಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಬಹುದು. ಭಾರತೀಯ ಜ್ಯೋತಿಷ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಾತಕಗಳ ಕುಲದೋಷವೆಂಬ ಶಕ್ತ್ಯುಳ್ಳ ಇವನ್ನೇ ಸ್ವಲ್ಪಲಾಗಿ, ಆದರೆ ಧನ್ಯವಾದ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳನ್ನವಲಂಬಿಸಿ, ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಈ ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರೋಮೋಸೋಂಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಲೋಸೋಂಗಳೂ ಎಕ್ಸ್ ಮತ್ತು ಯೈ ಎಂಬ ಲೈಂಗಿಕ ಕ್ರೋಮೋಸೋಂಗಳೂ, ಜೀನ್ ಎಂಬ ಗುಣಕಾರಕವಾದ ಮೂಲಾಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ರೋಮೋಸೋಂಗಳೂ ಮತ್ತು ಡಾಮೇನೆಟ್ ಅಥವಾ ಡಿಸಿಎ ವಿಭಾಗಗಳೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣಗಳೆಂದೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಒಂದು ಧರ್ಮವು ಸಮೀಕರಣದಿಂದ ಮುಂಗಾಣಬಹುದೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ.¹³²

ಎಲ್ಲಾ ವಿಧಗಳ ಪ್ರಾಣಿಜೀವಿಗಳೂ ಮೂಲಪ್ರಕೃತಿ ಜೀವಾಣು. ಇವರ ವಿವಿಧ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ರಚನಾ ವಿಸ್ತಾರವೆಂಬುದೇ ಜೀವಿಜೀವಿ ಅಂಗಗಳ ರಚನೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಫಲ ಮತ್ತು ಮಿಮಳೆಗಳ ಜೀವಾಣುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು,

129 ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 92.

130 ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 94.

131 ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 49.

132 ಕ್ರೈ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 58-59.

ವಿಶ್ವೇಷ ಬಗೆಯ ಜೀವಾಣುಗಳೂ ತಮ್ಮನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೇ ಜಗತ್ತಿನ ಸರ್ವ ಜೈವಿಕ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ಜರುಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗದಲ್ಲಿಯೂ ಜಾತಿಯ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ ಗುಣಗಳೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುವ ವ್ಯವಹಾರವೂ ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಬೀಜರೂಪವಾಗಿ ಅಡಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಂದರೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಗುಣಗಳು (ಅದುದರಿಂದ ಜಾತಿಯ ಗುಣಗಳು) ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಿದುಳು, ಹೃದಯ ಮುಂತಾದ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಇದ್ದು, ಪ್ರಭಾವಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಕೋಟಿಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರತಿ ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಶಾಶ್ವತದೇವನು ಜೀವನಿಗೆ ದೇಳುವ ವಜ್ರಾವನಗಳನ್ನೂ ಅಧುನಿಕ ಜೀವದಾಸ್ಯ ಸಂಕೀರ್ಣಧನೆಯ ಭರಿತಾಂತಗಳನ್ನೇ ಕಾಣಬಹುದು. ಪ್ರಾಚೀನಭಾರತೀಯ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನೂ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಬಣ್ಣವನ್ನು ಕಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ಹಲವುನೀತಿ ಅಂತಹ ಉತ್ತಿಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಪ್ರಸಾರವೂ ಕಡಿಮೆಯೇ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅದುದರಿಂದ ಜ್ಞಾನಾರಣ್ಯಗಳಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಚೀನಭಾರತೀಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧುನಿಕ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಸಂಕೀರ್ಣಧನಗಳ ವಿಧಾನ, ಭರಿತಾಂತಗಳಿಂದ ಪುನರ್ವಿವರಿಸಿದರೆ ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಸೂ ಮಿತ್ತವೆ ಜ್ಞಾನಭಂಡಾರಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ.

ಜೀವಾಣು ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಗುಣವಾಹಕ ವರ್ಣತಂತುಗಳಾದ ಕ್ರೋಮೋಸೋಮಗಳ ವಿವರದಲ್ಲಿ ಜೀವವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಬೇರೇನಾದರೂ ಸಂಕೀರ್ಣತೆ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದು ಅತ್ಯಾಕ್ಷರ್ಷ್ಯಕರವೂ ಅಸಮಂಜಸವೂ ಆಗಿರುವ ಸಂಗತಿಗಳು ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುತ್ತಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುವುದು ಈ ಗ್ರಂಥದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಮೀರಿದ್ದು. ಆದರೂ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಬೇರೆಯುವ ವಿಷಯದಲ್ಲಿನ ತತ್ವತೆಯನ್ನು ಅಧುನಿಕ ಸಂಕೀರ್ಣತಾ ಭರಿತಾಂತಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಪರಿಭಾಷೆಯಿಲ್ಲದೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು.

ವಿವಿಧ ಅಂಗಗಳ ಜೀವಾಣುಗಳು (living cells), ಗಾತ್ರ, ಆಕಾರ, ಬೀಜಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ, ಜೀವರಸ ದಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮದರ್ಶಿಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಅವುಗಳ ಆಕಾರದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಇವುಗಳ ಬೀರಿಬೀರಿ ರೀತಿಯ ಸಂಯೋಜನೆ ಯಿಂದ ಹುರಿ, ಗ್ರಂಥಿ, ಎಳೆ ಮುಂತಾದ ಅಂಗದ್ರವ್ಯಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳ ರಚನೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಧವ್ಯಾಪಕವದವೊಂದರಿಂದ ಅಪ್ಪತವಾದ ರೋಳಿರಸದ ಒಂದು ಹಣಿ ಇದು, ಎಂಬ ಹಿಂದಿನ ಕಲ್ಪನೆ ಮೂಯವಾಗಿ, ಬಹು ಸಂಕೀರ್ಣವೂ ಜಟಿಲವೂ ಆಗಿರುವ ರಚನೆಯನ್ನು ಅದು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ, ಎಂಬ ವಿಶೇಷ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಈಗ ಉಂಟಾಗಿದೆ. ಅರ್ಧವ್ಯಾಪಕವದವೊಂದರಿಂದ ಅದು ಅನ್ಯತವಾಗಿದೆ; ಅದರೊಳಗೆ ಸೈಟೋಪ್ಲಾಸಂ ಎಂಬ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ದ್ರವವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಿಣ್ವವಸ್ತುಗಳಿವೆ. ಇವು ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಎಲ್ಲಾ ರಾಸಾಯನಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ನೇಗನನ್ನೂ ವರ್ಧಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ದ್ರವದಿಂದಲೂ ಜೀವಾಣುಗಳ ನಡುವೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತಿರುವ ಜೀವರಸದಿಂದಲೂ ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆದು ಜೀವಾಣುವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವೃತ್ತಾಕಾರದ, ಹಿಗ್ಗಿ, ಕುಗ್ಗುಬಣ್ಣ, ಬಲೂನಿನಂತಹ ವಸ್ತುವು ತೇಲುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ನೂಕ್ಕಿಯು ಅಥವಾ ಬೀಜ. ಇದೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಪಾಲಕರಂತೆ ನಡೆಯುವ ಅಪರಿಮಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಅಪಾರರಸವಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಆಕಾರವನ್ನು ಎಣಿವಿಡದೆ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಿರುವ ನ್ಯೂಕ್ಲಿಯೋಲಸ್ ಎಂಬ ಎರಡು ಬೀಜಗಳಿವೆ. ಜೀವಾಣುವಿಗೂ ಬೀಜಗಳಿಗೂ ಆಹಾರವಸ್ತುಗಳು ಅರ್ಧವ್ಯಾಪಕಗಳಾದ ಆಯಾ ಪದರಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರವಹಿಸಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಬೀಜದ ಮೊರೆಗೆ ಅನೇಕ ತಂತುಗಳಿರುವ, ಅಂಟುವುರಲೆಯಂತಹ ಸೆಂಟ್ರೋಸೋಮ ಎಂಬ ವಸ್ತುವೂ, ಕಿಣ್ವಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ದ್ರವಿಸುವ ಗ್ಲಾನ್ಯೂಲಸ್ ಎಂಬ ಮರಳಿನಂತಹ ವಸ್ತುಗಳೂ, ಅಣಿವಿಂದ ತುಂಬಿದ ವ್ಯಾಕ್ಯುಲಿ ಎಂಬ

2. ಸೆಂಟ್ರೋಪ್ಲಾಸ್ಮ ಪ್ರಕರಣ

ಗುಳ್ಳಿಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಹಾವಿನಂತಿರುವ, ಮೈದೊಳಾಂಧ್ರಿಯ ಎಂಬ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ತಂತುಗಳೂ ಸ್ಪ್ಯಾಕ್ಟಿಯನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಚರಿಸುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಬೀಜದ ಹೊರಗಡೆ ಗ್ರಾನ್ಯೂಲಾಗಳು ಸುಂಟರಾಗಲೆಯಂತೆ ಸುತ್ತುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ಗೋಲ್ಜಿಯ ಉಪಕರಣ ಅಥವಾ ರೈಬೋಸಿವ ಉಪಕರಣ ಎಂದು ಹೆಸರುಳ್ಳ ಭಾಗವೊಂದಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮೊಳಕು ಅಮಾಕಾರದ ಹಲವು ಕಣಗಳಿವೆ. ಈ ಉಪಕರಣದಿಂದಲೇ ಬೀಜದ ಪೋಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆಯೆಂದು ಜೀವ ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಂಬುತ್ತಾರೆ.

ಜೀವಾಣುವು ಒೀಗೆ ಬೆಳೆದು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ತನ್ನ ಗಾತ್ರ: ಮೇಲ್ಮೈ ವಿಸ್ತಾರ— ಈ ಅನುಪಾತವು ತೀರಾ ಕಡಿಮೆಯಾದಾಗ, ಒಡೆದು ಇಬ್ಭಾಗವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಲೈಂಗಿಕವಲ್ಲದ ಜೀವಾಣುವು ವಿಭಜನೆಯಮೂಲಕ ತನ್ನನ್ನೇ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಗುಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಭಾಗಕ್ಕೆ ಜೀವಾಣುವಿಶ್ಲೇಷಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಜೀವಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೈಟೋಸಿಸ್ (mitosis) ಅಥವಾ ಕ್ರೋಮೋಸೋಮ್ (karyokinesis) ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಣಾಲ್ಕು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಹಂತಗಳು ಎರಡನೆಯ ಕಾಲಾಂಶಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರೋಮೋಸೋಮ್ ಎಂಬ ಯಮಳರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ವರ್ಣತಂತುಗಳು ಒಟ್ಟಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸುರುಳಿಗಳಾಗಿ ಸುತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವರ್ಣತಂತುವೂ ಕೋಡಿಯಲ್ಲಿರುವುದು ಪ್ಲಕ್ಸ್ವಾಗ ಗೋಚರ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಹಂತಕ್ಕೆ ಪೈರೋಸ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಕ್ರೋಮೋಸೋಮ್ ಎಂಬುದು ಜೀವಾಣುವಿನ ಬೀಜ ದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು ಅಯಾ ಜೀವಾಣುವಿನ ರಚನೆಯ ಪತ್ತಿಪರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು, ಒಯ್ಯುವ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಯಾ ಯೋನಿಯ ಇಡೀ ಬೀಜದ ಜಾತಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಗುಣಗಳಿಗೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿಗೂ ಇದು ವಾಹಕವಾಗಿದೆ. ಇದು ಡಿಆಕ್ಸಿರೈಬೋ ಸ್ಪ್ಯಾಕ್ಟಿಯಂ ಅಸಿಡ್ ಎಂದು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುವ ಕ್ಲಿಪ್ಪರಚನೆಯ ಅಷ್ಟು ವಿಶೇಷವಿಂದ ಆಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಹಂತವಾದ ಮೆಟಾಫೇಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಬೀಜವನ್ನು ಆವರಿಸಿರುವ ಪದರವು ಮಾಯವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಕೋಡಿಗೆಲ್ಲರುವ ಕ್ರೋಮೋಸೋಮ್‌ಗಳು ಜೀವಾಣುವಿನ ವಿಷುವದ್ರೇಖೆಯ ಬಳಿ ಬಂದುಬಿಡುತ್ತವೆ. ಆಮೇಲೆ ಕ್ರೋಮೋಸೋಮ್ ಕೋಡಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಒಂದೊಂದು ತಂತುಯಮಳವೂ ಎದುರುಬದುರು ದಿಕ್ಕಿಗೆ ಚಲಿಸಿ ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಬೀಜವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರನೆಯ ಹಂತಕ್ಕೆ ಆನಫೇಸ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದೆಯಾದವ ಟೆಲೋಫೇಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯಾದ ಕ್ರೋಮೋಸೋಮ್‌ಗಳು ತಮ್ಮ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸುರುಳಿಯಾಕಾರದ ರಚನೆಯನ್ನು ತೊರೆದು ಮತ್ತೆ ಒಂದು ಪದರದಿಂದ ಆವೃತವಾಗುತ್ತವೆ. ಒೀಗೆ ಒಂದೆಂದ ಎರಡು ಬೀಜಾಣುಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತವೆ. ಸಂತರ ಜೀವಾಣುವು ವಿಷುವದ್ರೇಖೆಯ ಸಮಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಇಬ್ಭಾಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಒೀಗೆ ಒಂದು ಜೀವಾಣುವು ಎರಡಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ರೋವಕ ಪ್ರವೃತ್ತವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಾಬೋಗುತ್ತದೆ. ಗಾತ್ರ/ಮೇಲ್ಮೈವಿಸ್ತಾರದ ಅನುಪಾತವು ಅತ್ಯಂತ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವವರೆಗೂ ಈ ಕ್ರಿಯೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅನಂತಿ ಇಂಟರ್‌ಫೇಸ್ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಸಂತರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜೀವಾಣು ಸಂತಾನವೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ತೊಡಗುತ್ತದೆ.

ಜೀವಾಣುಗಳ ಜೀವಿಕಾಲ ಅಲ್ಪವಾದುದು ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಪ್ರತಿಬೀಜಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತು ಲಕ್ಷ ಕೆಂಪುಲಕ್ಷಕಣಗಳು ಸಾಯುತ್ತವೆ ಹಾಗೂ ಸೃಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿ ಖ್ಯಾತಿಯ ಬೀಜದಲ್ಲಿಯೂ ಜೀವಾಣುಗಳ ಮರಣ ಮತ್ತು ಪುನಃಸೃಷ್ಟಿಕಾಡ್ಯಗಳು ಅನ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಗರ್ಭಾಧಾನದ

ಪ್ರಣವಿಂದ ಶಿಶುವಿನ ಪ್ರಸವದವರೆಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತಾರುಲಕ್ಷಕ್ಕೋಟಿಯನ್ನು ಮೀರಿದ ಜೀವಾಣುಗಳು ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಸೃಷ್ಟಿಯ ವೇಗ ಕ್ರಮೇಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ, ಒಂಬತ್ತನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ಧಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂಬತ್ತನೆಯ ತಿಂಗಳಿನ ವೇಗದಲ್ಲೇ ಪ್ರಸವದ ಸಂತರವೂ ಈ ಸೃಷ್ಟಿಕಾಂಕ್ಷೆಯ ನಡೆದರೂ, ಪುಷ್ಕರಾದ ಮಧ್ಯ ಪಯಸ್ಸಿನ ಮನುಷ್ಯನ ತೂಕ ದಶಲಕ್ಷ ಸೂರ್ಯರನ್ನು, ಎಂದರೆ ಸುಮಾರು 2,000,000,000,000,000, 000,000,000,000,000,000 ಲಕ್ಷ ಗಳಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ! ಆದರೆ ಸುತ್ತಲಿನ ಅರುಲಕ್ಷಕ್ಕೋಟಿ ಮೈಲಿಗಳ ಗಣಕವಾಗುತ್ತದೆ!

ಜೀವಾಣುವಿನ ಬೀಜದಲ್ಲಿ ಜೀರ್ಣಾರ್ಥಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬಣ್ಣಗಳನ್ನು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಕ್ರೋಮಾಟಿನ್ ಎಂಬ ವಸ್ತುವಿದೆ. ಜೀವಾಣುವು ಇಲ್ಲಾಗುವಾಗ ಇದು ಬಾರದ ಎಳೆಗಳಂತೆ ಜೀವಾಣುವಿನ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸಾಲುಗಳಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಪ್ರತಿ ತಂತುವಿಗೂ ಕ್ರೋಮೋಸೋಂ ಅಥವಾ ಪರ್ಣತಂತು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇವು ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚಿಗಿರಲಾಗಿಯೂ, ಶುಕ್ರ ಮತ್ತು ಶೋಣಿತದ ಜೀವಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಿಗಿರಲಾಗಿಯೂ, ಎಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜೀವಾಣುವಿನ ಕ್ರೋಮೋಸೋಂಗಳ ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಇರುತ್ತವೆ. ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಕ್ರೋಮೋಸೋಂ ಬೀಜದಿಗಿರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಯಾ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗಕ್ಕೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಇವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಅಯಾ ಪ್ರಾಣಿವರ್ಗ (ಅಥವಾ ಸಸ್ಯಜಾತಿಯ) ಜೀವಾಣು ವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ಯಾಪ್ಪಾಯ್ಸ್ ಸಂಖ್ಯೆಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ, ಮನುಷ್ಯನ ಜೀವಕೋಶದಲ್ಲಿ 22 ಕ್ರೋಮೋಸೋಂ ಬೀಜದಿಗಿರಲೂ, ಕೋಶಿಯದಲ್ಲಿ 21 ಕೋಶ, ಹಸುವಿನಲ್ಲಿ 30 ಕೋಶ, ಕುದುರೆ ಯಲ್ಲಿ 8 ಕೋಶ, ಬಾಳೆನೋಡುವಲ್ಲಿ 4 ಕೋಶ ಪರ್ಣತಂತುಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಮನುಷ್ಯನಿಂದ ಶುಕ್ರದಲ್ಲಿ ಜೀವಾಣುವು ಬಾಲದ ಕವೆಮರೆಯ (ಗಿಂದನೊಟ್ಟಿಮರೆಯ) ಆಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದು, ಅದರ ತಲೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪರ್ಣತಂತುಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಅದರ ಬಾಲದ ಭಾಗವು ಮೀಸಿದ ಬಾಲದಂತೆ ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ವೇಗವಾಗಿ ದಿಕ್ಕಿಗೂ ಸಹಾಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಜೀವಾಣುವು ಪುರುಷಸಂಭೋಗೋದ್ದೇಶದಿಂದಾಗಿ ಬಹುವೇಗದಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಒಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಕೋಣಿತಾಣುವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ, ಒಳಬೀಜವು ಫಲಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಕ್ರೋಮೋಸೋಂ ಬೀಜದಿಗಿರಲಿದ್ದು ಇದೊಂದ ಜೀವಾಣುವು ನಿರ್ಮಿತವಾಗಲೇ ಗರ್ಭೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ತನ್ನ ಸಂತತಿಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡುಕೊಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿ ಜೀವಾಣುವಿನ ಕ್ರೋಮೋಸೋಂಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಜೀನ್‌ಗಳು ಬಾರದ ತುಂಡಿನಂತಿರುವ ಪರ್ಣಾರ್ಥ ಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಅಂಗುಲದ ಹತ್ತಲಕ್ಷ ಸಮಾಪಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡರಷ್ಟು ಉದ್ದವಿರುವ ಇವು ಪ್ರತಿ ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾರು ಮೂವತ್ತೈಸಾವಿರದಷ್ಟು ಇರುತ್ತವೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಸಮಸ್ತ ಗುಣಸಮವಾಯು, ಸ್ವಭಾವ, ದೇಹದ ಒಳ-ಪಾಗೂ ಹೊರತನನೆಯ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಿವರಗಳು—ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಹುಟ್ಟಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಈ ಜೀನ್‌ಗಳೇ. ಕಣ್ಣಿನ ಬಣ್ಣ, ಚರ್ಮದ ಬಣ್ಣ, ಮುಖಶಾಂತಿ, ದೀನವು ಮತ್ತು ಕೇಶಗಳ ಸಾಂದ್ರತೆ, ತಲೆಯ ಆಕಾರ, ಮುಖದ ತೆಳುಪು, ಮಿದುಳಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಸಂಗೀತಾಭಿರುಚಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾವೀಣ್ಯತೆ, ಕಂಠಧ್ವನಿಯ ಗುಣ, ಇನ್ನಿತರೆ, ಜಾತಿ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಪ್ರತಿಗುಣವನ್ನೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿ ನಿರ್ಧರಿಸುವುದು ಜೀನ್‌ಗಳೇ. ಅಯಾ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿರುವ ಜೀವಾಣುಗಳಲ್ಲಿನ ಅಯಾ ಜೀನ್‌ಗಳು ಅಯಾ ಗುಣ, ಸ್ವಭಾವ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ದೇಹದ ಚಟುವಟಿಕೆ ಮೀಸಿದ ಮುಂಪಾದವುಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿದರೂ, ಪ್ರತಿ ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲ ಜೀನ್‌ಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ, ವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಜಾತಿ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ದೇಹದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ, ಎಂಬ ಬಹು ಸಾರದ್ಯ ಸಂಗತಿಯು ಜೀವವಿಜ್ಞಾನ ಸಂಶೋಧನೆಯಿಂದ ಹೊರಬರುತ್ತದೆ.

2. ಹಿಂದೀತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಅತ್ತೀಚಿನವರೆಗೂ ಭೂಗುಣದ ಲಿಂಗದ ವಿಷಯವು—ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಗುವು ಹೆಣ್ಣಿಗೆ, ಗಂಡಿಗೆ, ಪುಂಸಕ್ಕೆ ಕೆಲವೆ, ಎಂಬುದು—ವಿಶ್ವಾಸದಲ್ಲಿ ಬಗೆಹರಿಯದ ವಿಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಗೋ ಜಾಗೆಯೇ ಕೇವಲ ಉಪಾಪ್ರಭಾಸ ಸಂಬಂಧಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಣದ ರೂಪವಿದ್ದಿತ್ತು. ರೀತಿಯು—ಅರ್ಥವರ್ಗದ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರವಣಾಣ, ಭೂಗುಣವು ಎದನೆಯೆಂಬ ತಿಂಗಳನ್ನಲ್ಲಿ ಇರುವ ಆಕಾರ, ಪ್ರವಣತೆಯಲ್ಲಿ ಅದು ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸ್ಥಳ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಆದರೆ ಲಿಂಗವನ್ನು ಕೂಡಿಸಲು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜರು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದ 23, 24 ಮತ್ತು 41ನೇ ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದ್ದೇವೆ. ಅಭುಸಿತ ಸಂಕೋಚನೆ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ವಿಶೇಷ ಬೆಳಕನ್ನು ಚೆಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಮಾನವಕೀದರದ ಜೀವಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ 23 ಜೋಡಿ ಶ್ಲೋಕೋದೋಷಗಳಿರುತ್ತವೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಇವು ಸ್ತ್ರೀ ದೇಹದ ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾಸವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು x ಎಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪುರುಷದೇಹದ ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿ 22 ಶ್ಲೋಕೋದೋಷಗಳೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಪರಸ್ಪರ ಸಮವಾಗಿದ್ದು ಕಡೆಯದು ಯಮಳವಾಗಿ, ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕೋದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾಮೂಲಿನ x ಆಗಿದ್ದು, ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವಲ್ಪ ಗಿಡ್ಡಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು y ಎಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪುಟ್ಟಿಂಗಸೂಚಕವಾದ ಈ y ತೆಂತುವು ಜಡವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಂಬಲಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಲಿಂಗವೈವೇಚಿಕ ಸಂಕೋಚವಿಲ್ಲದೆ, ಎಂದರೆ ಹೆಂಗಸರು ಗಂಡಸರಾಗಿ, ಗಂಡಸರು ಹೆಂಗಸರಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ, ಕೃತಕವಾಗಿದೋ ಮಾರ್ಪಡಾಗುವ ಪ್ರಯೋಗದ ಅನುಭವದಿಂದ, y ತೆಂತುವು ಪುರುಷವಿಶೇಷಗುಣಗಳ ನಿರ್ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವವಾಕ್ರಮಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಪುಸ್ತಕವಾಗಿದೆ. ಫಲಿತವಾದ ಎಂದರೆ ಗರ್ಭಕಟ್ಟುವ, ಜೀವಾಣುವು ಪುರುಷನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವಾಣುವಿನಿಂದ x ಅಥವಾ y ತೆಂತುವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು, ಸ್ತ್ರೀಮತುವಿನಿಂದ ಕೇವಲ x ಅನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪಡೆಯುವುದು—ಎಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೇವಲ x ತೆಂತುಗಳು ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಫಲಿತವಾದ ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿ x ತೆಂತುಗಳು ಮಾತ್ರ ಇದ್ದರೆ ಮಗು ಹೆಣ್ಣಾಗುತ್ತದೆ; ಒಂದು x , ಒಂದು y ಇದ್ದರೆ ಗಂಡಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವು ವೇಳೆ, ಯಮಳದಲ್ಲಿ xy ಬದಲು $xxxy$, $xxxxy$, $xxxxxy$ ಅಥವಾ $xxxyy$ ಇರುವುದುಂಟು. ಇಂತಹವರು ಗಂಡಸರಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೂ, ಮೂರು ಬುದ್ಧಿಯವರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅವರ ವ್ಯವಹಾರಗಳು ಅಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತಾರು ಬದಲು ನಲವತ್ತೈದಿ ವರ್ಣತೆಂತುಗಳಿರುತ್ತವೆ; ಇಂತಹವರು ಕುಳ್ಳಾಗುತ್ತಾರೆ, ಬಂತಿಯರಾಗುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನು ಕೆಲವರ ಜೀವಾಣುಗಳಲ್ಲಿ $x0$, xxx ಅಥವಾ $x0$, xx , xxx ಗಳು ಬೆರೆತೆಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ('0' ಎಂದರೆ ವರ್ಣತೆಂತು ಇಲ್ಲ ಎಂಬಿಷ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು). ಇವರಿಗೆ ತೇವೆಯವರು ಅಥವಾ ಕುಳಿತವರು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಕುಳಿತವರಲ್ಲಿ y ತೆಂತು ವಿದ್ದರೆ ಅವರು ಗಂಡಸರಾಗುತ್ತಾರೆ, ಇಲ್ಲದವರು ಹೆಂಗಸರು: ಆದರೆ $xxxy$, $xxxxy$ ಮುಂತಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ, x ನ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇಂತಹವರ ಪುರುಷತ್ವದರ್ಶಕ್ಕೆ ಇಂಟುಕುತ್ತದೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿ $x0$ ಮತ್ತು xy ಗಳು ಮಿಶ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ಆತನು ದ್ವಿಲಿಂಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಲಿಂಗ ಆದರೆ ಫಲವಾದ ಗುಣಗಳು, ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಶ್ಲೋಕೋದೋಷಗಳಿರುವ x ಮತ್ತು y ತೆಂತುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ. ರೀತಿನಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ರೀತಿಕಾಲದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಕುಳ್ಳಾಣು ಮತ್ತು ರೋಗಜೀವಾಣುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಖ್ಯಾದಿಂದ ಗರ್ಭೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೋ, ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳು ನಿರ್ಣಯವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದುವರಿಂದ ಪಾರ್ವದೇವನು ಅಥವಾ ಇತರ ಅಯುರೋಪಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವ ಲಿಂಗನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಸ್ಥೂಲ ವಾದ ದೈಹಿಕಸೂಚನೆಗಳಿಂದೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಆದರೆ, ಪಾರ್ವದೇವಾಂಜಲ ಹೇಳುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಭಾರ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳಿಂದ ದೇಗಿ ತಾಕಿಕವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವುದೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

2. ಸಿಂಹೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಂಶವಾಹಕ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಮತ್ತಿತರ ವಿನಯಗಳನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಜೀನ್‌ಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಜೀವಾಣುವು ಇಬ್ಬಾಗವಾಗಿ ಸಂಶೋಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಹೇಳಬೇಕು. ಜೀನ್‌ಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ಎಲ್ಲ ವಿಧದಲ್ಲಿಯೂ ತಮ್ಮಂತೆಯೇ ಇರುವ ಪ್ರತಿಕರಣಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತವೆ, ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಬಗೆಹರಿಯದ ಪ್ರಶ್ನೆಯಾಗಿತ್ತು. ಇದನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಉತ್ತರಿಸಿದ ಕ್ರಿಕ್, ವಾಟ್ಸನ್ ಮತ್ತು ವಿಲ್ಕಿನ್ಸನ್‌ರು ಫೆಬ್ರವರಿ 1962 ನೇ ವರ್ಷದ ನೊಬೆಲ್ ಪಾರಿತೋಷಕವಿಜೇತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಜೀವಾಣುವಿನ ಬೀಜಗರ್ಭದಲ್ಲಿರುವ—ಕ್ರೋಮೊಟಿನ್ ಮತ್ತು ನ್ಯೂಕ್ಲಿಯೋಲಸ್‌ಗಳಲ್ಲಿರುವ—ಪ್ರಧಾನ ರಸಾಯನವಸ್ತುವು ನ್ಯೂಕ್ಲಿಯಿಕ್ ಆಮ್ಲ ಎಂಬ ಪಾತಿಗೆ ಸೇರಿದ್ದು. ಇಂಗಾಲ, ಜಲಜನಕ, ಆಮ್ಲಜನಕ, ಸಾರಜನಕ ಮತ್ತು ರಂಜಕಗಳ ಲಕ್ಷಣತರ ಪದಮಾಣುಗಳು ಸೇರಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಮ್ಲದ ದೈರ್ಘ್ಯ. ಅದರೊಳಗೆ ಆರು ಇಂಗಾಲದ, ಹತ್ತು ಜಲಜನಕದ ಮತ್ತು ಐದು ಆಮ್ಲಜನಕದ ಪದಮಾಣುಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಡೈಬೋಸ್ ಎಂಬ ಶರ್ಕರವಸ್ತುವಿನ ಅಣುವಿನ ಪ್ರಧಾಣಾಂಗವೂ ಸೇರಿದ್ದು ಕ್ರೋಮೊಟಿನ್‌ನಲ್ಲಿರುವ ಈ ಆಮ್ಲಕ್ಕೆ ಡೈಬೋನ್ಯೂಕ್ಲಿಯಿಕ್ ಆಮ್ಲ ಎಂದು ಹೆಸರು (Ribonucleic Acid). ಇದನ್ನು RNA ಎಂಬ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಡೈಬೋಸ್ ಶರ್ಕರಾಣುವು ರಸಾಯನಿಕ ಅಪಕರಣದ ಫಲವಾಗಿ ಒಂದು ಪರಮಾಣು ಆಮ್ಲಜನಕವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಾಗ ಆರು ಡಿ-ಆಕ್ಸಿ-ಡೈಬೋನ್ಯೂಕ್ಲಿಯಿಕ್ ಆಸಿಡ್ ಆಗುತ್ತದೆ (Deoxy-ribo Nucleic Acid). ಇದನ್ನು DNA ಎಂಬ ಸಂಕೇತದಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವರ್ಣತಂತುವಿನಲ್ಲಿ ವಂಶವಾಹಕಗುಣಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ಇದೇ ಎಂದೂ, ವರ್ಣತಂತುವಿನಲ್ಲಿ DNA ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಎಂಬ ನಕ್ಷೆಯನ್ನೂ ಅಧುನಿಕ ಸಂಶೋಧನೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದೆ. ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿ DNA ಅಣುಗಳು ಆಮ್ಲಜನಕವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು RNA ಅಣುಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತವೆ. DNA ಅಣುಗಳು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನ ಮಾಡುತ್ತಾ, RNA ಅಣುಗಳಿಂದ ರಚನಾಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಿಸುತ್ತವೆ. ಆಗ RNA ಅಣುಗಳು ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ಕಿಣ್ವಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ಆಯಾ ರಸಾಯನಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಬೇಗವನ್ನು ವರ್ಧಿಸಿಕೊಂಡು, ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಇತರ ಮೂಲಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ಬೀಜಾಗಿರುವ ವಸ್ತುವನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಂಡು ತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮೈಬಣ್ಣದ ರಚನೆಯಾಗಬೇಕಾದಾಗ DNA ಅಣುಗಳಿಂದ ಸ್ವತ್ವವಾದ RNA ಅಣುಗಳು DNA ಗಳ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ದೌತೃಕವನ್ನು ಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಜೀವಾಣುವಿನಲ್ಲಿನ ಮೂಲಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಿಯಾವೇಗವರ್ಧಕಗಳನ್ನೂ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಮೈಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ವರ್ಣಪ್ರವೃತ್ತಿವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತನ್ನನ್ನೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಿವಿಧರೀತಿಯ ಅಣುಗಳು ತಮ್ಮ ಪಡೆಯಿಟ್ಟುಗಳನ್ನು ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೂಲಪ್ರವೃತ್ತಿವಾದ DNA ಅಣುವು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಕರಣವೇ ಸೃಜಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರಚನೆಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿದ್ದಾದರೂ ಕ್ರಿಕ್, ವಾಟ್ಸನ್ ಮತ್ತು ವಿಲ್ಕಿನ್ಸನ್ : DNA ಅಣುವು ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸುರುಳಿಸುರಳಿಯಾಗಿ ಸುತ್ತುಕೊಂಡಿದ್ದು ನೋಡಿದೆಯಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಎಲೆಕ್ಟ್ರಾನ್ ಮೈಕ್ರೋಸ್ಕೋಪಿನಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಅರಳುಶ್ಚದಷ್ಟು ಗಾತ್ರವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ನೋಡಿದಾಗ, ಈ ಸುರಳಿಯ ಉದ್ದಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸರಳರೇಖೆಯನ್ನೇಳೆದರೆ ಆ ರೇಖೆಯ ಎಡ-ಬಲದ ಭಾಗಗಳು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಬಿಂಬ ಪ್ರಕಟವಾಗುವಂತೆ ಸಮಪಾರ್ಶ್ವಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಜೀವಾಣುವು ಇಬ್ಬಾಗವಾಗಿ ಸ್ವವಿವರ್ಣದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವಾಗ, ಪ್ರತಿ DNA ಅಣುವೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ತನ್ನಿಗೆ ತಾನೇ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಸುರುಳಿಯು ಬಿಟ್ಟರೂ ಆಯಾ ಅರ್ಧಸುರುಳಿಗಳ ತುಂಡುಗಳು, ಜೀವಾಣುವಿನ ಎದುರುಬದುರು ಕೊನೆಗಳಿಗೆ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಹೋಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತವೆ. ಜೀವಾಣುವು ಒಮ್ಮೆ ಹೋರಾಕಿ ಕಂಪಿಸಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನೆಲ್ಲ

ಎಣ್ಣೆ ಹೀಗೆ ಬಗೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆಯೇ ಬೀಜದ ಪೊರೆಯು ಮಡುಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈಗ ಬೀಜಾಣುವು ಎರಡಾಗಿ ಒಡೆದುಬಿಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಸಂತಾನ ಬೀಜಾಣುಗಳೂ ಸ್ವಲ್ಪಕಾಲ ಝುರ್‌ನಂತಹ ತಂತುಗಳಿಂದ ಸಂಬಂಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಸಂತಾನ ಬೀಜಾಣುಗಳು ಮೂರ ಬರಿಸಿದ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಈ ತಂತುಗಳೂ ಕಿತ್ತುಬಿಡಲಾಗಿ, ಸಂತಾನಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿ ಸಂತಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಅರ್ಧ DNA ಅಣುಗಳು ಬೀಜಾಣುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಬೇರೆಬೇಡಾದ ಆಹಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ಪರಮಾಣುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕಿಣ್ವಗಳ ಮಡುಯದಿಂದ ತನಗೆ ಉಪಯೋಗವಾದ ಉಳಿದರ್ಧವನ್ನು ತ್ವಣಾಂತದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಬೀಜಾಣುವೂ ಎರಡಾಗಿ ಒಡೆದು ಅದರಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿ ವರ್ಣತಂತುವೂ ಅದರ ಪ್ರತ್ಯವಾದ DNA ಅಣುವೂ ತನ್ನ ಅರ್ಧಾಣುವನ್ನೇ ಮಾರಲೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಪ್ರತಿ ರೂಪನ್ನೇ ಪುನಃ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಾಗ ಒಂದು ತಪ್ಪುಭಾವನೆಯುಂಟಾಗಬಹುದು. ಬೀಜಾಣು ಅಥವಾ DNA ತನ್ನನ್ನೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ಬೀಜಿಯ ಮುಖ್ಯಲಕ್ಷಣವಾದ ಉಷ್ಣತೆ, ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಸಂಗ್ರಹ, ಹೈಡ್ರೋಜನ್, ವೀಚತೆ, ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿರುತ್ತವೆಂಬ ಭಾವನೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬೀಜಾಣುವಿನಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಸ್ತುವೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸೂತ್ರ, ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ರಸಾಯನಿಕ ದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಾಗ ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ಜೀವವಾದ ಜವವಸ್ತುವೆಂಬುದನ್ನು ನೆರವೇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ, ಬೀಜಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಅಹಂಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನಾಗಲೀ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಜ್ಞೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಸ್ತು ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿಯಾವುದು, ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉದಯವೊದಗುತ್ತದೆ. ಬೀಜಾಣುವಿನ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಾಣ್ಯ ಹೀಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸಂಕೀರ್ಣತೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆಯೇ ಎಂಬುದು, ಏಕೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಬೇರಲಾರದು. ಜವವಸ್ತುವಿಗೂ ಸಂಕೀರ್ಣತೆಯನ್ನುವಿಗೂ ಮಧ್ಯದ ಸೇತುವೆ ಇಟ್ಟಿರುವ ಹಾಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ದ್ವಿಗುಣೀಕೃತದಿಂದ ಅದ ಸೃಷ್ಟಿ ಅಷ್ಟೇನೂ ರಹಸ್ಯಪೂರ್ಣವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬೀಜಾಣುವಿನಲ್ಲಿ ಮೂಲಸಾಮಗ್ರಿಗಳು, ಕಿಣ್ವಗಳು, ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಸಂದರ್ಭಗಳು, ಇವುಗಳು ದೊರೆತಾಗ RNA ಯಿಂದ DNA ಗೆ ಪರಿವರ್ತನೆ, DNA ಅರ್ಧವಾಗಿ ಒಡೆಯುವುದು, ಪ್ರತಿ ಅರ್ಧವೂ ಉಳಿದ ದ್ರವ್ಯದೊಡನೆ ಪರಿವರ್ತನೆ ಮೊದಲಿನ ಅಣುವಾಗುವುದು, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರಸಾಯನಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಲು ಯಶ್ಯವ್ಯವಹಾರ. ಆದರೆ ಇದು ಏಕೆ ಹೀಗಾಗುತ್ತದೆ, ಬೀಜಾಣುಗಳ ಕೇವಲ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವ್ಯೂಹರಚನೆಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಜಟಿಲವೂ, ಕ್ಲಿಷ್ಟವೂ ಆದ ಜೈವಿಕ ವ್ಯಾಪಾರಗಳು ಸ್ವಯಂಚಾಲಿತವಾಗಿ ಹೀಗೆ ನಡೆಯಬರುತ್ತವೆ, ಮಾನವನ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯಂತಹ ಅತ್ಯಂತ ಸಂಕೀರ್ಣವೂ, ಕ್ಲಿಷ್ಟವೂ ಆಗಿರುವ ವಸ್ತು ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಅಹಂಪ್ರಜ್ಞೆಯ ಗುಟ್ಟೇನು, ಎಂಬ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರಗಳು—ಇದ್ದರಿ—ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ಮಯಕಾರಿಯಾದವುಗಳು.

ದೇವದತ್ತಿ
ಆಕಾಶಧಂತ-
ಗುರುಗಳು

ಶಬ್ದಂ ಶ್ರೋತ್ರಂ ಸುಷಿರತಾಂ ನೈವ್ರತ್ಯಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಯೋದ್ವಹಾಮ್ |

ಬಿಲಂ ಚ ಗಗನಾಪ್ತಾಯೋಃ ಸ್ಪರ್ಶಂ ಚ ಸ್ಪರ್ಶನೋದ್ರಿಯಮ್ || 57 || 106

ಶಬ್ದ, ಕೇಳುವಿಕೆ, ಸಜ್ಜಿದ್ರತೆ (ದೃಢ ರಂಭಗಳಿರುವಿಕೆ), ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆ, ಗೋಚರಕ್ಕೆ ತಪ್ಪುವಾದುದನ್ನು ತಿಳಿಯುವಿಕೆ, ಮತ್ತು ಹೊಕ್ಕಾಗಿರುವುದು <ಬಿಲಂ> ಇವುಗಳು ಆಕಾಶದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು. ವಾಯುವಿನಿಂದ, ಮುಟ್ಟುವಿಕೆ, ಮುಟ್ಟಿನ ಇಂದ್ರಿಯ,—

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪುರಾಣ

ವಾಯುಗುಣಗಳು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಣಮಂವಕ್ಷೇಪಾಕಂಚನೇ ಗಮನಂ ತಥಾ |
ಪ್ರಸಾರಣಮಿತಿಮಾನಿ ಪಂಚ ಕರ್ಮಾಣಿ ರೂಪತಾಮಾ³⁸ || 58 || 107

- ಎತ್ತುವುದು, ಇಳಿಸುವುದು, ಬಗ್ಗುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ ಚಲಿಸುವುದು, ಹರಿದುವುದು, ಎಂಬುವುಗಳು ಐದು ಕೆಲಸಗಳಾಗಿ ಒಣಗಿರುವುದೂ (ಒಣಗಿಕೊಂಡಿರುವ ಗುಣವೂ) [ಮುಟ್ಟುತ್ತವೆ].

ವಕ್ರಾಣುಗಳು ಪ್ರಾಣಾಪಾನೌ ಕಥಾ ವ್ಯಾನಸಮಾನೋವಾಪಸಂಜ್ಞಾಕಾನ್ |
ನಾಗಂ ಕೂರ್ಮಾಂ ಚ ಕೃಕರಂ ದೇವದತ್ತಂ ಧನಂಜಯಂ || 59 || 108

ಪ್ರಾಣ-ಆಪಾನಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ವ್ಯಾನ, ಸಮಾನ, ಉವಾಪ ಎಂಬ ದೇವದತ್ತ, ನಾಗ, ಕೂರ್ಮ, ಕೃಕರ, ದೇವದತ್ತ, ಧನಂಜಯ,—

ಪ್ರಾಣ ದರೇತಿ ವಾಯುವಿಕೃತೀಶ್ಚಾ ಗೃಹ್ಯಾತಿ ಲಾಘವಮ್ |
ಕೇಷಾಂ ಮುಖ್ಯತಮಃ ಪ್ರಾಣೋ ಸಾಧಿಕಂಧಾಧಿಸ್ತಿತಃ || 60 || 109

ವಾಯುವಿನ ಈ ಪತ್ತಿ ರೂಪಾಂತರಗಳು [ಮತ್ತು] ಹಗುರವಾದುದು, [ಇವುಗಳನ್ನು ಕರೀರವು ವಾಯು ಭೂತವೆಂದೆ] ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಸಾಧಿಕಂದದ (ಹೊಕ್ಕುಳು ಗೆದ್ದೆಯ) ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ಪ್ರಾಣ[ವಾಯು]ವು.

ಚರತ್ಯಾಸ್ಯೇ ನಾಸಿಕಯೋರ್ನಾಥೌ ಹೃದಯಪಂಕಜೇ |
ಕಬ್ಧೋಚ್ಚಾರಣನಿಶ್ವಾಸೋಚ್ಚಾಸಾಧಿಕಾರಣಮ್³⁹ || 61 || 110

[ಅದು] ಮುಖದಲ್ಲೆಯೂ ಮೂಗಿನಹೊಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲೂ, ಹೊಕ್ಕುಳಿನಲ್ಲೂ, ಹೃದಯಕಮಲದಲ್ಲೂ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ. [ಮತ್ತು] ಕಬ್ಧವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸುವುದು, ಉಸಿರುಬಿಡುವುದು, ಉಸಿರೇಯುವುದು, ಕೆಮ್ಮು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉಂಟಾಗಲು ಕಾರಣ[ವಾಗಿದೆ].

ಅಪಾನ ಅಪಾನಸ್ತು ಗುದೇ ಮೇಧ್ವೇ ಕಬೀಜಂಘೋದರೇನು ಚ |
ಸಾಧಿಕಂದೇ⁴⁰ ವಂಕ್ಷಣಯೋರೂರುಜಃಸುನಿ⁴¹ ತಿಷ್ಠತಿ || 62 || 111

ಅಪಾನವಾದದ್ದೇ ಅನನವ್ಯಾರ, ಜಫನಾಂಗ, ಸೋಂಟ, ಕಾಲು ಮತ್ತು ಬೊಟ್ಟಿ, ಬೊಕ್ಕುಳು ಗೆದ್ದಿ, ತೊಡೆಕಂದುಗಳು, ತೊಡೆ, ಮೊಣಕಾಲು—ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಯ ಮೂತ್ರಪುರೀಷಾದಿವಿಷಗಃ ಕರ್ಮಾ ಕೀರ್ತಿತಃ |
ವ್ಯಾನೋಽಪ್ತಿಸ್ತೋತ್ರಗುರ್ಭೇಷು ಕಟಾಂ ಘ್ರಾಣೇ ಚ ತಿಷ್ಠತಿ || 63 || 112

ಮೂತ್ರ [ಮತ್ತು] ಮಲ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಬೊರಕ್ಕೆ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವುದು ಅದರ ಕೆಲಸ

38 ಕ : ಕಬ್ಧೋಚ್ಚಾರಣನಿಶ್ವಾಸೌ ವ್ಯಾಸೋಚ್ಚಾಸಾಧಿ ಕಾರಣಮ್ |

39 ಕ : ನಾಥೌ ಸ್ಯಂಧಃ.

40 ಗ : ಪಾನುನಿ, ಅದರೆ ಅ, ಕ : ಪಾನುನು.

ಗಳೆಂದು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದಾಗಿದೆ- ವ್ಯಾಸವು ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ, ಕಾರಿಣ ಹರದು(ಗಣ್ಣು)ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಿಂಹದ
ದೃಷ್ಟಿಯೂ ಘೂಗನಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

ಸಮಾಪ

ಪ್ರಾಣಾಪಾನಸಂಧ್ಯಾತಿತ್ಯಾಗಗೃಹಣಾದ್ಯಸ್ಯ ಕರ್ಮ ಚ |

ಸಮಾನೋ ವ್ಯಾಸ್ಯ ನಿಖಿಲಂ ಶರೀರಂ ವಕ್ಷ್ಯಿಮಾ ಸಹ || 64 ||

113

ಪ್ರಾಣ [ವಾಯು ಮತ್ತು] ಆಪಾನ[ವಾಯು]ಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಧೃತಿಮಾಡುವುದು, ಹೊರಗೆ
ಬಿಡುವುದು, ಒಳಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅದರ (ವ್ಯಾಸದ) ಕೆಲಸಗಳು.
ಸಮಾನವು ತೇಜಸ್ವಿನೊಂದನೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ದೇಹವನ್ನೆಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಿಸಿ—

ಮೂಘ್ಯವು(ವಾದಿ (ಶ್ಲೋ. 63) ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅದಿ ರುಚ್ಛೈ ವೀರ್ಯ, ಸ್ವರಿತವಾದ ವೀರ್ಯ ಮೊದಲಾಗಿ
ಜನನಿಂಗ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಅನನವ್ಯಾಧಗಳ ಮೂಲಕ ಹೊರವಡಿಸುವ ವಸ್ತುಗಳು (ಒಹುಕಾ ಬೆವರನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ)
ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೂಷಿತ್ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.¹¹³
64 ರೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಗೃಹಣಾದಿ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೂ ಯೋಗನಾಶ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ನಕುಲವೇ ಮೊದಲಾದ
ವಾಯುಗಳ ಕರ್ಮಗಳೆಂದು ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹¹⁴

ವ್ಯಾಸಪ್ರತಿಷಠಪ್ರೇಷು ಸಾದೀರಂಧ್ರೇಷು ಸಂಚರನ್ |

ಭುಕ್ತಪೀತರಸಾನ್ ಸಮ್ಯಗಾಸಯನ್ ದೇಹಪ್ರಾಪ್ತಿಕ್ಯತ್ || 65 ||

114

ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡುನಾಂದಿರ ಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ರಂಧ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ (ಅದು) ತಿಂಡಿ, ಕುಡಿದ
[ಆಹಾರವು] ರಹವನ್ನು ಒತ್ತು ದೇಹದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಈ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡುನಾಂದಿರ ಸಾದಿಗಳು ಯೋಗಸಾದಿಗಳನ್ನೆಂಬುವವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು- ಯೋಗಸಾದಿಗಳನ್ನು
ಇದೇ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಭೂತಕುಪ್ಪಿತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ನಾಂದಿರ ಸಾದಿಗಳನ್ನೂ
ಪ್ರಸಂಚಾರಕಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೂರುಬ್ರಹ್ಮಸಾದಿಗಳನ್ನೂ ಶಿವಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರೂವರೆಬ್ರಹ್ಮಸಾದಿಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ.¹¹⁵
ಧ್ಯಾನನಿರೋಧನಲ್ಲಿನಲ್ಲಿಯೂ ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡು ನಾಂದಿರ ಸಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದೆ.¹¹⁶ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಯೋಗ
ಸಾದಿಗಳಲ್ಲ. ಹಲವಾರು, ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಭವಾನ್ತಿ, ಸೂ ಮುತ್ತು ಸ್ತೋತಗಳು; ಉದವುಗಳು ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ
ದೈವಿಕಶಕ್ತಿವಾಹಕಗಳೂ ಆಗಿರುವ ಯೋಗಸಾದಿಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಉದಾಹ

ಉದಾಹರಣಾಪಾದಯೋರಾಶ್ರೇ ಹಸ್ತಯೋರಂಗಸಂಧಿಷು |

ಕರ್ಮಾಸ್ಯ ದೇಹೋಪ್ಪಯೋಗೈಶ್ಚ ಮುಖಾದಿ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಮ್ || 66 ||

115

ಉದಾಹರಣೆ ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿಯೂ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಪಯವಗಳ ಕೀಲುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ.
ಇವರ ಕೆಲಸಗಳು ದೇಹವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವುದು, ಮರಣ, ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

41 ಗ : ನಮೋಃ ; ಅದರ ಅ : ನಮೋಃ.

113 ಸಿಂಹಭೂಪಾಲ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 41.

114 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 42.

115 Arthur Avalon, The Serpent Power, p. 110.

116 ಧ್ಯಾನನಿರೋಧನಮ್, ಅಮ್ಬಿಕಾಶ್ರಮಕ ಉಪನಿಷತ್, ಪು. 341.

2. ಹಿಂದೋತ್ತಮ ಪ್ರಕರಣ

ಉಗಾದಿ
ಪಂಚಮ್ಯಾಚಗಲು

ಪ್ರಗಾದಿಧಾತೂಪಾತ್ರಿತ್ಯ ಪಂಚ ಉಗಾದಯಃ ಸ್ತಿ ಶಾಃ |

ಉಗಾದಿ ನಿಮೇಷಾದಿ ಸ್ತುತಪ್ರಭೃತಿ ಚ¹³⁷ ಕ್ರಮಾತ್ || 67 ||

116

ಚರ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಉಗಾದೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಇದು ಅವಲಂಬಿಸಿದು
ಪ್ರವೇ. ಕೊಲ್ಲುಸುರಿಸುವುದು, ಕಣ್ಣುಮಿಟುಕಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಹಸಿವು ಮೊದಲಾದವುಗಳು
ಕ್ರಮವಾಗಿ—

ಪ್ರಗಾದಿ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಆದಿಚ್ಚುಕ್ತೆ ಚರ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಗಮವೂ, ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಕೂರ್ಮವೂ, ಮಾಂಸದಲ್ಲಿ ಕೃಕರವೂ,
ಕೊಬ್ಬಿನಲ್ಲಿ ದೇವದತ್ತವೂ, ಎಲುಕಿನಲ್ಲಿ ಧನಂಜಯವೂ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಪ್ರಾಣರಸ (ಪ್ಲಾಸ್ಮ) ಮತ್ತು
ವೀರ್ಯಗಳೆರಡೂ ಸೇರಿ ಇವು ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಉಪಾಸನ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಆದಿ' ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಬಿಕ್ಕುಳು
ಮುಂತಾದವೂ ಸೇರಿದೆಯೆಂದು ಸಿಂಹಭೂಷಾಲತು ಬೇಕುತ್ತಾನೆ.¹³⁷

ಈ ದಶಪ್ರಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಣೀಪಥಾದತದ ಪುಷಿಗಳು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ :

ಪ್ರಾಣಾಪಾನಸಮಾನಾಽಪ್ಯಾ ವ್ಯಾಪೋದಾಸೌ ಚ ವಾಯವಃ ಪಂಚಕರ್ಮೋದ್ರಿಯೈರ್ಯುಕ್ತಾಃ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ
ಬಲೋದ್ಯತಾಃ | ಉಗಃ ಕೂರ್ಮಾಶ್ಚ ಕೃಕರೋ ದೇವದತ್ತೋ ಧನಂಜಯಃ ಪಂಚ ಜ್ಞಾನೋದ್ರಿಯೈರ್ಯುಕ್ತಾಃ
ಜ್ಞಾನಶಕ್ತಿಬಲೋದ್ಯತಾಃ ||¹³⁸ ಎಂದೂ

ಪ್ರಾಣಾಪಾನಸಮಾನಾಽಪ್ಯಾ ವ್ಯಾಪೋದಾಸೌ ಚ ವಾಯವಃ |
ಉಗಃ ಕೂರ್ಮೋಽಥ ಕೃಕರೋ ದೇವದತ್ತೋ ಧನಂಜಯಃ ||
ಹೃದಿ ಪ್ರಾಣಾಽಪ್ಯಾ ತೋ ನಪ್ಯಮಪಾನೋ ಗುಹಮಂದರೇ |
ಸಮಾನೋ ನಾಭೀದೇಹೇತು ಉದಾಸಃ ಕಂಠಮಧ್ಯಗಃ ||
ವ್ಯಾಸಃ ಸರ್ವಕರೀರೇತು ಪ್ರಧಾನ್ಯಾ ಪಂಚವಾಯವಃ |
ಉದ್ವಾರೇ ನಾಗ ಆಪ್ಯಾತಃ ಕೂರ್ಮ ಉದ್ರಿಲನೇ ತಥಾ ||
ಕೃಕರಃ ಸ್ತುತಕರೋ ಜ್ಞೇಯೋ ದೇವದತ್ತೋ ವಿಜೃಂಭಣೀ |
ನೇಜಾತಿ ಮೃತಂ ವಾಪಿ ಸರ್ವವ್ಯಾಪೀ ಧನಂಜಯಃ ||¹³⁹ ಎಂದೂ

ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿಕ್ಷವಾಗುವ ಪರ್ಯಾಯಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಜಗದೇಕಮುಖ್ಯವೂ ಈ ದಶವಾಯುಗಳನ್ನೂ
ಅವುಗಳ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗೊಳಿಸಿ ಬೇಕುತ್ತಾನೆ.¹⁴⁰ ಪದಂಕುರಿಯ ಪ್ರಾಣಾದಿಪಂಚವಾಯು
ಗಳನ್ನು ಮಿಮಳನದಲ್ಲಿಯೂ ಮಿಮಳಬಲ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ ಪರತಂತುಜಾಲಗಳಿಂದೂ ಶಕ್ತಿಕೀಂಪ್ರಗಳಿಂದೂ
ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಅಭಿಘಾತ ಕೇರವಾಪ್ರ ವೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಮುಂದಿನ ಸಮಾಕರಣಗಳನ್ನು ಬೇಕುತ್ತಾನೆ :

42 ಕಃ ಸ್ತುತಃ ಪಿಪಾಸಾದಿಕಂ.

137 ಸಿಂಹಭೂಷಾಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 42.

138 ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೋಪನಿಷತ್ : ಅಶ್ವೋತ್ತರತಃ ಉಪನಿಷತ್, ಪು. 349.

139 ಹೋಗಿಪೂಜಾಪಾಠ್ಯೋಪನಿಷತ್ : ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 406.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

Prana has been located in the region between the larynx and the base of the heart. It governs the verbal mechanism and the vocal apparatus, the movements of the gullet, the respiratory system, and the muscles engaged in it. These functions are governed mainly by the cervical portion of the autonomic nervous system.¹⁴⁰

"Its normal function is to receive all afferent impulses from within and without the body and control unconsciously the activity of the sympathetic fibres. It is situated in the medulla oblongata and governs the respiratory and circulatory function. The last relay in the spinal cord, from which it receives impulses, is situated on a level with the apex of the heart. It is, therefore said to rule the region of the body between the mouth and the heart."¹⁴¹

Apana has its abode below the navel and rules the automatic action of the kidney, the colon, the rectum, the bladder and the genitals; i.e., it governs mostly the excretory apparatus of the body. These functions are governed by impulses from the lumbar portion of the autonomic system.¹⁴² Normally it sends efferent impulses to the excretory and ejaculatory mechanisms of the body, as occasion arises. These impulses from *prana-apanas* cause relaxation of the of the anus and the bladder as well as contraction of the muscular portion above them, these actions being necessary for the expulsion of their contents.¹⁴³

Vyana is said to pervade the whole body. Its function is to keep the whole body stationary and this stationary condition is due to the balancing action of the various antagonistic muscles in the body through the unconscious reflexes that are generated along the whole spinal cord,¹⁴⁴ and through the stimulation of the automatic ganglia situated vertically along the middle of the body.¹⁴⁵

Samana has been located in the region of the body between the heart and the navel and rules the machinery of the metabolism for the maintenance of life, i.e., the secretions of the stomach, the liver, the pancreas and the intestine, as also the circulation of the

140 Vasanta Rele, *The Mysterious Kundalini*, pp. 50-51.

141 ಲಠಿ ಸ್ವರೂಪ, ಪುಟ 62.63.

142 ಲಠಿ ಸ್ವರೂಪ, ಪುಟ 62.63.

143 ಲಠಿ ಸ್ವರೂಪ, ಪುಟ 52 ; ಪುಟ 63-64.

144 ಲಠಿ ಸ್ವರೂಪ, ಪುಟ 51.

2. ಸಿದ್ಧಿಪ್ರಾಪ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

blood in the heart and the blood-vessels. This portion is controlled mainly by the splanchnic nerves arising out of the ganglia of the sympathetic portion of the autonomic system in the thoracic region.¹⁴⁴ It inhibits the excessive activity of the digestive tract.¹⁴⁵

Udana rules the region of the body above the larynx. This prana keeps us on the alert as regards our special senses. All the automatic functions of these anatomical sections of the body are under the control of the cephalic division of the autonomic nervous system.

As the thalamus is the highest reflex centre in the brain, and as all its impressions ascend to it, it is called the udana prana.

It must not be supposed that these are the only pranas (reflex centres) that were known to the ancient yogis. They have mentioned five more, naming them the upa-pranas. These are naga, kurma, krikkara, devadatta, and dhananjaya and the stimulation of these causes, respectively, belching, hiccupping, yawning, hunger and dropping of eyelids before sleep. These are all the reflex actions, according to our knowledge of physiology.¹⁴⁶

ಈ ದೇಹಪ್ರಾಣಗಳು ಏನನ್ನು ಆಯುರ್ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಾರಪ್ರತಿಭೈಗಳಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ತಳಹದಿಯಾಗಿವೆ. ಅವರೇ ಇವುಗಳು ಶೇವಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳೆಂಬುದನ್ನು ನಾವು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ವಸಂತರೀತಿಯ ಮೇಲೆ ಬೇಳುವ ಸ್ಥೂಲಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ತೀಯಲಾಗದು. ಅವನು ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಸ್ಥೂಲವೂ ಭೌತಿಕವೂ ಆಗಿರುವ ಸ್ಥೂಲಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವೂ ಆಗೋಚರವೂ ಕ್ಷಿಪ್ರವೂ ಆಗಿರುವ ದೈವಿಕವಾದ ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ದೇಹವು ನಿರಂತರತಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ, ವಸಂತರೀತಿಯ ಮಿಮಂಸಾ ಧ್ಯಾನಮ್ ಎಂಬ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಉದಾತ್ತವನ್ನು ಬೇರಿಸುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಂದೆ ಬೇಳುವ ಮನಸ್ಸುಕ್ರಮವು ಶಾಂತರೀತಿಯಾಗಿ ಸಾಟಿಯಾಗಿರುವುದೆಂದು ಏನು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಅವನು ಉಪಪ್ರಾಣಗಳಿಗೆ ಬೇಳುವ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿನ ಕ್ರಮವಾಗಲೀ ಸಮಾಕರಣವಾಗಲೀ ಬಹುಮಟ್ಟಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲ.

ಶೇವಲಗುಣಗಳು

ಶಂಖಪ್ರಭೃತಿ ಶೋಭಾಶೀತೇಶಾಂ ಕರ್ಮ ಪ್ರಕೀರ್ತನಮ್ |

ಅಗ್ನೇಸ್ತು ಲೋಕೇನಂ ರೂಪಂ ಪಿತ್ತಂ ಸಾಕಂ ಪ್ರಕಾಶತಾಮ್ || 63 || 117

ಶೋಭಾಂಕವ ಮೊದಲಾದವುಗಳು, ಉದಿಕ್ಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಅವುಗಳ ಕೆಲಸಗಳೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಶೇವಲಭೂತದಿಂದ <ಅಗ್ನೇಸ್ತು> ಬಾದಲೋ ಕಣ್ಣು, ಆಕಾಶ, ಪಿತ್ತ(ದೋಷ), ಜೀರ್ಣವಾಗುವುದು, ಗೆಲುವಾಗುವುದು <ಪ್ರಕಾಶತಾಮ್>,-

63 ಕ : ಶೇವಲಗುಣ.

144 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 53, ಪಾಠ 64.65.

146 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪಾಠ 66-68.

2. ಸಿಂಹೋಕ್ಷತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಜಲಭೂತವ
ಗುಣಗಳು

ಅಮುಷಂ ಶೈಶ್ವಮೂಷ್ಯಾಜಮೋಜಪ್ರೇಜಶ್ಚ ಕೂರಕಾಮ್ |
ಮೇಧಾವಿಕಾಂ ಕಥಾಃಽದತ್ತೇ ಜಲಾತ್ಪು ರಸಸಂ ರಸಮ್ || 69 ||

118

—ಕೋಶ, ಸಮುದ್ರದಿರುವಿಕೆ, ಬೆವರುಬರುವಂತೆ ಸೆಳೆಯಾಗುವುದು, ಬೇತನ <ಓಜಃ>, ಮುಖವರ್ತಸ್ಯ <ಕೇಜಃ> ಮತ್ತು ಕೂರವಾಗಿರುವುದು, ಅಂತೆಯೇ ಬುದ್ಧಿವಂತನಾಗಿರುವುದು [ಇವುಗಳನ್ನು ದೇಹವು] ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಜಲಭೂತದಿಂದಾದದ್ದೋ ರುಚಿಯ ಇಂದ್ರಿಯ, ರುಚಿ,—

ಓಜಸ್ಯ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ : ಎಲ್ಲ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೊದಗಿಸುವ ಮತ್ತು ಅಂಶವ್ಯಂಗಳಿಗೆ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನೊದಗಿಸುವ ರಸವೇ ಓಜಸ್ಯ. 'ಉಷ್ಣಾಣಾಂ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಶಾಖ ಎಂದೂ ಶೇಷಃ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಎಂದೂ ಕುಪ್ಲವ್ವಾರಾಣಾ ಅರ್ಥವಾದುದುತ್ಪಾನೇ¹⁴⁷. ಶೇಷಸ್ಯ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಒಡೆದು ಕಾಣುವ ಆತ್ಮರಕ್ತಿ, ವರ್ತಸ್ಯ ಎಂದೇ ಇಲ್ಲಿ ಬೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಪೃಥ್ವಿಗುಣಗಳು

ಶೈಶ್ವಂ ಸ್ನೇಹಂ ದ್ರವಂ ಸ್ನೇಹಂ ಮೂತ್ರಾದಿ ಮುದುತಾಮುಪಿ |

ಭೂಮೇಧಾಃ ಕೇಂದ್ರಿಯಂ ಗಂಧಂ ಸ್ವೈರ್ಯಂ ಭೈರ್ಯಂ ಚ ಗೌರವಮ್ || 70 || 119

—ತಣ್ಣಗಿರುವುದು, ಜಡ್ಡಾಗಿರುವುದು, ನೀರಾಗ(ದ್ರವವಾಗಿ)ರುವುದು, ಬೆವರು, ಮೂತ್ರ, ಮೊದಲಾದವು ಹಾಗೂ ಮೃದುವಾಗಿರುವುದು (ಇವುಗಳನ್ನು ದೇಹವು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ). ಭೂಮಿ (ಪೃಥ್ವಿ) ಭೂತದಿಂದ ವಾಸನೆ ನೋಡುವ ಇಂದ್ರಿಯ, ವಾಸನೆ, ಅಲಿಂಗಾಡದೆ ಇರುವುದು, ಭೈರ್ಯ ಮತ್ತು ಭಾರವಾಗಿರುವುದು, ಗೌರವವೆಂಬ ಭುಕ್ತೆ ಗಂಭೀರತೆ ಎಂಬ ಸಮಾಕರಣವನ್ನು ಕುಪ್ಲವ್ವಾರಾಣಾ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.¹⁴⁸ ಪೃಥ್ವೀ ಭೂತದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಗುರುಪ್ಪುಮೂಲವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಭಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲಿ ಬೆಚ್ಚು ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ.

ಶ್ವಕ್ತುಕೇಶನಮಂ ದಂತಾನ್ ಅಸ್ಯಾಧ್ಯಸ್ಯಶ್ಚ ಕರ್ಕಶಮ್ |

ವಾತಾದಿಧಾತುಶ್ಚ ಕೃತಿವೈರ್ಯಮಾದಿಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಥಾ || 71 ||

120

ಗಡ್-ಫಿಗಸೆ, ತಲೆಗೂದಲು, ಉಗುರು, ಹಲ್ಲುಗಳು, ಎಲುಲು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಒರೆಟಾದವುಗಳನ್ನು (ದೇಹವು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ). [ಇವುಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ] ವಾತವೇ ಮೊದಲಾದ ಧಾತುಶ್ಚ ಕೃತಿಗಳೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆಕಾಶವೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಕೃತಿಗಳೂ ಇವೆ.

ಈವರೆಗೂ ದೇಹವನ್ನು ವಿವಿಧ ಅಧಾರಗಳಿಂದ ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನು ಮಾಡಿದನೇರೆ ವಾತ್ಸರ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆ ವಿಧದ ರೀತಿರಗಳನ್ನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಿತ್ತ, ವಾತ, ಕಫವೆಂಬವುಗಳು ಶರೀರದ ಧಾತುಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಮನುಷ್ಯದೇಹದ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೂ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಮೋದವೆಂದು ಅಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆಕಾಶಾದಿ ಪಂಚಭೂತಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿ ದೇಹಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವ ದೇಹವು ಇನ್ನೊಂದು ಬಗೆಯದು. ಸಾಕ್ಷಿತ್ವ, ರಾಜಸ, ತಾಮಸಗಳೆಂಬ ಗುಣಾತ್ಮಕವಾದ ವಿಭಾಗದಿಂದಾದ ಶರೀರಭೇದವೂ ಬೇರೆ ಇದೆ.

147 ಕುಪ್ಲವ್ವಾರಾಣಾ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 26.

59 ನೇ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ 71 ನೇ ಶ್ಲೋಕದವರೆಗೆ ಶಾರ್ವದೇವನು ಹೇಳುವ ವಿವರಗಳು ಪಠನಿಗೆ ಬೇಕೆ ಯಾವ ಅನುಮೋದಾನಾಧ್ಯರಕ್ಷೆಯೂ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಮಾನುಪಪಾದವನ್ನು ಪರ್ಯಾಯ ಕೆಲವು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಅಥವಾವೇದದ ಪಾಂಡಿತ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು ಪ್ರಾಣಾದಿ ವಶಪ್ರಾಣಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಕರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಚಿನ್ನಾಗಿ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ :

ಪ್ರಾಣ, ಅಹಾಸ, ಸಮಾಸ, ಉದಾಸ, ವ್ಯಾಸ, ಜಾಗ, ಕೂರ್ಮ, ಕೃಕರ, ದೇವತತ್ವ, ಧನಂಜಯಗಳೆಂಬ ಹತ್ತು ವಾಯುಗಳು ಎಲ್ಲ ನಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಣವು ಮುಖ, ಮೂಗು, ಕಂಠ, ಹೊಕ್ಕುಳು, ಕಾರಿನ ಹೆಜ್ಜೆಗಳುಗಳು ಮತ್ತು ಕಿವಿಯ ಮೇಲೆ-ಕೆಳಗೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಸವು ಕಿವಿ, ಕಣ್ಣು, ಸೊಂಟ, ಕಾರಿನ ಹೆಜ್ಜೆ, ಅಕ್ಷಣಾಳ, ಹಿರಿಗಳು—ಈ ಪ್ರವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಸನ್ನದ್ವಾರ, ಜಠರಾಂಗ, ತೊದೆ, ನೋಸಕಾಲು, ಹೊಟ್ಟೆ, ಬೀಜ, ಸೊಂಟ, ಕಾಲು, ಹೊಕ್ಕುಳು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಹಾಸವು ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಕೇಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉದಾಸವಿರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಸವು ಎಲ್ಲಾಕಡೆಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ; ಅದು ಅನ್ನರಸ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಎಪ್ಪತ್ತೆರಡುಸಾವಿರ ನಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ದೇಹದ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳಿಗೂ ಒಯ್ಯುತ್ತದೆ. ಜಾಗವೇ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಎಂಬು ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬುತ್ತವೆ. ನಿಶ್ವಾಸ, ಉತ್ಸಾಸ, ಕೆಮ್ಮು ಇವುಗಳು ಪ್ರಾಣದ ಕೆಲಸಗಳು. ಜಲಮಲವಿಜರ್ಜನೆಗಳು ಅಹಾಸವು. ವಿಜರ್ಜನೆ ಮತ್ತು ಸ್ವೀಕಾರಗಳು ವ್ಯಾಸದ ಕೆಲಸಗಳು. ದೇಹವನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆತ್ತುವುದೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಉದಾಸದ ಕೆಲಸಗಳು. ಶರೀರವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವುದು ಸಮಾಸದ ಕೆಲಸ. ವಾಂತಿ, ಕಷ್ಟವುಮ, ಉಗುಳುವುದು ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಾಗದ ಕೆಲಸಗಳು. ಕಣ್ಣು ಮಿಟಿಕ್ಕಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕೂರ್ಮದ್ದು ; ಹಸಿವುಂಟುಮಾಡುವುದು ಕೃಕರದ್ದು ; ಸೋಮಾಲತೆ (ಸುಸ್ವಾದುವು ?) ದೇವದತ್ತದ್ದು ; ಕ್ಲೇಷ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಧನಂಜಯ ವಾಯುವಿನ ಕರ್ಮ ¹⁴⁸.

ಇಂತಹ ವಿವರಗಳನ್ನು ಯಜುರ್ವೇದದ ಶಾರೀರೋಪನಿಷತ್ತು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ ¹⁴⁹.

ವ್ಯಾಸದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ವ್ಯವಯಕ್ತೆ ಬಂದ ಅನ್ನರಸವನ್ನು ಹತ್ತು ಹಿರಿಗಳ ಮೂಲಕ ದೇಹಕ್ಕೆಲ್ಲಾ ಹಂಚುವುದು ಎಂದೂ ಸಮಾಸದ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅಹಾರವನ್ನು ಜೀರ್ಣಮಾಡಿ ಅನ್ನರಸವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಎಂದೂ ವಾಗ್ವೈಟವು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ ¹⁵⁰.

ದೇಹಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಪಾಂಚಭೌತಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ಧರಿಸಿರುವ ಕ್ರಮವನ್ನು ಸುಪ್ತಿಕಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ :

ಪ್ರಕೃತಿಮಿತ ಸರಾಣಾಂ ಭೌತಿಕೀಂ ಕೇಚಿದಾಹುಃ

ವವನದಹನೋಯೈಃ ಕೀರ್ತಿತಾಸ್ತಾಸ್ತು ಶಿಶ್ವಃ |

ಸ್ವರವಿಪುಲಕೀರಣಃ ಪಾರ್ಥಿವಪ್ತ ಕ್ಷಮಾಪಾನ್

ಕುಚಿರಥ ಚರಣೀನೀ ನಾಭಸಃ ಪೈರ್ಮಹ್ಯಾಃ || ¹⁵¹

148 ಪಾಂಡಿರೋಪನಿಷತ್, ಅಶ್ವಿನೀಶ್ವರತಃ ಉಪನಿಷತ್, ಪು. 497-498.

149 ಶಾರೀರೋಪನಿಷತ್, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 548-550.

150 ವಾಗ್ವೈಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 68, 70, 73, 76. ಪು. 54-55.

151 ಸುಪ್ತಿಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 80, ಪು. 72.

ಪಾತಾದಿ ಧಾತುಗಳು ಮನುಷ್ಯಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಭಾವಗೊಳಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಸುತ್ತುತನು ವಿವರವಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಪಾತಕರೋರಿಗೆ ರಾತ್ರಿ ಎಚ್ಚರ, ಶೀತವಸ್ತುಗಳ ಧ್ವೇಷ, ಕರುಣ, ಅಸೂಯೆ, ಗೀತವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿ, ಅಂಗೈ, ಅಂಗಾಲುಗಳ ಒಡೆತ, ಅಬ್ರವಾದ ಮತ್ತು ಒಣಗೂವಲು, ಕೋಪ, ಉಗುರುಗಳನ್ನೂ, ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನೂ ಕಡಿಯುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವನ ಸ್ವಭಾವವು ಅದು, ಒಂಟಿ, ಕಪ್ಪೆ, ನಾಯಿ, ಹವ್ವು, ಕಾಗೆ, ಕತ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ¹⁵².

ಪಿತ್ತರೋರಿಗೆ ಮರ್ಗಂಧ, ಬೆವರು, ಹಳದಿಯ ಮೈ ಬಣ್ಣ, ತಿಥಿಲವಾದ ಕೈಕಾಲುಗಳು, ಉಗುರು, ಕಣ್ಣು, ಅಂಗಳು, ನಾಲಿಗೆ, ತುಟಿ, ಅಂಗಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು, ಅತಿ ಆಹಾರ, ಅತ್ಯಪ್ಪಿ, ಮುಂಚಿನಾಸ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅಯಸ್ಸು ಇತ್ಯಾದಿ ಗುಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅದರ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಅನುಗೂಲವಾದಾಗ ಸ್ವಸ್ಥಿಪರವೂ, ವಾಗ್ವಿಯೂ, ಶಕ್ತಿಪಾಲಿಯೂ, ಯುದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಜಿಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ಸ್ವಭಾವವು ಹಾಪು, ಗೂಬೆ, ಗಂಧರ್ವ ಅಥವಾ ಯಕ್ಷ, ಬೆಕ್ಕು, ಕೋತಿ, ಹುರಿ, ಕರಡಿ ಅಥವಾ ಮುಂಗುಸಿಯನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ.¹⁵³

ಕಫರೋರಿಗೆ ನೀರಿ, ಹಸಿರು ಬಣ್ಣಗಳೂ, ಸುಂದರಾಕೃತಿಯೂ, ಸಿಹಿ ತಿನಿಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಿಯೂ, ಕೃತ್ಯಾಶೆಯೂ, ಭೈರವೂ, ಕಷ್ಟಸಹಿಸ್ಥತೆಯೂ, ದೃಢಕಾಯವೂ, ಒಳ್ಳೆಯ ಜ್ಞಾಪಕಶಕ್ತಿಯೂ, ತನಗೆ ಆದ ಅಪಕಾರವನ್ನು ಮರೆಯದಿರುವುದೂ, ಕುಭ್ರವಾದ ಬೀಯ ಕಣ್ಣುಗುಡ್ಡೆಗಳೂ, ಗಂಭೀರವಾದ ಧ್ವನಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ವಿಜ್ಞಾನಪದ್ಧತಿಯೂ, ಸ್ವೀಕರಣವು ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿದೂ, ಸಂವತ್ ಸಾಧನಪದ್ಧತಿಯೂ ಅವನಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಿರುತ್ತದೆ. ಅವನು ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮ, ಇಂದ್ರ, ವರುಣರನ್ನೂ, ಮೃಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂಹ, ಕುಮರಿ, ಆನೆ, ಗೂಳಿ, ಗರುಡವನ್ನೂ ಅಥವಾ ಹಂಸವನ್ನೂ ಹೋಲುತ್ತಾನೆ.¹⁵⁴

ಸಾತ್ವಿಕ ದೇಹಗಳ
ವಿಧಗಳು

ಸಪ್ರಭಾ ಸಾತ್ವಿಕೋ ಯಕ್ಷ ಬ್ರಹ್ಮೇಂದ್ರಯಮವಿಗ್ರಹಃ |

ಸಾರೂಪಶ್ಚ ಛೇದೇ ಆರ್ಷೋ ಗಾಂಧರ್ವವಿಗ್ರಹಃ || 72 ||

121

ಸಾತ್ವಿಕ ದೇಹವು ಬ್ರಹ್ಮ, ಇಂದ್ರ, ಯಮ, ಅಮಲೇ ವರುಣ, ಕುಬೇರ, ಮಹಿ, ಗಂಧರ್ವ, ಎಂಬ ಏಳು ಬಗೆ.

ರಾಜಸಃ ಪದ್ವಿಧೋ ಯಶ್ಚ¹⁵⁵ ಪ್ರಾಚೀನೋ ರಾಕ್ಷಸಸ್ತಥಾ |

ಅಸುರಃ ಶಾಕುನಃ ಸಾರ್ವಃ ಪ್ರೇತಕೇಹಸ್ತಥಾ ಪರಃ || 73 ||

122

ರಾಜಸದೇಹವು ಪಿಶಾಚಿ, ರಾಕ್ಷಸ, ಅಸುರ, ಪದ್ವಿ, ಪ್ರಾಪು, ಮುಂದಿನದು ಪ್ರೇತ, ಹೀಗೆ ಆರು ವಿಧ.

ತಾಮಸಸ್ತ್ರಿವಿಧೋ ಯಶ್ಚ ಪಶುಮಾತ್ಮಾಂಘ್ರಿಸಾಕೃತಃ |

ಕೇಷಾಂ ಲಕ್ಷ್ಮಣಃ ನ ಬ್ರೂಮೋ ಗ್ರಂಥವಿಸ್ತರಕಾತರಃ || 74 ||

123

152 ಅ : ಯಕ್ಷ ?

152 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 69.67, ಪು. 67.69.

153 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 69.71, ಪು. 69.70.

154 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 72.76, ಪು. 70.

2. ಹಿಂದೋಕ್ಷತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಶಾಕುನದೇವತೆ ವೃಗ, ಮಿಥು, ಮರ, ಎಂಬ ಆಕಾರದ ಮೂರುನಿಧಿ. ಅವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ [ಬಹು] ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂದು ಆತಂಕಪಡುವ ನಾವು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.

ಅಂಭ್ರವಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕುಸ್ವಂಸ್‌ರಾಜಾ ಅನಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹⁵⁵ ಚರಕವನ್ನು ಅನುವರಿಸಿ ಮರ, ಎಂದೇ ನಾನು ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತೇನೆ.

ಸಾಕ್ಷಿ, ರಾಜಪ, ಶಾಮಪರಗುಣಗಳ ಕ್ರಮದಿಂದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ನರ್ಥನುವ ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಜೀವನದ ಚರಕನಿಂದಲೇ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು ಚರಕಸುಪ್ತಕರ ಮೂರು ಬೇರೆ ಆಯಾಮಗಳಾದ ಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುವುದು ನನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಚರಕಮತದಂತೆ ಈ ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಗ್ರಂಥಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಪಂಕ್ತಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು:

ಬ್ರಾಹ್ಮದೇವತೆ ಶುಚಿ, ಸತ್ಯದ ಅಭಿಮಾನ, ಇಂದ್ರಿಯನಿಗ್ರಹ, ತನ್ನ ಅಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗಿಂತಲೂ ಅನುಭವಿಸುವುದು, ಬ್ರಾಹ್ಮ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಮಾತು—ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪನ್ನತೆ, ಬ್ರಾಹ್ಮಕೃತಿ, ಅನವಶ್ಯಕದ ಅಭಾವ, ಸರ್ವಭೂತಗಳನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಕಾಣುವುದು, ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ.¹⁵⁶

ಅಪರದೇವತೆ ಯಜ್ಞ, ಅಭ್ಯುದಾನ, ವ್ರತ, ಹೋಮ, ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವುದು, ಅನಿಧಿಪತ್ಯಾರ, ಮದ, ಮಾನ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಮೋಹ, ಲೋಭ, ದೋಷಗಳನ್ನು ಬಾಂಕೊಳಿಸಿರುವುದು, ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ಮಾತು, ವಿಜ್ಞಾನ, ಉಪಧಾರಣೆ ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ.¹⁵⁷

ವಿಂಶದೇವತೆ ಸಿರಿವಂತಿಕೆ, ಕೊಟ್ಟಿಮಾತನ್ನು ನಡೆಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ಯಜ್ಞಮಾಡುವುದು, ಕೌಶ್ಯ, ಓಜಸ್ವಿತೆ, ತೀರ್ಮಾನ, ಇವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದು, ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡದ, ದೂರದೊಳಗಿದ್ದ, ಭರ್ತೃ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಶೃಂಗಾರದ್ವಾರಿಗಿರುತ್ತದೆ.¹⁵⁸

ಯಮದೇವತೆ ಮಾತುಬೇಕಾದ್ದು—ಮಾತುಬಾರದ್ದು ಎಂಬ ವಿವೇಚನೆ, ಕೇವಲಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವಿಕೆ, ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಂದಲೇ ಜಗಳವಾಡದಿರುವಿಕೆ (ಆಸಂಪ್ರವಾಧತೆ), ಏಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪಗಳಲ್ಲಿ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ, ಸ್ವಾತಿ, ರಾಗ, ಅರ್ಪಣೆ, ದ್ವೇಷ, ಮೋಹ ಇವುಗಳಲ್ಲದಿರುವಿಕೆ, ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ.¹⁵⁹

ವರುಣದೇವತೆ ಕೂರವೂ, ಧೀರವೂ, ರುಚಿಯೂ, ಶೋಕಿತನದ ದ್ವೇಷಿಯೂ, ಯಜ್ಞಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹುದೂ, ಅಂಭ್ರದೇವತೆಗೆ ನಿರತನಾಗಿರುವುದೂ, ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂತಹುದೂ, ಉಚಿತವಾದದ್ದಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಶೋಕ ಮತ್ತು ಪ್ರಸನ್ನತೆಗಳನ್ನು ತೋರುವಂತಹುದೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.¹⁶⁰

ಕುಬೇರದೇವತೆ ಸ್ವಾನ, ಮಾನ, ಉಪಭೋಗ, ಪರಿವಾರಗಳನ್ನು ಅಂಭ್ರದ್ವಾರಿ, ಭರ್ತೃ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮಗಳನ್ನು ಅಂಭ್ರದ್ವಾರಿ, ರುಚಿಯೂ, ಸುಖಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇರತಕ್ಕದ್ದೂ, ಶೋಕ, ಪ್ರಸನ್ನತೆಗಳನ್ನು ತೋರುವಂತಹುದೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.¹⁶¹

155 ಕುಸ್ವಂಸ್‌ರಾಜಾ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 28.

156 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 4, 37 (1), ಪು. 323.

157 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 4, 32 (2), ಪು. 323.

158 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 4, 37 (5)

159 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 4, 37 (3)

161 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 4, 37 (6)

159 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 4, 37 (4)

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ತನು ಶರೀರವು ಸುಂದರವಾಗಬೇಡು, ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲಬೇಡು, ಜನುಬ್ಬಿದೆಯುಬೇಡು ಅವಾರ ವಿವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಮಗುವೂ ಸಂಭೋಗದಲ್ಲಿಯೇ ಮಗುವೂ, ಕಥೆಸುಕಾಣುವಂತಹುದೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.¹⁶⁹

ಮತ್ಸ್ಯಶರೀರವು ದೊಡ್ಡವಂತಹುದೂ, ಬುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದುದೂ, ಅಹಾರದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾನಿಯುಳ್ಳದ್ದೂ, ಸ್ವರದಲ್ಲದ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದೂ, ಕಾಮುಕೋಲ್ಲಾಸಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮಗುವಾಗುವುದೂ, ಬಲಿಸುವ ಸ್ವಭಾವದ್ದೂ, ನೀರನ್ನು ಅತಿಸು ವಂತಹುದೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.¹⁷⁰

ವನಸ್ಪತಿಕರೀರವು ನೋಡುವಾರಿಯೂ ಕೇಳುವ ಅಹಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯೇ ಬೊಡಗಿರುವುದೂ, ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಗಗಳೂ ಇಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.¹⁷¹

ಈ ಮೂರೂ ಕಾಮಸದೇಹಗಳು.

ಸಾಕ್ಷಿವೇದಿಕೆಗಳು ಕಲ್ಯಾಣಾಂಶದಿಂದಲೂ, ರಾಜಸದೇಹಗಳು ದೋಷಾಂಶದಿಂದಲೂ, ಕಾಮಸದೇಹಗಳು ಮೋಹಾಂಶದಿಂದಲೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತವೆ.¹⁷²

ಪಿಂಡಪ ಅಂಗ.
ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳು

ಪಿಂಡಸ್ಯಾಯುಃ ಪದಂಗಳಾಪಿ ಶಿರಃ ಸಾದೌ ಕಲಾ ತಥಾ |

ಮಧ್ಯಂ ಚೇತ್ಯಥ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ ಪ್ರತ್ಯಂಗಾಸ್ತುಪಿಲಾಸ್ಯತಿ || 75 ||

124

ಕರೆ, ಕಾಲುಗಳು, ಹಾಗೆಯೇ ಕೈಗಳು ಮತ್ತು ನೋಟ ಇವುಗಳು ಪಿಂಡವ ಆರು ಅಂಗಗಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳೂ ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡುವುವು.

ಛತ್ರವು ಅನವನಾಗಿ ಕ್ಷೇತ್ರವು ನ ದೊಡ್ಡದ್ದು ಶರೀರಧಾರಣೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಶ್ರೀ ಪಾರ್ವತಿ ದೇವತೆ ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ, ವಿವಿಧವೇದ ಪಾಠಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಮನುಷ್ಯದೇಹದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುವುದು. ಪಿಂಡವು ಶರೀರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ಮಂಚಭೂತಗಳ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ ವಾಯುವು ಭೂಗವನ್ನು ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳಾಗಿ ಒದೆಯುವುದೆಂದೂ, ತೇಜಸ್ಸು ಅವುಗಳನ್ನು ಪಕ್ವಮಾಡುವುದೆಂದೂ, ಆಪೋಭೂತವು ಅವುಗಳನ್ನು ಒದ್ದೆ ಮಾಡುವುದೆಂದೂ, ವೃದ್ಧಿಯು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಲವನ್ನು ತಂದುವುದೆಂದೂ ಅತಾವು ಬೆಳೆಸುವುದೆಂದೂ ಸುಪ್ತತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹⁷³ ಶರೀರದ ಅಂಗಗಳ ಈ ಎಣಿಕೆ ಯನ್ನು ಸುಪ್ತತ¹⁷⁴ ವಾಗ್ದಟರು¹⁷⁵ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಬರಹವು 'ಶಿರಃ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ಶಿರೋಗ್ರೀವಂ' ಎಂದೂ ಕೈಕಾಲುಗಳಲ್ಲದೆ ಮುಂಚಕ್ಕೆ ಅಂತರಾಧಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹⁷⁶ ವಾಗ್ದಟನೂ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಬರಸುತ್ತಾನೆ.¹⁷⁷

169 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 4, 39 (1) ; ಪು. 324.

170 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 4, 39 (2) ; ಪು. 324.

171 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 4, 39 (3) ; ಪು. 324.

172 ಸುಪ್ತತನುಪಿತರು ಪಾರೀಕ್ಷಾಸೂತ್ರದ ಸಾಕ್ಷಿಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ 81 ರಿಂದ 177ರೇ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪಾಠಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಪು. 22-75.

173 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, V, 3, ಪು. 77.

175 ವಾಗ್ದಟ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., III, 1, ಪು. 37.

174 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, V, 4, ಪು. 78.

176 ಬರಹ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., IV, 7, 5, ಪು. 337.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಮನುಷ್ಯವೇಹದ ರಚನೆಯನ್ನು ಗಳಿಸಿರುವವತ್ತು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ :

ತಸ್ಯೈತತ್ಪ್ರಕೃತಸ್ಯ ಪೋಷಕಪಾತ್ರದಂತವಟಿಲಾಢಿ ದಶಪಂಚಸುಪಯಃ ಪಙ್ಚವತ್ಸಂಗುಲೋಽನ್ಯಾಢಂ ಚತುರ್ದಶಾಂಗೀನ್ಯಾಢಾಢ್ಯಪ್ರೋತ್ಪದ್(ಕತ)ಂ ಮಮಾಢಾಲೆ | ತತ್ರ ದ್ವಿಸಪ್ತತಿ(ಸಹಸ್ರ)ಧಮನ್ಯಸ್ತ್ರಾಢಾಂ ಮಧ್ಯೇ ದ್ವಿಸಪ್ತತಿಸ್ತ್ರಾಢು ಮುಖ್ಯಾಢ್ವಿಪ್ರಿ ಇವಾಢಿಂಗಲಾಢುಮಮಾಢ್ಯಾ ಚೇತಿ | ತುಲಿಯ ಪುರೀಕತಃತದ್ವೈತ್ಯೇ ಕರೀರಃ ತಸ್ಯೈ ರೋಮಾಢುಮಪ್ರೋಟಿಯತ್ಪ್ರೋಟಿಸಂಧಿಕತಂ ಢವಸ್ತ್ರಾಯುತಪಾಢಿ ಹೃದಯವಲಾಢ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಾಢವಲಾಢ್ಯಾ¹⁷⁷

ಚರಕ, ಸುಪ್ತಕ, ವಾಗ್ಭಟಾದಿಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಗಳಿಸಿರುವ ಢವತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಗ್ರಂಥವಿವರ ಭೇದಿಯಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಃ ಸಪ್ತ ಕಲಾಃ ಸಪ್ತ ಸ್ನಾಯುಶ್ಚೇಷ್ಠಜರಾಯುಃ |

ಭಸ್ಮಾಃ ಕೋಶಾಗ್ನಿಃ ಪಕ್ವಾಸ್ತಾ ಧಾತುನಂತರಾಂತರಾ¹⁷⁸ || 76 || 125

ವಿಳಿ ಚರ್ಮಗಳೂ, ನರಗಳು, ಶ್ವೇತ್ವದ ಮೆತ್ತು ಪೊರೆಯಿಂದ ಅವ್ಯತವಾದ ವಿಳಿ ಕಲೆಗಳೂ ಆಯಾ ಕೋಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಗಳಿಂದ ಪಕ್ವವಾದ ಧಾತುಗಳ ಮಧ್ಯೆದ್ದಿವಿದ್ದು ಹೊಂದು—

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳನ್ನು ಸುಪ್ತಕನು ಹೀಗೆ ಎಣಿಸಿದ್ದಾನೆ :

ಅತಃ ಪರಂ ಪ್ರತ್ಯಂಗಾಢಿ ವತ್ಸ್ಯಂತೇಃ ಮತ್ತೇರೋದವತ್ಸ್ಯನಾಢಿಲಾಟಿನಾಢಾಟೀಃಕುಟಗ್ರೀವಾ ಇತ್ಯೇತಾಢಿ ವತ್ಸ್ಯಂತಾಃ ; ಕರ್ಣನೇತ್ರಭೂತಂಮಾಂಸಂಚಕ್ಷತ್ರಸವ್ಯವಗಾಢಾಢ್ಯಾಢ್ವಿಗ್ರಾಢಾಢುಮಾಢಿವಿರುಪ್ರಭೃತಯೋ ದ್ವೀ ದ್ವೀ ವಿಂಶತಿರಂಗುಲಯಃ ಸ್ತ್ರೋತಾಂಸಿ ವತ್ಸ್ಯಮಾಢಾಢಿ, ವಿವ ಪ್ರತ್ಯಂಗವಿಭಾಗ ಉಕ್ತಃ |¹⁷⁹

ಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಅವನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ವೃತಃ ಕಲಾ ಧಾತುರೋ ಮಲಾ ದೋಷಾ ಯಕ್ಯತ್ಪ್ರೋಶಾಢಾಢಿ ಪುಷ್ಪಸ ಉಂಸುಲೋ ಹೃದಯಃ ಪೂಶಯಾ ಅಂತ್ರಾಢಿ ವ್ಯಕ್ತ್ಯಾಢಿ ಸ್ತ್ರೋತಾಂಸಿ ಕಂಠಾ, ಚಾಲಾಢಿ ಕೂರ್ಣಾ ರಜ್ಜವಃ ಸೇವನ್ಯಃ ಸಂಘಾತಾಃ ಸೀಮಂತಾ ಅಸ್ತಿಢಿ ಸಂಧಯಃ ಸ್ನಾಯವಃ ಪೇಶ್ವೋ ಮಮಾಢಾಲೆ ಸಿರಾ ಭಮನ್ಯೋ ಯೋಗವಾಢಾಢಿ ಸ್ತ್ರೋತಾಂಸಿ ಚ ||¹⁸⁰

ವೃತಃ ಸಪ್ತ, ಕಲಾಃ ಸಪ್ತ, ಅಶಯಾಃ ಸಪ್ತ, ಧಾತವಃ ಸಪ್ತ, ಸಪ್ತ ಸಿರಾಶಪಾಢಿ, ಪಂಚ ವೇಶಿಕಪಾಢಿ, ಢವ ಸ್ನಾಯುತಪಾಢಿ, ಪ್ರೀಣ್ಯುತಪಾಢಿ, ದ್ವೀ ದಶೋತ್ತರೇ ಸಂಧಿಕೇ, ಪಶ್ಚಿತ್ತರಂ ಮಮಾಢಿಕತಂ, ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಭಮನ್ಯೇ, ತ್ರಯೋ ದೋಷಾಃ, ತ್ರಯೋ ಮಲಾಃ ಢವ ಸ್ತ್ರೋತಾಂಸೀತಿ ಸಮಾಸಃ |¹⁸⁰

15 ಕಃ ಸ್ವಪ್ರೋಶಾಢ್ವಿಃ ಪಕ್ವಾಸ್ತೇ ತ್ರಿಧಾತುನುತ್ರೋತ್ತರಾಢಾಢಿ |

177 ಗಳಿಸಿರುವವತ್ತು : ಅವೈತ್ಯೇಶ್ವರಕ ಉಪನಿಷತ್, ಪು. 205-206.

178 ಸುಪ್ತಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 4, ಪು. 78.

179 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, V, 5, ಪು. 78.

180 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, V, 6, ಪು. 79.

ಕದ್ರಿನಾಥನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಾಗ್ಗುಟ್ಟಿನ ಶಿಕ್ಷಣಕಗಳನ್ನು¹⁸¹ 'ಯಥೋಕ್ತಂ ಅಯುರ್ವೇದೇ' ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿ ಉದ್ಘರಿಸಿದ್ದಾನೆ¹⁸². ಚರ್ಮಪದರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾ, ಹಾಲನ್ನು ಕಾಯಿಸಿದಾಗ ಅದು ಕೆಣಕಟ್ಟು ವಂತೆ, ಚರ್ಮದ ಪದರಗಳು ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಪರಿವಾಹದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ; ಚರ್ಮದ ಭಾಸಿಣಿ, ರೋಹಿಣಿ, ಶ್ವೇತಾ, ತಾಮ್ರಾ, ಪ್ಲಗ್ಗ್ರೀದಿಣಿ, ರೋಹಿಣಿ, ಮಾಂಸಧರಾ ಎಂಬ ವಿಳುಪದರಗಳು ದೇಹವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿವೆ ಎಂದು ವಾಗ್ಗುಟ್ಟನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಸೀಮಧೂತಾತ್ಮ ಭಾತೂನಾಂ ಕಾಂತ್ಯಸಾರೋಪಮಾ ಮತಾಃ |

ಅದ್ಯಾ ಮಾಂಸಧರಾ¹⁸³ಮಾಂಸೇ ಸಿರಾ ಭಮನಯಸ್ತಥಾ || 77 ||

126

—[ಅರ್ಥ] ಭಾತುಗಳ ಎಣ್ಣೆಕಟ್ಟುಗಳಾಗಿ ಮರದಕೊಂಬೆಯ ತಿರುಳಿನ ಹಾಗೆಯುವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಯುವಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಮಾಂಸಧರಾ [ಚರ್ಮ] ಎಂಬುದು, ಮಾಂಸದಲ್ಲಿ ಸಿವಿಗಳೂ ಹಾಗೆಯೇ ಭಮನುಗಳೂ—

ಈ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ವಾಚ್ಛಗದೇವನು ಸುಹೃತ್ಸಂದಲೂ¹⁸⁴ ವಾಗ್ಗುಟ್ಟಿನಿಂದಲೂ¹⁸⁵ ಪರಿವರಿಸಿರಬಹುದು. ವಾಗ್ಗುಟ್ಟನು ಈ ಮೊದಲನೆಯನ್ನು ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಾಚ್ಛಗದೇವನು ಚರ್ಮಪದರಗಳೂ ಕಲೆಗಳ ಹಾಗೆಯೇ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮರದಲ್ಲಿ ಬಲಿತ ಕೊಂಬೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿದಾಗ ಕೊಪ್ಪದಲ್ಲಿರುವ ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಭಾಗಕ್ಕೂ ಸುಳ್ಳೆಲೂ ಬೇರೆಯುತ್ತಿರುವ ಬಿಳಿಯ ಮೃದುವಾದ ಭಾಗಕ್ಕೂ ನಮನೆ ತೆಳುವಾದ ನೈರೀಯೋಮ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸುವುದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೇಹವ್ಯಾಪಕವರ್ಗದೊಂದು ಇರುವ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ, ಎಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಭೌತಿಕ ಮತ್ತು ರಸಾಯನಿಕ ಶಕ್ತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ, ಪ್ರಾಣಿ ಅಥವಾ ಪ್ರವಿಮನ ರಸಾಯನಿಕ ವಸ್ತುವಿಕೇತಗಳಿಂದ—ಪಕ್ಷವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗುವಾಗ ಕಲಾ ಎಂಬ ಭಾಗವು ಲಯಾ ಧಾತುವಿನ ಸಾಮಗ್ರಿಯೇ ಆಗಿದೆ; ಅಯಾ ಧಾತುಗಳಿಗೂ ಅವುಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅವರಣಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಸರಣಾಲದಮೇಲೆ ಶ್ರೇಷ್ಠರಸ (ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಣರಸ, ಪ್ಲಾಸ್ಮಾ)ವನ್ನು ಹಚ್ಚಿ, ಅಗ್ನಿಯು ಪಾಕಮಾಡಿ ತಿಳುವಾದ ಪೊರೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕಲಾ. ಹೀಗೆಯೇ ಚರ್ಮಪದರಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಚರ್ಮದ ಪದರಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು ಅದೇ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಚರಕನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಕರೋಪಿ ಪಟೌತ್ವಚಃ ; ತದ್ಯಥಾ—ಉದಕಧರಾತ್ಮಗ್ ದಾಹ್ಯಾ, ದ್ವಿತೀಯಾ ತು ಅಸ್ಥ್ಯಧರಾ, ತೃತೀಯಾ ಸಿಧ್ವಕಿಲಾಸ ಸಂಭವಾಧಿವ್ಯಾಸಾ, ಚತುರ್ಥೀ ದದ್ರೂಕುಪ್ತ ಸಂಭವಾಧಿವ್ಯಾಸಾ, ಪಂಚಮಾ ತು ಅಲಿಪೀವಿವ್ರಧಿ ಸಂಭವಾಧಿವ್ಯಾಸಾ, ಸಪ್ತೀ ತು ಯುಕ್ತಾಂ ಧನ್ಯಾಯಾ ತಾಮೃತ್ಯಂಧ ಇವ ಚ ತಮಾಃ ಪ್ರವಿವಿಶಿ ಯಾಂ ಚಾಪ್ಯ ಧಿವ್ಯಾಯಾದೊಮ ಜಾಯಂತೇ ಪೂರ್ವಸು ಕೃತ್ವ ರಕ್ತಾಧಿ ಸ್ಥೂಲಮೂಲಾನಿ ದುಷ್ಟಿಕಿತ್ವೈತಮಾಧಿ ಚ ; ಇತಿ ಪಟೌತ್ವಚಃ¹⁸⁶

46 ಕ : ಮಾಂಸೋದ್ರವಾ ?

181 ವಾಗ್ಗುಟ್ಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 8-9, ಪು. 38-39.

184 ವಾಗ್ಗುಟ್ಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 10 ; ಪು. 39.

182 ಕದ್ರಿನಾಥ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 46.

185 ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 7, 4, ಪು. 337.

183 ಸುಹೃತ್, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 6 ; ಪು. 46.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಈ ದ್ವಾಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅಧುನಿಕ ಶರೀರವಾಸ್ತವವೆತ್ತಿ ನಿಖರವಾಗಿದೆ: ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್ಲನು ಚರ್ಮವು ವಿವರವಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಹಲವಾರು ಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ¹⁸⁶ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಪಾರ್ಶ್ವದೇವನು ಮಾಂಸಧರಾ ಎಂಬುದು ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದೊಂದಾಗಿತ್ತು. ಕುಪ್ಪೆನೋರಾಚಾ ಇವನನ್ನು ಚರ್ಮದ ಕಲೆಯ ಪರವೇಯು ಹೇಳುವುದು ಸರಿಯು¹⁸⁷. ಚರ್ಮಪದರಗಳಿಗೂ ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಸುಪ್ತತ್ವವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಚರ್ಮದ ಪದರಗಳು ಮೊದಲನೆಯನ್ನು ಮುಚ್ಚಿವರೆ ಕಲೆಗಳು ದೀಪ್ತ ವಿವಿಧ (ಕತ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮಜ್ಜೆ ಮುಂತಾದ) ಧಾತುಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯು ಸ್ಥಿರವಾಗಿವೆ. ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್ ವರ್ಣಿಸುವ ಸೈನಾಸ್ಪಿಕ್ ಮೆಂಪ್ರೀಸ್‌ನಂತಹ ಸ್ಥಿರಗಳು, ಇವು¹⁸⁸.

ಹೀಗೆ 1) ಮಾಂಸಧರಾಕಲೆಯು ಮಾಂಸಮಂದದ ಒಳಗಡೆ ಸಿರಾ, ಧಮನೀ, ನೋಟಿಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅತಿಕ್ರಮಿಸದೆ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಪದರ. 2) ರಕ್ತಧರಾ ಕಲೆಯು ಮಾಂಸಮಂದದಲ್ಲಿದ್ದುಕೊಂಡು, ಸಿರಾ ಧಮನೀ ಪರಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೂ ರಕ್ತವು ಅವುಗಳೊಳಗೆ ಮಾತ್ರ ಹರಿಯುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. 3) ಮೊದೋಧರಾ ಕಲೆಯು ಎಲ್ಲವು ಮುಚ್ಚಿ ಉದರಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ತಿರುಳನ್ನು ಗಟ್ಟಿಯಾದ ಮೂಳೆಯಿಂದ ಬಿಡುಗಡಿಸುತ್ತದೆ. 4) ಕಫಧರಾ ಕಲೆಯು ಮೂಳೆ ಕೀಲುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ದ್ದಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. 5) ಪುರೀಷಧರಾ ಕಲೆಯು ಜಠರ ಮತ್ತು ಬೊಟ್ಟು ಕರಳುಗಳ ನಡುವೆಯಿದ್ದು ಅವಾರದಿಂದ ಮೂಲಮೂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡುಗಡಿಸುತ್ತದೆ. 6) ವಿಕ್ರಮಧರಾ ಕಲೆಯು ಮೊದಲ ಕರುಳಿನಲ್ಲಿರುವುದು ಅವಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ಧನವನ್ನು ಹೀರಿಕೊಂಡು, ಅವಾರವನ್ನು ಜೀರ್ಣಮಾಡಿ, ಹೀಗೆ ಜೀರ್ಣ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತದೆ. 7) ಶುಕ್ಲಧರಾ ಕಲೆಯು ಜನನಾಂಗದಲ್ಲಿದ್ದು ಅಂಚುಗಳೊಳಗಿಂದ ಮೂತ್ರ ದ್ವಾರಕ್ಕೆ ವೀರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರವಿಸುತ್ತದೆ¹⁸⁹.

ಸುಪ್ತಕಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿರುವ ಪಟ್ಟಿನರ್ಥನವು ಕಲಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ, ಬಹುಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಂಗವೆತ್ತವು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿರುವುದು ಅನಾಧುಮಾನವೂ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಪ್ರಯಾಸನಾಭ್ಯವಾದ ತರ್ಕವಾಗಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಸ್ನಾಯುಸ್ಪ್ರೋತಾಂಸಿ ರೋಹಂತಿ ಸಂಕೇ ಸಂಕಟವತ್ |

ಅಸ್ತಬ್ಧೋಮೇಧಃ ಶ್ಲೇಷ್ಣಶಕ್ಯತ್‌ಪಿತ್ತಶುಕ್ಲಧರಾಃ ಪರಾಃ || 78 ||

127

ಸ್ನಾಯುಸ್ಪ್ರೋತಗಳೂ ಕೆಲವು ಸ್ಥಳ ಶಾವರೆಯಂತೆ ಮುಚ್ಚಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ರಕ್ತ, ಕೊಬ್ಬು, ಜೀವದ, ಮೂ, ಪಿತ್ತ, ವೀರ್ಯ, ಇವುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವವುಗಳು ಉದವುಗಳು.

ಇದು ಬಹು ಸುಂದರವೂ ಖಚಿತವೂ ಆಗಿರುವ ಮೊದಲಿನೆ. ಅಧುನಿಕ ಶರೀರವಾಸ್ತವವು ಇದನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ:

The organic medium is a part of the tissues. Should it be removed, the body would cease to exist. Every manifestation of the life of our organs and nervous centres, our thoughts, our affections, the

186 ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 71-72.

187 ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್, ಪು. 97.

cruelty, the ugliness and the beauty of the universe, its very existence depend on the physicochemical state of our humours. The organic medium is composed of blood, flowing in the vessels, and of fluids, plasma or lymph, which filter through the walls of the capillaries into the tissues. There is a general organic medium, the blood, the regional media consisting of the interstitial lymph of each organ. An organ may be compared to a pond completely filled with aquatic plants and fed by a small brook. The almost stagnant water is polluted by waste products, dead fragments of plants, and chemical substances set free by them. The degree of stagnation and of pollution of the water depends on the rapidity and the volume of the brook. Such is the case with interstitial lymph. In short, the composition of regional media inhabited by the various cells of the body rests, directly or indirectly, on blood.¹⁸⁸

Blood plasma is not exactly what chemists believe it to be. It is incomparably richer than the classical abstractions. Without any doubt, plasma really is the solution of bases, acids, salts, and proteins, whose physicochemical equilibria are expressed in the laws discovered by Van Slyke and Henderson. Owing to this particular composition, its ionic alkalinity is maintained near the neutral point, in spite of the acids ceaselessly liberated by the tissues. In this manner, it supplies all the cells of the entire organism with an unvarying medium, neither too acid, nor too alkaline. But it also contains proteins, polypeptides, aminoacids, sugars, fats, enzymes, metals in infinitesimal quantities, and the secretions of all glands and tissues. The nature of the majority of these substances is still very imperfectly known. We are scarcely beginning to understand the immense complexity of their functions. Each cell type finds in the blood plasma the foodstuffs indispensable to its maintenance, and also substances accelerating or retarding its activity. . . . In addition, there is in blood plasma a protein, fibrinogen, father of fibrin, whose shreds spontaneously adhere to the wounds of blood vessels and stop haemorrhages.¹⁸⁹

ಈ ಪರಾಗ್ವೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ಲಾಸ್ಮಾ ಅಥವಾ ರಿಂಫ್ ಎಂಬ ವರ್ಣಿತವಸ್ತುವು ಹೀಗಿರುವುದನ್ನು ಇದುವ ಸಾಧ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

188 ಸುಪ್ರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 5.23 ; ಪು. 78.90.

189 ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾಲಿಕ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 81.82.

190 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 82.83.

ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು

ಪ್ರಗ್ ಅನ್ಯವ್ ಮಾಂಸಮೋದೋಃ ಸ್ವಾಮಿಜ್ಞ ಶುಕ್ಲಾನ್ವಿ ಧಾತವಃ |

ಸಪ್ತ ಸ್ತುಪ್ತತ್ರ ಚೋಕ್ತಾ ಸ್ತಗ್ ರಕ್ತಂ ಜಾತರವಹ್ಯಾನ್ || 79 ||

128

ಚರ್ಮ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಕೋಬ್ಬು, ಎಲ್ಲುಲು, ಎಲ್ಲುಬವ ನೆಣಿ, ವೀರ್ಯಗಲೆಂದು ಧಾತುಗಳು
ವಿಳು ಇವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಚರ್ಮ [ಧಾತು]ವು ಬೇಳುಟ್ಟಿದೆ. ರಕ್ತವು ಜರರವದ್ದಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ--

ಪ್ರತ್ಯಾವ್ ಭವೇದಪ್ತ ರಸಾದೇವಂ ರಕ್ತಾದಿಫಃ ಪರೇ |

ಸ್ತುಪ್ತೋಕ್ತಾನ್ವಿ ನಾ ಪತ್ಯೈರ್ಜನ್ಯಂತೇ ಧಾತವಃ ಕ್ರಮಾತ್ || 80 ||

129

-- ಅಪ್ತ ರಸವು ಪಕ್ವವಾಗುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ರಕ್ತದಿಂದ ಉಳಿದ ಧಾತುಗಳು
ಕ್ರಮವಾಗಿ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕೋಶದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಕ್ವವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ.

ಈ ವಿಧದ ಧಾತು-ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಆಚಾರ್ಯತ್ರಯರಲ್ಲಿ ವಾಗ್ಭಟನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ: ಅನ್ನವು
ಪಾಕವಾಗಿ ಸಾರ ಮತ್ತು ಕಿಟ್ಟಗಳೆಂದು ವಿಭಾಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಿಟ್ಟದ ಪ್ರವಾಹವು ಮೂತ್ರವಾಗಿಯೂ ಫನಭಾಗವು
ಮಲವಾಗಿಯೂ ವಿಸರ್ಜಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾರವು ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ (ಎಂದರೆ ಭೌತಿಕರಕ್ತಿಯಿಂದ
ಮತ್ತು ರಾಸಾಯನಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ) ಪುನಃ ಪಾಕವಾಗುತ್ತದೆ; ಆಚಾರ್ಯ ರಸವು ಹೃದಯವನ್ನು ನೇರಿ
ವ್ಯಾಸವಾಯುವಿನಿಂದ ಹೆತ್ತು ಮೂಲಸಿರಿಗಳ ಮೂಲಕ ಸಕಲವರ್ಧಕಗಳನ್ನೂ ತಲುಪಿ ರೇಧಾತುವಿನೊಡನೆ
ಮಿಶ್ರವಾಗಿ ಅದು ಅಗ್ನಿಯಿಂದಲೂ ಭೂತಾಗ್ನಿಯಿಂದಲೂ ಪಾಕವಾಗಿ ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಸಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ರಕ್ತವು
ಪಾಕವಾಗಿ ಮಾಂಸವೂ, ಮಾಂಸವು ಪಕ್ವವಾಗಿ ಮೇದಸ್ಸೂ, ಮೇದಸ್ಸು ಪಕ್ವವಾಗಿ ಎಲ್ಲುಲೂ, ಎಲ್ಲುಲಿನಿಂದ
ಅದರ ತಿರುಳೂ, ತಿರುಳಿನಿಂದ ವೀರ್ಯವೂ, ವೀರ್ಯದಿಂದ ಗರ್ಭವೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಮೂಲಗಳು
ಹೀಗಿವೆ: ರಸಕ್ಕೆ ಮಲವು ಕಥ; ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಪಿತ್ತ; ಮೂಲದ ಸಿಂಹಳ ಮುಂತಾದವು ಮಾಂಸಕ್ಕೆ; ಮೇದಸ್ಸಿಗೆ
ಜೆವರು; ಎಲ್ಲುಲಿಗೆ ಉಗುರು ಮತ್ತು ರೋಮಗಳು. ಮತ್ತೆಗೆ ಕಣ್ಣಿನ ಜಿಬಿರು ಮತ್ತು ಪೂರ್ವದ ಮೇರಿನ
ಯೊಳವು; ಶುಕ್ಲಕ್ಕೆ ಸರ್ವಧಾತುಗಳ ತೇಜೋರೂಪವಾದ ಪಿಡಪ್ಪು. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಧಾತುವಿಗೂ ಸಾರಭಾಗವೂ
ಕಿಟ್ಟವೂ ಇವು ಪ್ರತಿಧಾತುವೂ ಉಳಿದವುಗಳಿಗೆ ಪೂರಾವೂ ಆಶ್ರಯವೂ ಆಗುತ್ತದೆ¹⁹¹. ಅನ್ನವು ಪಕ್ವವಾಗುವುದು
ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಎಂಬಲ್ಲಿ ವಾಚ್ಛಾದೇವನು ಆಶ್ರೇಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅಭಿನೋದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ
ಅಪಾರೋಪೀಕೃತವೂ ಧಾತು ಪರಿವರ್ತನಕ್ರಮವೂ ಅಧುನಿಕ ಶರೀರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೇಳುವಂತೆಯೇ ಇದೆಯೆಂಬುದನ್ನು
ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಅತಮಗಳು

ರಕ್ತ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಮುಪಿಶ್ತಾಸಾಂ ಪಕ್ವಸ್ಯ ಮರುತ್ಸೃಥಾ |

ಮೂತ್ರಸ್ಯ ಚಾಶ್ರಯಾಃ ಸಪ್ತ ಕ್ರಮಾಪಾತಯಸಂಕ್ಷಪ್ತಾಃ || 81 ||

130

ರಕ್ತ, ಶ್ಲೇಷ್ಮರಸ, ಪಕ್ವವಾಗದಿರುವ ಆಚಾರ್, ಪಿತ್ತ, ಪಕ್ವವಾದ ಆಚಾರ, ಪಾಕಿಯೇ
ಗಳ ಮತ್ತು ಮೂತ್ರಗಳ ಆಶ್ರಯವಾಗಬೇಕಾದ ವಿಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ (ಆಯಾ ಧಾತುವಿನ)
ಆಶಯಗಳೆಂಬುವುಗಳು.

ಇವುಗಳನ್ನು ವೈಶ್ಯಾಸದ್ವಿಜಿ ಸುತ್ತುತನೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ¹⁹². ವಾಗ್ಭಟನು ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ವೇರ,

¹⁹¹ ವಾಗ್ಭಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., 61-64 III, ಪು. 52-53.

¹⁹² ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 8; ಪು. 79.

ಹೃದಯ, ಎದಗದೆಯ ಮತ್ತು ಬಲಗದೆಯ ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳು, ಯಕೃತ್ತು, ಪ್ಲೀಹ, ದೊಡ್ಡಕರುಳು, ಮೂತ್ರ ಪಠಾಂಗಗಳು, ಹೊಕ್ಕುಳು, ಗರ್ಭಾಶಯ, ಚಿಕ್ಕಕರುಳು, ಮೂತ್ರಕೋಶ ಎಂಬ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕೋಷ್ಠವೆಂಬುವದನ್ನೂ ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ.¹⁹³

ಚರಕನು ಈ ಹದಿನೈವನ್ನು ಕೋಷ್ಠಾಂಗಗಳೆಂದು ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ : ನಾಭಿ, ಹೃದಯ, ಶ್ವಾಸಕೋಶಗಳು, ಯಕೃತ್, ಪ್ಲೀಹ, ಮೂತ್ರಪಠಾಂಗಗಳು, ಮೂತ್ರಕೋಶ, ಪುರೀಷಾಧಾರ, ಆನಾಸಕಯ, ಪಶ್ಚಾಠಯ, ಉತ್ತರಗುಹ, ಅಧರಗುಹ, ಚಿಕ್ಕಕರುಳು, ದೊಡ್ಡಕರುಳು ಮತ್ತು ಕುಶ್ಲಾಶಯ.¹⁹⁴

ಹೃದಯ

ಗರ್ಭಾಶಯೋಃ ಪ್ರಮಾ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಪಿತ್ತಪಕ್ಷಾಶಯಾಂಶರೇ |

ಪ್ರಸನ್ನಾಭ್ಯಾಂ ಕಫಾಸ್ಥಗ್ಭ್ಯಾಂ ಹೃದಯಂ ಪಂಚಜಾಕೃತಿ || 82 || 131

ಹೊಸದ ಪಿತ್ತಾಶಯ ಮತ್ತು ಪಶ್ಚಾಠಯಗಳ ಸಮನೆ ಇರುವ ಗರ್ಭಾಶಯವು ಎಂಬೆಣೆಯದು. ತೀಯೂ ಶುದ್ಧವೂ ಪ್ರಶಾಶಮಾನವೂ ಆಗಿರುವ <ಪ್ರಸನ್ನಾಭ್ಯಾಂ> ಶ್ಲೇಷದ ಮತ್ತು ರಕ್ತಗುಂಡೊಡಗೂಡಿದ ಹೃದಯವು ತಾವರೆಹೂವಿನ ಆಕಾರವಲ್ಲ—

ಸುಷಿರಂ ಸ್ವಾದಿಧೋ¹⁹⁵ವಕ್ತ್ರಂ ಯಕೃತ್ ಪ್ಲೀಹಾಂತರಸ್ಥಿತಮ್ |

ವಿಕಚ್ಛೇ ದೀತಸಸ್ಥಾನಂ ತದಸ್ಥಿಂಶ್ಚಮಾಸ್ತವ್ಯತೇ || 83 || 132

—ಕೇಳಮುಖಾಗಿಯೂ ಬಿಡಕ್ಕಾಗಿಯೂ[ಇದ್ದು] ಪಿತ್ತಕೋಶ ಮತ್ತು ತೊರಕೆಗಳ ಮಧ್ಯೆ ವಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ- ಮತ್ತು ಇದು ಚೈತನ್ಯದ ಆಶಾಸನ್ನಾಸ. ಅದು(ಚೈತನ್ಯವು)ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿ—

ಹೃದಯವನ್ನು ಹೇತವಾಭಿವ್ಯಾಸಂ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಚರಕನು ಬೇಕುತ್ತಾನೆ.¹⁹⁶ ಅದರ ಸುಪ್ತತನು ಇವನ್ನು ಕೇಳಮುಖಾಗಿಯೂ ತಾವರೆಹೂವಿನಂತೆಯೇದೂ, ಅದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಚೈತನ್ಯದ ಸ್ವಾಸವೇದೂ, ಅದು ತಮಸ್ಸಿನಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾದೇಗೇ ಫಿಪ್ರಿ(ಮದಣ)ಎಂದೂ, ಬಟುಪಟಿಕೆಯಿಂದಿದ್ದಾಗ ಪ್ರಾದೇಗೇ ಬದುಕೇದೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹⁹⁷

ಹೃದಯವು ಎಲ್ಲ ಜೀವಿತಕರ್ಮಗಳ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಆಹಾರ, ಅದ್ವಿಜನಕ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಕಶ್ಠಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವ ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಆಕರವಾದುದರಿಂದ ಅದು ಚೈತನ್ಯಸ್ವಾಸವೆಂಬುದು ಭೌತಿಕದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವೇ. ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಚೈತನ್ಯಸ್ವಾಸವೇ ಎಂಬುವದನ್ನು ಕಕ್ಷಿಣಾಘನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ : 'ಪ್ರಾಣೋ ಬ್ರಹ್ಮ ಕಂ ಬ್ರಹ್ಮ ಬಿಂ ಬ್ರಹ್ಮ' 'ಅಥ ಯದಿದಂ ಬ್ರಹ್ಮಪುರು', 'ಪುಂಡರೀಕಸ್ಥಿಪೀಡಮ್' ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಮಾತೃಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟವು ಹೃದಯದಲ್ಲೇ ಪ್ರಾಣಮಾಸನಾಗುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಅವನ

47 ಕ : ಸ್ವಾಯಮಂತ್ಯಮಥೋ ?

¹⁹³ ಮಂಗುಲಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 10.12, ಪು. 40.

¹⁹⁴ ಚರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 7-10 ; ಪು. 338.

¹⁹⁵ ಅರ್ಹೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 7, 8 ; ಪು. 337.

¹⁹⁶ ಸುಪ್ತತ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 31-32. ಪು. 59-60.

ಪಾತ್ರವು.¹⁹⁷ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅಪಾಪಕರಾದರೂವೆಂದಲ್ಲಿ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದು ಇಲ್ಲೇ ಎಂಬುದನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಹೃದಯಪ್ರದೀಪವನ್ನು ಯೋಗವಾಕ್ಯವು ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವು ನಿರಾಕಾರ ನಿರ್ಗುಣದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸುವ ದಶರೂಪಾರವೆಂದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೃದಯವು ಬೇಗೆ ಚೀತಸ್ವಾಭವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮೋಪನಿಷತ್ತು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.*

ಪರಶರವಾಕ್ಯದ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ತಥ್ಯವೆಂಬುದು ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಪ್ರಸವಕೃತ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೃದಯವು ಕೆಲಸಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದ 28 ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಿದೆ. ಹೃದಯದ ಈ ಹಿಗ್ಗುವಿಕೆ, ಕುಗ್ಗುವಿಕೆಗಳು ಪ್ರಾಣಿಯ ಕಡೆಯ ಉಚಿತವರ್ತನಕ ಒಂದುಪ್ರಣಮಾತ್ರವೂ ನಿಲ್ಲದೆ, ನಿಮಿಷಕ್ಕೆ 65-90 ಬಾರಿ ಆವ್ಯಾಹತವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟು ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಅಂಗವು ಇದೆ ದೇಹದಲ್ಲಿಯೇ ಇಲ್ಲ. ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಯಾವ ತದಿಯಾಗಲಿ, ಶೀತಕಯಂತ್ರ(ಪಂಪು)ವಾಗಲೀ, ಇಷ್ಟು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಎದಿರಿರುವ ಕೆಲಸಮಾಡಲಾರದು. ಶಕ್ತಿಗಾಗಿ ಪದಾಪಲಂಬನಿಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಅದ್ಭುತ ಗುಣವನ್ನು ಇದು ಪಡೆದಿದೆ. ಅನುವರಿಂದ ಇದು ಬೇತನದ ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿಯು, ಅಭಿವ್ಯಾಸ ಎಂಬುದು ಸ್ಥೂಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಬಹು ಅಪ್ಪರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಹೃದಯದ ಮಾಂಸವಿಂಡವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಜೀವಾಣುಗಳ ವಿಶೇಷವೇ ಆಗಿದೆ. ಇವು ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಜೀವಾಣುಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸರಗಲ ಮೂಲಕ ಒದಗುವ ವಿವಿಧ ಆಲೋಕಗಳನ್ನೂ ವೇದನೆಗಳನ್ನೂ ಹೀರಿಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ತೋರುವ ಅತ್ಯಂತ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಈ ವಿಧದ ಜೀವಾಣುಗಳ ರಚನೆಯನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಕಂಡುಹಿಡಿದು ವರ್ಣಿಸಿದ ಪರ್ಕಿಂಜಿ ಎಂಬ ವಿಜ್ಞಾನಿಯ ಗೌರವಾರ್ಥವಾಗಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರ್ಕಿಂಜಿ ಪದ್ಧತಿ (PARKINJO system) ಎಂದು ಹೆಸರಿಟ್ಟಿದೆ.

ಎಚ್.ವಿ.ಎಲ್.
ಕನಕಗೌರಿ
ಕಾರಣ

ನಿಮೀಲತಿ ಸ್ವಪಿತೃತ್ವಾ ಜಾಗರ್ತಿ ವಿಶಸ್ಯತಿ |

ಪ್ರೇಧಾ ಸ್ವಪ್ನ ಸುಪುಪ್ತಿಭ್ಯಾಂ ಸ್ವಾಪೋ ಬಾಹ್ಯೋಂದ್ರಿಯಾಃ ಚೇತ್ || 84 || 133

—(ಮೊಗ್ಗುಣಂತೆ) ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅತ್ಯವು ನಿದ್ರಿಸುವುದು; ಆರಳದ್ದರೆ ಎಚ್ಚರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಿದ್ರೆಯು ಕನಸು ಮತ್ತು ಗಾಢನಿದ್ರೆಗಳೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಮೊದಲನೆಯ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು—

ಶೀಯಂತೇ ಹೃದಿ ಜಾಗರ್ತಿ ಚಿತ್ತಂ ಸ್ವಪ್ನ ಸ್ವದೋಚ್ಛೇತೇ |

ಮನಶ್ಚೇಂದ್ರಿಯಾಃ ಸ್ವಾಪೋ ಸುಪುಪ್ತಿಃ ಸ್ವಾತ್ಮವ್ಯಾತ್ಮನಃ || 85 || 134

—ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಚಿತ್ತವು ಎಚ್ಚರವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು (ಆಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು) ಕನಸೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮನಸ್ಸು, ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅಗ ಅತ್ಯನಿಗಿ ಗಾಢನಿದ್ರೆ (ಯಾಗುತ್ತದೆ).

ಇಂದ್ರಿಯಾಂಗಗಳು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದರೂ ಮನಸ್ಸು ಈ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ವಿಮುಖವಾಗದೆ ಅವುಗಳಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿದ್ದರೆ ಅದು ಸ್ವಪ್ನವೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಇಂದ್ರಿಯಗಳೂ ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗ ಗಾಢನಿದ್ರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವೋಪೋಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಠವು ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ಹಿಂತಿರುಗಿದರೆ ನಿದ್ರೆಯಾಗುವುದೆಂದು ಮತಾಂತರವಿದೆ.

197 ಕನ್ನಡದ, ೪೦, ಗ್ರಂ., ಪು. 16. * ಬ್ರಹ್ಮೋಪನಿಷತ್, ಅಶ್ವೋತಕತಕ ೪೦೨೨೨೨, ಪು. 183.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಪರಮಾರ್ಥಿಕಂ

ಸ್ವಮುಖೀತಃ¹⁹⁸ ಪರಾತ್ಪಾನಂ ಸ್ವಪಿತ್ಯಾತ್ಮೇತ್ಯತೋ ಮತಃ |

ಶ್ರವಣೇ ಪಯೇನೇ ನಾಸೇ ವದಪಂ ಗುಡಶೇಫಸೀ || 86 ||

135

ಅತ್ಮನು ತನ್ನ ಪರಮಾತ್ಮನೊಡನೆ ವಿಶೇಷವಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅತ್ಮನು ನಿಶ್ಚಿ
ಮಾಡುತ್ತಾನೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುವವರಾಗಿದೆ. ಕಿವಿಗಳಿಂದ, ಕಣ್ಣುಗಳಿಂದ, ಮೂಗಿನ ಮೊಳ್ಳೆ
ಗಳಿಂದ, ಬಾಯಿ, ಆಸನವ್ವಾರದ ಮತ್ತು ಪುರುಷ ಜನನಾಂಗ,—

ಬಹಿರ್ಮಾಲವಹಾನ್ ಸ್ಯುರ್ನವ ಸ್ತೋತಾಂಸಿ ದೇಹಿನಾಮ್ |

ಸ್ತೋತಾಂ ಸ್ತೋತ್ರಾಧಿಕಾನ್ ಸ್ಯುಃ ಶ್ವಪಯೋರ್ಭೇ ಭೇಗೇ¹⁹⁹ || 87 || 136

ಇವು ಒಂಬತ್ತು ದೇಹದ ಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಹೊರತೈ ಕಾಲುಮೆಯಂತೆ ಸಾಗಿಸುವ <ಸ್ತೋತ>
ಗಲಾಗಿವೆ. ಬೇಗವಾಗಿರುವುದೋ ಶ್ವಪಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಯೋಗರೂಪದಲ್ಲಿ ರಜಸ್ಸಿನದು [ಒಂದು], ಹೀಗೆ
ಮೂರು ಬಹುಗಿವೆ.

ಸುಪ್ರತಪೂ ಇದೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಹಿರ್ಮಾಲು ಮುಖಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ²⁰⁰. ವಾಗ್ಗುಟನು ಇವುಗಳ
ಹೊರತೆಗೆ²⁰¹ ಪ್ರಾಣಾಶಾಯವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಒಂದು, ರಕ್ತಾದಿ ಸತ್ತ್ವಭಾತುಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಏಳು, ಪುಟೇಷ,
ಮೂತ್ರ, ವೇಶುಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಮೂರು, ಕುಡಿದ ನೀರನ್ನು ಸಾಗಿಸುವುದು ಒಂದು, ಅನ್ನವನ್ನು (ಅನ್ನರಸ
ವನ್ನು) ಒಯ್ಯುವ ಒಂದು, ಹೀಗೆ ಅಂಶವರ್ಜಿತಗಳಾದ ಹದಿಮೂರು ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :
ಅಕ್ಷವೇ ಪ್ರಿಯರಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಎರಡು, ಯೋಗರೂಪವೆಂದು ಹೀಗೆ ಮೂರು ಅಧಿಕ ಸ್ತೋತ್ರಗಳನ್ನು
ಅವನೂ ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ²⁰².

ಕಾಲಗಳು

ಅಸಿ ಸ್ವಾಯುಸಿರಾಮಾಂಸಸಾ ನಿ ಜಾಲಾನ್ ದೋದಶ |

ಪರ್ಶಿ ಕೂರ್ಬಾಃ ಕರಯೋರಂಘ್ರೋಃ ಕಂಠಾರಯಾಂ ಚ

ಮೇಷನೇ || 88 || 137

ಮೂಳೆ, ಸ್ವಾಯು, ಸಿರಾ, ಮಾಂಸಯಂಶಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬಲೆಗಳು ಹದಿನಾರು. ಎರಡು
ಕೈಗಳಲ್ಲೂ, ಎರಡು ಕಾಲುಗಳಲ್ಲೂ [ಒಟ್ಟು] ಆರು ಕುಂಚಗಳಿವೆ. ಕುತ್ತಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪುರುಷ
ಜನನಾಂಗದಲ್ಲಿ—

ಇವುಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಕೇರ, ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸುಗಳು ಒಂದುಗೂಡಿರುವ ಸ್ಥಾನಗಳೆಂದು ತಲೆ,
ನಾಲಿಗೆ, ಕಂಠ, ರಕ್ತ, ಹೃದಯ, ನಾಭಿ, ಏತ್ತಿ, ಶುಕ್ರ, ಓಷಧಿ, ಆಸನವ್ವಾರ ಎಂಬ ಹತ್ತು ಜೀವಿತ
ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ವಾಗ್ಗುಟನು²⁰³, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತಲೆಯನ್ನು ಮೂರ್ಧಾ ಎಂದೂ ಕಂಠದ ಬದಲು ಮಾಂಸವೆಂದು

48 ಕ, ಗ: ಸ್ವಮುಖೀತಂ.

198 ಸುಪ್ರಕ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 10, ಪು. 80.

199 ವಾಗ್ಗುಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 40.41, ಪು. 45.

200 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, III, 41.42, ಪು. 45.

201 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, III, 13, ಪು. 41.

2. ಸಿಂಹೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಚರಣದ²⁰² ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹದಿನಾರು ಬಾಲುಗಳನ್ನು ಮಾಂಸ, ಸಿಹಿ, ಸ್ವಾಯು ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿ ಯೊಂದಕ್ಕೂ ಸಾಬ್ಬರಂತೆ ಸುತ್ತುತನು ಹಂಚುತ್ತಾನೆ²⁰³. ವಿಶಾಫಲ ಬಲಿಯಂತೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆವಾಗಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಶರಣಗಳ ಹೇಳಿಕೆಗೆ ಬಾಲುಮೆಂದು ಹೆಸರು. ಕೂರ್ಚವೆನ್ನುವುದು ಬಹಿಷ್ಕಾರವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಶರಣಗಳ ದಪ್ಪ ದಾದ. ಇವುಗಳನ್ನು ಶೈಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಕುತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಪುರುಷಜನಾಂಗ ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಎಂದು ಸುತ್ತುತನು ಎಲೆಸುತ್ತಾನೆ²⁰⁴. ಮಾಂಸಖಂಡದಿಂದಾದ ಉದ್ದವಾದ ಹಗ್ಗಕ್ಕೆ (ಹೂಂಹೂರಿನಾಗಿ ಸುತ್ತುಕೊಂಡಿರುವ ತಂತು ವಿಶೇಷಕ್ಕೆ) ಮಾಂಸರಜ್ಜು ಎಂದು ಹೆಸರು. ವಾಗ್ಗಟನು ಪ್ರದೀಪ ಗಳನ್ನು ಹೇಳುವೆ ನಾಲ್ಕು ಮಾಂಸರಜ್ಜುಗಳೆಂದರೆ²⁰⁵ ಸುತ್ತುತನು ಬೆನ್ನುಮೂಳೆಯ ಇಕ್ಕೆಲಗಳಲ್ಲೂ ಎರಡು ಒಳಗೂ ಎರಡು ಹೊದಗೂ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ²⁰⁶. ಕಂಠರ ಅಥವಾ ಕಂಠದೊಳಗಿದ್ದು ಸ್ವಾಯುಗಳನ್ನು ದಪ್ಪ ಹಗ್ಗವಾಗುವಂತೆ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಹೊದಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಾಂಸಖಂಡ- ಇವುಗಳು ಹದಿನಾರೊಂದು ವಾಗ್ಗಟನೂ ಎಲೆಸುತ್ತಾನೆ²⁰⁷. ಸುತ್ತುತನು ಕಾಲುಗಳು, ಶೈಗಳು, ಕುತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಸಾಬ್ಬೆಂದು ತಿಳಿಸಿ ಅವುಗಳು ಆಯಾ ಅಂಗಗಳೊಡನೆ ಸಂಧಿಸುವ ರೀತಿಯನ್ನೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ²⁰⁸. ಸೇವನೆಯೆಂದರೆ ವಿವಿಧ ಅಂಗಗಳ ಕೋಶಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಹೊದಿಯುವ ಶರ- ಸೇವನಗಳು ವಿಳಂಬವಾಗಿ ವಾಗ್ಗಟನು ಹೇಳಿದರೂ²⁰⁹ ಶರಿಯಲ್ಲಿ ಐದು, ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮತ್ತು ಪುರುಷಜನಾಂಗದ ಕೆಳಗೆ ಒಂದು ಎಂದು ವಿವರಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಸುತ್ತುತನೇ²¹⁰. ಸೇವನಾ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ವಾಗ್ಗಟನೂ ಸೇವನಾ ಎಂಬುದನ್ನು ಸುತ್ತುತನೂ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ರತ್ನಾಕರರಾದನು ಹೇಳುವ ಹದಿನೊಂಬೆ ಸೇವನಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಮೂಳೆಗಳು ಸೇರುವೆದೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರವಾಗಿ ಶೈತಲ ಯಂತೆ ಸೇರಿಸಿದ ಚರ್ಮಗಳ ಹೊದಿಕೆಗಳನ್ನು, ವಾಗ್ಗಟನು ಹೇಳಿದರೂ²¹¹ ಸುತ್ತುತನು ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸೇವನಗಳನ್ನೇ ಎರಡು ಮುಖಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹದಿನೊಂಬೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ²¹². ಸೇವನಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ತಂತುಸದೃಶ ವಸ್ತುವೊಂದೆ ಮಾಡಿದ ಸಂಚಿಕೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿ ತಿಕ್ಕಾಟವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಲು ಮೆತ್ತೆಯಂತಿರುವ, 'ಬಸಾ' ಎಂದು ಸೇವನತವನ್ನು ಅವನು ಅಭಿವಾದಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.

ಮಾಂಸರಜ್ಜು,
ಸೇವನಗಳು

ಪಾರ್ಶ್ವಯೋಃ ಶ್ವಪ್ತವಂಶಸ್ತು ಚತಸ್ರೋ ಮಾಂಸರಜ್ಜುಃ |
ಸೇವನಃ²¹³ ಪಂಚ ತಿರಸಿ ದ್ವೇ ಜಿಹ್ವಾಲಿಂಗಯೋರ್ಮೇತೇ | 89 ||

138

ಬೆನ್ನುಮೂಳೆಯ ವಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಮಾಂಸದ ಹುರಿಗಳು, ಶರಿಯಲ್ಲಿ ಐದು ನಾಲಿಗೆ ಮತ್ತು ಪುರುಷಜನಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡೂ ಸೇವನಗಳು ಎಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ.

49 ಇವನ್ನು ೪, ೪ ಗಳಲ್ಲಿ ಸೇವನಾ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ.

202 ಚರಣ, ಉ. ಗ್ರಂ., VI, 7, 9, ಪು. 338.

203 ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 12, ಪು. 80.

204 ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 13; ಪು. 81.

205 ಬಾಗ್ಗಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 15; ಪು. 41.

206 ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 14; ಪು. 81.

207 ವಾಗ್ಗಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 15; ಪು. 41.

208 ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 11; ಪು. 80.

209 ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 15; ಪು. 81.

210 ಬಾಗ್ಗಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 14; ಪು. 41.

211 ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 17; ಪು. 82.

2. ಬಿಂಡೋಕ್ಸತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಎಂಬುದುಗಳು
ಸಂಖ್ಯೆ

ಚತುರ್ವಶಾಷ್ಟಾದಶ ವಾ ಸೀಮಂತಾ⁹⁰ ಅಸ್ತಿ ರಾಶಯಃ |

ಅಸ್ತ್ಯಂತ ಶರೀರೇ ಸಂಖ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್ ಪಕ್ಷಿಯುಕ್ತಂ ಶತತ್ರಯಮ್ || 90 || 139

ಸೀಮಂತಗಳೂ ಮೂಲೆಗಳ ಗುಂಪುಗಳೂ (ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ) ಹದಿನಾಲ್ಕು ಅಥವಾ ಹದಿನೈದು.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮೂಲೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಮುನ್ನೂರದವತ್ತು.

ಚರಶಬ್ದ ಈ ವಿವರಗಳು ಇಷ್ಟವಾದುದರಿಂದಲೂ ವಾಗ್ಗಟನು ಬಹು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಸುಪ್ರುತಸಂಹಿತೆಯ ವಿವರಗಳೇ ಬಹುವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಶರೀರಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರುತಪಕ್ಷೇ ಅನುಪದಿಸಿರುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವಾಗ್ಗಟನು ಸೀಮಂತಗಳನ್ನು ಹದಿನೈದು ಮಾತ್ರವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ.⁹¹ ಆದರೆ ಸುಪ್ರುತನು ಅಸ್ತಿರಾಶಿಗಳನ್ನೇ ಸೀಮಂತಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ; ಶಾಸ್ತ್ರ ಹದಿನಾಲ್ಕೇ ಸೀಮಂತಗಳೆಂದು ಛಾಮಿದ್ರರೂ ಹದಿನೈದನ್ನು ಸೀಮಂತರೆಂದ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ.⁹² ಇದನ್ನೇ ರತ್ನಾಕರಶಾಸ್ತ್ರದ 'ಚತುರ್ವಶಾಷ್ಟಾದಶ ವಾ' ಎಂದಿರುವುದು.

ಎಂಬುವ ವಿಧಗಳು

ವಲಯಾನಿ ಕಪಾಲಾನಿ ರುಚಿಕಾಸ್ತರುಣಾನಿ ಚ |

ಸಲಕಾನೀತಿ ಶಾಸ್ತ್ರಾಯಃ ಪಂಚಧಾ ಸ್ಥಿತಿಃ ಸೂರಯಃ || 91 || 140

ವಿದ್ಯಾಂಸರು ಆ ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ವಲಯಗಳು, ಕಪಾಲಗಳು, ರುಚಕಗಳು ಮತ್ತು ಶರೀರಗಳು, ಸಲಕಗಳು ಎಂದು ಐದು ವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮೂಲೆಗಳ ಈ ವರ್ಗೀಕರಣವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಆಕಾರವನ್ನವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಒಳಯ ಹಾಗಿರುವ ವಲಯ, ಶಲೆಯ ಬರುವೆಯ ಹಾಗಿರುವ ಕಪಾಲ, ಹರಿತವಾಗಿರುವ ರುಚಕ, ಎಳಸಾಗಿರುವ ಶರೀರ, ಸಾಲವಾಗಿರುವ ಸಲಕ ಎಂದು ಮೂಲೆಗಳು ಐದು ವಿಧ. ಈ ವಿಧವ ವರ್ಗೀಕರಣವು ಸುಪ್ರುತಶಬ್ದಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.⁹³ 'ಆ ಮೂಲೆಗಳನ್ನು' ಎಂದರೆ, ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮುನ್ನೂರದವತ್ತು ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಎಂದರ್ಥ.

ಮೂಲೆ ತಿರುಗಳು

ತ್ರಿಜೋವಾಸ್ತಿ ಶತಾಸ್ತತ್ರ ಧನ್ಯಂತರಿರಧಾಪತ |

ತ್ವೇ ಶತೇ ತ್ವಸ್ತಿ ಸಂಫೀನಾಂ ಸ್ಯಾತಾಮತ್ರ ದಶೋತ್ತರೇ || 92 || 141

ಮೂಲೆಗಳನ್ನು ಮುನ್ನೂರು ಮಾತ್ರವೇ ಎಂದು ಧನ್ಯಂತರಿಯ ಹೇಳಿದನು. ಮೂಲೆ ತಿರುಗಳು ಗಳಾದರೋ ಇನ್ನೂರದವತ್ತು.

ರತ್ನಾಕರಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೂಲೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮುನ್ನೂರ ಅದವತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ವಾಗ್ಗಟನೂ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ; ಅವನು ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಗಳನ್ನೂ ಉಗುರುಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ.⁹⁴ ಸುಪ್ರುತನು ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವೇದವಾದಿಗಳಿಂದ—ಎಂದರೆ ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಲಿಶೀಟ್ಟಿ ಶರೀರವಾಪ್ತಜ್ಞಾನ ಪಡೆದಿರುವವರಿಂದ—ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಧನ್ಯಂತರಿಮತವನ್ನೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಪ್ರಯಸಿರುವುದರಿಂದ ಶಲ್ಯಕಂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಮುನ್ನೂರೇ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.⁹⁵ ಈ ಶಲ್ಯಕಂತ್ರವೇಯು ಶಲ್ಯಜ್ಞಾನದ ಸಾಮಾನ್ಯನಾಮವಾಗಿ

90 ಇ ಮತ್ತು ಆ ಗಳಲ್ಲಿ ಸಮತಾ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಜಾತಿದೆ.

212 ಸುಪ್ರುತ, ಉ. ಗ್ರಂ. V, 20 ; ಥಿ. 83.

213 ವಾಗ್ಗಟ, ಉ. ಗ್ರಂ. III, 16 ; ಥಿ. 41.

214 ಸುಪ್ರುತ, ಉ. ಗ್ರಂ. V, 18 ; ಥಿ. 82.

2. ಹಿಂದೋತ್ಕೃತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿದೆಯೋ ಅಥವಾ (ಧನ್ವಂತರಿಯು ಬರೆದ?) ಶಬ್ದಕಂಠವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದ ಹೆಸರೋ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಈ ಮುನ್ನೂರನ್ನು ಅವನು ಕೈಗಳು ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರನ್ನೂ ಮೂವತ್ತರಂತೆ ಒಟ್ಟಿ ನೂರ ಇಪ್ಪತ್ತು, ಒತ್ತಿ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ನೂರಹದಿನೈಕು, ತಲೆ ಮತ್ತು ಕಂಠಗಳಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತಮೂರು ಎಂದೂ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಶಬ್ದಕಂಠವೆಂಬ ಗ್ರಂಥವೇನೋ ಇಂದು ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ರಾಜೇಂದ್ರ ಲಾಲ್ ಮಿಶ್ರ,²¹⁵ ಕೀಲ್‌ಹಾರ್ನ್²¹⁶ ಮತ್ತು ಬೀಟರ್ಸ್‌²¹⁷ ಇವರು ಈ ಗ್ರಂಥದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ವರದಿಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ತೀವ್ರರೋಗಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರವಾಕ್ಯ ಮತ್ತು ತಂತ್ರವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಗುಣಪಡಿಸುವ ಬಗೆಯನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇದು ಧನ್ವಂತರ ರಚಿತವೆಂದು ಅವರಲ್ಲಾಗಲಿ, ಧನ್ವಂತರಿಯ ವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ, ಬೇರೆ ಅಯುರ್ವೇದವಾಕ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಾಗಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಧನ್ವಂತರಿಯು ಹೆಸರನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಕಡೆಯಪಕ್ಷ ಇಷ್ಟು ಗ್ರಂಥಗಳಾದರೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ : ಆಯುರ್ವೇದಸಾರಾವಲೀ,²¹⁸ ಔಷಧಪ್ರಯೋಗ,²¹⁹ ಕಾಲಜ್ಞಾನ,²²⁰ ಚಿಕಿತ್ಸಾದೀಪಿಕಾ,²²¹ ಚಿಕಿತ್ಸಾಸಾರ,²²² ಧನ್ವಂತರನಿಘಂಟು,²²³

²¹⁵ Rajendralal Mitra, Notices of Sanskrit Mss. Calcutta, 1871-90, No. 2255.

²¹⁶ Kielhorn, F., A Catalogue of Sanskrit Mss Existing in Central Provinces, Nagpur, 1874, No. 52.

²¹⁷ Peterson, Detailed Report of Operations in search of Sanskrit Mss in the Bombay Circle, Aug. 1886 & 1892, Bombay 1883-1887 & 1894; Vol. 4, No. 43.

²¹⁸ Haraprasada Sastri, Notices of Sanskrit Mss, Calcutta 1898, Vol. 1, No. 31.

²¹⁹ Oppert, Gustav, Lists of Sanskrit Mss in Private Libraries of Southern India, Madras, 1880 and 1885, No. 1168.

²²⁰ Buhler, G., A Catalogue of Sanskrit Manuscripts contained in the Private Libraries of Gujarat, Kathiawad, Kach, Sindh and Khandesh, Bombay, 1871-73, Vol. IV, 220.

²²¹ Deviprasada., Catalogue of Skt. Mss Existing in Oudh, Calcutta, 1878, III, 20.

²²² Buhler, G., *op. cit.*, Vol. IV, 224.

²²³ Rajendralal Mitra, *op. cit.*, 823; Kielhorn, F., *op. cit.*, 212, Buhler, G., *op. cit.*, IV 226, Oppert, Gustav, *op. cit.*, 3991, 5021 *et seq.* Lawrence, R., List of Skt. Mss Supposed by the Nepalese Pandits to be rare in Nepalese Libraries in Khatmandoo, Nepal, 1868, No. 13; A Catalogue of Skt. Mss in Private Libraries of the North-West Provinces, Benares, 1874, No. 592; Rice, Lewis, B., Catalogue of Skt. Mss in Mysore and Coorg, Bangalore, 1884, No. 294 etc. etc. etc.

2. ಹಿಂದೋತ್ತಮ ಪ್ರಕರಣ

ನಿಬಂಧಸಂಗ್ರಹ,²²⁴ ಉತ್ತರನಿಬಂಧಸಂಗ್ರಹ,²²⁵ ಪದ್ಯಾಪಸ್ಯ,²²⁶ ಬಾಲಕೀಶ್ವಾ,²²⁷ ಯೋಗಸಿಂಹಾಮನಿ,²²⁸ ಯೋಗದೀಪಿಕಾ,²²⁹ ವಿದ್ಯಾಪ್ರಕಾಶಕೀಶ್ವಾ,²³⁰ ಸೈವ್ಯಭಾಸ್ವರೋದಯ,²³¹ ಸೈವ್ಯವಿದ್ಯಾವಿರೋದ,²³² ಇವುಗಳಲ್ಲದೆ ಚಿಕಿತ್ಸಾತತ್ತ್ವವಿಜ್ಞಾನವು ಧನ್ವಂತರಿಕೃತವೆಂದು ಬ್ರಹ್ಮಸೈವತಕವುರಾಣದ್ವೇಜ ಉಪ್ಪತ್ತಿಯಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಧನ್ವಂತರಿ ಗುಣಾಗುಣಯೋಗಶತ,²³³ ಧನ್ವಂತರಿಗ್ರಂಥ,²³⁴ ಧನ್ವಂತರಿವಂಚಕ²³⁵ ಮೊದಲಾದವೂ ಧನ್ವಂತರಿಗೆ ಅರೋಪಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಧನ್ವಂತರಿವಿಲಾಸ,²³⁶ ಧನ್ವಂತರಿನಾಶನಧಿ²³⁷ ಮುಂತಾದ ಅನ್ಯಕೃತಗ್ರಂಥಗಳೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಧನ್ವಂತರಿ ಮಹರ್ಷಿಯು ಅಯುರ್ವೇದಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಥಮಪ್ರವರ್ತಕನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾದುದರಿಂದ, ತಮ್ಮ ಪುತ್ರಕಗಳಿಗೂ ಪುತ್ರಾದ, ಮಾತೃಕೆಗಳೂ ದೊರೆಯಲೇಬ ಅಸೆಯಿಂದ ಪಲವರು ಅಬ್ಬಗುಣದ ತಮ್ಮ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ದೀರಿದೀರಿ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಧನ್ವಂತರಿಯ ವೆವರನ್ನೇ ರಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಮೂಲಧನ್ವಂತರಿಯ ಶಾಗೂ ಅವನು ಬರೆದ ಗ್ರಂಥದ ಬಗೆಗೆ ಬಹುವಾಗಿ ಭ್ರಾಂತಿ, ಅನಿಶ್ಚಯ, ಅಜ್ಞಾನಗಳೇ ಹರಡಿವೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಧನ್ವಂತರಿನಿಳಂಟಿ ಅಮಂತೋಪವ್ಯಾಖ್ಯಾನಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೀರಸಾಮಿಯೆಂಬುದೂ, ಭಾವ ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿ ಕಾರದಾತನೆಯೆಂಬುದೂ ಉಪ್ಪತ್ತಿವಾಗಿವೆ; ವೈದ್ಯಸೂತ್ರ, ಮದ್ಯಾಸ, ಬಂಗಾರ, ಪಂಚಾಂಗ, ನೇಪಾಳ, ಕೇರಳ, ಕಾಶಿ, ತಂಜಾವೂರು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ದೇಶದ ಎಲ್ಲಾ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಬಹು ಹೆಚ್ಚುಪ್ರತಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಬಂದಿದೆ; ಅದುದರಿಂದ ಅದೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಮದ್ಯಾಸಿಪ್ಪೊಳಿ ಪೂನಾ ಅನಂದಾಶ್ರಮದಲ್ಲೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಅದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿವರಣೆಗಳಿಗೆ ದೀಪಧರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ನಿರ್ಧಂಟಿಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ, ಶಾಸ್ತ್ರಜೀವನ, ವಾಗ್ವೈ, ಚರಣಾದಿ ಅಯುರ್ವೇದಾಚಾರ್ಯರುಗಳು ಧನ್ವಂತರಿಯನ್ನು ಕೂಡು ಅದರಿಂದ ಮಾತುಗಳ ವಿಶೇಷಣೆಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನಸಂಕೇತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಭರತ,

²²⁴ Peterson : *op. cit.*, IV, 40.

²²⁵ Bhandarkar, R. G., Report on the search for Skt. Mss in the Bombay Presidency during 1885-86, 1886-87, Bombay, 1894, No. 909.

²²⁶ Aufrecht, Theodor, Katalog der Sanskrit-Handschriften der Universitäts-Bibliothek in Leipzig, Leipzig, 1901. Nos. 1215, 1216.

²²⁷ Buhler, G, *op. cit.*, IV, 230.

²²⁸ Bhandarkar, R. G., *op. cit.*, for 1882-83, Bombay 1884, No 371.

²²⁹ Buhler, G., *op. cit.*, IV, 230.

²³⁰ Rajendralal Mitra, *op. cit.*, No. 1446.

²³¹ Stein, M.A., Catalogue of the Skt. Mss in the Raghunatha Temple Library of H. H. the Maharaja of Jammu and Kashmir, Bombay, 1894, 190.

²³² Stein, M.A., *op. cit.*, *loc. cit.*

²³³ Rajendralal Mitra, *op. cit.*, 871, 3128.

²³⁴ Oppert, Gustav, *op. cit.*, 69.

²³⁵ Oppert, Gustav : *op. cit.* 4118.

²³⁶ Dhanvantarivilasa by King Tulaja, Mss Nos. 11066-9, Tanjore New Descriptive Catalogue of Skt. Mss.

²³⁷ Dhanvantarisaranikhi by King Tulajai, *ibid.*, Mss. No. 11069-72.

ದತ್ತಿ, ಕೋಪಲ, ತುಂಬುರು, ನಾರದ, ಕೃಷ್ಣ, ಯಾಚ್ಯಕ, ವಿಶ್ವಾಸಸು, ಮುಗಾಳಕೃಷ್ಣ, ಮಹಾಂಗ ಮುಂತಾದವರಂತೆ ಅಯುರ್ವೇದವಾಕ್ಯಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಭವ್ಯಂತರಿಯೂ ಅವನ ಗ್ರಂಥವೂ ಅನಿಶ್ಚಯತೆಯ ಮೋಹಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿರುವುದು ಸಮ್ಮತವು.

ಎಂಬು ಕೀಲುಗಳನ್ನು ಸುತ್ತುತವೂ²³⁸ ವಾಗ್ವಟಿಮೂ²³⁹ ಇನ್ನೂರಹತ್ತೊಂದು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಸುತ್ತುತವು ಇವುಗಳನ್ನು ಕೈಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಹದಿನೈಕರಂತೆ ಆರವತ್ತೊಂದು, ಮುಂದದಲ್ಲಿ ಎವತ್ತೊಂಬತ್ತು, ತಲೆ ಮತ್ತು ಕುತ್ತಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಬತ್ತಮೂರೊಂದು ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಾಗ್ವಟಿಮು ಆಶ್ರೇಯಾಭವು ಉದ್ಭವಿಸಿ ಸಂಧಿಗಳು ಎರಡುಸಾವಿರವೆಂಬ ಮಹಾಂತರವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವಾಯು, ವೇಕಿ ಮತ್ತು ಪಿರೀಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುವ ಸಂಧಿಗಳನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿ ಹೀಗೆ ಎರಡುಮೂರುಮಾತ್ರ ಭಿನ್ನಭಾಗ್ಯನ ಮೂರನೆಯು ಚಿಂತ್ಯವಾಗಿದೆ.²⁴⁰

ಮನುಷ್ಯದೇಹದಲ್ಲಿರುವ 360 ಅಸ್ಥಿಗಳ ವಿಧಿಯೊಳಗವನ್ನು ಯಾಚ್ಯವಲ್ಯುಧು ತುಂಬಾ ನಿಸ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಲೆಕ್ಕಮಾಡುತ್ತಾನೆ.²⁴¹

	ವಿವರ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಟ್ಟು	ಮೊತ್ತ
1	ಹಲ್ಲುಗಳು	32		
2	ಹಲ್ಲಿನ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ಥಾಲವೆಂಬ ಅಸ್ಥಿ	32	64	
3	ಕೈಬೆರಳುಗಳು	10		
4	ಕಾಲುಬೆರಳುಗಳು	10	20	
5	ಕೈಗಳು, ಕಾಲುಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಹೇಶ್ವರಿನ ಮೇಲಕ್ಕಿ ಇರುವ ನಾಲ್ಕು ಕಲಾಕಾಕಾರದ ಅಸ್ಥಿಭಾಗಗಳಿಂದ	20	20	104
6	ಒಂದೊಂದು ಬೆರಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಮೂರು ಅಸ್ಥಿಗಳಂತೆ 20 ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿ	60		
7	ಹಿಮ್ಮಡಿಗಳು	2		
8	ಕಾಲಿನ ಪರಮಗಳು	4		
9	ಮೊಳಕೈಗಳು (ಮುಷ್ಟಿ?) <ಆರತ್ನಿಕಾ>	4		
10	ಮೊಳಕಾಲುಗಳು	4	74	74
11	ಮಂಡಿ, ಗಜ್ಜ, ತೊಡೆ, ಅಂಸ (ಘುಜಿರ), ಅಕ್ಷ(ಕಣ್ಣು)-ಕಿವಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಕೂಡಿದ ಕೆಳಗಡೆ ಇರುವ ಸ್ಥಾಪ, ಅಂಗಗಳು, ಪಿರೀಗಳು ಈ ಎಳು ಸ್ಥಾಪಗಳಿಗೂ ಎರಡೆರಡಂತೆ ಹಬಳಿಗಳು	14	14	14
12	ಗುಹ್ಯ	1		
13	ಬೆನ್ನ	45		

238 ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 18, ಭ. 82.

239 ವಾಗ್ವಟಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 16-17, ಭ. 41.

240 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಭ. 42.

241 ಯಾಚ್ಯವಲ್ಯುಧು ಉ. ಗ್ರಂ., ಅದೇ ಸ್ಥಾನ, 85-90.

ದಿವಸ	ಸಂಖ್ಯೆ	ಒಟ್ಟು	ಮೊತ್ತ
12 ಕೆತ್ತು	15		
13 ಚತ್ತು (ಕಾಲರ್ ಬೋನ್ ಅಥವಾ ಸ್ಪ್ರಿಂಗ್)	2		
14 ಪವಡೆ	1	64	64
15 ಪವಡೆಯ ಮೂಲ, ಎರಡೆರಡಂತೆ	4		
16 ಪಣಿ, ಅಕ್ಷಿಗೃಹಗಳಿಗೆ ಎರಡೆರಡು	4		
17 ಸಾಸಾಮೂಲದ ಘನವೆಂಬ ಅಸ್ತಿ	1	9	
18 ಕೊಂಕುಳಿನ ಕೆಳಗೆ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಾಬೂದಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಅಸ್ತಿಗಳು	72	72	81
19 ಹುಟ್ಟು, ಕಿವಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಇರುವ ಕಂಬವೆಂಬ ಎರಡು, ತಲೆಚಟ್ಟಿನ ಕಾಲ್ಕು, ಎದೆ ಮತ್ತು ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನೇಳು, ಹೀಗೆ	23	23	23

ಒಟ್ಟು 360

ಅಭುಧಿಕ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಕೋಶಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಮಾನವತರೀಕವನ್ನಿಟ್ಟು 206 ಮೂಳೆಗಳನ್ನು ಎಣಿಸುತ್ತಾರೆ⁵¹ ಈ ಸಂಖ್ಯೆ 200 ರಿಂದ 260 ರ ವರೆಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ಅವರು ವಯಸ್ಸುಮಾನವೇರ್ಪಡೆಯನ್ನು ಗಣಿಸುವುದೂ, ಮಗುವಿನ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಬದಿಯಾಗಿರುವ ಹಲವು ಮೂಳೆಗಳು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಮತ್ತು ನಾಡರದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿ ಬೆಸೆಯುವುದು, ಹಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಮೂಳೆಗಳೆಂದು ಎಣಿಸದಿರುವುದು, ಕಿವಿಯ ಮೂಳೆಗಳನ್ನೂ, ಅನೇಕ ಮೃದ್ವಸ್ಥಿಗಳನ್ನೂ (cartilages) ಗಣಿಸದಿರುವುದೂ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ. ಭಾರತೀಯ ಆಯುರ್ವೇದವಾಚಾರ್ಯರೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕೀಲುಗಳ
ವಿಧಗಳು

ಕೋಶಕಾಃ ಪ್ರಕರಾಃ⁵² ಸ್ತುನ್ನಾಃ ಸೀವನ್ಯಃ ಸ್ವರೂಪಿಣಿಃ |

ಸಾಮುದ್ರಾಃ⁵³ ಮಂಡಲಾಃ ಶಂಖಾವರ್ತಾ ವಾಯುಸತುಂಡಕಾಃ || 93 || 142

ಕೋಶಕಗಳು, ಪ್ರಕರಗಳು, ಸ್ತುನ್ನಗಳು, ಸೀವನಿಗಳು, ಉಲೂಖಲಗಳು, ಸಾಮುದ್ರಗಳು, ಮಂಡಲಗಳು, ಶಂಖಾವರ್ತಗಳು, ವಾಯುಸತುಂಡಕಗಳು, —

ಅಸ್ತಿ ಸಂಧಿಗಳನ್ನು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವರು ಸುಪ್ತುತನಸ್ತನುವದಿ. ಅವುಗಳ ಆಕಾರವನ್ನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ ಪಾಣಿ ಚರಿಸಿಲ್ಲ ಕೋಶಕಗಳು, (ಕುತ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಬೆನ್ನುಮೂಳೆಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ) ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅಡ್ಡಬಾಯುವ ಪ್ರಕರಗಳು, (ತಲೆಯಿಂದ ಬೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿರುವಂತೆ) ಗರಗವದ ಹಲ್ಲುಗಳಂತೆ ಒಂದರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಂದು ಊತರುವ ಸ್ತುನ್ನ ಸೀವನಿಗಳು, (ಕೊಂಕುಳು, ತೊದೆ ಕೀಲುಗಳು ಮುಂತಾದ) ಒಳಗೆ ನಂತಿರುವ ಉಲೂಖಲಗಳು, (ಭುಜದ ಮೂಳೆಯಂತೆ) ವಟ್ಟಿಗಿಯ ಹಾಗಿರುವ ಸಾಮುದ್ರಗಳು, (ಕಣ್ಣು ಮೂಳೆ ಮುಂತಾಗಿ) ಗುಂಡಿರುವ ಮಂಡಲಗಳು, (ಕಿವಿಯೊಳಗಿನ ಮೂಳೆಯಂತೆ) ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿರುವ ಶಂಖಾವರ್ತಗಳು,

51 ಗ: ಪ್ರಚುರ? 52 ಅ: ಸಾಮುದ್ರಾ?

262 ಸ್ಪೌರ್, ಉ. ಸ್ತಂ., 182; The Readers Digest Book of the Human Body, p. 228,

2. ಸಿಂಧೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಕಾಗೆಯ ಕೊಕ್ಕಿನಂತಿರುವ ವಾಯುಸತುಂಡಕಗಳು, ಹೀಗೆ ಎಲ್ಲವು ಕೀಲುಗಳು ಎಂಬುವಿಧ. ಇವುಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ಸುಪ್ತುತದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.²⁴³ ಈ ವಿವರಗಳೆಲ್ಲ ಅನ್ವರ್ಥವಾಗಿವೆ.

ಕುಪ್ಪೆನಾರಾಜಾ ಕೋರಕ ಎಂಬುವವು ಮೊಗ್ಗು, ಎಂದೂ ವಾಯು ಎಂದರೆ ಹಕ್ಕಿ ಎಂದೂ ತಪ್ಪು ಅರ್ಥ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.²⁴⁴

ಇತರ ಸಂಧಿಗಳು

ಇತ್ಯಪ್ಪಧಾ ಸಮುದ್ರಿಷ್ಟಾ ಮುನೀಂದ್ರೈರಸ್ತಿ ಸಂಭಯಃ |

ಪೇರೀಸ್ತಾಯಿಸಿರಾಕಂಧಿಸಹಸ್ವದ್ವಿತಯಂ ಮತಮಾ || 94 ||

143

—ಎಂಬುವಾಗಿ ಮೂಳೆಕೀಲುಗಳು ಮುನಿಸ್ತೀಷ್ವರುಗಳಿಂದ ಎಂಬ ವಿಧವಾಗಿ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿವೆ.

ಪೇರೀ, ಸ್ವಾಯು, ಸಿರಾ ಇವುಗಳ ಸಂಧಿಗಳು ಎರಡುಸಾವಿರವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ.

ಕಪ್ಪಾಕರಕಾರವು ಇಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಧಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಎರಡುಸಾವಿರವೆಂದು ವಾಗ್ವಟನೂ ಆತ್ಮೀಯವೆಂದರೆ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.²⁴⁵ ಇವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸುಪ್ತುತವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.²⁴⁶

ಸ್ವಾಯುದಿಧಗಳು

ನವ ಸ್ವಾಯುಕಶಾನಿ ಸ್ತುತ್ವ ತುರ್ಥಾ ಸ್ವಾಯುಪೋ ಮತಾಃ |

ಪ್ರತಾಪವತ್ಯಃ ಸುಷಿರಾಃ ಕಂಡರಾಃ ಪೃಥುಲಾಸ್ತಧಾ || 95 ||

144

ಸ್ವಾಯುಗಳು ಒಂಪೈನೂರಿವೆ. ಸ್ವಾಯುಗಳು ಪ್ರತಾಪವತೀ, ಸುಷಿರಾ, ಕಂಡರಾ ಹಾಗೆಯೇ ಪೃಥುಲಾಕೀವು ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಾಯುವೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಮಾಂಸವುಂಡ, ಮಾಂಸವಟು ಅಥವಾ ಹುರಿಯೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂಪೈನೂರಿಂದು ವಾಗ್ವಟನೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.²⁴⁷ ಸುಪ್ತುತವು ಕೈಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ ನೂದೈವತ್ತರಂತೆ ಒಟ್ಟು ಅರುನೂರು, ಮುಂದದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂರನೂವತ್ತು, ತಲೆ ಮತ್ತು ಕುತ್ತಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಎಪ್ಪತ್ತು ಎಂದು ನಿಗದಿಸುತ್ತಾನೆ.²⁴⁸ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಾಪವತಿಗಳು ವಾಯುವಾಗಿ ಒಡೆಯುತ್ತವೆಂದೂ, ಪೃಥುಲಾಕೀ ಗುಂಡಿಗೆ ದಪ್ಪವಾಗಿರುತ್ತವೆಂದೂ, ಕಂಡರಾಗಳು ಗುಂಡಿಗೆ ಚಕ್ರವಂತಿರುತ್ತವೆಂದೂ, ಸುಷಿರಾಳು ಪೊಳ್ಳಾಗಿರುತ್ತವೆಂದೂ ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ.²⁴⁹ ಸ್ವಾಯುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಒಂಪೈನೂರೇ ಎಂದು ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆ.²⁵⁰

ಬಂಧನೈರ್ಬಹುಭಿರ್ದ್ಯಾ ಭೂರಿಭಾರಶ್ಚಮಾ ಭವೇತ್ |

ನೌರಂಭಸಿ ಯಥಾ ಸ್ವಾಯುಕತಬದ್ಧಾ ತನುಸ್ತಧಾ || 96 ||

145

ದೋನೆಯು ಅನೇಕ ಕಟ್ಟಿಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಹೀಗೆ ಹಿರಿದಾದ ಭಾರವನ್ನು ತಡೆದು ಕೊಳ್ಳಬಲ್ಲದೋ ಹಾಗೆಯೇ ನೂರಾರು ಸ್ವಾಯುಗಳಿಂದ ಕಟ್ಟಲ್ಪಟ್ಟ ಶರೀರವು (ತನ್ನ ಭಾರವನ್ನು ತಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ).

243 ಸುಪ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 27, ಪು. 94-16.

244 ಕುಪ್ಪೆನಾರಾಜಾ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 31.

245 ವಾಗ್ವಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 17, ಪು. 61.

246 ಸುಪ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 28, ಪು. 96.

247 ವಾಗ್ವಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 17, ಪು. 61.

248 ಸುಪ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., V, 29 ಅಪಾದಿ, ಪು. 97.

249 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, V, 30-32, ಪು. 92.

250 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಅದೇ ಸ್ಥಾನ, 100.

3. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಈ ಮೋರಿತೆಗಾಗಿ ಪಾರ್ಥವೇನನು ಸುಪ್ತನಾಗಿ ಬುಡಿಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ :

ಸೌಧ್ಯಭಾ ಪಲಕ್ಶಾಸ್ತ್ರೀರ್ಗಾ ಬಂಧನೈರ್ಬಹುಭಿರ್ಮೃತಾ |
ಭಾರತಸಮಾ ಭವೇದವ್ಯು ಸ್ವಯಂಕ್ತಾ ಸುಗಮಾಹಿತಾ ||
ವಿವೇಕೇವ ಶರೀರೇ ಸ್ವಿನ್ ಯಾವಂತಃ ಸಂಭಯಃ ಸ್ವೃತಾಃ |
ಸ್ವಾಯುರ್ಭೂತುರ್ಭೂತಾಸ್ತೇನ ಭಾರತವಾ ನೃಪಾಃ || 91

ಅನೇಕ ಪಲಕಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಕಟ್ಟಿ ಮಾಡಿದ ಮೋನೆಯನ್ನು ತಕ್ಕ ನಾವಿಕರು ನಡೆಸಿದರೆ ಯಾವಯೋಗ್ಯವಾಗಿದ್ದು ಬೆಚ್ಚು ಭಾರವನ್ನು ಮೊದುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬೇಹದ್ದಿರುವ ಸಂಧಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವಾಯಂಗಳಿಂದ ಬಂಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಭಾರಗಳನ್ನು ಎತ್ತುವ ಮತ್ತು ಮೊದುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು ಇವುಗಳಿಂದಲೇ.

ಪಾಠಗಳು

ಪಂಚ ಸೇನೀಕತಾಸಾಧ್ಯಾಃ ಶರೀರಸಾ ಧಿ ಸೂರಯಾಃ |

ಅಧಿಕಾ ವಿಂಶತಿಃ ಸ್ತ್ರೀಜಾಂ ಪತ್ರ ಸ್ವೈ ಸ್ತಪಯೋರ್ದಶ || 97 || 146

ವಿಜ್ಞಾನವರು ಬೇಹದ್ದಿರುವ ಬದುಕೂರು ಮಾಂಸಸೇನೀಗಳನ್ನು ಬೇಳುತ್ತಾರೆ. ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿ [ಅವು] ಇಪ್ಪತ್ತು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತವೆ ; ಅದರಲ್ಲಿ ಪುನಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಇವೆ.

ಯಾವನೇ ತಾಃ ಪ್ರವರ್ಧಂಕೇ ದಶ ಯೋಸೌ ತು ತತ್ರ ಚ |

ಜ್ವೇ ಅಂಶಃ ಸ್ವಸ್ತಕೇ ವಾಹ್ಯೇ ಜ್ವೇ ತಿಸ್ತೋ ಗರ್ಭಮಾರ್ಗಗಾಃ || 98 || 147

ಅವು ಯಾವನದ್ದಲ್ಲಿ ಹಿಗ್ಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಅದರಲ್ಲಿ (ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಿ) ಯೋಧಿಯಲ್ಲಾದರೋ ಹತ್ತು, [ಇವೆ]. ಎರಡು ಒಳಮುಖವಾಗಿಯೂ ಎರಡು ಹೊರಮುಖವಾಗಿಯೂ ಹರಡಿರುತ್ತವೆ ; ಮೂರು ಗರ್ಭಲೋಕದ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದುಹತ್ತವೆ.

ಶಂಖಸಾಧ್ಯಾಕೃತಿಯೋನಿಸ್ತ್ಯಾವರ್ತಾ ತತ್ರ ತ್ವತಿಯಕೇ |

ಅವರ್ತೇ ಗರ್ಭಶಯ್ಯಾ ಸ್ತ್ರೀ ಪಿತ್ರಪತ್ನಾಶಯಾಂಶರೇ || 99 || 148

ಸ್ತ್ರೀ ಜನನಾಂಗವು ಶಂಖದ ಒಳಮಧ್ಯಭಾಗದ ಅಕಾರದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸುರುಳಿಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಇರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಸುರುಳಿಯಲ್ಲಿ ಗರ್ಭಾಕರೆಯದ ಪಾತ್ರವು ಪಿತ್ರಲೋಕ ಮತ್ತು ಪತ್ನಾಶಯ(ಮೊದಲ ಕರುಳು)ಗಳ ನಡುವೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಸೇನಿಯೆಂದರೆ ಚೌಕಾಕಾರದ, ಚಪ್ಪಟೆಯಾದ ಮಾಂಸದ ತುಂಡು. ಇಂತಹವು ಜನನದ ಇವೆಯೆಂದು ವಾಗ್ವಟಿಮೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾನೆ ; ಹಾಗೂ ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿರುವ ಅಧಿಭಾವದ ಇಪ್ಪತ್ತನ್ನೂ ಬೇಳುತ್ತಾನೆ. ²⁵¹ ಸುಪ್ತನು ಈ ದಿವಸರನ್ನು ಹೀಗೆ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾನೆ : ಧೈಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬೋಂದರಲ್ಲೂ ನೂರರಿಂದ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕುನೂರು, ಮುಂದದಲ್ಲಿ ಅದನತ್ತಲರು, ಕೆಂಪಿನಿಂದ ಮೇಲೆ ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕು. ಬೆಂಗಳೂರಲ್ಲಾದರೋ, ಪ್ರತಿ ಪುನದ್ದಿಯೂ ಎಪ್ಪತ್ತು, ಯೋಸೌಬದ್ಧ ಒಳಗಡೆ ಎರಡು ಮತ್ತು ಅತ್ತರಭಾಗದಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಗರ್ಭಾಕರೆಯದ ದ್ವಾರದಲ್ಲಿ ಮೂರು,

251 ಸುಕ್ತೃಕ, ೪೦, ಗ್ರಂ., V, 33-34, ಪು. 99.

252 ವಾಗ್ವಟಿ, ೪೦, ಗ್ರಂ., III, 17-18, ಪು. 41.

ವಲ್ಯುಕವನ್ನು ಉದ್ವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ವಾಹನಗಳ ಪ್ರಭಾವದೋ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ತಥ್ಯತೆಯೋ ತಿಳಿಯದು. ಯಾವುದನ್ನೂ ನಾವೆಂದೂ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಲಕ್ಷದ ಒಂಭತ್ತನೂರ ಐವತ್ತಾರು ಸಿರಾಧಮನಗಳನ್ನೂ, ಇನ್ನೂರು ಧಮನಗಳನ್ನೂ, ವಿಳುಮೂರು ಸಿರಾಗಳನ್ನೂ ಬೇಕು ತ್ತಾನೆ.⁵³ ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅವನು ಸಾಮಾನ್ಯವ ಮುಂತಾದ ಮುನಗಳಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದೆಂದು ಯಾವುದನ್ನೂ ಪ್ರಮುಖ ಭಾಷ್ಯಕಾರನಾದ ವಿಷ್ಣುನೇಶ್ವರನ ವಿವಾಕ್ಷರದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.⁵⁴

ಕಾರ್ಯದೇವನು ಮೊದಲನೆಯದೊಂದು ಸಾಧಾರಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಆರ್ಥಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸಿರಾಧಮನ ಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಬಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ದೊಡ್ಡದಕ್ಕೆ ಸಿಂಹಭೂಮಾಲ, ಕಲ್ಲಿನಾಧಮನ ನಗದವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಬಗೆಗೆ ಅವರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ (ಅದರ) ಆರ್ಥವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಎಂದೇ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಷ್ಟೇ, ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಎಲ್ಲಿಂದ ಪಡೆದನೋ ತಿಳಿಯದು. ಆದರೆ ಸಾಧಾರಣ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಸಿ, ಸೇರಿಸಿ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆ. ಆಗ ಸಾಧಾರಣ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಲಕ್ಷಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಒಂಭತ್ತನೂರು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅರ್ಥ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಬಿಟ್ಟು ಗ್ರಾಹ್ಯವಿರುವುದು.

ಸಿರಿಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮದೋಮನಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದೇ ಸೂಕ್ತವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ವಾಹನೀಕರಣಗಳ ವಾಹನಗಳೆಂದು ವಾಗ್ದಬ್ದವೂ⁵⁵ ಸುಸ್ತುತನೂ⁵⁶ ಹೇಳಿ ಸುಸ್ತುತನು ಅವುಗಳ ಬಣ್ಣದ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ವಾಹನಗಳಾದ ಅರುಣಾ, ಪಿತ್ತವಾಹನಗಳಾದ ನೀಲಾ, ಕಫವಾಹನಗಳಾದ ಗೋಳ, ರಕ್ತವಾಹನ ಗಳಾದ ರೋಹಿಣಿ ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತಾನೆ.⁵⁷

ದಶ ಮೂಲಸಿರಾ ಓಚೋವಾಹನೋ ಹೃದಯಾಶ್ರಯಾಃ |

ವ್ಯಂಗುಲಂ ಬಾಂಗುಲದಲಂ ಯವಂ ಯವದಲಂ ತಥಾ || 102 || 151

ಓಚಸ್ಸನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಹತ್ತು ಮೂಲಧೂತವಾದ ಸಿರಿಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲವೆ. ಎರಡು ಅಂಗುಲ, ಅಂಗುಲದ ಅಂಶ, ಅಂಗುಲದ ಅರು ಸಮಾಧಾಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೆಷ್ಟು <ಯವ>, ಹಾಗೆಯೇ ಯವದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಂಶ—

ಸಿರಿವ್ಯಂಗುಲಂ

ಗತ್ತಾ ಮೃಮದಲಸ್ಯೇವ⁵⁸ ಸೀವಸ್ಯೇ ಪ್ರತತಾ ಯವಾ |

ಛಿದ್ರಂಶೇ ಕಾಶ್ವಜಾ⁵⁹ ಸಪ್ತ ಶತಾನಿ ಪರಿಸಂಖ್ಯಯಿಷಾ || 103 || 152

—[ಹೀಗೆ] ಆಗ ಮರದ ಎಲೆಯ (ರೋಮಗಳ) ಹಾಗೆ ಕವರಿದಿರುವಾಗ ಅವುಗಳು ವಿಳುಮೂರವನ್ನು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಒಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಬೇಡದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ ಪ್ರವವನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಸಣ್ಣ ನಾಳಕ್ಕೆ ಸಿರಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮೂಲ ಸಿರಿಗಳು ಸುಸ್ತುತನ ಪ್ರಕಾರ ನಲವತ್ತು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಹ, ಪಿತ್ತ, ಕಫ ಮತ್ತು ರಕ್ತಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹತ್ತು ಹತ್ತು,

53 ಕ: ಗಂಧಾಪ್ರಮದಪಸ್ಯೇತ ? 54 ಕ: ಚ ತಥಾ.

259 ಯಾವುದಕ್ಕೂ 11, ಅಂ. ಗ್ರಂ., ಅದೇಶ್ವರ, 109, 101.

261 ಸುಸ್ತುತ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., VII, 6, ಪು. 153.

260 ವಾಗ್ದಬ್ದ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., III, 35, ಪು. 44.

262 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, VII, 18, ಪು. 158.

2. ಪಿಂಚೋತ್ಕೃತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಒಯ್ಯುತ್ತವೆ; ಇವೇ ಸಣ್ಣದಾಗಿ ಕವಲೊಡೆಯುತ್ತಾ, ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಗೋಚರವಸ್ತುವಾದ ಲೋಮನಾಳಗಳಾಗುವುದಕ್ಕೆ; ಇಂತಹ ಏಳುಮೂರು ಶಾಖೆಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಬಹುದು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫ ಮುತ್ತು, ರಕ್ತವನ್ನು ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಮೂಲ ಎದ್ದುತ್ತಿದ್ದು ಶಾಖೆಗಳಾಗುವುದರಿಂದ ಒಟ್ಟು ಏಳುಮೂರುಗುಣವೆಂಬ²⁶³ ಎಲೆಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಲೋಮನಾಳವು ಬುಡದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು ಕ್ರಮೇಣ ಕವಲೊಡೆಯುತ್ತಾ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಳಗಳಾಗುವ ಹಾಗೆ ಸಿರಿಗಳು ಮೂಲತಃ ದೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು ಆ ಮೇಲೆ ಕವಲೊಡೆಯುತ್ತವೆಂಬ ಈ ಕೋಶಿಕೆಯೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಗೌರವಿತವೇ. ಸುತ್ತುತನೂ²⁶⁴ ವಾಗ್ಗುಟನೂ²⁶⁵ ಇವೇ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ವಾಗ್ಗುಟನು ಸಿರಿಗಳನ್ನು ಏಳುಮೂರುಮುಖದ ಮೇಲೆ ಶಾಖೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಮೂರುಮುಖದ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕುಮೂರು, ಸೊಂಬದಲ್ಲಿ ಮೂವತ್ತೆರಡು, ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು, ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು, ಹೊಟ್ಟೆಯ ಮೇಲೆ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು, ಎದೆಯಲ್ಲಿ ನಲವತ್ತು, ಕತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು, ದವಡೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು, ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು, ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಐವತ್ತಾರು, ಮೂಗು ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತು, ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು, ಕೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು, ಹೀಗೆ ವಿಭಾಗಿಸುತ್ತಾನೆ.²⁶⁶ ಅಜ್ಜದ ವಾತಪಿತ್ತಕಫಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವಂತಹವುಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಮೂರುವುತ್ಪತ್ತಿಯೆಂದು ಸುತ್ತುತನೊಡನೆ ಸಮ್ಯಕ್ತಿಸುತ್ತಾನೆ.²⁶⁷ ಸುತ್ತುತನು ಇದೇ ವಿಭಾಗವನ್ನು ವಿವರವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ :

ಕತ್ರ ವಾತವಾಹಸ್ಯಃ ಸಿರಾಃ ಏಕ್ವಿನ್ ಸಕ್ತಿನಿ ಪಂಚವಿಂಶತಿಃ, ಏಕೀನೇಕದಶಕ್ತಿ ಬಾಹುಜಪ್ಯಾಪ್ಯಾಶೌ |
ವಿಶೇಷಸ್ಯ ಕೋಷ್ಠೇ ಚತುರ್ವಿಂಶತ್; ಶಾಖಾಂ ಗುಡಮೇಧ್ರಾಸ್ತ್ರಿಶಾಃ ಶ್ಲೋಣ್ಯಾಮಪೌ | ದ್ವೇ ದ್ವೇ
ಪಾರ್ಶ್ವಯೋಃ, ಪರ್ವಪ್ರದೇ, ಶಾಪತ್ಯ ಏವ ಚೋದರೇ, ದಶ ವಕ್ಷುಃ | ಏಕಚತ್ವಾರಿಂಶತ್ ಚತುರ್ದಾ ಉರ್ಧ್ವಂ,
ಶಾಖಾಂ ಚತುರ್ದಶ ಸ್ತ್ರೀನಾಯಾಂ, ಕರ್ಣಯೋಶ್ಚತಸ್ತೃಃ, ನವ ಜಿಹ್ವಾಯಾಂ, ಪಟೌ ನಾಸಿಕಾಯಾಂ, ಅಪೌ
ನೇತ್ರಯೋಃ, ಏವಮೇತತ್ ಪಂಚಸಪ್ತಶತಕಂ ವಾತವಶಾಖಾಂ ಸಿರಾಣಾಂ ಪ್ಯಾಪ್ಯಾತಂ ಭವತಿ | ಏವ ಏವ
ವಿಭಾಗಃ ಕೇವಾಲಾಮುಖಿ | ವಿಶೇಷತಸ್ತು ಪಿತ್ತವಾಹಿನೋ ನೇತ್ರಯೋರ್ದಶ, ಕರ್ಣಯೋರ್ದೇಶ, ಏವ
ರಕ್ತವಾತಾಃ ಕಫವಾತಾಃ | ಏವಮೇತಾಢಿ ಸಪ್ತ ಸಿರಾಶತಾಢಿ ಸವಿಭಾಗಾಢಿ ಪ್ಯಾಪ್ಯಾತಾಢಿ |²⁶⁸

ಶಾಖಾಂ ಜಿಹ್ವಾಸ್ಥಿತೇ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ವಾಗ್ಗುಟಜ್ಞಾನಕಾಲಿಕೇ |

ಫ್ರಾಣೀ ಗಂಧವರ್ಧೇ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಮೋಷೋನ್ಮೇಷಕೃತೌ ದೃಶೋಃ || 104 || 153

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ, ಮಾತು ಮತ್ತು ರುಚಿಗಳ ಅರಿವಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ಎರಡೆರಡು ನಾಲಿಗೆಯಲ್ಲವೆ;
ಫ್ರಾಣೀಯೊಂದರಲ್ಲಿ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಎರಡು, ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ರಿಪ್ಪೆಯು ಮುಚ್ಚುವುದು,
ಕಿರಿಯುವುದು ಇವುಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಎರಡು [ಸಿರಿಗಳು ಇವೆ].

263 ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., VII, 6, ಪು. 153.

264 ಅವೇ ಗ್ರಂಥ, VII, 3, ಪು. 147.

265 ವಾಗ್ಗುಟ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 19, ಪು. 42.

266 ಅವೇ ಗ್ರಂಥ, III, 21-32, ಪು. 42-44, ಇಲ್ಲಿ 45 ಸಿರಿಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗಿವೆ.

267 ಅವೇ ಗ್ರಂಥ, III, 35-36, ಪು. 44.

268 ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., VII, 7, ಪು. 156.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕರಣ

ಭವುಗಲು

ಶ್ರೋತ್ರಯೋಃ ಶಬ್ದವಾಹಿನೌ²⁵ತಾಸು ಪ್ಲೋ ಶಾಖ್ನೋದಿತೇ |

ಧಮನೋ ರಸವಾಹಿನೌ ಶ್ವತುರ್ವಿಂಶತಿರೀರಿತಾಃ || 105 ||

154

ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಒಯ್ಯುವಂತಹವು ಎಂದೆಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವೇ.
ನಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ರಸವನ್ನು (ಪಿಚ್ಚನ್ನು) ಒಯ್ಯುವ ಧಮನಿಗಳು ಇವತ್ತನಾಭ್ಯಂತರು
ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

‘ಇಲ್ಲಿ ಶಾಖ್ನೋದಿತೇ’ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವಿದೆ. ಸುತ್ತುತನ ಕಿವಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಲ್ಪು, ಸಾಲಿಗೆಯಲ್ಲಿ
ಒಂಬತ್ತು, ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಅರು ಮತ್ತು ಕಣ್ಣುಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಟು ಎಂದು ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು ಸಿರಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.²⁶
ಇವರಿಂದ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ‘ಇದು ತನ್ನ ಮತ’ ಎಂದು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಧಮನಿಗಳ
ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಸುತ್ತುತ²⁷ ವಾಗ್ಬಿರೂ²⁸ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ.

ಕುಲ್ಯಾಭಿರಿವ ಕೇವಾರಾಸ್ತಾಭಿರ್ದೇಹೋಃಽಭಿವರ್ಧತೇ |

ಏತಾಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ಸಾಭ್ಯಾಂ ಚಿತ್ರಸಾಧಾವರಾ ಇವ || 106 ||

155

ನೇರಿಗಳಿಂದ (ಬಿಡಿದುಹೋದ) ಗಂಟೆಗಳು ಹೇಗೋ [ವಾಗಿಯೇ] ಅವು (ಧಮನಿ) ಗಳಿಂದ
ಬೀಹವು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಇವು ಚಕ್ರಗುಂಫದಲ್ಲಿ ಅರಿಸೋಲುಗಳಂತೆ ಮೂರ್ವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿವೆ.

ಬೀಹವು ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಾಗುವುದು ಧಮನಿಗಳು ಒಪ್ಪಿದ ಮೂಲಕ ಒಂದುಮತ ಆಚಾರಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ.²⁹
ಇವಕ್ಕೆ ಅವನು ಬಳಸಿದ ಮೋಲಿಕೆಯು ಪ್ರೌಢವಾಗಬೇಕಾಗಿದ್ದು ಸುತ್ತುತ-ಗೌರವತವಾಗಿದೆ. ತೋಟವನ್ನು
ಜಲವಾರಿಣಿಗಳಿಂದಲೂ ಗಂಟೆಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲವೇಗದಿಂದಲೂ ನೆಮಿಸಿ ಸಮೃದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಬೆಳೆಸುವಂತೆ, ಸಿರಿಗಳು
ಬೀಹವು ಅಂಗಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ರವದಲ್ಲಿ ತೋಯಿಸಿ ಆವಾರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ.³⁰ ವಾಗ್ಬಿರೂ ಈ ಬೋಲಿಕೆ
ಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಇದು ಭದ್ರಾಣವು ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತು.
ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಧಮನಿಗಳು ಸಾಭ್ಯಂತರದ ಮೊಂಡುವ ರೀತಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಈ ಪ್ರೌಢವಾಗಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು
ವಾಗ್ಬಿರೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.³¹

ಊರ್ಧ್ವಂ ದಶ ದಶಾಧಸ್ತಾಚ್ಚೈತಸ್ತಸ್ಮಿನ್ನಗಾಯತಾಃ |

ಊರ್ಧ್ವಗಾ ಪದಯಂ ಪಾಶ್ವಾಃ ಪ್ರತಾಯಂತೇ ಪ್ರಥೇತ್ರಿಧಾ || 107 ||

156

[ಅವು] ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಹತ್ತು, ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಹತ್ತು, ಸಮತಲವಾಗಿ ಸಾಲ್ಪು
ಇರುತ್ತವೆ. ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ಪದಯವನ್ನು ತಲುಪಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮೂರುಮೂಲಾಗಿ
ಕವರೋದಿಯುತ್ತವೆ.

25 ಅ : ಗಾ ಹೀನೌ.

26 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IX, 3, ಪು. 186.

27 ಸುತ್ತುತ, ಉ. ಗ್ರಂ., VII, 4, ಪು. 147.

28 ವಾಗ್ಬಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 39, ಪು. 42.

29 ವಾಗ್ಬಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 56, ಪು. 17.

29 ಅದೇ ಪ್ರಕರಣದ 78 ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ನೋಡಿ.

ವಾತಂ ಪಿತ್ತಂ ಕಫಂ ರಕ್ತಂ ರಸಂ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ವಿಮುಂಚಿತಃ |

ಶಬ್ದಂ ರೂಪಂ ರಸಂ ಗಂಧಂ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಚಕ್ಷ್ರವಗಚ್ಛತಃ || 108 ||

157

[ಅವುಗಳಲ್ಲಿ] ಎರಡೆರಡು ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫ, ರಕ್ತ [ಮತ್ತು] ಜೀವಿ ರಸಗಳನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಎರಡೆರಡು ಶಬ್ದ, ರೂಪ, ರುಚಿ [ಮತ್ತು] ವಾಸನೆಗಳ ಅರಿವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಕುಷ್ಠಸಾರಾಜಾ ರೂಪವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣವೆಂಬ ಸಮಾಶರೂಪವನ್ನು ಹೇಗೆ ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆಂಬುದೇ ತಿಳಿಯದು | 24

ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಚ ಭಾವದಾ ಭೂತಸಂ ಸ್ಥಾಪಂ ಬೋಧಂ ಚ ರೋಚನಮ್ |

ಕುರ್ವಾತೇ ದ್ವೇ ಸರೇ ಶುಕ್ಲಂ ಸ್ತನ್ಯಂ ತು ಸ್ತವತಃ ಸ್ತ್ರಿಯಾಮ್ || 109 ||

158

ಮತ್ತು ಎರಡೆರಡು [ಧಮನಿಗಳು] ಮಾತನ್ನೂ ಜೋರಾಗಿ ಶುಭವನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವುವನ್ನೂ ಭ್ರಷ್ಟೆಯನ್ನೂ ಅರವನ್ನೂ ಅಳುವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಎರಡು ಗಂಡಸರಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯವನ್ನೂ ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಾದರೆ ಎದೆಬಾಲನ್ನೂ ಹರಿಸುತ್ತವೆ.

ಅಭೋಗತಾ ಅಪಿ ಶ್ರೇಧಾ ಜೈಫಕ್‌ಜೈಶ್ವತಯಸ್ತಿ ಶಾಃ |

ಪ್ರವರ್ತಯಂತಿ ತೇಶ್ವಾದ್ಯಾ ದಶ ವಾತಾದಿ ಪ್ರೂರ್ವಸತ್ || 110 ||

159

ಶೇಮಬವಾಗಿ[ವ್ಯಾಪಿಸಿ]ರುವ ಧಮನಿಗಳಾದರೋ ದೊಡ್ಡಕರುಳನ್ನೆತ್ತು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಶತ್ರು, ವಾತ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದ ಹಾಗೆಯೇ ಹರಿಸುತ್ತವೆ <ಪ್ರವರ್ತಯಂತಿ>.

ಅಸ್ತಂ ಭುಕ್ತಂ ಧಮನೌ ದ್ವೇ ವಹತೋಽಂಬುಷಮಾಶ್ರಯಾತ್ |

ಕೋಯಂ ಮೂಶ್ರಂ ಜಲಂ ದ್ವೇ ದ್ವೇ ಸಾರೀಣಾಮಾರ್ತವಂ ಪ್ರೀಮೇ || 111 ||

160

ಹಿಂದೆ ಅನ್ನವನ್ನು (ಆಹಾರವನ್ನು) ನೋಡಿದನೆ ಸೇರಿಸಿ ಎರಡು ಧಮನಿಗಳು ಒಯ್ಯುತ್ತವೆ. ನೀರನ್ನೂ, ಮೂತ್ರವನ್ನೂ, [ಪುರುಷರಲ್ಲಿ] ಬಲವನ್ನೂ ಎರಡೆರಡು [ಒಯ್ಯುತ್ತವೆ]. ಇವು ಹೆಂಗಸರಲ್ಲಾದರೋ ರಜಸ್ಸನ್ನು [ಒಯ್ಯುತ್ತವೆ].

ವಿಮುಂಚಿತೋ ದ್ವೇ ಸ್ತೋತಾಂಸಿ ಸ್ತೂಲಾಂಕ್ರಾಸ್ತಿತೇ ಶಕ್ಯತ್ |

ಸ್ವೇದಂ ಸಮರ್ಪಯಂತ್ಯಪೌ ತಿರಶ್ಚೋ ಬಹುಧಾ ಮತಾಃ || 112 ||

161

ಎರಡು ಸ್ತೋತ್ರಗಳು ದೊಡ್ಡಕರುಳನ್ನಿರುವ ಪುರವವನ್ನು ಹೊಡೆಸುತ್ತವೆ. ಎಂಟು [ಧಮನಿಗಳು] ಬೆವರನ್ನು ಹೊರಡಿಸುತ್ತವೆ. ಅದ್ದವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವವುಗಳು ಬಹುವಿಧವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ.

ರೋಮುಳೂಪೇಷು ಸಂತ್ಯಾಸಾಂ ಮುಖಾದಿ ಸ್ವೇದಮುಕ್ತಯೇ |

ಪ್ರವೇಶಯಂತಿ ಚಾಭ್ಯಂಗಲೇಖಾದಿಪ್ರಭವಾನ್ ರೂಪಾಃ || 113 ||

162

274 ಕುಷ್ಠಸಾರಾಜಾ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಭ. 34.

ಅವುಗಳ ಬಾಯಿಗಳು ಬೆರವನ್ನು ಬೊರವಡಿಸುವವಕ್ಕಾಗಿ ಬೆರವೊಂದಕ್ಕಿಂತಿರುವ ; ಮತ್ತು
[ಎಣ್ಣೆ ಮುಂತಾಗಿ] ಅಂಗಳಗಳಿಗೆ ಬೆರವೊಂದಕ್ಕಿರುವವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಒಳಕ್ಕೆ ಬಿಡುತ್ತದೆ.

ಸಿರಿಗಳನ್ನು ಅಪ್ಯಾಯಗ್ನವು ಬಯಸುವಂತೆಯಾಗಿ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಮೂರನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಸುಸ್ತುತ ಸಂಹಿತೆಯ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಏಳು ಮತ್ತು ಎಂಟನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೆಚ್ಚು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಹೀಗೆಯೇ ಹೇಳಿದೆ. ಧನುರ್ವಿಗನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅದೇ ಗ್ರಂಥಗಳ ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ವಿವರಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೇ ನೋಡಬೇಕು. ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ ಮತ್ತು ಈ ಗ್ರಂಥಗಳ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯುಕ್ತಿಯೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಾಸವರ್ಣನೆಗಳ ಅಕರಗಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿಲ್ಲ.

ಮಾರ್ಗಸ್ಯಾನಗಲು ಬೇವಸ್ತುನಾನಿ ಮಾರ್ಗಾಣಿ ಶತಂ ಸಪ್ತೋತ್ತರಂ ವಿದುಃ |

ಸಾರ್ಥಕೋಟಿಪ್ರಯಂ ದೋಮ್ನಾಂ ಶ್ವಶ್ರುಕೇವಾಪ್ಯಿಲಕ್ಷಣಃ || 114 || 163

ಬೇವವು ಇರುವ ಮಾರ್ಗಸ್ಯಾನಗಲು ನೂರನೆಯದು [ವಿದ್ವಾಂಸರು] ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.
ವೈಕುಣ್ಡಲಗಳು ಮೂರುವರೆ ಕೋಟಿಯಷ್ಟು ; ಗದ್ದಮಾನಿ [ಮತ್ತು] ತಲೆಯೊಳಗೆ ಕೂಡಲಿಗಳು ಮೂರುಲಕ್ಷವಷ್ಟು.

ಸೆಟ್ಟುಬಿದ್ದರೆ ಮರಣವೋ ತೀವ್ರವೂ ದೀರ್ಘವೂ ಆದ ಯಾತನೆಯೋ ಉಂಟಾಗುವ ಅವಯವಸ್ಥಾಸಕ್ತಿ ಮಾರ್ಗವೆಂದು ಹೆಸರು. ಮಧುಸ್ಯುರೇವದಲ್ಲಿ ರಾಜಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ ಹನ್ನೊಂದರಿತೆ ನಲವತ್ತುನಾಲ್ಕೂ, ಕೋಶ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೂರೂ, ಎರೆಯ ಕ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತೂ, ಬೆನ್ನಿನಲ್ಲಿ ಪನಿನಾಲ್ಕೂ, ಕಂಠಭಾಗದಿಂದ ಮೇಲೆ ಮೂವತ್ತೈಕೂ ಸೇರಿ ಇಂತಹವು ಒಟ್ಟು ನೂರವೇ. ಇವುಗಳನ್ನು ವಾಗ್ಬಿಡು²⁷⁵ ಮತ್ತು ತಪೂ²⁷⁶ ಎಂದವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಜುರಿಯ, ಜೂಜಿಟ್ಟು, ಕರತಿ ಮೊದಲಾದ ಕ್ಷುದ್ರವಿಶ ಕಾರಣಗಳ ತಂತ್ರಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಮಾರ್ಗಸ್ಯಾನಗಲ ಹ್ವಾನವನ್ನು ಆವಲಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಸುಸ್ತುತ ವಾಗ್ಬಿಡು ವಿವಿಧ ಕೂಡಲಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಚರಣನು ಸಿರಾಧನುಗಿಳೂ ಕೇಶವಸ್ತುರೋಮಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂಬತ್ತು ಸಾವಿರದ ಒಟ್ಟಿನೂರ ವಿನತ್ತಾರು ಇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.²⁷⁷ ಮಾರ್ಗಸ್ಯಾನಗಲನ್ನು ಅವನೂ ನೂರನೆಯವೇ ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ.²⁷⁸ ಕೂಡಲಿನ ಸಂಖ್ಯೆ ಮುಂತಾದುವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಆಯಾ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಆವಲಂಬಿಸುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ; ಇದು ಹೀಗೆ ಇರಲಿ, ಕಾರ್ತಿಕದೇವನು ಇಲ್ಲಿ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ.²⁷⁹ ಆದರೆ ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯನು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೇವಲ ದೋಷಗಳನ್ನೆಂದು ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ.²⁸⁰

ಕೂಡಲಿನಸಂಖ್ಯೆ

ಸ್ಯೋತಸಿರಾಶ್ವಶ್ರುಕೇಶೈಃ ಸಹ ದೋಮ್ನಾಂ ತಂ ಕೋಟಿಯಾಃ |

ಚತುಃಪಂಚಾಶದಾಪ್ಯಾಶಾಃ ಸಪ್ತಪದ್ಯಾಶಃ ಸಾರ್ಥಕಯಾ || 115 || 164

ಸ್ಯೋತಗಳು, ಸಿರಿಗಳು, ಗದ್ದಮಾನಿಗಳೂ ತಲೆಕೂಡಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೋ ದೋಮಗಳು ಐವತ್ತುನಾಲ್ಕುಕೋಟಿ ಆದವತ್ತಿಳೂ ಲಕ್ಷದ ಐವತ್ತು ಸಾವಿರವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

275 ವಾಗ್ಬಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, ಪು. 68.79.

276 ಸುಪ್ರಸ, ಉ. ಗ್ರಂ., VI, ಪು. 113.142.

277 ಚರಣ, ಉ. ಗ್ರಂ., IV, 7.14 ; ಪು. 338.

278 ಯಾಜ್ಞವಲ್ಕ್ಯ, ಅದೇ ಸ್ತುತ, 162.

279 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, 103

ದೇವಪದ್ಧಿ ಜಲ
ಮೋಕ್ಷಲಾಭವುಗಳ
ಪ್ರಮಾಣಗಳು

ಲಕ್ಷ್ಯಾಣಾಂ, ಸಂಹಿತಾಮೂಲಂ ಜಲಾಪೋರಥಾನೋಪೇತೇ |

ದಶಾಂಜಲಿ ಜಲಂ ಜ್ವೇಯಂ ರಸಸ್ಯಾಂಜಲಿಯೋ ನವ || 116 ||

165

ಇವರು ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೊತ್ತದ ಅಳತೆಯು ಈಗ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇವರು ಹತ್ತು ಬೊಗಸೆಗಳಷ್ಟು ಎಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ; ರಸದ್ದು ಒಂಜತ್ತು ಬೊಗಸೆಗಳು.

ರತ್ನಸ್ಯಾಷ್ಟೌ ಪುರೀಷಸ್ಯ ಸಪ್ತ ಸ್ಯುಃ ಶ್ವೇತ್ಪೂಷ್ಣು ಪರ್ವಿ |

ಪಿತ್ತಸ್ಯ ಸಂಪಚಚತ್ವಾರೋ ಮೂತ್ರಸ್ಯಾಂಜಲಿಯಸ್ತಯಃ || 117 ||

166

ರತ್ನದ್ದು ಎಂಟು [ಬೊಗಸೆಗಳು]; ಪುರೀಷದ್ದು ಏಳು ಇವೆ; ಶ್ವೇತ್ಪೂಷ್ಣದರೋ ಆರು; ಪಿತ್ತದ್ದು ಐದು; ಸಾಲ್ಪು ಮೂತ್ರದ್ದು; ಮೂರು ಬೊಗಸೆಗಳು—

ಪಸಾಯಾ ಮೇದಸೋ ನೌ ತು ಮಜ್ಜಾ ವಿಶೋ ಂಜಲಿರ್ಮುತಃ⁵⁶ |

ಅರ್ಧಾಂಜಲಿಃ ಶಿರೋಮುಜ್ಜಾ ಶ್ವೇತ್ಪೂಷಾರೋ ಜಲಂ ತಥಾ || 118 ||

167

—ಮೇಯದು; ಕೊಬ್ಬಿನದು ಎರಡು, ಎಲ್ಲದಿಗೂ ಘನೀಯವಾದರೋ ಒಂದು ಬೊಗಸೆ ಯೆಂದು ಅರ್ಥವಾಯದವಳಾಗಿದೆ. ತಲೆಯ ಮಿಮಳೂ, ಶ್ವೇತ್ಪೂಷಾರವೂ, ಹಾಗೆಯೇ ವೀರೈವೂ (ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ) ಅರ್ಧಬೊಗಸೆ.

ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ದೇವಸ್ಥಾನದ ಈ ಪ್ರಾಣಿಧಾತುಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಚರಕನಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.⁵⁸ ವಾಗ್ಭಟನು ಇದೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಮಸ್ತುಲಂಗೆ (ತಲೆಯ ಮಿಮಳು), ವೀರೈ ಮತ್ತು ಓಜಸ್ಸು (ಶ್ವೇತ್ಪೂಷಾರ)ಗಳನ್ನು ಅರ್ಧ ಬೊಗಸೆಯ ಬದಲು ಒಂದೊಂದು ಬೊಗಸೆಯಷ್ಟೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.⁵⁹ ದೊಡ್ಡದಾದ ಮತ್ಸು ಅದ್ದವಾದ ಎಲ್ಲಾಬುಗಳ ಮಧ್ಯದ ತಿರುಳಿಗೆ ಮಜ್ಜಾ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಇದೊಂದೇ ಶೇಖರ ರತ್ನಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಳವಡ ಮೂಳೆಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಕೊಬ್ಬಿಗೆ ಮೇದಸ್ಸು ಎಂದು ಹೆಸರು. ಮಾಂಸಮಂಜಳದಲ್ಲಿರುವ ಜಿಡ್ಡಾದ 'ಜರವಿ'ಗೆ ಮೇಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಮೂರೂ ಘನವು ಆಯುರ್ವೇದಾಪಾರ್ಶ್ವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಧರಾ ಕಲೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ.

ಏತಿ ಪ್ರತ್ಯಂಗಸಂಶ್ಲೇಷೋ ವಿಶ್ವರಸ್ತೃಪ್ತಃ ತತ್ತ್ವಃ |

ಅಸ್ತದ್ವಿರಚಿತೇ ಧ್ಯಾತ್ವ ವಿವೇಕೇ ನಿಶ್ಚಯಾಂ ಬುಧೈಃ || 119 ||

168

ಇಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಂಗವು (=ದ ಪರ್ಣಾಣಿಯು) ಸಂಶ್ಲೇಷವಾಗಿದೆ. [ಇವರ] ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಒಡಗೂಡಿದ ವಿಸ್ತಾರವಾದರೋ ನಮ್ಮಿಂದ ರಚಿತವಾಗಿರುವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ನೋಡಲ್ಪಡಲಿ.

56 ಅ, ಆ, ಕ: ಮಜ್ಜಾ ಪೂಜಿಸಂಮಿತಃ.

280 ಚರಕ, ಆಂ. ಗ್ರಂ., IV, 7.15, ಪು. 339.

281 ವಾಗ್ಭಟ, ಆಂ. ಗ್ರಂ., III, 80, 81. ಪು. 56. ವಾಗ್ಭಟರು ಈ ಅಳತೆಗಳಿಗಾಗಿ ಯಾಜ್ಞದಲ್ಪನಿಗೆ ಏನುಮಾಡಿದರು ಎಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ: ಯಾಜ್ಞದಲ್ಪಸ್ಮೃತಿ, ಅದೇ ಸ್ಥಾನ, 103-107.

ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಇಷ್ಟು ಶರೀರಾಪ್ತವೂ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿದ್ದು ಸಂಗೀತವಾಸ್ತವ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಗೋಚರ, ಸಾರ್ಥಕತೆಕೃತ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬರಿದದ್ದು. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಅಯುರ್ವೇದವಾಕ್ಯತೋದಿತನೂ ಆಗಿದ್ದ ನೆಂಬುದು (ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಪುತ್ರಕರ್ಮದಿವ್ಯನಾದೆ ಬೀಜಾ-ವಿವಾಹಾದಿ ಭಾಗಗಳ್ಳೂ ಪರಿಣತನಾಗಿದ್ದ ನೆಂಬುದು) ನೊಡಲಿನೆಯ ಪ್ರಕರಣದ ಪದಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅತನು ಬರಿದ ಅಭ್ಯಾತ್ಮ ವಿವೇಕವು ಅಯುರ್ವೇದ ಹಾಗೂ ಅತ್ಯವಿಜ್ಞಾನಗಳ ನಿಷ್ಕೃತ್ಯ, ಸಮಗ್ರಾಪಕ ಹಾಗೂ ಅನ್ಯತವಸ್ಥಿತ ಜ್ಞಾನವೆ ಉದ್ಭವವಾಗಿದ್ದರೇನು. ಅದರ ದುರ್ವೈಕದಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಇವೆನ್ನಿ ಅಪರಿಚ್ಛೇದವಾಗಿದೆ. ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಆಶ್ರೇಯ ಪುನರ್ವಸು, ಧನ್ಯಂತರಿ, ಚರಕ, ಸುಮ್ರತ, ವಾಗ್ಭಟಾದಿ ಆಚಾರ್ಯರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿದರೂ, ಹಲವೆಡೆ ತನ್ನದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅದರೂ ಭಾವಾನ್ಯ ಯಾತ್ಯವಪ್ರಕೃತ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅವನದು ದೃಷ್ಟಿ ನೆಲೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅವನು ವೇದವಾದಿಯಾದ ಅರ್ಹಾರ್ವೇದ ಪರಂಪರೆಗೆ ಸೇರಿದವನು ಎಂಬ ಅನುಮಾನವು ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮವು ಅವಿದ್ಯೆಯ ಮೂಲಕ ಜೀವನಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾದುದೆನ್ನ ಅದರಿಂದ ವಿಷ್ಣುವ್ಯಕ್ತಿಯಾದುದೆನ್ನ ಮನುಷ್ಯನ ಹುಟ್ಟು ಮತ್ತು ಶರೀರಗಳನ್ನೂ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಈವರೆಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. 'ತತ್ ಸಾಮೋಪ ಯಾಗತ್ಯಾತ್ ಮಾನುಷಂ ದೀಪಮುಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಅವನು ಮನುಷ್ಯದೇವತೆ ವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದಂತರ ಈ ದೀಪವು ಯೋಗವಾಕ್ಯದ ರೀತ್ಯಾ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಕ್ರಮವನ್ನೂ ಸಾಮೋಪಾಸನೆ ಮಾವಬೇಕಾದರೆ ಅಪವಿತ್ರ ಬೀಜಾಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳು ಮುಂತಾದುವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ತೊಡಗಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಏಕೆಂದರೆ ಯೋಗವಾಕ್ಯಪ್ರಮೇಯಗಳ ಅನುಸಾರವಾಗಿ, ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕೆಲವು ಚಕ್ರಗಳ ಕೆಲವು ದಳಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಜೀವನು ದೀಪಧಾರಣೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಅವನಿಗೆ ಮನುಷ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅಭಿರುಚಿ, ಪರಿಣತ ಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಬೇರೆ ಕೆಲವು ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವವಾಗಿ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಈ ಗುಣಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ನಿವೇಶಿಸಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮತ್ತು ವಿನಯ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಯೋಗವಾಕ್ಯದ ಪರಿಚಯ ವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಯೋಗವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರನದು ಅಗಾಧ ಪಾಂಡಿತ್ಯ. ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಅಭ್ಯಾತ್ಮ ವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಲಪಂಚಯಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದವನ್ನೂ ಮಾತ್ರ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲಾ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗ್ರಹವಾದ ಹಿಂದಾದವು ವ್ಯಕ್ತಿಯಾದ ದಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಈ ತತ್ತ್ವಗಳ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವೆಂದು ಅಭ್ಯುಕ್ತವಾಗಿ ದೀಪದಲ್ಲಿನಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ವಿಶಾಸಭೆಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈ ಹಂತಗಳನ್ನು ಯೋಗವಾಕ್ಯವು ಚಕ್ರ ಗಳೆಂದು ಕರೆದಿದೆ.

ಸೇಷ್ಟರ ಸಾಮ್ಯವೆಂದು ಹೆಸರಿರುವ ಈ ಯೋಗದರ್ಶನವು ಹಿರಣ್ಯಗರ್ಭಪ್ರವೇಶವೆಂದು ಹಿಂದೂಗಳು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಸಾಧನವನ್ನು ಮೊದಲುಬಾಗಿ ಈಗಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿದವನು ಪತಂಜರಿ. ಇವನು ಬರೆದ ಅಪ್ರಾಂಗಳಯೋಗದೃಶಿಗಿ ವ್ಯಾಸನು ಭಾಷ್ಯಪರಿದನೆಯ ನಂಬಿಕೆಯಿದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಬೀರಿದಂತೆ ಯೋಗವಾಕ್ಯವಿದ್ದಿತೆಂದು ಶಾಂಕರಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯದಿಂದ²⁵² ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಯೋಗ ವಾಕ್ಯವು ಅನಾರ್ಯರಾಗಿದ್ದು ದ್ರಾವಿಡರೊಡನೆ ಯೋಗವಾಕ್ಯವು ಹಿಂದೂಗಳಿಗಿರುವ(ಹದ್ದು)ಸಂಸ್ಕೃತಿಯೊಂದೇನೋ ಅರಂಭ ವಾಯಿತೆಂದು ಕೆಲವು ವಾಚ್ಯತ್ಯ ಹಾಗೂ ನಮ್ಮ ಭಾರತೀಯವಾಕ್ಯಪ್ರಕೃತಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯೋಗವು

252 ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ, II, 2.

2. ಹಿಂದೂತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಕರಣ

ಮುಗ್ಧೇದವದ್ವಯೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದಲೂ²⁰³ ಅದರ ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಆಧಾರವೃತ್ತಿಗಳೂ ವೇದವನ್ನುತರಗಾ
ದುಮೆಂಬರೂ ಯೋಗವು ವೈದಿಕವೇ. ಶರೀರವು, ಚಿತ್ತವುಗಳ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವೇ ಇದರ
ಕ್ಷೇತ್ರ; ಸಾಧಿಸುದ್ಧಿ, ಶರೀರವು (ಭೂತವು), ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧ ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿಗೊಂಬೆ ಭಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ
ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಮಂತ್ರಾದಿಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದುದು, ಆಸನ, ಭಕ್ತಿ, ಸೌಖ್ಯ, ಧೌತ
ಮುಂಬವುಗಳಿಂದ ಶರೀರವು, ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿನಿರೋಧ, (ಅನಮಾ, ಮಮಮಾ, ಗರಮಾ, ಲಭಮಾ,
ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಪ್ರಾಣಮಾ, ಈಶತ್ವ, ವಶಿತ್ವವೆಂಬ) ಅಷ್ಟಾದ್ವಿ, ಮತ್ತು ಸಮಾಧಿ ಇವುಗಳು (ಯಮ, ನಿಯಮ,
ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ, ಪ್ರಶ್ನಾಪಾರ, ಧ್ಯಾನ, ಭಾಷಣ, ಸಮಾಧಿಯೆಂಬ) ಅಷ್ಟಾಂಗಗಳೆಂಬರೂ ಆಗುತ್ತವೆ.
ಯೋಗಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಹರ, ಕರ್ಮ, ಜ್ಞಾನ, ಭಕ್ತಿ, ಮಂತ್ರವೆಂಬ ಹಲವಾರು ಇವೆ. ಇವುಗಳು ಒಳಗೊಂಡಿರುವ
ಶಾರೀರಕ, ಮಾನಸಿಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ತತ್ತ್ವಗಳು ಉಚ್ಚಸ್ಥಾನಗಳೂ, ಸರ್ವಗ್ರಾಹ್ಯ
ವಾಗಿಯೂ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಹಿಂದೂ ಮತಪ್ರಭೇದಗಳೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತವೆ.

ಯೋಗವನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಜೀವಬ್ರಹ್ಮರ ಐಕ್ಯತೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಆಳೇದವನ್ನು, ಸಾಧಿಸುವುದು ಎಂದು
ಸೂಚಿಸಲು ಅರ್ಥವೇಳಬಹುದು. ಸೂಲವೇದವನ್ನು ಉಪಕರಣವಾಗಿ ಪಡೆದು, ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವ ಬಗೆಯನ್ನು
ಆಗಮಕಲ್ಪವೃತ್ತಿ, ಉಪಧ್ಯಾನಮಾಯ, ಕಾದಿಮತ, ಕಾರಿಕಾಲಾವೃತ್ತಿ, ಗೋರಕ್ಷಕವಿಶಾ, ಭೇದದ
ಸಂಹಿತಾ, ತಂತ್ರಜೀವನ, ಪಾರಾಕಲ್ಪ, ತ್ರಿಕಾಂಡಶೇಖ, ತ್ರಿಪುರಸಾರಸಮುಚ್ಚಯ, ನಿರ್ವಾಣವೃತ್ತಿ,
ಪ್ರಪಂಚಸಾರ, ಸೌಂದರ್ಯಲತೀ, ಪ್ರಭಾಸಖಂಡ, ಪ್ರಯೋಗಸಾರ, ಬೃಹತ್ ತ್ರಿವಿಕ್ರಮಸಂಹಿತಾ, ಬೃಹತ್
ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, ಮಂತ್ರತಂತ್ರಪ್ರಕಾಶ, ಪರ್ವಚಕ್ರನಿರೂಪಣ, ಹತಯೋಗವೃತ್ತಿಶಿಕಾ, ಯೋಗಗ್ರಂಥದಯ, ಲಲಿತಾ
ರಮ್ಯ, ಪಾಶ್ಚಾನ್ಯದಕರೋಗೀ, ಶಾರದಾಪೀಠ, ಶ್ರೀಮತ, ಸ್ವಚ್ಛಂದಸಂಗ್ರಹ ಇತ್ಯಾದಿ ಗ್ರಂಥಗಳೂ,
ಯೋಗತತ್ತ್ವ, ಯೋಗಕಾಂಡಲೀ, ಯೋಗಸಿಖಾ, ವರಾಹ, ಧ್ಯಾನವಿಂದು, ಕಾಂಡಿಪ್ಪ, ಯೋಗಚೂಡಾಮಣಿ,
ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯಾ, ಶಾರೀಕ, ಸೈಂಗಳ, ತ್ರಿವಿಕ್ರಾಪ್ಪಣ ಮೊದಲಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ, ಕಂಕಾಲವಾರಿಣೀ,
ಕುಲಾರ್ಣವ, ಗಂಧರ್ವವಾರಿಕಾ, ಗೋಮತಿ, ಜ್ಞಾನಾರ್ಣವ, ತಂತ್ರಚೂಡಾಮಣಿ, ಶೋಭನ, ನಿಗಮ
ತತ್ತ್ವಸಾರ, ನಿರ್ವಾಣ, ಬಾಲಾವಲಾಸಿ, ಭೂತವು, ವರಾಯಾ, ಯಾಮಲ, ಯೋಗಾರ್ಣವ, ದುರ್ದಯಾ
ಮಲ, ಸ್ವತಂತ್ರವಿಕ್ರಸಾರ, ಸಮೋದನ, ಶಾರದಾ ಮೊದಲಾದ ತಂತ್ರಗಳೂ, ಶಾರೀರಕಸಾಧನೆ, ಧ್ಯಾನ
ನಿಯಮಾದಿ ಕ್ರಮಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಮೂಲಕ ಹೇಳುತ್ತವೆ.

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರೇವು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕಾಂಡಲೀ ಯೋಗಕ್ಕೆ ಉದಯೋಗವೆಂದೂ ಸಮಯಮತವೆಂದೂ
ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂಬುದು. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಬ್ರಹ್ಮವು ಅನಾದಿಯಾದ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಸಮಸ್ತಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಒಟ್ಟಿ
ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವಾಗ ಕಾಂಡಲೀ (ಎಂದರೆ ಹಾವಿನ ಹಾಗೆ ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತು
ಕೊಂಡ)ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ತವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಂಡಲಿಯೇ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು. ಇದು ದೇಹಧಾರಣೆಮಾಡುವ
ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಕೆಳಗಿಳಿಯುತ್ತಾ ಶೋಭನವಾಗಿಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚು
ಜಿಜ್ಞಾಸೆ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಪನಿಷತ್ತಾಗುವುದರಿಂದ ಸ್ವಸ್ವರೂಪಜ್ಞಾನವು ಮರೆಯಾಗುತ್ತ ಬಂದು, ಮೂಲಾಧಾರ

203 ಮುಗ್ಧೇದ : 'ಯಜ್ಞವಲ್ಕೇನ ಸಿದ್ಧಾ ಯಜ್ಞೇ ವಿದ್ವಿತ್ವನ | ಸ ಧೀಶಾಂ ಯೋಗವಿದ್ವತ್' I, 5, 19, 8 ;

'ಯೋಗೇ ಯೋಗೇ ತವಸ್ವರಂ ಪಾಶೇ ಪಾಶೇ ಸದಾಪಿಹೇ | ಸದಾಯ ಇಂದ್ರಮಾತಯೇ.....' I, 6, 39, 8,

ಇತ್ಯಾದಿ.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಕುಂಡಲಿನಿಯು ಪೂರ್ಣಿಯಾಗಿ ಸುಮ್ಮನಾಗಿಯಿರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಎಷ್ಟೇನು ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಕ್ಕೆ ಸಮಮಾನ್ಯನಾದಿಯ ಮೂಲಕ ನಡೆಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗಿ ಸ್ವಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೇ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗವೆನ್ನಿಸುವುದು.

ಈಗಾಗಲೇ ನೋಡಿದುದಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೈವತಾದ ರಿಂಗರೋರಕ್ಕೆ ಜ್ಞಾನೋದ್ವಿಯಗಳು, ಕರ್ಮೋದ್ವಿಯಗಳು, ಪ್ರಾಣಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಅಹಂಕಾರ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಯೆಂಬ ತತ್ತ್ವಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಿಗೂ, ದೇವಮ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೂ ನಿಯಮಿತವಾಗಿರುವ ಹಲವಾರು ಚಕ್ರಗಳೂ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಯೋಗದೇಹದಲ್ಲಿವೆಯೆಂಬುದು ಕುಂಡಲಿನೀ ಯೋಗದ ಮೂಲ ಆಧಾರ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ. ಇವು ಯೋಗದೇಹದಲ್ಲಿ, ಸ್ವಲ್ಪದೇಹಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರವಾದ ಅಯಾ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಚಕ್ರಕ್ಕೂ ಪ್ರಧಾನವಾದ ತತ್ತ್ವವೂ, ಅಧಿದೇವತೆಯೂ, ಗುಣಸಮುದಾಯವೂ ಉಂಟು. ಪ್ರತಿಚಕ್ರದಿಂದಲೂ ನಿರ್ವಾಪ್ತ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಯೋಗನಾಡಿಗಳೆಂದು ವಿಶೇಷವಾಗುತ್ತವೆ. ದೈವೀಶಕ್ತಿವಾಚಕಗಳೂ ಸ್ವಲ್ಪವಾದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಗೋಚರವೂ ಆಗಿರುವ ಈ ಯೋಗನಾಡಿಗಳನ್ನು ದೇಹರೂಪ ಅಥವಾ ಜ್ಯೋತಿಸಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಳುವ ನಾಡಿಗಳೆಂದು ಭಿನ್ನವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ನಾಡಿಗಳಿಗೆ ದಳಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದಳವನ್ನೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ವರ್ಣವೆಂಬುದು ಒಂದು ವರ್ಣವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವಂತೆ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ವರ್ಣವು ನಿರ್ವಿಷ್ಣುವಾದ ಒಂದು ವಿಶ್ವತತ್ತ್ವವನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸಿ ಕುಂಡಲಿನೀ ಮಂತ್ರವಾಗಿದೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಅಯಾ ನಾಡಿಯ ಸ್ವಪರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದೆ.²⁵⁴ ಜೀವನು ಜನ್ಮವನ್ನು ಮಹಿಮೆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಕಮರ್ಪಕವಾಕದಿಂದ ಯಾವ ಚಕ್ರದ ಯಾವ ದಳಗಳಲ್ಲಿರುವ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿರುತ್ತಾನೋ ಅದೇ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಬೇಹದಲ್ಲಿಯೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಗುರುಪದವಿಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಚಕ್ರವನ್ನೂ ಭೇದಿಸುತ್ತ ಬಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ತತ್ತ್ವಗಳು ಸಾಧಕನ ಸ್ವಾಭಾವವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಯೋಗಿಗೆ ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳು ಉಪಸುತ್ತವೆ. ಶಕ್ತಿಕೇಂದ್ರಗಳಾದ ಮತ್ತು ಅವಿದ್ಯಾಪ್ರತೀಕಗಳಾದ ಈ ಚಕ್ರಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಭೇದಿಸಿ ಕುಂಡಲಿನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಹಸ್ರಾರ ಚಕ್ರವನ್ನು ಮುಟ್ಟಿದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಅವ್ಯುತ್ಕೃತವೂ ಬ್ರಹ್ಮವಾಕ್ಯತತ್ವಾರೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಾಂತಿ ಹೊವು ಯಾವಾಗಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುವಂತೆ ಈ ನಾಡೀಚಕ್ರಗಳು ಕುಂಡಲಿನಿಗೆ ಅಭಿಮುಖವಾಗಿರುತ್ತವೆ—ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಕುಂಡಲಿನಿಯು ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಅದು ಕೆಳಮುಖವಾಗಿಯೂ, ಅದು ಸಹಸ್ರಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಮೂಲಾಧಾರ, ಸ್ವಾಧಿಪಾತ, ಮಹೇಶ್ವರ, ಅನಾಹತ, ವಿಶುದ್ಧಾ, ಅಜ್ಞಾ ಮತ್ತು ಸಹಸ್ರಾರಗಳೆಂಬವುಗಳೇ ಯೋಗದೇಹದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಆರು ಚಕ್ರಗಳು. ಕೆಲವರು (ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು) ಹತ್ತು ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಬೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳ ನಾಡಮಾಹದಳಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಚಕ್ರಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ: ಅಧಾರ, ಅಮೃತ, ಅನಂದಲಲಿತ, ಬಬ್ಬನ, ಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾಸ, ಕರ್ಣಮೂಲ, ಗುಣಾ(?), ಕುಲವೀಪ, ಕುಂದಲೀ, ಗುಣವ್ಯಾಸ, ಕಾಲದಂಚ, ಕರಂಗ, ಕಾಲಭೇದನ, ಲಲನಾ, ಮಮೋತ್ಸಾಹ, ಮಮಾಪತ್ಯ, ನಿರಾಧಾರ, ನೌಕುಲ, ಪ್ರಾಣ, ಸೋಮ, ಪ್ರೀತೀಗೇ, ಲೋಭ್ಯರಂಧ್ರ, ವಜ್ರ, ಇತ್ಯಾದಿ.²⁵⁵ ಇವುಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ

254 ಮಂತ್ರಶಕ್ತಿಯ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ The Serpent Power ಗ್ರಂಥದ ಸಾಬ್ಬನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯವನ್ನೂ (ಅ. 82-102), ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವಾತದ ಸೌಂದರ್ಯಲತೆಗೆ ಜಕ್ಕನಾಮಾತ್ಮನ ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ಅಪರೋಕ್ಷಿಸಿ.

255 ಅಷ್ಟಿಹಮಾರಾಂಶದೊಳಿ ಅರ್ಣಾಚಿತ ಗ್ರಂಥದ ಶ್ಲೋಕವಾದ ಬ್ರಹ್ಮಸಂಹಿತಾದ್ವಿತೀಯ ಅಧ್ಯಾಯ, ಕುಲವೀಪ, ವಜ್ರ, ಸ್ವಾಧಿಪಾತ, ನೌಕುಲ, ಕರ್ಣ, ಗಜದ, ವಿಷ್ಣುಪದ, ಪ್ರಿಯಮ, ಪ್ರೀತ, ಕಾಲದಂಚ, ಉರಾ, ಕಾಲವ್ಯಾಸ,

2. ಪಂದೋತ್ಥಿತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಸಂಗೀತಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಮಾಯ್ ಪ್ರಕಾಶನಿಕೆಗಳು ಅಂಗಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಮತ್ತು ಭಾಯಾ, ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ವಾತ, ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಬಲನಾ, ನಾರಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರುದಳಗಳ ಲೋಲ ಮತ್ತು ವಾತ್ಸಿವ ಜಲಚಕ್ರ, ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡುದಳಗಳ ವರೂ, ಮೂಗಿನ ಎಡಬೊಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾಂಧಿ, ಬಲಬೊಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಸುಗಂಧಿ, ಎಣ್ಣೆವಿಯಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯ, ಬಲಗಿವಿಯಲ್ಲಿ ಚು, ಎಣ್ಣೆಗಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಹೊಳಿತಿ, ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮದವೆಂಬ ನಾಡಿಗೊಂಚದಲ್ಲಿ ವಿರುದ್ಧಗಳ ದೀಪಕ ಎಂಬ ಇತರ ಚಕ್ರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.²⁸⁶

ಈ ಚಕ್ರಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಿಷ್ಣು ಮತ್ತು ರುದ್ರ ಎಂಬ ದೇವತೆಗಳ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ಯೋಗದೇಹದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿವೆ. ವಿವಿಧ ಚಕ್ರಗಳಿಗೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿ ಸರಾಸರಿಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಿಗಳಿಗೆ ಸರಗ್ರಂಥಿಗಳನ್ನೂ ಈ ಶಿಲೆಗೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದೀನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸನ್ನದೇ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಯತ್ನವೆಂದು ತಿಳಿದಿದೆ. ಅದರ ಅವಲಾಪನ The Serpent Power ಮತ್ತು ವಸಂತಶಿಲೆಯ The Mysterious Kundalini ಮೂಲದ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿದಾಗ ಈ ಪ್ರಯತ್ನವು ಹಿಂದೆಯೂ ಸಂಭವಿಸಿತ್ತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಿತು. ಅದೇ ನಾನು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಪದವಿ ಕೆಳಗೆ ಸಮಾಕರಣಗಳನ್ನು ಮೇಲಿನ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಾಂತರಗಳ ಸಮಾಕರಣಗಳೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ ಕಂಡುಬಂದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೆಂದು ಕಂಡುಬಂದವು. ಅದುವರಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ಕಂಡಾಗಲಿಲ್ಲ ಮೂಲಾಂತರಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಯೋಗದಾದ್ಯವು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಕೀರ್ತಿಯನ್ನೂ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುವುದು ಇದರ ಉದ್ದೇಶ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರದೇವತೆಗಳಂತೆವಾದ ಅಭ್ಯಾಸವೇವೆಂಬ ಈ ಜ್ಞಾನದ ಬಗ್ಗೆ ಬಹುಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣಗ್ರಂಥವಾಗಿ ಉಳಿಯುವವು ಉತ್ತಮವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಸನ್ನ ಈ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಲೀ ಗ್ರಂಥವಿತ್ತರೂವಾಗಲೀ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಚಕ್ರ ಮತ್ತು ಗ್ರಂಥಿಗಳ ಛಾತಿ ಅನುರೂಪತೆಯನ್ನು, ಅವುಗಳ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಕೂಡ ಹಲವು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸೂತ್ರಗಳ ಆಧಾರವೆಂದು ಊಹಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಕೂಡಲೇಯೇ ಹೋಗುವವನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಯಸುವವರಿಗೆ ಅವಲಾಪನ 'ಸರ್ಪಶಕ್ತಿ' (The Serpent Power)ಯ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ದೊಡಕಿಸುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ, ಸ್ಥೂಲದಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಗಳಾಗಿರುವ ಕೊರೆಯಾಡ್, ಬೈಕಿಯಲ್, ಸರ್ವಿಕಲ್, ಕಾಕ್ಸಿಕಿಯಲ್, ಸಿರಿಯಾಲ್, ಕಾರೊನಲ್, ಗ್ಯಾಸ್ಟ್ರಿಕ್, ಹೆಪಾಟಿಕ್, ಹೈಪೋ ಗ್ಯಾಸ್ಟ್ರಿಕ್, ಲಂಬಾರ್, ಇಮೋಫೇಗಲ್, ಫ್ಯೂರಿಂಜಿಯಲ್, ಪ್ರೋಸ್ಟ್ರೀಟಿಕ್, ಸೆಕ್ರಲ್, ಸೋಲಾರ್, ಸುಪ್ರಾಸೆನಲ್, ಟ್ರೈಕ್ಯುಲರ್, ಥೈರಾಯಡ್ ಮೊದಲಾದ ಸರಣಿ (plexus)ಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಸಮ್ಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಅಯುರ್ವೇದಾಚಾರ್ಯರು ವಿವರಿಸಿದರೂ ಇವುಗಳ ನಿಖರವ್ಯಾಪ್ತವು ನಮಗೆ ಆಗುವುದು ತಂತ್ರವಾದ್ಯದಿಂದಲೇ. ಈ ಜಾಲಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿಯ ಮೂಲಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುವ

ಕರಂಗ, ದೀಪಕ, ಅನಂದಲತಾ, ಮನೋರ, ಸೂಕ್ತಿ, ಕಾಲೋದನ, ಮಹೋತ್ಸಾಹಗಳೆಂಬ ಅಕ್ಷತ್ರಿ ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇವೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಅದಮ ತನ್ನ ಸಾಧನವನ್ನೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡನಂತೆ, ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಉದ್ಭವಿತವಾದ ತಿಳಿದು, ಅವಲಾಪನವು 152 ರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣನೆಗಳೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ತ್ವಿಂಶಕಗಳ ಧೃಷ್ಟವಾಚಕವೆಂದು ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯುವೇಕೆ ಹೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಚಕ್ರಗಳೆಂದಲ್ಲ.

286 ಪ್ರಕಾಶನಿಕೆ, ಸಂಗೀತಸಾಹಿತ್ಯ, ಪ್ರಥಮಭಾಗ, 17-20.

2. ಹಿಂಜೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರಧಾನ ಚಕ್ರಗಳೂ ಉಪಚಕ್ರಗಳೂ ಯೋಗಪೂರವದ್ದಿದೆ. ಪರಪಾಲಗಳನ್ನು ಆಧುನಿಕ ಶರೀರವಾಕ್ಯವು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದೆ :

In their course, nerves subdivide into branches and these frequently communicate with branches of neighbouring nerves, such communications form what is called a *nerve plexus*. Sometimes a plexus is formed by the primary branches of the trunks of the nerves, as for example, the cervical, brachial, lumbar and sacral plexuses—and occasionally by the terminal funiculi, as in the plexuses formed at the periphery of the body. In the formation of a plexus, the component nerves divide, then join and again subdivide in such a complex manner that the individual funiculi become intricately interlaced.²⁸⁷

ಆಧಾರಚಕ್ರ

ಗುದಲಿಂಗಾಂತರೇ ಚಕ್ರಮಾಧಾರಾಖ್ಯಂ ಚತುರ್ದಲಮ್ |

ಶರಮಃ ಸರ್ವಪ್ರವೃದ್ಧವಾಸಂದೋ ವಿಶೇಷೋವರ್ಣಃ || 120 || 169

ಅಸಹದ್ವಾರ ಮತ್ತೆ ಏಕಪಾಂಗಗಳ ಸಮನೆ ನಾಲ್ಕುದಳಗಳ ಆಧಾರವೆಂಬ ಚಕ್ರವಿದೆ.

ಪರಮಾಧಾರ, ಸರ್ವಪ್ರವೃದ್ಧವಾಗಿರುವ ವಿಶೇಷವಾದ,

ಯೋಗಾಸಂದಕ್ಷ ತತ್ರ ಸ್ಯಾದೈಕಾನಾದಿವಲೇ ಫಲಮ್ |

ಅಸ್ತಿ ಕುಂದಲಿಂಗೇ ಬ್ರಹ್ಮಶಕ್ತಿರಾಧಾರಪಂಕಜೇ || 121 || 170

ಮತ್ತು, ಯೋಗಾಸಂದಗಳು ಈಶಾನ್ಯದಿಕ್ಪಿನ್ನಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ಅದರ ದಳಗಳಿಂದ

[ಉಂಟಾಗುವ] ಫಲಗಳು. ಆಧಾರ [ಚಕ್ರ] ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಶಕ್ತಿಯಾದ ಕುಂದಲಿಂಗ ಇದೆ.

ಮೂಲಾಧಾರವು ನಾಲ್ಕು ದಳಗಳ ಚಕ್ರ. ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ ಅದರ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ವಂ, ಶಂ, ಹಂ, ಸಂ ಎಂಬ ಸುವರ್ಣವರ್ಣದ ಅಕ್ಷರಗಳಿವೆ. ಇದರ ಬೀಜಕೋಶದಲ್ಲಿ ಚೌಕಾಕಾರವಾದ ಧರಾಮಂಡಲವಿದೆ, ಹಾಗೂ ಎಂಟು ಕೂಲಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾಗಿದೆ. ಕೋಶದ ಒಳಗೆ ಧರಾಬೀಜವಾದ ಲಂಕಾರವಿದೆ. ಚತುರ್ಭುಜ ಮೂರ್ತಿಯಾದ ಇದು ವರಾಹವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪೀಠವರ್ಣದ ಈ ಮೂರ್ತಿಯು ವಜ್ರಧಾರಿಯಾಗಿದೆ. ಧರಾಬೀಜದಲ್ಲಿರುವ ಬಿಂದುವಿ ನಲ್ಲಿ ರಕ್ತವರ್ಣದ, ದಂಡ, ಕಮಂಡಲು, ದುದ್ರಾಕ್ಷಮಾಲೆ ಮತ್ತು ಅಭಯಮುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ತಿರು (ಚತುರ್ಮುಖ) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಬೀಜಕೋಶದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಾಧಿಪತ್ಯದೀವತೆಯಾದ ವಾಕ್ಪಿನಿಯು ರಕ್ತವರ್ಣವಾಗಿ ಕೂಲ, ಖಟ್ಟಾಂಗ, ಬದ್ಧ, ಪಾಪನಾಶ್ವಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಚತುರ್ಭುಜಿಯಾಗಿ ಪದ್ಮಾಸನವ್ವೇಳಾಗಿದ್ದಾಳೆ. ಇದೇ ಬೀಜಕೋಶದಲ್ಲಿ ಮೀಚಿಫಂಕತ ತ್ರಿಕೋಣವಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಕಾಮಾಯು ಮತ್ತು ಕಾಮಬೀಜ ಗಳಿವೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪ್ಯಾಮವರ್ಣದ ಸ್ವಯಂಭೂ ಲಿಂಗವಿದೆ; ಈ ಲಿಂಗವನ್ನು ಮೂರೂವರೆ ಬಾರಿ ಸುರುಳಿ ಸುತ್ತಿ ಅದರ ಮೇಲೆ ಕುಂದಲಿಂಗ ಇದೆ. ಸ್ವಯಂಭೂ ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ಚಿಹ್ನಕಲಿಯಿದೆ.²⁸⁸

²⁸⁷ Gray's Anatomy, (30th edn.), p. 1059; see also, p. 893.

²⁸⁸ ಪೂಜಾರ್ಣವಮೂರ್ತಿ, ತ್ರಿಚಕ್ರಪಂಚಾಮಯ ಅರವಿ ಸಂಹಿತ: ಪದ್ಯಾಚರಣನಿರ್ದೇಶನಂ, ಕ್ಷೌರ, 1.18, ಪು. 2.23.

ಇದರಮೇಲೆ ಉರೇಚರಣ ಭಾಷ್ಯವನ್ನೂ ಅವರೋಹಿಸಿ.

2. ಸಂದೋಕ್ಷತ ಪ್ರಕರಣ

ಇದು ಹಳದಿಯ ತತ್ತ್ವವಾದ ವೈಶ್ಣವ ತತ್ತ್ವವು ; ಸಪ್ತವೈಶ್ಣವಗಳಲ್ಲಿ ಭೂತತ್ತ್ವವು ; ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ ಪ್ರೇಮೋದೇಶ ಇದರ ಬೋಧನೆ. ಗಂಧ, ಭ್ರೂಣ ಮುತ್ತು ಕಮಾಂಡ್ರಿಯಗಳು ಇದರ ತತ್ತ್ವಗಳು.²⁸⁹ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಧಾತುವಿಗೆ ಆಶ್ರಯವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದೆ.

ಇದರ ಅಧಿವೇಶತೆಯನ್ನು ಮೂವಕವಾಹನವಾದ ಗಣಪತಿಯೆಂದೂ ಬೇಳುವೆಂದೂ.

ಇದು ಸ್ಥೂಲಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕಾಕ್ಸೀಜಿಯಲ್ ನರಜಾಲಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದುದು. ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದೆ :

The coccygeal plexus is formed by a small descending branch from the anterior primary ramus of the fourth sacral nerve, and the anterior primary rami of the fifth sacral and coccygeal nerves. The anterior primary ramus of the fifth sacral nerve emerges from the sacral hiatus and turns forwards round the lateral margin of the sacrum below the cornu. It pierces the coccygeus muscle to gain its pelvic surface and is then joined by a descending filament from the fourth sacral nerve. The small trunk so formed descends on the pelvic surface of the coccygeus and unites with the minute anterior primary ramus of the coccygeal nerve, which descends from the sacral hiatus, turns round the lateral margin of the coccyx and pierces the coccygeus to gain the pelvis. This small trunk constitutes the coccygeal plexus.²⁹⁰

ಮಹಾಕರೇಲಿಯು ಮೂಲಾಧಾರಕಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪೆಲ್ವಿಕ್ ಪ್ಲೇನ್ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಮನ್ವಯಮಾಡುತ್ತಾನೆ.²⁹¹ ಅದರ ಮುಂದೆ ಬೇಳುವಂತೆ, ಇಂತಹ ಎರಡು ನರಜಾಲಗಳಿರುವುದರಿಂದೂ ಸ್ಥೂಲ ವೈಶ್ಣವವಾಗುವುದರಿಂದೂ ಮೇಲಿನ ಸಮೀಕರಣವೇ ಸಮೀಕರಣವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಚೋದನಾರ್ಥೋಪಪನ್ನ²⁹² ಅಧಃ ಅವಲಾವನು ಮೂಲಾಧಾರಕ್ಕೆ ಸೇರತಕ್ಕಕಾಕ್ಸೀಜಿಯಲ್ ನರಜಾಲವು ಪರಸ್ಪರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.²⁹³

ಶ್ರೀ ಕಂಠರೂಪವತ್ಸಾದರು ಮೂಲಾಧಾರಕಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸಮಯಾ ಎಂಬ ಶಕ್ತಿಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಲಾಘವವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವಳೆಂದೂ ಅವಳೊಡನೆ ಹಿವನು ಪಾಂಚವಸ್ತ್ರವನ್ನೆಸಗುತ್ತಿರುವನೆಂದೂ, ಜಗತ್ತಿನ ಜನರಜನನಿಯ ರಾಜ ಹಿವರಕ್ರಿಯರ ಸನ್ಮಾಗಮದಿಂದ ಈ ಜಗತ್ತು ಹುಟ್ಟಿತೆಂದೂ ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರವು ಸೃಷ್ಟಿಸ್ಥಾನ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ತಮ್ಮ ಸೌಂದರ್ಯಹರಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರಿದ್ದಾರೆ :

ತವಾಧಾರೇ ಮೂಲೇ ಸಹ ಸಮಯಯಾ ಲಾಘವರಯಾ

ನಮಾತ್ಮಾನಂ ಮನ್ಯೇ ನರಸಮುಪಾಶಾಂಕವನವಿಮ್ |

289 ಅವಲಾನ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 141-142.

290 ಗ್ರೇ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 1157.

291 ಮಹಾಕರೇ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 42.

292 Brajendranath Seal, The Positive Sciences of the Hindus, cit., Aval on op. cit. loc., cit.

293 ಅವಲಾನ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 154, 159.

ಉಭಾಧ್ಯಾಪ್ಯೇತಭ್ಯಮುಪಯವಿಧಿಮುನ್ಯಿತ್ಯ ದಯಯಾ

ಸನಾಧಾಧ್ಯಾಂ ಜಪ್ತೇ ಜನಕಜನನಿಮಜ್ಜ ಗದಿವಮ್ || ೧೦

ಈ ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಕುಲವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಇದರ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಪುಣ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪ, ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗುವುದರಿಂದ ಇದರ ಸಾಧಕರಿಗೆ ಕೌಲರೆಂದು ಹೆಸರು. ಸಹಸ್ರಾರಜಕ್ರದಿಂದ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಅಮೃತದಿಂದ ಇದೀ ಯೋಗದೇಹವನ್ನೂ ಅದರ ಎಷ್ಟು ಶುದ್ಧವಾಗುವರ ನಾಡುಗಳನ್ನೂ ತೋರಿಸಿ, ತನ್ನ ಸಮಾಸಾದ ಮೂಲಾಧಾರಕಮಲವನ್ನೂ ಅಮೃತಸಿಂಹನವಾದಿ ಕುಂದಲಿಧಿಯು ಸರ್ವದಂತೆ ಆಕಾರವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಸುಮಮ್ಮಾ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

ಸುಧಾಧಾರಾಸಾಧ್ಯೈಶ್ಚರಣಯುಗಲಾಂತರಗರ್ವೈಃ

ಪ್ರಸಂಹಂ ಸಿಂಹಂತೀ ಪುನರಪಿ ರಸಾಮ್ನಾಯಮುಪಸಃ |

ಆವಾಪ್ಯ ಸ್ವಾಂ ಭೂಮಿಂ ಭುಜಗಧಿಭಮಧ್ಯಸ್ತವಲಯಂ

ಸ್ವಮಾತ್ಮಾನಂ ಕೃತ್ವಾ ಸ್ತುಪಿಸಿ ಕುಲಕುಂಡೇ ಕುಹರೇ || ೧೧

ಓಗಿಗೆ ಸಮಾಕಾರವೂ ಬ್ರಹ್ಮರಕ್ತಿಯೂ ಆಗಿರುವ ಕುಂದಲಿಧಿಯು ಪಾದದಿಂದಲೇನೋಗೆ ಇರುವ ತಂತುವಿನಂತೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿಯೂ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುತ್ತಲೂ ಇದ್ದು ತನ್ನದೇ ಬಾಲದ ತುದಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಸುಮಮ್ಮಾನಾದಿಯ ಕೆಳಗೆ ಅದರ ದ್ವಾರವನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಮೂಲಾಧಾರದ ರಿಂದದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿರುತ್ತಾಳೆ. ಯೋಗಿಯು ಪದ್ಯಾಸನದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತು ಗುಡನ್ನಾಸನವನ್ನು ಬಿಗಿಮಾಡುತ್ತಲೂ ಕುಂಭಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಮಾಡುತ್ತಲೂ ವಾಯುವನ್ನು ಉದ್ವೇಗಮುಖವಾಗಿ ಚಲಿಸಿದಾಗ, ಈ ವಾಯುವು ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೊದಿದು ಎಬ್ಬಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಘಾತದಿಂದ, ಸಹಸ್ರಾರಜಕ್ರದಿಂದ ಸುಮಮ್ಮಾನಾದಿಯ ಮೂಲಕ ಎದೆಬಿಡದೆ ಹರಿದುಬರುತ್ತಿರುವ ಅಮೃತಧಾರೆಯು ನಿಂತುಬಿಡುವುದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕುಂದಲಿಧಿಗೆ ಆಹಾರವಾದ ಅಮೃತವು ದೊರಕದಂತಾಗಿ, ಅವಳು ಎಚ್ಚತ್ತು ಅಮೃತವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ನಡೆದು ಗ್ರಾಮವಾಗಿ ಆರು ಚಕ್ರಗಳನ್ನೂ ಮೂರು ಗ್ರಂಥಿಗಳನ್ನೂ ಛೇದಿಸಿ ಸಹಸ್ರಾರವನ್ನು ಸೇರಿ ಅಮೃತಪಾನ ಮಾಡುವಳು. ಇಲ್ಲಿರುವ ಪರಮನೋದನೆ ಸಮಾಗಮವಾಗುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ವ ಆವರ್ಣಿಯು ತಪ್ಪಿಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುತ್ತದೆ; ಇದೇ ಸಮಾಧಿ, ಇದೇ ಮೋಕ್ಷ. ಈ ತತ್ವಗಳನ್ನು ವಾಮಕೇಶ್ವರಮಹಾತ್ಮನು ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ :

ಭುಜಂಗಾಕಾರ ರೂಪೇಣ ಮೂಲಾಧಾರಂ ಸಮಾಶ್ರಿತಾ |

ತಕ್ತಿಃ ಕುಂದಲಿಧೀ ಸಾಮ ಬಿಷತಂತುನಿಭಾಃಕುಘಾ ||

ಮೂಲಕಂದಂ ಭಣಾಗ್ರೇಣ ದಷ್ಟ್ಯಾ ಕಮಲಕಂದವತ್ |

ಮುಖೇನ ಪುಷ್ಪಂ ಸಂಗೃಹ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರೈರಮಧಿಸ್ತತಾ ||

ಪದ್ಯಾಪನಗತಃ ಸ್ವಸ್ಥೋ ಗುಪಮಾಕುಂಭ್ಯ ಸಾಧಕಃ |

ವಾಯುಮೂರ್ಧ್ವಗತಂ ಕುರ್ವನ್ ಕುಂಭಾಣುವಪ್ರಸಾರಣಃ ||

ವಾಯ್ವಾಧಾತವತಾದಗ್ನಿಃ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಗತೋ ಜ್ವಲನ್ |

ಜ್ವಲಭಾಧಾತವನನಾಭಾತ್ಪ್ರಿದುನ್ಮಿತ್ತೋ ಹಿರಾನ್ಮ ||

294 ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ, ಸೌಂದರ್ಯಲಹರಿ, 60.

295 ಅದಿ ಉಕ್ತಂ, 10.

ರುಪ್ಯಗ್ರಂಥಿಂ ತತೋ ಭಿತ್ತಾ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಂಥಿಂ ಭವತ್ಯಂತಃ |

ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಂ ಚ ಭಿತ್ತಿಸ್ತವ ಕಮಲಾಫಿ ಭವತ್ತಿ ಪರ್ವ ||

ಸವಪ್ರಕಮಲೇ ಶಕ್ತಿಃ ತಿವೇನ ಸಹ ಬೋದತೇ |

ಸಾ ಚಾಪಸ್ವಾ ಪರಾ ಶ್ವೇಯಾ ಸೈವ ನಿವೃತ್ತಿಕಾರಣಮ್ || ೧೧

ಅನುದೇವತೇ ಇದನ್ನು ಅಧಾರ ಅಥವಾ ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರವೆಂದಿರುವುದು. ಇದು, ಮಿಣ್ಣಿನ ಚಕ್ರಗಳಂತೆ ಸುಮಮಸ್ತಾ, ಇತಾ, ಹಿಂಗಣಾ ನಾಡಿಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಂಡೇ ಇದೆ- ಗುಪ್ತವಾದ ಮತ್ತು ಜನನೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಧಮವೆ ಇದರ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಧರ್ಮಾನುಕೂಲ, ತಿಳು ಬ್ರಹ್ಮಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇವೇರೂರಿ ಹೇಳುವುದೆಲ್ಲವೂ ಧ್ಯಾನಕ್ಕಾಗಿ ವಿಧಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ವಿಶೇಷವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಕೀರ್ತಾರ್ಥವುಂಟು. ಇವುಗಳ ವಿಶಾಲ್ಯಚಿತ್ರದ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳ ಆಚರಣೆಯಿಂದ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಅನುಭವಗಳೂ ಶಕ್ತಿಗಳೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ.

ಬೀಜಲಾಕಗಳೆಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ದ್ವಿಗುಣಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಪಾನೋತ್ಪತ್ತಿ, ವೃದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಜೀವದ ಸೃಷ್ಟಿಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ DNA ಅಣುವೂ ಸರ್ವಕಾಲದ ಸುರುಳಿಯಲ್ಲೇ ಇರುವುದೂ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದದಲ್ಲಿ ಹಿಂಜಾಂತದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಸುರುಳಿಸುತ್ತುರುವ ಸರ್ವ ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಕುಂಡಲಿನಿಯನ್ನೇ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ಧಾರಕದ ಮುಕುಳಗಳು ಹೇಳಿರುವುದೂ, ಕಾಕತಾಳೀಯವಾಗಿರುವುದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿದೆ. DNA ಅಣುವಿನ ಕುಂಡಲಿನೀ ರೂಪದ ಬಗ್ಗೆ ಝರ್ಕ್ ಮೂರ್ ತನ್ನ The Coil of Life ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿಯೂ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿಯೂ, ಹೃದಯಂಗಮವಾಗಿಯೂ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಚಕ್ರ

ಅಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಮೃಜುಶಾಂ ನೀತೇಯಮಮೃತಶ್ರವಾ |

ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಂ ತಿಂಗಮೂಲೇ ಪರ್ವಶಕ್ತಂ ಚಕ್ರಮಸ್ಯ ಚ || 123 || 171

—ನೆಟ್ಟಿಗೆಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರವರೆಗೂ ನಡೆಸಿಕೊಂಡುಹೋದರೆ ಇದು ಅಮೃತವನ್ನು ಕೊಡುವಂತಹುದು. ಜನನಾಂಗದ ಬುಡದಲ್ಲಿ ಅದು ದಳಗಳ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ ಚಕ್ರವಿದೆ. ಮತ್ತು ಇದೇ—

ಮೂಡುಬರೆ ಬಾರಿ ಸುರುಳಿಸುತ್ತಿರುವ ಕುಂಡಲಿನಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿಯ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮಕಂದವಿನ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಿದರೆ ಸಪ್ತಾಕ್ಷರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಚಂದ್ರನು ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದ ತಿಳುವಳಿಕೆ. ಈ ವಿಧದ ಅಮೃತದೀಪನೆಯಾದರೆ ಮೋಕ್ಷವೂ ಮರಣಾಹಿತ್ಯವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಪೂರ್ವಾದಿಪು ದಲೇಷ್ವಾಹುಃ ಪರಾಶ್ವೇತಾಶ್ಚ ಸುಕ್ರಮಾಹ |

ಪ್ರಕ್ರಿಯಃ ಕೂರಕಾ ಗರ್ವನಾಶೋ ಮೂರ್ಛಾ ತತಃ ಪರಮ್ || 123 || 172

57 ಸರ್ವವಾತೋ ಎಂದು ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕದಲ್ಲಿ ಜನಾಂತರವಿದೆ.

2% ವಾಮಕೇಶ್ವರಂತ್ರ, ಚಕ್ರಗಾಮಕನಿಂದ ತನ್ನ ಸ್ಥಿತಿಗಿರಿಯಾದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ, ಪು. 15.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

— ಪೂರ್ವದಿಂದ ಬೊದಲಾಗುವ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಈ ಫಲಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:
ವಿನಯ, ಕಲ್ಪದವಾಗುವುದು, ಜಂಬವು ನಾಶವಾಗುವುದು, ಬೋಜ; ಆಮೇಲೆ—

ಅವಜ್ಞಾ ಸ್ಯಾವಿಶ್ವಾಸಃ ಕಾಮಚಕ್ರೇರಿತಂ ಗೃಹಮ್ |

ಸಾಧೌ ದಶದಲಂ ಚಕ್ರಂ ಮಣಿಪೂರಕಸಂಜ್ಞಿತಮ್ || 124 ||

173

— ಅಸದ್ವಿ, ಅವನು ಬಿಕೆ ಇರುತ್ತದೆ; ಇದು ಕಾಮಚಕ್ರಿಯ ಅವಾಸವ್ಯಾಸ. ಬೋಜ್ಯವನ್ನಿ
ಹತ್ತು ದಳಗಳ ಮಣಿಪೂರಕವೆಂಬ ಚಕ್ರವಿದೆ.

ಮೂರ್ಛಾ ಎಂದರೆ ಬೋಜ ಎಂಬ ಸಿಂಹಭೂಷಾರಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಿದೆ; ಬೋಜ
ವೆಂದರೆ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ನನಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಯಾವ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ
ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಿಧ ಚಕ್ರಗಳ ಫಲಗಳು ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಹಿಂದೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿರುವ—

ಗುರುಮನಸ್ಸಭ್ಯಾ ಷಡ್ಭಾವಾದ್ವಾಯಮುತ್ಪಾದ್ಯ ಸ್ಯಾಧಿಷ್ಠಾಸಂ ಪ್ರೀಪ್ರದಕ್ಷಿಣೈಶ್ಚ ಮಣಿಪೂರಂ ಗತ್ವಾ
ಷಡಾಹತಮತಿಕ್ರಮ್ಯ ವಿವರೈಃ ಪ್ರಾಣಾಸ್ವಿರುಧ್ಯಾ ಷಡ್ವ್ಯಾಮನುಯಾಯಾಂ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಂ ಧ್ಯಾಯನ್
. ಪೂರ್ವದಳೇ ಪುಣ್ಯೇ ಮಹಿದಾಗ್ನೇಯೇ ನಿದ್ರಾ ಚಲಸ್ಯಾದಯೋ ಭವಂತಿ | ಯಾವಿಷ್ಟೇ ಕೌಸ್ಥ್ಯೇ
ಮಹಿರ್ವೇದ್ಯತೇ ಪಾಣೇ ಮಣಿಪೂ ವಾಯುರಾಂ ಶ್ರೀಡಾ ವಾಯುರಾಂ ಗಮನಾ ಚಂದ್ರಾ ಬಾರ್ಹಿ | ಸೌಮ್ಯೇ
ರತ್ನಿರೀಶಿರಾಣ್ಯೇ ಪ್ರವಾದಾಸಂ ಮಧ್ಯೇ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಕೇಸರೀ *

ಎಂದು ಬೊದಲಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀ ಜಾರ್ಜರವರವರು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿರುವುದು. ಸಾರಾಯಣನೂ ಈ ವಾಕ್ಯ
ಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗಲೇ ಜಾರ್ಜರವರವರ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕದಿಂದ ವಿವಿಧ ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿನ
ದಳಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಉದ್ಘೋಷಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಆಯಾ ದಳದ ಫಲಗಳು, ಎಂದರೆ ಆಯಾ ದಳವನ್ನು ಸಾಧಕನು ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಉಂಟಾಗುವ ಗುಣಗಳು
ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ಫಲಗಳನ್ನು ಜಾರ್ಜರವರವರು ತನ್ನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕದಿಂದಲೇ ಅಭ್ಯರಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದು
ಉಪಪಾದವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಿಂದೋಪನಿಷತ್ತಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಾದ, ಸಾರಾಯಣನಿಂದ ರಚಿತವಾದ ವೀಟಿಕೆಯಲ್ಲಿ
ನಡೆ ಚಕ್ರಗಳ ಫಲಗಳನ್ನು ವರ್ಣನೆಯಾದುವಾಗ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯರಿಸಿದನೋ 123 ನೇ
ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿರುವ ಗರ್ವಾಣಾಶೋ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕದ 'ಸರ್ವಾಣಾಶೋ' ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ದೇಶ್ಯ
ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಕೂಳುಮೆ ವರ್ಣದ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಅರುದಳಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನ ಬಣ್ಣದ ಖಂ, ಭಂ,
ಮಂ, ಬೂಂ, ರಂ, ಲಂ ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳಿವೆ. ಇವರ ಬೀಜಕೋಶದಲ್ಲಿ ಎಂಟುವರ್ಣ ಅಕ್ಷತಿಯ ವರುಣ
ಪ್ರವೀಶನಿದೆ; ಐಳೆಯ ಬಣ್ಣಕ್ಕಿರುವ ಇದರ ಕೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ, ಪಾಶವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುವ ಮತ್ತು ಬೊಸಳೆಯ ಪಾಶವ
ವಿರುವ ವಂ ಎಂಬ ವರುಣಬೀಜವಿದೆ. ಇದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗರುವನನ್ನೇರಿಸಿದವನೂ, ಶಂಖ, ಚಕ್ರ, ಗದಾ,
ಪದ್ಮಧಾರಿಯೂ, ಚತುರ್ಭುಜನೂ, ಸೀತಾಂಬರ, ವನಮಾಲೆ, ಕೌಮ್ಮುಭ ಮತ್ತು ಶ್ರೀವತ್ಸಗಳಿಂದ ಲಲಂಕೃತನೂ
ಶರಣನೂ ಆಗಿರುವ ವಿಷ್ಣುವಿಷ್ಣಾನೆ. ಬೀಜಕೋಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪಾವರಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಮನವಾಗುವವನೂ ಶಂಖ,

* ಹಿಂದೋಪನಿಷತ್, ಅಷ್ಟೀಶ್ವರೀತ ಕಾಮವಿಷ್ಣು, ಪು. 199.

297 ಅನುಪನಿಷದ ಉಪ್ಪತಿ, ಅಂ. ೧೦., ಪು. 138. ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶ ಬಿಡುಗಡೆಯನ್ನು ನೋಡಿ.

2. ಹಿಂದೋಪನಿಷತ್ತಿನ ಪ್ರಕರಣ

ಕಮಲ, ಚಮರು ಮತ್ತು ಕೊಪರಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಚತುರ್ಭುಜೆಯಾದ, ಮೂರುಕಣ್ವಿನ, ಭಯಂಕರವಾದ ಕೋರಿ ದಾಣಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಕುಕ್ಕಾನ್ನ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾದ ಮೂಗಿನಿಂದ ರಕ್ತಪೂಯುಕ್ತರವರಳೂ ಅದ ರಾಕಿನೀ ಶಕ್ತಿಯದ್ದಾಳೆ.²⁹⁸

ಈ ಚಕ್ರವು ಸಂಪೂರ್ಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕಟವಾದ್ದಾದ ಅಪೋತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸೇರಿವ್ವು. ಕುಗ್ಗುವುದು, ರುಚಿ ಮತ್ತು ದವಳಿಂಪ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದುದು; ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಭುವರೋಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿವ್ವು. ಹಂಸಾರೂಢನಾದ ಭುಕ್ತನನ್ನು (ವಿಪ್ಲವನ ಬವಲು) ಇವರ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದು ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಗರ್ಭಕೋಶವನ್ನುಳ್ಳ ಸ್ವಾಸದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಚಕ್ರವು ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಅಧಿಪತಿಯಾದ ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಅಧಿಪತಿಯಾಗೂ ಪವದಿರುವುದು ಒಂದು ದಂತಿಯಲ್ಲಿ ಪನುರ್ಭವಾಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಭೂದಾವು ಕಲಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಜಾಲಿನ ಜಾಗೆ ಇರುವುದನ್ನೂ ಅಪೋತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವುಹುದು. ಈ ಚಕ್ರವು ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಮೇದೋ ಧಾತುವಿಗೆ ಆಶ್ರಯವ್ಯಾಪ್ತ.

ಅಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದರೆ ನಿವಾಸ, ಶಕ್ತಿ, ಎಂದು ಅರ್ಥ. ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಎಷ್ಟತ್ತೇದಮಸಾವಿರ ಯೋಗನಾಡಿಗಳೂ ವಿಕಿರಣವಾಗುವುದು ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯಿಂದ. ಈ ಚಕ್ರದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದೆಂದ ಅದು ಸ್ವ-ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಯಿತು. ಮೂಲಾಧಾರ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಗಳೆರಡುವ ನಾಡಿ ಜಾಲಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಗಂಭೀರವಿದ್ದು ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯಾಗು ತ್ತವೆ. ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನ ಎನ್ನುವ ಪದ್ಧತಿ ರುದ್ರಯಾಮಲತಂತ್ರವು ಪರರಿಂಗನ, ಎಂದರೆ ಪರಶಿವನ, ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ:

ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ಪರಂ ರಿಂಗಂ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಂ ತತೋ ವಿಮಃ |²⁹⁹

ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ಈ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಶ್ರೀವಿಷ್ಣುವೆಂದಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ:

ತವ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನೇ ಹುತವಶದುಧಿಷ್ಠಾಯ ನಿರತಂ

ತಮಿಡೀ ಸಂವರ್ತಂ ಜನನಿ ಮಹತೀಂ ತಾಂ ಚ ಸಮಯೋಮ್ |

ಯದಾರೋಗೇ ರೋಗಾನ್ ದಹತಿ ಮಹತಿ ಕ್ರೋಧಕರತಿಃ

ದಯಾದ್ಯಾ ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಃ ತಿತಿರಮುಪಚಾರಂ ರಚಯತಿ ||³⁰⁰

ಸ್ವಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣವೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ; ಜನನಾಂಗದ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ—ನಾಭಿಕಂಪದ್ರವೇಶ ದಲ್ಲಿ—ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ನೆಲಸಿರುವುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನವೆಂದು ಹೆಸರು ಎಂದು ಧ್ಯಾನದಿಂದೂಪನಿಹತ್ತು, ಯೋಗಿಚೂಡಾವಾಣ್ಯಪನಿಹತ್ತು, ಎರಡೂ ಸಮಾನ ಪಾಠದ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ.

ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ಭವೇತ್ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಂ ತದಾಶ್ರಯಮ್ |

ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಂ ತತ್ಪ್ರಕೃಂ ಮೇಧಮೇವ ನಿಗದ್ಯತೇ ||³⁰¹

ಸ್ವಶಬ್ದೇನ ಭವೇತ್ಪ್ರಾಣಃ ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಂ ತಥಾಶ್ರಯಃ |

ಸ್ವಾಧಿಷ್ಠಾನಾಶ್ರಯಾದಸ್ಯಾಪ್ತೈಶ್ಚಮೇವಾಭಿಧಿಯತೇ ||³⁰²

²⁹⁸ ಪೂರ್ಣಸಂಪಾದ್ಯು, ಉ. ಗ್ರಂ., 14-18 ; ಪು. 24-28.

²⁹⁹ ರುದ್ರಯಾಮಲತಂತ್ರ, XXVII, 58.

³⁰⁰ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ, ಉ. ಗ್ರಂ., 38.

³⁰¹ ಧ್ಯಾನದಿಂದೂಪನಿಹತ್ತು, ಅಪ್ಪೋಕ್ತರತಕ ಉಪನಿಹತ್ತು, ಪು. 340.

³⁰² ಯೋಗಿಚೂಡಾವಾಣ್ಯಪನಿಹತ್ತು, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 405.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಸ್ವಾಧಿಪ್ಪಾಸವ ಸಾದೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮೂಲಸ್ವಾಸವಾದ ಬಿಂದುವೀತ :

ಶಿವಸ್ಯ ಬಿಂದುದೊವಸ್ಯ ಸ್ವಾನಂ ತದ್ವಿ ಪ್ರಕಾಶಕವಮ್ |

ಯತ್ರ ಕುಂದರಿಣಿ ನಾಮ ಪರಾಶಕ್ತಿಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ||

ಯಸ್ವಾದುತ್ಪನ್ನಂತೇ ಬಿಂದುತ್ಪನ್ನಾಸ್ತಾದಃ ಪ್ರವರ್ಧತೇ |

ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಾಭಾರದಿಂದ ಸ್ವಾಧಿಪ್ಪಾಸವ ಪರಾ ನಾದಕ್ಕೆ ಅವಾಸಸ್ವಾಸವಾಗಿದೆ.

ಮೂಲವೇದದಕ್ಷದಿಂದ ಹೈನೋಗ್ಯಾಸ್ಪ್ರೀತ್ ನರಣಾಲವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವೈದದ ಸ್ವಾಧಿಪ್ಪಾಸವೈ ಪವಾನಾಂತರ ವಾಗಿದೆ :

The hypogastric plexus is situated in front of the left common iliac vein, the last lumbar vertebra and the promontory of the sacrum, between the two common iliac arteries. It is formed by the union of numerous filaments—the so-called 'presacral nerves'—which descend on each side from the aortic plexus and from the lumbar ganglia. It divides below into two portions which are named the right and left pelvic plexuses.³⁰³

ಪ್ರವೇಂದ್ರನಾಥಸೀಲ್ ಈ ಚಕ್ರವನ್ನು ಸೀಕ್ರಲ್ ಚಾಲಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾನೆ.³⁰⁴

ನುತಪೂರಕಚಕ್ರ

ಸುಪುಖ್ರಿರತ್ತ ಕೃಷ್ಣಾ ಸ್ಯಾದೀಷ್ಯಾ ಪಿತುನತಾ ತಥಾ |

ಅಜ್ಞಾ ಭಯಂ ಭೃಣಾ ಮೋಹಃ ಕಮಾಯೀಽಘ್ನಿವಿವಾದಿತಾ || 125 || 174

ಅಬರ್ದಿ ಗಾಢವಿದ್ದು, ಬಯಕೆ, ಮೊಟ್ಟಕಿವ್ವು, ಹಾಗೆಯೆ ಚಾಡಿಕೊರತನ, ನಾಚಿಕೆ, ವೇದಿಕೆ.

ದಯೆ, ಮೋಹ, ಪಾಪಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ < ಕಮಾಯ >, ನಂತರ ವಿವಾದ,

ಕ್ರಮಾತ್ ಪೂರ್ವಾದಿವತ್ತೇ ತು³⁰⁵ ಸ್ಯಾದ್ಭಾನುಭವನಂ ಚ ತತಃ |

ಹೃದಯೇಽನಾಹತಂ ಚಕ್ರಂ ಶಿವಸ್ಯ ಪ್ರಜಿವಾಹೃತೇ || 126 || 175

— [ಇವುಗಳು] ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ದಳಗಳಲ್ಲಿ [ಫಲಗಳಾಗುತ್ತವೆ].

ಮತ್ತು ಅದು ಸೂರ್ಯನ ಆವಾಸ್ಥಾನ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅನಾಹತಚಕ್ರವು ಹಿಂಕಾರಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವ

ಶಿವನ—

ಕೃಷ್ಣಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಬಾವುಡಾಲೇಯೆಂದೂ, ಪಿತುನತಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಲ್ಪತನೇಂದೂ, ಕಮಾಯೇಂದರೆ ಶೋಕೇಯೆಂದೂ ಕುವನ್ದಗಾರಾಜ ಅಪಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.³⁰⁶ ಮೋಹ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕಲ್ಲಿ ರಾಗಿಸಿಪ್ರೇಕ ದಿಂದ ಮುತಿಭ್ರಂಕವಾಗುವುದು ಎಂಬರ್ಥವು ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

303 ಅ : ಸ್ವಾಧಿಪ್ಪಾಸಾ.

304 ಅ. ಕ : ಪತ್ರೆಫು.

305 ಗ್ರೀ. ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 1181.

306 ಪ್ರವೇಂದ್ರನಾಥಸೀಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಅಪರಾಜ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 154.

307 ಕುವನ್ದಗಾರಾಜ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 37.

3. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಮೇಳದ ಬಣ್ಣಕ್ಕಿರುವ, ಸಾಧವದ್ಯವಾದ ಮೇಷೋರಕಚಕ್ರವು ಕಾಂತಿಯುಳ್ಳ ನೀರಿಬಣ್ಣದಲ್ಲಿರುವ ಹಂ, ಧಂ, ಣಂ, ತಂ, ಫಂ, ಬಂ, ಧಂ, ಸಂ, ಪಂ, ಫಂ ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪತ್ತು ದಳಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಇದರ ಬೀಜಕೋಶದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದ, ತನ್ನ ಮೂಡೂ ಭುಜಗಳಲ್ಲಿ ಹೊದಗದೆ ಸ್ಪಷ್ಟಕಾಶ್ಯತೆಯುಳ್ಳ, ತ್ರಿಕೋಣ ರೂಪದ ಅಗ್ನಿಬೀಜವಿದೆ. ಈ ಬೀಜನು ವಜ್ರ, ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನೂ, ವರ, ಅಭಯ ಮುಖ್ಯಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಚತುರ್ಭುಜನು, ಕೆಂಪುಬಣ್ಣದವನು ಮತ್ತು, ರಂ ಎಂಬ ಬೀಜಾಕ್ಷರದಮೇಲೆ ಉಚ್ಚಿತನಾದವನು. ಇವನ ತೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಧವಳಭಸ್ಮೋದ್ಯೋತನೂ, ವ್ಯವಭಾವಾಪನೂ, ವೃದ್ಧನೂ, ಶಕ್ತವರ್ಣಾಡೂ ಆಗಿರುವ ರುಪ್ರವಿದ್ದಾನೆ. ಇದರ ಬೀಜಕೋಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಂಪಾದರೆಯಲ್ಲಿ ಭೂವರ್ಣಾಗೂ, ಮೂರು ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳಿರುವ ಮೂರು ಮುಖಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳೂ, ವಜ್ರ, ಶಕ್ತಿ, ವರ ಮತ್ತು ಅಭಯಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಚತುರ್ಭುಜಳೂ, ಕೋಶದಾದಿಗಳನ್ನುಳ್ಳವಳೂ ಮೇಷರಾತ್ಮಸ್ತ್ರಿಯಳೂ ಆಗಿರುವ ಲಾಶಿನಿಯಂಬ ಶಕ್ತಿಯಿದ್ದಾಳೆ.³⁰⁶

ಇದು ಅಗ್ನಿಶಕ್ತ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಮತ್ತು ಸಪ್ತವ್ಯಾಪ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಚಕ್ರ. ಎಷ್ಟುವು ಇದರ ಅಧಿಪತಿಯೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಉಂಟು. ಈ ಚಕ್ರವು ಜಲರಮ್ಯರದ್ದಿದ್ದು ಅಜಾರವನ್ನು ಪಾಕಮಾಡುವ ಅಗ್ನಿಶಕ್ತಿಯಿಂದಾದ್ದರಿಂದಲೇಯೆಂಬುವನ್ನೂ ಪ್ರೋಪಣಿಯಿಂದ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿಷ್ಣುವು ಅಧಿಪತಿಯೆಂಬುವನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಬೀಜದಲ್ಲಿರುವ ಮಾಂಸಧಾತುವಿಗೆ ಇದು ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ. ಕ್ರಿಪ್ರಾಸ್ಥಮೂಪಾದ ತಮಸ್ಸಿನಿಂದ ಕುಂಠನಿಯು ಮುಕ್ತವಾಗುವುದು ಈ ಚಕ್ರದಲ್ಲೇ. ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ ರತ್ನಗಳಂತೆ ಹೊಳೆಯುವುದರಿಂದ ಇದು ಮೇಷೋರಕಚಕ್ರ. ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಂತರೂಪಿ ಅಂಧರಾದನ್ನರೂಪದ ಶಮಸ್ತು ಭರನವಾಗುವುದು. ಒಗ್ಗುವುದು, ಪಾಪವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು, ದೃಷ್ಟಿ, ಬಣ್ಣ ಮತ್ತು ಆಕಾರಗಳು ಇದರ ಶಕ್ತ್ಯುಗಳು. ಇವುಗಳ ಬಣ್ಣ ಕೆಂಪು.

ಸಾಧಿಕವಾದ ಭಾನುಭವನವು ಇರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯೇ.

ಸೂಕ್ಷ್ಮಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮೇಷೋರಕಚಕ್ರವು ಸೂಕ್ಷ್ಮಕರೀರದ ಸೋಲಾರ್ ನರಪಾಲಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿದೆ:

The coeliac or solar plexus, the largest of the three great sympathetic plexuses, is situated at the level of the upper part of the first lumbar vertebra and is composed of a dense net-work of nerve-fibres which unite together two large ganglia termed the coeliac ganglia. It surrounds the coeliac artery and the root of the superior mesenteric artery. It lies behind the stomach and the lesser sac, in front of the crura of the diaphragm and the commencement of the abdominal aorta, and between the suprarenal glands. The plexus and the ganglia receive the greater and lesser splanchnic nerves of both sides and some filaments from the right vagus, and give off numerous secondary plexuses along the neighbouring arteries.³⁰⁷

ಅನಲಾಪನೂ, ಪ್ರಚೋದನಾಧಿಪಾನೂ, ವಜ್ರಕರಿಯೂ ಈ ಸಮೀಪವಾಗವೊಲ್ಲಿದ್ದಾರೆ.

306 ಭೂಕಾರಕಂಪ್ಯಾವಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., 19.21, ಪು. 29.31.

307 ಶ್ರೀ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 1179.

ಅನಾಹತಚಕ್ರ

ಪೂಜಾಸ್ಥಾನಂ ತದಿಚ್ಛಂತಿ ದಲ್ಲಿದ್ಯಾದತಥ್ಯದ್ಯುತಮ್ |

ಲೌಲ್ಯಪ್ರಕಾಶಃ ಪ್ರಕಟೋ ವಿತರ್ಕೋ ವ್ಯಸುತಾಪಿತಾ || 127 || 176

—ಅರ್ಥಾಪೂಜಾಪೂಜಾ; ಅದು ಹನ್ನೆರಡು ದಳಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು. ಸುಖೇಚ್ಛೆಯು ಸಾಕ,

ಮುಚ್ಚುಮರೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ಅಲೋಚನಾಪರತೆ, ಪೂಜ್ಯತಾಪ, —

ಇಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಕಟೋ ಎನ್ನುವುದು ವಿತರ್ಕಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷಣ. ಹೀಗಾದರೆ ಪ್ರತ್ಯವಾಗಿ ಅಲೋಚನೆಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಾಗುತ್ತದೆ.³⁰⁸ ಪದ್ಮಾತ್ಮಾವಮೆಂದರೆ ಮತ್ತೊಬ್ಬರ ಕಷ್ಟಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನೋಡಿ ಮರುಕಪಡುವುದು. ಲೌಲ್ಯವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕುಸ್ತ್ಯನ್ ರಾಜಾ ಅಸ್ತಿ ರತಿಯೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾನೆ.³⁰⁹

ಅಥಾ ಪ್ರಕಾಶಸ್ಥಿತಾ ಚ ಸಮಾಹಾ ಸಮಾಹಾ ತತಃ |

ಶ್ರಮೇಣ ದಂಭೋ ವೈಕಲ್ಯಂ ವಿನೇಶೋಽಹಂಕೃತಿಶ್ಚಛಾ || 128 || 177

—ಅಪ್ಪಿ, ಬೆಳಕಿಗೆ ಬರುವುದು, ಯೋಚನೆ ಮತ್ತು ಹಂಬಲಿಸುವಿಕೆ, ಘಂಟದ ಎಲ್ಲವೂ ಸಮವೆಂಬ ಭಾವನೆ, ಶ್ರಮನಾಗಿ ನೋಡು, ಅಸಮರ್ಥತೆ, ವಿಮರ್ಶಾಶಕ್ತಿ, ಹಾಗೆಯೇ ತಾನು ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ,—

ಫಲಾಶ್ಚೇತಾಪಿ ಪೂರ್ವಾದಿಬಲಸ್ಯ ಸ್ಯಾತ್ಮನೋ ಜಗುಃ |

ಕಂಠೇಽಸ್ತಿ ಭಾರತೀಸ್ಥಾನಂ ವಿತುದ್ಧಿಃ ಪೋದತಚ್ಛದಮ್ || 129 || 178

—ಈ ಫಲಗಳು ಪೂರ್ವದಿಂದ ಮೊದಲಾಗುವ ದಳಗಳ[ದ್ದಿರುವ] ಆತ್ಮನು ಹೊಂದುವಂತವುಗಳು ಎಂಬುದು ಬೇಕುತ್ತಾರೆ. ಪವನಾಳು ದಳಗಳ, ಸದೃಶತೆಯ ಅಪಾಸ್ಮಾಪನಾದ ವಿತುದ್ಧಿಚಕ್ರವು ಕಂಡದ್ದಿದೆ.

ಪ್ರಕಾಶವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಕುಸ್ತ್ಯನ್ ರಾಜಾ ಹೊಳೆಯುವುದು (brilliance) ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.³¹⁰ ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನ 'ಅಕಾರಣಶ್ವೇರಭಾವಃ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅನಾಹತನಾವವು ಯೋಗಗಳಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಅನಾಹತವೆಂದು ಹೆಸರು. ಈತಾ ಎಂದರೆ ಅನಿಶ್ಚಗಳು ಮೊದಲಾಗಿ ಎಂಬ ಇಚ್ಛೆ.

ಎಂದೆಲ್ಲ ಹೃದಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿರುವ ಅನಾಹತಚಕ್ರವು ಬಂಧೂಕ ಪೈಪ್ಪದ ಬಣ್ಣದ್ದು. ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವವರ್ಣದ ಕಂ, ಖಂ, ಗಂ, ಘಂ, ಙಂ, ಚಂ, ಛಂ, ಜಂ, ಝಂ, ಞಂ, ಮಂ ಮತ್ತು ರಂ ಎಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ವರ್ಣಗಳಿವೆ. ಹೊಗೆಯಬಣ್ಣದ, ಪಟ್ಟಿಣಾಕಾರದ ವಾಯುಮಂದಲವೇ ಇದರ ಬೀಜ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀಕೋಣದಲ್ಲಿ ಕೋಟಿಯಿಂಟಿನ ಪ್ರಕಾಶವಿರುವ ಸೂರ್ಯಮಂದಲವಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ವಾಯುಬೀಜವು ಅಂಕುರಭಾವಿಯಾಗಿ ಕಚ್ಚು ಚಿಂತೆಯನ್ನೀಡಿದೆ. ಈ ಜೀವತೆಯ ಕೊಡೆಯ ಮೇಲೆ ಹಂಸಸ್ವರೂಪನಾಗಿ ವರ, ಅಭಯ ಮುಪ್ಪಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ ಮುಕ್ತಗ್ನನಾದ ಈಶ್ವರನಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಚಕ್ರದ ಅವರಣೋದೇಶಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಾಕ್ಷನನ್ನೆಳಾಗಿ, ಪಾಶ, ಕಪಾಲ, ಅಭಯ, ವರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಚತುರ್ಭುಜೆಯಾಗಿರುವ, ಸುವರ್ಣಕಾಂತಿಭರಿತನಾಗಿ, ಹೀತಾಂಬರ

58 ಅ: ಲೌಲ್ಯಂ ಪ್ರಕಾಶಂ; ಅಧ್ಯಾತ್ಮದೀಪ: ಲೌಲ್ಯಂ; 59 ಅ: ಅಧ್ಯಾತ್ಮದೀಪ: ಕಪಟೋ.

308 ಸಿಂಹಭೂಪಾಲ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., ಪು. 54.

309 ಕುಸ್ತ್ಯನ್ ರಾಜಾ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., ಪು. 38.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಧರಣಿ, ಅಸ್ತಿಮಾಲೆಯನ್ನೂ ಆಳರಣಾದಿಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ, ಅಮೃತದಿಂದ ತೋಯುತ್ತಿರುವ ಹೃದಯವೃಕ್ಷವಳಾಗಿ ಕಾಣಿಸಿ ಕಲ್ಪಿಯಾದಳೆ. ಈ ಪ್ರೀತೀಗಮದೃಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಅರ್ಧಚಂದ್ರನನ್ನೂ ಬಿಂದುವನ್ನೂ ಧರಿಸಿ ಸುವರ್ಣಾಂಕುರಾಕೃತ ಸ್ಥಾದ, ಬಾಣಲಿಂಗಕಾರದಲ್ಲಿರುವ ಶಿವನಿದ್ದಾನೆ.³¹⁰

ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯುತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಈ ಚಕ್ರವು ಸೇರಿದೆ. ಬಾಹ್ಯವೊಲೆಯಂತೆ; ದೇಹದಲ್ಲಿ ಇದು ಪ್ರಾಣಮಯಶೋಕ ಮತ್ತು ರ್ತೃಧಾತುವಿನ ಆಶ್ರಯಸ್ಥಾನ. ಅನಾಹತವೂ ವಿಶುದ್ಧಿಯೂ ಸಂಧಿಸುವುದೇ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಂಥಿ. ಯಂ ಎಂಬುದು ಇದರ ಬೀಜಾಕ್ಷರ. ಚಲನೆ, ಸ್ವರ, ಸ್ವೇದೋನ್ಮಿಯಾ ಇವನೊಂದಿಗಿರುವ ಇದರ ದೈಹಿಕತತ್ತ್ವಗಳು. ಅನಾಹತವಾದವು ಸಾದೃಶ್ಯವೃದ್ಧ ಕಳಾ (ಎಂದರೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತ್ಮ-ಸೂಕ್ಷ್ಮತರ) ಸ್ವರೂಪವಾಗಿಯೂ, ಅನಾಹತಗೊತವಾಗಿಯೂ (ಎಂದರೆ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿಗೆ ವಿಷಾದ ಸ್ಪಂದಕಕ್ಷಿ, ಯನ್ನೃತ್ವದ್ವಾಗಿಯೂ) ಆನಂದಮಯವಾಗಿಯೂ ಇದೆ.

ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿ ಅನಾಹತಚಕ್ರವು ಕಾರ್ಡಿಯಾಕ್ ನರಚಾಲನೆ ಸಮಾಸಾಂಕರವಾಗಿದೆ :

The deep part of the cardiac plexus is situated in front of the bifurcation of the trachea, above the point of division of the pulmonary trunk, and behind the aortic arch. It is formed by the cardiac nerves derived from the cervical and upper thoracic ganglia of the sympathetic trunk, and the cardiac branches of the vagus and recurrent laryngeal nerves. The only cardiac nerves which do not join the deep part of the cardiac plexus are those which pass to the superficial part of the plexus.³¹¹

ವಿವಾದಿಚಕ್ರ

ತತ್ತ್ವ ಪ್ರಣವ ಉದ್ಗೀರ್ಥೋ ಮಂಫಣ್ ವಪಚಕ್ರ ಸ್ವಧಾ |

ಸ್ವಾಧಾ ನಮೋ ಮೃತಂ ಸಪ್ತ ಸ್ವರಾಃ ಪಠ್ಯಾದಯೋ ವಿಷಮಃ || 130 || 179

ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರಣವ, ಉದ್ಗೀರ್ಥ, ಮಂಫಣ್, ವಪಚ್, ಸ್ವಧಾ, ಸ್ವಾಧಾ, ನಮಾ, ಅಮೃತ, ಪಠ್ಯಾದೇ ಮೊದಲಾದ ವಿಳು ಸ್ವರಗಳು, ವಿಷ--

ವರ್ಣಾತ್ಮಕ ಮೃಧಾ ತನ್ಮೂಲಕ ವರ್ಣಾತ್ಮಕ ಪ್ಲಾನವೂ ಮುಖ್ಯವುಮ ಕಂಡದಲ್ಲಿ; ಆಮದರಿಂದ ಪ್ಲಾನಶಕ್ತಿ ಅಧಿವಿವತೆಯಾದ ಧಾದಯೋ ಕಂಡಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶುದ್ಧ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಿವಿವತೆ.

ಪ್ರಣವೆಂದರೆ ಓಂಕಾರ. ಅದು ಪೂರ್ವದ ದೇಹದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳನ್ನು ವಸಾಮಾಸಗ ಪಾಪದೀಶಾದ ಸಾಮಾನ್ಯವೆತ್ತ ಮೊದಲು ಅದನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಬೇಕು- ಉದ್ಗೀರ್ಥನೆನ್ನುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಗೀತಿಯ ಗೇಯಾಂಕಗಾದ ಪ್ರಸ್ತಾವ, ಉದ್ಗೀರ್ಥ, ಪ್ರತಿಪಾದ, ಉಪಪ್ರವ, ಏಕನ ಎಂಬವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯದು. ಮಂಫಣ್ ಮೊದಲಾದವು ವಿವಿಧ ಯಾಗಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪದೊಂದೆಯ ಪ್ರಸನ್ನತೆಗಾಗಿ ಬೇಕುವ ಉಚ್ಚಾರಗಳು. ಓಂಗೆ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ದೇವನ್ನು ಯಜ್ಞಯಾಗಾದಿಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದಲ್ಲಿ ಓಂಕಾರವನ್ನು

310 ಪೂರ್ಣಸಂಯೋಮಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 32-38.

311 ಸ್ತ್ರೀ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 1178-1179.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಬೇಳಬೇಳಾಹಾಗೆ ಧ್ಯಾನಿಸಿದರೆ ಶ್ರೇಯಸ್ಸುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಉದ್ಯೋಗವನ್ನು ಬೇಳಬೇಳಾಹಾಗೆ ಎರವನೆಯವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಬೇಳಬೇಳೆಗೆ ಹವಿಶ್ಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ (ಹೂಫರ್, ಹವರ್ ಎಂಬ) ಮೂರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಬೇಳಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಒತ್ತುಗಳಿಗೆ ಹವಿಶ್ಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ (ಸ್ವಧಾ ಎಂಬ) ಐದನೆಯ ಬೇಳವನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಉಗ್ಗೆಗೆ ಹವಿಶ್ಯನ್ನು ಕೊಡುವಾಗ (ಸ್ವಾಧಾ ಎಂಬ) ಆರನೆಯವನ್ನೂ, ನಮಸ್ಕಾರವಾದುದಾಗೆ ಏಳನೆಯ ನಮಃ ಎಂಬುವದನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸಬೇಕು. ಆತ್ಮನು ಎಂಟನೆಯ ಬೇಳದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪು ತಣ್ಣಗಾಗ ಆನಂದವೂ ಅಮೃತವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂಬತ್ತನೆಯದರಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ, ಹತ್ತನೆಯದರಲ್ಲಿ ಲಹರಿ, ಹನ್ನೊಂದನೆಯದರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಾರಿ, ಹನ್ನೆರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮ, ಹದಿನಾರನೆಯದರಲ್ಲಿ ಪಂಚಮ, ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯದರಲ್ಲಿ ಧೈವತ, ಹದಿನೈದನೆಯದರಲ್ಲಿ ನವಾದ, ಹೀಗೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಹದಿನಾರನೆಯ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಮೇವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇತಿ ಪೂರ್ವಾದಿಪತ್ರೈಃ ಭೂಮ್ಯಾತ್ಮನಿ ಬೋಧತ |

ಲಲನಾಃ ಪಂಚಿಕಾಯೋ ಚಕ್ರಂ ದ್ವಾದಶಪತ್ರಕಮ್ || 131 || 180

—ಹೀಗೆ ಭೂಮೇ ಬೋಧಲಾದ ಹದಿನಾರು ಬೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮನ ಭಲಗಳು. ನಾಲಿಗೆಯ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಲಲನಾ ಎಂಬ ಹನ್ನೆರಡು ಬೇಳಗಳ ಚಕ್ರವು [ಇದೆ.]

ಏಕೈಚಕ್ರವು ಕೆಂಪುಮೂಲದಲ್ಲಿ (ಬೇಡಕೆದಲ್ಲಿ)ದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಪ್ಪುಮಿಶ್ರಿತ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಹದಿನಾರು ಬೇಳಗಳಿವೆ. ಅವರ ನಾಡಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿವೆ. ಕೆಂಪುಬರ್ಣದ ಅಕಾಶಾದಿಯಾದ ಹದಿನಾರು ಸ್ವರಗಳು ಬಿಂಬಿಸವೇತ ಎನು ಈ ಬೇಳಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಇದರ ಅವರ್ಣದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಕಾರದ, ಬಿಳುಪು ಬಣ್ಣದ ಧರ್ಮೋಪಲಬ್ಧಿವಿದೆ. ಇದರೊಳಗೆ ಚಂದ್ರಮಂಚಲವಿದೆ. ಈ ಮಂಚಲದಮೇಲೆ ಹಂ ಬೀಜವಿದೆ. ಇದು ಶ್ವೇತಾಂಬರಧಾರಿಯೂ, ಗಜಾದಿವಧೂ, ಪಾಶ, ಅಂಕುರ, ಪರ, ಅಭಯಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಚತುರ್ಭುಜವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ದೇವತೆಯ ಕೊಡೆಯಲ್ಲಿ ವೃಷಭದ ಮೇಲಿರುವ ಮಹಾಬೋಧಿನೀಯಲ್ಲಿ ಸದಾಶಿವನು ಕುಳಿತಿದ್ದಾನೆ. ಇವನು ಅರ್ಧನಾರೀಶ್ವರನೂ ಹೌದು; ಇವನ ದೇಹವು ಅರ್ಧಭಾಗ ಒಂದುದಂತೆ ಬಿಳುಪು, ಅರ್ಧಭಾಗ ಬಂಗಾರದಂತೆ ಹಳದಿಯೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ಸಮಾಶಿವನು ಪಂಚಮುಖನೂ ದಶಭುಜನೂ ಆಗಿದ್ದಾನೆ ; ಶೂಲ, ಕೊಡಲಿ, ಕತ್ತಿ, ವಜ್ರ, ಅಗ್ನಿಯಾಸ್ತ್ರ, ಸಾಗೇಂದ್ರ, ಭಂಜಿ, ಅಂಕುರ, ಅಭಯಮುದ್ರೆ ಮತ್ತು ಪಾಶಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಹುಲಿಯ ಚರ್ಮವನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ ; ಭವೋದ್ವಿಗ್ನತನಗೊಡ್ಡಾನೆ ; ಅವನ ಕಂಠಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪಾವು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಸುತ್ತಿರುವ, ಲೇಖಮುಖಗಾರನು ಅರ್ಧಾಂವ್ರನು ಅವನ ಹಣೆಯಲ್ಲಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಆವರಣದಲ್ಲಿ, ಚಂದ್ರಮಂಚಲದೊಳಗೆ, ಮೂಳೆಗಳ ಅಪಸರದಮೇಲೆ ಕುಳಿತು ವಾಕಿಃ ಕತ್ತಿಯು ಶ್ವೇತವರ್ಣಳೂ, ಚತುರ್ಭುಜೆಯೂ, ಪಂಚಮುಖೆಯೂ, ತ್ರಿಗೋತ್ರಿಯೂ, ನೀಲಾಂಬರಧಾರಿಯೂ ಆಗಿದ್ದು ಬಿಲ್ಲು, ಬಾಣ, ಪಾಶ, ಅಂಕುರಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ.³¹²

ಈ ಚಕ್ರವು ಏಕಲಬರ್ಣದ (ಬಿಳಿಯಬಣ್ಣದ?)³¹³ ಆಕಾಶತ್ವಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಪ್ತರಿಗಲ್ಲದೆ ಅನತ್ವಕ್ಕೂ ನಿಗದಿ. ಇದರ ಬೀಜಾಕ್ಷರ ಹಂ ಸರಸ್ವತಿಯೂ ಇದರ ಅಧಿದೇವತೆ. ಬೇಡದಲ್ಲಿ ಮುನೀನುಯಲೋಚನೈ ಸೀದ್ಧು. ಚರ್ಮಾಭಾತಮಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ. ಕಬ್ಬು, ಪ್ರವಣ, ವದನಗಳು ಇವುಗಳ ದೈವಿಕತತ್ವಕ್ಕೂ.

312 ಪೂರ್ವಾಸಂಧ್ಯಾಸು, ಉ. ಗ್ರಂ., 28-31 ; ಪು. 39-44.

313 ಅಪಲಬ್ಧ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 142.

ಮದ್ದಿಚಕ್ರವು ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಸರ್ವಿಕಲ್ ನರವಾಲಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರವಾದುದು :

The cervical plexus is formed by the anterior primary rami of the upper four cervical nerves; each nerve, except the first, divides into an upper and a lower branch and these unite to form three loops. The plexus is situated opposite the upper four cervical vertebrae, in front of the levator scapulae and scalenus medius and under cover of the internal jugular vein and sternomastoid muscle.³¹⁴

ಲಲನಾಚಕ್ರ

ಮದೋ ಮಾನಶ್ಚತಃ ಸ್ನೇಹಃ ಕೋಶಃ ಪೇದಶ್ಚ ಲುಬ್ಧಕಾಃ |

ಅರತಿಃ ಸಂಘ್ರಮಶ್ಚೋರ್ಮಿಃ ಶ್ರದ್ಧಾ ಕೋಪೋಪರೋಧಿತಾಃ || 132 || 181

ಅಮಾಂಸ, ಮಾನ, ಅಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹ, ಕೋಶ, ಮುತ್ತು, ವೇದ, ಅಸೆವಾತಕಕನ, ಕೋರಗು, ಸಹಗರ, ಉರ್ಮಿ, ಶ್ರದ್ಧೆ, ಸಂತೋಷ, ತರೆಯಲ್ಪಡುವುದು,

ಮದವೆಂದರೆ ಮುಕ್ತೆ; ಪರಂಪರ ಮುಕ್ತಾವೆಯನ್ನು ಅನೇಕಿಸುವುದು ಮಾನಃ; ಪಾಪು ಬೆಳ್ಳಿಂಟು ಭಾವದಿಂದ ಕಾರ್ಯಾತ್ಮಕಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸದಿರುವುದು ಎಂದು ಸಿಂಹಭೂಷಾಲನ ಅರ್ಥವಿದೆ.³¹⁴ ಉಜೇಶ, ಅಹಂಕಾರ, ಗೌರವ, ಮುಕ್ತಾದೇ ಅಥವಾ ಇವುಗಳ ಭಂಗದಿಂದಾದ ಕೋಪ ಮುಂತಾದ ರೂಪಾತ್ಮಕಗಳೂ ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕಿವೆ. ನಯವಾದ ನದಿವಳಿಕೆಗೆ ಸ್ನೇಹವೆಂದು ಅರ್ಥ. ಬಿಸ್ತಾಗಿ ತಿಳಿದ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಪಡುವ ಮುಖವು ಕೋಶ. ಬೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯದ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಪಡುವ ಮುಖವೇ ಪೇದ. ಸುಖವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಕೋರಿಸುವ ಹಂಬಲ, ಗೀಳು ಅಥವಾ ಕೊರಗಿ ಅರತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಹಸಿವು, ಭೀರದಿಶೆ, ಕೋಶ, ಮೋಹ, ಮುಪ್ಪು, ಸಾವು ಎಂಬುದಾಗಿ ವ್ಯಾಸ, ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ದೇಹಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಆರು ಮುಖಾಲತೆಗಳೇ ಉರ್ಮಿಗಳು. ಉರ್ಮಿಗಳ ಈ ನರದಾಣೆ ಯನ್ನು ಸಿಂಹಭೂಷಾಲನು ಪಡಾಗಮಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನೇ ವಿಶ್ವಪ್ರಕಾಶವೇ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದೆ. ಸುಭಾಷಿತಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ದೇಹದ ತೀತೋತ್ಥಗಳು, ಜೀವಿತದ ಹಸಿವು-ಭೀರದಿಶೆಗಳು, ಮನಸ್ಸಿನ ಮೋಹ-ಲೋಭಗಳು ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ. ಉರ್ಮಿಯನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅರೆ ಎಂದು ಅಕ್ಷರಾರ್ಥಃ; ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಅರೆಗಳು ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ. ಉರ್ಮಿಯೆಂದರೆ ವೇಗವೆಂದು ಅರ್ಥವಿವರಣೆ³¹⁵ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದಿಲ್ಲ. ನಂಬಿಕೆಯಿರುವುದೇ ಶ್ರದ್ಧೆ. ಉಪರೋಧಿತಾ ಎಂದರೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವೆಂದೂ ಸಿಂಹಭೂಷಾಲನು ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾನೆ.³¹⁶

ಫಲಾನಿ ಲಲನಾಚಕ್ರೇ ಸ್ಯುಃ ಪೂರ್ವಾದಿದಲೇಷ್ಟಿತಿ |

ಭೃದುರ್ವೇ ಶ್ರೀಪಲಂ ಚಕ್ರಮಾಚ್ಛಾಸಂಖ್ಯಂ ಫಲಾನಿ ತು || 133 || 182

ಹೀಗೆ ಲಲನಾಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಫಲಗಳು. ಹುಟ್ಟುಗಳ ನಮನೆ ಮೂರು ದಳಗಳ ಆಚ್ಛಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಚಕ್ರ[ವಿದೆ]. [ಅದರ] ಫಲಗಳಾದದೋ—

ಲಲನಾ ಚಕ್ರವು ಮದ್ದಿ ಮತ್ತು ಆಚ್ಛಾಚಕ್ರಗಳ ನಮನೆಯಿದೆ. ಹಂ, ಸಂ, ಕ್ಷಂ, ಮಂ, ಲಂ, ವಂ, ರಂ, ದಂ, ಹಂ, ಸಂ, ಮಂ, ಘಂ (?) ಎಂಬ ವರ್ಣಗಳು ಅದರ ಹನ್ನೆರಡು ದಳಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಓಂಕಾರವೇ ಇದರ

314 ಗ್ರೀ, ಉ, ಗ್ರಂ., ಪು. 1116.

315 ಸಿಂಹಭೂಷಾಲ, ಉ, ಗ್ರಂ., ಪು. 55.

316 ಶೈಲಿರಸಮಾಪ್ತೃಷ್ಯಂ, II, 5, 7, 1; ಮಾಘ, ತಿರುಪಾಲಕಃ V, 4.

2. ಸಿಂಹೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಬೀಜ- ಗುರುನಿಗೆ ಇದು ಅಧಿವ್ಯಾಸ. ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೇಲೆ ಮಿದುಳು ಹತ್ತಿರಿಸಿರುವುದು ಹನ್ನೆರಡು ಯಮಳ ನೆರಗಳಿಗೆ ಇದು ನಿಯಮಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಸ್ಯಾಲಿಡೇಹದಲ್ಲಿ ಲಲನಾಚಕ್ರವು ಆಂತರಿಕ ಕ್ಯಾರೋಟಿಡ್ ನೆರವುಲವೈ ಪರಸ್ಪರವಾದುದು :

The internal carotid plexus surrounds the internal carotid artery, and occasionally presents a small gangliiform swelling on the underside of the vessel, sometimes termed the *carotid ganglion*. The lateral part of the plexus communicates with the trigeminal and sphenopalatine ganglia and with the abducent nerve and the tympanic branch of the glossopharyngeal nerve; it distributes filaments to the wall of the carotid artery.³⁷

ಪ್ರಚೀಂದ್ರನಾಭೀಲನು ಲಲನಾ ಚಕ್ರವನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ :

The Lalana Chakra, opposite the uvula which has twelve leaves (or lobes), supposed to be the tract affected in the production of ego-altruistic sentiments and affections, like self-regard, pride, affection, grief, regret, respect, reverence, contentment, etc.³⁸

ಅಪ್ಪಾಚಕ್ರ

ಅವಿರ್ಭಾವಾಃ ಸತ್ಸ್ವರಜಸ್ವಮಸಾಂ ಕ್ರಮತೋ ಮತಾಃ |

ತತೋಽಪ್ಪಾಚಕ್ರ ಮನಶ್ಚಕ್ರಂ ಪದ್ಮಲಂ ಪಶ್ಯಲಾನಿ ತು || 134 ||

183

ಗ್ರಮವಾಗಿ ಸತ್ಸ್ವರ, ರಜಸ್ವ ಮುತ್ತು, ತಮಸ್ಸು, [ಈ ಗುಣ]ಗಳ ವೈಕ್ರಮವೆಂದು ಸಮ್ಮತಿ ಸಿದೆ. ಅವೇಲಾದದೋ ಆರುದಳಗಳ ಮಂಜೃಕ್ರಮವೆ. ಅವರ ಫಲಗಳು,—

ವಾತ್ಸರ್ಯವನ್ನು ಅಪ್ಪಾಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಮೂರು ದಳಗಳನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ಪರ್ವಚಕ್ರವಿಡುವುದೇ ಮೊದಲಾದ ಅನೇಕ ಯೋಗವಾತ್ಸರ್ಯಂಧಗಳು ಎರಡೇ ದಳಗಳನ್ನು ಬೇರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಪ್ರಕಾರ, ಈ ಎರಡು ಬೀಜದಳಗಳಲ್ಲಿ ಹಂ ಮುತ್ತು ಕ್ಷಂಗಳೆಂಬ ಬೀಜಯು ಬಣ್ಣದ ಅಕ್ಷರಗಳಿವೆ. ಇವರ ಆವರಣದಲ್ಲಿ ಅಧಿವ್ಯಾಸವೆನಿಸಿಯಾದ ವಾಕಿನಿಯಿದ್ದಾಳೆ. ಬೀಜಯು ಬಣ್ಣದ ಅವಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ ಮೂರು ಕಣ್ಣುಗಳಿರುವ ಆರು ಮುಖಗಳೂ ಆರು ಭುಜಗಳೂ ಇವೆ. ಅವಳು ಬೀಜಾವರೆಯ ಮೇಲೆ ಕುಳಿತಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ವಾಕಿನೀ ಶಕ್ತಿಯು ಶೈಗಳಲ್ಲಿ ಪರ, ಅಭಯ ಮುಕ್ತೆಗಳನ್ನೂ, ರುದ್ರಾಕ್ಷಮಾಲೆ, ಕವಾಲ, ದಮರು ಮತ್ತು ಪುಷ್ಪಕಗಳನ್ನೂ ಧರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಈ ಆವರಣ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಕೋಣದಲ್ಲಿ ಮಂಜುಸಂತೆ ಜೋಳಿಯುನ ಇತರರಿಗಿವಿದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಮತ್ತೊಂದು ತ್ರಿಕೋಣದಲ್ಲಿ ಜ್ವಾಲೆಯಂತೆ ಮೋಳಿಯುನ ಅಂತರಾತ್ಮವಿದೆ. ಇವರ ನಾಲ್ಕು ವಾತ್ಸರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗಾಳಿಯಲ್ಲಿ ತೇಲಾಡುತ್ತಾ ಜ್ಯೋತಿಯೊಂದನ್ನು ಅವನಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಬೀಜನಿಭ ರಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಜ್ಯೋತಿಯು ಮೂಲಾಧಾರ ಮತ್ತು ಬ್ರಹ್ಮರಂಭಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಬೀಜನಿಂದ ತುಂಬುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಮಂಜೃಕ್ರವೂ ಅದರ ಮೇಲೆ ಪಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಹಂಸವೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಪದಮಾವನೂ ಶಕ್ತಿಯೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಇರುತ್ತಾರೆ.³⁹

317 ಗ್ರೀ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 1171 ಮತ್ತು ಮುಂದಕ್ಕೆ.

318 ಪ್ರಚೀಂದ್ರನಾಭೀಲ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಅಪರಾಜ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 155.

319 ಪೂರ್ವಾಸಂಪನ್ಮೂಲ, ಉ. ಗ್ರಂ., 32-38, ಪು. 65-66.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರವಿರುದ ಪೂಂಕಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಕೂಟವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಇದು ರುದ್ರಗ್ರಂಥಿಸ್ಥಾನ. ಪರಮಹಿವನೇ ಇದರ ಅಧಿದೇವತೆ. ಹಿಂಕಾರಸ್ಥಾನವಾದ ಇಲ್ಲಿ ಹಿಂಕಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಅ, ಉ, ಮತ್ತು ಮ, ಎಂದರೆ ಸತ್ತ್ವ ರಜಃ, ತಮಸ್ಸುಗಳು ಮೊದಲು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಬಂದು, ನಾವ ಮತ್ತು ಕಕ್ಷಿಗಳು ನೋರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯೇ. ಆಕಾಶಾಂತಗತವಾದ ಕುದ್ರ ಸತ್ತ್ವವೇ ಇದರ ತತ್ತ್ವ. ವ್ಯಾಪ್ತವಿಗಲ್ಲದೆ ತಪೋತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ; ವರ್ತುಲಾಕಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ಈ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಸಂಗಲ್ಪ ವಿಕಲ್ಪಗಳೇ ಗುಣಗಳು. ಇದರ ಬೀಜವು ಹಿಂಕಾರ. ಬೀಜದಲ್ಲಿ ವಿಜ್ಞಾನಮಯವೋಚಕ್ಕೆ ಸೇರಿದೆ. ಸಕಲ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಮೂಲಸ್ಥಾನವಾಗಿ (ಮಿದುಲು) ಆಜ್ಞಾಕೂಪದಲ್ಲಿದ್ದು ರಿಂದ ಇದು ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರವಾಯಿತು. ಇದರ ಛಾಯೆಯಿಂದ ರುದ್ರಗ್ರಂಥಿಯ ಭೇದವಾಗಿ ಯೋಗಿಯು ಜೀವನ್ಮುಕ್ತನಾಗುವನು. ಈ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಅನಿವಂದಿ ಆತ್ಮಸಿದ್ಧಿಗಳೂ ಉಳಿದ ಮೂವತ್ತೆರಡು ಇತರ ಸಿದ್ಧಿಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇದು ಬೀಜದ ಮಜ್ಜಾಧಾತುವಿಗೆ ಆಶ್ರಯ.

ವ್ರಜೇಂದ್ರನಾಥಸಿಲನು ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

The sensory-motor tract, comprising two chakras: (a) the Ajna Chakra (*i.e.* the circle of command over movements) with its two lobes (the cerebellum); and (b) the Manas Chakra, the sensorium, with its six lobes (five special sensory for peripherally initiated sensations, and one common sensory for centrally initiated sensations as in dreams and hallucinations.) The Ajnavaha Nadis, efferent or motor nerves, communicate motor impulses to the periphery from this Ajna Chakra, this centre of command over movements; ³²⁰

ಹೀಗೆ ಈತನು ಮುದುಕನ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆದರ ಗುಣಗಳೆಂದೂ ಮುದುಕನ ಸರದಿಲ್ಲಂ ಎಂಬುದರ ಗುಣಗಳೆಂದೂ ಯಾವ ಸಾಧ್ಯತ್ವವೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕೇರಲಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ. ವಸಂತರಿಯು ಈ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಸಿರಲಿರುವ ಜಾಲವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇದು ಮುಖದಲ್ಲಿನ ಒಂದು ಪ್ರಭಾಕರ ನದಿವೇ ಮೊದಲು ನಡವಾಲವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಕೇರಲಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ³²¹

ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್ಲನು ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರದಂತಹುದೇ ಒಂದು ಕೇಂದ್ರವನ್ನು ಹೀಗೆ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾನೆ :

The autonomous apparatus is linked as we know, to the central nervous system, supreme coordination of all organic activity. It is represented by a centre situated in the base of the brain. This centre determines the manifestation of emotions. ³²²

ಸ್ಯೂಲರೇರದಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರವು ರೆಡ್ ನ್ಯೂಕ್ಲಿಯಸ್ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿದೆ :

The red nucleus is a large ovoid mass of grey matter which occupies most of the medial part of the tegmentum of the upper half of the midbrain and extends upwards into the subthalamic region . . .

320 ವ್ರಜೇಂದ್ರನಾಥಸಿಲ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಉದ್ಭೂತಿ, ಅವಲಾನ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 135.

321 ಗ್ರೀ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 1071

322 ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 103.

2. ಹಿಂದೋಕ್ಸತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

It is not homogeneous in structure, and the cells of the upper two-thirds, which are small in size, bear no resemblance to the large cells which are found in its lower third.

Afferent fibres reach the red nucleus from the superior cerebellar peduncle, and the globus pallidus of the lentiform nucleus (pallido-rubral fibres), the subthalamic nucleus, and possibly, direct from the cerebral cortex. The origin of the cortical fibres has been variously ascribed to the frontal, temporal and parietal lobes.

The *efferent* fibres from the red nucleus connect it with (1) the anterior column of the grey matter of the spinal cord (rubro-spinal tract), (2) the nuclei of the reticular formation of the pons and the medulla oblongata (rubroreticular tract), (3) the substantia nigra and (4) the thalamus.

The red nucleus constitutes an important cell-station on the extrapyramidal system. It is clear from its connexions that the red nucleus plays an important part in the nervous mechanism of movements. It is connected to the anterior column of the grey matter of the spinal cord by the rubro-spinal tract, but it is not at all certain that this the principal pathway involved, for although the rubro spinal tract is a large bundle in many lower mammals, it is relatively small in man. It is possible that the rubroreticular tract, which is relatively large in man, may transmit impulses from the corpus striatum and also, perhaps, from the cerebellum, through a series of relay stations in their reticular formation in the hind brain to the spinal cord. Rademaker, as a result of a long series of experiments, came to the conclusion that the red nucleus acts as a centre for the distribution of muscle tonus and that an intact red nucleus is an essential part of the arc concerned in the labyrinth-righting and body-righting reflexes. On the other hand, current opinion regards the red nucleus as inhibitory in function. (ಕಿವಿ, ಕ್ರೋಮಿಯಂ ಫಿಲಮೆಂಟ್ ವರ್ಗದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಸಾಧನ ಎಂಬ ಕಠಿಣವು ಪೈಯನ್ನು ಪಟ್ಟದಂತೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ಕಡಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು).

Although it is clear that the large-celled lower portion of the red nucleus is derived from the basal lamina of the midbrain, it would appear that the small-celled upper portion is a derivative of the diencephalon. This part of the nucleus becomes developed and elaborated *pari passu* with the expansion of the cerebellar hemispheres and the frontal lobes of the cerebrum, with which, according to Monakow, the red nucleus is freely connected.²⁰⁰

323 ಕ್ರಿ. ಉ. ಕ್ರಿ. ಪು. 970.971 : ಪು. 569.971 ಕೆಳಗಿನವು ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಅವಲೋಕಿಸಿ.

2. ಹಿಂದಿನವು, ಪು. 970

ಈ ಎರಡು ಉದ್ದಕ್ಕಿಗಿಳಿದ ಆಚ್ಚಾಚಕ್ರವನ್ನೂ ಮತ್ತೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿ (ಪರಸ್ಪರತೆಯ ಮೂಲಕ) ಏರ್ಪಡುವಾಗ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮನಶ್ಚಕ್ರ

ಸ್ವಪ್ರೋ ರಸೋಪಭೋಗಶ್ಚ, ಘ್ರಾಣಂ ರೂಪೋಪಲಂಛನಮ್ |

ಸ್ವರ್ಶನಂ ಶಬ್ದಬೋಧಶ್ಚ ಪೂರ್ವಾದಿಷ್ಠಂ ದರ್ಶಿಷ್ಠಿತಿ || 135 ||

184

ಕನಕಂ, ರಸವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುವುದು, ವಾಸನೆಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವಿಕೆ, ರೋಮಕಿ, ಮುಟ್ಟುವಿಕೆ ಮತ್ತು ಶಬ್ದದ ಅರಿವು[ಇವುಗಳು] ಪೂರ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ದಳಗಳಲ್ಲಿ[ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ] ಎಂದು [ಬೇಕಿದೆ].

ಮನಶ್ಚಕ್ರವನ್ನೂ ಮುಂದೆ ಬೇಕಾದ ಸೋಮಚಕ್ರವನ್ನೂ ನಾನು ಅವಲೋಕಿಸಿದ ಯಾವ ಯೋಗವಾದ್ಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಅವಲಾಸನು ಇವುಗಳನ್ನು ವ್ರತೇಂದ್ರನಾಥಸಿಖರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವ್ರತೇಂದ್ರ ನಾಥನಿಗೆ ಆಕರಣ ಶಾಸ್ತ್ರದೇವನೆಂದೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮನಶ್ಚಕ್ರವನ್ನು ಅವನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ :

Above the Lalana are the Ajna Chakra with its two lobes and the Manas Chakra with its six lobes, which it has been suggested are represented in the physical body by the Cerebellum and Sensorium respectively.²²⁴ The afferent or sensory nerves of the special senses, in pairs, the Gandhavaha Nadi (olfactory sensory), the Rupavaha Nadi (optic), the Shabdavaha Nadi (auditory), the Rasavaha Nadi (gustatory), and the Sparshavaha Nadi (tactile), come from the periphery (the peripheral organs of the special senses) to this Manas Chakra, the sensory tract at the base of the brain. The Manas Chakra also receives the Manovaha Nadi, a generic name for the channels along which centrally initiated presentations (as in dreaming or hallucination) come to the sixth lobe of the Manas Chakra.²²⁵

ಹೀಗೆ ಮಂಡೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ವೇದನೆ ಮತ್ತು ಜ್ಞಾನಗಳಿಗೆ, ಮಿದುಳಿಗೆ ಪ್ರವೇಶ ದೊರಕಿಸಿ ಅಹಂಭಾವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿತವಾಗುವುದು ಮನಶ್ಚಕ್ರವೆಂಬ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಿಕ್ಪಿಯುಗಳಾಗಿರುವಾಗಲೂ ಚಿತ್ತವು ಕ್ರಿಯಾಪರವಾಗಿವಾಗ ಕನಕ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಗಾಢಮನೋವೈಜ್ಞಾನಿಕ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದೇವನು ಈಗಾಗಲೇ ಬೇಕಿದ್ದಾನೆ.²²⁶ ಇದನ್ನೂ ನೈಜವ್ಯವಹಾರವಾದ್ಯ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಅನುಭವ ಮುಂದೆಗಳು ಮತ್ತು ವೇದನೆಗಳೇ ಆಕರವಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ ಮನಶ್ಚಕ್ರವು ಬಾಹ್ಯಪ್ರಸಂಚಿತ ಮತ್ತು ಮನೋಜ ವಿವರಗಳಾದ ಇಂದ್ರಿಯ, ಅಂತಃಕರಣ, ಬುದ್ಧಿ, ಆಶಂಕಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಲೇಂದ್ರವಾಗಿದೆ. ಈ ಚಕ್ರವನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದರಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಪರ್ಕವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ವಿವರದ ಆಧಾರವಾಗಿ ಚಿತ್ತವೃತ್ತಿಯ ನಿರೋಧವು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವೇಳೆಗೆ ಆಜ್ಞಾ

224 ವ್ರತೇಂದ್ರನಾಥಸಿಖರ್, ಉದ್ದಕ್ಕಿ, ಅವಲಾಸ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 149.

225 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 155-156.

226 ಜ್ಞಾನದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 2, 85, ಪು. 46.

2. ಹಿಂದೋಕ್ತ ಚಕ್ರರೂಪ

ಮುಂಹಾದ ಕೆಳಗಿನ ಚಕ್ರಗಳೂ ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಜೀವಿಗಾಗಿ ಈ ಚಕ್ರದಿಂದ ಕೆಳಕ್ಕೆ ಚರಿಸುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗಿ ಉದ್ವಿಗ್ನವಾಗುವುದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷವರ್ತಮಾನವಾದ ಸುಖವನ್ನಯ ಮೂಲಕ ಮೋಕ್ಷಸ್ಥಾನವಾದ ಸತ್ಸಾಗರಚಕ್ರದ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಚಕ್ರದ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ಉಹಿಸಿ ಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸುವ ದೀಪ್ಯಗಂಧಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖ್ಯವೂ ಆತ್ಮವೂ ಆಗಿರುವ ಶಕ್ತಿ, ಕೇಂದ್ರವಾದ ಮನಃಚಕ್ರವನ್ನು ವಾಲ್ಮೀಕೀವನು ಹೇಳುವುದು ಅವನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವ್ಯಾಸಂಗ್ಯ ದೇವತಾತ್ಮ ಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಜೀವಂತ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿದೆ.

ಇದು ಸ್ವಲ್ಪ ಅಶೇಷದಲ್ಲಿದ್ದು ಥ್ಯಾಲಮಸ್ ಎಂಬ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರವೆಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದವಾಗಿದೆ :

The *thalami* are two large ovoid masses situated one on each side of the third ventricle and reaching for some distance behind that cavity. Each thalamus is about 4 cm. long, and has two ends and four surfaces.³²⁷

The thalamus is the most important of the subcortical correlation centres. Into it stream the impulses from the olfactory apparatus, the somatic receptors of all kinds and the splanchnic receptors. In the thalamus these impulses are correlated with one another before they are transmitted to the cerebral cortex, but the correlation which occurs in the thalamus is something more than the simple interaction of nervous impulses, for there is good ground for supposing that the activities of the lamus enter into and are appreciated by consciousness. It is certain that the higher forms of sensibility require the cooperation of the cerebral cortex, but cruder forms, especially pain, are consciously experienced when the connexions existing between thalamus and the cortex have been destroyed.

As already stated, the medial nucleus of the thalamus receives afferents from the hypothalamus, which contains higher centres associated with the viscera. The cortical connexions of this nucleus bring visceral activities under the influence of the cortex and so provide a means whereby the cortex is enabled to control or inhibit emotional and instinctive reactions which would otherwise result from the visceral stimuli.³²⁸

In man, the thalamus is a large cell station interposed on the sensory path to the cortex and short-circuiting a number of different impulses to the corpus striatum. It receives *afferents* from 1) the medial lemniscus (proprioceptive and tactile sensibility); 2) the spinal lemniscus (pain and temperature); 3) the trigeminal lemniscus (all varieties of sensibility from the trigeminal area); 4) the mamillo-

327 ಸ್ತ್ರೀ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 977.

328 ಸ್ತ್ರೀ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 982.

thalamic tract; 5) the hypothalamus (visceral sensibility); 6) the superior cerebellar peduncle of the opposite side; 7) the rubro thalamic tract of the same side; and 8) all parts of the cerebral cortex.

Its efferents proceed through the internal capsule to reach: 1) all parts of the cerebral cortex, but especially the post-central gyrus and the parietal and frontal association areas; 2) the caudate nucleus; 3) the putamen of the lentiform nucleus; and 4) the globus pallidus of the lentiform nucleus (*et seq.*).³²⁹

ಧ್ಯಾನಮುಖಾಂತರವಾದ ನಡೆಯುವ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನೂ ಎಡಿಪ್‌ಸ್ಟೌಲ್ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.³³⁰

ಸೋಮಚಕ್ರ

ತತೋಽಪಿ ಸೋದಶಕದಲಂ ಸೋಮಚಕ್ರವಿಂಶಿಕೇತಮ್ |

ದಶೇಷು ಸೋದಶಸ್ಯ ಸ್ಯ ಕಲಾಃ ಸೋದಶ ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ || 136 || 185

ಅಮೇಲಾದರೋ ಹದಿನಾರುದಳಗಳ ಸೋಮಚಕ್ರವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು. ಅದರ ಹದಿನಾರು ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಹದಿನಾರು ಕಲೆಗಳು ನೆಲಸಿವೆ.

ಶೈವಾ ಕ್ಷಮಾ³³¹ ಸರ್ವವಂ³³² ಧೈರ್ಯಂ ವೈರಾಗ್ಯಂ ಧೃತಿ ಸಂಮಮ್³³³ |

ಹಾಸ್ಯಂ ರೋಷವಾಂಚವಿಚಾರೋ³³⁴ ಧ್ಯಾನಾಶು ಸ್ಥಿರತಾ³³⁵ ತತಃ || 137 || 186

ಶೈವಿ, ಕ್ಷಮೆ, ಸರಳಬುದ್ಧಿ, ಹೆದರಿಕೆಯಿಲ್ಲದಿರುವುದು, ವೈರಾಗ್ಯ, ಧಾರಣಶಕ್ತಿ, ಹರ್ಷ, ಹಾಸ್ಯ, ಪುಲಕಿತವಾಗುವಿಕೆ, ಧ್ಯಾನಮಾದಿಮಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಅನಂದಭಾವ, ಅನೇಕರಿ ನಿಶ್ಚಲತೆ,

ಕೃತಿಯೆಂದರೆ ಪರದಲ್ಲಿ ಅನುಗ್ರಹಮಾಡುವುದು; ಕ್ಷಮೆಯೆಂದರೆ ಕೋಪವಿರುವಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೋಪ ಗೊಳ್ಳದೆ ಇರುವುದು; ಅರ್ಹವೆಂದರೆ ವಕ್ರವಲ್ಲದ (ಸರಳವಾದ) ಬುದ್ಧಿ; ಧೈರ್ಯವೆಂದರೆ ಕದರಿ ಸೋರಿಹೋಗದ ಟೈತನ್ಯ; ವೈರಾಗ್ಯವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಪಂಚಿಕ ವ್ಯವಹಾರಗಳಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧಿಯು ಪ್ರಸಂಗವಿರುವುದು; ಧೃತಿಯೆಂದರೆ ಉಳಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಶಕ್ತಿ, ಸಮೃದ್ಧವೆಂದರೆ ಹರ್ಷ; ಉದ್ಯಮವೆಂದರೆ ಉದ್ಯೋಗ, ಅಚ್ಚತ್ತವೆಂದರೆ ಕೊಳೆಯಾಗದ ಮನಸ್ಸು; ರೋಷವೆಂದರೆ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ವಾಣಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿರುವುದು ಎಂದು ಸಿಂಹಭಟಾಲೂನು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.³³⁶

ಗಾಂಧೀಶ್ವರಮುದ್ರಾಸೋ³³⁷ ಚೈಶ್ವರಾದಾರ್ಯಕಾಗ್ರತೇ ಕ್ರಮಾತ್³³⁸ |

ಫಲಾಸುದ್ಯುಂಹಿ³³⁹ ಜೀವಸ್ಯ ಪೂರ್ವಾದಿಬಲಗಾಮಿನಃ || 138 || 187

60 ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕ: ಮುಮತಾ; 61 ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕದಲ್ಲ; 62 ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕ: ಸಂಪದ.

63 ಕ ಮುಕ್ತ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕ: ರೋಮಾಂಚವಿಚಾರೋ. 64 ಗ ಮುಕ್ತ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕ: ಧ್ಯಾನ ಸಂಸ್ಥಿತತಾ.

65 ಕ: ಗಾಂಧೀಶ್ವರಮುದ್ರಾಸೋದಾರ್ಯಕಾಗ್ರತಾ: ಕ್ರಮಾತ್ | 66 ಕ: ಫಲಂ ಫಲಾಂಕಿ.

329 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 979-980. 330 ಸ್ಟೌಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 154, 155, 156, 159.

331 ಸಿಂಹಭಟಾಲೂ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 156.

2. ಸಿಂಹೋಕ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಗಂಭೀರವಾಗಿರುವಿಕೆ, ಕಾರ್ಯಶೀಲತೆ, ನಿರ್ಮಲವಾದ ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ವಿಕಾರತೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪೂರ್ವವೇ ಮೊದಲಾದ ವಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೋಗಿರುವ (ಪ್ರದೇಶಿಸಿರುವ) ಜೀವನ ಫಲಗಳ ಉದಯಮುಕ್ತವೆ.

ನನಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಯಾವ ಯೋಗತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಸೋಮಚಕ್ರವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಚೋದನಾಫಲಿಸುವ (ಬಹುಶಃ) ಅಧ್ಯಾತ್ಮನಿವೇಶನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಹೀಗೆ ಬರೆಬಿಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ :

The Soma Chakra above this (Manas Chakra), with its sixteen "petals," has been said to comprise the centres in the middle of the cerebrum above the Sensorium.³³² The Soma Chakra, a sixteen lobed ganglion, comprising the centres in the middle of cerebrum, above the Sensorium ; the seat of the altruistic sentiments and volitional control—e.g., compassion, gentleness, patience, renunciation, meditateness, gravity, earnestness, resolution, determination, magnanimity, etc.,³³³

ಸದ್ಗುಣವೇತದ್ವಿ ಸೋಮಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿರುವ ಮೆದುಳಿನ ಅತ್ಯಂತ ಉನ್ನತಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಕೊರಾಯಿಡ್ ಫಲಜಾಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ :

The choroid plexus of the lateral ventricle is a highly vascular fringe of pia mater which projects into the ventricular cavity, invaginating the ependymal medial wall of the ventricle before it and receiving from it a complete investment. It extends as far forwards as the interventricular foramen, where it is continuous with the corresponding plexus of the opposite side. Posteriorly it is carried round the posterior end of the thalamus into the inferior horn as far as the pes hippocampi. The ependyma which covers the choroid plexus is an infolded part of the medial wall of the hemisphere, and this infolding constitutes the *choroid fissure*. The lips of the fissure are the lateral edge of the fornix and the upper surface of the thalamus, in the central part of the ventricle, and the edge of the fimbria and the stria semicircularis in the inferior horn. The two parts of the fissure are directly continuous with each other round the posterior end of the thalamus. It will be remembered that the choroid fissure is the first fissure to appear on the surface of the hemisphere.

The ependyma which covers the choroid plexus is of the nature of a secretory epithelium and plays an important part in the secretion of the cerebrospinal fluid.³³⁴

332 ಪ್ರಚೋದನಾಫಲಿಸುವ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಉತ್ಕೃಷ್ಣ, ಅಮಲಾ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 149, ಇದಕ್ಕೆ ಅವಲಾಸನ ಸಮೀಕರಿಸಿದೆ.

333 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 155. 334 ಗ್ರೇ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 1018.1020.

(ಈ ಪ್ರವೇಶದಿಂದ ಅಮೃತವು ಹರಿದು ಇಳಿದು ಬಂದು ಅದರಿಂದ ದೇಹವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆಂಬ ವಾಕ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಬೇರೆಕೆಲವು ಹೋಲಿಸಿ; ಈ ಅಮೃತವು ಉಂಟಾಗುವುದು ಸುಧಾಕರವಾದ ಚಂದ್ರನಿಂದ ಎಂಬುದನ್ನೂ, ಈ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಸೋಮವೆಂದು ಹೆಸರಿಡುವುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಿ.)

ಸಹಸ್ರಾರ ಚಕ್ರ

ಚಕ್ರಂ ಸಹಸ್ರಶತಂ ತು ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರೇ ಸುಧಾಧರಮ್ * |

ತತ್ ಸುಧಾಸಾರಧಾರಾಧಿರಭಿವರ್ಧಯತೇ ತನುಮ್ || 139 ||

183

ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದಲ್ಲಾದರೂ ಅಮೃತವನ್ನು ಧರಿಸಿರುವ ಸಾವಿರದವರೂ ಚಕ್ರ[ವಿದೆ]. ಆ ಅಮೃತಸಾರದ ಧಾರೆಗಳಿಂದ ದೇಹವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಸುಮಮ್ನಾ ನಾಡಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರದಳಗಳ ಕಮಲವಿದೆ. ಏಳನು ಬಣ್ಣದ ಈ ಕಮಲವು ಅಭೇದವುಂಟಾಗಿದೆ. ಅದರ ಕೆಳಸದಗಳು ಕೆಂಪುಬಣ್ಣವಾಗಿವೆ. ವರ್ಣಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಕಾರದಿಂದ ಲಕಾರದವರೆಗೂ ಇರುವ ಐವತ್ತು ವರ್ಣಗಳೇ ಇದ್ದು, ಚಾರಿ ಪುನರಾವರ್ತಿತವಾಗಿ ಸಾವಿರದಳಗಳಲ್ಲೂ ತುಂಬಿವೆ. ಅದರ ಅದರೂ ಪಲ್ಲಿ ಹಂಸವಿದೆ. ಅದರ ಮೇಲೆ ಗುರುಪಾದ ಪದಮಶಿವಧಿವ್ಯಾನೆ. ಗುರುವಿನ ಮೇಲೆ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರ ಮಂಡಲಗಳಿವೆ; ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಮಹಾವಾಯು; ಮಹಾವಾಯುವಿನ ಮೇಲೆ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರವೂ ಅದರ ಮೇಲೆ ಮಹಾ ಶಂಖಧಿಯೂ ಇವೆ. ಚಂದ್ರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ ಮಿಂಚಿನಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ತ್ರಿಕೋಣವೂ ಅದರಲ್ಲಿ ತಾಮರದಂಟಿನ ತಂತುವಿನ ನೂರದಷ್ಟು ತೆಳುವಾದ, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ ಪಾಗೂ ಕೆಳಮುಖವಾದ ಚಂದ್ರನ ಪದಿನಾರನೆಯ ಕಲೆಯಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೋಷಲೆಯಿದೆ. ಅದು ಕೆಳಮುಖವಾಗಿದ್ದು ಕೂದಲು ತುದಿಯ ಸಾವಿರದರಲ್ಲಿ ಒಂದರಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಬಣ್ಣ ಕೆಂಪು. ಈ ಕಲೆಯ ಕೆಳಗೆ ಅಮೃತನಾದದ ರೂಪಿಣಿಯರೂ ನಿರ್ದೋಷಿಣಿ ಎಂಬ ಅಗ್ನಿಯಿವೆ. ಇವರ ಮೇಲೆ ನಿರ್ದೋಷಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಿವಶಕ್ತಿಯವರ ಪರಮಿದುವಿದೆ. ಅದು ಕೇವಲೋರೂಪದ್ದು ಪಾಗೂ ಹಂಸರೂಪದ ನಿರ್ದೋಷಶಕ್ತಿ. ಅದು ಕೂದಲು ತುದಿಯ ಕೋಟಿಯಲ್ಲೊಂದರಷ್ಟು ತೆಳುವಾದುದು. ಈ ಹಂಸನೇ ಜೀವ. ಬಿಂದುವಿನಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪದ ಶೂನ್ಯವಿದೆ. **

ಸಹಸ್ರಾರ ಚಕ್ರವು ನೈತ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಸಹಸ್ರ, ಎಂದರೆ ಅಸಂಖ್ಯಾತ, ಎಂದರ್ಥವಾದ ಧೌತಿಕವಾದ ಅಥವಾ ರೂಪತೆಯನ್ನು ಕಾಣಬೇಕು. ಇದು ಸತ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯರೋಹಕ್ಕೂ ದೇಹದಲ್ಲಿ ವೀರ್ಯರೂ, ಜೀವರಸಗಳೂ ಆಶ್ರಯವಾಗಿದೆ. ಇದು ಪರಬ್ರಹ್ಮದ ಸ್ವಾನಾಮದಿಂದ ನಿರುಪಾಧಿಕವಾದುದು.

ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರವು ಛೇತ್ತಿಯಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ: ತಲೆಯ ಮೇಲ್ಭಾಗದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ, ಬೆತಕಲೆಯ ಮೂಳೆಗಳಿಗೂ (occipital) ಮತ್ತು ಕಣಾಲದ ಪಾರ್ಶ್ವ ಮತ್ತು ಮೇಲ್ಭಾಗದೊಳಗಿನ ಕೋಡಿ ಮೂಳೆಗಳಿಗೂ ಮಧ್ಯೆ ಬಿಡಲ್ಪಟ್ಟಿರುವ ಪ್ರವೇಶದೇ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರ ಅಥವಾ ಮುಳೇಶಿ (anterior fontanelle). ಇದು ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವಿನ ಅನಾಸವಾದುದರಿಂದ ದಹಮದ್ವಾರವೆಂದೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರುಂಟು. ದೇಹವು ಬೆಳೆದವಾಗಿದ್ದ ಈ ದ್ವಾರವು ಮುಚ್ಚುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಜೀವವು ದೇಹವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಇದರ ಮೂಲಕವೇ. ಈ ಸಹಸ್ರಾರ ಚಕ್ರದಿಂದ ಕೆಳಗಿಳಿಯುತ್ತ ಬಂದ ಪಾಗುಳ್ಳ ಅದಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವಗಳ ಮತ್ತು ಉಪಾಧಿಗಳ ಸಂಪರ್ಕವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಹೋಗಿ ಮೂಲಾಧಾರದ ಬಳಿಯಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ತಲುಪುವ ವೇಳೆಗೆ ಅವಿದ್ಯಾಸ್ವರೂಪವಾಗಿಬಿಟ್ಟು ಮೂಲಾಧಾರ

67 ಗ: ಸುಧಾಧರೀ.

225 ಪೂರ್ಣಾನಂದಸ್ವಾಮಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., 39-49, ಪು. 56-25.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಈ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಇದೇ ವಾಯದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ವದಿಸಿಕೊಂಡುಬೋಗಿ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದ ಮೂಲಕ ವಾಪಿಸಬೇಕು. ಅದುವರಿಂದ ಬೋಗಿಗಳು ಕುಂಠಲಿನ ಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸಿ ಮೂಲಾಧಾರದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದವರೆಗಿನ ಸುಸುಮ್ಮಾ ಮಾರ್ಗವನ್ನೂ ಇತರ ನಾಡಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕುನ್ನಿಗೊಳಿಸಿ, ಸುಷುಮ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವು ನಿರರ್ಗಳವಾಗಿ ಸಂಚರಿಸುವಂತೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ; ಹಾಗೂ ಬೇರವರನ್ನು ವಿವರ್ಜನವಾಗ ಅವರ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ ವಿಮೋಚನೆವರಿಯುತ್ತದೆ.

ಸೂ ಬಲೋದದಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರಾರ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಪರತ್ವರವಾಮದು ಸಿಂಧುಲ್ ಗೋಳಗಳು. ಅವನ್ನು ಅಧುನಿಕ ಶರೀರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ :

Our intelligence can no more realise the immensity of the brain than the extent of the sidereal universe. The cerebral substance contains more than twelve thousand millions of cells. These cells are connected with one another by fibrils, and each fibril possesses several branches. By means of these fibrils, they associate several trillions of times. And this prodigious crowd of tiny individuals and invisible fibrils, despite its undreamed of complexity, works as it were essentially one.³³⁶

The cerebral hemispheres form the largest part of the brain, and when viewed together from above, assume the outline of an ovoid mass broader behind than in front, the greatest transverse diameter corresponding with a line connecting the two parietal tuberosities. The hemispheres are incompletely separated by a deep median cleft named the longitudinal cerebral fissure and each possesses a central cavity termed the lateral ventricle.³³⁷

ಸಹಸ್ರಾರವನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಂಮೋಹನ ಶಂಕ್ರವು ಸಹಸ್ರಾರಕ್ಕೂ ಅದರ ಕೆಳಗಿನ ಎಲ್ಲಾ ಚಕ್ರಗಳಿಗೂ ನಾಡಿಗೆಗೂ ಅಮೃತವನ್ನು ಸುರಿಸುವ ಅರ್ಥಚಂದ್ರನನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ :

ಇಂದುರ್ಬಲಾಟಿದೇಶೇ ಚ ತದೊದ್ದೇ ಬೋಧಿಭೀ ಸ್ವಯಮ್ |
ತದೊದ್ದೇ ಧಾತಿ ನಾದೋ ಸಾವರ್ಧಚಂದ್ರಾತ್ಮತಃ ಪರಃ ||
ತದೊದ್ದೇ ಚ ಮಹಾನಾಡೋ ಲಾಂಗಲಾತ್ಮಕಿರುಚ್ಚುಃ |
ತದೊದ್ದೇ ಚ ಕಲಾಪೋಕ್ತೇ ಲಂಚೀತಿ ಯೋಗವಜ್ಞಫಾ |
ಉಷ್ಣೋ ತು ತದೊದ್ದೇ ಚ ಯಮ್ ಗತ್ವಾ ನ ನಿವರ್ತತೇ ||³³⁸

ಅಗಮಗ್ರಾದ್ಯನು ಪಂಚಾಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನೇ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ :

ತದಂತರೇ ಪರಂ ಕೊನ್ಯಂ ವಿಮರ್ಶಾಭೋ ವ್ಯಮೃತಮ್ |
ಬಾಲಾದಿಶ್ಚಕ್ರಫಾ ತತ್ರ ಕಲಾ ಮೋದತ್ಯಧೋಮಯೇ ||
ಪ್ರವಂತೀ ಸೌಧಧಾರಾಂ ವೈ ಚಂದ್ರಾಧಾರಾಂಗವಿಭುಂಗುರಾ ||³³⁹

336 ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್ ಕ್ಯಾರಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 97-98. 337 ಗ್ರೀ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 97.

338 ಸಮ್ಯಕ್ಪದನಶಂಕರ, ಉದ್ಯೋತಿ, ಭೂರ್ವಾಸಂವತ್ಸಾಹಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., 39 ಮತ್ತು ಭಾಷ್ಯ, ಪು. 59.

339 ಅಗಮಗ್ರಾದ್ಯನು ಪಂಚಾಪಾದಿ, ಉದ್ಯೋತಿ, ಭೂರ್ವಾಸಂವತ್ಸಾಹಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., 49, ಭಾಷ್ಯ, ಪು. 78.

2. ಹಿಂದೋತ್ಕೃತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಈ ಚತುರ್ಥೀಚಂದ್ರನ (ಕುಮಾರೀಚಂದ್ರನ) ಆಕಾರದ ಕುಪದವನ್ನು ಅಭುಧಿಶ ಶರೀರಾತ್ಮಜ್ಞರೂಪಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತಾರೆ :

The longitudinal fissure of the cerebrum contains a sickle-shaped process of dura mater, named falx cerebri and the anterior cerebral vessels. In front and behind, the fissure completely separates the cerebral hemispheres from each other; in the middle, however, it only extends down to a great central white commissure, named the *corpus callosum*, which connects the hemispheres across the median plane.³⁴⁰

ಅವಲಾಭನು ಸಹಸ್ರಾರವನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ :

Lastly, the thousand petalled lotus Sahasrara corresponds to the upper cerebrum of the physical body, with its cortical convolutions. . . . Just as all powers exist in the seat of voluntary action, so it is said that all the fifty " letters " which are distributed throughout the spinal centres of the Sushumna exist here in multiplied form- that is, 50x20. The nectar-rayed moon is possibly the underpart of the brain; the convolution or lobes of which, resembling half-moons, are called Chandrakala, and the mystic mount Kailasa is undoubtedly the upper brain. The ventricle connected with the spinal cord is also semilunar in shape.³⁴¹

ಪ್ರಚೀಂದ್ರನಾಭನು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ :

And lastly, the Sahasrara Chakra, thousand lobed, the upper cerebrum with its lobes and convolutions, the special and highest seat of Jiva, the soul.³⁴²

ಕುಂದರಿಭೀಮಚಂದ್ರನ ಚಕ್ರಗಣಿತೆಯೇ ನಾಡಿಗ್ರಂಥಿಗಳನ್ನು ಅಧಾರಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಛ್ರೂಗ್ರಂಥಿ, ವಿಷ್ಣುಗ್ರಂಥಿ ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಗ್ರಂಥಿಗಳೆಂಬ ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಸುಸುಮನ್ಯ ಮಾಗಳಾದ್ದಿ ಭೇದಿಸಿ ಸಹಸ್ರಾರವನ್ನು ಕುಂದರಿಭೀಮು ಕಲುಷಿತರೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಡಿಗ್ರಂಥಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಅದೇಶವಿದ್ದಿ ಸಮಾನಾಂತರವಾದ ನದಿಗ್ರಂಥಿಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅಭುಧಿಶ ಶರೀರಾತ್ಮಜ್ಞ ಹೀಗೆ ಪರಿಗಣಿಸುತ್ತದೆ :

Ganglia are aggregations of nerve cells found on some peripheral nerves. They are present on the posterior roots of the spinal nerves. . . . Each ganglion is invested by a smooth, firm, membranous envelope consisting of fibro-areolar tissue; this envelope is continuous with the perineurium of the nerves and sends numerous processes into the

340 ಕ್ರೈ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 997.

341 ಅಪರಾಜ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 149.

342 ಪ್ರಚೀಂದ್ರನಾಭಸೀಲ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಉಪ್ಪುತಿ, ಅಪರಾಜ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 156.

interior of the ganglion ... In the spinal ganglia the cells are large, unipolar and occur in groups round the periphery.¹⁴

ಯೋಗದೇವತೆಯವರ ಎಷ್ಟತ್ತಿರಬಹುದೆಂಬ ಸಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದಾ, ಹಿಂಗಳಾ ಮತ್ತು ಸುಮಮ್ನಾಗಳೇ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಧಾನವಾದವುಗಳು. ಈ ಎಷ್ಟತ್ತಿರಬಹುದೆಂಬ ಸಾಧಿಗಳೂ ದೇಹಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಗೆಡ್ಡೆಯೊಂದರಿಂದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ವಿಕಿರಣವೊಂದುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಇದಾ, ಹಿಂಗಳಾ ಮತ್ತು ಸುಮಮ್ನಾಗಳು ಕೂಡುವವಸ್ಥಾ. ಇವಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದನ್ನೇ ಸಾಧಕೆಂದವೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಮೂರು ಸಾಧಿಗಳು ಮತ್ತೆರಬಹುದು ಎಂದರೆ ದ್ವಂದ್ವಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಲಲಾಟಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸಂಭಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಷ್ಟಗ್ರಂಥಿ ಮತ್ತು ರುದ್ರಗ್ರಂಥಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಮೂರು ಗ್ರಂಥಿಗಳು ತಮ್ಮ ಶೇಖರಣೆ ಮತ್ತು ಮೇಲಿನ ಸಾಧಿ ಚಕ್ರಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಲಿಂಗದ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಕಾಮರೂಪಕವಾದ ಸಾಧಕಚಕ್ರದ ಬಳಿಯಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯು (ಮುಕ್ತಪ್ರಿಯೇಣಿ) ಸೃಷ್ಟಿಸತ್ತ್ವವನ್ನೂ, ರಸ್ತೆಪರಿಚಲನೆಯ ಮೂಲಕ ದೇಹದ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳಿಗೂ, ಆಹಾರದನ್ನೂ, ಪೋಷಣೆಯನ್ನೂ ಒದಗಿಸುವ ಹೃದಯದ ಸ್ವಾಭವದ ಅಪಾರತ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಎಷ್ಟಗ್ರಂಥಿಯು ಸ್ಥಿತಿಸತ್ತ್ವವನ್ನೂ, ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಶಕ್ತಿಗಳ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ, ಅದರ ಸಾವಿರೊಂದೇ ಇಡೀ ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಾವಸ್ತುಂಟುಮಾಡುವ ಮಿಡುಳನ ಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ (ಹಣೆಯ ಸ್ವಾಭವದಲ್ಲಿ) ಆಜ್ಞಾಚಕ್ರಾಂತರ್ಗತವಾಗಿರುವ ಸಂಹಾರದನ್ನೂ ಈ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಕುಂಠಲಿನಿಯು ನೋಕ್ಷಮಾಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವಾಗ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಈ ಮೂರು ಗ್ರಂಥಿಗಳನ್ನೂ ಭೇದಿಸುತ್ತಾಳೆ.

ವಿಶ್ವತ್ಯ, ತ್ರೈಜ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಜ್ಞಗಳೆಂಬ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಕುಂಠಲಿನ ಮತದಂತೆ ಶ್ರೀ ಕಂಕರಭಗವತ್ಪಾದರು ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ಸೌಂದರ್ಯಪರೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀವೇದಿಯು ಕುಂಠಲಿನಿಯೊಬ್ಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ವ್ಯಾಸಾರೋಕ್ಷಿಸ್ತರ ಧರಿಸಿ ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸುತ್ತಾಳೆ. ಅಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವೇ ತಾನೆಂದು ಸಾಧಕನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಮೂಲಾಧಾರದಲ್ಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯು ಭೇದಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ವಿಶ್ವತ್ವವೆನಿಸುವ ಬಹುಮಾಪಾರವು ಉಪಸಂಹೃತವಾಗುವುದು. ಸಂತರ ಕುಂಠಲಿನಿಯು ಮಹೇಶ್ವರಚಕ್ರದ ಅಂತ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗ...ಅಪಾರತಚಕ್ರದಲ್ಲಿ-ವಿಷ್ಣುಗ್ರಂಥಿಯು ಭೇದಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಅಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ತ್ರೈಜಸತ್ತ್ವವೆಂಬ ಸ್ವಸ್ವಪದ್ಧತವಾದ ಸವಿಶ್ವಸಮಾಧಿ ಸ್ಥಿತಿಯ ಉಪಸಂಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಾಧಿಯ ಅಧ್ಯಾವಸ್ಥೆ ಬೇರೆಬೇರೆ, ಕುಂಠಲಿನಿಯು ಅಜ್ಞಾಚಕ್ರವನ್ನು ದೇವದಾಗ ಬುದ್ರಗ್ರಂಥಿಯು ಭೇದಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಪ್ನಸಾದೃಶ್ಯವೂ ಸಾಕವಾಗಿ ನಾಟು ಎಂಬುದು ಹೋಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಜ್ಞತ್ವವೂ ಭೇದಿಸಲ್ಪಡುವುದು. ಆಗ ಕುಂಠಲಿನಿಯು ಸಹಸ್ರಾರದಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿ ಅಮೃತತ್ವವನ್ನೊಬ್ಬಿ ಮಾಡುತ್ತಾಳೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯೆಂಬ ಕಂಠಕ್ಕೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾದುದು ಕಾಡ ಈಕ್ಷಿದ. ಮಿಡುಳುಬಳ್ಳಿಯು ಕಡಲಿನಿಂದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ತಂತುವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ (filum terminale) ಮೊದಲು ಅಸಮಾಪ್ತ ಎಳೆಗಳು ಸೇರಿ ಕುದುರೆಯ ಬಾಲದಂತಹ ಒಂದು ಗೊಂಚಲನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ಗೊಂಚಲಿಗೆ ಕಾಡ ಈಕ್ಷಿದ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಅದನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದೆ:

As already explained, the nerve roots of the lumbar and sacral nerves are almost vertical in direction. On this account, they form a

sheaf surrounding the filum terminale in the lower part of the subarachnoid space. This sheaf bears a resemblance to a horse's tail and is called *cauda equina* on this account.³⁴⁴

ಅನಾಹತಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುಗ್ರಂಥಿಗೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾದುದು ಇನ್ ಫೀರಿಯಲ್ ಸರ್ವಿಕಲ್ ಗ್ಯಾಂಗ್ಲಿಯನ್.³⁴⁵

ಅಷ್ಟಾಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ರುದ್ರಗ್ರಂಥಿಗೆ ಸ್ಥೂಲದೇಹದಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾಂತವಾದುದು ಸ್ಪೀನೋಪಲಟಿನ್ ಗ್ಯಾಂಗ್ಲಿಯನ್. ಅದು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿತವಾಗಿದೆ :

The **sphenopalatine ganglion** is the largest of the peripheral ganglia of the parasympathetic system. It is deeply placed in the pterygopalatine fossa, close to the sphenopalatine foramen and in front of the pterygoid canal. It is somewhat flattened, of a reddish-grey colour, and is situated just below the maxillary nerve as it crosses the fossa. Although it is *connected functionally with the facial nerve*, its topographical relations with the maxillary nerve and its branches are intimate.

The *motor or parasympathetic root* is formed by the *nerve of the pterygoid canal*, which enters the ganglion posteriorly. Its fibres are believed to arise from a special lacrimatory nucleus in the lower part of the pons and they run in the facial nerve and its greater superficial petrosal branch before the latter unites with the deep petrosal nerve to form the nerve of the pterygoid canal. These preganglionic fibres are relayed in the ganglion and the postganglionic fibres follow a complicated course to gain their destination. Leaving the ganglion in one of the ganglionic branches, they join the maxillary nerve and pass into its zygomatic branch. Thence they run in the zygomatic temporal nerve and later leave it in the communicating branch by which it is connected to the lacrimal nerve. In this way, they reach the lacrimal gland, to which they supply secreto-motor fibres.

The *sympathetic root* is also incorporated in the nerve of the pterygoid canal. Its fibres, which are postganglionic, arise in the superior cervical ganglion and travel in the internal carotid plexus and the deep petrosal nerve.

The *branches* which appear to arise from the sphenopalatine ganglion are, for the most part, derived from the maxillary nerve through its ganglionic branches, and, though intimately related to the ganglion, have no functional connection with it. They include orbital, palatine, nasal, and pharyngeal branches. (*et seq.*)³⁴⁶

344 ಗ್ರೀ. ಉ. ಗ್ರಂ. ಪು. 909. 345 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 1171. 346 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 1074.

ಗೀತಸಂಸ್ಥಾನಕ
ಸ್ಥಾನಗಳು

ಅನಾಪತದಲೇ ಪೂರ್ವೇ ಸ್ವಮೇ ಚೈಕಾದಲೇ ತಥಾ |

ಪ್ರಾಪ್ತಲೇ ಚ ಸ್ಥಿತೋ ಜೀವೋ ಗೀತಾದೇಃ ಸಿದ್ಧಿಮುಚ್ಯತೆ || 140 || 189

ಅನಾಪತಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವದಿಂದ ಎಂಟನೆಯ ಮತ್ತು ಹಾಗೆಯೇ ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಜೀವನು ಗೀತ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಮನುಷ್ಯಜೀವದ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮಾಡಲು ಕಾದಂಬರಾಗಿದ್ದ 'ತತ್ವ ನಾರೋಪಯೋಗಿವ್ಯಾಖ್ಯಾನುಪಂ ದೇಹಮುಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯವನ್ನು ವಾರ್ಧಕನವರು ಈಗ ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೇಲೆ ಜೀವದ ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನು ಉಪಸ್ಥಿತನಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನಿಗೆ ಗೀತಾದಿಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನುಮುಂದೆ ವರ್ಣಿಸಲಾಗುವುದು. ಗೀತಾದಿಗಳು ಎಂದರೆ ಗೀತ, ವಾದ್ಯ ಮತ್ತು ನೃತ್ಯಗಳು.

ಹೀಗೆ ಈಶಾ, ವಿವೇಕ ಮತ್ತು ಅಹಂಕಾರಗಳು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗಿರುವ ದಳಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಜೀವನು ದೇಹಭಾರಣೆಮಾಡಿದರೆ ಆ ದೇಹವು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೂ ಅಥಿಲಾಜೆಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ; ಇವು ಜಂ, ಛಂ ಮತ್ತು ರಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳ ಧ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಅನ್ವದವಾದವುಗಳು. ಪದ್ಮಾಕ್ಷಾಪ, ಪ್ರಕಾಶ ಮತ್ತು ದಂಭಗೇಂಬ ತತ್ತ್ವಗಳು ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಎಂದರೆ ಫಂ, ಚಂ, ಥಾ ಎಂಬ ಮಂತ್ರಗಳನ್ನು ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಾ, ಮಗ್ನನಾಗುವಾಗ ಜೀವನು ದೇಹಭಾರಣೆಮಾಡಿದರೆ ಆ ದೇಹವು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನವೂ ಅಥಿಲಾಜೆಯೂ ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ.

ಇಂತಹ ವಿವರಗಳನ್ನು ವಾರ್ಧಕನವರನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾವುದ್ದರೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳನ್ನು ಅವನು ತನ್ನ ಅಧ್ಯಾತ್ಮವಿವೇಕದಿಂದಲೇ ಉದ್ಧರಿಸಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ತತುರ್ಥಪಪ್ಪದತಮೈರ್ವಗೀತಾದಿ ಸತ್ಯತೆ |

ವಿತುರ್ದೇಶಪ್ರವಾದೀನಿ ದಲಾಪ್ಯಪೌ ಶ್ರಿತಾನಿ ತು || 141 || 190

ನಾಲ್ಕು, ಆರು [ಮತ್ತು] ಹತ್ತನೆಯ ದಳಗಳಿಂದ (ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನುವುಬಿಂದು) ಗೀತ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಾಶವಾಗುತ್ತವೆ. ವಿರುದ್ಧಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಎಂಟನೆಯದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ಎಂಟು ದಳಗಳು [ಜೀವನೊಡನೆ] ನಿರಂದರಾದದೋ—

ದದ್ವುಗೀತಾದಿಸಂಸಿದ್ಧಿಂ ಜೋದಶಂ ತದ್ವಿನಾಶಕಮ್ |

ದಶಮೈಕಾದಲೇ ಪಶ್ವೇ ಅಲಸಾಯಾಂ ತು ಸಿದ್ಧಿ ದೇ || 142 || 191

— ಗೀತದೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಹದಿನಾರನೆಯದಾದದೋ ಅದರ(ಸಂಗೀತದ)ನಾಶವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂತುದು. ಅಲಸಾಚಕ್ರದಲ್ಲಾದದೋ ಹತ್ತು [ಮತ್ತು] ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ದಳಗಳು (ಅದರ) ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ.

ವಿರುದ್ಧ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಅಮೃತವನ್ನೂ ಪಡ್ಪಾದಿ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಜೀವನು ಧ್ಯಾನಿಸುವಾಗವಾಗ ದೇಹವು ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಅವಕ್ಕೆ ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದೂ, ವಿಷದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನವಾಗಿರುವಾಗ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಸಂಗೀತದ ನಾಶವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಲೇಕು.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ, ಪ್ರಕರಣ

ನಾಶಕಂ ಪ್ರಥಮಂ ತುರ್ಯಂ ಪಂಚಮಂ ಚ ದಶಂ ವಿಧಃ |

ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಸ್ಥಿತೋ ಜೀವಃ ಸುಧಯಾ ಸಂಪ್ಲುತೋ ಯಥಾ * || 143 || 192

ಮೊದಲನೆಯ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಮತ್ತು ಐದನೆಯ ದಳಗಳು (ಸಂಗತದ) ನಾಶವಸ್ಥೆಯು ಮಾರುವಂತಹವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಜೀವನು ಅಮೃತದಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿದ್ದೇ ಇದ್ದರೆ—

ಉಪಾಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸಂತೋಷಗಳ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ದಳಗಳನ್ನು ಜೀವನು ಧ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವಾಗ ದೇವವು ಜನಿಸಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಗತದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಿಯೂ, ಮದ, ಶೋಕ ಮತ್ತು ಬೇದಗಳೆಂಬ ದಳಗಳನ್ನು ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಹುಟ್ಟಿದರೆ ಸಂಗತನಾಶವೂ ಆಗುತ್ತವೆ.

ತುಷ್ಣೋ ಗೀತಾದಿಶಾರ್ವಾಣಿ ಸಪ್ರಕರ್ಷಾಣಿ ಸಾಧಯೇತ್ * |

ವಿಷಾಂ ಶೋಷೇಷು ಪತ್ರೇಷು ಚಕ್ರೇಷ್ವನೈಷು ಚ ಸ್ಥಿತಃ * || 144 || 193

—ತೃಪ್ತಿಯಿಂದಿ ಆತ್ಮವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮಾಡಿ ಪಡೆಯಬೇಕಾದ ಗುಣವೇ ಮೊದಲಾದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ನಾಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮತ್ತು [ಇವುಗಳನ್ನು] ಬೇರೆಯ ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ—

ವೇದಮಧ್ಯ

ಜೀವೋ ಗೀತಾದಿಸಂಸಿದ್ಧಿಂ ನ ಕದಾಚಿದವಾಪ್ನುಯೇತ್ |

ಆಧಾರಾದ್ ವ್ಯಂಗುಲಾದಿಧ್ಯಾಂ ಮೇಹನಾದ್

ವ್ಯಂಗುಲಾದಿಧ್ಯಃ || 145 || 194

—ಜೀವನು ಗುಣವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಪಡೆಯದು. ಆಧಾರ [ಚಕ್ರ] ದಿಂದ ಎರಡು ಅಂಗುಲಗಳಷ್ಟು ಮೇಲೆ, ಜನನಾಂಗದಿಂದ ಎರಡು ಅಂಗುಲಗಳಷ್ಟು ಕೆಳಗೆ—

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಚಕ್ರಗಳಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ದಳಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಗತದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಯೆಂದೂ, ಉಳಿದ ಯಾವ ಚಕ್ರದಲ್ಲಾಗಲಿ ಸಂಗತದ ಸಂದರ್ಶನವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಇದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದ್ದಿಂದ ಮುಂದೆ ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಕಡೆಯ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಅನಾಹತನಾದವನ್ನು ಯೋಗಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿ ಮೋಕ್ಷ ಮೊರೆತೆಸುವುದೇ ಈ ವಿಷಯ. ಇದನ್ನು ಯೋಗನಾಡಿಗಳ ಸ್ವಾಧೀನದಿಂದ ನಡೆಸಬೇಕು.

ಗ್ರಂಥದ ಉಳಿದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಆಹತನಾದದ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಸಾಧಕಂ

ವಿಕಾಂಗುಲಂ ದೇಹಮಧ್ಯಂ ತತ್ಪ್ರಜಾಂಘ್ರಿಸದಪ್ರಭಮ್ |

ತತ್ರಾಶ್ವೇ ಽಗ್ನಿಶಿಖಾ ತನ್ನೀ ಚಕ್ರಾಶ್ವಸ್ಥಾನ್ವಪಾಂಗುಲೇ || 146 || 195

—ಒಂದು ಅಂಗುಲದಷ್ಟು (ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ) ಪುಟಿಮಟ್ಟಿ ಚನ್ನದಂತೆ ಹೊಳೆಯುವ ದೇಹಮಧ್ಯ [ವಿದೆ]. ಅದರಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಾದ ಅಗ್ನಿಶಿಖೆಯಿದೆ, ಆ ಚಕ್ರದಿಂದ ಒಂಬತ್ತು ಅಂಗುಲಗಳ [ದೂರ]ದಲ್ಲಿ—

ಯೋಗದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ನಾಡಿಗಳೂ ಉಪಕ್ರಮಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದ ನಾಳಗಳೆಂದು ಅದಕ್ಕೆ ಅಶ್ರಯವಾದ ದೇಹಮಧ್ಯವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಈ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ದಾಖಲೆಮಾಡುವುದು ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಮಾಡುವುದೇ :

48 ಗ: ಯಥಾ; ಅ: ಯಥಾ. 49 ಗ: ಕಾರಯೇತ್. 7: ಕ: ಅನ್ಯೇಷ್ವಸ್ಯ 31.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ದೇಹಮಧ್ಯೇ ಶಿವಿಸ್ಥಾನಂ ತತ್ರಜಾಂಬೂನದಪ್ರಭವತ್ |
 (ಅಪ್ಪಾಸ್ತಂ ಸ್ವೀದನವಾಣಾಂತು) ತಸ್ಮಿನ್ಮಂದಿರವಮುಚ್ಚಲಮ್ |
 ಕಂದಸ್ಥಾನಂ ಮಮುಷ್ಯಾಣಾಂ ದೇಹಮಧ್ಯಂ ನವಾಂಗುಳಮ್ |
 ಚತುರಂಗವಮುಕ್ತೇಧಂ ಚತುರಂಗವಮಾಯತಮ್ |
 ಅಂತಾರ್ಕೃತಿ ತಿರಚ್ಛಾಂಚ ದ್ವಿಜಾಣಾಂ ಚ ಚತುರ್ದಶಮ್ || 147
 ದೇಹಮಧ್ಯೇ ಶಿವಿಸ್ಥಾನಂ ತ್ರಿಕೋಣಂ ತತ್ರಜಾಂಬೂನದಪ್ರಭಂ, ಮಮುಷ್ಯಾಣಾಂ || 148

ಜಾಂಬೂನದವೆಂದರೆ ಜಾಂಬೂನದಿಯಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಅದು ಕೋಚ್ಚಿಕೊಂದು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ) ದೊರಕುತ್ತಿದ್ದ ಚನ್ನವೆಂದರ್ಥ. ಸುವರ್ಣಕ್ಕೆ ಈ ಪದ್ಯಾಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಬುಗ್ಗೊದ ಮತ್ತು ಮಹಾಭಾರತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

ಅನ್ನಿ ಶಿವಿಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೆಲವರು ಹೃದಯವೆಂದೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ದೇಹಮಧ್ಯವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಹೃದ್ಭುಕೋಕೋರ್ಧ್ವಂ ಪ್ರಸ್ತುತ್ಪಾಢಲಃ ಕಣಃ |
 ಹೇಮಧ್ವನುರವತ್ಪಾಂಥ್ಯವಿಮ್ಬಜಿವ ಇವಾಂಬುದೇ || 149
 ತಸ್ಯಮಧ್ಯೇ ವಹ್ನಿಶಿಖಾ ಲಯೋಯೋಧ್ವಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾ |
 ನೀಲಕೋಯದಮಧ್ಯಸ್ಥಾ ವಿದ್ಯುರ್ದೇವೀವಭಾಸ್ವರಾ ||
 ನೀವಾರಣ್ಯಕವತ್ ತನ್ವೀ ಹೀತಾ ಭಾಸ್ವತ್ಪಾಣಿವಮಾ |
 ತಸ್ಯಾಃ ಶಿಖಾಯಾ ಮಧ್ಯೇ ಪರಮಾತ್ಮಾ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಾ || 150
 ಅಪ್ಯವತ್ಸಂತು ಹೃತ್ಪದ್ಯಂ ದ್ವಾಪ್ರಿಕೃತಾಕೇಶರಾಸ್ತವಮ್ |
 ತಸ್ಯಮಧ್ಯೇ ಸ್ಥಿತೋ ಭಾನುಭಾಸುಮಧ್ಯೇ ಗತತ್ವಶೀ |
 ಶಶಿಮಧ್ಯಗತೋ ವಹ್ನಿವಗ್ನಿಮಧ್ಯಗತಾ ಪ್ರಭಾ || 151

ದೇಹಸ್ಯ ಕಂದೋಃ ಸ್ತುತ್ಕೇಧಾಯಾಮಾಭಾಂ 71 ಚತುರಂಗುಲಃ |
 ಬ್ರಹ್ಮಗುಂಧಿರಿತಿ ಪೋಕ್ತಂ ತಸ್ಯ ನಾಮ ಪುರಾತನೈಃ || 147 ||

196

—ಎತ್ತರ, ಅಗಲಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲಗಳಿರುವ, ದೇಹದ ಕಂದವಿದೆ. ಅದರ ಹೆಸರು ಬ್ರಹ್ಮಗುಂಧಿಯೆಂದು ಪುರಾತನರಿಂದ (ಮುನಿಗಳಿಂದ) ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ

71 ಕ : ಹೃತ್ ಸೇಧೋ ಯಾಽಪ್ಯಾಭಾಂ ;

347 ಶ್ರಿ ಶಿವಿಯಾತ್ಮನೋಪನಿಷತ್ತು, ಅಪ್ಪೇಕ್ಷರತಃ ಉಪನಿಷತ್, ಪು. 395.

348 ಜಾಂಬೂನದವತ್ತು, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 496.

349 ಯೋಗವಾಹಿನಿ, ಉಪಾಸನ ಪ್ರಕರಣ, 82, 2, ಪು. 139.

350 ಶ್ಲೋಕಿಯ ಅರಣ್ಯಕ, X, 13, 2.

351 ಭಾನುರಂದೂಪನಿಷತ್ತು, ಅಪ್ಪೇಕ್ಷರತಃ ಉಪನಿಷತ್, ಪು. 339.

2. ಪಿಂಡೋಕ್ತೃತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಗೆ ಸ್ತೋತ್ರದೊಳಿಹದ್ದಿ ಪರಶ್ವರನಾಗುವ ಕಾದ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರ ಎಂಬುದನ್ನು ಇವೇ ಪ್ರಕರಣದ 139 ನೇ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದೆ. ಅದನ್ನು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ವರ್ಣಿಸಿರುವ ಐತಿಹ್ಯದನೆ ಹೋಲಿಸಿ :

ಸ ಜೀವಃ ಪ್ರಾಣಾ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ವಾಲಾಗ್ರತಃಶ್ಚೈತಃ |

ಸಾಧಿಸ್ಯಾಣೇ ಸ್ಥಿತಂ ವಿಶ್ವಂ ಶುಕ್ಲತತ್ತ್ವಂ ಸುನಿಮಾಲಂ || 139

ಇಲ್ಲಿ 'ಸ ಜೀವಃ ಪ್ರಾಣಾ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು 'ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಜಮಾಲತಃ' ಎಂದು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಪ್ರಾಣಜಾಯುವನ್ನು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸುವುದರೊಡನೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಕಂದವು ಗುಡದ್ವಾರ ಮತ್ತು ಜನಸಾಂಗಮೂಲದ ಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿದೆ. ಅಂದಾಕಾರವಾಗಿದ್ದು ಪೋರಿಕೆಂವಾನ್ವತ ವಾಗಿರುವ ಇದು ಮೂಲಾಧಾರವಿಂಪ ಒಂಟತ್ತು ಅಂಗುಲಗಳ ಎತ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದು ಆ ಚಕ್ರದ ಸಾಲ್ವು ದಳಗಳನ್ನು ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿಯೇ ಇಹಾಸಿಂಗಲಾ ಸಾಧಿಗಳು ಸುಹಮೈಯನ್ನು ಸಂಧಿಸುವರು. ಇದು ಅವಿದ್ಯೆಯ ಅವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಪಾಗೃತವಾದ ಕುಂಠಲಿಧಿಯು ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಾಗ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಭೇದಿಸಿ ಅವಿದ್ಯಾಪಾಶವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಯೋಗಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುವ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಧಿಗಳೂ ಇದಿಂದಲೇ ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಮಿದುಳಿನ ಬಳ್ಳಿಯು ಸ್ತೋತ್ರದೊಳಿಹದ್ದಿ ಮಿದುಳಿನಿಂದ ಕೆಳಿರುವಿನ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಹರಡಿದೆ. ಅದರ ಕೊನೆಯು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೊನೆಯಾಗುತ್ತಬಂದು ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮತಂತು ವಾಗುವುದ್ದದೆ (filum terminale). ಇದರ ಮೊದಲು ಇರುವ ಸರಗ್ರಂಥಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯೆಂದು ಹೆಸರು.

ತಸ್ಯ ಧೇಃ ಸಾಧಿಚಕ್ರಂ ತು ದ್ವಾದಶಾರಮವಸ್ಥಿತಮ್ |

ಲೂಕೇವ ತಂತುಜಾಲಸ್ಯಾ ತತ್ರ ಜೀವೋ ಭ್ರಮತ್ಯಯಮ್ || 148 || 197

ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ದಳಗಳ ಸಾಧಿಚಕ್ರವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬಲಿಯಿದ್ದಿರುವ ಜೀವ ಶುಳುವಿನಂತೆ ಜೀವವು ತಿರುಗುತ್ತದೆ.

ಇದು ಬಹು ಮಂದರವಾದ ಪೌರಾಣಿಕನ ಉದಾಹರಣೆ. ಜೀವನು ತನ್ನಿಂದಲೇ ಬಲಿಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಕೊಂದು ಅದನ್ನು ಅವಾಸಸ್ಥಾನವಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಚಲನೆಗೆ ಈ ಬಲಿಯು ತಂತುಗಳನ್ನು ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಜೀವಿಯೇ ಜೀವನೂ ಸಾವಿರಾರು ಸಾಧಿಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಚಕ್ರವೆಂಬ ಬಲಿಯನ್ನು (ತನ್ಮೂಲಕ ಪ್ತಾಸ್ಯಾ ಆಶ್ರಯವನ್ನು) ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೂಲಕ ಬ್ರಹ್ಮರಂಭದವರಿಗೂ ಚಲಿಸಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಮತ್ತು ಪಾರೀಶ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತದೆ. ಈ ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಗೆ ಮನೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ :

ದ್ವಾದಶಾರೇ ಮಹಾಚಕ್ರೇ ಪುಣ್ಯಪಾಪವಿವರ್ಜಿತೇ |

ಪಾವತ್ಪ್ರವೋ ಭ್ರಮತ್ಯೇವಂ ಯಾವತ್ತ್ವಂ ನ ವಿಂದತಿ || 152

ತುಂದಮಧ್ಯಂ ತದಿಷ್ಟಂ ನೈ ತನ್ಮಧ್ಯಂ ಸಾಧಿಸ್ಯತೇ |

ತತ್ರ ಚಕ್ರಂ ದ್ವಾದಶಾರಂ ತೇಷು ವಿಷ್ಣವ್ಯದಿ ಮೂರ್ತಯಃ ||

352 ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 346.

353 ಯೋಗಸೂತ್ರಮಃ ಉಪನಿಷತ್ತು, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 405.

ಅಹಂ ತತ್ರ ಸ್ಥಿತಶ್ಚಕ್ರಂ ಭ್ರಾಮಯಾಮಿ ಸ್ವಮಾಯಯಾ |
ಅರೇಮ ಭ್ರಮತೇ ಜೀವಃ ಕ್ರಮೇಣ ವ್ಯುಜಸತ್ತಮ |
ತಂಕುಪಂಜರಮಧ್ಯಸ್ಥಾ ಯಥಾ ಭ್ರಮತಿ ಲೂತಿಕಾ ||
ಪ್ರಾಣಾಧಿರೂಢಶ್ಚರತಿ ಜೀವಂ ತೇ ಸ ವಿಶಾ ನಮಃ ||³⁵⁴

ತನ್ನದ್ದೇ ನಾಭಿಃ | ತತ್ರ ವ್ಯಾಧಾರಯತಂ ಚಕ್ರಂ | ತತ್ರ ಮಧ್ಯೇ ಪೂಜಾಸಪ್ರಚೋದಿತೋ
ವೀರೋ ಭ್ರಮತಿ | ತಂಕುಪಂಜರಮಧ್ಯಸ್ಥ ಲೂತಿಕಾ ಯಥಾ ಭ್ರಮತಿ ತಥಾಂಸೌ ತತ್ರ ವ್ಯಾಧಾರತಿ ||³⁵⁴

ತತ್ರ ಸಂಚಾರಯೇತ್ಪ್ರಾಣಾನ್ ಉದ್ದನಾರ್ಥವತಂತುನಾ ||³⁵⁵

ಜೀವನಿಗೆ ಚಲನೆ

ಸುಷುಮ್ನಯೋ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಮಾರೋಹತೈವರೋಹತಿ |
ಜೀವಃ ಪ್ರಾಣಸಮಾರೋಹೋ ರಜ್ಜ್ವಾಂ ಕೋಹ್ವಾ ಟಿಕೋ ಯಥಾ || 149 || 198

ಕೋಲಾಟದವನು (ವಂದ್ಯಜಾಲಿಕನು) ಹಗ್ಗವನ್ನೇರಿ ಇಳಿಯುವಂತೆ ಜೀವವು ಪ್ರಾಣವನ್ನೇರಿ
ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರವನ್ನು ಹತ್ತಿ ಇಳಿದು ಮಾಯುತ್ತದೆ.

ಭಾರತೀಯ ವಂದ್ಯಜಾಲಿಕರು ಹಗ್ಗವು ತನ್ನದ್ದಕ್ಕೆ ತಾನೇ ನೆಟ್ಟಿಗೆ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಯವ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ
ರೋಪ್‌ಟ್ರಿಕ್ ಎಂಬ ಚಮತ್ಕಾರವೊಂದಿದೆ. ಈ ರೋಪರು ಹೀಗೆ ಏಕ ಹಗ್ಗವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಜೀವನು ತನ್ನ
ಬಲಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಂತುವನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹತ್ತಿ ಇಳಿಯುವ ಹಾಗೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸುಷುಮ್ನಾಂ ಪರಿತೋ ನಾಡ್ಯಃ ಕಂದಾಂಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರತಃ |
ಕಂದೀಕೃತ್ಯ³⁵⁶ ಸ್ಥಿತಾಃ ಕಂಪಂ ಶಾಮಾಫಿಶ್ಚಸ್ತತೇ³⁵⁷ ತನುಮ್ || 150 || 199

[ನಾಭಿ]ಕಂದದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದವರೆಗೆ ಸುಷುಮ್ನಾನಾಡಿಯನ್ನು ಸುತ್ತಿಕೊಂಡಿರುವ ನಾಡಿ
ಗಳು ಕಂಪವನ್ನು ಗೆಡ್ಡೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವ ; [ಮತ್ತು] ಕವಲೊಡೆದು ಜೀವದಲ್ಲಿ ಹರಡಿಕೊಂಡಿವೆ.

ಮುಖ್ಯನಾಡಿಕಳು

ತಾಶ್ಚ ಛೇರಿತರಾಸ್ತಾಸು ಮುಖ್ಯಾಃ ಪ್ರೋಕ್ತಾಶ್ಚ ತಂದಳ |
ಸುಷುಮ್ನೇದಾ ಪಿಂಗಲಾ ಚ ಕುಮಾರಿಫ ಸರಸ್ವತೀ || 151 || 200

ಅವು ಜೀವಕವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ [ಈ] ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ :
ಸುಷುಮ್ನಾ, ಇದಾ, ಮತ್ತು ಪಿಂಗಲಾ, ಅಮೇಲೆ ಕುಮಾರಿ, ಸರಸ್ವತೀ,

ಗಾಂಧಾರೀ ಹಸ್ತಿಜಿಹ್ವಾ ಚ ವಾರುಣೀ ಚ ಯಶಸ್ವಿನೀ |
ವಿಶ್ವೋದರಾ ಶಂಖಿನೀ ಚ ತತಃ ಪೂಜಾ ಪಯಸ್ವಿನೀ || 152 || 201

72 ಅ, ಕ : ಕಂದೀಕೃತ್ಯ. 73 ಕ : ಶಾಮಾಫಿಶ್ಚಸ್ತತೇ.

354 ತ್ರಿವಿಬ್ರಾಹ್ಮಣೋಪನಿಷತ್ತು, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 395.

355 ಶಾಂಡೀರ್ಯೋಪನಿಷತ್ತು, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 496.

356 ಪುರೋಹಿತೋಪನಿಷತ್ತು, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 297.

2. ಹಿಂದೋಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣ

ಗಾಂಧಾರೀ ಮತ್ತು ಹಸ್ತಿಚಿಹ್ನಾ, ಮತ್ತು ವಾರುಣೀ, ಯವಸ್ಥಿನೀ, ವಿಶ್ವೋದರಾ, ಮತ್ತು
ಕಂಪಿನೀ, ಆ ಮೇಲೆ ಪೂಷಾ, ವಯಸ್ಥಿನೀ,

ಸುಮಮ್ನಾ

ಅಲಂಜುಗೇತಿ³⁵⁷ ತತ್ರಾಧ್ಯಾಸ್ತಿಸ್ತೋ ಮುಖ್ಯತಮಾ ಮತಾಃ |

ಸುಮಮ್ನಾ ತಿಸೃಷು ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ವೈಷ್ಣವೀ ಮುಕ್ತಿಮಾರ್ಗಗಾ³⁵⁸ || 153 || 202

[ಮತ್ತು] ಅಲಂಜುಸಾ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವೆಂದು
ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ. ಎಷ್ಟು ಅಧಿಕವತಿಯಾಗಿರುವ ಹಾಗೂ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಾದ
ಸುಮಮ್ನೆಯು [ಈ] ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು.

ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರವಿಂದ ಸಹಸ್ರಾರವರೆಗೂ ಇರುವ ಸುಮಮ್ನಾನಾಡಿಯಲ್ಲಿ ಕುಂಡರಿನಾ ಶಕ್ತಿಯು
ಜಾಗೃತನಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರವನ್ನು ತಲುಪಿದರೆ ಮೋಕ್ಷವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅದು 'ಮುಕ್ತಿ-
ಮಾರ್ಗಗಾ.'³⁵⁹ ಅದರ ನಾಡುಮಂಡಲಗಳನ್ನು ಹಿತಯೋಗಪ್ರದೀಪಿತಿಯಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:

ಸುಮಮ್ನಾ ಕೂನ್ಯಪದವೀ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಂ ಮಹಾಪಥಃ |

ವೃಶಾಭಂ ಕಾಂಧವೀ ಮಧ್ಯಮಾರ್ಗಾಕ್ಷೀತ್ಯೇಕಮಾಚರಾಃ ||³⁶⁰

ಸುಮಮ್ನಾನಾಡಿಯನ್ನು ತಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತದೆ:

ಮೂಲಾಧಾರಾತ್ ಸಹಸ್ರಾರಪ್ರದಂತರ್ಭ್ರಮ್ಯನಾಡಿಣಾ |

ಸಿದಾ ಸ್ವಾತ್ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರಂತಂ ತದಂತರ್ಭ್ರಾರಮುತ್ತಮಮ್ ||³⁶¹

ಯೇನ ದ್ವಾರೇಣ ಗಂತವ್ಯಂ ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಾಣಂ ನಿದಾನುಯಮ್ |

ಮುಖೇನಾಪ್ಯಾಧ್ಯ ತದ್ಬ್ರಹ್ಮರಂ ಪ್ರಸುಪ್ತಾ ಪರಮೇಶ್ವರೀ ||³⁶²

ಸುಮಮ್ನಾನಾಡಿಯ ಒಳಗಡೆ ವಜ್ರಾ ಎಂಬ ನಾಡಿಯೂ, ಅದರ ಒಳಗಡೆ ಚಿತ್ರೀ ಎಂಬ ನಾಡಿಯೂ
ಇವೆಯೆಂದು ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಕುಂಡಲಿನಿಯು ಬ್ರಹ್ಮದ್ವಾರವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವುದು ಈ ಚಿತ್ರೀನೆಯಿಂದಲೇ;
ಅಲ್ಲದೆ ನಾಡೀ ಚಕ್ರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಂಬಂಧವಾಗಿರುವುದೂ ಇದರಿಂದಲೇ. ಈ ನಾಡಿಯನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದೆ:

ಮಧ್ಯೇ ಸುಮಮ್ನಾ ತನ್ಮಧ್ಯೇ ವಜ್ರಾಪ್ಯಾ ಲಿಂಗಮೂಲತಃ |

ತನ್ಮಧ್ಯೇ ಚಿತ್ರೀ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ಬಿಸಂತುಸರೋದರಾ ||³⁶³

ತಸ್ಯಾ ಮಧ್ಯೇ ವಿಚಿತ್ರಾಪ್ಯಾ ಅಮೃತಪ್ರಾಪಿನೇ ಶುಭಾ |

ಸರ್ವತೇಜೋಮಯಾ ಸಾ ತು ಯೋಗಿನೀಹೃದಯಂಗಮಾ |

74 ಗ; ಅದರಿ 'ಆ' ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಅಲಂಜುಷಾ ಎಂದೇ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ.

75 ಅ: ಮಾರ್ಗಗಾ; ಅದರಿ, ಗ: ಮಾರ್ಗಗಾ.

357 ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಮುಖ್ಯ, ಹಿತಯೋಗಪ್ರದೀಪಿಕಾ, ಪು. 81.

358 ಮೂಲಮತಂತ್ರ, ಉದ್ವೃತ್ತಿ, ಪೂರ್ವಾಸಂಹ್ಯಾಮಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 102.

359 ಗೋರಕ್ಷಸಂಹಿತಾ, ಉದ್ವೃತ್ತಿ, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 103.

360 ಮೂಲಮತಂತ್ರ, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 101.

2. ಪಿಂಡೋಕ್ಷತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ವಿಸರ್ಗಾದ್ ಬಿಂದುವ್ಯಂತಂ ವ್ಯಾಪ್ಯ ತಿಷ್ಠತಿ ತತ್ತ್ವತಃ || 301

ತಸ್ಯಾಶ್ವಾಂತಗತಾ ತಿಷ್ಠೇತ್ ಚಿತ್ತಾನ್ಯಾ ಯೋಗವೃದ್ಧಾ |

ಪಂಚವರ್ಷೋಚ್ಚಲಾ ದೇವಿ ಪಂಚಭೂತಪ್ರಕಾಶಿನೀ |

ಪಂಚದೇವಾಃ ಪರ್ವಲಗ್ನಾಃ ಸಮ್ರಾಜ್ಞಾ ನಾಪಯೋ ಮಹಾಃ || 302

ಸುಷುಮ್ನಾ, ವಜ್ರಾ, ಚಿತ್ತಿಣೀ ನಾಡಿಗಳಿಗೆ ದೈಹಿಕ ಪದವ್ಯರತೆಯು ಹೀಗೆ ದೊರಕುತ್ತದೆ :

The central canal (ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯನ್ನು ಹೋಲಿಸಿ) traverses the entire length of the spinal cord. It is continued upwards through the lower part of the medulla oblongata and opens into the fourth ventricle of the brain ; below, it reaches for a short distance (5-6 cm.) into the filum terminale. In the lower part of the conus medullaris it exhibits a fusiform dilation (the terminal ventricle), which has a vertical measurement of from 8 to 10 mm., is triangular on cross-section with its base directed forwards, and tends to undergo obliteration after the age of forty years It is filled with cerebrospinal fluid and is lined with ciliated columnar epithelium (ependyma) (ಚಿತ್ತಾನ್ಯಾಯೋಚನೆ ಹೋಲಿಸಿ), which is encircled by a band of gelatinous substance termed the *substantia gelatinosa centralis* (ವಜ್ರಾನ್ಯಾಯೋಚನೆ ಹೋಲಿಸಿ). The part in front of the canal is thin and in contact with the white commissure : it contains a pair of longitudinal veins, one on each side of the medial plane.³⁶¹ (ಇದಾಪಿಂಗವಾಗಳೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ).

ಇದಾ.ಪಿಂಗವಾ

ಕಂಪಮಧ್ಯೇ ಸ್ಥಿತಾ ತಸ್ಯಾ ಇದಾ ಸನ್ಯೇತಫ ವಸ್ತೀಣೀ |

ಪಿಂಗಲೇದಾಪಿಂಗಲಯೋಶ್ಚ ರತಶ್ಚಂದ್ರಭಾಸ್ವರೌ || 154 ||

203

[ನಾಭಿ] ಕಂದದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಅದರ ಎಡಕ್ಕೆ ಇದಾ : ಆಮೇಲೆ ಬಲಕ್ಕೆ ಪಿಂಗವಾ [ಇದೆ].
ಇದಾ ಪಿಂಗವಾಗಳಲ್ಲಿ ಸೂರ್ಯ ಚಂದ್ರರು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ರಮಾತ್ ಕಾಲಗತೇರ್ಹೇತೋ ಸುಷುಮ್ನಾ ಕಾಲಶೋಷಿಣೀ |

ಸರಸ್ವತೀ ಕುಹೂಶ್ಚಾಸ್ತೇ ಸುಷುಮ್ನಾ ಯಾಸ್ತು ಪಾರ್ಶ್ವಯೋಃ || 155 || 204

[ಇವುಗಳು] ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಾಲದ ಚಲನೆಗೆ ಕಾರಣಗಳು. ಸುಷುಮ್ನೆಯು ಕಾಲವನ್ನು ನಾಶ
ಮಾಡುವಂತಹದು. ಸರಸ್ವತೀ [ಮತ್ತು] ಕುಹೂ ನಾಡಿಗಳು ಸುಷುಮ್ನೆಯ ಪಕ್ಕಗಳಲ್ಲಿವೆ.

ಸುಷುಮ್ನಾ ನಾಡಿಯೇ ಯೋಗತೇಜರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಧಾನವಾದುದು. ಇದು ಸೋಂಪದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ
ಕಲೆದುಬಿಂಬದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ನೆತ್ತಿಯವರೆಗೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿದೆ. ಮಿದುಳು ಬಳ್ಳಿಯ ಮಧ್ಯಭಾಗವಾದ ಇದರ

76 ಕ : ಹೇತುಃ ?

361 ಗೌತಮತಂತ್ರ, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 101.

362 ಶ್ರೀಕ್ರಮ, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 102.

363 ಶ್ರೀ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 912.

2. ಪಿಂಡೋತ್ಪತ್ತಿ-ಪ್ರಕರಣ

ಬಲ್ಲಾ ಕೆಂಪು. ಅದರೊಳಗಡೆ ಸೂರ್ಯನಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಿಸುವ ರೋಗಗುಣಪ್ರಧಾನವಾದ ವಜ್ರಾಸಾದಿಯಿದೆ. ವಜ್ರಾಸಾದಿಯಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯತೇಜಸ್ವಿನಿ ಸಾಗೂ ಸಾಕ್ಷಿಗಳಿಗುಣಪ್ರಧಾನವಾದ ಚಿತ್ತಿಣಿಯಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅಸ್ತಿ, ಸೂರ್ಯ ಮತ್ತು ಚಂದ್ರರುಗಳ ತತ್ತ್ವಗಳೆಲ್ಲ ಸಮವಸ್ತ್ರ, ವಜ್ರಾ ಮತ್ತು ಚಿತ್ರಾಸಾದಿಗಳಲ್ಲಿವೆಂತಾಯಿತು. ಸೂರ್ಯಚಂದ್ರರು ಕಾಲಗತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇದಾಸಿಂಗಳಾಗಳು ಕಾಲಗತಿಸೂಚಕವಾಗಿವೆ. ಭೂತಕಾಲವನ್ನಿ ಸೂಚ್ಯವಾಗುವ ಹುಟ್ಟಿನ್ನೂ ವರ್ತಮಾನದಲ್ಲಿ 'ಸಾಸು' ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೂ (ತನ್ನೂಲಕ ಎಲ್ಲ ರೋಗವ್ಯವಹಾರವನ್ನೂ), ಭವಿಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚ್ಯವಾದ ಸಾವನ್ನೂ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಮಾಡಿ ಕಾಲಾಂತರವಾದ ಬ್ರಾಹ್ಮೀ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ಸುಮಮ್ಮಯು ಕಾಲರೋಷಿಣೀ. ಪ್ರಾಣವಾಯುವ್ಯ ತಾವರೆಯ ತಿಳುವಾದ ಸಾಳದಂತಿರುವ ಚಿತ್ರಾಸಾದಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರವಹಿಸಿದಾಗ ಯೋಗಿಗೆ ಉತ್ಪನ್ನ ಅಪವ್ಯಯಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಲ್ಲದೆ ಅರೆಕ್ಷಿನ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್ಲನು ಕಾಲರಕ ಕಾಲಗತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಕೆಲವರ ಬೆಳವಣಿಗೆಯು ಸಿಂಹತೆರಿಗೆ ಮತ್ತು ಪ್ಯಾರಾಸಿಂಹತೆರಿಗೆ ಎಂಬ ಸರಕ್ರೆ(ದೇಗಳನ್ನೂ ಅಂಗಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಅಂತಃ-ಕಾಲಗತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.³⁶⁴ ಈ ಎರಡು ಸರಕ್ರೆದೇಗಳ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು (ಇದಾ ಮತ್ತು ಪಿಂಗಳಾಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿ) ನಿಶ್ಚಿಸಿದಲ್ಲಿ, ಬೆಳವಣಿಗೆಯೂ ಸಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ದೇಹವು ಕಾಲವನ್ನೇ ಅತಿಶಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲವನ್ನು ಬೆಳವಣಿಗೆ, ವಿಶಾಸ ಅಥವಾ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಗುರುತಿಸುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅಳೆಯಬೇಕಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ದೇಹದಮಟ್ಟಿಗೆ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯು ಸುಮಮ್ಮಿಯನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾಧಿಗಳ
ಸ್ಥಾನಗಳು

ಇದಾರೋಷಿ ಪೃಷ್ಠಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಗಾಂಧಾರೀವಸ್ತಿ ಚಿಹ್ನಕೇ |

ಕ್ರಮಾತ್ ಪೂರ್ವಾಯಶಸ್ವಿನೌ ಪಿಂಗಲಾಪೃಷ್ಠಪೂರ್ವಯೋಃ || 156 || 205

ಗಾಂಧಾರೀ [ಮತ್ತು] ಹಸ್ತಿಚಿಹ್ನಾಸಾದಿಗಳು ಇದಾ ಸಾದಿಯ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಇರುವಂತಹವುಗಳು. ಪೂಷಾ [ಮತ್ತು] ಯಶಸ್ವಿನಿಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಿಂಗಳಾಸಾದಿಯ ಹಿಂದೆ ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಇವೆ.

ವಿಶ್ವೋದರಾ ಮಧ್ಯದೇಶೇ ಸ್ವಾತ್ ಕುಹೂವಸ್ತಿ ಚಿಹ್ನಯೋಃ |

ಮಧ್ಯೇ ಕುಹೂಯಶಸ್ವಿನೋರ್ಮಾರುತೇ ಸಂಸ್ಥಿತಾ ಮತಾ || 157 || 206

ಕುಹೂ [ಮತ್ತು] ಹಸ್ತಿಚಿಹ್ನಾಸಾದಿಗಳ ನಡುವೆ ವಿಶ್ವೋದರಾ ಇದೆ. ಕುಹೂ [ಮತ್ತು] ಯಶಸ್ವಿನಿ ಸಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾರುತೇ ಇದೆ[ಯೆಂದು] ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ.

ಪೂರ್ವಾಸರಸ್ವತೀಮಧ್ಯಮಧಿಕೇಶೇ ಪಯಸ್ವಿನೀ |

ಗಾಂಧಾರೀಸರಸ್ವತೋರ್ಮಾರುತೇ ಪಶತಿ ಕಂಠಿನೀ || 158 || 207

ಪಯಸ್ವಿನಿಯು ಪೂಷಾ [ಮತ್ತು] ಸರಸ್ವತೀ ಸಾದಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದೆ. ಕಂಠಿನಿಯು ಗಾಂಧಾರೀ [ಮತ್ತು] ಸರಸ್ವತೀ ಸಾದಿಗಳ ನಡುವೆ ಇರುತ್ತದೆ.

77 ಅ ಮತ್ತು 7 ಗಳಲ್ಲಿ ವಾರಣಾ ಎಂದೇ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ.

364 ಅರೆಕ್ಷಿನ್ ಕ್ಯಾರಿಲ್, ಅ. ಗ್ರಂ., ಪು. 103, 154-182.

ಅಲಂಬುಸಾ ಕಂದಮಧ್ಯೇ ತತ್ರೇದಾಸಿಂಗಲೇ ಕ್ರಮಾತ್ |

ಸವ್ಯದತ್ತೀನಾಸಾಂಕಂ ಕುಪೂರಾಮೇಹನಂ ಪುರಃ ॥ 159 ॥ 208

ಅಲಂಬುಸಾ ನಾಡಿಯು ಕಂದಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ಇವಾ ಮತ್ತು ಸಿಂಗಲಾಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಎಹಗಡೆಯ ಮಗ್ಗು ಬಲಗಡೆಯ ಮೂಗಿನ ಬೊಳ್ಳೆಗಳ ಅಂಚಿನವರೆಗೂ (ವ್ಯಾಪಿಸಿವೆ). ಕುಪೂ ನಾಡಿಯು [ಇವುಗಳ] ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹನನಾಂಗದವರೆಗೂ ಇದೆ.

ಸರಸ್ವತ್ಯೂರ್ಧ್ವಮಾಬಿಹ್ನಂ ಗಾಂಧಾರ್ಯಾಃ ಪೃಷ್ಠತಃ ಸ್ಥಿತಾಃ |

ಅನಾಮನೇತ್ರಮಾಸವ್ಯಪಾದಾಂಗುಷ್ಠಂ ತು ಸಂಸ್ಥಿತಾಃ ॥ 160 ॥ 209

ಸರಸ್ವತಿಯು ಮೇಲುಮುಖವಾಗಿ ನಾಡಿಯವರೆಗೆ; ಗಾಂಧಾರಿಯು ಬಿನ್ನಿನವರೆಗೆ ಇದೆ ಎಹಗಡೆಯಿಂದ ಎಹಗಾರಿನ ಹೆಚ್ಚಿಟ್ಟಿನವರೆಗಾದರೋ—

ಪಸ್ವಿಜಿಹ್ವಾ ಸರ್ವಗಾ ತು ವಾರುಣ್ಯಥ ಯತಸ್ಥಿ ನೀ |

ಅಃ ಗುಷ್ಠಾರ್ಥ ದಕ್ಷಿಣಾಂಘ್ರಿಸ್ಥಾ ದೇಹೇ ವಿಶ್ವೋದರಾಃ ಪಿಲೇ ॥ 161 ॥ 210

—ಪಸ್ವಿಜಿಹ್ವಾ ಇಹುತ್ತದೆ. ವಾರುಣ್ಯದರೋ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ (ಬೀತವಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿವೆ). ಅಮೇಲೆ ಯಹ್ನಿನಿಯು ಹೆಚ್ಚಿಟ್ಟಿನಿಂದ ಬಲಗಾರಿನವರೆಗೂ (ಇಹುತ್ತದೆ). ವಿಶ್ವೋದರಾ ದೇಹದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಇದೆ.

ಕಂಪಿನೀ ಸವ್ಯಕಣಾಕಾಂಕಂ ಪೂಷಾ ಪ್ತಾಯಾಸ್ತುನೇತ್ರತಃ |

ಪಯಸ್ಥಿನೀ ತು ವಿತತಾ ದಕ್ಷಿಣಶ್ರವಣಾವಧಿ ॥ 162 ॥ 211

ಕಂಪಿನೀ ನಾಡಿಯು ಎಹಕಿವಿಯ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ [ಇದೆ]; ಪೂಷಾನಾಡಿಯಾದರೋ ಬಲಗಡೆಯವರೆಗೆ; ಪಯಸ್ಥಿನಿಯಾದರೋ ಬಲಕಿವಿಯವರೆಗೂ ಹರಡಿದೆ.

ಅಲಂಬುಸಾ ಪಾಯಮೂಲಮವಪ್ಪಥ್ಯ ॥ ಪೃವಸ್ಥಿತಾಃ |

ಏವಂವಿಧೇ ತು ದೇಹೇ ಽಸ್ಥಿನ್ಮಮಲಸಂಚಯಸಂವೃತೇ ॥ 163 ॥ 212

ಅಲಂಬುಸಾನಾಡಿಯು ಆಸನದ್ವಾರದ ಬುಕವನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ನೆಲಸಿದೆ. ಇಂತಹ ಕಪ್ಪಲಸಂಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಆವೃತವಾದ ಈ ತೆರನ ದೇಹದಲ್ಲಿ—

ಪ್ರಾಚೀನವಾರತದ ಕರೀರಾಪ್ರಜ್ಞರೂ ಶಾಂತ್ರಿಕರೂ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ನಾಡಿಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೀಜಹ್ಯಾಪಕವಾದ ಎಪ್ಪತ್ತೈರೆಯುಸಾವಿರ ನಾಡಿಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾದ ಹದಿನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಆಶಾಧ್ಯಾಯಗಳು ಹೇಳಿದರೂ ಕೆಲವರು ಮೂರುಲಕ್ಷ, ಮೂರೂವರೆ ಲಕ್ಷ ಅಥವಾ ಒಂದೂವರೆಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಾಡಿಗಳವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ಪ್ರಧಾನವಾದವುಗಳು ಪತ್ವೇ ಎಂದೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇಂತಹವರು ಸರಸ್ವತೀ, ವಾರುಣೀ, ವಿಶ್ವೋದರೀ ಮತ್ತು ಪಯಸ್ಥಿನೀಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನವೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಹತ್ತು ಅಥವಾ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪ್ರಧಾನ ನಾಡಿಗಳು ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ವೀರಭಾಗಗಳ ವಿವರವಲ್ಲಿಯೂ ತಂತ್ರವಾಕ್ಯಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರಪದವಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ:

78 ಕ: ಪೂಷಾ |

79 ಅ, ಕ: ಗಾಂಧಾರಿ.

80 ಕ: ಕಣಾಕಾಂಕಂ |

81 ಅ, ಕ: ಮವಲಂಬು.

2. ಸಿಂಧೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

మధ్యస్థకంఠరేఖామూర్తిశ్చ ముఖ్యా నాభ్యర్థకందర భవంతి । ఇదాపింగళానుమమ్మా
సరస్వతీవారుణీపుణానాభిజిత్వానయత్సీనిగవిశ్విద్యదేవీరంజనశృంగవినిగపయస్సినిగలంబుసాగాంధారిణి
నాభ్యర్థకందర భవంతి ॥ తత్త, సుమమ్మా విత్వాధారిణీ బేదిశ్చమంగళాణి తాతత్వేతి ॥ 365

వజ్రపదసముద్రాంత మణయశ్చైకవింతతిః ।
సుమమ్మాయాం స్థితాన్వర్ణే సునిశ్చే మణిగళా ఇవ ।
మోక్షమంగళే ప్రతిష్ఠా సా సుమమ్మా విత్వదంపిణీ ॥ 365
తత్త, కందస్యానే నాభ్యస్సముత్సన్నాస్సవస్తానాం ద్విసప్తతిః ।
తేషు నాదిగతశ్చేషు ద్విసప్తతిరుదాత్మతాః ॥
ప్రధానాః పాదావాహినీన్యో భూయస్తాను దత స్మృతాః ।
ఇదా పింగళా భీష సుమమ్మా తే వ్యతియతా ॥
గాంధారిణి తస్మిజిహ్వా తే పుణా భీష యత్సీనిగ ।
అలంబుసా కుమరశ్చైవ తంవిధి దతమీదా స్మృతా ॥ 367

తదినాభ్యు ప్రధాన నాదిగురు దేవదర్శి తదధిరువ బగీయన్ను కాంధిర్యోజనవత్తు రత్నాకర
దంతీయో వణిసుత్తపే :

సుమమ్మాభ్యుత్తవాత్సయోగః సరస్వతీకంజా భవతః ।
యత్సీనిగకంజామణ్యే వారుణీ ప్రతిష్ఠితా భవతి ।
పుణాసరస్వతీమధ్యే (త) పయస్సినిగ భవతి ।
గాంధారిణిసరస్వతీమధ్యే యత్సీనిగ భవతి ।
కందమధ్యే అలంబుసా భవతి ।
సుమమ్మా పుణాభాగే మోక్షాంతం రంజనభవతి ।
యత్సీనిగసోమ్మా తే వాదాంగుష్ఠాంతమివ్యతే ।
పింగళా దోషధ్వగాయోమ్యనానాంతా భవతి ।
యామ్యకణాంతం యత్సీనిగ భవతి ।
జిహ్వాయా అనిధ్యాంతం సరస్వతీ భవతి ।
ఆసవ్యకణాంతం అనిధ్యగా కంవిధి భవతి ।
ఇదాభ్యుత్తభాగాత్ సవ్యనేత్రాంతం గాంధారిణి తే భవతి ।
వాయుమూలాదధోనిధ్వగా అలంబుసా భవతి ।
వితాను తేకుందనాదిశ్చస్యా నాభ్యస్సంభవంతి ॥ 368

365 కాంధిర్యోజనవత్తు, ఆవ్యోక్తరత కాంధిర్యం, భు. 497.

366 యోగకంజామణ్యం, అదే గ్రంథ, భు. 556.

367 యోగతంజామణ్యం, అదే గ్రంథ, భు. 405.

368 కాంధిర్యోజనవత్తు, అదే గ్రంథ, భు. 497.

ಈ ನಾಡಿಗಳನ್ನು ದರ್ಶನೋಪನಿಷತ್ಪ್ರತಿ ಹೀಗೆಯೇ ವರ್ಣಿಸಿದೆ.³⁶⁹ ಅದರ ಯೋಗಚೂಡಾಮಣಿಯು ದಶನಾಡಿಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ :

ಇಹಾ ವಾಮೇ ಸ್ಥಿತಾ ಭಾಗೇ ದಕ್ಷಿಣೇ ಪಿಂಗಲಾ ಸ್ಥಿತಾ |
ಸುಹುಮ್ನಾ ಮಧ್ಯದೇಶತಃ ಗಾಂಧಾರೀ ವಾಮಚಕ್ರಪಿ ||
ದಕ್ಷಿಣೇ ಹಸ್ತಿಚಕ್ರಾ ಚ ಪೂಷಾ ಕರ್ಣೇ ಚ ದಕ್ಷಿಣೇ |
ಯಶಸ್ವಿನೀ ವಾಮಕರ್ಣೇ ವಾಸನೇ ವಾಪ್ಯಲಂಬುಸಾ ||
ಕುಂದಶ್ಚ ರಿಂಗದೇಶತಃ ಮೂಲಸ್ಥಾನೇ (ಚ) ಶಂಖನೀ |
ವಿಮಂ ದ್ವಾರಂ ಸಮಾಶ್ರಿತ್ಯ ತಿಷ್ಠತ್ ನಾಡಯಃ ಶ್ರಮಾತ್ (7) ||³⁷⁰

ಯೋಗಶಿಖೋಪನಿಷತ್ಪ್ರತಿ ಚತುರ್ದಶ ನಾಡಿಗಳಿಗೆ ವೈವಿಕ್ಯಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ :

ಅತಃ ಪರಂ ಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ನಾಡಿಚಕ್ರಸ್ಯ ನಿರ್ಣಯಮ್ |
ಮೂಲಾಧಾರದಕ್ಷಿಣೋಗಸ್ಥಾ ಸುಹುಮ್ನಾ ದ್ವಾರಚಾಂತಗಾ ||
ಮೂಲಾರ್ಧಾಭನ್ನವಂಶಾರ್ಧಾ ಬ್ರಹ್ಮನಾಡಿತಃ ಸಾ ಸ್ವ್ಯಂತಾ |
ಇಹಾ ಚ ಪಿಂಗಲಾ ಚೈವ ತಸ್ಯಾಃ ಪಾರ್ಶ್ವದ್ವಯಸ್ಯ ತೇ ||
ವಿಲಂಬಿಣ್ಯಮನುಷ್ಯತೇ ನಾಸಿಕಾಂತಮುಪಾಗತೇ |
ಇಹಾಯಾಂ ಬೇಮದೊಲೇಣ ವಾಯುರ್ದೇವೇನ ಗಂಧತಿ ||
ಪಿಂಗಲಾಯಾಂ ತು ಸೂರ್ಯಾಪ್ತಾ ಯಾತಿ ದಕ್ಷಿಣಪಾರ್ಶ್ವತಃ |
ವಿಕಂಚವೀತ ಯಾ ನಾಡಿ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ನಾಥೌ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ||
ತತ್ರ ನಾಡ್ಯಸ್ತಮುತ್ಪನ್ನಾಸ್ತಿದ್ಯಗೂರ್ವ್ವನುಧೇಗೀಮುಪಾಃ |
ತನ್ನಾಭಚಕ್ರಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ ಕುಕ್ಕುಟಂಧಮಿವ ಸ್ಥಿತಮ್ ||
ಗಾಂಧಾರೀ ಹಸ್ತಿಚಕ್ರಾ ಚ ತುಷ್ಣಾಕ್ಷೇತ್ರದ್ವಯಂ ಗತೇ |
ಪೂಷಾ ಚಾಲಂಬುಸಾ ಚೈವ ಶೋಕ್ತದ್ವಯಮುಪಾಗತೇ ||
ಕೂಲಾಸಾಮ ಮಹಾನಾಡಿ ತಸ್ಯಾದ್ ಭೂಮಧ್ಯಮಾಶ್ರಿತಾ |
ವಿಕ್ಷೋದೇಶ ತು ಯಾ ನಾಡಿ ಸಾ ಭುಂಕ್ಷೇತ್ಸಂ ಚತುರ್ವಿಧಮ್ ||
ಸರಸ್ವತೀ ತು ಯಾ ನಾಡಿ ಜಿಹ್ವಾಂತಂ ಪ್ರಸರ್ಪತಿ |
ನಾಕಾಹ್ವಯಾ ತು ಯಾ ನಾಡಿ ಪೀಠಾತಃ ಸರಲಂ ಕ್ಷಣಾತ್ ||
ಕ್ಷುತಮುತ್ಪಾತಯೇದ್ ಛ್ರಾಣೇ ಶ್ವೇತ್ಪಾಣಾಂ ಸಂಚರೋತಿ ಚ |
ಕಂಶಕೂಪೋದ್ರವಾ ನಾಡಿ ಶಂಖಿಣ್ಯಾಪ್ತಾ ಅಧೋಮುಖೀ ||
ಅನ್ಯಸಾರಂ ಸಮಾದಾಯ ಮೂರ್ಧ್ವಸಂಚನುತೇ ಸದಾ |
ನಾಭೇರಧೋಗತಾಸ್ತಿದ್ವೀ ನಾಡಯಸ್ಕುರಧೋಮುಪಾಃ ||

369 ದರ್ಶನೋಪನಿಷತ್ಪ್ರತಿ, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಅಶ್ವ.ಬಂಧ, ಪು. 74-75.

370 ಯೋಗಚೂಡಾಮಣಿಪುಷ್ಪಕೃತಿ, ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 406.

2. ಹಿಂದೋಕ್ತ ಶ್ರುತರೂಪ

ಮಹಂ ಶೈಶೇಶ್ ಕುಕೂರ್ದಾಡಿ ಮೂತ್ರಂ ಮುಂಚಿತೆ ವಾರುಣೇ |

ಚಿತ್ರಾಪ್ಯಾ ಸೀವಧೇನಾಡಿ ಕುಕ್ಷಮೋಚನಕಾರಿಣೇ || 271

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಲವೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಈ ನರಗಳನ್ನು ಸಮಾನಾಂತರವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು :

- 1) ಸುಮನಸ್ಸು : Canalis centralis in the spinal cord.
- 2) ಪಶ್ಚಾ : Substanta gelatinosa centralis ; Fibre of Reissner ?
- 3) ಚಿತ್ರಾ : Ciliated columnar epithelium ependyma.
- 4) ಇದಾ : Left sympathetic chain.
- 5) ಹಿಂಗಳಾ : Left gangliated cord of the (parasympathetic) chain.
- 6) ಗಾಂಧಾರೀ : Ilio hypogastric nerve (?)
- 7) ಹಸ್ತಿಚಿಹ್ವಾ : Left optic nerve.
- 8) ಕುಕೂ : Pubic nerve.
- 9) ಪುಂಜಾ : Right optic nerve.
- 10) ಅಲಂಬುಧಾ : Inferior haemorrhoidal nerve (?) coccygeal nerve (?)
- 11) ಯಶಸ್ವಿನೀ : Medial plantal nerve.
- 12) ಕುಂಭೀ : Left auditory nerve.
- 13) ಪಯಸ್ವಿನೀ : Right auditory nerve.
- 14) ಸರಸ್ವತೀ : Lingual nerve.
- 15) ವಿಕಸ್ತ್ರೀವರಾ : Right vagus nerve (?)
- 16) ವಾರುಣೀ : Left vagus nerve (?)

ಪ್ರಚೀನವ್ರತಾಥವ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ I, 2, 144-156 ಕ್ರೋಧಗಳಲ್ಲಿ ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಮೇಲ್ಕಂಡ ನಾಡಿಗಳಿಗೆ ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಮಾನಾಂತರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

1, 2, 3) Sushumna ; in the central channel of the spinal cord.
4) Ida, the left sympathetic chain, stretching from under the left nostril to below the left kidney in the form of a bent bow. 5) Pingala, the corresponding chain on the right. 6) Gandhari, to the back of the left sympathetic chain, supposed to stretch from below the corner of the left eye to the left leg. It was evidently supposed that some nerves of the cervical plexus came down through the spinal cord and joined on to the great sciatic nerve of the sacral plexus. 7) Hastijihva, to the front of the left sympathetic chain, stretching from below the corner of the left eye to the great toe of the left foot, on the same supposition as before.

Pathological facts were believed to point to a special nerve connectoin between the eyes and the toes. 8) Kuhu, the pubic nerve of the sacral plexus to the left of the spinal cord. 9) Pusha, to the back of the right sympathetic chain, stretching from below the corner of the right eye to the abdomen (a connected chain of cervical and lumbar nerves). 10) Alumbusha, the coccygeal nerves, proceeding from the sacral vertebrae to the urinogenitory organs. 11) Yashasvini, to the front of the right sympathetic chain stretching from the right thumb to the left leg (the radial nerve of the brachial plexus continued on to certain branches of great sciatic). 12) Shankhini, auricular branch of the cervical plexus on the left. 13) Payasvini, between Pusha and Sarasvati auricular branch of the cervical plexus on the left. 14) Sarasvati, to the right of the Sushumna, the hypoglossal nerve of the cervical plexus. 15) Visvodara, the nerves of the lumbar plexus ramifying over the lower trunk and limbs. 16) Varuni, the nerves of the sacral plexus ramifying over the lower trunk and limbs.²⁷²

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆ ಅನೇಕವಾದುದರಿಂದಲೂ ಆಯಾ ನಾದಿಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಲ್ಲದುದರಿಂದಲೂ ಇವು ಸಮಾಕರಣಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಾಚೀನವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ದೇವತಾ ಭಾತಿ
ಮುಕ್ತಿಗಳ
ಉಪಾಯ

ಪ್ರಸಾದಯಂತಿ ಭೀಮಂತೋ ಭುಕ್ತಿಂ ಮುಕ್ತಿಮುಪಾಯತಃ |

ತತ್ರ ಸ್ಯಾತ್ ಸಗುಣಾದ್ ಧ್ಯಾನಾದ್ ಭುಕ್ತಿಮುಕ್ತಿಃ ||

ನಿರ್ಗುಣಾತ್ || 164 || 213

—ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದವರು ಐಹಿಕಭೋಗ ಮತ್ತು ಮೋಕ್ಷಗಳೆರಡನ್ನೂ [ತತ್ತ್ವ] ಉಪಾಯದಿಂದ ಸಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆಲ್ಲಿ ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮದ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಐಹಿಕಭೋಗವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಮೋಕ್ಷವಾದದೋ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮದ[ಧ್ಯಾನ]ದಿಂದ.

ದೇವತಾ ಇಂದ್ರಿಯ ರತ್ನಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದೆಯಲ್ಲ, ಅವಿದ್ಯೆಯ ನಾಶಮಾಡಿ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇದನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ, ಇಂದ್ರಿಯ ತೋಕಮೋಷಾದಿ ತತ್ತ್ವವರ್ಗಗಳಿಂದ ಬಾಧಿತವಾದ ಇದನ್ನು ಐಹಿಕ ಸುಖೋಪಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ಎಂದು ನಿರಾಕರಣಗೊಳಿಸಿಲ್ಲ. ಬುದ್ಧಿವಂತರಾದವರು, ಎಂದರೆ ತತ್ತ್ವ ಉಪಾಯ ತಿಳಿದವರು, ಇದನ್ನೇ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಗೂ ಐಹಿಕಭೋಗಕ್ಕೂ ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಬಹುದು. ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಸುಖಗಳನ್ನು-ಎಂದರೆ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ (ಪ್ರಾಣ, ಕರ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ) ಮೇಲೆಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಅಂಶಕರಣ, ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ವಿಷಯಗಳಾದ ಸುಖಗಳನ್ನು ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮಕ್ಕೆ ಪಾಪನೀಯವೆಂದ, ಎಂದರೆ ವಿಗ್ರಹಪೂಜೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಲಯಯೋಗವೇ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಮಗಳಿಂದ ದೇಹವನ್ನು ಉಪಕರಣವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿ ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮದ ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮೋಕ್ಷಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

272 ಪ್ರಶ್ನೋತ್ತರಸಾಧಿಕರ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಉದ್ಯೋಗ, ಅಪರಾಧ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 113, 114.

ಧ್ಯಾನಮೇಕಾಗ್ರಚಿತ್ತೈಕಸಾಧ್ಯಂ ನ ಸುಕರಂ ಸ್ವಸಾಮಾನ್ಯಮ್ |

ತಸ್ಯಾದತ್ತ ಸುಖೋಪಾಯಂ ಶ್ರೀಮನ್ನಾ ದಮನಾಹತಮ್ || 165 || 214

[ಇವುಗಳ ಸಾಧನೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ] ಧ್ಯಾನವು ಏಕಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. [ಅದುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ] ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಸುಖಭವಸಾಧ್ಯವಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಅನಾಹತನಾದವು ಸುಖವನ್ನೂ ಕೊಡುವ ಉಪಾಯವಾಗಿದೆ.

ಸಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಮತ್ತು ನಿರ್ಗುಣಬ್ರಹ್ಮ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಸಂಯಮ, ಅಭ್ಯಾಸ, ಧ್ಯಾನ, ಧೀಮತಿ, ಏಕಾಗ್ರತೆ, ತ್ರಿಕರಣಶುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಅಪಾರ್ತಿಗಳಿರಬೇಕು. ಇದು ಕೇವಲ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ದೊರಕು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯರಿಗಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಮಾರ್ಗವೂ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವೂ ಆದ ವಾಯುನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಬೇರೆ ಗತಿಯಿಲ್ಲವೇ, ಎಂದರೆ, ಶಾರ್ವಕದೇವತೆಗಳು ಕಾತ್ಯವಕೊಡುತ್ತಾನೆ: ಇದೆ; ನಾದವನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುವುದರಿಂದ ಯಾವ ಕಷ್ಟಗಳೂ ಇಲ್ಲದೆ ಸಾಧಿಸುತುಮು: ಇದಕ್ಕೆ ನಾದಯೋಗವೆಂದು ಬಿರುದು. ಇದು ಅನಾಹತನಾದಯೋಗವೆಂದೂ ಅಹತನಾದಯೋಗವೆಂದೂ ಎರಡು ವಿಧ. ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಉಪಾಸನೆಗಳೂ ಸುಖವನ್ನು ಕೊಡುವುವು. ಸುಖ ಎಂದರೆ ಅನಂದ. 'ವಿಶ್ವಾನರವಾಸಂದಂ ಬ್ರಹ್ಮ' ಎಂಬ ಪುನಿವಾಕ್ಯವಂತೆ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವು ಅನಂದಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುವುದು. ಸುಖ ಎಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷೆ.

ಸುಖೋಪಾಯಂ

ಗುರುಪದವಿಶ್ವಮಾರ್ಗೇಣ ಮುನಯಃ ಸಮುಪಾಸತೇ |

ಸೋಽಸಿ ರತ್ನವಿಹೀನತತ್ವಾನ್ಮ ಮಹೋರಂಜಕೋ ಸ್ವಸಾಮಾನ್ಯಮ್ || 166 || 215

[ಈ ಅನಾಹತನಾದವನ್ನು] ಗುರುವು ಹೇಳಿಕೊಟ್ಟ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಮುನಿಗಳು ಉಪಾಸನೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಅದೂ ಸಹ ರಂಜಕತ್ವವಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ [ಸಾಮಾನ್ಯ]ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ರಂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಅನಾಹತನಾದದ ಉಪಾಸನೆಯನ್ನೂ ದೂರ ಯೋಗ್ಯಗುರುವು ತೋರಿದ ವಾರಿಯಲ್ಲಿ ನಡೆದು ಅನನ್ಯಮನಸ್ಸು ರಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಗ್ರಂಥಾದಿಗಳಿಂದ ಕಲಿಯಬಹುದಾದ ಮಾರ್ಗವು ಇವೆಲ್ಲ. ಹೀಗೆಂದರೆ ಅದರ ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಗುರುವಿನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನವು ಅತಿಗಡಗೂ ಬೇಕಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಯೋಗಮಾರ್ಗಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇದು ಸುಲಭವೂ, ಅಪಾರ್ಶವೂ ಆದದು; ಮುನಿಗಳು ಸಾಧಿಸುವಂತಹದು. ಆದರೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ರಂಜನೆಯನ್ನೂ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನೂ ಇದೆ ಉಂಟೆನಾದವಲಾದುದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯರಿಗೆ ಈ ಮಾರ್ಗವು ಅವು ಅಪಾರ್ಶವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ಅನಾಹತನಾದಕ್ಕೆ ಸ್ವರೂಪಿಯು ಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಿಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಸ್ವರತ್ವವಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ರಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಇದು ಯೋಗವ್ಯವ್ಯಾಸನಗಮ್ಯವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಇದೆ. ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವದಿಂದ ಪರಿಣತನಾದ ಗುರುವಿನಿಂದ ಉಪದೇಶವೂ ದೊರೆತು ಅಭ್ಯಾಸಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಹದವಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಅನಾಹತನಾದಯೋಗವು ಸಿದ್ಧಿರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಮಾದಿ ಧೀಮತಿಗಳಿಂದ ಚಿತ್ತವನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ರಾಹಿಮಾದಿ ಧ್ಯಾನಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅನಾಹತನಾದವು ಒಂಕಾರಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿರಾಹಿಯ ಹೃದಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸುಪ್ತವಾಗಿರುವ, ಚಿತ್ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಪ್ರಣವು ಅನಾಹತನಾದದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೃದಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಹೃದಯಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಗುಪ್ತವೆಂದೂ, ದಶರಾಹಾಪದಂದೂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ಞೆಯಿದೆ. ಬಾಹ್ಯ ಶಿಲ್ಪೋಕ್ತಿಯಾದ್ದಿಷ್ಟು ಗೋಚರ

2. ಹಿಂದೋಕ್ತ ಪ್ರಕರಣ

ವಾಗಿ, ಸುಖವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಿ, ಪುರುಷಾರ್ಥ ಚತುಷ್ಟಯವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಡಬಲ್ಲುದು ಆಹಾರತನಾದ ಯೋಗವೊಂದೇ. ಈ ಆಹಾರತನಾದವೇ ತಾತ್ಪರ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಯಾದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಗೀತವಾದಿತ್ರ ಸ್ವತ್ವಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ, ಕುಲಕತ ವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಸಂಗೀತವಾಸ್ತವವನ್ನು ನಾಡಯೋಗವರ್ಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಸಂಗೀತ ಕರ್ತಾರವನ್ನು ಸುಲಭವೂ ಆಹಾರವನ್ನೂ ಆದ ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಯೋಗೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ರಚಿಸಲಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿ.

ಆಹಾರತನಾದಯೋಗವನ್ನು ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕ್ಷರವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಸಂಗೀತವಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಯೋಗವು ಬಹು ಮಹತ್ವವುಳ್ಳದು. ಇದನ್ನು ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯರು ಯೋಗಶಾಲಾವಳಿ ಯಲ್ಲಿಯೂ, ಗೋರಕ್ಷನಾರ್ಥನು ಗೋರಕ್ಷಕತಕ, ಗೋರಕ್ಷಸಂಹಿತಾ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಂಸ, ನಾಡಮದು ಮೊದಲಾದ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳೂ ಸ್ವಚ್ಛಂದವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಂಪ್ಯಗಳೂ ಪ್ರಪಂಚಸಾರ ಸಮುಚ್ಚಯ, ಹತಯೋಗಪ್ರದೀಪಿಕಾ, ಭೇರಂಜನಸಂಹಿತಾ ಮೊದಲಾದ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳೂ ಇದನ್ನು ವರ್ಣಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ರೀ ರಾಜ್ಕುಮಾರರು ಅಬಲಾಬಾಲಗೋಪಾಲರಾದಿಯಾಗಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಿಯವೆನಿಸುವ ಆಹಾರತನಾದ ಯೋಗವನ್ನು ವಿವ್ವಾರವಾಗಿಯೂ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಆಹಾರತನಾದಯೋಗವನ್ನು ಕೇವಲ ಮೂರು ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಬಹು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಗ್ರಂಥಭೂಷಿಣಾಗಿ ಆಹಾರತನಾದಯೋಗವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿವರಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದು.

ಅದಿನಾರ್ಥನಾದ ಸವಾಜನನು ಕಾಲುಕೋಟಿ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಲಯಮಾಡುವ ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು ಯೋಗೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆಂದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ನಾಡಾಳುಸಂಧಾನವೇ ಆತ್ಮಂಶ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದೆಂದೂ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಮೂರ್ಧನಿಗೂ ಎಂದರೆ ನಿದ್ರೆ, ಆಲಸ್ಯ, ತಾಮಸ, ವೃತ್ತಿ ಮುಂತಾದವು ಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಮಗ್ನರಾದವರಿಗೂ ಸಹ ಈ ನಾಯೋಪಾಸನಕ್ರಮವು ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಗೋರಕ್ಷನಾರ್ಥನು ತನ್ನ ಗೋರಕ್ಷ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಅಕಲ್ಯತತ್ತ್ವಬೋಧಾಣಾಂ ಮೂರ್ಧಾನಮಪಿ ಸನ್ಮತಮ್ |

ಪೋಕ್ತಾಂ ಗೋರಕ್ಷನಾರ್ಥೇನ ನಾಯೋಪಾಸನಮುಚ್ಯತೇ |

ಶ್ರೀ ಅದಿನಾರ್ಥೇನ ಸವಾಜನೋಟಿ ಲಯಪ್ರಕಾರಾಃ ಕಥಿತಾ ಜಯಂತಿ |

ನಾಡಾಳುಸಂಧಾನಕರಮೇಕಮೇವ ಮನ್ಯಾಮಹೇ ಮುಖ್ಯತಮಂ ಲಯಾಣಾಮ್ | 373

ನಾಡುಪ್ರವೃತ್ತಿ ವಿವಿಧವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಹಿಂದದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧವಿಧವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದೂ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯ, ಅನೇಕ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಆಹಾರಿ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮ ಮೂಡಿದರೆ ನಾಡುಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕುಲಕ ರೂಪಗಳು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದೂ ಆಹಾರತನಾದಯೋಗದ ಆಧಾರವ್ಯಕ್ತಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾಂಡದಲ್ಲಿರುವ ತತ್ತ್ವಗಳೇ ಹಿಂದಾದಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅನುಲೋಮಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಾಡುಪ್ರವೃತ್ತಿ ಅನಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಉಪಹಿತವಾಗಿ ಈ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅರೋಪಿತವಾಗಿ ವಿವಿಧ ನಾಡರೂಪ ಗಳೆಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗಿ ಹಿಂದರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆಂದೂ ನಾಡಯೋಗದ ವಿವಿಧ ಆಧ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ಈ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಎಂದರೆ ಬಾಹ್ಯೋದ್ರಿಯ ಗೋಚರವಲ್ಲದ, ಕೇವಲ ಸ್ವಾಸ್ಥಭವಗಳಮ್ಯವಾದ ಈ ನಾಡಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು

373 ಗೋರಕ್ಷವಾಕ್ಯ, ಗೋರಕ್ಷಸಂಹಿತಾ, ಅಂತ್ಯ, ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯಪಂಚಿಕಾ, ಹತಯೋಗಪ್ರದೀಪಿಕಾ, IV, 65-66, ಪು. 150-151.

ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ವಿಶೋದಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಲಯಿಸುತ್ತಾ, ಬಂದರೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ಥಿತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ ಈ ಕ್ರಾಂತಿವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಇಂತಹ ಸಾಧನೋದಗಮವನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ಕ್ರಮಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದು.

ಮುಕ್ತಾಪನವೆಂದೂ ಸಿದ್ಧಾಪನವೆಂದೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಭಂಗಿಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಿಯು ಕುಳಿತು ಶಾಂಭವೀ ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೇಹದ ಹೊರಗಡೆ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ನೆಟ್ಟು ಎದೆಮುಟ್ಟದೆ ಒಂಟಿ ಮುದ್ರೆ ನೋಡುತ್ತಿದ್ದರೆ, ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯದೃಷ್ಟಿಯು ಕಣ್ಣುತೆರೆದಿದ್ದರೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಶಾಂಭವೀ ಮುದ್ರೆಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬಲಗವಿಯಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವ ಸಾಧನಶೀತಗಳನ್ನು ಅವಧಾನದಿಂದ ಕೇಳಬೇಕು. ಆಗ ಮೊದಲು ಮುಕ್ತಮಂದಿಗಳ, ಕೊಳರಿಸಿ, ಭಂಟಿಯ, ಮೊಳದ, ಸಮುದ್ರದ ಘೋಷಗಳನ್ನು ಮೋಳುವ ಸಾಧನಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆಂದು ಪ್ರಿಪ್ರದೇಶಸಮುಚ್ಚಯವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ನಂತರ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮುದ್ರೆಯಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಟ್ಟುಗಲಿಂದ ಕಿವಿಯ ರಂಧ್ರಗಳನ್ನೂ, ತೋರೊಳಗಲಿಂದ ಕಣ್ಣುಗಳನ್ನೂ, ಮಧ್ಯದ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಮೂಗಿನ ಹೊಳ್ಳೆಗಳನ್ನೂ, ಉಳಿದ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಬಾಯನ್ನೂ ಮುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಲ್ಲಿ ನಿರತನಾಗಿದ್ದಾಗ ಸುಮಮ್ನಾ ಸಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರಣೋಪಪಾದ ಸಾಧವು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾಧನೋಗವು ಅರಂಭ, ಭಟಿ, ಪರಿಣಾಮ ಮತ್ತು ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆರಂಭಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸುವುದರಿಂದ ವಿಚಿತ್ರವಾದ ಅಭವನಾದಿಗಳ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮೋಳುವ ಅನಾಹತನಾದವು ಅನಾಹತಚಕ್ರಪ್ರವೇಶನಾದ ಕೂನ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ವ್ಯವಯವ್ಯದಿಶದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಿಯು ಅಲೋಗಿಯೂ, ದಿವ್ಯದೇಹಿಯೂ, ಸುಗಂಧಧರ್ಮಕಾಯನೂ ಆಗುತ್ತಾನೆ. ಭಟಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಆತ್ಮ, ಸಾಧ, ಬಿಂದು ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಭೇದಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ಒಂದುಗೂಡಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಿಯು ಸ್ವರಾಪನದಲ್ಲಿ ಇರಬೇಕು. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಿಯು ಪ್ಲಾನಿಯೂ ದೀಪವುರುವರೆಗೆ ಸಮನಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತಾನೆ. ವಿಷ್ಣುಗ್ರಂಥಿಯನ್ನು ಭೇದಿಸಿದಾಗ ವಿಹುಲ ಚಕ್ರ ಸ್ಥಾನವಾದ, ಅತಿಶೂನ್ಯವೆಂದು ಯೋಗಿಗಳು ಕರೆಯುವ ಕಂಠಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಭೇರಿಯ ಶಬ್ದವು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಾನಂದವೆಂಬ ಅನಂದವಿಧವು ಯೋಗಿಗೆ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯ ಪರಿಚಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರಗ್ರಂಥಿಯ ಭೇದವೆಂದಾಗ ಆಪ್ತಾಚಕ್ರಸ್ಥಾನವಾದ, ಮಹಾಶೂನ್ಯವೆಂದು ಯೋಗಿಗಳು ಹುಬ್ಬುಗಳ ಮಧ್ಯದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಳೆಯ ಧ್ವನಿಯು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಯೋಗಿಗೆ ಅತಿಮಾದಿ ಅಪ್ಪಸಿದ್ಧಿಗಳೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯೋಗಿಯು ಚಿತ್ತಾನಂದವನ್ನು ಪ್ರಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡು ಸಹಜವೆಂಬ ಅನಂದಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಅವನಿಗೆ ವಾತಪಿತ್ತಕಫಾದಿ ಮೋಷಗಳೂ ದುಃಖ, ಮುಘ್ನ, ರೋಗ, ಹಸಿವು, ನಿದ್ರೆಗಳೂ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಸಹಸ್ರಾರ ಕವಲದ ಸ್ಥಾನದವೊಲಿರುವ ಬ್ರಹ್ಮಕಂಠವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತದೆ. ಆಗ ಯೋಗಿಗೆ ತೋಳು, ವೀಣೆಗಳ ಶಬ್ದಗಳು ಅಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವನಿಗೆ ಚಿತ್ತವು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ವಿರಾಗವಾಗುತ್ತದೆ; ಅವನು ಸೃಷ್ಟಿಸಂಹಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಮೋಕ್ಷವು ಲಭಿಸಲಿ, ಲಭಿಸಲಿ, ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಖಂಡಿತನಾದ ಸುಖವನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯಾನಂದವೆಂದೂ ಹೆಸರು.

ಚಕ್ರಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಿಗಳನ್ನೂ ಭೇದಿಸುವುದು ಎಂದರೆ, ಪ್ರಾಣಾರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಸುಮಮ್ನಾ ಸಾಧಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಅನರ್ಥಮುಖವಾಗಿ ಪಡೆಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಅಯಾ ಚಕ್ರಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಿಗಳನ್ನೂ ಸಿಳಿ, ದಾಟಿ ಮುನ್ನಡೆಯುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಏಕತ್ರೈವಸ್ಯಯಲ್ಲಿ ನಾದವು ಮೊದಮೊದಲು ಜೋರಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ, ಅನಂತರ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗುತ್ತಾ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರವು ಬಾಹ್ಯವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತೆ ಏರ್ಪಾಡಿಸಿ ಸೂಲವಾದ ಈ ನಾದಗಳಲ್ಲಿ, ಅನಂತರ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾದಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಂದ್ರೀಕರಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಚಿತ್ರವು ಈ ನಾದಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಲಯಗಿತವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತುಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆಗ ಬೇನುಕುಡಿದ ದುಂಬಿಗೆ ಆ ಶೂನವಿಧ ವಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಬೇಗಿ ಆಸಕ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೋ, ಬಾಗಿಯೇ ಪ್ರತ್ಯಾಪಾದವೆಂಬ ಅಮೃತವನ್ನು ಪಾಪಮಾಡಿದ ಚಿತ್ರಕ್ಕೆ ವಿಷಯ, ವಾಸನೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಮದಿಸಿದ ಆನೆಯ ವಿಷಯಗಳೆಂಬ ಉದ್ವಾಹವನ್ನೆದ್ದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಿಂದ ವಿವರಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅನಾಹತನಾದವೆಂಬ ಅಂಕುರವು ಮಾತ್ರ, ಅದನ್ನು ಏಕೈಕವಾಗಿ ಮಾಡಬಲ್ಲದು. ಅಂತಃಕರಣವೆಂಬುದು ನಿಂತಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲದ ಜಿಂಕೆಯಂತೆ. ಭಂಟಾನಾದದಿಂದ ಜಿಂಕೆಯು ಏಕೈಕವಾಗಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡ ತನ್ನ ಬಾಣದಿಂದ ಬೇಟೆಗಾರನು ಅದನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವಂತೆಯೇ ಯೋಗಿಯು ಸುಮಮೈಯ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಣ ವಾಯುವೆಂಬ ಬಾಹವನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮರೂಪ್ರದೇಹಿಗೆ ಗುರುಯಿಟ್ಟು ಬಿಡುವುದರಿಂದ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ನಾಶಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈ ವಿಧದ ನಾದಗಳು ಚಿತ್ರೈಕಗಳು. ಚಿತ್ ಮಾತ್ರ ನಾದ(ಚಿತ್ರ)ಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಸ್ವಯಂಪ್ರಕಾಶವಾದ ಚೈತನ್ಯವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ನಾಡ್ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಶ್ರೀ ಬ್ರಾಹ್ಮಣೀವನು ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದ ಮಂಗಳಾಚರಣೆಯಲ್ಲಿ 'ಚೈತನ್ಯಂ ಸರ್ವಭೂತಾಣಾಂ' ಎಂದು ಸ್ತುತಿಸಿ ನಾದಯೋಗದಿಂದ ಬ್ರಹ್ಮ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಬಾಗೂ 'ಯೋಽಯಂ ಸ್ವಯಂರಾಜಾಃ' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ನಾಡಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಸ್ತುತಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾದಗಳು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿರುವವರಿಗೂ ಆತ್ಮನು ಚಿತ್ರಿಯೊಪನೆ ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಎಂದರೆ ಜಗತ್ತಿನ ವಿವರ್ತಕವು ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಏಕತ್ರೈವಸ್ಯಯಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುವ ನಾದಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ತುತಿಮೂಕ್ಷಗಳಾಗಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಏಕೈಕವಾಗಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ಈ ನಾದರಹಿತ ಸ್ಥಿತಿಯೇ ಲಯವು ಎಂದರೆ ಪ್ರಾಹ್ಲಾಸ್ಯಸ್ಥಿತಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಈ ಬಗೆಯ ನಾದಯೋಗವು ಪ್ರಾಣಾಯಾಮಕ್ರಮದಿಂದ ಸಮಾಧಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸುವಂತಹುದು. ಪರಯೋಗಪ್ರದೀಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತ್ಮಾರಾಮಯೋಗಿಯು ಭೂಮುಘ್ರಪ್ರವೇಶದ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ತೋರಿಸುವಂತೆ ಯಾದ ಉಚ್ಚನಿಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ನಾದಯೋಗದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಸುಖಭವಾಗಿ ಸಾಧಿಸುವುದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಸಮಾಧಿಯೋಗವು ಧ್ಯಾನ, ನಾಡ, ರಸಾನಂದ, ಲಯಸಿದ್ಧಿ, ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ರಾಜ ಎಂಬ ಆರು ಬಗೆಯೆಂದು ಭೇದಿಸಬಹುದು ವಿಳನೆಯ ಉಪವೇಶನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ನಾದಯೋಗವನ್ನು ಬೇರೇ ಮುನ್ನೋದುವ ನಾಧಿಸೇವೆ. ಈ ಮುನ್ನೋದುವ ನಾಧಿಗಿಯನ್ನು ದೀರ್ಘಗೊಳಿಸಿ ಹುಟ್ಟುಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಸ್ವಾಧವನ್ನು ಮುಟ್ಟುವಂತೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದೇರಿ ಅದನ್ನು ಹಿಂತಿರುಗಿಸಿ ಬಾಯಲ್ಲಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಾಗ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಿಂದ ವಾಯುಏರ್ಪಾಡವೂ ಅದರಿಂದ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿ ಏರ್ಪಾಡವೂ ಆಗಿ ಸುಮಮೈಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಉಚ್ಚರಣಮುಖವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಬಹುದು. ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಿಧ ನಾದಗಳು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ.

ಯೋಗಾಂಗವಾದ ಪ್ರಾಣಾಯಾಮದಿಂದ ನಾದಯೋಗವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವಂತೆಯೇ ಮತ್ತೊಂದು ಯೋಗಾಂಗವಾದ ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರದಿಂದಲೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಪ್ರಾಣಾಯಾಮವೆನ್ನುವುದು ಚಿತ್ರದ ಬಾಂಜಲ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ವಾಯುವನ್ನು ಏರ್ಪಾಡಿಸುವುದು. ಪ್ರತ್ಯಾಹಾರವೆಂದರೆ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು

ವಿಮುಖವಾಗುವುದು, ಇದುವುದೆಲ್ಲವೂ ಬ್ರಹ್ಮನೇ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು, ನಿತ್ಯವಿಮೋಕ್ಷ ಫಲದಿಂದ
ನಿವೃತ್ತನಾಗುವುದು, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ.

ಪ್ರತ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಶೈಲಿಗಿಂದ ಕವಿಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಚಿತ್ತವನ್ನು ಸ್ಥಿರಗೊಳಿಸಿ ದೇಹದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ
ಸಾದಗಳನ್ನು ಕೇಳುವುದರಿಂದ ಸಾದಬೋಧನೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕು. ಒಳಗೆ ಕೇಳಿದ ಅನಾಹತಸಾದವು ಬಾಹ್ಯ
ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿರುವ ಆಹತಸಾದವನ್ನು ಆವರಿಸಿದಂತಿರುತ್ತದೆ; ಕೇವಲ ಪದವೈದ್ಯದಿವನಗಳ ಅಧ್ಯಾಸದಿಂದ
ಯೋಗಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಚಿತ್ತಪಾಂಚಲ್ಯವನ್ನು ಜಯಿಸಿ ತುಂಬಯಾದವ್ಯಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಒಳಗೆ ಪ್ರಪಂಚ-
ಭ್ಯಾಸ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸಾದಗಳು ಮಹತ್ವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ; ನಂತರ
ಅಧ್ಯಾಸವು ವೃದ್ಧಿಯಾದಂತೆಲ್ಲ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗುತ್ತಾಬಂದು ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಾಸದ
ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ಸಮಪ್ರ, ಮೇಘ, ಭೇರಿ, ರುಮ್ಯಾಕ, ಪಾಳೆಗಳ ಮಹತ್ವದ ಸಾದವೂ, ಅಧ್ಯಾಸದ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ
ಇವುಗಳಿಗಿಂತ ಅಲ್ಪವಾದ ಗೋಚರವುಳ್ಳ ಮದ್ದಲೆ, ಶಂಖ, ಫಂಟಿ, ಕಪಟ ಇವುಗಳ ಸಾದಗಳೂ, ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವ
ಕಾಲವು ಸಮಾಪಿಸಿದಂತೆಲ್ಲ ಗಿಣ್ಣೆ, ಕೊಳಲು, ಮೀನಿ, ಮುಂಬಯಿ ರೈಣಿಕಾರ ಒಳಗೆ ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮಗೋಚರವಾದ
ಸಾದಗಳೂ ಯೋಗಿಗೆ ಸಾಧಿಸ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ.

ದೇಹದ ಯಾವ ಯಾವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶಬ್ದವು ಕೇಳಿಸುವುದೋ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಿ ಕೇಳುವ
ಅಧ್ಯಾಸಮಾರೋಚಕ, ಹಾಗೂ ಆದರ್ಶೀ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಕರಗಿಸುವುದೇಕೆ. ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಂಚವನ್ನೆಲ್ಲ ಮರೆತು
ಈ ಸಾದಸುಧಾಂಜಲಿಯಲ್ಲೇ ಅವನು ಮುಳುಗಿದರೆ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ವಿಷಯವನ್ನು
ಸಾದಬಿಂಬೋಪನಿಷತ್ತು ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದಿದೆ³⁷⁴:

ಶ್ಲೂಯಂತೇ ಪ್ರಪಂಚಭ್ಯಾಸೇ ಸಾದೋ ಸಾಸಾವಿಧೋ ಮಹಾನ್ |

ಪರ್ಧಮಾನಪ್ರಭಾಭ್ಯಾಸೇ ಶ್ಲೂಯಂತೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮತಃ |

ಅದೌ ಜಲಧಿಜೀಮೂತಭೇರೀಧಿರ್ಮೂರಸಂಭವಃ |

ಮಧ್ಯೇ ಮದಾಳಕವ್ಯಾಭೋ ಭಂಜಾಕಾಹಳಪ್ರಪಥಾ |

ಅಂತೇ ತು ಕಿಂಕಿರೀನಂವವೀಣಾಭ್ರಮದ್ಧಿವ್ಯನಃ |

ಇತಿ ಸಾಸಾವಿಧಾ ಸಾದಾಃ ಶ್ಲೂಯಂತೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮತಃ |

ಮಹತಿ ಶ್ಲೂಯಮಾಣೇ ತು ಮಹಾಭೇರಿಯೋದಿಪದ್ಧನೌ |

ತತ್ರ ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಂ ಸಾದಮೇವ ಪರಾಮೃತೇತ್ |

ಭನಮುಕ್ಯೈಶ್ಚ ವಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮೈಶ್ಚ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮುಕ್ಯೈಶ್ಚ ವಾ ಭೇನಿ |

ರಮಮಾಡಮುಪಿ ಶ್ರೀಶಂ ಮನೋ ಸಾನ್ಯಕ್ತ ಚಾಲಯೇತ್ |

ಯತ್ರಕುತ್ವಾಪಿ ವಾ ಸಾದೇ ಲಗತಿ ಪ್ರವೃಂ ಮನಃ |

ತತ್ರ ತತ್ರ ಸ್ಥಿರ ಭೂತ್ವಾ ಶೇನ ಸಾರ್ಧಂ ವಿಧಾಯೇತ್ |³⁷⁵

374 ಸಾದಬಿಂಬೋಪನಿಷತ್, ಅಷ್ಟಾಂಗತರ್ಕಕ ಉಪನಿಷತ್, ಪು. 336.337.

375 ಪರಬೋಧಪ್ರದೀಪಿಕೆ (IV, 84.89, ಪು. 156.157) ಯಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಶುಭ್ರವಾಕ್ಯವು ಒಳಗೆ ಮರೆತುಹೋಗಿ,
ಇವರಲ್ಲಿ ಅಕರ್ಷಣೀಯವಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸಾದಬಿಂಬೋಪನಿಷತ್ಗೆ ಇವಕ್ಕೆ ಮುಂಜಾಯಿ ಅಲ್ಲದೇ ಎಂದು ದೇವಲಗಾ
ವುಳ್ಳು :

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಯೋಗಾಂಗವಾದ ಧಾರಣದಿಂದಲೂ ನಾದಯೋಗವನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಆತ್ಮದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೂ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ಲಯಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಧಾರಣವೆಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪ. ಇಂದ್ರಿಯಾದಿಗಳು ಹೀಗೆ ಲಯಗೊಳಿಸಿದಾಗ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಶಿಕ್ಷೆಗಳು ಕಷ್ಟವಿಲ್ಲವೋಗಿರುವ ಪಕ್ಷಿಯಂತೆ ನಿಶ್ಚಲತೆಯು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿವಿಧ ನಾದಗಳ ಅನುಕಂಠಾಭವದಿಂದ ತುರಿಯಾವುದಕ್ಕಿಲ್ಲವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ.

ಬದ್ಧಂ ತು ನಾದಬಂಧೇನ ಮನಃ ಸಂತ್ಯಜ್ಯ ಚಾಪಲಮ್ |

ಪ್ರಯಾತಿ ಸುತರಾಂ ಸ್ಥೈರ್ಯಾಂ ಭಿನ್ನಪಕ್ಷಃ ಪಿಗೋ ಯಥಾ ||³⁷⁶

ಎಂದು ಹಿತಯೋಗಪ್ರವೀನಿಕೆಯು ಈ ವಿವಿಧ ನಾದಯೋಗವನ್ನು ಬಗ್ಗಿಸುತ್ತದೆ. ಕಡೆಯವಾಗಿ ಧ್ಯಾನದಿಂದಲೂ ನಾದಯೋಗವು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಅದೇ ಗ್ರಂಥವು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ :

ಸರ್ವಾಟಂಶಾಂ ಪರಿತ್ಯಜ್ಯ ಸಾವಧಾನೇನ ಚೇತಸಾ |

ನಾದ ವಿವಾಸುಸಂಧೇಯೋ ಯೋಗಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮಿಚ್ಛತಾ ||³⁷⁷

ಎಲ್ಲಾ ಬೆಂಕಿಗಳನ್ನೂ ಮುಚ್ಚಿಸಿರುವ ದೂರವಾದಿ ಪ್ರತ್ಯೇಯನ್ನೆಲ್ಲ ರಾಶಿಮಾಡಿ, ಎಂದರೆ ಏಕಾಗ್ರಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನಾದವನ್ನೇ ಅನುಕಂಠಾಭವಾದಿದರೆ ಈ ಯೋಗವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು.

ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಗದೇವನ ' ತಸ್ಯಾದಿತ್ಯಸುಮೋಪಾಯಂ ಶ್ರೀಮನ್ಮಾದಮನಾಹತಮ್ ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ನಾದಯೋಗದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಆನಿರ್ವಚನೀಯ ಸುಖವನ್ನು, ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಾಸಂದವನ್ನು, ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾ ಈ ಯೋಗವಾಗುವಿಧವನ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಮುಗಿಸಬಹುದು.

ನಾದಾನುಸಂಧಾನಸಮಾಧಿಭಾಷಾಂ ಯೋಗೀಶ್ವರಾಣಾಂ ಹೃದಿವರ್ಧಮಾನವಮ್ |

ಅನಂದಮೋಹಂ ವಶಸ್ಯಾಧಿಗಮ್ಯಂ ಪಾಪಾತಿ ತಂ ಶ್ರೀ ಗುರುನಾಥಮಹಃ ||³⁷⁸

ಶ್ವಯಂತೀ ಪ್ರಥಮಾಧ್ಯಾನೇ ನಾದೋ ನಾನಾವಿಧೋ ಮುಖಾರ್ |

ತತೋ ಛ್ವಾನೇ ಪರ್ಥಮಾನೇ ಶ್ವಯಂತೀ ಸೂಕ್ಷ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮಕಃ |

ಅಥ ಜಲಧಿಪೀಮೂತಧೀರೀಧುರ್ಮೂರಸಂಘನಾ |

ಮಧ್ಯೇ ಮರ್ವಲತಂಮೋಕ್ತಾ ಘಂಟಾಕಾಶಕಚಸ್ತಥಾ |

ಅಂತೇ ತು ಕಿಂಕರ್ಣವಂಶವೀಣಾಪ್ರಮರಸಸ್ರವಾಃ |

ಇತಿ ನಾನಾವಿಧಾ ನಾನಾ ಶ್ವಯಂತೀ ದೇಹಮಧ್ಯಗಾಃ |

ಮುತಃ ಶ್ವಯಂತಾಕೋ ಓಹಿ ಮೇಘಫಲವರ್ಣಾಂತೇ ಭೃಗೌ |

ತತ್ರ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮತರಂ ನಾದಮೀತ ಪಮಮೃತೀಶ್ |

ಘನಮುತ್ಕೃಷ್ಟಾ ವಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮೇ ಸೂಕ್ಷ್ಮಮುತ್ಕೃಷ್ಟಾ ವಾ ಘನೇ |

ಲಮವರ್ಣಮಹಿ ಸ್ವತ್ತಂ ವ ಗೋ ಪಾಕೃತ್ ಚಾಘೋಶ್ |

ಯತ್ರ ಕುಶ್ರಾಪಿ ವಾ ನಾದೇ ಲಗತಿ ಪ್ರಥಮಂ ಮನಃ |

ತತ್ಕೃಪ ಸುಖೀರೀಭೂಯಸ್ತೇನ ಸಾಧೂಂ ವಿರೀಯತೇ |

376 ಸ್ವಾತ್ಮರಾಮಯೋಗಿ, ೪೦, ಗ್ರಂ., IV, 92, ಪು. 159.

377 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 93, ಪು. 161.

378 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, IV, 81, ಪು. 155.

2. ಹಿಂದೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಸಾಧಾರಣವಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಂತರೀಕ್ಷಾಪರವಾಗುವ ವಿವಿಧ ಸಾಧಾರಣವನ್ನು ಕೆಲವು ಗ್ರಂಥಗಳು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಯಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ನಿಜಗುಣವು ವಿವೇಕಚಿಂತಾಮಣಿಯಲ್ಲಿ

ಮತ್ತಮೂ ಒಂಕಾರವೆಂಬ ಸಾಧಾರಣ ಸ್ವರನಿರೀಕ್ಷಾಪ, ನಿರ್ಣಾಯ (? ನಿರ್ಮಲ) ಧ್ವನಿ, ಘಟಾಧ್ವನಿ, ಕಾಶಕಧ್ವನಿ, ಕಂಬಧ್ವನಿ, ಮೇಳಧ್ವನಿ, ಮೃದಂಗಧ್ವನಿ, ಭೇರಿಧ್ವನಿ, ಮಂತ್ರ(?)ಧ್ವನಿ, ಅಮೃತಪ್ರಣವ ಧ್ವನಿಯೆಂಬ ದಶವಿಧ ಸಾಧಾರಣವು³⁷⁹ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ವಚ್ಛಂದಕಂಠವು ಯೋಗಿಧ್ಯಾನಕಮ್ಯವಾದ ಸವಿಧ ಸಾಧಾರಣವನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ ನಿರೀಕ್ಷಾ, ರಾವ, ಸ್ವನ, ಕಬ್ಬ, ಸ್ಪೀಟಿ, ಧ್ವನಿ, ಝಂಕಾರ, ಧಂಕಾರ ಮತ್ತು ಮಹಾಶಬ್ದ ಎಂಬವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ.³⁸⁰

ಹಂಸೋಪನಿಷತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸಿದೆ :

ವಿವಂ ಹಂಸವಾತ್ ತಸ್ಯಾಸ್ತೋವಿಚಾರ್ಯ ತಸ್ಯೈವ ಚಿಪಶೋಭಾ ಸಾದಯಮುಭವತಿ—ಸ ಚ ದಶವಿಧ ಉಪಪಾದಯತೇ—ಚಿಂತಿತ ಪ್ರಭಮಃ—ಚಿಂತಿತೇತಿ ದ್ವಿತೀಯಃ—ಘಟಾನಾದಪ್ರತ್ಯತೀಯಃ—ಕಂಬಾನಾದಪ್ರತ್ಯತುರ್ಥಃ—ಕುಚಮಪ್ರತ್ಯತೀನಾಂ—ಪಶ್ಯಂತಾನಾದಃ—ಸಪ್ರಮೋ ವೇಗಾನಾದಃ—ಅಪ್ರಮೋ ಭೇರಿನಾದಃ—ಪವಮೋ ಮೃದಂಗನಾದಃ—ದಶಮೋ ಮೇಳಧನಃ—ಸವಮಂ ಪರಿತ್ಯಕ್ತ್ವ ದಶಮೇ ವಾಕ್ಯಸಿತಃ | ಪ್ರಥಮೇ ಚಿಂತಿತೇ ಗಾತ್ರಂ ದ್ವಿತೀಯೇ ಗಾತ್ರಭಂಜನಂ | ತೃತೀಯೇ ಭೇದನಂ ಯಾತಿ ಚತುರ್ಥೇ ರಂಜಿತೇತಿ | ಪಂಚಮೇ ಪ್ರಪತಿ ಶಾಲೂ ಪಕ್ಷೀಪ್ರವೃತ್ತಿನಿವೇಗಂ | ಸಪ್ರಮೇ ಗೂಢವಿಜ್ಞಾನಂ ಪರಾಪಾರಾ ತಥಾಪ್ತಮೇ | ಅಪ್ರಮೇ ಸಮಮೇ ದೇಹಂ ದಿವ್ಯಂ ಚಕ್ಷುಸ್ಪ್ರಭಾಮಲಂ | ದಶಮಂ ಚ ಪರಂಬ್ರಹ್ಮ ಭವೇದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾತ್ಮಸನ್ನಿಧೌ ||³⁸¹

ಮುಮ್ದುಸ್ತಾನಿಮೀಕ್ಷಿತಮು ಅದಿಶತ್ಸ್ಯದೊಪಿಣಯಾದ ಕಾಮಾಕ್ಷಿಯನ್ನು 'ರಂಜಿತು' ಸವನಾಂಕಾಂಕರಣೇ ' ಎಂದು ಹೇಳಿರುವುದೊ ಬಹುತಃ ಈ ಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ.³⁸² ಸುಬ್ಬರಾಮದೀಕ್ಷಿತನು 'ಸವನಾಂಕಾಂಕರಣೇ' ಎಂದು ಕೊಡುವ ಪಾಠಾಂತರವು³⁸³ ಗೋರಗ್ವಾದಿ ಸವನಾಧರ ಅಂತರೀಕ್ಷಾ ಸ್ವರದೊಪಿಣಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದರೂ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಯೋಗಮಾರ್ಗವು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವೇ ಎಂಬುದು ಸಂಶಯಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ.

ತಸ್ಯಾದಾಹತನಾದಸ್ಯ³⁸⁴ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿದ್ವಾರತೋ 'ಪಿಲಮ್ |

ಗೀಯಂ ವಿತಸ್ಯತೋ ಲೋಕರಂಜನಂ ಭವಭಂಜನಮ್ || 167 ||

216

ಉತ್ಪತ್ತಿಮುಖ್ಯಾಸ್ಯಾಹುತ್ವಾ³⁸⁵ ಶ್ರುತ್ಯಾದಿ ಹೇತುತಾಮ್ |

ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲಾ ಗೀಯತೆ (ಗೀತವಾದ್ಯ) ಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸೂತುವ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರಿಗೂ ರಂಜನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಸಂಸಾರ ದುಃಖಗಳನ್ನು

379 ಕೆ. ಸಾಧಾರಣ.

380 ಕೆ. 1. ಸ್ವಾಮಿ ತಥಾ.

379 ನಿಜಗುಣವೆಂಬುದಾಗಿ, ವಿವೇಕಚಿಂತಾಮಣಿ, ಪ್ರಕರಣ IV, ಪು. 401-402.

380 ಸ್ವಚ್ಛಂದಕಂಠ, XI, 5, 8.

381 ಹಂಸೋಪನಿಷತ್ತು, ಅಮೃತಪ್ರಕಾಶ ಉಪನಿಷತ್, ಪು. 280.

382 ಮುಮ್ದುಸ್ತಾನಿಮೀಕ್ಷಿತ, ಹಂಸೋಪನಿಷತ್, ದೊಡ್ಡಪಾಠದ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಇದುವು ಎಂಬ ಕೃತಿ.

383 ಸುಬ್ಬರಾಮದೀಕ್ಷಿತ, ಸಂಗೀತಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರದರ್ಶನ, ಭಾಗ I, ಪು. 465.

2. ಹಿಂದೋಪ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ನಾಕಮಾಡುವ ಅತಃಪಾದದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಜಾಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಅದು ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದನ್ನೂ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಧರ್ಮಾರ್ಥ ಕಾಮಗಳೆಂಬ ಶ್ರವಣವನ್ನೂ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬ ಅಪವರ್ಗವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸುವುದು ಮೂವನ ಬೀವಿಕದ ವೈಯವಿಕ ಸನಾತನ ಧರ್ಮವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರ ಸಾಧನೆಗೆ ಸಂಗೀತ, ಲೃತ್ಯ, ಏಕಗುಣಾಪ್ರತ್ಯ ಅಥವಾ ಅನಾತತ ನಾದದ ಉಪಾಸನೆಗಳು ಉಪಾಯಗಳು. ಅದರ ಇವು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ ರಕ್ತಿ ಹೀನನಾದುದರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸುಲಭವಾದ್ಯವಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಸಹ ಸುಲಭವಾದ್ಯವೂ, ಅಕರ್ಷಕವೂ, ಪ್ರಿಯವೂ ಆದ ಅತಃಪಾದದಿಂದಲೇ ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ 'ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷ ಸಾಮುದಾಯೋಕ್ತ ಸಾಧನಮ್' ಎಂದು ಸಂಗೀತವನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿದ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಈ ಅತಃಪಾದದೇ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ, ಅಲಂಕಾರ, ಮರ್ಗ, ತಾಳ, ಮೂರ್ಛನೆ, ಗ್ರಾಮ, ಜಾತಿಗಳಾಗಿ ವಿಶಾಸಪಡೆದು ಆಗುವ ಸಂಗೀತವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪ್ರಕರಣವು ಪ್ರತಿಚ್ಛೇದವನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಅಂತ್ಯಶ್ಲೋಕದ ಅಂಕಿತು ಚರಣವಾದ 'ಉತ್ಪತ್ತಿಮುಖಭಾವಾನ್ಯಮುತ್ಪತ್ತಾ ಶ್ರುತ್ಯಾಧಿ ಬೇತುತಾವತ್' ಎಂಬ ಮಾತು ಮುಂದಿನ ಪ್ರಕರಣವು ನಿದೂಹಿಸುವ ವಿಷಯಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನು ನೀಡುವುದರಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ: ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕವು ನಾದಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೂ ಎರಡನೆಯದು ಅದರ ಸಂಗುಣಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಶ್ರವಣಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ನಾಡಬ್ರಹ್ಮವ್ಯವಾಸನೆಯನ್ನೂ ಇಷ್ಟದೇವತಾ ಮಂದೂರ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ತರ್ಕಕ್ಷಣದೇ 3-7 ಶ್ಲೋಕಗಳು ನಾಮೋತ್ಪತ್ತಿ, ನಾದವಿಧಗಳನ್ನೂ, 8-22 ಶ್ಲೋಕಗಳು ತದ್ವಸ್ತುವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಕರಣದ ಉಳಿದ ಭಾಗವು (23-59) ಶ್ರುತಿಪದ್ಯಗಳಾದ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳುವುವು.

ಸ್ವರದಿಂದ ಗ್ರಾಮ, ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಮೂರ್ಛನೆ, ಮೂರ್ಛನೆಯಿಂದ ಕ್ರಮ, ಇವುಗಳಿಂದ ತಾಳ; ಈ ವಿಷಯ ಗಳನ್ನು ಇದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಾಟಕಿಯ ಪ್ರಕರಣವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನು ಇವುಗಳಿಂದ ಹಾಸ್ತಿಯವಾಗಿ ಪಡೆಯಲು ಬೇಕಾದ ಸಾಧಾರಣವೆಂಬ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯು ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕರಣದ ವಸ್ತು. ಈ ಎಲ್ಲಾ ತತ್ವಗಳೂ ತಮ್ಮ ಸಮಗ್ರಸಾಮಾನ್ಯಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಗಾಢಪ್ರಸಂಪರ್ಕವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಮರ್ಗಾಲಂಕಾರ ಗಳಲ್ಲಿ ಇವನ್ನು ಅರಣಿಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಮರ್ಗಾಲಂಕಾರಗಳೂ, ಇತರ ಹಾಸ್ತಿಯ ಪ್ರಮೇಯಗಳೂ ಗಾಢವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಏರ್ಪಟ್ಟಿರುವುದು ಗೀತವಿಶ್ವೇಷಣಾಪ್ರಯೋಜಕಗಳೂ ಗಾಢದ ಸಾಮಾನ್ಯಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಆದ ಜಾತಿ, ಕವಾಲ-ಕುಂಬಗಳಲ್ಲಿ. ಅದುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಏಳು, ಎಂಟನೆಯ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಇವು ಬ್ರಹ್ಮಾದಿಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ ಕಿವುಡುಗಳೂ ಹೌದು. ಇದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳ ಮರ್ಗನೆಗೆ ಅದ್ವೈತಿ. ಮಾರ್ಗ, ದೀಪಿ ಎಂಬ ಸಂಗೀತದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರ್ಗ ಎಂಬುದೇ ಜ್ಞಾತಿಸ್ವರೂಪದ ಅಧುನಾಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದ ವಸ್ತುಕೋಶವೂ ಹೌದು. ಮಾರ್ಗಸಂಗೀತದಲ್ಲಿಯೇ ಗ್ರಾಮ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ಗೋಚರ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಮುಗಿಸಿ ಗ್ರಂಥದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನವೂ, ಪ್ರತಿಚ್ಛೇದವೂ ಆದ ದೀಪಿಸಂಗೀತದ ಮರ್ಗನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ರಾಗಪ್ರಸಂಗಭಾದಿಗಳ ಮರ್ಗನೆ ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ.

ಅದುದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಬೀಜವೂ ಹೌದು.

ಸಿಂಚೋತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕರಣವು ಮುಗಿಯಿತು.

ಮೂರನೆಯ

ನಾಡಸ್ಥಾನಶ್ರುತಿಪ್ರಸಾರಜಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಷಿಚೈಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ನಾಡಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ
ಕಂದಕೆ

ಚೈತನ್ಯಂ ಸರ್ವಭೂತಾಣಾಂ ವಿವೃತ್ತಂ¹ ಜಗದಾತ್ಮನಾ |
ನಾಡಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಕದಾನಂದಂ ಅದ್ವಿತೀಯಮುಪಾಸ್ತುತೇ || 1 ||

217

ಎಲ್ಲ ಭೂತಗಳ ಚೈತನ್ಯವೂ ಜಗತ್ಪ್ರಸೇದ ತನ್ನ ಪ್ರಕಟ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ ಉಳ್ಳದ್ದೂ ಆನಂದವೂ ಸಾಕಿಯಲ್ಲದುದೂ ಆಗಿರುವ ನಾಡಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಭವರ್ಷಾರ್ಥಶಾಲುಮೋಕ್ಷಗಳ ಸಾಧನೆಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಸಹ ಮೋಕ್ಷರಹಿತವೂ ಸುಖಭವೂ ಆದ ಉಪಾಯವಾಗಿರುವ ಅಹತನಾದವನ್ನು ಹೇಳುವುದಾಗಿ ವಾರ್ಷಾದೇವನು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮಾಡಿದ್ದನನ್ನೆ. ಈಗ ಅಹತ ನಾದವನ್ನು ಈ ಮಂಗಳಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆಯೆಂದು ಮಂಡಿಸಿ ಮರ್ಷನೆಗೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಬ್ರಹ್ಮಪದವಾಗಿಯೂ ಅಹತನಾದವದವಾಗಿಯೂ ಶ್ಲೋಕಾಲಂಕಾರ ವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಹೊಸ ಹುರುಪನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಇಡೀ ಜಗತ್ತಿನ ಹೃದಯವನ್ನೇ ತೆರೆದು ಪ್ರವೃತ್ತಗೊಳಿಸುವ, ಆನಂದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಎಳೆಯಬ್ಬದ, ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವಾದ, ಎಂದರೆ ಬೃಹತ್ತಾದ, ಗೋಚಾರವಾದ ಅಹತನಾದವನ್ನು ಉಪಾಸಿಸುತ್ತೇವೆ, ಎಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ. ಬ್ರಹ್ಮ ಪದವಾದ ಅರ್ಥವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಹಿಂದೂಸಂಸ್ಕೃತಿಯು ನಾದವನ್ನು ಪರಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ನೈಯಾಳರೂರು ಅಕ್ಷರಾ ಮ್ನಾಯುವೂ ತನ್ನೂಲಕ ಜಗದ್ಬ್ರಹ್ಮವಾದವೂ ಪರಿವಿನನ ಭಕ್ತಾಣಾದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ನೈಯಾಳರೂರ ಸಿದ್ಧಿಗಿಮಾದಿಗಳು ಬ್ರಹ್ಮವು, ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾದವು, ಅಭಿವ್ಯವು, ಅವ್ಯವು, ನಾಡ-ಬಿಂದುಗಳ ಸ್ವಭಾವವಾಗಿಯೂ, ಪರಿವಿನನ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಚೋದನೆಯೂ ಕಲ್ಪಾರ್ಥಗಳ ಕಾರಣವೂ ಆಗಿದೆ; ಇದೇ ನಿತ್ಯವೂ ಅಭಿವ್ಯವೂ ಆದ ಸಿದ್ಧಿಗಿ; ಈ ಸಿದ್ಧಿಗಿಂದಿಂಥೇ ಶಬ್ದವೂ ಅರ್ಥವೂ ಉಂಟಾಗುವದು, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಶಾಸ್ತ್ರ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ (ಕಂತ್ರವಾಪ್ತದಲ್ಲಿ) ನಾಡ ಮತ್ತು ಬಿಂದುಗಳು ಕಕ್ಷಿಯ ತತ್ತ್ವಗಳು. ಮೊದಲು ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವ ದಲ್ಲಿ ಗುಣಶೋಭವಾಗಿ ಆದಿಂದ ಸ್ವಂದವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಕ್ಷಿ, ಮಾಯಾ, ದೇವಿ ಎಂದೂ ಹೆಸರು ಗಳುಂಟು. ಸ್ವಂದದಿಂದ ಧೃಢಿ, ವಾಕ್ತತ್ತ್ವಗಳ ಮೂಲಕ ಅದರ ವಾಕ್ಯಾಯವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಸ್ವಂದದ ಒತ್ತಡ, ಭೇದ ಭಾವಗಳಿಂದ ಪಂಚಭೂತಗಳ ಮೂಲಕ ಆ ವಾಕ್ಯಾಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಾದ ಈ ಪ್ರಪಂಚವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವೇ ಜೀವರೂಪದಿಂದ ಇದನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಸಾಂಸಾರಿಕ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ತೊಡಗು ತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಭಿಜ್ಞ (ಅಥವಾ ಕಾಶ್ಮೀರಶೈವ) ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯ ಅರ್ಥಗಳಂತೆ ಶಿವ-ಕಕ್ಷಿಯದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಜೀವನು ಆನಂದ, ಕಾರ್ಯ, ಮತ್ತು ಮಾಯಿಕವೆಂಬ ಮೂರು ಮೂಲಗಳಿಗೆ ಅಧೀನನಾಗಿ ಈ ಅಧೀನ ವ್ಯಾಸವನ್ನು ಮರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಜೀವನು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪವಾದ ಶಿವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದು ಐಕ್ಯವಾಗುವುದೇ ಮೋಕ್ಷ. ಸೃಷ್ಟಿಯ ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವಂದವುಂಟಾಗಿ, ಸ್ವಂದದಿಂದ ನಾಡವೂ, ನಾಡದಿಂದ

1 ಅ : ವಿವೃತ್ತಂ.

3. ನಾಡಸ್ಥಾನಶ್ರುತಿಪ್ರಸಾರಜಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಷಿಚೈಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಶಬ್ದವೂ, ಶಬ್ದದಿಂದ ಮಲಗಲೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಇವುಗಳಿಂದಲೇ ಜೀವನಿಗೆ ಸಂಸಾರಬಂಧನ. ಗಣಪತೃವೇ ಮೊದಲಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಮತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಅರ್ಥವೇ ಶಿರಸ್ಸು ಗಣಪತೃವನವತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಗಣಪತಿಯನ್ನು " ಕ್ಷಂ ಚತ್ವಾರಿ ವಾಕ್ ಪದಾ ಪರಿಮಾಣಾ " ಎಂದು ಹೇಳಿ ನಾವುನೇ ಗಣಪತಿಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಅನುಸಂಧಾನಮಾರ್ಗ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ.* ಶ್ರೀವಿದ್ಯೆಯ ಕ ವಿ ಈ ಅ ಪ್ರಾಂ ಸರಲ ಪ್ರಾಂ ಪರಕಪಲ ಪ್ರಾಂ ಎಂಬ ಮಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಬಂದದ ' ಈ ' ಸದ್ವ್ಯಾಂಕವೆಂದೂ—ಕಾಯತೀತಿ ॥—, ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ವಿಷ್ಣು, ಅಪತಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಸಮುದ್ರಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥಗಳೆಂದೂ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.¹ ದೇವಿಯು ಯೋಗದಾಸ್ತಾಭ್ಯಾಸಿಗೆ ಚಿತ್ತಾನುವ್ರಿಯನ್ನು ಧರಿಸುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ನವವಿಧ ನಾವತ್ವರೂಪಳು, ಎಂದೂ ಅರ್ಥವಿದೆ.² ವರವಸ್ತಾರಹಸ್ಯವು ಪ್ರಾಂಕಾರದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಈಳುವ ನಾವವು ಒಂಬತ್ತುವಿಧವೆಂದೂ ಪ್ರಾಂಕಾರದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾವವು ಸಮಷ್ಟಿರೂಪದ್ದೆಂಬೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ.³ ಅರಿಶಾನಪ್ರಸಾದದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀದೇವಿಯು ನಾವತ್ವರೂಪಳೆಂದು ವರ್ಣಿಸಿದೆ.⁴ ಅರಿಶಾತ್ಪ್ರತಿಗೆ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ಬರೆಯುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದರು ಅರಿಶಿಯು ಹೇಗೆ ಜೈತನ್ಯಸ್ವರೂಪಳೆಂದೂ, ನಾದಾತ್ಮಕಳೆಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ.⁵ ಮೀಮಾಂಸಕರು ಆಕಾಶಗಣನಾದ ಶಬ್ದವು ಅಪತ ಅನಾಹತಳೆಂದು ಎರಡು ವಿಧವೆಂದೂ ಅನಾಹತಶಬ್ದವು ನೈತ್ಯವೆಂದೂ ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ನೈಯಾಯಿಕರು ಈ ಕಥವ್ಯಾಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಶಬ್ದವು ಅನೈತ್ಯ (ಪ್ರಸಕ್ತ)ವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರ, ವರ್ಣಾತ್ಮಕ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಅದರ ಗೋಚರಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ: ಗೋಚರವು ಪ್ರಕೇಶವೇ ಮೊದಲು ಶಬ್ದವೂ; ಎಂದು ಫಲಪ್ರದೀಪ ನ್ಯಾಯವಂತೆ ಮೀಮಾಂಸಕರು ತಮ್ಮ ನಿಲುವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳು ನಾವನನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ:

ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಣವಸಂಧಾನದೋ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯಶ್ಚಿವ: |

ಸ್ವಯಮಾಬಿರ್ಭವೇದಾತ್ಮಾ ವೇದಾಪಾಯೇಂತಮಾಧನ ||⁶

ಬ್ರಹ್ಮಪ್ರಣವಸಂಬಗ್ನನಾದೋ ಜ್ಯೋತಿರ್ಮಯಾತ್ಮಕ: |

ಮನಸ್ತತ್ರ ಲಯಂ ಯಾತಿ ತದ್ವಿಷ್ಣೋಃ ಪರಮಂ ಪದಮ್ ||

ಪಾದವಾಕಾಶಸಂಕರೋದ್ವೇಯಾವಚ್ಛಬ್ದ: ಪ್ರವರ್ತತೇ ||⁷

ಸರ್ವಭೂತಾನಾಂ ಜೈತನ್ಯಂ, ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಸ್ವಾವರಣಗಮ ವಸ್ತುಗಳ ಇರುವಿಕೆಯ ಸಾರರೂಪವಾಗಿರುವ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲ ಕರ್ಮದ ಜಾಲಕತತ್ರಿಯೂ, ದೇಹದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಉಪ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನವೂ ಆಗಿರುವ ತತ್ತ್ವ.

* ಗಣಪತೃವನವತ್ತು, ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ಕತಲಪನಪತ್, ಅನುಬಂಧ, ಪು. 69.

1 ವೀರರಾಘವಪಾತ್ರ, ಶ್ರೀಕಾಂಡಕಾರಾಘರೋಧನ, ಪು. 182.

2 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 183.

3 ಭಾಸ್ಕರಮತಿ, ವರವಸ್ತಾರಹಸ್ಯ, I, 12-13.

4 ಅರಿಶನಪ್ರಸಾದ: ಸಾಮಗಳು 236, 237, 299, 328, 330, 365-371, 455, 457, 630, 640, 678, 833, 846, 850, 851, 901, 909.

5 ಶ್ರೀಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದನಾಚಾರ್ಯ, ಅರಿಶಾತ್ಪ್ರತಿಭಾಷ್ಯ, ಪು. 32 ಇತ್ಯಾದಿ.

6 ನಾವದೊಡವನಪತ್, ಅಷ್ಟೋತ್ತರಕತ ಉಪನಿಷತ್, ಪು. 336.

7 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 337.

3. ನಾವಸ್ಥಾನವ್ರತಿಸ್ವರೂಪತೀತವತ್ವಜ್ಯೋದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ವಿವೃತ್ತಂ, ಎಂದರೆ ಮುಕ್ತವಾದುದು-ಎಂದರೆ ಅವಿವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಅಪಾರ್ಥಿಕವಾಗಿರುವುದು, ಎಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿರುವುದು, ಎಂದರೆ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಹೆಚ್ಚು ಸಮಾಪಕವಾಗಿದೆ. 'ವಿವೃತ್ತಂ' ಎಂಬ ಅರ್ಥದ ಸಾಕಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಅ, ಕೆ, ಗ, ಮೂಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ಕಲ್ಪಿಸಾಧನಗಳಿಂದ ಸ್ವೀಕೃತವಾದ 'ವಿವೃತ್ತಂ' ಎಂಬ ಸಾಕಾರವನ್ನೇ ಹೆಚ್ಚು ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಈ ಕುಬ್ಜವು 'ವಿವೃತ್ತಂ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವೂ ಇದೆ. ಈ ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ಧೃವಿತವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮೇಲೆ ನೋಡಿಸಿದೆ.

ಅಪಕರಣದವು ವಾಗ್ಧಾರ್ಮ್ಯ ಗೀಯಾರ್ಥಕ್ಕೂ ಅಪ್ರಯೋಜನವು. ಎಂದರೆ ಪ್ರಕರಣದ ಎರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಪದಾರ್ಥವಾಕ್ ಎಂದೂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಅಥವಾ ವಾಕ್ಯೀ ಬ್ರಹ್ಮ: 'ಬ್ರಹ್ಮ ವಾಗ್ಬ್ರಹ್ಮ ಸತ್ಯಂ ಚ ಬ್ರಹ್ಮ ಸರ್ವಮಿದಂ ಜಗತ್' ಎಂಬ ಲೋಕದ ಉಕ್ತಿಯಂತಲೂ⁸ 'ಬ್ರಹ್ಮ ಸೈ ಬ್ರಹ್ಮಣೋಕ್ತಿಃ ವಾಗ್ಗೈ ರಾಪ್ತೀ' ಎಂಬ ಪದವಿಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣದ ಉಕ್ತಿಯಂತಲೂ⁹ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಪಕರಣದವು ಅದ್ವಿತೀಯವೇ. ಗೀಯಾರ್ಥಸದೃಶವಾದ ಅನುಭವವು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವಾಗುವಂತಲೂ ಅದು ಅದ್ವಿತೀಯವೇ. ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತು ಎಂಬ ಪದದಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿತೀಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಉಪನಿಷದ್ವಾದ್ಯಾದಿಗಳ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ:

ಸದೇವ ಸೋಮ್ಯ ಇದಮಗ್ರ ಅಸೀತ್ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಂ

.... ಸತ್ತೇದೇವ ಸೋಮ್ಯ ಇದಮಗ್ರ ಅಸೀತ್ ಏಕಮೇವಾದ್ವಿತೀಯಮ್ |¹⁰

ಬ್ರಹ್ಮದ ಮೂರು ಸ್ವರೂಪಗಳಾದ ಸತ್, ಚಿತ್ ಮತ್ತು ಅನಂದ ಈ ಮೂರನ್ನೂ ಒಂದೇ ಸಂಪರ್ಕದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಉಪಾಸಿಸಲು ತೊಂದರೆಯಾಗಿ: ಅದ್ವಿತೀಯ ಕಲ್ಪದಿಂದ, ಮೇಲೆ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್ತಿನ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿತವಾದ ಸತ್; ಚೈತನ್ಯವೆಂಬ ಕುಬ್ಜಕ್ಕೂ ಅವನ ದೃಷ್ಟಿಕ್ಕೂ ಅಪ್ರಯೋಜನವಾದ ಚಿತ್; ಮತ್ತು ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ ಅನಂದ -ಈ ಮೂರೂ ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ತವೆಗಳು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಒಂದನೆಯಾದ ಅಪಕರಣದ ಗೀಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಅನಂದವೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನವಾದುದರಿಂದ ಸತ್ ಮತ್ತು ಚಿತ್‌ಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಸೂಚ್ಯ, ಅನಂದವೇ ಪ್ರಕಟ. ಅದುವಂದವೇ ಅನಂದವನ್ನು ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ.

ನಾಸ್ತೀತಾಪ್ತವಸ್ತು ಕಂಚಮವೇದವೆಂದೂ ಪುರುಷಾರ್ಥಾಪಕುಪ್ಪಯಸಾಧನವೆಂದೂ ಭಗವಂತನು ಹೇಳಿ ಸಂಕರನಿರೂಪನಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ನೀಡಬೇಕೆಂದು ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಕೊಟ್ಟಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತವೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದವೆಂಬ ವಿಷಯವೇ- 'ಸಾಮಾನ್ಯವಾದವು ಗೀತಂ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಿ ವಿಶಾಮತಃ', -ನಾಲ್ಕು ಪುರುಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಉಪಾಯವೆಂದೂ, ಮೇಲದ ಅರ್ಥವು ಹೇಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವೇ ಹಾಗೆಯೇ ಗಾಂಧರ್ವವೇದದ ಅರ್ಥವಾದ ನಾದವು ನಾದಬ್ರಹ್ಮವೆಂದೂ - 'ನಾದಬ್ರಹ್ಮ ತವಾಕಸಂ ಅದ್ವಿತೀಯಮನುಷ್ಯಾಃ' -ಅದು ಏಕಗಾಂಧರ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ಥಿರವಾದ ಅನಾಹತ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವುದೆಂದೂ ಇದರ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ಎಂದರೆ ಅನಾಹತವಾದೆಯಾಗುವುದು, ಅಪರಗ ಸಾಧನೆಯೂ, ಸರ್ಗಸಾಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿರೂಪದಲ್ಲಿ ಕುಳಿತವೂ ಅದು ಅಪರಗವಾದವಲ್ಲದುವೆಂದೂ, ಇದರ ಧ್ಯಾನದಿಂದ ತ್ರಿವರ್ಗಸಾಧನೆಯೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯವು ವೇದದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದುದು ಎಂದು

⁸ ಶಾಂಕ, ಬೃಹದಾರಣ್ಯ, II, ೧.

⁹ ಪತಂಜಲಿಬ್ರಾಹ್ಮಣ, I, 19.

¹⁰ ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್, VI, 2, 1.2.

3. ನಾದಸ್ಯ ನಕ್ರೂತಿಶ್ಚರಣಾತಿಶುಬ್ದೈವತರ್ಹಿತ್ವಂಮೋದನ ಪ್ರಕರಣ

ಶ್ರೀಶಾರ್ಙ್ಗದೇವರು ಅವರಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟಸ್ವಾರಸಮಾನಗಳನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕರಿಸಿದುದನ್ನೂ ಕ್ರೋಧಮಯವನ್ನು ಮಾಡಿದ ಶ್ರೀಯುಗಳನ್ನೂ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪುನರುಜ್ಜೀವನಗಳನ್ನೂ, ಅವಶಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಸಾಧನೆಗೆ ಬೇಕಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅವರಿಂದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಆಗಿರುವ ಉಪಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವಪುರ್ಣವು. ಅದುವರಿಂದ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಪ್ರಾತಃ ಸ್ಮರಣೀಯ ಪುನರ್ನಿಶ್ಚಿತನಿಗೆ ನಿರ್ದೇಶಕನು. ಈ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಅವನು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿರುವುದಾದರೂ ಕೇವಲ ತಾನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ದುರಭಿಮಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಉತ್ತೇಜನವಲ್ಲ. ಅನಾಹತವಾದ ಯೋಗವು ಹೇಗೆ ಬಾಹ್ಯವೇತವಾದ, ವೈಶ್ವಾನರ ಪ್ರಮದದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಯನಮಾಡುತ್ತಿ, ನಿಶ್ಕೃಷ್ಟಸ್ಥಾನವಳ್ಳ, ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಸತ್ಯಗಳೆಂದು ಸ್ವಂತ ಅನುಭವದ ಮೇಲೆವಿರುವ "ಮುರೋಳ್ಳುಮದಾಪ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಎರವರೆಯ ಪ್ರಕಾರವೆ ಇದೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆತನಿಂದಲೇ ಯೋಗವಾದರೂ ಸಾರ್ವತ್ಯ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಮುರಭವಾಪ್ಯತೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಈತನೇ ನಾವರಿಗೊದಗುವ ಶ್ರೀ ಮುತ್ತುಸ್ವಾಮೀಶ್ವರನೂ ಶ್ರೀ ಶ್ಯಾಗರಾಜನೂ ವಸ್ತು ಸ್ವಂತ ಬೇರದಿಂದ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ ಈ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಹಿರಿಯರನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಧ್ವನಿಯಿದೆ.

ನಾರ್ವೋಪಾಸನಯಾ ದೇವಾ ಬ್ರಹ್ಮದಿವ್ಯಮುರೇಶ್ವರಾಃ |

ಭವಂತುಪಾಸಿತಾ ನೂನಂ ಯಿಸ್ತಾದೇಶೇ ಶವಾತ್ಕರಾಃ || 2 ||

218

[ಶಾಸ್ತ್ರ] ನಾವೆಲ್ಲರೂಕೂಡೆ ಅದುವರಿಂದ ಬೇರನುಗಳಾದ ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಿಷ್ಣು ಮುರೇಶ್ವರರು ನಾರ್ವೋಪಾಸನೆಯಿಂದಲೇ ಬಿಡ್ವಾಗಿ ಪೂಜಿತರಾಗುತ್ತಾರೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಿಷ್ಣು ಮುರೇಶ್ವರರು ಗೀತಪ್ರಿಯೆಯೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬೇಕು : 'ನಾಮಗೀತರೇಶೀ ಬ್ರಹ್ಮಾ'. 'ಗೋಪೀಪತಿರೇಶೀಃ ಽಪಿ ಪರಧ್ವನಿಪತಂ ಗತಃ', 'ಗೀತೀಪ ಪ್ರೀತೀತಿ ರೇಶಃ ಪರಾಪ್ತಃ | ನಾರ್ವಾತಪತಿಃ'.¹¹ ಈ ಪ್ರೀತಿಯುಗಳೂ ಸಗಣಬ್ರಹ್ಮಾ ಶಾಧನೆಯ ಪ್ರತಿರೋಧಿ ಅದುವರಿಂದ ನಾವೆಲ್ಲರೂಕೂಡೆ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಚತುರ್ಮುಖಬ್ರಹ್ಮನು-ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವನ್ನೇ ಹೇಳುವ, ಹೀಕಾರವೆಂಬ ನಾವನೇ ಅರ್ಥವಾಗಿ ಕಾಳ್, -ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ನಾಲ್ಕು ಮುಖಗಳಿಂದ ಪ್ರಳಯಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಅವುಗಳ ಅರ್ಥವಾದ ವಿಶ್ವವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುತ್ತಾನೆಂದೂ, ವಿಷ್ಣುಪು ವೇದವುಬಹಿಷೇಕವೂ ಪ್ರಳಯಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪರಿವಿನಶ ಶಾಂತವನ್ನೆತ್ತಾನೆನಾಣಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರ ಸರ್ವಸ್ವದ ಮೂಲವೂ ವೇದಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಆಕರವೂ ಆಗಿರುವ ಅಕ್ಷರಸಮಾನವಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೊರಹರಿಸುತ್ತಾನೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಬೋಧ್ಯಾರ್ಥ. ಅದುವರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲರೂ ನಾವಾತ್ಮಕರೇ. 'ತಸ್ಯಾನ್ವಾದಾತ್ಮಕಂ ಜಗತ್' ಎಂದು ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕಾರದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಶ್ವಾಕರಕಾರನು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನೇ ಜಗದೇಶವೆಂಬುದು

ಸ್ವರಾದಿಗೀತವಾದ್ಯಂ ಚ ಶಾಲಕ್ಶೀತಿ ಚತುಷ್ಟಯಮ್ |

ಸಿದ್ಧಂತಿ ನ ವಿಶಾ ನಾದಾತ್ ತಸ್ಯಾನ್ವಾದಾತ್ಮಕಂ ಜಗತ್ |¹²

ಬಿಂದುವುಪ್ಪಕ್ಕೇ ನಾದಾನ್ವಾದಾನ್ವಿಮಲವಾಗ್ನಿಯಮ್ |¹³

11 ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ, I, 1, 26.27.

12 ಜಗದೇಶವಲ್ಲ, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವಾದ್ಯ, ಶ್ರೀ ಪರಶುರಾಮ ಅಕಾಶಮುಖ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಪು. 4.5.

3. ನಾವನ್ನಾ ಸಮೃತ್ತಿಸ್ವರವಾತಿಶಯವೈವತರ್ಹಾನ್ವಯೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳು ತದ್(ನಾದ-) ಆತ್ಮಕಾಃ ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಮತಂಗನಿಂದ ಸ್ತುತಿ ಪಡೆದಿರುವನು :

ನಾದರೂಪಃ ಸ್ತೃತೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ ನಾದರೂಪೋ ಜನಾರ್ದನಃ |
ನಾದರೂಪಾ ಪರಾಶಕ್ತಿರ್ನಾದರೂಪೋ ಮಹೇಶ್ವರಃ |¹³

ಈ ಪದಗಳಿಗೆ ಜಗದೇಕಮುಖಪದ್ಧಿಯೂ ಉಂಟು :

ನಾನಾತ್ಮಾನಪ್ರಯೋ ದೇವಾ ಬ್ರಹ್ಮವಿಷ್ಣುಮಹೇಶ್ವರಾಃ |
ಹಿಂಕಾರೈಃ ಪರಾಶಕ್ತಿರ್ನಾದರೂಪಮಿದಂ ದ್ವಯಮ್ |¹⁴

ಅದುವೇಂದ ನಾದೋಪಾಸನೆ ಮಾಡಿದರೆ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸಿದಂತೆ, ಹಿಂಕಾರವನ್ನೂ ಪರಾಶಕ್ತಿ ಯನ್ನೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಂಡಂತೆ. ಮೊದಲನೆಯದಿಂದ ತ್ರಿವರ್ಗಭೂಷಾಸ್ತಿ. ಎರಡನೆಯದಿಂದ ಅವರ್ಗಾ ಭೂಷಾಸ್ತಿ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು, ಮುಣಿಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾಸನನೆಯಿಂದ ವಹಿಕೇಶೋಪಾಸ ಪಾಸ್ತ್ರಿಯುಂಟಾಗುವುದೆಂಬ 'ತತ್ತ್ವ ಸ್ಯಾತ್ ಸಗುಣಾದ್ಧ್ಯಾಪಾದ್ ಭುಕ್ತಿಃ' ¹⁵ ಮತ್ತು ಧರ್ಮಾಬ್ರಹ್ಮವ್ಯಾಸನನೆಯಿಂದ ಮೋಕ್ಷವೆಂಬುದಾಗುವುದೆಂಬ 'ಮುಕ್ತಿಃ ಸ್ವ ಭಿರ್ಗುಣಾತ್' ¹⁶ ಎಂಬುವನ್ನು ಖಗಾಣಿ ಸಂಗ್ರಹದಿಂದ ಇನ್ನೆರಡೂ ಬೋಧಿಯುತ್ತಾ ಬಿಂಬುವನ್ನು—'ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮಮೋಕ್ಷಜ್ಞಾನಮಿದಮೇಕೈಕಸಾಧನಮ್' ¹⁷— ಈ ಶ್ಲೋಕದೊಡನೆ ಅಪ್ಪಯ ಮೂಡಿಕೊಂಡರೆ ಗ್ರಂಥಪ್ರಯೋಜನ ಮತ್ತು ಪಾತ್ರಪ್ರಯೋಜನಗಳೆರಡೂ ಸ್ಫುಟವುತ್ತವೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಾ ವಿಷ್ಣು ಮಹೇಶ್ವರಃ ನಾನಾತ್ಮಕರೂ ನಾದೋಪಾಸನೆಯಿಂದ ಪ್ರೀತರೂ ಎಂಬ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಮಾತನ್ನು ಅವಗಾಢೀಭೂತದ ಹ್ಯಾಗೆರೂಪನು 'ನಾದೋಪಾಸನೆಯ ಕೇಶವನಾರಾಯಣ ವಿಭುಲು ಬೆರಗಿರಿ' ¹⁸ 'ಪರಿಹರಾತ್ಮನು . . . ವರ ದೇವತೆಗಳುನಾಸಿಂಹರೇ' ¹⁹ 'ಶ್ರೀ ವಿಷ್ಣುನಾಥನು ಶ್ರೀಕಾಂತ ವಿಭುಲು ಪಾಪಪ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಾಸಿಂಹರೇನಾ' ²⁰ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ನಾದೋಪಾಸ

ಆತ್ಮಾ ವಿವಕ್ಷತಮಾಣೋ ಽಯಂ ಮನಃ ಪ್ರೇರಯತೇ ಪುನಃ |
ದೇಹಶ್ಚಂ ಪಶ್ಯಿ ಮಾಹಂತಿ ಸ ಪ್ರೇರಯತಿ ಮಾರುತಮ್ || 3 ||

219

ವ್ಯಕ್ತತೆಯನ್ನು (ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು) <ವಿವಕ್ಷಿ> ಬಯಸುವ ಈ ಆತ್ಮನು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮನಸ್ಸು ದೇಹವಧ್ವೀಕವ ಆಗ್ನಿಯನ್ನು ಹೊಡೆದಿಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ವಾಯುವನ್ನು ಉದ್ದೀಪನಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ (ಕೇರಳಿಸುತ್ತದೆ).

13 ಮತಂಗ, ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರ, 11.18, ಪ. 3.

14 ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 2, 164.

15 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 1, 30.

16 ಹ್ಯಾಗೆರೂಪ, ನಾದೋಪಾಸನೆಯ ಕೇಶವ ನಾರಾಯಣ ವಿಭುಲು ಬೆರಗಿರಿ ಎಂಬ ಬೇಗದ ಲಾಗದ, ದೇವದೀಪಾವಲಿ ಕೃತಿ.

17 ಅದೇ, ನಾದರೂಪಬ್ರಹ್ಮ ಬ್ರಹ್ಮಾಸಂದೇಹೋಪದೇಶ ಮುನೀನ ಎಂಬ ಕಲ್ಯಾಣಪಂಚ ಲಾಗದ, ರೂಪಕಾಣವ ಕೃತಿ.

18 ಅದೇ, ಅನಂದನಾಗರದೊಳಗೆ ಎಂಬ ಗರುಡಪುಟ ಲಾಗದ, ದೇವದೀಪಾವಲಿ ಕೃತಿ.

3. ನಾದೋಪಾಸನೆಯು ಸ್ವರಪಾತಿಗಳುಬೆಳೆವಂತೆಗಳೆಂದುಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಕರಣ

ದೀಪಸ್ತಂ ವಹ್ನಿಂ, ಎಂದರೆ ದೀಪಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ವ ಅಗ್ನಿಹವಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಕಂದಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದು ವ ಅಗ್ನಿಹವಿಯೆಂದನೆ ಸೀರಿ ಚಕ್ರದೊಡನೆ ಉತ್ಪಾದಕವಾಗಿ ಚರಿಸಿದಾಗ ನಾವವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂಬುವದನ್ನು ನೆನೆದುಬೇಕು :

‘ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಜಮಾರುತಾನುಗತಿಸಾ ಚಕ್ಷೀಶ ವೃತ್ತಂ’¹⁹ ದೇ ಸೂತ್ರೀನಾಮನುರಂಜಕಃ’²⁰

‘ವಿವಕ್ಷಮಾಣಃ’ ಎಂದರೆ ಮಾತನಾಡುವ ಇಚ್ಛೆಯಿಲ್ಲ, ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ‘ವಿವಕ್ಷಮಾಣಃ ಇತಿ ಬ್ರುವ ಇಚ್ಛಾಯಾಂ ಪತಿ’ ಎಂದು ಕಲ್ಪನಾರ್ಥವೂ, ²¹ ‘ವಕ್ತುಮಿಚ್ಛನ್ ವಿವಕ್ಷಮಾಣಃ’ ಎಂದು ಸಿಂಹಭೂಷಾಲಂಕಾರಿ ²² ಬೇಕುಬ್ಬಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಉದ್ದೃತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಬ್ರುವ ಮತ್ತು ವಕ್ತುಂ ಎಂಬುವದಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಮಾತು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಉಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಾಠಾರ್ಥಯುಕ್ತ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿ ದುರ್ಬೋಧವೆ. ವಾಚ್ಯವಾದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಿದಿರುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಇದು ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ವಿವಕ್ಷಾ ಎಂಬುವದನ್ನು ಅದರ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದೀರಿ. ಅಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯಮ ತನ್ನ ವೇದದಿಂದ ನಾವನನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಮಾತು ಮಿತ ವಾಗುತ್ತದೆ; ಬಾಹ್ಯೋಪಕರಣಗಳಿಂದ, ಉಪಾಪರಣೆಗೆ ಸಂಬಂಧವಾದ್ಯಗಳಿಂದ, ನಾಬೋಧ್ಯತ್ತಿಮಾಡುವುದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ನಾವನನ್ನು ಬಾಹ್ಯೋಪಕರಣಗಳಿಂದ ಹೊರಡಿಸಬೇಕೆಂಬ ವಿವಕ್ಷೆ ಅತ್ಯಂತಿಗೆ ಉಪಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದನ್ನು ಉಪಾಯವನ್ನಾಗಿ ಸ್ವದೇಹದಲ್ಲಿ ಆಳುವರೊಡನೆ ಪಡೆದು ನೂತನ ಉಚ್ಚಾರಣಪ್ರಸಕ್ತಿ ಹೊದಲಾವುದುಗಳಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅರ್ಥ ವನ್ನೂ ಸೀರಿಸಿ ವಿವಕ್ಷಾ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕಟಿಸಿಯ ಇಚ್ಛೆ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಕಾಂಕ್ಷೆ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ.

ವಿವಕ್ಷಮಾಣವಾದ ಅತ್ಯಂತ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಈ ಕ್ಷೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಣೋಪಾಧ್ಯಾಯ ಹಲವು ಪಾತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಕ್ಸಿದ್ಧಾರೆ. ಉಪಾಪರಣೆಗೆ, ಆಯುಷೀದಪಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಚರಕನು ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬೆಕ್ಕುಕಡಿದು ಇದೇ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇಕಿದ್ದಾನೆ. ²³ ನಾಭಿಸ್ಥ ವಾದ ಕಂದದಲ್ಲಿದ್ದು ವ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಹೊರಬಿಡುವು ಆದರೊಡನೆ ಸೀರಿದಾಗ ನಾವವು ಹುಟ್ಟುವುದೆಂಬ ಈ ಮಾತನ್ನು ಮಹೇಶನೊ ಓಪ್ಪುತ್ತಾನೆ :

ಯದುಕ್ತಂ ಬ್ರಹ್ಮಾಣಸ್ತಾ ನಂ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿತ್ವ ಯಃ ಸ್ವ್ಯುತಃ |
ತನ್ನೈಃ ಸಂಸ್ಕಿತಃ ಪ್ರಾಣಃ ಪ್ರಾಣಾನ್ ವಹ್ನಿಸಮುಪ್ಪದಮಃ |
ವಹ್ನಿಮಾರುತಸಂಯೋಗಾನ್ನಾದಃ ಸಮುಪಪಾದಯತೇ |²⁴
ಕಂದಸ್ಥಾನಸಮುತ್ಥಿಃ ೩೩ ಸ ಚ ಪಂಚವಿಧೋ ಭವೇತ್ |

19 ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 1, 1.

20 ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ, ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರಮ್ಯಾಖ್ಯಾ, ಪು. 64.

21 ಸಿಂಹಭೂಷಾ, ಸಂಗೀತಸುಧಾಕರ, ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರಮ್ಯಾಖ್ಯಾ, ಪು. 65.

22 ಚರಕ, ಚಿಕಿತ್ಸಾಸಂಹಿತೆ, XXVIII, 6, 7.

23 ಮಹೇಶ, ಉಂ. ಗ್ರಂ., 18.21, ಪು. 3.

3. ನಾವನ್ನಾ ಸತ್ಕೃತಿಸ್ತರಪಾತಿಶುಭದೈವತಮೀಚ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವೈಶ್ಚೈವಾತಿಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವೈಶ್ಚ ಸಮೀರಃ ಸಂಚರವೃದ್ಧಃ |
 ಉದ್ವೃದ್ಧಂ ಚ ಕುರುತೇ ಸರ್ವಾಂ ನಾಡವದ್ವೈತಮುದ್ಯತಾನ್ || 20

ನಾಡ್ಯದೇವನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಾಣಿನಿಯನ್ನು ಉದ್ದರಿಸಿ²⁰ ಹೀಗೆಯೇ ಬೇಗವಾದ್ದಾನೆ :
 ಆತ್ಮಾ ಬುದ್ಧ್ಯಾ ಸಮೀಶ್ಯಾರ್ಥಾನ್ ಮನೋ ಯುಜ್ಯೇ ವಿವಕ್ಷಯಾ |
 ಮನಃ ಕಾಯಾಗ್ನಿಮಾಹಂತಿ ಸ ಪ್ರೇರಯತಿ ಮಾರುತಮ್ |
 ಮಾರುತಸ್ತೋರಾ ಚರನ್ ಮಂತ್ರಂ ಜನಯತಿ ಸ್ವರಮ್ || 21

ಜಗದೇಕಮಬ್ಜನೂ ಇವೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆಯೊಂದು ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಬೊಡೆಯುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ :

ನಾಥೌ ಯದ್ವೈಶ್ವಾನರಾಶ್ಚಾಸಂ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಶ್ಚ ಯೋ ಮತಃ |
 ಪ್ರಾಣಶ್ಚೈಶ್ವರವತಃ ಸ್ಯಾದ್ವೈಃ ಪ್ರಾಣಸಮುದ್ರವಃ |
 ಅಗ್ನಿಮಾರುತಸಂಯೋಗಾದ್ ಭವೇನ್ನಾದಸ್ಯ ಸಂಭವಃ || 22

ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಸ್ಥಿತಃ ಸೋಽಥ ಕ್ರಮಾಮೂರ್ಛಾಶಛೇ ಚರನ್ |
 ನಾಭಿಪ್ಪಶ್ಚೈವಮೂರ್ಛಾಶ್ಚೈಶ್ವಾನಿರ್ಭಾವಯತಿಃ ಧ್ವನಿಮ್ || 4 || 220

ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅದು [ಆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು] ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೇಲುವಿತ್ತಿರಲ್ಲಿ ನೆಲೆದು
 ಕೊಕ್ಕುಳು, ಹೃದಯ, ಕಂಠ, ಅಂಗುಳು [ಮತ್ತು] ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ನಾಡವನ್ನು ಗೋಚರಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಯ ವಿವರಗಳಿಗೆ ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ವಿವರಣೆಯ ಪ್ರಾರಂಭ 146-150ನೆಯ ಶ್ಲೋಕ
 ಗಳನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಕುಪ್ಲವ್ವನ್‌ರಾಜಾ ಉರ್ಧ್ವಾಶಛೇ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಉರ್ಧ್ವಮಾರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದು ಬರುವವನ
 ವನ್ನು ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಇದ್ದಾಗಲೂ ಸುಖವನ್ನಾಗಲಿ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತದೆಂದು ನೋಟಿಸುತ್ತಾನೆ²¹. ಆದರೆ
 ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಉರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿ ಬಲಿಸುವುದು ಸುಖಮಾನಾಕಿಯಲ್ಲ ವಾದ್ದು. ಗ್ರಂಥಿಬಲನು ಬೇರೆಯವ
 'ಉರ್ಧ್ವಾಶಛೇ ಚರನ್' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾ ಸಿಂಹಭೂಷಣನು, ಪ್ರಾಣವಾಯುವು
 ನಾಭಿಕಂದದಿಂದ (ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ) ಕೆಳಮುಖವಾಗಿ ಚಲಿಸಿದರೆ ಅನಾಡವನಾದವನು, ಮೇಲಮುಖವಾಗಿ
 ಚಲಿಸಿದರೆ ಪ್ರಕೃತ ಗಾಗೋಪಬೋಗಿಯಾದ ಅಪತನಾದವನು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿ ಆಕರವನ್ನು ವರದಿಸಿದೆ
 ಪ್ರಮಾಣಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನು ಮಹಂಗನಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಸ ಪೂರ್ವಂ ಬ್ರಹ್ಮಗ್ರಂಥಿಸ್ಥಿತಃ ಪಶ್ಚಿಮಾ ಪ್ರೇರಿತಃ ಸನ್ ಉರ್ಧ್ವಮಾರ್ಗಃ ನಡ್ಯನ್ವಾಘಾತೇನ
 ನಾಭಿಪ್ಪದಯಕಂಠಮೂರ್ಛಾಮುಖೇಷು ಧ್ವನಿಂ ಪ್ರಕಟಯತಿ | ಉರ್ಧ್ವಾಶಛಃ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಗಾಗೋಪ
 ಬೋಗಾರ್ಥಂ, ಅಭೋಃ ಷಡ್ವನಾಡತಸ್ಯ ನಾಡವ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಃ ; ತದ್ಗ್ರಂ || 22—

2 ಕ, ಗ: ಅವಿರ್ಭಾವಯತೇ.

24 ಪಾಶನ, ಪಾಣಿನೀಯುಕ್ತಾ, 6, 7.

25 ನಾಡ್ಯದೇವ, ಭರತಭಾಷ್ಯ, 1, 2, 9.10, ಪು. 14.

26 ಕುಪ್ಲವ್ವನ್‌ರಾಜಾ, ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರಂ ಅಂಗ್ಗಾನುಬಾವ, ಪು. 46.

3. ನಾಡಸ್ಥಾ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರಜಾತಿಕುಲವೈವತರ್ಹಿಷ್ಯಂಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಕಂದ್ರಾಸ್ತನಮುಕ್ತೋಃ ಽತಿ ಸಮಾರಃ ಸಂಚರಸ್ವಧಃ |

ಲೂಪ್ಯಂ ಚ ಕುರುತೇ ಸರ್ವಾಸ್ತಾಧಾನ್ ಮೂರ್ಧಾನ್ ಶೂನ್ಯತಾನ್ | 22

ಹಾಗೆಯೇ 'ಅಸ್ಯ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬಾಯಿ ಎಂದೂ ಕುನ್ವಸ್‌ರಾಜಾ ಅರ್ಥಮಾಡುತ್ತಾನೆ.²² ಈ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಿಸುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅಸ್ಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವವಾಗುವುದು ಮುಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿರುವ ಕೃತ್ರಿಮನಾದ. ಇದು ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ಬಾಯಿಯುಳ್ಳವನೊಂದು ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದರೆ ಆ ಶಬ್ದದೊಂದೇ ಮುಖದ ಪರಾಸಮೀಪದಿಂದ ಮುಖದಲ್ಲಿ ಅನುನಾದಗಳಾಗುವ (resonators) ಮೇಲಾದವೆಯು ಮತ್ತು ಕಣ್ಣುಗಳ ಮೇಲಿನ ಕುಹರಗಳು (maxillary sinuses and frontal sinuses) ಸ್ಪಂದಿಸುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾದದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉದಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ತೆರೆದ ಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಗಂಟಿಲುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದಲೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಾದಕ್ಕಿರುವ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಶಕ್ತಿಯು ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇದನ್ನು ಕೃತ್ರಿಮನಾದವೆನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮೂರ್ಧಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ತಲೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವಿದ್ದರೂ, ಅನುನಾದದ ಶ್ರಿಯೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ವಾಯುಕೋಶವು ತಲೆಯಲ್ಲಿದ್ದರಿಂದ ಮೂರ್ಧಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವಾಯುಕೋಶವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ (ಪಾಲೇಸ್‌ಟಿಕೀಸ್, 1, 9) ನಾಲಿಗೆಯ ಅಂಗವು ಎಂಬ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು; ಅದು ವಾಯುಕೋಶವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಇಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ನಾದದ ಐದು
ವಿಧಗಳು

ನಾದೋಽತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶ್ಚ ಪುಷ್ಪೋಽಪುಷ್ಪಶ್ಚ ಕೃತ್ರಿಮಃ |

ಽತಿ ಪರ್ವಾಭಿಧಾಂ ಧತ್ತೇ ಸಂಚಿಸ್ತಾಸ್ಮಿತಃ ಶ್ರೀಮಾತ್ || 5 || 221

ನಾವು [5] ಐದು ಸ್ಥಾನಗಳಿದ್ದುಕೊಂಡು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಪುಷ್ಪ ಮತ್ತು ಅಪುಷ್ಪ, ಕೃತ್ರಿಮನೆಂಬ ಐದು ವಿಧಗಳುಳ್ಳವು ಪಡೆಯುತ್ತೇವೆ.

ಹೀಗೆ, ನಾವು ನಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಶ್ರವಣಗೋಚರವಾಗದ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ, ಗಂಟಿಲಲ್ಲಿ ಪುಷ್ಪವೂ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಪುಷ್ಪವೂ, ಮುಖದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ರಿಮವೂ, ಆಗುತ್ತದೆ. ಇವು ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕತತ್ತ್ವಗಳಾದ ಪರಾ, ಮಧ್ಯಂತಿ, ಮಧ್ಯಮಾ ಮತ್ತು ವೈಯೋಗಳಲ್ಲಿ; ಈವಲ ಭೌತಶ್ರವಣಶಕ್ತಿಯ ವಿವಿಧ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ನಾಭಾಪದ್ಧಿಗಳೂ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಪುಷ್ಪ, ಅಪುಷ್ಪ, ಕೃತ್ರಿಮವೆಂದು ಮತಂಗನು ಕಂಡಿದ್ದಾನೆ.²³ ಇವುಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಅನೇಕ ಆವಾಣೀನ ಗ್ರಂಥಜಾಲದ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಮತಂಗನು ಸ್ಪಷ್ಟ ಭವ್ಯವಾಗಿ ಬಿಳಿದ್ದಾನೆ :

ಸೂಕ್ಷ್ಮೋ ನಾದೋ ಗುಣಾವಾಹಿ ಹೃದಯೇ ವಾತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಃ |

ಕಂಠಮಧ್ಯೇ ಸ್ಥಿತೋ ವ್ಯಮಃ ಅನ್ಯಶ್ಚಪ್ರಾಣದೀಪಕಃ ||

ಕೃತ್ರಿಮೋ ಮುಖದೀಪಿ ತು ಜ್ಞೇಯಃ ಪಂಚಮಿಧೋ ಬುದ್ಧಿಃ | 24

ಇವುಗಳನ್ನೇ ಜಗದೇಕಮುಖನು ಮತಂಗಮುಖ ಸಮೃತವೆಂದು ಹೇಳಿ,

3 ಅ : ಪರ್ವಾಭಿಧಾಂ.

27 ಮತಂಗ, ಪಾ. ಗ್ರಂ., 23, ಪು. 3.

28 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, 24.25, ಪು. 3.

3. ನಾದವ್ಯಾಸುತ್ಪತ್ತಿರಜಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಪಿತ್ಯಂದೋದಸ ಪ್ರಕರಣ

ಸ ತು ಪಂಚವಿಧೋ ನಾದೋ ಮಹಂಗಮುನಿ ಸಮೃತ್ತಃ |
ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವೈಶ್ಚ ಪುಷ್ಕೋಽಪುಷ್ಕಸ್ತೈಶ್ಚ ಕೃತ್ರಿಮಃ ||²¹

ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇವನು ಈ ವಿಧಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವ ಉಕ್ತೆ, ಸ್ವಾನಗಳನ್ನೇ ಕಾರ್ಖಬೇಡವನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ.

ಇವರಲ್ಲಿ
ವ್ಯಕ್ತಿ

ಸಕಾರಂ ಪ್ರಾಣನಾಮಾಸಂ ದಕಾರಮಸಲಂ ವಿದುಃ |

ಜಾತಂ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾತ್ತೇನ ನಾದೋ ಉಭೇದಯೋಃ || 6 || 222

‘ಸ’ಕಾರವನ್ನು ಪ್ರಾಣವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದೂ ‘ದ’ಕಾರವನ್ನು ಅಗ್ನಿಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿಯ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು ನಾದವೆಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ನಾದವೆಂಬ ಶಬ್ದದ ಈ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಗೆ ಶಾಖ್ಯಬೇಡವನು ಮಹಂಗನಿಗೆ ಮನೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆ :

ಸಕಾರಃ ಪ್ರಾಣ ಇತ್ಯಾಹುರ್ದಕಾರಶ್ಚಾನೋ ಮತಃ |²²

ವಹ್ನಿಮಾರುತಸಂಯೋಗಾನ್ನಾದಃ ಸಮುಪಜಾಯತೇ |²³

ನಾದಸ್ಯ ಹಿ ಪದಾರ್ಥೋ ಽಯಂ ಸಮಾಚೇದೋ ಮಯೋದಿತಃ |²⁴

ಅಲ್ಲದೆ, ಅವನು ನಾದವುಳ್ಳ ‘ನಾದೋಽಯಂ ನದಕೇಧಾರ್ಥೋಃ’ ಎಂಬ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.²⁵ ‘ಸ’ ‘ದ’ ಎಂದರೆ ಶಬ್ದಮಾದುರಿತ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ.²⁶ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯು ಕಂಪ್ರಾಣಾಂತರ್ಗತವಾದುದು. ಕಕ್ಷಿನಾಥನು ಈ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆಯುವಾಗ, ‘ಒದು, ಮಾಂತ್ರಿಕಾ ಇತಿ ಶೇಷಃ’ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.²⁷ ಹಿಂಪಳೂಪಾಲನು ಮಾತ್ರ ‘ನಾಮರಿಂಗಾಘನಾಸವಮೋ ನಕಾರಂ ಪ್ರಾಣಾನಾಮಾಸಂ ವಿದುರ್ದಕಾರಂ ಚಾಗ್ನಿಮಃ’²⁸ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನೂ ನಾದ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇವೇ ಪುನಃಪ್ರತಿಪಾದವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ :

ಸಕಾರಃ ಪ್ರಾಣ ಇತ್ಯುಕ್ತೋ ದಕಾರೋ ವಹ್ನಿರುಕ್ಯತೇ |

ಅಥೋ ಽಯಂ ನಾದಶಬ್ದಸ್ಯ ಸಂಜೀತಾತ್ ಪರಿಶೀತಾತ್ ||²⁹

ಅಪಾರ್ಶ್ವೇಶ್ವರದ್ವಿತ್ಯಾಗತಾಘನ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗದಿಂದ ನಾದವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ‘ಪ್ರಾಣಾ ನೌಸಂಯೋಗಮಲ್ಲಶ್ಚ ಪುನಃನಾದಮಮ ಸತ್ಪ್ರವೃತ್ತಮುಚ್ಯೇತದಂ’³⁰ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ್ರವ್ಯಕಾರ, ಶಬ್ದಬ್ರಹ್ಮವು ಸೃಷ್ಟಿಸ್ವರೂಪವಾದ ರಬ್ದವು ಅತಾತಮಾಣ. ಇದು ವರ್ಣ ಮತ್ತು ಛಂದ್ರಿಯೆಂದು ಎರಡು ವಿಧ. ಛಂದ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ ; ಅದು ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಘಾತದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಜನಿಸಿದ್ದು. ವರ್ಣಕ್ಕೆ ಸ್ಥೂಲ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಈ ಅರ್ಥದ್ವಿತ್ವೇತದದಲ್ಲಿ ಪದಾ, ಪದ್ಯಂತಿ, ಮಧ್ಯಮಾ, ವೈಖರಿ ಎಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ವರ್ಣ, ಪದ ಮತ್ತು ವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಸವೆದ್ದು ವಾಚ್ಯವು. ಸರ್ವಸೃಷ್ಟಿಯ ಆಮದಿಂದ ಪ್ರಾಸುತಿಕಾಪ್ಯವಕಾರಗಳಿಗೂ ಮೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸಮಸ್ತಿಯನ್ನೆರಡು ಬ್ರಹ್ಮಾಂಶವು ಹಿಂಪಡೆದವಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಪದಿಸಿರುವುದರಿಂದ, ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮತತ್ತ್ವವು ಹಿಂಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ.

29 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, 22, ಪು. 3.

30 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, 19, ಪು. 3.

31 ಧಾತುಶಾಸ್ತ್ರ, iii, 7.

32 ಕಕ್ಷಿನಾಥ, ೪೦, ಗ್ರಂ. ೨, ಪು. 65.

33 ವ್ಯಾಗರಾಜ, ಸಾರಮಹಿಮನ, ಅನಿವಾರ್ಯ ದೋಷವುಗಳಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.

3. ನಾದವನ್ನು ಸಮೃತ್ತಿಸ್ವರಪಾತಿಶಬ್ದವೆಂಬುದೇ ಪ್ರಕರಣ

ಸೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸುಗುಣ-ಸಾಧಾರ್ಣ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಮಾರ್ಗದೀಗುವಾಗ ಅನುಭವಿಸುವ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು-
ಎಂದರೆ ದೇವತಾ-ಪದವಿಯನ್ನು. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ವರ್ಣಮಾಲೆಯಿಂದ ಸಂಕೇತಿಸುವುದು ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದ
ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಆಧಾರವೃತ್ತಿ. ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಪರ್ವತಶ್ರೇಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಾರಾದಿಯಾಗಿ ಪೂಜಾಂತ
ವಾದ ಪುತ್ರ ವರ್ಣಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಹರಿದಿಕೊಂಡಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ದೈವಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ
ಸುವುದು ಮಂತ್ರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿನೆಯ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಾನ. ಈ ವರ್ಣಗಳಿಗೆ ಮಂತ್ರಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಅವುಗಳನ್ನು
ಗುಣಪದವಿಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿದರೆ ಅಯಾ ತತ್ತ್ವಗಳು ಸಾಧಕ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತವೆ.³⁴ ಈ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ
ಪರಾಕೃಷ್ಣ ಪ್ರಾಣತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಬೀಜವನ್ನು ಅಗ್ನಿತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಣವಾಯು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ
ಅಯಿ ಎಂದು ಅಗ್ನಿ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ದೈವೀಶಕ್ತಿಗಳಿಗೆ ಆಧಾರವಾದ ಕ್ರಿಯಾಶಕ್ತಿ (energy)
ಎಂದೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಎದೆಯಲ್ಲಿರುವ ಉದರವನ್ನು ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೂ, ವಿವಿಧ ರೀತಿ
ಬುದ್ಧಿಯೂ ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಎಸಿಗ್ಲಾಟ್ ಎಂಬ ಮಾಂಸವೇತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಂಠವನದ ಮೂಲಕ ಹೊರಡಿಸುವಾಗ
ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಭೌತಿಕಾರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಸಾಧನ

ವ್ಯವಹಾರೇ ತ್ವೌ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ ಹೃದಿ ಮಂದೋಽಽಧಿದೇವತೇ |

ಕಂಠೇ ಮಾಧೋಽ ಮೂರ್ಧ್ನಿ ಹಾರೋ ದ್ವಿಗುಣಶ್ಚೋಕ್ತರೋಕ್ತರಃ || 7 || 223

[ಸಾಮಾನ್ಯ] ವ್ಯವಹಾರವಲ್ಲದರೀತಿ ಅದು ಮೂರು ವಿಧ : ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮಂದ್ರವೆಂದು
ರೇಖಿಸುತ್ತದೆ; ಗಂಟಲಿನಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯ; ಹರಿಯಲ್ಲಿ ಹಾರ. [ಈ ಶ್ರೀಯೆಂದು ವಿಧವೂ]
ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ [ಹಿಂದಿರುವದಕ್ಕಿಂತ] ಎರಡರಷ್ಟು [ಅರುತ್ತದೆ].

ವ್ಯವಹಾರ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಗಣಿತೀಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಎಂದು ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಮಾಡುತ್ತದೆ.³⁵ ಸಿಂಹ
ಛೇದನವು ಇದನ್ನು ಅಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ: 'ವ್ಯವಹಾರೇ, ಗಾತ್ರವ್ಯವಹಾರೇ; ಛೇದನವಾದ್ಯುಪಾಧಾನ-
ವ್ಯವಹಾರೇ ತು ಮುಖೋಕ್ತವ್ಯಸ್ಯಾಪಿ ಧ್ಯಾನೇಯವಯೋಗತ್ವಾತ್ |'³⁶ ಗಣಿತವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ವ್ಯವಹಾರ,
ಕಂಠ ಮತ್ತು ಹಿಡವು, ಈ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ಹಾರಗಳ
ಳೆಂಬ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು, ಮೂರು ನಾದಪ್ರದೇಶಗಳು ದೇಶೀಗುಣವೆಂಬುದೂ ಭಾಷಾಮೂಲವಾದ ವ್ಯವಹಾರವೆಂದೂ
ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಠಪ್ರದೇಶೋದ್ಭವವಾದುದು ಮಾತ್ರ ಸಾಕಾರಗುಣವೆಂಬುದೂ ಅನುಭವ ವೇದ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. 'ತತ್ರ
ನಾದೋಪಯೋಗತ್ವಾನ್ಮಹಂ ದೇವಮುಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ತನ್ನ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾವಾಕ್ಯವನ್ನು³⁷ ಅನುಸರಿಸಿ ಶ್ರೀಮಹಾ
ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಮಾನುಷದೇವ ಸಹಜಮಾತ್ರವಾದ ಹೃದಯ ಕಂಠ ಮೂರ್ಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಉಪವಹಿಸುವ
ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆ, ಈ ಲೋಕಗಳನ್ನು ಬಿಡಿದು ವಾದ್ಯಗಳೂ ಈ ಜ್ಞಾನಪ್ರದೇಶಗಳ ವಿವಿಧ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ
ವಿಹರಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪವಾಸ ಸಂಕೇತೀಪಯೋಗಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಪದಪೂಜಾ
ಮೂರು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವೇದಿಸಬಹುದು. ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಈ ಮಾತು ಬಿಡುಗಡೆ
ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. 'ಹು' ಎಂಬ ನಿವಾತವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಬಿಡಿದರೆ ಪಲವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ
ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಮೀರಿದ ನಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಪಿಯಾನೋ ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ

34 Arthur Avalon : The Serpent Power, Ch. V. (Mantra) : pp. 83-102.

35 ಶ್ಲೋಕ, ಉ. ಗ್ರಂ. ಭ. 64.

36 ಸಿಂಹಛೇದನ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 66.

17 ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 2, 17.

3. ಜ್ಞಾನವ್ಯವಹಾರವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಪರ್ವತವೇ ಮೂಲವೆಂದು ಪ್ರಕರಣ

ಬಳಿ ಸ್ವಾಯಿಗಳನ್ನು (34.7 ರಿಂದ 4186.0 ಕಂಪನಮಾನದವರೆಗೆ) ಪಡೆಯಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಮಾನವಕಾಣಿಕೆ ಸಹಜವಾದ ಸುಮಾರು ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಉಳಿದು ಅವಕ್ಕೆ ಭೇದವಾಗಿ ಬೇರೆ ವಲೋಲ್, ಕೆಲ್, ಥ್ರಮ್, ಬೇಗ್‌ಬ್ಯೂಟಾ, ಬೇಲ್ಬ್, ಬೆಮ್‌ಬ್, ಬೇಗ್ ಕ್ಲಾಪಿನ್, ಫ್ರೆಂಚ್ ಹಾರ್ನ್, ಬೆನರ್ ಟ್ರಾಂಪೋನ್, ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳ ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ; ಅದಕ್ಕೆ ಉಚ್ಚವಾಗಿ ವಲೋಲ್, ಓಟೋ, ಫ್ಲೂಟ್, ಲಿಕ್ವಿಡೋ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಮಾನವಕಾಣಿಕೆಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಬಹುದು ಉಂಟು. ಆದುದರಿಂದ ಅದರ ಕಣ್ಣು ಹಾಗೂ ಗಂಭೀರತೆ ಮಿತಿಗಳು ವಿವಿಧ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಆಲೆಕ್ಸಾಂಡರ್ ಪುಡ್ ಪುಡ್‌ನ ಬಾರದ ಹಾಗೂ ಸ್ಟ್ರೀ ಬಾರದ ಗಳ ಸರಾಸರಿ ಅಧಾರಸ್ವರವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸೆಕೆಂಡಿಗೆ 145 ಮತ್ತು 230 ಕಂಪನಗಳೂ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಹನ್ನೆರಡು ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಗಳಷ್ಟು ಇರುತ್ತದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಗಾಯನಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣುದಲ್ಲಿ 66, ಗಂಭೀರದಲ್ಲಿ 1036 ಎಂದು ಒಟ್ಟು ಸುಮಾರು ನಾಲ್ಕು ಸ್ವಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಅವನು ಲೇಖಕರೂ ೬ ಇದರ ಮಧ್ಯದ ಮೂರೇ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗಾಂಧವು ಹಾರ ಯೋಗ್ಯವಾದುದು. ವಿವಿಧ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳ ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಈ ಕೆಳಕಂಡ ಪುಟ (1) ರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಈ ವಿಶಾಲವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ನಾದವು ಸಂಗೀತೋಪಯೋಗವಾದುದೂ ಸ್ಪಷ್ಟ, ಪ್ರಸನ್ನತೆ, ಶಾಂತಿ, ಬಾಲಿಕ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಗುಣಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದು ಮಾನವ ಕಂಠದಿಂದ ಹರವುವ ನಾದವನ್ನಿರ ದಲ್ಲಿಯೇ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಗ್ರಂಥಕಾರನು 'ಮನವಾಣಿ ತು' ಎಂಬುದಾಗಿ. ಗತ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇದ್ದ ವಾದ್ಯವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿದರೆ ಈ ನಾದದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ನಾಲ್ಕು ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ತಾವು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ (ಅದು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ) ಮನಸ್ಸು ಬಾರದ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಲೀಗಾರದ ಸ್ಟ್ರೀ ಪುಡ್‌ನ ಭೇದವೂ ಸೇರಿ ಮನಸ್ಸು ಬಾರದ (ಕಂಠದಿಂದ) ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳಷ್ಟು. ಇದರಲ್ಲಿ ಭೇದವಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಮಂದ್ರವೆಂದೂ, ಉಚ್ಚ ನಾದ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ತಾರವೆಂದೂ ಇದರವೂ ಅಲ್ಲದೆ ಮಧ್ಯಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಮಧ್ಯವೆಂದೂ ಸ್ವಾಯಿ—ಎಂದರೆ ನಾದವು ಅಧ್ಯಕ್ಷವಾಗುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು—ಎಂದೇ. ಇದು ಪ್ರದೇಶಗಳಿದ್ದ ಪೂ ರೋಕರೂಢವೂ ಅಗಲುವ ವಿಷಯವೇ. ಲೀಗಾರದ ಸಂಭವ್ಯವಾದುದು ಹೇಳುವ ಭಾಷಾವ್ಯವಾದ ಧ್ವನಿ ಎಂಬರ್ಥವಾದರೆ ಅಧಾರ ನಾದವನ್ನು ದಿಂದ ಮಧ್ಯವು ಅಧರವಾದ ಅಧರವಾದ ವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಇದರ ವ್ಯಾಪ್ತಿ. ವಾದ್ಯದೇವನು ಗಾಂಧವ್ಯಾದವನ್ನು ವರ್ಣಮಾಡಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಇದ್ದಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಈ ಶೋಧದಲ್ಲಿ 'ತು' ಎಂಬ ನಿಶಾತಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವಿದೆ. ಅತಿಮೂರ್ಖತೆ, ಮೂರ್ಖತೆ, ಪುಷ್ಟ, ಅಪುಷ್ಟ, ಸ್ವಲ್ಪತು ಎಂಬ ಭಿನ್ನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಾತೀಕವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲುವ ಉಪಾಯ, ಧ್ವನಿ, ಸ್ವರವ, ಅಪವಿ ಮತ, ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತಾ ತಾರಗಳೆಂಬ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾದವು ಗ್ರಂಥವಾಗುತ್ತದೆ, ನಿಜ; ಆದರೆ ಇನ್ನೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಮಾಣೀಕರಣ. ಪ್ರಮಾಣೀಕರಣವು ನಾದವು ಸುಮಾರು 16 ರಿಂದ 20,000 ವರೆಗಿರುವ ಕಂಪನವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಮಾನವ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದು 16,000 ರಿಂದ 20,000 ವರೆಗು ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಒಂದೇ ಕಂಪನ ಪಡೆಯಲಾಗದು. ಇದ್ದರೆ ಈ ವಿಶಾಲ ಒಂದು ಮಾನವನ ಸಹಿಸ್ಥಿತಿಯೂ ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯೂ ಒಂದುಬೇಗ ಅಳಿದುಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ನಾದವು ತನ್ನ ಕಂಪನಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಅದೇ. ಅದ್ದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿ ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವಿಶಾಲವೆಂದು ಲೇಖಕರೂ ಮನವಾರಯೋಗ್ಯವಾದ ನಾದವೆಲ್ಲ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲೇ ಆಯಿತು.

§ Alexander wood, the Physics of Music, p 133.

3. ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿ

ಪಠ್ಯ (1) ವಿವಿಧ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಗಳ ಸಾಧನಾ ಪ್ರತಿ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿ	ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆ ¹		ಸ್ವರ ಮಿತಿಗಳು : ಸಾಧನಮಿತಿ
		ರಿಂದ	ರವರೆಗೆ	
1	ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಸ್ವರಮಿತಿ : 32 ಅಂಗುಲದ ಅರ್ಗನ್ ಕೊಳವೆ	16.4	—	—
2	ಪಿಯಾನೋ	34.7	4186.0	7. 0
3	ವೀನ್ ವಯೋಲಾ	41.2	246.9	2. 5
4	ವೀನ್ ಟ್ರಿಪ್ಲಿಟಾ	43.7	349.2	3. 0
5	ಫ್ಲೆಂಟ್ ಹಾರ್ನ್	61.7	698.4	3.25
6	ಟೆರ್ಟೋ	65.4	830.0	3.75
7	ವೀನ್ ಕ್ಲಾರಿನ್	73.4	698.4	3.25
8	ಟೆನರ್ ಟ್ರಾಂಪೊನ್	82.4	493.9	2. 5
9	ಕೆಟ್ಲಾ ಕ್ರಮನ್	87.3	174.6	1. 0
10	ಮಾಧವ ಕಂಠಧ್ವನಿ :			
	a ಬೀನ್	82.4	349.2	2. 0
	b ಬ್ಯಾಂಪೋನ್	98.0	392.0	2. 0
	c ಟೆನರ್	130.8	523.2	2. 0
	d ಅಲ್ಟೋ	174.6	698.4	2. 0
	e ಸೋಪ್ರಾನೋ	246.9	1174.7	2.25
11	ವಯೋಲಾ	130.8	1318.5	2.25
12	ಟ್ರಿಪ್ಲಿಟಾ	164.8	1046.5	2. 5
13	ಸೋಪ್ರಾನೋ ಕ್ಲಾರಿನ್	164.8	1563.0	3.25
14	ವಯೋಲಿನ್	196.0	3133.9	4. 0
15	ಫ್ಲೂಟ್	261.6	2249.3	3. 0
16	ಓರೋ	261.6	1563.0	2. 5
17	ಪಿಕ್ನೋ	523.2	4493.6	3. 0
18	ಉಚ್ಚತಮ : 0.75 ಅಂಗುಲದ ಅರ್ಗನ್ ಕೊಳವೆ	8372.0	—	—
19	ಸಂಗೀತೋದಯಕ್ತ ಅವರ್ತನ ಸ್ವರಗಳ ಉಚ್ಚಮಿತಿ	10,000	—	—
20	ಪ್ರಾಚೀನತೆಯ ಮಿತಿ	16,000	—	—

1 ಸಾಧನವನ್ನು ಕರ್ಣಕವರಗಳಿಗೆ ಅಯ್ಯುವ ಗಾಳಿಯ ಅಂಗುಲಗಳು ಅಂದು ಸ್ಥಳದಿಂದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಂಡಿರುವ ಸಂಖ್ಯೆ.

ಉಪಾಯ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತಾಃ ಸವಾಣವಾಚೀನ ಮಂದ್ರಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮಭೇದೇನ ತ್ರಿಸ್ವಾಸಾಭವಂತಿ ³⁹

ತ್ರಿಣಿ ಮಂದ್ರಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮ ಸ್ವಾನಾಭ್ಯಾಕುಃ |

ಸಪ್ತಯಮಾಧಿ ವಾಚಃ |

ಅಂತರಸ್ತ ಅತ್ಯ ಯಮೋ ಅವತಿಷ್ಟಃ |

ಸಪ್ತಸ್ವರ ಯೇ ಯಮಾಶ್ವೇ |

ವೃಧಗ್ವಾ | ⁴⁰

ವಾಚೋಯತಿ ಶಿಕ್ಷೆಯೂ ಇದೇ ಮೂರು ಸಾವಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಅದೇ ವೈವಿಧ್ಯಾನುಸಾರದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ :

ಮಾರುತಸ್ವರಃ ಚರಣ್ ಮಂದ್ರಂ ಜಪಯತಿ ಸ್ವರಮ್ |

ಪ್ರಾಕಃ ಸವನ ಯೋಗಂ ತಂ ಭಂದೋ ಗಾಯತ್ರಮಾಶ್ರಿತಮ್ |

ತಾರಂ ತಾತೀಯ್ ಸವನಂ ಶೀರ್ಷಾಂ ಜಗತಾನುಗಮ್ | ⁴¹

ವಾಚೋಯಂತೀ ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಉದ್ದರಿಸಿಕೊಂಡರೂ ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುವ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ⁴²
ವಾಚೋಯತಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಂತಲೂ ⁴³ ಅವಳು ಈ ಸ್ಥಾನತ್ರಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಉದ್ದರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಉರಃ ಕಂಠಃ ಶಿರಸ್ತ್ಯೈವ ಸ್ವಾನಾಧಿ ತ್ರಿಣಿ ವಾಚ್ಯಯೇ |

ಸವನಾಭ್ಯಾತುರೀತಾಧಿ ಸಾಮ ವಾಪ್ಯರ್ಥಕೋತ್ತರಮ್ |

(ಸವನಾಭ್ಯಾತುರೀತಾಧಿ ಸಾಮ್ನಾಪ್ಯಧರೋತ್ತರೇ) | ⁴⁴

ವಾಚೋಯತಿ ಶಿಕ್ಷೆಯಂತೆಯೇ ಅಕ್ಷರಮಾಲೆಯ ಸರ್ವಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಬೀಳಿಸುವುದಾಗಿ ಮಾಂಯೂಕ್ಯಶಿಕ್ಷೆಯೂ ಈ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ :

ಅಷ್ಟೌ ಸ್ವಾನಾಧಿ ವರ್ಣಾನಾಮುರಃ ಕಂಠಃ ಶಿರಸ್ತಥಾ |

ಜಿಹ್ವಾಮೂಲಂ ಚ ದಂತಾಶ್ಚ ನಾಸಿಕೋಷ್ಠೌ ಚ ತಾಲು ಚ | ⁴⁵

ವಿಷ್ಣುಭರೋತ್ತರಪ್ರಣಾಹದಲ್ಲಿ 'ಅಥ : ಸ್ವರಃ ಪ್ರಾಣಂ ಭವತಿ ; ತಸ್ಯ ತ್ರಿಣಿ ಸ್ವಾನಾಧಿ ಉರಃ ಕಂಠಃ ಶಿರಸ್ತ ; ಕೇಳೋ ಮಂದ್ರಮಧ್ಯಮೋತ್ತಮತ್ವೇತಿ' ⁴⁶ ಎಂದೂ ವಾಯುಪ್ರಣಾಹದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾನಾಧಿ ತ್ರಿಣಿ ವಾಚೋಯಂತೀಃ ಪ್ರಾಕಃ ಶಿರಸ್ತಥಾ ; ವಿಕೀಡು ತ್ರಿಸು ಸ್ವಾನೇತು ಪ್ರವೃತ್ತಿಃ ವಿಧಿಶಕ್ತಮಃ' ⁴⁷ ಎಂದೂ ಕಂಠ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾನತ್ರಯಂ' ⁴⁸ ಎಂದೂ ಅನುರೋಧದಲ್ಲಿ

39 ಸಾರುಕಧಾರಣ್ಯತ್ವಂ, ಸಾಯಣಭಾಷ್ಯ.

40 ಮುಗ್ಧೇಶ ಪ್ರಾಕೀಣ, XIII, 41-45. ಇವರ ಉಪವಿಭಾಜ್ಯವನ್ನು ೬೦೨೦೪೪೪೪೪.

41 ವಾಚೋಯತಿಶ್ಚ, 7.8.

42 ಸಾವ್ಯವೇಷ, ಉ. ಪ್ರಂ., II, 9-11, ೨೪, 16.

46 ವಿಷ್ಣುಭರೋತ್ತರಪ್ರಣಾಹ, III, 18, 1.

43 ಸಾರದೀಯಶಿಕ್ಷಾ, I, 1, 7.

47 ವಾಯುಪ್ರಣಾಹ, XXV, 4.

44 ಸಾವ್ಯವೇಷ, ಉ. ಪ್ರಂ., II, 18, ೨೪, 17.

48 ವಿಷ್ಣುಕರ್ಮ, ಕಂಠತಂತ್ರ, V ಅನುರೋಧಕಾರಕಂ,

45 ಮಾಂಯೂಕ್ಯಶಿಕ್ಷಾ, 48.

ಗೀತಕರಗದರ್ಭ-ಸ್ವಗಾಂಠಕಾ (6), 53.

3. ಸಾವಸ್ಥಾನತ್ರಯಶಿಕ್ಷೆಯಂತೆ ಗುರುತಿಸುವಂತೆ ವಿಷ್ಣುಭರೋತ್ತರ ಪ್ರಣಾಹ

ಕಲೋ ಮಂತ್ರಸ್ತು ಗಂಧರೇ ತಾರೋಃ ಸತ್ಯುಕ್ತೈಶ್ಚೈವಯುಕ್ತಮ್ |

‘ವೃಣಾಮಯಿ ಮಧ್ಯಸ್ತೋ ದ್ವಾವಿಂಶತಿವಿಧೋ ಭೃಣಃ |

ಸ ಮಂತ್ರಃ ಕಂಠಮಧ್ಯಸ್ಥಸ್ತಾರಃ ತಿರಸಿ ಗೀಯತೇ |’⁴⁹

ಎಂದು ಬಿತ್ತಲಿವೆ

‘ವೃಣಾಮಯಿ ಮಂತ್ರಸ್ತು ದ್ವಾವಿಂಶತಿವಿಧೋ ಭೃಣಃ |

ಸ ವಿವ ಕಂಠೇ ಮಧ್ಯಃ ಸ್ವಾತ್ ತಾರಃ ತಿರಸಿ ಗೀಯತೇ |’⁵⁰

ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕದ ಭೃಷ್ಣವಾಚವೂ ಇದೆ.

ನಾವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಮಟ್ಟಕ್ಕೂ ದೇಹದ ಅಂಗಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧದ ಬಗ್ಗೆ ಅಭ್ಯಾಸಕರು ವಿಶ್ವಲಯಾ ಸಂಕೀರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ರೆನೆಜ್ ಮಂತ್ರಮಧ್ಯತಾರಸ್ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ, ದೇಹದ ಎದೆ, ಗಂಟು, ಕಂಠಗಳಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿದೆಯೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ನಾವು ಮಟ್ಟಕ್ಕೂ ದೇಹದ ದಲ್ಲಿ ಅವಯವಗಳ ವೇದನೆಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇಕೆಂಬಂಥವನ್ನು ಅವನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ :

However, if we compare the tone sensations with the actual spatial impressions (optical and tactual), we soon find that there is not the slightest phenomenological similarity between the spatial and the acoustical concepts of “height” and “distance”, let alone ideational identity.⁵¹

ಅದ್ದದೆ, ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅವನು ಕೇವಲ ಸಾಮ್ಯದಿಂದಲಾದ ಭಾವಸಾಹಚರ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ (association by analogy). ಹಾರ್ನ್‌ಬೋಸ್ಟೆಲ್⁵² ಮತ್ತು ಕೋಹ್ಲರ್⁵³ ರವರುಗಳು ನಾವು ಸ್ವಾಯು ಭೇದದಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವವನ್ನು ದೇಹಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆಯೇ ಅದು ಸ್ವರವ್ಯತಾರದ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ ಅಥವಾ ಮಂದತೆಯೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಆದರೆ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳು ನಿರ್ದೋಷವಾಗಿಲ್ಲ. ತಾರಸ್ವಾಯಿ ಸ್ವರಗಳು ‘ಮೇಲೆ’ ಮತ್ತು ಮಂತ್ರಸ್ವಾಯಿ ಸ್ವರಗಳು ‘ಕೆಳಗೆ’ ಎಂದು ಸಮತ್ವ ಮಾಡುವಾಗಲೂ ದೇಶಸಂಬಂಧಿತ್ವವು ನಿರಪೇಕ್ಷವಲ್ಲದಿರುವುದು. ಆದರೆ ದೇಶಸಂಬಂಧಿತ್ವ ಎಂಬ ಪರಿಮಿತಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅದು ದೇಶಾನುಲಂಘನೆಯಾದು ನಿರ್ವ್ಯಂಕಮೆನಾದುದು. ಮಂತ್ರಸ್ವರವು ಉಚ್ಚಸ್ವವಾಗುವುದು ಮಂತ್ರಸ್ವಂದನದಿಂದಲೂ ತಾರಸ್ವರವು ಉಚ್ಚಸ್ವವಾಗುವುದು ತೀವ್ರ ಸ್ವಂದನದಿಂದಲೂ ಎಂಬುದು ನಾವರಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದವಾದ ವಿಷಯ. ಗಂಟುಬಲ್ಲಿರುವ ಎಸಿಗ್ನಾಲಿಸ್ ಎಂಬ ಪೋಸೆಜಿಕೆಯ ಮೂಲಕ ನುಗ್ಗಿಸಿದ ಗಾಳಿಯ ವೇಗ, ಗಾತ್ರ, ಒತ್ತಡಗಳನ್ನು ಅನುವರಿಸಿ ಅಯಾ ನಾದವಿಶೇಷದ ಕಂಪನಕ್ರಿಯೆಯು ನಿರ್ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ಯಾಪರೋಲದ ಬುಡದವರೆಗೂ, ಎಂದರೆ ನಾಭಿಪ್ರದೇಶದವರೆಗೂ, ವಿಚಾಲವಾಗಿ ಹರಿದ

49 ಅಮರಸಿಂಹ, ಸಾಮಂತಗಾಣನಿಕಾಸಂ, I, 6, ಸಾಖ್ಯವರ್ಗ, 2.

50 ಪತ್ರಿಕಾ, ಪತ್ರಿಕಾ, 8.

51 Revesz: Introduction to the Psychology of Music, p. 68.

52 E. von Hornbostel: Musicalische Tonsysteme, cit. ibid., loc. cit.

53 W. Koehler: Akustische Untersuchungen, cit. ibid., loc. cit.

3. ನಾದಸ್ವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವರಗಣಾತೀತವಾದೈವತವಿಶೇಷದೊಡನೆ ಪ್ರಕರಣ

ಗಾಯನವನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸದೆ ಕೊರಡಿಸಿದರೆ ಅಲ್ಪ ಸ್ವಂವವಾಗುವುದು ತರ್ಕಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ಗಾಯನವನ್ನು ವೇದವಲು ಕಂಪ್ರವೇಶದವರಿಗೆ ಕುಗ್ಗಿಸಿ, ಅಥವಾ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾಗುವಂತೆ ಕುಗ್ಗಿಸಿದರೆ, ಮಗ್ನವು ಭರವು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಸ್ವಂವವು ಬೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಬಹುತೀವ್ರವಾಗಿ ಮಗ್ನವುಂವ ಗಾಯನವು ಬೆಚ್ಚು ಒತ್ತವದ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಾರ್ಶ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪರದಿಶಿಕೆಯಿಂದ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಏರಿ ನೆತ್ತಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಇದನ್ನೇ 'ಮೂರ್ಧ್ನಿಗ ತಾರೀ' ಎಂದು ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಾಚಾರ್ಯರು ಬೇಕುವುದು. ಒಳಗೆ ಸ್ವಾಯಂಗಳು ದೇಹವೇಮಿಶ್ರವಾದ ದೀರ್ಘ ಸಂಬಂಧಗಳಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಭಾವಸಾರವೆಂದರೆ ಪಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಈ ವರ್ಗೀಕರಣದಲ್ಲಿ ನೋಡಿದೆ. ಈ ಭೌತಿಕವಾದವನ್ನೇ ಅಜ್ಜದ ಶಬ್ದೋಕ್ತಿಯು ಅಂತಃಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಮನುಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಡಿದು ವೇದವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಮ್ಮ ತತ್ತ್ವವಾದ್ಯವು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆಂಬ ಒಪ್ಪಿಕೆಯೊಂದಿಗೆ ಇದನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸವ ಮಾಡಬೇಕು. ಶೀತತಮವಾದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಪಾದ್ಯವಾಗಿ ಈ ವರ್ಗವಿರುವ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೆಯೂ ಕಾರವ್ಯದಗಳನ್ನು ಪಾದ್ಯವಾಗಿ ನೆತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಡುಕು ಕಾಯಿಸಿಕೆಯವೂ ಗಾಯನಕರಣ ಅಭ್ಯಾಸವೇದ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ತಾರ್ಕ- ಪಾದ್ಯವು ಮತ್ತು ಕೋಶ್ವಾರವದ ಪಾದ್ಯವೆಂದೂ ತಿಳಿಸಬೇಕು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರಪ್ರಕಾರ ವೆನ್ನುವುದು ಸ್ವರವ್ಯಭಾವದಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯವು, ಬೇರಾದಿಶಿಕಾಗಾದೂ, ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಪ್ರವೇಶಭಾವ ಆಗುವದ ಅಂಶ. ಅಜ್ಜದ ಅವರು ಭಾವಿಸುವ ಮಗ್ನ ನಾದವ ಉಚ್ಚವೆಂದರೆ ಪ್ರಕಾರವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಪಾದ್ಯತ್ವ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಸ್ವರಗಳು ಮಂತ್ರಪ್ರಕಾರವೆಂದೂ ಉಚ್ಚಸ್ವರಗಳು ತೀವ್ರಪ್ರಕಾರವೆಂದೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಂಬಲಾಗಿದೆ. ಇದು ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತವ ಮಟ್ಟಗಂತೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದಲ್ಲ. ಸ್ವರಪ್ರಕಾರವು ನಾದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಕನುಭವ. ಒಳಗಾಗಿ ತಾರ್ಕರಥವು, ನಾದವೆಂದೂ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಾಧನವಾದ್ದರಿಂದ ಸಾರ್ವಜನಿಕವ ಈ ಅಂಶವು ನಾದಪ್ರವೇಶಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿತವಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಜದ ಸ್ವಭಾವದ್ದೆಯೇ ಭಿನ್ನವಾದ ಬೇರೆಯೇ ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಈ ಕಲ್ಪನೆಯು ಅಷ್ಟು ವೈಚ್ಛಾನಿಕವಲ್ಲವೆಂದು ಆಕ್ಷೇಪಬೇಕುಬಾಗಿದೆ.

ದ್ವಿಗುಣತೋತ್ರರೋತ್ತರಃ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಂಗಳ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಬೇಡಿದೆ. 'ಗುಣ' ಎನ್ನು ವುದನ್ನು ಉಚ್ಚಾರಣ ಪ್ರಯತ್ನದೊಂದಿಗೆ ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ವಾನವನ್ನುವುದನ್ನು ಉಚ್ಚಾರಣಪ್ರಸಕ್ತಿ ಎಂದು ಪಾಣಿನಿಯು (ಸ್ವೋನಿ ಕಂಠತಮಃ) ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ.⁵⁴ ಮಂತ್ರಸ್ವರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದವ ಉಚ್ಚಾರಣ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯ ಎರಡರನ್ನು ಮಧ್ಯಸ್ವಾಯಂತ್ಯದ ಅದೇ ಸ್ವರವನ್ನು, ಮಧ್ಯಸ್ವಾಯ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದವ ಎರಡರನ್ನು ತಾರ್ಕಸ್ವಾಯಂತ್ಯದ ಅದೇ ಸ್ವರವನ್ನು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಭೌತವಾಗಿ, ದ್ವಿಗುಣವೆಂದರೆ ಸ್ವಂವ ರತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡರನ್ನು ಎಂದರ್ಥ. ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯಸ್ವಾನವನ್ನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕಂಪನವು ಮಂತ್ರಸ್ವಾನವನ್ನಲ್ಲಿ ಕಂಪನವ ಎರಡರನ್ನು, ತಾರ್ಕಸ್ವಾನವನ್ನಲ್ಲಿ ಕಂಪನವು ಮಧ್ಯಸ್ವಾನವನ್ನಲ್ಲಿ ಕಂಪನವ ಎರಡರನ್ನು ಇರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮಧ್ಯಸ್ವಾಯಂತ್ಯವನ್ನು ಸುಖಿಯಲು ತಂತಿಯು ಎಷ್ಟು ಉದ್ದವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೋ ಅದರ ಎರಡರನ್ನು, ಅರ್ಧದಷ್ಟು ಮತ್ತು ಕಾಲುಭಾಗದಷ್ಟು (ಉಳಿದ ಪ್ರಯೋಗಸಂಪರ್ಕಗಳು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದ್ದರೆ), ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮಂತ್ರವನ್ನ, ತಾರ್ಕವನ್ನ ಹಾಗೂ ಅಂತರವನ್ನಗಳನ್ನು ಸುಖಿಯಲು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವರದ ಪೂರ್ಣವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಈ ಅಕ್ಷಣ ನಿರೂಪಣೆಯು ಅಂಶವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಬಾಧಿತವಾಗುತ್ತದೆ; ಎಂದರೆ, ಆಯಾ ಸ್ವರವನ್ನು ಅದರ ಕಂಪನಶಕ್ತಿಯ ಪೂರ್ಣಾಂಕಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದರೆ ಅವು ಅದರ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರತಿ

54 ಪಾಣಿನಿ, ಅಷ್ಟಾಧ್ಯಾಯ, 1, 1, 50.

3. ನಾದಸ್ವಾನವು ತಿಸ್ತರವಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ವದೊಂದಿಗವ ಪ್ರಕಾರ

ಬಿಂಬಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆಂಬ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಾದೀತು. ಇಂತಹ ಅವಕಾಶ ಸ್ವರಗಳು ತಮ್ಮ ಆಧಾರಸ್ವರಗಳಿಂದಲೇ ಅತ್ಯಂತ ಗುಣಸಾಮ್ಯವನ್ನೂ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನೂ ವಾಹಿತ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದಿದ್ದರೂ, ಅವು ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬಕ್ಕೂ; ತಮ್ಮದೇ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಮತ್ತು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಕಲಾತ್ಮಕವೂ ಮನೋವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಆಗಿರುವ ಇತರವ್ಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಹಂಗನೇ ಸ್ಪಷ್ಟಮಾಡಿದ್ದು ನಿವಾರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಸ್ವರಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೃತಿಯೂ (ತನ್ನೂಲಕ ಸ್ವರಸ್ಥಾನವೂ) ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ತಾರಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆಂಬ (ಒಂದು; ಅವನಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನವರ) ಒಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಅವನು ಉದ್ಘರಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಶೇಷಿತ್ ಸ್ಯಾ ನಪ್ರಯೋಗಾತ್ ತ್ರಿವಿಧಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೇ⁵⁵

ಕೋಪಲನು ಮೇಳವ ಅಪವಿತ್ರಾದು ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಇದನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತವೆ.⁵⁶ ಇವನ ಪ್ರಕಾರ, ಸ್ವರಾಭ್ಯಾಸ ದಲ್ಲಿರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು (ಒಂದು; ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣ, ನಾದ ಗುಣ, ಶ್ರವಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು) ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ತಾರಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಕೋಪಲನು ಹೇಳುವ⁵⁷ ಈ ಉಕ್ತಿಗಳು ಪ್ರಯೋಗಬದ್ಧವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಒಂದೇ ಸ್ವರವು ಮತ್ತು ಒಂದೇ ಸ್ವರವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು ಅಥವಾ ಸಂಗತಿಯು ಶೇಷನವರ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಿಡಿ ಬಿಡಿ ವ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಅಲ್ಲದೇ ಇದ್ದೆಯೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಔಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಸಾಂಪ್ರತಿ, ಭಜತ್ತು ಮಾಗೂ ಸ್ಪಷ್ಟಿಯನ್ನೂ, ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆಯನ್ನೂ, ಉಚ್ಚಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬೀಳ್ಕೊಡುವ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಭಾವನೆಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ವಿವಿಧ ವ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಅಧುನಿಕವಾದ ರೀತಿ ಪ್ರಗತ ದ್ವಿಭುಜ (ಅಥವಾ ಧ್ವಂಜ್ಯಾಂ) ವಾದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಕರಿಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಉಚ್ಚ-ಔಪಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಾಗ ಅದರ ಎರಡು ಮುಖ್ಯ ತತ್ತ್ವಗಳೂ ಅರಿಯಬೇಕೆಂಬ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವುದೇ; ಎಂಬರೆ ದೃಶ್ಯಾಭಿಮಾನವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಉಚ್ಚತೆಗೆ-ಎಂದರೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕಂಪನಶಕ್ತಿಗೆ-ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು. ಎರಡನೆಯದು ಅದರ ಆಯಾ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು. ನಾವು ಈಗ ಚಲಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಉಚ್ಚ-ಔಪಸ್ಥಾನವು ವಿಶಮಾನವಾಗಿ ಮಾತ್ರ ಚಲಿಸಿ ಸ್ವರವನ್ನು ಆಧಾರ ಸ್ವರಕ್ಕಿಂತ ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಒಯ್ಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯ ತತ್ತ್ವವು ಸಮಾನಾಂತರ ದೊಡ್ಡದ್ದು ಸುರಳ ಸುರಳಿಯಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಆಧಾರಸ್ವರದೊಳಗೆ ಸಾದೃಶ್ಯವು ಆತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವುದೇ. ಹೀಗೆ ಕಂಪನಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ಮೂಲಸ್ವರದೊಳಗೆ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೇ ಅವಕಾಶಸ್ವರ. ಮೂಲಸ್ವರಕ್ಕೂ ಅದರ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಾನವು ಅವಕಾಶಸ್ವರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಇರುವ ಸಾಧಾರಣತೆ ಸ್ಯಾ ನ ಅಥವಾ ಸ್ಯಾಯಿ-ಇವೇ ಧ್ವಂಜ್ಯಾಂ ವಾದದ (Two Component Theory) ಸಾರಾಂಶ.⁵⁸ ಸ್ವರದ ಈ ಎರಡು ಗುಣಗಳೂ ಅದರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಅಂಗಗಳೇ. ಅವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಕರಣಗಳಾಗಿ ವಿಭಜಿಸಿ ಬಿಡಿಸಿರುವುದು ಈ ವಾದದಲ್ಲಿರುವ ತಾಂತ್ರಿಕದೋಷ. ಒಂದೆರಡು ಸ್ಥೂಲೋಷಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಈ ವಾದವು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದೆ.

55 ಮತಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 4.

56 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 7.

57 ರೀತಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 59-76.

ಇಂತಹ ಶಬ್ದವು ದೀರ್ಘವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಸ್ವರಗುಣ (tone quality) ನೆಂದರೆ ಏನೆಯೂವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುವ ಏಕತೆಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಅನಾಂತರೀತಿ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವಿಧಾನದಿಂದ ಹೇಗೆ ಅಳೆಯುವುದೆಂಬುದು ಅದನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಆಯಾ ಸ್ವರವು ತನ್ನಿಂದಲೇ ಉತ್ಪಾದಿಸುವ, ಮತ್ತು ಅದರೊಂದಿಗೆ ಅನುಪಾದಿಸುವ ಆವರ್ತಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ಥಿತಿ-ಮಾದೆ ವೇದನೆಯುಂಟಾದ ವಿತರಣೆ (distribution of overtones and their intensities) ಇವುಗಳ ಸಮುದಾಯವೇ ಸ್ವರಗುಣವೆನ್ನುವುದು. ಸ್ವರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚಾದಂತೆ ಉಚ್ಚ ಆವರ್ತಗಳ ಸ್ವರದ ಈ ವಿತರಣೆಯು ಅದರ ಆಧಾರವಾದ ನಿಮಿಷದಿಂದ ವಿತರಣೆಯಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಏನು ಉಚ್ಚ ಆವರ್ತದ ಸ್ವರವೋ ಅದು ತನ್ನ ಆಧಾರ ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆದಿರುವ ಸಾವ್ಯವ್ಯ ಸಾಮ್ಯಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರಗುಣವು ಬಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಬಿನ್ನವಾಗಿಯೂ ಬಾಕ್ರಿಕವಾಗಿರುವ ತತ್ತ್ವವೆಂಬುದು ಅಷ್ಟು ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ. ಅದೇ ಸ್ವರಗುಣವು ಬಿನ್ನವಾಗಿದ್ದರೆ ಒಂದು ಮಾನವಿಕ ಉಪಾಧಿಯೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಎಂದರೆ, ಆಯಾ ಸ್ವರದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸುವುದು ಸಂದರ್ಭಗಳು ಸ್ವರದ ಭೌತ ಉಪಾಧಿಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ದಿಲ್ಲ. ಸ್ವರವು ಉತ್ಪಾದಿಸಲಾಗುವ ಅನುಪಾದಿಕ ಆವರ್ತಗಳನ್ನು, ಇವು ಎಷ್ಟು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಆಧಾರ ಸ್ವರದೊಂದಿಗೆ ವಿವಾದಗಳು, ಅಥವಾ ಸಮಾನಗಳು, ಇವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ಥಿತಿ, ಸ್ವರದ ಗಾತ್ರ, ಒತ್ತಡ, ರಕ್ತಿ, ಬಿಗುವು ಮುಂತಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳೇ ಸ್ವರವು ನೈಜವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವ ಸಾಮ್ಯಗಳು. ಇವು ಆಯಾ ಸ್ವರದ ಭೌತಿಕ ವಾಸ್ತವಿಕತೆಗೂ ಅದು ಕೇಳಿಸುವ ದೀರ್ಘತೆ ಸ್ವರಗುಣಗಳೆಂಬುದು ತಿಳಿದಿರುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯವ್ಯವಹಾರದ ಭೌತಿಕ ಸಂವೇದನೆಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಮಾದರಿ (Pattern) ದೊಂದನ್ನು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸು ಮೊದಲು ಎತ್ತಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ನಂತರ ಈ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ವಿದ್ಯಮಾನಗಳ ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು ತನಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಆಯಾ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಕೇತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸಿನ ವ್ಯಾಪಾರವೆಂಬುದೇ ಅನಾಂತರೀತಿ ಭೌತಿಕ ಉಪಾಧಿಗಳಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟು, ಇಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕಂಪನಗಳೇ ಮೊದಲಾದ ಅನಾಂತರೀತಿ ಭೌತಿಕ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಸಂವೇದನೆಗಳನ್ನೂ ತನಗೆ ಅರ್ಥವರ್ತನೆಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಳಗೆ ಅವ್ಯಕ್ತ ರಮಣೀಯವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಅನುಭವವಾಗಿ ಪರಿಣಾಮಗೊಳಿಸುವುದು ಮಾನವನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಮಹಾದದವ್ಯವಾದ. ಇದನ್ನು ಸಂಕೇತ ವಾದದಲ್ಲಿ (symbolistic philosophy) ಸಂಕೇತ ಪರಿಣಾಮ (symbolic transformation) ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಮ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಭೌತಿಕ ಉಪಾಧಿಗಳು ಸಂಕೇತ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೊಂದಿ ನಮಗೆ ಸ್ವರಗಳಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಪರಿವರ್ತನೆಗಾಗಿ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕೇಂದ್ರವೇ ಇದೆ. ಈ ಭಾಗವು ದೀರ್ಘಗ್ರಸ್ತವಾದರೆ ಪ್ಯಾರಾಪ್ಸಿಕ್ಯೋಸಿ ಎಂಬ ದೂಷಿತ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿಯು ಹೊಂದರೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪರಿವರ್ತನೆಯಲ್ಲಿ ಒಳ ಕಿರಿಯಲ್ಲಿದ್ದು ಬಿಡಲಾರ್ ಮೆಂಬ್ರೇನ್ ಮತ್ತು ಇದರ ಸಂವೇದನಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಒಡಂಬಡಿಕೆ ನಡಗೂ ಸ್ವಲ್ಪವುಳ್ಳಿಗೆ ಪಾತ್ರವಹಿಸುವುದು. ಒಳಗೆ ಶ್ರವಣಶಕ್ತಿಯು ಕೇಳುವ ತಕ್ಷಣವಿರುವವಾದ ಮನಸ್ಸಿನ ಕೇಂದ್ರವೂ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳಂತೆ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಕೇಂದ್ರವು ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾದಗುಣವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮಾನವವ್ಯಾಪಾರವೇ ಆಗಿದೆ. ಇಂತಹ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಡುವುದಾದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನಾಗಿ ಪಡೆಯುವುದು ಸ್ವಲ್ಪವುಳ್ಳಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಾಹವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರೂ ನಮ್ಮ ಅಧುನಿಕ ಜ್ಞಾನದ

3. ನಾದವ್ಯಾಪ್ತವಿಶಿಷ್ಟವಾದವುಗಳನ್ನು ಸಂಕೇತ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು

ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವಾದವು ತೀವ್ರ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಇದನ್ನು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಚಿತ್ರದಿಂದ [ನಕ್ಷೆ(1)] ಪ್ರಸ್ತುತಪಡಿಸಬಹುದು.

ಈ ನಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಮೇಲಿನ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಒಂದು ಉರುಳಿ ಅಥವಾ ವರ್ತುಲಾಕೃತಂಭ (cylinder) ಎಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳೋಣ. ಇದು ನಾವು ಬಯಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸತ್ವದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವರ್ತುಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಂಪನ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಒಂದು ಉರುಳಿ ಅಥವಾ ವರ್ತುಲಾಕೃತಂಭ (cylinder) ಚಲಿಸುವುದರಿಂದ, ಎಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿ ಬಿಂದುವೂ ನಿರಂತರವಾದ ಒಂದೇ ದೂರದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಉದ್ವರ್ಗಸ್ವರವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ಈ ಅಕ್ಷತೆಯು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಒಂದು ಕೊಳವೆಯಂತೆ ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಎದುರಿಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನೋಡಿದರೆ ಮೇಲಿನ ಚಿತ್ರದಂತೆಯೂ, ಮೇಲಿನಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಅದ್ದಕ್ಕೊಂದು (cross section) ದಲ್ಲಿ ವರ್ತುಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗಿನ ಚಿತ್ರದಂತೆಯೂ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ.

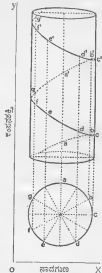
ಒಗೆ ಸ್ವಾಯಮು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ಪ್ರತ್ಯತಿ ವಕ್ರತೆ ಸ್ವರಗಳ ಮೊತ್ತವಾದ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರವ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ತ್ರಿಜ್ಯ (radius) ಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಈ ಸಮಾಕರಣಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿದೆ:

c : ಪದ್ಮ, d : ಪಂಚಶ್ರುತಿ ರಿಪಫ, e : ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, f : ರುದ್ರ ಮಧ್ಯಮ, g : ಪಂಚಮ, a : ಪಂಚಶ್ರುತಿಪೈವತ, b : ಕಾಕರಿ ನಿವಾಹ.

ಇದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿನ ಸ್ವಾಯಮುಯಿರುವ ಇದೇ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ c', d', e', f', g', a', b', ಎಂದು ಸಂಕೇತಿಸಿದೆ. ಮೇಲಿನ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಎದುರಿಸುವ ಭಾಗವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾದ ರೇಖೆ (—) ಯಿಂದಲೂ, ಕಾಣದೆ ಆಚೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಒಡೆದ ರೇಖೆ (....) ಯಿಂದಲೂ ತೋರಿಸಿದೆ.

ಒಗೆ ನಾವು ಕಂಪನಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೇಲು ಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರುವುದರ ಲಂಘನವಾದ oy ಗೆ ಸಮಾಪಾನಂತರವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಉದ್ವರ್ಗಮುಖದ ಸರಳರೇಖೆಯಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ನಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ನಾವು ನೋಡುವ ವರ್ತುಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಪುನರಾವರ್ತಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರದ ಕಂಪನ ಶಕ್ತಿಯು ಮತ್ತು ನಾವು ನೋಡುವ ಮೊತ್ತವು a b c d e f g a' b' c' d' e' f' g' ಎಂಬ ವಕ್ರರೇಖೆಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮೇಲಿನ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆಚೆಯ ಪಾರ್ಶ್ವದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣದೆ ಇರುವ a b, g a' b' ಮತ್ತು g' ಎಂಬ ಭಾಗಗಳನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸಿ ತೀವ್ರವೆಂದು ಒಡೆದ ರೇಖೆಯಿಂದ ತೋರಿಸಿದೆ. ನಾವು ಬಯಸುವ

3. ನಾವು ಸಪ್ತಶ್ರುತಿಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಕರಣ

ನಕ್ಷೆ (1) : ಸ್ವರದ ಅಪರೇಕ್ಷಕ
(ವಿಭಜಕವಾದ)

ಕೆಂಪನ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿರುದ್ಧಾ ಪದವಾಗ ಸುರುಳಿಯಾಕಾರದ $a b c d e f g a' b'$ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಇರುವುದರಲ್ಲಿ aa' , bb' , cc' ಮುಂತಾದ ಸ್ವರಯುಕ್ತಗಳು ಸಮಾಸಾಂತರಗಳಾದ ಸರಳರೇಖೆಗಳ ಮೇಲೆ ಬೀಳುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಮೇಲಿನ ಚಿತ್ರದ ಉಪಲೇಖವನ್ನು ಮೇಲಿನಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಈ ಎಲ್ಲ ಸರಳರೇಖೆಗಳೂ (ಅರ್ಧಾಕ್ಷರೋಪಮಾಪಾದ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ಎರಡೂ ಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ; ಉದಾ $a'aa$, $b'bb$, $c'cc$, ಇತ್ಯಾದಿ) ಕೆಳಗಿನ ಚಿತ್ರದ a , b , c ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಆಯಾ ಅಕ್ಷರಸ್ವರದ ಬಿಂದುಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕವನವಾಗುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಆಯಾ ಸ್ವರದ ಸಾದಗುಣವು ಸಮಾ ಸಾಂತರದಲ್ಲಿ ಚಾಕ್ರಿಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಪುನರಾವರ್ತನವಾಗುತ್ತಿರುವುದೆಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಈ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ದೊರೆ ಯುತ್ತದೆ. ಕೆಂಪನಶಕ್ತಿಯು ಆಯಾ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ದ್ವಿಗುಣದೊಂದಿಗಾಗಿರುವ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾದ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯನ್ನು ಸೇರಿಕೊಂಡಾಗ ಅದೇ ಸ್ವರವು ಮೇಲುಮೇಲಿನ ಸ್ವಾಯಂಭವದ ಕಾಗಣಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ aa' , bb' , cc' ಮುಂತಾದ ಸರಳರೇಖೆಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮವಾಗಿದ್ದು ಇವರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಒಂದು ಸ್ವಾಯಂಭವ ಛೇದಕ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದೇ ದ್ವಿಗುಣವಾದ ಸಾಧಾರಣ.

ಸ್ವಾಯಂಬುದ್ಭವ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಪದೆಯುಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು ಈ ವಾದದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನ. ಕೆಳಗಿನ ಚಿತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಏಳು ಸ್ವರಸ್ವರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ a, b, c ಮುಂತಾದ ಏಳು ಬಿಂದುಗಳಿಂದ ಈ ವರ್ತುಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಸಗಳನ್ನೆಳೆದರೆ, ಆಯಾ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಅರನೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವರಸ್ವರವು ಲಭಿಸುವುದು. ಶುದ್ಧ ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಕಾರಲೀ ನವಾದಗಳು ಮಾತ್ರ ಅನ್ಯತರ ವಾದವುಗಳನ್ನೇ ಕೊಡುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಗಮನಾರ್ಹವಾದ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಕಾರಲೀ ನವಾದವು ಮುಂಚಿನ ಸ್ವರವಾದ ಪದಕ್ಕೆ ಉಳಿದ ಸ್ವರಗಳಂತಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಮೆಟ್ಟಿಲಿನನ್ನು ದೂರವಾಗುವುದು. ಆರು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳ ದೂರದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಉರ್ಧ್ವಾಸ್ಪರ್ಶವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಸ್ವಾಯಂಬುದ್ಭವ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಸ್ವರಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಸಾಧ್ಯ.

ಇದಲ್ಲದೆ ಹೆಲ್ಮ್‌ಹೋಲ್ಟ್ಸ್‌ನು ಅವತರಸ್ವರವು ಅಧಾರಸ್ವರದೊಡನೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಾದೃಶ್ಯವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಅದರ ಅನುರೂಪ ಶಕ್ತಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಅಧಾರಸ್ವರದ ಅನುರೂಪ ಶಕ್ತಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವುದೇ ಕಾರಣ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.⁵⁸ ಇವನು ಈ ಭೌತಿಕ ವಾದದಲ್ಲಿ ರೇಮೋ, ಬ್ಯಾಲೇಬರ್ಟ್ ಮತ್ತು ಟಾಟಿನ್ ಮುಂತಾದವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಢೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಲಿಯೋನಾರ್ಡ್ ಅಯ್ಲರ್‌ನು ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು ಈ ಸಾದೃಶ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಸ್ವರಗಳ ನಮನೆ ಇರುವ ಅತ್ಯಂತ ಸರಳಾಭಿಜ್ಞಾಂಕಗಳ ಅನುಪಾತ (ratio)ವೇ ಕಾರಣ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.⁵⁹ ಮನೋವೈಜ್ಞಾನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ, ಕಾರ್ಲ್ ಸ್ಟಂಫ಼ರ್ ಅವತರಸ್ವರ ಮತ್ತು ಅಧಾರ ಸ್ವರಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬೆಸುಗೆಯಾಗುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ.⁶⁰

58 Hermann von Helmholtz: Sensations of Tone, *cit. ibid.*, p. 82.

59 Leonhard Euler, *cit. Revesz, op. cit.*, p. 80.

60 Karl Stumpf: a) Tonpsychologie b) Ueber neuere Untersuchungen zur Tonlehre, *cit. ibid.*, pp. 85-86.

3. ಸಾದಸ್ವರಪ್ರತಿಪ್ಪರಣಾತಿಳುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ಯಂತೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

'ದ್ವಿಗುಣವಿಧೋಕ್ತರೋತ್ತರಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ್ನಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಮೊದಲನೆಯವಾಗಿ ದ್ವಿಗುಣವೆಂದರೆ ಉಚ್ಚಾರಣಾಪ್ರಸಕ್ತಿಯ ಎರಡರನ್ನು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಹೀಗೆ, ಅವತೇನ ಸ್ವರದ ಅನುಭವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಗಾಳಿಯ ಅಭಿಧಾತದ ತೀವ್ರತೆಯು ಅಧಾರಸ್ವರವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದರ ಎರಡರನ್ನು ಎಂದು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮತ. ಈ ದ್ವಿಗುಣವನ್ನು ಗುಣಿಸಿರುವ ವಾಯುರೂಪ (ಕಂಠವಿವರ)ವನ್ನು ಸಂಕುಚಿತಗೊಳಿಸಿ ಉಂಟನ್ನು ಅದರ ಮೂಲ ೬೩ ರೊಂದನೆಯವುಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಬಹುದೆಂದು ಸಾಪ್ತದೇವನು ಸಾರವದವೆಂದು ಬೇಕು ತಿಳುವು ತೋರಿಸುವುದನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ತೀವ್ರಪ್ರಯತ್ನ ಉಕ್ತ್ಯಃ ಸರ್ವಶಾಲೀರಾಂಗಸಂಧಿಸಂಚಾರೀ |
ಗಾತ್ರಾಣಾಂ ನಿಗ್ರಹಃ ಸ್ಯಾತ್ ಸಂಯತತಾ ಚ ಕಂಠವಿವರಸ್ಯ |
ವಾಯೋಃ ಸ್ವರಸ್ಯ ಚ ತಥಾ ಗತಾಗತೇ ರೂಪತಾ ಚ ವರ್ಣಸ್ಯ |
ಮುನಯಸ್ತಮೇವಮೇನಂ ಸ್ವರಮಾಹುರುದಾತ್ ಸಾಮಾನ್ಯಮ್ | 61

ಘಟಸ್ವರವು ಕಂಠವಿವರವನ್ನು ದೊಡ್ಡದುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಂಗತ್ವವೆಂಬುದಕ್ಕೂ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಅದೇ ಆಕರದಿಂದಲೇ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಕಂಠವಿವರಸ್ಯ ಪೃಥುತಾ ವಾಯೋಃ ಸ್ವರಸ್ಯ ಚ ಹೀನಗಾಮಿತ್ವಾತ್ |
ಸಿಗ್ಧತ್ವಮೇವಮೇನಂ ವಿಮರಣುದಾತ್ಮಂ ತದಾ ಮುನಯಃ | 62

ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದುದು ಮೊದಲನೆಯ ಅವತೇನ ಸ್ವರವು ಅಧಾರಸ್ವರಕ್ಕೆ ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡರನ್ನಿರುತ್ತವೆಂಬ, ಎರಡನೆಯ ಅವತೇನ ಸ್ವರವು ಮೊದಲನೆಯದರ ಖಚಿತ ದ್ವಿಗುಣವೆಂಬ, ಇತ್ಯಾದಿ ತತ್ವ. ಆಯಾ ಅವತೇನ ಸ್ವರಗಳ ಕಂಠಮೂಲಗಳನ್ನಳಿದು ಅಭಿಧಾತ ಸಾಮಾನ್ಯವು ಈತನಿಗೆ ತಾನೇ ಕಂಡುಹಿಡಿದಿರುವ ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಸುಮಾರು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತ ಪಾತ್ರಪ್ರಭು ಕಂಡುಹಿಡಿದಿದ್ದ ರೆಂಬುದು ವಿಪ್ರಗುಣಕರವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿಗಳಿಗೂ ಆಯಾ ಸ್ವರಾಪ್ಪಕದಲ್ಲಿ ಭೌತಿಕವಾಕ್ತವೆಂದುನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರಕೆಯನ್ನೂ ಉಳ್ಳ, ಗೇಯಾರ್ಥಸಹಜವಾದ, ನೆಲೆಯಾದ ಸ್ವರಧಾವಗಳು ಅತ್ಯಾವಶ್ಯಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ವರಾಪ್ಪಕದ ಘನವನ್ನು ಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸುವ ಅವತೇನಸ್ವರದೇ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಇದರ ನಂತರ ಸ್ವರಾಪ್ಪಕದಲ್ಲಿ ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ ಭೌತಿಕವಾಗಿ ಅರ್ಥಭಾಗವಾದ, ಹಾಗೂ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಧ್ಯಮವು ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಇವೆರಡರ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವನ್ನೂ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಣಗಳಿಂದ ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದ್ದಾರೆ. ಇವೆರಡನ್ನು ಅಭರಿಸಿಯೇ ಸ್ವರಾಪ್ಪಕದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಾಂತರಗಳೂ ಅವುಗಳ ವಾದಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಪರಸ್ಪರ ಭಾವಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಎರಡನೆಯವಾಗಿ, 'ದ್ವಿಗುಣವಿಧೋಕ್ತರೋತ್ತರಃ' ಎಂಬ ಸಾದಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಶ್ರೀ ಪಾರ್ಥವೇದವನು 'ವ್ಯವಹಾರೇ ತ್ವಸೌ ತ್ರೈಧಾ' ಎಂಬ ಗಾಣವಾದನವ್ಯವಹಾರಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಮಂದ್ರಮಧ್ಯಹಾರಸ್ವರಯಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಿತಿಗೊಳಿಸುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಉಕ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಮುಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ. ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ದ್ವಿಗುಣವಾದ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಅವತೇನಸ್ವರಗಳು ಪ್ರಾಪ್ಯವಾದವ ಸಮಗ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಮೊದಲನೆಯವುಗಳೆಂಬ

61 ಪಾಪದೇವ, ೪೦, ಗ್ರಂ., II, 42-43, ಪು. 20.

62 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, II, 44-45, ಪು. 20.

ಭೌತಿಕತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ವಾರ್ಷಿಕವೆಂದು ವ್ಯವಹಾರಿಸಿದ್ದವಾದ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಂಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ, ಏಕೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ? ಏಕೆಂದರೆ ಈಗಲೂ ದ್ವೈಗುಣ್ಯದಿಂದ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಅವತರತತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ದ್ವೈ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವುದಾದ ಹಲವು ಭೌತಿಕ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಇವುಗಳೂ ಅವತರತತ್ವವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ದ್ವೈಗುಣ್ಯವೂ ಉಚ್ಚನಿಚ್ಛಕ್ರಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಸ್ವಭಾವವಿದ್ದವಾದ ಬಾಕ್ತಿ-ಕಳಹಿಯಿಂದ ಚಲಿಸಿದರೂ ಈ ಗತಿಗಳ ನಿಯತಕಾರಿಕತೆಯ ಪ್ರಮಾಣವು ನಾವರ ಆಹ್ವಾನ್ಯ ಹಾಗೂ ಅತಿ ನೀರವ ಶ್ವೇತಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವೆರಡು ಗತಿಗಳೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದಿದ್ದರೂ ಗಾಣಾದಿಪ್ರಮಾದಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಮಂತ್ರಾದಿ ಮೂರು ಸ್ವಾಗಳಲ್ಲಿಯೇ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ತನ್ನ ಹುಟ್ಟಿನಿಂದಲೇಯೇ ಎದೆಯದೆ ಸಮಸ್ತವಿಸುವ ಮರು, ಅನುಸ್ತಂವಿಸುವ ತನ್ನ ಎದೆಯದನ್ನು, ಮೂರದನ್ನು, ನಾಲ್ಕದನ್ನು, ಐದದನ್ನು, ಆಹ್ವಾದಿವಾಗಿ ಅವತರತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳೆಂದೇ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವರದ ರಶ್ಮಿವಾ ಭರ್ಮಾವಂಶವಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ಅನುಪರಾಂಶಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಮಿತಿಯು ಸೇರಾಡಿಗಿ 10,000 ಕಂಪನಗಳೆಂದು ವರ್ಷ (1) ರಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಗೊತ್ತಿದ್ದುಂಟು. ಸ್ವರದ ಉಚ್ಚತೆಯು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ಅದರ ಅವತರತಸ್ವರಗಳ ಅನುರಾಗಗಳೂ ವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ-ಅನುವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದೆ ಕ್ಷೇಪ್ಯವಾದ, ಅಹಿತವಾದ ವಿವಾದಿಭಾವಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಅದುವರಿಂದ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ಅಧಾರಸ್ವರದ ವಿಳಸೆಯ, ಎಂಟೆಯ ಮುಂತಾದ ಅವತರತಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ವಾದಿಭಾವವೆಂದಿದ್ದರೂ, ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದು ಈ ವಾದೀಶ್ವರಗಳ ಕಾಪೇಣಾಮವು ಮಂತ್ರಮಧ್ಯಪಾದಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ವಾಚ್ಯತ್ವಸೋಪೇಂದ್ರಿ ಇದರ ಪರಿಣಾಮವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಂಧ್ವನಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಸ್ವೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಬಿಟ್ಟು, ವಿಳಾರಿಕವಾದ ಅನೇಕಸ್ವರೀಚ್ಛಾರಾ (polyphony)ದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಂದಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಕದಲಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಉಚ್ಚವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸಂಕೀರ್ಣವೂ ಅಹಿತರವೂ ಆದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಾಚ್ಯತ್ವಸಂಕೀರ್ಣತಾಪ್ರಸ್ತಾರಿ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಅಭಿಧಾ ನಾವವಾಪ್ರ ಪಂಡಿತರೂ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಅಗಲುವ ರೀತಿ, ಸ್ವಂಭವ ಮೊದಲಾದವರೂ ಸ್ವರದ ದ್ವೈಗುಣ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ನಾವಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರಸ್ಪರಾನುರೂಪತೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಮಘಗಾಣದಿವಾಗ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿಳಾ ಕತಮಾನಗಳಿಗೂ ಒಂದೆಯೇ ಶ್ರೀವಾರ್ಷಿಕವೆನಲು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಅಭಿಮಾನಾ ಸ್ಪದವಾಗಿದೆ.

‘ದ್ವೈಗುಣದ್ವೈಕ್ಯರೋತ್ತರೇ’ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಸಂಕೀರ್ಣತಾವೃದ್ಧಿ ಅತಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸೂಚನೆ ಯನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು: ಈ ಮಾತು ಸ್ವಾಯಂಧ್ವನಿ, ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಮೊಂದಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ನಾವವತರತಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ, ಪ್ರತಿ ಸ್ವಾಯಂಧ್ವನಿಯೂ ಪ್ರತಿ ಸ್ವರವೂ ಉಚ್ಚನಿಚ್ಛವಾದ ವಿವಿಧ ಧ್ವನಿಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ತನ್ನದೇ ಸ್ವರದವದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗೋಚರವು ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವರತ್ವವೂ ಸ್ವರಾಪ್ತಗಳಲ್ಲಿ ನೆಲೆಯಾದ ಸ್ವರವೂ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು. ಎಂದರೆ ತನ್ನಿಂದ ಆತ್ಮನು ಸ್ವರದ ಮೂರದದಲ್ಲಿ ವಾದೀಶ್ವರವನ್ನು ಆತ್ಮಂತ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿ ಸ್ವರವೂ ಪರಮೇಶ್ವರವೆಂದೇ ಒಂದುಮುಂದಿನ ಸ್ವರಗಳೊಡನೆ ನೆಗದಿಯಾದ, ನಿಶ್ಚಲವೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೂ ಆದ ಅಂತರವಿದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಅದುವರಿಂದಲೇ, ತನ್ನ ಮತ್ತು ವಿವಿಧ ಸ್ವಾಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ, ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವರತ್ವವು ಲಭಿಸುವುದು. ಇದರ ಅರಿವೇ ಗಾಢಪ್ರಪಂಚಸರ್ವಸ್ವದ ಅಡಿಪಾಯವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದರಿಂದ ಗೋಚರತನಾಪ್ರಯೋಜಕವೂ ಮೂಲಭೂತವೂ ಆದ ಈ ಮೂರು ತತ್ತ್ವಗಳು ಇದರಿಂದ ಹೊರಬರುತ್ತವೆ:

3. ನಾವಸ್ವಾನುಪ್ರತಿ ಸ್ವರಜಾತಿಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯವರ್ತಮ್ಯಂ ದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

1) ಸ್ವರಾಪ್ತವಾದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಪರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ, ವಿವಿಧಸ್ವರಯುಗ್ಮಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭಾವಗಳನ್ನೂ, ಅಪಾರಸ್ಪರವೊಡನೆ ಅಥವಾ ಉಚ್ಚಸ್ವರವೊಡನೆ ಉಳಿದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ಪಡೆದಿರುವ ಅಂತರ ಮತ್ತು ಭಾವಗಳನ್ನೂ ಸಾತ್ವಾತ್ಮಕವೆನಿಸುವುದು.

2) ಈ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ವಿವಿಧ ನಾವಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು.

3) ಈ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಕಾಲಬಲಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಗತ ಅಥವಾ ಅದರ ಗೌಣಸ್ವರೂಪವಾದ ರಾಗ ಮುಂತಾದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಗೀತಾರ್ಥಭಾವವು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು.

ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು
ಶ್ಲೋಕಗಳು:
ಶ್ರುತಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ

ತಸ್ಯ ವ್ಯಾಪಿಂಕಶಿರ್ಭೇದಾಃ ಶ್ರವಣಾತ್ ಶ್ರುತಯೋಃ ಮತಾಃ |

ಶ್ರುದ್ಯೂರ್ಭವಸಾದೀಃ ಸಂಲಗ್ನಾ ನಾಬೋಃ ವ್ಯಾಪಿಂಕಶಿರ್ಮತಾಃ || 8 || 224

ಅದರ (ಮೂರು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವ ನಾವದ) ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಭೇದಗಳಿವೆ. [ಅನ್ವಗಳಲ್ಲಿ] ಕೇಳಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರುದಯದ ಮೇಲುಗಡೆ ಇರುವ ನಾದಿಗಳಿಗೆ ಸೇರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ನಾದಿಗಳವೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ. ಭೇದಗಳು ಶ್ರುತಿಗಳುದ ನಿಪ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.

ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ವಿವಾಧಾಸ್ಪದವೂ, ಕಾತೂಹಲಕಾರಿಯೂ, ನಿಗೂಢವೂ ಆಗಿರುವ ಶ್ರುತವು ವೇದೋವಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಉಕ್ತೈಃ ಪ್ರವೀಣೈಃ. ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯಾಪಿಂಕಶಾಲಿನವೂ ಈ ಶ್ರುತವು ತನ್ನ ಅರ್ಥಪೂರ್ವಕ ದಿಕ್ಶಾ, ಆಳ, ವೇಗ, ಗಾತ್ರ ಮತ್ತು ಗತಿಗಳನ್ನು ಇಂದಿಗವರೆಗೂ ಆಗಾಗ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಲೇ ಪಡೆಯುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಕಲ್ಪನೆಯ ಮುಟ್ಟು, ಬೆಸರು, ಸಂಖ್ಯೆ, ಬಳಕೆ, ಪ್ರಯೋಜನ ನೋಡಲಾವುದು ಗಳಿಸ್ತೆಯೂ ಶ್ರುತಿಯು ಕಾಲದೇವಗಳಲ್ಲಿ ಏಕ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಂಗೀತರಾತ್ರಿದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸಲ ಲಕ್ಷಿಸಿರುವುದು ದತ್ತಿಲಮುನಿ.⁶³

ಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತವು 'ಶ್ರು' ಛಾತುವು ಕರ್ಮನಿಹಿತವಾದ 'ಕ್ರೀ' ಪ್ರತ್ಯಯವೊಡನೆ ಸೇರುವುದರಿಂದ ಆಗಿದೆ; 'ಶ್ರು' ಛಾತುವಿಗೆ ಕೇಳು, ಅಪಭ್ರಾಣದಿಂದ ಕೇಳು, ಅಭ್ಯಸಿಸು ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ.⁶⁴ ಇದು ವೈದಿಕ ವ್ಯಾಕರಣಶ್ರುತಿಯೆಂಬುದು ಶ್ರುತೋತಿ, ಶ್ರುತಾತೀ ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಲೌಕಿಕ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭಾಷೆ ಹುದ್ದು ಶ್ರುತಯತೀ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ನಿಪ್ಪತ್ತಿಗಳನ್ನೂ ನಾಣ್ಯವೇವನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ:

ಶ್ರುತಿಃ ಶ್ರುತಯತ ಇತ್ಯೇವಂ ಧ್ವನಿರೀದೋ ಽಭಿಧೀಯತೇ |

ಶ್ರುತೋತೀಃ ಕರ್ಮನಿಹಿತೇ ಪ್ರತ್ಯಯೇ ಕ್ರೀ ಣಿಯತೇ |⁶⁵

ಈ ರೀತಿಯು ಲಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಗಳಂತಾಗಿ ಈ ಶ್ರುತಿಗೆ ತನ್ನ ಮೂಲವಾದ ಯೌಗೀಕಾರ್ಥವು ಅಲ್ಲದೆ, ಮೇಲೆ ಮಂತ್ರಗಳು, ಬ್ರಾಹ್ಮಣಗಳು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಶ್ರುತಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸೂಚಕವಿಂದ ಸ್ವೀಕೃತವಾದ ವೈದಿಕವಾಕ್ಯಾಯ

63 ಪದ್ಮಲ, ಲಂ. ಗ್ರಂ., 9.

64 ಭಾಷಾರ್ಥ, XXII, 44.

65 ನಾಣ್ಯವೇವ, ಲಂ. ಗ್ರಂ., III, 5, 82.

3. ನಾವಸ್ಥಾನಶ್ರುತಿಪ್ರಯೋಗವುಲಕ್ಷ್ಯವತರ್ಹಿತ್ಯಮೋದಸ ಪ್ರಕರಣ

ಮೆಂದೂ, ಅಭ್ಯಯನಮಾಡು, (ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಅಳವಡದಲ್ಲಿ ಒಗೆ) ಬೇಕದೆ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ರೂಢಾಭ್ಯಾಸ ಇವೆ.

ಪ್ರತಿಯೆಂಬ ಶಬ್ದವು ವಿಶೇಷ ಸಾರ್ವಭೌಮತಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸ್ವಸಮಯಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಸಾರ್ವಭೌಮತತ್ವಗಳು ಇಟ್ಟಿಗೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಭಾವೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ, ಈ ಅರ್ಥದ ಪ್ರಯೋಜನಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅನಲ್ಪಟ್ಟು ತನ್ನ ಅರ್ಥಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲೇ ವಿಶೇಷ ಸೂಚನೆಯನ್ನೂ ಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನೂ ಪಡೆಯುವಂತಹವು; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ, ಗ್ರಾಮ, ಮೂರ್ಛನೆ, ತಾಸ, ಅಲಂಕಾರ, ರಾಗ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು. ಎಂದರೆ, ಯೌಗಿಕಾರ್ಥಪ್ರಾಧಾನ್ಯದಿಂದ ಇವು ಭಾವೆಯಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಎರಡನೆಯ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರವು ತಾನೇ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ರೂಢಿಯಲ್ಲಾಗಲೇ ಯೋಗದಲ್ಲಾಗಲೇ ಸೇರಿಸುವಂತಹವುಗಳು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ, ಪದ್ಮ, ಚಕ್ರ, ಶೃಂಗ, ಕೀರವಾಣಿ ಎಂದು ಮುಂತಾದವುಗಳು. ಇವುಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಭಾವೆಗೆ ಬಂದಂತಹವುಗಳು. ಶ್ರುತಿಯು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ವಿಧಕ್ಕೆ ಸೇರಿದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ತನ್ನ ಯೌಗಿಕಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಅದು ಮೊದಲು ವೈದಿಕಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಯಿತು. ನಂತರ ಈ ಅರ್ಥವು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಅದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿತು. ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವು ಕೇವಲ ಗೌಣವಾಗಿ ವಿಶೇಷವೂ, ಪರಿಭಾಷಾಸಂಕ್ಷೇಪವೂ ಆದ ಅರ್ಥವು ಅದಕ್ಕೆ ನೆರೆಯಾಯಿತು. ಇದಕ್ಕೆ ವೈದಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಿವರವಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ವಿಶೇಷವಾಗಿ, ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಈಳುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವು ಬಹು ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಋಕ್ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ:

ಮಾತ್ರಾ ಸಂಸರ್ಗಾದರೇ ಪೃಥಕ್ ಶ್ರುತಿಃ⁶⁶

ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉಪನಿಷಾದ್ಭಾಷ್ಯವು ಮೊದಲ ಬೇಕದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊರಡಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಪೃಥಕ್ ಶ್ರುತಿಯೇತೇ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಏವಂ ಶ್ರುತಿಸಿದೇಶೋ ಭವತಿ |

ಪಾಠನಿಯು ಸ್ವರತತ್ವಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ಬರುವ ಉದಾತ್ತವನ್ನು ಕುರಿತು ಬೇಕಾದಾಗ ಏಕ ಶ್ರುತಿ ಎಂದು ಸಂಖ್ಯಾಮೂಲಕವಾದ ಅಳತೆಯ ಸಮರ್ಪಣೆಯನ್ನು ಬೇಕೆಂದಂತೆ ಭಾಸವಾದರೂ ಇದರಿಂದ ಸಪ್ತಮಸ್ವರ (ಅತಿಸ್ವಾರ್ಥ್ಯ) ವು ಉದ್ದೇಶಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ಪರಿಣಿತಿಯು ಇದರ ಭಾಷ್ಯಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಉಚ್ಚೈರುದಾತ್ತಃ | ನೀಚೈರುನಾದಾತ್ತಃ | ಸಮಾಚಾರ್ಯಸ್ವರತಃ | ತಸ್ಯಾಧಿತ ಉದಾತ್ತಮರ್ಥಪ್ರಸ್ತಮ್ | ಏಕಶ್ರುತಿದೂರಾತ್ ಸಂಬುಧೌ |⁶⁷

ಸ್ವರತೇ ಯ ಉದಾತ್ತಃ | ಸ ಅನ್ಯೇನ ವಿಕಿಪ್ತಃ | ಏಕಶ್ರುತಿಃ ಸಪ್ತಮಃ |⁶⁸

ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಅಂಗಗಳಾದ ಫಲ್ಗುನೋತ್ತರಗಳು, ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಪ್ರಾಪ್ತವೂ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಸ್ತಾವವಿಲ್ಲ. ಇದರ ಪ್ರಥಮೋಲ್ಲೇಖವು ನಮಗೆ ದೊರೆಯುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವಿಕಿರಣಮಾದ ನಾರದೀಯವಿಶ್ವಯಲ್ಲೇ. ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದೇ ಶಿಕ್ಷಣಕಾರರಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ:

66 ಋಕ್ ವ್ಯಾಕರಣ, XIII, 41.

68 ಕಥಾಪರಿ, ಮುನಾಭಾಷ್ಯ, ಪಾಠಭೂಮಿ I, 2, 33ಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ.

67 ನಾರದ, ಅಪ್ರಾಧ್ಯಾಯ, I, 2, 31-33.

ಅಥಾತಃ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರಾಣಾಂ ಸರ್ವೋಪಾಂ ವೇದಃ ಏಕೈಕಯಮ್ |

ಉಚ್ಯತೇಽವಿಶೇಷಾದ್ಧಿ ಸ್ವರಾನ್ಯತ್ವಂ ಪ್ರವರ್ತತೇ |⁶⁹

ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನೆಂದು ಹೇಳಲು ಗ್ರಂಥಾಂತರ್ಗತವಾದ ಕೆಲವು ತೊಡಕುಗಳಿವೆ. ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂದು ಗಾಯನಕ್ಕೆ ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಏರ್ಪಡುವುದು. ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಮಾನವಾದವು ಸಾರದೀಯಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲೆಯೂ⁷⁰ ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲೆಯೂ⁷¹ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ :

ಶ್ರುತಯೋಽಪ್ಯಾ ದ್ವಿತೀಯಸ್ಯ ಮೃದುಮಧ್ಯಾಯತಾಃ ಸ್ವೃತಾಃ |

ಅಯತತ್ವಂ ಭವೇನ್ನೀತೇ ಮೃದುತ್ವಂ ತು ವಿಪದ್ಯಯೇ |

ಸ್ವೇ ಸ್ವೇ ಮಧ್ಯಮತ್ವಂ ಚ ಮೃದುಮಧ್ಯಮಯೋಶ್ವಭಾ |

ದೀಪ್ತಾಯತೇ ಕರುಣಾಪಾಂ ಶ್ರುತೀನಾಮೇಷ ಏಕೈಕಯಃ |

ಸಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಹಜವಾದ ಗ್ರಂಥಸಂದರ್ಭವನ್ನೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆದಿವೆ. ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಬ್ದಾನೆಯ ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥವು

ದೀಪ್ತಾಃಯತಕರುಣಾಪಾಂ ಮೃದುಮಧ್ಯಮಯೋಶ್ವಭಾ |

ಶ್ರುತೀನಾಂ ಯೋಽವಿಶೇಷಃಶ್ವೇತಃ ಸ ಅಪಾರ್ಥ ಉಚ್ಯತೇ |

ಎಂಬ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.⁷² ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳು ವರ್ಣಾಲಂಕಾರವರ್ಣಾನಾಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಅಲಂಕಾರದ ಮತ್ತು ಬಿಂದುವೆಂಬ ಅಲಂಕಾರದ ಲಕ್ಷಣಗಳ ನಮನೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಭರತಮುನಿಯು ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದ ನೇ ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಸಂದಾರಕನಾದ ದಿ. ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಕವಿಯು ಅದರ ವಾಚಕೋದ್ಧೇಶ್ಯವೆಂದು ಬಳಸಿದ ಹೆತ್ತೊಂಬತ್ತು ವಿವಿಧ ಆಕರವರ್ಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿನವಗುಣಾಭ್ಯಾಸದ ಸ್ವೀಕೃತವೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತವೂ ಆದ 'ಚ' ಮಾತೃಕೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇವು ಸಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉದಾಹೃತಗಳೆಂದು ವ್ಯವಹೃತವಾಗಿವೆ; ಅಭಿನವ ಭಾರತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವೇಳೆಗೆ ಈ ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಭಾಗವೆಂದೇ ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಭರತಮುನಿಯು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸುವಾಗಲೂ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪ್ರೀತಮದರ್ಶನಗುಪ್ತನು ಛಾಪ್ಯಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.⁷³ ಅದರ ವರ್ಣಾಲಂಕಾರ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ಲೋಕಗಳು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಉಪಯೋಗವಾಗಲೇ ಸಾಮಾನ್ಯವೆಂಬಾಗಲೇ ಬೇರೊಂದು ಕಾಣಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಾದರೂ ಇವು ತುಂಬಾ ಸಹಜವಾದ, ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಹಾಗೂ ಸತ್ಯವಾದವು (ಓತಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಸಾರದೀಯಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಈ

69 ಸಾರದೀಯಶಿಕ್ಷಾ, I, 1, 1.

70 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 7, 10, 11.

71 ಭರತಮುನಿ, ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, XXIX, 36, 37, ಪು. 89.

72 ಸಾರದೀಯಶಿಕ್ಷಾ, I, 1, 9 ;

73 ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಅಭಿನವಭಾರತಿ (ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದೃಶ್ಯ), XXVIII, 21, ಪು. 12 ಮತ್ತು XXIX, 36, 37, ಪು. 89.

ಶ್ಲೋಕಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. ಹತ್ತನೆಯ ಶತಮಾನದ ವೇಳೆಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಅವಿಭಾಜ್ಯಭಾಗವೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿತವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ಇದು ಹೇಗೆ ಇರಲಿ, ನಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯು ವೈದಿಕ ಹಾಗೂ ಲೌಕಿಕ ಸಂಗೀತಗಳ ನಡುವೆ ಸೇತುವೆಯಂತಿ ಬಿಡುವೆಂದೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ಪರಸ್ಪರತೆಯನ್ನು ಪರೀ ಪಡಿಸಿ ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಲೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತ ಬಿಡುವೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಇದೇ ವೇದವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದೊಂದೇ ಗ್ರಂಥವು ಈ ಅತಿಮುಖ್ಯ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಉಭಯ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೂ ಇದು ಸಂಶೋಧನೆಗೆ ವಸ್ತುವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯು ಪಡೆದ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಈ ಶಿಕ್ಷಾ ಗ್ರಂಥವು ಮಾತೃಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿ, ಸ್ವರ, ಸ್ವರವು ಪಡೆಯುವ ಕಂಪನಾತ್ಮಕವಾದ ಅಲಂಕಾರವಿಶೇಷ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಸಾಮಗಾಢದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯ ವಿಸ್ತೃತವಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಸಾಮಗಾಢಾಚಾರ್ಯನು ಆಚಾರ್ಯನೇ ಅಲ್ಲ, ಎಂದಿಹಾಗೆ ನಾರದ :

ಶ್ರುತಿಸಾಂ ದೋ ಋವೇಶವತ್ಸಿ, ನ ಸ ಆಚಾರ್ಯ ಉಚ್ಯತೇ 74

ಇಷ್ಟಾದರೂ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಅವನು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸೀರವಿರುವುದರಿಂದಲೂ 75 ಸಾಮಗಾಢ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೂ ಶ್ರುತಿಯ ಮೂಲ ಕಲ್ಪನೆಯು ಸಾಮಾನೇತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಲೌಕಿಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರದಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಯತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಶ್ರುತಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ವರ ಅಥವಾ ಧ್ವನಿ ಎಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಿರುವುದನ್ನು ನಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯು

ಶತೇನು ಸಪತ್ನೀನು ಘೀತಾದುಚ್ಚಾರ್ಯತೇ ಶ್ರುತಿಃ 76

ಪೂರ್ಣಂ ನಾಮ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಪೂರಣಾತ್ ಏವ ಸಾಚಾರ್ಯರಸಂಯೋಗಾತ್ ಪೂರ್ಣಮಿತ್ಯುಚ್ಯತೇ || 77
ಸಪತ್ನೀನು ಸಪತ್ನೀನು ಘೀತಾದುಚ್ಚಾರ್ಯತೇ ಶ್ರುತಿಃ

ಮುಂತಾದ ಉಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಇದ್ದಲ್ಲದೆ ಸಾಮಗಾಢದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವ ಪ್ರಥಮಾದಿ ಸ್ವರಗಳು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾವುದರ ಉಚ್ಚಾರವು ಅದಮೇಲೆ ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬಳಸಬೇಕೆಂಬ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಶಿಕ್ಷೆಯು ವಿವರವಾದ ಫಲನಮಗಳನ್ನು ಬೀಳುತ್ತದೆ. 78 ಈ ಫಲನಮಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಸಾಮಗಾಢದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಸ್ವರಸ್ವರಗಳು ಗಮಕಗಳಲ್ಲದೆ ಆಯಾ ಸ್ವರದ ಮಾತ್ರಾಕಾಲದಷ್ಟೂ ಆಯಾ ಸ್ವರವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಬೇಕೆಂದೂ

ಸಾವಿರತೇ ಶ್ರುತಿಂ ಕುರ್ಯಾತ್ ಸ್ವರಯೋನಾಽನಿಶಾಂತರೇ | 79

ಅದರ ಮಧ್ಯಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಮಕಗಳಿಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅದರ ಉದ್ದವಸ್ವರದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿವಿಧರೀತಿಯ ಸ್ವರಕೂಟಗಳು ಪ್ರಯೋಗಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವೆಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ವರಕೂಟ ವಿಧಗಳನ್ನೇ ನಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಕರೆದಿದೆ. ಯಾವ ಸ್ವರದ ಮುಂದೆ ಅಥವಾ ಹಿಂದೆ ಯಾವ ಸ್ವರವು ಇದ್ದರೆ, ಸ್ವರಸಮುಚ್ಚಯದ ಹಲನೆಯು ಉಚ್ಚಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಅಥವಾ ಘಟಪ್ರವೃತ್ತಿ,

74 ನಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷಾ, I, 2, 2-4.

77 ಅನೇ ಗ್ರಂಥ, I, 7, 9-18.

75 ಅನೇ ಗ್ರಂಥ, II, 3, 3.

78 ಅನೇ ಗ್ರಂಥ, I, 7, 15.

76 ಅನೇ ಗ್ರಂಥ, I, 3, 3.

ಯನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದರೆ, ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಈ ಗ್ರಂಥವು ಹೇಳುವುದು ಇದನ್ನೇ ಕುರಿತು. ಸ್ವರವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವನ್ನು ಗಮನದ ಮೂಲಕ ಆಶ್ರಮಿಸಿ ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ಅಲ್ಪಾಂತರವನ್ನೂ ಶ್ರುತಿ ಎಂದು ನಾರದಿಯ ಶಿಕ್ಷೆಯು ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ :

ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಜೇವೈಶೇಷಾಣಿ ವಿಶೇಷೇಣ ಶ್ರುತಿವತ್ ಸ್ವಾರತೋಽಭವೇತ್ |⁷⁹

ಇವುಗಳು (ಅಲ್ಪಾಂತರಗಳೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನುಳ್ಳವುಗಳೂ ಆದುದರಿಂದ) ಶ್ರುತಿಯ ಗತಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರಿಂದ ಚರಿಸುವ ಮಾನವ ಮಾರ್ಗದಂತೆ, ಆಕಾರದಲ್ಲಿ ಚರಿಸುವ ಹಕ್ಕುಗಳ ಮಾರ್ಗದಂತೆ, ಹೀಗೆಯೇ ಎಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಲಾಗದು ಎಂದು ನಾರದನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ಯಥಾಪ್ಯು ಚರತಾಂ ಮಾಗೋ ಮಾನಾಸಾಂ ನೋಪಲಕ್ಷ್ಯತೇ |

ಆಕಾಶೇ ವಾ ವಿಹಂಗಾಸಾಂ ತದ್ವತ್ ಸ್ವರಗತಾ ಶ್ರುತಿಃ |⁸⁰

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಹಾರಿದಿಂದ ಬೆಳ್ಳಿಯನ್ನೂ ಕಬ್ಬಿಗೆ (ಅದೇ) ಯಿಂದ ಬೆಂಕಿಯನ್ನೂ ಹೇಗೆ ಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ ವಾಗಿ ಪಡೆಯಬೇಕೋ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ, ಎಂದೂ ಅವನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಮುಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು.

ಯಥಾ ದಧ್ನಿ ಸರ್ಪಸ್ತ್ಯಾತ್ ಕಾಶ್ ಸ್ತೋ ವಾ ಯಥಾಶಲಃ |

ಪ್ರಯತ್ನೇನೋಪಲಭ್ಯತೇ ತದ್ವತ್ ಸ್ವರಗತಾ ಶ್ರುತಿಃ |⁸¹

ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೊಡನೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ನಾಸ್ತದೇವನು ಶ್ರುತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೇ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ;⁸² ಅಲ್ಲದೆ ಭಾರತಿಯ ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದೆಂದು ಹೇಳಿ ಬೇರೆ⁸³ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೇ ಅವನು ನಾರದನಿಂದ, ಅದೇ ಸಲಹೆಯಾಗಿ, ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ.⁸⁴ ಅಲ್ಲದೆ ನಾರದಿಯವರು, ಅದೇ ನಾರದಿಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತವಾದ ಶ್ಲೋಕವೊಂದನ್ನೂ ಅವನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಸ್ವಭಾವೇ ನೈವ ಮುಲಾಕ್ಷ್ಯತಾ ಚ ಸ್ವರಗತಾ ಶ್ರುತಿಃ |

ಅವಧಾನಾದುವಾಯೇನ ಯೋಗಸಾಮೇವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ |⁸⁵

ಅತೀದಷ್ಟು ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದಲೂ ಅವಧಾನದಿಂದಲೂ ಯೋಗಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಯು ಗೋಚರವೆಂದು ಹೇಳುವ ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಅತ್ಯಲ್ಪವೂ ಕನಿಷ್ಠವೂ ಆದ ನಾದಾಂತರ ಎಂಬ ಸಂಗತ ಕಾನ್ವೀಕ್ಷ್ಯ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣವು ಬೀಜದೊಡನೆಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವರಗತಾ ಶ್ರುತಿಃ ಎಂಬ ಮಾತು ಪುನಃ ಪುನಃ ನಾರದಿಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ವರಗತಶ್ರುತಿ, ಅಂತರಶ್ರುತಿ ಎಂದು ವಿಶ್ವಾಸವು ಸಂಗತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿಗೆ ಮೂಲಕಾರಣವಾಗಿ ಎಣಿಸಿದು ಚಿಂತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ

ಉಚ್ಚನೀಚಸ್ಯ ಮಧ್ಯೇ ಸ್ವಾರಾಸಮಿತಿ ಶ್ರುತಿಃ⁸⁶

79 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 7, 17.

83 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, III, 5, 87-89.

80 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 6, 16.

84 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, III, 5, 84.

81 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 6, 17.

85 ನಾರದೀಯಶಿಲ್ಪಾ, I, 8, 7.

82 ನಾಸ್ತದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 5, 85-86.

ಎಂದು ಬೇರೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ವಿಧಿಯೂ ಅಂತರ ಗಾಂಧಾರಿ ಮತ್ತು ಕಾಕರೀ ನಿವಾಹ ಎಂಬ ಸ್ವರಗಳ ಅವಿಭಾಗವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಸ್ವರಸಾಧಾರಣವೆಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿತ್ತಿರುವುದು ಎಂಬುದೂ ಅಭ್ಯಾಸಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಅದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು : ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳು ಕಲ್ಪನೆಗೂ ನಾರಿಯೂ ಶಿಕ್ಷೆಯೆನಿಸಿದ್ದು ಅಜ-ಗಜಗವ್ಯು ಅಂತರವಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಶ್ರುತಿ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಶ್ರುತಿಯಾಗ ಬೇರೆ ಮಾದರವಿತ್ತು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವು ಈ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದಲೇ ಬೊರವದೇಕಾಗಿದೆ. ಯಾಚ್ಛವಲ್ಯುನೂ ಈ ಐದು ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳನ್ನು

ವಿಜ್ಞಾನಾದರ್ಥತ್ವಕ್ಕೂ ಶ್ರುತಿಪಾತಿವಿಚಾರದ : |

ತಾಲಕ್ಕೂ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವೇ ವೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಂ ನಿಯಚ್ಛತಿ ||⁸

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಏನಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ದೀಪ್ತಾ, ಅಮೃತಾ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯ ಪಾತಿಗಳೆಂದು ಕರೆದಿರುವ ಯಾಚ್ಛವಲ್ಯುಕ್ತಿಯು ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರಕಂದನವೆಂಬ ನಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಗೂ ಶ್ರುತಿಯು ನಾರದ ಸ್ವಾಧೀನವೆಂಬ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಸೇತುವೆಯೆಂದು ಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಬರಿಸಿರುವ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಹಂತವನ್ನು ಬಹುಶಃ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಹಬ್ಬದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪರಿಚರಿಸಬೇಕು. 'ಶ್ರುತಗಾತ್ ಶ್ರುತಿವಂಚ್ಯತಾಃ' ಎಂಬ ಈ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣದ ಸೂತ್ರವನ್ನು ದತ್ತಿಲೇ ಬಹುಶಃ ವಿದಿವಲಿಯೆಂಬ ಬಾರಿಗೆ ಬೇಕುತ್ತಾನೆ.⁹ ಈ ಹಬ್ಬದ ನವ್ಯತೆಯನ್ನು ಮತಂಗನು

ಶ್ರು ಶ್ರುತೇಃ ಚಾಸ್ಯಧಾತೋಃ ಕ್ರಿಸ್ತಪ್ರತ್ಯಯಸಮುದ್ಭವಃ |

ಶ್ರುತಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಾರ್ಥೋಽಯಂ ಶಬ್ದಶ್ಚೈರ್ಭಾವಸಾಧನಃ ||

ಶಬ್ದಯಂತ ಇತಿ ಶ್ರುತಯಃ ||¹⁰

ಎಂದು ಬೇಕಿದ್ದಾನೆ. ಈ ನಿಯತೆಗಳೆ ಕಕ್ಷಿಣಾಭನು ಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯವಾದ (ಎಂದರೆ ರೂಪಾತ್ಮಕವಿರುವವೆಯನ್ನು) ನಾದವಿಶೇಷವೆಂದು ಅರ್ಥ ಬೇಕುತ್ತಾನೆ ; ಅಲ್ಲದೆ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯತೆಯು ಅನುರಣನಶ್ರುತಿ (overtone formation), ದೀರ್ಘತ್ವ (continuity), ಕಂಪನಾಂಭೇದವಿವರಣೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಕೆ (ಅನಂತತೆ) ಈ ಮೂರು ಗುಣಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದ ಶ್ರುತಿಗೂ ಇವುಗಳನ್ನೇ ಅರಿಯಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಶ್ರವಣಾತ್ಮಕವಯೋಗ್ಯತ್ವಾತ್¹¹ | ಶ್ರುತಯಃ, ಶಬ್ದಯಂತ ಇತಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಾಃ | ಏತದ್ವಯಂ ಭವತಿ—ಯದ್ವಯಂ ಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯತ್ವಮನುರಣನಾತ್ಮಕಃ ಸ್ವರತಾನಾದಿರೂಪೇಣ ದೀರ್ಘಾದೀರ್ಘತ್ವಂ ಧ್ವನಿ-ವಿವರಣೆ, ತಥಾಪ್ಯಪ್ಯಕ್ತ ಮಾರುತಾಭ್ಯಾತತ್ವಕಂಪನೋತ್ಪನ್ನಪ್ರಥಮಕ್ಷಣದರ್ಶಿಶ್ರವಣಮಾತ್ರಯೋಗ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೇವ ಶ್ರುತಿಶ್ಚಮತಿ ||¹²

8. ಯಾಚ್ಛವಲ್ಯುಕ್ತೃಃ, ಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತ್ತಾಭ್ಯಾಯ, ಯತಿರಮರಪ್ರಕರಣ, 113.

9. ಮತಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., 26-27, ಪಟಕ, ಪು. 4. ಇದೇ ಶ್ಲೋಕಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ (ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 65)

ಏಕೇ ಸ್ವರಾಂತರವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಶ್ರವಣಾರ್ಥಸ್ಯ ಧಾತೋಃ ಕ್ರಿಸ್ತಪ್ರತ್ಯಯಃ ಚ ಸುಸಂಶ್ರೀಃ |

ಶ್ರುತಿಶಬ್ದಃ ಪ್ರಸಾರ್ಥೋಽಯಂ ಶಬ್ದಶ್ಚೈರ್ಭಾವಸಾಧನಃ ||

10. ಕಕ್ಷಿಣಾಭ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 67.

3. ನಾವಸ್ಥಾಪಶ್ರುತಿಸ್ವರಪಾತಿಉಲ್ಲೇಖತರ್ಕೋಪಮೋದಯ ಪ್ರಕರಣ

'ಶ್ವರಗಣ್ಯಾನ್' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ವರಗಣ್ಯಾಚರದ ಋಷಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಇರುವಂತೆಂದು, ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವು ತನ್ನ ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯ ಪರಮಾವಧಿಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಈಳಬಲ್ಲ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ನಾದಾಂತರ ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವಸ್ತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲಾರದೆಷ್ಟು ಸಮಾಪವಾಗಿರುವ ಎರಡು ಧ್ವನಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟು, ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ ಮುಂತಾದವರು ಕೊಡುವ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಸಾಮರ್ಥ್ಯಪರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿ ವಿಚಾರವಾಗಿದೆ. ಮೂಲಗ್ರಂಥಕಾರನೇ 'ಸ್ಯಾದ್ವಿರಂತರತಾ ಶ್ರುತ್ಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಧ್ವನ್ಯಂತರಾ-ಶ್ರುತೀಃ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸುವುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲಂಭಿಸಿರುವುದು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ.

ಮನುಗುಪ್ತಧ್ವನಿಶ್ವರಗಣ್ಯವ ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಕಮಃ—ಸ್ಯಾದ್ವಿರಂತರತೇತಿ | ಶ್ರುತ್ಯೋಃ ಪೂರ್ವೋತ್ತರ ತಂತ್ರೋಪಪನ್ನಯೋರ್ಮಧ್ಯೇ ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ರುತೀರ್ಧ್ವನ್ಯಂತರಸ್ಯ ಪೂರ್ವೋತ್ತರಶ್ರುತಿವಿಲಕ್ಷಣಸ್ಯ ಪೂರ್ವಶ್ರುತೀಃ ಕಿಂಚಿದುಚ್ಚಿದ್ರೋತ್ತರಶ್ರುತೀಃ ಕಿಂಚಿದ್ವಿಚ್ಯುತಸ್ಯ ಬಾನ್ಯಧ್ವನೀರಶ್ರುತಿರಶ್ವರಗಣ್ಯಮಃ | ಅಶ್ರುತೇರಿತಿ ಲೋಕಾ ಪಂಚಮಾ | ಮಧ್ಯಗತ ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ವರಗಣ್ಯ ನಿಮಿತ್ತೀಕೃತ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯೋರ್ಧ್ವೀರಂತರತಾ ಯಥಾ ಸ್ಯಾತ್ ತಥಾ ತಂತ್ರೀಃ ಕಿಂಚಿತ್ ದ್ವಿಧೀಕರಣೇನ ಮನುಗುಪ್ತಧ್ವನಿಃ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪಥಃ |⁸⁹

ನಿರಂತರತೆ, ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ ಬಳಸಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಈವರೆಗೆ ನಾವು ನೋಡಿದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದಾಗ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಕಲ್ಪನಾಧನು ಶ್ವರಗಣ್ಯೋಗ್ಯತೆಯ ನಾಡಕ್ಕೆ ಅನುರಣನ, ದೀರ್ಘತೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದೂ ಆದರೂ ವಸ್ತುಸಂಭಾಷೆಯಿಂದಲೂ ನಾಡವಾಹನಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾತುಕಾಡತಿಯಿಂದ—ಎಂದರೆ ಗಾಳಿಯ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ, ಸಹಧ್ವನಿಗಳಿಂದ—ಪ್ರಥಮಶ್ರುತದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವ ನಾಡಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯೆಂದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಉಪಪದವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಎಂದರೆ ಧ್ವನಿಯ ಪ್ರಥಮ ಗೋಚರವು ಶ್ರುತಿಯೆಂದೂ ದೀರ್ಘಶ್ರುತಿ ಅನುರಣನಾದಿ ಧರ್ಮಗಳಿಂದ ಅನಂತರ ಗೋಚರವಾಗುವುದು ಸ್ವರವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ತುಂಬಾ ಅನುಪಮವಾದುದು. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನಿಗೆ ಸ್ವಾರ್ಥವಾದುಕ ವಾಗಿ ನಿರಂತರತೆ ಮತ್ತು ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಒಮ್ಮೆಯೂ ಅಭಿನವ ಗುಪ್ತನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಿದ ಸಿಂಹಭೂಷಣ ಕಲ್ಪನಾಧನು ಅಭಿನವಭಾರತಿಯನ್ನು ಓದಿಕೊಂಡಿರಲಿಲ್ಲವೇನೋ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬರುತ್ತದೆ. ಉಪಪದವಾದ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮುಂದೆ ಬಳಸಿ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಭಾತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಡವೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪರಕವೂ, ವಿಕರಣವೂ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೂ ಆಗಿರುವ ಕಂಪನ ವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಕಲ್ಪನೀಕರಣವರ್ಥ. ರಂಜನೆಯೂ ದೂರವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಆದ ಉಪದ ಗುಣಗಳು.

'ಶ್ರೋತ್ರಯಂಕಾಶಶ್ರುತಯಃ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ 'ಶ್ವರಗಣ್ಯೋಂದ್ರಿಯಾಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದ್ಧ್ವನೀವ ಶ್ರುತಿರ್ಧ ವೇತ್' ⁹⁰ ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಸವುನೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನಾಚಾರ್ಯರ ಅರ್ಥವು ಇದೆ. ಇದನ್ನೇ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೂ ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗೀತೆಯೊಂದೂ ರಂಜನೆಯನ್ನೂ ಹೊಂದಿದ್ದು ಅಶ್ರುತ ಕಣಿವಾಂತರವನ್ನೇ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣ ವೆಂದು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅಧ್ಯಾಪಕರಾದ ಶಿವಶರಣೇ ಮೊದಲಾದವರು ಇದನ್ನು ಅಕ್ಷರಾರ್ಥಮಾಡಿ

89 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 49-70.

90 ವಿಶ್ವಾಸವು, ಉಚ್ಚಾತಿ, ಮತಂಗ, ಪು. ಗ್ರಂ., ಪು. 4.

ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪಡೆಯುವುದು, ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.¹¹ ಇಂತಹವರು ಗ್ರಾಹ್ಯ ಶ್ವಾಸ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೆಂಬ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಇವರಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿದ್ದೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಯೇ; ಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ವಿಕೀರ್ಣವೇನೂ ಇವರ ಮತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಎಲ್ಲಾ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿದರೂ ಒಂದು ಸ್ವಾಯಮುದ್ದಿಗತ ಅರ್ಥಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಸ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ವಿಪುಲವಾದ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿವೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಾದೇವನು ಒಂದು ಸ್ವಾಯಮುದ್ದಿಗತ ಅಪ್ಪತ್ತಿರತು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಾದೇವನು ಬೇಳುವ ವೈದ್ಯಾರ್ಯ ದ್ವಾವಿಂಶತಿನಾಡಿಗಳು ಕರೀರಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ:

Although no trace of transverse segmentation is visible on the surface of the spinal cord, it is convenient to regard it as being built of a series of superimposed spinal segments or neuromers, to each of which is attached a pair of spinal nerves. Thirtyone pairs of spinal nerves spring from the spinal cord, each nerve having an anterior and posterior root, the latter being characterised by the presence of an oval swelling, termed the spinal ganglion. Each root consists of several bundles of nerve fibres and at its attachment extends for some distance along the side of the spinal cord. The pairs of spinal nerves are grouped as follows: cervical 8, thoracic 12, lumbar 5, sacral 5, coccygeal 1, and for the convenience of description the spinal cord is divided into cervical, thoracic, lumbar and sacral regions, corresponding with the attachments of the different groups of nerves.¹²

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಾಡೀಶ್ವತ್ರಿಸ್ವಾರ್ಥವು ನಾಭಿಯಾದರೂ ಸಿಂಹಿತವೆನ್ನು ಕೀಲುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನಿದೇಯಬೇಕು- ಈ ಪ್ರಾಂತವು ಹೃದಯಸ್ವಾರ್ಥವು ವೆಚ್ಚಕದಿವೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗುತ್ತದೆ.

ತಿರಕ್ಷಸ್ವಾರು ಶಾವತ್ಯಃ ಶ್ರುತಯೋ ಮಾರುಶಾವತೇಃ |

ಉಚ್ಚೋಚ್ಚತರತಾಯುಕ್ತಃ | ಶ್ರುಭವಂಶ್ಯುಕ್ತರೋತ್ತರಮಃ || 9 || 225

ಅದ್ವೈತಲಾಗಿರುವ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನ ಮೊಡತದಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿರೋತ್ತರವಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಯನ್ನು ಬಿಡುವಿದ ಆತ್ಮ್ಯ ಶ್ರುತಿಗಳು ಮುಖ್ಯವೆ.

ಹೃದಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಲೂರ್ಧ್ವಮುಖವಾಗಿರುವ ನಾಡಿಗಳು ಇಹಾ, ಸಮಮ್ನಾ ಮತ್ಸು ಸಿಂಗಳಾಗಳು. ಇವು ಬೆನ್ನುಮೂಳೆಗೆ ಸಮಾಪಾಂತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಲಂಘನಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಬೆನ್ನುಮುಳ್ಳದಿಂದ ಭುಜದ ಕಡೆಗೆ ಸಮಾಪಾಂತವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತಿರತು ನಾಡೀಯಮಳಗಳು ಈ ಮಿಮುಲಾಶ್ವಗೆ ಸಂಬಂಧವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಸ್ವಲ್ಪಲರೂಪದಲ್ಲಿ ನಾಡೀಶ್ವತ್ರಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ವ್ಯಸನ ನೆರೆಯಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಬೋಧ ದೇಹದಲ್ಲಿರುವ ಇಪ್ಪತ್ತಿರತು ಬೋಧಿ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಸಂಪರಿಸಿ ಅಂಗಗಳನ್ನು ಉದ್ದಿಗತಗೊಳಿಸಿದಾಗ

91 Alain Danielou, Northern Indian Music, Vol. I, pp. 45-46.

92 Gray's Anatomy, pp. 908-909.

3. ನಾಡಸ್ವಾರ್ಥಶ್ರುತಿಶ್ವರಜಾತಿಶ್ರುತಿವರ್ತಮೇವೋರತ ಪ್ರಕರಣ

ಶ್ರುತಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಜೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಕನಿಷ್ಠ ಮಟ್ಟದವು ಧ್ವನಿಮಟ್ಟವಾದ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ರುತಿಯೂ, ಎರಡನೆಯವರಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಉಚ್ಚವಾದ ಶ್ರುತಿಯೂ, ಮೂರನೆಯ ಜೋಡಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯವಕ್ಕಿಂತ ಉಚ್ಚವಾದ ಶ್ರುತಿಯೂ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗ. ಹೀಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸಾಧಿ ಜೋಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನು ಶ್ರುತಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಈ ಶ್ಲೋಕದ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮೂರನೆಯವರಲ್ಲಿ ಸಾಮೋತ್ತಮ ಸಾಧಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅಗುತ್ತವೆಂದು ಮೊದಲು ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತರಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವವನು ಕೋಹಲನೇ. ಆದರೆ ಅವನು ಸ್ವರಗಳು ಉರ್ಧ್ವಸಾಧಿ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಉರ್ಧ್ವಸಾಧಿಪ್ರಯತ್ನೇನ ಸಮಾಭಿತ್ತಿಫಲೈಃ ಸಾತ್ |

ಮೂರ್ಧತೋ ಧ್ವನಿರಾಮೂರ್ಧ್ಯಾಃ ಸ್ವರೋ ನೌ ವ್ಯಾಪಕಃ ಪರಃ | 93

ಆದರೆ ಮೈಸೂರಿನ ಶ್ರೀ ಪರಲಕ್ಷ್ಮೀ ಅಕಾಶಮಿ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದವರಿರುವ ಕೋಹಲಮತವೆಂಬ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ ಬದ್ಧವಾದ ಗ್ರಂಥವು ಪದ್ಧತಿ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಶ್ರುತಿಮಾನೋಗಮತೆಯೇ ಸಾಧ್ಯವೆನ್ನುವುದನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ : ಉದಾಹರಣೆ ಗ್ರಂಥವು ವ್ಯಾಸಭವಾನುವಾದ ಈ ವಿಷಯದಿಂದಲೇ : ಈ ಸ್ವರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಗಮಸ್ಥವೆಂದು ಆದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಯಾವ ಅಗಮವು ಹೇಳುತ್ತದೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಇದಲ್ಲದೇ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಧತಿಯು ಬೃಹಸ್ಪತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಸ, ರಿ, ಗ, ಮುಂತಾದ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಸ್ವರ ಸಂಕೇತಗಳೆಂದು ಬಳಸುವುದರ ಬಿಡುವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅಗಮವಾಕ್ಯದಿಂದ ಲಕ್ಷಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿನ ಗ್ರಂಥ ಸಂದರ್ಭ.

ಅಗಮಸ್ತಸ್ವರೋದ್ಭವಮಿತಿ ತಾವತ್ ಪ್ರದರ್ಶಿತಮ್ |

ಸರಿಗಮಪಧಃ |

ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಃ ಸಾಧ್ಯಃ ಕಂಠಮುಪಾಶ್ರಿತಃ |

ತಾಲುಮೂಲಸ್ಯ ಬಂಧನೈಃ ತಿಪ್ತಶ್ಚೈವ ಚ ಸ್ಥಿತಃ |

ಒಪ್ತಯೋರುಭಯೋರ್ನಾಡ್ಯೈ ಬಂಧನೈಃ ದ್ವೀ ವ್ಯವಸ್ಥಿತೇ |

ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಃ ಮೂರ್ಧ್ಯಾ ಬಂಧನೈಃ ಸಾಡ್ಯೈಃ ಬ್ರಹ್ಮಪಧಾಶ್ರಯಃ |

ಸಾಧ್ಯಶ್ಚತುಸ್ತಿಸ್ವಂತಿ ದಂತಾನಾಬದ್ಧ್ಯ ಸರ್ವತಃ |

ಕಂಠಪಾದ್ಯೋರುತರಾ ಸ್ಯುರ್ನಾಡ್ಯಸ್ತಿಸ್ತು ಸಂಗತಃ |

ಕಂಠೋಪ್ತಯೋರ್ಧ್ಯೈ ಬಂಧನೈಃ ಸಾಡ್ಯೈಃ ತತ್ಪ್ರಯ ವಿನ್ಯತೌ |

ವಿಶಾಃ (ದ್ವಾ)ರವಿರ್ನಾಡ್ಯೈಃ ಮಧ್ಯ (? ಮಂದ್ರ) ಸಾಡ್ಯಾಂ ಹೃದಿ ಸ್ಥಿತಃ |

ಯುಗಪನ್ನರುತಾಂತರ್ಯಾ ಸಾದ್ಯಾಸು ಪ್ರವೇಶ್ಯಂತಿ |

ಪು (ಪ್ರ)ಖಿಲಮಿತಾಃ ಸ್ಯುಸ್ತು ಪ್ರಕಯಃ ಪ್ರತಿಗೋಚರಾಃ |

ಯದೂರ್ಧ್ವಾಂ ಹೃದಯಗ್ರಂಥೇಃ ಕವಾಲಫಲಕಾದಧಃ |

ಪ್ರಾಣಶ್ಚರತಿ ತತ್ಪ್ರಯಾ ವ್ಯಾಪ್ಯಂತೇ ಶ್ರುತಯಃ ಪೃಥಕಾ |

ವ್ಯಕ್ತಿಸ್ಥಾನೇನು ವರ್ಣಾನಾಂ ಸ್ವರಸಂಖ್ಯಾಂ ಛೇದಂತಿ ತಾಃ | 94

93 ಕೋಹಲ, ಉಚ್ಚೃತಿ, ಮಹಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ. ಪು. 12.

94 ಕೋಹಲ, ಕೋಹಲಮತಮ್, ಶ್ರೀ ಪರಲಕ್ಷ್ಮೀ ಅಕಾಶಮಿಯ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಪು. 1.

ಹೀಗೆ ಬಾಹ್ಯಾದೇವನ ಈ ಸಾರೋತ್ಪತ್ತಿ ವಿವರಣೆಯಾದ ಮಾತಿಗೆ ಕೋಪಲನೇ ಆಧಾರವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯಾದೇವನು ಕೊಡಬಿದ್ದ ವಿವರಗಳು ಹೀಗೆ ಕೋಪಲನುತದಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿವೆ. ಇದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಯೋಗ-ಶಾಸ್ತ್ರಪರವಾದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ. ಕೇವಲ ಮನುಷ್ಯದೇಹಕ್ಕೆ ಇದು ಬೇಕಲ್ಲದ್ದರಿಂದಲೂ ಅದನ್ನು ಕೃತಿಯನ್ನು ಕೋಪಲನುತದಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯಾದೇವನು ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾದಿಸಬೇಕೆಂದು ಅತ್ಯಂತ ವಿವರವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ತಾನು ಭವಿಷ್ಯದ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾದಿಸಬೇಕೆಂದು ಕೊಡಬಿದ್ದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ಅದನ್ನೇ ವಿವರಿಸಬೇಕೆಂದು ಮೊದಲಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥೈಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವನ್ನು ಬಾಳುಕ್ಕು ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನವರು ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಕವಿಯು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.⁹⁵ ಆದರೆ ಇದು ಜಗದೇಕಮಲ್ಲ ಪ್ರಣೇತನೇ ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದ. ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಅವನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ವರ್ಣನೆಗೆ ಅವಕಾಶ ವಿರುವಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜಗದೇಕಮಲ್ಲನ ಸಂಗೀತಚಿಂತಾಮಣಿಯ ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲೂ ನಾನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿರುವ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ದ್ವಿಗುಣಗಳಿಗಾಗಿ, ಈ ವಿವರದ ಪ್ರಸ್ತಾವನಾಗಿದೆ ಇಲ್ಲ.

ಧ್ರುವಜಿ.
ಕಲವೀರಗಳಲ್ಲಿ
ಕೃತಿಪರವನ

ಏವಂ ಕಂಠೇ ಪಥಾ ಶೀರ್ಷೇ ಕೃತಿರ್ವ್ಯಾಧಿಕತಿರ್ಮುಖಾ |

ಸ್ವಕೈಶ್ಚೇ ಕುರ್ಮಾಭೇ ತಾಸಾಂ ವೀಣಾಭೃಂದ್ರೇ ನಿವರ್ತನಮ್ || 10 || 226

ಇದೇ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಗಂಟಿಲಿಪಿಲ್ಲದ ಬಾಗಿಯೇ ತಲೆಯಲ್ಲೂ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಕೃತಿಗಳು [ಮುಟ್ಟುತ್ತವೆ] ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಲಾಗಿದೆ. ಇವನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಎರಡು ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಹರಿಸುತ್ತಿವೆ.

ದ್ವೇ ವೀಣೇ ಸದ್ವರೌ ಕಾರ್ಯೇ ಯಥಾ ಸಾದಃ ಸವೋ ಭವೇತ್ |

ತಯೋರ್ವ್ಯಾಧಿಕತಿಶ್ಚೈವ ಪ್ರಕೈಶ್ಚಂ ತಾಮು ಆದಿಮಾ || 11 || 227

ಎರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನು ಸಾದವು ಸಮವಾಗುವಂತೆ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗಿರುವ ಬಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ತಂತಿಗಳು [ಇರಬೇಕು]. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದು [ಮೊದಲನೆಯ ತಂತಿಯು]—

ಕಾರ್ಯಾ ಮುಂಭೃತಮುಪ್ಪಾಸಾ ದ್ವಿತೀಯೋಚ್ಚ ಧ್ವನಿರ್ಮುಖಾತ್ |

ಸ್ವಾಧ್ವಿನಿಂ ತರತಾ ಕೃತೋರ್ಮುಧೇ ಧ್ವನಂತರಾಶ್ಚತೇ || 12 || 228

—ಅತ್ಯಂತ ತಗ್ಗಿನ ಸಾದಮುಟ್ಟಿದ್ದಾಗಿ ಮಾಡಲ್ಪಡಬೇಕು. ಎರಡನೆಯದು (ತನ್ನ ಮತ್ತೆ ಮೊದಲನೆಯ ತಂತಿಯ ನಡುವೆ) ಬೇರೆ (ಸಾದದ) ಅಂತರವೇ ಇಲ್ಲದಂತೆ [ಈ ಎರಡು] ಕೃತಿಗಳ ನಡುವೆ ಬೇರೆ ಧ್ವನಿಯು ಕೇಳಿಸದಿರುವಂತೆ, ಸ್ವಲ್ಪ ಬೆಟ್ಟ ಧ್ವನಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಎರಡು ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬದಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ತಂತಿಗಳನ್ನು, ಸಮಾನಸಾದವಿರುವಂತೆ ಕೃತಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಮೊದಲನೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ನೇರವಾದ, ಆದರೆ ಗೀಯತೆಯನ್ನೂ ರೂಪಕತ್ವವನ್ನೂ ಉಳಿಸಿ ಕೊಂಡ ಸಾದಮುಟ್ಟಿ ಅನುಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಎರಡನೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಕೃತಿಗೆ ಅನುಗೊಳಿಸಬೇಕು.

⁹⁵ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಕವಿ, (ಸಂಗ್ರಹಕಾರ), ಭರತೋತ್ಪತ್ತಿ, ಪು. 355.

3. ಸಾದಸ್ವಾನ ಪ್ರತಿಪ್ರಸಾರವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ವರ್ತಮಾನದೊಳಗಿನ ಪ್ರಕರಣ

ಮೊದಲೆಂದು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯೆ ಯಾವ ಸ್ವಾದಿವು ಗೋಚರವಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವನ್ನು ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಅಪಗೋಚರವಾಗಿ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಏಕತೆ (continuity) ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೈರನು ಶ್ರುತಿಗಳು 'ಹೃದಯ್ಯರ್ಥನಾಡಿ ಸಂಬಂಧ' ಗಳಾದುದರಿಂದ, ಎಂದರೆ ಹೃದಯಪ್ರಾಂತದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವಷ್ಟುಗಾದುದರಿಂದ ಮಂದ್ರಸ್ವಾಯಿಯ ಶ್ರುತಿಗಳು, ಹೀಗೆಯೇ ಇಪ್ಪತ್ತೈರನು ಕೇಶೋದ್ಭವವಾದ ಮಧ್ಯಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಬೇರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈರನು ಕೇಶೋದ್ಭವವಾದ ತಾರಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ. ಭರತನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. 'ಅಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾಃ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಪ್ರತಯಃ ಸ್ವರಮಂದಲ-ಸಾಧಿತಾಃ' ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ಅತ್ರ' ಎಂದರೆ ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಎಂದು ಗ್ರಂಥಸಂದರ್ಭ. ಮತಂಗನಾದರೂ ತ್ರಿಸ್ವಾಸಭೇದದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೈರನ ಮೂರರನ್ನು ಎಂದರೆ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅನ್ಯರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತ್ರಿಸ್ವಾಸಭೇದದಿಂದ ಎಷ್ಟುದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವಿವಿ- ಅದನ್ನು ಶ್ರುತಿ ವಿಷಯವಾದ ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು. ಅದರತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲ್ಪಡುವಾಗಲೇ ಇವೆ. ಕೋಹಲನೊಬ್ಬನೇ ಇದನ್ನು ಹೇಳುವನಲ್ಲ. ಕೋಹಲನ ಮತವನ್ನು ಮತಂಗ, ಜಗದೀಶಮಲ್ಲ (?), ಪಾರ್ಶ್ವದೇವ, ಕಲ್ಪಿಣಾಥರುಗಳು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಕೋಹಲನೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಅನ್ಯರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಪ್ಪತ್ತೈರನು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾದ ಭೇದವಿಲ್ಲ ಇಲ್ಲ. ಭರತನು ಕೇವಲ ಇಪ್ಪತ್ತೈರನನ್ನೇ ಏಕೆ ಹೇಳಿದನೆಂದರೆ ಅವನ ಈ ಶ್ರುತಿ ಇಯುಕ್ತಿಯು ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮವನ್ನು ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವನ್ನು, ಎಂದರೆ ಸ್ವರಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸಿದುದು; ಸ್ವಾಯಿ ಸಂಬಂಧಿತವಲ್ಲ. ಸ್ವರಪಕ್ಷವೂ ಸ್ವಾಯಿಯೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೇ ಹೌದು. ಸ್ವರಪಕ್ಷವೆಂದರೆ ಏಳು ಸ್ವರಗಳು ಹೊಂದಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶುಭ್ರ ವಿಕ್ರಮವಿ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ವಾಯಿಯೆಂದರೆ ಅಧಾರಸ್ವರಾನ್ನ ಅದರ ಪ್ರಥಮಾವರ್ತನ ಸ್ವರಾನ್ನ ನಮನೆ ಇರುವ ಸ್ವರಪ್ರವೀಣ, ಅಥವಾ ಅದರ ಪ್ರಮಾಣ. ಇವೆರಡರ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಒಳಗೊಂಡಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ಇಲ್ಲದಿರಬಹುದು. ಅವರಿಂದ ಭರತನು ಸ್ವಾಯಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಲಿಲ್ಲ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವಾಯಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ, ಗ್ರಾಮ, ಮೂರ್ಚನೆ, ತಾನ, ವರ್ಣಾಲಂಕಾರ ಮೊದಲಾದವು ಗಳೊಡನೆ ಅವನು ಸಂಬಂಧಿಸಿಯೇ ಇಲ್ಲ; ಅದನ್ನು ಅವನು ಇಲ್ಲಿ ವಸರಿಸುವುದು ಸಹ ಇಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವನಿಗೂ ಭರತನಿಗೂ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರತತ್ತ್ವಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ವಿಭಾಜನದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿವಿ. ಅದನ್ನು ಮುಂದೆ ಪುನಃ ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಮೇಲ್ಕಂಡ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪಾರ್ಶ್ವದೇವನು ಸ್ವಾಯಿಯಿಂದಲೇ ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತೈರನು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅವನು ಹೇಳುವುದು ಅವನ ತತ್ತ್ವವಿವೇಚನಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಮೊದಲನೆಯವರಲ್ಲಿನ ಈ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಅಂಗರಸ, ಕಾಂಕ್ಷಪ ಮೊದಲಾದ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ- ಅರವತ್ತಾರಿಷ್ಟದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಭರತನು ಇಪ್ಪತ್ತೈರನೆಂದು ಏಕೆ ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ ಎಂಬುದರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತ ಸಂದರ್ಭ:

ಏನು ಸ್ವಾಸಭೇದೇನ ಪರ್ವಪತ್ನಿಃ ತತ್ಪುಂಞ ದ್ವಾವಿಂಶತಿತ್ಯಾಹ—ಸ್ವರಮಂದಲಸ್ಯ ಸ್ವರಮನೂಹಸ್ಯ ಸತ್ತ. ಕಸ್ಯ ದ್ವಾವಿಂಶತ್ಯೇವ ಸಿದ್ಧಿಃ | *

96 ಅಭಿನವಶಾಸ್ತ್ರ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 19.

3. ಸ್ವಾದಿವ್ಯಾಸಪ್ರತಿಪ್ರವಾಹಿತಶಬ್ದವ್ಯವರ್ತನಾಚ್ಚಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಸ್ವರಮಂಡಲದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಸ್ವರನಕ್ಷತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿರುವುದು ಇಷ್ಟೇ ಹೇಗೆ ವ್ಯುತ್ಥಿತಗಳು. ಇವೆಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರಿಕ ವಾಗಿ ಇತರ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗೊಳಿಸುವಾಗುವುದುಂಟು. ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಮಂಡಲಗಳನ್ನು ಚಕ್ರಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ; ಇವುಗಳನ್ನೇ ಅಂಗರಸ, ಶಾಸ್ತ್ರಜನ ಮೊದಲಾದ ಸೂತ್ರವಾಸ್ತವ್ಯುಪಪತ್ತಿಗಳು ಮರಮಂಡಲಗಳೆಂದು ಕರೆಯರು (ಆಗಲೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯುತ್ಥೇಷವಾದ ಇಷ್ಟೇ ಸ್ವರ ವ್ಯುತ್ಥಿತವನ್ನು ಬೋಧಿಸರು).

ತತಃ ಏವ ಸ್ಯಾನ್ಮಾನಂತರೇ ಸ್ವರಮೂಲವೃತ್ತಮಿತಿ ಚಕ್ರಮುಚ್ಯತೇ | ತತ್ತ್ವ ಪರಿಮೂಲಂ (ಅ)ಂಗದೇವ
ಶಾಸ್ತ್ರಪಾದಿಭಿರ್ಮೂಲಭಿರ್ಮೂಲಿಕತಮ್ | ೩

అందువలన రాజ్యధనము తక్కువకట్టుకొన్నప్పుడు, ఈ ముక్తిగీ రాజ్యమునకు అనుసరించునంతే జాబులేదే. ఇవనన్న భూవాణియార ముక్తులలో ఆవన సుగ్రహిణి, అంగరసనన్న వనదనవిని వన విమృశకరవాగి. అంగరసనం రాజ్యకారణ వనదనన్న అవన విమృశియి వేగివనవిల్లి. ఇవన గుప్తనల్లి అవనన్న వీరే యన లాక్షణికని సుగ్రహిణి కంఠువనవిల్లి. దీనియలో నూత్ర అవనన సంగతరాజ్యవివరయకనావ లాక్షియ వేగివనయింప వేగివనన్. ఇవన్ ఇవనవేగిని అయన. ఇమ వేగి ఇరరి, నూ నూవనగళి వుగిగి సంఘటనాగా అవనననగళిగళువేల ముక్తు అవననన్న వీరేయనిగి ఎనవేగివేల అవన భారతయ సంగతరాజ్యదల్లి యన వింవేయ ముగి వేలయని సంగతరాజ్యదల్లి. రాజ్యధనవని అవన నూవనరాజ్యతత్వనన్న వి. వుగిగివననన్.

ಅಭಿರಾಧರತೀವ್ರಾಸ್ತಾಶ್ಚೈದ್ವೀಃ ಸಾದಃ ಕೃತಿನುಕತಃ |

ವೀಣಾದ್ಯಯೋಃ ಸ್ವರಾಃ ಸಾ ಪ್ಯಾಪ್ಯತ್ಯ ಪದ್ಧನ್ತಮುಕ್ತುತಿಃ || 13 || 229

[ಹೀಗೆಯೇ] ಅವುಗಳು ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ತನ್ನ ಕೆಳಗಿನವಕ್ಕಿಂತ ಹಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಜುಟ್ಟಿದ ನಾವರು ಪ್ರಾಯೋಗದ ಸಮಾಪ್ತಿಸಿದೆ. [ಈಗ] ಎರಡು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆ (ಹೀಗೆ) ಸ್ವಾಧೀನವಾಗುತ್ತದೆ (ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗುವುದು). ಅದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳು ಇವೆ—

ಸಾ.ಪ್ರ.ಸಂ.ಶಾ.೦ ಪುರೀಯಾಯಾಮ್ಯವಭಸ್ತಿಕ್ರತಿಪ್ತಃ |

ಪಂಚಮಾತಸ್ತು ತೀರ್ಥಯಾಂ ಗಾಂಧಾರೀನೀ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಪುತಾ || 14 || 230

ಕಾಲ್ಪನೆಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಬಹುದಾದಂತಹದು. ಆ ಮೇಲೆ ಮೂರು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕಾವನೆಯದಿಂದ ಮೂರನೆಯದರಲ್ಲಿ (ಮೂರನೆಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಬಿಳಿನೆಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ) : ಆ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ—

ಅಪ್ಪ,ಮಾತೆಗೋ ದ್ವಿತೀಯಾಯೋಂ ಮುಘ್ಯವೋಽಥ ಚತುಃಶ್ರುತಿಃ |

ದಶಮಾಶಸ್ತ್ರ ಪುರ್ಣಾಂ ಸ್ಯಾತ್ ಪಂಚನೀಲೈಃ ಪುಷ್ಕರೈಶ್ಚ || 15 || 231

ಎಂಟಿನಿಯ (ತಂತಿಯಿಂದ) ಪರಿಂದ ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಒಂಟುನೆಯದರಲ್ಲಿ); ಆ ಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಮಧ್ಯಮವು ಪತ್ತನೆಯ(ತಂತಿಯಿಂದ)ಪರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯದರಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಪದಮೂರನೆಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ) ಇರುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪಂಚಮವು—

97 ಬೆಂಗಳೂರಿನಲ್ಲಿ, ೪೦, ಗ್ರಾ. ಪು. 32-33 ರ ಪುಸ್ತಕದ ಪರಿಚಯ.

3. ಸಾಪ್ತಾಹಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಸ್ವರಚನಾತ್ಮಕ ಕುಲದ್ವೈವರ್ತನಾಚ್ಛೇದನೀಯೋಪದ ಪ್ರಕರಣ

ಚತುರ್ದಶೀತಸ್ತು ರ್ವಾಯಾಂ ಧೈವತೈಶ್ಚ ತುತಿಶ್ಚ ತಃ |

ಅಷ್ಟಾದಶಸ್ಯಾಸ್ತು ತೀಯಾಯಾಂ ನಿಷಾದೋ ದ್ವಿಶ್ಚ ತುತಿಶ್ಚ ತಃ || 16 || 232

ಪದಿಸಾಲ್ಪರಿಯ (ತಂತಿಯಿಂದ) ದಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯದರಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಪದಿನೇಳನೆಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ); ಆ ಮೇಲೆ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಧೈವತವು ಪದಿನೊಂಟನೆಯ (ತಂತಿಯಿಂದ) ದಿಂದ ಮೂರನೆಯದರಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಅಪ್ಪತ್ತನೆಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ); ಆಮೇಲೆ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ನಿಷಾದವು—

ನಿಕಮಿಂಶ್ಯಾ ದ್ವಿತೀಯಾಯಾಂ ವೀಣೈಕಾ ಽಪ್ತ ಧ್ರುವಾ ಭವೇತ್ |

ಚಲವೀಣಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ತು ತಸ್ಯಾಂ ತಂಪ್ರೀಸ್ತು ಸಾರಂವೀತ್ || 17 || 233

ಅಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ (ತಂತಿಯಿಂದ) ದಿಂದ ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಅಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ). ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧ್ರುವ [ಪ್ರಮಾಣಭೂತ]ವಾಗುವುದು. ಎರಡನೆಯ ದಾದರೋ ಚಲವೀಣೆ [ಯಾಗುವುದು]. ಇದರ ತಂತಿಗಳನ್ನಾ ದರೋ ಚಲಿಸದಿವಳು.

ಸ್ಯೋಪಾಂತೈ ತಂಪ್ರೀಮಾನೇಯಾಂ ಸಪ್ತಶ್ವರಾ ಬುಧೈಃ |

ಧ್ರುವವೀಣಾಪ್ತರೇಭ್ಯೋ ಽಸ್ಯಾಂ ಚಲಾಯಾಂ ತೇ ಸ್ವರಶ್ವರಾ || 18 || 234

ಈ ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಶ್ವರಗಳೂ ವಿಷ್ಣುವಿಂದ ತಮ್ಮ ಕವಿಯ ತಂತಿಗಿಂತ ಒಂದಿಂಥ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಿತವಿವಳು. ಆಗ ಆ ಸ್ವರಗಳು ಧ್ರುವವೀಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳಿಗಿಂತ—

ನಿಕಶ್ಚ ತೈಶ್ಚ ಪೃಷ್ಠಾಃ ಸ್ಯುರೇವಮನ್ಯಾಃ ಸಿ ಸಾರಣಾಃ |

ಶ್ರುತಿಧ್ವಯಾಲಯಾದಸ್ಯಾಂ ಚಲವೀಣಾಗತೌ ಗತೇ || 19 || 235

ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕುಗ್ಗುತ್ತವೆ. ಈಗಿನ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಗಳಾದರೂ ಹೀಗಿರುವ. ಈ ಚಲ ವೀಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗಾಂಧಾರನಿಷಾದಗಳು ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದ (ಕುಗ್ಗುವುದರಿಂದ)—

ಧ್ರುವವೀಣೋಪಗತಯೋಃ ನಿಧಯೋರ್ವಿಶತಃ ಕ್ರಮಾತ್ |

ತೃತೀಯಸ್ಯಾಂ ಸಾರಣಾಯಾಂ ನಿಶತಃ ಸರ್ವಯೋಽನಿಧೌ || 20 || 236

ಧ್ರುವವೀಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಪಭಧೈವತಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ. ಮೂರನೆಯ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಒಪಭಧೈವತಗಳು [ಕ್ರಮವಾಗಿ] ಪಕ್ಷ್ಯಪಂಚಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ.

ನಿಗಮೇಷು ಚತುರ್ಥ್ಯಾಂ ತು ವಿಕಂತಿ ಸಮಾಪಾಃ ಕ್ರಮಾತ್ |

ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪಿಂಶತಿಕಾವೇವಂ ಸಾರಣಾನಾಂ ಚತುಷ್ವಯೋತ್ || 21 || 237

ನಾಲ್ಕನೆಯ [ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯ] ದರಲ್ಲಾದರೋ ಪಕ್ಷ್ಯ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿಷಾದ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ [ಚಲವೀಣೆಯ] ಅಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು.

೧೦ : ಮನ್ಯಾಸ್ಯ ಸಾರಣಾಃ. ೧೧ : ಮನ್ಯಾಸಿ ಸಾರಣಾಃ.

3. ನಾಡನ್ಯಾ ನಪ್ರತಿಷ್ಟರಜಾತಿಶಬ್ದೈಃಪತೋಚ್ಚಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಭೃಗುನಾಶ್ರುತಿಘನು ಲೀನಾಯೋಮಿಯತ್ತಾ ಚ್ಚಾ ಯತೇ ಸ್ವಭ್ರಮ್ |

ಅತಃ ಪರಂ ತು ರಕ್ತಿಘನಂ ನ ಕಾರ್ಯಮಸರ್ವರ್ಷಾಽನಮ್ || 22 ||

235

ಭೃಗುವಿಣೇಯಾಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗುವುದರಿಂದ [ಸ್ವರಗಳ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ] ಅಸ್ಥಿತ್ವವು
ಪ್ರಸ್ತವಾಗಿ ತೀಯುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮುಂಜಾವದೂ ರಂಜಕತ್ವವು ನಾಶವಾಗುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳ
ಕುಗ್ಗು ವಿಲೇವುಳ್ಳು ಮಾದಲಾಗದು.

I ಶ್ರುತಿ ನಿರ್ದರ್ಶನ

ಭೃಗುವಿಣೇಯಾಶ್ರುತಿ ಚಲವಿಣೇಗಳ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ನಿರ್ದರ್ಶನವಿಂದ ಏಕ, ದ್ವಿ, ತ್ರಿ ಮತ್ತು ಚತುಃ ಶ್ರುತಿಗಳ
ವರ್ತುಲವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಮಾಡುವ, ಅಷ್ಟವೇ ಒಂದು ಸ್ವಾಯಮು ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಶ್ರುತಿಗಳ
ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಭರತ ಮತ್ತು ಮಹರ್ಗಂಡೇಯರ ಸ್ತೂರ್ತಿವಾದವು
ಬೇಕೆಂದಾನೆ. ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪೂರ್ವಾಶಾಸ್ತ್ರರಾದ ವತ್ಸಿಲ, ನಾನ್ಯದೇವ, ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಜಗದೀಶಮುನಿ ಮುಂತಾದವರು
ಇವನ್ನು ಬೇರಣ್ಣ. ಶ್ರೀ ಅಭಿನವಗುಪ್ತವಾದಾಚಾರ್ಯನು ಉದೇಶ್ವಿ ವಿವಯಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಭೂವಾಳವಾಗಿ
ಉದಾಹರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಈ ವಿವಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನೊಬ್ಬನದೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ತನ್ನ
ಅಪವಾದಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುವ ಪ್ರಾಕ್ಷರವನ್ನು ಬೆಸೆದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಕೋಟಲ, ವಿಶ್ವಾವಸು, ಯೋಗ್ಯೇಶ್ವರ,
ಶಾರ್ಙ್ಗನು, ದುರ್ಗಾರಕ್ತ ಮುಂತಾದ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವರ್ತಕರೂ ಇತರ ಭಾವಯುಕ್ತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರರಾದ
ಲೋಚ್ಚಟ, ಉಚ್ಚಟ, ಕುಂಗು, ಮಾತೃಗುಪ್ತಾದಿಗಳೂ ಈ ವಿವಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿಲ್ಲವೆಂದು ಅನುಮಾನ
ಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತಿಳಿದುಬಿಡಲು ಇಂದು
ಉಳಿದುಬಂದಿರುವ ವಸ್ತುಗಳ ಸಾಧನವೆಂದರೆ ಭೃಗುವಿಣೇಯ-ಚಲವಿಣೇಯ ನಿರ್ದರ್ಶನವೇ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಯೋಗ
ವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿವರವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗುವುದು. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಭರತ ಮತ್ತು ಮಹರ್ಗಂಡೇಯರ ಫಿನ್ನವಾದ ಮಾತಗಳಲ್ಲಿ
ನಡೆದು ವ್ಯಾಧಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಹಾಗೂ ಒಂದು, ಎರಡು, ಮೂರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಪರಿಚ್ಛೇ
ಯನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪರಿಚ್ಛೇಯ ಪರಿಣಾಂಶಗಳನ್ನು ಅದರ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದಾಗ
ಮಾತ್ರ ಅಭಿಗಳ ಗೈಜವಾದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳ ಅವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಭರತಮುನಿ ಮತ್ತು ಅದರನ್ನೇ
ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಪಲಂಬಿಸಿದ ಮಹರ್ಗಂಡೇಯ ಇವರ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನೋಡಲು ಪರಿಚ್ಛೇದವಾಗುವುದು.

ಪಕ್ಷ ಗ್ರಾಮಾದಕ್ಷನ ಶ್ರುತಿವಿಭಯೋಗವನ್ನು (ತನ್ನೊಬ್ಬರ ಅದಕ್ಷನ ಸ್ವರಸ್ಥವನ್ನೆ ಯನ್ನು) ಪ್ರಶ್ನಿಸಿಯೆಂದು
ವಿವರಿಸಿ ಭರತನು ಈ ಗ್ರಾಮಾದಕ್ಷನ ಪಕ್ಷವು ನಾಲ್ಕು, ರಿಪಕ್ಷವು ಮೂರು, ಗಾಂಧಾರವು ಎರಡು, ಮಧ್ಯಮವು
ನಾಲ್ಕು, ಪಂಚಮವು ನಾಲ್ಕು, ದೈವತವು ಮೂರು ಮತ್ತು ನಿವಾಹವು ಎರಡು ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ
ವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ನೋಡಲು ಬೇಕೆಂದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರಿದ್ದಾನೆ :

ಮಧ್ಯಮಾಗ್ರಾಮೇ ತು ಪಂಚಮಃ ಶ್ರುತ್ಯಸತ್ಯಪಃ | ಏವಂ ಸ್ತು¹ ಶ್ರುತ್ಯಪ್ರಮಾಪದರ್ಶರ್ಷಾಽಪ್ಯು ಯಮಂ-

¹ ಮಹರ್ಗಂಡೇಯ ಬುದ್ಧಿಭಿರೇವೈ ಉಚ್ಯತ (?) ಣಾಃ : ಪಂಚಮಸ್ತು ಶ್ರುತ್ಯಪ್ರಮಾಪದರ್ಶರ್ಷಾಽಘ್ಯಂ, ಪು. 5 ಅದರ
ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಮಹರ್ಗಂಡೇಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗಳು ತನ್ನ ಸಂಗೀತವಿದೆಯಾದರಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಉಪ್ಪರಿಸಿರುವುದನ್ನು
ಸಂದರ್ಭವಾರವು ಹೀಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ :

3. ನಾದವ್ಯನಶ್ರುತಿಪ್ರರಣಾತಿಳುಯೈವತರ್ಕೀಚ್ಛಯೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಅವುಗಳನ್ನೇ ಶ್ರವಣವಾಗಿ ಮಾಡುವ ಮತ್ತು ಅಯತತ್ವಗಳೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಮಾದರ್ಶವು ತಂತ್ರಾಂಶ; ನಿರ್ವಿಲೇಖಿತವು ವಿಪರೀತವು ಅಯತತ್ವಂ ಕ್ರಿಯತ ಇತ್ಯಾದಿ | ಪುನಃ | ಶಬ್ದಸ್ಯ ಶ್ರೋತೃಗ್ರಾಹ್ಯಸ್ಯ ಉತ್ಪತ್ತೇಃ ತೀವ್ರತಾ ಅವಶೇಷೋ ಮಂದತಾ, ತರ್ಜೀತಂಪಾತ್ ಮಾದರ್ಶವಾಯತೇ ತು ದ್ವೇ ಅಪಿ ತರ್ಜೀತೇ |¹¹⁸

ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸುವ ರೀತಿಯು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಭರತನು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪದ್ಯಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಾಗ್ರಾಮಗಳ ಪಂಚಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರಕ್ಕೆ ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿ ಲಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅಭಿನವ ಗುಪ್ತನು ಅವನ್ನು ಮಂದವು ಸ್ವರದ ಉತ್ಪತ್ತಿರ್ವಾಪಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ ಅವನು ಮೂಲಗ್ರಂಥಾರಣ್ಯ ಮತವನ್ನು ಮೀರಿದ್ದಾನೆ. ಅವಳಿ ಪ್ರಕಾರ ತಂತಿಯ ಸಡಿಲ ಮತ್ತು ಬಿಗಿಯಿಂದ (ಅಥವಾ ಸದೃಶಮಂಥನಾದುವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಬೇರೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ) ತೀವ್ರಮಂದರೂಪದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ವೇಚ್ಛೆ ಇದಿವೆ ಮಾಯವಾದಿಂದ ನಾವದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವು, ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರದಿಂದ ಭಿನ್ನತೆಯು, ಅವಲೋಧನಾಗುವುದೆಂದೇ ಅದೇ ಕೃತಿ; ಹೀಗೆ ಉಂಟಾದ ಎರಡು ಭೃಗಿಗಳಲ್ಲಿ ನಮನೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಭೃಗಿಯೂ ಗೋಚರವಾಗಲಾರದವನ್ನು ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಭೃಗಿಗಳೂ ಇರಬೇಕು :

ವಿಮಂ ತೀವ್ರಮಂದತ್ವಯೇತುಭ್ಯಾಂ ಮಾದರ್ಶವಾಯತತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಯದಂತರಂ ವಿಶೇಷಾವಧೀರ್ಧಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಿಜ್ವಾಯಕಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಪುನಃ | ಪ್ರಾಶ್ನಸಸ್ಯ ಭೃಗೋವೈಲಕ್ಷ್ಯಾಂ ಯಾವತಾ ಹೀನೇನಾಭೀತೇ ಯಾ ತೀವ್ರ-ಮಂದಾತ್ಮನಾ ರೂಪೇಣ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಸಾ ಪುನಃ ತಿ ಯಾವತಾ | ಯದ್ವಿಮ ಪರಮಾಣುತೋ ತೀವ್ರತ್ಯರ್ವಾಪಕರೋ ವಾ ಭೇದಾ ಭೃಗೀರ್ವೀಶೇಷವತ್ತ್ವಾಂ ನಾಸೌ ಗೃಹೀತುಂ ಪಾಧ್ಯತೇ | ಅತಃ ವಿಮ ಯತೋಽರ್ವಾಪಕರೋ ನ ಕೌಟಿಡ್ ಭೃಗೀಣಂ ಗ್ರಾಹ್ಯತೇ ತತ್ರೈಕಾ ಪುನಃ ತಿ, ಯದಾತ ಪರಮಾಣಾದ್ಯಃ " ವಿಮ ಪುನಃಕಾರಾತ್ ಸಂಬದ್ಧಾ " ¹¹⁹

ತಾಂಪ್ರಮಾಣಾ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಎರಡೂ ವಿಶೇಷ ಉಚ್ಚ ಸುಕ್ಷಮತೆಗಳಲ್ಲಿ ತಂತಿಗಳ ದಪ್ಪ, ವಿಸ್ತಾರ ವೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕಿಸಿದ ಎಂದರೆ ನಿಖರವಾದ ಸಮಾಪತೆ ಎಂದು ಕೆಲವರ ಮತವೆಂದು ಅಭಿನವ ಗುಪ್ತನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಎರಡೂ ವಿಶೇಷಗಳಲ್ಲಿ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಮಾಡಿದಾಗ ಯಾವ ಅಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಬರದಂತೆಯೂ ಆಯಾ ಸ್ವರಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟರೂಪದಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೂ (ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ) ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಅಂಶ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಾಗದಂತೆಯೂ ಇರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಇರುವವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನೂ ಮೊದಲು ಪದ್ಯ ಗ್ರಾಮದ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಕೃತಿಮಾಡಬೇಕು. (ಕೃತಿಮಾಡಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಅಭಾನಿಕ ಸಂಗೀತ ವಿಜ್ಞಾನರು ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣಾದ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಮಯದಲ್ಲಿ ಬಳಸುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ). ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಯು ಧ್ರುವಸಾರಣಾ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು; ಎಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಗಳೂ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕಡೆಯವರೆಗೆ ಧ್ರುವವಾಗಿ, ಎಂದರೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ವಾಗದೆ, ಉಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಧ್ರುವವಿಶೇಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಬೇರೆಯಾದವ ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಮ

118 ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಅಭಿನವಭಾರತಿ, (ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರವಿದ್ಯಾ, XXVIII, 26 ಪಟಕ), ಪು. 21.

109 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಅದೇ ಸಂಪರ್ಕ, ಪು. 21-22.

3. ನಾವದ್ವಾನಪ್ರತಿಪ್ರಕಾಶಕುಲದೈವತೋದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ವಸ್ತು ಸುಡಿಯುವ ತಂತಿಯನ್ನು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವಂತೆ ಸಡಿಲಮಾಡಬೇಕು. ಲಗ ಮಧ್ಯಮ ಗ್ರಾಮವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಎಂದರೆ ಈಗ ಚಲವಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಕೀಳಸತಕ್ಕ ಸ್ವರಗಳು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವು ಪ್ರಗಲಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈಗ ಚಲವಿಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ಪಂಚಮವನ್ನೇ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವನ್ನು ಪದ್ಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಈಗ ಚಲವಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಲ್ಬಧವಾದ ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ಪಂಚಮವನ್ನೇ ಚತುಶ್ರುತಿಪಮೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಉಳಿದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಸುಡಿಯುವ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಅಯಾ ಸ್ವರಗಳು ಈಗ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಪಂಚಮದೊಂದಿಗೆ ಪದ್ಮಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ತಮ್ಮ ಪರಸ್ಪರ ಭಾವಗಳೇ ಇವೆ; ಉಳಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಿ ಅಯಾ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ನೀಚಗೊಳಿಸಬೇಕು, ಎಂದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು 'ಜಾಮೀನ ಚ ಪಂಚಮಸ್ತು ಶ್ರುತ್ಯುತ್ಪಮವಶಾತ್ ಪದ್ಮಗ್ರಾಮೀಕೀಂ ಕುರ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಭರತೋಕ್ತಿಗೆ ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರವು ಪ್ರಾಣಿ :

... ಅಚಲ ಸಾರಣಾ ವೀಣಾಯಾಮದರಣ್ಯಾಂ ಪಂಚಮತಂತ್ರೀ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರಂ ಹಿಧಿರೀಕಾರ್ಯಾ | ತವಾ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮೀಣಾ ಜಾಯತೇ | ಅನಂತಂ ಮಧ್ಯಮಾದೀಣಾಂ ಸರ್ವಸ್ವರಾಣಾಂ ಶ್ರುತಿಮೇಕಾಂ ಜಾಯತೇ, ಯೇನ ಪದ್ಮಗ್ರಾಮಂ ವಿವ ಭವತಿ | ವಿವಂ ಧ್ರುವರವೀಣಾಯಾಂ ಚಲವೀಣಾಯಾಂ ವಾ ಸ್ವರೀಣಾಂ ಭಜ್ಯಮಾಗೇಷು ಶ್ರುತಿದಿಶಾ ನೋನಾ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೇಣಾನುಸಂಧಾನುಬಾಲ್ಪಕ್ಷಣೀಯಾ ಭವತಿ | ತವಾಪ ಪಂಚಮಶ್ರುತಿರಪ ಕೃಷ್ಣಾರ್ಭವತಿ ಸರ್ವಸ್ವರೀಭ್ಯ ಇತಿ ತೀತಃ | ಸಾ ಚ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯಾ ಗುಣವತಿತಿ ಭಾವಃ |¹¹⁹

ಧ್ರುವವೀಣೆ ಮತ್ತು ಚಲವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿರುವ ಈ ಪ್ರಥಮಸಾರಣಾತಂತ್ರವು ಶ್ರುತಿಜ್ಞಾದ ರಹಸ್ಯಕ್ಕೆ ಬೀದಿಕೆಯಂತಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಹೀಗೆ ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಬಹುದು :

ಉದ್ರ, ದಕ್ಷ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಖರವಾಗಿ ಸಮವಾಗಿರುವ, ವಿಳುವಿಳು ತಂತಿಗಳುಳ್ಳ ಎರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಿ. [ವೀಣೆಯಿಂದಲೇ ಈಗಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ವೀಣೆಯನ್ನು ತಪ್ಪು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಭರತ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ ಮತ್ತು ಬಾಹ್ಯಗಣಿಕವರುಗಳು ಇಲ್ಲಿ ವೀಣೆಯನ್ನು ಬೇಕಾದವುಗಳು ಮಾರ್ಗಸಂಹತ ವಾದ್ಯವನ್ನು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತಂತಿಯನ್ನು ಮಿಡಿದಾಗಲೂ ಅದು ಪನ್ನಿ ಇದೇ ಉದ್ರದಲ್ಲಿ ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ವರದಿ ತನ್ನ ಉಪ್ಪಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾದ ಸ್ವರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮಿಕ್ಲೆಲ್ಲಿ ಸಂವರ್ಧಗಳೂ ಸಮವಾಗಿದ್ದರೆ ತಂತಿಯು ಉದ್ರವು ಬೆಚ್ಚಿದಷ್ಟು ಸ್ವರವು ಮಂದವಾಗುತ್ತದೆ; ಉದ್ರವು ಕಡಿಮೆಯಾದಷ್ಟು ಸ್ವರವು ತೀವ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಕ್ಷ, ರಿಷಭ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಧೈವತ ಮತ್ತು ನಿಸಾದ—ಈ ವಿಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಯೊಂದನ್ನು ಸುಡಿಯಲು ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಒಟ್ಟು ವಿಳು ತಂತಿಗಳು ಭರತನು ಬೇಕಾದ ಈ ಪ್ರಯೋಗದ ವೀಣೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ, ರಿ, ಗ, ಮ, ಪ, ಭ, ನಿ—ಈ ಸ್ವರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ತೀವ್ರವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ವಿಳು ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಯಾಯಾ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಅವಸ್ಥೆ ಕವಾದಷ್ಟು ತಂತಿಯು ಉದ್ರವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವ ಅಥವಾ ಬೀಯನ್ನು ಬೆಚ್ಚುಮಾಡುವ ಸಾಧನವನ್ನು ಈ ವಾದ್ಯವು ಪಡೆದಿರಬೇಕು. ಈ ಸಾಧನವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವನ್ನೂ ಎಷ್ಟು ಬೇಕೆಂದರೆ ಅಷ್ಟು ತಗ್ಗಿಸುವ ಅಥವಾ ಏರಿಸುವ ಯೋಜನೆಯಾಗಿಯೂ ಸುಲಭವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು.

ಇಂತಹ ಎರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ಅಯಾ ತಂತಿಯು ಸುಡಿಯುವ ಸ್ವರವು ಕರಾರುವಾಕಾಗಿ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಮಾಡಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಂದು ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮವನ್ನು ಸುಡಿಯುವ ತಂತಿಯನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಪದ್ಮವನ್ನು ಸುಡಿಯುವ ತಂತಿಯನ್ನೂ

119 ಅನೇ ಗ್ರಂಥ, ಅನೇ ಸಂವರ್ಧ, ಪು. 23.

ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಅಥವಾ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಡಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಧ್ವನಿಯು ಸ್ವಭಾವವು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಆಗಿ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ ಎರಡು ತಂತಿಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಮಾಡಬೇಕು. ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕೆ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಮಾಡಬೇಕು. ಎರಡನೆಯ ಮೀನೆಯಲ್ಲೂ ಎರಡನೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಇದೇ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಮಾಡಿ ಈ ಎರಡು ತಂತಿಗಳೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಂದೇ ಸ್ವರವನ್ನು ಉದಿಯಂತೆ ಮೇಲಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮೀನೆಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕಗ್ರಾಮವನ್ನಿಡುವಂತೆ ೨ ರ ಗ ಮ ಪ ಧ ಣಿ ಎಂಬ ಪರಸ್ಪರ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಎರಡನೆಯ ಮೀನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಪರಸ್ಪರ ಭಾವಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಈ ಎರಡು ಮೀನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಯಾ ಸ್ವರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಎರಡು ತಂತಿಗಳೂ ಒಂದೇ ಮಟ್ಟದ ನಾದ (pitch) ವನ್ನು ಕಲಾಪವಾಗಾಗಿ ಉದಿಯಂತೆ ಶ್ರುತಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಪಕ್ಕಗ್ರಾಮವನ್ನು ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ, ಸ್ವಭಾವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡದೆ ಇಡಬೇಕು. ಇದೇ ಧ್ರುವ ಮೀನಿ. ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಸಡಿಲಮಾಡುವುದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಮುಂದೆಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಬರಬೇಕು. ಇದೇ ಚಲಮೀನಿ. ಹೀಗೆ ಚಲಮೀನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಯಾವುದಾದರೂ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಮಂದವಾಗಾಗ, ಈ ತಂತಿಯನ್ನೂ, ಧ್ರುವಮೀನೆಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸ್ವರವನ್ನು ಉದಿಯಂತೆ ತಂತಿಯನ್ನೂ ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಅಥವಾ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಡಿಯುವುದರಿಂದ, ಚಲಮೀನೆಯಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಸ್ವರವು ಎಷ್ಟು ಮಂದವಾಗಿ ಬೇರೆಯಾಗುವವು ಅದೇ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಮೋರಿತೆಯನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಒಂದನ್ನು ಧ್ರುವಮೀನೆಯೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು.

ಈಗ ಪ್ರಥಮಸಾಧನಾಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಚಲಮೀನೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಮದ ತಂತಿಯನ್ನು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವಷ್ಟು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಅತ್ಯಂತ ಕನಿಷ್ಠಗೋಚರವಾದ ಅಂತರವಿರುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗೆ ಚಲಮೀನೆಯ ಪಂಚಮವನ್ನು ಇಳಿಸಬೇಕು (ಎಂದರೆ ಖಚಿತ್ವವಿರುವಷ್ಟು ಮಾಡಬೇಕು). ಈಗ ಧ್ರುವಮೀನೆಯ ಪಂಚಮದ ತಂತಿಯನ್ನೂ ಚಲಮೀನೆಯ ಪಂಚಮದ ತಂತಿಯನ್ನೂ ಮಿಡಿದರೆ ಇವೆರಡರ ನಡುವೆ ಯಾವ ನಾದಾಂತರವು ಗೋಚರಿಸುವುದೋ ಅದರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಚಲಮೀನೆಯ ಪಂಚಮವನ್ನು ಅವಶ್ಯಕಗೊಳಿಸಿದುದರಿಂದ, ಎಂದರೆ ತಗ್ಗಿಸಿದುದರಿಂದ, ಚಲಮೀನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮುಖ್ಯಧನವಿಗ—ಈ ಸ್ವರಗಳ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣ ಮಿಡಿದರೆ ಯಾವ ಸ್ವರಚಿಹ್ನೆಗಳ ಲಭಿಸುವುದೋ ಅದೇ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ. ¹¹¹ ಈಗ ಧ್ರುವಮೀನೆಯ ಮತ್ತೆ ಚಲಮೀನಿಗಳ ಪಂಚಮದ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಮಿಡಿಯುವಾಗ ಎಷ್ಟು ನಾದಾಂತರವು ಗೋಚರಿಸುವುದೋ, ನಿಖರವಾಗಿ ಅಷ್ಟೇ ಅಂತರವು ಧ್ರುವಮೀನೆಯ ಮಧ್ಯಮ—ಚಲಮೀನೆಯ ಮಧ್ಯಮ, ಧ್ರುವಮೀನೆಯ ಗಾಂಧಾರ—ಚಲಮೀನೆಯ ಗಾಂಧಾರ. ಹೀಗೆ ಇತರ ಸರಿಗಮಧನಿ ಎಂಬ ಆರು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವಂತೆ ಚಲಮೀನೆಯ ಆಯಾ ಸ್ವರದ ತಂತಿಯನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಇವರಿಂದಾಗಿ ಚಲಮೀನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ಧ್ರುವಮೀನೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆಯಾ ಸ್ವರಕ್ಕಿಂತ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯದ್ದು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ವಿಗಮ್ಯತೆಯ ಅಂತರದಿಂದ ಎಷ್ಟು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಚಲಮೀನೆಯ ಪಂಚಮವನ್ನು ಈ ಪ್ರಥಮಸಾಧನಾಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ

111 ಇದು ಸಂಭೂತವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯಿರುವುದು ಭರತನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನಲ್ಲ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತನವನ್ನು. ಇದರ ವಿರುದ್ಧವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿದೆ.

ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಸ್ವರಸಪ್ತರವು ಜನಿಸಿತೇನೋ ಏನು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಎಂದೂ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಪಡಿಸುವ ಪದ್ಧತಿಗ್ರಾಮದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ ಚತುಃಶ್ರುತಿಕಪಂಚಮವು ಧ್ರುವವೇನಿರುವುದೋ ಮಧ್ಯಮ ಗ್ರಾಮದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ ತ್ರಿಶ್ರುತಿಕಪಂಚಮವು ಚಲವೇನಿರುವುದೋ ಅಗಿದೆ. ಆದರೆ ಚಲವೇನೆಯ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ ಧ್ರುವವೇನೆಯ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ ಈಗ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆಯೆಷ್ಟೆ. ಪಂಚಮವೂ ಮಧ್ಯಮವೂ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳಿದುದರಿಂದ ಇವೆರಡೂ ನಮನೆ (ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ) ತ್ರಿಶ್ರುತಿಕ ಅಂತರವು ಮಾಯವಾಗಿ ಚತುಃಶ್ರುತಿಕ ಅಂತರವೇ ಉಳಿಯಿತು. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಮವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಳಿಸಿದಾಗ ಚಲವೇನೆಯ ಪಂಚಮಧೈವತಗಳ ನಮನೆ ಇದ್ದು (ಪದ್ಮಗ್ರಾಮವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ವಾದ) ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಂತರವು ಪಂಚಮವು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಬಿಡಲಿದ್ದರಿಂದ, ಪಂಚಮವು ಕಳೆದುಕೊಂಡ (ಘಟ್ಟನೆಯ) ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅದರ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರವಾದ ಧೈವತವೇ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ನಮನೆ ಅಂತರವು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ ಚತುಃಶ್ರುತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪಂಚಮಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪದ್ಮವು ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಧೈವತಕ್ಕೂ ಈಗ ಮಾಯವಾದ್ದರಿಂದ, —ಹಿಂದೆ ಪಂಚಮವು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳಿಸಿತ್ತು, ಈಗ ಧೈವತವೂ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳಿಯಿತು; ಆದುದರಿಂದ—ಅವುಗಳ ನಮನೆ ಎಂದಿನ ತ್ರಿಶ್ರುತಿಕ ಅಂತರವೇ ಉಳಿಯಿತು. ಇದು ಪದ್ಮಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದು. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಸ್ವರ ಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯೊಂದೂ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳಿಯುವುದರಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದಿನ, ಎಂದರೆ ಪಂಚಮದ ಅಪ್ಯಕ್ಷಪ್ತಕೃತಿ ಮುಂದೆ ಇದ್ದು, ಪದ್ಮಗ್ರಾಮವೇ ಲಭಿಸಿತು. ಹೀಗೆ ಧ್ರುವವೇನಿರುವುದೋ ಪದ್ಮಗ್ರಾಮ, ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿಯೂ ಪದ್ಮಗ್ರಾಮವೇ ಆದರೂ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ಅದೇನಾದರೂ ಶಾಂತಿ ಗಳನ್ನು ಮೀಡಿದು ಘಟಿಸಿದಾಗ ಒಂದೊಂದು ಸ್ವರದಕ್ಷಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಪ್ರಪ್ತವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗುವುದು. ಇದೇ ಪ್ರಥಮಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ. ಇದು ಭಾರತೀಯ ಮೂಲಭಾವದ 'ವಿಕೃತಿಕಪಂಚಮಧೈವತ' ಎಂಬುದರ ಅರ್ಥ.

ಹಾಗಾದರೆ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಹಂಗಮುನಿಯಿಂದ ಉದ್ಭವವಾದ ಭಾರತೀಯ ಪಾಡದಲ್ಲಿ 'ಪರಂ ವಿಕೀರ್ಣವೇನೋ ಘಟ್ಟ ; ಉಚ್ಚವೇನೋಮಾತ್ರಪ್ರತೀತೇ : ' 1¹⁰ ಎಂದಿರುವುದು, ಇದರ ಅರ್ಥವೇನು ?

ಮೊರೆ ದೇವದ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ವಿಧದ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಪದ್ಮ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದು ಭಾವಿಸಿ ಅದರ ಪಂಚಮದ ವಿಕೃತಿಯಿಂದ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವನ್ನು ಪದ್ಮಗ್ರಾಮದ ವಿಕೃತಿಯಾಗಿ ಪಡೆಯುವುದು ; ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವು ಪದ್ಮಗ್ರಾಮದಿಂದ ಹೇಗೆ ಭಿನ್ನವೇನಿರುವುದನ್ನು ಅಧಾರಭೂತವಾದ ಪ್ರವೇಶನವಾದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ—ಅದರಕ್ಷೆಯೂ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ, ಅದರಕ್ಷೆಯೂ ಮೊದಲ ವಾಗಿ ಸ್ವಶಾಸ್ತ್ರಕಪಂಚಮವು ಸ್ವರವಾದ ಪಂಚಮದಕ್ಷಿ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಭಿನ್ನತೆಯಿಂದ, ತೋರಿಸಿಕೊಡುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ಗೀತಪ್ರಪಂಚವನ್ನೂ ಈ ಎರಡೇ ಗ್ರಾಮಗಳ ಜಾಗೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಮೂರ್ಛಾ, ತಾಳಗಳಿಂದ ಲಾಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ, ತಾತ್ಪ್ರಿಯಾಗಿ ಪಡೆಯಬಹುದಾದುದರಿಂದ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷಣಪ್ರಮಾಣ ಭೂತವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಅದರಿಂದಲೇ ಹೇಗೆ ತಾತ್ಪ್ರಿಯಾಗಿ ಪಡೆಯಬಹುದೇನಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೇ ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನ. ಮರು ತಾತ್ಪ್ರಿಕವಾಗುವುದಾದ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣ ವೆತ್ತಿಯು ಸರೇವಮುತವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಅನಂತರವಾದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ, ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಆಗುವ ತೋರಿಸು ವುದು ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ. ಮಾನವಕಂಠದಲ್ಲಾಗದೇ, ಕೊಳಲು ಮುಂತಾದ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಾಗದೇ ಈ ಅಂತರವನ್ನು ಹಾಡಿ, ಘಟಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತನ್ನು ನಾನ್ಯದಿಂದಲೇ ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಜಾಪ್ತರೆಲ್ಲಾ

3. ನಾಂದ್ಯಾಪ್ರತಿಧ್ವರಣಾತಿರುಲಕ್ಷ್ಯವತರ್ಹಿತ್ಯಮೋದತ ಪ್ರಕರಣ

ಒಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಈ ಅಂಕರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕಾದರೆ ಒಂದೇ ಧ್ವನಿಮುಟ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಂಠಗಳು ಪದ್ಧಗ್ಯಮದ ಪಂಚಮವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಅನಂತರ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅದೇ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಇನ್ನೊಂದು ಕಂಠವು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಮುಟ್ಟು ಎಂದರೆ ಅತ್ಯಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇಳಿ ಶೋಮ ಪಂಚಮವನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಭಾಸವಾಗಬಲ್ಲದು. ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದವು ಸುಲಭವಾಗಿ ಈ ಅಪಕೃಷ್ಣ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವುದೇರಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗಬೇಡೂ, ಹಾಗೆ ಅಪಕೃಷ್ಣವಾದ ಅಂಕರವನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡಬಹುದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಠವಾದ್ಯದ ಅಂಕರಗಳು ರಚಿತವಾಗಬೇಡೂ, ಅಪಕೃಷ್ಣವಾದ ಅಂಕರವು ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ವಿವಿಧ ಶಾಬ್ದರಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಮಾಡುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯ ವೆಂದೂ ಅನುಭವವಿದ್ದವಾಗಿದೆ. ಶೋಳಿರಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶಂಭ್ರಗಳು ಒಂದೇ ಸಲಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗಿದ್ದು ಅವುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಪಾಂತರಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ತತಃ, ಸುಖದ, ಅವನದ್ವ ಮತ್ತೂ ಭಸವೇಬಿ ನಾಲ್ಕೂ ವಿಧದ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಗೀತಪ್ರಯುಕ್ತ ಸ್ವರಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವುಗಳು ಅಭ್ಯಾಸ ಕಬಲಾ ತರಂಗ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ—ತತಃ ಮತ್ತೂ ಸುಖರಂಗೇ. ತಬಲಾತರಂಗಿಣಿಲ್ಲಾದರೂ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಶೋಳಲು ಮುಂತಾದ ಸುಖರಾಗವುಗಳಿಂದ ಬೇರಿದಿ ಸಾಧ್ಯತೆಯೇಯು ಹೇಗೆ ಸುಲಭವಾದ್ಯವುಳ್ಳವೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಇಲತರಂಗಿಣಂತಹ ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೇಗೋ ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಿ ತೋರಿಸ ಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರ ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲಗಳಲ್ಲಿರುವ ನೀರಿನ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಬೇಕೆಂದರೆ ಅಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ವಾದ್ಯದ ಭರತನೇ ನೊಡಲಾದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರೇ ತೀರಬಿತ್ತೋ ಇಲ್ಲವೋ ನಮಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಇದು ಬೇಗಾದರೂ ಇದರಿ, ತಂತಿಯ ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ನಾಡಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಶೈಲಭಾರಿಯಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನ ವಾಗಿ, ಧ್ವನಿಯು ಏಕಾಂಶವಾಗಿ ಇರುವಂತೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡಲು ಆಗುವಂತೆ ಇಲತರಂಗಿಣಂತಹ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಗದು. ಇದರಿಂದಲೇ ತತವಾದ್ಯದ ಮೂಲಕ ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ವಿವರಿಸಿರಬೇಕು. ಇಂದಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೆಟ್ಟಿ ಮುಂತಾದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳು ಹಾಚುತ್ತಿವೆ ಎಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ಕಂಡ ಅಂಕರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಇದೇ ತಂತಿಯನ್ನೇ ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಿ ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಬೆಚ್ಚು ಸುಲಭವಾದುದರಿಂದ ಹಾರ್ಮೊ ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯವನ್ನೇ ಭರತನೂ ಅವನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ ಮತಂಗ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ ಮುಂತಾದವರೂ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಅತ್ಯಂತ ಅನಾಂತರೀಕವಾದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಶ್ರಮವಾದುದರಿಂದ, ಏಕಾಂಶಿಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಬೋಧಿಸಿದೆ. ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಯೋಗವನಂದರೆ ಒಂದು ಸ್ವಾಯಮು ನಾಡವ್ಯಾಕ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಹು ಶ್ರುತಿಗಳಿರುತ್ತವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಇದು ನೊಡಲನೆಯ ಹಂತ. ಇದು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಸಾಧನಾಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ತಂತ್ರವನ್ನೇ ಈ ಉಪದ ಸಾಧನಾಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರಯೋಗಿಸಲಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ನಾಡಾಂತವು ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಾಣುವಿನಂತೆ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಸ್ವರದೊಳಗಿದ್ದು ಗೋಚರಿಸಿದರೂ ಜ್ಞಾನವಿಂತೆ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಜ್ಞಾನವೇ ಇದರಿಂದಾಗುವ ಪ್ರಯೋಗವ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು 'ಯದ್ವೈವ ಪರಮಾಣುಮಾಶ್ರೀತಂ ಸ್ವಾನಾಂತರೇ ಯೋಗಿಪ್ರಾಯ (ಸಮಾಧಿ)ಸಮರ್ಥಗಮ್ಯ- ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಭವತಿ, ತಥಾಪಿ ಯದ್ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಶ್ರುತಿಶಬ್ದವಾಚ್ಯಮಿತಿ ದರ್ಶಯನ್ ಶ್ರುತಿಸಂಖ್ಯಾಪರಿ- ಜ್ಞಾನಾಭಿಂ ಶ್ರುತಿ ಚತುಷ್ಟಯೋರೇಬಿಲ್ವಂ ದರ್ಶಯತಿ' ¹ ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರಿದ್ದಾರೆ.

ಹಾಗಾದರೆ 'ವಿಶೇಷ ಲಾಭೋ ನಾಸ್ತಿ, ಉಚ್ಛೇದಿಸಮಾಶ್ರಯಶ್ಚೇತೀ' ಎಂದು ಏಕೆ ಬೇಕಿದೆ ?

3. ನಾಡವ್ಯಾಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರಜಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ಯಂಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ವಿಕೇಂದರಿ ಇತ್ಯತ್ತೀದಮು ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂಬ ಇದುತ್ವ (ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ನಿಖರವಾಗಿ ಅಳೆದು ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ ಮೊತ್ತ, exactitude) ಯನ್ನೇ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನಾಗಿ ಉಳ್ಳ ಈ ಪ್ರಯೋಗದ ಸಾಧನವೆೞಿ ಈ ಪ್ರಥಮ ಸಾರಣಾಮಾತ್ರದಿಂದ ವಿಕೇತ ಲಾಭವೇನೂ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ; ವಿಕೇಂದರಿ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಚಲವೀಣೆಯು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಆಯಾ ಸ್ವರಕ್ಕಿಂತ ನೇಚವಾಗಿ ಪ್ರತಿಚವಾಗಿ ಇವೆರಡರ ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವಗಳು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತೀಕವಾಗುತ್ತವೆಯೇ ಹೊರತು, ಅಂತಹವು ಒಂದು ಸ್ವಾಯಯಲ್ಲಿ ಇತ್ಯತ್ತೀದಮು ಇದೆ ಎಂಬುದೇನೂ ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಈ ಮಾತಿನ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವಾದರೂ ಇಲ್ಲಿರುವ ವಿಕೇತ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೊರಹಿಡಿಸಬೇಕು : 'ಉಚ್ಚನೀಚಮಾತ್ರಪ್ರತಿಚೀತೇ' ಎಂದರೆ ಭಿನ್ನ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವುದು, ಎಂದರೆ ಅಮೃತ, ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಪಕ್ಷ ಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮ ಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಬೆಟ್ಟ ಮತ್ತು ಕಡಿಮೆ ಎಂಬವು ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳಿಲ್ಲ. ಈ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪಂಚಮವನ್ನುಳಿದ ಇತರ ಸ್ವರಗಳು ಗಾಢದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೂಪಾತರಿಕ್ರವಾಗಿ ವಿಕೇತವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ. ಈ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆಯಿರುವುದು ಪಂಚಮವೊಂದರಲ್ಲೇ. ಆದರೂ ಈ ಎರಡೂ ಪಂಚಮಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳು ಎನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮವು (ವಿಶ್ವಕವಾದರೂ) ಪಂಚಮವೆಂಬ ಸಂಕ್ಷೇಪವನ್ನೇ ಪಡೆದಿರುವುದು. ಎಂದರೆ ಭಿನ್ನಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಎರಡು ಗಾಢದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಂತರವಿದ್ದರೆ, ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಉಚ್ಚನೀಚ ಭಾವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವವು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದರೆ ಸಾಲದು, ಈ ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವವು ಕಡಿಮೆಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾದರೂ ಇರಬೇಕು ಎಂದು ಇದುತ್ವಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕು, ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅಳೆಯಬೇಕಾದುದು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಇಂತಿಂಹ ಸ್ವರಗಳು ಇಕ್ಕೆತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳವೆ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಈ ಈ ಸ್ವರಗಳು ದ್ವಿಶ್ರುತಿಗಳೆಗಳು, ಇವು ಶ್ರಿಶ್ರುತಿಗಳೆಗಳು, ಇವು ಚತುಶ್ರುತಿಗಳೆಗಳು, ಇವುಗಳ ಅಂತರಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೂಡಿಸಿದ ಒಟ್ಟು ಇತ್ಯತ್ತೀದಮು ಶ್ರುತಿಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ, ಎಂದು ಬೇಕಾದುದರ ಮೂಲಕವನ್ನೇ, ಒಂದು ಧ್ವನಿಗೂ ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವೇ ಬೇಕಾದವು ಅಂತರವು ಗೋಚರವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಎಂದರೆ ಗಾಢವೆೞಿ ಸ್ವರತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಬೇಕಾದರೆ, ಈ ಅಂತರವು ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳದ್ದಾದರೂ ಇರಬೇಕು ಎಂಬುದು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಕಾಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಆದ ಪ್ರಮೇಯ. ಪ್ರಥಮ ಸಾರಣಾಶ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಶ್ರುತಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಮಾತ್ರ ಸಿದ್ಧವುವುದರಿಂದ ಅದೇ ಸ್ವರವು ಸ್ವಲ್ಪ ಧ್ರುವವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚವಾಗದೆ ಅಥವಾ (ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ) ನೇಚವಾಗದೆ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಸ್ವರವು ಹೊಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರವು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ಆಯಾ ಅಂತರವನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಅಳೆದು ಎಣಿಸುವುದು ಈ ಪ್ರಯೋಗದ ಉದ್ದೇಶ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಚಲವೀಣೆಯ ಗಾಂಧಾರವನ್ನು ಈ ಸಾಣೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಬ್ಬರೂ ಅದು ಬೇರೆ ಸ್ವರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸ್ವಸ್ಥನ ಸಹಜವಾದ ಗಾಂಧಾರವೇ ನೇಚಮಾತ್ರವೂ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರವಾದ ರಿಷಭವೇ ಉಚ್ಚಮಾತ್ರವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಸ್ವರದಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯಗೋಚ್ರತ್ವಕ್ಕಾಗಲೀ ವಿಕೇತ ಲಾಭವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವ ಇತರ ಸ್ವರಗಳ ಅಪಕ್ಷವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಸಾರಣೆಯಿಂದ 'ವಿಕೇತಲಾಭೋಃ ಸ್ವಾಸ್ತಿ, ಉಚ್ಚನೀಚ ಮಾತ್ರಪ್ರತಿಚೀತೇ'

ಇದೇ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಧ್ವನಿಯ ಉಚ್ಚನೀಚ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಸ್ವರತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಈ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಒಂದು

3. ಸಾಮಾನ್ಯವಸ್ಥಾಪಿಸ್ವರಜಾತಿಗಳು ಬೆಟ್ಟವೆತಹೊಟ್ಟೆಂದೊಲಸ ಪ್ರಕರಣ

ಭೌತಿಕ ಸಾದಪಾದ್ಯ ಪ್ರವೇಶಯವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಬಹುದು. ಸಾದಕ್ಕೆ ಸ್ವರತ್ವವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು ಕೇವಲ ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಕಂಪನಗಳನ್ನು (oscillations) ಏರ್ಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಕಂಪನವನ್ನು (frequency) ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಘಾತದಿಂದಾಗಲಿ, ಇಂತಹ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಕಂಪನಗಳನ್ನು ವಾಯುವು ಉಪ್ಪುಂಟುಂಟು ಅವುಗಳ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ (intensity) ಯನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ತಮ ಕೊಡುವುದರಿಂದಾಗಲಿ (ಇದನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗುವುದು 'ಪ್ರತಿಫಲನ' ಸಮೀಕರಣಾಧಿಕಾರದಿಂದಾಗಲಿ) ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಲ್ಲ. ರಶ್ಮಿಯು ಧರ್ಮವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದಲೇ ಪ್ರತಿಫಲನ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರತಿಫಲನವೇ ಎಂಬುದೇ ಅನುರೂಪವು. ಉಂಟುಮಾಡುವುದು. ಇದು ಅಧಿಕವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸುವ ಕಂಪನವನ್ನು ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪೂರ್ಣಗಣ ಗಣ (integral multiples) ಗಣದ ಅನೇಕ ಅವರ್ತನ ಕಂಪನಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕು. ಇವುಗಳು ಅಲ್ಪ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯ ಅಲ್ಪ ಸಾದಕ ಗಳಾದ ಅಧಿಕವಾದ ಇವುಗಳನ್ನು ಮೊದಲನೆಯದೇ ಒಂದೇ ಸಾದದ ಅನುರೂಪವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸಾವು ಸ್ವರವೆನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಈ ಅನುರೂಪವಾದ ಅವರ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲೂ ತೀಕ್ಷ್ಣತೆಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಭಾವವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವರದ ರಂಜಕತ್ವವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರವು ಪುಷ್ಟಿ, ಪ್ರಕಾಶ, ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಮುಂತಾದವು ಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಇವುಗಳ ಬಾಹ್ಯ ಮತ್ತು ಅಧಿಕವಾದುದೇ. ಬೇರೆ ಕೆಲವು ಅವರ್ತನಗಳ ಬಾಹ್ಯ ಮತ್ತು ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ವರವು ಅಲ್ಪರಂಜಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸಾದವನ್ನು ನಮಗೆ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದನ್ನು ತೀಕ್ಷ್ಣಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ನಡೆದರೆ ಅದನ್ನು ನಾವು ಭಾವಿಸುವುದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಪ್ರಾಪ್ತವೆಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದ ಅನೇಕ ಸಾದಗಳನ್ನು ದೊರಕಿಸುವ ಇವುಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಅವರ್ತನಗಳನ್ನು ಸ್ವರತ್ವವು ಬೇಕಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದಾಗ ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕಾದವು. ಇವು ಇತರ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಫಲನವಾದ ಸಾದವನ್ನು, ಸ್ಥಿತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದವು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವರವೆಂದು ಮನ್ನಿಸುವುದು. ಪಡೆಯುವ ಅವರ್ತನೆಯಿರುವುದು. ಸ್ವರತ್ವವು ಬೇಕಾದ ಪ್ರಭವವೂ, ವಾದಿ ಸಂವಾದಿ ಮೊದಲಾದ ಮುಂತಾದವು ಈ ಅದನ್ನು ನಾವು ಭಾವಿಸುವುದರಿಂದ ದೊರಕಬಹುದು 'ಮೆಟ್ಟಿಲು' ಗಳಿಗೆ ಇರುವುದು. ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳು ಅತಿ ಕಡಿಮೆಯೇ ಹತ್ತುವುದು ಬೇರೆ ಕಡೆವೂ, ಅತಿ ಸಮೀಪವಾದರೆ ಅದನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಬೇಕು. ಆಗ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಅಂತಹ ಎರಡು, ಮೂರು, ನಾಲ್ಕನ್ನು ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದಾಗ ದಾಖಲಿಸಬಹುದಾಗುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಬೇರೆ ಸಹಜವೂ, ಹಾಗೆಯೇ ಅತ್ಯಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದಲ್ಲಿ ಗೋಚರ ವಾಗುವುದು ಪ್ರತಿಫಲನ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪದ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಂತೆ ಕಾಣದಾಗಲಿ ಕಿವಿಯಾಗಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಂದೊಂದಾಗಿ ಕಿವಿಯಾದರೆ ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವೂ ಅಲ್ಲ, ಹಾಗೆ ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಅವುಗಳ ಸಹಜ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾದ ಅಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಎರಡು, ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದಾಗ ದಾಖಲಿಸುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಯನ್ನು ಅವು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಅಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗುವುದು ಪ್ರತಿಫಲನಗಳನ್ನೇ ಸ್ವರವೆಂದು ಮನ್ನಿಸುವುದು. ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯೂ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾ ಅದರ ಬಾಹ್ಯದ ವಿತರ ಅಥವಾ ಅನುರೂಪವು ಅಥವಾ ಕ್ರೋಧೋದ್ರೂ ದ್ರವವು ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಅತಿ ಸಮೀಪ ಅಥವಾ ಅತಿ ಕಡಿಮೆ ಆಗಿ ರಂಜಕವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ವಾಭಾಸವು ಎರಡು ಪ್ರತಿಫಲನ ಅಂತರಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದ ಅಥವಾ ಸಾಲ್ಪು ಪ್ರತಿಫಲನಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ. ಪೂರ್ವಾಭಾಸದ ಒಳಗೆ ಪ್ರತಿಫಲನವು ಅಲ್ಪ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವುದು ಇದಕ್ಕಾಗಿಯೇ. ಅವುಗಳು ಪ್ರಯೋಗವಾದಾಗ ರಂಜಕವನ್ನು ವಾದಿ ಸಂವಾದಿ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಫಲನ (contrast) ದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿ, ಕೇವಲ ಅದನ್ನು ನಾವು ಮಾಡುವುದು

3. ಸಾದವನ್ನು ಸ್ವರಪ್ರತಿಫಲನವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಸ್ವರವು

ప్రక్షితవాదరీ నాదస్య నగళర్థి స్మరశ్చస్త్ర ఊహిగానువదిల్లి : ప్రథమ సారణాశ్రమియందు శ్రవణవదరీ సాధియింపడు అుత్తరైతప్రక్షిత మాత్రవన్ను : స్మరగళుంటానని పృథిగళన్ను ఎఱసి యేళువును సాధ్యమిల్లి ఎందు తిరయదీళు. ఆదువఁదరి ఈ సారణియల్లి 'విక్షితకలాభిణ నాస్తి, అుత్తరైత-మాత్రప్రక్షితేః'

ఇద్ది భరతముఖ్యము ద్వివిధతతి పృథిగళ జన్మనశ్చాగి బళియిన ప్రయోగ కంత్తనన్ను స్వస్థనాగి తిరయదీళుదీళు. ఒందొందుబాదగి ఒందొందు పృథిమంతి జలవిణియల్లియన ప్రతియొందు స్మరదన్ను మందగిణశుత్తా బరదీళు. ఓగి మాధువాగ, ఒందొందునలవుణ శలవు స్మరగళు తన్ను తిప్రతేయల్లి సాకవ్వు కదిమియూగ తన్ను ఒందిన స్మరగళజ్జే నాదవన్ను వదెదు బిడుత్తై : ఎందర తన్ను ఒందిన స్మరగళర్థి ప్రవేక్షి రిణవూగిబువత్తై. ఓగి అగదీళాదరీ ఎవ్వు సారణాశ్రమియగళు దీళాదవ్వు, ఎందరీ ఎవ్వు పృథిగళు కదిమియూగదీళాయెకు ఎందు లేళ్ళదాతరీ అయా స్మరగళగణ అవ్వగళ ఒందన స్మరగళగణి ఎవ్వు పృథిగళ అంతరవదీ ఎఱుదు తిరయత్తై. ఈ రిణయల్లి వూహ స్మరదన్ను ప్రవేక్షింప ప్రతి స్మరదన్ను ఎవ్వు పృథిగళవేయిందు ఓగి కంతుండిదరీ మత్తు, అయా సారణాశ్రమియల్లి ఎవ్వు స్మరగళు ఓగి అభ్యవ్వునాగి వూహస్మరగళగణిబువత్తైవేమిదువన్ను తిరదరీ. ఇవ్వగళన్ను వరస్మర గుణినువ్వదంబ అయా సారణాశ్రమియింబ ఎవ్వు పృథిగళు లభిమత్తైవే ఎందు తిరయబుదుదు. ఓగి సాధ్యవాద ఎల్లా సారణాశ్రమియగళల్లు ఊహిగాన పృథిగళన్ను ఎఱనదీళు. స్వా యియిల్లియన విళల స్మరగళు ఓగి సారణిగి ఒళవట్టాగి అయా స్వా యియిల్లియన ఒట్టి పృథిగళ సంద్యయ తిరయత్తై. ఇదాగదీళాదరీ ఒట్టి దుమ సారణాశ్రమిగళగదీళు. ఇదల్లి తిరనీయదల్లి నాల్పు పృథిగళ అంతరగళు లభివత్తై. ఇదశ్చింత ముందీ సారణాశ్రమియిల్లి. ఇదల్లి ఎదరు కారణగళనీ. దీదిబరీయదాగి ముందీ సారణాశ్రమి మాదదీళాదరీ అయా స్వా యియి వ్యాప్తియన్ను మిదదీళా గుత్తై. ఇదు ప్రశ్నతప్రయోగన ప్రతిష్ఠై ప్రయోజనగళన్ను మిదల్లి. ఎదరనీయదాగి నాల్పు పృథిగళగణంత మిద సాదరీ మాదిదరీ అువరల్లునాగున స్మరగళర్థి రక్తియి అల్పనాగుత్తై దాగని లక్ష్య సమ్మతి దీదియియిదుదిల్లి. ఈ ఎల్లి అంతరగళన్ను లేళ్ళివీక్షి భరతను ఈ ప్రయోగనన్ను యేళుదానీ.

ఈగ ఎదరనీయ సారణాశ్రమియిన్ను వరదీరిమితుదు :

మోదబరీయ సారణియంబ ధృవవిణియల్లి సత్తస్మరగళు సజకస్య నగళర్థియొ జలవిణియల్లి వద్ద, రెవభ, గాంధార, మధ్యమ, పంచమ, ధృవత మత్తు నిజాదగళు ధృవవిణియల్లియన వద్ద ఇత్యాది స్మరగళింత శ్రువనాగి ప్రతియొందని ఒందొందు పృథియన్ను కదిమియూగిబువవన్ను. ఈగ జలవిణియ ప్రతియొందు తంతుయన్ను పునః సదిలవనాది స్మరగళన్ను మందగిణశదీళు. జలవిణియల్లియన (ఒందు పృథియన్ను కదిమియూగిబున) గాంధారవ్వు ధృవవిణియ రెవభక్తి సమనాగా మంతయొ జలవిణియ (ఒందు పృథియన్ను కదిమియూగిబున) నిజాదవ్వు ధృవవిణియ ధృవతన్ను సమనాగామంతయొ ఈ స్మరగళన్ను మందగిణశదీళు. ఓగి మాదబల ఎవ్వు నామంతరదన్ను కదిమి మాదదీళిగానువదీళి అదీ పృథియ ప్రమాణియొ తిరయదీళు. ఇజ్జే ప్రమాణయద్ది జలవిణియ వద్ద, రెవభ, మధ్యమ, పంచమ, ధృవతగళన్ను ఇళదీళు. ఈగ ధృవవిణియ వద్ద-జలవిణియ వద్ద, ధృవవిణియ రెవభ-జలవిణియ రెవభ ఇత్యాదియొగి నుదియన అయా తంకిగదన్ను ఒందాద

3. నాదస్య పృథిగ్మరణాతిశయిన్యవతఃకీర్ణందోషరస ప్రకరణ

ಮೇಲೆ ಒಂದರಂತೆ ಅಥವಾ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಮಿಡಿದರೆ ಯಾವ ನಾವಾಂತರವು ಗೋಚರವಾಗುವುದೋ ಅದೇ ದ್ವಿಪ್ರತಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣ. ಹೀಗೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಒಂದು ಸ್ವರವು ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರವು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವಿಶೇಷವಾದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಎರಡೇ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ—ಗಾಂಧಾರ ನಿಷಾದಗಳಲ್ಲಿ. ಆದುದರಿಂದ ರಿಪಫದಿಂದ ಗಾಂಧಾರಕ್ಕೆ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳೆಂದೂ ಧೈವತದಿಂದ ನಿಷಾದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧಾರವೂ ನಿಷಾದವೂ ದ್ವಿಪ್ರತಿಗಳೆರಡು ಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದರ ಅರ್ಥವಾದರೂ ಇದೇ. ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಕೆಲವು ಅಧುನಿಕ ಸಂಗೀತಜ್ಞರು, ಪಂಡಿತರು ಅಯಾ ಸ್ವರಗಳ ಮುಂಜಕ್ಕೆ ಅಯಾ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿ ಸ್ವರದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಾತ್ವವು ಅದರ ಮುಂದಿರುವ ಎಂಬ ಚಾಲಭ್ರಮಾದೋಷದಿಂದ ಹೀಡಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಸಾರಣಿಯಿಂದ ಗಾಂಧಾರ ನಿಷಾದಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಎರಡೆರಡರಂತೆ ಒಟ್ಟು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಗಳು ಈ ಸ್ವಾಯಮುದ್ದಿ ದೊರಕಿವೆ. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ಪಠ್ಯ, ರಿಪಫ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ ಮತ್ತು ಧೈವತಗಳು ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಧ್ರುವವೀಣೆ ಯಲ್ಲಿರುವ ಅಯಾಯಾ ಸ್ವರಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಎರಡೆರಡರಷ್ಟು ಪ್ರತಿಗಳು ಇದ್ದಿದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಉಚ್ಚ ನಿಷಾದವಾದುದರಿಂದ ಭವ್ಯವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವರತ್ವವು ಉಂಟಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವರತ್ವವು ಯಾವಾಗಲೂ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿಯೇ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಮುಖ್ಯ ತತ್ವವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದು ಈ ದ್ವಿಪ್ರತಿಮೆ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯ ದ್ವಿಪ್ರತಿಮೆ ಪ್ರಯೋಜನ. ಎಂದರೆ ಆಧಾರಸ್ವರದಿಂದ ಎರಡೆರಡರಂತೆ ಪ್ರತಿ ಮೊಟ್ಟಲಗಳನ್ನು ಏರುತ್ತಾ ನಡೆದರೆ ಸ್ವಾಯಮುದ್ದಿಯವ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಾಗಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಸ್ಥಾನ ಗಳಾಗಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಇವರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಹೀಗೆ ದೊರೆಯುವುದು ಎರಡೇ ಸ್ವರಗಳು: ಇವು ಸ್ವಾಯಮುದ್ದಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ಕಡೆಯ (ವಿಳಿನೆಯ) ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಸ್ವರಾಪ್ಪಣದ ಎರಡು ಸಮಾಖಾಲುಗಳಾದ ಸರಿಗ ಮತ್ತು ಪಠನ ಎಂಬ ಶ್ರೈಷ್ಟ್ಯಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅಂತ್ಯಸ್ವರಗಳು ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅತ್ಯಂತ ಕನಿಷ್ಠ ಪ್ರತಿಪ್ರಮಾಣವಾಗಿವೆ. ಎಂದರೆ ದ್ವಿಪ್ರತಿಗಳಾಗಲಿ, ಗೋಚರವುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಇಷ್ಟಿಲ್ಲವನ್ನೂ ಭರತಮುನಿಯು ' ಪುನರಸಿ ತದ್ವದೀನಾವಶರ್ವೇತ್, ಯಥಾ ಗಾಂಧಾರನಿಷಾದವಂತಾವತರ. ಸ್ವಾಮ್ಯವಭೈವತೌ ಪ್ರವೇಶ್ಯತಃ ದ್ವಿಪ್ರತ್ಯಭಿಕತ್ವಾತ್ ' ಎಂದು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಸೂತ್ರದೊಡನೆಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅವನ ಪ್ರತಿಮಾತಿಪದ್ಧಿಯೂ ಅರ್ಥಗೌರವ, ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರಗಳು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅವನ ಉಕ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ಭರತಸೂತ್ರಗಳೆಂದೂ ಅವರನ್ನು ಪೌರಾತ್ಮಿಕ ಸೂತ್ರಕಾರನೆಂದೂ ಎಲ್ಲ ಭರತೋತ್ತರ ಪುರುಷಾತ್ಮರೂ ಗೌರವಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಭಿವರಗುಪ್ತವಾದವು ತಪ್ಪು ಸಮರ್ಥವಾದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲಿನ ಭರತೋಕ್ತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೆ ಬಿಡಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

ಪುನರಸಿ ಚ ತದ್ವದೀನಾವಶರ್ವೇದಿತಿ ಚಲವೀಣಾಯಾಂ ಪಂಚಮೋಪಕ್ರಮಂ ಸದ್ವ (ಸ್ವರಾಣಾಂ) ವೇಶಾಂ ಕೃತಂ ಪಾತಯೇತ್ ಯೇನು ಚಲವೀಣಾಗತೌ ಗಾಂಧಾರನಿಷಾದೌ ಧ್ರುವವೀಣಾಗತಾಭ್ಯಾಂ ಧೈವತ-ಪಂಥಾಭ್ಯಾಂ ಸಮಸ್ತಾಪನಯೋಪಪನ್ನಂ ಗಚ್ಛತಃ ಯತೋ ಧ್ರುವವೀಣಾಯಾಂ ಪ್ರಾಭ್ಯಾಂ ಕೃತಿಭ್ಯಾಂ ಸರ್ವೋತ್ತರಾ ಅಧಿಕಾಃ | ಏವಂ ಧೈವತವೈಲಕ್ಷ್ಯೇನ ಗಾಂಧಾರನಿಷಾದಮೋದಸ್ತವೀಣಾಗತವೈವತಸರ್ವಭವಮ್ಬೂ ಜಾಯತೇ | ತಸೇವ ಪ್ರತಿವಿಕ್ಯುಕ್ತಂ ಭವತಿ | ಅತಃ ಏವ ಕೃತ್ಯಾದಿ ವ್ಯವಹಾರೋಽಸಿ ಲಕ್ಷ್ಯೋ ಯೋ ದ್ವೈತ್ಯಸಿ ನ ಸ ನಿಮೂಲಃ | ತಥಾಪಿ ತಾವನ್ನೂನಾಧಿಕೇಶ್ವೇ ಲೇ¹¹² ವೀಣಾರೀಣ ಭವತಿತಿ ವಿಶಿಷ್ಟಪ್ರತ್ಯಪ-

112 ಈ ಭಾಗದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಕಾರನಿವೆ.

ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧವೇ ಸ್ವಾಯಂಬುದ್ದಿ ಸಂವಾದಭಾವವೆನ್ನಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಇದನ್ನೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಿಸುವ ಹೀಗೆ ಬೋಧ್ಯಾರ್ಥಿ :

ತಥಾಪಿ ಚತುಃಪ್ರತಿಶಾತ್ ಪೂರ್ಣವಾದ್ಯಾತ್, ತದ್ವತರದಿವಾದೇಶೈಕಂ ನಿಹ್ಯಾಸಂ ಪುತ್ರಮೇವಾ ಪುತ್ರೈ
ಪ್ರತ್ಯತಿಭೂತಪೂರ್ವಪ್ರತ್ಯೈಶ್ಚಾಪ್ಯಾಸಂ ಸಂಗಮಾಃ | ತದ್ಭಿವ ಸ್ವಾನೇ ಉದ್ಭಾವ್ಯಶೀಲೇ ಪಥನಿವಾಃ, ಕೇವಲಂ
ಪಥ್ಯೇನ ವ್ಯತಿರೀಯಂ ಸ್ವಾನಂ ಸ್ವೈಶ್ಚ ತೇ ವಿವ | ಮಂಪ್ರಸ್ತುಕವತಃ ಸ್ವಾನಂ ಸ್ವರಾಣಾಪತ್ | ವಿವಂ ಕಂಠಸ್ಥಾಭೀ
ಶಿರಸಿ ಚ | ತೇನು ಸರ್ವಥಾ ತಾವೋಪ್ಯಸಂಪ್ರಮುಣಾತ್ ತ್ವಂದಾವಿವ್ಯವದೇಶ ವಿವ, ತತ್ಸಾಸ್ವಾನಗಣಾಪಾಂ ತು
ಸಾಧ್ಯಶ್ಚವರತ ವಿವಂ ಸಂವಾದತತ್ವಂ ವಕ್ಷ್ಯತೇ | ತೇನ ಪರಮಾರ್ಥಥಾ ತ್ರಯ ವಿವ ಸ್ವರಾಃ-ಸಂಗಾಃ, ಪಥನಯಃ |
ಮಧ್ಯಮುತ್ತು ಧ್ರುವಕಸ್ತಾಭೀಯೋ ಮಧ್ಯಮುತ್ಪಾದೇವ |¹¹³

ಮತಂಗನೂ ಇದನ್ನೇ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಹೀಗೆ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ :

ಸಂವಾದಿನಸ್ತು ಪುನಃ ಸಮಾಪ್ರತಿಶ್ಚೈ ಸತಿ ತ್ರಯೋನವನವಾಂತರತ್ವೇನಾವಬೋಧ್ಯವ್ಯಾಃ |¹¹⁴

ಇಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಹಜ ಶ್ರುತಿಸ್ವಾನದಿಂದ ಪದಮೂಲನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದ ಅಥವಾ ಸಂಕ್ರಮಿಸಿದ
ಯಾವುದೇ ಸ್ವರವು ಪಂಚಮ ಭಾವವನ್ನೂ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶ್ರುತಿಸ್ವಾನವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಾದ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಪದವಿ
ಮಧ್ಯಮಾದಾವನ್ನೂ ಸಂವಾದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪದಿಯುತ್ಪಾದಿಸಬಹುದು ಎಂಬುದು. ಈ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಮತ್ತು
ಪದಮೂಲನೆಯ ಶ್ರುತಿಸ್ವಾನಗಳ ಸಂವಾದ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅಭಿಮುಕ್ತವೆಂದು ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಪ್ರಕತಮುನಿಯ ತೃತೀಯ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ' ಪುನರಪಿ ತದ್ವದೇವಾಪತ್ಯವ್ಯಾಯಾಂ ಭೈವತರ್ಪಣಾವಿ-
ತರಸ್ಯಾಂ ಪಂಚಮಪದ್ವೈ ಪ್ರವೇಶ್ಯತಃ ಪ್ರತಿಶ್ಚೈಕಶ್ಚಾತ್' ಎಂಬ ಸೂತ್ರದ್ವಯದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡಿಸುವುದು.

ಪುನರಪಿ ಚಲವೀಣಾಯಾಂ ಶ್ರುತಿರ್ಯವಾಪತ್ಯವ್ಯತೇ ಸರ್ವಸ್ವರೀಭ್ಯಸ್ತದಾ ಚ ವೀಣಾಗತೌ ಭೈವತರ್ಪಣೌ
ಧ್ರುವವೀಣಾಗತಾಭ್ಯಾಂ ಪಂಚಮಪದ್ವೈಭ್ಯಾಂ ಯಥಾಶ್ರಮಂ ಸಾಮ್ಯಂ ಗಚ್ಛತಃ | ಯತೋಽಪ್ಪುನವೀಣಾಯಾಂ
ಸ್ವರಾಸ್ತಿಶ್ಚ, ಶ್ರುತಿಭಿರಭಿತಾಃ | ವಿವಂ ಸ್ವರದ್ವಯೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ಶ್ರುತಿಶ್ರಯಂ ಸ್ವುಪೀಶ್ಯತಮತಿ ಪರ್ವಪ್ರಾಪ್ತಯಃ
ಉಪಲಬ್ಧಾಃ |¹¹⁵ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲೂ ಬೋಧ್ಯಾರ್ಥಿ.

ಈಗ ಧ್ರುವವೀಣೆ ಮತ್ತು ಚಲವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಿಸಿ
ಬಹುದು. ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಪಥ್ಯ ಶೈ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಚಲವೀಣೆಯ ಪಥ್ಯವು ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದೆ.
ಚಲವೀಣೆಯ ವಿವಭವ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಪಥ್ಯ ಶೈ ಸಮವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ
ಗಾಂಧಾರವು ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಥಮ ಸಾರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ
ವಿವಭವ ಸಮವಾಗಿದೆ, ಎಂದರೆ ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ವಿವಭವಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಪಕ್ಯವ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ
ಮಧ್ಯಮವು ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಮಧ್ಯಮಕ್ಕಿಂತ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಿದೆ. ಆದರೆ ಪಂಚಮವೂ
ಶಾಗಿಯೇ ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಪಂಚಮಕ್ಕಿಂತ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ತ್ರೈವಕವು ಮೂರು
ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಪಂಚಮಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ನಿವಾಪವು ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು

113 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 14.

114 ಮತಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 14.

ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರಥಮ ಸಾರಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದ ಧೈವತವೈ ಸಮಾಧಾನವೇ, ಎಂದರೆ ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಧೈವತಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಳೆಗವೆ. ಈ ಸಾಮ್ಯಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು :

ತಂತಿ	1	2	3	4	5	6	7
ಧ್ರುವವೀಣೆ	ಸ	ರ	ಗ	ಮ	ಪ	ಧ	ನಿ
ಚಲವೀಣೆ	ಸಾ	ಸ	ರಾ	ಮಾ	ಪಾ	ವ	ಧಾ

೧, ೨, ೩, ಎಂದರೆ ಲಹರವೂ ಧೈವತವೂ ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಲಹರ ಧೈವತಗಳೊಡನೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೋಲುವಾಗ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪ.

ಸಾ ಮಾ ಪಾ ಎಂದರೆ ಪಕ್ಷ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮಗಳು ಧ್ರುವವೀಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಲೆ ಸ್ವರಗಳೊಡನೆ ಹೋಲಿದಾಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪ.

ಈ ಮೂರು ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ನಾಡ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮೇಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದು ಅದರ ಇದರ ಇಡೀ ಸ್ವರಸಪ್ತಕವು ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಸ್ವರಸಪ್ತಕಕ್ಕಿಂತ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು, ಎರಡು, ಮತ್ತೆ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನೀಡವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿನ ಸ್ವರಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಳಗೊಂಡಿರುವುದೂ ಅದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿ ಸಾರಣಾ ಕ್ರಿಯೆಯಿಂದಲೂ ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮವೇ ಸ್ಥಾಪಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬೇಕು. ಧ್ರುವವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಸ್ಥಾಪಿತ ನಾಡ ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮದೊಡನೆ ಒಂದು, ಎರಡು ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ (ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಲ್ಪನೆಯ) ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿನ ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮದೊಡನೆ ಹೋಲಿದಾಗ ಕಾಳ್ಪ ನೀಡ ಭಾವದ ಎಷ್ಟು ಅಂತರವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವುದೋ ಅದನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದು, ಎರಡು, ಮತ್ತೆ ಮೂರು (ಮತ್ತು ಸಾಲ್ಪ) ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಂತರವೆಂದು, ಎಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿಯ, ದ್ವಿಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ (ಮತ್ತು ಚತುಶ್ರುತಿ) ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾಲ್ಪನೆಯ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತಂತಿಯನ್ನೂ ಆಯಾಸ್ವರವು ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವ ಹಾಗೆ ಸಡಿಲಗೊಳಿಸಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಮೊದಲನೆಯ ಪಂಚಮಾಗಿ, ಒಂದು, ಸಾಲ್ಪ ಮತ್ತು ಐದನೆಯ ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಧ್ರುವವೀಣೆಯ 7, 3 ಮತ್ತು 4 ನಿಯಲ್ಲಿರುವವು ಗಳಿಗೆ ಸಮಾನಗವೇಳಿಕು. ಎಂದರೆ, ಚಲವೀಣೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿರುವ (ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ) ಪಕ್ಷವನ್ನು ಧ್ರುವವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರದಾದ ನಿಪಾದಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಲು ಎಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅಷ್ಟನ್ನೂ ಇಳಿಸಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಚಲವೀಣೆಯ ಸಾಲ್ಪನೆಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿರುವ (ಈಗಾಗಲೇ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅಪಕೃತ್ಯವಾಗಿರುವ) ಮಧ್ಯಮವು ಧ್ರುವವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರದಾದ ಗಾಂಧಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಏಕೀಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯವನ್ನು ಇಳಿಸಬೇಕೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಇಳಿಸಬೇಕು. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚಲವೀಣೆಯ ಐದನೆಯ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಕುಗ್ಗಿರುವ ಪಂಚಮವು ಧ್ರುವವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರದಾದ ಮಧ್ಯಮ

3. ನಾಡಸ್ವಾ ನಶ್ರುತಿಸ್ವರಣಾತಿಳುಬದೈವತಸೀಚ್ಛಂದೋದ್ರವ ಪ್ರಕರಣ

ಮನಸ್ಸು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಏಕೀಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಕುಗ್ಗಿಸಬೇಕೋ ಅಷ್ಟನ್ನು ಮೂರಬೇಕು. ಈ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದೇ ಸಂಖ್ಯೆ, ಚಲವೀಗಣೆಯ ಪದ್ಧತಿಯು ಮೂರು ಗಳು ಮೂರನೆಯ ಸಾರಣಿಯಿಂದ ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿದ್ದವು. ಈಗ ಆರು ಇಷ್ಟು ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರಗಳಾದ ನಿಸ್ವಾಸ, ಮಧ್ಯಮ ಗಾಂಧಾರಗಳಾದವು. ಅದುವರಿಂದ ನಿಸ್ವಾದಿಂದ ಪಕ್ಷ್ಮಶ್ವೇ, ಗಾಂಧಾರಿಂದ ಮಧ್ಯಮಶ್ವೇ, ಮಧ್ಯಮದಿಂದ ಪಂಚಮಶ್ವೇ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದುವರಿಂದ ಪದ್ಧತಿಯು ಮೂರನೆಯ ಮೂರೂ ಚತುಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಗಳು. ಇವುಗಳ ಸಾರಣಿಯಿಂದ ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ಲಭಿಸಿದಂಥಾಯಿತು. ಇದೇ ಈ ಸಾರಣಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ. ಇದರ ನಂತರ ಚಲವೀಗಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಂದರಿಂದ ಎಳೆರವರೆಗಿನ ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಧ್ರುವವೀಗಣೆಯ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಮೋಲಿಸಿದರೆ, ಧ್ರುವವೀಗಣೆಯ ನಿಸ್ವಾಸ, ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳಿದ ಪಕ್ಷ್ಮ, ಎರಡು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳಿದ ರಿಷಭ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳಿದ ಪಂಚಮ ಮತ್ತು ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ಕುಗ್ಗಿದ ಧೈವತ, ಈ ಸ್ವರಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ.

ನಾಲ್ಕುನೆಯ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಆರು ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಯೋಜನವೆಂದರೆ ಸ್ವಾನಂತರವಾಕ್ತಿ. ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿದ ನಿಸ್ವಾದವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವ ಬಾಗಿ ಇಳಿಸಬೇಕು, ಎಂದರೆ ಆಯಾ ಸ್ವಾಯ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ನಿಸ್ವಾದವನ್ನು ನಿಸ್ವಾದದಲ್ಲಿ ಎಂದು ಅರ್ಥವಷ್ಟೆ. ಮೂರು ಸಾರಣಿಗಳಿಂದಲೂ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಚಲವೀಗಣೆಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಈಗ ಇಷ್ಟು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ ಲಭಿಸುವ ನಿಸ್ವಾದವು ಧ್ರುವವೀಗಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ನಿಸ್ವಾದಕ್ಕೆ ಏಕತೆವಾಗ ಒಂದು ಸ್ವಾಯಯ ದೊರಕಿದ್ದದೆ. ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಈ ಶ್ರುತಿನಿರ್ದೇಶ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಸಂಗಮವೂ ಎಂಬ ಸ್ವರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸ್ವರಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವಾಗ ಮೇಲಿನ ಮೂರು ಸಾರಣಿಗಳಿಂದಲೂ ಹುಟ್ಟಿದ ಇತರ ಸ್ವರಗಳೂ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳೂ ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಯ ವಾಕ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಈಗ ನಿಸ್ವಾದಕ್ಕೆ ನಿಸ್ವಾದಪ್ರಮಾಣತರ್ಕ ಸ್ವರವು ಲಭಿಸಿದುದರಿಂದ ಎರಡೂ ವೀಗಣೆಯ ನಿಸ್ವಾದಗಮನವೂ ಎಂಬ ಸ್ವರಾತ್ಮಕವು ಉಂಟಾಯಿತು. ಇದರಿಂದ ತಾತ್ಪರ್ಯವಾದ ಹಲವು ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಅಪ್ಪಮಸ್ವರವು ನಾಲ್ಕು ಸಾರಣಿಗಳಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯ. ಇದು ಶ್ರುತಮಸ್ವರದೊಂದೇ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಸಾಮ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾದ ಅರಿವು ಬಾಗೂ ಈ ಅತ್ಯುಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಪಾತ್ರಿಕವಾದ ಶ್ರುತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಪೊರಡಿಸುವುದು ಈ ಸಾರಣಿಯ ಸಾಧನೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಸ್ವಾಯಮದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಏಳು ಸ್ವರಗಳೇ ಶ್ರುತಿಗಳು; ಇವುಗಳು ಹಿಂದಿನ ಅಥವಾ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿವಾಗುವುದು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯ: ಸ್ವರಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪಡೆದಿರುವ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ, ಹಾಗೂ ಸ್ವರಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪಡೆಯದ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ; ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ವರಗತಶ್ರುತಿಗಳು, ಅಂತರಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂದು ವಿಶದೀಕರಿಸುವುದು ಮತಂಗನಿಗಿಂತ ಹಿಂದೆಯೇ ವೇದವ್ಯಾಸ:

ತತ್ರ ಗಾಂಧಾರೇ ಶ್ರುತಾವೇವಾನಾತ್ಮಯಾಂ ಸ್ವರಶ್ಚುಟಿತಾಂ ದಾಯಿನ್ಯಾಸುಪಧಾತವ್ಯ ಇತಿ ವಿಶದೀಕಾ ದಾತ್ಯಶ್ಚುಟಿತಯ ಉಚಿತಃ " ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವರಾಂತರಗತಾ " ಇತಿ, " ಸಪ್ತಶ್ರುತಯತಯಾ ಸ್ವರಗತಾ " ಇತಿ, " ಅಂತರಗತಾಪ್ತಸ್ವಾ " ಇತಿ, ಗಾಂಧೀ ತು ಕ್ರೋಶ್ರಸುಖಾವಮೋ ನೇನ ವಿಧಾಗೇತ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ | 48

115 ವೀರವಿಂ, ಅಭಿವರಗುಪ್ತರಿಂದ ಉ. ಶ್ರಂ., ಪಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಂ, ಪಿ. 21.

3. ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಸ್ವರಚಾತುರ್ದಯವತರ್ಕಪ್ರಮೇಯದ ಪ್ರಕರಣ

ಇಲ್ಲಿ ' ಶ್ರೋತ್ರಸುಖಾನಮೋ 'ನೆನ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಪ್ರಯೋಜನಮ್ ' ಎಂದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನ ಮಾತನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವು ಸಾಧ್ಯವೋ ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರಸುಖಾನಮಃ, ಎಂದರೆ ಶಕ್ತಿ, ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟು ಎಂಬುದು ಇವರ ಶಾತ್ವಿಕತೆ. ಎಂದು ಸ್ವಾಯಮು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸಿದ್ದರಿ ಎಷ್ಟೇ ಅತ್ಯಲ್ಪವೂ ಕಷ್ಟವ್ಯಾಪಾರ ಗೊಡಬರಗೂ ಅದ ಮುಕ್ತಿ ಉಗಂಧದೂ ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಗಾಢಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹಾರ ಯೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ವದಿದಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿವಿಜ್ಞಾನದ ಗಂಭೀರಾಧನೆಯು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದವ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜಾದ್ಯರು ಸಾಹಿವ ವರ್ತನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಮುಂಚೆಯೇ ಅಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೇರೂರುವುದು ಅವುಗಳೆರಡುಮೇಲೆಯವಾಗಿದೆ. ಇವೇ ವಿವರವನ್ನು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ತನಗಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ಭರತಭಾಷ್ಯಕಾರ ನಾಗಿದ್ದ ಮಾತೃಗುಪ್ತನಿಂದ ಹೀಗೆ ಉದ್ಭವಿಸಿ ಬೇಳುಪ್ಪಾನೆ :

ಹೀಯಮಾನೇ ಸ್ವರೇ ಶ್ರೋತುಃ ಸ್ವಕಂವೇದ್ಯೋಃಣುತಃ ಕ್ರಮಃ |

ಶ್ರುತಿಯಮಾಣಃ ಪುನರ್ನಾಂದ ವಿಕ್ ವಿವಾತ್ಯ ರಂಜಿತಃ || 116

ಇವೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಹಂಗಮನಿಷಯ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಜಾದ್ಯವಾಚನ ವಿವ್ಯಾಸನಿಷಿಂಧ ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವ್ಯಾಪ್ತ್ಯಾಂ ಧ್ವನಿವೇನ ಪುತಿರ್ಭವೇತ್ |

ಸಾ ಶೈಕಾಪಿ ಪ್ರಿಥಾ ಚೈಯಾ ಸ್ವರಾಂತರವಿಭಾಗತಃ ||

ನಿರುತಪುತಿರಸಂಸ್ಥಾನಿಡ್ ಗೀಯಾಶೇ ಸಪ್ತ ಗತೀಶು |

ತಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವರಗತಾ ಚೈಯಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವರವೇದಿಭಿಃ ||

ಅಂತರಸ್ವರವೇಶೇದ್ಯೋ 117 ಶ್ರುತರಶ್ರುತಯೋ ಮತಾಃ || 118

ಹೀಗೆ ದೊರೆಯುವ ಸ್ವರಗತ ಮತಕ್ಕೆ ಅಂತರಸ್ವರವೇಶಗಳಾದ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಸ್ವಾಯಮು ನಾಮವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ರಂಜಿಸಿರುವ ನಿರ್ವಾಹಿಸುವುದೇ ಈ ಪುತಿವಿವರಣದ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿರುವವರ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ವಿಳು, ಈ ಸ್ವರಗಳೇ ನಿಶ್ಚಿತರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಇಷ್ಟು ಕೆಲವು (ಇವುಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಬೇರೂರುಗುವುದು), ಸ್ವರದ ಉಪ್ಪುತಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವೇ ಅಲ್ಲದ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು, ಎಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಳು ಈ ನಿವರಣನಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೆನ್ನೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವರಗಳು ವಿಕ್ ವಿಳೇ ಇವೆ ಎಂಬುದರ ಧ್ವನಿಯನ್ನೂ ಇದು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾಗಿ ಮೊದಲು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾದ (ಸಂಕೇತವಾದವ್ಯಸ್ಥನಿಂದ ಬಂದ) ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣ, ನಂತರ ನಾಲ್ಕು ಸಾರಣಿಗಳಿಂದ ಒದಗಿದ ಪುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳು, ಇಯತ್ತೆಯಿಂದ ಅಶ್ವ್ಯದಲ್ಲೂ ಪಾಪದತ್ತಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಪ್ರಥಮಸ್ವರ ಅದರ ಅನರ್ತಕ ಸ್ವರ ಇವುಗಳ ನಮನೆಯಿರುವ ನಾಮವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಇವುಗಳನ್ನು | ಇವೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಾಗ ಮತ್ತು ಸಾರಣಿ ಶ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಭೂತವಾದ ಈ ವಿಳು ಮಾತ್ರ ದೊರೆಯತೆಂಬುದನ್ನು ನೆನೆದಾಗ ಸ್ವರಗಳು ವಿಳೇ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗಸಿದ್ಧವಾದ ಅಂತರವು ಬೊರವಮಾತ್ರವು ಈ ಪುತಿವಿವರಣದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಯೋಜನ.

ಸ್ವಾಯಮು ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಯೋಧವು ಅಗುನಂತೆಯೇ ಈ ಚತುರ್ಥಸಾರಣಿದ್ವಂದ ಸ್ವಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ತ

116 ಮತಂಗೇಂದ್ರಪ್ರಿಯಾದ ' ಅಂಶಶ್ರುತಿವಿವರಣೋ ' ಎಂದು ಭೃಕ್ಕಲಾಂತರಕ್ಕೆ ಒಟ್ಟು ಶಬ್ದವಾಚ (ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 71) ಎಂದ ಉದ್ಭವವಾದ ಈ ಸಮೀಪದ ಣಾತನನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ.

117 ವಿವಾದಮು, ಉದ್ಯುಕ್ತಿ, ಮತಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 4.

3. ನಾಮಸ್ವರಪುತಿಪ್ರವಣಾತಿಶುಬದ್ಧವತರ್ಹಿಪ್ಪಂದೋದಸ ಪ್ರಕರಣ

ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆ ಪ್ರಯೋಗವು ಬಳಸುವ ತಂತ್ರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನಿಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಪ್ರಮಾಣಭೂತವೂ ಗ್ರಾಮಾಂತರವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಕಾರಣಭೂತವೂ ಆಗಿರುವ ಅಪ್ಪಕ್ಕಪ್ಪ ಪಂಚಮ ಸಂಬಂಧಿಯಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬೇರೆಯಾದ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಮಳಿತಗೊಳಿಸಿ, ಸ್ವಾರಾಂತರಗಳನ್ನು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವಾಗಿ ಪರಿಮಳಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯಾದ ಪದ್ಮಗ್ರಾಮದಿಂದಲೇ, ಒಳಗೆ ಮಾತುಗುದರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವಾಹಾತ್ಮಕ ಉದ್ದೇಶವು ಸ್ವರಾಪ್ತವನ್ನು ಪರಸ್ಪರಾನುರೂಪತೆಯಲ್ಲಿ (symmetrical) ಎರಡು ಅಂಗಗಳ, ಎಂದರೆ ಚಾತುಸ್ವರ್ಯಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪರಿಯುವುದೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಿಂದ ಇದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಈ ಎರಡು ಚಾತುಸ್ವರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸ್ಪರಾನುರೂಪತೆಯಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಸಂವಾದಭಾವಗಳನ್ನೂ, ಸಂವಾದಿಗಳ ಸಮಶ್ರುತಿ ಕೃತ್ವವು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದನ್ನೂ, ಉದ್ಭವಸ್ವರ ತತ್ವವನ್ನೂ, ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರಾಪ್ತವನ್ನೂ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ, ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ರಕ್ತಿತತ್ವವನ್ನೂ ಕಾತ್ಯದದಲ್ಲಿ ಬೇಕು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸರಿಗೆ ಮತ್ತು ಪರಿಧಿ ಎಂಬ ಎರಡು ತ್ರೈಸ್ವರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರಗಳು 4, 3, 2 ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಿ ಪಡೆಯುವುದು ಇಲ್ಲಿ ವಿವೇಚನೀಯವಾಗಿದೆ. ತ್ರೈಸ್ವರ್ಯದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಕನ್ನ ಪ್ರಮಾಣದ ಸ್ವರಗಳು, ಬಾದದಲ್ಲಿ ಗರಿಷ್ಠ—ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳ—ಪ್ರಮಾಣದ ಸ್ವರಗಳು ಮತ್ತು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡರ ಮಧ್ಯಮೇಯೂ ಸರಾಸರೆಯೂ ಆಗಿರುವ ಸ್ವರಗಳು, ಒಳಗೆ ಈ ತ್ರೈಸ್ವರ್ಯಗಳ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ. ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದು ಚತುಶ್ಶ್ರುತಿಗಳಾದ, ಎಂದರೆ ಪದ್ಮ ಪಂಚಮಗಳ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿವೆ. ಮಧ್ಯಮ ಸ್ವರ. ಉದ್ಭವಸ್ವರದಿಂದ ಅಪ್ಪಕ್ಕಪರಿಧಾವದ ಬೋಧೆಯು ಸ್ವರಾಪ್ತದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದೂ, ಸಂವಾದ ಭಾವಗಳ ಸ್ವರಗಣಿಯಾಗುವುದೂ ಈ ಮಧ್ಯಮಸ್ವರವು ಎರಡೂ ತ್ರೈಸ್ವರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದರಿಂದ. ಅದಕ್ಕೆ ಈ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಬರುವುದು ಪದ್ಮ ಪಂಚಮ ಸದ್ಭವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೂ (ಸಮಶ್ರುತಿ ಕೃತ್ವವೂ) ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದ ಸದ್ಭವದ ಗುಣವೂ ಕೊಡುವುದರಿಂದ. ಒಳಗೆ ಸ್ವರಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮವು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸ್ವರ. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿವರಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಾದುದು ಏನೆಂದರೆ ಮಧ್ಯಮವು ಚತುಶ್ಶ್ರುತಿಗೊಳಿಸಿದೂ ಪದ್ಮ ಪಂಚಮಗೊಳಿಸದೆ ಸಮಶ್ರುತಿಗಾಗುವೆಯೆಂದೂ ಚತುರ್ವಸಾರಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಪದ್ಮಗ್ರಾಮದ ಸ್ವರಗಳ ಶ್ರುತಿವಿಧಿಯೋಗವು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ಧರವಾಗುತ್ತದೆ:

ಸ್ವರ	ಪ	ರಿ	ಗ	ಮ	ಪ	ಧ	ನಿ
ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ	4	3	2	4	4	3	2

ಇದರಲ್ಲಿ ಸಮಶ್ರುತಿಗಳಾದ ಸ್ವರಗಳು ಸ್ವಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನದಿಂದ ಪರಿಮಾಣದವೆಂದು ಶ್ರುತಿಗ್ರಾಹದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವ ಸ್ವರದಿಂದ ಪ್ರಸಾರಾಂತರವಾಗುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಮಧ್ಯಮಭಾವಕಾರಣವಾದ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಮುಂದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಮೂರನೆಯ ಸಾರಣಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಒಂದು ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಪುನಃಮತ್ತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸ್ವರತ್ವದ ಗೋಚರವು ನಾವನ ಉದ್ಭವಮುಖ ಚಲನೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಅಂತರಗಳಲ್ಲಿ—ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮಾನು ಅಂತರಗಳಲ್ಲಿ—ಗೋಚರವಾಗುವುದು. ತ್ರೈಸ್ವರ್ಯವೊಂದರಲ್ಲಿ ನಾವು ಮೇಲುಮೇಲುಕ್ಕೆ ಪರಿಮಳಿತವಾಗಿ, ಸ್ವರತ್ವವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಶ್ರುತ್ಯಂತರವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಗರಿಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನುಳ್ಳ ಪದ್ಮಮಧ್ಯದ ಪಂಚಮಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಬಲಿಷ್ಠ ಸ್ವರಗಳಾಗಿಯೂ ಕನ್ನ ಪ್ರಮಾಣಗಳ

3. ಘಟಸ್ವರಶ್ರುತಿಪ್ರವಾಹಾಂತರವಿವರಣೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರಕರಣ

ಅಗನಿ. ಅಪ್ಪಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜವನೆಯ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದರಿಂದ ಎಂದಿನಂತೆ ಅನುರಾಗವು ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಮಂದ್ರಮಧ್ಯಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ (ಹೀಗೆ) ಮುಂದುಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಗಳ ಗಳನ್ನು ಅತ್ತ ಮಿಸುವುದರಿಂದ ತಾರಮಂದ್ರವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ, ಎಂದರೆ ತಾರಸ್ವಾಯಿ ಮತ್ತು ಮಂದ್ರಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸ್ವರವು ಸಂಭಾರಣ ಸಾದೃಶ್ಯವಾದ್ದುಗಳಿಂದಲೇ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಆದ್ದಾಯಿತು; ಏಕೆಂದರೆ ಇಂತಹ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತಿಯು ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಸಾಧನೆಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು' ಎಂಬ ತಾತ್ಪರ್ಯವುಳ್ಳ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಬರೆದಿದ್ದಾನೆ :

ಯಸ್ಯೇವಂ ಸ್ಯಾದೇತದವಾಪ್ಯಶ್ರುತಮಾಧುನಾರಣ ಸಾರಣಾಪಂಚಕೇಣಾಮಿ ಸಮಾನಾಮು ಸ್ವರಾಗಾ-
ಮೇಕೋನಶ್ರುತಂಶ್ರುತೀಯಾಪ್ಯಾನ್ವಯಃ ಕರ್ತೂಂ ಶಕ್ಯತ ಇತಿ | ನೈವಮರ್ | ಸ್ವರಾಪ್ಯವಸ್ಥಾಶ್ರುತಮಾ-
ನಾಪತ್ಯಾಃ | ತೇ ಚ ಮಧ್ಯಾರಣೀ ಲೋಕೇ ಶಾಪ್ತೇ ಚ ಚತುರ್ಧ್ಯಾರಣಿಪ್ರಾಪ್ತಮು ಮುಂದುಮುಂದಿನ ಸ್ವರಸಂವಾದಕ್ಕೆ.
ಸಾಧ್ಯವ್ಯಕ್ತಾಃ ಸಿದ್ಧಾಃ | ತೇಷಾಂ ತದ್ವರ್ತೋಽಪ್ಯವಾಣೀನ ವಂಚಮಾಧುನಿಮ ಶ್ರುತಿಮು ಪ್ರಾದೇಶೀ ಕೃತೀಶಾಪ್ಯ-
ವಾಧುನೀಯಾಭಾವಾತ್ಯಂತ್ರಮಧ್ಯಮಾದೇಶೀರುತ್ತರೋತ್ತರವ್ಯಾಸಾಕ್ರಮಣೀ ತಾರಮಂದ್ರವ್ಯವಸ್ಥಾಶ್ರುತೀಯಾಪ್ಯ-
ಯತೋ ರಕ್ತೀಭಾತಃ, ಅತಃ ಸಾರಗಾತ್ರಾಂತರಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯೋಕ್ತಮ್—ಅತಃ ಪರಂಶ್ರುತಿ | 11

ಇದು, ಅದು ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸಾರಣಿಮಾಡುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಈ ಅಪ್ಪುನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಹೇಳಿದ ಮತ್ತೆರನು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅಭಿಪ್ರವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ; ಎಂದರೆ ಪ್ರಕಟಿತಗಾತ್ರವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಸ್ವರಾಪ್ತ ಗಳಿಗೆ ಮೋಲಿಸಿದಾಗ ಅತ್ಯುತ್ಪನ್ನವಾಗಿಯೇ ಅತಿ ಉಚಿತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತಿಯೂ ಉಂಟಾ ಗದು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಹೀಗೆ ಸಾರಣಿಮಾಡಿದರೆ ಒಂದು ಸ್ವಾಯಿಯನ್ನು ಮಾರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾಪ್ತಿಕಂಶ ಚೆದ್ದಾಗ ಎದ್ದೆನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಹೀಗೆ ಅವಕರ್ಷದ ಸಾರಣಾವಿಧಿಯನ್ನು ಆಚರಿಸಿದರೆ ಅಪ್ಪನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸ್ವಾಯಿಯ ಅಪಧಿಯನ್ನು ಮಾರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಈ ಪ್ರಯೋಗದ ಮೂಲ ಧೂತವಾದ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಇದನ್ನು ಸಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮಾರಿದುದರಿಂದ ನಿಷ್ಪಾದದ ಉಚಿತವ್ಯವಸ್ಥಾಪತಾಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮೊದಲುತ್ತು, ಇಪ್ಪತ್ತೆರನು ಶ್ರುತಿಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮೀರಿಕೊಂಡಾಗಲಿಲ್ಲವೇ, ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇದು ನಿಜವೇ; ಆದರೂ ಸ್ವರಾಪ್ತದ ಸಾರವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇಷ್ಟೇ ಎಂದು ತಿಳಿಸಲು, ಎಂದರೆ, ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲ ಮತ್ತು ಸ್ವರಾಪ್ತದಲ್ಲ, ಇಪ್ಪತ್ತೆರನು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಶೋಧಗಳನ್ನು ಇಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳಬಲ್ಲೆವೆ ಬೇರೆ ಸಾಧ್ಯ? ಯಾವುದೇ ಅಳಿಮುನ ವಿಭಾಪ್ರತ್ಯಾದರೂ ಅವ್ಯವಹಾರ ಬೇಕೇ ಬೇಡೋ, ಸ್ವರಾಪ್ತದ ಇಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿನ ಸ್ವರಗಳ ಇಯುಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು, ಹಾಗೂ ಮೊದಲಿನ ಮರ್ಯಾದೆಯ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ಅಳಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಸ್ವರಗಳು ಹೀಗೆ ಅಪ್ಪನ್ನು ಸ್ವರದ ದೂರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಾಂತರವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಸಂಗತಿಯ ನಿವಾರಣೆಯನ್ನು ದ್ವಿಭಟಿತವಾದವು (ಪು. 190-196) ಹೇಳಿದೆ. ಸ್ವರಾಪ್ತದ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಯಿಯ ಕಂಪ್ಯಸ್ವರವಾದ ನಿಷ್ಪಾದದ ವಿವರವನ್ನು ಇಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರವಾದ ಮಧ್ಯದ ಅಧಿಪತನವನ್ನು ಸ್ವನಃ ತೋರಿಸಿಬಿಟ್ಟವೆ ಆಗದು. ಅಂತೆಯೇ ಅನಿವಾರಣದ ಪದ್ಧತಿ ಮೂರನೆಯ

ಇಯಕ್ರಿಯನ್ನು ಏಕಾದಶ ಅಂಕವಿಂದಲೇ ತೋರಿಸಬೇಕು. ಎಂದೇ ಈ ಅತಿಕ್ರಮಣ. ಒಳಗೆ ಇದು ಈ ಶ್ರುತಿ ನಿರ್ದೇಶನದ ಮಾರ್ಗವನ್ನು, ತಕ್ಕ.

ಈಗ ಭರತಮುನಿಪ್ರಣೀತವೆಂದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಬೇಕೆಂದು ಎಲ್ಲಾ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಮುಂದಿನ ಪಥದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸಾರಣೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲೆಂದು ಎರಡು ಹಂತಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. 'ಅ' ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಧ್ರುವವಿಣಿಯ ಯಾವ ಸ್ವರದಿಂದ ಚಲವಿಣಿಯ ಅಯಾ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಇಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅಯಾ ಪ್ರಮಾಣಭೂತ ಶ್ರುತಿಯ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಯೋ ಆ ಅಪಕರ್ಷಣವನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. 'ಆ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಮಾಣಭೂತಶ್ರುತಿಯ ಅಪಕರ್ಷಣವನ್ನು ಉಳಿದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡಿ ಅಯಾ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣಗೊಳಿಸಿದೆ. ಈ ಪಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಬಲಗಡೆ ಮೇಲುಭಾಗದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂಖ್ಯೆಯದೆಯೋ ಆ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಚಲವಿಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅಯಾ ಸ್ವರವು ಧ್ರುವವಿಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅದೇ ಸ್ವರಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ, ಎಂದು ಸಂಖ್ಯೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮ್ ಎಂದರೆ ಚಲ ವಿಣಿಯ ಮಧ್ಯಮವು ಈ ಸಾರಣಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ರುವವಿಣಿಯ ಮಧ್ಯಮಕ್ಕಿಂತ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ.

ಶ್ರುತಿ ಸಂಖ್ಯೆ	ಸಾರಣಾ ಸಂಖ್ಯೆ	ಹಂತ	ಸ	ರಿ	ಗ	ಮ	ಪ	ಧ	ನಿ
	ಧ್ರುವವಿಣಿ	-	ಸ	ರಿ	ಗ	ಮ	ಪ	ಧ	ನಿ
	ಚಲವಿಣಿ :		ಸ	ರಿ	ಗ	ಮ	ಪ	ಧ	ನಿ
1	ಪ್ರಥಮ	ಅ					ಪಾ		
		ಆ	ಸಾ	ರಿ	ಗಾ	ಮಾ	ಪಾ	ಧಾ	ನಿ
2	ದ್ವಿತೀಯ	ಅ			ರಿ				ಧ
		ಆ	ಸಾ	ರಾ	ರಿ	ಮಾ	ಪಾ	ಧಾ	ಧ
3	ತೃತೀಯ	ಅ		ಸ				ಪ	
		ಆ	ಸಾ	ಸ	ರಾ	ಮಾ	ಪಾ	ಪ	ಧಾ
4	ಚತುರ್ಥ	ಅ	ನಿ			ಗ	ಮ		
		ಆ	ನಿ	ಸಾ	ರಾ	ಗ	ಮ	ಪಾ	ಧಾ

ಶ್ರುತಿ ನಿರ್ದೇಶನ ಪಥಕೆ (3) : ಸಾರಣಾಚತುಷ್ಟಯ

3. ನಾಡಸ್ವಾ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಣಾತಿಳುಬದ್ಧವರ್ತಿಸ್ತಂವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಕರಣ

ಕ್ರ. ಸಂ.	ಸಾರಣಿ ಸಂಖ್ಯೆ	ಪಂ.	22	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
	ಧ್ವನಿವಿಣ	(ರಿ)				ಸ			ರಿ		ಗ				ಮ				ಛ			ಛ		ಛ	ಛ
	ಪರಿವಿಣ	(ರಿ)				ಸ			ರಿ		ಗ				ಮ				ಛ			ಛ		ಛ	ಛ
1	ಪ್ರಥಮ	ರಿ																	ಛ						
		ರಿ				ಸ			ರಿ		ಗ				ಮ				ಛ			ಛ		ಛ	ಛ
2	ದ್ವಿತೀಯ	ರಿ								ಗ													ಛ		
		ರಿ			ಸ			ರಿ		ಗ				ಮ				ಛ			ಛ		ಛ		
3	ತೃತೀಯ	ರಿ					ರಿ												ಛ						
		ರಿ		ಸ			ರಿ		ಗ				ಮ				ಛ		ಛ		ಛ		ಛ		
4	ಚತುರ್ಥ	ರಿ	ಸ									ಮ					ಛ								(ಸ)
		ರಿ	ಸ			ರಿ		ಗ				ಮ				ಛ			ಛ		ಛ				(ಸ)

ಪ್ರತಿ ನಿರ್ದೇಶನ

ಪದಕ (4) : ಸಾರಣಿಪಾಠ್ಯ

3. ನಾಡಸ್ವಾಧ್ಯಾಸಪ್ರತಿಪದ್ಧತಿಗಳುಂಟಾದವರೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರೂ ಪ್ರಕರಣ

[illegible]

ಪೊದಗಲಿಬೆಲೆಯಾಗಿ, ಪೂಜಾರ್ಥವೇನಿಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟು ಕೊಡುವುದಾಗಿ ಆತರ ಸ್ವರಸೆಳೆ ಅವರವರಂತೆ ಅದರ
ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದು; ಆದರೂ ಕೂಡುವುದಾಗಿ ಮಾತು ಸ್ವರಸೆಳೆಗೆ ಕೇಳಿದರೆ-
ಅದೇ ಮಧ್ಯಮಸ್ಥಾನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಸ್ವರಸೆಳೆಯರು ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಥನಿದ್ದರನ್ನು ಕಾಣುವುದು
ಸುಲಭವೆಂದು ಹೇಳಿದರು. ಇಂತಹ ಕುತೂಹಲವು ಇವರ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಎದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುವುದು

3. ಸಾವನ್ನಾಪತ್ತಿ, ವಿಕೃತರಾಜಕೀಯದೊಡನೆ 24 ಘಂಟೆಯೊಳಗಡೆ ಪ್ರಕಟಣೆ

ರಿಂದ ಈವರೆಗೆ ಪಂಚಮಾದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಶ್ರುತಿಯು (ಬಹುಶಃ) ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಇತರ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದು ಅಯಾ ಸ್ವರದ ಸಾಮಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದುಂದಿಂದ ಅವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡು ಬಗೆಯಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತೇವೆ: ಸಂಯೋಜಿತ ಕರ್ತ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಗಾಂಧಾರ-ರಿಸಭ ಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿಯು ಈವರೆಗೆ ಸ್ವಂತಯೋಗ್ಯತೆಯಿಂದಲೇ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಅಯಾ ಸ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಪಂಚಮಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿಯು ಬೇಬಲದಿಂದ, ಅದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದಾಗಲೂ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆ, ಇದರ ನಂತರ ಎರಡನೆಯದಾಗುವ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆ, ಹೀಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರಿಸಭ-ಪಶ್ಚ, ಧೈವತ-ಪಂಚಮ ಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿಯು ನಾಲ್ಕು ನೆಯ ಬಗೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಪಂಚಮಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿಯೂ ಗಾಂಧಾರ-ರಿಸಭ ಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿಯೂ ಇರಲಾಗಿ, ಅವುಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಅವು ಸ್ವಸ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈವರೆಗೆ ಆ ಸ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷತೆ ಎಂದರೆ, ಸ್ವಸ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಾದುದರಿಂದ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯಿರುವುದು ಇತರ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಬೇಕು. ಈ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವು ಒಂದೇ ಬಗೆಯಿಂದ ನಿದಕ್ಷಿಣದ ಅಂತರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಭರಣಾಚಾರ್ಯನು ಸಮಾಪ್ತಿಯ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಕಡೆಯದಾಗಿ, ಚತುರ್ಥಸಾಲಿಗೆಗೆ ಅಕ್ಷಯಧೂಪವಾದ ಪಶ್ಚ-ಫಿಷಾವ, ಮಧ್ಯಮ-ಗಾಂಧಾರ, ಪಂಚಮ-ಮಧ್ಯಮ ಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿಯು ಐದನೆಯ ಬಗೆಯದು. ಸ್ವರಸ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷತೆಯ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಎರಡನೆಯ ಶ್ರುತಿಯೂ ಮೂರನೆಯ ಶ್ರುತಿಯೂ ಈವರೆಗೆ ಸ್ವಸ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷತೆಯಿಂದ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರಬೇಬುದಕ್ಕೆ, ಎಂದರೆ, ಪಂಚಮಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿ + ಗಾಂಧಾರ-ರಿಸಭ ಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಪಂಚಮಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿ + ಗಾಂಧಾರ-ರಿಸಭ ಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿ + ರಿಸಭ-ಪಶ್ಚ ಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರುತಿ ಇವುಗಳ ನೊತ್ತಸ್ತು ಸ್ವಸಂವರ್ಧನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ಎಂದರೆ ರಿಸಭ, ಪಶ್ಚ ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಪ್ರಯೋಗದ ಸಂವರ್ಧನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಮೊದಲನೆಯ, ಹಿಂದುಮುಂದಿನ ಸ್ವರಗಳ ಅಥವಾ ಅಧಾರಸ್ವರವೊಂದರಿಂದ ಹೊರಟವು ಆವಲಂಬಿಸಿದ ಮೊದಲನೆಯ, ಈವರೆಗೆ ಈ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ ಅಥವಾ ತ್ರಿಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಾಗಲಾರಬೇಂಬ, ಮುಖ್ಯತತ್ತ್ವವು ಏನಾಗಿ ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚ-ಮಧ್ಯಮ-ಪಂಚಮಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ಸಾಕ್ಷಿ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಅದೇ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಇವುಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಈ ಐದನೆಯ ಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವಸ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷತೆ ಪಡೆದು, ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಪಂಚಮಗಳೇ ಸ್ವರತ್ವವು ಪ್ರಾಕ್ರಮಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಲಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಗುಣದ ಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಂದಲೇ ಸ್ವರಾಧ್ಯಕ್ಷತೆ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ; ತ್ರೈಶ್ವರ್ಯವೆಂದರೆ ಸೇರಿ ಅಥವಾ ಪರಸ್ಪರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗುಣವನ್ನೂ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದು ಈ ಕಾರಣದಿಂದ, ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಏನು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಗಾಂಧಾರ ನಿಷಾದಗಳಿಗೆ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಗಳೇಬಂದವನ್ನೂ ರಿಸಭ ಧೈವತಗಳಿಗೆ ತ್ರಿಶ್ರುತಿಗಳೇಬಂದವನ್ನೂ ಪಶ್ಚ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮಗಳಿಗೆ ಚತುರ್ದಶಿಕಗಳೇಬಂದವನ್ನೂ ಅಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವೊಂದಾಗಿರುವ ತಿಳುವು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಲಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಗ್ರಾಹ್ಯವೆಂದ ಸಂಬಂಧಿಸುವ ಪಂಚಮವು ಪಶ್ಚ, ಮಧ್ಯಮಗಳಂತೆಯೇ ಚತುರ್ದಶಿಕವಾದದ್ದೂ, ಇದರ ಫಿಷಾವವು ಈ ಶ್ರುತಿ ಪಾತಿಗಳ ಸ್ವಲ್ಪ ವೇರೆಯಾಗಿ ಸೇರಿರುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಷಾದ-ಪಶ್ಚ, ಗಾಂಧಾರ-ಮಧ್ಯಮ ಅಂತರಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾನವಾಗಿರುವುದು.

3. ಸಾವ್ಯಾಳಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಪಾತಿಗಳು ವೈವತ್ಯವೊಂದೇ ಪ್ರಕಾರ

ದನ್ನೂ ಮಧ್ಯಮ-ಪಂಚಮ ಈ ಅಂತರವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವೆರಡಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದನ್ನೂ ವಿವರಿಸಬಹುದು.

ಪ್ರಥಮ ಶ್ರೈಷ್ಟ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ಪಂಚಮಭಾವದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸ್ವರೋಮಾಮೃತದಿಂದ ದ್ವಿತೀಯ ಶ್ರೈಷ್ಟ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುವುದೆಂದೂ, ಮಧ್ಯಮಭಾವದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮವೂ ಪಂಚಮಭಾವದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮವೂ ಅಥವಾ ಅಪ್ಪಮಭಾವದಲ್ಲಿ ಅಧಾರಸ್ವರವೂ ಉದ್ಭವಿಸ್ವರೋಮಾಮೃತದಿಂದ ಅವತರಿಸ್ವರವು ಹೀಗೆ ಉದ್ಭವಿಸುವುದೆಂದೂ, ಮಧ್ಯಮಭಾವ, ಪಂಚಮಭಾವ ಮತ್ತು ಅಪ್ಪಮಭಾವಗಳ ಕ್ರಮವಾದ ಉದ್ಭವಗತಿ ಯಿಂದ ಮತ್ತು ಅರ್ಥೋಗತಿಯಿಂದ ಸ್ವರಾಪ್ತಕದ ಇತರ ಸ್ವರಗಳು ಹೀಗೆ ಉದ್ಭವಿಸುವುದೆಂದೂ ಈಗಾಗಲೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಇದೊಳ್ಳಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾದ ಇದು ಶ್ರುತಿ ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾ, ಕರುಣಾ, ಮೃದು, ಮಧ್ಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವ್ಯವಹರಿಸಿ ಸಾದರಾಪ್ತಕ್ಕೂ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ಎಣೆಯಿಲ್ಲದ ಕಾರಣಿಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಇವುಗಳು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಮಾಡಿದ ರೀತಿಯನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಭರತ ಮುನಿಯು ಸಾರಣೀಯಾಶ್ಚೆಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿರುವುದಾದ (ಹೇಳಿದ್ದಾನೆಂಬ ಎಂಬುದೇ ಹೀಗೆ ಸಂದೇಶಾ ಸ್ವರವೆಂದೂ ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದೆ.) ಇವುಗಳನ್ನು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಪಡೆದದ್ದೂ, ಈ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥಗಳೂ ಪ್ರಯೋಗಭವಗಳೂ ಇರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೂ ಹೇಳಿದೆ. ಗಾಢಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ತಳವರಿಯಂತಿರುವ ಈ ಶಬ್ದನೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೇ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಾರಣನಾದವನು. ಈ ಶ್ರುತಿ ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಇನ್ನಷ್ಟು ವಿವೇಚಿಸಲಾಗುವುದು.

ಸಾರಣಾಚಮಪ್ರಿಯದ ಪಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಭರತಮುನಿ ಪ್ರಣೀತನಿಂದು ಅಭಿನವ ಗುಪ್ತನು ಹೇಳುವ' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದನ್ನು (ಪು. 233) ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರ ಸ್ಮರಣೆ, ವಿಹಿತದ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿಯೇ ಬಳಸಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು ಎರಡು :

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಶ್ರುತಿವಿವರಣ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಭರತೋಕ್ತವೆಂದು ಮೊದಲೆಯನು ಪಾಠಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಅರ್ಥವೇ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯಲ್ಲೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬುದೂ ಇಲ್ಲ. ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಶ್ರುತಿ ರೇಖಲ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೆಯೂ ಹೇಳಬಹುದು :

ಅದೇ (ಪದ್ಯ ಗ್ರಾಮದಕ್ಷರವಂತೆ ಅಲ್ಲದೆ) ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮವನ್ನು (ಒಂದು) ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅದರ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು (ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮವನ್ನು ಪದ್ಯ ಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮದವರೆಗೆ) ವಿವಿಧ ಅಥವಾ (ಪದ್ಯ ಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮವನ್ನು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮದವರೆಗೆ) ಇಳಿಸಿದರೆ (ಅಂದಿಗಾಗುವುದೇ) ಆ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣ. ದಂದದ ಉದ್ದ, ತಂತಿಯ ದಕ್ಷ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಎರಡು ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯ ಗ್ರಾಮದ ವೈರಾಗ್ಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಾದರೇ (ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧ್ವನಿವಾಗವರೆ). ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಪಂಚಮವನ್ನು ಇಳಿಸಿ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ(ಪಂಚಮ)ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಅದೇ ಪಂಚಮದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿವಿಧ ಪದ್ಯ ಗ್ರಾಮ (ಪಂಚಮ)ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ (ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ ಪಂಚಮದಲ್ಲಿ) ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತೆ ಹೀಗೆ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆಂದರೆ ಚಲಮಣಿಯ ಗಾಂಧಾರವು ಪುನಃನೀಯ (ಪಥದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಚಲಮಣಿಯ ಏಕಾಂತವು ಪುನಃನೀಯ ವೈವರಣ್ಯ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವಿಕೀಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ. (ಈ ವಿಕೀಭಾವಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದು ಗಾಂಧಾರ ಏಕಾಂತದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ದಕ್ಷಿಯೂ) ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಇಂತೆ ಹೀಗೆಯೇ ಚಲಮಣಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳಿಸಬೇಕು—ಹೀಗೆಂದರೆ ಅದರ ವಿವಿಧ ವೈವರಣ್ಯ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪುನಃನೀಯ ಪದ್ಯ ಪಂಚಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವಿಕೀಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುವಂತೆ. (ಈ ವಿಕೀಭಾವವುಂಟಾಗುವುದು ಪಥದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯ ಶ್ರುತಿಯೂ ವೈವರಣ್ಯ ಪಂಚಮ

3. ಸಾದರಾಪ್ತಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳುಳ್ಳವಶರ್ವಜ್ಞಂಮೋದತ ಪ್ರಕರಣ

ಶೀತಲಂ) ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಹಾಗೆಯೇ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಚಲವಿಗಲೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅದರ ಮಧ್ಯೆ, ಮಧ್ಯೆ ಸುಪಂಚಮಗಳು ಧ್ವನಿವಿಣಿಯ ಸಹಜ ಗಾಂಧಾರ ಮಧ್ಯಮಗಳಾಗಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ (ಏಕೀಭಾವದವು ಪದವಿ) ಸುಪಂಚಿ ಇಳವೇಳಲು (ಓಗಗುಣವು ಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಸಹಜಶ್ರುತಿಶಲೂ ಮಧ್ಯಮವು ಗಾಂಧಾರಶ್ರುತಿಶಲೂ ಪಂಚಮಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಮಶ್ರುತಿಶಲೂ) ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ. ಹೀಗೆ (ಗಾಂಧಾರ, ಸಹಜಮಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡರೊಂದರ ಸೂಚ್ಯ, ಅದರ ಶ್ರುತಿಪತಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮೂರರಂತೆ ಆರು, ಪದ್ಯ ಮಧ್ಯಮ ಸಂಚಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಪಂಚಿಯೊಂದನ್ನು ಗಾಂಧಾರಕ್ಕೆ ಮನ್ನಿದಮ, ಹೀಗೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವಲ್ಲಿ) ಎರಡು ಗಾಂಧಾರಗಳಲ್ಲಿ (ಪ್ರತಿಪಂಚವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳೂ (ಪದವಿಯು) ಏಕೀಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಆದರೆ ಈ ಅರ್ಥವು ಮಂತ್ರವಾದುದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿಗೂ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಾರ ಸಹಜಮಗಳು ಮಿಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಗಳೊಂದಿಗೆ, ಅದರ ಶ್ರುತಿಪತಗಳು ಮಿಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಗಳೊಂದಿಗೆ, ಪದ್ಯ ಮಧ್ಯಮ ಸಂಚಯಗಳು ಇವುಮಿಕ್ಕ ಶ್ರುತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಿರಲೇಬೇಕು ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಮು ಪ್ರಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆಗೆ ವಿವರ ಸೂಚನೆಯೂ ಸಿದ್ಧವಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ; ಅಕ್ಷರಪ್ರಸಂಗವಾದಂತೆಗಳಿಗೆ ವಾದ್ಯ ಸಹಜ. ಇದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣವೊಂದನ್ನು ಸ್ವತಃಶೀಲ ಶ್ರುತಿಮಾಡಿ ಅಕ್ಷರಿಸಿದುದಾದರೂ; ಮೊದಲು ಈ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿಬಿಡಿಯಾಗಲಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಎಂದು ಬೇಕು ಎಂದು ಬರಿಸಿ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟಿರುವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ದ್ವಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಹೊಸ ಗಾಂಧಾರ, ಶ್ರುತಿಪತ-ಸಹಜಮಗಳಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಅದರ ಅಂತರಕ್ಕೆ ಸಂಪನ್ ಎಂದು ನೋಡಲಾದ ಅಕ್ಷರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆಯಾದರೆ ಇದುವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆರಬೇಕು ಎರಡರಂತೆ, ಹಾಗೆಯೇ, ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ, ಇಷ್ಟಕ್ಕೆಗಳೂ ಎಂದು ಮುಂದಾದ ಬೇರೆ ಸಂಪನ್ಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಸಂಪನ್ಯಯ ಬೇರೇ ಏಕೀಭವಗಳಾಗಿ; ಹಾಗಾದರೆ 'ವ್ಯಾಪಾರಿಕ ಶ್ರುತಿಯು ಶ್ರುತಿಪತಗಳಿಗಾಗಿ' ಎಂದು ಮೂಲವನ್ನು ಏಕೀ ಭರತನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿತ್ತು; ಪದ್ಯ, ಮಧ್ಯಮಗಳಿಗಿಂತ ಭೇತಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಭರತನಾದ ಸಂಚಯವನ್ನೂ ಚತುರಶ್ರುತಿಗೆ ಬೇರೇ ಬೇಕು ಆಗತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಉತ್ತರಿಸಲಾಗದ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳು ಎದುರಾಗುತ್ತವೆ. ಇದ್ದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಭಾರತೀಯ ವಾದದಿಂದ (ಅದರ ಮೂಲಾರ್ಥವು ಬೇಗ ಇರಲಿ) ಸಮಾಚೀನವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

'ಭರತಮುಖ ಪ್ರವೇಶನಮು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಹೇಳುವ' ಎಂದು ಮಾತಿನಿ ಇನ್ನೂ ಬೆಚ್ಚು ಸಮಾಜವಾದವ ಎರಡರೆಯ ಕಾರಣವನ್ನೂ ಕೊಡಬಹುದು :

ತೇರತ್ತಿಕಮೂತ್ರಕಾರನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಭರತಾಚಾರ್ಯನ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ವಾಕ್ಯವು ಭರತೋತ್ತರಕಾರೀನ ಮೂಲಕವಿಟ್ಟಿರುವ ಮಿಕ್ಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದುವೇನಂದರೆ ಅವರನ್ನು ಮುಖ್ಯ ಭಗವತ್ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಗೌರವಿಸಿ, ಪೂಜಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕನಕಮಾತುಲಾ, ನಾಟಕ, ಕಾವ್ಯ, ಭರತನನ್ನು, ಗೀತೆ, ವಾದ್ಯ, ಶ್ರುತ್ಯ ಮುಂತಾದ ಅನೇಕ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಭರತನನ್ನು ಉದ್ಘಾತನಾದ, ಪರಿಶೀಲನ, ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟು, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಬೇರೊಬ್ಬನಿರಬಹುದು. ಈ ಬಹುಪ್ರಚಾರದ ಕಾರಣ ದಿಂದಲೇ, ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಪಂಥ, ಪ್ರಾಂತ್ಯ, ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಭಾರತೀಯ ಮೂಲಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಪಾಪಾಪಕರಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು; ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತನ, ಅರ್ಥವ್ಯಾಪ್ತನು ಬೇರೆಯೊಬ್ಬನಿಗಿತ್ತು. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನಾದ ಮಾತೃಗುಪ್ತ, ಕಂಕುಕ, ಶೀಲಭರತಾಚಾರ್ಯ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಮುಂತಾದವರು ಹೀಗೆ ಭಾರತೀಯ ನಾಟಕಾತ್ಮವನ್ನು ವಿವಿಧವಾಗಿ ಪರಿಚಯವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

3. ನಾವು ಸ್ವಶ್ರುತಿಪ್ರವೇಶನಾತಿಶಯವಿವರಿಸಿದಾಗಲೇ ಪ್ರಕರಣ

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದವೆ ಕೆಲವು ಸಾಮಾಂತರಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಪಾಠು ಬಳಸಿದ ಮಾತೃಕೆಯನ್ನಿರುವ ಪಾಠಕ್ಕೂ ಇವು ಪೂರ್ವಭಾಗವೆಂಬುದು ಬಳಸಿದ ಪಾಠಕ್ಕೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅಭಿನವಪ್ರಸಾದಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇವೆಂಬಾಗಿ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವೇ ಮೂಲಭಾಗ ರೂಪಿತವಾದುದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗದು.

ಇವರ ಪ್ರಸ್ತಾವನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಮಾಡುವೆವೆಂಬುದೇ ಪಾಠಾಂತರಗಳು ಮುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡಂತೆಲ್ಲಾ, ರ್ಪುಠಿನಿರ್ದಾರಣದ ತಂತ್ರ, ಪ್ರಯೋಜನಗಳೂ ರ್ಪುಠಿನಿರ್ದಾರಣದ ಕಲ್ಪನೆಗಳೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತಾ ನಡೆದಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿಯಾದರೂ ಗಮನಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ: ಕಾರ್ಪುರದೀಪನ ರ್ಪುಠಿನಿರ್ದಾರಣದ ತಂತ್ರ, ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನಗಳ ಅಂಶ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ, ರ್ಪುಠಿನಿರ್ದಾರಣದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಕುರಿತ ಭಾರತೀಯ ಪಾಠವು ಮಹಾಭಾರತ (ಅದು ಮಹೇಗೋತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದು ಉದ್ಯೋಗವೇ ಅಗದ್ದರಿ) ಹೀಗೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದೆಯೆಂದು ಮೇಲಿನ ಅಡಿ ದೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ (99-107) ಈಗಾಗಲೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯವಾಗಿ ಎರಡು ವಿವೇಕಗಳನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಿಸಿಗೆ ಮೊದಲು ಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಬೇಕಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿನ ತಂತ್ರ ಸೂಚನೆಯ ಎಂಬ ಪಾಠವು ಉಪಲಬ್ಧ ಅಕರಗತ್ಯ ಒಂದು ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಮಹಾಭಾರತ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನೂ ತಂತ್ರ ಸೂಚನೆಯ ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪಾಠವೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಪ್ತಿಸೂಚನೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಪಾಠವು ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಉಪ' ಎಂಬ ಉಪನಿರ್ದೇಶದ ಸಮಾಪ್ತಿಸೂಚನೆಯ ಅರ್ಥವೇನೂ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಎರಡನೆಯವಾಗಿ 'ವಿಶ್ವಕರ್ಮವ್ಯಾ ಭವತಿ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಶಂಕಾರ, ಕೀರ್ತಿದೇವರ ಸ್ವೀಕೃತವಾದ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾದ ಪ್ರಸ್ತುತವು ಪಾಠವೆಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವಾದ ಸೂಚನೆಯ ಹೇಳುವ 'ಭ' ಮಾತೃಕೆಯೂ ಬೃಹದ್ವೀರಿಯೂ 'ವಿಮಂ ರ್ಪುಠಿನಿರ್ದಾರಣ' ಭವತಿ' ಎಂಬ ಪಾಠವನ್ನು ಹೀಗೇನಿಸಿದೆ. ರ್ಪುಠಿಯನ್ನು ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಶೋತ್ರಗಳನ್ನು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಯಾವ ರೂಪದ ಅಂಗವಾದರೋ ಅದೇ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಹೀಗನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನ ಸಮಾಪ್ತಿಯೆಂಬುದು 'ವಿಶ್ವಕರ್ಮ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇದುವಾಸ್ತವಾರ್ಥವಾಗಿ ಅಳಿದು ಹೇಳುವುದಾದರೆ—ಅಳಿದು ಹೇಳುವ—ಪ್ರಮಾಣವೆಂದೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿನ ಅರ್ಥ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು 'ಪಂಚಮವಿಶ್ವಕರ್ಮವ್ಯಾ ಭವತಿ' ¹⁰ ಎಂದು ಇದನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿದನು. ¹¹ ಈ ಸಾರಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಬೇಕಾದರೆ 'ಪಂಚಮವಿಶ್ವಕರ್ಮ—ಯನ್ಯಾಃ ರ್ಪುಠೀಃ ಪದ್ಯಗ್ರಾಮಕಃ ಚತುಃಪ್ರತಿಶೋ ಮಂಚನೋ ಅಪದ್ಯಕಃ ಭವತಿ, ಸ್ವೀತ ಸದ್ಯಸ್ಯದೀರ್ಘೋ ಅಪದ್ಯಕಃ ಭವತಿ' ಅಥವಾ 'ಪದ್ಯಗ್ರಾಮಕಸ್ಯ ಚತುಃಪ್ರತಿಶೋಮಂಚನಸ್ಯ ಯಾ ಪದಮಾಪ್ರತಿಃ ಅಪದ್ಯಕಃ ಭವತಿ ಸ್ವೀತ ಸದ್ಯಸ್ಯದೀರ್ಘೋ ಅಪದ್ಯಕಃ ಭವತಿ' ಎಂದು ಇದನ್ನು ಅನ್ವಯವಾದವೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹೇಗೋತ್ತರವಾರ ವಾದರೋ ರ್ಪುಠಿಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಒಂದು ಅರ್ಥವಿತ್ತಾದುದನ್ನೇ ಮೂಡಿಸುತ್ತದೆ: 'ಪಂ ವಿಶಿವಲಾಭೋ ನಾಸ್ತಿ, ಉಪ್ಪನೀಚಮಾತ್ರಪ್ರತಿಶೋ'. ಇದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಉಪಲಬ್ಧ ಅಕರದಲ್ಲಿಯೂ ದೊರೆಯುವುದು 'ದ್ವೇ ದ್ವಯೋಃ' ಎಂದು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸದ ಎಲ್ಲಾ ಸಾರಣಿಗಳೆಂಬುದು ಒಟ್ಟು ಬರುವ ರ್ಪುಠಿಗಳನ್ನು ಎರಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಭರತೋಕ್ತವೆನ್ನುವ ಪಾಠವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಾಠಾಂತರಗಳು ಏಕೆ ಇವೆ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತನಾಧ್ಯಾನ ರ್ಪುಠಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಉಕ್ತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದಾದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿತ್ತಾದುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ರ್ಪುಠಿ ಸ್ವರಗಳ ಪದ್ಧತಿ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅವನು ಮಾಡಿರುವ ವಿವೇಚನೆ ಯನ್ನು ರ್ಪುಠಿ ಪರಿಚಯಿಸಲಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ರ್ಪುಠಿನಿರ್ದಾರಣವನ್ನು ಬೇಕಾದಾಗ ಭರತನಿಂದ ಅವನು ತನ್ನ ರ್ಪುಠಿಧಾ

3. ಸಾಧನಾಧಿಪತ್ಯವಿಶ್ವಕರ್ಮವ್ಯಾ ಭವತಿ ಸ್ವರಯಃ

ವಿಶೇಷವಿಂದ ಯಾವ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಇದು ವಾರ್ಷ್ವದೇವತೆಯನ್ನು ಬೇರೆ ಪ್ರಭಾವಗೊಳಿಸಿ, ಎಂದಿಷ್ಟು ಮಾತ್ರ ಪರಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೊಳಿಸುವರು.

ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಕೃತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೇಳಿಕೊಳ್ಳು ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವನ್ನೇ ಅನುವು ಬಿಡಲು ಬಳಸಿ ಅನಂತರ ಅದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾದ ಪಾರಭಾಷಿಕಾರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ವಿಶೇಷವೆ 'ಕೃತೇ=ಕೃತ್ಯೈಶ್ಚ ಸ್ವಾತ್ಮೈಶ್ಚ ಯುಕ್ತಃ' ಎಂಬ ಕವಿವಾಕ್ಯವಾದಿಂದಲೇ ಕೃತಿವಿವರಣೆಗೆ ಪ್ರಾರಂಭವನ್ನು ಅನುವು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಮುಂದಿನ ವಾಕ್ಯವನ್ನೇನೇ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ನಿಶ್ಚಯವಾದ ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣ ನಾಗಾಂತರವೇ ಕೃತಿ ಎಂಬ ಬೋಧೆ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದು. ಇದನ್ನು ಮುಂದಿರುವುದಾಗಿದೆ. ಒಳಗೆ ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಕೃತಿವಚನದಿಂದ ಸೂಚಿಸಬೇಕು ಇಲ್ಲಿ. ಭವತೇನ ಕೃತಿಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೃತಿವಿವರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಅಂತಿಮವಾದ ರೂಪವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಪ್ಪಿಸಿ, ದತ್ತಿಬಲವುಂಟಾದುದು. ವಿಶಾಖಾಚಾರ್ಯರು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದು ಈ ಮೊದಲನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಪಡೆದಿಲ್ಲ. ಇವರಿಬ್ಬರೂ 'ಕೃತಿ' ಛಾತುವಿನ ಅರ್ಥವಾದುದಕ್ಕೆ ಕೃತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ಕೃತಿ ಎಂಬ ಕೃತೃ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅಕ್ಷರವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮೊದಲು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದಾಗಿ, ಅದೂ ಆದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಕವಿವಾಚಿನಾರ್ಥವಾಗಿ, ಪಡೆದಿದ್ದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನಿಂದಲೇ. ಭೃಗುವು ಕೃತೃತ್ವ ಮಂವತ್ಯುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ (ಕಂಠಿಯ, ಆಧಾರ ಕಂಠದ) ಅಯತತ್ವ ಮತ್ತು ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಿಂದ ಯಾವ ಅಂತರವು ವಿಶೇಷವೆಂದು (ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಂಗವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು) ಅವಮೋಘವಾಗಿ, ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಯಾವ (ಅಂತರ) ಅಂತರವಿಲ್ಲವೆಂದೇ ಆದೇ ಕೃತಿ :

ಎನಂ ತೀವ್ರಮಂವತ್ವವೇತುಂಭ್ಯಾಂ ಮಾರ್ಗವಾದಯತತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಯದಂತರಂ ಯೋ ವಿಶೇಷಾವಬೋಧಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ನಿಶ್ಚಾಯಕಂ ಯಸ್ಯಾಃ ಸಾ ಕೃತಿಃ |¹²⁰

ಹಿಂದಿನ ಭೃಗುವಿನಿಂದ ಸಾಧನವಾಗಿತ್ತು ಎನ್ನಲಾದ ಕವಿಮೆಯಾಗುವುದರ ಅರ್ಥವು ಬೇರಾಗುವುದರ ಮೂಲಕ ತೀವ್ರಮಂವತ್ಯುಗಳಿಂದ ದೊರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದುದು (ಭವತೇನ) ತೋರುವುದೆಂದೇ ಆದೇ ಕೃತಿ :

ಪ್ರಾಪ್ತವತ್ಯು ಭೃಗೋರ್ಯೋಲಕ್ಷಣಂ ಯಾವತಾ ತೀರ್ಣಾಭಿಲೇಖ ಯಾ ತೀವ್ರಮಂವತ್ಯುನಾ ರೂಪೀಣ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಸಾ ಕೃತಿವಿವರಣಾ |¹²¹

ಇದು ಸಾಮಾನ್ಯಗೋಚರವೇ ಆಗಿರುವುದನ್ನು ಪರಮಾಣು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕವಿಮೆಯಾದ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಬೇರೇನಿಲ್ಲ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದಾಗಿ ಇದು : ಎಂದರೆ ಸ್ವರಗೋಧ್ಯಾಯ ಎಂಬುದಾಗಿ ಅರ್ಥವು ಇರುವುದು. ಅದರಿಂದ ಭವತೇನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಎಷ್ಟುಬೇಕೋ ಕೇವಲ ಅಷ್ಟುಮಾತ್ರವಿರುವ ಕಠಿಣವಾದುದೇ ಕೃತಿ. ಇದನ್ನು (ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ) ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ :

ಯಸ್ಯಾಂ ಪರಮಾಣುತೋ ಽಪ್ಯುತ್ಸರ್ವಾರ್ಥವೋ ವಾ ಭವೇದ್ ಭವೇದೋಪಪತ್ತಿಃ ಸಾ ಕೃತಿಃ |¹²²

ಸಾಮಾನ್ಯ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಬಹು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ ಅಂತರವೆಂದು ಅವನು ಪುನಃ ಒಪ್ಪಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಅತಃ ಏವ ಯತೋಪಪತ್ತಿರ್ವಾರ್ಥವೋ ನ ಕೌಶಿಲ್ಯ ಭೃಗೋನಾಂ ಗ್ರಹಣೀತೇ ತತ್ಪ್ರಕಾರ ಕೃತಿವಿವರಣಾರ್ಥಃ " ವಿಶ್ವಕೋಶದಂತೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ |¹²³

ಪ್ರತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದುದನ್ನು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಲು ಎಲ್ಲಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣವಿದ್ದಾಗಲೇಬಂದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸೂಚನೆಯಿದೆ. "ವಿಶ್ವಕರ್ಮದಾತ ಸಂಬಂಧಿ" ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ವಾಚನಿಕ. ಇದನ್ನು ಅವನು ಹೇಳುವುದಾದರೂ ವೈದಿಕಸ್ವರಗಳಾದ ಉಪಾತ್ಮ, ಅನಿವಾತ್ಮ, ಸ್ವರತ, ಪ್ರಜಯ, ಕೈರೋವ್ಯಂಜನ ಮುಂತಾದ ಮತ್ತು ಸಾಮಾನ್ಯವಸ್ತುವುಳ್ಳವಾದ ಪ್ರಭವವಿವಿಧ ಅನಿವಾತ್ಮದ ಪದ್ಯಂತವಾದ ಏಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯದು ಅರಣಿಯದಿಂದ ಕೇವಲ ಅತಿ ಸಮಾಪದಲ್ಲಿವೆ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ವೈಯಾಕರಣನೊಬ್ಬನು ಅದರ ಮಾತನ್ನು ವೈದಿಕ ಗಾಯನದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಗಾಂಧರ್ವಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ಅದನ್ನು ಭರತೋಕ್ತಿಯ ಬೋಲೈನಲ್ಲಿ ಲೌಕಿಕ ಸಂಗೀತವಾತ್ಮಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದನು ಎಂದು ಪ್ರಮಾದಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದುದು.

ಪದ್ಯ, ರವಿಭ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಉಪಾತ್ಮ, ಮೂರು ಉಪಾಧಿಯಾಗಿ ನಿಯತ ಕೃತಿವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ ನಂತರ ಭರತನು ಕೃತಿನಿರ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರವಗಗೋಚರಕ್ಕೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಅಥವಾ ಅತ್ಯಂತ ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವಾದ, ಪರಮಾಣು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಯಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಹಾಗಾದರೆ ಮೇಲ್ಕಂಡ ನಿಯತ ಕೃತಿವಿಭಾಗವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾದರೂ ಹೇಗೆ, ಉಪಾಧಿವಿಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕೃತಿವಿಭಾಗದ ನೈಯತ್ಯವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ, ಎಂಬ ಶಂಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಮೂಡುವುದು ಸಹಜವೇ. ಇದನ್ನು ಪರಿಹರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಪಕನಿಗೆ ಅತ್ಯಧ್ಯವಾಗುವಂತಹ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಅವನು ಅಂಗಿಸಿದ್ದಾನೆ : ಇಂತಹ ನೈಯತ್ಯವನ್ನು ವಿಚಾರಣೆಯಲ್ಲಿ ದೂರ, ಸಮಾಪವೆಂದು ಅದನ್ನು ಹೇಳಿದ ವಿಭಾಗದಿಂದ, ಎಂದರೆ ತಂತ್ರಿಯ ಉದ್ದದಿಂದ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತನ್ನಲ್ಲಿ ಕೃತಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನೈಯತ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುವುದೆಂಬುದೇ ಈ ಮಾತು. ಕ್ರಿ. ಶ. ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಜಾತಿವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ (ಅಡೋಲಫ ಹೆಂಡೆರಿಂಕ ಸಂಗೀತ ಪಾಠಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ) ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ ಈ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವುದು ಎಂದೊಂದು ಪರ್ವಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾಗಲೇಬಂದು ಹೆಂಡೆರಿಂಕ ಸಂಗೀತೋಪಾಧಿ. ಅದರ ಇದನ್ನು ಕೃತಿನಿರ್ದೇಶಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜಕವೆಂದು ಅವನು ಎಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕೇವಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ, ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಮಾತ್ರವೇ, ತತ್ತ್ವವಿವೇಚನೆಗೆ ಅಸ್ಪದವಿಲ್ಲದೆ, ಹೇಳುವಂತಹ ಪ್ರಮೇಯದಿಂದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಆಗದು.

ಅಲ್ಲದೆ 'ಏನು ಸ್ವರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದವೆಂಬುದು' ವಾ ಯದಂತರಂ ಮಾದರ್ವಾಪಾಯತತ್ವಾದ ವಾ' ಎಂಬ ಭರತೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ 'ವಾ' ಎಂಬ ವಿಶ್ವಕೈ ಟಪುಕ: ಭರತನು ಉದ್ದೇಶವಿಟ್ಟ ಅರ್ಥಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮೇಲಿನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ಅಪಕರಣಗಳೂ ಮಾದರ್ವ-ಅಯತತ್ವಗಳೂ ಪರಸ್ಪರಾಧೀನವೆಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ, ಎಂದೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಅಸ್ಥಾಯಿವತ್ಯವಾದವುಗಳು, ಎಂದರೆ ಮಾದರ್ವ-ಉತ್ಪತ್ತಿಗಳೂ ಅಯತತ್ವ-ಅಪಕರಣಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಿತಗಳಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲಿ 'ವಾ' ಎಂಬುದರ ಪ್ರಯೋಜನ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಸ್ಪಷ್ಟವಿತ್ತದೆ. ಅದರ ಮಾದರ್ವದಿಂದಲೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಪರವರ್ತನಗಳು, ಅಯತತ್ವದಿಂದಲೂ ಉತ್ಪತ್ತಿಪರವರ್ತನಗಳು ಉಂಟು ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಹೇಗೆಂದರೆ, ಧ್ವನಿವಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅಪಕರಣವಾಗಿ, ಎಂದರೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಪದ ಸ್ಥಿತವಾಗಿ ಇಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ, ಚಲವಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಸ್ವರದ ತಂತ್ರಿಯ ಮಾದರ್ವ(ಸಡಿಲ)ವಾದರೆ, ಧ್ವನಿವಿಳಿಯ ಮತ್ತೆ ಚಲವಿಳಿಯ ಅಯಾ ಸ್ವರಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ-ಅಪಕರಣವಾದುದರಿಂದಲೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಚಲವಿಳಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಅಪಕರಣ (ಕುಗ್ಗು ವಿಕ್ರಿಯ)ವೆಂಬುದು

3. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಕೃತಿಸ್ವರಪಾತಿಕರಣವೆಂಬುದೇ ಪ್ರಕರಣ

ತೋರುತ್ತದೆ, ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಅಯಾ ಸ್ವರವು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೆಚ್ಚಾಗಿ (ಉತ್ಕರ್ಷಣಾ)ವೆಂಬುದು ತೋರುತ್ತದೆ
ಮೂಲಕ. ಇದೇ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಸ್ವರದ ತಂತಿಯ ಅಯತತ್ವ (ಬಿಗಿ) ವಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು
ಉತ್ಕರ್ಷಣಾಗಿದೆಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಅಯಾ ಸ್ವರವು (ಬಿಗಿ)ವಿದ್ದಾಗ (ಉತ್ಕರ್ಷಣಾ) ಅಪಕರ್ಷಣಾಂತೆ
(ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದಂತೆ) ತೋರುತ್ತದೆ. ಬೀಗೆ ಮಾರ್ಗವೇ ಆಗಿರೆ, ಅಯತತ್ವವೇ ಆಗಿರೆ, ಉತ್ಕರ್ಷ,
ಅಪಕರ್ಷಣೆಗಳ ಸ್ವರಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತವೆ:

ವೀಣಾವ್ಯಯ ಸ್ವತೇ ವಿಕಲ್ಪಾಂ ವೀಣಾಯಾಂ ತಂತ್ರಾಂಮುತ್ಯುಕ್ತಾಯಾಂ ಸ್ವರವ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಣಾ
ಪರಮ್ನಾಃ ಸ್ವರವ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಣಾಸ್ವರವ್ಯಾಪಕರ್ಷಣಾ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ | ತಸ್ಯೋತ್ಕ ಲಕ್ಷ್ಯಮಾಗ್ನಿಪರ್ವಣೀ ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯವೀಣಾ-
ಸ್ವರವ್ಯೋತ್ಕರ್ಷಣಾ ಲಕ್ಷ್ಯವೇಯೋ ಭವತಿ | ಅಯತತ್ವಾದುತ್ಕರ್ಷಣಾಪರ್ವಣಾ ಲಕ್ಷ್ಯೋಭವತಃ | ಏವಂ ಮಾರ್ಗ
ವಾದಸಿ ವೀಣಾವ್ಯಯಾಯುಕ್ತವೇವೇದಮುತ್ಕರ್ಷಣಾಪರ್ವಣಾ ದರ್ಶಯತುಂ ಯಥಾಸಂಖ್ಯಂ ತೇಶಾಂ ನಿರ್ವಾತಾಂ
ಮಾರ್ಗವಾಯತತ್ವಾದ್ ವೇತ್ಯುಕ್ತಮ್ |¹²⁰

ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವನು ಬೊರಬಿಳಲು ತನ್ನನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವನು ಬೊರಬಿಳಾರಾಃ
ಬೀಗಿಬಿಡಿದ್ದರೆ ಭರತನು ಇವನನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಬೀಗೆ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದನು: ಅಪ್ರತೋತ್ಕರ್ಷಮಾಯುಕ್ತ (ಅಪಕರ್ಷ-)
ಮಾರ್ಗವಾಧ್ಯಾಮಿಕಿ ಬಿಡಿಯಿತು |¹²⁰

ಮುಂದುವರೆದು 'ತತಃ ಪ್ರಮಾಣಂ ಶ್ರುತಿಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಪ್ರಮಾ
ಣವು ಶ್ರುತಿ ಕಾರಣವಾದ ಅಪಭಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಅದು ಮಾನವಸ್ವೀಕೃತವಾದುದಲ್ಲ.
ನಿತ್ಯವಾದುದು; ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ರೂಢಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಾಲಕಾಲಿ, ಕ್ಷೇಮಿಕಿ, ಸಾಮಾನ್ಯ, ಅದರ ಅಯಸ್ಸು
(ಎಂದರೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಾಲಾವಕಾಶ), ಸ್ಥಾನ, ಇಂದ್ರಿಯ ಎಂದು ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು, ಎಂದೂ ಅವನು
ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಶ್ರುತಿಯ ಬೀಗೆ ಅಭಿನಯ ಮಾಡುವ ಇವುಗಳನ್ನು ವಾದಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ
ಶಬ್ದದ ಬೀಗೆ ಮಾಡುವ ವಿವೇಚಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಒಮ್ಮೆಗೆ ನಿರಾಕರಿಸಿಬಿಡುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಮಾಣೀಕಿ ವರದ್ ನ ಕಾಲಕಾಲಾ ಶ್ರುತಿರ್ವಾಪಿ ನಾಪಾಂತೋಽಥ ಬಾಯುರ್ವ ಸ್ಥಾನಂ ನ ಕರಣಮಿತಿ
ವರಾಯತಿ | ತೇನ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣೋಚ್ಚನೀಚವಿಭಾಗೀಽ ಭೃನೀಶಾ ಶ್ರುತಿವಿತಿ ಚಾಪ್ಯಯಮ್ |¹²⁰

ಬೀಗೆ ವಿಕಲ್ಪತೆಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮಂಚಮದ ಅಪಕರ್ಷದಿಂದ ಹೇಳುವವೇರೆ ಶ್ರುತಿಕಂಪ್ಯಯ ಸ್ವರವಿವತ್ತು
ಬೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಾದಬೇಕೋ ಆ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ನಿವರಣವನ್ನು, ಎಂದರೆ ಯಾವುದರಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತರೂಪದಲ್ಲಿ (ವಿಷಯ
ಅಥವಾ ವಸ್ತುಗಳು, ಇಲ್ಲಿ, ಶ್ರುತಿಗಳು) ಕಾಣುತ್ತವೆಯೋ (ದೃಶ್ಯಂತೇ) ಆ ಉಪಾಯವನ್ನು ಬೀಳಲು ತೊಂದರೆ
ವ್ಯಾಪ್ತೆ. ಈ ಮಂಚಭರದಲ್ಲಿ ಪ್ರೀತಮವಿಭವಗಳುಪ್ರಮು ಶ್ರುತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭರತನು ಬಹುಕಾಲ
ಉದ್ದೇಶಿಸಿದಿರುವ-ಅಥವಾ ಉದ್ದೇಶವಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಅದು ಕಾಣದಿರುವ-ಮಹತ್ವದಾದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ
ಬಾರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹಿಂದಿನ ಭೃನೀಯಲ್ಲಿ ಬೈಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಎಂದರೆ ಉಚ್ಚನೀಚ ಭಾವದಿಂದ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು
ಉತ್ಕರ್ಷಣಾಪರ್ವಣಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಪರಮಾಣುವಿನಷ್ಟು ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ನಾಪಾಂತವೇ ಶ್ರುತಿ ಎಂದು
ಅವನು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು ನಿಮಿಷವಾಗಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದಾದರೆ ಬೀಗೆ ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಅಪಭಯ
ಉತ್ತರವನ್ನು ಕೊಡಲು ತೊಂದರೆಯಿಲ್ಲ. ಕಾತ್ಯಾಯನೀಯರಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷವು ಎಂದರೆ ಭಿನ್ನತೆಯು (ಉಪಾಪದ
ಣೆಗೆ-ವಿವಿಧ ಜಾತಿಯ ಮನುಷ್ಯರಲ್ಲಿನ ಭಿನ್ನತೆಯು) ಒಟ್ಟಾದಿಂದ ಮೊದಲ ನೋಟಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುವಂತೆ,
ಶ್ರುತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವ ಎರಡು ಭೃನೀಗಳು ರಕ್ತತೆಯಿಂದ ವಿಶೇಷವೆಂದು (ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ

3. ನಾಪಾಂತಶ್ರುತಿವೈರವಾಂತಿರೂಪದೈವತಕರ್ಷಣೋದೇಶ ಪ್ರಕರಣ

ಯಾಗ) ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ರಕ್ತ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ಎಂಬ ಮೂಲಾರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ, ವಿವಿಧ ಬಣ್ಣಗಳಿರುವ ಈ ಅಂಶಗಳು ವಿವಿಧ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣಾತ್ಮಕತ್ವಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆ, ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸುಲಭಗೋಚರಗಳು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಬಂದಿತು. ಇದು ಪ್ರತಿಜಾತಿಗಳನ್ನು ಕೂಡು ಮೇಲೆ ಮಾಡುವ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನೇ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಶಾಗಬ್ಲಡ್ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ರಕ್ತವೆಂಬ (ರೇಜನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಎಂಬ) ಭವ್ಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಸ್ವರತ್ವವು (ಪ್ರತಿಜಾಗರೂಕರೇ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿ ಗುಪ್ತಭಾವದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ) ಉಂಟಾಗುವುದಾದ ಸ್ಥಾನ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಶಾಗಬ್ಲಡ್ 'ಜಾತ್ಯಾಜಾತ್ಯಯೋಃ ರಕ್ತಯೋಃ ಬೋಧ್ಯವಾರ್ತವರ್ತವತೋ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಅಪ್ಯವ್ಯಕ್ತ, ಅರ್ಥವರ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕೆ ರಕ್ತ, ಧರ್ಮವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರಿದ್ದರೆ ಸಹ ಅವುಗಳಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷವು, ಎಂದರೆ ಭಿನ್ನತೆಯು ಗೋಚರವಿಲ್ಲದೆ ಎಂದು ಬೇಕಾದರೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ವಿಶಾಲಬಾಹ್ಯವು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು 'ಸಮಾಶ್ರಯತಯಾ ಸ್ವರತಾಃ (ಪ್ರತಯಃ), ಅಂತರ್ಗತಾತ್ಮಸ್ಯಾ' ಎಂದು ಎರಡು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾನೆ.¹² ಹೀಗೆ ಪ್ರಥಮವರ್ತವೇ ಗೋಚರವಾದ ಈ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಇಯತ್ತಿಯಿಂದ ಭಿನ್ನತೆಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ, ಈ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಕೊಳ್ಳುವ ಉಪಾಯವೇನೆಂದ, ವಿಶಾಗ್ರಚಿತ್ತದಿಂದ, ಪ್ರಯತ್ನಬಲದಿಂದ, ಹೀಗೆ ಭಿನ್ನವೆಂದು ಗೋಚರವಾಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ, ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ನಂತರ ಗಮನಿಸಿ, ಪುನಃ ಮೊದಲನೆಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅದು ಸಂಭಾಸುಬಲದಿಂದ ಭಿತ್ತಿಪಡುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅದಕ್ಕಿಂತ (ಇತ್ತು) ಹೆಚ್ಚು ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಪ್ರತಿಭವವರ್ತವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹದಿಂದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಾಗ ಅಭಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ಸಾರಣಿಗಳನ್ನೇನೋ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ: ಮೊದಲನೆಯ ಸಾರಣಿಯಲ್ಲಿ ಭಾವವಿಚಾರಗಳನ್ನು (ಚಲವಿಚಾರಗಳೇ ಬೋಧಿಸಿ) ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿಮಾಡುವುದು; ಎರಡನೆಯದು ಪ್ರತಿತೆಯ ಇಯತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಮೂರನೆಯದು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ; ನಾಲ್ಕನೆಯದು ಅರಣ್ಯ, ಐದನೆಯದು ಹನ್ನೆರಡನ್ನು. ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡು ಸಾರಣಿಗಳಿಗೆ ನಾಳು ಹೇಳಿರುವ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಗೆ ಬಿಡುವುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಾರಣಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ವರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ ಎಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ತಂತಿಯ ಉದ್ದ, ಬಿಗಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಅನ್ಯಸ್ವರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಹೆಚ್ಚು ಅನ್ವಿತವೂ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಸಂದರ್ಭೋಚಿತವೂ ಆಗುವುದೆಂದರೂ ಪ್ರತಿಜಾತಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಾಳು ಭರತೋಕ್ತಿಗಳ ಅಧಾರದಮೇಲೆ ಪಡೆದಿರುವ ಅನುಮಿತಿಗಳಿಗೆ ಅಭಿವರ್ತನಾತ್ಮನದಿಯೇ ಅನ್ಯತ್ರ ಪ್ರಪ್ರಸಮ್ಯುಕ್ತಿಯು ಬೋಧಿಸುವುದೆಂದರೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ನಾಳು ಹೇಳಿರುವ ಕರ್ತವ್ಯಗಳೇ ಸೂಕ್ತವಾಗುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ತಾನು ಪಡೆದ ಭಾರತೀಯ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲೆಳೆಸುತ್ತಾ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಬಾರಿ ಅಭಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿಯೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೂ ಸ್ಪೂರಿಸುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮೀರುತ್ತಾನೆ. 'ವೈದೀ ವೀಣೆ ತುಟ್ಟಪ್ರಮಾಣ-ತಂತ್ರಮಾಣಾ'ದಪದಂಜಮೂರ್ಧನೇ ಸವೇ ಕೃತ್ಯಾ' ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ತುಟ್ಟಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬುದು ದಂಡಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯವಾದ ಮಾತು ಎಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗುವುದನ್ನೇ. ಕೆಲವರು (ಕೇಶಿತ್) ದಂಡದಲ್ಲಿ ಸಮಾಪರೂಪಿಯ ಉದ್ದ-ಅಗಲ (ಮತ್ತೆಳೆತೆ)ಗಳು, ಆ ದಂಡಗಳಲ್ಲಿರುವ ತಂತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದಪ್ಪ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ತುಟ್ಟಪ್ರಮಾಣ, ಎಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆಂದು ಅವನೇ ಹೇಳಿ ಅದನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಪ್ರಮಾಣಂ ಅನಾಪರೇಣಾಹ್, ತಂತ್ರೀಣಾಂ ತುಟ್ಟತ್ವಂ ಸಂಖ್ಯಯಾ ಸ್ಥೈರ್ಯಾದಿವಾ ಲೇಶಿ ಲೇಶಿತ್ ¹³

ಆದರೆ ಅವನಪ್ರಕಾರ ವೀಣಾದಂಡಕ್ಕೆ ಈ ನಾಲ್ಕನ್ನೂ ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ಪುನರುಕ್ತಿಯೊಳವು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಇವುಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ವೀಣಾದಂಡಗಳಿಗಲ್ಲ, ವೀಣೆಗಳಿಗೆ, ಎಂದು ಈ ವಾಕ್ಯದ

3. ಸಾದಸ್ಯ ಸಪ್ರತಿಪ್ತರಜಾತಿಗಳುಳ್ಳವತೇಚ್ಯಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಬದುಪ್ಪಿಗೊಬ್ಬರಿಗೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕು : 'ತುಲ್ಯಪ್ರಮಾಣತಂತ್ರೈವವಾದನಂದಮೂರ್ಛಾಢೀಯಯೋವಿಗಾಣಯೋಃ ಸ್ತುಃ ತೇ ವೀಣೀ'

ಅತಶ್ಚತುರ್ಧಾಂವಲ್ಪುಃ ಪುನರುತ್ತಃ | ತಸ್ಯಾದಯಂ ವಿಗ್ರಹಃ | ತುಲ್ಯಪ್ರಮಾಣತಂತ್ರೈವವಾದನಂದಮೂರ್ಛಾಢೀಯಯೋವಿಗಾಣಯೋರಿತಿ ||¹⁰⁰

ಈ ಸಾಮ್ಯ(ತುಲ್ಯಪ್ರಮಾಣ)ವನ್ನು ಎರಡು ವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೀಗೆ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂಬುದನ್ನೂ ಅವನೇ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಮೂರ್ಛಾಢೀಯಾಂ ಚ ಪ್ರಮಾಣಕಂತ್ಯೈವ ಮಂಕವ್ಯಾ ದಂದಕಂತ್ರಾಧಿಸಾಮ್ಯಂ ಸ್ವರಸ್ವರೂಪಂ ನ ಭವತ್ಸಿ ಕೇವಾಪ್ಯಂಜನೇನ ಪೇನ ತಥಾ ಕರ್ತವ್ಯಂ ಯಜನ ಪ್ರಯೋಜನಿ ವಕವಿಂದಾ ಭಾಸೀತಿ |¹⁰¹

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ವಿಧ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಯಾವ ಅಂದದಲ್ಲಿಯೂ ಅದವಾಯಾ ಸ್ವರಗಳ ಸ್ವರೂಪವು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗದಿರುವ ರೀತಿಯ ದಂದ-ಕಂತ್ರಿಸಾಮ್ಯಗಳು, ಎರಡು ವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು (ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ) ಭಾಸವಾಗುವಂತೆ, ಉಂಟಾಗಬೇಕು. ಮೂರ್ಛಾಢೀಯವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಒಂದೊಂದು ಗ್ರಾಮಗಳೂ ವಿಶೇಷ ಮೂರ್ಛಾಢೀಗಳಂತೆ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಗಾಂಧಾರ ಗ್ರಾಮಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಮೂರ್ಛಾಢೀಗಳು ಎರಡಲ್ಲಿಯೂ ಉತ್ಪಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟಾಗ ಅಯಾ ಪದಸ್ವರವಾದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಅಂದದಲ್ಲಿಯೂ ಭವತ್ಸಿಯಿಲ್ಲದಿರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಅಸಂಭವವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಭರತನು ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮದ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೇ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ; ನಾರದನು ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮವು ಸ್ವರ್ಗಪ್ರಚಲಿತವೆಂದಾದರೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; ಭರತನು ಅದನ್ನೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನಾದರೂ ಗಾಂಧಾರಗ್ರಾಮದ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಒಗ್ಗಿರುವಾಗ ಈ ಗ್ರಾಮದ ಮೂರ್ಛಾಢೀಗಳನ್ನು ಅವರು ವಿವಕ್ಷಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಅದುದರಿಂದ ದಂದಕಂತ್ರಾಧಿ-ಸಾಮ್ಯಂ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಮೂರ್ಛಾಢೀಪದವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು, ಎರಡು ವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷ ಕಂಠಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯ, ಎರಡಲ್ಲಿಯೂ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದ ವಿಳ ಮೂರ್ಛಾಢೀಗಳು, ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ವಿಳ ಮೂರ್ಛಾಢೀಗಳು, ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಮ್ಯವು ಭಾಸವಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಹೊರಡಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಯಾವುದೇ ಅಂಶದಲ್ಲಿಯೂ ಅಯಾ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಭವತ್ಸಿ ಕೇವಾಭಾರದು ಎಂಬ ನಿಯಮವು ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯ. ಎರಡು ವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮವನ್ನು ಶ್ರುತಿಮಾಡಿದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಲದು; ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಇನ್ನೊಂದರ ಅಧಾರಸ್ವರವೂ, ಅದುದರಿಂದ ಇತರ ಸ್ವರಗಳೂ ಪದಸ್ವರವಾಗಿ ಉಚ್ಚವಿಳವಭಾವಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿನ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೇ ಪಡೆದಿರುವ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗೆಯ ಸಾಮ್ಯದಿಂದ ಶ್ರುತಿ ನಿದರ್ಶನವು ಯೋಗಕ್ಕೆ ವಿಫಲ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಅಯಾ ಸ್ವರಗಳು ಎರಡು ವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಭೃನಿಯನ್ನು ಅನ್ಯೂನಾಧೀವಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಎರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಧರಿಸಿದಾಗ ಅವುಗಳು ಒಂದೇ ಸ್ವರವಾಗಿ ಲೇಖನವಂತೆ, ಎರಡನ್ನು ಶ್ರುತಿಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಮಾತ್ರ, ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರವನ್ನು ಇಳಿಸಿ, ಹೀಗೆ ಇಳಿದ ಸ್ವರವನ್ನು ಭೃನವಿಳಿಯ ಅಯಾ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿ ಎಷ್ಟು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಇಳಿಸಿದ ಎಂಬ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದು. ಒಂದೇ ಕೆಂಪಮಾನವುಳ್ಳ ಸ್ವರವನ್ನು ಅನ್ಯೂನಾಧೀವಾಗುವಂತೆ ಹೊರಬೀರಿ ತಂಠಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಧ, ದಧ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಅಲ್ಪಸ್ವರ, ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದ್ದರೂ, ಏಕೆ, ಸಡಿಲಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಂಯೋಜಿಸುವುದರಿಂದ ಉಂಟುಮಾಡಬಹುದು. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಸುಲಭವಾದ ಮಾರಿಯೆಂದರೆ ಎರಡೂ ತಂಠಗಳ ದಧ್ರ,

3. ನಾದಸ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮೋತ್ತರಾಂತರೋದ್ಭವತರ್ಹಿತ್ವೋದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಉದ್ದ ಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಪತಿಯನ್ನು ಯಾವುದಾದರೂ; ಹಾಗೂ ಎರಡೂ ಗ್ರಾಮಗಳಿಂದ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಮೊಳಗಣೆ ಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರೂಪ ಪೂರ್ವಾಪರ ಸ್ವರಗಳೊಡನೆ ಅದೇ ಭಾವಗಳನ್ನೂ, ಅದೇ ಕಂಪನಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಪೋಷಣೆಗೆ ಒಳಪಡಿಸಿ ಪುನಃಮಾಡಿದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಮ್ಯವು ಸಿದ್ಧವೆತ್ತದೆ. ಇದ್ದುದರಲ್ಲಿ ಇದೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಅರ್ಥ. ಅವನು ಇಷ್ಟಪಟ್ಟೊಂದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೇ ಸರಿಯಾದ ಅರ್ಥಾನೆಂದು ಅತ್ಯವಿಶ್ವಾಸ ದಿಂದ ಹೇಳಬಹುದು. ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಅತ್ಯತ್ಯಂತಿಯಿಂದ ಪುನಃಪರಿಸ್ಥಿತ ಪ್ರಯೋಗ, ತಂತ್ರ, ಪರಿಣಾಮಗಳ ತತ್ವವೇ ಬಾಳೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಾಮ್ಯವು ಎರಡೂ ವಿಚಿತ್ರಗಳಲ್ಲೂ ಈ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಅಧಾರಭೂತವಾದುದು ಎಂಬುದಂತೂ ಅಲ್ಪಾರೋಪನೆಯಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಅಧಿನವಗುಪ್ತನು ಮೂಲಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಕಲ್ಪಿಸುವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸಿರುವುದು ಇದೇ ಪ್ರಯೋಗದ ಸಾರಭೂತವಾದ, ಅಪ್ಪುಗೊಟವಾದ (pivot) ಪಂಚಮದ ಅಪಕರಣದಲ್ಲಿ. ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥವು ಅವನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ 'ಪಂಚಮಪ್ರತಿರತ್ನಪ್ರಾಭವತಿ' ಎಂದಿದೆ. ಈ ಪಾಠವು ಐತಿಹ್ಯ ವಾಸ್ತವ ಯಾವ ಉಪಲಬ್ಧ ಮಾತೃಕೆಗಳಿಂದಲೂ ಮಹಂಗೋಷ್ಠ್ಯ ತಪಾಲದಿಂದಲೂ ಸಮರ್ಥವಾಗಿದ್ದು. ಹೀಗೆ ಬಹುಸಮ್ಮತವಾದ 'ವಿನಂ ಪ್ರತಿರತ್ನಪ್ರಾಭವತಿ' ಅಥವಾ 'ವಿಕಪ್ರತಿರತ್ನಪ್ರಾಭವತಿ' ಎಂಬುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಈ ಅಪರೂಪವಾದ ಪಾಠವನ್ನು ಅವನು ಸ್ವೀಕರಿಸಲು ಕಾರಣಗಳೇನಿರುವವು ಅವನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. 'ಪಂಚಮ- ಪ್ರತಿರತ್ನಪ್ರಾಭವತಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗಾದರೂ ಪಂಚಮದ ಪ್ರತಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದಿದ್ದೇ ಸಹಜವಾಗಿ ಸ್ಪೂರಿಸುವ ಅರ್ಥ. ಇದಕ್ಕೆ ಅವನು ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಬಹಳ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ; ಪಂಚಮದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕಡಿಮೆ ಯಾದ ಪ್ರತಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶೀಘ್ರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಇದನ್ನು ಓದಬೇಕೆಂದು ಅವನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

ತದಾಚ ಪಂಚಮಪ್ರತಿರತ್ನಪ್ರಾಭವತಿ ಸರ್ವಸ್ವರೀಭ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ | ೧೨

ಈ ಮಾತಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಇದು ಸಾಧ್ಯ: 'ಯಸ್ಯಾಃ ಪ್ರತಿಶೇಃ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮಿಕಃ ಚತುಃಪ್ರತಿಶೇಷಮೋಃ ಚಪ್ರಾಭವತಿ ಸೈವ ಸರ್ವಸ್ವರೀಭ್ಯೋ ಅಪ್ರಾಭವತಿ' | ಅಥವಾ 'ಪದ್ಧ- ಗ್ರಾಮಿಕಸ್ಯ ಚತುಃಪ್ರತಿಶೇಷಮಸ್ಯ ಯಾ ಪರಮಾ ಪ್ರತಿರತ್ನಪ್ರಾಭವತಿ, ಸೈವ ಸರ್ವಸ್ವರೀಭ್ಯೋ ಅಪ್ರಾಭವತಿ' | ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಅನ್ವಯಮಾಡಲು ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪಂಚಮದ ಅಪಕರಣವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಹೀಗೆ: ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಮದ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಅಪಕರಿಸಿ (ತದ್ಗುಲಕ ಅದನ್ನು) ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಅದೇ (ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ) ಪಂಚಮದ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವುದರಿಂದ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದ(ಪಂಚಮ)ವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು:

ತಯೋರಧ್ಯತರಾಂ ಪಂಚಮವ್ಯಾಪಕವೇ(? ಕರ್ಣಾತ್) ಪ್ರತಿಂ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮಿಕಿಂ ಕೃತ್ವಾ ಪಾಮೇವ ಚ ಪಂಚಮಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪರವಾತ್ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮಿಕಿಂ ಕುರ್ವಾತ್ | ೧೩.೧೩

ಇಲ್ಲಿ ಇಳಿಸಿರುವುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ವಿರಿಸಿ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮಪಂಚಮವನ್ನೇ ಪುನಃ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಪಂಚಮಪ್ರತಿರತ್ನ- ಪ್ರಾಭವತಿ, ವಿನಂ ಪ್ರತಿರತ್ನಪ್ರಾಭವತಿ, ವಿಕಪ್ರತಿರತ್ನಪ್ರಾಭವತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯದಬ್ಧಿ? ಈ ವಿರೋಧಕ್ಕೆ ಸಮನ್ವಯಮಾಡಲೇಬೇಕು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಪಕರಣ ವಾದ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸಮಾಚರಣವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅವನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಕಾಲಬದ್ಧವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವ 'ಪಾಮೇವ ಚ ಪಂಚಮಸ್ಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪರವಾತ್'

3. ಸಾಪ್ತಾಕಪ್ರತಿಪ್ರಕಾಶಕುಲದೈವತರ್ಷಿಚ್ಛಂದೋದನ ಪ್ರಕರಣ

ಪದ್ಯಗ್ರಾಮಿಕೀಂ ಕುರ್ವಾತ್' ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನೇ ಮೊದಲನೆಯದೇ ಹಾಗಿದೆ. 'ಪಂಚಮಪ್ರತಿರಹ-
ಕೃಷ್ಣಾ ಭವತಿ' ಎಂದು ಅಪರೂಪವಾದ ಪಾಠವನ್ನು ಅವನ ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರಮಾತೃಕೆಯು ಒಳಗೊಂಡಂತೆ 'ಪಾಮೇವ
ಚ ಪಂಚಮಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯುತ್ಪನ್ನವಶಾತ್' ಪದ್ಯಗ್ರಾಮಿಕೀಂ ಕುರ್ವಾತ್' ಎನ್ನುವನ್ನು ಪಾಠವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರ-
ಲಿಲ್ಲವೇನೋ! ಈ ಪಾಠವು ಮೂಲಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬೇಕುಬಹುದಾದ ಅರ್ಥಾಂಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದ
ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ವಿರೋಧಾಭಾಸವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮಾತೃಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದಿರಲ್ಲಿಟ್ಟು
ನೆಂದು ಭಾವಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಭಾರತೀಯ ಮೂಲಪಾಠಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಬೇಕಾದ ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವನ್ನು
ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬೀಜದೊಳದ ಇದೊಂದು ಉಕ್ತಿಯಿಂದ ಬಹು ಮುಖ್ಯವೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವೂ ಆದ ಸಾಮಾನ್ಯ
ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಭರತೋಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವ ರೀತಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಎಷ್ಟಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪುನಃ
ವಿಸ್ಮರಿಸಬೇಕಾದುದಿಲ್ಲ.

'ಪಾಮೇವ ಚ ಪಂಚಮಸ್ಯ ಶ್ರುತ್ಯುತ್ಪನ್ನವಶಾತ್' ಎನ್ನುವ ಭರತೋಕ್ತಿಗೆ ಹೀಗೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾಡ
ಬಹುದು: ಉತ್ಪನ್ನ ಎಂದು ಚಲವೀಣೆಯ ಪಂಚಮವು ಆದೇ ಚಲವೀಣೆಯ ಇತರ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಬೋಲಿಸಿದಾಗ
ಉತ್ಪನ್ನವಶಾತ್, ಎಂದರೆ ಬೆಚ್ಚಗಿರುವಂತೆ, ಮಾಹಬೀಳು. ಆಗ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮಕ್ಕೆ ಇಳಿದ
ಚಲವೀಣೆಯ ಪಂಚಮಕ್ಕೆಗೂ ಬದಲಾಯಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದು ಬೆಚ್ಚಗಿರುವಂತೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡದೆ ಉಳಿದ
ಸ್ವರಗಳು ಕಡಿಮೆ(ಅಪಕರಣ)ಯಾಗಬೇಕಷ್ಟೆ. ಎಷ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಾಗಬೇಕು? ಪದ್ಯಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮಕ್ಕೆ
ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮವನ್ನು ಏರಿಸಿದ್ದರೆ ಎಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣವು ಬೇಕಾಗಿತ್ತೋ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉಳಿದ
ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ಇಳಿಸಬೇಕು. ಆಗ ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಗ್ರಾಮವೇ ಪುನಃ ನೆಲೆಸುತ್ತದೆ.
ಹೀಗೆ ಧ್ರುವವೀಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪದ್ಯಗ್ರಾಮವೇ ನೆಲೆಸಿದ್ದರೂ ಎರಡು ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ಇರುವ ಪಂಚಮಗಳನ್ನು ಹೋಲಿಸಿದರೆ ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಮವು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ;
ಅಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲ, ಈ ಅಪಕರಣದ ಫಲವಾಗಿ ಚಲವೀಣೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಆಯಾ ಸ್ವರಕ್ಕಿಂತ
ಹೀಗೆ (ಏನು) ಒಂದು (ಏಕ) ಶ್ರುತಿಯಷ್ಟು ಅಪಕೃಷ್ಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹಿಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ 'ಪಂಚಮಪ್ರ-
ತಿರಹಕೃಷ್ಣಾ ಭವತಿ', 'ಏವಂ ಶ್ರುತಿರಹಕೃಷ್ಣಾ ಭವತಿ', 'ವಿಕೃತಿರಹಕೃಷ್ಣಾ ಭವತಿ' ಎಂಬ ಎಲ್ಲಾ ಪಾಠಾಂತರ
ಗಳಿಗೂ ಸಮಾಚೀನವೂ ಸಮಾಧವೂ ಆಗಿರುವ ಅರ್ಥವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿದಂತೆ ಭಾರತೀಯ
ಮೂಲಗ್ರಂಥದ 'ಮಾರ್ಜಾಪಾಪಾಯತತ್ವಾದ್ ವಾ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ 'ವಾ' ಎಂಬ ವಿಕಲ್ಪಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಜವದಿಂದಲೂ
ಉತ್ಪನ್ನವಶಾತ್‌ಗಳೂ, ಅಯತತ್ವದಿಂದಲೂ ಉತ್ಪನ್ನವಶಾತ್‌ಗಳೂ, ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿವೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವಾದ
ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗಿ. 'ಸರ್ಗ ಸ್ವರೀಚ್ಛ ಇತಿ ಲೇಖಃ' ಎಂದು ಅವನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡದಿದ್ದರೆ ಮೂಲ
ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಮ (, ಏಕ, ಏವಂ) ಶ್ರುತಿರಹಕೃಷ್ಣಾ ಭವತಿ' ಎನ್ನುವ ಮಾತು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಾರ್ತಕ
ವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಪಾಠವು ಇನ್ನೊಂದು ಅನಿಶ್ಚಿತವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇದುದರಲ್ಲಿ ಇದನ್ನೇ ಸರಿಯಾದ
ಅರ್ಥವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಆಶಾಸ್ತ್ರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅತಿಶ್ರುತಿಸುವಂತೆ
ಹಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರವೆಂದು ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ದೊಡ್ಡ ಮೈರಿಗಿಟ್ಟನ್ನು ನೆವಲು ಮತ್ತು
ದಿಗ್ವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ವಾ ಏವಂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಭರತಮುಖ್ಯವೂ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ನೆವಲಿಗಲು ಪದ್ಯ-
ಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದಾನೆ. 'ಪದ್ಯಗ್ರಾಮಾಂತರೇ ಕಾಶ್ಯೇ', 'ಪಂಚಮಸ್ಯ
ಶ್ರುತಿಂ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮಿಕೀಂ ಕೃತ್ವಾ', 'ಪದ್ಯಗ್ರಾಮಿಕೀಂ ಕುರ್ವಾತ್' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಭಿರಾಧರದ

3. ಸಾಮಾನ್ಯವಶ್ರುತಿಸ್ವರಪಾತಿಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬುದೊಂದರ ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವ ಸಾಧಕವು ಪದ್ಧಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿನ ಸ್ವದಮ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯ-ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪದ್ಧಗ್ರಾಮವೆಂದೂ ಮಧ್ಯಮ-ಗ್ರಾಮವೆಂದೂ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಸ್ವದೇಶಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಸಂಚಿತ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಧ್ರುವವಿಣಿ ಮತ್ತು ಚಲವಿಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಿ, ಎಂದರೆ ಎರಡು ವಿಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲು ಪದ್ಧಗ್ರಾಮವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ನಂತರ ಚಲವಿಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವನ್ನು ಶ್ರುತಿಮಾಡಿಕೊಂಡು, ಎರಡರಲ್ಲಿರುವ ಪಂಚಮಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಹೋಲಿಸಿ ನೋಡಿದಾಗ ಯಾವ ಅಂತರವು ಗೋಚರವಾಗುವುದೋ ಅದನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಭರತಮುನಿಯು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಎಂದರೆ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿನ ಸ್ವದಮ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಪೂರ್ವಸಂಚಿತ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮೇಯವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅದರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಸ್ಥೆಯು ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡುವವನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಲ್ಲ. 'ಪಂಚಮಸ್ವಾತಕರ್ವಾತ್' (ಅರ್ವವೇ ?) ಶ್ರುತಿ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮಿಕೆಂ 'ಕೃತ್ಯಾ' ಎಂದರೆ 'ಪಂಚಮದ (ಕಡೆಯ) ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ (ಹೀಗೆ ಅದನ್ನು) ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವನ್ನಾಗ ಮಾಡಿ' ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವನು ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಹಾನಿ ಹಿಂದೆ ಪರಮಾಣುವಿನಂತಹ ಪ್ರಮಾಣ, ರಕ್ಷಿಸರ್ವತ್ವ, ಉಚ್ಛ್ರೇಷ್ಠ ಭಾವದಿಂದ ಪ್ರಾಪ್ತನ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದವು ಕನ್ನಡಾಂತರವನ್ನು ಪದ್ಧಗ್ರಾಮ ಪಂಚಮದಿಂದ ಕಳೆದರೆ ಯಾವ ಪಂಚಮವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅವನು ಅನುಭವವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ಅಪರಸಾರಣಾ ಧ್ರುವತಸ್ತಾನೀಯಾ ವಿಶಾ ವೀಣಾಯಾಮಪರೇಷ್ಯಂ ಪಂಚಮತಂಪ್ರೀ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರಂ ತಿಥೀತಿ ಕಾರ್ಯಾ | ತದಾ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮೋ ಜಾಯತೇ |¹¹²

ಹೀಗೆ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದ ಪೂರ್ವಸಂಚಿತಜ್ಞಾನವೊಂದೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಕು. ಶ್ರುತಿಯ ಜ್ಞಾನವು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವೆಂಬುದನ್ನು ತಾತ್ಪ್ರೀಕವಾಗಿ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರವೇಶದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಅರಿವು ; ಭರತನಲ್ಲಿಯಾದರೋ ಮಧ್ಯಮ-ಗ್ರಾಮದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಅರಿವು. ಹೀಗೆ ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಥಗಳು ವಿಪರೀತವಾಗಿದೆ. ಇಬ್ಬರ ಮಧ್ಯಮ-ಗ್ರಾಮದ ಸ್ವದಮ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಪರೀತಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಭಿರ್ದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಖಾಫಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲವಲ್ಲ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಇಲ್ಲಿ ಏಳುತ್ತದೆ. ಭರತನಾದರೂ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮವನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವನ್ನು ಅದರ ಪಂಚಮವಿಶ್ವತಿಯಿಂದ ಪಡೆದಿದ್ದರೂ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ವದಮ್ಯ ವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಅದರ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಸಾಧಕರಿಗೆ ಇದ್ದದ್ದೆಂದೂ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮೇಯವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಈ ನಿರರ್ಥಕವು ನಿರರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಭರತಮುನಿಯು ಸಮಕಾಲೀನ ಸಂಗೀತಕಾಪ್ರಜೆಜ್ಞಾನಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇದನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು. ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಸ್ಥೆಯ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ವದಮ್ಯ ವಸ್ಥೆಯ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ನಿರರ್ಥಕವೇ ಆಗಬೇಕು, ಎಂದರೆ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮವನ್ನು ಕೆಲವು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ನೂತನರಿಗಿಂದ ಅನುಮತಿಯನ್ನಾಗಿ ಪಡೆಯಬಹುದು. ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಅಧಿಕಾರಿತ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಅರ್ಥವು ಎನ್ನುವವ್ಯಕ್ತವಸ್ಥೆಗೆ ಅವನ ಶ್ರುತಿಭಿರ್ದರ್ಶನದ ಪಂಚಮವು ದೂಷಿತವಾದರೂ ತತ್ಕಾಲ. ಪ್ರಸಿದ್ಧಲಕ್ಷ್ಯಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಭರತನು ಎರಡು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದರೆ ಅವನು ಒಂದನ್ನೇ ಆಧರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾದ ಈ ಪ್ರಶ್ನಾತ್ಮಕ ಪಂಚಮದ ಸ್ಥಾನವೇನೆಂಬುದನ್ನು ಅನುಮತಿಯಿಂದಲಾದರೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವದಮ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ಮಧ್ಯಮಭಾವ, ಪಂಚಮಭಾವಗಳೆರಡರ ಬೆಂಬಲವಿದೆ ; ಅಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಸ್ವರಗಳ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಮಟ್ಟಿಗಾದರೂ ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳಲು ಯಶ್ಯವಿಲ್ಲವು. ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದ

3. ಉದಾಹರಣೆಪ್ರತಿಪದ್ಧಗ್ರಾಮಿಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಕರಣ

ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳಕಾಲ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗದೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡುಬಂತು. ಆದರೆ ಮಧ್ಯಮ ಗ್ರಾಮದ ಲಕ್ಷಣವು, ಎಂದರೆ ಅದರ ಶಬ್ದಮದ ಸ್ವಾಭವ ಬೇಗ ಅಗಾಧ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಯಿತೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು.

'ಸರ್ವಸ್ವರೀಭ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ' ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಸಾರಣಾಶ್ರೀಯಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಮವನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು 'ಶಬ್ದಮು ಶ್ರುತಿದವಕ್ಯಪ್ತಾ ಭವತಿ' ಎಂಬ ಭರತೋಕ್ತಿಗೆ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬೃಹದ್ದೇಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ, ಮತಂಗೋದ್ಯೋತನಾದ ಭರತೋಕ್ತಿ ಎಂದೇ ಬೇಕುಮಾಡುವಷ್ಟು ಸದ್ಭರವಾದ ಪಾಠದಲ್ಲಿ, ಪರೋಕ್ಷವಾದ ಒಂದು ಸಮರ್ಥನೆಯು ಮೊದಲುಂಪುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರದಮೇಲೆ 'ಪ್ರಸ್ತಾರೋ ಯಥಾ' ಎಂದು ಈ ಮುಂದಿನ ಪಥಕವನ್ನು ಬೃಹದ್ದೇಶಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.¹⁰

ಚ ಧ್ರು
ಲ ವ
ಮಿ ಮಿ
ಸಾ ಸಾ

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
I				ಸ			ರಿ		ಗ	ಗ	ಮ	ಮ		ಪ		ಪ		ಫ	ಫ		ನಿ	
II			ಸ		ರಿ		ಗ	ಗ	ಮ	ಮ		ಪ		ಪ		ಫ	ಫ		ನಿ			
III		ಸ		ರಿ		ಗ	ಗ	ಮ	ಮ		ಪ		ಪ		ಫ	ಫ		ನಿ				
IV	ಸ		ರಿ		ಗ	ಗ	ಮ	ಮ		ಪ		ಪ		ಫ	ಫ		ನಿ					

ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥನ

ಪಥಕ (3): ಮತಂಗಮತೆ

ಈ ಪಾಠವು ಮುಖ್ಯ ಭೃಗುಪ್ರಾಸಾದಿವುಗಳಿಂದ ಇದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣೀಕರಿಸುವುದು ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗದು. ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮೇಲೆ ಮೊದಲನೆಯದೇನುಂಪುತ್ತದೆ: I ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮಸಾರಣಿಯಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬೋಧನು ಸ್ವರ ದಕ್ಷಿಣ ಎಡದನೆಯ ಸ್ವಾಭವು ಧ್ರುವವಾಗಿಯೂದಿರುವ ಸ್ವಾಭವವು ತೀರಯದೀಕು. ಸಂಕರ ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅಯಾ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸಾರಣಾಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಎಡದನೆಯ ಸ್ವಾಭವು ಸಾರಣಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವಾಭವು ಅಂತಿಮ ಗುಪ್ತವೆ. ಉಪಾಹರಣೆಗೆ ಮ¹⁰ ಎಂಬುದು ಚಲವೀಣೆಯ ಪ್ರಥಮಸಾರಣಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಅಂಥವಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಾಭವು ಮ¹⁰ ಎಂಬುದು ಸಾರಣಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಲಭಿಸುವ ಸ್ವಾಭವ. ಮೇಲೆಯೇ II, III, IV ನೆಯ ಸಾರಣಿಗಳಲ್ಲೂ ಎಡದಿಂದ ಎಲಕ್ಕೆ ಓದುಮಾಗ ಮೊದಲನೆಯದು ಅಯಾ ಸ್ವರವು ಅಯಾ ಸಾರಣಿಯ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಮವ ಸ್ವಾಭವವೆಂದೂ, ಎಡದನೆಯದು ಅದು ಸಾರಣಾಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಅದರ ಒಂದಿನ ಸಾರಣಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸ್ವಾಭವವೆಂದೂ ಸಂಗ್ರಹ. ಅದರೂ ಗ¹⁰ ಎಂಬುದು ಅಪಸಾರವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಗ್ರಂಥ

3. ನಾಡಸ್ಯಾಪಶ್ರುತಿಪ್ರಜಾತಿಶಿಲಪ್ರವರ್ತನಾಚ್ಯುಮೋದೇಶ ಪ್ರಕರಣ

ದ್ವಾರದ 'ತತಸ್ತ್ವೈಕಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ತ್ವಕ್ತ್ವಾ ಗಾಂಧಾರೀಂ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವೋತಃ' ¹ 101 ಎಂದು ಮತಂಗೋಕ್ತಿಗೆ ಇದು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ತತಃ ಎಂದರೆ 'ಪಥಾತ್' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಸಂದರ್ಭ. ಅದುದರಿಂದ ಗ¹⁰ ಎಂಬುದು ಗ⁹ ಎಂದಿರಬೇಕು. ಪ್ರಥಮಸಾರಣಿಯ ಏಕಶ್ರುತಿಯ ಅಪಕರಣವನ್ನು ಈ ಪಥದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷ, ಲಿಪದ ಮತ್ತು ನಿಸಾದಗಳು ಪಡೆದಿವು. ಈ ತತ್ವವು ಗಮನಿಸದೆ ಲಿಪಿಕಾರನು ಸ¹ ರ¹ ಪ¹ ಗಳಿಗೆ ಅಪಕರಣವನ್ನು ಎರಡು, ಮೂರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾರಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಗ್ರಂಥೋಕ್ತಿಯೊಂದೇ ಹಲವು ವಿವಿಧಭಾ ಭಾವಗಳು ಹುಟ್ಟಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಲಿಪದ ಶೈವತಗಳು (ಧ್ರುವವೀಣೆಯ) ಪಕ್ಷಪಂಚಮಗೊಳಿಸದೆ ಏಕೀಭಾವ ವನ್ನು ಮೂರನೆಯ ಸಾರಣಿಯಲ್ಲಿ ಪದೆಯಬೇಕಾದುದು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾರಣಿಯಲ್ಲಿ ಪಡೆದಿದೆ. ಪಕ್ಷ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮಗಳು ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ನಿಸಾದಗಾಂಧಾರಮಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಏಕೀಭಾವವನ್ನು ಪದೆಯ ಬೇಕಾದುದು ಇಲ್ಲಿ ಆಗದೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಾಲದೆ ಇದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸದ್ಭಾಷಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸಬೇಕಾದರೆ I, II, III, IV, ಎಂಬ ಮೇಲಿನ ಸಾರಣಿಗಳನ್ನು O, I, II, ಮತ್ತು III ಎಂದಿಟ್ಟು ಕೊಂಡು I ರಲ್ಲಿ ಗ¹⁰ ಪ¹ ಧ¹ಗಳನ್ನು ಲಿಪಿವೇಶವಿಂದ ಅನಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರುವೆಂದೂ, ಈ ಸಾಲು ಧ್ರುವವೀಣೆ ಮತ್ತು ಚಲವೀಣೆಗಳ ಸಾರಣಾಪೂರ್ವಕ ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ಬಂದೂ, III ಆದ ಮೇಲೆ ಸ¹ ರ¹ ಗ¹ ಮ¹ ಪ¹ ಧ¹ ಪ¹ ಎಂಬ ಸ್ವರಗ್ರಾಮ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕನೆಯ ದೊಂದು ಲಿಪಿಕಾರನದೋಷವಿಂದ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲಾಯಿತೂ ಉಪೇಶಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಮಾಡಿದರೂ ಪಂಚಮದ ಅಪಕರಣವನ್ನು ಪ¹ ರಿಂದ ಪ¹ ಎಂದು ಮಾಡಿರುವುದು ಶುದ್ಧಾಂಗವಾಗಿ ತಪ್ಪು ಮತ್ತು ಅಪರ್ಧಾ ವಾದವು. ಏಕೆಂದರೆ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಅಪಕೃತ್ಯವಾಗಿದೆಯೆಂಬ ತಪ್ಪುಭಾವನೆಗೆ ಇದು ಎಡೆಗೊಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆಪಕ್ಷದ ಯೋಗದ ತತ್ತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರಯೋಜನಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದು. ಕದಿನಾಲ್ಕು ಕದಿಗೈದಲೆಯ ಕರವಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮವನ್ನು ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಇಳಿಸಿ ಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಈ ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾದ ಈ ಕಾಲದ ಅಥವಾ ನಂತರದ ಲಿಪಿಕಾರನೊಬ್ಬನು ಮೇಲಿನ ಪಥದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಪಂಚಮಾಪಕರಣವನ್ನು ಪಥದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಸಾರಣದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮವು ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಮಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ವಿಲೀನವಾಗಿದೆ ಪಕ್ಷರೀಷನೆಯ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪದೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಗಮನಿಸಿದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಅನೇಕ ಲಿಪಿಕಾರರ ಮೇಲಿನ ಪಥವು ಅಗ್ರಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದರೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಏನು ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರುವ ಸೂಚನೆಯೊಂದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ: ಅದೇಂದರೆ ಶ್ರುತಿ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲೊಂದು ಚಲವೀಣೆಯ ಅಯಾತ್ಯದವನ್ನು ನುಡಿಯುವ ತಂತಿಯನ್ನು ಹಿಂದಿನ ಸಾರಣಿಯಲ್ಲಿದ್ದವನ್ನಿಂದ ಒಂದು ಶ್ರುತಿ ಯನ್ನು ಇಳಿಸುವುದು. ಇದು ಲಿಪಿವೇಶವೆಲ್ಲ ಅಪಕರಣವಿಲ್ಲ. ಭರತನು ಶ್ರುತಿವಿವರಣಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದರ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸದ್ಭವವಾದವುಗಳು ಬೃಹದ್ದೀಪಿಯಲ್ಲವೆ. ಅದರೂ ಇವು ಭರತೋಕ್ತಿಗಳೆಂದೇ ಭಾವಿಸಲು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ವೇದಲಲಿತೆಯದಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲೊಂದು ಅಪ್ಪತ್ತಿಗಳ ಆಕರಗಳನ್ನು ಒಂದೂ ಏಕದೇ ಹೆಸರಿರುವ-ಕದಿಯ ಪಕ್ಷ ಅಸ್ಥಿ, ಅಪರಿ, ಲೇಟಿತ್ ಎಂದಾದರೂ ಹೇಳುವ-ಮತಂಗನು ಶ್ರುತಿ ನಿದರ್ಶನವನ್ನು ಯಾವಿರುವೂ ಅಂದರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಾಗಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಭಾಗದ ಶೈಲಿಯಾದರೂ ಗ್ರಂಥದ ಅಂತ್ಯ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮತಂಗನದೇನೇ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವ ಭಾಗಗಳ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಹೋಲುತ್ತದೆ. 2) ನಾಲ್ಕು ಶಾಸ್ತ್ರದ ಬದೋಪಾ ಮುಪ್ರೇಷಣೆಯ ಬಳಸಲಾದ ಬೇರೆಯಾದ ಮೂತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದ

ರಲ್ಲಿಯೂ ಮಹೇಂದ್ರ, ಶ್ರುತಿಭವನದ ಕೆಲವು ಭಾಗಗಳು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಮೊದಲನೆಯವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಭವನದ ಸಾರಣಾಶ್ರಮದ ಪಠಕವು ನಾಲ್ಕುಪಾತ್ರದ ಒಂದು ಮುಕ್ತಕೆಯದ್ದು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅದು ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಭಾಗವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಧಿಕವಾಗುವುದು ಅದನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಭರತಮುನಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿಭವನವನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡು ಹೇಳಿದ ಇತರ ಗ್ರಂಥಾಕರರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದರೂ ಅಂಶದ ಪಠಕವಿದ್ದರೆ ಹೇಳಬೇಕು ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಪಠಕವು ನಾಲ್ಕುಪಾತ್ರದ ಭಾಗವಲ್ಲವೆಂದು ನಿಶ್ಚಯಿಸುತ್ತೇವೆ. ಭರತಮುನಿಯು ರೀತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ರಮವನ್ನು ಎತ್ತಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಅಂಗದ, ಶಾಸ್ತ್ರಕರೀ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದುದು, ಆದುದರಿಂದ ಸಾರಣಾಶ್ರಮಗಳಿಗೆ ಭರತನು ಪಠಕವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಲಾರದೆಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಚಿಂತಿಸಬೇಕು. ಮಹೇಂದ್ರನ ಶ್ರುತಿಭವನದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಮಹೇಂದ್ರನ ಪಠಕದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ, ಅಂಗದ ಸಾರಣಗಣದ ನಿಶ್ಚಯವು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರದಿಂದಲೂ ಕಳೆಯಬೇಕೆಂಬುದು ಸೂಚಿತವಾಗುವುದಾದರೂ ಈ ಪಠಕದ ಒಲವಿನಲ್ಲಿದೆ. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಭರತಮುನಿಯು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಭವನವನ್ನು ಮೇಲೆ ಕೊಡಲಾಗಿದುವು ಅಕ್ಷರಾರ್ಥವೇ ಇದ್ದೆಯೂ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯ ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಭಾಗವೆಂದೇ ಸ್ವೀಕರಿಸುವೆ ಆದುದರಿಂದ ಮಹೇಂದ್ರನು ಈ ಪಠಕವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳುವುದು. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನು ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮೂರು ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಶ್ರುತಿ ವಿವರಣೆವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಭಾಷೆ ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಹೊಂದಿದ ವಾದವನ್ನು ಈ ಪಠಕದ ಮೂಲಕ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅವನು ಒಗೆ ಭರತನ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಬಿಡುವನ್ನು ನೀಡಿ ವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷರೈಕರವೂ ಅಸಹಜವೂ ಅನುಮಾನವೂ ಇಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅವನು ಹಲವೆಡೆ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ : ಭರತನು ಹೇಳಿದ್ದು ರಾಗಮಾರ್ಗ, ವಾಹಿ, ಕವಾಲ, ಕಂಬಲಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥವಾದ ಅಕ್ಷರಸಾಮ್ರಾಜ್ಯಮುಖಾರವುಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಶ್ರುತಿಗಳ ಹುಟ್ಟು, ಒದಗಲು, ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಸಂಬಂಧ, ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ, ಇವುಗಳ ಸ್ವರವಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳೇ. ಒಗೆ ಮಹೇಂದ್ರನ ಶ್ರುತಿಯ ಅಪರೂಪವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಸಾರಣಗಣದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಪಠಕದ ಮೂಲಕ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ಮಹೇಂದ್ರ ಮಹೇಂದ್ರನ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿವರದಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಅಪರೂಪವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾನು ಈ ಪಠಕವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಅವನು ಮಾಡಿದುದು. ಶ್ರುತಿಭವನದ ಅವನ ಪ್ರಾಚೀನಶ್ರುತಿ ಬೇರೆ ಯಾವ ಪ್ರಾಚೀನಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸಮಾಧಾನವಾಗುವುದು ಅತಿ ಭಕ್ತವಾಗುವುದು, ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ, ಗ್ರಂಥವಾಹಿ ಮೂಲಕವುಗಳಿಂದ ಹೊಂದಿದ, ಬೀಜವಾಗು ಮೊದಲಾದ, ಒಂದೇ ಒಂದು ಮಾತುಗಳಿರುವ. ಅಂಗದ ಮಾತುಗಳಿಗೂ ದೊರೆತು ಅವುಗಳೆಂದರೆ ಮುದ್ರಿತ ವಾಹವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಇವು ವಾಕ್ಯವಾದವು ತಿಳಿಯುವುದು. ಅದನ್ನು ಮುದ್ರಿತ ವಾಹವನ್ನೇ-ಗ್ರಂಥವನ್ನೇ-ಅವಲಂಬಿಸುವ ಮಹೇಂದ್ರನು ಈ ಬಗೆಯ ಶ್ರುತಿ ಭರತನೇಯನ್ನು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಅಧಿಕವಾಗುವುದು ಇದನ್ನು ಕೇವಲ ಅಕ್ಷರಶ್ರುತಿಯಲ್ಲದೆ ಸಮಾಧಾನ, ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳುವುದು ಎಷ್ಟೇಶಾನ್ಯವು. ಒಗೆಯೇ ಒಂದು ವೇಳೆ ನಿಶ್ಚಯವಾದರೂ ಶ್ರುತಿಯು ಇಲ್ಲದೆ, ಅದರ ವೈವಿಧ್ಯ, ಅದರ ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮುಂಚಿತ ವಿವರಣೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರುತಿಯ ಅಪರೂಪವನ್ನು ಸರ್ವ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ನೀಡುವ, ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಿಕವಾಗುವುದೇ ನಿಶ್ಚಯವಾಗುವುದು ಮೊದಲನೆಯದು.

3. ಸಾರಣಾಶ್ರಮಶ್ರುತಿಭವನವನ್ನು ಮಹೇಂದ್ರನು ಹೇಳಿದುದು

ಇಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರದ್ವಯ : ಚಲವೇಗೀಯ ಪಂಚಮದುತೆಯೇ ಪ್ರತಿ ಸ್ವರದಲ್ಲಿಯೂ ಅವಶರ್ವಗವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು—'ಸರ್ವಸ್ವರೀಭ್ಯ ಇತಿ ಶೇಷಃ'—ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಮೂಡಿಕೆ ಮತಂಗನ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಸಮರ್ಥನೆ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭಾರತೀಯ ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಒದಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ.

ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಕವಾದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿರುವ ವಿವೇಚನೆಯು ವಿಶೇಷವಾದರೂ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಕವನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಈ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದ ಮೊದಲು ಅದರ ಉಪಯೋಗವನ್ನಾಗಲೀ ಅರ್ಥವನ್ನಾಗಲೀ ಬಿಟ್ಟು ತಿಳಿಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವನು ಮಾಡಿರುವ ವಿವೇಚನೆ, ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಮೇಯ ಪ್ರಯೋಜನಗಳೇ ಇವು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಾರಿತ್ರಿಕವಾಗಿ ಕಡಿೆಯವೂ ನಿರ್ಣಾಯಕವೂ ಆಗಿವೆ. ಅವನ ಸಂತರ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಯಾರೂ ಇಲ್ಲ. ಅವನ ವಿವೇಚನೆಯು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಮೈಲಿಗಲ್ಲಾಗಿದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಮುಂದೆ ಮಾಡಲಿರುವ ಚರ್ಚೆಯನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯಲು ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತೆ ಶಾಸ್ತ್ರದೇವನ ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಕವಸ್ತುವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುವುದು.

ನಾದವು ಒಂದೇ ಸಮನಾಗುವಂತೆ ಎರಡು ವಿಧಗಳನ್ನು (ಪ್ರತಿ) ಮಾಡಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಇದ್ದು ತಂಕಿಗಳಿರಬೇಕು. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ತಂಕಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಕೆಳಮಟ್ಟದ ನಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತೆ ಪ್ರತಿಮಾಡಬೇಕು. ಎರಡನೆಯ ತಂಕಿಯನ್ನು ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವಂತೆ ಪ್ರತಿಮಾಡಬೇಕು ; ಇದು ಹೊರಬೇಕೆಂದರೆ ಈ ಎರಡಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ (ಬೇರೆ) ಅಂತರವೇ ಇರಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲಾಗದಷ್ಟು ಸಮಾಪದಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ತಂಕಿಗಳ ನಾದಗಳೂ ಇರಬೇಕು. ಉಳಿದ ತಂಕಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ಹೀಗೆಯೇ ಒಂದು ಹಿಂದಿನವುಗಳಿಂದ (ಅತ್ಯಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ) ತೀವ್ರವಾಗಿರಬೇಕು. ಈ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ನಾದವೇ ಪ್ರತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಎರಡು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು ಇದ್ದು ತಂಕಿಗಳು ಬೆರಸುವಾಗ ಸಮವಾದ ನಾದವನ್ನು ಕೊಡುವಂತೆ ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಾಡಬೇಕು. (ಸಂತರ) ಇವೆರಡು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಪದ್ಧತನ್ನು ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಂಕಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೂರು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಐದನೆಯ ತಂಕಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಧ್ವನಿಗಳ ಮಧ್ಯಮವನ್ನು ಗಾಂಧಾರವನ್ನು ಐದನೆಯ ತಂಕಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಪಂಚಮವನ್ನು ಮಧ್ಯಮವಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಂಕಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಧೈವತವನ್ನು ಪಂಚಮವಿಂದ ಮೂರನೆಯ ತಂಕಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ನಿಷಾದವನ್ನು ಧೈವತವಿಂದ ಎರಡನೆಯ ತಂಕಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ಥಾಪಿಸಬೇಕು. ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕು, ಐದು, ಒಂಬತ್ತು, ಪದಮೂರು, ಪದಿಸೇಳು, ಇಪ್ಪತ್ತು, ಮತ್ತೂ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು, ಈ ತಂಕಿಗಳು ಸುಡಿಯುವ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪದ್ಮ, ರಿಪಭ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಧೈವತ ಮತ್ತು ನಿಷಾದಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಧ್ವನಿವೇಗೀಯವು ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಚಲವೇಗೀಯವು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದರಲ್ಲಿ ಏಳು ಸ್ವರಗಳೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗಿಂತ ಅದೂ ಹಿಂದಿನ ತಂಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚತಮಾಗುವಂತೆ ಈಗ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಸೌ ರಿ ಗ ಪ ಢಿ ಪೌ ಧಿ ನಿ ಎಂಬ ಸ್ಥಾನಗಳ ನಾದವನ್ನು ಸುಡಿಯಬೇಕು. ಇವನ್ನು ಧ್ವನಿವೇಗೀಯವಾಗಿರುವ ಆಯಾ ಸ್ವರಗಳೊಡನೆ ಹೊಂದಿಸಿದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಉಳಿದ ಸಾರಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ (ಎರಡನೆಯ ಸಾರಣಿಯಲ್ಲಿ ಚಲವೇಗೀಯವು ಈಗಾಗಲೇ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ಇನ್ನೊಂದೊಂದು ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು, ಎಂದರೆ ಈಗಿದ್ದ ತಂಕಿಯ ಹಿಂದಿನ

3, ನಾದಸ್ಥಾನಪ್ರತಿಧ್ವನಿಕವಾಗಿರುವುದನ್ನು ತರ್ಕಿಸಬೇಕಾದ ಪ್ರಕರಣ

ದರ ಸಾಧಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಮಾಪ್ತುಟ್ಟು ಸ್ತಂಭಂ ಮೌಢ್ಯಂ ಭೌಢ್ಯಂ ಭೌಢ್ಯಂ ಎಂಬ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ದೊಂದೆಂದೆ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಕಳಿಸುವುದಾಗಿ ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗಾಂಧಾರ ನಿಷಾದಗಳು ಧ್ರುವವೀಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಲಿಪಿ ಭೌಢ್ಯವತಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತವೆ, ಎಂದರೆ ವಿಕೀರ್ಣವನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಮೂರನೆಯ ಸಾರಣಿಯಲ್ಲಿ (ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ಎರಡನೆಯ ಸಾರಣಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಿಂದ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ತಂತಿಯನ್ನಾಧರಿಸಿ ಸಮನಾಗಿ 'ಪ್ರತಿಮಾಪ್ತುಟ್ಟು'ವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಈಗ ಒಟ್ಟು ಮೂರು ಮೂರು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು ಸ್ತಂಭಂ ಮೌಢ್ಯಂ ಭೌಢ್ಯಂ ಭೌಢ್ಯಂ ಎಂಬ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ದೊಂದೆಂದೆ ಚಲವೀಣೆಯ) ಲಿಪಿ ಭೌಢ್ಯವತಗಳು (ಕ್ರಮವಾಗಿ ಧ್ರುವವೀಣೆಯ) ಪಕ್ಷಪಂಚಮಗಳನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವಿಕೀರ್ಣವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ, ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಸಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಸಾಲ್ಯನೆಯ ಸಾರಣಿಯಲ್ಲಿ (ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರತಿಯನ್ನು, ಎಂದರೆ ಒಟ್ಟು ಸಾಲ್ಯ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಕಳಿಸುವುದು, ಎಂದರೆ ಮೂರನೆಯ ಸಾರಣಿಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಿಂದ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ತಂತಿಯ ಸಾಧಕ್ಕೆ ಸಮನಾಗಿ ಪ್ರತಿ ಮಾಪ್ತುಟ್ಟು ಸ್ತಂಭಂ ಮೌಢ್ಯಂ ಭೌಢ್ಯಂ ಭೌಢ್ಯಂ ಎಂಬ ಸ್ವಾಧ್ಯಾಯವು ದೊಂದೆಂದೆ ಚಲವೀಣೆಯ) ಪಕ್ಷ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮಗಳು (ಕ್ರಮವಾಗಿ ಧ್ರುವವೀಣೆಯ) ನಿಷಾದ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ವಿಕೀರ್ಣವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಸಾಲ್ಯ ಸಾರಣಿಗಳೆಂಬೂ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪ್ರತಿಗಳು (ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಸಾರಣಿಗಳಿಂದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು) ಧ್ರುವವೀಣೆಯ (ಅಯಾ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ) ರೀತಿಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. (ಚಲವೀಣೆಯಲ್ಲಿ) ಇದರ ಮುಂದಕ್ಕೆ (ಇದು, ಅದು ಮುಂತಾಗಿ ಪ್ರತಿಗಳ) ಅಪರೋಪವನ್ನು ರಕ್ತಿಪಾಠಿಯಾಗುವುದರಿಂದ ಮಾಪಲಾಗದು.

ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ವೀಣೆಯಲ್ಲೇ ಭರತಮತೆಗನು ಶಾಸ್ತ್ರದೇವನು ಏಕೆ ಬೇಕೆಂದರೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಉತ್ತರವನ್ನು ಇವರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲಾರದು ಬೇಕು. ಸಿಂಹಭೂಷಣನು, ವೀಣೆಯ ಮೂಲಪಲ್ಲವಿವರ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವುದು ಕಷ್ಟ; ಏಕೆಂದರೆ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡಲು ಆಗದಷ್ಟು ಇವೆ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸಾಧಾರಣಗಳು, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವನು ಪಾಪ್ಯವೇದವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ:

ತೇ ತು ದ್ವ್ಯಾಂಕತಿಸಾಧಾಢಾ ಧ ಕಂಠೀನ ಪರಿಪ್ಪುಟಾಃ |

ರತ್ಯಾ ದರ್ಶಯತುಂ ತಸ್ಯಾದ್ವೀಣಾಯಾಂ ತಸ್ಮಿನ್ದರ್ಶನಮ್ || ೨೩

(ಸಿಂಹಭೂಷಣನು ರತ್ಯಾ ರರವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಪಾರ್ಶ್ವದೇವನ ಸಂಗೀತಸಮಯಸಾರದ ಶಾಕಲೀಧರಣ್ಯ ಬಹಳ ಸಹಕಾರಿಯಾದ ಗ್ರಂಥ; ಇದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸಂಗೀತಸಮಯಸಾರವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುವುದು ಬಹಳ ಅಪರೂಪ. ಪ್ರತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಭೂಷಣನು ಸಂಗೀತಸಮಯಸಾರದಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸುವ ಭಾಗಗಳು ಅದರ ಮುಖಿತ ವಾಗೂ ಪಕ್ಷಪ್ರತಿಗಳ ಮಾತೃಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.) ಕಲ್ಲಿನಾಥನೂ ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದಾನೆ. 'ತತ್ರ ಸಾರಣೀಪರ್ವೋಗ್ರಾಹ್ಯಾದ್ಯುಪಾಂ ಶೇಷಮುಚ್ಯತೇ' ಎಂಬ ಪ್ರತಿಪಾಠ್ಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಬಂಧಾಗಿ ಅನಾಪತನಾದ, ಅಪತನಾದ ಅದರ ವಿಭಾಗಗಳಾದ ಪ್ರತಿ, ಸ್ವರ, ಸ್ವಾನ ಇವುಗಳ ಮುಖ್ಯವಸ್ತುವಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಲು ರತ್ಯಾ ರರವನು, ರ್ವದಯದ ಮೇಲಾಗದೆ ಇರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ತುಂಬಿಕೊಂಡಾಗ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪ್ರತಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರೀಶಾಸ್ತ್ರ ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರ ಇದು ಕೇವಲ ಯೋಗಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಧ್ಯಾನಗಮ್ಯವಾದುದು; ಇತರರಿಗೆ ಪ್ರತಿಯ ಪ್ರಮೇಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಂದ ಆಗಬೇಕಾದರೆ, ಈ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸಾಲು; ಈ ಸಾಧಿಗಳ

ದ್ವಿಜೇ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಾಗುವಂತಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಮಾಡಿ ತೋರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿವರವಲ್ಲದೇ ಸಂದೇಹವು ಮೂಡಬಹುದು. ಇದರ ವಿರೂಪಕ್ಷೇಂದ್ರೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ತಿಳಿದುಮಾಕೆ ಮಾಡಲು ಎರಡು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವುದನ್ನು ಹೇಳಿದೆ :

ಕಂಠೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಸಮುಕ್ತಸಂಖ್ಯಾಕನಾದಿಸನ್ನಿನೇರಸ್ಯ ಕತ್ರ ಪುತ್ಯುತ್ಪಾದಸ್ಯ ಚ ಪದೋತ್ತಮಾದ್ವೈತದ್ ಸದ್ವ್ಯವೇ ಸಂದೇಹಃ ಸ್ವಾಧಿಕ ತನ್ನಿರಾಸಾರ್ಥಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಃ ಸಂವಾದಯತುಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಯಾ ಫಲಿತಕತಿ-ವ್ಯಕ್ತಯಾ ಇತ್ಯಾದಿನಾ | 122

ಶ್ರುತಿಗಳು ಯೋಗಿಸಮಾಪ್ತಗೋಚರಗಳೆಂದೂ ಇತರರಿಗೆ ಮನವರಿಸೋದಗಳೆಂದೂ ಸಾಧ್ಯವಿರುವುದು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದು.¹²² 123 ಶ್ರುತಿಗಳು ಕಂಡದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗಲಾರವೆಂದು ಅವನೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಕಂಠೇ ಸತ್ಯಮಿ ದ ದ್ವೇತಾ ವ್ಯಕ್ತಿಸಮಾಯಂತಿ ಕರ್ಹಿತಾ | 124

ಎರಡು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಸುಖಿಯುವ ಪದಪ್ಪರ ಕಂಠಗಳಲ್ಲಿ ಸಾದಸಾಮ್ಯವಿರಬೇಕೆಂದು ಬಾಹ್ಯವಿರುವುದು ಹೇಳಿದ್ದಾನಲ್ಲ; ಇದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಾಧನು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಸದ್ವ್ಯವೌ ಸದ್ವ್ಯವಾಕಾರೇ | ಯಥಾ ಸಾದಃ ಸವೋ ಭವೇದಿತಿ | ಯಥಾ ಸದ್ವ್ಯವಾಕಾರಯೋಃ ಕೃತಯೋರ್ನಾಥಃ ಸವೋ ಭವೇತ್ತಥಾ ಸದ್ವ್ಯವೌ ಕಾರ್ಯಃ | ಸಾದಸಾಮ್ಯೇ ಅಭವಾದಿ ವಿಶಿಷ್ಟಾಕಾರಸಾಮ್ಯಂ ನೈಮಿತ್ತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ | 125

ಸಂಪರ್ಭೂತಾಳನು ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ, ಅವುಗಳು ಅಕಾರದಲ್ಲಿ ಸಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾಲದು, ಎರಡರ ಸಾದವೂ ಸಮಾಸವಾಗಿರಬೇಕು-¹²⁶ ಅಕಾರಸಾಮ್ಯಂ ಸಾತ್ವೋಪಯುಕ್ತತ ಇತ್ಯಾತ್ರ ಯಥಾ ಸಾದಃ ಸಮಾನವಿವ ಭವತೀತಿ¹²⁷ ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಅಯಾ ಕಂಠಗಳನ್ನು ಮೀಡಿದಾಗ ಒಂದೇ ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಉಂಟಾಗುತ್ತಿರುವೆಯೆಂದು ಭಾಸವಾಗುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಎರಡರ ಸಾದವನ್ನು ಸಮವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಸಮಾನವಿರಬೇಕೆಂದು ವಾಕ್ಯವಿವೇಚಿಸಿರುವುದನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ದ್ವೇ ವೀಣೇ ತುರಿತೇ ಕಾರ್ಯೇ ಸಮಸ್ತಾದಯವೈತ್ಯಥಾ |

ವಿಕವೀಣೇವ ಭಾಸೇತೇ ಯಥಾ ದ್ವೇ ಅನಿ ವ್ಯತ್ಯಾತಾಮ್ || 128

ಶ್ರೀ ಬಾಹ್ಯವೇನನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರೂಪಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಬಳಸುವ ತಂತ್ರವನ್ನೂ ಭರತ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಸಬೇಕು. ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ತಂತಿಯ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಿಂದ (ಸುಖಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ) ಉಂಟಾದ ಶ್ರುತಿಯ ಅಪಕರಣವನ್ನೇ ಬಾಹ್ಯವೇವನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರೂಪ ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಾಮ್ಯವು ಇಪ್ಪತ್ತೇ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಉಳಿದೆಲ್ಲ ಪ್ರಧಾನಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಭಿನ್ನತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಪ್ರವೇಶಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಹೀಗೆ ಮೊದಲನೆಯವಾಗಿ, ಭರತ, ಮತಂಗ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ವಿಳೇಖ ತಂತಿಗಳಿರುವ ಎರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಾಹ್ಯವೇನನು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ತಂತಿಗಳು ಶ್ರುತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ ಇರುವ ಎರಡು ವೀಣೆಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಲಭವೂ ನಿತ್ಯಾತ್ಮವೂ ಆದ ಮಾರ್ಗ. ಮೊದಲೆ ಬರುವಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳ ಮೊತ್ತವನ್ನು ಸಮುತ್ಪಾದದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ತುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಅವುಗಳನ್ನು ಉಂಟು

123 ಕಲ್ಪಸಾರ್ಥ, ಪಂ. ಗ್ರಂ., ಪು. 69.

124 ಸಂಪ್ರದೇಶ, ಪಂ. ಗ್ರಂ., I, 3, 77.

3. ಸಾದಸಾಮ್ಯಶ್ರುತಿಸ್ವರವಾತಿಕುಲವೈವಕರ್ಹಿತಂವೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಮಾಡುವ ಬಿಡಬಿಡಬಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅವನಿಂದ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಅಭಿಪ್ರವಗುಪ್ತನು ಇದೇಕೆಂತ
 ಒಂದು ದೆವೈ ಮುಂದೆ ಬೋಗ. ಇವನೇ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಬಿಡಿಸಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಆಯಾ ಸಾರಣಿಯಾದ
 ಸಂತರ ಚಲವೀಣೆಯ ಆಯಾ ಸ್ವರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಕಂತಿಯನ್ನೇ ನಾಡುಗೆ ಬೋಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಆಯಾ
 ಸಾರಣಾಕಾಲವನ್ನ ಮಾತ್ರ ಅವನ್ನು ಧ್ರುವವೀಣೆಯನ್ನಿಡುವವನೇ ಬೋಗಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರ ಪ್ರಮಾಣವು
 ಗೋಪವರ್ಣಾಗಳಾದೀ ಮೂರನು, ಆಯಾ ಸಾರಣಿಯ ಸಂತರ ಆಯಾ ಕಂತಿಯು ಬೀಗ ನಾಡುವನ್ನು ಮುಂದುತ್ತದೆ.
 ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಮೂರನೆಯ ಸಾರಣಿಯಿಂದ ಚಲವೀಣೆಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ಧ್ರುವವೀಣೆಯ ಆಯಾ
 ಸ್ವರಕ್ಕಿಂತ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿರುವುದನ್ನು ವಿವರವ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಪಕ್ಷದ
 ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಇದುವ ಅಂತರವನ್ನು ಬೋಗಿಬಿಡುವ ಬಿಡವ ಒಂದನೆಯ, ಎರಡನೆಯ,
 ಮೂರು ಮೂರನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವಾಧೀನಗಳನ್ನು ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪರಸ್ಪರ ಅಂತರಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ
 ಬೋಗಿಸಿ ತಿಳಿಯಬಿಡಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಮಾತುಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಎಲ್ಲಾ ಸಾರಣಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯ
 ಸುತ್ತವೆ. ಭರತನು ಅಭಿಪ್ರವಗುಪ್ತನು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಒಟ್ಟು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು (ಪಕ್ಷ
 ಗ್ರಾಮ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯಮೂಲಕ) ಒಂದೊಂದೇ ಕಂತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವುದೇ ಈ ಅರ್ಥಕ್ಕೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ
 ಬದಲು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಅದರ ಒಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅಂತರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಲ್ಲ
 ವೆನ್ನೂ ಬಿಡಿ ಇದುವಾಗ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಎರಡು ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತೋರಿಸಿದರೆ ಆಯಾ ಸ್ವರದ ಒಟ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ
 ವೆನ್ನೂ ಅದನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಇದನ್ನೇ
 ದಾಖ್ತಾದೇವನು ನಾಡಿಸಿರುವುದು. ಆದುದರಿಂದ ಅವನ ನಿರ್ದೇಶಾಕ್ರಮವೇ ಈ ಮೂರನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಬೆಟ್ಟ
 ನಿರ್ದೇಶ್ಯವಾದುದು.

ಎರಡನೆಯವಾಗಿ, ಭರತನು ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮ, ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮಗಳ ಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಾಪ್ತವು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದರೆ
 ಬೇಕೆಂದೂ ಅಭಿಪ್ರವಗುಪ್ತನು ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮವು ದೊಡ್ಡದ್ದು ಯಾವ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ತೊಂದಿರೆ ಎಂಬ
 ಜ್ಞಾನವು ಸಾರ್ಥಕವೆಂದೇಕೆಂದೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಜ್ಞಾನವು ಸಾರ್ಥಕವಲ್ಲ ಎಂಬುದಿದ್ದರೆ ಅವರ ಶ್ರುತಿನಿರ್ದೇಶ
 ಸತ್ಯವು ನಿರರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮದ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ (ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಅಭಿಪ್ರವ
 ಗುಪ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ) ಯಾವದಿತ್ತೆಯಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಂಠವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ರೂಪವಾಗಿತ್ತು ಎಂಬುದನ್ನು
 ಅನುಮಾನಿಸುವ ಎಷ್ಟೇ ಸಿದ್ಧವಿರಬೇಕೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ಈ ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರಬಲವಾಗಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ
 ಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಂತಿಯು ಉಳಿದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಾರವಾಗಿದ್ದ, ಮುಂದೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಬಹು
 ದಾದ ಅಥವಾ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ವೈಭವವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ಲಕ್ಷ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನಾಗಿ
 ಬಳಸುವುದು ಜಾಲಕೃತ್ಯವಿಲ್ಲದ ಅಭ್ಯಾಸ ಸಾಧನವಲ್ಲ. ಸಂಗೀತದಂತಹ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಧಾನವಾದ, ಅಗಾಗ
 ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಿರುವ, ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದಲೇ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ, ವಿಷಯದಲ್ಲಿ
 ಹೀಗೆ ಮಾಡುವ ಗತ್ಯಂತರವಿರಲಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಮಾಧಾನವೇನೇನೋ ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕೆಂಬುದು. ಹಾಗೆ, ಪ್ರಬಂಧ,
 ಪಾಳ, ಮುಂತಾದವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಸಮಾಧಾನವು ಸ್ಥೂಲವೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಇವು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೂ
 ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವಂತಹವುಗಳು. ಆದರೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾಗಿದ್ದು ಕಾಲದೇಶಗಳ ಮಿತಿಯನ್ನು ಮೀರಿದ
 ನಾಡ, ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ, ಸ್ವಾಯ, ಲಯ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವಾಗ ಇಂತಹ
 ಸಮಾಧಾನವು ಸ್ಥೂಲವಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಚೀನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರ ಶ್ರುತಿನಿರ್ದೇಶಸತ್ಯಮಾದಿದ್ದರೆ ಈ ದೋಷವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ
 ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಪ್ರಸಂಜದ ನಾಡವಿಜ್ಞಾನವೇ ತಳವಡಿಯಾದ, ನಿರ್ದೇಶ್ಯವಾದ ಪ್ರಮೇಯ

3. ನಾಡಸ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಶಬ್ದೈವತರ್ಹಿತ್ಯಾದೇವ ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರಾಂದನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟು ಕೀರ್ತಿ ಪಾರ್ಜುನೀವನವು. ಅವನ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಲಿಕೆಗೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ : ನೀಚಂಶನೇಂಬ ಬಿಡುವು ಅವನಿಗೆ ಅಪ್ಪರ್ಧಾದಾದುದು. ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪಥ್ಯಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮಗಳನ್ನು ಅವನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕೈಬಿಟ್ಟು ಎಲ್ಲರೂ ಎಲ್ಲ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಸರಿಸಬಹುದಾದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿವರಿಸುವುದರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಪ್ರಯೋಜನವು ಆಗುತ್ತದೆ. ಭರತ, ಮಹಂಗ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ವಿವಿಧ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಪಥ್ಯಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿನ ಸ್ವರ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ; ಜೀವಾಪರಣಿಗೆ, ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಪಂಚಮವೇನೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದಿದ್ದರೆ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವು ಖಾಖ್ಯಾಪ್ತದಿಂದ ಸ್ಥೂರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯೇಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಪದಮಾಣು ಪ್ರಮಾಣದ ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣ ಸಾಧಾರಣತರ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ಇದರಿಂದ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ ಪಂಚಮದ ಲಕ್ಷ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರೂ ಕೊರಡಿಸುತ್ತಾನಾದರೂ ಪಥ್ಯಗ್ರಾಮದ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಜ್ಞಾನವಾದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಬೇಕಾಗಿಯೇ ತಿರುತ್ತದೆ. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಚಲವೀಣೆಯ ರಿಶಭವು ಪುನಃ-ವೀಣೆಯ ಪಥ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಕೀಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಅವನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಾತಿಗಳ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಕೊರಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇವರಿಬ್ಬ ರಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಾಮದ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯ ಜ್ಞಾನ. ಪಾರ್ಜುನೀವನದಲ್ಲಿ ಪಾಕಲ್ಲ. ಇವನಿಗೆ ಗ್ರಾಮದ ಕಲ್ಪನೆಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಸ್ವಾಯಾಮ ಪುನರ್ವಸಂಚಿತ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಸಾಧಕನಲ್ಲಿ ಧೀಕ್ಷಿಸುವುದರನ್ನು ಮೇಲೆ ನೋಟಿಸಿದೆ. ಪಾರ್ಜುನೀವನವು ಅದನ್ನೂ ಅನೇಕ್ಷಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಾಪಾರ್ಯರು ಒಂದು ಸ್ವಾಯಾಮದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿರುವೆಯೆಂದು ಪಥ್ಯಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮಗಳ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಪಾರ್ಜುನೀವನವು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಂತರವುಳ್ಳ ನಾಡವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸ್ವಾಯಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು, ಎಂದು ನೋಟಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಸಂವರ್ಧದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಭರತಾದಿಗಳು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಅದರ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುವುದು ಸ್ವರದ ಮೂಲಕ. ಎಂದರೆ ಗಾನಪ್ರಪಂಚದ ಮೂಲವ್ಯವಸ್ಥೆ ಸ್ವರ ಎಂಬುದು ಅವರ ದೃಷ್ಟಿ. ಸ್ವರದಿಂದ ಗ್ರಾಮದ ಜ್ಞಾನ; ಗ್ರಾಮದ ಸ್ವರದಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮೇಯ—ಇದು ಭರತನು ಗ್ರಂಥರಚನೆಗೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪದ್ಧತಿ. ಈ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಬಹುವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುವಾಗ ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕವಿಕೀರಿತಲಾಗುವುದು. ಮಹಂಗನಾದರೂ ಶ್ರುತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಗ್ರಾಮ, ಸ್ವರಗಳ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ, ಗ್ರಾಮ ಎಂಬ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಭರತನ ತತ್ತ್ವವಿವೇಚನಾಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನೀಡುವ ಈ ಶೋಧಕನನ್ನೂ ಅವನು 'ಅಪ್ರೋಚ್ಯತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಬಹುಶಃ ಪೂರ್ವಾಪಾರ್ಯರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ :

ಸಾಮವೇದಾತ್ ಸ್ವರಾ ಪಾಶಾಃ ಸ್ವರೇಭ್ಯೋ ಗ್ರಾಮಸಂಭವಃ | 125

ಆದರೆ ಈ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಪಾರ್ಜುನೀವನವು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದತ್ತಿಲ, ಮಹಂಗ, ನಾನ್ಯದೇವ ಮುಂತಾದ ಪೂರ್ವಾಪಾರ್ಯರು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದರೂ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಗ್ರಾಮ, ಸ್ವರ ಮುಂತಾದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಅನೇಕ್ಷಿಸಿಯೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇಪ್ಪರದುಟ್ಟಿಗೆ ಅದರ ವಿವೇಚನಾಕ್ರಮವು ದೂಷಿತವೇ. ಭರತನದೊ

ಹೀಗೆಯೇ. ಅವನು ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುದು ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುಂದುಮುಂದಿನ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಹಿಂದಿನವುಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರೀದೇವನು ತನ್ನ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಬೆಳೆದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕಕ್ರಮವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೂಲಭೂತವಾದ ಶ್ರುತಿಯ ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಸ್ವರ, ಸ್ವರದಿಂದ ಗ್ರಾಮ ಹೀಗೆ ಹಳಗಬದ್ಧವಾಗಿದೆ, ಅವನ ಸರನೆ. ಭರತ, ಮತಂಗಾದಿಗಳು, ಶಾಸ್ತ್ರೀದೇವ—ಈ ಮೂರು ಘಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯಗಳ ವಿವೇಚನೆಯ ಅನುಕ್ರಮದ ಅಧ್ಯಾಸದಿಂದ ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಮೇಯಸಾಮಗ್ರಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಮತ್ತು ಯೋಜನವಿಧಾನಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುವ ವಿಧಾನಶಾಸ್ತ್ರ (methodology)ದ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಾದುದು ವಿನೆಂದರೆ ಭರತನಿಗೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀದೇವನಿಗೂ ಇರುವ ವಿಧಾನಶಾಸ್ತ್ರದತ್ತಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀದೇವನ ಕ್ರಮವು ಪದ್ಯಗ್ರಾಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಸಂಚಿತ ಲಕ್ಷ್ಯಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿರ್ದೇಶವಾದುದು; ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ವರಗಳ ಸಿದ್ಧಿ ಅವನು ಅನುಸರಿಸುವ ಮಾರ್ಗ. ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಇಂತಿಂತಹ ಸ್ವರದ ಉಪಸ್ಥಿತಿಯಾಗುತ್ತದೆ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಎರಡನೆಯ ಸಾರಣಿಯಂತರ ಯಾವ ಯಾವ ಸ್ವರಗಳು ಧ್ರುವವೇನೆಯ ಅಯಾ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ ಏಕೀಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆಯೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಕ ಸ್ವರಗಳೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ; ಮೂರು, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾರಣಿಗಳಿಗೂ ಇದೇ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಗಳೆಂದರೆ ಹೋರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಅವನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರೀದೇವನು ಬಳಸುವ ಸಾರಣಾತಂತ್ರವು ಪೂರ್ವಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಬೆಳೆದು ನಿರ್ಮಾಪ್ಯವಾಗಿದೆ. ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅವರ್ಣನವಾದವೇಕಾದಾಗ ಅಯಾ ಸ್ವರದ ತಂತಿಯನ್ನು ಅದರ ಹಿಂದಿನದರ ನಾಲ್ಕನೈ ಸಮವಾಗುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಮಾಡಿದರೆ ಸಾಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಪ್ರಥಮಸಾರಣದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಮೂರನೆಯದರ ನಾಲ್ಕನೈ ಸಮವಾಗಿಯೂ, ಎಳನೆಯದನ್ನು ಅರನೆಯದಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿಯೂ, ಒಂಬತ್ತನೆಯದನ್ನು ಎಂಟನೆಯದಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿಯೂ, ಹದಿಮೂರನೆಯದನ್ನು ಹನ್ನೆರಡನೆಯದಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿಯೂ, ಹದಿನೇಳನೆಯದನ್ನು ಹದಿನಾರನೆಯದಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿಯೂ, ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯದನ್ನು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯದಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿಯೂ, ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯದನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತೊಂದನೆಯದಕ್ಕೆ ಸಮವಾಗಿಯೂ ಇರುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವಾಗ 3-4, 6-7, 8-9 12-13, 16-17, 19-20, 21-22 ಈ ತಂತ್ರೀಯುಗ್ಮಗಳು ಚಲವಿಗಣೆಯಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಂದೇ ನಾಡವನ್ನು ಬಿಡುಬಿಡುತ್ತವೆ. ಹಿಂದಿನ ತಂತಿಯನ್ನು ಮಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಅಯಾ ಸ್ವರದ ತಂತಿಯನ್ನು ಲವೇ ನಾಡಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಮಾಡುವುದು ಸುಲಭವಷ್ಟೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಧ್ರುವವಿಗಣೆಯ ತಂತಿಗಳೂ ಚಲವಿಗಣೆಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿರುವ ತಂತಿಗಳೂ ಹೀಗೆ ನಾಡವನ್ನು ಬಿಡುಬಿಡುತ್ತವೆ :

ಧ್ರುವವಿಗಣೆ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
				ಋ			ರಿ		ಗ				ಮ				ಘ		ಙ		ಛ	ಠ
ಚಲವಿಗಣೆ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
			3	3		6	6	8	8			12	12			16	16		19	19	21	21
			ಋ	ಋ		ರಿ	ರಿ	ಗ	ಗ			ಮ	ಮ			ಘ	ಘ		ಙ	ಙ	ಛ	ಛ

ಶ್ರುತಿನಿರ್ದೇಶನ : ಪಠಕ (6) : ಶಾಸ್ತ್ರೀದೇವಪದ್ಧತಿ

3. ನಾಡಸ್ವಾ ಶ್ರುತಿಶ್ವರಣಾತಿಳುಲಯೈವತರ್ಪಿತ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಇದನ್ನು ಪದಕ (3) ಮತ್ತು ಪದಕ (4) ಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರಥಮವಾರದೊಂದಿಗೆ ಬೋಧಿಸಿದರೆ ಈ ಎರಡು ಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿನ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಬೆನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸ್ವಲ್ಪಾಕ್ಷರಪದ್ಧತಿಯ ಸ್ವರವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ, ಮಧ್ಯಮಭಾವ, ಪಂಚಮಭಾವ ಅಥವಾ ಅಷ್ಟಮಭಾವಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನಾಗಲೀ ಈ ಕ್ರಮವು ಅಪರಿಚ್ಛಿದ್ರವಿದ್ದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ನಮಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪದವುವ ಭರತಪದ್ಧತಿಗೆ ವಿವರವಾದಾಗಲೂ ಪಾಲು ಬೊಂಬಲು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ರುತಿಯ ಲಕ್ಷಣದಂತೆ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೊಂಬಲು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ 4, 7, 9, 13, 17, 20, 22ಯ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಮಿಡಿದಾಗ ಯಾವ ನಾದಗಳು ಬೊಂಬಲವು ಬಿಡಿದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಠ್ಯ, (ಪಙ್, ಗಾಂಧಾರಿ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಧೈವತ ಮತ್ತು ಏಕಾದಶಗಳೆಂದು ಕರೆಯಬೇಕು. ಇವು ಲಕ್ಷ್ಯಪದ್ಧತಿಯ ಆಯಾ ದೇವತೆ (ಶುದ್ಧ) ಸ್ವರಗಳಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಸಾಮ್ಯಗಳು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಸಾಧನ ಪ್ರವಣಶಕ್ತಿಯು ಇತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಅಧಾರಸ್ವರ ಪೊಂದಿರುವ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅತ್ಯಲ್ಪತೀವ್ರದಲ್ಲಿ, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ನಾದವು ಗೋಚರವುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟು ಕನಿಷ್ಠವಾದ ಅಂತರಗಳನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಬೇಕು. ಬಂದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವ ಅಸಾಧಾರಣ ವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯೂ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರತಿಪದರ್ಶನವನ್ನು ಭರತ, ವಾರ್ಹದೇವತೆಗಳ ಪೂರ್ವಜಾದಿಗಳು ಬೇರೆಯಾದರೂ ಇಂತಹ ಅಸಾಧಾರಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳ, ಏಕಾನ್ವಯಗತಿ, ಏಕೆಂದರೆ, ಇಂತಹ ಶಕ್ತಿಯಿರುವವರು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ತಂತಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವೋಕ್ತರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪದಿಸಿ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕುನೆಯದನ್ನು ಪಠ್ಯವು ನೆನಪಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಪದಮೂರನೆಯದು ಮಧ್ಯಮಧ್ಯಮಭಾವದಲ್ಲೆಯೂ ಪದನೀನೆಯೆಂದು ಪಂಚಮಭಾವದಲ್ಲೆಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಅದು ಅಷ್ಟಮಭಾವದಲ್ಲೂ ತಮಗೆ ಪಾಡೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ರಂಭ, ಗಾಂಧಾರಿ, ಧೈವತ, ಏಕಾದಶಗಳ ಶುದ್ಧಪ್ರಭೇದಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿವರಿಯ, ಒಪ್ಪುತ್ತನೆಯ, ಇಪ್ಪತ್ತನೆಯ ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೆರನೆಯ ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಸಪ್ತಮೂರ್ಧನಗಳನ್ನು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನೆನಪಿಡಿದಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆಯಾ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಗೋಚರವೂ ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿಸಿ ತಿಳಿದ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಉಪಾಹರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಕುಂದಿಯ ಮುಂದೆ ಗಾಡಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದಂತಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ತಿಳಿದಿರುವುದೆಂದೂಲಕ ತಿಳಿದಿರುವುದನ್ನು ಬೋಧಿಸಬೇಕು ಎಂಬ ಮುಖ್ಯ ಶಿಕ್ಷಣ-ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಿಟ್ಟದ್ದೇ? ಎಂಬ ಅಶ್ವೇಶ್ವರಗಳು ಇನ್ನೊಂದು ಮೂರುವುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯನಿಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿ, ಸ್ವರಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದೇನೋ ಏನು. ಅದರೂ ವಸ್ತುತಃ ಸ್ವರವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರತಿಪದನಾಡಗಳ ಅತಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ನಾದ ಸೋಪಾನಗಳ ಅವಧಿಬೀಜ ಅಧಾರಭೂತವೂ ಪಾತ್ರಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಭುಭಾವವೂ ಆಗಿದೆ. ಪ್ರಥಮಪದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಅಗೋಚರವೆಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕಾಗಲೀ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಗಾಗಲೀ ಹಾಳಾದೀರಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸೋಪಾಪತ್ರಿಕೆಯು ಇರುವುದೆಂದರೇ ಅದರಲ್ಲಿ ಏಕೀಕೃತವಾದ ವಿವಿಧಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಾನ ಅಭಿಧಾತವೆಂದ ಸ್ವರವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು. ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನುಳಿದು ಬೇರೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಸ್ವರಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರತಿಪದನಾಪದ್ಧತಿಯ ವಾಸ್ತವಿಕತೆಗೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ. ಅವುಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದರೆ ಅದು ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಬೇಕು ಬಿದ್ದಾಗ ಗೋಚರಿಸಿದ ಭವಿಷ್ಯ ಬೇಕು ಬೀಳದಿದ್ದಾಗ ಅಗೋಚರವಾಗುವುದನ್ನೇ ಬೊಂಬಲು ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲವನ್ನೇ. ಅದುದರಿಂದ ಪಾತ್ರಿಕವಾಗಿ ಯಾವುದು

3. ನಾದಸ್ವಾಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪ್ರವಣತೀಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೊಂದಿರುವ ಪ್ರಕರಣ

ಮೊದಲೋ ಮೊದಲು ಅದರ ವಿವೇಚನೆ. ಯಾವುದು ಸಂತರವೋ ಸಂತರ ಅದರ ವಿವೇಚನೆ. ಮೊದಲು ಸಂತರ ಎಂಬ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ದೇವದಾದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯಭಾವವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಬಿಡಬೇಕಾದವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯ ಭಾವದಿಂದ ಅದುವಲ್ಲವೆಂಬ ಮತಂಗದ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಮಗೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವು ಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯವೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ವಿಧದ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಗೋಚರವಿಲ್ಲವು. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವನ್ನು ಮೇಳಪಿಸಿಬಿಡಬೇಕಾದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅಂತಹ ಸಂಬಂಧವು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ದೇವಲಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲು, ಸಂತರ ಎಂಬ ಶಬ್ದಗಳು ತತ್ತ್ವವಿವೇಚನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ, ಪ್ರತಿಯೂ ಮೊದಲು ಹುಟ್ಟಿ ಅನಂತರ ಅದರಿಂದ ಸ್ವರವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು.

ಪಾರ್ಥವೇವನಿಗೂ ಅವನ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಗೂ ಇರುವ ಇನ್ನೊಂದು ಮುಖ್ಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೆಂದರೆ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಶಬ್ದಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಇಯಕ್ತೆಯನ್ನೂ ಗ್ರಾಮದ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ತಪ್ಪಿಸಿ ಸ್ವಾಯಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿದುದು. ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ದೇವದ ವ್ಯಾಪಾರಿ ಶಬ್ದಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸ್ವಾಯೀಶ್ವರನನ್ನು ಕೇವಲ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಒಳಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಮೂರ್ಛನಿಗಳ ಮೂಲಕವೇ ತ್ರಿಸ್ವರವಾಪ್ತಿ. ಪಾರ್ಥವೇವನಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ವರ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಯು ಇಪ್ಪತ್ತಿರಲು ಶಬ್ದಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಥವ್ಯರ್ಥವಾಗುವುದರಿಂದ ಉಚ್ಚಸ್ವಾಯಿಯೂ ಅರ್ಧಸ್ವರವಾಗುವುದರಿಂದ ಸ್ವರಸ್ವಾಯಿಯೂ ಅರ್ಧಸ್ವರವೇ ಗ್ರಾಮದ ಕಲ್ಪನೆಯ ಕಾಲದೊಳಗೆ ಬೈತಿತ್ಯದಿಂದ ಘೋಷಿತವಾದುದು; ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲಾ ದಿಕ್ಕುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವಂತಹುದು; ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರೇ ಅದರೂ ಕಾಲಭೇದದಿಂದ ಅದು ಮಾರ್ಪಡುವಂತಹುದು ಎಂದು ಅದರ ಚರಿತ್ರೆಯ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯಕ್ಕಾಗಲೀ, ನಾದವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಲೀ ಅದು ಲಕ್ಷ್ಯವಾದ ಪ್ರಮೇಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮ ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವು ತನ್ನ ಮೂಲಕಲ್ಪನೆಯನ್ನೂ ಮೂಲ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಳೆದುಕೊಂಡುದಾದೂ ನಮ್ಮ ಅಧುನಿಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅದರ ಪ್ರಯೋಜನವು ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಅದರ ಅನಿತ್ಯತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರಮೇಯವು ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಾದ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಾಪ್ತಿಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಾಗಿ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸ್ವರಪ್ರಭಾವಗಳ ವಾಪ್ತಿಯ ನಿರೂಪಣೆಗಾಗಿ. ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ, ನಿರೂಪಣಾಕ್ರಮವು ಬದಲಾಯಿಸಿದರೆ ಗ್ರಾಮ ಪ್ರಮೇಯವು ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕು ಅಥವಾ ಉಪಪ್ರಮಾಣವೇ, ಅದು ಅದುವಾದರೂ ಹಾಗೆಯೇ. ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವ ಅಥವಾ ಬೋಧನೆಯ ವಾಕ್ಯಕ್ಕಾಗಲೀ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಾಗಲೀ ಹಾನಿಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನಮ್ಮ ಅಧುನಿಕ ಸಂಗೀತವು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಅದರ ಸ್ವಾಯಿಯ ಪ್ರಮೇಯವು ಹಾಗಲ್ಲ. ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ನಾದವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾದುದು. ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪಾರ್ಥವ್ಯರ್ಥವೆತ್ತವೂ, ಅಪರಿಣತಿಯಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಧ್ಯ-ಸಾಗುಣ್ಯಗಳೂ, ಸ್ವರದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಪ್ರಯೋಜನವಾದ ನಾದಗುಣಗಳ ಪ್ರಮೇಯಗಳೂ, ತಾರಮಾದ್ರ್ಯವನ್ನೇಯ ಮೂಲಕ ಉದ್ದೇಶವಾಗುವ ರಾಗದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವೂ, ವಿಶ್ವರೂಪದ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಷೇತ್ರವೂ ಇಲ್ಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದುವರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಇಯಕ್ತಿ, ವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳನ್ನೂ ತನ್ನೊಳಗೆ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ, ನಿತ್ಯವಾದ ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಅನಿತ್ಯವಾದ ಗ್ರಾಮ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ ದೇವಲೂ ಸ್ವಾಯಿಯೂ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಅಧಾರಭೂತವಾಗಿ ಶ್ರೀ ಪಾರ್ಥವೇವನು ಅರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಂಜಸವೇ ಆಗಿದೆ. ಅವನ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವ್ಯವಸ್ಥಾ ಚಿಕಿತ್ಸಕುಬ್ಧಿಯೂ ತ್ರಿಕಾಲಾಚಾರ್ಥಿಗಳು. ಅವನವ್ಯವಸ್ಥಾವಿವೇಚನೆಯು ಅವನು ತನ್ನನ್ನು ಕರೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಧ್ಯನೇನು? ಯಾವುದೇ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಾಗಲೀ ಲಲಿತಕಲೆಯಾಗಲೀ ಮಹತ್ವ

3. ನಾದಸ್ವರಪ್ರತಿಪದ್ಧತಿಶಬ್ದವು ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನೆಯಾಗುವುದು

ಬೃಹದ್ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಮಾಪನ ಅನುಷ್ಠಾನವಾದ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವೆವೆಂದರೆ ಆಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವರ್ತಕರಾದ ಮುನಿಗಳು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಹಾಕಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೆ ತತ್ವಗಳನ್ನೂ, ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಕಾಡಬಹುದೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಭರತ, ಮಹರ್ಷಿ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ ಮೊತ್ತಮಾಲ್ಯಾದೇವರು ಇಂತಹ ಬಾಧನಪರಂಪರೆಯ ಭವ್ಯಪ್ರತಿಗಳೆಗಳು.

ಇನ್ನು, ವಾಲ್ಮೀಕಿದೇವನ ಪ್ರತಿನಿರ್ದೇಶಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಸಾರಥಿಕವಾಗಿರುವ ಅವನ ಪ್ರತಿಶಬ್ದನೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಪ್ರತಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಾಲ್ಮೀಕಿದೇವನು ಇಷ್ಟು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗೆ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿ, ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಪ್ತವಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳಿವೆ. ನಿರೂಪಿತವೆ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ನಾವನ ಅಂಚೆನ್ನಿತ್ವವೆಂದು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿದೆ. ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆ ಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಅತ್ಯಂತ ಸಮಾಪಕವಾದ ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟೇ ಅಲ್ಪವಾದರೂ, ಸ್ಪಷ್ಟವಾದವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಅವಕಾಶವಿರುವ ನಾವರಗಳಿಗೆ ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ನಾವತ್ತು ಅಗಲ ಎಂಬುದು ನಿರೂಪಿತವೆ ಎನ್ನುವುದರ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಅವನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮಹಾಂತರವೊಂದು

ಪ್ರಥಮಂ ಶ್ರವಣಾಚ್ಚೈವ : ಶ್ರೋತೃತೇ ಪ್ರಸ್ತಮಾತ್ರಕಃ |

ಸಾ ಪ್ರತಿಃ ಸುಪರಿಚ್ಛೇಯಾ ಸ್ವರಾಗಮನಲಕ್ಷಣಾ || 126

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯು ಪ್ರಸ್ತಮಾತ್ರವಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತದೆಂದರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೆಂದು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಖ್ಯಾತ. ಅನುಭವಗಳು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಗಳೇ, ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೆಂದು ಎಂಬುದು ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪ್ರವೇಶವಾಗಿಯೇ ಕೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅರ್ಥ ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕೃತ. ನಾವಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಇಂತಹ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ಹಿಂದೆ ಇತ್ತು ಎಂಬುದು ಮಹರ್ಷಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ :

ಭೇದಸ್ವರಕ್ಷಣಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯೇ ನಾಪ್ಯವಸ್ತುವತ್ ಸಿದ್ಧಃ || 127

ಈ ವಿಧದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿ ನಾವತ್ತು ಅಖಂಡವೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೂ ಆಗಿರುವೆಂದು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿದೇವನು ನಿರೂಪಿತವನ್ನು ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಪ್ತವಿ ಎಂದರೆ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಧ್ವನಿಯು ಕೇಳಿಸದಿರುವುದು; ಅಷ್ಟು ಅಲ್ಪವಾದ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಧ್ವನಿ ಎಂಬ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಟ್ಟುವನ್ನು ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಕ್ರಿ. ವಾಲ್ಮೀಕಿದೇವನು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನಿಂದಲೇ,

‘ಪ್ರಾಶಸ್ತವ್ಯ ಧ್ವನೀರ್ವೈಲಕ್ಷಣಂ ಯಾವತಾ ಹೀನೇನಾಭಿಲೇಖ ಯಾ ತೀವ್ರಮಂದಾತ್ಮನಾರೂಪೀಣಿ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ಸಾ ಪ್ರತಿವಿ ಯಾವತಾ ಯತ್ಪ್ರತಿ ಪರಿಮಾಣಾಂತೋಪ್ಪ್ರತ್ಯೇಕಾರ್ಪಕವೋಗ ನಾ ಭವೇದ್ ಧ್ವನೀರ್ವಿ-
ಶೇಷವ್ಯಧಾಪಿ ನಾನೌ ಗೃಹೀತುಂ ಶಾಕ್ಯತೇ |’ ಅತಃ ಪನ ಯಶ್ಚೋಷ್ಯವಾಗವರ್ವೇ ನ ಕೌಲಿದ್ ಧ್ವನೀಸಾಂ
ಗ್ರಾಹ್ಯತೇ ತತ್ಕೈವಾ ಪ್ರತಿವಿತಿ. || 128

ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಗಳಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಧ್ವನಿಯೆಂದರೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶಬ್ದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಇದ್ದರೂ ಅದನ್ನು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಭಾವಗಾಢಾರ್ಥವು ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ನಾವದ್ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವುದಾದರೂ

126 ಮಹಾಂತರ, ಉದ್ಯತಿ, ಮುಮುಕ್ಷಿ ಚಕ್ರಧರಣೀ, ಅಭಿನವಭರತಭಾರತಂ, ಗ್ರಂ. II, 50-51, ಪು. 125.

127 ಮಹರ್ಷಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 8. ಸಂದರ್ಭವಾಚಿನ (ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 83) ‘ಭೇದ ಸ್ವರಕ್ಷಣಾಂ’ ಎಂದು ಸೂಚಿಸುವುದು ಅಷ್ಟು ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ.

ಛಂದಃಪದ್ಯವಾದ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಪುನರ್ನಾಶದ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದೆ, ನಾಂದದ ಒಂದು ಬಿಂದುವಿನಂತೆ, ಅಂತರ ಅರ್ಥವಾ ಪ್ರಮಾಣದ ಉಪಾಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಉಪಾಧಿಗುಣವು ಕಟ್ಟಿ ಕೈ ಧ್ವನಿಯೊಂದು ಸಂಗೀತವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ವರ್ತಿಸಿತು. ಇದೇ ಹಿಂದುಮುಂದಿನ ಧ್ವನಿಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವ ಗ್ರಹಣೆಯ ಅವಶ್ಯವಾದವನ್ನು (ಎಂದರೆ, ಅಪ್ರತಿಷ್ಠಿತ ಕವಿಯೊಬ್ಬರೇ 'ಕವಿಯು ಗ್ರಹಣಲಾರದು ಎನ್ನುವವನ್ನು ಅತ್ಯಲ್ಪ) ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಸ್ತರಿಸುವುದರೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಧ್ವನಿಗೂ ಪ್ರತಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವೆಂದು ವಿಶ್ವವಸುಧೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ :

ಪ್ರವರ್ತಿಸಿದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾನ್ ಧ್ವನೀನ ಪ್ರತಿರ್ಭವೇತ್ | 127

ಧ್ವನಿಯೊಬ್ಬರಕ್ಕೆ ಇದೇ ಅರ್ಥವು ಚತುರಧು ಹೇಳುವ

ಉದ್ದೇಶವೋ ಧ್ವನೀ ರೂಪೋ ವ್ಯಕ್ತಿಯೋ ವಾತವೋ ಬುದ್ಧಿಃ | 128

ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಚಕವಾಗಿದೆ. ಮತಂಗನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿಯೂ ಧ್ವನಿವರ್ತನೆಯೇ ಶ್ರುತಿ. ಧ್ವನಿಯು ಮತ್ತೊಂದು ಧ್ವನಿಯಿಂದ ವಿಕಾಸವೆಂದು-ಎಂದರೆ ಭಾಷೆಯೆಂದೂ, ವಿದ್ವಂಸರೆಂದೂ ತೋರಿಸುವ ಅಂಶವೇ ಶ್ರುತಿ : 'ಶ್ರುತಿಸಾಂ . . . ಧ್ವನಿವರ್ತನಾಸಾಂ ಅನಂತಂ . . .' 129. ಧ್ವನಿಯ ರಾಗಜನಕವಾದಾಗ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತೋರಿಸುವ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : 'ಧ್ವನೀ ಶ್ರುತಃ ಸ್ವರಃ ಸ್ವರಃ' 130. ರಾಜ್ಯವೇವದೂ ಸಹ ನಾವು ಇದ್ದಲ್ಲಿರುವ ವರ್ತನೆಯೇ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆಂದೂ 'ತಸ್ಯ (ನಾವು) ವ್ಯಾಪ್ತಿ-ಭೇದಾಃ'-ಮಾತುಕಳು ನಾವು ಹೇಳುವ ಕಂಠ ಮೂರ್ಧ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯ ಅವರ್ತನೆಯಂತೆ ಮಾತುತ್ವವೆಂದೂ 'ಮಾತುಕಾ' ನಾವು ಹೇಳುವ ಮೂರ್ಧಾಸ್ಯವು ಅವರ್ತನೆಯಂತೆ ಧ್ವನಿವತ್ 'ವೇದವ್ಯಾಪ್ತೇ' ಅಲ್ಲದೆ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿಸ್ಥಾನಗಳೊಳಗೆ ಸೇರಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿ ಕೇವಲ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂದು ರಾಜ್ಯವೇವದೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಅದುದರಿಂದ ಅವನು ಶ್ರುತಿ, ಧ್ವನಿಗಳಲ್ಲಿನ ಈ ಭೇದವನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆದರೂ ಶ್ರುತಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಆದರಿಸುವ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಕಾಸಾರ್ಥವಿದೆ. ಧ್ವನಿಯು ಅಂತರ, ಪ್ರಮಾಣ ವೇದಲಾದ ಉಪಾಧಿಗಳಿಂದ ಉಪಾಧಿಕವಾಗದೆ ಯಾವ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದೇ ಬೇಕಾದರೂ ಗೋಚರವಾಗಬಹುದಾದ ನಾವನಿಂದುವೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಅಂತರವಾದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟುಬೇಕಾದರೂ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಇಡಬಹುದು. ಆಗ 'ಧ್ವನಂತರಾಶ್ರುತಿಃ' ಎಂಬ ಮಾತು ಉಪಾಧಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಧ್ವನಿಯೇ ಸ್ವರ, ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವೆಂದೆಂಬುದು ಎಂಬ ತೋರಿಸುವುದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಸ್ವರತ್ವವುಳ್ಳ ಬೇರೆ ಧ್ವನಿಯು ಕೇಳಿಸದಿರುವಂತಹ ಸಾಮಾನ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವುದೇ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು.

ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಒಂದು ಶೇಷಿಯು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಸ್ವಾಯಾಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷವಿಲ್ಲದವು ಧ್ವನಿಗಳು ಮುಟ್ಟುತ್ತವೆ :- ಇವುಗಳನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಲಂಕೃತಿ

128 ಮಾತು, ಉದ್ದೇಶ, ಮತಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 5. ಇದೇ ತೋರಿಸುವುದು ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಕನ್ನಡವು 'ತಥಾ ಚಾಪಿ ಶಾಂಕುರುಃ' ಎಂದು ಹೇಳಿ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಕನ್ನಡ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 71. ಇದರೂ

ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಅಥವಾ ಮಾತಂಗನಿಂದ ಒಬ್ಬರು ಇದ್ದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತದೆಯೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು.

129 ಮತಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 7.

130 ಕೋಶ, ಉದ್ದೇಶ, ಮತಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 13.

3. ನಾವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾದವರಾದರೂ ಉದ್ಭವಿಸುವ ತೋರಿಸುವ ಪ್ರಕರಣ

ವನ್ನು ಬೇರೆ ಪೂರ್ವಾಭಾಷ್ಯರು ವೆನ್ನುತ್ತಿದ್ದ ಲಿಖಿದವನ್ನು ಮತಂಗನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ, — ಅದರ ಅರ್ಥಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರತಿಗಲ್ಲ, ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವು ಎಂದರೆ ಪಾಪುಪ್ಪಕಾರಿಂದ ಅನುರೂಪಾನಾದಿ ಪಾಪುಪ್ಪಕಾರವೂ ರಕ್ತಿಭವನವೂ ಉಪಪಾದಿಸುವ ಸ್ವಾನಗಲುಪರಿಮಿತವೂ ನಿಯತವೂ ಆಗಿವೆ. ಇವುಗಳೇ ಶ್ರುತಿಗಳು ; ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶಂಕೆಯಿರುವುದು, ಈ ಅಪ್ಪತ್ತೆರಡೂ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ಸ್ವರಗಳೇ ಆಗುವರೆ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸ್ವರಗಳೇಕೆಲ್ಲ ? ಸ್ವರವಿವರ್ತನಗಳೂ ಸ್ವರತ್ವವೇ ಬೇರೆಯಾದರೆ ಅವುಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಸ್ವರಗಳೆಂದೇ ಏಕೆ ಎನಿಸಬಾರದು ? ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮೃದಂಗವು ಗ್ರಾಮವ ಪಂಚಮವನ್ನು ಪಂಚಮವೆ ವಿಶ್ವತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದರ ಬದಲು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ವರವೆಂದೇ ಏಕೆ ಭಾವಿಸಬಾರದು ? ಅಂತರ ಗಾಂಧಾರ ಕಾಕರೀ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳೆಂದು ಏಕೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು ?

ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವು ಅಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ ಸ್ವರವು ರಕ್ತಿಭವನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗಬಹುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ನೈರಂತ್ಯವು ಇವಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರತ್ವವು ಶ್ರುತಿಗಳ ನೈರಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಗಾಹಾರವು. ಇವನ್ನು ಅರ್ಥವನ ಗುಪ್ತಾಭಾಷ್ಯರು ಬಹು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ ; ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಅಪ್ಪತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆ ನಿಯಮವು ಇರುವುದರಿಂದ ಇವಕ್ಕಾಗಲೀ :

ತತಃ ಸ್ವರೀ ತತ್ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಶ್ರುತಿಸಂಖ್ಯಾ ನಿಯಮಃ | ಆತ ಏವ ನಿಯತರಧ್ವನ್ಯಂತರವಗೇ ವಿದೂಷಸ್ವರ ಶ್ರವಣಮ್ | 121

ಅದುವರಿಂದ ಧ್ವನಿವಿಶೇಷಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರವು ಉಪಗಾಹಾರವು. ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಂಖ್ಯಾನಿಯಮವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಭಾಷ್ಯರು ವಿಧಿಸಿರುವುದು ಅದೂ ಸ್ವರದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಲೀ. ಬೇರೆ ವಿವಿಧ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೆಂದರೆ, ಸಮಾಪ್ತಯರ್ಥವಲ್ಲ ತಿಳಿಸುವುದು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಪದ್ಮವು ಸಾಲ್ವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳವೆಂದರೆ ಸಾಲ್ವ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪದ್ಮದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆಂದಾಗಲೀ, ಪದ್ಮವನ್ನು ಅನ್ವರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸಾಲ್ವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಜಾಡಬೇಕೆಂದಾಗಲೀ, ಸಾಲ್ವ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಪದ್ಮದ ಅವಯವಗಳೆಂದಾಗಲೀ, ಪದ್ಮವು ಸಾಲ್ವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಪದ (ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಒಂದು ಮಾಡಿದುದು)ವೆಂದಾಗಲೀ ಅರ್ಥವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದರ ಸಾಲ್ವ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದವೇರೊಂದು ಎಂಬ ಕ್ರಮಿಕತ್ವವು ಇದೆಯೇ ಬೋಧಕರು ಯೋಗವದ್ಯರಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಗೋಚರಗಳಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತನ್ನಾದರೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ಬೇರಿದ್ದಾರೆ :

ಏ ವಾಪಯವೈಃ ಸ್ವರೀ, ಸಾಮಿ ಸಂಪದಯಃ, ಯೋಗವದ್ಯಾಭಾವಾತ್ | 122

ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಿಕತ್ವವಿದ್ದರೂ ನೈರಂತ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಯಾವ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಅದರ ಸ್ವಾನವನ್ನೇ ಸ್ವರವು ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದರಿಂದ ಯೋಗವದ್ಯವನ್ನು ಕೇವಲ ಅಭಿಮಾನಿನಿಂದ, ಎಂದರೆ ಬೇಕಾದರೆ, ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ ಬೋಧಕರು ಪಾಪುಪ್ಪಕಾರ ಯೋಗವದ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಯೋಗವದ್ಯವಿದ್ದರೆ ಸ್ವರವು ತನ್ನ ಕಡೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೇಕೆ ಬೇಕಾದರೂ ? ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಪ್ಪಕ್ಕೆ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳು ಎನ್ನುವುದರ ಬದಲು ಮೂರನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪ ಎಂದೇಕೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು ? ಇದೂ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ.

121 ಅರ್ಥವನಗುಪ್ತ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 16.

122 ಅಂತರ ಗ್ರಂ., ಪು. 17.

ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ವಿಶಾಖಿಲಾಚಾರ್ಯನಿಗೆ ವೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿ ಈ ಪದ್ಧತನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ:

ತತಃ ಏನ ತಿತ್ತಃ ಶ್ರುತಯಃ ಲೇಖ್ಯಾಃ ಕಲ್ಪಾಧಿ ವತ್ಯಂತಿ, ನ ತು ವ್ಯತಿರೇಕಾಃ ಶ್ರುತಿರಿತಿ | ತತ್ರ ವಿಶಾಖಿಲಾಚಾರ್ಯಪ್ರಕೃತಿಃ, "ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯೇ ಪದಮೇ ಶ್ರುತಿಧಾಮ್ನಿ ಸಮವರ್ಧಾನಂ ಜನವೃದ್ಧಿಯಮಾನಂ ವಿಕಲ್ಪಾದ್ಯವ್ಯಯ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಾವತಿ" ಇತಿ ಪರಿಶತಮ್ | ತದುತ್ತಂ ಭಟ್ಟಿಶೋ(? ತೌ)ತೇನ— ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವರಃ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯಾ " ಇತಿ ಗಾಣೀ ಶ್ವೀತೃಣಾಂ ಸರ್ವತ್ರಾಸಿ ಸ್ವರೂಪವರ್ಧಾನಃ | ತದಾಹ— ಶ್ವರಯಮಾಣಾಸ್ತು ಗೃಹ್ಯಂತೇ ಗಂಧಾರಾ ಇವ " |¹

ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯ ಎಂದರೆ ತನ್ನಿಂದ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುವಂತಹದು. ಬೇರೆ ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ಪರ್ಯಾಯವಾಗದೆ, ಅದರ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಅದರ ಅಭ್ಯಯನ, ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ, ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಲೇಖ್ಯವು ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯವೆಂದರೆ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು, ಇತರ ಯಾವುದೇ ಸ್ವರವನ್ನು, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸಾಧಾರಣ ಗಾಂಧಾರ, ಶುಕ್ಲಭೈರವ, ಕೃತಿಕಿನಿಪಾದ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು ಅದರ ವ್ಯವಸ್ಥಾಂತರಿಂದ ಇದೂ ಹಾಗೆಯೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದಾದ ಸ್ವರವಲ್ಲ; ಶಿವಲ ಲೇಖ್ಯವನ್ನು ಪದೇ ಪದೇ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅದರ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು, ಇತರ ಯಾವ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲದ ವಿಕಲ್ಪವೂ, ಅದ್ವೈತ್ಯವೂ, ಎಂದರೆ ಸ್ಥೂಲ ಗೋಚರವಿಲ್ಲದ, ಒಗ್ಗಿರುವ ಎಂದು ಪರಗು ಹೇಳಲಾಗದೆ, ಸ್ವಭಾವ ಸ್ವರೂಪಗಳು ಅವಶ್ಯವಾಗಿವೆ, ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಇವುಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾದವು ಆದರೆ ತನ್ನ ರಹಿತವು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದಾಗ; ಅದರ ರಹಿತವು ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾಯಿತು. ಹಿಂದೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇದ್ದಾಗ ತಾನೇ 'ಕೊನೆಯ ಶ್ರುತಿ' ಎಂಬ ಸಂಬಂಧವು ಉಂಟಾಗುವುದು! ಈ ಪದಮತ್ಯಾದಿ ಉಪದೇಶ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸೇರಲಿಂದು ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಸ್ವರದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಜಪದಂತಿ ಅವಧಾನದಿಂದ, ಎಂದರೆ ವಿಶೇಷಚಿತ್ತದಿಂದ, ಪುನಃ ಪುನಃ ಸಾಧಕನು ಸ್ವರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕು. ವಿಶಾಖಿಲಾಚಾರ್ಯನ 'ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯೇ ಪದಮೇ ಶ್ರುತಿಧಾಮ್ನಿ ಸಮವರ್ಧಾನಂ ಜನವೃದ್ಧಿಯಮಾನಂ ವಿಕಲ್ಪಾದ್ಯವ್ಯಯ ಪ್ರಯೋಕ್ತೃಭಾವತಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥವು ಇದು. ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರವಾಗಿ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಟ್ಟಿಶೌತನ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಅರ್ಥ. ಈ ಕಾರಣ ದಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ವೀತೃಗಳಿಗೂ ಅದು ಇಂತಹ ಸ್ವರವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು. ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಈ ಪ್ರವೇಶಿಯವು ವಿಶಾಖಿಲಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಒದಗಿದ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನಿಗೆ ಬಾಹ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗುರುವಾದ ಭಟ್ಟಿಶೌತನವರಿಗೂ ಅನುಮೋದನೆಯೇ ಬಂದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಒಗೆ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯುಂಟಾಗುವುದು ಅದರ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಸಮಾಭ್ಯಯವಾದದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುವುದಿಂದ. ಅದಕ್ಕಿಂತಲೇ ಭರತ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತರ ಶ್ರುತಿಪರಿಚಯಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸಾರಣಾಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಸ್ವರಶ್ರುತಿ ಸಂಬಂಧದ್ದು ಶ್ರುತಿಜಾತಿಯ ಈ ಅನುಪಾತವನ್ನು ನಾನು ವ್ಯತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಪದವಿತ್ತೇನೆ. (ಪೂರ್ವ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಹೊಂದೂ ವಿಕಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸೇರಿದರೆ (ದ್ವಿಶ್ರುತಿಃ ಗೃಹಾ) ಏಕಾದ ಗಾಂಧಾರಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಲೇಖ್ಯದಲ್ಲಿ ರಹಿತವು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಳೆದರೆ ಗಾಂಧಾರವೂ, ಗಾಂಧಾರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಲೇಖ್ಯವೂ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಲೇಖ್ಯವು ಈ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳ ನೊತ್ತವು ಸ್ವಾಯಂಭವಿ ಅವಸ್ಥಾವ್ಯವಾದವು. ಹಾಗೆಯೇ ಲೇಖ್ಯದ ಮೂರನೆಯ ಶ್ರುತಿಯೂ

3. ನಾಪದ್ಯಾಪಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಶಬ್ದವೈವರ್ತಮಾಚ್ಯಂದೋದನ ಪ್ರಕರಣ

ಸೇರಿವಾಗ (ಈ ಶ್ರುತಿ ಯ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಸ್ವಭಾವವೂ ಪುನಃ ಅನನ್ಯಸದೃಶವಾದುದೇ), ಈ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಂತರಕ್ಕೆ, ಎಂದರೆ ಸಮುಚ್ಚಯದ ಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ರಚಿತವಾದ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮಿಕತ್ವವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಯೌಗದವ್ಯವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ, ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಪದೆಯುಕ್ತಿದ್ರೇವೆಂಬ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಅಕ್ಷಗೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಮರೆದುಬಾಡದು. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಶಾರ್ಙ್ಗಕೋಪದ್ಯಾ ಗುಣಯಾಗಬಾರದೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪ್ರಕಟಿಸಿ ಎಚ್ಚರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಕಾಲಾಂತರ ಕ್ರಮದಿಂದ ರಚನದ ಅಂತರವನ್ನು ಎಂದರೆ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿದರೂ ಒಂದನೆಯ ಶ್ರುತಿಯು ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡನೆಯದು ತನ್ನ ಜೈಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಮೊತ್ತವನ್ನು ಮೂರನೆಯದರಲ್ಲಿಯೂ ಅರ್ಪಿಸಿ ರಚಿತವಾದವನ್ನು ಯೌಗಪದ್ಯವೆಂದೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬುದನ್ನು ಯೌಗಪದ್ಯವೆಂಬ ತತ್ತ್ವದ ಮೂಲದ ಅಭಿಮಾನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ಹೊರತು ಮಾಡುವವಾಗಿ ಹಾಗೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಕ್ರಮಿಕತ್ವವನ್ನೂ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವಾದಿಗಳನ್ನೂ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ರಚಿತವಾದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಭಾವವು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನಿಂದ ಧ್ವನಿತವಾಗಿದೆ :

ಕ್ರಮಿಕತ್ವೇ ಽಪಿ ಹಿ ಸ್ವರೂಪರತ್ನಾತ್, ನಾಶುಭವಿತ್ಯಶಾಬ್ ಯೌಗಪದ್ಯಾಭಿಮಾನಃ, ಕ್ರಮಿಕಶ್ರುತಿಪರಿಣತ. ಸಂಸ್ಕಾರದವೇತೇ ಚಾನ್ಯೇ ಶ್ರುತಿಸ್ವಾ ನೇ ಸ್ವರಸಮುದಾಯ ಇತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ಶಾಬಂ | 122

ಹೀಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರಗಳು ಏಕೆ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ನಿಯಮವಿರುವುದನ್ನೂ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ 'ನಿರಂತರತಾ' ಮತ್ತು 'ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಪ್ತವೇ' ಎಂಬ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುವುದು. ಇವೆಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗದಿದ್ದರೂ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸ್ವರವು ತನ್ನ ಸಹಜವಾದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಮುಂಚಿನ ಸ್ವರದ ಒಂದನ್ನೋ ಎರಡನ್ನೋ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಭಾವಗಳ, ಮುಂದಿನ ಸ್ವರದ ಸ್ವರೂಪ ಸ್ವಭಾವಗಳ, ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳು ಹೊರತು ಸಾಧಾರಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವಕಾಮಸ್ತೆಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದಕ್ಕೆ ಶಾರಣಭೂತಗಳಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವು ಪುನಃ ಅನನ್ಯಸದೃಶವಾದುದೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಶ್ವತ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಅದೃಷ್ಟವಾದ ಸೈತನ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸಿ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಅನನ್ಯಸದೃಶವಾದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಸಾಧಾರಣ್ಯದಿಂದ ಉಂಟಾಗಿರುವ ಭಾವದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯು ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು. ಅದು ತನ್ನ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪೂರ್ವಾದರ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿನಾಭಾವದಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವತಃ ಸ್ವರದ ಸ್ವರೂಪವೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಾದರಿಂದಲೇ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ವರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತರಾಗಾಧಾರ, ಶಾಕರನಿಷಾದ, ಪ್ರಮಿಮಿಮಾ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ಸ್ವರಗಳೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನು, ಸ್ವಾಯಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ವರತ್ವದ ಸಾಧ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ ಎಂದಾದರೂ ಸಹ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇವರ ಸ್ವಾಭಾವದಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಬಳಸುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದೊಂದು ರೀತಿಯ ಮೂರ್ಛಾ ಸಾಕ್ರಮವನ್ನಿರುವ ಏಕೈಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿವೆ ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದುಬಿಡುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಮೂರ್ಛಾಸಾಕ್ರಮವನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ವರತ್ವವುಳ್ಳವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ವಿಶ್ವತಸ್ವರಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು.

3. ನಾನಾಧಾತು ಶ್ರುತಿರಶಾರ್ಙ್ಗಕುಲಪ್ರಕೃತಕರ್ಮೋದಯ ಪ್ರಕರಣ

ಇದ್ದು ತ್ವರಮ ತಂಕಿಗಳಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡನಾದವುಳ್ಳವು ಎಂದಷ್ಟೇ. ಅಲ್ಲದೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದ ನಾದವು ಹೊಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲವೆನ್ನುವಷ್ಟು ನೇತವಾದ ನಾದವಿರಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಈ ಮೊದಲನೆಯ ತಂಕಿಯನ್ನು ಸಡಿಲಗೊಳಿಸುತ್ತಾ ಬರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಅದರ ನಾದವು ನೇತವಾಗುತ್ತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ತಂಕಿಯು ತೀರ ಸಡಿಲವಾಗಿ, ಮಿಡಿದಾಗ ಸ್ವರವನ್ನೇ, ಎಂದರೆ ವಿಕರಣವಾದ ಕಂಪನವನ್ನೂ ರಚಿಯನ್ನುಳ್ಳ ಧ್ವನಿಯನ್ನೂ ಕೊಡಲಾರದೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಈಗ ತಂಕಿಯನ್ನು ಅತ್ಯಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಬಿಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವಾಗ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಎಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಿಗಿಮಾಡುವುದನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಬೇಕು. ಇದೇ ಮೊದಲನೆಯ ತಂಕಿಯ ನಾದ, ಇದೇ ಮಂದ್ರತಮಧ್ವನಿ. ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ರತ್ನಾಕರದ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಸಂಪೂರ್ಣವಾಲಳು ಹೀಗೆನ್ನುತ್ತಾನೆ :

ತಸ್ಯಾದ್ಯಾ ಮಂದ್ರತಮಧ್ವನಾ ಕರ್ತವ್ಯಾ | ಸ ಮಂದ್ರತಮೋ ಯಸ್ಯಾದ್ ಹೀನೋ ಮಂದ್ರೋ ನೇಹೋ ನಾದೋ ರಂಜತೋ ನ ಫಿಕ್ಷ್ಯತೇ || 111

ಕಲ್ಲಿನಾಥನು ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ :

ಮಂದ್ರತಮಧ್ವನಾ ಓತಿಮಂದ್ರಸ್ವನಾ; ಉತ್ತರೋತ್ತರಾಬೇಕ್ಷಯಾ ಪೂರ್ವಪೂರ್ವಸ್ಯಾ ಮಂದ್ರತ್ವೇ ಸಂಭವತ್ಯಪಿ ಸಮಾಪೇಕ್ಷಾಯಾಂ ಮಂದ್ರೇತಿ ತಮಸ್ಪ್ರಯೋಗಃ | ಅತಿಮಂದ್ರಸ್ವನತ್ವಂ ಚ ತಂತ್ರಾ ಅತಿಧಿರೀಕರಣೇನ ಭವತಿ | ತತೋ ಏವಿ ತಿಧಿರೀಕರಣೇ ಯಥಾ ಸುರರಣವಧ್ವನೈರಂಭವತ್ತಥಾ ಕಾರ್ಷ್ಣೀಕೃಷ್ಣಃ || 112

ಹೀಗೆ ಅವಳು ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರೂ ಇಬ್ಬರು ಭಾಷ್ಯಕಾರರಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ನಿಜವಾದ ಅರ್ಥವಾಯವನ್ನು ಯಾರು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಕಷ್ಟು ಪುರಾವೆಗಳು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೇ ಇವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡೂ ಪಕ್ಷಗಳ ಬಾಧಗಳಲ್ಲಿ ಅವನಿರುವ ಅರ್ಥವಿವೇಕಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಎರಡನೆಯದರ ಅರ್ಥವಾಯವು ಸಾರಾಂಶದಲ್ಲಿ ಹೀಗಾಗುತ್ತದೆ : ಮೊದಲನೆಯ ತಂಕಿಯನ್ನು ಕೃತಿಸಮಾಪನದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ; ಆ ತಂಕಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡಿಸಬಹುದಾದ ಎಲ್ಲಾ ನಾದಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ನೇತವಾದುದು ಯಾವುದೋ ಅದನ್ನೇ ಈ ಮೀನೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಪ್ರಾರಂಭಮಾಡಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಕೃತಿಯ ಪರೆಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರೇಶಿಸುವಲ್ಲಿ ; ತಂಕಿ, ದಂದ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಸಾಕ್ಷೇಪವಿಲ್ಲ. ಅದರೂ ಅಯಾ ಮೀನಾ ದಂದದ, ಎಂದರೆ ತಂಕಿಯ, ಕಾಂಧವನ್ನೂ ತಂಕಿಯ ಇತರ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನೂ ಇದ್ದುಕೊಂಡು ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಅಯಾ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಥಮಕೃತಿಯ ಮೇಲ್ಮನು ಸಾಕ್ಷೇಪವಾಗುತ್ತದೆಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲ ಸಂದರ್ಭಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ, ಎರಡು ಮೀನಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಕ್ಷ್ಯಸ್ವರವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯಯ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ : ಎರಡು ಮೀನಿಗಳ ದಂದಗಳ ಕಾಂಧ ಸುಶ್ರುತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತಂಕಿಯ ಇತರ ಉಪಾಧಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಪರಸ್ಪರವಾದ ತಂಕಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆಯೇ? ಅಥವಾ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆಯೇ? ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿ ಮೀನಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಂಕಿಯ ಕಾಂಧವು ಕ್ರಮೇಣ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದು, ಅಯಾ ಪರಸ್ಪರ ತಂಕಿಗಳು ಮಾತ್ರ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಚಲಮೀನಿಯ ಎರಡನೆಯ ತಂಕಿಯು ಧ್ವನಿಮೀನಿಯ ಎರಡನೆಯ ತಂಕಿಗೂ ಚಲಮೀನಿಯ ಮೂರನೆಯ ತಂಕಿಯು ಧ್ವನಿಮೀನಿಯ ಮೂರನೆಯ ತಂಕಿಗೂ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದು ಮೂರನೆಯ ತಂಕಿಯು ಎರಡನೆಯದರ ಸಮಾನವಾಗುತ್ತದೆಯೇ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆಯೇ? ಅಯಾ ಪರಸ್ಪರ ತಂಕಿಗಳ ನಾದಗಳು ಸಮವಾಗಿರಬೇಕೆಂಬ ವಿಧಿಯನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಹೇಳದವೇ?

3. ನಾದಸ್ಯಾ ನಮೃತವ್ಯರಣಾತಿರುಲದ್ವಿತತಮೀಚ್ಯುಯೋರನ ಪ್ರಕರಣ

ఈ ప్రశ్నయు ఇట్టి అశ్రుతవల్లనే, ఎందు అక్షేపవలె ఇట్టి సట్టుకదే. మఱాదరి భరతను 'శుక్లవృక్షమణి తంక్తు' మహాదనందమూర్తినే(సమీకృత్యా) 'ఎందు చేశాడు'దన్నట్టి అధనవగమనను 'ప్రమాణం ఆనాదవంశాదు', తంక్తి(తం) శుక్లవృక్షం సంఖ్యయా సౌఖ్యధినిః తేః శ్రీశకా' అతర్ల మహాదనంబు : పునరుక్త : తస్మాదయం విగ్రహః' శుక్లవృక్షమణితంక్తు' మహాదన గుండమూర్తినా యద్యోగవిగ్రహాయోగితి 1210 ఎందు ముంతాగి వ్యాఖ్యానమొదిలుచుదనన్న అనావర్తకమేందు భావిసచికాగుతున్నది. విశేషం ఎరకు తంకిగల లువాధిగలల్లి అట్టస్థుల వృత్తావగళ్యరూ ఎరదర్శియూ ఒందే నాదవు బరు వంకి వృత్తివూబురుబులు వ్యాధమిక సంగతియన్న సంగికాధ్యాసిగళ్యరూ బల్లరు. ఎరకు విగ్రహగల వరవర్తర తంకిగలల్లి ఒందే నాదవు లుంకిగాగదలంబుదు ఇట్టి ముమ్మినీ చొరకం, అయీ తంకిగల లువాధిగలల్లి సంపూర్ణా నాద్యత్వవల్ల. ఆచుదంబు వేలత్తుండ లువాధిగలు పున్నవొగిల్లరూ మృతినిదేశానల్లి బాధగలబ్బ, ఎందాయకు. బరుకు ఈ అభావన్న స్వీకరిసి బాధ్యదేవను సుమ్మనీ 'ద్యే విగ్రహే సద్వృత్తి కాద్యే యథా నాదః సవోగ భవేత్' ఎందు మాత్ర, బేళబట్టిద్యుసంబును సింహభూతాలన మత. అవత్తిందే ఈ భాగదర్శి 'సద్వృత్తి సమానీ' అకారనావృత్తి సాక్షినిదయంబుకల ఇత్యాద-యథా నాదః సమాన వివ భవతేతి 1211 ఎందు అవనం వ్యాఖ్యానమొదలుకొని, అదరూ సత సంగికమయియారకార నాద వార్తదేవనింద ఇదే సందర్భదర్శి

ద్యే విగ్రహే శురీతే కాద్యే సమస్తావయవేనైవ ధా ।

వికవిగ్రహేన భావీతే యథా ద్యేఃపి వృద్ధాతావహ' 1212

ఎందు సమాధానేమిదు అంబురికిలొక్కవును అశ్రుత్యరవగానిది. ఇదు బేళగే ఇరరి, ఎరకు తంకిగలల్లి ఒందే నాదవు ఇరదలంబుదు ఈ ప్రయోగలక్ష్మే ముమ్మ నియమబేళ బొందకు అవుగల లువాధిగలల్లన సమానతేయంబు ఎంబు వరత్తనన్న బాధ్యదేవను స్వీకరిసిరువంతే తేలిగిరున్నది. వ్యాయోగిక వృత్తియింద ఇదు సరియూ రొందు. బాటసంగికాధ్యాసిగళ్యరూ గీతిత్తిరున ఈ వివయదన్న భరతను గమనింబు బేందు తిలయవను అంబురీతనవగాంతున్నది. భరతభంజియూ మనానంబావనంబు ముక్తినిమంతనంబు ముడియూ అగిల్ల అపునవగలవ్వరూ ఇవన్న తిలవిరల్లివేందు భావిసచివును అద్యే వాన్యావ్వవగాంతున్నది.

మఱాదరి ఆవర మాసిగి అభావీను ?

తర్ల లువాధిగలంద నిగ్రయింబట్టి తంకియిందర్ల లుంకిగున నాదవు నిరదేక్షనంబు నియంతనాద కంశమానవత్వవ్యాగియూ ఇరున్నదేందు ఈగగలి బేళదే. లువాధిగలన్న సమాననాగి మాన బేళకు ఎందు బేళబట్టింద సమాననాదనన్న లుంకిందాయువద్దవ్వి బేళాద వ్యయక్తీర నానభ్యకవన్న నాభకనల్లి నిరల్లిరదేయి తరంకింబిరువంతే యరూ అగరి భౌతిక లువాధిగలన్న సమానగళ్యన బరువల్లి, ఎందు ఎల్లరూ మోదబురువాద ప్రయోగనన్న భవదాగిగు బేళరంబుబేందు అద్యే భావిస చికాగుతున్నది. ఈ మాసిగి ఇద్యే అభావీని, బేళర వికావ్యాధివదేయి ఒప్పినరు బేళదేళా.

ఒగి ఎరదనీయ వర్తనల్లియందమం అయీ తంకియ లువాధిగలన్న అనవరిసి ప్రయోగభరతాన గలు అభావవృత్తియింద సాదేక్షనీ అగి. అనరి ఈ వర్తనల్లి 'అభావభరతేత్యు' ఎంబుదు వును రుక్తియల్ల. ఎందరి మంత్రితమంబాన ఎంబుదు అగద తంకిగిగి సంబుధిసి, ఎందరి మోదిలికియంద

3. నాదస్య నమృతిస్వరజాతిలబ్ధివత్సాధ్యమేదారన ప్రకరణం

ತರ-ತನು ಭಾವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅರ್ಥವು ಅಷ್ಟು ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸೂತ್ರ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನ ಅರ್ಥವಿಶ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಅಡಗಿಸುವ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರೀದೇವನು ಅತ್ಯಂತ, ಪರಮ, ಮುಂತಾದ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಬಳಸದೆ, ತಂತಿಯು ತನ್ನ ಉಪಾಧಿಗಳನ್ನು ಆವಲಂಬಿಸಿ ತನ್ನಿಂದ ಉತ್ಪಾದಿತವಾಗುವ ನಾದ ಗಳೆಲ್ಲವು ನೇತನವಾದುದನ್ನು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬೀಳದೆ, ಮುದ್ರತನು ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ತನುಭಾವವನ್ನು ಉಳಿದ ತಂತಿಗಳಲ್ಲೇ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ, ಅದೊಂದೇ ತಂತಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದಲ್ಲಿ ತನುಭಾವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಕೃತಕವೆಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಧೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಬೇಕು. ಮುದ್ರ ಎಂಬುದು ಪ್ರಿಯಾದ ಗಳಲ್ಲಿ ನೇತನವಾದುದೆಂದೇ ಅವನ ಎಲೆಕೆ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು-ಮೂರ್ಧನೆಯ ಪ್ರಥಮ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ನಿರೀತ ಸಂಸ್ಕರಿಯೆಂದು ಇದೇ ಅಭ್ಯಾಯದ ಆರಣಿಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆ ಅವನು ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು¹³³ ಬಿಟ್ಟರೆ ಎಲ್ಲೆಡೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೇವಲ ಐದು ಶಿಕ್ಷಣಗಳ ಒಂದೆ ಹೇಳುವವನು ಈಗ ಸಂಖ್ಯಾಂತರವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸದೆ ಈ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾನೆಂದೇ ಎಂಬುದೂ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಹವೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಮುದ್ರವ್ಯಾಯಿಕತೆ-ಅದೂ ಮಾನವ ಹೃದಯಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ನೋಡುವವನು ನಾದಪ್ರವೇಶವಿಂತೆ ಕೇಳಿದ ನಾದಮಟ್ಟವನ್ನು ಗಾನ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅವನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನಿಂದ ಸ್ವೀಕೃತಿಯಾದ ಬಹು ಅದ್ಭುತ ಬಹು ದ್ವಂದ್ವವೂ ಆಗಿರುವ ತಂತಿಯನ್ನು, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಗ್ರಾಂಫ್ ಪಿಯಾನೋ(ಇವರ ದೊಡ್ಡತನೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು, ದೊಡ್ಡತನೆಯದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಬಾಣದಲ್ಲಿ ಮುದ್ರ ತಮನಾದ ಧ್ವನಿಗತಲೂ ನೇತನವಾದುದನ್ನು ಆ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಾದಿಸಿದರೆ ಅದು ಪ್ರತಿಧಿವರ್ತನಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕ ವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರೀದೇವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದೇಕೆ. ಅವನು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದಾದರೂ ಈ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ :

ಹೃದ್ಯೂರ್ಧ್ವನಾದೇ ಸಂಬಗ್ಧಾ ನಾಬ್ಧ್ಯೋ ದ್ವಾವಿಂಶತಿವರ್ತತಾಃ |

ಶಿರವ್ಯಾಸ್ತೌ ಶಾವತ್ಯಃ ಕೃತಯೋ ಮಾಯಶಾಹತೇಃ ||

ಉಬ್ಧ್ಯೋಚ್ಚತರಣಾಯುಕ್ತಾಃ ಪ್ರಥಮಂಕೃತ್ಪ್ರೋಕ್ಷರಮ್ |

ವಿಮಂ ಕಂಡಿ ತಥಾ ಶೀವೇ ಪ್ರತಿವ್ಯಾವಿಂಶತಿವರ್ತತಾ ||¹³⁴

ಅವನು ಸ್ವಾಯಿ, ಕೃತಿ, ಸ್ವರ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಆಧಾರವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವುದಾದರೂ ಮಾನವಗಾಯನಕ್ಕೆ. ಕೃತಿಗಳು ಕಂಡಲ್ಲಿ ಸಂಬಧವಾಗಿ ಇದುತ್ತಿಯೆಂದರೂ ಸ್ವಭಾವವೂ ಪ್ರಕೃತಿವಾಗ ಲಾದುದರಿಂದ 'ಅವ್ಯಕ್ತಗೀತಮು- ವ್ಯಕ್ತಯೇ ಕರ್ಮಜೇ ತಾನಾಃ' -ವೀಣೆಯನ್ನು ನಿರ್ದೇಶ ಸಾರ್ಥಕವನ್ನಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ, ಅಷ್ಟೆ. ಅವನಿಂದ ಈ ವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿನ ದೊಡ್ಡತನೆಯ ತಂತಿಯ ನಾದವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕ ವಾಣೀಯ ಮುದ್ರವ್ಯಾಯಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ನೇತನವಾದ ಧ್ವನಿಗೆ ಪ್ರತಿಮಾನವೇಕೆ ಎಂಬುದೇ ಶಾಸ್ತ್ರೀ ದೇವನ ಅರ್ಥವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಿಂಹಭೂಷಣ, ಕಕ್ಷಿಣಾಕ್ಷರವ್ಯಯ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥಕಾರನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವೀಣೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದಲ್ಲಿಂದ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಧಿವರ್ತನವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಗ್ರಹವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೀ ದೇವನೇ ಅದೇನು ಎನ್ನುವಾರೆ. ಅವನಿಂದ ದೇಶಿ ಹೇಳಿದ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಈ ಅರ್ಥ ವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಸೂತ್ರವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಭೇತ, ಮತಂಗ, ಆಭಿನವಗುಪ್ತ, ದೊಡ್ಡದಾದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಇಷ್ಟಕ್ಕೆಂದು ಕೃತಿ

133 ಶಾಸ್ತ್ರೀದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 6, 7, 8.

134 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 3, 8-10.

ಗಲನ್ನು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳಿದರು. ಕೋಶಲನು ಇತರರೊಡನೆ ಉದ್ವರಿಸುವ ಅದವತ್ತಾರು ಪುರಿಗಳ ಮತವಾಗಲಿ, ಮತಗಳನ್ನು ಇತರರೊಡನೆ 'ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಯೋಗೀಶ್ವರ' ಪ್ರವಿಧಾನ ಪುರಿ ಕೀರ್ತಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೆ' ಎಂಬ ಮತವಾಗಲಿ ಗ್ರಾಮಸಂಬಂಧಿತವಾಗಿದ್ದು ತೋರಿಸಿ ಇವುಗಳ ತಿಳಿಯದು. ಆದರೂ ಮಾನವ ಕಾಲೇಜಿನ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸಿ, ಅಲ್ಲದೆ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದು ತೋರಿಸಿ ಪುರಿಗಳೆಂದು, ಈ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಈ ನಾಡವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳುವುದು ಬಾಹ್ಯದೇವನೇ ಮೊದಲು. ಒಗ್ಗಿಯೂ ಪುರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಅವನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಎಂಬರೆ ಸ್ವಾಯಿಕ್ಯವೇ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಫಲಕಾದಿಗಳು ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಪುರಿಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಪುರಿಗಳ ಇದ್ದು, ಮತ್ತು ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಂತಾದರೂ ಹೊರತು ವಿವಿಧ ಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಗ್ಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನೇನೂ ಅವರು ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಸ್ವರ, ಗ್ರಾಮ, ಪುರಿ, ಈ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಅವರು ತತ್ತ್ವವಿಚಿತ್ರಿತ ಫಲಿಸಿದರು, ಸ್ವಾಯಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಇವುಗಳೊಡನೆ ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಬಾಹ್ಯದೇವನಾದರೂ ಈ ತತ್ತ್ವವಿವರಣೆಯ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಬದಲಾಯಿಸಿ ಪೂರ್ವಸಂಚಿತವಾದ ಇಷ್ಟದಿಂದ ಸಂಗತವಾಕ್ಯಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಬಿಡುಗಡೆಮಾಡಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಸಂಗವದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನಿಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಬೇಕು. ಕೋಶಲನಿಗಿಂತ ಹಿಂದಿನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಒಟ್ಟು ಅದವತ್ತಾರು ಪುರಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದವರೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರಷ್ಟೆ. ಮಾನವಕಾಲದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಬೇಸಾಂವ ಸೋಪಾನೋದರೆಗೆ ನಾಲ್ಕು ಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅದರಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಪಠ್ಯದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಸಾಧ್ಯವಷ್ಟವ ಬೇಸಾಂವ ಸ್ವಾಯಿಯ ಪೂರ್ವಾರ್ಧವನ್ನೂ ಸೋಪಾನೋ ಸ್ವಾಯಿಯ ಉತ್ತರಾರ್ಧವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿಯುವುದು 116.5 ರಿಂದ 932.3 ಕಂಪಮಾನವರೆಗೆ ಇರುವ ನಾಡವ್ಯಾಪ್ತಿಯೇ. ಇದು ವಾಕ್ಯಾತ್ಯವೇಳೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪರ್ವಗುಣ ಮುಖಾರ್ಧ ಭೌತಿಕ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಕಾಲದವ್ಯಾಪ್ತಿ. ಇದು ಬೇರೆ ಬೇರೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಕೊನೆಗಳಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಅರ್ಧ ಸ್ವಾಯಿಯನ್ನು ಬೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ನಾಡ ಪ್ರದೇಶಕ್ಕೆ ಪುರಿಗಳನ್ನು ಬಾಹ್ಯದೇವನು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಸುಮಾರು 77.8 ರಿಂದ 116.5 ಕಂಪಮಾನವರೆಗೆ ನಾಡಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಶಾಶ್ವತ ಧರ್ಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪುರಿ ಧರ್ಮವೆ ವೇಗಿಯ ಮೊದಲನೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಪುರಿಮಾದಬೇಳು ಎಂಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ 77.8 ರಿಂದ 116.5 ಕಂಪಮಾನಗಳ ನಾಡಪ್ರದೇಶದ ಸ್ವಾಯಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ತೋರಿಸಿ ಪುರಿಗಳಿಂದ ಬೇಳು ಎಂಬುದು ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. 77.8 ಕಂಪಮಾನಗಳ ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದೂವರೆಯನ್ನು ಮಿಸ್ಸೂರಿಯ ರು 116.5 ಕಂಪಮಾನಗಳ ಅವಕಾಶಗಳು ಎರಡೂ ಪುರಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಸಮಾನವೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ 77.8 ರಿಂದ 116.5 ರವರೆಗೆ ನಾಡಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅದನ್ನೇ ಪ್ರಾರಂಭ ಪುರಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಸ್ವಾಯಿಯ ಪ್ರದೇಶವು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಪುರಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಧರ್ಮೋಕ್ತಕಂಪಮಾನವೆಲ್ಲಗಳಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುವವಲ್ಲ. ಅಯಾ ಅಪಾರಪುರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಕಂಪಮಾನವೆಲ್ಲಗಳು ಸಾಪೇಕ್ಷವಾಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಪಠ್ಯದ ಅನುಸಂಚಿತವು ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಸಿಂಹಪರ್ವತ, ಕೃಷ್ಣಾಭರು ಹೇಳುವ ಎರಡನೆಯ ಪಠ್ಯವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ನಿಕಟವಾಗಿದ್ದು ಕ್ರಮಣೋಚಿತವಾದ ಒಯಾನೋ ತಂತಿಯ 32.7 ಕಂಪಮಾನವನ್ನೇ ಆಧಾರಪುರಿಯಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಈ 32.7 ಕಂಪಮಾನಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ 22 ಪುರಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಅಯಾ ತಂತಿಗೆ ನಿಕಟಮಾದುದು

3. ನಾಡವ್ಯಾಪ್ತಪುರಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ತಂತಿಗಳೊಡನೆ ಪ್ರಕರಣ

ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಪುನಃ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಾವೇಕ್ಷಕಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆದರೆ ಮಂತ್ರತನು ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಅಯಾ ತಂಕಿ ನೇತಕಮಾದ, ಅತ್ಯಂತ ಶಿಥಿಲೀಕರಣದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ನಾದ ಎಂದೇಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು ಎಂದರೆ, ಕಂಡದ್ದಿ ಹೇಗೆ ಅತ್ಯಂತ ನೇತಕಮಾದಾದುದವನ್ನು ಅಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕೋ, ತಂತಿಯೊಡನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಪದಪ್ರವಾಹವಾಗಿರಬೇಕು, ಅದೇ ಕಂಪೋದ್ರವವಾದ ಜಾಗೂ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಮಂತ್ರಸ್ವಾಯಾಮ ಎಷ್ಟತ್ತರವು ರ್ಪುತಿಗಳ ಪದಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳು (ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಭಾವದ ಅನುಪಾತಗಳಲ್ಲಿ) ಸಮವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

'ಮಂತ್ರತಮಧ್ವನಾ' ಎಂಬುದರಲ್ಲಿನ ಧ್ವನಿ, ತನು ಮತ್ತು ಮಂತ್ರ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸುವುದರಿಂದ ರ್ಪುತಿಸ್ವಯಂಕವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗೋಪನ ಕಲ್ಪನೆಯು ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನು 'ತಾನು ತಾದಿನಾ' ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿನ ಅದಿಮಾ ಶಬ್ದವನ್ನು ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಅಧಾರವೃತ್ತಿಯಾದ ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿ ಪದ್ಯವನ್ನು ಇವೆ ನಾಲ್ಕನೆಯದರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರುವುದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಒಂದು ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಭರತಾದಿಗಳು ಪದ್ಯವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇದೆಯೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದೀಳಿಲ್ಲ. ಭರತನು ಮೇಲಿನ ಸಾರಣಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲನೆಯದರಲ್ಲಿಯೂ ನಿಗದಿತವನ್ನು ದಕ್ಷಿಣ ಬತ್ತಲೆಯದರಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟಿರಬಹುದು ಆದರೆ ರ್ಪುತಿಸ್ವರಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ ವಿಮೂಲಾರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಈ ಕೀರ್ತಿ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪರ್ಥದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ.

ಶ್ರುತಿ ಸಂಖ್ಯೆ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
ಸ್ವರ	ಸ		ರಿ	ಗ						ನಿ				ಪ		ದ		ನಿ				

ರ್ಪುತಿಸ್ವರಕನ

ಪರ್ಥ (7)

ಅದರ ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಪಾರಕ ಪದ್ಧತಿಯ ನಾಲ್ಕು ರ್ಪುತಿಗಳ ಅಂತರದ ಸ್ವರದವು ಅಭಿಮುಖವೇ ಹೊರತು ಅಧಾರವಲ್ಲದ್ದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಧವೆ ಗುಣೋದ್ಯ ಇಲ್ಲವೇ ಪದ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿದ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇದ್ದವೇ ಧ್ವನಿಯಂತೆ ರ್ಪುತಿಗಳು ಪಾತ್ರಿಕ ವ್ಯಾಪಾರವೆಂದೂ ತಿಳಿದು ಒಂದಿನ ಸ್ವಾಯಮುಧ್ವನಿವಾದ ಮುಂದೆಬ್ಬಿರುವ ನಾಲ್ಕು ರ್ಪುತಿಗಳನ್ನು ಅಧಾರವಲ್ಲದ್ದಿಲ್ಲ ಕೊಡಬೇಕು. ಪ್ರಸ್ತುತದ ಸ್ವಾಯಮುಧ್ವನಿವಾದ ಮುಂದಿರುವ ಮೂರು ರ್ಪುತಿಗಳಿಗಾದರೂ ಅರ್ಥವೇ ಕುಳಿಯುತ್ತಿಲ್ಲ. ಇವೆಗಳು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರಬೇಕೆಂದ ಮುಂದಿನ ಸ್ವಾಯಮುಧ್ವನಿ ಮೊದಲನೆಯ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿ ಪದ್ಯವು ಅಂತ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಈ ಸ್ವರ-ಸಪ್ತಕವು ಸ್ವಯಂಸಂಪೂರ್ಣವನ್ನು, ತನ್ನ ಇದುವೆಗೆ ಮುಂದಿನ ಮತ್ತು ಒಂದಿನ ಸ್ವಾಯಮುಧ್ವನಿ ಅನುಲಂಛಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬವಾಗಿಯೂ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ರ್ಪುತಿಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಿಶೇಷವೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಮೇಲೆ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಅನ್ಯಾಯವಾಗಬಹುದು. ಇಂತಹ ಗುಣವೆ ಹುಟ್ಟಿಸುವ ಅಧಾರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅಕ್ಷರವ್ಯಯೋಗವಾದುದ್ದಿಯೂ ಮೊದಲನೆಯ ಇದೆ, ಅದರ ಒಂದಿನ ನೇತಕವನ್ನು ಲಿಪಿಕ್ಷಿಪ್ತ ಪದ್ಯವನ್ನು ಬಾಹ್ಯವಿಲ್ಲವನ್ನೇ; ಪದ್ಯವೇ ಅಧಾರಭೂತವೂ, ಪ್ರಥಮವೂ ಅದುವರಿಂದ ಸ್ವಾಯಮುಧ್ವನಿ ಅದನ್ನು ಮೊದಲು ಇವೆಬೇಕು, ಎನ್ನುವ ವಾದವಿದೆ. ಅದರ ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಸ್ವರದ ಮೂಲಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಧ್ವನಿಸಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರವು ತನ್ನ ಸ್ವರದವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಾದರೂ ಕೇವಲ ಒಂದು ರ್ಪುತಿಸ್ವರವೆಂದಿ

3. ಸಾರಸ್ವತ ಸ್ವರತಿಸ್ವರಭಾತಿಗಳು ಸ್ವರತರಂಗೋದಯ ಪ್ರಕರಣ

ಅನುರೂಪಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬೇಂದೂಕಿತವಾದ ತನ್ನ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರತಿಶ್ವೇತವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದು, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಂತ್ಯಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಉತ್ಪತ್ತಿವಾಗುವಾಗ ಭರಿತವಾಗಿ, ಸ್ವರಸ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ ಎಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಹೀಗೆಲ್ಲದೆ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಥಮಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನೆಟ್ಟಿ, ಕೆಲವು ಅಭ್ಯಾಸದ ಕೆಲಸದ ಪಠ್ಯದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಭರಿತಮುಖಿಗೆ ಆದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ :

ಶ್ರುತಿ ಸಂಖ್ಯೆ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
ಸ್ವರ	ಸ				ರಿ			ಗ		ಮ				ಪ			ಧ			ನಿ		

ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥನ

ಪಠ್ಯಕ (3): ಭರಿತಪದ್ಯತಿ (2)

ಈ ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಪದ್ಯವನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟರೂ ಅದರ ಶ್ರುತಿಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಅವರಿಂದ ಮುಂದುವರಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಉಳಿದವು ಸ್ವರಗಳ ಶ್ರೀ, ದ್ವಿ, ಚತುಶ್ಶ್ರುತಿ ಅಂತರಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸಿ ಸ್ವರದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸ್ಥಾನದಿಂದ ಮುಂದುವರಿಸಿದೆ. ಎಂದರೆ ಸ್ವರವು ತನ್ನ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯವನ್ನೇ ಸ್ವಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಅದರ ಭರಿತವು ಪದ್ಯ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿವಿಧಿಯೇಗದ ಮೂಲಕ

ಶಿಸ್ತೀ ದ್ವೀ ಚತಸ್ತತ್ಯ ಚತಸ್ತಸ್ತಿಸ್ತು ಏವ ಚ |

ದ್ವೀ ಚೈವಾದ್ಯ ಚತಸ್ತತ್ಯ ಪದ್ಯಗ್ರಾಮೇ ಭವೇದ್ವಿಧಿಃ ||

ಚತುಶ್ಶ್ರುತಿಭವೇತ್ ಪದ್ಯಃ ಪುನಃಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವೃತಃ |

ದ್ವಿಶ್ರುತಿಶ್ಚೈವ ಗಾಂಧಾರೀ ಮಧ್ಯಮಶ್ಚ ಚತುಶ್ಶ್ರುತಿಃ ||

ಪಂಚಮಸ್ವರ್ದೇವ ಸ್ಯಾತ್ ಪ್ರಶ್ರುತಿರ್ಧೇವತೋ ಮತಃ |

ದ್ವಿಶ್ರುತಿಶ್ಚ ನಿವಾಹಃ ಸ್ಯಾತ್ ಪದ್ಯಗ್ರಾಮೇ ವಿಧಿಭವೇತ್ ||¹³⁵

ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮೊದಲು ಶ್ರಿಶ್ರುತಿಯ ಅಂತರವಿರುವುದನ್ನು ಇದು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಅಶ್ರುತಿವಾಗುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಪದ್ಯವೆಂದು ಯಾವುದೇ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೂ ಅದರಿಂದ ಮೂಲನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುವನ್ನು ಹೇಳದುದರಿಂದ ಒಪ್ಪದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪದ್ಯದಿಂದ ಮುಂದುವರಿದು ಹೆಚ್ಚಿದ ಪ್ರಕಟನಾಸ್ಥಾನದಿಂದಲೂ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ (1)ಯಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗಿರುವುದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದಲೂ, ಪದ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಲು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಧ್ವನಿವಿಶೇಷವೆಂದು ವಿವರಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಪದ್ಯವು ತನ್ನ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡು ಅದರ ಉಳಿದ ಮೂರು ಈ ಅಂತರಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಇರುತ್ತವೆಂದೂ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಳಿದ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಇದರ ಅಂತರಾರ್ಥ

135 ಭರಿತಮುಖ, ಉ. ಗ್ರಂ., XXVIII, 24-26, ಪಂ. 19.

3- ನಾವಸ್ಥಾನಶ್ರುತಿಪ್ರವಾಹಾಲಂಕೃತವರ್ಗವ್ಯಂಜೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ವನ್ನು ತಿಳಿಯದೆ ಪದ್ಧತಿಯ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ರುತಿಯೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ನೇರವಾಗಿ ಭರತಮುನಿಯು ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ಮರುಪರಿಯೋಗದಿಂದ ಪಂಡಿತನುಷ್ಠರಾದ ಕೆಲವು ಅಭ್ಯಾಸರು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾರ್ಗದಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಓಗಿ ಮಾಡಿದರೆ ಸ್ವರವು ಅಭ್ಯಾಸವಾಗಿಹೋದದ್ದೇ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಮಾಡುವುದಾದರೂ ಏನು? ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನ್ಯವರ್ತನಾಪದವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಮೇಲೆ ತಂದೆಯ ಜನನವೆಂದೆಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಮೇಲೆ ಕಾರಣವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂದೆ ಹಾಗಿ— ಮದಕೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿತು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಜನಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಪ್ರತಿವಿಂಬವು ಮೂಡಿದ ಮೇಲೆ ಬಿಂಬವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸ್ವರವು ತನ್ನ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಿಂಬಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅನುಪಪನ್ನವಾದ ಮಾತು. ಇಂತಹವರ ಸಂದೇಹವನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲೆಂದೇ ಸ್ವರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು 'ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯೇ ಪರಮೇ ಶ್ರುತಿಧಾಮ್ನು' ¹³⁶ ಎಂದು ವಿಶಾಲಾಚಾರ್ಯನೇ ವೊದಲಾದವರು ಮತಂಗನಿಗಿಂತಲೂ ಮುಂಚೆಯೇ ಹೇಳಿದರು. ಮತಂಗನೂ ಪದ್ಧತಿಯ ಮೊದಲೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ರಿಪಫ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅಸಂಧಿಗ್ರಹಣೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಓಗಿ ಅಂತಿಮಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದಲೇ ಸ್ವರವು ಕೇವಲ ನಾದದ ಬಿಂಬವಾಗಿ ಧ್ವನಿಯಂತೆ ಗೋಚರಿಸದೆ ಅಳವಳಿಸಿ ಸ್ವಪ್ರಮಾಣಯುಕ್ತವಾದ ಅಂತರದಿಂದ ಎಂದರೆ ಸ್ವರಜಪದಿಂದ ಗೋಚರಿಸುವುದು : 'ಕರ್ಮಯಮಾಗಾಸ್ತು ಸ್ವಶ್ರುತೇ ಗಂಧೀರಾ ಇವ' ¹³⁷ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿಯೇ, ನಿರಂಕ ನಾದ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಣೆಯೇ ಉಳಿದುಂಟೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ 'ತಾಸು ಚಾರಿದ್ರಾ ಕಾಶ್ಯಾ ಮಂಧ್ರತಮಧ್ಯಾಸಾ' ಎಂದೂ ನಾಲ್ಕನೆಯ, ವಿಳನೆಯ, ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಯಾದ್ದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯಾಗಿ ಪದ್ಧ, ರಿಪಫ, ಗಾಂಧಾರ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಧವು ಇದ್ದರೆ ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಅದರ ಪದ್ಧತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಕಾರಣಗಳು, [ಪದ್ಧದ ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ರಿಪಫತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇಗೆ ಕಾರಣಗಳು? ಎಂದು ಸಹಜವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ತಾನೇ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಸಂದಯವೇ ಉಳಿದುಂಟೆ ಅವನು ಉತ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದನೊಂದೇ ಈ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡು ಅವನು ಉತ್ತರಿಸಿರುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಬಿಡುತನವಿದೆ. ಅವನು ಹೇಳಿದ ಸ್ವರಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ವರದ ಅಂತಿಮವಲ್ಲದ ಉಳಿದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಗೆ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆ, ಎಂಬುದೇ ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗುವುದು; ಸ್ವರವು ಕೇವಲ ಧ್ವನಿವಿಶೇಷವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೇ ಈ ವಿವರಣೆಯ ಪ್ರಯೋಜನ; ಎಂದರೆ ಆಯಾ ಸ್ವರದ ಛಂತ್ಯ ಶ್ರುತಿಯು ಮಾತ್ರ ಅದರ ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಲ್ಲ; ಉಳಿದ ಹಿಂದಿರುವವುಗಳ ಸೇರಿದರೆ ಮಾತ್ರ, ಅಂತ್ಯಶ್ರುತಿ ಸ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷ ಸ್ವರಧರ್ಮವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಭರತ ಅಭಿನವಗುಪ್ತರ ಪ್ರತಿಭಿರೇಕನದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ (ಶ್ಲ. 235) ನಾನು ಬರೆದ ಅನುಮಿತಿಯನ್ನು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಓಗಿ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ವಿಧಾನಕ್ಕೆ ಮತ್ತೊಂದು ಹಿಂದು ಕಾಲದವರನ್ನು ಅವನು ಸಲ್ಲಿಸಿದ್ದಾನೆ:

ತನು ಶ್ರುತಿಶ್ರುತುಕ್ತಾರ್ಥಾದಿವೈಶ್ವೇವಂ ಸ್ವರ ಕಾರಣಮ್ |

ಶ್ರುತಿನಾಂ ತತ್ರ ಪೂರ್ವಾಸಾಂ ಶ್ರುತಿನಾಂ ಹೇತುತಾ ಕಥಮ್ ?

ಛಂದಃ, ಪದ್ಯಾತ್ಯಂತಿಯಾಃ ಶ್ರುತಿಃ ಪೂರ್ವಾಧಿಕಾಂತ್ಯಯಾ |

ನಿರ್ಧಾರ್ಯತೇ ತತಃ ಶ್ರುತಯಃ ಪೂರ್ವಾ ಅಭ್ಯಕ್ತಜೇತವಃ || ¹³⁸

136 ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ, ೪೦. ಗ್ರಂ., I, 3, 25-27.

3. ನಾದಸ್ಯ ಪಶ್ರುತಿಸ್ವರದಾತಿಶಯತ್ವವತಹೀಚ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ದತ್ತಿಲನೊ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ : ಪಶ್ಚದಿಂದ ಮೂಲೆಯು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಪಶ್ಚಗ್ರಾಮದ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ :

ಪಶ್ಚತ್ವೇನ ಗೃಹೀತೋ ಯಃ ಪಶ್ಚಗ್ರಾಮೇ ಧ್ವನಿಭಾವೇತ್ |

ತತಃ ಉದ್ಧೃತ್ ಸ್ವರೀಯಃ ಸ್ವಾದ್ ಮಹರ್ಷೋ ನಾತ್ರ ಸಂಶ್ರಯಃ || 17

‘ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವನು ಶ್ರುತಿನಿರ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿರುವ ಎರಡು ಸ್ವಕೇಂದ್ರ ಶಂಕುಗಳಲ್ಲಿ ‘ಶಾಸು ಚಾದಿನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾ ಮಂತ್ರಕಮಧ್ಯಾನಾ’ ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಯಥಾಮತಿಯಾಗಿ ಮೇಲೆ ವಿವೇಚಿಸಿದೆ. ಈಗ ಎರಡನೆಯದಾದ ‘ಅತಃ ಪರಮ ರಕ್ತಿಫ್ಲಂ ನ ಶಾಶ್ವತಮಹರ್ಷಣಮ್’ ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿಕ್ಷಿಸಲಾಗುವುದು.

‘ಅತಃ ಪರಂ’ ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾರಣಿಯ ನಂತರ ಎಂಬ ಸಂದರ್ಭದ ಅರ್ಥ. ‘ತು’ ಎನ್ನುವ ಘಾತವನ್ನು ಭಿನ್ನಭವನನ್ನೂ ವೈವರೀತ್ಯವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಲು ಇಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದೆ. ನಾಲ್ಕು ಸಾರಣಿಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸ್ವರತ್ವವುಳ್ಳ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾನಗಳು ಸ್ವಾಯಮುಬ್ದಿ ಎತ್ತಿವೆ, ಯಾವ ಯಾವ ಸ್ವರಗಳು ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸುವುದಾಗಿದೆ. ಇದು ಮುಂತಾದ ಸಾರಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಅತಿಕ್ರಮಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವಾಯಮುಬ್ದಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಇಯತ್ನಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಸ್ವರತ್ವವುಳ್ಳ, ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ತೋರಿಸುವುದೂ ಇಲ್ಲ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ನಾಲ್ಕು ಸಾರಣಿಗಳಿಂದ ಲಭಿಸಿದ ಸ್ವಾನಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವೂ, ಕ್ಷಿಪ್ರವೂ, ಸಂಗೀತದ ಲಕ್ಷ್ಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಪಯುಕ್ತವೂ ಆಗಿರುವ ಧ್ವನಿಗಳನ್ನು ಐದು, ಆರು, ಏಳು ಮುಂತಾದ ಸಾರಣಿಗಳು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಇನ್ನೊಂದನ್ನೂ ರಕ್ತಿಫ್ಲಂ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಮಾತಿನಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಸ್ವರಗಳ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಪ್ರಾರಂಭವನ್ನು ಮಾಡುವುದನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಪರಿಚೀರಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವುಂಟು.

ರಕ್ತಿಫ್ಲಂ ಎನ್ನುವುದನ್ನು ‘ಮಂತ್ರಕಮಧ್ಯಾನಾ’ ಎನ್ನುವುದರಿಂದಲೇ ಓದಿಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಅರ್ಥವೈವಿಧ್ಯದಿಂದ ಶ್ರುತಿವಿವರ್ಯವಾದ ಲಕ್ಷಣವಲ್ಲವೆಂದು ವೈವಿಧ್ಯವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮಂತ್ರಕಮ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಮತಂತಿಯ ಅತ್ಯಂತ ತಿಥಿಲಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ನಾದ ಎನ್ನುವ ಸಂಪರ್ಕನಾಲ, ಇಲ್ಲಿನಾಥರು ತಂತಿಪರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ರಕ್ತಿಫ್ಲಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಅಪಹರಣಾ ಮಾದಂತ್ರವೆಂದರೆ ತಂತಿಯನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸಡಿಲಗೊಳಿಸುವುದು. ಆದರೆ ಇನ್ನೂ ಸಡಿಲಗೊಳಿಸದೆ ಅನುರಣನಾದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳುಳ್ಳ ಸ್ವರವೇ ಉಂಟಾಗುವಷ್ಟು ಸ್ವೇಚ್ಛಧ್ವನಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ತಂತಿಯನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಶ್ರುತಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಆದುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಸಾರಣಿಯಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಪಹರಣಾವಾದರೆ ಸ್ವರಸ್ವೇತಿ ಹುಟ್ಟಿದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಷ್ಠಾನವೂ ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿನಿರ್ದೇಶವೂ ನಿರ್ದೇಶಕಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅವರು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸಂಪರ್ಕನಾಲನು

ಅತಃ ಪರಮಹರ್ಷಣಂ ನ ಶಾಶ್ವತಮ್ | ತುತಃ? ಯತೋ ರಕ್ತಿಫ್ಲನಿತಿ | ಅತಃ ಪರಮಹರ್ಷಣೇ ಕೃತೇ ಸ್ವರಾಣಾಂ ರಂಜಕತ್ವಾಭಾವಾತ್ ಸ್ವರತ್ವಮೇವ ಸತ್ಯತಿ, ‘ಸ್ವತೋ ರಂಜಯತಿ ತ್ರಿಪ್ರಾಪ್ಯತಿತ್ವಂ ಸ ಸ್ವರ ಉಚ್ಯತೇ’ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಮಾಣತ್ವಾತ್ | 18

ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿನಾಥರು

ತೇಷಾಂ ತದುಕ್ತರೀತ್ಯೋತ್ಪರ್ಷಣೇನ ಸಂಪನ್ಮಾದಿಮ ಶ್ರುತಿಮ ಪ್ರಾಪನೇ ಕೃತೇ ತಾದೃಶವಾನುರಣನಾ.

ಭಾವಾನ್ವಯವು ಮನೋಬೋಧನೆಯಾಗುವುದರಿಂದ ತಾರಮ್ಯವು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ತಾರಮ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು. ಧಾತು: ಅತಃ ಸಾರಣಾಂ ತಂತರಂ ನ ಕರ್ತವ್ಯಮಿತ್ಯುಪಸಂಧಾಯೋಕ್ತವಂ" | 19

ಎಂದು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಇದ್ದನಾಥನು ಶೋಧಿಸಿದ ಕಾರಣ ಮುಂದಿನ ಅರ್ಥವೇನೆಂದರೆ ತಾರಮ್ಯವು ಮುದ್ರಿಸುವುದರಿಂದ ತಂತರಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಇದರಿಂದ ಅದೇನು, ಎಂದರೆ ಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳುವ ಭೃಗುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಪ್ತಿ, ಅಪ್ರಮಾಣವಾದ ಅಪ್ರತಿಗುಣವಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಇದ್ದಾಡಿದೆ. ಸಿಂಹಭೂಷಣರು ರಂಜಕವೆಂಬುದನ್ನು ಎಂದರೆ ಸ್ವರವು ಸೇವಕವಾಗಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇದ್ದರೂ ಪ್ರಭವ ತಂತರವನ್ನು ಸ್ವರವೇ ಹೊಂದಿರುವುದು ಅಪರೂಪವೇನಿರಬಹುದೆಂದು ಎಂದೆ ಹೇಳಿದ ನಿಯಮವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಮರೆತುಬಿಡುವುದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ನೋಡಲಾಗಿಯೆ ತಂತರವು ಇನ್ನು ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾದುದಾದ ನಾದವೇ ತೋರಿಸಿದುದಾಗಿ ಮುದ್ರಣವಾಗುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ಬಹುದೇ? 'ಸ್ವರವೇನು ನಾದವೇ?' ಎಂದರೆ ಸ್ವರವು ವಿಲ್ಲದಿರುವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾದುದು ಸಾರವಾದುದು ಮಾತ್ರವೇ. ಇದ್ದಂತೆ ಸಿಂಹಭೂಷಣರು ನಿಯಮವನ್ನು ಇದು ಹೇಗೆ ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ? ಈ ನಿಯಮವಿರುವ ಶ್ರೋತೃಗಳಿಂದ ನೋಡಲಾಗುವುದು ಕೇಳಿದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ನಾದವು ಇದೇನು ಮುಂತಾದ ಅಪರೂಪವಾಗಿಯೆ ಹೊಂದಿರುವುದು. ಅದರ ರಕ್ತಿತ್ವಂ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇವರ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಇದ್ದತ್ತಿರಲು ತಂತರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದ್ದಂತೆ ನೇತವಾದ ಭೃಗುಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂತೆಂದು, ಅದರ ಕ್ರಮಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೊಂದಿಲ್ಲದಿರುವ ಭೃಗುಗಳನ್ನು ಎಂಬ ನೋಡಲಾಗಿಯೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ಪ್ರಭವವೆಂದು ಅರಿಯದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಭೃಗುವು ಕೇಳಿದ ರಕ್ತಿಯಿರುವ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಅನುವಾದವೇ. ಅದುವರಿಂದ ರಕ್ತಿತ್ವಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕಕ್ಷಣಭವ ಶೋಧಿಸಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಗಾತ್ರ ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅದೇನಿರಬೇಕು ಉತ್ತಮವಾಗಿವೆಂಬುದರಿಂದ ಬಾಧಕವೂ ಅಗಲುವ ನಾದವು ಮಾತ್ರವೇ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ತಂತರವನ್ನು ಕಾಣದ ಅಪರೂಪವಲ್ಲ, ಸಾರಣವಾದುದು ಎಂಬುದೇ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವಾದ ಕಂದಭೃಗುಗಳ ವರ್ತಮಾನದ ಮುದ್ರಿಸುವುದಾಗಿ ಅದ್ದಂತೆ ನೇತವಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ರಕ್ತಿತ್ವಂ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಮಂಜಸವಾದ ಅರ್ಥವು ಹೊಂದಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಾನವನಾದರೋಪವಾದ ಶ್ರೋತೃಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಗಾತ್ರವ್ಯವಹಾರವೋಗ್ಯವೆಂದು ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವರ್ತಕರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ನೇತವಾದ ಮತ್ತು ಉತ್ತಮವಾದ ನಾದವು ಹೊಂದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವರವಿಲ್ಲವೆಂದೇನೂ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆ ಇವರು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ತಪ್ಪಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ನೋಡಲಾಗಿಯೆ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ 32.7 ಕಂಪನವಾದಿಂದ 8000 ಕಂಪನವಾದವರೆಗೆ ಸ್ವರವಿರುವುದನ್ನೂ ಅದು ವಿವಿಧ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ್ಯವು ಉಪಯೋಗಿಸುವುದನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಿ-ಅದುವರಿಂದ ಮುದ್ರಿಸುವುದಾಗಿ ನೇತವಾದವಾದ ಸ್ವರಕ್ಕೆಂತ ಕೇಳಿದ ಅಪರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷದಿಂದ ಹೊಂದಿಸಲಾಗದು. ಮಾನವನಾದವನ್ನೂ ಮಾನವನಾದವನ್ನೂ ಸ್ವರವೇನಾದರೂ ಮೂಲವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಂದ, ಪ್ರಮಾಣಭೂತಗಳಿಂದ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತವು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತವು ಏಕಸ್ವರ ಶ್ರೇಣಿಯನ್ನೇ ಮೂಲಭವವನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಮೂರು ವಾದ್ಯಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಕು. ಅದುವರಿಂದಲೇ ಮೂರು ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿನ ಅದರತ್ತಾದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದುವರಿಂದ ರಕ್ತಿತ್ವಂ ಎನ್ನುವುದು ಸ್ವರವು ಅಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗದು.

3. ನಾಮಾನ್ವಯವು ಸ್ವರವಾದಿಗಳಿಂದಲೇನಿರಬೇಕೆಂಬುದೇನು ಪ್ರಕರಣ

ಈ ಎಲ್ಲ ಪದ್ಧತಿಗಳಿಗೂ ಸಮಾಧಾನಕರವಾಗಿ ರಕ್ತಿಶೃಂ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು : ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಆವರ್ತಕಾಣವಿಧಾನದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನು ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ವಿಧಿಯೊಗವೂ ಇಯತ್ತಿ ಧ್ವನಿಂ ತಿಳಿಯುವುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳ ಪ್ರಮಾಣ ಕಾರಣವಾದ ಐದು ಶ್ರುತಿ ಜಾತಿಗಳೂ ಸಿದ್ಧವುತ್ತವೆ. ಈ ಜಾತಿಗಳೆಂದರೆ ತ್ರಿಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ರಂಜಕತ್ವವುಳ್ಳ ಸ್ವರಗಳು, ಸ್ವಾಯಿಪ್ರಮಾಣ, ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಸಿದ್ಧವುತ್ತವೆ. ನಾಲ್ಕು ಸಾರಣಿಗಳಿಗಿಂತ ಆತಿ ಐದು ಶ್ರುತಿ, ಆರು ಶ್ರುತಿ, ಮುಂತಾದ ಸಾರಣಿಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಹುದಾದರೂ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿ ಜಾತಿಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮೇಲೆ ಶ್ರುತಿ ಜಾತಿಗಳೂ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವಾರಗಳೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಆದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನು ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಇವು ರಂಜಕತ್ವವನ್ನುಳ್ಳ ಮೇಲೆ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರವು. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳು ಉಪಲ್ಬಧವಾಗುವುದಾದರೂ ರ್ವುತಿವಿವರಣೆಯಿಂದ ಸಾಧಕವು ಅರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಮಂತ್ರಸ್ವಾಯಿಗಿಂತ ಭೇದವಾದ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಅವರ್ತಕಾಣವೆಂದೆ ತ್ರಿಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿ ಎರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಈಗಾಗಲೇ ಉಪಲ್ಬಧವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ, ಸ್ವರಸ್ವಾರಗಳೂ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ, ಗ್ರಾಮಾದಿಗಳ್ಲಿನ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ, ವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳು, ಎಲ್ಲವೂ ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ, ಇಷ್ಟವೇ ತಮ್ಮ ಪ್ರಾಪಕತೆಯನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಸಾಧ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇಪ್ಪತ್ತೈದ ದಕ್ಕಿತ ಹೀಗೆ ಹೆಚ್ಚುಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಈ ಮೊದ ಸ್ವರಾಪ್ತಕದಿಂದ ತ್ರಿಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಆವರ್ತವಾದ ಗಾಣವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಗವೂ ರಕ್ತಿಲಾಭವೂ ಇಲ್ಲ. ರಕ್ತಿಲಾಭವಾಗುವುದು ಹಾಗಾದರೆ, ರಕ್ತಿಲಾಭವೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುವೆಂದರೆ "ಆತಃ ಪರಂ ತು ರಕ್ತಿಶೃಂ ನ ಕಾಪ್ಯಂತವೇದಾಃ" ದೆಟ್ಟಿನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸ್ವಾಯಿಗಳನ್ನು ಸಂಗೀತವೆತ್ತಿ ಹೀಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈದದಕ್ಕಿತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಯಿಯೂ ಮೇಲೆ ರೀತಿಯ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಅವಶ್ಯಕವಿರುತ್ತವೆ; ಅವಶ್ಯಕವಿರುತ್ತವೆ; ಅವಶ್ಯಕವಿರುತ್ತವೆ; ಅವಶ್ಯಕವೇ ಬೇಡು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರ್ತಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲ ಮೂರದ್ದಿರುವ ಅವರ್ತಗಳಿಗಿಂತ ಪ್ರಥಮ ಸ್ವರಾಲ್ಪ ಸಾಧ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಕಡಿಮೆ ಯಾಗುತ್ತಾ ಬರುತ್ತದೆಂಬ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದವಾದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ದ್ವಿಪಕ್ಷಿತವಾದ ವಿಮರ್ಶೆಯಲ್ಲಿ (ಪು. 196) ನೋಟಿಸಿ. ಈ ವಾದೀತ್ಯಭ್ಯಾಸವನ್ನು ತುಂಬಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಗಾಣವ್ಯವಹಾರಯೋಗ್ಯಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡ ಬೇಕಾದರೆ ಏಕದಂತತೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಸ್ವಾಯಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬಹುಸ್ವಾಯಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿ ತಮ್ಮ ಸ್ವರಾಪ್ತದ ನೈಸರ್ಗಿಕ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿ ಸ್ವರಸ್ವಾರಗಳನ್ನು ಹಿಂದುಮುಂದಕ್ಕೆ ಕದಲಿಸಬೇಕಾಯಿತು. ಅದುವೆಂದೆ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಎಷ್ಟು ಶ್ರುತಿ ಸೋಪಾನಗಳಿರುತ್ತವೆಂಬುದು ಆಯಾ ಸಂಗೀತವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ನೈಸರ್ಗಿಕವನ್ನೂ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ವಾದ್ಯಾತ್ಮಕ ಗಣಿತಜ್ಞರೂ ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಜ್ಞರೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವಿಶೇಷಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದನು ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವರಾಪ್ತವು ಎಲ್ಲ ಸಂಗೀತವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗಿಲ್ಲದೂ ಇರುವ ಅಥವಾ ಇರಬೇಕಾದ ನೈಯತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಇಪ್ಪೆಯಂತೆ ಅದಿರು. ಇಪ್ಪತ್ತೈದನು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಪ್ತ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಪ್ರವರ್ತಕರು ಹೇಳುವುದು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಗಳಿರುವ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ನೈಸರ್ಗಿಕವಲ್ಲದೆ ಸ್ವರಸ್ವಾರಗಳನ್ನು ಕದಲಿಸಿದರೆ ತ್ರಿಸ್ವಾಯಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ರಂಜಕತ್ವಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಉಪಪಾದದೂ ಉಚ್ಚಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ವಿಶೇಷಿಕ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಾಭಾವಗಳು ಅಪ್ಪಾಗಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಸಂಗೀತವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ, ಅವಶ್ಯಕತೆ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಅಳವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿ ಅವಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನೆಲುವುಂಟಿರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವಾಯಿಯನ್ನು

3. ನಾಪದ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಕಾಲದೈವತಹೀತ್ಯುಮೋದನ ಪ್ರಕರಣ

ಯಾದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಬಾಹ್ಯೋಪಕರಣಗಳನ್ನೂ ಅನೇಕೈವದೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ವರ್ತನಗಳ ಹಿಂದೆ ನಿಸ್ಸಂಭಿಗ್ಧವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಮನುಷ್ಯನು ದೇವತೆಯೆಂಬುದು ಅದ್ಭುತದಮಾನೀಯವೂ ಬೆಮ್ಮಿಪಡುವಂತಹುದೂ ಆಗಿದೆ.

ಕಡೆಯದಾಗಿ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವೇದನ ಪ್ರತಿಭಿವರ್ಧನಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಇನ್ನೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಬಹುದು. ಭರತನು ಶಬ್ದಗ್ರಾಹ್ಯ, ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಹ್ಯಗಳ ಪಂಚತಂಭದಿಂದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಅದರ ನಂತರ ಗಾಂಧಾರ-ರಿಷಭ, ನಿವಾಹ-ಧೈವತ ಈ ಸ್ವರಗಳ ವಿಕೀರ್ಣವದಿಂದ ಒಂದು, ಅದೇ ಮೇಲೆ ರಿಷಭ-ಪಕ್ಷ್ಮ, ಧೈವತ-ಪಂಚಮಗಳ ವಿಕೀರ್ಣವದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು, ತದನಂತರ ಶಬ್ದ-ನಿವಾಹ, ಮಧ್ಯಮ-ಗಾಂಧಾರ, ಪಂಚಮ ಮಧ್ಯಮ ಇವುಗಳ ವಿಕೀರ್ಣವದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು, ಹೀಗೆ ಐವಿಧ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರತಿಭಿವರ್ಧನವನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸುತ್ತೇವೆ. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಶ್ರುತಿಯ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಶಬ್ದಗ್ರಾಹ್ಯದಿಂದ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಹ್ಯಮವನ್ನೂ ಅದರ ಮೂಲಕ ಇತರ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಹೀಗೆ ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ; ಶಾಸ್ತ್ರಗದೇವನು ಇನ್ನೊಂದು ಅಭಿವ್ಯಾಜ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೀಗೆ ಅನುವರಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಿದ್ದು ಒಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಬಹುದು. ಸ್ವತಂತ್ರವೂ ವಿಕಿಷ್ಟವೂ ಆದ ಶ್ರುತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ, ಗ್ರಾಮಸಂಬಂಧದಿಂದ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಗಳಮೂಲಕ, ಐದು ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳನ್ನು ಅವನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುವರದವೇಳಾದ ಮಾತೃಗಾತ್ರ ಏಳು ಸುಲಭವಾದುದು: ಚಲನೀಯೋದ್ಧ ಪ್ರತಿ ತಂತಿ ಯನ್ನೂ ಅದರ ಹಿಂದಿನದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಧ್ರುವವೇಳೆಂದು ಅದೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ತಂತಿಯ ಸಾದರೋದನೆ ಮಾಡಿರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಇಯುಕ್ತಿ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅವನು ಹೀಗೆ ಸುಲಭವಾಗಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೇಳಿದ ಸಾಲ್ಕು ಸಾಧನಗಳೂ ಸ್ವಯಂವಿದ್ವಾಂಸ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಸೂಚಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಭರತ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತರಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸ್ವರಯುಗ್ಮಗಳ ವಿಕೀರ್ಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸುವುದರಿಂದ ಆಯಾ ಶ್ರುತಿಪಾತಿಯು ಲಾಭ. ಶಾಸ್ತ್ರಗದೇವನದು ಇದಕ್ಕೆ ತದ್ವಿರುದ್ಧವಾದ ಕ್ರಮ. ಹಿಂದಿನ ತಂತಿಯ ಸಾದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ವಿಕೀರ್ಣವನ್ನು ತನಗೆ ತಾನೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಹೀಗೆ ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ಮಾಡಿದ ಅವಶರ್ಯದಿಂದ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಶ್ರುತಿಪಾತಿಯು ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಆಯಾ ಸ್ವರಯುಗ್ಮದ ವಿಕೀರ್ಣವನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಒಂದು ಶ್ರುತಿಪಾತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದ ಅವಶರ್ಯ ಇವು ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದು ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣ ದ್ದಾಗಿರುವುದೆಂಬ ವಿಷಯವಿದ್ದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಗದೇವನು ಯಾವುದರಿಂದಲೂ ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವ ಪ್ರತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಭರತ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತರಂತಾಗಿ ಸ್ವರಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯವೇದನದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಿ, ಇದೇ ಪ್ರಮಾಣದ್ದಿಲ್ಲದೇ ಉಳಿದ ತಂತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಶರ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಅಥವಾ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಪಾತಿಯು ಎಲ್ಲಾ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೆ ಭರತ, ಮತೆಗೆ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ಸ್ವರಯುಗ್ಮಗಳ ವಿಕೀರ್ಣವದಮೂಲಕ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳಿ ಅದನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವಶರ್ಯವೇಳೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಗ್ರಾಮಭೇದಸೂಚಕವಾದ, ಸಂಪದಮಾಪಕವಾದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣದ್ದಿಲ್ಲದೇ ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಸಾಲ್ಕು ಬಾರಿ ಸಾರಣಾಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದರು; ಶಾಸ್ತ್ರಗದೇವನು ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿಯ ಸಾಲ್ಕು ಪ್ರಕರವೇಷಿತ ಅವಶರ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು. ಹೀಗೆ ಭರತ, ಮತೆಗೆ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ಸಾಧಿಸಿದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಕ್ರಮದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕಳೆದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಕೀಳಿ ಅನವಧ್ಯವಿದ್ದಾುವಿನೋದನಾದ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಗದೇವನು.

3. ಸಾದಸ್ಯಾ ನಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಕುಲದೈವತರ್ಹಿವ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರತಿವರ್ಷ-ಚಲವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿವರ್ಷದ ಈ ವಿವರವನೆಯನ್ನು ಶಾರ್ವಜನಿಕವಾಗಿ ಸಾರಾಂಶಮವನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡಬಹುದು :

**ಪ್ರತಿವರ್ಷದ
ಪರ್ವ (9): ಶಾರ್ವಜನಿಕ ಪದ್ಧತಿ**

ಸಾರಾಂಶ ಸಂಖ್ಯೆ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
ಪ್ರತಿವರ್ಷ				ಸ			ಠ		ಗ				ಮ				ಪ			ಧ		ನ
ಚಲವರ್ಷ				ಸ			ಠ		ಗ				ಮ				ಪ			ಧ		ನ
1				ಸ			ಠ		ಗ				ಮ				ಪ			ಧ		ನ
2				ಸ			ಠ		ಗ				ಮ				ಪ			ಧ		ನ
3				ಸ			ಠ		ಗ				ಮ				ಪ			ಧ		ನ
4				ಠ			ಗ						ಮ				ಪ			ಧ		ನ

II ಪ್ರತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವರಮತಗಳು

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಪ್ರತಿವರ್ಷದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭರತ, ಮಹೇಗ, ಅಧಿನವಗುಪ್ತ, ಮತ್ತು ಶಾರ್ವಜನಿಕರುಗಳು ಬೇಕುವುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿವರವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಸುಮಾರು ಹನ್ನೆರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಶಾರ್ವಜನಿಕರಾದವರು ಬೇಕು ಮಾಡುವ ಈ ವಿಷಯಕ್ಕೆ 65 ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ವಿವರವಾದ ವಿವರಣೆಯು ಬೇಕಾಗಿತ್ತೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಮೂಡಿದರೂ, ಅದು ಅಗತ್ಯವೆಂದೇ ಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ ಬೊರತು ಪ್ರತಿಯು ಇದುವೇಯೂ ಅದರ ಕಲ್ಪನೆಯು ಇತಿವಾಸವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಭರತನೂ ಶಾರ್ವಜನಿಕನೂ ತಾವು ಬೇಕಾದುದನ್ನು ಬಹು ಸಂಗ್ರಹವಾಗಿ ಸೂತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೇರಿದ್ದಾರೆ. ಇವರಿಬ್ಬರ ನಡುವೆ ಇರುವ ಸಾಮೀಪ್ಯಗಳಿಗೂ ದೂರದ ಅಂತರಕ್ಕೆ ಅಧಿನವಗುಪ್ತನು ಸೇತುವೆ ಕಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರತಿಯು ಕಲ್ಪನೆಯು ನಮ್ಮ ನಾಡಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೂ ನಾಡವಿಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ ಬುಣಾದಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಮೇಯ. ಸಹಸ್ರಮಾನಗಳ ಕಾಲದ ಮೂಲದ ಮುಖ್ಯ ಮನಕಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯು ಅರ್ಥವೂ ಪ್ರಯೋಗವೂ ಇದುವೇಯೂ ಬೇಗಿತ್ತೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ನಮಗಾದ ಏಕೈಕ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಸೂಚನೆಯೆಂದರೆ ಈ ಪ್ರತಿವರ್ಷದವೇ. ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಹಲವಾರು ಧ್ವನಿಗಳನ್ನೂ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಗೀತದ ಉತ್ತರಗಳ ಯೋಜನೆಯೇ ಇದ್ದು, ಅವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರತಿವರ್ಷದವ ಅಂಥ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇಲ್ಲದುದರಿಂದಲೇ ಅಧುನಿಕ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವಿಮರ್ಶಕರು ಹಲವರು ತಮ್ಮ ಪೂರ್ವಗ್ರಹಣೀಕರಣದ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನೂ, ಅವಿಚಾರಮಣಿಯಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೂ, ಅವ್ಯಾಕ್ತ-ಅನಿವ್ಯಾಕ್ತಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ವಾದಗಳನ್ನೂ ಅಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ವೈಚ್ಛಾನಿಕ ಚಿಂತನೆಗೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಬಿಡುತ್ತಾರೆ; ತಮಗೆ ಸರಿಯೆನಿಸುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ, ಬೇಕಾದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ

3. ನಾಡಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರತಿವರ್ಷವಿವರವನ್ನೇನಿಸುವರ್ತುಗಳನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಕರಣ

ಭರತೋಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಅಂತಹವರು ಪ್ರಾಚೀನ ಅಥವಾ ಆಧುನಿಕ ಸಂಗೀತದ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅವರು ಎಣಿಸುವ ಲೋಪವಿರೋಧಗಳಿಗಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ರುತಿಭೇದಭಾವವನ್ನು ಸರ್ವಲೋಕಾಪರ ಸಂಜ್ಞಾವಿಧಿಯೆಂದು ಅನ್ವೇಷಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತು, ಕೆಲವರು ಭರತ, ಮತಂಗ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವರಿಗೆ ವೈಶ್ವಾನರ ಶ್ರಮದ ಅಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಠಿಣರಾದವರ ಉದ್ಭವವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದುಂಟು. ಅವರವರಿಂದ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮಾಣ ಭೂತವೂ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕರೂ ಆಗಿರುವ ಈ ಮೂವರು ಆಚಾರ್ಯರುಗಳು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಏಕಚರ್ಮಾ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಲೇಬೇಕು ಎನ್ನುವುದು ಬೇಕಾಯಿತು.

ಈಗ ಶ್ರುತಿಗೋಚ್ಛೇದವು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರಾಚೀನಮತಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಈ ಮತಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದವನು ಮತಂಗನೊಬ್ಬನೇ. ಭರತಮುನಿಯಾಗಲೀ ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕರರಾಗಲೀ, ನಾನ್ಯದೇವ, ನೋಮೇಶ್ವರ, ಜಗದೀಶಮುಖ ಮುಂತಾದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಾಗಲೀ ಇವನ್ನು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೂ ಸಹ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮೌನವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಪದಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಎಲ್ಲಾ ಮತಗಳೂ ಸ್ವಾಯತ್ತವಾಗಿ ಇಷ್ಟತ್ತರದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಅವನೂ ಇಷ್ಟತ್ತರದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೇಳಿ ಮುಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈವಲ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕವಾದ ವಿಷಯಗಳ ಮಹಾಭೀತಿ, ಎಂದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲದ ಶ್ರುತಿಯೊಳಗೆ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಪ್ರಾಸ್ತಾವ್ಯವು ಕಡಿಮೆಯೇ. ಆದರೂ ಗ್ರಂಥಪೂರ್ತಿಯೆಂದು ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಮತಂಗನಿಂದ ಈ ಮತಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕಲ್ಹಣಾಥನು ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ, ಸಿಂಹಭೂಷಣನು ಆರು ಮತಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವೂ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾರೆ.¹³⁹ ಅನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಭರ್ಣ¹⁴⁰ ಮತ್ತು ತುಳಜರು¹⁴¹ ಮಾತ್ರ ಮತಂಗನನ್ನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಉಂಭರ್ಣನು ಈ ಮತಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ರೋಷದಿಂದ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ತನ್ನದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೂ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ.

ಮತಂಗನು ಹೀಗೆ ಎಂಟು ಮತಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ; ಹಾಗೂ ತನ್ನದೇ ಮತಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವನ್ನೂ ಪ್ರಾಥಮ್ಯವನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

1. ಶ್ರುತಿಯು ಒಂದೇ

ಶ್ರುತಿಯು ಒಂದೇ, ಅನೇಕವೇ ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಎಂಬುದು ಮತಂಗನ ಮತ. ದೇವಮಧ್ಯದ್ವೈತವು ಆಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಧ್ವನಿಯು (ನವಾರಂ ಪ್ರಾಣ ಇತ್ಯಾದಿವೇಶಾಂಶಲ್ಯಾನೇಷೋಮತಃ | ನಾಭ್ಯ ಪೂರ್ವೋದಯಂ ಸಮೀಪೇನೋ ಮಯೋದಿತಃ | ಎಂಬ ಅವನ ಉಕ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಬೋಧಿಸಿ) ಪುನಃ ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ (ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ 'ಆತ್ಮಾ ವಿವಕ್ಷಮಾಣೋದಯಂ ಮನಃ ಪ್ರೇರಯತಿ' ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದಲೇ ಬೋಧಿಸಿ) ನಾಭಿಯ ಮೇಲಿನಿಂದ ಇರುವ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಆಗ್ರಮಿಸುತ್ತದೆ. ಹೊಗಳಿಯು ಗಾಳಿಯಿಂದಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲವಾಗಿ ಮೇಲೇರುವಂತೆ ಅಂತರ್ಭೂತಪೂರಣವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಧ್ವನಿಯು ಚತುಶ್ರುತಿಕವೇ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾಗಬಹುದೆಂದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ:

ವ್ರಾಯಂತ ಇತಿ ಶ್ರುತಯಃ | ಸಾ ವೈಕಾನೇಕಾ ವಾ | ತತ್ಪ್ರಿಯೈವ ಶ್ರುತಿರಿತಿ | ತದ್ವಧಾ—ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾ ತಾವದ್ವೈವತಸಂಯೋಗಾತ್ ಪುನಃಪ್ರಯತ್ನಪ್ರೇರಿತೋ ಧ್ವನಿರ್ನಾಭೇರೂರ್ಧ್ವಾಶಾದೇವೇತಮಾಶ್ರಮಾತ್

139 ಸಿಂಹಭೂಷಣ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 63; ಕಲ್ಹಣ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 70-71.

140 ಉಂಭರ್ಣ, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ, II, 1, 1, 32.66, ಪು. 74-77.

141 ತುಳಜ, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ, I, ಪು. 5-7.

3. ನಾಭ್ಯಾ ನಶ್ರುತಿಸ್ಪರಣಾತಿಶಯವೈವತರ್ಪಿತ್ಯಂದೋರದ ಪ್ರಕರಣ

ಧೂಮನತ್ ಸೋಪಾನವದಪ್ರಮೇಣ ಪವನೇಚ್ಛಯಾ ನೇರಧಾ ನೇರೋಹನ್ ಅಂತರ್ಧೂತಪೂರಣಪ್ರತ್ಯ-
ಯಾರ್ಥತಯಾ ಪುತ್ರಾಧಿ(ಚತುಃಪುತ್ರತ್ವಾದಿ ?)ಭೇದಭಿನ್ನಃ ಪ್ರತಿಭಾಸತ ಇತಿ ಮಾಮುಕ್ತಿಯಂ ಮತಮ್ | 142

ಈ ಪಾಠವನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಲೂ 142 ಕಲ್ಲಿನಾಭಿನ್ನ 143 ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಪರಿಗಡಿಸಿ:

ದೇಹಾಕಾಶವವನಯೋಗಾತ್ ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನಪ್ರೇರಣೋ ಧ್ವನಿರ್ನಾಭೇರೂರ್ಧ್ವಮಾಕಾಶದೇಶಮಾ-
ಕ್ರಮೇನ್ ಧೂಮನತ್ ಸೋಪಾನವದಪ್ರಮೇಣ ಪವನೇಚ್ಛಯಾ ನೇರಧಾ ನೇರೋಹನ್ ಅಂತರ್ಧೂತಪೂರಣ-
ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥತಯಾ ಚತುಃಪುತ್ರಾಧಿಭೇದಭಿನ್ನೋ ವಪಾಸತೇ | 142

ಶ್ವಯಂತ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ | ನಾ ಚೈಕಾ ನೇರಾ ನಾ | ಏಕೈವ ಭೃತಿಸಿ | ತದ್ಭೂತಾ-ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತೌ ಪಾವದ್ಯೇನಾ-
ಕಾಶವವನಯೋಗಾತ್ ಪುರುಷಪ್ರಯತ್ನಪ್ರೇರಣೋ ಧ್ವನಿರ್ನಾಭೇರೂರ್ಧ್ವಮಾಕಾಶದೇಶಮಾಕ್ರಮೇನ್
ಧೂಮನತ್ ಸೋಪಾನವದಪ್ರಮೇಣ ಪವನೇಚ್ಛಯಾ ನೇರಧಾ ನೇರೋಹನ್ ಅಂತರ್ಧೂತಪೂರಣ-
ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥತಯಾ ಚತುಃಪುತ್ರಾಧಿಭೇದಭಿನ್ನಃ ಪ್ರತಿಭಾಸತ ಇತಿ ಮಾಮುಕ್ತಿಯಂ ಮತಮ್ | 143

ಇಲ್ಲಿ ಬೃಹದ್ವೀರಿಯ ಪಾಠವಂತೆ ಪ್ರಾಣಾಸ್ಥಿಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಧ್ವನಿಯೆಂದೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಲ
ಕಲ್ಲಿನಾಭಿನ್ನ ಪಾಠವಂತೆ (ಪ್ರಾಣ) ವಾಯುವು ದೇಹಾಕಾಶವನ್ನು, ಎಂದರೆ ಬೇಜವಲ್ಲಿ ನಾಮೋತ್ಪತ್ತಿಸ್ವಾಭಗವಾದ
ಸಾಧಕತ್ವತ್ವಂವಮೂರ್ಧಾಸ್ಥ್ಯಗಳೆಂಬ ಐದು ಪ್ರದೇಶಗಳನ್ನು 142 ಸೇರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಧ್ವನಿಯೆಂದೂ ಅರ್ಥಮಾದ
ಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ವಯಂತ ಮೇಲಾಗದೆ ಇರುವ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರುತಾಹತಿಯಿಂದ ಭೃತಿಯು
ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಂಬ ಕಾರ್ತವೀವನ 143 ಅರ್ಥವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬೃಹದ್ವೀರಿಯ 'ಸಾಭೇರೂರ್ಧ್ವಾಕಾಶ-
ದೇಶಮತ್' ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗಿದೆ. ಮತಂಗನು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣೋಪದೇಶವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ.
ಹೀಗೆ ಧ್ವನಿಗೂ ಧೂಮಕ್ಕೂ, ಧ್ವನಿಗೂ ಅಕಾಶಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಕೆ. ಧೂಮವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬೆಂಕಿ
ಗಾಳಿಗಳು ಮೀಳಾಗುವಹಾಗೆಯೇ ಸಾಧದ ಹುಟ್ಟಿಗೂ ಇವು ಬೇಕು. ಆದರೆ ಇವು ಎರಡೂ ಬೇಜವನಾದ
ವಿಶೇಷಗಳು. ಗಾಳಿಯ ಹೊಡೆತದಿಂದಲೇ ಬೊಗೆಯು ಮೇಲುಮೇಲಕ್ಕೆ ಏರಿ ಅಕಾಶವನ್ನು ವ್ಯಾಸಿಸುವುದು.
ಹೀಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ದೇಹಾಕಾಶವನ್ನು ತುಂಬುವುದರಿಂದಲೇ ಧ್ವನಿಯೂ ಅದಾಗಲೂ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ
ಗೋಚರಿಸುವುದು. ಬೊಗೆಯು ಒಂದೇ ಆದರೂ ಗಾಳಿಯ ಅಹತಿಯಿಂದ ಸುಲಳಿಸುವುದರಿಂದಾಗಿ, ಗುಂಪು
ಗುಂಪಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿದುವಂತೆ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಧ್ವನಿಯನ್ನು ವಿವಿಧ
ದೇಹಾಕಾಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಚತುಃಪುತ್ರೀಕವಾದ ಪದ್ಮ, ಕ್ರಿಪ್ತುತೀಕವಾದ ವೇದ ಎಂಬ
ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಭಾವವಾಗುವ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ.

ಧ್ವನಿಯು ಅಕಾಶದಂತೆಯೂ ಹೌದು. ಅಕಾಶವು ವಾತ್ಸವವಾಗಿ ಒಂದೇ. ಆದರೂ ಮನಕೇಂದ್ರ ಮೊದ
ಲಾದ ವಿವಿಧ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಒಳಗೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡಿದ್ದು (ಅಂತರ್ಧೂತಪೂರಣ) ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ
ಇದುವಂತೆ ಪ್ರತಿಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ಇಷ್ಟಿಷ್ಟು ಅಕಾಶವೆಂಬ ನಿಶ್ಚಿತಜ್ಞಾನವು ಎಂದರೆ
ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವು ಹುಟ್ಟಿರುವದು. ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಅನುವ ಅಕಾಶವು ಪೃಥ್ವಾಗ್ನಿ ವಿವಿಧ ನಿಶ್ಚಿತ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ,
ಎಂದರೆ ಮಂದಿತ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಲು ಬಾಧವು ಅದರ ಅಂತರ್ಧೂತಪೂರಣವೆಂಬ ಗುಣವೇ; ಇದು

142 ಮತಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 4.

143 ಕಲ್ಲಿನಾಭಿನ್ನ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 20.

144 ಕಾರ್ತವೀವನ, ಉ. ಗ್ರಂ., 1, 3, 6.

145 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, 1, 3, 8, 9.

ವಿವಿಧ ವಸ್ತುಗಳ ಮೂಲಕ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಕೃತಿಯು ಅಖಂಡವಾಗಿ ಒಂದೇ ಅಗದ್ದರೂ ಮಹತೆಯೇ ಬೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳಂತಿರುವ ಪಕ್ಷದವಧಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗೂ ಗುಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಸಾದರವೆಂಬ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ್ದು ಸವಸ್ತು ಪ್ರತಿಭಾಸಮಾಡಿಸುತ್ತದೆ. ಖಂಡಿತವಾದ ಆಕಾರವೂ ಅದರ ವಿವಿಧವೂ ನಿಶ್ಚಿತವೂ ಆದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಬೇಗಿ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯಗಳಿಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಖಂಡಿತವಾದ ನಾವವೂ ಚತುಃ. ಶ್ರುತಿಯೇ ಬೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವ ಅದರ ನಿಶ್ಚಿತವೂ ವಿವಿಧವೂ ಆದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯಗಳೇ.

ಹೀಗೆ ನಾವದ ಅಖಂಡತೆಯನ್ನು ಈ ಸ್ವಂತ ಮತದಲ್ಲಿ ಮತಂಗನು ಬೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಮಹತೆಯೇ ಬೊದಲಾದ ದಾಳಿಗಳು ಇರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖೆಯೂ ಅವು ಇಲ್ಲವಾದ ಮೇಲೂ ಆಕಾರದ ಅಖಂಡತ್ವವು ಸಿದ್ಧಿಯೇ ತಿರುತ್ತದೆ. ಮಹತೆ ಬೊದಲಾದವುಗಳು ಅನಿತ್ಯಗುಣಾದುದರಿಂದ ಆಕಾರದ ಅಖಂಡತ್ವವು ನಿಜವಾದ ಬಾಧೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಆದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಧಾಧಿ ಸ್ವರಗಳೂ ಇರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಖೆಯೂ ಅವುಗಳು ಮುಗಿದ ಮೇಲೂ ನಾವದ ಅಖಂಡತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಹತೆ ಬೊದಲಾದವುಗಳು ಅನಿತ್ಯವಾದರೂ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯಗಳಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ಪದ್ಧಾಧಿ ಗಳೂ ಕೇವಲ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆಕಾರವು ನಿತ್ಯವಾದರೂ ಅದರ ಗೋಚರವು ಅಗಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗೂ ಗುಣವು ಇದ್ದಿಲ್ಲವಾಗಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ನಾವವು ನಿತ್ಯವಾದರೂ ಅದು ಕೇವಲವೇಕಾದರೆ ಪದ್ಧಾಧಿ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ಅಂತರ್ಭೂತವು ಪೂರಾದಿಂದಲೇ ಗೋಚರವಾಗಬೇಕು. ಆಗಲೇ ಅದರ ಪ್ರತ್ಯಯನಾರ್ಥವು ಸಮಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಆಕಾರವು ಮಹತೆಗೆ ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣವಾಗಿರು ವಂತೆ ನಾವವು ಚತುಃಪ್ರತಿಯೇ ಬೊದಲಾದ ಕಾರ್ಯರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಲು ತಾನು ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕರೆಯು ಅಥವಾ ನಾವು ಹೊರಡಿಸಿದುದು ಮಹತ್ವ; ಮಹತೆಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ವಿವಕ್ಷೆಯು; ಮುಂದೆ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧದ ವಿವಿಧ ವಿಶ್ವಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುವಾಗ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅವನು ನಿರ್ಧಾರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರ ಶ್ರೀ ಕಾರ್ತವೀರವನು ಅವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಅದರೂ ಧ್ವನಿಯ ಉತ್ಪನ್ನಾರ್ಪಣೆಗಳ ಬೆಸೆಯುವ ಉಂಟಾದ ಉತ್ಪನ್ನಿಚ್ಛಾಸದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆವೋ ಅವನ್ನೇ ಕೃತಿ ಎಂದು ಲಕ್ಷಿಸಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಉತ್ಪನ್ನಾರ್ಪಣೆಗಳು ನಡೆಯು ವಾಗ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲದೆ ಎಂದರೆ ದೇಶಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯಲ್ಲದೆ ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷವು ಅವಧಾನವಾಗದು. ಎಂದರೆ ಎರಡು ಧ್ವನಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಂತರವನ್ನು ಕೃತಿಯೆಂದು ಬೇಕಾದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಅದುದರಿಂದ ನಾವವೂ ತಪ್ಪೊಲ ಕೃತಿಯೂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿ ಮಾಯವಾಗುವ ಅನಿತ್ಯ ಗಳೆಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಕೃತಿಯು ಕೇವಲ ಕ್ಷಣಿಕವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳದ್ದೆಂದೂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದುದೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಗತರು ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇಳುತ್ತಿರುವಾದರೂ ಈ ಬಗೆಯ ಕ್ಷಣಿಕತೆ, ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಗಳಿಲ್ಲ. ಮತಂಗನು ಅವನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಕೃತಿಯು ಗೋಚರವು ಕ್ಷಣಿಕವೆಂದೂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೆಂದೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಕೃತಿಯು ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೂ ಇವುಗಳನ್ನೇ ಬೇಳುತ್ತವೆ ತಾಳಿಕೆ ದೋಷವೇ ಸರಿ. ಪಕ್ಷಾತ್ಯಯನ ಅಥವಾ ಪಕ್ಷಾನ್ವದ ಅನಿತ್ಯವುಣಿತ ಬೊದಲಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕ್ಷೇಯದಕ್ಷಿಯೂ ಬೇಳಲಾಗದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಕೃತಿಯು ಅಖಂಡತೆಗೂ ಏಕತೆಗೂ ಅದರ ಗೋಚರವಿಧ್ಯಾನ್ವದಿಂದ ಬಾಧೆಯುಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ನಾವವೂ ಅದುದರಿಂದ ಕೃತಿಯೂ ಅಖಂಡವೂ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೂ ಆಗಿವೆ. ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯವೆಂದರೆ ನಾವವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಅನುಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ನಡುವೆ ಅವಕಾಶವು ಅಡಗಿರುವಂತಹುದೂ ಆಗಿರುವ ನಾವವು ಗಳ ಸರಣಿಯುಲ್ಲ. ಅದು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವೆಂದೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದುದು. ಮತಂಗನು ಕುವೈದಿರಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರವರ್ತಕ

3. ನಾವವ್ಯಾಪ್ತವೈದಿರಸಾತಿಶಯವೈವರ್ತಕವೈದಿರಸ ಪ್ರಕರಣ

(ಶುದ್ಧ, ಭವ್ಯ, ಗೌಡ, ವೇದಕ, ಸಾಧಾರಣ, ಭಾಷಾ, ವಿಭಾಷಾಗಳೆಂದು ಮುಗಾಳಶ್ವರಿಯು ಬೇಕುವ¹⁴⁶) ವಿಳು ಗೀತಗಳಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ಹಾಡಿನ ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ, ಇವು ಹಾಡಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳು ಸ್ವರಗತ ಗಳೆಂದು ಶ್ರುತಿಸಂಹಿತದಿಂದ ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. (ಇವುಗಳ) ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹವುಗಳು ಅಂತರಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಗ್ರಾಮವಿಭಾಗದಿಂದ ವೈಶ್ವದ್ಯವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ಅನ್ಯೇ ಪುನರ್ದ್ರಿಗ್ರಾಹಾಃ ಶ್ರುತಿರ್ನರ್ಮಾನ್ಯಂತೇ | ಕಥಮಾ ? ಸ್ವರಾಂತರವಿಭಾಗಾತ್ | ಕಥಾ ಚ ವಿಶ್ವವತುಃ ||

ಶ್ರುತಣೀಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್ ಧ್ವನೀಶಃ ಶ್ರುತಿರ್ಭವೇತ್ |

ಸಾ ಭೈಕಾಪಿ ದ್ವಿಧಾ ಶ್ಲೇಷಯಾ ಸ್ವರಾಂತರವಿಭಾಗತಃ ||

ನಿಯತಶ್ರುತಿಸಂಸ್ಥಾನಾತ್ ಗೀಯಂತೇ ಸಪ್ತ ಗೀತಮು |

ತಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವರಗತಾ ಶ್ಲೇಷಯಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಶ್ರುತೀವೇದಿಭಿಃ ||

ಅಂತಃಶ್ರುತಿಸಮರ್ಪಣೋಕ್ತಂ ಪೂರ್ವಪ್ರಕರಣೋ ಮತಾಃ |

ವಿಶಾಸಾವತುಃ ವೈಶ್ವದ್ಯಂ (1 ವೈಶ್ವದ್ಯಂ) ಶ್ರೀಯಾಗ್ರಾಮವಿಭಾಗತಃ |¹⁴⁷

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕವಿಯು ಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಸಿಂಹಭೂಷಣನು ಕಾದ್ದರಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ 'ನಿಯತಶ್ರುತಿ ಸಂಸ್ಥಾನಾತ್' ಎಂಬುದನ್ನು 'ನಿಯತಶ್ರುತಿಸಂಸ್ಥಾನೋಕ್ತೇ' ಎಂದು ಓದಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.¹⁴⁸ ಅವನೂ ಕಲ್ಪಿಸಾರ್ಥನೂ¹⁴⁹ 'ಅಂತಃಶ್ರುತಿಸಮರ್ಪಣೋಕ್ತಂ' ಎನ್ನುವುದನ್ನು 'ಅಂತರಸ್ವರವರ್ಪಣೋಕ್ತಂ' ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಮೂಲಪದ್ಧತಿಯ ವೈಶ್ವದ್ಯಂ ಎಂಬ ಶ್ರುತ್ಯುಪಾಸನನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಾರ್ಥಿಯು ಕಾಣವಾದ ವೈಶ್ವದ್ಯಂ ಎಂಬುದರ ಒಲವಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರುತಿ ಕ್ಷುದ್ರ ಅರ್ಥವು ಅಪರಿಣಾಮಿಸಿದೆ. ಧ್ವನಿಯಿಂದಲೇ ಲೇಖನ ಶುಭವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಲೇಖನವೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಯೇ. ಈ ಅರ್ಥವು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಲ್ಲ. ಯಾವುದಾದರೊಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದ ನಾದಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ—ಇದಕ್ಕೆ ಅಭಿನವಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯನ ಸಮ್ಮತಿಯುಂಟು,—ಅಗ ಶ್ರುತಣೀಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಣೀಂದ್ರಿಯ-ಗ್ರಹಣವಾದುದುರ್ಭವವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ಅಗ ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ನಿರಂತರತೆ ಎಂಬ ದ್ವಿತೀಯವುಗಳ ಬಗೆಗೆ ಕಾರ್ಯವೇದನೆಯ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನೂ ಬೇಕುವ ಅಭಿಮತಗಳ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಅಗ ಮತಂಗಭ ವ್ರತಿಯ ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತಾಪಕ್ಷವೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಒಂದೇ ಆದರೂ ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಯು ಒಂದೇ ಆದರೂ ಎರಡು ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಗತವಾಗುವುದರಿಂದ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳಾಗಿ ಗಾಢವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧವು ಸಪ್ತಗೀತಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವಂತಹುದು. ಈ ಸಪ್ತಗೀತಿಗಳೇ ಗಾಢಸರ್ವಸ್ವವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಸಂಧವು ಸ್ವರವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುವಂತಹುದು. ಎಂದರೆ ಇದೇ ಗಾಢಪ್ರಕಾರವೆಂದರ್ಥವು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಇದು ಕಾರಣ. ಓಗಾಗಗಳು ಅದಕ್ಕೆ ಇರುವ ಅರ್ಪಣೆಯೆಂದರೆ

146 ಮುಗಾಳಶ್ವರಿ, ಉಪ್ಪು, ಮತಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 82 : ಇದಾಂತಂ ಸಂಪ್ರದಶ್ಚಾಪಿ ಸಪ್ತಗೀತರ್ಮಾನೀಕತಾಃ |

... .. ಇತಿ ತೇಷಾಂ ಲಕ್ಷಣಮುಚ್ಯತೇ ಮುಗಾಳಶ್ವರಿಸುತಮ್ |

147 ಕಲ್ಪಿಸಾರ್ಥ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 71.

3. ನಾಮಗ್ರಾಹಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಾತಿಳುಬೈವತರ್ಪಣೋದೋದಸ ಪ್ರಕರಣ

ವಾಗಿದುವಿಲೆ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಾಭಿಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಗತವಾದಾಗ ಎಂದರೆ ಆಯಾ ಸ್ವರದ ಪದವು ಶ್ರುತಿಸ್ವಾ ನದಲ್ಲಿ ಇರುವಾಗ ಸ್ವರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮವೂ, ಅಯಾಸ್ವರದ ಉಳಿದ ಶ್ರುತಿಸ್ವಾ ನಗಳಲ್ಲಿರುವಾಗ ಸ್ವರವಿಚ್ಛೇದನೆಯೆಂಬ ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮವೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಭಿನ್ನಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದುದು ಅಯಾ ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವಾ ನ. ನಿಯತವಾದ ಎಂದರೆ ಕಾಶ್ಯಪದಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾದ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪಂಚಶ್ರುತಿ, ಪಟಾಶ್ರುತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಸಿದವಾದ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳಾಗಿವೆ. ಅಂತೆಯೇ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿತ್ತು. ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗಲೂ ಸ್ವರಸಾಧಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗಲೂ ವಿಧಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳೇ ನಿಯತವಾದವುಗಳು. ಯಾವುದೋ ಸ್ವಾ ನದಿಂದ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ಮತ್ತೆ ಚತುಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಅಂತರವನ್ನು ಆಯಾ ಪ್ರಮಾಣದ ಸ್ವರಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಇದನ್ನು ಶ್ರುತಿನಿವರ್ತನದ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆ. (ಪು. 230, 235) ಈ ವಿಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳದಿರುವ ಶ್ರುತಿಸ್ವಾ ನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂಬುದೇ ಇದ್ದನ ವಿವಕ್ಷೆ. ಸ್ವರತ್ವವಿಲ್ಲ ಎಂದರೆ, ಅಂತಹ ಅಂಕಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗ ಭೃಗುನಿಗೆ ಸ್ವರತ್ವವು ಸಾಕವಾದರೂ, ಪೂರ್ವಾಭಿಕಾಂಕ್ಷೆಯೆಂಬ ತತ್ತ್ವದಿಂದಲೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ವಿಕಲ್ಪಸಂಸ್ಕಾರ ಪ್ರದಾತ ಎಂಬ ತತ್ತ್ವದಿಂದಲೂ ಇವು ಸ್ವರಗತಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವರತ್ವವೆಂಬ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇತುಗಳೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದೇವರು

..... ಶ್ರುತಿಯಾ ತೇಽಽಃ ಶ್ರುತಿಃ ಪೂರ್ವಾಭಿಕಾಂಕ್ಷಯಾ |

ಧರ್ವಾಧ್ಯತೇ ತತಃ ಶ್ರುತಯಃ ಪೂರ್ವಾ ಅಭ್ಯುತ್ಪ ಬೇತವಃ |¹⁰⁸

ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿವರಗುವವನು 'ತತಃ ವಿವ ತಿಪ್ರಃ ಶ್ರುತಯ ಮುತಪಃ ಇತ್ಯಾದಿ ವತ್ಯಂತೇ, ನ ತು ಶ್ರುತಿಯಾ ಶ್ರುತೀತಿ |¹⁰⁹ ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವಾ ನದಲ್ಲಿ ತುದ್ರ, ಸ್ವರಗಳೂ ವಿಕೃತಸ್ವರಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ವಿಕೃತಸ್ವರಗಳು ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದ ಶ್ರಿಶ್ರುತಿ ಪಂಚಮ, ಚತುಃಶ್ರುತಿ ಧೈವತ, ಪದ್ಮಸಾಧಾರಣದಲ್ಲಿ ಚತುಃಶ್ರುತಿ ೮ಪಛ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ೪ನಿವಾದ, ದ್ವಿಶ್ರುತಿ ೪ಪಛ, ಮಧ್ಯಮ ಸಾಧಾರಣದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ೪ಗಾಂಧಾರ, ದ್ವಿಶ್ರುತಿ ೪ಮಧ್ಯಮ, ಚತುಃಶ್ರುತಿ ೪ಪಂಚಮ, ಅಂತರತ್ವದಲ್ಲಿ ಚತುಃಶ್ರುತಿ ೪ಗಾಂಧಾರ, ಕಾಕರೀತ್ವದಲ್ಲಿ ಚತುಃಶ್ರುತಿ ೪ನಿವಾದ, ಇವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವಾ ನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅಂಕಶ್ರುತಿಸ್ವಾ ನಗಳೆಂದೇ ಅಂತರಶ್ರುತಿಗಳು.

ಮತಂಗನು ಈ ವತ್ಯವನ್ನು ಮಂಡಿಸುವಾಗ 'ಅನ್ಯೇ ಮಧ್ಯಂತೇ' ಎಂದು ಒಂದು ವಿವರವನ್ನು ಹೇಳಿ ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ (ತಥಾ ಚ) ವಿಶ್ವಾಪಮವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುವನು ಅಶಾರ್ಥ ವಿಶ್ವಾಪಮವು ಒಬ್ಬನೇ ಅಲ್ಲದೆಂದೂ ಇತರ 'ಶ್ರುತಿ ಮೀಮಾಂಸಾಮಾನುಸಂಶಿತಧೀಮಂತ ಭೀರ'ರೂ ಇದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದರೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಒಗೆ ಹೇಳಿದವರಲ್ಲಿ ಮತಂಗನಿಗಿಂತ ಪೂರ್ವಾಶಾರ್ಥ ಸೂತ್ರ ವಿಶಾಖಲಾಚಾರ್ಯನು ಒಬ್ಬ. ಇವನಲ್ಲದೆ ಇತರ ಪೂರ್ವಾಶಾರ್ಥರೂ ಇದ್ದರೆಯೆಂದು ಅಭಿವರಗುವವನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ 'ತತ್ರ ವಿಶಾಖಲಾಚಾರ್ಯಪ್ರಭೃತಿಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತಂಗನಿಗಿಂತ ಅರ್ಜುನೇಶನೂ ಅಭಿವರಗುವವನು ಅಶಾರ್ಥವಿಶ್ವಾಪಮವನ್ನು ಸಾಕ್ಷಿಸುವಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗುರುವೂ ಅಗ್ರ ಭಟ್ಟಿಪಾತನೂ ಇದೇ ವತ್ಯವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದವನು. ಅಭಿವರಗುವವನು ವಿಶಾಖಲರಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ 'ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯೇ ಪರನೇಃ ಶ್ರುತಿಧಾನ್ವಿ ಸಮವಧಾನಂ ಜದವದ್ವೀಯಮಾಶು ವಿಕಲ್ಪಾನ್ವತ್ಯಾಯ ಪ್ರಯೋಕ್ತಾರ್ಥವತಿ |¹¹⁰ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಭಟ್ಟಿಪಾತನಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ 'ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವರಃ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯಾ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ¹¹¹

3. ಸಾರವಸ್ತು ಪಶ್ಚಿಮಶ್ರುತಿಪಾತಿಕುಲದೈವತರ್ವಿಚ್ಛೇದನೆಯ ಪ್ರಕರಣ

ಇದನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ವಿಶಾಲವಾಗಿ ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನೇರವಾದ ಸಾಕ್ಷ್ಯವೇ ಇದೆ : ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಆಪನಿಂದ 'ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವರಾಂತರಗತಾಃ', 'ಸಪ್ತಾಶ್ರಯತಯಾ ಸ್ವರಗತಾಃ', 'ಅಂತರಗತಾಸ್ತಸ್ಯಾಃ' ¹¹⁸ ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

'ಸಪ್ತಾಶ್ರಯತಯಾ' ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಈವಲ ಸಪ್ತ ಶುದ್ಧಸ್ವರಗಳನ್ನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಉಳಿದ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಗಳನ್ನು— 'ಅನ್ಯಾಸ್ತು ಅಂತರಗತಾಃ'—ತು ಎಂಬ ನಿವಾತದಿಂದ ವಿಶ್ವತಗಳೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಒಂದು ಸಂದೇಹವು ಮೇಲಿನ ಉದ್ಯೋಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವಿವಾಧವು ವಿವಿಧ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ಸದ್ಭಾವದಿಂದಲೇ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಆದರೆ ಸಪ್ತ ಎಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ವಿಳಾಸ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದೆಯೇ ಹೊದಿಕು ವಿಳಾಸವು ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಸ್ವರವೇಂಬುವು ಆಪಾನಂತರ ಭೇದಗಳಿಲ್ಲವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಸಮೂಹವು ಏಕವು. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಎನಿಸುವಾಗ ವಿಳಾಸವು ಮಾತ್ರವೇ, ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇರಿಸುವಾಗ ಪಪ್ತ, ಲಘು, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಧೈವತ ಮುಕ್ತು ನಿವಾಹಗಳು ಎಂಬ ಮಾತುಗಳೇ ಇವು ಸೂಚಿತವಾದ ಪ್ರವರ್ತಕರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬನೂ ಹೇಳುವುದು. ಭದ್ರತೆಯಿಂದ ಆತ್ಮಾಭಿಮಾನಿಗಳಾದ ಯಾವೂ ಇದಕ್ಕೆ ಅಪರಾಧವಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದು ದಕ್ಷಿಣಮುಖ:

'ಅನಂತತ್ವಾತ್ ಭೇದೇನ ಸ್ವರತಾ ನೋಚ್ಯತೇ ತಯೋಃ' ¹¹⁹

ಎಂದು ಅನಂತಗಾಂಧಾರ, ಕಾಕಲೀನಿವಾಹಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಭದ್ರತೆಯನ್ನೂ ತತ್ಪ್ರಸಾರಾಃ—

ಪದ್ಯಶ್ಚ ಮಹತ್ವಕ್ಕೆ ವ ಗಾಂಧಾರೀ ಮಧ್ಯಮಸ್ತುತಾ |

ಪಂಚಮೇ ಧೈವತಕ್ಕೆ ವ ಸಪ್ತಮೋಽಥ ನಿವಾಹವಾನ್ | ¹²⁰

ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆಯುವಾಗ 'ಸಪ್ತ ಇತಿ ಪದಸಾ ಕಾಕಲ್ಯಾಂತರೇ ನ ಪಪ್ತಶ್ಚ ಸ್ವರಾವತಿ ದರ್ಶಯತಿ' ¹²¹ ಎಂದೂ, ಕಾಕಲ್ಯಾಂತರಗಳು ಪಪ್ತಶ್ರುತಿಗಳಾಗಿದ್ದು ಪೂರ್ಣಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು 'ಪೂರ್ಣತ್ವಾತ್ ಪಪ್ತ ಸ್ವರವ್ಯಯವೇನ ಪಂಚಮಸ್ಯ ಪಪ್ತಶ್ರುತಿಶ್ಚ ವಿಶಾಮಾನ್ ಕಾಕಲ್ಯಾಂತರೋಕ್ತ ತುಲ್ಯಶ್ರುತಿಶ್ಚ ವಿಶಾರೋ ನ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಃ' ¹²² ಎಂದೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ 'ಸಪ್ತಾಶ್ರಯತಯಾ' ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲಾ ಅಪಾನಂತರಭೇದಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಸರಿ. ಒಗ್ಗೂಡೆ ಲಕ್ಷ್ಯಸಿದ್ಧವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಹೋಲಬರುವ ಶುಭ್ರಾಕ್ಷರಗಳು, ವಿವೇಕಿಗಳಾದ ನಾನೇ ಅನ್ಯಭವಮೇವೈ-ಸ್ವರಶ್ಚಕ್ಷುಷ್ಯ-ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತಗಳು ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧವನ್ನು ಬೇರೆ ಮಾಡಬೇಕು. ಇಂತಹ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ನೆರಿಸುವುದರಿಂದಲೂ ಅವು ವಿವೇಕಿಗಳೇ.

ಸ್ವರಗತಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸುವಾಗ 'ನಿಯತಶ್ರುತಿಸಂಸ್ಥಾನಾನ್' ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ನಿಯತಶಬ್ದದಿಂದ ಇದ್ದು ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಅಪರಮಿತಿಯು ಹೊರಹಿಮ್ಮಡಿದೆ. ನೈಯತ್ಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತಕ್ಕೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬುದೂ ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂಬುದೂ ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಸಂಖ್ಯಾಭಿಮಾನವನ್ನು ಆವೇಕ್ಷಿಸಿ ಇನ್ನನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಯೋಚನೆಯನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ; ಇಂತಹುದೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದು ನಿಶ್ಚಿತವಾದುದಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೇಳಿದೆ. ಸಂಖ್ಯಾಶ್ರುತವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಯತ್ಯಯಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಅಂತರವೂ ಗೋಚರಿಸುವುದು.

¹¹⁸ ಪುಟ ೪, ಉ. ಗ್ರಂ., 17, ಪು. 2.

¹¹⁹ ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 11.

¹²⁰ ಭದ್ರತೆಯನ್ನೂ, ಉ. ಗ್ರಂ., XXVIII, 21.

3. ಸಾಪ್ತಾಶ್ರಯಶ್ರುತಿಶ್ವರಗತಾಃ ಉಚಿತವರ್ತಮಾನ್ ದೋರಶ ಪ್ರಕರಣ

ಹೀಗೆ ಇಯುಕ್ತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಿರುವ ಯಾವುದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸ್ವರಥ ಉಂಟಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮವಿರುತ್ತಿತ್ತು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಪಂಚಮಸ್ಥಿ ಪಂಚಮಧಾವನ್ನು ಹದಿನಮೂರು ಪುಸ್ತಕಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ನಿಯತ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಹೇರಳಾಗಿ ಈ ಇಯುಕ್ತೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಛಾಪದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಪಂಚಮಧಾವನ್ನು ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನೂ ಗೋಚರಿಸಲಾಗದು. ಆದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸ್ವಾನಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಸಂಸ್ಕಾರವೂ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಪಂಚಪುಸ್ತಕ (ಈಗಿನ ವ್ಯವಹಾರದಂತೆ, ಚತುಃಪುಸ್ತಕ) ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವರಥ ತನ್ನ ನಿರ್ದೇಶನವನ್ನೇ ಮೌಲ್ಯದ ದೆಸೆಯಿಂದ ತನ್ನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಪೂರ್ಣ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಶಾರಂಗಾಧಾರವು ಮಧ್ಯಗಾಂಧಾರದ ಸಂಪೂರ್ಣ ಅವತಾರ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯಲ್ಲ; ಈ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವಿದೆ. ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಾಚ್ಛಾತ್ಮಕ ನಾದವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ಥಾಯಿಯನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಮಾಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲೇ ಹೇಳಿದೆ (ಪು. 189-194). ಇಂತಹ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವುದು ಕೇವಲ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಸುಲಭವಲ್ಲ, ಇಂತಹುದೇ ಪುಸ್ತಕವಾಗದೇಕೆಂಬ ಎಂಬ ಇಯುಕ್ತೆಯಿಂದಲೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪುಸ್ತಕವೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು ಇದರ ಶಾಶ್ವತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವನ್ನು ಪುಸ್ತಕಾಂಕಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದಲೂ ವಿವರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಅಂಕಿತ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವಮೇಧ್ಯತೆಯುಂಟಾಗುವುದು. ಈ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಅಂಕಿತಪುಸ್ತಕಗಳ ಪೂರ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯವೆಂಬುದು, ಹಿಂದಿನ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ತನ್ನ ಹಿಂದಿನದರಿಂದ ಸಂಚಯನಗೊಂಡಿರುವ ಮುಂದಿನದಕ್ಕೆ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯ ರೂಪದ ಸಂಪ್ರದಾನವಾದುದು ಸಂಸ್ಕಾರಕರಿಂದಲೇ ಮಾಡಿದುದು, ತನ್ನದೇ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವದಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಿಂದ ಪುಸ್ತಕ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಆಗದಾದ ಉಪಕಾರವು ಇದೆ. ಸ್ಥಾಯಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ತುಂಬಲು ಅಂತರಪುಸ್ತಕಗಳು ಅವಶ್ಯಕವಾದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ಸ್ವರಾತ್ಮಕಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಈ ಪಕ್ಷದ ಸಿದ್ಧಾಂತ. ನಾದವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದು ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯವೇ ಇದೆ. ಪುಸ್ತಕವಿವರಣೆಯಾದ್ಯಾದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಯಿಯು ಇದ್ದಂತಿರುವ ಪುಸ್ತಕಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಸ್ವರವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ನೈರಸ್ಯವು ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಕಾರಣವೆಂದೂ ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ (ಪು. 260-261). ಇಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಸ್ವರಾಧಾವಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಅದೂ ಪುಸ್ತಕ ಸ್ವಭಾವವೇ ಈ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ನಿಯತವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ವಿವರಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವೈಭವವನ್ನು ಹೇಳದರೆ ಅಂತರ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಅನಿಯತ ಪುಸ್ತಕಗಳೆಂಬ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಸಂಸ್ಕೃತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಮ ಅಥವಾ ಗೋಚರವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಲ್ಲ, ನೆರೆಯೊಳಿರುವ ಸ್ವರಗಳ ಪುಸ್ತಕಗಳ ನಿಯತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಮತ್ತೆ ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಂತರಪುಸ್ತಕಗಳಿರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವಲ್ಲವೇ? ಯಾವುದಾದರೂ ಅಧಾರಸ್ವರದ ಆವೇಶದಿಂದಲೇ ಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ, ಸ್ವರ ಪ್ರಮಾಣವೂ, ಸ್ಥಾಯಿಯು ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇಯುಕ್ತೆಯಿಂದ ಗೋಚರವಾಗುವುದೆಂದೇನೇ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾದ ಪುಸ್ತಕಗಳ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ನೈಯತ್ಯವನ್ನೂ ಇನ್ನು ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಅನೈಯತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಉದ್ಭವವು ಹೀಗೆ ಸಫಲವಾದೀತು? ಅದುವರಿಂದ ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ನಿಯತ ಮತ್ತೆ ವಿವರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಶಬ್ದಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇಳುವಂತೆಯೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತವಾಗಿದೆ.

3. ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಸ್ವರಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಸಂಖ್ಯಾವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಾರ

ಅದರ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೂ, ಕೃಷ್ಣನಾಥವಿಲ್ಲದೂ 'ಅಂತರಸ್ವರವರ್ತನೋಽಪ್ಯಂತರಸ್ವರತಯಃ ಸುಖಾಃ |' ಎಂಬ ಮಾತನನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದುವರಿಂದ ಮುದ್ರಿತ ಬೃಹದ್ವೈರಿತೆಯ ಮಾತೃಕೆಯು ಅವರು ಬಳಸಿದ ಮಾತೃಕೆಗಳಿಗಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೂ 'ಸಂಯತ ಪ್ರತಿಶಬ್ದಾ ತೋ' ಎಂದು ಓದಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅವರ ಮಾತೃಕೆಯೂ ಕೃಷ್ಣನಾಥನೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಬೃಹದ್ವೈರಿಗೆ ಕದಿಯಪಕ್ಷವೂ ಧ್ವನಿವಾಗಿ ಸಹಿತವಾದ ಮಾತೃಕೆಗಳಿದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಇದರಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದೂ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನೇ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತಲೇ ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ. ಕೃಷ್ಣನಾಥನು ಮಾತೃ, 'ಸಂಯತಪ್ರತಿಶಬ್ದಾ ಸುಖಾಃ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ರುವದಾದ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳೆಂದೂ ಅದುವರಿಂದ ಸ್ವರಗಣಪ್ರತಿಗಳು ಇವುಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾಗುತ್ತವೆಂದೂ 'ಅಂತರಸ್ವರ' ಗಳೆಂಬುವಕ್ಕೆ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರಗಳೆಂದೂ ಅದುವರಿಂದ ಅಂತರ ಪ್ರತಿಗಳು ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರವೇವುಗಳೆಂದೂ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಅಂತಾಣೆ :

'ಶ್ವರಸೇಂದ್ರಿಯಾಪ್ರಾಪ್ಯತಾನ್ದ' ತಸ್ಯಾತ್ ಸ್ವರಗಣಾ ಕ್ಷೇಯಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಪ್ರತಿವೇದಿಧಿಃ |' ರುವದ್ವಸ್ವರವಿಷಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ |

'ಅಂತರಸ್ವರವರ್ತನೋಽಪ್ಯಂತರಸ್ವರತಯಃ ಸುಖಾಃ |' ವಿಶ್ವತ ಸ್ವರವಿಷಯಾ ಇತ್ಯರ್ಥಃ | ಪ್ರಯೋಗ-ವಿಷಯವ್ಯಾಪ್ತಿಕ್ಷಯಾ ಶ್ರುತಯಃ ತಿಳಿ ಬರುವವನ ಸ್ವರೋಕ್ತಿಃ | 'ವಿಶಾಸಾಮನು ವೈಸ್ವರ್ದಂ ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಾಮ-ವಿಭಾಗತಃ |' ಇತಿ |¹⁰

ಇದು ಕೆಳಕಂಡ ಅನುವಾದವಾಗಿದೆ. ಮೂಲಗ್ರಂಥವನ್ನು 'ಅಂತರಸ್ವರ' ವೆಂದು ಓದಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವರದ ಒಳಗೆ, ಎಂದರೆ ನೆರೆಪೊರೆಯ ಸ್ವರಗಳ ಸಮವೆ, ಎಂದಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗುವ ಅಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂಬುದು ಅವನ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೇ ಮೂರ್ತನಾಕಂಠವನ್ನು ಬಳಸಿದರೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕದಿಯಪಕ್ಷದ ಐದು ಪ್ರತಿಸ್ಥಾನಗಳು ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ಉಳಿದವು ಮಾತೃವೆಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು 4, 7, 9, 13, 17, 20, 22 ಈ ಪ್ರತಿಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಹವಿಸಾರಸೇವದನ್ನೂ ಸ್ವರಗಣಪ್ರತಿಗಳೆಂದೂ ಉಳಿದವುಗಳನ್ನೂ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರವನ್ನೂ ಗಳಿಸುವ ಅಂತರ ಪ್ರತಿಗಳೆಂದೂ ಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಆಗೈದಿರಬೇಕು. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ರುವದ್ವ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಗಳು, ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಗಳು ಎಂದು ಅವರು ವಿಭಾಗಮಾಡಿದರೆ, ಇವೆರಡನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡದ ಮೂರನೆಯ ವಿಧದ ಪ್ರತಿಸ್ಥಾನಗಳು ಎಂಬ ಮೂರನೆಯವನ್ನೂ ಬೇಕೆಂಬೀಗಾಣುತ್ತಾ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಮೂರೂ ವಿಧಗಳಲ್ಲದೆ ಒಟ್ಟು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಪ್ರತಿಗಳು ಲಭಿಸಲಾರವು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮೂರನೆಯ ವಿಧವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಮೂಲಗ್ರಂಥದ 'ಸಾ ಚೈಕಾಂ ಧ್ವನಿಧಾ ಕ್ಷೇಯಾ' ಎಂಬ ಮಾತು ನಿರರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. 'ಸಪ್ತಾಪ್ರಯತಯಾ' ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಆವಾಂತರಭೇದಗಳಾದ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಬೇರೆ ಎರಡು ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಬೇಕಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರವಸ್ಥೆಯುಮಾಗೆ ಅದಕ್ಕೂ ಅದರ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಅಂತರ. ಪ್ರತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಮಂಜಸವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ 'ಸಪ್ತಾಪ್ರಯತಯಾ' ಎನ್ನುವ ವಿಶಾಸವಿಶಾಖಾಧ್ಯನ ಸೂತ್ರವನ್ನೂ ಕೃಷ್ಣನಾಥನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ನೆನೆಯಬೇಕು. ಅವನು ವಿವೇಚಿಸುತ್ತಿರುವುದು ವಿಶಾಸವೆಂಬ ಮಾತನ್ನು. ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳು ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಸಹ ವಿಶಾಸವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಅದಿಲ್ಲ. ನಿಯತಪ್ರತಿ. ಸಂಖ್ಯಾನ್, ಸಪ್ತಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತಾ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಅವನು ಸ್ವರಗಣಪ್ರಯುಕ್ತ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದು ಬೇರಿದ್ದಾನೆ.

3 ನಾಮವ್ಯಾಪ್ತಿಪ್ರತಿಶಬ್ದಾತಿಶಯವೈವರ್ತನೋಽಪ್ಯಂತರಸ್ವರತಯಃ ಸುಖಾಃ

ಸ್ವರೂಪಾರೂಪ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿಗಳಿಂದ ಸಾಧಾರಣಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಇಯತ್ನೆಯಿಂದ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸ್ವರೂಪವೇ ಉಪಾಸ್ಯವಾದಿಂದ ಸತ್ಪ್ರಕೃತ್ಯಸ್ವರಗಳ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಇದು ಸೀಮಿತವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಗಾಢ ಪ್ರಮೇಶಸರ್ವಸ್ವವಾದ ಸತ್ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರಗಳೇ ಬಾಹ್ಯವುತ್ಪನ್ನವೆಂದೂ ವಿಕೃತಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಇವುಗಳು ಕೇವಲ ಅಂತರಭೃತಿಗಳಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವವು ಎಂಬುದೂ ಅವಿಚಾರಕವೆನಿಸಬೇಕು.

ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವುದಕ್ಕೆ ಅವನ ಆಕರದಲ್ಲಿ ಅಭಾರವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಎದುರು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಇವುಗಳ ಕಾರ್ಯಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೇದವನ್ನೋ, ವೈಭವ್ಯವನ್ನೋ ತೋರಿಸಬೇಕು. ಕೆಲವು ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣಭೇದವಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯಭೇದವು ಉಪಾಸ್ಯವಾದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ವರಗಳ ವಿವೇಚನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು ಮಾತ್ರವೇ ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಇಂತಹುದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗತವ್ಯುತಿಗಳಿಗೂ ಅಂತರಭೃತಿಗಳಿಗೂ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಇದು ಯಾವುದನ್ನೂ ತೋರಿಸದೆ ಪ್ರಕೃತಿ-ವಿಕೃತಿಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಲು ಕಲ್ಪನಾಧನ ಕೇವಲ ಉದ್ಯುತಿಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಹದಿನೆಂದಿಲ್ಲ. ಈ ಉದ್ಯುತಿಯಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕಾರಣಭೇದದ ಸೂಚನೆಯಾಗಲಿ ವೈಭವ್ಯವ ಸೂಚನೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಮೂಲಗ್ರಂಥದ 'ವಿವೇಕನೋ' ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ವೈಭವ್ಯವನ್ನೂ ಹದಿನೆಂದಿಲ್ಲ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು; 'ವೇಕನೋ' ಎಂಬ ಕಲ್ಪನಾಧೀಯ ಪಾದದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ವೈಭವ್ಯವಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಹೇಳಿ, ಅವನು ಕಾರಣಭೇದವನ್ನು ಸ್ವಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತೋರಿಸದಿದ್ದರೂ ಹೇಳಿ, ನಾವೇ ಅದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವೇ, ಎಂದರೆ ಅದಕ್ಕೂ ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. 'ಶೂನ್ಯಾಂತ ಇತಿ ಪ್ರಕೃತಯಃ' ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ 'ಪ್ರವೇಶೋದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದ್' ಧ್ವನೀವ ಪ್ರಕೃತಿಭವೇತ್' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾರಣಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದರೆ ಈ ಉಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾದ 'ಪ್ರವೇಶೋದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದ್' ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಎಂದರೆ, ಕಲ್ಪನಾಧನ ಮತವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಶುದ್ಧಸ್ವರಗಳ ಪ್ರವೇಶೋದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ವಿಕೃತಸ್ವರಗಳ ಪ್ರವೇಶೋದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಶುದ್ಧಸ್ವರವೇ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರದ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಆಕ್ರಮಿಸುವುದರಿಂದ ವಿಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೊಸ ಎಂದರೆ, ವಿಕೃತವಾದ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮತ್ತು ಮುಂದಿನ ಸ್ವರದ ಎರಡೂ ಧರ್ಮಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ—ಹೀಗಿದ್ದು ವಿದ್ಯೆ ಭರತಮುನಿಯ ವಾಕ್ಯವೇ ಪ್ರಮಾಣ :

ಸಾಧಾರಣವಿವೇಚನಾಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಸ್ಯಮಃ | ತತ್ರ ಸಾಧಾರಣಂ ನಾಮಾಂತರ ಸ್ವರತಾಃ ಕಸ್ಯಾತ್ ?
ದ್ವಯೋರಂತರೇ ಭವತಿ ಯತ್ ತತ್ಸಾಧಾರಣಮ್ | ಯಥಾ —

ಭಾವಯಾಮಿ ಭವತಿ ತೀತಂ ಪ್ರಸ್ರೇದೋ ಭವತಿ ಪಾತವತ್ಯಸ್ಯ |

ನ ಚ ನಾಗತೋ ವಸಂತೋ ನ ಚ ಏತೇಶಃ ತಿಥಿರಾಶುಃ || 31

— ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವೈಭವ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ವೈಭವ್ಯವು ಸಂಪೂರ್ಣ ವೈಭವ್ಯದ ಮೊಳಕೆವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕು. ಶುದ್ಧಸ್ವರ, ವಿಕೃತಸ್ವರಗಳ ಪ್ರವೇಶೋದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಿಲ್ಲದಾದರೂ ಕಾರಣಭೇದವು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ರಕ್ತಾಪ್ಯವೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮವೇ ಅವೆರಡರ ಪ್ರವೇಶೋದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತೆಗೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಹೀಗಿರುವ ಮೇಲೆ ಅಂತಹ ಕಾರಣಭೇದವನ್ನು ಪ್ರವರ್ಣೋದ್ರಿಯಕ್ಕಾಗಲಿ ಅದರ ವಿವರವಾದ ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟಾವಶ್ಯಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಯ ಉತ್ಪಾದಕಕ್ಕಾಗಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧಸ್ವರವೂ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರವೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದರಿಂದ ಪ್ರವರ್ಣೋದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವ ಹಾಗಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತಹ ಪ್ರಭೇದಗಳಿಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅದುವಂತೆಹುದು. ಈ ವಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಸದ್ಯ, ಲಂಘ, ಗಾಂಧಾರ ಮುಂತಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಕಾರಣಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದುಮೇಲೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರಕ್ಕೆ, ಎಂದರೆ, ಸಾಧಾರಣ ಸ್ವಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಉಂಟಾದ ವಿಸ್ತೃತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ಶುದ್ಧಸ್ವರಕ್ಕೆ, ಅವನ್ನು ಹೇಳುವ ಹಾಗಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತಹ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರವು ಎರಡು ಶುದ್ಧಸ್ವರಗಳ ಕಾರಣಗಳನ್ನೂ ಸಾಧರ್ಮ್ಯವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯ ಅಥವಾ ಅದರ ಸ್ಪಷ್ಟಾವಶ್ಯಕ ಕಾರಣಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣಗಳಾದ ನೈರಂಶ್ಯ, ಧ್ವನಂತವಾಪ್ತತಿಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಪ್ರವರ್ಣೋದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ, ಈ ಕಾರಣಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಯಾವ ಅವಶ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ. ಧ್ವನಿನೈಲಕ್ಷಣ್ಯವೇ ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ಪಷ್ಟಾವಶ್ಯಕವಾಗಿ, ನೈಲಕ್ಷಣ್ಯವೇ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಸಾಧರ್ಮ್ಯವನ್ನೇ, ಸಹಜವೂ ಕಾರಣವನ್ನೇ ಹೇಳಿದಂತಾಯಿತು. ಇನ್ನು, ಶ್ರುತಿಯ ಉತ್ಪಾದಕಕ್ಕೂ ಕಾರಣಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಶ್ರುತಿಯ ಉತ್ಪಾದಕವೆಂದರೆ ವಾಗ್ವಾದಿಯಿಂದಲೇ ವಿನಶ್ರವಣವಾದ ಅಕ್ಷರವೆಂದೇ, ಪದ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದಲಾದ ವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ಆತತಿಯಿಂದಲೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಶುದ್ಧಸ್ವರಗಳನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವಾಗಲೂ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರಗಳನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುವಾಗಲೂ ವಾಗ್ವಾದಿಯ, ಅಕ್ಷ, ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ಆತತ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಬೇಕಾದ ಪ್ರಮೇಯ ಪ್ರಸಕ್ತವೆಂದಾದರೂ, ಅನುಮಾನವೆಂದಾಗಲಿ, ಉಪಮಾನವೆಂದಾಗಲಿ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದಲಾಗಲಿ, ಪ್ರತ್ಯಭಿಪ್ರಾಯವೆಂದಾಗಲಿ, ಉಂಟಾಗುವಂತೆಹುದಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಕಕ್ಷಿಣಾದ್ವಯ ಹೇಳುವಂತಹ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪಪನ್ನವಾದುದು.

ಇದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಪ್ರಬಲಕಾರಣವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸುವುದು. ವಿಶ್ವಾವಸುವಿನ ಉಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಚರಣವು 'ವಿಶಾಸಮುಪಿ ವೈಶ್ವತ್ಯಂ ಕ್ರಿಯಾಗ್ರಾಮವಿಭಾಗತಃ' ಎಂದಿದೆ. ಈ ಬಗೆಯ, ಎಂದರೆ ಅಂತರ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಜಾತಿಯ, ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಗ್ರಾಮವಿಭಾಗದಿಂದ ವೈಶ್ವತ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮವಿಭಾಗವೆಂದರೆ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮವೆಂಬ ವಿಭಾಗದಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದು. ಇದರಿಂದ ವೈಶ್ವತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವದೆಕ್ಕೆ. ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಸ್ವರಗಳೂ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಅವನು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗಾದರೂ ಗ್ರಾಮವಿಭಾಗದಿಂದ ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮವೂ ವಿನಶ್ರಿತವಾಗುವಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಾದಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವೈಶ್ವತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆಯೋ ತಿಳಿಯದು. ವೈಶ್ವತ್ಯ ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ವೈ ಎಂಬುದನ್ನು ಏಕಾತವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ. ಆಗ 'ವಿಶಾಸಂ' ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಸ್ವರಗತಶ್ರುತಿಗಳು ಹಾಗೂ ಅಂತರ ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂಬ ಸಮಾನಾರ್ಥವೇರ್ಪಡೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಶುದ್ಧಸ್ವರಗಳು, ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರಗಳು ಒಟ್ಟಿಲ್ಲದ ಸ್ವರವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಅದವಶಗಳಿವೆ. ವಿಶಾಸಂ ಎಂಬುದನ್ನು ನೈಲಕ್ಷಣ್ಯದಿಂದ ಅಂತರ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು; ಆಗ 'ವೈ' ಎಂಬುದು ಏಕಾತವಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವನು ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಏಕಾತಶ್ರುತಿಸಂಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ವರಗಳಿಂದ ವಿಭವಿಗಳಾದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅಂತರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಲೇ ತೀರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ವೈಶ್ವತ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ವಿಸ್ತರದ ಛಾಪವಾಯವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು 'ವಿ'

3. ಸಾದ್ರ್ಯಾಪ್ರಶ್ರುತಿಪ್ರವಾತಿಶಬ್ದವತ್ಯಂತರೋದ್ರಿಯ ಪ್ರಕರಣ

ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗದಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಮಧ್ಯಪದವೊಂದರಮಾಡುವುದು ತೀರಬೇಕು. ಛಾಂದಸದ ವೈಶ್ವಕ್ಯನೊಂದರಿ ವಿಶ್ವತ್ಸರಸವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವೈಶ್ವಕ್ಯನೊಂದರಿ ಸ್ವರದ ಅರ್ಥವೆಂದೂ, ಸ್ವರದ ಅಹಿತಪ್ರಯೋಗವೆಂದೂ ದೋಷಿಯಲ್ ವಿಲಿಯಂಸ್ ತೀರಿಸುತ್ತಾನೆ.¹⁵² ಇದೇ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧುವಾಗಿರುವ ಅರ್ಥ. ಏಕೆಂದರೆ 'ಎ' ಎನ್ನುವುದು ಭಿನ್ನಾರ್ಥವಾದುದರಿಂದ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಸ್ವರತ್ವವಾಗಿ, ಎಂದರೆ ರಕ್ತ, ಅನುರಾಗದ ಮುಂತಾದ ಭವಾಗಳುಳ್ಳ ನಾಪವಿಶೇಷವೆಂದ, ಭಿನ್ನವಾದುದು ಎಂದೇ ಈ ಚರಣದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಅದುವರಿಂದ ಈ ಲೇಖನದೊಳಗೂ ಅಂತರ ಕೃತಿಗಳು ವಿಶ್ವತ್ಸರಸಾಕ್ಷರಗಳು ಎಂಬ ಕಲ್ಪನಾತ್ಮಕ ಅರ್ಥವು ಹೊಂದುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಲ್ಪನಾತ್ಮಕ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಏಕೆ ವಿವರಿಸಬೇಕು? ವಿಮರ್ಶಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಬೇಕೆಂದರೆ ಈ ಮಾತು ಗಳನ್ನು ಅವನು ಅಡುವುದು ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರೀಜೀವನ ಕೃತಿಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದೊಪ್ಪದು. ಅದುವರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಶಾಸ್ತ್ರೀಜೀವನ ಉಕ್ತಿಗೆ ವಿಪ್ಲವವೆಂದು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಭಾವನೆಯಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಇಲ್ಲಿ ಸಬ್ಲಿಮೆಂಟವೆಂಬುದು ತೋರಿಸಿ ಮೂಲಗ್ರಂಥಕ್ಕೂ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಪಾತ್ರದ ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳು ಅರಿಯಬೇಕೆಂದರೆ ಎಂದು ಇದನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕಾಯಿತು. ಹದಿನಾರನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವಾದುದು ತನ್ನ ಸ್ವಂತ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿತ್ತು. ಇನ್ನೊಬ್ಬನ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಿವರವನ್ನು ಬರೆಯುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವೇ ಹೌದು. ಆದರೂ ಮೂಲ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು, ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು, ಇತರ ಪ್ರಾಚೀನಾಚಾರ್ಯರುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನದ್ದೇ ದೋಷವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲಗ್ರಂಥದೊಡನೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಅಸಮ್ಮತಿಯನ್ನೂ, ಅಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ಬಿಡಿಸಿ ಸ್ಪಷ್ಟೀಕೃತಿಯಿಂದ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರನ ಕರ್ತವ್ಯ. ಇದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲೆಯೂ ಕಲ್ಪನಾತ್ಮಕವೆಂದೆಂಬಂತಹ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಿಸುವ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಜೀವನು ದೇವಿಲ್ಲ. ವೈಶ್ವಕ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವತೆಯೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಗ್ರಾಹಿ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಅವನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಈ ಪಕ್ಷದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕೃತಿಗಳ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬಾಧಕವಲ್ಲ. 'ಗ್ರಾಮವಿಭಾಗತಃ' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಎರಡು ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಎಲ್ಲಾ ಕುದ್ಯವಿಶ್ವತ್ಸರಗಳನ್ನೂ, ಮೂರ್ಛನಾಕ್ರಮದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವಾಪಗಳನ್ನೂ, 'ಅಂತಃಪ್ರತಿವಿವರ್ತನೋ' ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ 'ವೈಶ್ವಕ್ಯಂ' ಎಂಬುದರಿಂದಲೂ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವಾಪಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವಿವರ್ತನಾದ ಸ್ವಾಪಗಳನ್ನೂ ಪರಿಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಇಷ್ಟತ್ರೆಯ ಕೃತಿಗಳು ಸ್ವಾಯಮ್ಬದಿ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ. 'ನಿಯತ' ಎಂದರೆ ಚತುಃಪ್ರತಿವಿವರ್ತನಾ ನೈಯತ್ಯವನ್ನೂ, 'ನಿಯತಕೃತಿಸಂಸ್ಥಾನಾದ್' ಗೀಯಂತೇ ಸಪ್ರಗೀತಮ್' ಎನ್ನುವುದರಿಂದ ಈ ನೈಯತ್ಯದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕನಿಯದಲ್ಲದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನೂ, ತನ್ನೊಳಗೆ ಅವರ ಹಿಂದಿನ ಕೃತಿಗಳನ್ನೂ ವಿಶಾಲವಿಚಾರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟೀಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಿದರೆ ಸ್ವಾಯಮ್ಬದಿ ಇಷ್ಟತ್ರೆಯ ಕೃತಿಗಳೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ ಪಕ್ಷದ ವಿಶಾಲವಿಚಾರವನ್ನು 'ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯೇ ಪರಮೇ ಶ್ರುತಿಧಾಮ್ನಿ' ಎಂಬ ಸ್ವರ-ಕೃತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವ ಸೂತ್ರಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಂತಿದೆ.

152 Monier Monier-Williams, A Sanskrit English Dictionary, p. 953, col. 2.

3. ಶ್ರುತಿಯು ಮೂರುವಿಧ

ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮೂರು ವಿಧವೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇವನ್ನು ಮತಂಗನು ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿ ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಮುಗಿಸಿದ್ದಾನೆ :

ಕೇಚತ್ ಸ್ವಾತತ್ವಯಯೋಗಾತ್ ತ್ರಿವಿಧಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ |¹⁰

ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಯಾರು ಹೇಳಿದರೆಂಬುದು ಮತ್ತೊಬ್ಬರೊಡನೆ ದೊರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಸಮಾನ್ಯ ವಿಷಯವಾದ ವಿವಿಧ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮತಂಗನಿಂತೆಂದೇ ಮುಂದಿರುವವರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನು ಇದನ್ನು 'ಕೇಚತ್ ಸ್ವಾತತ್ವಯಯೋಗಾತ್ ಶ್ರುತಿಸಾಂ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ'¹¹ ಎಂದು ಕಕ್ಷಿಣಾಭನು 'ಪ್ರತಿಸಪ್ತಂತೇ' ಎನ್ನುವ ಬದಲು 'ಮಪ್ತಂತೇ'¹² ಎಂದು ಕುರ್ವರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ವಾತತ್ವಯವೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಮಧ್ಯಾಹ್ನಾಭಿಗೇಳು ಸ್ವಾಯಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತ. ಉಚ್ಚ, ನೀಚ, ಮಧ್ಯಮವೆಂಬ ಮೂರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರಸ್ಥಿಯುಳ್ಳದೆಂದು, ಈ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳನ್ನು ಸೇರುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಮೂರು ವಿಧವೆಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಇದನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಶ್ರುತಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಒಂದು ಪಕ್ಷ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಂಥಿಕವಯಕ್ತನಾದ ನಾದವೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಯೇ ; ಬಗೆ, ಕೇಳಿಸುವುದೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿ : 'ಕಲ್ಪಯತ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ' ಅದುವರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಬಹುವಚನಕ್ಕೆ ಆಸ್ತವವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಅನುರಣನಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರವೂ ರಕ್ಷಿಧವರ್ತವೂ ಇದ್ದರೆ ಸಾಕು ; ಸ್ವೀಕರಣ ಮತ್ತು ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗಲಿ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವರಪ್ರವಾಹ, ಸ್ವಾಯಿಪ್ರವಾಹಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯಾ, ಪ್ರವಾಹ, ವೈಕಲ್ಪ್ಯ ವೇದಕಾದಿವ್ಯವಗಳ ಸ್ವೀಕೃತವಾಗಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಮೇಯವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ ; ನಾದದ ಅಥವಾ ಸ್ವರದ ಗುಣವ ಒಂದು ಮುಖವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ತತ್ತ್ವವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಗೀತೋಪಯುಕ್ತವಾದ ನಾದವು ಕೇಳಿ, ನಡುವೆ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಎಂದು ಪೂರ್ವಸ್ಥಾನಾಭಿಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಸಾರ್ವಜನಿಕ ಉಚ್ಚ ನೀಚ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾಗ ಅದರ ಗುಣವು ಏಕರೀತಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಮೂರು ಮುಖ್ಯವಾದ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಈ ಪಕ್ಷದ ಸಾರಾಂಶ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾತತ್ವವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಸ್ವಾಯಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಕೇವಲ ಉಚ್ಚ ನೀಚ ಸಂಖ್ಯಾಸಂಖ್ಯಾಗಲಿ ಹೇಳಿದರೂ ಅರ್ಥವು ದೊರಕುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ವರದ ಆವರ್ತಸಂಖ್ಯಾವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಇದರ ಮೂಲಕ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಮೂರು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಈ ನಾದಪ್ರವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆಯೆಂದರೆ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸದ ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದೂ ಅಥವಾ ಅದೂ ಒಂದೊಂದು ಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದೆಂದೂ ಈ ಪ್ರಮಾಣವು ಬೇರೆ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆಂದೂ ಏನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಮಂಪ್ರ, ಮಧ್ಯ, ತಾರಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೂ ಈ ಮೂರೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಗೋಚರವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾಧಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ತಿಳಿಯುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಾದದ ಕಂಪನಶಕ್ತಿಯಿಂದ. ಇದು ಮೂರು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿ ಗಾಂಧವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಈ ಪಕ್ಷದ ಅನುಮತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಭಿವವಗುಪ್ತಾದಿಗಳು ಹೇಳುವ ಸ್ವೀಕರಣ, ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ರುತಿ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಹಂತಹವು ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಇಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತವೆಂಬುದೇನೂ

3. ನಾದಸ್ವಾತತ್ವಶ್ರುತಿರಣಾತಿಶಯವೈವಶಿಕೋದೇಶ ಪ್ರಕರಣ

ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನೂ ಅವರ್ತಕತ್ವವೇ ಬೋದಲಾದ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ರಚನೆಯಾಗುವುದು ಬದಿಬಿಡುತ್ತದೆ. ಪುರಸ್ಕರಣಾಣಗಳ ನಿರ್ದೇಶ ಸ್ವಸಂಪ್ರದಾಯ ಪ್ರತಿಗಳ ಇದುವಳಿ ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನೂ ಶ್ರುತಿಯ ಮೇಲಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಸ್ವರದ ಸ್ವಸಂಪ್ರದಾಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದಲೂ ಇತರವಾದವುಗಳ ಮೇಲಿನ ಸ್ವರದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ತ್ರಿವಿಧವೆಂದಾಗಿದೆಯೆಂದು ಮೂರು ವಿಧವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವಾಯತ್ತವಾದ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಶ್ರುತಿಯು ಮುಂದೆ, ಮಧ್ಯ, ಪಾರ್ಶ್ವವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಬಹುದೆಂದೇ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತಿಂದೆ ಮೂಲಭೂತವಾದಲ್ಲಿ ಅದು ಒಂದೇ ಅವನೂ ಗುಣವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಬೋದಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ವಿವರಿಸಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮತ್ತೊಂದು ಈ ಪಕ್ಷದ ಮಾರ್ಗವೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ವೈವಿಧ್ಯವು ಶ್ರುತಿಯ ಉದ್ಭವಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ; ಅದುವೇನಾದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಮೇಲಿನ ಉದ್ಭವಕ್ಕೆ ತತ್ತ್ವವು ಇಲ್ಲಿ ಬೋದಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಭಾವಿಸಬಹುದು. 'ಪ್ರತಿಧಾಂ ದೃತಿಂ' ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವ ಪ್ರಬೋಧದಿಂದ ಇವೆಷ್ಟು ಅನುಸರಿಸಬಹುದು. 'ಮತ್ತು ಇದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಮತ್ತೆ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಉದ್ಭವಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರೇಷ್ಠವನ್ನು ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಸ್ವರದ ಶ್ರುತಿ ಬೇಕಾದುದು ಪದವಿಶ್ರುತಿಗೆ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅದರ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಬೇಕೆಂದೂ ಇದು ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಸ್ವರದ ಗುಣವು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಶ್ರುತಿಯದೂ ಬೇರೆ ಎನ್ನುವುದಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಪ್ರಬೋಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ 'ದ್ವಿಗುಣಶ್ರುತಿ-ರೋತ್ತರ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಸ್ವರದ ಅವರ್ತನ ಗುಣವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಬೋದಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳಲು ಈ ಪಕ್ಷದ ಸಾಧಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿಗುಣ ಶ್ರುತಿ ಇಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸುವುದು ತತ್ತ್ವವು ಅನ್ವಯಿಸುವುದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದುದೂ, ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವಾಗ ಪ್ರಸಕ್ತವೂ ಆಗುವುದರಿಂದ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಗೋಚರವೆಂಬ ಉದ್ಭವಕ್ಕೆ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ವಿವರಿಸಬೇಕು ಎಂದು ಬೋದಿಸುತ್ತದೆ.

ಶ್ರುತಿಗೆ 'ಶ್ರುತಿಯು ಇತಿ ಶ್ರುತಿ' ಎಂಬ ಅಥವಾ 'ಪ್ರಬೋಧವಾಗುತ್ತದೆ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಈ ವೈವಿಧ್ಯವು ಅಥವಾ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿದರೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವುದು ಅವರ್ತನ ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯನ್ನೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೋತ್ಸೇಹಿಸುವುದು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅರ್ಥವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಛಾಂದೋಗವಾಗಿ ಈವರೆಗೆ ದ್ವಿಗುಣವೇ ಇತರವಾಗಬೇಕು ಆಗುವುದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಅವರ್ತನವು ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಗುಣವೈವಿಧ್ಯವು ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದುವುದೇ, ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿತವು ಪ್ರಬೋಧವಾದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯಾಗಿ ಎಂದು ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಮೂಡಬಹುದು. ಒಗ್ಗೂಡುವ ಎಂದು ಹೇಳಲು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳಂತೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಗುಣವೈವಿಧ್ಯವು ಪ್ರಬೋಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇತರ ಒಂದು ಹೇಳುವುದು ಬೇಕುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಉದಾಹರಣೆಯಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಈ ಶ್ರೇಷ್ಠವಿಧ್ಯವನ್ನು ಅದರ ಉದ್ಭವವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾನವ ಶಾಶ್ವತವಾದಾಗ ಈ ಬಗೆಯ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು; ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಕಂಠ ಮತ್ತೆ ತಿರಸ್ಕರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗುವುದು ಮಾನವಿಕ ಸಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಹುಟ್ಟುವುದು ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಮತ್ತೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಈಗಾಗಲೇ ಉದಾಹರಿಸಿ (ಪು. 204-206). ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ದ್ವಿಗುಣವಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುವ ಸಾಧಿಗಳು ಬೇಕಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಬೋಧದಲ್ಲಿ

3. ಸಾಧಾರಣ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಣಾತಿಶಯವೈವಿಧ್ಯವೆಂದೇನು ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರವರವೆಂಬ ಈ ನಾಡಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆಯೆಂದೂ ಅವೆವರಿಂದ ಆಯಾ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿವೆಯೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಇಂತಹ ಮೂರೇ ಪ್ರವೀರ್ಗಗಳ್ಳಿ ಈ ನಾಡಿಗಳು ದೊರೆಯುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ತ್ರಿವಿಧವೆನ್ನಲು ಅಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಬಾಹ್ಯಸಂಗತವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ಇಷ್ಟ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಬೋಗನಾದಿ, ಪ್ರಾಣನಾಯು ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲಿನ ಗಾತ್ರವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಶಸ್ತವಾದುದು (ಇದೆಯವಕ್ಕೆ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ) ಮೂರೇ ಸ್ವಾಯಿಗಳಾದವೂ, ಇವರ ಕೆಳಗೆ ಮತ್ತೆ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಸಾಹವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಬಹುದೆ; ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯವು ಉಪಯುಕ್ತಸ್ವಾಯಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನವಲಂಬಿಸಿ ಇನ್ನೂ ಬೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಪಾರ್ಥವೆಂದಾಗ ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವಾಯಿ ಸಂಬಂಧಿತ ಶ್ರೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಬೇಕಾದರೆ ಹೀಗೆ ಮೂರನೆಯದು. ಆತ್ಮನು ಈ ವಿವಿಧವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬಯಸಿ ಸ್ವವಿಜದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಂಜಿ ಮೊದಲಾದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದಾದಿ ಅನಂತರ ಅದನ್ನೇ ಮೊದಲೆ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷ್ಯವೊದಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹಾಗೂ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವ ಮೂಲಕ ವಿವಿಧ ದಿಶೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ತಾಳಿನೋಟಲು ಆಸಾಧ್ಯವಾದ ಅದ್ಭುತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಈ ವಾದ್ಯ ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯವೈ ಪ್ರಯೋಜನವೆಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರೈವಿಧ್ಯವು ನಾಡಿಯಾದ ಸ್ವಭಾವದೇ ಆಗಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು ಸರಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಏನು ಮುಂತಾದ ಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಭೇದವು ಬೆಚ್ಚುವುದಾಗಲಿ ತೋರಿಸುವುದಾಗಲಿ ಮೂರನೆಯವರನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಎಲ್ಲಾ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳಿಗೂ ಪ್ರಸ್ಥಾನಯುಕ್ತ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ 'ತ್ರಿವಿಧಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ' ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಇಲ್ಲಿನಾಳನು ಈ ಪಕ್ಷದ ಉದ್ಭವ ತಿ ಮಾತ್ರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಸಿಂಹಭೂಷಣನೂ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವ ತಿ ಮಾತ್ರವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೂ ಮುಂದೆ ಅದರತ್ತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಮಂಡಿಸುವಾಗ ಅದನ್ನೂ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅವನು ಕೊಡುವ ಕಾರಣವು ಈ ಭೇದವು ಅವಾಶ್ಯವಾದುದು, ಪ್ರಕೃತಿಜನ್ಮದಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬುದು:

ತತ್ರ ಮಂಡಲಪ್ರತಿಪ್ರತಾದಿ ರಾಶತಮ್ಯಾತ್ಮವಿದ್ಯದ್ಭವರ್ವರ್ಗಸ್ಯ ಸಿದ್ಧಮನಶ್ಚಾನ್ (ಇದ. ಸ್ವಾವತ ಸಿದ್ಧ). ತದ್ವಕ್ತಂ—'ಆಯಮೇವ ಹಿ ಭೇದೋ ಭೇದಮೇತುರ್ವಾ ಯಂ ವಿದ್ಯದ್ಭವರ್ವರ್ಗಸ್ಯ ಕಾರಣಭೇದಃ' ಇತಿ | ಮಂದ್ರಮಧ್ಯಮಾಶರವ್ಯಾನ್ವೇಷ್ಯ ಹಿ ತಾ ಏವೈತಾಃ ಶ್ರುತಯಸ್ತು ವಿವಾಹಾ ಸ್ವರಾ ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಣಾದ್ ಭೇದಸ್ಯಾಸಿದ್ಧಿಃ |¹⁸

ಈ ನಿರಾಕರಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ 'ಮಂದ್ರವಾದುದು, ತಿಪ್ರವಾದುದು, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಬೆಚ್ಚು ತಿಪ್ರವಾದುದು ಎಂಬುದಾಗಿ ಬೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯೆಂಬ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ವಿರೋಧವಾಗಿರುವ ಭವಂಗಳು ಕಂಠುಕವುಂಟಾದವೇ ಈ ಬೇರೆ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.' ಎಂದು ತಾತ್ಪರ್ಯವು ಬರುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಸಿಂಹಭೂಷಣನು ಮಂಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಶ್ರುತಿಶ್ರೈವಿಧ್ಯವುಪದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯೇ ಹೇಳಿದ ಪಕ್ಷವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಗೋಚರವು ತನ್ನ ವಾದದಂತೆ ಯನ್ನು ಅವನು ಹೀಗೆ ಬೆಳೆಸುತ್ತಾನೆ: ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಮೇಳವೇಕಾದರೆ ಕಾರಣಭೇದವನ್ನೋ ವಿರುದ್ಧಭವರ್ವರ್ಗೋ ಕೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕು. ಇವೆರಡೂ ಇಲ್ಲಿ ಗೋಚರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ; ಅದೇ ಇಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾನಂತರ ಪಕ್ಷಿಯಾದದೂ ಉಂಟಾದ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಪಕ್ಷಗಳೇ ಇವು, ಸ್ವರಗಳೇ ಇವು ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

3. ನಾದಸ್ಯ ನಶ್ರುತಿಸ್ವರಾತಿಶಯಲಕ್ಷ್ಯವತರ್ಹಿತ್ವಂ ದೋಷದ ಪ್ರಕರಣ

ಸಂಪೂರ್ಣಕಾಲವು ಬೇಕಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತ ಪಡಿಸಬಹುದು : ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ದೇವವತ್ಸನೆಯವನನ್ನು ಹಿಂದೆ ನೋಡಿದ್ದಿವೆ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣ. ಅವನನ್ನು ಭವ : ಬೀರೆ ಲಾಡಿಸಿದ್ದಿ ನೋಡಿವಾಗ 'ನೋ ಕುರುಂ ದೇವವತ್ಸ : —ಆ, ಎಂದರೆ ಕಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡ, ದೇವವತ್ಸನೇ ಇವನು— ಎಂದು ಸ್ಮರಿಸುವುದೇ ಹೊರತು ಕಾಲವೇರಳೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ದೇವವತ್ಸನೇನೂ ಬದಲಾಯಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ದೇವವತ್ಸನೆ ಏಕಯಾದಲ್ಲಿ ನಾವು ಪಡೆದಿದ್ದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಕಾಲವೇರಳೆಗಳು ಭಿನ್ನವಾದಾಗ ಭವ : ಅಪ್ಪಯ್ಯನಿ ಅವನೇ ಇವನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆಯೇ ರಾಜನು ಬೀರೆ ಬೀರೆ ಉಪ್ಪರಿಗಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡದೂ ಅವನು ಒಬ್ಬನೇ ಮಗ ಅಗಿರುವನೋ, ಕಾಲವೇರಳೆ ಭೇದವು ಅವನಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಹೇಗೆ ಸಮಾಯೋಜನೋ ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಯೂ ಸ್ಮರಣವೂ ಬೀರೆ ಬೀರೆ ಉಪ್ಪರಿಗಿಳುಕುವ ಬೀರೆ ಬೀರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇವುರೂ 'ನೋಯಂ ಶ್ರುತಿಃ' 'ನೋಯಂ ಸ್ಮರಃ' ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇ ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತವೆ ; ಆದುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗದು.

ಆದರೆ ಈ ವಾದವು ಅಷ್ಟೇನೂ ನಿರೂಪ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನೇ ಯಾವನುಂಕೆಂದು, ಇದು. ಏಕೆಂದರೆ ದೇವವತ್ಸನಲ್ಲಿ ಅಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ನೋಡಲಾದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬಹು ಬೇರಾಗುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಯು ಅನನ್ಯತೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅನ್ಯಸ್ಥಾನವು ತಪ್ಪನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಜ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹಿಂದೆ ಕೇಳಿಸಿದ ರೀತಿಯೇ ಇದು ಎಂಬಂತಹ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ಹಿಂದೆ ಕೇಳಿಸಿದ ರೀತಿಯೇ ಇದೆ ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯವ್ಯ ಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವವತ್ಸನ ಅಭೇದವು ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧವೇ ಆದುದರಿಂದ ಕಾಲವೇರಳೆ ಭೇದದಿಂದ ಅವಳಿ ಹಾಳೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಅದೇ ಬಗೆಯ ಅಭೇದವು ಇಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧವಾದ ಹೊರತು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮೇಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಲಾರದು. ಈ ವಿಧದ ಪ್ರಮೇಯವು ಪ್ರವಣಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಿ ಸಂತರ ಸ್ವಾಭಾತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಒಪ್ಪಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸಾಧ್ಯವಾದುದನ್ನೇ ಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅವನು ವಾದಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ದೇವವತ್ಸನ ಅಭೇದವು ಕಾಲವೇರಳೆವೇರಳೆಗಳಿಂದ ಬಾಧಿತವಲ್ಲ ಏನು ; ಹಾಗೆಯೇ ಕಾಲವೇರಳೆ ಭೇದವೂ ತಪ್ಪದಿಲ್ಲ ದೇವವತ್ಸನ ಅಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಎಂದರೆ ಬೀರೆ ಬೀರೆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ, ಬೀರೆ ಬೀರೆ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಅವನನ್ನು ನೋಡಿದಮಾತ್ರವೇ ಅವನೇ ಇವನು ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನಲ್ಲಿ ಅಭೇದವು ಹೊರಲು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಇದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನ ಸಾಧಕವಾಗುತ್ತದೆ, ಅಷ್ಟೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬೀರೆ ಬೀರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಯು ಅಭೇದವನ್ನು ದೇವಲಾಗವು ಶ್ರುತಿಯು ಅಭೇದವನ್ನು ಮೊದಲು ಸಾಧಿಸಿ ಸಂತರ ಬೀರೆ ಬೀರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅದೇ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆಂದು ತೋರಿಸಿಕೊಡಬೇಕು. 'ಶ್ರಿ ವಿಧಾಂ ಶ್ರುತಿಂ' ಎಂದು ಏಕಪದವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಅದರ ಏಕತೆಯನ್ನೂ ತನ್ನೊಬ್ಬಳ ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಎಂದರೆ ಅಭೇದವನ್ನೂ ಸೂಚಿಸಬೇಕಾಗಲಿಲ್ಲವೇ ? ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಬಹುದು. ಮಹಾಭೂತ ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನಲ್ಲವೇ, ಎಂದೂ ಈ ಶಂಕೆಯನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬುದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದೂ 'ಪಾಶಾನ್ವಿತವಚನ'ವೆಂದೂ ಹಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಈ ಶಂಕೆಯು ನಿಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಮತಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹಿಂದೆ ಎಂದರೂ ಅದರ ವೈವಿಧ್ಯದ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಜ್ಞಾನವು ಅಂತರ್ಭೂತವೂರೂತದಿಂದ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಪೂರ್ಣಕಾಲವು ಶ್ರುತಿಯು ಅಭೇದವನ್ನೇನೋ ಹೇಳುತ್ತಿಲ್ಲ ; ಕಾರ್ಯದೇವವತ್ಸನು ಅವನು ತಿಳಿದಿರುವ ದ್ವಾನಿವೃತ್ತಿಶ್ರುತಿ ಪಕ್ಷದ ಸಮರ್ಥನೆಗೋ ಈ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನದ ವಾದವನ್ನು ಮಂಡಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಅವನು ಹೇಳುತ್ತಿರುವುದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ಮರದ ಅಭೇದವನ್ನೇ ; ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ಮರದ ವೈವಿಧ್ಯವಾದುದು, ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದ ಉದಾಹರಣೆಯಲ್ಲಿ,

3. ಸಾಧ್ಯವ್ಯ ಶ್ರುತಿ ಸ್ಮರಪಾತಿ ಕುಲದೈವತರ್ಷಿತ್ಯವೋದಕ ಪ್ರಕರಣ

ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರಕ್ಕಿಂತ ಅಲ್ಪವೇ ಅಂತರವಿರುವ ಸ್ವಾನಾತರದಾದಾಗ ಅವುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವು ಉಂಟಾಗುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಒಂದುನೇ ಸ್ವಾನಾತರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಅದರ ಸ್ವಂತವೇದ್ಯತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅಂತಿಮಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞತೆಯನ್ನು ಬೇರಳೆಂದು ಬಿಡಿಸಲು ಉಳಿದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪ. ಸ್ವರದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞತೆಯಾದರೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ.

ಅಲ್ಪವೇ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನದ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳು ವರ್ಧ್ಯವಾದರೂ, ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಾನಾತರದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ಅವರ್ತ ಸ್ವರದ ಸ್ವಾನಾತರವೆಂಬುದನ್ನೇ ಬಿಟ್ಟುಬಿಡಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಸ್ವಾನಾತರದೇ ಅಂತಹ ಅವರ್ತಸ್ವರದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು. ಇದನ್ನೇ ಈ ಪಕ್ಷವು ಬೋಧಿಸುತ್ತಿರುವುದು. ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಯಿ ರವಭವನ್ನು ಒಮ್ಮೆ ಕೇಳಿದ್ದೇವೆ, ಎಂಬಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳೋಣ, ಅದೇ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದ ರವಭವನ್ನೇ ಬೇರೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಬೇರೆ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದಾಗ ಇದು ಅದೇ ರವಭವ— 'ಸೋಯಂ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನಸ್ತೀ ರವಭವ'—ಎಂಬ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದೇ ಹೊರತು, ಮಂದಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲದೋ ತಾರಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲದೋ ರವಭವವು ಕೇಳಿದಾಗ ಇದು ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಯಿ ರವಭವವೇ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ; ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಯಿ ರವಭವದಂತೆಯೇ ಇರುವ ಸ್ವರ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಸ್ವಾಯಂಬ್ದಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಸ್ವರದ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕೆಂಬುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ವೈವಿಧ್ಯವೇ ನಿಜವಾಗಿದೆ. ಅಂತರಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕೆಂದು ಏಕೆ ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕೋ ಅದನ್ನು ಅದರ ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೂ ಏಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕೆಂದು? ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಬೇಕು. ಸ್ವಂತವೇದ್ಯತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದಿಂದ ಬೇರೆ ಸ್ವರಕ್ಕಿಂತ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹೇತುಗಳಾದ ಅಂತರಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವವು? ಇದರಿಂದ ಆಫೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗದ ಬೇರೆ ಭೇದವನ್ನೇ ಅಪಮಾನಿಸುವುದು ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವಾಯಂಬ್ದಿ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯೂ ತನ್ನೂಲಕ ಸ್ವರವೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಸಂವತ್ಸಾರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿ ವಿವಿಧಗಳಿರುವ ಈ ವಕ್ಷವಿವಿಧ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಆಫೇದವಿಲ್ಲದಿಂದ ಈ ಮುಖ್ಯಪ್ರಮೇಯವು ಹೊರಹಾಡುವುದರಿಂದ 'ಕೀಟಿಕ್ ಸ್ವಾನ-ಶ್ರುತಿಯೋಗಾತ್ ಶ್ರಿದಿಧಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಶ್ರುತಿವತ್ಯಂತೇ' ಎಂಬ ಸ್ಥೂಲವಾದ್ಯವನ್ನು ಸಿಂಹಭೂಷಣಾಲನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ವಿಮರ್ಶೆಯ ಮೂಲಕ ಹೀಗೆ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ ಬರೆಯಬೇಕಾಯಿತು.

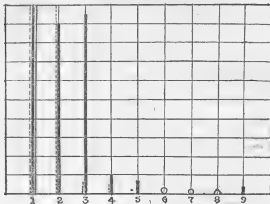
ಸ್ವರವು ಸಿಂಹಭೂಷಣಾಲನ ಕಿವಿಯಂತೆ ಸ್ವಾನಾತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನದ ನೂಲಕ ಆಫೇದವಿಂದ ಗೋಚರಿಸುವಂತೆಹುದಲ್ಲ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅದು ವಿಶಿಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೂ ನಾಡವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಭರಿತಾಂತಗಳ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯಿಂದ ಅಧಾರವಿದೆ. ಹೀಗೆ, ವೆಲ್ಚ್‌ಹೋಲ್ಟ್ಸ್, ರೇನೋ, ಧ್ಯಾಲೊಮ್‌ಟ್, ಟಾಟಿಫಿ, ಅಯ್ಬೆರ್, ಸ್ಟೋರವರುಗಳ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಸ್ವಾಯಂಬ್ದಿ ಹೀಗೆ ವಾಚ್ಯನಮಾಡುವ ಸಂವರ್ಧದಲ್ಲಿ¹⁵³ ಬೇರೆ (ಪು. 194). ಮೂರು ವಿವಿಧ ಸ್ವಾಯಂಬ್ದಿ ಒಬ್ಬನೇ ಗಾಯಕನು ಹಾಡಿದಾಗ ಒಂದೇ ಸ್ವರದ ಗುಣವು ವರ್ತಿಸಿದೆಯಾದುವುದಿಲ್ಲವೇಂಬುದನ್ನು ಕಲ್ಪದರ್ಶನವೈದ್ಯಕೀಯವು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

As is the case with most musical instruments, the vocal organs do not yield the same quality of tone in all registers but the timbre of any given register can be profoundly modified by training and experience.¹⁵³

153 Charles A. Culver, Musical Acoustics, p. 161.

3. ನಾಡವ್ಯಾಸವು ಶಿಷ್ಟರಸಾತಿಶಯವ್ಯವರ್ತಿಸಿದೊಡನೆ ಪ್ರಕಟವು

ಮಾಣವಕಂಠಧ್ವನಿಯೊಡನೆ ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅವನು ನೀರಿನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಸ್ವಾಣಂತರದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವೂ ತನ್ನೊಲಕ ಶ್ರುತಿಯೂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದನ್ನು ಪಕ್ಷ 2 ರಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಯೋಗ-ಫಲಿತಾಂಶಕ್ಕೆ ಸಂಶಯವೂ ವಾದ್ಯಕ್ಕೂ ಎಡೆಯಿಲ್ಲದಂತೆ ನಿವ್ವಳವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪಕ್ಷ 2 : ಸ್ವಾಣಂತರದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ

ಒಬ್ಬನೇ ಸಂಕೀರ್ತನಾಕ ಗಾಯಕನು ಮೂರು ಸ್ವಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರವನ್ನು ಉಚ್ಚರಿಸಿದಾಗ ಅದು ಹೇಗೆ ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗದ ಫಲಿತಾಂಶವನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷೆಯು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಗುಣವನ್ನೂ ಅದು ಉಚ್ಚರಿಸುವ ವಿವಿಧ ಆವರ್ತಗಳೂ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅವರಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬುವನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನೂ ಅಳೆಯುವುದರಿಂದ ಗುರುತಿಸುವುದುಂಟಾದದ್ದು ಸ್ವರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ, ಇಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇತಿಜಾಕ್ಷದಲ್ಲಿ (x axis) ಆವರ್ತಧ್ವನಿಯ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಎಣಿಸಿದೆ. ಲಂಛಾಕ್ಷದಲ್ಲಿ (y axis) ಇವುಗಳ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಎಣಿಸಿದೆ. ಈ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸ್ವರಸ್ವಾಣಗಳ ಗುಣವನ್ನು ತೋರಿಸಿದೆ. ದೃಷ್ಟವಾಗಿ — ಎಂದಿರುವ ರೇಖೆಯು ಖಾಲಿ ಸ್ವರದ ಸ್ವರವನ್ನೂ (A), ಚಂಪೈಗಳಿಂದ ಎಂದಿರುವ ರೇಖೆಯು ಮಧ್ಯಸ್ವರದ ಸ್ವರವನ್ನೂ, ತಿಳುವಾದ — ಎಂದಿರುವ ರೇಖೆಯು ಉಚ್ಚಸ್ವರದ ಸ್ವರವನ್ನೂ (C) ಪ್ರಕಟಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಮೂರು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಧಾರಸ್ವರಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ತೇಕದ ನೋರವನ್ನು ಬಲವಾಗಿರುವುದೂ, A ಸ್ವರದ ಎರಡು ಮತ್ತೆ ಮೂರನೆಯ ಆವರ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಬಲವಾಗಿಯೂ ಉಚ್ಚಸ್ವರದ, ಎರಡನೆಯ ಆವರ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಾಗಿಯೂ ಒಂಬತ್ತನೆಯದರಲ್ಲಿ ಅದು ಅಲ್ಪವಾಗಿಯೂ ಎಂಟನೆಯದರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಲ್ಪ

3. ಸಾಧಸ್ಯಾ ಪಶ್ಚಿಮಸ್ವರಜಾತಿಕುಲದ್ವೈಪಕರ್ಷಿಪದೋದರದ ಪ್ರಕರಣ

ವಾಗಿಯೂ ಆರು, ಏಕದೇವತೆಗಳ ಆಧಾರವೆತ್ತೆಯೂ ಇರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. B ಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಅವತರಣವು ಮಾತ್ರ ಆಧಾರಸ್ತಂಭದಷ್ಟೇ ಬರೆದಿದ್ದಾಗಿದ್ದು ಮೂರು, ಸಾಲ್ವಣಿಯವರುಗಳು ಅಷ್ಟುಬಾರವೆ; ಅದರಲ್ಲಿ ಉಳಿದ ಅವತರಣಗಳು ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲ. C ಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ಆಧಾರಸ್ತಂಭದಷ್ಟು ಬಿದ್ದಿರೆ ಉಳಿದವುಗಳು ಯಾವುದೂ ಇಲ್ಲವಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಮಂತ್ರಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾಶ್ರಿ (ತನ್ಮೂಲಕ ಶ್ರುತಿಯು) ಪುಷ್ಪಿಯನ್ನೂ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವೂ ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆಂದೂ, ಮಧ್ಯಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ಇಂತಿ ಕಡಿಮೆಯಾದರೂ ಶ್ರುತನಿಶಿಯು ಅಧಿಕವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ತಾರಸ್ತಂಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾಶ್ರಿ ಬೆಂಗಳೂರಿಯೂ ತಿಕ್ಷ್ಣವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದೆಂಬ ಅನುಭವವಿದ್ದು ಏಕಯುತವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗವು ಓಗಿ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವಾಂತರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಲಕ್ಷಣವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೆ ಈ ಪತ್ರವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯ ಉತ್ಪಾದಕ ನೈವಿದ್ಯಕ್ಕೂ, 'ಪ್ರವೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್' ಧ್ವನಿವದ ಶ್ರುತಿರ್ಭವೇತ್' ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಪ್ರವಣದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ದ್ವಿತ್ವೋದ್ವಿಧಿಯನ್ನೂ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಏಕದೇವತಾಗ ಛೇತವಾತ್ಪ್ರವೇತಯನ್ತೇ ದೋಷವನ ಈ ಪ್ರಯೋಗ ಫಲಿತವಾದವು ನಿವಾರಣ್ಯವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಪತ್ರವನ್ನು ನಿರ್ವಾಹಿತಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ.

4. ಶ್ರುತಿಯು ಪುನಃ ಮೂರುವಿಧ

ಶ್ರುತಿಯು ಬೇರೆ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಪರಿಕ್ಷಿಸಿದಾಗಲೂ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನೇ ಮತಂಗನು 'ಬೇರೆಯವರಿಂದ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮತವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಓಗಿ ಬೇರೆಯವರು ಯಾರು ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯದು. ಮತಂಗನಿಂದ ಈ ಮತವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡ ಅರ್ವಾಚೀನರೂ ಇದನ್ನು ಬೇರಲ್ಲ. ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ: ಇಂದ್ರಿಯ ವೈಗುಣ್ಯವು ಸಹಜ, ದೋಷಜ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಾತಮವೆಂದು ಮೂರು ಬಗೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನುಬಾದವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯೂ ಮೂರು ಬಗೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ:

ಅಪರೇ ತ್ವಿಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯಾತ್ ತ್ರಿವಿಧಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಮನ್ಯಂತೇ | ಇಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯಂ ಚ ತ್ರಿವಿಧಂ—
ಸಹಜಂ ದೋಷಜಂ ಅರ್ಥಾತಮಂ ತೇತಿ |¹⁵⁴

ಸಂಪೂರ್ಣವಾದುದು ಈ ಮತವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಕದ್ರಿನಾಥನು 'ಅಪರೇ' ಎನ್ನುವುದನ್ನೇ 'ಅನ್ಯೇ' ಎಂದು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಇಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯವು ಈ ಮೂರು ವಿಧಗಳನ್ನು ವ್ಯವಹರಿಸಿ 'ಅನ್ಯೇ ತ್ರಿತಯ (3 ತ್ವಿಂದ್ರಿಯ) ವೈಗುಣ್ಯಾತ್ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಂ ಪ್ರತಿಪೇದಯೇತಿ¹⁵⁵ ಎಂದು ಮಾತ್ರ ವೇಳುತ್ತಾನೆ. ಉಳಿದವು ಪದ್ಯಗಳನ್ನೂ ಧೀರ್ಭವಾಗಿ ವಿನಿರ್ಗಮಿಸಿದರೂ ಅವನು

ಸಮತ್ತಂ ತ್ರಿಪದ್ಯಶ್ಲೋಕಂ ನ ಪುನಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಚಕ್ಷುಷಾದಯಾ |¹⁵⁶

ಎಂದು ಮಾತ್ರ ವೇರಿಸುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅವನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಕೂಡಿಸಿ ಅದಿಷ್ಟಾಗಿಯೇ ಎಂಬುದೂ ಸಂಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆಯವ ಮೂರನೆಯ ಮತವನ್ನು ವಿನಿರ್ಗಮಿಸುವ ಸಂಭವದಷ್ಟೆಯೇ ಇದನ್ನು ವೇರಿಸುವುದು. ಬಾಗದರೆ ಈ ಮಾತನು ವಿನಿರ್ಗಮಿಸುವ ಸಂಭವವಾಗಲೂ ಕೈಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮೇಳವಾದರೂ ಈ ಭಾಗವನ್ನು ಬೇರೂರಿಸಿ 'ದ್ವಿವಿಧವಾದ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು' ಅವನ ಗ್ರಂಥಸಂದರ್ಭದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.¹⁵⁷

154 ಕುಂಭಕರ್ಣ, ೮೦, ಗ್ರಂ., II, 1, 1, 34, ಪು. 25.

156 ಕುಂಭಕರ್ಣ, ೮೦, ಗ್ರಂ., I, ಪು. 6.

155 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, II, 1, 1, 51, ಪು. 76.

3. ನಾಡವ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿಪ್ರವಣಾತುಲವೈವತಮೀದೀಶನ ಪ್ರಕರಣ

ಈ ಮತವು ಶ್ರುತಿಸಿದವನುಗಳಾದ ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯಾದರನ್ನು ಬೇಕುಪ್ರೀತಿಯೆಂದು ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಬಲ್ಲ. ಈ ಹಿಂದೆ ಇದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕುರಿತುಲೂ ಬೋಧಿಸಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬರೂ ಹೀಗೆಯೇ ವಿವರಲಾಗುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೇಕುಲೂ ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು ಕಠಿಣವಾದ್ದೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇವನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ತುಳುವಿಸಿ ಅರ್ಥವೇ ಉದ್ಭವಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಕಠಿಣವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುವ ದೋಷಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ತನಗಳ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥ ಹೇಳುವ ಸಂಗೀತಜ್ಞಾಪ್ತರಾದರು ದೊರೆಯದಿರುವುದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಅಪ್ರದೃಶ್ಯದವಾಗಿದೆ. ಇದು ಬೃಹದ್ದೇತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಶಸ್ತಭಾಗವೆನ್ನಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಠಿಣವಾದ, ಅಂಭವುಣ, ತುಳುವು ಈ ಮತವನ್ನು ಬೃಹದ್ದೇತಿಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವುದು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಉಪಬೃಹದವು ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದೇ ಎಂದರೆ ಕಠಿಣವಾದ, ತುಳುವರ ಉದ್ಭವಗಳು ಅವಕ್ಕೂ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಮತವು ಹೇಳುವುದು ಶ್ರುತಿಯ ಶ್ರೈವಿಧ್ಯವನ್ನೇ; ಇದು ಇಂದ್ರಿಯವ ಮೂರು ಬಗೆಯ ವೈಗುಣ್ಯದಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ವೈಗುಣ್ಯವು ವಿಗುಣವೆಂಬ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದುದು. 'ವಿ' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ದೋಷವೆಂದು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ವೈಗುಣ್ಯದಿಂದ ಮೂರು ಬಗೆಯ ವಿಜಾತೀಯ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಯಿತು. ಮಧ್ಯಮದೋಷವೆನಿಸುವ 'ವಿ'ಕತಗುಣ'ವೆಂದು ವಿಶ್ರುತವಾದುದರಿಂದ ವೈಗುಣ್ಯಕ್ಕೆ ಗುಣವ ಅಥಾವವನ್ನೇ ಬೇಕೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ವಿಗುಣವಾಗಿರುವುದು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಗುಣವಲ್ಲಿ ದೋಷವೆನಿಸುವಾಗುವುದು, ಎಂದರೆ ಮೂರು ವಿಧದ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಇಂದ್ರಿಯ, ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಈ ಮೂರೇ ಸಹಜವಾದ ಅರ್ಥಗಳು. ಇಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೂ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು. 'ಶ್ರುತಿಯತ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಶಿಕ್ಷಾಶ್ರೀಗೋಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದರೆ ಶ್ರುತ್ಯಂತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹಜ, ದೋಷವು ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸಗುಣವೆಂಬ ಮೂರು ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದುವರಿಂದ ಉಚ್ಚಾರಣೆವೂ ಉಚ್ಚಾರಣಾಸಂದರ್ಭವೂ ಹೇಗೆ ಇದ್ದರೂ ಕೇವಲ ಶ್ರುತಗೋಂದ್ರಿಯವೇ ಶ್ರುತಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ತುಂಬಾ ಆಸಂಗತವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಬಗೆಯ ಭೇದವನ್ನು ದೋಷವೆಂಬುದು ಕಾರಣವಾದ ಅಥವಾ ಮಾನಸಿಕವಾದ ಕಾರಣಗಳು ಶ್ರುತಗೋಂದ್ರಿಯ ಗೋಚರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಶ್ರುತಗೋಂದ್ರಿಯದಿಗೂ ಸಿಕ್ಕುವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇಳುವ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಶ್ರುತಿಯ ಲಕ್ಷಣವೂ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅನುಮತಿಸುವಾದ ಅನುಮತಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಹೊರಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಎಲ್ಲರ ಕಿವಿಗಳು ಮೂರೇ ವಿಧವಾಗಿ ಕೇಳಲು ಶಕ್ತವಾಗಿವೆ ಎಂದೂ ಅನುಭವವಿರುವುದಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಶಿಕ್ಷಾಶ್ರೀಗೋಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಉಚ್ಚಾರಣವಾದ ವಾಗ್ಗೋಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಎಂದರೆ ಸಾಂದೋಚಾದರ್ಥವಾದ ಹೃದಯ ಮುಖಾದವುಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿದೋಷವೆಂದರೆ ಅದು ಅನ್ವಯಿತ್ಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಹಜ, ದೋಷವು ಮತ್ತು ಅಭ್ಯಾಸಗುಣವೆಂಬ ವೈಗುಣ್ಯವೆಂದರೇನು ಎಂಬುದೇ ತಿಳಿಯದೆ ದೋಷಾಗುತ್ತದೆ. ಅನ್ವೇಷ ಅಲ್ಲದೆ ಇಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯಗೊಂಡು ಬೇಕಲಾಗುವ ಈ ಮೂರುನ್ನು ವಿಧವೆಂಬ ಆ ಶಬ್ದಗಳ ಅರ್ಥದಿಂದ ಹೊರಬರುವುದೂ ಅಷ್ಟೇ. ವೈಗುಣ್ಯವನ್ನು ಗುಣದಾಹಿತ್ಯವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೆ ಸಹಜವೆಂಬುದು ಈ ಅವಶ್ಯವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯವಲ್ಲ ಗುಣವೇ ಇಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಅದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಉಚ್ಚಾರಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ, ಗ್ರಹಿಸುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ದೋಷವು ಎನ್ನುವುದಲ್ಲಿ ಗುಣಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಗುಣವು ಅಸ್ತಿತ್ವವು, ಎಂದರೆ ಇದು, ಅದು ಎಂದಲ್ಲದೆ ಎಲ್ಲಾ ಗುಣಗಳನ್ನೂ, ದೋಷವೆನ್ನಲಾದೀತೆ? ಹಾಗೂ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನು ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳದರೂ ಸಹಜವೂ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ದೋಷವೆನಿಸಿಕೊಂಡಾಗುತ್ತದೆ. ಗುಣಾಹಿತ್ಯವೂ ಗುಣಾಹಿತ್ಯವೂ ಅಲ್ಲದ ಮೂರನೆಯ

3. ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಿದವನುಗಳಾದ ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯಾದರನ್ನು ಬೇಕುಪ್ರೀತಿಯೆಂದು ನನಗೆ ಅರ್ಥವಾಗಬಲ್ಲ

ಅವನ್ನೆ ಬಿಡುವದನ್ನು ಅಭಿಲಾಷಿತ ಎಂಬುವದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂಬಾಯಿತು. ಗುಣಾಂತರವನ್ನು ಗುಣಾನಿವೃತ್ತಿಯ ಮಧ್ಯದ, ಅಥವಾ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಬಿಡುವ, ಅವನ್ನೆ ದುನ್ನು ಪ್ರವೃತ್ತಾಗಲೀ ಅನುಭವವಾಗಲೀ ಹೇಳುವರು. ಶಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ಅಶ್ವಂತ ಅನುಭವವೆಂಬುದು. ಇದು ಅನುಭವವಿರೋಧವೂ ಹೌದು.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪಿಸಾಧನು ಮಾಡಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕು. ಅವನು ಈ ನಿಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಅಂತ್ಯೋದ್ರಿಯಂ ಮನಃ | ತತ್ರ ಸತ್ತ್ವಗುಣಯುಕ್ತಂ ಸಹಜಮ್, ರೂಪವೋದ್ರಿಯಂ ದೋಷಮ್, ಅಮೃದಿ ರೋಹಿತವಮಭಿಲಾಷಿತಮಿತ್ಯರ್ಥಃ |¹⁵⁷

ಅಂತ್ಯೋದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯ ಉತ್ಪಾದಕವಾದ ಮನಸ್ಸೆಂದು ಅವನು ಇಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಪ್ರಥಮತಃ ಇದೇ ಅಕ್ಷಿಪಣಿಯಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೂಲ ಉತ್ಪಾದಕವಾದ ಅತ್ಯವಸ್ಥಾದರೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟವೇ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣವಾದ ವಾಗ್ವಿಧಿಯವನ್ನೂ ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಶ್ಲೋಕೋದ್ರಿಯವನ್ನೂ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡೂ ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯವರ್ತಿಯಾದ ಮನಸ್ಸು, ಅಂತ್ಯೋದ್ರಿಯವೆಂಬ ಸಮಾಕರಣವನ್ನು ಅವನು ಪಡೆದಿರುವುದು ಅಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯ ಅನುಭವಕ್ಕೆ (ಉತ್ಪಾದನ ಮತ್ತು ಗ್ರಹಣಗಳಿಗೆ) ಕಾರಣಗಳಾದ ವಾಗ್ವಿಧಿಯ ಮತ್ತು ಶ್ಲೋಕೋದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಅನ್ವದವಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವೆಂದರೆ, ಎಲ್ಲಾ ಅಂತ್ಯೋದ್ರಿಯಗಳಮೂಲಕ ಆಗುವ ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೂ ಅಂತಿಮವಾಗಿ ಮನಸ್ಸೇ ಅಪ್ಪವವಾದುದರಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಅದು ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣವಷ್ಟೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರತಿವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ಅದು ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವಾಗಿರುವುದು ಹೇಗೆ? ಎಷ್ಟೆಮ್ಮ ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣವೇ ಕಾರ್ಯವೆಂದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವಾಗಬಲ್ಲದು ; ಸರ್ವತಃಪ್ರವೃತ್ತಿ ನಾಶೋಪಶ್ಚಿತಿ ಕಾರಣವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ

ಅತ್ಯಾ ವಿವಕ್ಷಮಾಣೋದ್ರಿಯಂ ಮನಃ ಪ್ರೇರಯತಿ ಮನಃ |

ದೇಹಸ್ಯಂ ವಹ್ಮಿಮಾಹಂಕ ಸ ಪ್ರೇರಯತಿ ಮಾರುತಮ್ ||¹⁵⁸

ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ ; ಅದುವರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅಂತ್ಯೋದ್ರಿಯವನ್ನು ಮನಸ್ಸೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ, ಎಂದು ಬೇಕಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ವಾದಿಸಬಹುದು. ಆತ್ಮನು ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ವ್ಯಾಪಾರಗಳೆಲ್ಲ ಮನಸ್ಸು ಮೂಲ ; ಆದ್ದರಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರಾವೂ ಸಂಬಂಧಿತವಾಗಿವೆ ಎಂದೂ ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು ; ಶಾರ್ಕಿಕವೇವೇ 'ಮನಶ್ಚೇಂದ್ರಿಯತೇ ಪ್ರಾಣೇ ಸಮಸ್ತಃ ಸ್ವಾತ್ಮವಾಂತಃಪ್ರಾಣಃ ಸ್ವಮುಪೇತಃ ಪರಮಾತ್ಮಾನ್ ಸ್ವಪ್ರಾಪ್ತೈತ್ಯತೋಮತಃ' |¹⁵⁹ ಎಂದು ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮನಸ್ಸು ಆರನೆಯ ಅಂತ್ಯೋದ್ರಿಯವೆಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ದರ್ಶನಗಳೂ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವರ ಬಲದಿಂದ 'ಅಂತ್ಯೋದ್ರಿಯಂ ಮನಃ' ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ ಉದ ಭಾಗದ ಅರ್ಥವು ಅನುಮಾನಸಹಿತ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮನಸ್ಸೆಂಬ ಅಂತ್ಯೋದ್ರಿಯವು ಸಂಚರಣಗಳ ಸಾರಥಿಕವಾದ ಸಾಕ್ಷಿ ಕಾಂತದ ಉದಾಹರಣೆ, ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಸಹಜವೆಂದರೆ ಏನೋ ಈ ಸತ್ತ್ವಗುಣಯುಕ್ತವಾದ ಅವಸ್ಥೆಯೆಲ್ಲವೂ. ಆದರೆ ಸದ್ವಿವರ್ಧಗಳಾದ ಅಥವಾ ಸಜಾತೀಯಗಳಾದ ರೂಪ ತಮಸ್ಸುಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ದೋಷವೆಂದು ಕರೆಯುವುದು ಶಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ಅನುಸರಿಸುವುದು. ಹೀಗೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವೈದವ್ಯವನ್ನು ಮೆಳೆದಿರಬೇಕಾದರೆ ಸತ್ತ್ವ ರೂಪ, ತಮಸ್ಸು ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೇ ಪರಿಗಣಿಸಿ ತ್ರಿವಿಧವಾದ

157 ಶಾರ್ಕಿಕವೇ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 3, 3.

158 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 2, 83.

3. ನಾಂದ್ಯಾ ನಪ್ರತಿಗೋಷ್ಠಿಪ್ರಕಾಶಕುಲವೈವತರ್ಕೀಚ್ಛಂದೋದರ ಪ್ರಕರಣ

ಇಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯವೆನ್ನ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಲ್ಲದೆ ಗುಣದಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣ ವೈಭವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವ ಆಮೃದಿ ರಸಗಳನ್ನು ಅಭಿಧಾತಗಳೆಂದು ಕರಿದರೆ, ಪ್ರಗುಣಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ವ್ಯವಹರಿಸಿ ಒಂದೇವಿಧವೆ ವೈಗುಣ್ಯವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು. ಮೊದಲೆರಡರಲ್ಲಿ ಸಹಾತಿಯುಗಳಾದ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಮೂರನೆಯದರಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನೂ ಎಣಿಸಿರುವುದು ಎಷ್ಟೆಂದರೂ ಶಾರ್ಕಿಕ ಬೋಧವೇ. ಅಲ್ಲದೆ, ಅಮೃದಿ, ಎಂದರೆ ಹುಳಿ ಮೊದಲಾದ ರಸಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅಪಹತವಾಗುವುದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೆಂದು ಮನಸ್ಸಲ್ಲಿ. ಹೀಗೆ ಮೊದಲೆರಡರಲ್ಲಿ ಮಧಸ್ತನ್ನೂ ಮೂರನೆಯದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ರಸವೇಂದ್ರಿಯವನ್ನೂ ವೇಳಿದ್ದರೂ ಮಗ್ಗಲರಣವು ಬೋಧಯುಕ್ತವೇ. ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮುಚ್ಚಯವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವಾರ್ಥವಾಗಿ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾದುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಜಾತಿಯವಳಾಗಿ ಎಣಿಸುವುದು ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮೀರಿದವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಬೇರೆ ವಿವರಿಸುವುದನ್ನು ಬೋಧಿಸಲು ಭಿನ್ನ ಜಾತಿಯವಳಾಗದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ಬೇಳಬೇಕಾದರೂ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ವಿಶೇಷವಾದ ದೃಷ್ಟೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಕಲ್ಪನಾಭವು ಮಾಡಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ, ಇದ್ದ ಗ್ರಂಥಕ್ಕೆ ಬೇಗಾದರೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಲವಂತ ಮಾಧವ್ಯದ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಫಲ ಮುಟ್ಟಿಗಂಕೂ ಇದು ಕೃತ್ರಿಕರ ವಾಗ್ನಿ.

ಈ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಮೂಲವಾಗಿ ಯಾವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಂಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿತ್ತೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದುದರೂ ತಿಳಿದರೆ ಸಂದರ್ಭವೆಂದಲಾದರೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೂಡಿಸಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ. ನಾನು ನೋಡಿದ ಯಾವ ದರ್ಶನವನ್ನೂ ಯಲ್ಲೂ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ವೈಗುಣ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ, ವೈಗುಣ್ಯದ ವಿಶೇಷವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಶ್ರೈಗವ್ಯವನ್ನಾಗಲಿ ಗಮನಿಸಿಲ್ಲ. ಫಲಂತೆಯೇ ಅರ್ಥದ ವಿವರಣೆಯೂ ಈ ಹೀಗೆ ಈ ಭಾಗಕ್ಕೆ ವಿನಮ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ಈ ಪಕ್ಷದ ಅರ್ಥವರಿಸಬೇಯು ಬುದ್ಧವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಬೇಕೆಂಬ ಸಂಕಲ್ಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಇಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯವೆಂಬ ಮಾತು ನಮ್ಮ ಸೂತ್ರತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಇದ್ದದೆ ಕೇವಲ ಇನ್ನೊಂದೇ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅಡಿಗುವುದು ಭರತಮುನಿ: ವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ, ವಿವಾದಿ ಮತ್ತು ಅನುವಾದಿಯೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಸ್ವರಗಳು ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದವಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ; ಇದಕ್ಕೆ ಕಂತಿ, ಅವರ ಅನುವಾದನ, ದಂಡ, ಇಂದ್ರಿಯ ಈ ನಾಲ್ಕರ ವೈಗುಣ್ಯವೇ ಕಾರಣ ಎಂದು ಅವರು ಬೇಳುತ್ತಾನೆ:

ತತ್ರ ವದನಾದ್ವಾದಿ, ಸಂವದನಾತ್ ಸಂವಾದಿ, ವಿವದನಾದ್ವಿವಾದಿ, ಅನುವದನಾದನುವಾದಿ | ವಿಶೇಷಾಂ ಚ ಸ್ವರಾಣಾಂ ವ್ಯೂಹಾಧಿಕತ್ವಂ ವಾ ತಂತ್ಯುಪಮಾದನದಂದೇಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯಮವಶ್ಯಕೇ | ಸ್ವದವಿಧಾನ್ ಮೇತತ್ಯುಕ್ತವಿಧಿವ್ಯಮಿತಿ |¹⁵⁹

ವೈಗುಣ್ಯವೆಂದರೆ ಬೋಧನೆಂದೇ ಇಲ್ಲಿ ಭರತನು ಬೇಳುವ ಅರ್ಥ. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ಅದರ್ಶಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಇಹ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯೆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ವಾದಿಯೂ ಒಂಬತ್ತು ಅಥವಾ ಹದಿನೊಂದನೆಯ ಮೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿಯೂ, ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ವಿವಾದಿಯೂ ಇರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಅಪ್ರಮೃತ್ಯವ್ಯಾಪ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅನುವಾದನದಲ್ಲಿಯೆ ಬೋಧನೇ ಕಾರಣ. ಹೀಗೆ, ಕಂತಿಯು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಾದರೂ

159 ಭರತಮುನಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., XXVIII, 23 ಪಟನ, ಪು. 15.

ಇಂತಾ ಕೃಷ್ಣವಾಗಿರುವುದು, ಒಬ್ಬೆಯಾಗಿರುವುದು ಅಥವಾ ಒಬ್ಬೆಯಾಗಿಯಿರುವುದು.¹⁵⁰ ತಂತಿಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯ (ಉಪಪಾದನ), ಎಂದರೆ ಬಿರಲಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಸಡಿಲವಾಗಿರುವುದು, ವಿಗ್ರಹದಂಥವು ಉಬ್ಬಿರುವುದು ಅಥವಾ ಬಗ್ಗಿರುವುದು, ಹಾಗೆಯೇ, ಇಂದ್ರಿಯವು, ಎಂದರೆ ಪಾಂಗಿಂದ್ರಿಯವು, ದೋಷಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು. ವಿಣೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಟ್ಟವು ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಾಗಿರುವುದು, ಬೆಟ್ಟವು ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿರುವುದು, ಇವುಗಳಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣವಿರೋಧವು ಎಂದರೆ ನ್ಯೂನಾಧಿಕತ್ವವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟನು ಮೇಲಿನ ಮಾತಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ:

ಏತಮೂನಾಧಿಕತ್ವೇ ನಾಮುಕಾ ವಿಘಟಿತಂ ಚೇ¹⁵¹ ತತ್ಕಾರಣಮೋದೇ ಕೃತಾ ತಂತ್ರೀ ಸ್ವರೀತ-ಭವಿಷ್ಯತ್ಯಪ್ಪಮಪರಮಂ ವಾ ಯಾತಿ, ಅರ್ಥಸ್ವರೀತವಿಷಯೋಪಾತ್ ಉಪಪಾದ(-ಫಲ) ತಂತ್ರೀ-ಉಪಪಾದ್ಯಾನಂ ತದಂತಿ ತಿಥಿಲತಾದಿರೋಪಾಹಾಂ ಸಾರಣನಾಮಹಂ (?) ದಂದೋಗಂ ನಮನೋಭ್ಯಮನ-ಸ್ವಭಾವಃ ತದ್ವೈವೇಂದ್ರಿಯಂ ಪಾಂಗಿಂದ್ರಿಯಂ ಚ ತಾತ್ಪರ್ಯೇವ ವಕ್ಷ್ಯತೇವಲಕ್ಷಣಂ ಸಾರಣಾನುಬಾಧೀನಾಮಂತಿ ದೋಷೇಣ ತರ್ಥೋಪಲಭ್ಯಾತ್ (?) ಲಂಭಾತ್ |¹⁵²

ಇಂದ್ರಿಯವೆಂದರೆ ಪಾಂಗಿಂದ್ರಿಯವೆಂದೇ ಉತ್ಪಾದಕವೆಂದಾಗದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವೈಗುಣ್ಯವೆಂದರೆ ದೋಷವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟನು ಬೇಕಿರುವುದನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಕಡ್ಡನಾಳನು ಮಾಡುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಪೂರ್ವಪಾದ್ಯ ನನ್ನು ತಿಳಿಯನ್ನೂ ಪರಂಪರಾನುಗತವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಪಡೆದಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಈ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿರುವೆಂಬುದು ಈ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಮಾತನ್ನು ಅವನು ಆದಿರು ವುದು ಶ್ರುತಿಯು ಖಾಲಿತವನ್ನು ಕೂಡು ಅಲ್ಲ; ಸ್ವರಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ದೋಷದ ವಿವರವಾಗಿ. ಗ್ರಂಥಸಂದರ್ಭವು ಶ್ರುತಿಸಂಗತವಾದ ಯಾವ ಅನುಮಿತಿಗೂ ಅವಕಾಶವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ವೈಗುಣ್ಯವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಅರ್ಥವು ಈ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಜನವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ ವೈಗುಣ್ಯವೇ ದೋಷವಾಗಿರುವಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ದೋಷವೆಂಬುದು ಒಂದು ಅವಾಂತರ ಭೇದವಾಗಲಿ, ದೋಷಗಳಿಲ್ಲದ ಸಹಜ, ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಲಿ ಅವಾಂತರ ಭೇದ ಗಳಾಗಲಿ ಇವು ಬೇರೆ ಸಾಧ್ಯ ?

ಇಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದೆ. ಮೇಲೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿಯು ಒಂದು ಒಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಸಾಧಾರಣವಾಗಿದೆ. ಧರತಮುನಿಯು ಗ್ರಂಥಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಪರೂಪ; ಇಷ್ಟವೆಂದೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಈವಲ ಪಾಕ್ಷಿಯು ಪ್ರಮೇಯಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಯವಲ್ಲ ಪಾದಪತ್ರ, ಪಾದ್ಯದ ಅಥವಾ ಗಾಯತ್ರ ದೋಷದಿಂದ ಈ ಸ್ವರಗಳೂ ಅನುಭವಿವಾಗು ತ್ತವೆಂದು ವಾದಿಸುವುದು ಅವನ ಒಳಭವಪ್ರಮೇಯವೇ ಹೊರಹೋದಿ. ಸ್ವರಗಳೇ ಈ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಸತ್ಯ ಶ್ರುತಗಳ ನಾಮನಿರ್ದೇಶವಾದ ಒಂದೇ ಹಾಗೆ ಮಾಡಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಾಚ್ಯವು ಚತುರ್ವಿಧವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ದೋಷವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮೇಲಿನ ಉದ್ಧೃತಿಯ ಅಂಶ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಚಿತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪತ್ರಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ನ್ಯೂನಾಧಿಕತ್ವವಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದು ವಾಚ್ಯವು ಸ್ವರೀತವೆಂದರೆ ಚತುರ್ವಿಧವು ತ್ತವೆಂದೆ. ಸ್ವರಗಳೂ ಉಪಪಾದ್ಯ ಇವುಗಳಾದ ಪಾಕ್ಷೀಪ್ರಸ್ತಾಪನಗಳಿಗಿಂತ ನ್ಯೂನವಾಗಿಯೂ, ಅಧಿಕವಾಗಿಯೂ

150 ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಪಾದ್ಯ ಎಂದರೆ ಸರಸವು ತಂತಿಗಳಾಗಿ ಕಟ್ಟಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

151 ಅದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥನಾಶವಿದೆ.

152 ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟ, ಉ, ಗ್ರಂ., ಪು 18.

ಇರುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ಶುದ್ಧವಾದ ವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳು ಇಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯದಿಂದಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿದರೂ ಮೂರ್ಛನೆ, ತಾನ, ಅಲಂಕಾರ, ಗಮಕ, ತಾಲ ಮುಂತಾದ ಇತರ ವಸ್ತುಗಳಿಗೂ ಬೇಕಾದ ಇವೊಂದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದ ದೋಷವನ್ನು ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಪರಿಗಣಿಸುವುದು ಏಕೆ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದುಬೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅದು ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಕೊಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಭರತಮುನಿಯು ಈ ಮಾತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಏಕೆ ನೀಡಿದನೋ ಅದರ ಅರ್ಥವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಈ ದೊರೆಯುವ ಕಾರಣವೆಂಬುದು. ಉಚಿತವಾದ ಭರತ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳೂ ದೊರೆತರೆ ಅವುಗಳ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಇಂತಹ ಪರಿಣತಿ ಸಮರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಗಳು ದೊರೆಯಬಹುದು.

ಇದು ಮೇಲೆ ಇದ್ದರೆ, ಭರತಮುನಿಯು ಈ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅನ್ವೇಷಿತ. ಆದರೂ ಅದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆಯೆಂದರೆ 'ಇಂದ್ರಿಯ ವೈಗುಣ್ಯಾತ್' ಎಂಬ ಶ್ಲೋಕವಾದ್ಯಮಾತ್ರದಿಂದ ಉತ್ಪಾದಿಸಿ ಸಂಗೀತವಾಸ್ತವ್ಯಾಭ್ಯಾಸಗಳು ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಭರತನಿಗೆ ಅಪ್ರಾಯಶ್ಚಿತವಾದ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆಗೊಳಿಸಿ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಬೇಕಾದ ಈ ಪಕ್ಷದ ಅಂತರಾರ್ಥವು ನನಗೆ ತಿಳಿದಿಲ್ಲ. ಬಲ್ಲವರು ಇದರ ಅರ್ಥವಿವರಿಸುವುದು ಉಪಕರಣವೇಕೆ.

5. ಶ್ರುತಿಯು ಸಾಲ್ಪವಿಧ

ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಪಕ್ಷವನ್ನು ಮತಗಳನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸಿ ಬೇಕು ತಿಳಿಸಿ; ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರುತಿಯು ಸಾಲ್ಪವಿಧ. ಈ ವಾಚನವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫ ಮತ್ತು ಸನ್ನಿವಾಹನೀಯವುಗಳು. ಹೀಗೆ ಬೇಕುವುದು ಆಕಾರ ಅಥವಾ ತುಂಬುದು. ಇವನು ಆಯವೇಗದ ವಿಮ್ಲಾಸನದಿಂದ ಕೊಂಡುಕೊಂಡು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವಾದನವನ್ನು ಶಬ್ದರೂಪದ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಾತಪಿತ್ತಕಫಗಳೂ ಅನ್ವಯಮಾಡಬಲ್ಲ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಆಯವೇಗದ ಪಾತ್ರವೇನೋ.

ಆದರೆ ತು ವಾತಪಿತ್ತಕಫಸನ್ನಿವಾಹನೀಯವುಂ ಚತುರ್ವಿಧಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಪ್ರತಿಪೇದಿತಿ | ತಥಾ ಚಾಪಿ ಚತುರಃ —

“ ಉಚ್ಚೈಶ್ಚರೋ ಧ್ವನಿಃ ಲೋಕೋ ವಿಶ್ವೇಯೋ ವಾತೋ ಬುದ್ಧಿಃ |

ಗಂಭೀರೋ ಭವತಿಽಲಕ್ಷ್ಯ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ ಪಿತ್ತಜೋ ಧ್ವನಿಃ ||

ಸ್ವಗೃಹ್ಯ ಸುಕುಮಾರಶ್ಚ ಮಧುರಃ ಕಫೋ ಧ್ವನಿಃ |

ಶ್ರಯಾಣಾಂ ಗುಣಾನಯುಕ್ತೋ ವಿಶ್ವೇಯಃ ಸನ್ನಿವಾಹನಃ || ೩೬”

ಸಿಂಹಭೂತಾಲವು ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಈ ಲೋಕವು ಸಮಭೂತಿಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಕಲ್ಲಿ ಸಾಧನ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಭಸ್ಮನಾಕವನ್ನು ಕೊಂಡುಪಾ, 'ತಥಾ ಚಾಪಿ ತುಂಬುದು.' 'ಭವತಿಽಲಕ್ಷ್ಯ ಜ್ಞಾತವ್ಯಃ', ಎಂದು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.¹⁶³ ಕುಂಭಕರ್ತನು ಚತುರ, ತುಂಬುದು, ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದವುಗಳಿಂದ

ವಾತಾದಿವಿಧಾನಸಂಭವಾ ಮೇಕೇ ಪ್ರಾಪ್ತವತುರ್ವಾಪರಃ |¹⁶⁴

ಎಂದು ಈ ಮಾತನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ; ಆದರೆ ಉಳಿದ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನಂತೆ ಇದನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ತುಳುವನು ಕಲ್ಲಿನಾಭಿನವೇ ಆಕ್ಷರತಃ ಉದ್ಧೃತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.¹⁶⁵ ಕೆಲವು ಸಮಭೂತಗಳಿಗೆ ಮಹಂಗನದ

163 ಚತುರಃ (ತುಂಬುದು ?), ಉದ್ಧೃತಿ, ಮಹಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 4.5.

3. ಸಾದ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿತವಾತಕುಲವೈವರ್ತಿಕಾಚ್ಯಂ ದೋರನ ಪ್ರಕರಣ

ನೇರವಾಗಿ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದರೂ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನಾಧೀನರು ಉದ್ವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಏಕೆ ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತಾನೋ ತಿಳಿಯದು ; ಅವನ ಬೃಹದ್ದೇಶವೇ ಮಾತೃಕೆಯು ಈ ಭಾಗವು ಭ್ರಷ್ಟವೋ ಉಪವೋ ಆಗಿದ್ದಿರಬಹುದೇನೋ !

ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯ ಚತುರನೇಬ ಪಾಠಕ್ಕೆ ತುಂಬುರು ಎಂದು ಕಲ್ಪನಾಧನು ಪಾಪಾಂತರವನ್ನು ಕೊಡುವುದನ್ನು ಈ ಒಡಂಬಡಿಕೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ತುಂಬುರು ಎಂಬ ಪಾಠವೇ ಸರಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಚತುರನೇಬ ಉಪ್ಪು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗುಣಪಾಠಕವಾಗಿರುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾಠದೋಧನಕ್ಕೆ ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯ ಸಂಪಾದಕರು ಶ್ರಮಪಟ್ಟಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವರು ಬಳಸಿದ್ದ ಎರಡೇ ಮಾತೃಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರಲ್ಲಿ 'ತಘಾತ' ಎಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪಾಠವನ್ನು 'ತಘಾತ ಚ ತ್ವಂ(ಯ)ಃ' ಎಂದೂ ಓದಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ಪದ್ಯಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪಾಠಾಂತರಗಳು ಹೀಗೆ ಓದಿಕೊಳ್ಳುವ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತವೆ (ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಪು. 11). ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪಾಠವನ್ನು ಸಂಪಾದಕರು ಮಾಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಕೊಡುವ 'ಉ' ಎಂಬ ಅಕ್ಷರವು ಜಾಗರೋಪಿಯ 'ರ' ಪಾಠದ ಅವಧ್ಯಂತರದೊಂದೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಚತುರನೇಬ ಸಂಗೀತಸಾಸ್ತ್ರಪ್ರವರ್ತಕನನ್ನು ಇದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಹೆಸರಿನಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ತುಂಬುರುವನ್ನಾದರೆ ಅದೇಕೆಂದು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅವನದೆಂದು ನಿರ್ದವಾದ ಇತರ ಸಂಗೀತಸಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಿಗಳೂ ದೊರೆಯು ಸ್ತರದಂತೆ ಅವನು ಗ್ರಂಥರಚನೆಮಾಡಿದ್ದ ಪಾಠವುಳ್ಳ ವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂಬುದು ಏನಿವಾಚಕವಾಗಿದೆ. ಇವನೊಬ್ಬನೇ ಈ ಮತದ ಸಾಧಕನಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅವನನ್ನು ಉದಾಹರಣೆಯರ್ಥವಾಗಿ ಹೆಸರಿಸಿ 'ಅವನೇ ಪ್ರತಿಪೇದಿ' ಎಂದು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಬಳಸಿರುವುದರಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಾಠ, ಪಿತ್ತ, ಕಫಗಳೆಂಬವುಗಳು ಅಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಿದೋಷವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಈ ಮೂರೂ ಅತ್ಯಗತ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾದವುಗಳು- ಇವುಗಳಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಶರೀರವು ಇರಲಾರದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷವು, ಎಂದರೆ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆಗಳು, ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ದೋಷವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಅಯುರ್ವೇದವಾಕ್ಯಪ್ರವರ್ತಕರೂ ವಿವರವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಾಗ್ಭಟಾಚಾರ್ಯನು ಅಷ್ಟಾಂಗಹೃದಯ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸೂತ್ರಸ್ಥಾನದ ಹನ್ನೊಂದು ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಆಗುವ ಪ್ರತೀದಿವರ್ಭದಗಳನ್ನೂ ಮುಂದಿನ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನೂ ವಿಳೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರ ಅವನು ಸನ್ನಿಪಾತವೆಂಬ ನಾಲ್ಕನೆಯದನ್ನು ವಿಳೇಖಿಸಿಲ್ಲ ; ವಾತಪಿತ್ತಕಫಗಳಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯ, ಸಮ, ಸ್ತೋಮ, ವೈದ್ಯತರ, ವೈದ್ಯತಮ, ಸ್ತೋತರ ಮತ್ತು ಸ್ತೋತತಮವೆಂಬ ಅಪಾಂಶಭೇದಗಳ ಸಂಚಯವಾಗಿರುವ ಅದವತ್ತಮವೂ ದೋಷಭೇದಗಳನ್ನು ವಿಳೇಖಿಸಿ ವಾತಪಿತ್ತಕಫಗಳ ಗುಣಗಳ ವಿವರವಿರುವ ಸನ್ನಿಪಾತವು ಆಗುತ್ತದೆನ್ನುವುದಿಲ್ಲ.¹⁶⁴ ಆದರೆ ಇಂತಹ ವಿವರವಿರುವ ಸನ್ನಿಪಾತವು ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಸುತ್ತುತನು ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ.¹⁶⁵ ಚರಣನು ವಾತಪಿತ್ತಕಫಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅದರೂ ವಾತಪಿತ್ತಕಫಗಳು ತ್ರಿಭಾಗಗಳೆಂದೂ ಇವುಗಳ ಸಮುಚಿತವೆಂಬುದೇ ಅರೋಗ್ಯವೆಂದೂ, ಇವುಗಳ ನ್ಯೂನಾಭಿತ್ಯಗಲಂವೆ ದೋಷವೆಂದೂ, ಸನ್ನಿಪಾತವು ಇವುಗಳಂವಾದವೆ ದೋಷಗಳ ಸಮ್ಯಕ್ರವೆಂದೂ ಅಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿ. ಆದರೆ ತ್ರಿಭಾಗತುಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನು ತ್ರಿವಿಧವಾದ ಭೃಣಿಗೆ ತಾರಣವೆಂದು ಎಣಿಸಿ ಸನ್ನಿಪಾತವನ್ನೂ ಗುಣವೆಂದೇ ಎಣಿಸಿರುವುದು ಈ ಮತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

164 ವಾಗ್ಭಟ, ಅಷ್ಟಾಂಗಹೃದಯಸಂಹಿತೆ, ಸೂತ್ರಸ್ಥಾನ, XII, 73-78.

165 ಸುಶ್ರುತ, ಸುಶ್ರುತಸಂಹಿತೆ, I-46, ಇತ್ಯಾದಿ.

3. ಛಾದಸಾಸ್ತ್ರಸ್ಮರಣಾತಿಶಯವೈವರ್ತಕೋದೋಷ ಪ್ರಕರಣ

ಸಮ್ಯಕ್‌ವಿವೇಕವು ಸಮ್ಯಕ್‌ವಿವೇಕವೇ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ. ಅಯುರ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಬೋಧಕರವಾದ ವೇದಿಕನ ಅರ್ಥವು ರೂಪವಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ, ಎಂದರೆ ಸಮ್ಯಕ್‌ವೇದಿಕತೆ ಹಿಂದಿನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ಮತವು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದು ತುಂಬುಯಿತು ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದಕನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅವರೂ ಈ ಣಾಶ್ವನ್ನು ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ವೇದಿಕದ ಧ್ವನಿಯ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಯಾವ ಅಯುರ್ವೇದಾಚಾರ್ಯನು ವೇದಿಕದಿಂದಲೂ ಕನ್ನಡ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗಮನಿಸತಕ್ಕ ಅಂಶವೆಂದರೆ ತುಂಬುಯಿತ್ತು (ಅಥವಾ ಚತುರಧು) ಇದು ಶ್ರುತಿವಿವೇಕವಾದ ಪಕ್ಷದಿಂದಲೂ ವೇದಿಕದಿಂದಲೂ. ಅವನು ಧ್ವನಿಯು ಪದೆಯಿಂದ ಸಾಲ್ವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಈ ಧಾತುಪದವು, ಯದ ವರ್ಗೀಕರಣದಿಂದ ವೇದಿಕವಾಗಿ, ಅಷ್ಟೆ; ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಪದವನ್ನು ಸಹ ಅವನಿಕ್ಷೆಯೂ ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಲ್ಲ. ಅವರೂ ಮತಗಳು ಇದು ಶ್ರುತಿಪದವಾದ ಮತವೆಂದೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಎಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವರೊಂದೆ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಈ ಮತವು ವಿವೇಚನೆ ವೇದಿಕ, ಬೃಹದ್ದೇವಿಯ ರಚನೆಯ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತಲೂ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕುರಿತಾದ ಪ್ರಮೇಯವೊಂದರ ಅರ್ಥವಿವರಿಸುವ ಅದಕ್ಕೆ ಅನ್ವೇಷಣೆ ಮತ್ತು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಧ್ವನಿಸಹಾಯಕವಾದ ಈ ಮತವನ್ನು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕಾದರೆ ವಿವಾದವುಂಟು 'ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಾಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ' ಧ್ವನಿಯ ಪರಿಕಲ್ಪನೆಯೇ 'ಎಂಬ ಉಕ್ತಿಯೇ ಅಧಾರವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ 'ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ' ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯಂತೆ ಶ್ರುತಿ, ನೈಸರ್ಗಿಕವೆ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಶಬ್ದಗಳು ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಗೌಣ ಅಥವಾ ಅಪ್ರಸಕ್ತ. ಈ ಮತವಿಗೆ ಮುಂದೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಉಂಟಾದ ಶ್ರುತಿಪದವು ವೇದಿಕದ ಪ್ರಮೇಯವೇನಿಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾದುದು. ಈ ಅರ್ಥವು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಯೋಜಕವೂ ಆಗಿರಬೇಕಾದುದರಿಂದ ಸ್ವರವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಅಥವಾ ಸ್ವರವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಕ್ಕೆ ತರುವ ಶ್ರುತಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಉದ್ದೇಶಿಸಿದೆಯೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಯೋಜನವು ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಿದ್ದವಾದ ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಗುಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕಾನ್ಯಾಯ ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಂದ ವೇದಿಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸ ಬಹುದು: ಸ್ವರಿಯು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಯೋಜನವು ಶ್ರುತಿಯ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅಂತರ, ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ಸಂಸ್ಕಾರ, ಪ್ರಮಾಣಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ವೇದಿಕ ಇಯತ್ನಿಯುಳ್ಳ ಇವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಅಯು ಸ್ವರದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳ ಪ್ರಯೋಜನವೆಂದೂ, ಅಂತರ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸ್ವರಸಂಬಂಧಿತಿಯನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವಂತಹವುಗಳು, ಉಳಿದವು ಪೂರ್ವಭಾವೀಯಿಂದ ಸ್ವರಸ್ವರಸಂಬಂಧಿತಿಯೇ ಇದ್ದು ವೇದಿಕಗಳಾಗಿದು ಮತವನ್ನು ಎಂಬೂ, ವಿವಾದವುಂಟು ಪಕ್ಷವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕೂ (ಫ. 280-283), ಧ್ವನಿವೇದಿಕೆ. ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಸಮಾಧಾನವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಬೇಕೂ (ಫ. 225, 226 ಇತ್ಯಾದಿ) ವೇದಿಕೆ. ಇದು ಮೊದಲನೆಯ ವಿಧಾನ; ಇದು ಸ್ವರವು ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಮಗ್ರ್ಯಾಧಾರಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುವ ಕ್ರಮ. ಎರಡನೆಯದು ಇವುಗಳ ಒಟ್ಟು ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮತ, ವಿವೇಚನೆ ಸ್ವರವು ವೇದಿಕಗಳಾಗಿರುವ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ವಿವರ ಮುಖಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವೇದಿಕವಿದೆ.

ಸ್ವರವು ಶ್ರುತಿ ರೂಪಕ್ಕೆ, ಗಾಂಧಾರ್ಯ, ಘನಕ್ಕೆ, ಸ್ವಗ್ರಕ್ಕೆ, ಸೌಕುಮಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಮೂಢುತ್ವಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳು. ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಶ್ರುತಿಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಈ ಅಂಶಗಳೇ. ರೂಪದಿಂದಲೂ ಒಗ್ಗಿರುವುದು ಎಂದು ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥವಿದ್ದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಉತ್ತರದೂ ಸಾಧನದ ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ವೇದಿಕವಿಂದ ಒದ್ದೆಯಾ ಗದೆ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಇಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ವಾತಗುಣಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ರೂಪಕ್ಕೆ ಯನ್ನು ವೇದಿಕದಿಂದಲೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು, ಸುಖದಮಯವಾಗಿರುವುದು, ಬೋಧಕನಿಂದಲೂ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು

3. ಸಾಧಾರಣ ಶ್ರುತಿಪದವು ಶ್ರುತಿಪದವು ಸ್ವರವು

ಸುಖಿಯುಪ ವಿವಿಧ ವೀಣಾಕಂಠಿಗಳಿಗೆ ವಿವಿಧ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಆವೃದ್ಧಿಯುಪ ಪದ್ಧತಿಯು ಇಂದಿಗೂ ಇದೆ.¹⁶⁶ ಋತುತಃ ಅ ದೇಶತಃ ಸಂಭವತಃ ಇತರ ಅಂಶಗಳಂತೆ ಭಾರತದಿಂದಲೇ ಇದೂ ಬೇರಾಗಿ ನೆರೆಯಿರಲೇಕು.

ಕಾರೀಶ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಒಳಗೆ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದರೂ ಸ್ವರದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಧ್ವನಿಯದೇವೇ ನಮ್ನ ಪೂರ್ವಾಶಾರ್ಯರೊಬ್ಬರೂ ಸಮ್ಯಕ್ತಿಗಿದ್ದಾರೆ. ಭರತಮುನಿಯೇ ಕಂಠಗುಣಗಳನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ಲಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾನೆ :

ಪ್ರಾವಕೋಃ ಷಠಃ ಫನಃ ಸ್ವಗೋ ಮಧುರೋ ಹೃದಧಾನ್ವನಾಃ |
 ತ್ರಿಸ್ವಾನಕೋಫೇಶ್ಯೇವಂ ತು ಪಟಾ ಕಂಠಸ್ಯ ಗುಣಾ ಮಹಾಃ ||
 ಉದಾತ್ತಂ (? ದೂರಾತ್ಮ) ಶ್ರುತಿಯತೇ ಯಸ್ಯಾತ್ಸಸ್ಯಾತ್ಪ್ರಾಪ್ತವಕ ಉಚ್ಯತೇ |
 ಪ್ರಾವಕಃ ಸುಸ್ವರೋ ಯಸ್ಯಾದಚ್ಚಿತ್ಯಃ ಸ ಫನೋ ಮಹಃ ||
 ಅರೂಪ್ತಧ್ವನಿಸಂಯುಕ್ತಃ ಸ್ವಗ್ವತ್ಪ್ರತ್ಯೈಃ ಪ್ರಕೀರ್ತತಃ |
 ಮನಃಪ್ರಪ್ತಾದನಕರಃ ಸ ವೈ ಮಧುರ ಉಚ್ಯತೇ ||
 ಸ್ವರೇ ಛಿತ್ತೇ ಚ ಹೀನೇ ಹೃದಿಕೋಃ ವಧಾನ್ವನಾಃ |
 ತಿರಾಕಂಠೀಪ್ತಭವತ್ಪ್ರಸಾಧಮಧುರಸ್ವರಃ |
 ತ್ರಿಸ್ವಾನಕೋಫೇಶ್ಯೇವಂ ತು ಸ ಹಿ ಪಶ್ಯೈರುದಾಹೃತಃ ||¹⁶⁷

ಇದೇ ಶಾಕವನ್ನು ನಾನ್ಯರೊಬ್ಬರು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಮಧುರದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ' ಫನಃ ಪ್ರಸಿದ್ಧೋಽಪಿಫನಃ ಸ ವೈ ಮಧುರ ಉಚ್ಯತೇ ' ಎಂದು ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಓದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.¹⁶⁸ ಇದೇ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಸೋಮೇಶ್ವರರೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹⁶⁹ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಭಾರತೀಯ ಶಾಕರೋ ಅಕರವಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಂಬಂಧವು ಧ್ವನಿಯದೇವು ಕಾರೀಶ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಹೇಳಿದುದು ಹೊಸದೇ. ಅದನ್ನು ಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರದ ಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಅದರಿಂದ ಮುಖ್ಯವಾದ ನಾದಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು ಅವಶ್ಯಕ ಕೊಡುವ ಮಹಂಗಮುನಿಯ ಪ್ರತಿಭೆಯೂ ನವನವೋನ್ಮೇಷವಾಲಿಯೇ. ಶಾಖ್ಯರೊಬ್ಬರೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಪ್ರಯೋಜಕ ಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಈ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಆವೃತ ಮೂನತ್ವವಿಧದ ಮಿಶ್ರಣಗಳನ್ನೂ ಶಬ್ದಗುಣವನ್ನೂ ಶಬ್ದಗುಣವನ್ನು ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸುತ್ತಾನೆ.¹⁷⁰

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಈ ಮತವು ಶರೀರತ್ವಭಾವವನ್ನೇ, ಎಂದರೆ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರರ ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣ, ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನೇ, ಕಾರೀಶತ್ವಭಾವದ ಮೂಲವನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ (phenomenological) ದೃಷ್ಟಿಕೋನದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯನ್ನೂ ತನ್ಮೂಲಕ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ ಸ್ವರ, ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವೂ ಸಪ್ತವೂ ಅದ ಕಲ್ಪನೆಯೊಂದನ್ನು ಇದು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

166 Sourindro Mohan Tagore, The Universal History of Music, p. 102.

167 ಭರತಮುನಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., XXXIII, 12-15, ಪು. 409.

168 ಚಾನ್ಯರೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 4, 164-165, ಪು. 13-14.

169 ಚಾಲುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಪೂಜಸೋಪಾನ್, IV, 16, 81-84, ಪು. 8-9.

170 ಚಾನ್ಯರೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 39-77, ಪು. 159-165.

3. ನಾದಸ್ಯ ನಶ್ರುತಿಸ್ವರವಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಪಚ್ಛಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

6. ಶ್ರುತಿಯು ಒಂಬತ್ತು ವಿಧ

ಅರಣಿಯ ಮತವಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂಬತ್ತು ವಿಧ. ಇವನ್ನು ಹೇಳುವವರೆನ್ನು ಮತಗೃಹ 'ಅಪರೀ' ಎಂದು ನೋವಲು ಕರೆವದೂ ಕೂಡಲೇ ವೇದಾಧೀ ನೋವಲಾಜೆ ಮುನಿಗಳು ಎಂದು ಮರು ದೇಳಿ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇವರ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವರಗಳು ದ್ವಿಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ, ಚತುಶ್ರುತಿಯೆಂದು ಮೂರು ವಿಧ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಒಟ್ಟು ಒಂಬತ್ತು ಆಗುತ್ತವೆ :

ಅಪರೀ ಶು ವೇದ್ಯಾ(ವೇದ)ದಯೋ ಮುನಯೋ ನವಧಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಶ್ರುತಿವದ್ಯಂತೇ |

ತಥಾ ಹಿ —

ದ್ವಿಶ್ರುತಿಶ್ಚತ್ವಿಶ್ಚೈವ ಚತುಶ್ರುತಿಃ ಏವ ಚ |

ಸ್ವರಪ್ರಯೋಗೋ ಕರ್ತವ್ಯೋ ವಂತೇ ಭದ್ರಗತೋ ಬುಧೈಃ |

ಭರತೇನಾಪ್ಯುಕ್ತಮ್ —

" ದ್ವಿಕಶ್ಚಿಕಚತುಷ್ಪಾಸ್ತು, ಶ್ಲೋಕಯಾ ವಂತಗತಾಃ ಸ್ವರಾಃ |

ಇತಿ ತಾವನ್ವಯಾ ಪೋಕ್ತಾಃ ಸ ವಂಶ್ರುತಯೋ ನವ | " 171

ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ 'ಅಪರೀ ಶು . . . ನ್ಯಾದಯೋ ನವಧಾ' ಎಂದು ಭ್ರಷ್ಟವೂ, ಪತೆತವೂ ಆದ ವಾಚವಿದೆ. 'ಅಪರೀ ಶು ವೇದ್ಯಾದಯೋ ಮುನಯೋ' ಎಂಬುದನ್ನು ಕಕ್ಷಿನಾಥೀಯ ಉಪ್ಯುಕ್ತಿಯಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಿದೆ. ಕಕ್ಷಿನಾಥನು ಒಳಗೆ ವಾಚಾಂತರವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ :

ಅಪರೀ ಶು ವೇದ್ಯಾದಯೋ ಮುನಯೋ ನವಧಾಂ ಶ್ರುತಿಂ ಮನ್ಯಂತೇ | ತಥಾ ಹಿ —

' ದ್ವಿಶ್ರುತಿಶ್ಚತ್ವಿಶ್ಚೈವ ಚತುಶ್ರುತಿಃ ಏವ ಚ |

ಸ್ವರಪ್ರಯೋಗಃ ಕರ್ತವ್ಯೋ ವಂಶಚೈದ್ರಗತೋ ಬುಧೈಃ ||'

ಇತಿ | ಭರತೇನಾಪ್ಯುಕ್ತಮ್ —

ದ್ವಿಕಶ್ಚಿಕಚತುಷ್ಪಾಸ್ತು, ಶ್ಲೋಕಯಾ ವಂತಗತಾಃ ಸ್ವರಾಃ |

ಕಂಪನಾರ್ಥಮುಕ್ತಾಶ್ಚ ವ್ಯಕ್ತಮುಕ್ತಾಂಗುಲಿಸ್ವರಾಃ ||

ಇತಿ ತಾವನ್ವಯಾ ಪೋಕ್ತಾಃ ಸಮಾಚ್ಯಾಃ ಶ್ರುತಯೋ ನವ ||' ಇತಿ | 172

ಕುಂಭಕರ್ತನು ವೇದಾ, ಭರತ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ನಾಮನಿರ್ದೇಶಮಾಡದೆದೇಯ

ಚತುಶ್ಚಿದ್ವಿಶ್ರುತಿಶ್ಚೇನ ಸ್ವರಾಣಾಂ ನವಧಾಪರೀ 173

ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ತುಳಜನು ಕಕ್ಷಿನಾಥನನ್ನು ಅಕ್ಷರದ: ಉದ್ಧರಿಸಿದರೂ 'ವೇದಾದಯೋ' ಎಂದು ನಾಮಾಂತರವನ್ನು ಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. 174 ಈ ಮಾತವನ್ನು ವಿನೋಬಸುನ ಮುಂದೆ ವೇದಾ ಅಥವಾ ವೇದಾ ಎಂಬ ಬೆದರಿಕೆ ಈ ಮಾತವರ್ತಕನನ್ನು ಕೂಡತು ಸ್ವಲ್ಪ ಬೇರಬೇಕಾದುದಿದೆ. ವೇದಾ ಎಂಬುದು ಒಬ್ಬ ಸಂಗೀತಾಚಾರ್ಯನ

171 ಮತಂಗ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., 27-28 ಪಾಸ್ಯ ಪು. 5.

173 ಕುಂಭಕರ್ತ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., II, 1, 1, 35, ಪು. 75.

172 ಕಕ್ಷಿನಾಥ, ಅಂ. ಗ್ರಂ., ಪು. 71-72.

3. ನಾಮನ್ಯಾ ನಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಪಾತಿ ಕುಲಭೈವತರ್ಹಿಚ್ಛಯೋರನ ಪ್ರಕರಣ

ಬೆಸರು ಮೌನೋ ಅಪ್ಪವೋ ತೀಯಮಂತಿಲ್ಲ. ವೇಣ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದರೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಈ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಚಿತ್ತದ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವನು, ಮೇದರ ಜಾತಿಯವನು ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ವೇಣ ಎಂಬುದು ಒಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಜನಾಂಗವೂ ಆಗಿದ್ದಿತೆಂದು ಅಭಿಮಾನವೆ, ಮಂಜುಭಾರತ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯತೆಯ ಈ ಶಬ್ದವನ್ನು ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದೆ. ತನ್ನ ಶಾಸ್ತ್ರಭಾರದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವಿಧವಾವಿವಾಹವನ್ನು ಮಾಡುವುದಕ್ಕೋಸ್ಕರ ಒಬ್ಬ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ಬೆಸರು ವೇಣ.¹⁷⁴ ಈ ವಾಚಕ್ಕಾಗಿ ಅವನು ನಾಕಮೌದೋದನೇಂದೂ ಮನುವು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹⁷⁵ ಇಷ್ಟು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಸಮಾಜಸುಖಾರೋಷೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದ ದೊರೆಗೆ ಈ ದೊರೆಯು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬರೂ ತೀಯದು. ಆದರೆ ವೇಣ ಎಂಬುದು ವರ್ಣಸಂಕರ ವಿವಾಹದಿಂದ ಜನಿಸಿದ ಪುತ್ರನ ವಿಸರೇಂದೂ ಮನುವು ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಒಬ್ಬ, ವೈದೇಹನು ಅಂಬಸ್ವಾಸ್ತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಪದವಿ ಪುತ್ರನಿಗೆ ವೇಣನೆಂದು ವಿಸರು.¹⁷⁶ ವೈದೇಹನು ಪ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯಾಸ್ತ್ರಿಯಲ್ಲಿ ವೈಶ್ಯನಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದವನು.¹⁷⁷ ಅಂಬಸ್ವ ಎಂದರೆ ವೈಶ್ಯತ್ವದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನನಿಂದ ಮುಟ್ಟಿದ ಗಂಡು ಅಥವಾ ಹೆಣ್ಣು.¹⁷⁸ ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪಾಲಿನಿಯೂ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹⁷⁹ ಆದರೆ ಪಾಲಿನಿಯೇ ಅಂಬಸ್ವನೆಂದರೆ ಈಗಿನ ಪಂಜಾಬು ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವನೆಂದೂ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.¹⁸⁰ ವೇಣರಿಗೆ ವಾಪಸಪ್ರಧಾನವಾದ ಸಂಗೀತವೇ ವೃತ್ತಿಯೆಂದು ಮನುವು ನ್ನನ್ನೂಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.¹⁸¹ ಅವನಿಂದ ಭರತ ಎಂಬ ರೂಢಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಬೆಸರನ್ನು ನಾಟ್ಯಕಾರತ್ವಕ್ಕಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡ ಹಾಗೆ ವೇಣನೂ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಬೆಸರನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದೆಂದು ಅಚ್ಚುಮೆಚ್ಚು. ಇದು ನಿಜವಾದರೆ ಈಗಿನ ಪಂಜಾಬು ಪ್ರಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಂಗೀತಪ್ರಜಾಪ್ರಭುತ್ವವೇ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾನೂ ಅಗಿದ್ದ ಜಾತಿತ್ವವ್ಯಕ್ತಿಯೊಬ್ಬನನ್ನು ಈ ಬೆಸರಿನಿಂದ ನಿರ್ದೇಶಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಭರತನಿಂದ ಹಿಡಿದು ಇಲ್ಲಿಯ ವರೆಗೆ ಇವನ ಬೆಸರನ್ನು ಮಹಾಕವಿ ದೊರತು ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಹೇಳಿದವರೇ ಇಲ್ಲ. ಭರತನು ಕೊಡುವ ನೂರು ಭರತಪುತ್ರರ ಪಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂಬಸ್ವನೆಂಬವನ ಉಲ್ಲೇಖವಿರುವೆನು.¹⁸² ದೊರತು ವೇಣನಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಾದೇವನೂ ಇವನನ್ನು ಬೆಸರಿಸಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಧಾರಭೂತಪ್ರಮೇಯವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿದ ಈ ಪ್ರತಿಭಾಂತಕ ಸಿಪ್ಪಾಂಸನನ್ನು ಮುಂದಿನವರು ಹೀಗೆ ಮರೆತುಬಿಟ್ಟರೋ ತೀಯವುದಿಲ್ಲ. ಅವನೊಬ್ಬನೇ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೇಳಿದನೆನ್ನಲೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಮಹಾಕವಿ 'ವೇಣಾದಬೋ ಮನವನು' ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ ಮಾತಿಗೆ ಬೆಂಬಲವಾಗಿ ಭರತನನ್ನು ಈ ಸಂಭವದಲ್ಲಿ ಅವನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಹೆಣ್ಣು ಕಡಿಮೆ ಒಂದೇ ಮಾತುಗಳು. ಇವರಲ್ಲಿ ಯಾರು ಮೊದಲೋ ಹೇಳಲು ಕಷ್ಟ. ಆದರೆ ವೇಣನು ಭರತೋಕ್ತಿ ಯನ್ನು ಕೇಳಲು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಭರತನಿಗಿಂತ ಈಡೆಯವನಾಗಿದ್ದರೆ ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಮಹಾಕವಿ ಮೊದಲೂ ಹೇಳುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಸ್ವತಂತ್ರನಾಗಿಯೂ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಂದ ಈ ವೇಣನು ಭರತನಿಗಿಂತ ಪ್ರಾಚೀನ ನಾಗಿದ್ದರೂ ಇರುವುದು. ಒಬ್ಬರಿದ್ದರೆ ಅಕ್ಷರೈಕವೆರೇಕಾಗಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಭರತನು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನವರಿಂದ

174 ಮನು, ಮನುಷ್ಯ, IX, 66 ಮತ್ತು ಮುಂದಕ್ಕೆ.

175 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, VII, 41.

176 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, X, 19.

177 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, X, 11.

178 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, X, 8.

179 ಪಾಲಿನಿ, ಅಪ್ಪವ್ಯಾಹನ, VIII, 3, 97.

180 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, VIII, 3, 97 ಮತ್ತು IV, 1, 171.

181 ಮನು, ಉ. ಗ್ರಂ., X, 49.

182 ಭರತಮಣಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 26, ಪು. 18.

ಆಕರಸ್ವರಸಾಧ್ಯಾಯವೆ ಪಾಪಿತ್ತೀತಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಷ್ಟಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದು ಸಾತ್ಯಮಿದೆ. ಮತಂಗನೂ ಭರತನು ಹೇಳಿದವು ಅನೇಕ ವಿವರ ಮತಂಗನನ್ನು ಆಸ್ವಾದಿಸುವ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವುದು ಪದೇ ಪದೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಇದರ ತತ್ವಕೀಯವೇ ಇರಲಿ, ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವವಾದ ಭಾರತೀಯ ಪಾಕಕ್ಕೂ ಕನ್ನಡಿವಾಕ್ಯವಾದ ಲಿಂಗ್ಯತವಾದುದಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವುದನ್ನಿಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. 'ಕಂಪನಾರ್ಥಮುಕ್ತಾತ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಮುಕ್ತಾಗುಲಿ-ಸ್ವರಾಃ' ಎಂದು ಕನ್ನಡಿವಾಕ್ಯವೆತ್ತಿಕೆಯು ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯಲ್ಲಿ ದೊರಕುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಲಿಂಗ್ಯತಕ್ಕೆ ಭಾರತೀಯ ಸಾಷ್ಟಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪಾಕವು ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿದೆ :

ಪ್ರತಿ ಕಪತುಷ್ಠಾಸ್ತು ಕ್ಷೇಯಾ ಮತಂಗತಾಃ ಸ್ವರಾಃ |

ಕಂಪ(ಕಂಪ್ಯ)ಮಾನಾರ್ಥ(ವಾರ್ಥ)ಮುಕ್ತಾತ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಮುಕ್ತಾತ್ಯವೈವ ಚ |¹⁸³

ಕನ್ನಡಿವಾಕ್ಯ, ಮತಂಗನಿಬ್ಬರೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿರುವ ಭಾರತೀಯ ಪಾಕದ ಕಡೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಒಂಬತ್ತೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಲಿಂಗ್ಯವಾರ್ಥವು ಇದೇ ಸಾಷ್ಟಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಣಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಭಾಗವು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಬಳಸಿದ ಸಾಷ್ಟಿವಾಕ್ಯದ ಮಾತೃಕೆಯಲ್ಲದ್ದೆಂದು ಇರಬೇಕೆಂದು ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಈಗ ದೊರೆತಿರುವ ಆಕರಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಕುಪ್ತ ಪಾಕವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸಾಷ್ಟಿವಾಕ್ಯಮಾತೃಕೆಗಳನ್ನು ಮತಂಗನೂ ಕನ್ನಡಿವಾಕ್ಯವೂ ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಭರತನ ಭಾಷ್ಯವಾರದಲ್ಲಿ ಉಳಿದವರು ಈ ಪಾಕವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದರೆ ಎಂಬುದು ಹೊದ ಹತ್ತದ್ದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಬೇಕೆಂದೆಂದು ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆವಾಗಲೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಇವು ದೊರೆಯಲಿ, ದೊರೆಯದಿರಲಿ, ಮೇಲಿನ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಮೂರನೆಯ ಬರಹವು ಭರತನ ಮಾತೆಂಬುದು ನಿರ್ಧರವಾಗಬೇಕು.

ಬೇರೆ ಪಾಕಶೋಧನೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ನಂತರ ಈ ಮತವು ಹೇಳುವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಬಿಡಿಸಬೇಕು. ಕೂಡಲೇ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಎದ್ದು ನಿಲ್ಲುತ್ತದೆ: ಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂಬತ್ತೆನ್ನಲು ಹೇಳುವಿಕೆ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಏಕೆ ಬೇಡವೂ ಭರತನೂ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರು? ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ವಾದ್ಯವೊಂದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಮೇಯದ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತೆಗೆ ಕುಂದು ಬರಬೇಕೇ? ಎಂದನೆಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗೆ ಇಲ್ಲವೆಂದೇ ಉತ್ತರ. ವ್ಯಾವಹರಿಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿಯಲ್ಲಿ ನಿರರ್ಥಕಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಕೊಡಿಸಿರುವುದರಿಂದ ಇವು ಶ್ರುತಿಗಳ ಮಾತೃಕೆಗಳೆಂದು ಇದ್ದಾಗಲೂ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವೆಂದು ಬೇರೆ ಕಾಣದಿಲ್ಲವೇ, ಕೊಳಲಿನ ಸ್ವರಗಳಿಂದ ಒಂಬತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುವುದೆಂಬುದೂ ಹಾಗೆಯೇ. ವೇಣುನು ಬೇರೆ ವೇಣುವಿಜ್ಞಾನವನ್ನಾಗಿದ್ದಿರಬಹುದೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಕೊಡಿಸಿದೆ. ಮತಂಗನು ಸಮ್ಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇಣುವಿನ ನಿರ್ಮಾಪಕನೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧನಾಗಿದ್ದಾನೆ; ಎಂದರೆ ವೇಣುವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಾಧಾರಣವೆಲ್ಲವೂ ಸಾಧಾರಣವೆಲ್ಲವೂ ಬಹು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿ ಮತಂಗನು ಆ ಪಾತ್ರದ ಇತಿಮಿತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಮನಾಶೋದ್ಯಮಿತಿ ಪೂರ್ವಂ ಭಗವತ್ ಮುಖೇಶ್ವರಾರಾಧನಾರ್ಥಂ ಮತಂಗಮುಕ್ತಾತ್ಯವ್ಯವೇಷಣಂ-
ನಿಮಿತ್ತಂ ತತೋ ಮತ ಇತಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಮ್ |¹⁸⁴

183 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, XXX, 2, ಪು. 141.

184 ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ೪೦, ಗ್ರಂ., ಭರತಮುನಿ, ೪೦, ಗ್ರಂ., XXX, 1.25 ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಪು. 139.

3. ಸಾಧಾರಣ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಪಾಕತುಲ್ಯವತರ್ಕೋದ್ದೇಶದ ಪ್ರಕರಣ

ಕ್ರಮವಾಗಿ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ ಬರುವಾಗ ಪದ್ಧತಿಯ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನೂ ಮೈಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತಾ ನಡೆದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರವಾಗಿ ನಿೂಪರಿಸುತ್ತಾ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ನಿಸ್ವಾಸವು ಪೂರ್ಣವಾದಾಗ, ಎಂದರೆ ಕಳೆಯಬೇಕಾದುದು ಏನೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅದು ಎಲ್ಲಾ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನೂ ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ನಿಸ್ವಾಸೀಪವಾಗುತ್ತದೆ; ಎಂದರೆ ಪುನಃ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವಾದ ಚತುಸ್ಪ್ರತಿಶ್ವಪನ್ನೇ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಮಧ್ಯಮವೂ ಪದ್ಧತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಬೇಕೆಂಬ, ಎಂದರೆ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಇವು ಅತ್ಯಲ್ಪಭಿನ್ನಗಳು; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪದ್ಧಮಧ್ಯಮಗಳಿಗಿರುವಂತೆ ಸಂವಾದಿತ್ವವು ಇದೇ ಸ್ವಾಯಿ ಯೋಗವೇ ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳಿಲ್ಲ; ಆದುದರಿಂದಲೇ ಮಧ್ಯಮವನ್ನು ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಿಭಾಜಿಯೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಿದರು. ಮಧ್ಯಮದ ಅವಿಭಾಜಿತವನ್ನು ಗ್ರಾಮದ ವಿವೇಚನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು. ಅತ್ಯಲ್ಪ ಭಿನ್ನತೆಯು ಸಿದ್ಧಿಸಿದ ಮಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಪದ್ಧದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಏಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವಿಚಾರಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಈ ನಿಸ್ವಾಸಕ್ರಮದಿಂದ ನಡೆದ ಗಾಂಧಾರಗಳು ಹತ್ತಿರವಾದ ಪದ್ಧದ ಉದ್ಭವಗಮನದಿಂದ ಎಂಬುದನ್ನಿಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬೇಕು. ಎಂದರೆ, ಪದ್ಧದ ಸ್ವಾಸಗಲ್ಲಿಯೇ ಉಲ್ಲಾಸಿಯ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಳೆದರೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತಾದೇಶವಾದ ಅದರ ಉಪದಿಂದ ಪದ್ಧತಿಯು ಲೋಪವಾಗುವುದೇ ಬೋಧಕರು, ಬೇರೆ ಸ್ವರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ಅಭಾವಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮೂಲಶ್ರುತಿಯ ಶ್ರುತಿಗೆ ಏಕಪದವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುವ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತಾಬಲವು ಲಭಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿಪದರ್ಥಪದ್ಧತಿಯ ಸೂಚಿಸಿ ಯಾದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಒತ್ತಿಬೋಧಿಸುವುದು ಅವಶ್ಯಕವೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವೂ ಅದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರುವ ತತ್ತ್ವ. ಆದರೆ ಪದ್ಧತಿಯ ತನ್ನಿಂದ ಪುನಃ ಚತುಸ್ಪ್ರತಿಶ್ವ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ನೋಡುಮುಖವಾಗಿ ನಡೆದು ಈಗ ಅಂತಿಮಶ್ರುತಿಯ ನಿಸ್ವಾಸವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕೆಂದರೆ, ಎಂದರೆ ಏಕನಿಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತರೆ ಆಗ ನಡೆದ ಸ್ವರದ ಏಕಪ. ಚತುರ್ವೇ ಗತೆ ತನ್ನಿಂದ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಗಮನವಾಗಿ ಆದರೆ ಅಂತಿಮ ಶ್ರುತಿಯ ಲೋಪದಿಂದ ಎಂದರೆ ಒಟ್ಟುಶ್ರುತಿಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧಾರವು ಪುನಃ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ನಡೆದು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡರೆ ತನ್ನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಸ್ಥಿಲ್ಲ ಪದ್ಧತಿಯ ಪರಿಣತರನಪದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಗಮನವಾಗಿ ಆದುದು ಒಂದೊಂದುವನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ಯಾವಾಗ ಗಾಂಧಾರದ ಅಂತಿಮಶ್ರುತಿಯ ನಿಸ್ವಾಸದಿಂದ ಪದ್ಧತಿಯು ಲೋಪವಾಗಬೇಕೆಂಬಂತಿರ, ಆಗ ಪದ್ಧತಿಯ ಪುನಃ ತನ್ನ ಚತುಸ್ಪ್ರತಿಶ್ವ ಸ್ವರೂಪಪದ್ಧತಿಯ ಮೇಲಕ್ಕೆ ಆದರೆ ಮಧ್ಯಮದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಗಮನವಾಗಿ ನಡೆದು ಸ್ವಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ಪದ್ಧತಿಯು ಉದ್ಭವಗಮನದಿಂದ ತನ್ನ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪವು ಉಂಟಾಗುವೆ ಅಂತಹ ಮಾತ್ರ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಸ್ವಾಸಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೇ. ಆದರೂ ಚತುಸ್ಪ್ರತಿಶ್ವತೆಯು ಗುಣವೂ ಚತುರ್ಥ ದ್ವಿತೀಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯು ಲಕ್ಷಣವೂ ಉಳಿದುಬಿಡುವುದರಿಂದ ತನ್ನದೊಂದು ಸಾಧ್ಯ ಸಾಮ್ಯಗಳನ್ನು ಅತಿ ಮಟ್ಟಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಉಂಟುಪಡಿಸಿ. ಪದ್ಧದಿಂದ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮಸ್ವರವು ಉಂಟಾಗುವುದನ್ನು 'ಪದ್ಧತೃಪ್ತೃತಿಭೂತಪೂರ್ವಸ್ವರೂಪವೃತ್ತಿಃ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಅಂತಿಮಶ್ರುತಿಯ ಏಕವೃತ್ತಿ ಕ್ರಮದ ನಿಸ್ವಾಸದಿಂದ ಪದ್ಧದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಗಾಂಧಾರಗಳು ಉದ್ಭವಗಮನದಿಂದ ಮುಟ್ಟುವುದನ್ನು 'ಪದ್ಧತರೂಪಾಪೇಕ್ಷಿಕಂ ನಿಸ್ವಾಸಂ ಪ್ರಕೃತಮೇವ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಶ್ರೀಮದಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲದುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾದುದು ನಿಸ್ಸಂಶಯವಾಗಿದೆ.

ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ವರವಿಲ್ಲ, ನಾಲ್ಕಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಶ್ರುತಿಗಳಿದ್ದರೂ ಸ್ವರವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನೂ ಅವನೇ ಅರಿಯುತ್ತೆ :

3. ಸಾದ್ರ್ಯಾ ನಶ್ರುತಿಸ್ವರಪಾತಿಶ್ವಲದೈವತತೀಚ್ಯಂವಿಚಾರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಏಕತ್ರ ಪ್ರಯತ್ನವಾತ್ ಸ್ವರಸಾಂಕರ್ಷ್ಯೇಣ ಸ್ವರಸಾಂಕರ್ಷ್ಯಪ್ರಸಂಗಾದಿತಿ ಹ್ಯುಕ್ತಮ್ | 185

ಸ್ವಾನವನ್ನವಮ ಇದಿ ಮಂವ್ರಮಧ್ಯತಾದನೇಂ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿಲ್ಲ. ಸ್ವರವನ್ನೋ ರ್ಪುತಿಯನ್ನೋ ಉತ್ಪಾದಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನದಿಂದ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಯಾವುದೇ ಧ್ವನಿಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಸ್ವಾನವೆಂದು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ.

ತತ್ರ ಪ್ರಯತ್ನವಾತ್ ಕ್ಷೌಂಭಿತಫಲತಃ ಸ್ವಾರೀ ಜಾತೇಽಭಿಧಾತವಾಽಪ್ಯುತ್ ರಜ್ಜಾಂತರೇನಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಾ ದ್ವಿ ಸ್ವರೀ ತದಧ್ಯವಹಿತಸ್ವಾ ನಾಭಿಧಾತೋ ಯದಿ ಸ್ವಾತ್ ಸಂಕೀರ್ಯತಾಮ್ | 186

ಈವಲ ಮೈಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಯೋಗಕವಾದಮ್ಪ್ರಮುಖನ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ಧ್ವನಿಯನ್ನಿಟ್ಟರೆ ಅಗ ಧ್ವನಿಯಂತಹಾಪ್ರತಿ. ಸ್ವರವತ್ಯ ಎಂಬ ರ್ಪುತಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಾಗಿ ಸ್ವಾನಸಾಂಕರ್ಷ್ಯವು ಸ್ವರಸಾಂಕರ್ಷ್ಯವು ಉಂಟಾಗು ತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ, ಇದೇವೂ ಕಲಿಸಿಕೊಂಡುಬೋಗಿ ಧ್ವನಿತೆಯನ್ನು ಇಯತ್ತೆಯಿಂದ ಬೇಳಲು ಅವಾಧ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ; ಅವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರ ದ್ವಿತ್ವವೂ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅಧ್ಯಕ್ಷಿತಿ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಉಂಟುವುದಿಲ್ಲ; ಎಂದೇ ಏಕಮುತಿ ಸ್ವರವಿಲ್ಲ. ಪಂಚರೂಪವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಗಳು ಏಕಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅವು ಏಕವಾಗಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಸ್ವರಗಳೇ ಅಲ್ಲ, ದ್ವಿತ್ವದ್ವಯಗಳು. ಹೀಗೆ ತ್ರಿಪ್ರತಿತ ಮತ್ತೂ ದ್ವಿಪ್ರತಿತ ಸ್ವರಗಳ ಸಂಯೋಗವಾದ ಪಂಚಪ್ರತಿತ ಸ್ವರವೂ ಎರಡು ತ್ರಿಪ್ರತಿತಗಳ ಸಂಯುಕ್ತವಾದ ಅಥವಾ ಚತುರ್ಪ್ರತಿತ ಮತ್ತೂ ದ್ವಿಪ್ರತಿತ ಸ್ವರಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಪಂಚಪ್ರತಿತ ಸ್ವರವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಸಪ್ತಪ್ರತಿತ, ಅಷ್ಟಪ್ರತಿತ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಗಳೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ತತಃ ಪರಂ ಚತುರಾದಿವ್ಯವಧಾನೇ ಏತಿಪ್ರಯತ್ನವಾತ್ ದ್ವೈಸ್ವರಮಿತಿ ಪಂಚರೂಪಾಬೇರಸಂಧವಃ | 187

'ತತಃ ಪರಂ' ಎಂದರೆ 'ಚತುರಪ್ರತಿತಾತ್ ಪರಂ' ಎಂದೂ 'ಚತುರಾದಿ' ಎಂದರೆ 'ಸ್ವಾನವತುಕ್ಯ-ಯೇನ ವ್ಯವಧೌ' ಎಂದೂ, 'ಅದಿ' ರ್ಪುಕ್ಕೆ 'ಸ್ವಾನವಂಚಿಕೇನ ವ್ಯವಧೌ, ಸ್ವಾನವಾಽಪ್ರೀತ ವ್ಯವಧೌ' ಇತ್ಯಾದಿ ಯಾಗಬೇಡಿ ಇದಿ ಅರ್ಥ. 'ಅತಿ ಪ್ರಯತ್ನವಾತ್' ಎಂದರೆ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಮಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬೇಕಾದ ಐತಿಹ ಪ್ರಮಾ ಎಂಬ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಬೇಕಿದ್ದರಿಂದ ದ್ವಿಪ್ರತಿತ, ತ್ರಿಪ್ರತಿತ ಮತ್ತೂ ಚತುರ-ಪ್ರತಿತಗಳೆಂಬ ಮೂರೇ ಸ್ವರಗಳು ಗಾಢಪ್ರಪಂಚವರ್ವದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಈ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಇನ್ನೊಂದು ಅತಿಮಾಪ್ತ ಪ್ರಮಾಣ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ರ್ಪುತಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಒಟ್ಟು ಒಂಬತ್ತು ಆಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳನ್ನೇ ಕೂಡು ಬೋಧನಾ ಭರವಸೆಗೆ ಬೇಕಾದವು. ಈ ಮೂರನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಬೇರೆ ಮೂಲದ್ರವ್ಯವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಇವಾಪ್ಯುಲಂಕಾರಿತು ತ್ರಿಪ್ರತಿತಃ ಕಂದನಂ ವದ್ಯತಃ | ತನ್ನೋಽರ್ಥಾಃ ಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವರಾರ್ಥೇಽಪಿ ಸ್ವರಾಕ್ಷಮಂ ಶ್ವಾಪ್ರತುತುತೀರ್ಪ ಲೋರ್ಥಮಸ್ತಿ, ದ್ವಿಪ್ರತಿತೇರ್ನಾಧರಮಿತಿ | 188

ಹೀಗೆ ಉಂಟಾದ ಮೂರು ವಿಧದ ಸ್ವರಗಳ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ರ್ಪುತೀಕರಣವೆಂದು ಮೂಲಕ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ತುಂಬಾ ತೀವ್ರವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ:

ತತ್ರ ಪ್ರಯತ್ನವಾತ್ ಕ್ಷೌಂಭಿತಫಲತಃ ಸ್ವಾರೀ ಜಾತೇಽಭಿಧಾತವಾಽಪ್ಯುತ್ ರಜ್ಜಾಂತರೇನಮ್ಪ್ರಾಪ್ತಾ ದ್ವಿ ಸ್ವರೀ ತದಧ್ಯವಹಿತಸ್ವಾ ನಾಭಿಧಾತೋ ಯದಿ ಸ್ವಾತ್ ಸಂಕೀರ್ಯತಾಮ್ | ಘೋಷವದೇ ಸ್ವರೀ ಸ್ವಾನವೇಣ ಯಥಾ ತತ್ರ ಸಂಕೀರ್ಣಾಭಾವಪ್ರಥಾ ಸ್ವರಗತೋಽಪಿ ತದ್ವಿಧಾಗಲಾಭಾಧಾಂ ಮಧ್ಯಃ ಪರ್ವೋಽಯಂ ಸ್ವಾನವೋಽಯಂ ಸ್ವತ್ರ ಸ್ವರ ಇತಿ ದ್ವಿಪ್ರತಿತಸ್ಯ ಸಂಪತ್ತಿಃ | ಸ್ವಾನದ್ವಯೇನ ವ್ಯವಧೌ ತ್ರಿಪ್ರತಿತಸ್ಯ, ಪ್ರಯೋಗಾ ಚತುರಪ್ರತಿತಸ್ಯ | 189, 190

ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಪ್ತೆ ಮತ್ತು ನೈರಂತರಗತೆಂಬ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳಿಂದಾಗಿ ನೆರೆದೊಡೆಯ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಗಳೂ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಣ್ವಿಪ್ಪರೆ ಆ ಸ್ವರಗಳೂ ಬೇರೆ ಕಲಿಸುವೆಲವಾಗ(ಸಂಕೀರ್ಣಗಾ)ಯುತ್ತಿದ್ದವು, ಅದುವರಿಂದ ನೆರೆದೊಡೆಯ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಈ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆಯ ಮೊದಲನೆಯ ವಾಕ್ಯವೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮೇಲೆ ಈಗಾಗಲೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ (ಪು. 260). ಒಂದುಮುಂದಿನ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದ (ವಿವಾದಿತ್ವವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದ) ಭಾವವನ್ನೂ, ಅತ್ಯಂತ ಅಲ್ಪಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಹೊಂದಿ ಸ್ವರದ ವಿಭಾಗವು ತಿಳಿಯಲೇಕಾದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು (ಪ್ರತಿ) ಸ್ಥಾನವನ್ನಾದರೂ ಬಿಡಬೇಕು. ಎಂದರೆ ನೆರೆದೊಡೆಯ ಸ್ವರವ್ಯಾಪಕದಲ್ಲಿ ಎರವೂ ಕಲಿಸಿಕೊಂಡು ಹೋಗದೆ ಒಂದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಿನ್ನವೆಂದು ತೋರಲೇಕಾದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವು ವರ್ಣವಾಗಬೇಕು, ಹೀಗೆ ಉಂಟಾದ ವ್ಯವಧಿಯಿಂದ ಎಂದರೆ ಅಂತರದಿಂದ, ಅಥವಾ ಅವಕಾಶದಿಂದ, ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ, ದ್ವಿಪ್ರತಿಕ ಸ್ವರದ ಸಂಪತ್ತಿಯು ಎಂದರೆ ಅದು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಜ್ಞಾನವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಎರಡು ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವುದರಿಂದ ಆದ ವ್ಯವಧಿಯಿಂದ ತ್ರಿಪ್ರತಿಕ ಸ್ವರದ ಹಾಗೂ ಮೂರರ ವರ್ಣನದಿಂದ ಚತುಃಪ್ರತಿಕ ಸ್ವರದ ಸಂಪತ್ತಿಗಳೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.

ಈ ಮೂರು ಸ್ವರಗಳ ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ, ತ್ರೈಸ್ವರೈವೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಸ-ರಿ-ಗ ಎಂಬ ಒಟ್ಟು ಪ್ರಮಾಣವು ಒಂದು ತ್ರೈಸ್ವರೈ. ರಿ-ಗ-ಮ, ಪ-ಧ-ನಿ, ಧ-ನಿ-ಸ ಎಂಬವುಗಳೂ ತ್ರೈಸ್ವರೈಗಳೇ. ಸ-ರಿ-ಗ-ಮ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಗಳ ಒಟ್ಟು ಮೊತ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದು ಚಾತುಃಸ್ವರೈವೆಂದು ಹೆಸರು. ಪದ್ಮವೋದಿ ಸರ್ವಪದರಿಕವದಲ್ಲಿ ಉದ್ವರ್ತಸ್ವರೈವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ತ್ರೈಸ್ವರೈವು ನಿರ್ವಿಣ್ಣವರೂಪದಲ್ಲಿ ಉದ್ವರ್ತಸ್ವರೈವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ಚಾತುಃಸ್ವರೈವು ಮೇಗೆ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಬೇರೆ. ಪದ್ಮದ ಈ ಸರ್ವಜ್ಞ ಹಾಗೂ ನಿರ್ವಿಣ್ಣವಗಳೆಂಬ ಉಭಯ ರೀತಿಯ ಉದ್ವರ್ತಸ್ವರೈವರಿಂದಲೇ ಇವೆ ಸ್ಥಾಯಿಯಾದ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ರಾಷ್ಟ್ರೀಯವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯುವುದು ಮೂರೇ ಸ್ವರಗಳೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪ್ರಮು ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ :

ತೇನ ಪರಮಾರ್ಥತಃ ತ್ರಯ ಏವ ಸ್ವರಾಃ — ಸರಿಗಾಃ, ಪಧನಯಃ |¹⁰⁰

ಪದ್ಮವು ತ್ರೈಸ್ವರೈಚಾತುಃಸ್ವರೈಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಕಾರಣವಾದ ಉದ್ವರ್ತಸ್ವರೈವತ್ವವೇ ಸ್ಥಾಯಿಗೂ ಅವರಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಗೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ತ್ರೈಸ್ವರೈವಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದು ಒಟ್ಟು ಒಂಬತ್ತು ಪ್ರತಿಗಳು. ಚಾತುಃಸ್ವರೈ ದಿಂದ ಹುಟ್ಟುವುದು ಹದಿಮೂರು ಪ್ರತಿಗಳೂ ಬಿಡು. ಇವೇ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ, ಪಥ, ಗಾಂಧಾರಗಳು ಉದ್ವರ್ತಸ್ವರೈವಾದುದರಿಂದ ಸಂವಾದಿಭಾವದಲ್ಲಿ ಪಧನ ಸ್ವರಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಆಗ ಅವೇ ಸ್ವರಗಳು ಮತ್ತೊಂದು ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದಂತೆ ಮಾತ್ರ ಆಗುವುದರಿಂದ, ಅತ್ಯಂತ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಮ್ಯಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆನೆಂದರೆ ಪದ್ಮದ ಚತುಃಪ್ರತಿಕಸ್ವರೈ, ಚತುರ್ಭಾಷ್ಯವಿಂತ್ಯ ಅದರ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯೂ, ಪದ್ಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಉಳಿದ ಪುರೈಪ್ರತಿಗಳ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇತುಸ್ವರೈಯಾಗುವುದಾಗಿ ಭವನವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ, ಅನ್ನಿ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವೂ ಸ್ಥಾನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ವೈದ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಪದ್ಮ ಪರಿಚಯಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುವರಿಂದಲೇ ಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಮಧ್ಯಮಪರಿಚಯಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದ ಸಂವಾದ

3. ನಾದವ್ಯಾಪಕಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪ್ರತಿಪಕ್ಷವರ್ಣವತ್ವದೋದಯ ಪ್ರಕರಣ

ಭಾವಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಾಗಿ ರಿಪರ್ಟೇ ಇದರಿಯ ಸ್ವರದ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪುನರಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಭೈವತವನ್ನೂ, ಗಾಂಧಾರೀಯ ನಿವಾಸವನ್ನೂ, ಮಧ್ಯಮಾವು ಮೇಘಬಾಗಾಯಿಯ ಪದ್ಧತನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಅಭಿವರಗುತ್ತವೆ ಬಟ್ಟಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ತಥಾ ಒ ಚತುಃಪ್ರತಿಶತಾ ಪೂರ್ಣಾದಾನ್ಯಾತ್, ತದ್ವತ್ಪೂರ್ಣಾದೇಶೈಕಂ ನಿಷ್ಪಾದಂ ಪ್ರಕ್ರಮೇಣ ಪುನಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಿಭೂತಪೂರ್ವಾದವಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೈಶ್ಚಾಪಾರಃ ಪರಿಗಮಾಃ | ತದೈವ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರೋಪದನಿಷಾಃ, ಶೇವಲಂ ಪದ್ಧೇನ ದ್ವಿಜೀಯಂ ಸ್ಥಾನಂ ಪ್ರೃಢೈತ ವಿನ | ತೇಷು ಸರ್ವಾಃ ತಾದ್ರ್ಯಸ್ವರೋಪದನಿಷಾಃ ಸ್ವರಾಭಿವ್ಯಕ್ತವೇದ ವಿನ, ತತ್ ಸ್ವಾನಗತಾನಾಂ ತು ಸಾಧ್ಯತ್ವದತ ವಿನ ಸಂವಾದತ್ವಂ ಪಶ್ಯತೇ | ತೇನ ಪರಮಾರ್ಥಾಃ ಪ್ರಯ ವಿನ ಸ್ವರಾಃ-ಪರಿಗಾಃ, ಪದ್ಧತಯಃ | ಮಧ್ಯಮಸ್ತು ಧ್ರುವಶಸ್ವಾ ನೀಯೇ ಮಧ್ಯಮತ್ವಾದೇನ | ²⁸

ಈ ವಿಧವೆ ಪುನಃಪ್ರಕೃತಿ ಅಥವಾ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರಾದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮದಿಂದ ದೊರೆಯುವ ಮೇಘಬಾಗಾಯಿಯ ಪದ್ಧತು ಅಸ್ಪಷ್ಟವೆಂಬುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ, ಪಂಚಮಭಾವದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರಾದಿಂದಲೇ ಅಪ್ಪಮಸ್ವರದ, ಎಂದರೆ ಸ್ವಾಯಿಯ ಭಾವವು ಬಹುಪ್ರತಿವಿ ಎಂಬಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಪಂಚಮದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರಾದಿಂದ ರಿಪರ್ಟು, ಭೈವತದಿಂದ ಗಾಂಧಾರೀಯ ನಿವಾಸದಿಂದ ಮಧ್ಯಮವೂ ಪುನಃ ಪಂಚಮಭಾವದಲ್ಲಿ ಬಹುಪ್ರತಿವಿದಿಂದ ಸ್ವರದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಇದರಿಂದ ಸಿದ್ಧವುತ್ತದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯ ತತ್ವವೆಂಬುದನ್ನು ಪುನಃ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಬಲ್ಲ. ಈ ತತ್ವದಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಅನಿವಾರ್ಯ ಅನುಮಿತಿಯೂ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯಮದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರಾದಿಂದ ಮಟ್ಟದ ಅಪ್ಪಮ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಸದ್ದದಿಂದ ಬೇರೆ ಸ್ವರವೆಂಬುದು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮೇಲೆ ಉಳಿಯುವುದು ಏಳೇ ಸ್ವರಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮವು ಉಪಚ್ಛಾದಮಾದುದೂ ಸದ್ದದ ನಿರ್ಮಲೀಕರಣದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರಾದಿಂದ. ಇದನ್ನು ಬಹುಪ್ರತಿವಿವರಣದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರಾದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಉಳಿಯುವುದು ಏಳೇ ಸ್ವರಗಳು-ಸ, ರಿ, ಗ ಎಂಬವುಗಳು. ಇವುಗಳೇ ಮತ್ತೆ ಪಂಚಮದ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪ-ಧ-ನಿ ಎಂಬ ಕ್ರೈಸ್ತಧ್ವನನ್ನು ಉಳಿಯುವುದು. ಈ ಎರಡು ಕ್ರೈಸ್ತಧ್ವನುಗಳನ್ನು ಸಂಖ್ಯಾಧಿಸುವುದು ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಮಧ್ಯಮವೇ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ಕ್ರೈಸ್ತಧ್ವನುಗಳನ್ನು ಒಂದುಗೂಡಿಸಿ ಸ್ವಾಯಿಯ ಸಮಗ್ರತೆಯನ್ನೂ, ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟವೂ, ಸ್ವರಂಪ್ರಭಾ ಅದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಉಳಿಯುವುದಾದುದರಿಂದಲೂ ತಾನೇ ಪಂಚಮಸ್ವರವಾಗಿ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರವನ್ನು ಪಡೆದು ಅಪ್ಪಮಸ್ವರವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದಲೂ, ಈ ಅಪ್ಪಮಸ್ವರದಿಂದಲೇ ಅವರ್ತಕತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಸ್ವರಸಪ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣತೆ (completeness), ಏಕೈಕತೆ (unity) ದೊರೆಯುವುದರಿಂದಲೂ ಮಧ್ಯಮವು ಇದೇ ಸ್ವಾಯಿಯ ಯದಿಯೇ ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಸ್ವರವಾಗಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ದೊರೆಯುವುದು ಅಧಾರಸ್ವರವಾದ ಸದ್ದವು ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪುನರಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದಲೇ.

ಇನ್ನು, ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರಾದ ಪಂಚಮಸ್ವರದ ಭಾವದಲ್ಲಿಯೇ ಏಕೆ ನಡೆಯಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ಸರಿಗಮ ಎಂಬ ಚಾತುಸ್ವತ್ಯವು ಅಧ್ಯಂತಗಳಲ್ಲಿ ಪರಮಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಪರಿಮಿತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಚಾತುಸ್ವತ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಾತ್ಮಕವೆಂಬೇ ಗಾತ್ರಪ್ರಮಾಣದ ಪ್ರಸ್ತಮೂಲರೂಪವೆಂದು (miniature scale) ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಧಾರಸ್ವರವು ಸ್ವಾಯಿಯ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪುನರಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದರೆ ಸ್ವಲ್ಪಾತ್ಮಕವೂ ಮಧ್ಯವರ್ಧಿ ಪಡೆದರೆ ಚಾತುಸ್ವತ್ಯವೂ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಇದುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಇಲ್ಲ. ಅಧಾರಸ್ವರಕ್ಕಿರುವ ತೀವ್ರವಾದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರ, ನಿರ್ಮಲೀಕರಣದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರಾದಿಬ ಎರಡರ ಬೇರೆತೆಗೆ ಪಂಚಮಸ್ವರದ ಹೊರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಣಯವರ್ತನೆ ಅಥವಾ ಪುನರಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಎಂಬ ಮೂರನೆಯದನ್ನೂ ಸೇರಿಸಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಈ ಮೂರನೆಯ ವಿಧದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರಾದೇ ದೊರೆಯುವುದಾದುದೂ, ತಾಗೇ ನೀಲೇ ದೇವದ

3. ಉಪಸ್ಥಾಪಿತಸ್ವರಚಾತುಸ್ವತ್ಯವರ್ತನೆಯೊಳಗಿನ ಪ್ರಕರಣ

ಎರಡು ವಿಧದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರಗಳಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಚಾತುಸ್ವರೈವ ಬಲದಿಂದಲೇ, ಅವರ ಅಂತರದಲ್ಲಿಯೇ. ಸರಿಸಮಾ ಎಂಬ ಚಾತುಸ್ವರೈವದಲ್ಲಿಯೆ 4, 3, 2, 4 ಎಂದು ಶ್ರುತಿವಿಧಿಯೊಳಗಿಂದ ಒಟ್ಟು ಹದಿನಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು ಆಗುತ್ತವೆಯಾಗ್ತಿವೆ. ಈ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪದ್ಧವು ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರವನ್ನು ಪದೇಮುವುದಕ್ಕೆ ಪಂಚಮಭಾವವೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವಾ ಯಯಲ್ಲಿ ಅತಿಮುಖ್ಯವಾಗಿರುವ ಮಧ್ಯಮಭಾವ, ಪಂಚಮಭಾವಗಳೆರಡೂ ಅಧಾರಸ್ವರದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರವಾದುದರಿಂದ ಬಿಡುಬಿಡುತ್ತವೆ. ಈ ಆರ್ಥವನ್ನು ಅಭಿಪ್ರೇಶಿಸುತ್ತವೆ 'ವಿಮು ಸಮಾಧಾ ಪಾಮೃಸ್ವರೇಮಣಾತ್ಪ್ರವಾಹಿಸ್ಯವೇಶ ವಿಮ, ತತಃ ಸ್ವಾ ನಗಜಾಣಾ ತು ಸಾಧ್ಯಸ್ವರತ ವಿಮ ಸಂವಾದತ್ವಂ ವತ್ಸ್ರತೇ' ಎಂದು ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಗೊಪ್ಪಿಸಿದೆ.

ಪಂಚಮಸ್ವರದ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರವು ಹೇಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಮೇಲಿನ ಅನುಮತಿಯಿಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲದೆ ನೇರವಾದ ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತಿಯೇ ಉಂಟು. ಪಂಚಮಸ್ವರದ ಅಂತರವೆನ್ನುವುದನ್ನು ಅಧಾರಸ್ವರದ ಮತ್ತು ಅವರ ವಾದನೆಯ ಸ್ವರದ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅಂತರವೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ಆಗ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರವು ಅಧಾರಸ್ವರದ ಗುಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಆದು ಹಾಗಲ್ಲ. ಅಂತರವೆಂದರೆ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅವಕಾಶವಲ್ಲ, ಅಧಾರಸ್ವರದ ಮತ್ತು ಪಂಚಮದ ಸ್ವರವಿಡುವೆ ಎಂದು ತ್ರೀಮವರ್ಧನವಗುತ್ತವೆ ತನಗೆ ಪೂರ್ವದ ಉಪಾಧ್ಯಾಯರ ಮಾತನ್ನಡಿ ಬೇಕು ಹೃದೈ. ಅದುವರಿಂದ ಪದಮೆಯು ಶ್ರುತಿಗಳ ಈ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಎಂದರೆ ಅಂತರವನ್ನು ಸ್ವರದ ಸ್ವರದಿಹ, ಸ್ವಭಾವ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು :

ಸಂವಾದಿಶ್ಚಾಣಮಾದ ನವಕತ್ರಯೋದಕಕಮಾಂತರಮಿತಿ | ವಿತಪ್ತ ಸ್ವರಾಧಿಭಾವನಾ | ಅನ್ಯೇತ್ಯಾದುಃ—ಆಪ್ತೃ ನವಕೇ ನವಕಾ ಅನ್ಯಕಾ ಉಚ್ಯಂತೇ | ಸ ವಿಮ ತ್ರಯೋದಕಕಾ ದ್ವಾದಶ | ವಿಶಾಪಶ್ಯಃ ಶ್ರುತಮಾತ್ರಯೋದಕಕಂ ಮಮೋಶ್ಚ ಸಂವಾದಿನಾವಿತಿ | ಉಪಾಧ್ಯಾಯಾಪ್ತೃಶ್ಚುಃ ಅಂತರಮಿತಿ ಸ್ವರೂಪಂ, ಸಾಂತವಾಲಂ, ತೇನ ನವಶ್ರುತಿಂ ಯುಕ್ತ ಸ್ವರೂಪಂ ಸ್ವರಶ್ಯ. ಯಶ್ಚ ಚ ತ್ರಯೋದಕಶ್ರುತಿತ್ವಂ ಸ್ವರೂಪಂ ಪೌಷ್ಕರೌ ಪರಪ್ತರಸಂವಾದಿನೌ | 157

ಹೀಗಾಗಿ, ಚಾತುಸ್ವರೈವ ಅಂತರದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಹದಿನಾರು ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಪಂಚಮಸ್ವರದ ಸ್ವರವಿಡುವಲ್ಲಿ ಇವು ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರವನ್ನು ಪದೇಮುವುದರಿಂದ ಪದ್ಧವು ಪಂಚಮವಾಗ್ಲಿ. ಪದ್ಧವು ವೈರತವನ್ನೂ ಗಾಂಧರ್ವನು ನಿವಾಹವನ್ನೂ ಮಧ್ಯಮಾಶಿ ಅಪ್ಪಮಸ್ವರವಾದ ಪದ್ಧವನ್ನೂ ಕೊಡುವುದು ವಾರ್ತಿಕವಾಗಿ ಈ ಪದ್ಧವಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಧ ಸ್ವರಗಳನ್ನೇ ಮರಣಾಧಾರವಿಂದ ಹೊಮ್ಮಿದ ತ್ರಿಶ್ರುತಿಕಗಳಾದ ವಾಗ್ಧಾರವಾಣಾರಾಜಃ ಶೈಶಿಕವಿವಾದಗಳೂ, ಚತುಶ್ರುತಿಕಗಳಾದ ಅಂತರಯೋಧಾರ, ಅಂತರನಿವಾಹಗಳೂ, ಈ ಪದ್ಧನ ಸ್ವರೂಪದ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಕ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿಕ, ಮತ್ತು ಚತುಶ್ರುತಿಕ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನಿರಿಯೇ ಬರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾ ಯಯವ್ಯವಹಾರ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಸ್ವಾ ನಗಗಳನ್ನೂ ಈ ಪದ್ಧವು ವಾರ್ತಿಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವಾಯಿತು. ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ವಾಗ್ಧಾರಸ್ವರಗಳು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಮಧ್ಯಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯನಿವಾಹಗಳೇ ಕ್ರಮವಾಗಿ. ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಅಂತರವನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾಯಿತಷ್ಟೆ; ಈ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉತ್ಪನ್ನವು ಕಡಿ ಸ್ವಾಯು ಹುದ್ದಿಯೇ ಹಲ್ಲ; ಎಂದರೆ ವಿಸ್ತೃತಸ್ವರದ ಉಪಲಬ್ಧಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಮು, ಹೆಚ್ಚಿದರೆ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳ ಉತ್ಪನ್ನವಾದರವಾಗುವೆಂದು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೆಂದಾಗಿ ಸಾಧ್ಯ. ಒಂದು ಶ್ರುತಿಂತ ಕಡಿಮೆಯ ಉತ್ಪನ್ನದಿಂದ ಸ್ವಾ ನಗಾರಾಶ್ಯ, ಸ್ವರಸಾಂಕರ್ಷ್ಯಗಳಾಗುತ್ತವೆಂಬುದರಿಂದಲೂ, ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ

ನಿವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ನಿವೃಂಧಿಗೃಹಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಹೀಗೆ, ಮತಂಗಮುನಿಯು ಪಂಚಮ ಸ್ವರದ ವೇದವನ್ನು ಹೀಗೆ ಪಡೆಯುತ್ತಾನೆ :

ಸ್ವರಾಂತರಾಗಾಂ ವಿಸ್ತಾರಂ ಯೋ ಮಿಮೀಶೇ ಸ ಪಂಚಮಃ |
ಪಾಠಶ್ರಮೇಣ ಗಣನೇ ಸಂಖ್ಯಯಾ ಪಂಚಮೋ ಭವಾ ||¹⁸⁸

ಈ ಮಾತು ಉಪಲಬ್ಧ ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪಾಠವಾಗುವುದರಿಂದ ಕಾಣಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಇದು ಶಬ್ದನಾಥ ನಿಂದ ಉದ್ಭವವಾದುದು. ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶ್ವಪ್ಪವಾದ ಗ್ರಂಥಪಾಠವಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಇದರ ಮೊತ್ತರ ದೈವತವೆಂಬ ನಿವೃತ್ತಿಯು ಶಬ್ದನಾಥನಿಂದ ಉದ್ಭವವಾದ ದೇಶಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಶಬ್ದೀಕವು ಮತಂಗಭವಿಂನೇ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಇದು ಸ್ವರಗಳ ಅಂತರಗಳನ್ನು ಪಂಚಮವು ಅಳಿಯುವುದರಿಂದ ಅದು ಪಂಚಮ. ಶಬ್ದನಾಥನು ಇದನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತಾ, 'ಪಟ ವಿಸ್ತಾರೇ ಇತ್ಯನ್ಯಾನ್ಯಾಕೋಭಾಗೇ ಭವಾ' ಪಂಚಂ ವಿಸ್ತಾರಂ ಮಿಸ್ತಾತ ಕತಿ, "ಅತೀತಂ ಮನಸಗೇ ಕಃ" ಇತಿ ಕಪ್ತವ್ಯಯೇ ಪಂಚಮ ಇತಿ ರೂಪಮಾ" ¹⁸⁹ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. 'ಪರ್ವ' ಎಂಬ ಭಾದ್ರದಿ ಪ್ರಥಮಗಣದ ಉಧಯವರಿ ಭಾತುಪಿಗೆ ಹರನು, ವಿವರಿಸು, ಸ್ವಸ್ವಪದಿಸು ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ¹⁹⁰ ಇದು ಇದೇ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ 'ಪಂಚಯತಿ' ಎಂದು ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. 'ಪರ್ವ' ಎಂಬ ಅದೇ ಗಣದ ಭಾತುಪಿಗೂ ಇದೇ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ಮಿಮೀಶೇ ಎಂಬ ಅಪ್ಯಾಕವು 'ಮಾ' ಎಂಬ ಮುಮೋತ್ಪಾದಿ ತ್ಯತೀಯಗಣದ ಆತ್ಮರೇಖದಿ ಭಾತು. ಆದಕ್ಕೆ ವಿವರಿಸು, ವಿಸ್ತಾರ ವನ್ನು ಅಶ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು, ಸ್ವರವನ್ನು ಮುಮೂಷು ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಿವೆ. ¹⁹¹ ಇದು ಲೋಕ (ಅಪ್ಯಾ) ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ-ಪುರುಷಗಳಿವಳವದಲ್ಲಿ ಮಿಮೂಶೇ ಎಂಬಾಗುತ್ತದೆ. (ಮಿಮೂಶೇ, ಮಿಮೂಶಿ, ಮಿಮೂಶೀ) ಇದು ಸ್ವರಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಇದು ಅಶ್ರಮಿಸಿಕೊಂಡು, ಎಂದರೆ ಈ ಅಂತರವನ್ನು ಸ್ವರೋಪಪನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದು ಪಂಚಮವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬುದು ಈ ಋಪದ ಅರ್ಥ. ಇದು ಉದ್ಭವಪ್ರಕಾರವಾದ ಅರ್ಥವೇ ಆಗಿದೆ. 'ಋಮಾಮ, ಸ್ವರವಾಗು' ಎಂದು ಅರ್ಥವಿರುವ 'ಮಾ' ಭಾತುಪಿನ ಅರ್ಥವು ಇದಕ್ಕೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಯುದ್ದೇವದ ಪಪ್ಯಾದಿ ದಿವಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅಳಿಯುವ, ಸ್ವಸ್ವಪದಿಸುವ, ಅಥವಾ ಸ್ವರವಾಗಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಪಂಚಮಕ್ಕಿಲ್ಲದಿರುವುದು ಸ್ವಸ್ವನೇ ಆಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪಪ್ಯ, ರಿಪಥ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮಗಳನ್ನು ಉದ್ಭವಪ್ರಕಾರದ ವಿವರಿಸುವ, ಸ್ವರವಿಧಿ-ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೊನುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಅಪಕ್ಕಿದೆ. ಸವಿಗಮ ವೆಂಬ ಪಾತುಸ್ವಸ್ವರವು ಪಪ್ಯದ ವಿಸ್ತಾರವು ಪತಿತ ವಾಗೂ ನಿರೀಶಿತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಪ್ರಕಾರದ ಮೂಲಕ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಪಾತುಸ್ವಸ್ವರ ವಾಗ್ಯಾಗಿ ಮಿತವಾಗುವುದು. ಅದು ಪಾತು ನಿರೀಶಿತವಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವಾಗಾದರೆ ಪಂಚಮದ ಮೊತ್ತರದಲ್ಲಿ 'ಮಾ' ಮತ್ತು 'ಪರ್ವ' ಭಾತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವಾಗಲಾದ ಮಾತು, ಸಾಧ್ಯ. ಇದು

188 ಮುಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಉದ್ಭವ, ಶಬ್ದನಾಥ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 80.

189 ಶಬ್ದನಾಥ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 81.

190 ಭಾತುಪಾಠ, VI, 14 ; XXIII, 27.

191 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, XXIV, 54. 'ಮಾ' ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ 'ಅಪಾದಿ' ಗಣದ ಪರಸ್ಪೇಷದಿ ಭಾವುಕೂ ಹಿಂದೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಪ್ತಗಳಂತೆ ಪುನಃ ಸ್ವರವಾಗಿಸುವುದು, ಸ್ವರವಾಗಿಸುವುದು. ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. ಆಗ ಮೂರನೇ ಎಂಬ ಮತ ಗಳನ್ನು ಭಾತುಪಾಠ XXV, ಎಂದರೆ ಆತ್ಮರೇಖದಿವಿಮೂಷ ಮಿಮೂಶೇ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಮತಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ತ್ತದೆ.

3. ಉದ್ಭವಪ್ರಕೃತಿ ಸ್ವರಪಾತಿ ಕುಲದೈವತತೀರ್ಥಂ ದೇವೀರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯದ್ವಯದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರದ್ವಯದೊ ಸಾಧ್ಯವಾದುದೆಂಬಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರಾಭಿಮತವಾದ ಎರಡನೆಯ ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿ, ಸ್ವಾಯಯ ಭಾವವು ಉಂಟಾಗಿ, ಸ್ವಾಯಯ ಪ್ರವಣವು ನೆರೆಯಾಗಿ, ಸ್ವರಪ್ರಕೃತಿ ವ್ಯವಸ್ಥಾರವನಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುವದು. ಸಮಪ್ರತಿಪಕ್ಷದ ಕಾರಣ, ಎಂದರೆ ಚತುಸ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಪಾಸೂ ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಮಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಈ ಗುಣವು ಸ್ವಲ್ಪವಿದೆ; ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯವ, ಆದುದರಿಂದ ಸ್ವಾಯಯ ಉಳಿದ ಯಾವ ಸ್ವರವನ್ನೂ ಈ ಸಾಧಾರ್ವ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಪಂಚಮದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಸರಿಗಮ ಮಪ್ಪು ಪಧನ ಎಂಬ ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ ಪರಸ್ಪರ ಸ್ವರಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಆಳಿಯುಣ್ಣೆಣೆ ಪಂಚಮದ ಕರ್ತವ್ಯ. ಆಯಾ ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯದ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಮಧ್ಯಮಭಾವವೂ ಎರತರ ಮೊತ್ತದ ವಿಸ್ತಾರ ವನ್ನು ಅಪ್ಪಮಭಾವವೂ ಆಳಿದರೂ ಇವೆರಡನ್ನೂ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಬ್ಯಾಗೋನವಾದುದು ಅದರಿಂದ ನಮಗೆ ಇರುವ ಪಂಚಮದ ವಿಸ್ತಾರವೇ.

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾಯಯವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಚಾಕ್ರಿಕ ಪಂಚಮಭಾವದಿಂದ ಪಡೆದಿದೆ ಯೆನ್ನಲಾಗದು. ಇದು ವಿಶೇಷವೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಕನ ಪದ್ಧತಿಗಳನ್ನು ಸಮ್ಮುಖದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಮಗೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಒಂದು ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯವು ಪಂಚಮಭಾವದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಅತ್ಯಂತ ಸದ್ಭವವಾದ ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ಅರ್ಥ.

ಆದುದರಿಂದ ಈ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಯೂ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯೂ ಪದ್ಧತಿಯ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಗಳಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಸರಿಗಮಂ ಒಂದು ತ್ರೈಸ್ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂಬತ್ತು ಪ್ರತಿಗಳು, ಸ್ವಾಯಯ ಉಪ್ಪರ್ವಾಂಗದಲ್ಲಿ ಪಧನ ಎಂಬ ಎರಡನೆಯ ತ್ರೈಸ್ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಒಂಬತ್ತು ಪ್ರತಿಗಳು, ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಹದಿನೆಂಟು ಪ್ರತಿಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸುವ ಮಧ್ಯಮವು ಚತುಸ್ಪ್ರತಿಪಕ್ಷ ಪದ್ಧತಿಯ ವಿವರಣೆ ರೂಪವಾದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಗಳು. ಆದುದರಿಂದ ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪ್ರತಿಗಳು ಸ್ವಾಯಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವೆ. ಅಥವಾ ಸರಿಗಮ, ಪಧನ ಎಂಬ ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದನ್ನೂ ಹದಿಮೂರಂಕಿ ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತಾರು ಪ್ರತಿಗಳು. ಆದರೆ ಸ್ವಾಯಯ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮದ ಪಂಚಮವಿಸ್ತಾರದ ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರದಿಂದ, ಅಥವಾ ಪದ್ಧತಿಯ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರದಿಂದ ಪದ್ಧತಿಯ ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಅದರ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಆಳಿದರೆ ಉಳಿಯುವುದು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಪ್ರತಿಗಳು. ಪರಸ್ಪರಾಭಿಮತವೆಯಳ್ಳ ಈ ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಿಧಿಯೊಳಗವು ಸ್ವದುಂಭವವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಇದು ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತದ ಹ್ರಸ್ವರೂಪವೆಂದೂ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಬೀಜವಾದವಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಸುಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ.

ಸಂಗೀತದ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನಿ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತ ಹುಟ್ಟಿ ಬಿಳಿದ ಚಂಕ್ರಿಯನ್ನು ಈ ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯವಾದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಸ್ವರದಿಂದ ಎರಡೂ ನಂತರ ಮೂರೂ ಹುಟ್ಟಿದುವನ್ನು ಅರ್ಚಿಕ, ಗಾಧಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಮಿಕ ವೇದಪಂಚಾ-ಕ್ರಮಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಇದೇ ಸಂಗೀತಪ್ರವೃತ್ತಿಯ ಅಧಿ. ಇಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪರ್ವಗಮನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಒಂದೇ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಪಡೆದು ನೆರೆಯೊಳಿಂದು ಅನ್ಯಸ್ವರವಾಗುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸಕೇಷ-ರೂಪಿ ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರತತ್ತ್ವವೆಂದು ಮೇಲೆ ತಿಳಿಸಿದೆ. ಆದರೆ ಒಂದು, ಎರಡು ಅಥವಾ ಮೂರು ಸ್ವರಗಳು ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜಕಗಳಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿವಿಧ ಸ್ವಾನಂತರಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧವಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಹೊರತು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯಪ್ರಯೋಜನವೂ ಧರ್ಮವೂ ಅದ ರಕ್ತಿಯೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಗಳ ಸಮುದಾಯವೇ ಲೌಕಿಕ ಸಂಗೀತದ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಮೊದಲನೆಯ ಬೆಟ್ಟಿಯೆನ್ನಬಹುದು. ಜನಪದ ಸಂಗೀತವು ಎಲ್ಲಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲೆಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂದು ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅದಾಗಿ ರುವುದೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಚಾತುಸ್ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಭಾವವೆಂಬ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು

3. ಸಾಧ್ಯವನಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪರಾತಿಪಕ್ಷವರ್ತಮಾಚ್ಯಂದೋದನ ಪ್ರಕರಣ

ಕೊಡಲಾಗಿತ್ತೆನ್ನಲು ಅನೇಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿವೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಚಾತುಸ್ವರದ ಪ್ರಥಮಸ್ವರ ಮವ್ವು ಅಂತ್ಯಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ, ಪ್ರಾರಂಭವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಅವನಳಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪದ್ಧತಿಯು, ಮವ್ವುಮು-ಗ್ರಾಮಗಳು ಇದಕ್ಕೆಂದು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಚಾತುಸ್ವರದ್ದನ್ನೇ ಅಧಾರಮಾಡಿಕೊಂಡ ಸೇರಿಯ ಪವನಿಯು ಹಲವು ಪ್ರಾಂತಗಳಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಸಾಮರಸ ವನನಿಯ ವರ್ಣಗಳನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಮತಂಗಮುನಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದ್ದಾನೆ :

ಚತುಸ್ವರಾಶ್ಚ ಪ್ರಭೃತಿ ನ ಮಾರ್ಗಃ ಕುಲವುಲಿಂದಕಾಂಪೋಜಮಂಕಿರಾತಚಾರ್ಣ್ಯಕಾಂಛ್ರಾಪಿವ-ವನಾದಿಸು ಪ್ರಯುಜ್ಯತೇ | ಅನಿಯಮಾಚ್ಛೃತಿವಾಕ್ರಮಾಶ್ಚ ಗ್ರಾಹ್ಯಮ್ |¹⁹²

ಯವೆ, ಪುಲಿಂದ, ಕಾಂಪೋಜ, ಮಂಕಿ, ಚಾರ್ಣ್ಯ, ಅಂಞ್ರ, ಪ್ರಾಪಿವಮೇವ ಮೃಂತಗಳ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಚಾತುಸ್ವರದ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಜನಪದಗಳಾದವು ಅಥವಾ ಮೂಲಜನಾಂಗ (aboriginal) ಗಾಂಧರ್ವತಿಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಮತಂಗನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಮಾರ್ಗವಲ್ಲ; ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸ್ವರ, ರಾಗ, ಗೀತೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ನಿಯಮಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ, ಅದುವರಿಂದ ಕೇಳಿಸಿದ್ದನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೇ ಎಂಬ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು ಎಂದೂ ಅವನು ವಿವರಿಸಿಯನ್ನು ಇದುವತ್ತಾನೆ. ಮುಂದೆ ಪ್ರಸಂಗಾ-ಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕಭಾವಿಯನ್ನು ಅವನು ಹಲವು ಸಲ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದರೂ¹⁹³ ಕರ್ಣಾಟಕವ ವನಗಳಲ್ಲಿ ಚಾತುಸ್ವರವಿವಿಧವಾದ ಗಾಯನವನ್ನು ಅವನು ಹೇಳದಿರುವುದರಿಂದ ಖ್ಯಾತವೇನೆಯ ರಚನಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕರ್ಣಾಟಕವು ಎಷ್ಟು ಕಾಚ್ಚಾಸ್ತ್ರವು ನಾಗರಿಕತೆಯ ಸ್ಥಿತಿಯಿದ್ದಿತ್ತು ಎಂಬ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಚಾತ್ಯೇಯ ಸಂಗೀತವೆತ್ತಿಯೂ ಚಾತುಸ್ವರದ್ದು ಅವಶೇಷದೊಡನೆ ಉಳಿದು ಬಂದಿತ್ತೆನ್ನಲು ಎರಡು ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೆಯದನ್ನು ಭರತನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ನಾಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಧ್ರುವಾಗಲಿವು ಕಾದಂಬರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವಶ್ಯಕವಾದವೂ ಎಂಬುದು ಒಂದು. ಇದನ್ನು ನೋಡಿದ, ಬೀಳುವುದು, ವ್ಯಾಧಿ ಮೊದಲಾದ ಕರಣಾಪಕವೆ ಎನ್ನಿ ಪ್ರದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪಾಡಬೇಕೆಂದು ವಿಧಿ. ಅವಶ್ಯಕವಸ್ತುವಾಗಲಿ ಚಾತುಸ್ವರದೊಡನೆ ಬಿಡುಬಿಡಿಯಾಗಿ ಗಾಢಪ್ರಯೋಗವಾಗಬೇಕೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಮತಂಗನು ಭರತನನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಯಥಾ ಚತುಸ್ವರಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ಸ್ವರಾಂಕರವಾಚ ಅವ(ಪ)ಶ್ಯತ್ಪ್ರವಾಸ್ತೇನ ವೇದಿಕಪ್ರಮ್ | ಧ್ರುವಂ ಮಧ್ಯೇ ಯೇ ಸ್ಥಿತಿಗಳಿವ್ಯಾಢುಃ | ತಥಾ ಚಾಹ ಭರತಃ—

* ಪಶ್ಯತ್ಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ಸ್ವರಾಂಕರವಾಚ ಅವ(ಪ)ಶ್ಯತ್ಪ್ರವಾಸ್ತೇನ |

ಚತುಸ್ವರಪ್ರಯೋಗೋಽಪಿ ಶ್ಯತ್ಪ್ರವಾಸ್ತೇನ || *

ಅಪಿ ಶಬ್ದಾದತ್ರ ಸುಪ್ರಸಂಗೋಽಪಿ ಗ್ರಾಹ್ಯಃ | ಏವಂ ಚತುರ್ವಿಧಃ ಪ್ರಯೋಗೋ ಧ್ರುವಾಣಾಂ ವೇದಿಕಪ್ರಃ |¹⁹⁴

ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಯಕ್ಷಗಾನ, ಕರಕೃತಿ ಮೊದಲಾದ ದೃಶ್ಯಪ್ರಯೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವ ರಾಗರಾಮ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬಹುಪಾಲು ಚಾತುಸ್ವರದ್ದೇ. ಸೀಮಿತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಇಂತಹವುಗಳನ್ನು, ಅವು ಕರಣಾರಸವನ್ನು ವಿಷ್ಣುಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದಾಗ, ಅವಶ್ಯಕವಾದವು

192 ಮತಂಗಮುನಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 59.

193 ಅನೇಕ ಗ್ರಂಥ, ಪ್ರಸಂಗಾಧ್ಯಾಯ, 397, ಪು. 163; 403, ಪು. 144, 411, ಪು. 145, 489, ಪು. 152 ಇತ್ಯಾದಿ.

3. ನಾಡಸ್ವಾಪ್ರಭೃತಿ ಸ್ವರವಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ಯುಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಗಣಿಸಬಹುದು. ಎರಡನೆಯ ಸಾಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಒದಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭರತನ ಪಾಠ್ಯಗುಣಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೆಸರಿಸುವುದನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುತ್ತಾ ಅವನು ವಿಳಕ್ಷಿತಂ ಽನಿಮಿಷ್ಯದ್ರೂ ಸ್ವರಗಳು ರಕ್ತಿಪ್ರತಿಷೇತಿಯನ್ನು ಗಾನದಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲವು, ಹೀಗೆ ಕೃತ್ರಿಮವಾದದಲ್ಲಿ ತ್ರೈಸ್ವರವೂ, ಭಿನ್ನಪದ್ಧ-
ಭಾಷಾಣಗವಾದ ಕಾರಿಂದಿರುವ ಭಾತುಃಸ್ವರವೂ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಪೂರ್ಣಸ್ವರವ್ಯಾಭಾಷಾಂಗಳಾಂತಂ ಭೇದ ಇತಿ ಷೇತ್, ನ, ಅರ್ಧಾಣಸ್ವರತ್ವೇಽಪಿ ಗಾನತತ್ತ್ವಂಪ್ರತಿ-
ಪ್ಪಾಸಾತ್, ಪಾದವೌದ್ಧಿವೇದೋಃ ತ್ರಿಚತುರಸ್ವರತ್ವೇ ಽಪಿ ಗಾನ್ತತ್ವತೀರ್ಥವತ್ಯೇವ. ಯಥಾ ಕೃತ್ರಿಮ-
ವಂತಿಕಾಯಾಂ ತ್ರೈಸ್ವರೈಃ, ಭಿನ್ನಪದ್ಧಭಾಷಾಯಾಂ ಕಾರಿಂವ್ಯಾಂ ಚಾತುಃಸ್ವರೈಃ |¹⁹⁴

ಭರತನೂ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನೂ ಹೇಳುವ ಚಾತುಃಸ್ವರಕ್ಕೂ ಮೇಲೆ ಲಕ್ಷಿಸಿದ ಪಾತುಃಸ್ವರಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಸ್ವಾಯಮುಕ್ತನ ಯಾವುದೇ ಸಾಲು ಸ್ವರಗಳ ಸಮುಚ್ಚಯವನ್ನು ಅವರು ಸ್ವರಾಂತರ, ಚಾತುಃಸ್ವರ, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಮುಚ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಾಸ್ವರಗಳ ವಿಸ್ತಾರವೂ ಸೀದಿರಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಹೇಳುವ ಕಾರಿಂದೀ ರಾಗವು ವಾದ್ಯವಿಳವಾಗಿ ಲಿಖಿತವಾಗ; ಒಬ್ಬ ಪಂಚಮಗಳು ವರ್ಯವಾಗಿ, ಗಾಂಧಾರವು ಲಂಕವಾಗಿಯೂ ಧೈವತವು ಸ್ವಾತಮಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಅದರಲ್ಲಿ ನಿವಾದವು ಅಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಮತಂಗ, ನಾಪದೇವ, ಒಗಡೇಕಮಲ್ಲ, ಪಂಡಾಲದೇವರುಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.¹⁹⁵ ನಿವಾದವು ಅಲ್ಪವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವರ್ಯವೆಂದೇ ಎಂದು ಸ್ವರಾಂತರ ರಾಗವೆಂದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಎರಿಸಿರಬೇಕು. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಾಲು ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ವಿಳ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಯೋಗವು ಬೇರೆಯತು ಎಂಬ ಚಾರಿತ್ರಕ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸಹಾಯಕ ವಾಗಿರಲು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದೆಯೇ ಹೊದತು, ಮತಂಗನು ಚಾತುಃಸ್ವರಕ್ಕೆ ಕೊಟ್ಟ ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಸ್ತವಾದುದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಚಾತುಃಸ್ವರವು ಅಲ್ಪನೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದ ಲಕ್ಷ್ಯ-ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದ ವನ್ನು ಪಡೆದಿತ್ತೆಂಬುದು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮ: ಚಾತುಃಸ್ವರವಾದ ಸಂಗಮ ಎಂಬ ವಿಸ್ತಾರದ ಪೊದಲು ಮತ್ತು ಕೊನೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಪದ್ಧ ಮತ್ತು ಮುಖ್ಯವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮವು ಪದ್ಧದ ವಿವರ ಸ್ವರೂಪವೆಂದೂ ಪದ್ಧದ ಗುಣ ಮತ್ತು ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಧ್ಯವಾದವುಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆಯೆಂದೂ ಈಗಾಗಲೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪದ್ಧವು ಆಧಾರಸ್ವರವಾಗಿದುವಂತೆಯೇ ಮಧ್ಯಮವೂ ಆಗಬಲ್ಲದು. ಪದ್ಧವು ಆಧಾರ ಸ್ವರವಾದಾಗ ಗೇಯಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲವು ಈ ನೀಚತಮ ಸ್ವರದೇವೆಗೆ ಬಲೂಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರುವುದರಿಂದ ಗೇಯವನ್ನುವು ಉದ್ವರ್ಗಮಾನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಂತೆ ಭಾವವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ನೀಚವಾದಾದ ಸ್ವರವಿರುವ ಅದು ಅರಳ ವೀಲುವವಾದವಾಗೂ ನಡೆದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಹಿಂತಿರುಗಿ ಬರುವುದುತ್ಪದೆ. ಆಗ ಪದ್ಧವೇ ಪ್ರಥಮವೂ ಪ್ರಮುಖವೂ ಪ್ರಧಾನವೂ ಆದ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಾ ಗೇಯವಸ್ತುವಿನ ಸಹಜವಾದ ಆಪ್ಯಂತಗಳೂ ಇದೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈಗ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಸ್ತು ಸಂಗೀತವು ಈ ರೀತಿಯದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಆಧಾರಸ್ವರವು ಸ್ಪಷ್ಟ ವಾಗಿದ್ದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ನಾವು ಬೌದ್ಧಿಕ ಪ್ರಯತ್ನವಿಲ್ಲದೆಯೇ ನೀಚತಮ ಸ್ವರವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಇತರ ಸ್ವರಧಾವಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿಯೇ ಸ್ವರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಚಾತುಃಸ್ವರದ ಅತ್ಯಂತವಿರುವ ಮಧ್ಯಮವು ಆಧಾರಸ್ವರವಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯತಿರೇಕವಾದ ಪರಿಣಾಮವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಗೇಯವಸ್ತುವಿನ ಚಲನೆಯಿಲ್ಲವು

194 ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಭರತಮುನಿ, ೪೦, ಗ್ರಂ., XVII, 102 ವಚನದ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾರ, ಪು. 385-386.

195 ಉಪಕೃತ್ಯಕವಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 132.

ಈ ಉಪ್ಪುರದಿಡಿಗೆ ತೊಗತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅರ್ಧೋಗಮನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿರುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾನದ ಪ್ರಧಾನವೂ ಪ್ರಧಮವೂ ಅದ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಗೀಯವಸ್ತುವಿನ ಲಿಂಗವು ಅಂಕರವೃಂದದೊಡನೆ ಎನ್ನುವುದು. ಈ ಎರಡು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಮನ್ನಿಗುತ್ತಿತ್ತು ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರಿದೆ. ಅಂತಹ ಸ್ವರಾಧಾರಸ್ವರವೃತ್ತಿಯು ಎಂದೇ ದ್ವಿಸಂಗೀತದ್ದೆಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಪರೂಪವಾದುದು. ಇದರ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಂಡು ಮುಂದೆ ಇದೇ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು. ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಬಾಹ್ಯಪ್ರಭಾವಗಳಿಂದ ಇದು ಉಪ್ಪುರವಾಗಬೇಡಿ ಪ್ರಕೃತದಲ್ಲಿದ್ದ ಸ್ವರಾಧಾರ. ಪದ್ಧತಿಯೇ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉಳಿದುಕೊಂಡಿದೆ.

ಭಗವಾನ್ ಭರತನು 'ಏತಿ ಶಾವಸ್ಥಯಾ ಪೋಕ್ತಾಃ ಸಮಾಪ್ತಾಃ ಪುನರೇವಾ ನವ' ಎಂದು ಬೇರಳದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿರುವ ಒಂದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥದ ಪ್ರಸ್ತಾಪದೊಡನೆ ಈ ಪ್ರಪ್ತದ ವಿಶೇಷನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ ಮಾಡುವುದು. ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಆವನು ಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂಬತ್ತೇ ಎಂದು ಬೇರಳುವನೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿನಿರ್ದೇಶನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಬೇರಳುವುದು : 'ಅಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ ಪುನರೇವಾ ಸ್ವರಾನುಂದಲಭಾಧಾತಾಃ', 'ವಿವರೇಷಿತೇನ ಶ್ರುತಿನಿರ್ದೇಶನೇನ ಪೌಗ್ಧಾ ಮಿಲ್ಯಾ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿಶ್ಚ ಕಯಃ ಪ್ರಪ್ತವಗಂ. ತಪ್ತಾಃ' ಮತ್ತು 'ಪ್ರಿಶ್ವೋ ದ್ವೇ ಚತುರ್ವ್ಯ' ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆಗಳ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಅದುವರಿಂದ 'ನವ' ಎಂಬ ಝಕ್ಕಿ ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕು. ದ್ವಿಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಚತುಃಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೂಗಿಸಿದರೆ ಒಂಬತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಾರ್ಥವು ಮಾತ್ರ. ಒಂದೊಂದು ಒಂಬತ್ತರೊಳಗಿನ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಎಣಿಸುವ ಈ ಸರಳ ಸಂಕಲನದ ಜ್ಞಾನಾರ್ಥಕ ಮಹದೋದಾರದ ಭರತ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದನ್ನು ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ತಪ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ಹಾಗೂ ಚತುಃಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಯೊಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವಭಾವ, ಸ್ವರೋದಗಮನಕ್ಕಿರುವುದು. ಅದುವರಿಂದ ಯಾವುದೇ ತ್ರಿಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಒಂಬತ್ತು ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ, ಇವು ಸ್ವರಸಪ್ತಕವೆಂಬುದು ಸ್ವರಾಪ್ಪಕದ ಧ್ವನಿಗಳಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದವುಗಳು, ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದೇ ಯುಕ್ತವಾದುದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯೊಂದು ಶ್ರುತಿಗೂ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳೂ, ವಿಶಿಷ್ಟಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರದಾನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ, ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯೂ ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಪದ್ಮ, ರಿಷಭ ಮುಂತಾಗಿ ದೊರೆಯದೆ ಚತುಃಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ, ದ್ವಿಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಾಮಗಳಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿರುವುದರಿಂದ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗುಣವನ್ನೂ ಎಂದರೆ ಪುನರಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಪುನರಾವೇಶನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳನ್ನೂ ತನ್ನೂಲಕ ಲಾಭಾರ್ಥವುಗಳೆವನ್ನೂ, ಶ್ರುತಿಸಂಪ್ರದಮುಂತಲಕ ಇಯತ್ನಿಯಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ, ವಿಶಿಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವಾಂಶರ ಗ್ರೀಡಗಳನ್ನೂ ಬೇರಳದಂತಾಯಿತು. ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಭರತನೇ ಬೇರಳುವುದರಿಂದ ಈ ಒಂಬತ್ತೇ ಸ್ವರಾಂಶರವನ್ನೂ ಪುನರಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಬಡೆದು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಅಗುತ್ತವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದವನಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದುವರಿಂದ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಬೇರಳ ಸ್ವರಗತ, ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳನ್ನು ಭರತನು ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಏಕೇ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ ತ್ರೈಶ್ರುತ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಪಂಚಮವಿದ್ವಾರದ ಉಪ್ಪುಸ್ವರದಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡಾಯಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳ ಎಂದರೆ ಅಪ್ಪಮಧ್ಯದ ವಿದ್ವಾರದ ಉಪ್ಪುಸ್ವರದಿಂದ ಅರವತ್ತಾರಾಯಿ ಉಳಿತಾಯಿ ಶ್ರುತಿಯೊಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಪದ್ಮವೆಂಬ ಚತುಃಶ್ರುತಿವಾದ ಅಧಾರಸ್ವರದಿಂದ ತ್ರೈಶ್ರುತ್ಯ, ಚತುಃಶ್ರುತಿಗಳು, ಇವುಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಾಗಿ ಸ್ವರಸಪ್ತಕ, ಸ್ವರಾಪ್ಪಕಗಳು, ಇವುಗಳ ಮೂಲಕ ಸ್ವಾಯಿಗಳು ಈ ಭವ್ಯವಾದುವ, ಮೂಲಭೂತ

3. ಸಾಧನಾ ನಪುಂಸಕಸ್ವರಾಂತರಗಮನವರ್ತಿತ್ವದೊಡನೆ ಪ್ರಕರಣ

ವಾಗಿರುವ ಸ್ವರವಾಕ್ಯಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಮುನಿ ಬೇಣನೂ ಭಗವಾನ್ ಭರತನೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಚಾರಿತ್ರ್ಯವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ, ಸ್ವರ, ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣ, ಸ್ವಾಯ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯವರ್ಧಿಯೂ ವಾಕ್ಯವರ್ಧಿಯೂ ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದುಮೆಂಬುವನ್ನು ತೋರಿಸುವ ಪಕ್ಷ.

7. ಕೃತಿಕಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು

* ಕೃತಿಕಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕಡಿದು ಎಲ್ಲಾ ವ್ಯಾಜನಧಾರದೀಯ ಗಾನವಾಕ್ಯಸೈವ್ಯಾಂತಿಕರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕೃತಿಕಗಳನ್ನು ಹೇಳುವವರೂ ಈಗಲೂ ಬೇರೆ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು, ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನ್ನೇ ಬೇರೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆಯೆಂಬುವನ್ನು ಮೇಲೆ ಸ್ಪಷ್ಟ ಮಾಡಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಚಾರಮತ್ತು ಸಮೃದ್ಧಿಗಳು ದೊಡ್ಡದಾದುವು ಇದಕ್ಕೇ. ಅಮರರಿಂದ ಮೊತ್ತಮೇ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬೋಧನವಿಧಾನವಾಗಿರುವ ಭರತಮುನಿಯು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನ್ನೇ ಹೇಳಿ ಉದವುಗಳನ್ನು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಅವನ 'ಪ್ರತ್ಯವಗಂತವ್ಯಾಃ' ಎಂದು ಕೃತಿನಿರ್ದೇಶನದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ¹ ಮಾತಿನಲ್ಲಿದೆ. 'ಪ್ರತ್ಯವಗಂತವ್ಯಾಃ' ಎಂದರೆ ಇಯತ್ರಿಯಿಂದ ನಿರ್ಗಮ್ಯವಾಗಿ ತೀಯಲ್ಪಡುವಂತವುಗಳು. ಅದರಿಂದ ಕೃತಿಸಮಯಾಗಾದ ಎವಿಧ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷವೇ ಅತ್ಯಂತ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವೂ, ವ್ಯಾಯೋಗಿಕವೂ, ಅತ್ಯಂತ ಗ್ರಾಹ್ಯವೂ, ಸಂಭೋಗೀಕರಣೀಯವೂ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಭರತನ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಹೊರಡಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಗತಕ್ಕೂ ಮೂಲಪ್ರವೃತ್ತಿ ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಯ. ಇವೆರಡು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಇಯತ್ರಿಯವ ಸ್ವಾಹಿಸಿಕೊಡುವುದು ಕೃತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯೇ—ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ದೃತಿಕಳೇ. ಇದುವ ರಿಂದಲೇ ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಟೀನಾಚಾರ್ಯರೂ ಇದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರು. ಇದರ ವ್ಯಾಯೋಗಿಕ ತತ್ತ್ವತೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲೇ ಭರತನು ಗ್ರಾಮದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಕೂಡಲೇ, ತನ್ಮೂಲಕ ಸ್ವರ, ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಸ್ವರಪ್ರಕ ಮತ್ತು ಸ್ವರಾಪ್ಪಕಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ ಕೂಡಲೇ, ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಕೃತಿಕಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಗ್ರಾಮವರ್ಧದ್ವಯವೆಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೇಳಿ, ತಕ್ಷಣ ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ದೃತಿನಿರ್ದೇಶನ ಪ್ರಯೋಗದ ಮೂಲಕ ಒದಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅನೇಕ ಬೆಳುವಾದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಕ್ರಮದ ಸಾರವೇ ಆಗಿದೆ. ಇದು ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೂ ಪೌರಾಣಿಕನಿಂದ ವಿಧಾನವಾಗಿದ್ದು ಎಲ್ಲಾ ಕ್ರಮಮುಖ ದರ್ಶನಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲೂ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಮತಂಗವಾಚ್ಯಾದೇವಾದಿಗಳು ಮುಂದೆ ಅನುಸರಿಸಿದರು. ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ-ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಮುಂದಿಸುವಾಗ ಮತಂಗನು ಅದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಗೌರವವನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸಿ, ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವರನ್ನು 'ಮಿಮಾಂಸಾಮಾಂಸಾಂಪರಿತಥಿಯೋ ಧೀರಾಃ' ಎಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗಾಢವೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೂ ಆದ ಮತಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಬಲಿಷ್ಠರಾದ, ಧೀರರಾದ, ವಿವ್ಧಾಂಸರು ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ.

ತತ್ರ ಕೇಚಿನ್ ಮಿಮಾಂಸಾಮಾಂಸಾಂಪರಿತಥಿಯೋ ಧೀರಾ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿಪ್ರತಿಮರ್ಯಂತೇ |²

ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅವನು ಭರತನಿಂದಲೇ ಉದ್ಭವಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಏಕೆಂದರೆ ಕೃತಿನಿರ್ದೇಶನಕ್ರಮವನ್ನು ಅವನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವುದು ಭರತನಿಂದಲೇ; ಆದರೂ ಕೋಡಲರಿಂದ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಅವನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಯಥಾ ಚಾತ ಕೋಡಲಃ—ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ ಕೇಚಿದುವಾಪರಿತಃ ಪ್ರತಿಃ ಕೃತಜ್ಞಾನವಿಚಾರದಲ್ಲೇ |

ಈ ಉಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೋಡಲನೂ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ತನ್ನ ಹಿಂದಿನವರಿಂದಲೇ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನು ಹೇಳುವ ಮೂರು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ, ಪೂಜ್ಯತೆ ಎಂದೇ ಈ

156 ಭರತಮುನಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., XXVIII, 26 ಪದ, ಪು. 19.

3. ನಾದಸ್ವಾನುಪ್ರತಿಪಕ್ಷರವಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ಯಾದೀರವ ಪ್ರಕರಣ

ಅಭಿಮತವುಳ್ಳವನನ್ನು ಅವನೂ 'ಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತವಿಚಾರದಕ್ಷ' ಎಂದು ಗೌರವಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು ಭರತನಿಂದಲೇ ಅವನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಈ ದೂರದಲ್ಲಿ ಈಗ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಶೋಧಕಮತವೆಂಬ ಅವನ ಕಾವಲುಬ್ಬುಗ್ರಂಥದ ಹತ್ತಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟತ್ತಿರದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಏತ್ತೀರವಾಗಿ ಹೇಳಿದೆ; ಅಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಅನವಶ್ಯಕತೆ ಭೇದಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನವನ್ನಾಗಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ.¹⁹⁷ ಅವನತ್ತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಕೇವಲ ಅವನಿಂತೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಮತಂಗನಿಂದ ಉದ್ಭವಿತವಾದ ಈ ದಿಷ್ಟೋಪದೇಶ ಅಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಭರತನಾದರೂ ತನ್ನ ಆಳವಳನ್ನು ಎಲ್ಲೆಯೂ ಹೆಚ್ಚಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಈ ದ್ವ್ಯಾಪಿಂಕರಿಪ್ರಕಾರವನ್ನು ಭರತನುಭವಿಯೇ ಮಾಡಲು ಹೇಳದನೋ, ಅವನೂ ಶ್ರುತಿಭವದೇವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೂ ತನ್ನ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಪಡೆದು ಹೇಳದನೋ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತೂ ಈಗ ಪರಿಶೀಲಿಸುತ್ತಿರುವ ಒಂಬತ್ತು ಪತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವೇ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನತಮವಾದ್ದಿನ್ನರೇಕೆಯ ಪಕ್ಷ ಗಾಢವ್ಯವಹಾರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಾಚೀನವೆಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವನಿಂದಲೇ ಸ್ವಾಯಾಮ ಭಾವವು ಪ್ರಕೃತ್ಯವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವುದು; ಇದರಿಂದಲೇ ಗ್ರಾಮದ ಕಲ್ಪನೆ, ಅದನ್ನೇ ಸ್ವಪ್ರಮಾಣಗಳ ಇರುತ್ತಿಯ ಕಲ್ಪನೆ; ಇದರಿಂದಲೇ ವಾದಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಜಾತೀಕರಣದ ಪ್ರಯೋಗ; ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಮೂರ್ಛನೆ, ತಾಪ, ಪಾತಿಗಳು; ಪಾತಿಗಳಿಂದ ಗಾಢಪ್ರಕಾರಗಳು, ರಾಗಗಳು; ಹೀಗೆ ಗಾಢಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದ್ದವ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಈ ಇಷ್ಟತ್ತಿರದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪಕ್ಷವೆ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಲಭೂತವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಯೋಗವೆಂಬ ಪ್ರಕೃತ್ಯವ್ಯವಹಾರದ ಮೂಲಕ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹಾಕಿಕೊಂಡು ತುರ್ತುಗಾಢವಾದುದಾದ ಪ್ರಮೇಯದಿಂದಲೇ ಈ ದ್ವ್ಯಾಪಿಂಕರಿ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವೇ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಏನ್ನು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಗಳಾದ ಭರತ, ಮತಂಗ, ಶಾಲ್ಯಾದೇವರು ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭರತಮುನಿ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಶಾಲ್ಯಾದೇವ—ಇವರುಗಳ ಕಾಲದ ವಿತ್ತಾದದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಯೋಗದ ವಿಧಾನ, ತಂತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಹೀಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತಾ ಬಂದೆಂದು ಶ್ರುತಿಭರತನ ಪಾಪ್ಯಾಪ್ತವೆಂದಭೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅದರೂ ಇಷ್ಟತ್ತಿರದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಇರುತ್ತಿಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗದಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಈ ಪಕ್ಷವು ಅತ್ಯಂತ ಸುಷ್ಪದವೂ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕವೂ ಆಗಿರುವ ಬುಣದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರಬೇಕೆಂಬುದು ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಭರತನು ಇಷ್ಟತ್ತಿರದು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ರೀತಿಯನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಅವನು ಇಷ್ಟತ್ತಿರದೇ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ನೋಡಿದೆ. ಅವನು ಈ ಶ್ರುತಿಮಂತ್ರಿಯನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳುವುದು ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಾಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ. ಇವರಿಂದ ಏಳು ಸ್ವರಗಳ ಒಟ್ಟು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ, ಅಷ್ಟರನ್ನೆಲ್ಲವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಆವಾಂತರ ಭೇದಗಳ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಇಷ್ಟತ್ತಿರದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಆಧಾರವು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿ ಹೇಳುವುದು ಅವನು ಬಳಸುವ ದೀರ್ಘವಿಧಾನ. ಇದನ್ನೇ ಅವನು ಪ್ರಕೃತಭೂತವಾಗಿ ದೊರೆಯುವ ಸ್ವರಗಳ ಏಳಿಗೆ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದು ಅಪಕೃತ್ಯವಾಗಿ ವಿಕೃತವಾಗುವುದು, ಈ ವಿಕೃತಿಯಿಂದ ಬೇರೊಂದು ರೀತಿಯ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸಾಧ್ಯ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಉಪಾಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಹೇಳದ ಮೊದಲೇ 'ಅಪ್ರಾಪ್ತತಾ ದ್ವ್ಯಾಪಿಂಕರಿಪ್ರಕಾರಃ ಸ್ವರಮಂಜಲಃ ಸಾಧಿತಾಃ' ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳುವುದು. ಹೀಗೆ ಪಕ್ಷಗ್ರಾಮವೆಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಾಗ್ರಾಮವೆಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನುಳ್ಳ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಗೆ,

197 ಶೋಧಕ, ಶೋಕಲಮಾಪ್ತ, ಶ್ರೀ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣೀ ಆಶಾಸನು ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಪು. 1-3.

3. ನಾಪಸ್ಯನಪ್ರತಿಪ್ರಕಾರಗಳುಳ್ಳವತರ್ಹಿಷ್ಯಂದೀರವ ಪ್ರಕಾರ

ಮೂತ್ರ ಪದ್ಧತೀರನು ಪ್ರತಿಗಳ ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನು ಅವನು ಬೇರಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಅಧಾರಸ್ವರದಾದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು (ಪದ್ಧತಿಯ ಅಧಾರಸ್ವರವೆಂದು ಸಹ ಭರತನು ಎದ್ದಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ.) ಯಾವದೋ ಧ್ವನಿಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡರೂ ಈ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದ ಸ್ವರಸಮೂಹದಲ್ಲಿನ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳ ಪರಸ್ಪರ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮತ್ತು ಒಟ್ಟು ಪ್ರಮಾಣವು ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ನೈಯತ್ಯವನ್ನು ಈ ಅಭ್ಯಾಸವು ದೃಷ್ಟವಾದ ಯಾವುದಾದರೂ ಏಳು ಸ್ವರಗಳ ಒಂದು ದತ್ತ ಸಮುಕ್ತವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಲು ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೇ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಆದರೆ ಪದ್ಧತಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧ್ವನಿಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರ ಸಮೂಹಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭರತನು ಈ ಪ್ರತಿಭಿರ್ದರ್ಶನವನ್ನು ಸ್ವಾಯಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ: ಎದೆ, ಕಂಠ ಮತ್ತು ತಿರಸ್ಸೆಯ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳಿಗೂ ಎಂದು ಕಾಕುಮಧಾನದಲ್ಲಿ ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹೊರತು ಈ ಮೂರರಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಸ್ವರಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸಾಪ್ತಮ್ಯ ಸಾಮ್ಯಗಳೊಡನೆ ಸ್ವರಗಾತಿಕವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನೇನೂ ಅವನು ಇದೇ ಜಾತ್ಯವಾಪ್ತದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತನ್ನು ಸಾರ್ವ ಕೇವಲ ಆಧುನಿಕ ಯಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಅಲ್ಲ. ಸ್ವಾಯಿ ಸಂಬಂಧಿತವಲ್ಲದುದರಿಂದ ಪದ್ಧ ಅಧಾರಸ್ವರದ ಧ್ವನಿಮಟ್ಟವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಅನ್ವಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಳೆಯ ಸಾರಣದಲ್ಲಿ ಪದ್ಧತಿಯ ನಿಸ್ಸಾದವನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುವಂತೆ ಇದೇ ಸರ್ವೇಂ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಸ್ವನಾಂತದಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸಾದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಆದುದರಿಂದ ಸ್ವರದ ಆವರ್ತಕತ್ವವೂ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಭರತಮುನಿಯು ಪ್ರತಿ ಭಿರ್ದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಸಾಧಿಸುವುದೂ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿವಿಧಿಯೊಗ, ಗ್ರಾಮದ ವಿವಿಧರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವ್ಯವಸ್ಥಾಗಳನ್ನೇ ಹೊರತು ಸ್ವಾಯಿಯ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಪ್ರಮಾಣ, ಪ್ರತಿವಿಧಿಯೊಗ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ನೋಡಲು ಮಾತಿನ್ನು ಶ್ರೀ ಶಾರ್ವಾಹೀವರನೇ ಎಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಸ್ವಾಯಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳಿದಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದು, ಎರಡು, ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು, ಒಂಬತ್ತು, ಅರವತ್ತಾರು ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಪಕ್ಷಗಳ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಎಡೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ವಿವಿಧವುಮಿತ ಸ್ವರಪ್ರತಿ, ಅಂತರಪ್ರತಿ ಎಂಬ ಪ್ರತಿವಿಧಗಳಿರುವವನ್ನು ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಶ್ರೀ ಶಾರ್ವಾಹೀವರನು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರೀಕರಣಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿಯೇ ರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಗಳಿಗೆ ಗ್ರಾಮವು ಮಾತೃಕೆ(matrix)ಯಾಗುವುದನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಿ ಸ್ವಾಯಿಯನ್ನು ಮಾತೃಕೆಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಒಂಬತ್ತು ಪಕ್ಷಗಳ ವಿವರ್ತಿಯನ್ನು ಅವನ ಜಿಜ್ಞಾಸಾಗ್ರಾಮದ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲದೆ ಯೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಭಗವಾನ್ ಭರತಮುನಿ ಮತ್ತು ನಿಸ್ಸಾದ ಶಾರ್ವಾಹೀವರ ದ್ವಾವಿಂಶತಪ್ರತಿಯುಂಡನ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಭರತಮುನಿಯು ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಗ್ರಾಮವನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಪ್ರತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಪ್ರತಿಗಳಿಂದ. ಅವನ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಅಧಾರಸ್ವರವೇ ಮೊದಲಾದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತಿಯು ಸ್ವರಗತತ್ವ, ಅಂತರಗತತ್ವ, ಪ್ರತಿಯು ಸಂಸ್ಕಾರದ್ದಾದ, ಪದ್ಯ ಅಂತಿಮ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸ್ವಸಂಜ್ಞೆಯೆ ಹೊರಲಾದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನೂ ಮತ್ತು ಅಂತರ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರೂ ಮೊದಲಿಸಿದ ಅರ್ಥಾಂತರ, ಅರ್ಥಾಂತರವ್ಯ, ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಪಡೆಯಬೇಕೆಂದು ಮಾಡಲು ಭರತಮುನಿಯು ಹೇಳಿದ ಇದ್ದು ಪ್ರತಿಯು ಎಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ. ಈ ಸಂಖ್ಯೆ ಕೇವಲ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಿಳಿಸುವುದೇ ಹೊರತು ಪ್ರತಿವಿಧವುಕವಾದ ಯಾವ ತತ್ತ್ವವೂ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೂ ಎಡೆಗೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದಾಗಿ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಈತನ ಮಾತಿನಿಂದ ಹೊರದಿಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು ಪ್ರತಿಯು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನೂ ಕೇವಲ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದಾಗ ಅವು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಮವಾಗಿರುವುದೆಂದೇ ಮಾಡಲು

3. ನಾಡಸ್ಯಾ ನಪ್ರತಿ ಸ್ವರಗಾತಿಕಾಲದೈವತರ್ಹಿವ್ಯಂ ನೋದನ ಪ್ರಕರಣ

[illegible]

ಶ್ರೀಗಾಮುರಸಿ ಮಂತ್ರಸು ದ್ಯಾವೀಕತಿವಿಧೋ ಧ್ವನಿಃ | ೩೦

ಪಾರ್ಲಿಮೆಂಟ್‌ನು ಎಂದಿನಂತೆ ಉಪ್ಪು ಸ್ವಾಧೀನವು ಎರಡನೆಯ ಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಇದರ
ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಘೋಷಣೆ, ಆವಳಿಗಾಗಿ ರೈತರಿಗೊಂದು ಹೆಪ್ಪು, ಎನ್ನುವಾಗಿದೆ :

ತಸ್ಯ(: ನಾಪಸ್ಯ) ದ್ವಾ ವಿಶತರ್ಥಗದಾಃ ಪ್ರವಲಾಚ್ಯುತಯೋಯತಾಃ | 179

[illegible]

ಅಲ್ಲದೆ ಈ ವ್ಯಕ್ತಿಗತವೈಭವ್ಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಾದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲದೆಯೂ ಒಂದಿವ ಶ್ರುತಿ ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸೂಚಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಸಂಕಲನವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದ್ದು ಎಂದೂ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆಗ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಚಾತುಸ್ವಧವಾದದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷಿಸಲಾಗಬಹುದಾದ ಶ್ರುತದ ತ್ರಿವಿಧವಾದ ಅರ್ಥೈಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ವಾದಿಸಲಾಗಬಹುದಾದ ಅದೇ ವಾದಿಭಾವಗಳೂ ಲೋಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಚಾತುಸ್ವಧದಲ್ಲಿ ಏಕವಿಧವಾದದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಪದಮೂಲದೊಡನೆ ಶ್ರುತಿಯ ದೊರಕದಲ್ಲಿ, ಅರ್ಥೈಸುವುದಾದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಅಥವಾ ಶ್ರುತಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುವುದನ್ನೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದಲ್ಲಿ ಪುಟ್ಟಿದ ವೈದ್ಯಕೃತವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿಸಿ ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಹಾಗಾಗುತ್ತದೆ. ಚಾತುಸ್ವಧವಾದವು ಸ್ವರಾತ್ಮಕವು ಬೇಕೆಯಲ್ಲದುದಾಗುವ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ದ್ವಾವಿಧವಿಭಕ್ತಿವಸ್ತುವು ಆ ಬೇಕದೊಡೆಯದಾದುದು ಸ್ವರಾತ್ಮಕವು ಏಕಾದೇವವಾಗಿ ಸಮಗ್ರಸ್ವರದವದ್ದಾದುದು ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಎರಡಕ್ಕೂ ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಯಮನ್ನು ಗಣಪ್ಯವವಾದದ ಮೂಲದವ್ಯವೇನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡರೆ, — ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಸಹಜವಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಲೋಕದ್ವಿಸ್ತಧವಾದ ದೀತಿ, — ಆಗ ಶ್ರುತಿಯೊಡನೆಯೂ ಅಭಿನವಗುಣದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವೇನಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಸೈಲಕವು, ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರತ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಅಪ್ರಾಕಾರಗಳನ್ನು ಗಮನಪಡಿಸುತ್ತಿರುವಂತೆ, ಸ್ವಾಯಮುದ್ವಿವಸ್ಥೆಯಿಂದಲೇ ಇನ್ನೂ ಯಾವ ಸಂಖ್ಯೆಯೂ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಲಾರವು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಈ ಮಾತು ಇಷ್ಟು ಸಮ್ಯಕ್, ಇಷ್ಟು ಮಾನ್ಯತೆ. ಎಂದೇ ಅಭಿನವಗುಣವು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ :

ತನು ಸ್ಯಾನಿಟರೀನ ಪರ್ವತಪ್ಪಿ: ಕರ್ತೃಧಂ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಪಾಠಃ—ಸ್ವರಮಂಧಲಸ್ಯ ಸ್ವರಮೂರ್ತಸ್ಯ
ಸೇವಕಸ್ಯ ದ್ವಾವಿಂಶತ್ಪೇಠ ಸಿದ್ಧಿ: | ೩೦

198 *Ann. Entomol. Soc. Am.*, 1, 3, 8.

ಕಲ್ಪನಾಭವು ಈ ಎಲ್ಲಾ ಒಂಬತ್ತು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷವೇ ಅತ್ಯಂತ ಸಾಧುವಾದುದೆಂದು ವಾದಿಸಿ ಅದಕ್ಕೆ ಈ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ :

1. ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೈರದೇ ರೂಪ ಅನುರೂಪಗಳಿರುವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ.
2. ಸ್ವರಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುವ ಭೇದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸದೆ ಈ ಭೇದವನ್ನು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ.
3. ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳೇ ಪ್ರಪಂಚಾರ್ಥವಾಗಿ ಗುಣಭೇದವನ್ನು ಕೊಂಡಿ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಅರ್ಹತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಅವನ ಮಾತು ಹೀಗಿದೆ :

ಅತ ವಿನ ಮತಂಗಾದಿವರ್ತಿತಮ ನವಮ ಪಕ್ಷೇಮ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷವೇವ ರೂಪಾನುರೂಪಾತ್ಯಾ ಸಾಕ್ಷಾದನುಭೂಯಮಾನಪ್ರತಿಪಕ್ಷಭೇದಾನವತ್ಯವೇನಾಪ್ರತ್ಯಾ ಸಪ್ತಾನಾಮೇವ ಸ್ವರಾಗಾಂ ಗುಣಭಿನ್ಯಾಣಾಂ ವ್ಯವಹಾರೋಪಯೋಗಿತ್ವಸ್ಯೇಣೈ ಸಾರತಮಂ ಧ್ವೈತ್ಯ ಧೀಶಂಕೋ ವಿಜಯೋರ್ಧಾರ್ತಿಶಾಸಾಂ ತಾಸಾಂ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಚತುರ್ಥಾಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಮ ವಾಸ್ತವಾನುವೇದಾ ಪೂರ್ವೋಕ್ತರಾವಧಿಪ್ರಮೇಶನಪೂರ್ವಕಂ ಪಶ್ಯಾದಿಸಪ್ತಸ್ವರತ್ಯಾಸಂ ವಿವರ್ಧಾತಿ—ವೀಣಾದ್ವಯಂ ಇತ್ಯಾದಿನಾ |¹⁹⁹

ಇಪ್ಪತ್ತೈರದು ಪ್ರತಿಗಳ ಪಕ್ಷವು ಸಮಾಪ್ತ ಮಾನ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪನಾಭವು ಕೊಡುವ ಈ ಮೂರು ಕಾರಣಗಳು ಅಷ್ಟೇನೂ ಸಮರ್ಪಕವಲ್ಲವೆಂದು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯವಾಗಿ ರೂಪವೆಂದರೆ ನಾದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದು; ಅನುರೂಪವೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿದ ನಾದವೊಂದೇ ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಮತ್ತು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ನಾದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು. ಇದಕ್ಕೆ ನಾದವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ಸಹಭೃಂವನವೆಂದು (resonance) ಹೆಸರು. ಇದರಿಂದಲೇ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ರಕ್ತಿಮುಂಟಾಗುವುದು. ಮೇಲೆ (ಪು. 230-231) ಕಲ್ಪನಾಭವ ಉಪ್ಪತ್ತಿಮುದ್ದಿ ಅನುರೂಪ ವೆಂದರೆ ರಕ್ತಿಯೆಂದು ಈ ಕಾರಣವಿಂದಲೇ ಅರ್ಥಮಾಡಲಾಯಿತು. ಎಂದರೆ ಏಕರೂಪವಾದ ಒಂದೇ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆ (frequency) ಯನ್ನುಳ್ಳ ನಾದವು ರೂಪ; ಇದರಿಂದಲೇ ಅವರ್ತಗಳ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಸಂಕೀರ್ಣ-ಕಂಪನರೀತಿಯನ್ನೂ ರಕ್ತಿಯನ್ನೂ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದ್ದು ಸ್ವರ; ರೂಪವೇ ಪ್ರತಿ, ಅನುರೂಪವೇ ಸ್ವರ ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪನಾಭವು ಒಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ವಾಕ್ಯಾದೇವನೂ ಅಭವವಗುಪ್ತವೂ ಪ್ರತಿಗೂ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಹೇಳಿರುವ ಅಕ್ಷರಗಳಿಗಿಂತ ಇದು ಅತ್ಯಂತ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವಾದುದರಿಂದ ಈ ಮಾತನ್ನಾಗಲಿ ಕಾರಣವನ್ನಾಗಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಲಾಗದು. ಪ್ರತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಿರಿಸಲಾಗುವುದು.

ಎರಡನೆಯವಾಗಿ, ಪ್ರತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿದೆ; ಇದನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದ ಆರು ಮತಗಳೂ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ, ಇದು ಒಪ್ಪಿದೆ; ಆದುದರಿಂದ ಈ ಮಾತನ್ನು ಸ್ವೀಕಾರಾರ್ಹ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಕಲ್ಪನಾಭವು ಅಡಿದಿದ್ದಾನೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಆರು ಪಕ್ಷಗಳು ಪ್ರತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವೇ ಒಪ್ಪದ ಪ್ರವೃತ್ತಿವಾಗಿದೆ. ಅದನ್ನು ಈ ಒಂಬತ್ತು ಪಕ್ಷಗಳ ವಿವೇಚನೆಯ ಉಪಸಂಹಾರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಅದರತ್ತಾರು ಪ್ರತಿಗಳು, ಅನಂತಪ್ರತಿಗಳು—ಈ ಪಕ್ಷಗಳಿಗೂ ಇವರು ಹೇಳುವ ಕಾರಣವು ಸಾಧಾರಣವಾಗುವುದರಿಂದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಪ್ರತಿಪಕ್ಷವೇ ಇದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೀತು ಇಲ್ಲ.

¹⁹⁹ ಕಲ್ಪನಾಭ, ೪೨, ಗ್ರಂ., ಪು. 73.

ಮೂರನೆಯದಾಗಿ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವು ಸ್ವಾಸಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಅಪ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದೇ ವಿಳಾಸದವರು ಮಂತ್ರ ತಾರ ಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಗುಣಭೇದದಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ; ಇವುಗಳಿಗೆ ಭಿನ್ನವ್ಯವಹಾರವು ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ; ಅವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು, ಅನಂತಶ್ರುತಿಗಳು ಮುಂತಾದ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಅನಾವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ; ಆದುದರಿಂದ ಅವು ತ್ಯಾಜ್ಯಗಳು, ಎಂದು ಕಕ್ಷಿನೀಭವ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ. ಇದೂ ಸದಯಾದ ಮಾತು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿ, ಅನಂತಶ್ರುತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಸ್ವರದ ಅಪ್ಪತ್ತಿಗುಣಶ್ವೇತನೂ ಬಾಳೆಯಲ್ಲ. ಈ ಪಕ್ಷಗಳಾದರೂ ಒಪ್ಪುವುದು ವಿಳಾಸದವರನ್ನೇ, ಇಪ್ಪತ್ತಿಯು ಮುಂತಾದವನ್ನಲ್ಲ. ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವು ನಾದಗುಣವು ಸ್ವಾಸಾಂತರದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದೆಂಬ ಮುಖ್ಯ ನಾದವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು (ಫ. 192, 196) ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷಗಳು ಲೆಕ್ಕಿಸಿ ಈ ರೀತಿಯ ನಾದಗುಣಭಿನ್ನತೆಗೂ, ಅವಶೇಷಗೂ ಕಾರಣವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಭಿನ್ನಗಳೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುವುದು ಸಾಧುವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

3. ಶ್ರುತಿಗಳು ಅವತ್ತಾರು

ಶ್ರುತಿಗಳು ಅವತ್ತಾರುಂಟು ಪಕ್ಷವೂ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುವೇ. ಇದು ಮೊದಲು ನಮಗೆ ತಿಳಿಯುವುದು ಕೋಶಲಂಕಾರ; ಅವನಾದರೂ ತನ್ನ ಪುರಾಣವಾರ್ತೆಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಮಹಾವಿಷಯ; ಮತಂಗಳು ಕೋಶಲಂಕಾರವನ್ನು ಹೀಗೆ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ:

ಯಥಾ ಜಾತ ಕೋಶಲಂಕಾರಃ—

ದ್ವಾವಿಂಶತಿಂ ಶೇಷಮದಾಹರಂತಿ (ಶ್ರುತಿಃ) ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತಮಿಹಾದಶತ್ವಾಃ |

ಪರ್ವಪಕ್ಷಭಿನ್ನಾಃ ಏವ ಶೇಷದ್ ಅಸಾಮಾನ್ಯಮೇವ ಪ್ರಕಟಾದಯಂತಿ || ೧ ||

ಇಲ್ಲಿ 'ಭಿನ್ನಾಃ' ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಗುಣ, ಪ್ರಮಾಣ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಭಿನ್ನತೆಯು ವಿಪಕ್ಷಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವತ್ತಾರೂ ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿವೆ ಎಂಬ ಭ್ರಮೆಯನ್ನು ಕೆಲವು ಅಧುನಿಕ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಪ್ರಮೇಯದ ಮೇಲೆ ತೊಡಿಸಿ ಪ್ರಚಾರಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಭಾವನೆಗೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಎಡೆವೂ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಸಂಕೇತವು ಮುಖ್ಯವಾದುದೇ ಮತಂಗಳು ನೇಷಿತನ ಉಪ್ಪತ್ತಿಯ ನಂತರ ಇದುವೇ ಕೋಶಲಂಕಾರನೇಷಿತರ ವಿದ್ವಾಂಸ ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಖರೆಯುತ್ತಾನೆ:

ಇದಾನ್ವೇಷ ಪರ್ವಪಕ್ಷಭೇದಭಿನ್ನಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಕಥ್ಯಂತೇ | ಮಂದ(=ಮಂತ್ರ)ಮಧ್ಯಮಪ್ರಾಚೀನಾಃ ಉದೇಶಂಕರಿತವ್ಯ ಪ್ರಮಾ ಸ್ವಾಭೇದಾಪ್ರತ್ಯೇಕಂ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಪ್ರಕಾರತಯಾ ಭಿನ್ನಮಾಭೇದಾ ಶ್ರುತಯೋ ಹಿ ಪರ್ವಪಕ್ಷಭೇದಭಿನ್ನಾ ಭವಂತೀತಿ ಶೇಷವತ್ಯಂತೇ | ೨ ||

ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದಲ್ಲಿ 'ಹಿ' ಎಂಬ ನಿವಾತದ ತಕ್ರಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಸಂಕೇತವಾದರೂ, ಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಗಳಿಗೆವೇ ಅವನ್ನು ಮತಂಗಮುಖ್ಯವೂ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಎದೆ, ಗಂಟಲು, ತಲೆಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಸ್ವಾನಗಳನ್ನ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈರೂ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಒಟ್ಟು ಅವತ್ತಾರು ಭೇದಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಕೆಲವರು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ, ಎಂಬುದು ಈ ಮಾತಿನ ಅರ್ಥ. ಈ ಮಾತು ಬಾಲ್ಯದೇವನಿಗೂ ಸಮ್ಯಕ್ವಾದವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಅವನೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟತ್ವೇದವಂತೆ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಆದವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ಏವಂ ಕಂಠೇ ತಥಾ ಶಿರೋ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಧಿವಂತಿಮಾತಾ | ೩೩

ಅದರೆ ಕಲ್ಪಿಸಾಧನು 'ಏವಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಧ್ಯವ್ಯ ಸಾಮ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಪ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಸಂಗತವೆಂದು ಏನಿಗೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾಯಂಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗಲೇ ಶ್ರೀ ಬಾಲ್ಯದೇವನು ಮೂರು ಸ್ವಾಯಂಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳು ಉತ್ಪದೋತ್ತರವಾಗಿ ದ್ವಿಗುಣವಾಗುವುದನ್ನೂ ಹೇಳಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅದುವರಿಂದ ಸ್ವಾಯಂಯು ಒಳಗೊಂಡ ದ್ರವ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಹೀಗೆಯೇ ಉತ್ಪದೋತ್ತರವಾಗಿ ದ್ವಿಗುಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನೇ ಹಾಗೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಸ್ವಾಯಂಯಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟತ್ವೇದವು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿ, ಸಪ್ತಮದೊಂದು ಹೇಳಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಇತರ ಸ್ವಾಯಂಗಳೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಧ್ಯವ್ಯ ಸಾಮ್ಯಗಳೆಂದು ಪರಿ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಹಾಗೆ ಮಾಡದೆ ಕಂಠದಲ್ಲಿಯೂ ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇಷ್ಟತ್ವೇದವು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿನ ವಿಶೇಷವಾದ ಅಭಿಮತವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಇಷ್ಟವಿದ್ದರೆ ಅವನ ಈ ಮಾತು ನಿರರ್ಥಕವೂ ಪುನರುಕ್ತಿಯೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀಮತ್ ಬಾಲ್ಯದೇವನ ಲಿಖಣಿ ಎಂಬಿಗೂ ಗುರುಬಾಣ್ಣಿ. ಅವನಿಂದ ಏವಂ ಎನ್ನುವ ಮಾತಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದುದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಾಧ್ಯವ್ಯ ಸಾಮ್ಯಗಳೆಲ್ಲವು. ಇವುಗಳನ್ನು ಮೂಲಗ್ರಂಥಕಾರನು ಎತ್ತಿಯೂ ಸೂಚಿಸಿ ಸಹ ಇಲ್ಲ. ಹೃದಯಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲಾಗಿರುವ ಇಷ್ಟತ್ವೇದವು ಸಾಧಿಸಿಕೊಂಡಂತೆಯೇ ಕಂಠಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟತ್ವೇದವು ಸಾಧಿಸಲೇ, ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟತ್ವೇದವು ಸಾಧಿಸಲೇ; ಹೃದಯಸ್ಥಾನದ ಇಷ್ಟತ್ವೇದದಲ್ಲಿ ಮಾತುತಾಪತಿಯಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಉಚ್ಚ-ಉಚ್ಚ ತರ ಭಾಷದಲ್ಲಿ ಸಾವಧಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವವೆಯೇ (ಏವಂ=ಹಾಗೆಯೇ) ಕಂಠದ ಇಷ್ಟತ್ವೇದವು ಸಾಧಿಸಲೇಯೂ ಮಾತುತಾಪತಿಯಿಂದ ಮಧ್ಯಸ್ವಾಯಂಯು ಇಷ್ಟತ್ವೇದವು ಶ್ರುತಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ; ಶಿರಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇಷ್ಟತ್ವೇದವು ಸಾಧಿಸಲೇಯೂ ಮಾತುತಾಪತಿಯಿಂದ ತಾಪಸ್ವಾಯಂಯು ಇಷ್ಟತ್ವೇದವು ಶ್ರುತಿಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಬಾಲ್ಯದೇವನ ಅಭಿಮತ. 'ಏವಂ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೈರಙ್ಗೀಕರಣವಾದಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಕಂಠ, ಶಿರಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಧಿಸಲೇಯೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದಲ್ಲದೆ ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲೂ ಏಕಸ್ವಾಯಂವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಶ್ರುತಿಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆಯಾಗಿವೆಯೆಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಏಕತ್ವತೆಯನ್ನು ಅವನು ವಿವರಿಸಲೇ; ಭವತ, ಮಮತ, ಅಭಿಮತ-ಗುಪ್ತಾದಿಗಳ ಪಂಪವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಕೋಪಲ, ಜಗದೇವಪಂಜರಾದ ಯೋಗದೇವತೆ ಸಾಧಿಸಲೇಯೂ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು^{೨೩} ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ; ಹಾಗೂ ಅವರಿಗಿಂತ ವಿವರವನ್ನು ಇನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಮೂರು ಸ್ವಾಯಂಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಭಾವತೀಯ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯವು ಏಕೆ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದೆ (ಪು. 195-196). ಅದುವರಿಂದ ಆದವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿಯೇ ಅಭ್ಯುಕ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಪದವುರ ಏಕಗುಣಿಯನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು ಒಂದಿನವರಿಂದ ಉಪರಿಸುವಿ ಸಾಧ್ಯವೇವನು ಅವುಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗಿರತಕ್ಕದ್ದು ಒತ್ತಿ ಹೇಳಲು ಅವನತ್ತಾರಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಇವನ್ನು ಮೂವಿನ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಹಾಗಾದರೆ ಆದವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟು ಬಾಲ್ಯದೇವನು ಏಕೆ ಇಷ್ಟತ್ವೇದಕ್ಕೆ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದನೆಯೆ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ

ಸ್ವರೋಚ್ಚಾರವಿರುವ ಸಮ್ಯಕ್ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಗೆ (homophony) ಒಂದು ಸಲಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಾಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸಾಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಅವರ ಅವಾಂತರ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಗುರುತಿಸಲು ಈ ಅಪ್ಪತ್ತಿರಬಹುದು. ಶ್ರುತಿಗಳ ಜೊತೆಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ವರವು ಸ್ವಾನಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುವ ಅಪ್ಪತ್ತಿಯನ್ನಾಗಲೀ ಗುಣಭಿನ್ನತೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಗುರುತಿಸಿ ಹೇಳಲು ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇವು ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ. ಅದುವರಿಂದಲೇ ಅವರತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದರೂ ಶಾರ್ಙ್ಗವೇವನು ಒಂದು ಸ್ವಾಯಾಮ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಮೂಲಪ್ರವೃತ್ತಿಯೆಂಬ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಾಮಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟು ವಿಸ್ತಾರವೆಂದೂ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದುದರಿಂದ ಅವರತ್ತಾರಕ್ಕೂ ಜೊತೆಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ.

ಹೀಗೆ 'ವಿವಂ' ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪತ್ತಿವಶವೆಂಬ ಗುಣವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಕಲ್ಪನಾಭಸು ಅವರತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ:

ದ್ವಾವಂತಕಿಮ್ನಾತಿವಕ್ತೇ ದ್ವಾವಂತಕಿಃ ಶ್ರುತಯಃ ವಿವ ಮಂಪ್ರಸ್ವಾಃ ಸ್ವಾನಾಂತರೋದೇಶಿ ದ್ವಿಗುಣದ್ವಿಗುಣಾಃ ಪ್ರೀನಾಂತರೋದೇಶಿ ಅತಿ | ಪರ್ವಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ತತಿವಕ್ತೇ ತು ತಾವತ್ಯ ವಿವ ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವಾಪ್ರತೀಯೇ ಜ್ಞಾನಾವ್ಯುಕ್ತಾಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಭಿನ್ನಾ ಅತಿ ಚ ವೈವಿಧ್ಯಮ್ನಾ | ತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾಪ್ಪತ್ತಿಪಕ್ಷೋಕ್ತಾಃ ಪದ್ಧಾ ದ್ವಿಗುಣಮು ಸ್ವರಾಗವಾವ್ಯುಕ್ತಾಃ ಭಾವಾನ್ಯಪ್ಪಾಪ್ರಾಪ್ತಶ್ರುತಮೇಶಸ್ವರಾಃ ಪೃಥಗ್ ವೈವಿಧ್ಯಭಾವೋ ಭವೇಯುಃ | ನೈವ ತತ್ಕಾ ವ್ಯಮಾರಾಃ |¹⁰⁰

ಹೀಗೆ ಅವರತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳ ಮತವು ಅನಾವ್ಯುಕ್ತಿ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಗ್ರಹಿಸಿದೆಯೆಂದು ಅವನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಾರ್ಙ್ಗವೇವನ 'ವಿವಂ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಅಪ್ಪತ್ತಿವಶವನ್ನೂ ಗುಣಭಿನ್ನತೆಯನ್ನೂ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಅನ್ವಯ ಮಾಡಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಸೂಚಿಸಬಹುದು: ಭರತ, ಪತ್ತಿಲ ಮುಂತಾದವರು ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತೆ ಶಾರ್ಙ್ಗವೇವನೂ ವಿಳಾಸ ಸ್ವರಗಳನ್ನೇ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ. ಅವರು ಸ್ವಾಯಂಭೇದದಿಂದ ಉತ್ಪದೋತ್ತರವಾಗಿ ದ್ವಿಗುಣವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಅವನು ವಿವಕ್ಷಿಸಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಅವರೂ ಸಹ ವಿಳಾಸ ಸ್ವರಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಪ್ಪತ್ತಿವಶವನ್ನೇ ಬೋಧಿಸಲು ಅವನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ದ್ವಿಗುಣವನ್ನುವುದು ಅಪ್ಪತ್ತಿವಶವು ಮತ್ತೇನು? 2, 4, 8, 16 ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಉತ್ಪದೋತ್ತರವಾಗಿ ದ್ವಿಗುಣವಾಗುತ್ತಿರುವ ವಸ್ತುವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪತ್ತಿವಶವು ಇದ್ದರೂ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿ ತನ್ನೂಲಕ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ಪತ್ತಿವಶವೂ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆಯೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ರಸಾಯನಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಮೂಲಭೂತಗಳನ್ನು ಮೂಲಾಂಶವು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಿ (Periodic Law)ವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಸಮಾಡಿದವರೂ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಸೀರಿಸ್ (Series)ಯನ್ನು ಅಧ್ಯಾಸಮಾಡಿದವರೂ ಸ್ವರದ ಈ ಸ್ವಭಾವವನ್ನೇ ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಸಿದರು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಲ್ಪನಾಭಸು ಬೇಳೆಮಂತೆ ಮಂಪ್ರಸ್ವಾಯಿಯನ್ನೂ ವಿಳಾಸ ಸ್ವಾಯಿಯನ್ನೂ ವಿಳಾಸ-ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಗಳು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಅವ್ಯಕ್ತತೆಯೆಂಬ ಹುಟ್ಟುವುದು.

ಅಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಪನಾಭಸು ಮೂಲಗ್ರಂಥಕಾರನ ವಿವಕ್ಷೆಗೆ ವಿವೇಚಾರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಶಾರ್ಙ್ಗವೇವನ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇವೇ ಪ್ರಕರಣದ ಮೂಲಕೆಂದಿಲ್ಲದೆಯೇ ಬೋಧಕರಲ್ಲಿ ಶಾರ್ಙ್ಗವೇವನು ಸ್ವರಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವಾಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆಂದೇ ಸುಪ್ಪವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ:

ತೇ ಮಂಪ್ರಮಧ್ಯಶಾರಾಘ್ಯಸ್ವಾ ಸಭೇದಾತ್ ತ್ರಿಧಾ ಮತಾಃ |

ತ ವಿವ ವಿಶೃತಾವಸ್ವಾ ದ್ವಾದಶ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾಃ ||

'ತೇ' ಎಂದರೆ 'ಸ್ವರಾಃ' ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ.

3. ನಾದಸ್ವಾ ಸಮ್ಯಕ್ ಸ್ವರಜಾತಿಗಳುಳ್ಳ ವರ್ತಮಾನೋದೇಶ ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರತಿಭ್ಯಃ ಸ್ಯುಃ ಸ್ವರಾಃ ಪದ್ಧತಃ ಸ್ವರಗಾಂಧಾರಮದ್ಯಮಾಃ |
 ಪಂಚಮೋ ಭೈರವಶ್ಚಾಥ ನಿವಾದ ಇತಿ ಸಪ್ತ ತೇ |
 ತೇಷಾಂ ಸರಿಗಮಪಧನೀತ್ಯಪರಾ ಮತಾಃ |

ಎಂದು ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದ ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ 'ತೇ' ಎಂಬ ಪದ್ಧತ ಅನುಕ್ರಮ, ಉಪಕ್ರಮಗಳನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಇಲ್ಲಿ ಅವನು ಬೇಳುತಿಟ್ಟಾನೆ. ಇದೇ ವಿಳು ಸ್ವರಗಳು ಮಂತ್ರ, ಮಧ್ಯ, ತಾರಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಸ್ಥಾನಗಳ ಭೇದದಿಂದ, ಎಂದರೆ, ಈ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಗಳಾಗಿವೆಯೆಂದು ಗೋಚರಿಸುವುದರಿಂದ, ಅವು ಮೂರು ಬಗೆ. ಒಂದೇ ಹೆಸರಿನ ಸ್ವರವು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಅಷ್ಟಮುಖಾವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರಾವರ್ತನೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅದು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ವೈದೃತ್ಯವನ್ನೂ ಬೈತಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಸ್ವರವೆಂದೇ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ; ಒಂದೇ ನೀಚಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸಿದಂತಹ, ಆದರೆ ಬೇರೆಯಾದ ಸ್ವರ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ನಾಡವಿಜ್ಞಾನದ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ ಪ್ರಮೇಯವೊಂದನ್ನು ಶ್ರೀ ಶಾಖ್ಯಾದೇವನು ಇಲ್ಲಿ ಬೇಳುತಿಟ್ಟಾನೆ. ಸ್ವರ-ಪ್ರತಿಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಂಡ ವಿದೇಶನೆಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು. 'ಮಧ್ಯತಾರಸ್ವಾಃ ಚತುರ್ದಶಸ್ವರಾಃ ಪೃಥಗ್' ವ್ಯವೇಶಭಾವೋ ಭವೀಯುಃ | ನೈವ ತಥಾ ವ್ಯವಹಾರಃ |' ಎಂಬ ಕಲ್ಲಿನಾಥನ ಮಾತು ಮೂಲಗ್ರಂಥೀಶ್ವರಿಗೂ ನಾಡವಿಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಯೋಗ ಭರಿತಾಂಶಗಳಿಗೂ ವಿನೋದವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗದು.

ಮೇಲಿನ ಉದ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರಮಧ್ಯತಾರಗಳೆಂಬ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರಭೇದವನ್ನು ಸಿಂಹಿತಗೊಳಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮತಾ ಶಾಖ್ಯಾದೇವನು ಸೂತ್ರದೊಂದಿಂದ ಬಹುವಾದ ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಅಚಗಿಟ್ಟಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿರುವ ಒಂದೆರಡು ಮಾತ್ರ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ವಿಶ್ವರಶ್ಮೀಣಿಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದ ಸಂಗೀತದಂತಹ ಯಾವುದೇ ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರಿಸ್ಥಾಪನಾಸಿಂಹಾದ—ಅದೂ ಮಾನವ ಶಾರೀರ ಸಹಜವಾದ ಮುಕ್ತವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಪರಸ್ಪರವಾದ ಮಂತ್ರ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ತಾರಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಸ್ಥಾಯಿಗಳ ವಿಸ್ತಾರದ ಅಹೆ ಇದುವೆ—ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತವೆ; ವಾದೀತ್ಯರ್ಥತಾ ಪರಿಣಾಮವು ಅವರೂ ವಾಗುತ್ತದೆ; ಆದುದರಿಂದ ಈ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಮೀರಿದ ಅಪ್ಪತ್ತಿಹೆಸರಿಗೆ ಈ ವಿಧದ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯೂ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಇಲ್ಲ. ಎಂಬುದು ಒಂದು ಅರ್ಥ. ಇದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ವಿಷಯ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಈ ಮೂರು ಸ್ಥಾಯಿಗಳನ್ನು ಅವನು 'ತೇ' ಎಂಬ ಟ್ಟದಿಂದ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಪ್ರವಿಷ್ಟವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಪ್ರಾರಂಭ—ಉಪಕ್ರಮ—ಉಪಸಂಹಾರಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ತೇ' ಎಂಬುದು ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಅಷ್ಟಯವಾಗುವುದಾದರೂ ನೈಋತ್ಯಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಒಂದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ದೊಡ್ಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮಾತಿಗೆ ಹಿಂದಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ದ್ವಾಪಿಂಶತಿಪ್ರತಿಗಳ ದೀಪ್ತಾದಿ ಐದು ಜಾತಿಗಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ದೇಗಿ-ವಿನೋದಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ, ಎಂಬುದನ್ನು ಗ್ರಂಥಕಾರನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ 'ತೇ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಸ್ವರಗಳು ಎಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಈ ಸ್ವರಗಳ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಅಂತಿಮ ಪ್ರತಿಗಳಿಗೂ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗೆ ಪೂರ್ವಾಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ ಬೇಡುಗೊಡ ಇತರ ಪ್ರತಿಗಳಿಗೂ ಈ ಪ್ರವಿಷ್ಟವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ, ಸ್ವರವೊಂದು ಮಂತ್ರ, ಮಧ್ಯ, ತಾರಗಳೆಂಬ ಶ್ರಿಸ್ಥಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸ್ವರಗತಪ್ರತಿಯೂ, ಇವಕ್ಕೆ ಅಪ್ಪತ್ಯಕ್ಷ ಬೇಡುಗೊಡ ಉಳಿದ ಅಂತರಪ್ರತಿಗಳೂ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ವೇರಿದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಹಿಂದೆಂದೇ

೩. ನಾಡಸ್ವಾ ನಮ್ರತಿಸ್ವರಜಾತಿಕುಲದೈವತಹಿಪ್ತಂದೋದಿನ ಪ್ರಕರಣ

ಮಾತಿವಿಂದ ವಿಧ್ಯಾವಸುವಿನ ಶ್ರುತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಿಧ್ಯ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ, 'ಕೇಚಿತಾಸ್ತಾ ನಶ್ವರಯೋಗಾಃ' ತ್ರಿವಿಧಂ ಶ್ರುತಿಂ ಶ್ರುತಿಪ್ರದ್ಯಂತೇ: ¹ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಿಧ್ಯ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ಒಪ್ಪ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗೆ ಅತರ ಅಂತಿಮಪ್ರತಿಯು ಶ್ರುತ್ಯಕ್ಷರತೆಯು, ಉಳಿದ ಹಿಂದಿನವುಗಳ ಪೂರ್ವಾಭಿಲಾಷೆಯಿಂದ ಬೇಕುಗಳು ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೇ ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದಿಷ್ಟಾ ನಶ್ವೇ: ² ಅದುವರಿಂದ ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನು ಶ್ರುತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಿಧ್ಯಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನದ ಅಶ್ವೇಷವನ್ನಿತ್ತಿ ³ ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ ⁴ (ಪು. 291.292) ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಅಥಾಶ್ವೇ ವಿವೇಚ್ಯವಾದುದುಮನ್ನೇ ಬೇಕೆಂತಾಯಿತು; ಏಕೆಂದರೆ ಅದರ ಅಶ್ವೇಷದ ಸಾರವು 'ಮಂದ್ರಮಧ್ಯಮತಾರಸ್ವಾನೇಷ್ವತಿ ತಾ ವಿವೇಶಾಃ ಶ್ರುತಯಶ್ಚ ಹಿವಾಮಾ ಸ್ವರಾಃ, ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾಪಾಃ' ಭೇದಸ್ವಾಸಿದ್ಧಿ: ⁵ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿದೆ. ಸ್ವರಗಳ, ಅದುವರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಬೇಕುಗಳಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ, ಶ್ರೇಷ್ಠವಿಧ್ಯಮತ್ತು ಸ್ವಾನಶ್ವರಯದಲ್ಲಿ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಬೇಕೆಂದುದರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಭಿಜ್ಞಾನದ ವಾದ ಅಶ್ವೇಷದಿಗೆ ಅಶ್ವೇಷವೇ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ನಿರ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಅಪ್ಪತ್ತೆರನು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಬೇಕೆಂದುದಿಂದ ಅವನು ಅದೊಂದನ್ನೇ ಬೇಕೆ ಇತರ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿದು, ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಮಾಡಿ ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕೆಂಬ ಉತ್ಸಾಹವನ್ನು ತೋರುವುದರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇಬ್ಬರು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಯಶಸ್ವಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ; ಮೂಲ ಗ್ರಂಥಕಾರನ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿನ ಸೂಚಿತ್ವಭಾಗವನ್ನೂ, ಧ್ವನಿಭಾಗವನ್ನೂ, ಅಂತರ್ಗತವನ್ನೂ ತಿಳಿದು ವಿವರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿಫಲರಾಗಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ, ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆಯಾಗಿ ಮೇಲೆ ಬೇಕದ ಎಲ್ಲಾ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಮಾಡಿದಂಥ, ಸೂಚಿಸಿಯಿಂದ, ಇಂತಿಂಥದ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ, ಬೇಕೆಯೂ ಇದ್ದಾನೆ. ಅದುವರಿಂದಲೇ ಈ ಎಲ್ಲ ಪಕ್ಷಗಳ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿಯೇ ಮಾಡಬೇಕಾಯಿತು; ಇವು ಹೆತ್ತವರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಮತಂಗ ನಾಗರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನಾಗರೀ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬೇಕುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆಯಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಮತಂಗನು ನೇರವಾದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಬೇಕೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಸರಿ, ಇದು ತಪ್ಪು, ಇದು ಗೃಹ್ಯವಾದುದು, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಬೇಕುತ್ತಿದ್ದನು. ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾದಿ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಬೇಕುಮಾಡಿ ಹೀಗೆ ಅವನು ಮಾಡಿಯೂ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮುಂದೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು. ಮೂರ್ಛಾಪಾಪಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ ಮುಂತಾದ ಇತರ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ಹೀಗೆಯೇ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ; ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಧ್ವನಿಯಂತರಾಶ್ರುತಿ, ನೈರಂತರತ್ವ ಇತ್ಯಾದಿ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಮತಂಗಮುನಿಯ ವಿಚಾರವಿವರವನ್ನೂ, ಮೇಲೆ ಬೇಕದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾವಸುವಿನ 'ಶ್ರುತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಿಧ್ಯಪಕ್ಷವನ್ನೂ, ಶ್ರುತಿಶ್ರೇಷ್ಠವಿಧ್ಯವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿ, ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ವಾತ ಪಿತ್ತ ಕಫ ಪನ್ನಿವಾಗುಗಳಿಂದ ಮಿಕ್ಕಿದ ಬಾಳಿರಲುಗಳನ್ನೂ ಅದುವರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದರೂ ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣ, ಲಕ್ಷಣ, ಗುಣ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಬೇಕುಗಳಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬೇಕಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯ ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯ ವನ್ನು ಅವಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಬೇಕಿದ್ದಾನೆಂದು ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ; ಮೇಲಿನ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಸ್ವರಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಅವನು ಒಪ್ಪಿ ಉದ್ಭವಸ್ವಾನಶ್ವರವಿಧಿಯ ಸ್ವರದ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಬೇಕುಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ದ್ದಿ., ಶ್ರೀ, ಚತುಃಪ್ರತಿಕ ಸ್ವರಗಳನ್ನೇ ಅವನೂ ಬೇಕುಬಿಡುವುದಿಲ್ಲ ನವಪ್ರತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಬೇಕೆಂತಾಯಿತು. ಇಪ್ಪತ್ತೆರನು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನಂತೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿಯೇ ಬೇಕಿದ್ದಾನೆ. ಅವೆತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಕಟ ವಾಗಿಯೇ ಬೇಗೆ ಬೇಕಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ತೋರಿಸಿದೆ.

ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷಗಳೂ ಪಲಿ ಪನ್ನಿ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷಗಳೂ ಇರುವ ಮುಖ್ಯ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೆಂದರೆ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿ ಪಕ್ಷವು ಸ್ವಾಯಿಯನ್ನು, ತನ್ನೊಲಕ ಸ್ವಶಾರ್ಙ್ಗವನ್ನು, ಅಥವಾ ಪ್ರಮೇಯವಾಗಿ ಬಳಸಿದರೆ ಪಲಿ ಪನ್ನಿ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವು

3. ಛಾಂದಸ್ಸು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಿಕಾಲದೈವತವರ್ಗಕ್ಕೊಂದೊಂದೇ ಪುಕರಣ

ಸಂಗ್ರಹೋಪಯುಕ್ತವಾದ ಇದೇ ನಾಮವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೇ ಮೂರು ಸ್ಥಾಯಿಗಳೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಿ ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಅರವತ್ತಾರು ಪುಟಗಳೂ, ಗುಣದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದರೂ, ಅವ್ಯಕ್ತವಸ್ತುವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅಧಾರ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯನ್ನು ಬಳಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಾತನಾಡುವರೆ ಆವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಯಿಯ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ (ಪು. 191, 195-196) ನೋಟಿಸಿ ಅಗಿದೆ.

ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪಕ್ಷವು ಉಳಿದ ಮತಗಳಿಗಿಂತ ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವೇನಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯ ಧ್ವಜ್ಯಂತರಾಪ್ರತಿ ಮತ್ತೂ ಸೈರಂತರ್ಯಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪುವುದರಿಂದ ನಾವರ ಅಖಂಡತೆಯನ್ನೂ ಅದುದರಿಂದ ಮತಂಗನ ವಿಕಲ್ಪತವಾದನನ್ನೂ ಅದು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಈ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅದು ಸ್ವರದ ದ್ವಿ-, ತ್ರಿ-, ಚತುಶ್ಶ್ರುತಿ ಪಕ್ಷ್ಯಯುಕ್ತರೂಪಗಳನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಇದು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ವಿವಾದವುಂಟಾದ ಸ್ವರಗತಶ್ರುತಿ, ಅಂತರಗತಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ವಿಭಾಗವನ್ನೂ, ಸ್ವಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಅವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ತ್ರಿವಿಧ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಅವ್ಯಕ್ತವಸ್ತುವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಸ್ವರದ (ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ) ತ್ರಿವಿಧ ಉದ್ಭಾವವನ್ನೂ ಅದುದರಿಂದ ನವವಿಧಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಅದು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ವ್ಯಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಅದು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸುಸ್ಪಷ್ಟವೇ ಆಗಿದೆ.

ತ್ರಿವಿಧಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವನ್ನೂ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಒಪ್ಪಿಗೂಡಿಸಿ ಪರ್ತಿಪಕ್ಷ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಬೇಯೆಂದು ಬೇಕಾದರೂ ಧಾರ್ಮಿಕವೆಂಬುದು. ತ್ರಿವಿಧಶ್ರುತಿಪಕ್ಷದಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಉದ್ಭಾವಸ್ವರೂಪದ ಅವ್ಯಕ್ತವಸ್ತುವನ್ನೂ ಸ್ವಾನಂತರದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನೂ ಬೇರೆ ಒಂದು ಸ್ಥಾಯಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಇಷ್ಟತೈದಂತಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಅವ್ಯಕ್ತಿಯಾದರೆ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಈ ಪಕ್ಷವು ವೈಚ್ಛಾನಿಕವಾಗಿದ್ದು ಗಾಢ-ಪ್ರಪಂಚಸರ್ವಸ್ವದ ಬೊತ್ತವನ್ನು ತನ್ನ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹೋಪಯೋಗಿಯಾದ ನಾಮಧ್ಯಮ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಇದರಲ್ಲಿ ರಕ್ತಿದ್ರವ್ಯವ್ಯಳ, ಹಂತಗಳನ್ನು ಎಂಬ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷವು ನಡೆಸುತ್ತದೆ.

೨. ಶ್ರುತಿಯು ಅನಂತವಾದುದು

ಇದೆಯಾದಾಗ, ಶ್ರುತಿಗಳು ಲೆಕ್ಕಿಸಲಾಗದವನ್ನು ಇವೆ ಎಂಬ ಬದು ಪ್ರಾಚೀನ ಮತವನ್ನು ಕೋರಲೂ ಇತರರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದುದನ್ನು ಮತಂಗನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.¹⁷ ಇವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ಅವನು ಬಹು ಸುಂದರವಾದ ದೋಲಕೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ : ಧ್ವನಿಶೀಪಗಳು ಆಕಾರದ ಒಪ್ಪರದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೇ ಎಂದು ಲೆಕ್ಕವಾದಿರೇ ಬೇಕು ಆಗದೆ ಅನಂತವಾಗಿದುಂಟೆಯೇ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಅನಂತವೇ. ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಬದುಗಾರೆಯು ಬದುಕುತ್ತಿರಲಾಗಿ ಅತ್ತ ಅತ್ತ ಎನಿದಾದರೆ ಜಲರಾಶಿಯಲ್ಲಿ, ಸಮುದ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಅಲೆಗಳ ಶ್ರೇಣಿಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಲು ಬೇರೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೇ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಹಾಗೆಯೇ ಇದ್ದೇ ಎಂದು ಎನಿಸಿ ಬೇಕು ಅನಾದ್ಯ :

ಅಧುನಾ ಶ್ರುತಿಸಾಹಸಾಸಂತ್ಯಂ ದರ್ಶಯಾಮಃ —

ಅಸಂತ್ಯಂ ತು ಶ್ರುತಿಸಾಂ ತು ದರ್ಶಯಂತಿ ವಿಪಕ್ಷಿತಃ |

ಯಥಾ ಧ್ವನಿವಿಶೇಷಾಣಾಮಾಸಂತ್ಯಂ ಗಗನೋದರೇ ||

ಉಚ್ಚೇದಪದಗೋದ್ದೇಗಜಲರಾಶಿಸಮುದ್ರವಾಃ |

ಕಿಯಂತಃ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೀ ನ ತರಂಗದರವರಾಃ ||¹⁸

202 ಮತಂಗ, ಉ. ಗ್ರಂ., 29, 30, ಪು. 7.

3. ನಾಮಸ್ಥಾನಶ್ರುತಿಸ್ವರೂಪತುಲ್ಯವ್ಯವಹಾರೋಪಯೋಗಸ ಪ್ರಕರಣ

ಕದ್ದಿನಾಥನು ಇದನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾ

ಅನಂತ್ಯಂ ಹಿ ಶ್ರುತೀಣಾಂ ಚ ಸೂಚಯಂತಿ ವಿವಕ್ಷಿತಃ |
ಯಥಾ ಧ್ವನಿವಿಶೇಷಾಣಾಮಾನಂತ್ಯಂ ಗಗನೋದರೇ ||
ಉತ್ತರಪದಸೋದ್ವೇಗಬಲದಾಶಿಸಮುದ್ಯವಾಃ |
ಇಯತ್ಪ್ರಾಂ ಪ್ರತಿಪದ್ಯಂತೇ ನ ಪರಂಪರಂಪರಾಃ || 19

ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಶಬ್ದಗಳಿವೆ. ಶಬ್ದವು ಆಕಾಶದ ಗುಡಾರೇ ಆಗಿರುವುದು ಸರಿಯಲ್ಲ, ಇವುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಮ್ಮೆಗೇ ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೆಲವು ಮಾತ್ರ ಕಿವಿಗೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಅನಂತ. ಹಾಗೆಯೇ ಬಿರುಗಾಳಿಗೆ ಸಿಕ್ಕಿದ ಸಮುದ್ರದ ಅಲೆಗಳನ್ನು ಎಣಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರವೃತ್ತವಾದ ಆಕಾಶಕ್ಕಾಗಲೀ ಜಲರಾಶಿಗಾಗಲೀ ಅನಂತ್ಯವನ್ನು ಬೇಳುತಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಗುಣಗಳಾದ, ಎಂದರೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಅಲೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಅನಂತ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಪರಿಮಿತದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಗುಣವನ್ನು ಇಯತ್ವದಿಂದ ಹೇಳಲಾಗದುದರಿಂದ ಅವರಿಮಿತವ್ಯವಸ್ಥೆ ತಿಳಿಯಲಾಗಿದೆ. ಅನಂತ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೀಗೆ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು : ಅನಂತ್ಯಾಕವಾದ, ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಉಪಗುಣ ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಮೀರಿದವನ್ನು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ (ಒ) ಎಂಬ ಬೃಹತ್ತ್ವವು ಒಂದು. ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅವರಿಮಿತವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದ್ವೈತಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗದಿರುವುದು ಇನ್ನೊಂದು. ಅಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕತ್ವವೂ ಏಕತ್ವವೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಭಾಸವಾಗುವ ಹಾಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಏಕತಾಲದಲ್ಲಿ ಮಹಂತನು ಹೇಳಿದ ಏಕತ್ವವೂ ಉಚಿತವರು ಹೇಳಿದ ಅನೇಕತ್ವವೂ ಭಾಸವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಶಬ್ದವು ಹುಟ್ಟಿರುವುದು, ಅಥವಾ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯದು ಎಂಬುದನ್ನು ಉಚ್ಚೇದ್ಯದಿಂದ ಅನಂತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಲಭ್ಯವು, ಇದು ಹೇಗೆ ಇವರಿ, ನೀರಿನ ಅಲೆಯು ಒಂದಾದ ಮೇಲೊಂದರಂತೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಉತ್ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಹುಟ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಇದೆಯಲ್ಲಿ ಪದವನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಶಬ್ದದ ಅಲೆಯೂ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ (ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿ) ತನ್ನನ್ನು ತಾನೇ ಉತ್ಪರೀಕ್ಷಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಉಜ್ಜುಂಬಿಸಿಕೊಂಡು ಇದೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯನ್ನು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ ; ನೀರು ಮತ್ತು ಗಾಳಿ, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ನೀರಿನ ಅಲೆಯೂ ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತಿಯಿಂದ ಶಬ್ದದ ಅಲೆಯೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ; ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಅನುಭವಮೋಕ್ಷಾದ ಭಟಿನೆಯು ಏಕೀಕರಣಗೊಳ್ಳುವೆ. ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಿಯೆಯು ಪರಂತರವಾಗಿ, ಅಮಂದವಾಗಿ, ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ—ಅದರೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿರುವಂತೆ, ಅನೇಕವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ ; ಇವುಗಳ ಅನುಭವವಾದರೂ ಏಕವಾದವಾಗಿ, ಅಮಂದವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಪೂರ್ಣ ಉಪಮಾನದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು.

ಈ ಶಬ್ದದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥ, ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳೆರಡನ್ನೂ ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು. ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದ, ಧ್ವನಿ, ಕೇಳಿಸಿದ್ದು ಎಂದಿಷ್ಟೇ ಅಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅನಂತ್ಯವು ಶ್ರುತಿಸಿದುದೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರ ಇವರಿಂದ ಸಂಗೀತವಾಸ್ತವ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನವೆನಿಸಿ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣ. ಆಂಶ, ಸ್ವರಾದಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಇಂತೆಯೇ ಇವು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಯಾವ ಆಂಶಗಳೂ ಸ್ವಾಯಿ ಮುಂತಾದ ಘಟಪ್ರಮಾಣಗಳ ಖಚಿತ ಸ್ವರೂಪಿಯೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ; ವಾಸ್ತವವಾದರ ಹಾಗೂ ಗಾಣಪತ್ಯವಾದರ ಸಾಮ್ಯಗಳಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಭೇದವೇ ಇಲ್ಲವೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಭರಣಿ ಎಂಬ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ಹೇಳುವ ವ್ಯಾಸಿನ್ನಿಲಕ್ಷಣಾದ ಎಂದರೆ ಧ್ವನೈಕತಾಶ್ರುತಿ, ನೈರಂತರಗಳನ್ನು

3. ಸಾಪ್ತಮ್ಯ ಸಪ್ತತಿವ್ವರಪಾತಿಕುಲಸ್ಯವತರ್ಕಾಚ್ಛಂಖೋದದ ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರತಿಗೆ ಬೀಳುವುದು ಎಂದು ಪಕ್ಷ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಮಾನವಶ್ರೋತ್ರೀಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ, ಸಮಗ್ರವಾದ ನಾವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇನ್ನ ಬಹು ದೊಡ್ಡ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಉತ್ಪ್ರೇಕ್ಷಿಸಿ ಅನಂತವೆಂದು ಬೀಳದೆ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯ ಅನುರಣನಗಳನ್ನೇ ಪ್ರತಿಗೇಂದಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಇವು ಅಸಂಖ್ಯಾತಗಳೇ. ಈ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಯು ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದುವ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಉಚ್ಛ್ರವೀಚಕ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವೆಂಬುದು ಅರ್ಥ. ಎರಡನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆಯೇ ಕೇವಲ ಪದಮಾಣುವಿನನ್ನು, ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಸಿಲುಕದವನ್ನು ಇಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣದ ನಾಡಾಂತರಗಳಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೆಂದು ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟರೆ—ಇದಕ್ಕೆ ಅಧಿಕವಗುಪ್ತವೆಂದೂ ಮತಾಂತರದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಮತಿಯುಂಟು¹⁰— ಇವುಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಬುಕ್ಕಾಭ್ಯವೆಂದೂ ಇವು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಪರಿಮಿತ ವೆಂದೂ ಸಂಬಂಧವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಬಿಂದುವಿಗೆ ಉದ್ದ ಅಗಲಗಳಿಲ್ಲ, ಅಸ್ತಿತ್ವವಾಕ್ಯವಿದೆ ಎಂದು ರೀತಾಗಣಿತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಬೀಳಿ, ಯಾವುವಾದರೊಂದು ಸರಳ ಅಥವಾ ವಕ್ರ ರೇಖೆಯಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಬಿಂದುಗಳಿವೆ, ಎಂದಂತಿದೆ, ಈ ಪಕ್ಷ ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರಪ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನೇ (ನೋಡಿ ಅನೀಕರಣಿ); ಆದರೆ ಪ್ರಸರೇಖಾವಿನಂತಹ ಬಿಸಿಲುಕೋಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಭೂಕವ ಕವನವು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ—ಇವು ಎಷ್ಟು ಸೇರಿ ಎಂದು ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಎರಡು ಬೀಳಲಾರದೆ ಸಾಧ್ಯ? ಅದುವೇಂದರೆ ಪ್ರತಿಯು ಅನಂತವಾದುದು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗೆ ಮೊದಲ ಅರ್ಧವನ್ನೇ ದೊರಡಿಸಿದಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಾವವಿಜ್ಞಾನವೂ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಹತ್ತೆಂದರೆ ಶ್ರವಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಸ್ವರಮೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಏಕೂರ ನಲವತ್ತೈತುತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದೆಂಬುದು ಪ್ರಯೋಗಸಿದ್ಧ ಸತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಭೃಗುನೈಲಕ್ಷಣವೇ ಗೋಚರಿಸದವು, ಅತ್ಯಲ್ಪಪ್ರಮಾಣ ಗಳಲ್ಲಿ ತಂತಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಮಾಡುವುದೂ ಸಡಿಲಮಾಡುವುದೂ ಸಾಧ್ಯವಿರಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಶ್ರೋತ್ರಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಇಂತಹ ಕನಿಷ್ಠವಿಂತಿಯೊಂದು ಉಂಟು. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವರದ ಅಗಲ(tonal width)ವೆಂದು ನಾವವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆ. ಶ್ರೋತ್ರಗ್ರಹಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಈ ಕನಿಷ್ಠ ವಿಂತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾಪರಣಮ (ಘ. 196), ಸ್ವರದ ಉದ್ಭವಗಾಮಾಪ್ತ (formant formation: ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಿದೆ) ಮೊದಲಾದ ಸೂಕ್ಷ್ಮತೀ-ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವತ್ವಗಳನ್ನು ಕೇವಲ ತಮ್ಮ ಅವಧಾನದಿಂದಲೇ, ಏಕಾಗ್ರವಾದ ತಮ್ಮನಿಂದಲೇ, ಸ್ಥೂಲವಾದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಬೀಳದ ವಸ್ತು ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಪ್ರತಿಗಳಿ ಅನಂತವೆಂದರೆ ಅವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಅದು ಸತ್ಯವೇ; ಅದಕ್ಕೆ ಆಶ್ಚರ್ಯವೇಕಾಗಲ್ಲ.

ಪ್ರಸರೇಖಾವಿನಂತವ ಪ್ರತಿಯೆಂದಾದ ಅನಂತವನ್ನು ಕಕ್ಷಿಣಾಧನು ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು ತಪ್ಪೇ:

ಅನ್ಯೂ ಪಕ್ಷ: ರಣಾನಾನುರಣನಾತ್ಯರಯೋಃ ಪ್ರತಿಸ್ಪರಯೋರ್ಭೇದಾಂಗೀಕಾರೇ ಸ್ವನುರಣಪರದಾಪಾಣಾ. ಮುಖ್ಯಭೂತಾಂ ಪ್ರತಿತ್ವಸಾಧಾರಣೋಭಯೋಪಾಹುಮು ವೀಚೀತರಂಗಸ್ಥಾಯೀನೋತ್ಪ್ರದ್ಯಮಾನಾಣಾಂ ತೀಚಾ-ಮಂತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗಶ್ಚಲನಯಾ ಪ್ರತಿತ್ವಸ್ವಪಯೋಭೂತಧ್ವನಿಮಹುತ್ವವನಕ್ಷಯಾ ಜನಕತ್ಯಂ ದರ್ಶಿತಮ್ |¹¹

ಹೀಗೆ ರಣವನ್ನು ಪ್ರತಿಯೆಂದೂ ಅನುರಣನವನ್ನು ಸ್ವರವೆಂದೂ ಅವನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮುಖ್ಯಸಂಭಾಷಣದ ಪ್ರಥಮಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವ ಶಬ್ದವು ರಣವ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವರತ್ವವಿಲ್ಲ, ಗಾಳನ್ನುವಹಾರವಿಲ್ಲ. ದ್ವಿತೀಯ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಇದರ ಗುಣವಾದ ಅನುರಣನವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಸ್ವರವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದು. ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಹುಟ್ಟುವಳೊಡನೆ ಗುಣಗಳೂ ಅವರೊಡನೆಯೇ ಹುಟ್ಟುವುದು, ಈ ಪ್ರಥಮಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅದು ಗುಣ ವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಇರುವುದೆಂದೂ, ದ್ವಿತೀಯಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗುಣಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದೆಂದೂ ತಾರ್ಕಿಕರು ಉಪಯೋಗ

3. ನಾವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರತಿಸ್ಪರಣಾಂತರಬದ್ಧವರ್ತಮಾನೋರಣ ಪ್ರಕರಣ

ಗಿಸುವ ವಾದಕ್ರಮವನ್ನು ಇದು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯ ಅನುರಣನಗಳು ವಿಚಿತ್ರರಂಗಸ್ವಾಯವ್ಯವಿರುತ್ತವೆ. ಎಂದರೆ ಅಲೆಗಳು ಒಂದಾದನೋಬೊಂದಂತೆ ಎದೆಯದಂತೆ (ಎಂದರೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ) ಹುಟ್ಟಿಬರುತ್ತಿರುವಂತೆ ರೋನಾತ್ಮಕವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಅಲೆಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ವಸ್ತು ಸಂಭಾಷಣಮಾತ್ರವೆಂದೂ ಅನುರೋನಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವರವು ಅಲೆಗಳೆಂದೂ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವರಂತಸ್ವರವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ಧ್ವನಂತರಾಶ್ರುತಿಯಲ್ಲ. ಅದರ ಸ್ವರಶ್ರುತಿ ಶ್ರುತಿಯ ಧ್ವನಂತರಾಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರಂತಸ್ವರ, ಸ್ವರಗತಸ್ವರ, ರಕ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗಲೂ ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಸ್ವರಶ್ರುತಿ ಧ್ವನಂತರಾಶ್ರುತಿಯು ಅಭಾವದಿಂದ ಬಾಧೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅನುರಣನವೊಂದೇ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರಶ್ರುತಿ ಹೇತು. ಅನುರಣನವೆಂದರೆ ಸ್ವರದ ಒಡನೆಯೇ ಸಹಸ್ವರವೆಂಬುದು ಅನುಸಾರವೆಂಬುದು ಆಗಿ ಹುಟ್ಟುವ ಆವರ್ತಗಳ (overtones) ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥವಾಯಿತು ಎಂದು ತಪ್ಪು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತಹ ಆವರ್ತಗಳು ಸ್ವರದ ರಕ್ತಿಗೆ ಸಹಾಯಕಗಳೂ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಅಸಹಕಾರಿಗಳೂ ಆಗಿವೆ. ಇದನ್ನು ಸ್ವರರೂಪದ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಇದು ಹೀಗೇ ಇದರಿ, ಕಲ್ಲಿನಾಧನು ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದಿಲ್ಲ:

ತದನುಪದನ್ನನಿತಿ ಮಂಶಮ್ನಮ್ | ಯದ್ವುತಿ ಶ್ರುತಿಯೋಗ್ಯಸ್ಯ ಧ್ವನೀಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾಪ್ತಿಸ್ತೇನ ಸಾವಯವತ್ವೇನ ಶ್ರುತರೇಣಾವದವಯವಾಃ ಸಂತಿ, ತಥಾ ಏವ ಕೇವಲಂ ಶ್ರೋತ್ರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮೂಲೇಣಾನುಮಾಣೋ-
ನಾರ್ಥಾಪತ್ಯಾ ವಾ ಧ್ವನಿಕೇವ ಶ್ರುತರೇಣಾಗತವದವಯವಾಃ ಗಮ್ಯತಯಾ ಶ್ರೋತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾಭಾವಾತ್, ಸ್ವತಃ ಸ್ವರಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೇತುತ್ವಾಭಾವೇಣಾಶ್ರುತಿತ್ವಾದಿತಿ |¹⁰

ಭಾರತೀಯ ಸ್ವಾಯವ್ಯಾಶ್ರುತಿಯ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದುದೆಲ್ಲ ಸಾವಯವವಾದುದು, ಎಂದರೆ ಆಶಯವು ಗಳನ್ನುಳ್ಳುದು ಎಂದು ಹೋಲಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದುದೆಲ್ಲ ಅಸ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದು ಶ್ರುತರೇಣವೆಂಬುದು; ಈ ಭೌತಿಕ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಅನುಭವಗಮ್ಯವಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯ (matter) ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ (energy)ಗಳೂ, ಅವುಗಳ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳೂ, ಸಮ್ಯಕ್ಗಳೂ ಶ್ರುತರೇಣುಗಳು ಅಸಂಖ್ಯವಾಗಿ ಒಟ್ಟಿಗೂದಿರುವವರಿಂದಲೇ ಆಗಿವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಯಾವ ವಸ್ತುವನ್ನೇ ಆಗಲಿ, ವಿಭಜಿಸುತ್ತಾ ಹೋದರೆ, ಯಾವ ಪ್ರಕಾರ ದಿಂದಲೂ ಮುಂದೆ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗದಂತಹ, ವಿಭಾಗಿಸದರೆ ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಅಶ್ರುತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿರುವಂತಹ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಅದು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತರೇಣುವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ಗ್ರೀಕ್ ವಾದಗ್ರಾಹಕರ ದೇವೋಕ್ರಿಟಿಸ್ಸನು ಹೇಳಿದ ಅಣುವಾದವನ್ನೂ ಹೆಡ್ವಿಂಸ್ಟ್ರೆನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಡಾಲ್ಟನ್ನನು ಹೇಳಿದ ಪರಮಾಣುವಾದವನ್ನೂ ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗಿಂತ ಬಹು ಉತ್ತಮವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತರೇಣುವು ಬಿಸುಬಿಡಲಿರಲಿ, ಕಾಣುವ ಭೂತವ ಕಾಣದಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಗಾತ್ರ ಮತ್ತು ತೂಕಗಳ ಪ್ರಮಾಣಪ್ರಮಾಣ (standard unit) ವನ್ನಾಗಿ ನೈಯ್ಯಾಯಿಕರು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತರೇಣುವು ಅಶ್ರುತವಾದ, ಅದರ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ, ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಪರಮಾಣುಗಳಿಂದ ಆಗಿದೆ. ಅದರ ಈ ಪರಮಾಣುವು ಸಾವಯವವಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಹತ್ತಿಗಿಂತ ಮಹತ್ವವಾದುದು ಉತ್ಪನ್ನ, ಅಣುವಿಗಿಂತ ಅಣುವಾದುದು ಉತ್ಪನ್ನ ಎಂಬ ಕಾರ್ಕಿಕ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಪ್ರಕಾರವೂ ಪರಮಾಣುವು ಸಾವಯವವಲ್ಲವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೋತ್ರಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದು ಶ್ರುತಿ; ಧ್ವನಂತರಾಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದಿಂದಲೂ 'ಶ್ರುತೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯ-
ತ್ವಾದ್ ಧ್ವನೀನ ಶ್ರುತಿರ್ಭವೇತ್' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದಿಂದಲೂ ಶ್ರೋತ್ರಗ್ರಾಹಣಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿರುವುದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಕೇವಲವಲ್ಲ ಎಲ್ಲಾ ಒಳ್ಳೆ, ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದುದು. ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಶ್ರುತರೇಣುವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

3. ಸಾಪೇಕ್ಷಾಶ್ರುತಿಸ್ವರರೂಪಿಕುಲದ್ವಯವಾದಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯದ ಶ್ರುತರೂಪ

ಶ್ರುತಿಯು ಅನಂತವೆಂಬ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಅನುಷ್ಠಾನವಾದ ಪರಮಾರ್ಥವಾಗಿ ಒದೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಶ್ರುತಿಗಿರುವ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತೆಯೂ ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಅವುಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಹೀಗೆ ಮಾಡಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹೇತುವಾದರೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದುದಾದರೂ ಸ್ವರತ್ನಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೋ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೋ ಅಗಿರುವ ಹೇತುಗಳಾಗುವೆಯೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ. ತ್ರಸರೀಣು ರೂಪದ ಇವುಗಳನ್ನೂ ಪರಮಾರ್ಥಪ್ರಮಾಣದ ದೃಢೀಕರಣದ ಅಗತ್ಯವೆಂದು ತಿಳಿದರೆ, ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಸ್ವರತ್ನವನ್ನೂ ಸ್ವರತ್ನವನ್ನೂ ಹೇಳಲು ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯ? ಕೇಳುವವೆಯೇ ಇರುವ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ನದ ಪ್ರಾಸ್ತಿಯಾಗುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ? ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರೀಣವೂ ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಅನುಮಾನಾದಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅನಂತವೆಂಬ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲಾಗದು.

ಆದರೆ ಈ ವಾದವು ಅಷ್ಟು ಸಮಂಜಸವಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಅನಂತಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಹುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಹಾಗಿದ್ದರೂ ಈ ಅನಂತಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ನವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವವುಗಳನ್ನು ಸ್ವರಗತಗಳೆಂದೂ ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಅಂತರಗತಗಳೆಂದೂ ವಿಭಾಗಿಸಲು ಅಡ್ಡಿಯೇನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪರಮಾರ್ಥಪ್ರಮಾಣದ ಅಂಶಗಳನ್ನಾಗಿ ಒದೆಯಬೇಕೆಂಬ ವಾದವು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪವಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅನಂತವನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಧಿಸಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯು ಇಂದ್ರಿಯಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದುದು, ಅದುವರಿಂದ ಸಾಧಾರಣವಾದುದು ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಅನಂತವುಗಳನ್ನು ಸಂಗೀತ ಪ್ರಯೋಜಕಗಳೆಂದು ಸಂಗೀತವಾದವು ಒಪ್ಪಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಇವುಗಳ ಅಪವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಇವುಗಳಿಂದ ತರ್ಕವಾದವು ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಹೊರತು, ತ್ರಸರೀಣುಸ್ವರರೂಪದ ಶ್ರುತಿಯುಳ್ಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ದೃಢವಸ್ತುವೇ ಸಂಗೀತವಾದುದು ಪರೀಕ್ಷಿಸುವ ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಆದರೆ ಇರುವ ವಿವರಣೆಯು ಈ ವಾದವನ್ನಾಡಬೇಕೆಂದು ಮಾಡುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಅನಂತ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇದೆ ಎಂಬ ಅವನ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗದು. ಹಾಗಾದರೆ ಮತಗಳ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿ, ವಿಭಾವಸಂವಿಧ ಪ್ರಕಾರ ಎರಡೇ ಶ್ರುತಿ, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿ ಕೇಳಲು ಸೂ ಅರ್ಥವನ್ನೇ ಹಿಡಿದರೆ ಒಂದು, ಎರಡು ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಏಳು ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ವೇದಾಂತಭೇದಗಳನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆಯೇ? ಆದುದರಿಂದ ಸಮಗ್ರವಾದ ಸಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅವುಗಳಾದ ದೃಢವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದೆ ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೇ ಸರಿ.

ಕಕ್ಷಿನಾಥನ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ವಾದಾಂತಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವೊಂದೇ ಸಮಾಚಾರವಾದುದು. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯ ಅನಂತವೆಂದಿರುವ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನೂ, ಉಳಿದ ಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅಲ್ಲದೇ ಲೋಚನೆಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವೇದಬಲವೆಂಬುದಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ಬಿಡು. ಈ ಪಕ್ಷವು ಹೇಳುವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ಅನಂತರ ವಿವೇಚನೆಯಿಂದ ಅದರ ಸರಿ ತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ವಿಮರ್ಶಿಸಬೇಕೆಂದು ಹೊರತು, ಪವ್ಯು ಪೂರ್ವಗ್ರಹದಲ್ಲಿದ್ದು, ಅಥವಾ ಅನ್ಯಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು, ಅಥವಾ ಅದರ ಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನು ಮೀರಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಅನ್ಯಯವಾದವುಗಳಾದರೂ ಸರಿತಪ್ಪುಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕೆಂಬುದು ಉದ್ದಿಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ನೈರಂತ್ಯವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ಮತಗಳಿಂದ ವಿಶ್ವತುತವಾದವು ಶ್ರುತಿಯ ಅನಂತವು ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನಂತವಾದರೂ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಉದ್ಯಮವೆಂಬುದು ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ನದ ಅಪ್ರಾಪ್ತಿಯೂ ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ವಿಶ್ವವಸಂವಿಧ ಶ್ರುತಿಸ್ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ಇದರಿಂದ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ. ಅನಂತವಾದುದರಿಂದ, ನಾದದ ಸಮಗ್ರವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದರಿಂದ, ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಮುದ್ರವುಮೃತಾದಿವ್ಯಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿರುವುದು ಸತ್ಯ. ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವೈವಿಧ್ಯ

3. ಸಾದವ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವೇ ಲೋಚನವಾದುದು ಸ್ವರಗತ

ವನ್ನು ಬೀಳದರೂ ಆತಂಕವಿಲ್ಲ. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಮ್ಯಲ್ಲಿ ಅನಂತಶ್ರುತಿಗಳಿವೆ ಎಂದೇನೂ ಬೇಕಿಲ್ಲವಾದುದರಿಂದ ಇಕ್ಷತ್ವೇಂದ್ರಿಯ ವಸ್ತು ಅನಂತಸ್ವಾಯಮ್ಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಬಹುದು. ಶ್ರುತಿಗಳು ಅನಂತವೆಂದು ಬೇರೆಯೇ ಬೋಧಿಸುವುದು ಆನಂತವಿಧಗಳಿಂದೇನೂ ಬೇಕಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯವೆಂದೋ ಅಥವಾ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಣ ಮಾಡಬಹುದಾದಂಥವು ಎಂದೋ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಅದುದರಿಂದ ಉದ್ವೇಗವಾಗಿ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಶ್ರುತಿಯ ನವವಿಧವನ್ನೂ ಬೇಕಾದರೂ ಬೇಕೆಂದೇನೂ ಬಹುದು. ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಮ್ಯ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಿಸ್ವಾಯಮ್ಯ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಅನಂತವನ್ನು ಬೇರೆಯೇ, ಅಗ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ, ಸ್ವಾಯಮ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಮೂಲಭೂತ ಕಟ್ಟನಗಳನ್ನೇ ಅಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಂಡ ಬೋಧಕ ಈ ಪಕ್ಷವು ಅನುಪಪನ್ನವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಅರ್ಥದ ಅನ್ವಯವು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪವಿರೋಧವೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಮತಂಗನು ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷಗಳ ವಿವೇಚನೆಯನ್ನೂ, ಅವರಲ್ಲಿ ಕೋಪಗುಣ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆಯಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿದರೆ, ಸ್ವಾಯಮ್ಯ ಸಂಬಂಧಿಸದೆಯೇ ಶ್ರುತಿಗಳ ನೆರವಿನೇ, ಒಂದು ಸ್ವಾಯಮ್ಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನೆರವಿನೇ, ಅವೇನೇ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಮ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ, ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಅನಂತಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂಬ ಅನುಕ್ರಮವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಸಮಗ್ರವಾದವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯೇ ಎಂಬ ಅರ್ಥವು ಸರಿಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ನಾವು ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷಗಳ ಸಮ್ಯಗ್ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ವರೂಪವನ್ನು, ಗಾಣಪ್ರಪಂಚಸರ್ವಸ್ವದ ಸಮಗ್ರತೆಯನ್ನು, ಸಂದರ್ಶಿಸುವ ಪಂಥವಿದೆ.

ಒಗ್ಗಿ, ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ಒಂಬತ್ತು ಪಕ್ಷಗಳಿವೆ. ಅಧಿಕಾರದ ಸಂಗೀತ-ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದಿಲ್ಲ: ಧ್ವನಿವಿಕೃತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಅವು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೇ ಇವಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ; ಶ್ರುತೇಶ್ವರ ವಿಚಾರಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ಅನ್ಯಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನೂ ಅವು ಪಡೆಯದಿರುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ. ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಮತ್ತು ಆರ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೇವಲ ಲಕ್ಷ್ಯರೂಪವಾದವನ್ನು ಪರ್ಯಾಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ರಚಿತವಾದವುಗಳು. ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯವನ್ನೇ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದವುಗಳೂ ಸಹ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು—ಅದು ಸರಿಯೇ ಇರಲಿ, ತಪ್ಪೇ ಇರಲಿ, ಮಾತೃಕೆಯಾಗಿಸಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ವಿವೇಚನೆಯೇ ಇಲ್ಲದೆ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ ಉದ್ಭಟವನ್ನು ತೋರಿ ವಿಫಲವಾಗಿದೆ ಅಥವಾ ಅಲ್ಪಜೀವಿತಗಳಾಗಿವೆ.

ಭರತನೂ ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಈ ನವಪಕ್ಷಗಳ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯವಿಜ್ಞಾನಿಯೇ ಅವರ ಗುರಿ: ಮೂವತ್ತೇಳು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಭರತನು ಗಾಣಪ್ರಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಇಕ್ಷತ್ವೇಂದ್ರಿಯ ಅಧ್ಯಾಯವೊಂದರಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಸಿದವು ಯುಕ್ತಿಸಿ ವಾದ್ಯ ಮತ್ತು ತಾಳಗಳನ್ನು—ಅವೂ ಸಾಹಿತ್ಯೋಪಕಾರಕಗಳಾದುದರಿಂದ—ಇನ್ನೊಂದೊಂದು ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ಬೇರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಥಮಿಕವೂ ಪ್ರಮಾಣಭೂತವೂ ಆಗಿರುವ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ, ಗ್ರಾಮ, ಮೂರ್ಛನೆ, ತಾಳ, ವರ್ಣಾಲಂಕಾರ, ಜಾತಿ, ಗೀತ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಹ್ರಸ್ವತಮಸೂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಮುಗಿಸಿಡೆದಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಉದ್ದೇಶ, ವ್ಯಾಪ್ತಿಗಳನ್ನು ಮಾರಲಾರದೆ ಅದನ ಮೂಲಗಳನ್ನು ಅದೇ ಪಾಳೆಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯೇ ವಿಸ್ತಾರಮಾಡಿವಾರರಿ. ಮತಂಗನವುನೀಡಿದ ಈ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸದೆ ಇದ್ದರೆ ಅವು ಶಾಸ್ತ್ರತಮಾಗಿ ರೋಪದಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದವೇ ಏನೋ! ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ, ಕಲ್ಲಿನಾಥ, ಕುಂಭಕರ್ಣ, ತಂಗಳರು

3. ನಾವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಶಾಂತಿಪಂಥವನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುವುದಾದರೆ

ಇವನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಉದ್ಧರಿಸಿ ಉಪಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕಾರ್ತಿಕದೇವನು ಕೇರವಾದ ಮಾಹಿವಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಇಂಕದಿಂದ ಬೇರೆ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅದರ ಸಂಕೇತಭೂತಾಭಾವಗಳು ಒಂದು ಪೂರ್ವಗ್ರಹದಿಂದ ಸೀಡಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ ಎನ್ನದೆ ವಿಧಿಯಿಲ್ಲ. ಈ ಒಂಬತ್ತು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧವಾದುದು, ಅವು ದೇಳುವ ಕೃತಿಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಗ್ರಹಿಸತಕ್ಕದ್ದು ಎಂದು ಇವೆಲ್ಲರೂ ಧಾವಿಸಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಮತಂಗನ ಪ್ರಕಾರ ಕೃತಿಯು ಒಂದೇ, ವಿಶ್ವಾವಸುವಿನ ಪ್ರಕಾರ ಕೃತಿಗಳು ಎರಡೇ, ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಇವರು ತಳೆದಿದ್ದಾರೆ. ಇವನ್ನು ಮತಂಗನೇ ಅಜ್ಞಗಳೆದಿದ್ದಾನೆ ; ದ್ವಿಪ್ರಕಾರ, ತ್ರಿವಿಧ, ಚತುರ್ವಿಧ, ಪಂಚಾ, ಸಹಸ್ರಸ್ಯುಧೇಶಭಿನ್ನ, ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ವಿಧಗಳಿವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು, ಒಂಬತ್ತು, ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಕೃತಿಗಳಿಲ್ಲ ಎಂಬುವನ್ನು ಇವರು ಗಮನಿಸಿರುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಡ್ಗಿಲ್ಲ, ಸ್ವೇದನ, ಅಂಕನ, ಜಲಾಯುಜ ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ವಿಧದ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂಬುದರಿಂದ ನಾಲ್ಕೇ ಪ್ರಾಣಿಗಳೆಂಬುದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಂತಿದೆ ಇವರ ಪಾದವೈಖರಿ. ಎರಡು, ಮೂರು, ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಏಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಅನೇಕ ವಿಶ್ವವಿಧಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದೆಂದು ವಿಶ್ವಾವಸುವೇ ನೊಂದಲಾದ ಮತಂಗಿಗಳು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆಂದು ಧಾವಿಸುವುದು ನಮ್ಮ ವಿಚಾರದಾಚಿತ್ತವನ್ನು ತೋರಿಸಿತು.

ಹಾಗಾದರೆ ಕೃತಿಸಿದಯಕವಾದ ಈ ಒಂಬತ್ತು ಪಕ್ಷಗಳ ಅಂತರಾರ್ಥವೇನು ?

ಅಂತರಾರ್ಥವೆಂದರೆ : ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಕೃತಿಯನ್ನು ವಿವಿಧ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿಚಾರಮಾಡಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಲೆಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಬಂಧವನ್ನು ಬರೆಯುವೆವು ಎಂದು ಹಲವು ವಿವಿಧ ಕಾರ್ತಿಕಗಳಲ್ಲಿ ಇದ್ದು ಮುಪ್ಪಡಿತರಾದವರು ಹೊರಟರೆ ಎಲ್ಲರ ಪ್ರಬಂಧಗಳೂ ಒಂದೇ ವರ್ಣನೆಯನ್ನು ಅಥವಾ ವಿಚಾರವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಒಬ್ಬರು ಅಂತರರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಅದರ ಬೆಲೆಯನ್ನು ಕಂಡು ಬರೆದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಅದರ ಪೂರ್ವಜ ಪ್ರಾಣಿಯಿಂದ ಅಲೆಯು ಹೇಗೆ ರೂಪುಗೊಂಡು ಇಂದಿನ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬಂತೆಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ವಿವರಿಸ ಬಹುದು. ಒಬ್ಬರು ಅದರ ಬೈಬಿಬಿವರ್ಣನೆ, ಅಂಗರಚನೆ, ಗಾತ್ರ, ತೂಕ, ಉಪಯೋಗ, ದೊರೆಯುವ ಸ್ಥಳ, ಅಭ್ಯಾಸ, ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಕಾವ್ಯ, ತಿಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಸ್ವಾಭಾವವು ಕಾಣುವ ಬರೆಯಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಅನೇಕರು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಬರೆದರೂ, ಎಲ್ಲರೂ ಸರಿಯಾದ ವಿಚಾರವೇ ; ಅದರಿಂದ ಅಲೆಯ ಮೂಲಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ಚ್ಯುತಿಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲ, ಅದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪದ ಅರಿವು ಅಗಲಿಕಾರಾದ ಕೂತಕ ಎಷ್ಟು ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳು ದೊರೆತರೆ ಅಷ್ಟೂ ಉತ್ತಮ. ವೈಚಾರಿಕ ಭೇದದಿಂದ ವಿದೋಧ ವನ್ನು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಕೃತಿಯ ಅಭ್ಯಾಸವೂ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು.

ಹೀಗೆ, ಮತಂಗನ ವಿಕಲ್ಪಿತವಾದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಾಣಿಜ್ಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿತವಾದುದು. ಬೌದ್ಧ, ಜೈನ, ಕಾಶ್ಮೀ, ಮೊದಲಾದ ಹಲವು ಮತಗಳು ಪ್ರಚಲನಾಗಿ ಬೈದಿಕಮತ, ಬೈದಿಕಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಕಾಂತಿಪ್ರಭಾವ ತ್ರಿಪ್ತ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತಂಗನು ಬ್ರಹ್ಮದೇವಿಯನ್ನು ರಚನೆಮಾಡಿದನು. ಬೈದಿಕಾರ್ಥಮತದ ಮೂಲಪ್ರಮೇಯಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದಕರಾಗಿ, ಮತೃಪುನರ್ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸುವ ಆದರ್ಶಕತೆ ಅಂದು ಎಂದಿಗೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಸಮಾಜದ್ವಯೂ ಭವಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಈ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಕಾರ್ತಿಕವಾಗಿ ಸ್ವಲ್ಪಮತೆ ಮಾಡುವುದು, ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ನಾಗರಿಕತೆಗಳ ಎಲ್ಲಾ ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ, ಉಳಿಸಿ, ಬೆಳೆಸುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಪುರಾಣ, ಇತಿಹಾಸ, ಧರ್ಮ, ಕಲೆ ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲಾ ವೇದ ಸರಸ್ವತಿಯು

3. ನಾವನ್ನು ಪಶ್ಚಿಮದಾತಿಕುಲದೈವತರೂಪದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಕರಣ

ಅಂತರಂಗಗಳೊಳಗಿದ್ದವಳು ನವನವೋದ್ದೇಶವೆಂಬುದಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸತಕ್ಕವಾದ ಪ್ರಪಂಚ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಹರಿದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜವಾದುವಳು. ಈ ಸಂವತ್ಸರಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಕ್ರಿಸ್ತೋದಯದ ಸುಮಾರಿನ ಹತ್ತು ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಟ್ಟಾ ಕಾಲುವೆ ತೋಡಿ ಹರಿಸಿ ವೇದಸಂಸ್ಕೃತಿಯವಳು ಎಂಬೊಪ್ಪದುವಳಾಗಿ, ಸಹಪ್ರೀತಿಪೂರ್ವ, ಸಹಸ್ಮಾಶ್ರಯ, ಸಾಹಸ್ರಜಾತ್ ಆಗುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಮಹಾಪೂರವು ಉಕ್ಕಿ ಹರಿದು ಬೃಹದ್ಭಾರತದ ನವೋದಯವಾಯಿತು. ಇದೇ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಕಾಮಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರವೆವರೆಗೆ ವೈದಿಕದೃಷ್ಟಿ-ಸಮಾಜದೃಷ್ಟಿ-ತಾಂತ್ರಿಕತಾನಾಗಿ, ಸಮಾಜಸುಂದರವಾಗಿ, ಸರ್ವತೋಮುಖವಾಗಿ ನೆಲೆಸಿ ವಿಜೃಂಭಿಸಿತು. ಈ ಯೋಜನೆಯ, ತಿಳಿದ ನವಶಾಸ್ತ್ರಗಳು ಯೋಜನಾರಹಿತವನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದರು; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಲೆಯನ್ನೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲೆಯೂ ವೇದೋಪದೇಶವು ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಅಚ್ಚುಗಯ ದಂತೆ ಒತ್ತಿದರು.

ಇಂತಹ ನವಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಮಹಂಗನೂ ಒಬ್ಬನು. ಭರತಮುನಿಯು ನಾಟ್ಯವೇದಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲಿಸಿದ ಸೇವೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಬೇರೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟಮಟ್ಟಿಗೆ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದೇನೆ.²⁰³ ಶಾಸ್ತ್ರಜೀವನ ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆಸಿದ ಕೈಂಕರ್ಯವನ್ನು ಮೇಲೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ (ಪು. 177-178). ಮಹಂಗನು ನಾಡ, ಭೃಗು, ಪ್ರತಿ ಇವುಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗಲೂ ಸ್ವದ ಜೈವಿಕ, ಕಾಲ, ಬಹಿ ಮುಂತಾದುವುಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗಲೂ ಗಾಂಧರ್ವವೇದಕ್ಕೆ ಇದೇ ರೀತಿಯ ವೇದೋಪದೇಶವನ್ನು ನೀಡಿದ ಉದಾಹರಣೆ. ಪ್ರತಿ ಎಂಬ ಋಷಿ ವೇದವ್ಯಾಸನಾಥ್ಯ, ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರೀಶ್ವ ಪ್ರಮೇಯ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗರ್ವಭೂತವನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ (ಪು. 197-198). ಶ್ರುತಿಯು ಒಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಶ್ವೇತಾಶ್ವತಲ್ಲಿ ನೋಡಲು ಇಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವುಂಟು. ಶ್ರುತಿಯೆಂಬುದು ಒಂದೇ ಎಂದರೆ ವೇದವ್ಯಾಸನಾಥ್ಯವೇದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಿ ಉಳಿದವು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ಇದರ ಅಂಶಗಳೆಂದು ಲೆಕ್ಕಿಸದಂತಾಯಿತು. ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಬ್ರಹ್ಮವಸ್ತುವು ಒಂದೇ, ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನವೂ, ಅಖಂಡವೂ, ಅದ್ವಿತೀಯವೂ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವಿದ್ಯೆಯಿಂದ ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಹೇಗೆ ಕುಳಿತವಾಗಿ ಪ್ರಪಂಚವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯಯಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ, ಕಾಣುತ್ತದೆಯೋ, ಹೀಗಾಗಲು ಅಂತರ್ಭೂತವೂರಣೆಯೆಂಬ ಗುಣವು ಹೇಗೆ ಕಾರಣವೋ, ಗಾಂಧರ್ವವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ, ನಾಡಬ್ರಹ್ಮದ ವ್ಯತ್ಯಸ್ವರೂಪವಾದ ಶ್ರುತಿಯೂ ಇದೇ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿ, ಇದೇ ಕಾರಣದಿಂದ, ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧರ್ವ ಸಂಪತ್ಕೃತಿ ಮೂಷ್ಠಕಗಳಾದ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಪ್ರತ್ಯಯ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಶ್ವೇತಾಶ್ವತವೇ ತುಂಬಾ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಎಂದರೆ ಋಷಿ, ಆಕಾರದ ಗುಣವಾದುದರಿಂದ ಅಂತರ್ಭೂತವೂರಣೆಯನ್ನು ಅವಳಿ ಹೇಳಿ ಹೋಲಿಸಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಉಳಿದ ಪಕ್ಷಗಳೂ ಹೇಗೆ ಸಾಧಿತವಾಗುತ್ತವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಈ ವಿಷಯವು ನಿರಾಶ್ರಿತರಾದ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುವುದರಿಂದ ಅದ್ವಿತೀಯವನ್ನು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಾಧ್ಯಾಸಿಗಳು ಉಪೇಕ್ಷಿಸಿದುದು ಮನ್ನಿಸಬೇಕು. ಒಳಗೆ ಮಹಂಗನು ಶ್ರುತಿಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಇದೇ ಭಾರತೀಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿಡಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಅವನದು ದಾಹರ್ಶಿಕ ದೃಷ್ಟಿ.

ವಿಜ್ಞಾನವು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸ್ವರಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದ್ದಾನೆ. ಗಾಂಧರ್ವಸಂಪದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ ಅಭಾರಂಭಿತವೂ ಆದುದು ಸ್ವರವಸ್ತು. ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸ್ವರವನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಸ್ವರದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ. ಜ್ಞಾತರಿಂದ ಅಜ್ಞಾತವೆಂದೆ ಕರೆದೊಯ್ಯುವುದು ಅವನ ಬೋಧನೆಯೇ. ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿರುವುದು ಸ್ವರಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಸಾಧನವಾದ ಕೆಲವು ಶಾಬ್ದವ್ಯವಗಳು, ಸಾಧನವಾಗದಂತಹವು ಕೆಲವು ಎಂಬುದು ಅವನ

203 Sathyanarayana, R., 'Bharatanatyā : A Critical Study' (under print in the Sri Varalakshmi Academy Publication Series, Mysore).

ವಿಚಾರಕ್ರಮ. ಸ್ವರೂಪವಿಚಾರದ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೂ, ನೆರೆಯೊಳೆಯ ಸ್ವರಗಳ ನಮನೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅಂತರವಿರುವುದಕ್ಕೂ ತಾರ್ಕಿಕವಾದ ಕಾರಣವನ್ನು ಅವನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅಂತರವನ್ನು ಸ್ವರೂಪವೆಂದು (ಅಂತರಾಳವಲ್ಲವೆಂದು) ಭಾವಿಸಿದರೆ ಸ್ವರದ ಸ್ವರೂಪವೂ ಸ್ವಸಂಜ್ಞೆಯೆಂಬುದೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷದಿಂದ ಇತರ ಪಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷದ ಪರಿಣಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ಪಷ್ಟಪಾತ್ರಗೊಳಿಸಬೇಕು.

ಮೂಲನೆಯ ಪಕ್ಷವು ನಾಡವಿಚಾರವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ಪಡೆಯುವ ಬಗೆ. ಸ್ವಾಸಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸ್ವರವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಗುಣಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆಂಬುದು ಇತರ ಸಾರಾಂಶ. ಇದರಿಂದ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರಗಳ ಅವರ್ತಕತ್ವವೂ, ಸ್ವರಗುಣವೂ ಬಿಡಬೇಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಗಳು ಇಷ್ಟೇ ಸಂಖ್ಯೆಯವು ಎಂದೊಂದು ಇದು ನಿರ್ಬಂಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಅವಕ್ಕೆ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲದೆ ನಾಡವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ನಾಡವಿಚ್ಛೇದಕ್ಕೂ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಆ ಬೋಧನೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇದು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇದು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಮಾನೋವೈಜ್ಞಾನಿಕ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು; ಶ್ರುತಿಯ ಮತ್ತು ಸ್ವರದ ಮಾನಸಿಕ ಪರಿಣಾಮಗಳು ವಿವಿಧ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಮುಖ್ಯ ತತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾಧ್ಯನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಇಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯವಿಂದ ಆಗುವ ಶ್ರುತಿತ್ವವಿಧ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯ ವೈಗುಣ್ಯವೆಂದರೇನುಂಬುದು ನಡೆಗೆ ತಿಳಿಯದು. ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದ ಪ್ರಕಾರ ಜಾಗ್ರದ್ರಿಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಸಹಜ, ದೋಷಜ ಮತ್ತು ಅಭಿಧಾತಜಗಳೆಂಬ ವೈಗುಣ್ಯಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮೂರು ರೀತಿಯ ಶ್ರುತಿಯು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಕಕ್ಷಿಣಾಭವ ಪ್ರಕಾರ ಮಾನಸ್ಯಂದಿಷ್ಟಿಕೊಂಡರೆ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಈ ಬಗೆಯ ಮೂರು ವೈಗುಣ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಉತ್ಪಾದನೆಯೂ ಗ್ರಹಣವೂ ಮೂರು ಬಗೆಯೆನಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯವೆಂದು ಸಮೀಕರಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಇದೇ ಮೂರು ವೈಗುಣ್ಯಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ ಎಂಬಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಎಂದೇ ಇತರೆ, ಈ ಪಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ಇಂದ್ರಿಯವನ್ನೂ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಇಂದ್ರಿಯವೈಕಲ್ಯ ಅನುಭವವನ್ನೂ ತತ್ವವನ್ನೂ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಇದು ಜ್ಞಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಯ (epistemological) ದೃಷ್ಟಿಕೋನವೆನ್ನಬಹುದು.

ಇದನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿಯ ಉತ್ಪಾದಕವಾದ ಕೇರದ ಅನನ್ಯತೆಯನ್ನೂ ತನ್ನ ಸ್ವಭಾವದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ವಾತ ನಿತ್ಯ ಕಥ ಸನ್ನಿವಾತಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವನ್ನೂ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶ್ರುತಿಯ ನಾಡಗುಣವನ್ನೂ ಇದು ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತದೆ. ನಾದೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮಾನವಕಂಠವೇ; ಪ್ರಮಾಣಭೂತವಾದ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಈ ಪಕ್ಷವು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದೆ. ಭೃಗುಗೂ ಶ್ರುತಿಗೂ ಸಮೀಕರಣವನ್ನು ಹೇಗೆ ಸ್ವರದ ಕಂಠಶಕ್ತಿಯೇ ಹೇತುವಾದದ್ದಿಗುತ್ತೆ, ರೂಪಕ್ಕೆ, ಭನೆಕ್ಕೆ, ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ವಾತವಿಶ್ವಾದಿ ಧಾತುಗಳ ಮೂಲಕ ಶ್ರುತಿಯನ್ನೂ ದೈವಿಕವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ (physiological) ವಿಚಾರಿಸುವ ಮತವಿದು.

ಅದನೆಯ ಪಕ್ಷವು ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅಗತ್ಯವಾದ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನೂ ಸ್ವರದ ತ್ರಿವಿಧ ಉದ್ಭವಸ್ವಭಾವವನ್ನೂ ತನ್ನ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕೆ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಹಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದೆ. ಅದುವೆ ಗಾತ್ರಪ್ರಮಾಣದ ಬೆನ್ನಿಬ್ಬರಾಗಿರುವ ಸ್ವರಾಪ್ಯಕರ ನಿರ್ಮಿತಿಯ ಹೇಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ತ್ರೈಸ್ವರವು ಗಾತ್ರಪ್ರಸ್ಥಿತಿಯ ಪ್ರಥಮ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ; ಇದು ಚತುಶ್ಚರಿತ, ತ್ರಿಪುರಿತ ಮತ್ತು ದ್ವಿಪುರಿತ ಸ್ವರಗಳಿಂದ ಆಗಿದೆ; ಇವುಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ಸ್ವರಾಪ್ಯಕವು ಇದುವಾಪುನರವಾಗಿ ಹಿಟ್ಟು ಬೆಳೆಯಿತು.

3. ನಾಡವ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದ್ಯವತರ್ಹಾದ್ಯೋದರಪ್ರಕರಣ

ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೂ, ಚಾರಿತ್ರಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಪ್ರೀತಿಯು ಸ್ವರಾತ್ಮಕವೆನಿಸುವುದನ್ನೂ, ಅದು ಎರಡು, ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು, ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧದ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತೆಯಾಗಿದ್ದು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಸಂಗೀತವು ಹುಟ್ಟಿದುದು ಈ ಮೂರು ಸ್ವರಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ; ಈ ಮೂರು ಬೇರೆಯ ವಿಳಾಸವು, ಏಳು ಬೇರೆಯ ಹೆಸರಿರಬಹುದು ಎಂಬ ಅಭಿಮತಿಯೂ ಇದರಿಂದ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಗಾಣಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಬೇರನ್ನು ಬೇರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಅಲ್ಲಿಂದ ಉದಾತ್ತ, ಸ್ವರತ ಅನುವಾತ್ತವೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಗಳನ್ನೇ ಗಾಂಧರ್ವವೆಂದವು ಚತುಃಪ್ರತಿಶ, ತ್ರಿಪ್ರತಿಶ ಮತ್ತು ದ್ವಿಪ್ರತಿಶಗಳೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಪಾಣಿನೀಯ ಶಿಲ್ಪಾ²⁰⁴ ನಾರದೀಯ ಶಿಲ್ಪಾ²⁰⁵ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಈ ವೈದಿಕಸಂಪರ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಸಮೀಕರಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಈ ಸಮೀಕರಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಕ್ಷಣವಾದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿರುವುದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನೊಬ್ಬನೇ :

ಚತುಃಪ್ರತಿಶದಾತ್ತಃ ಉಚ್ಯತಾತ್, ದ್ವಿಪ್ರತಿಶಃಪ್ರತಿಶದಾತ್ತಃ ಏಕೈಕ್ಯಾತ್ | ತ್ರಿಪ್ರತಿಃ ಸ್ವರಿತಃ ಮಧ್ಯಮರ್ಶಯಾ ಸಮಾಪಾರತ್ಯಾತ್ |²⁰⁶

ಹೀಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾನವಕಂಠ ಸಹಜವಾಗಿದ್ದ, ಕೊಳಲಿನಲ್ಲಿ ನೇರವಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತಿದ್ದ ದ್ವಿ-, ತ್ರಿ-, ಚತುಃ-, ಪ್ರತಿಶ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಿಸ್ಪದ್ಯವು ಸ್ವರಾತ್ಮಕದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಪದ್ಧತಿಸುವವಾಗುವುದೆಂಬುದರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷವು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಗಾಣಪ್ರಸಂಪದ್ಧವು ಸ್ವಭಾವಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವಾಯಂಬುದ್ದಿ ಸ್ವರಾತ್ಮಕವನ್ನೂ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನೂ ಸಂಪಾದಿಸಿದೆಯಾದ ಚತುರ್ವಿಧವನ್ನೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದ ವಿಸ್ತಾರ, ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರಶ್ರವಣಾಣಗಳ ಇಯಕ್ತಿ, ಗ್ರಾಮವನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಮೂರ್ಛನೆ, ತಾನ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ, ವಾದಿ ಸಂಪಾದಿಸಿದೆಯಾದ ಸಂಪೂರ್ಣಕಂಠ ಹುಟ್ಟುವ ರಾಗ, ಸ್ಥಿತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ ತಾಳಿಕವಾಗಿಯೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿಯೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೂ ವಿವರಿಸುವುದು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕೃತಿಶಕ್ತವೇ. ಅದುವರಿಂದಲೇ ಇದು ಅದರನೇಯವಾಗುದು. ಇದು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಾತ್ರವಿಂದ ವಿವರಿಸಲು, ತಾಳಿಕವಾಗಿ ಪಡೆಯಲು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡ ತತ್ತ್ವ, ಪ್ರಮೇಯಗಳ ಸಂಗ್ರಹವೇ ಆಗಿದೆ.

ಎಂಟನೆಯ ಮಹಾವತ್ಸಿಪ್ರತಿಶಕ್ತವು ಸ್ವಾಯಂಬೊಂದರ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಗಾಣವ್ಯವಹಾರ ಸರ್ವಸ್ವವಾದ ತ್ರಿವ್ಯಾಯಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ತತ್ತ್ವ, ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ ; ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕದಲ್ಲಿ ನಾದರೂಪದ ಛಿನ್ನತೆಯು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಪಾತ್ರವಲ್ಲದೂ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಏಳನೆಯ ಪಕ್ಷದ ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರ ಅಥವಾ ಅನ್ವಯವನ್ನೇ ಎಂಟನೆಯ ಪಕ್ಷವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಕಡೆಯದಾಗಿ, ಒಂಬತ್ತನೆಯ ಅನಂತಪ್ರತಿಶಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿವಿಧ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಕೃತಿಯ ಅನಂತವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿ ಅಥವಾ ನಿರರ್ಥಕವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರದ ಪ್ರವಹಾರದಲ್ಲಿರುವ ಅಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗಿ ಪ್ರಾಪ್ತಗೊಳಿಸಬಹುದಾದ ಅಲ್ಪಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ನೇರವಾಗಿ ಉಪಯೋಗವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಕ್ಷೀಣಶ್ರೀಧಿಯ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಪರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು, ಎಂದರೆ ಕೃತಿಯ ಪರಮಾಣು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಧ್ವನಂತರದಾತಿ, ನೈರಂತತ್ವ, ಸ್ವರಾಫಿ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಆಶ್ರಯವಾದ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕೃತಿಗೆ ಹೇಳಿ ಅನಂತವನ್ನು ಪಡೆದರೆ ತ್ರಿವ್ಯಾಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮೀರಿದ, ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಶಬ್ದವು ಅನಂತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಫಲಿಸುವುದನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಹಾಗೆ,

204 ಶಾಂಕಿ, ಶಾಂಕೀಯ ಶಿಲ್ಪಾ, 12.

205 ನಾರದ, ನಾರದೀಯಶಿಲ್ಪಾ, I, 8, 8.

3. ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಕೃತಪ್ರತಿಪದವಾತೀತವಾದ್ವಿವಿಧವರ್ತಿಸ್ವರೋಪನ ಪ್ರಕರಣ

ಸಮವ್ರದದಲ್ಲಿ ಅರೆಗಳು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದ ಹಾಗೆ, ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಪ್ರಾವೃತ್ತಿಯ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅನಂತವಾಗಿಯೇ ಇಂತಹ ಕ್ರೌತಿಗಳಿಂದ ಎಂಬ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವು ಸ್ಥಾಪಿತವಿದೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹಿಂದೆ ಬೇಕಾದ ಎಂಟು ಪಕ್ಷಗಳೂ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಭೂತವಾಗುತ್ತವೆ.

ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಒಂಬತ್ತು ಕ್ರೌತಿಪಕ್ಷಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಅವಿರೋಧವಾಗಿರುವುದನ್ನೇ ಅಲ್ಲ, ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕಗಳೂ ಪ್ರಬಲಗಳೂ ಆಗಿವೆ.

ಇವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಕ್ಷಿಣಾಭಸು ಮೂಡಿಸುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುತ್ತಾ ಈ ಭಾಗದ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಿದ ಒಂಬತ್ತು ರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಆರು ಪಕ್ಷಗಳು ಸ್ವರ ಕ್ರೌತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನೇ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅದುದರಿಂದ ಅಂಗೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹಗಳೆಂದೂ ಅವನು ವಾದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವುಗಳು ಅರ್ಥವೆನ್ನಲು ಅವನು ಕೊಡುವುದು ಇದೊಂದೇ ಕಾರಣವನ್ನು :

ವಿಶಾಢಿ ಪಕ್ಷಾಢಾಢಿ ಸ್ವರಪ್ರತ್ಯೇಕಭೇದಮಂಗೀಕೃತ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕಾಢಾಢಿತಿ ಮಂತವ್ಯಮ್ | ತಾಢಿ ಪ್ರತ್ಯಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಾಢಿವ್ಯಂಜಕತ್ವಾಢಾಢಿಂ ಸಾಕ್ಷಿದ್ ಭಿನ್ನರೂಪಯೋಃ ಸ್ವರಪ್ರತ್ಯೇಕಭೇದಾಪಕ್ಷವಾಢ್ನ ಸಮಾಚೀನಾಢಿ | 17

ಈ ಆರು ಮತಗಳು ಸ್ವರಕ್ರೌತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಿ ಪ್ರವರ್ತಿಸುವಂತಹವುಗಳು ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಸ್ವರವು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವೆಂದೂ ಕ್ರೌತಿಯು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವೆಂದೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನವಾ ದಿಂದಲೇ ಭಿನ್ನರೂಪಗಳಾಗಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ; ಈ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಈ ಆರು ಮತಗಳೂ ಸಮಾಚೀನಗಳಲ್ಲ, ಎಂದು ಈ ಮಾತಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಎಂದರೆ ನಾವು ಸ್ವರಸ್ವರವು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಈ ಗುಣವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದಾಗಿ ಕ್ರೌತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ. ಸ್ವರಕ್ರೌತಿಗಳಿಗಿರುವ ಈ ಸಂಬಂಧವು ಬೇರೆಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹುದೇ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದನ್ನು ಸ್ವರ-ಕ್ರೌತಿಗಳ ಸಂಬಂಧದ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು.

ಈ ಆರು ಮತಗಳಲ್ಲಿ, ಕಕ್ಷಿಣಾಭಸು ಬೇಳುವಂತೆ ಸ್ವರ-ಕ್ರೌತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗಿದೆಯೇ ಎಂಬುದೇ ತೀರವಾಗಿ ಪ್ರಶ್ನಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಮತಗಳನ್ನು ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರೌತಿಪಕ್ಷಗಳೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಸ್ವರಕ್ರೌತಿಗಳಿಗಿರುವ ತಾದಾತ್ಮ್ಯದ ವಿಕಲ್ಪಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಸ್ವರಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗಲೋ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಕೇಳಿಸಿದ್ದಿಲ್ಲ ಕ್ರೌತಿ ಎಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಭ್ರಮಾತ್ಮಕವಾದ ಈ ಅಭೇದವು ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಈ ಅರ್ಥವು ಬೇಗ ಅಪ್ರಯೋಜನೀಯವು ಈಗಾಗಲೇ ಬೇಕಿದೆ. ಈ ಆರು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರಕ್ರೌತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಬೇಕೆಂದೆಯೇ ಎಂಬುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಬಹುದು. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಮತಗಳಿಂದ ವಿಶಕ್ತವಾದವರಲ್ಲಿ ಈ ಅಭೇದಕ್ಕೆ ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ನಾವು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆ, ಏಕಕರತೆ, ಅಖಂಡತೆಗಳನ್ನು ಈ ವಾದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಪರಮಾಣು ಪ್ರಮಾಣದ ಕ್ರೌತಿಗಳು ಅನುಕ್ರಮದ ಸರಣಿಯಿಂದ ನಾವು ಈ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಬಲ್ಲದೇ ಮೊದಲು ಭಿನ್ನಭೇದಾತ್ಮಕತೆಯು ಲಕ್ಷಣವು ಸ್ವರಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಸ್ವರವು ಏಕವ್ಯಕ್ತಿಪ್ರಮಾಣಗಳ ಅಂತ್ಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವಂತಹದು. ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಾಗಲೀ ಅವುಗಳ ವಿಕ್ರಮಗಳಾಗಲೀ ಮೆಟ್ಟಿಲು ಮೆಟ್ಟಿಲಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ನಾವು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯು ಇವುಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವರಗಳು ಪ್ರತ್ಯೇಕ

3. ನಾವನ್ನು ನಕ್ರೌತಿಪಕ್ಷರೂಪಿತವಾಗಿರುವಂತೆ ಪ್ರಕಾಶಮಾಡುವ ಪ್ರಕರಣ

ವ್ಯವಹರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪಡೆದಿಲ್ಲ. ಅದುವರಿಂದ ಕಕ್ಷಿನಾಥನು ಅರೋಹಿಸುವ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಅಭೇದವು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವಾಸಪೂರ್ವಕ ಪಕ್ಷದಲ್ಲೂ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿನ ಭೇದವು ಪ್ರಥಮಾರ್ಧಕ್ಕೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರಗಳ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚತೆಯಿದ್ದಾಗ ಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರತ್ವವನ್ನೂ ಎರಡು ಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವರತ್ವವು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವೆಂದರೆ ಅಂತರಗತತ್ವವನ್ನೂ ಹೊಂದುತ್ತದೆಂದು ಈ ಪಕ್ಷದ ಸಾರಾಂಶ. ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಬಗೆಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರತ್ವವಿವೆಯೆಂದರೆ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಶ್ರುತಿಗೂ ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಅಭೇದವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ? ಉಳಿದ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಭೇದವನ್ನು ಕಾಣ ಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಪ ಪರಿಣಿತರಾದವರೂ ಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಅದೂ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಅಭಿನವಭರತಾಚಾರ್ಯನೊಬ್ಬರು ಹಿಂದು ಪಡೆದ ಕಕ್ಷಿನಾಥನು ಯಾವ ಭಾವವನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳ ಅಭೇದವನ್ನು ಕಂಡನೋ ತಿಳಿಯದು. ಈ ಅದು ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿಯೆಂದರೆ (ಗಾಢಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ) ಕೇಳಿದ್ದು, ಅದುವರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯೆಂದರೆ ಸ್ವರವೇ ಎಂಬ ಸಮಾಧರಣವನ್ನು ಅವನು ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಾಗೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಬಕ್ಷಣ ದಿಂದ ಸ್ವರ, ಸ್ವಾಯಿ, ಗ್ರಾಮ, ಮೂರ್ಛನೆ, ತಾಪ, ವಾದಿ ವಿವಾದಿ ಸಂವಾದಿ ಮೊದಲಾದ ಭಾವಗಳು— ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಮೇಳವಾಗುತ್ತಿರುವುದು.

ಮೂರನೆಯ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಈ ಭೇದವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವಾನಾಂತರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಶ್ರುತಿಯು ತ್ರಿವಿಧವಾದರೂ ಸ್ವರವೂ ತ್ರಿವಿಧವಾದಂತಾಗಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಶ್ರುತಿಗಳಿವೆಯೋ ಅಷ್ಟು ಸ್ವರಗಳಿರಬೇಕು. ಅರ್ಥಾತ್, ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಏಳು ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಏಳು ಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಗಳಿರಬೇಕು. ಅಥವಾ ಐಕ್ಯಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಸ್ವಾಧೀನಗಳಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಗಳಿರಬೇಕು. ಅಥವಾ ಕಾತ್ಯಾಯನನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಶ್ರುತಿ ಐಕ್ಯತೆ ಸ್ವರಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿ ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಅಷ್ಟೇ ಇರಬೇಕು. ಈ ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಯಾರೂ ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಒಪ್ಪಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಕಕ್ಷಿನಾಥನೇ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ. ಒಗ್ಗಾದರೆ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸ್ವರಗಳು ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೂ ವ್ಯವಹಾರಮೂರ್ತವಾದುದೇ. ಅದುವರಿಂದ ಯಾವ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಿವಿಧ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವಿಭಜಿಸಿ ಅವರಿಂದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳುವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ತ್ರಿವಿಧವಾದ ಸ್ವರಗಳು ಮಾತ್ರ ಲಭ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಪಭೇದವಿಂದ ಹಚ್ಚಿದ ಒಂದೇ ಸ್ವರವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆಂದು ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಲೀ ಲಕ್ಷ್ಯವಾಗಲೀ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಗುಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾದ ಒಂದೇ ಸ್ವರವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷಗಳು— ಪರ್ವಪಕ್ಷ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವು ಸಹ— ಸ್ವರಗಳು ಏಳೇ ಎಂದು ಒಪ್ಪುತ್ತದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯ ಇಂದ್ರಿಯವೈಗುಣ್ಯವೆಂದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಶ್ರೈಯವ್ಯವಸ್ಥೆ ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷವಾಗಲೀ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಲಾರದು. ಹೇಳಿದರೆ ಇಂದ್ರಿಯವಿಜ್ಞಾನವೆಂದರೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿಲ್ಲವೆಂದರೂ ಸ್ವರಗಳು ಮುಖ್ಯವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅನುಭವಕ್ಕೂ ತರ್ಕಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

ಇದೇ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಪಕ್ಷಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶರೀರದ ವಾತ ಪಿತ್ತ ಕಫಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಧ್ವನಿಯು ಸ್ಪಷ್ಟತೆ, ರೂಕ್ಷತೆ, ಭಸತೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇಳುಗೇಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಬಹುದು. ಇವು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದೂ ಇದುವುದು. ಗುಣ, ಸ್ವಭಾವ ಅಥವಾ ಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವಾಗುತ್ತವೆ ಅಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದವು ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಂಗೀತೋಪಯೋಗಗಳಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದರೆ ಸ್ವರಗಳು ಎಂದ ಮೇಲೆ ಸ್ವರದಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗದು.

3. ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಶಾಂತಿಗಳು ಲಭ್ಯವೆಂತೆಂದೊಡನೆ ಪ್ರಕರಣ

ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಆಗದು. ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಬೇರೆಯಾಗುವಂತೆ ವಿಶಾಲೀಕರಿಸಿ, ವಿಶೇಷವೃತ್ತಗುಣವನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕು; ಎಂದರೆ ಅಂಕಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣ ಪರಸ್ಪರತೆ ಮತ್ತು ಸಾಮ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೂ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಇತರೀತರಾತ್ಮಯವನ್ನು, ಎಂದರೆ ಅವಿಚ್ಛೇದನವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರೂ ಸಹ ಅಭೇದವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಯಾವುದನ್ನೂ ಪ್ರತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ್ಯಾದಿ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸನ್ನಿವಾಹವೆಂಬ ಶ್ರುತಿವಿಧದಲ್ಲಿ ಭೃಗುಯಾಚಾರ ಪಿತೃ ಕಥನಗೇವಾದ ಗುಣಗಳ ಮಿಶ್ರಣ ಬಂದಿರಬೇಕು. ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗುಣಗಳು ಅಂತಃ ಇದರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆಯಾದಂತೆ. ವಿವಿಧ ಶ್ರುತಿವಿಧಗಳಿಂದಾದ ಈ ಸಂಯುಕ್ತ ಶ್ರುತಿಗೂ ಆದರಿಂದಾದ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಅಭೇದವನ್ನು ಮಾಡಿದರೆ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಶ್ರುತಿಗೂ ಅವಯವೀ-ಅವಯವ ಸಂಬಂಧವೋ, ಅಂಗ-ಅಂಗದ ಸಂಬಂಧವೋ, ಗುಣ-ಗುಣದ ಸಂಬಂಧವೋ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಭೇದಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯೇ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ.

ಕರಿಯವಾಗಿ, ನವವಿಧಶ್ರುತಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವನ್ನು ಅರೋಪಿಸುವುದಂತೂ ಸಾಧನವೇ ಸರಿ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂಬತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಮೂರೇ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇರೆಯಿಸಿ; ಒಗೆ ಸಂಖ್ಯಾಭೇದವು ಮೊದಲ ನೋಟಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ದ್ವಿಶ್ರುತಿಕ ಸ್ವರ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿಕ ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಚತುರ್ದಶಿಕ ಸ್ವರ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಈ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಅಯಾ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಕೇವಲ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಇನ್ನೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳೂ ಹೋದು, ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಗಳೂ ಹೋದು. ಈ ವೈವಿಧ್ಯಗಳು ಒಟ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು, ಎಂದರೆ ತ್ರಿಶ್ರುತಿಕಸ್ವರದಲ್ಲಿ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಕಸ್ವರದ ಒಂದೊಂದರನ್ನು, ಚತುರ್ದಶಿಕಸ್ವರದಲ್ಲಿ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಕ ಸ್ವರದ ಎರಡರನ್ನೂ ಅಥವಾ ತ್ರಿಶ್ರುತಿಕಸ್ವರದ ಒಂದೂ ಮೂರನೆಯನ್ನೂ (11), ಇದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗೆಯ ಸಂಖ್ಯಾ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಈ ವೈವಿಧ್ಯಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಾರದು; ಏಕೆಂದರೆ ಇದು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ವಾಸ್ತವಿಕ ಸಂಗತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೆ ಅಯಾ ಸ್ವರದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವರ್ಣಿಸುತ್ತವೆಯೂ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ದ್ವಿ-, ತ್ರಿ-, ಮತ್ತು ಚತುರ್ದಶಿಕ ಸ್ವರಗಳಿಂದ ಒಟ್ಟು ಒಂಬತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂಬುದು ಈ ಪಕ್ಷದ ಒಲವು. ಅದುವರಿಂದ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಕ ಎಂದರೆ ಬಿಡಬಿಡಿಯಾದ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು, ತ್ರಿಶ್ರುತಿಗಳೆಂದರೆ ಬಿಡಬಿಡಿಯಾದ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳು, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅರ್ಥವಾಗಬೇಕು. ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳುಳ್ಳ ಸ್ವರವೆಂದರೆ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅವಯವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವಂತೆಯೇ ಆಯಿತು. ಅದುವರಿಂದ ಈ ಮತದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವಿಲ್ಲ.

ಕಲ್ಲಿನಾಥನು ಒಪ್ಪುವುದಾದರೂ ಭೇದವನ್ನೇ ಎಂಬುವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಈ ಭೇದವು ಕರುಣದ ರಿಂದಲೇ ಧ್ಯಾನೀಕತೆ, ಪರಿಶ್ರಮ, ಮತ್ತು ಅಪೇಕ್ಷಾಶಕ್ತಿಗಳ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲನಾರ್ಹವೆಂದು ಎರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಂತಹ ಭೇದಕ್ಕೆ ಅವನು ಹೇಳುವ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗಿಯೂ ಸ್ವರವು ಅಭಿವ್ಯಂಜ್ಯವಾಗಿಯೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೇ ಆದುದರಿಂದಾಗುವುದು ಎಂಬುದು. ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳ ಭೇದವು ಇದುವ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಹಿಮೆಗೊಳಿಸುತ್ತವೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಮುಂದೆ ಬರೆಯಲಾಗುವುದು. ಈವಲು ಇದರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಸಾಧನವಾದ ವಿಚಾರಕ್ರಮವೆಂದು ನಡೆಗೆ ಎನ್ನುವು ಸುವುದಿಲ್ಲ. ಮಹಿಮೆಗೊಳಿಸುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ವಿವೇಚಿಸಿ ಅನಂತರ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಪರಿವಿಚಾರಿಸಿ. ಅದುವರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಮತ್ತು ಸ್ವರದ ಸ್ವಭಾವಗಳೆರಡನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸಬೇಕೆಂದು ಬಯಸುವ, ಶ್ರುತಿಸ್ವರಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವರರೂಪವನ್ನು, ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಅವೆರಡರ ಸ್ವರರೂಪಗಳೂ ಅಂತಃ ಮಾತ್ರ, ಎಂದರೆ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದವನ್ನು ಮಾತ್ರ, ತಿಳಿಯುತ್ತ ಬಿಡಿಸಬೇಕು, ಎಂದರೆ ಅಥವಾ ಒಂದರ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಭಾವವಾಗಲಿ, ಸ್ವೀಕೃತವಾದವಾಗಲಿ ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

3. ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿಶ್ರುತಿಶಾಂತಿಶ್ರುತಿವರ್ತನಾನ್ವಯೋಪಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಅಂತೆಯೇ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ-ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಲೀ ಸ್ವರದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನಾಗಲೀ ವಿವರಿಸಲೇಬೇಕಾದುದು ತರ್ಕಬಾಹ್ಯವಲ್ಲ. ಈ ತತ್ವವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದು ಕಲ್ಪನಾಭೇದದಿಂದಲೇ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು. ಮಹತ್ವವನ್ನು ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿ ಪಕ್ಷವೊಂದನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿಶೇಷ ಗೌರವದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಅವನು ಕೆಲವನ್ನು ಒಪ್ಪುವ, ಕೆಲವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವ ತತ್ವವು ಬಂದಿರಬೇಕು. ಒಂಪತ್ತು ಪಕ್ಷಗಳೂ ಅವಿವೇಕಭಾಗವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಅವನು ಬಿನ್ನಾಗಿ ತಿಳಿದಿದ್ದನು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಒಂದೇ ಎಂದು ತಾನು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯಗಳಿಂದ ಮಂಡಿಸಿದ ಮತವನ್ನು ಉಳಿದವುಗಳಿಗೆ ವಿರೋಧವೆಂದು ಬುದ್ಧಿವಂತಿಕೆಯಿಂದ ಅನ್ವೇಷಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಿರಬೇಕು; ಹೇಳಿದ್ದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಮಂಡಿಸುತ್ತಿದ್ದನು. ಅವನೇ ಅನ್ವಯ ಹೇಳಿದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೊಗಳಿಲ್ಲವೇ? ವಿಶ್ವಾವಸು, ಕೋಶಲರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪೂಜ್ಯಭಾವವನ್ನಿಟ್ಟಿರುವ ಅವನು ಮಂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ನಿರಾಕರಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಮಾತ್ರ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅವರ ಮತಗಳನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವನೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು. ಮಂಡನೆಯ, ನಿರಾಕರಣೆಯ, ಹೋಲಿಕೆಯ, ಆ ಅಥವಾ ಈ ಪಕ್ಷವೇ ಸರಿಯೆಂಬ ತೀರ್ಮಾನ ಮಾಡತಕ್ಕ ಅವನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಯೂ ಅದೆಯೂ ಇಲ್ಲ, ಸೂಚನೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಅಷ್ಟದ ಭಗವಾನ್ ಭರತನಿಂದಲೇ ಅವನು ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗದ ನಿರ್ದೇಶವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡವನು ಅದೇ ಭರತನಿಂದಲೇ ನವವಿಧಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಮಂಡಿಸಬೇಕಾದರೆ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧವಿಲ್ಲ, ಎರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕಗಳು, ಪ್ರೇರಕಗಳು ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದಲೇ ಮಾಡಬೇಕು. ತಾತ್ಪರ್ಯದ್ದಾಗಿ, ಮಹತ್ವವನ್ನು ಮೊದಲಿನ ಅದು ಪಕ್ಷಗಳು ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತವೆಂದೇನೂ ತಿಳಿಯಲಿಲ್ಲ; ಅವನು ಅವುಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಲೂ ಇಲ್ಲ.

ಈ ಪಕ್ಷಗಳೂ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಕವಾಗಬೇಯೆಂದು ಕಲ್ಪನಾಭೇದವು ಹೇಳುವುದು ಸ್ವಂತ, ವೈಯಕ್ತಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಿಂದ; ಇದು ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಲಕ್ಷಣ. ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ಮಹತ್ವವಿಲ್ಲದೆಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರಾದೇವನಲ್ಲಿಯೂ ಅಪ್ಪದವಿಲ್ಲ. ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಅವನು ವಿವರಿಸುವುದಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳೇ ಹೊರಹಿಮ್ಮೆಲೆಯಾದವು ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಸ್ವರ, ಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಇತರಶ್ರುತಿಪಕ್ಷದ ಎಂದು ಮೊದಲಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಭದ್ರವಾಗಿ ಬೇರೊಂದರ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೇ ಇವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲವೇ? ಹೀಗಿರುವಾಗ ಈ ಎರಡು ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ವಿವರಿಸುವ, ತಾರಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯ ಮಹತ್ವವು ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ, ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವುದರಿಂದಲೇ ಈ ಭೇದವನ್ನು ಧೃಢಿಸುವ ಮೇಲೆ, ಭರತ ಮೊದಲಾದವರಾಗಲೀ ತಪ್ಪಿರಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ-ಅಭಿವ್ಯಂಜಕದ ಸಂಬಂಧವು ಮೊದಲಿನ ಪಕ್ಷಗಳಿಗೆ ಹೇಗೆ ಅನ್ವಿತವೋ ಉಳಿದವುಗಳಿಗೂ ಅಷ್ಟೇ ಅನ್ವಿತ. ಇದರಿಂದ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳ ಭೇದವನ್ನು ಮೊದಲಿನ ಅದು ಮತಗಳು ಮುಖ್ಯವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಯು ಒಂದೇ ಎಂಬ ಮತವನ್ನೂ, ಈ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ವಾದವನ್ನೂ, ಎರಡನ್ನೂ ಹೇಳುವುದು ಮಹತ್ವವು ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಕಲ್ಪನಾಭೇದವು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ವಿಶ್ವಾವಸುವಿನ ಶ್ರುತಿ ವೈವಿಧ್ಯದಲ್ಲೊಂದರೂ ಈ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿವಾದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇದೆ. ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರದ ಶ್ರುತಿಯು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ಅವರ ಸ್ವಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಬಂಧವು ನೇರವಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ; ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳು ನೇರವಾಗಿ ತಾವೇ ಸ್ವರದ

3. ನಾದಸ್ವಾನುಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯು ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಕರಣ

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೇತುಗಳಾಗಲಾರವು ; ಅವುಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯೊತ್ತರ ಸಂಭಾರವಾದುದರಿಂದ ಅಂತ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿಯ ಸ್ವರದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗೆ, ಎಂದರೆ ಸ್ವರವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದಕ್ಕೆ, ಪರೋಕ್ಷ ಹೇತುಗಳಾಗುತ್ತವೆ, ಎಂದರೆ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಲಾರವು, ಎಂಬುದಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿವಾದದ ಎರಡು ಮುಖಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿವಾದವನ್ನು ವಿಶ್ವಾವಸುವಿನ ಮತದಿಂದ ನೋಡುವಾಗ, ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ, ಅದರ ಭೃಗಿನಿಗಳಿಲ್ಲವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು, ಪಡೆಯಲಾಗುವಷ್ಟು ಸುಲಭವಾಗಿ ಬೇರೆ ಪಕ್ಷಗಳಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವೇಗ ಮತ್ತು ಭರತರು ಹೇಳುವ ನವವಿಭಕ್ತೃತಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿವಾದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಅನುಮಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ದ್ವಿಪ್ರತಿಶಕ್ತರ, ಪ್ರತಿಪ್ರತಿಶಕ್ತರ, ಚತುಃಪ್ರತಿಶಕ್ತರ, ಎಂದು ಅವರು ಸ್ವರಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ತನ್ನ ಎರಡನೆಯ, ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿದೆ, ಎಂದರೆ ಕಡೆಯ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿದೆ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ಈ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಭರತನು ಈ ಮಾತನ್ನು, ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕು, ಏಳು, ಒಂಬತ್ತು, ಹದಿನಾರು, ಹದಿನೈದು, ಇಪ್ಪತ್ತು ಮತ್ತು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪದ್ಯ, ರವಳ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಧೈವತ ಮತ್ತು ನಿಷಾದಗಳು ಉಚ್ಚ ತಗಲಾಗಿರುವುದೆಂಬ ವಿಧಿಯನ್ನು, ನೋಡುವಾಗ ಎಲ್ಲಾ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆ : ಆದರೆ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಗಳು ಎಂದು ಹೇಳಿ, ಪ್ರತಿಪದ್ಯವೇ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ, ನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನನ್ನು ಇಳಿಸಿದರೆಂದ ನಿಷಾದದಲ್ಲಿ ಅದು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಪದ್ಯದ ಅವಧಿಯ ನಿಷಾದದ ಅಂತ್ಯದಿಂದ ಪದ್ಯದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೇ ಬೊಂಬೆಯ ನಿಷಾದದ ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯವೆಂದರೆ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಸ್ವರಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ನಿಷಾದದ ವಿಶ್ವತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಭರತನು ನಿಷಾದವು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಬಾಹ್ಯ ಪದ್ಯದ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸುತ್ತದೆ ; ಈ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅದು ನಿಷಾದ-ಪದ್ಯ ಸ್ಮರಣಗಳ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಆಡುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ನಿಷಾದದ ಅಂತ್ಯವು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಪ್ರತಿಯೆಂದೂ ಪದ್ಯದ ಅಂತ್ಯವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರತಿಯೆಂದೂ ನಿಷಾದವಾಗಿಯೇ ಅನುಮಿತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಾಂಧಾರವು ಸಾಧಾರಣವಾಗುವುದನ್ನೂ ಅವನು ಹೇಗೆಯೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಇದೇ ಅಧ್ಯಾಯದ ಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವರವಾಗಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಭರತನುಮಧಿಯ ಇದನ್ನು ಕೇಳಲು ಅನುಮಿತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅವನನ್ನೇ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಆಕರ್ಷಿಸುವುದು ದತ್ತಿ ಅ ಮತಂಗಳು ಪದ್ಯವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ (ಪದ್ಯವು ಏಳನೆಯ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅದಿಲ್ಲ). ವಾರ್ಷಕವೇವನಂತೆ ಅಂತ್ಯಿಯಲ್ಲಿನ ನೈದಿಯಾಯಂತೆ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಾದುದು ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಯ ಎಂದು ಭರತನು ಹೇಳಿದರೆ ಪದ್ಯವು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ : ಎಂದರೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರತಿಯು ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ವಯಂಸಿದ್ಧವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ, ಎರಡನೆಯ ಮತ್ತು ಮೂರನೆಯ ಪ್ರತಿಗಳು ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಲಾರವು ; ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಪದ್ಯವೇ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ಮರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಾಗಲೂ ಪದ್ಯವು ಹುಟ್ಟಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣವೇಕೆ. ಹೀಗೆ ಪದ್ಯ : ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿವಾದವು ತನ್ನ ಎರಡು ಮುಖಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವರಸಾಧಾರಣಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ ಪದ್ಯದ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರತಿಯೂ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರತಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಿಷಾದವು ಕೈತೀಕೆ ಮತ್ತು ಕಾರಣ ಎಂಬ

3. ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರತಿಪದ್ಯವಾದಿಕರು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾದಿಕರ ಪ್ರಕಾರ

ವಿಶ್ವತಾವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ನಿವಾಸಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ನಿವಾಸವು ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವಾಗ, ಎಂದರೆ ಇಷ್ಟಸ್ಥಿರತೆಯು ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯವಾಗ, ಇವೆರಡೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳೇ; ಮೂರನೆಯ ಪ್ರತಿಯೂ ಹೀಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಿವಾಸವು ಕೈಕಿತ್ತಿಯಾದಾಗ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರತಿಯು ಪದ್ಧಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ನಿವಾಸಪದ್ಧಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೇತುಗಳಾದ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವರಗಳೆಂದು ವಿಶ್ವಾಸವನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಬಹುದು. ಇವೆರಡರ ನಡುವೆ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅವುಗಳನ್ನು ಭೂತರಗಳೆಂದು ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆಯಬಹುದು. ಹೀಗೆ ನವವಿಧಪ್ರತಿಪದ್ಧ, ದ್ವಾವಿಧಪ್ರತಿಪದ್ಧ, ಪರ್ವಪ್ರತಿಪದ್ಧ, ಅನಂತಪ್ರತಿಪದ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲದರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವನ್ನೂ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವನ್ನೂ ಧಾರಾಳವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಪ್ರತಿಯು ತ್ರೈವಿಧ್ಯ ಮತ್ತು ಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯವರ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿವಾದವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು; ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿವಿವರಣವಾದ ಕೆಲವು ಅನುಮಿತಿಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೂ ಮೊದಲು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಗ್ರಂಥವಿತ್ತರಂಜಿತಿಯಿಂದ ಅವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇದಿಲ್ಲದಿರುವುದೂ ಪ್ರತಿವಿವರಣವಾದ ಮೊದಲಿನ ಅನುಮತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಧಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ-ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ ಸಂಬಂಧವು ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಾಧನು ಅನುಮತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ ವಾದವು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಒಪ್ಪತಕ್ಕದ್ದಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಡೆಯದಾಗಿ, ಕಲ್ಪಿಸಾಧನು ಈ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿವಾದವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಪ್ರಥಮಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವಾಗ ಅದರ 'ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯತ್ವಾಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವಾಭ್ಯಾಂ ಸಾಕ್ಷಾದ್ಭಿವ್ಯರೂಪದೋಃ' 17 ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕು. ಇವನ ಮತದ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವರಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ ಮತ್ತು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ ಎಂಬ ಭೇದವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಪ್ರಾಗಿ ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ, ಭೇದವಾದ ಇಂದ್ರಿಯ ಸ್ಪರ್ಶಕವೆಂದೂ ಗೋಚರವಾಗ ಬೇಕು. ಈ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವು ಅನುಪಪನ್ನವಾದುದು ಎಂದು ವಿಶ್ವಾಸಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ವಿಷಯವಲ್ಲ. ಕಲ್ಪಿಸಾಧನ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಯು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವೆಂದೂ ಸ್ವರವು ಅದರಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವೆಂದೂ ಕೆಲವಿಗೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಗೊತ್ತಾಗಬೇಕು. ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ-ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳೆರಡೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಇಂದ್ರಿಯ ಚಾತ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಒಪ್ಪತಕ್ಕ ಮಾತಿಲ್ಲ. ಅದರ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವೆಂದು ಇವನು ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕರೆಯುವುದು ಕೆಲವು ರೂಪವಾದವನ್ನು; ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವೆಂದು ಸ್ವರವನ್ನು ಕರೆಯುವುದು ಅನುರೂಪವನ್ನು. ಕೆಲವು ಸಂಭಾಷಣದ ಪ್ರಥಮಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಗೋಚರಿಸುವುದು ಪ್ರತಿಯೆಂದೂ ದ್ವಿತೀಯಕ್ಷಣದಲ್ಲೇ ಅವರ್ತಸ್ಮರಣದಿಂದ ಕೂಡಿದ ರಕ್ತಿಯಿಂದ ಶೋಭಿಸುವುದು ಪ್ರತಿಯೆಂದೂ ಅದರ ಸಂಕ್ಷೇಪ, ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಅವರ್ತ ಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ, ಸಂಭಾಷಣವಾದ, ನಾದವನ್ನು (frequency) ಪ್ರತಿಯೆಂದೂ ಸದಸ್ಯವರ್ತಗಳಾದ ಅನೇಕ ಅವರ್ತಕ ಸಂಪದಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸುವುದು (pitch) ಸ್ವರವೆಂದೂ ಕಲ್ಪಿಸಾಧನು ವಿವರಿಸಿದಂತಾಯಿತು. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಅನುಪಪನ್ನವಾದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೂ, ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಗೆ ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಇದರಿಂದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವಾದ ಬೇರೆ ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೂ ತಾಳಿಕವಾಗಿ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಗೆ ಭರತ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ಮತಂಗ, ವೇಣ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಕಾಢ್ಯವೇನ ಮುಂತಾದ ಮೂಲಸಾಧನಗಳಿಂದಲೂ ಭೇದವು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದೂ ಕೂಡುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಅವನು ಎಲ್ಲಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡನೋ ಅವನಿಗೆ ಗೊತ್ತು. ಅದರಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ-ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಅವನು ಪ್ರತಿಪದ್ಧಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವಾಗ ಅವನ್ನು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕವಾಗಿ ಜಾಗರೂಕತೆಯಿಂದಲೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು.

3. ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರತಿಪದ್ಧವಾಚಿಕವಾದ್ಯವತತಹೀಚ್ಛಂಯೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

III. ಇತರ ಪ್ರಾಚೀನ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷಗಳು

ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ವಿವರಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷಗಳು, ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಷ್ಟು ವಿಭವವಿರುವವನ್ನು ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಹತ್ತಿ, ಪ್ರವೇಶಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಬಹುದೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯ ಮೂರೇ ಸ್ವಾಯಂಬ್ಯವನ್ನು ಆದರ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಶ್ರುತಿಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲೊಂದು ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿ ಪಕ್ಷವೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಈಗ ಶ್ರುತಿಸಂಖ್ಯೆಯಾದ ಮೂರು ಬೇರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಮತಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುವುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಸ್ವಾಯಂಬ್ಯ ಶ್ರುತಿಸಂಖ್ಯೆಯ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ರುತಿಸಂಖ್ಯೆಯಾದ ಮೂಲಭೂತ ಕಟ್ಟನೆಯೊಂದನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.

1. ಶ್ರುತಿಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವು ಮೊದಲನೆಯದು. ಇದು ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ನಾರದನ ಸಂಗ್ರಹಮಕರಂದದಲ್ಲಿ. ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿವಿಧಿಯೋದನ್ನು ಒಳಗೆ ತೆಗೆದು: ಪದ್ಯ (5), ಒಪ್ಪ (3), ಗಾಂಧಾರ (2), ಮಧ್ಯಮ (4), ಪಂಚಮ (5), ಧೈವತ (3) ಮತ್ತು ನಿವಾಹ (2)²⁰⁶. ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ—

ಚತುರ್ದಶೈವೈವೈವೈವ ಪದ್ಮಮಧ್ಯಮಪಂಚಮಃ |

ದ್ವೇ ದ್ವೇ ನಿವಾಹಗಾಂಧಾರೌ ತ್ರಿಪ್ರಿ ಮಸಧಧೈವತೌ ||²⁰⁷

ಎಂಬ ಅಷ್ಟೈವ ಬರುವಾಗ ಉದಾಹರಿಸಿದ ಧಾರಣೆಯ ಶ್ರುತಿವಿಧಿಯೋಗವೂ ಇದೆ. ಆದರೆ ಈ ಶ್ಲೋಕವನ್ನು ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಸಂಗ್ರಹಮಕರಂದದ ಉದಾಹರಣೆಯ ಗ್ರಂಥವಾದ ಗ್ರಂಥವಾಹ, ಪ್ರಕ್ಷಿಪ್ತಗಳಿಂದ ತುಂಬಿಯೋಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಒಂದು ಗ್ರಂಥವೂ ಆರ್ವಾಚೀನವಾದ ಮತ್ತೊಂದೂ ಸೇರಿಯೋಗಿದೆ. ಇವೆರಡನ್ನೂ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಗ್ರಂಥ ಸಂಪಾದನಾಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವ ಸಂಶೋಧನೆ ಅವಶ್ಯಕ ವಾಗಿ ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಪ್ರಾಚೀನಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮ, ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, ಕಮಲಾಕೃತ್, ಪಂಡೀ, ವ್ಯಾಲಿ, ಕೌರಿ, ಅಂಗದ, ಮಣ್ಣು, ಭೃಂಗಿ, ದೇವೇಂದ್ರ, ಕುಬೇರ, ಮುನಿಕುಚಿಕ, ಸಮುಪ್ಪ, ಸರಸ್ವತಿ, ಬರಿ, ಯಕ್ಷ, ಕಿನ್ನರೀಶ, ವಿಶ್ವಮ ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರ ಶಬ್ದವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.²⁰⁸ ಇವರ ಹೆಸರುಗಳು ಬೇರೆಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಪ್ರಾಚೀನಭಾಗವು ಬ್ರಹ್ಮಮತವೆಂದು ಹೇಳಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರವೇಶಗಳನ್ನು ಉದ್ವರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೇಲೆ ಬೇರೆ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮಕರಂದವಾರಣಸು ಯಾವಿಂದ ಉದ್ವರಿಸಿ ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆಂದೂ ತಿಳಿಯದು. ಬ್ರಹ್ಮಸಿದ್ಧಂತವೂ ಕರಲಾಯಿತು ; ಏಕೆಂದರೆ 'ಬ್ರಹ್ಮಸಾ ಯದುಬಾಹ್ಯತಮ'²⁰⁹ ಎಂದು ಇದೇ ನಾಲ್ಕೈವಾತ್ಮವನ್ನು ಒಳಗಡೆ ಭರತನು ಇಷ್ಟಶೈವರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

206 ನಾರದ, ಸಂಗ್ರಹಮಕರಂದ, ಸಂಗ್ರಹಶಾಸ್ತ್ರ, I, 78.84.

207 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಅದೇ ಸ್ಥಾನ, I, 85.

208 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಅದೇ ಸ್ಥಾನ, II, 18.20.

3. ನಾರದಶ್ರುತಿಪ್ರತಿಪದ್ಧತಿಪ್ರಾಚೀನಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವೊಂದೇನು ಪ್ರಕರಣ

ಬ್ರಹ್ಮನೆಂಬ ಚಾರಿತ್ರ್ಯವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥವೊಂದನ್ನು ಬರೆದಿದ್ದಾನೆಂಬೇ ಎಂಬುದೇ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ. ಭರತನು ಬ್ರಹ್ಮನನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವ ಯಾವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ಚಾರಿತ್ರ್ಯಕತೆಯ ವಿವರವಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಭರತನು ಉದ್ಭವಿಸಿದ್ದೆಂದು ಮತಂಗಳು (ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 87) ಕೊಡುವ ಶಿಕ್ಷಣಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಬ್ರಹ್ಮಮತವೆಂದು ಮಕರಂದಕಾರನು ಕೊಡುವ ಉದ್ಭೂತಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಸಮರ್ಥನೆಯಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿ ಪಕ್ಷವು ಬ್ರಹ್ಮವೆಂದು ಅವನು ಹೇಳುವುದೂ ಇಲ್ಲ. ಈ ಮತವು ಬ್ರಹ್ಮನಿಂದ ಪ್ರವರ್ತಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಈ ಬ್ರಹ್ಮನು ಪ್ರಾಚೀನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕನಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಭರತ, ಮತಂಗ ಆಭಿನವಗುಪ್ತಾದಿಗಳು ಮತಾಂತರದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅವನ್ನು ಸೂಚಿಸದೆ ಬಿಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾಗದು. ಇದು ಹೇಗೆ ಇರಲಿ, ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳ ಮೇಲಿನ ವಿಸ್ತರಣೆಗಳ ವಸ್ತು ನಾರದನು ಹೇಳುವುದು ಕೇವಲ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಹೀಗೆ, ನಿಪಾದ-ಪದ್ಯ, ಮಧ್ಯಮ-ಪಂಚಮ ಈ ಅಂತರಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮವಾಗಿಯೂ ಗಾಂಧಾರ-ಮಧ್ಯಮದ ಅಂತರಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದೂ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗಿಲ್ಲ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಭರತಾದಿಗಳು ಈ ಮೂರು ಅಂತರಗಳನ್ನೂ, ಎಂಬರೆ ಪದ್ಯ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ, ಪರಸ್ಪರ ಸಮವಾಗಿಸಿ, ಏಕೆಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಚತುಶ್ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆಯೆಂದು ತಿಳಿದು ಮಕರಂದಕಾರನೂ ಅವನ ಉದ್ಭೂತಿಗೆ ಆಕರಣಾದ ಗ್ರಂಥಕಾರನೂ ತಿಳಿದಿದ್ದಾರೆ, ಹಾಗೂ ಅವನನ್ನು ತಿಮ್ಮನ ಸಾಹಸಕ್ಕೆ ಕೈಬಾಕಿವ್ವಾರೆ.

ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಇದು ತರ್ಕಬದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಅಂಗೀಕಾರಾರ್ಹವಾಗಿಯೂ ಕಂಡರೂ ಇದನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಒಪ್ಪಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳ ತತ್ತ್ವವು ಹೇಳುವ ಒಂದೇ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳು ಎರಡು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ದ್ದರೂ, ಅವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆ ಹಾಕಿಯಿರುವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಮೂಲ ಭೂತ ಕಾಶ್ಯಪಮೇಯವನ್ನೇ ಇದು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ವಾದಿ ಸಂವಾದಿ ವಿವಾದಿ ಎಂಬ ಸ್ವರ ಸಂಬಂಧಗಳಿಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಶ್ರುತಿ ಅಂತರಗಳನ್ನೂ ಇದು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತದೆ; ಸರಳವಾಗಿಯೂ ಏಕರೂಪವಾಗಿಯೂ ಇರುವ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಅಧಾರವನ್ನು ಈ ಸ್ವರಜಾತೀವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಅದು ಒದಗಿಸಿಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವಾಸವು, ವಿಶ್ವಾಸಿ, ಭಟ್ಟಿಶೌತ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಚೀನಪಾಠ್ಯದ ಹೇಳಿದ ಸ್ವರಸಂಕೀರ್ಣತಾ ತತ್ತ್ವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಲೋಪವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳು ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಮವೆಂದು ಬಗೆದು ಕೇವಲ ಸ್ವಾಭಾವದಲ್ಲಿ ಭೌತಿಕ ವಾಸ್ತವಿಕತೆಗೆ ಕಾಶ್ಯಪದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರತೆಯನ್ನು ಒದಗಿಸಲು ಯತ್ನಿಸುವ ಪಕ್ಷವಿದು. ಕಾಶ್ಯಪನಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕಾಗಲಿ ಇದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಇಲ್ಲ.

ಇದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ, ಅಷ್ಟೇ. ಆದರೆ ಬದುಲು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇಲೆ ಧಾಳಿಯನ್ನೇ ಮಾಡುವ ಎರಡು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿ ಪಕ್ಷಗಳು ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು 1800 ರ ವೇಳೆಗೆ ರಚಿತವಾದ ಎರಡು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳೆನ್ನುವುದೇ ಅಪಹಾರ; ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ರಾಗಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ತಪ್ಪಾಗಿಯೇ ನೆಪ್ಪಾಗಿಯೇ ಕೊಡುವುದನ್ನೇ ಇವು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸ. ಒಂದರ ಮೊದಲು ಮೇಳಾಧಿಕಾರ ಲಕ್ಷಣ-ಇದರ ಕಲ್ಪವು ತನ್ನ ಆದಿರಾಧ್ಯಕ್ಷಿ ಸಾಚಿಯೋ ಏನೋ, ಅಷ್ಟಾತನಾಗಿಯೇ ಉಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನೂ ಪ್ರಕಟವಾಗಿಲ್ಲ. ಇದುವ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳೇಳಿ ಪದಮೂರನೆಯ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಒಂದು* ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರನೆಯದರಲ್ಲಿ ಒಂದು*, ಹೀಗೆ ಎರಡನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮೇಳಾಧಿಕಾರಲಕ್ಷಣಕಾರನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ : ಇದರಲ್ಲಿ ಈ ಮರಾಠಾಧಾರನು ಕೊಡುವ ಸ್ವರಗಳ ವೈಖರಿಯನ್ನಾದರೂ ನೋಡಿ :

3. ಸಾದಸ್ಯಾ ಪಶ್ಚಿಮಶ್ವರಜಾತಿಕುಲವೈವರ್ತರ್ಹಿಚ್ಛಂಯೋರಸ ಪುಕರಣ

ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿದನು. ಹ್ಯಾಗರಾಜನೇ ಚತುಃಪ್ರತಿವಿವರ, ಚತುಃಪ್ರತಿವೈವರತಗಳೆಂಬ ಪದ್ಧತಿ ಬೆರಗುಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿ ತನು ನಿಷ್ಕಸಿದನೋ ಇಲ್ಲವೋ ತಿಳಿಯದು; ಇದು ಸಂವೇದಾಪ್ತವು; ಏಕೆಂದರೆ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಬಿಕ್ಕುನಾಡಿದ್ದ ಸೊಂಟ ವೆಂಕಟರಾಜಯ್ಯನವರೊಡನೆ ಅವನ ಮಗನಾದ ಸೊಂಟ ವೆಂಕಟರಾಜಯ್ಯನವರೊಡನೆ ಸಂಗಾತಾಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ ಹ್ಯಾಗರಾಜನು ಈ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮೂಲ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿ ಅನುಪ್ರಾಪಿಸುವುದನ್ನು ಪ್ರಚಾರಮಾಡಿದುದು. ಎಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾರ್ಥವಾಗಿದೆ. ಅವನ ಶಿಷ್ಯಪರಂಪರೆಯವರು ಈ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮೂವತ್ತೆರೆಯುಂಟಾದ ಇವರುಗಳ ಬಳಿ ವೇಳಾಭಿವರಲಕ್ಷಣದ ಹತ್ತಪ್ರತಿಗಳಿದ್ದವು; ಇವರುಗಳು ಪದವಿಪರೀಕ್ಷೆಯ ಹ್ಯಾಗರಾಜಪ್ರತಿಗಳ ಹತ್ತಪ್ರತಿಗಳಿದ್ದರೂ ರಾಗಗಳಿಗೆ ವೇಳದ ಪದವ್ಯವನ್ನೇಯೂ ಚತುಃಪ್ರತಿವಿವರ, ಚತುಃಪ್ರತಿವೈವರತಗಳ ಬೆರಗುಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇವರು ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಿದ್ದು ಅನೇಕ ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಈ ಬೆರಗುಗಳೇ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಬಿಟ್ಟವು. ಇದು ಮೂಲ ರೋಚನಾಯನಾದ ನಿಜವು; ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತರಾಶ್ತ್ರದ ಆಧಾರಭೂತ ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಗೆ ಇದು ಕೊಡಲೆಯ ಮೆಟ್ಟಿನ್ನು ಹಾಕುತ್ತದೆ.

ಇಂತಹುದೇ ಇನ್ನೊಂದು ಗ್ರಂಥ ಗೋವಿಂದನ ಸಂಗ್ರಹಚೂಪಾವು. ಅದನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕುಕೃತಿಗಳನ್ನು ಮೇಳುವುದಿಲ್ಲ, ಏನು; ಆದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆರೆಯ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರು ಏಕಪ್ರತಿಗಳಿದ್ದು, ಏಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರತಿಗಳಿದ್ದು, ಒಳಗೆ ಒಟ್ಟು ಮೂವತ್ತು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಂಭೂತ ಮೇಳುವ ಧೀರನವನು. ಇವನು ಗ್ರಂಥವನ್ನೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಕ್ರಿ.ಶ. 1800 ರ ಮುಂದಿನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅದು ಆವಣಿಗೆ ಸಾಲದು. ತಾನೇ ಮೇಳವೊಂದರಿ ಕಾರಣಗಳಾದ ಹುಲು ಮನುಬರು ಬುಲುಪ್ಪಾರೋ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಅವನಿಗೆ ಸಂಶಯ. ಎಂದೇ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಸ್ವಾಯಂಭೂತವನ್ನೇ ಎಂದು ಆಂಶವೆತ್ತುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಇದ್ದಿರುವುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ನಾಣ್ಯಾಂತರ ಕೈಲಾಸವೆಂಬೊಡನೆ ಶಿವನೇ ಪಾಪಾಂತರಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು! ಇನ್ನು ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಳ್ಳು, ತಪ್ಪು, ಇವು ಸಾಧ್ಯವೇ? 'ಪ್ರತಿವಿವರಪ್ರತಿವಿವರ' ವೆಂದು ಶಿವನೇ ಶಿವನು ಬೋಧಿಸಿದ ಲೇಖನವೇ ಬೋಧಿಸಿದ; ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರು ಏಕಪ್ರತಿ, ಏಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ—ಒಳಗೆ ಮೂವತ್ತು ಕೃತಿಗಳನ್ನು (ಗಂಧರ್ವರು ಮಾತ್ರ) ಗಾಂಧರ್ವಗಾನದಲ್ಲಿ ಹಾಡಲು ಸಾಧ್ಯ. ನರಮಾತ್ರರು ಕೇವಲ ಹನ್ನೆರಡನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸ್ವಾಯಂಭೂತ ಹಾಡಬಲ್ಲರು. ಮೇಲಿನ ಹತ್ತನೆಯ ಪಥದಲ್ಲಿ ಹನುಮೂರನೆಯ ಕಾಂತಾ ಮತ್ತು, ಇಪ್ಪತ್ತಮೂರನೆಯ ಉದ್ವಿಗವನಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಬಿಟ್ಟಿರ ತೀವ್ರದಿಂದ ಮೊಪಲುವುದಾಗಿ ಶ್ಲೋಕನೆಯ ವರಿಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತೆರೆಯ ಕೃತಿಗಳು ಉಳಿಯುತ್ತವೆಯೆಷ್ಟೆ. ಆದರಲ್ಲಿ ಮೂಲಾಭಿವಿವರ ಎಂಬ ಹನುಮೂರನೆಯನು, ಶ್ಲೋಕನೇ ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತೆರೆಯನೆಯದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಂಚಮ, ಪದ್ಯಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಮಾತ್ರಗಳಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಉಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡೆರೆಯ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದರಿತೆ 'ಮನೆ'. ಈ ಹತ್ತು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಹತ್ತು ಏಕಪ್ರತಿಗಳು: ಶಿವಾಕಾಸವುಮತ್ತೇ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ರಿಪಥ, ಮೂರು ಭಂದೀಕರಣಗಳ ಗೃಹದಲ್ಲಿ ಚತುಃಪ್ರತಿ ರಿಪಥ, ಅಥವಾ ಶುದ್ಧ ಗಾಂಧಾರ, ಮೂರನೆಯ ಗೃಹವಾದ ಪಯೋಜನೇ ರಂಜನಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಾಂತ ರಿಪಥ ಅಥವಾ ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ, ಸ್ವಾಯಂಭೂತ ಗೃಹವಾದ ರಿಕಾರೋಲ್ಮಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಇವನೆಯ ಗೃಹ ಅಥವಾ ಸೋಪಾನವಾದ ರೋಲ್ಮಿ ಪದ್ಯಾಂತಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ, ಅರನೆಯ ಸೋಪಾನವಾದ ಪ್ರಸಾರೀ ಪ್ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮಧ್ಯಮ, ಏಳನೆಯ ಸೋಪಾನವಾದ ಮಾಜಾಸಿಯಲ್ಲಿ ಪಂಚಮ, ಎಂಟನೆಯದಾದ ಶ್ವೇತ ರಾಜಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧ ಧೈವತ, ಒಂಬತ್ತನೆಯದಾದ ಸಂವಿಧಿವಿವರ ಅಲಾಪನಗಳಲ್ಲಿ ಚತುಃಪ್ರತಿವೈವರತ ಅಥವಾ ಶುದ್ಧನಿವಾದ, ಹತ್ತನೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಲಾದ ಮನಂತೇ ರೋಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಾಂತ ಧೈವತ ಅಥವಾ ಕೈಶಿಕ ನಿವಾದ, ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಸೋಪಾನ ಅಥವಾ ಗೃಹವಾದ ಶಮ್ಯಾ ಉಗ್ರಾ ಪ್ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಕೋ ನಿವಾದ, ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶ್ಲೋಕನೆಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಯ, ಎಪ್ಪು ಮುಲಭವಾದ, ಸರಣವಾದ ಗಣಿತ! ಪದ್ಯ, ಪಂಚಮಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ಕೃತಿ, ಉಳಿದೆಲ್ಲ

3. ನಾಡಸ್ಯಾ ನಪ್ರತಿಶ್ವರನಾಂತರಲಕ್ಷ್ಯವತಪ್ರೀತ್ಯಂದೋರಕ ಪ್ರಕರಣ

ಐದು ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ತಲಾ ನಾಲ್ಕುಕಂಠಿ ಇಪ್ಪತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳು ; ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತೈರನು ! ರಿಗಮಧಘ ಎಂಬ ಐದರಲ್ಲೂ ದರೂ ತಲಾ ಎರಡೆರಡು ವಿಕೃತಿಗಳು, ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಎರಡೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು. ಗೋವಿಂದನನು . ಅಶ್ವ, ಪರಿಶಿಷ್ಟನನು !—ಎಂತಹ ನಿಪ್ಪಕ್ಷಪಾತವಾದ ಶ್ರುತಿವಿಧಿಯೋಗ ! ಕೇವಲ ಮನುಷ್ಯರಾದ ಭರತ, ದತ್ತಿಲ, ಮಹಂಗ, ಶೋಹಲ, ಶಾಲ್ಯಕವೇದ ಮೊದಲಾದವರು ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿವಿಧಿಯೊಳವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೇನಂತೆ ! ಪಕ್ಷ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮಗಳಿಗೆ ತಲಾ ನಾಲ್ಕು, ಏಕಪ ಧೈವತಗಳಿಗೆ ತಲಾ ಮೂರು, ಗಾಂಧಾರ ನಿಷಾದಗಳಿಗೆ ತಲಾ ಎರಡು, ಒಗ್ಗಿ ಅವರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಪರಮೇಶ್ವರನು ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಶಿವನಿಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟಿಲ್ಲ ಉಂಟೆ ? ಅದುದರಿಂದಲೇ ಅಧುನಿಕರು ಹೆದರಿ ಇದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಶಿವಭಕ್ತರಾದ ಅಧುನಿಕ ಸಂಗೀತಜ್ಞರನ್ನೇ ಸಂಶೋಧಕರು ಕೆಲವರು ಈ ವಿವರಗಳೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸುವವಿಂ ಪಕ್ಷಮಿಂದ ಹರಹುತ್ತಿರುವುದೂ ಉಂಟು. ದೋಷೋಪಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹ 'ಚೂಡಾಮಣಿ' ಯಲ್ಲಿ ಇವನ್ನು ಹೇಳಿದ ಗೋವಿಂದನೇ ಧನ್ಯ !

ಇಷ್ಟೊಂದು ಧೈರ್ಯವಾದಿಂದ ಗೋವಿಂದನು ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದಿರುವುದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಕೃತ್ಯರಾಗಬೇಕೋ ಏಕೋ ! ಇಪ್ಪತ್ತೈರನು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲನ್ನು ಹೇಳದೆ ಅವನು ಬಿಡಲಿಲ್ಲ. ಬದಲಾಯಿತು ಪಕ್ಷ ಪಂಚಮಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ಶ್ರುತಿಯಾದರೂ, ರಿಗಮಧಘ ಎಂಬ ವಿಕೃತಿಪ್ರದಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳಷ್ಟೆ ; ಒಂದೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಇರುವುದು ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳು ಮಾತ್ರವೇ ಅದರೂ ಏಕಪ, ಗಾಂಧಾರ, ಧೈವತ, ನಿಷಾದಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಆರು ಅರಂತೆ ವಿಕೃತಿಗಳು ; ಮಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ನಾಲ್ಕು ; ಒಗ್ಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈರನು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಮೂವತ್ತು ಸ್ವರಗಳ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಅವನು ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ :²¹⁰

ಏಕಪ ಗಾಂಧಾರ ಮಧ್ಯಮ ಧೈವತ ನಿಷಾದಗಳಿಗೆ ತಲಾ ಅರಂತೆ	24 ಸ್ವರಗಳು
ಮಧ್ಯಮಕ್ಕೆ	4 ಸ್ವರಗಳು
ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ	1 ಸ್ವರ
ಪಂಚಮಕ್ಕೆ	1 ಸ್ವರ
ಒಟ್ಟು	30 ಸ್ವರಗಳು
ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಾದವುಗಳು	7 ಸ್ವರಗಳು
ಅದುದರಿಂದ ವಿಕೃತಿಗಳು	23 ಸ್ವರಗಳು

ಪಾದಸಂಪಾದಿಗಳ ಶ್ರುತಿವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಸ್ವರದ ಸ್ವರಸಂಪೇದ್ಯತೆ, ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವೀಕೃತತ್ವ, ಧ್ವನೋಪಲಾಪ್ಯತೆ, ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ಸ್ವರಗತ, ಅಂತರಗತ ಎಂಬ ಶ್ರುತಿವಿಭಾಗ, ಶ್ರುತಿಗೂ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸ, ನೆರೆಮನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಉಚ್ಚತೆಯುರಬಾದಮೆಂಬ ನಿಯಮ ಇವುಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಗೋವಿಂದನು ತನ್ನ ಶಿವಭಕ್ತಿಯುಂಟು ಯಿಂದ ಒಂದೇ ವಿಧಿಗೆ ಮಾಯವಾಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ! ಅಧುನಿಕ ಸಂಗೀತಸಂಶೋಧಕರು ಇದನ್ನು ಸಂಬಂಧಿಸಿ

210 ಗೋವಿಂದ, ಸಂಗ್ರಹಪಡಾಮಣಿ, III, 1.108, 1.14, ಪು. 29.41.

3. ನಾಡಸ್ವಾಸಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ವರಗಣಿತುಲಭ್ಯವತರ್ಹಿಪ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ವಗಬಹುದಿತ್ತೇನೋ, ಆದರೆ ಈಗ ಅಳುವಂತಾಗಿದೆ. ಇದು ಯಾವಾಗ ಹೋಗುತ್ತದೆಯೋ ಎಂಬುವದನ್ನು ಈ ಮಾಯೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದ ಆ ಪರಶಿವನೇ ಬಲ್ಲ !

ಪ್ರತಿಗಳು ಇಷ್ಟಕ್ಕಿರಬೇಕೆಂದು ಸ್ವರಗಳು ಮೂವತ್ತಾರುದವನ್ನು ತಿರುಬೇಳೆಬಿಳುವಿಯು ಸೂಚಿಸಿಲ್ಲ ; ಇದು ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣವಿರುವದಷ್ಟೆ ! ಆದುದರಿಂದ ಈ ಕೂರನು ತನ್ನ ತಿರುಗುಭಾವಿಯ ಸಂಗೀತಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಈ ರೋಪವನ್ನು ಎನ್ನಿ ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳದೆ ! ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವೂ ಬರಬಾರದೆಷ್ಟೆ. ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಗಳು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯನಾದ ಮೇಘಾದಿಕಾರಿ ಲಕ್ಷಣಕಾರನನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಇಷ್ಟತ್ತನಾಲ್ಕೇ ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ; ಪದಕ (10) ರಲ್ಲಿರುವಂತೆಯೇ ಇವನ ಪ್ರತಿನಾಮಗಳು ಇವೆ. ಗೋವಿಂದನ ಪ್ರೀತಿ (12)ಯು ಇವನ ' ಭೀತಿ ' ಆಯಿತು, ಇಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸ. ಸ್ವರನಾಮಗಳೂ ಬಹುವಾಗಿ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲೇ ಇವೆ-ಆದರೆ ಇಷ್ಟತ್ತನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧ, ಶುದ್ಧಮಿಶ್ರಗಳೆಂದು. ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪ್ರತಿಗಳು ಶುದ್ಧ ; ಉಳಿದ ಹತ್ತು ಮಿಶ್ರ. ಮಿಶ್ರಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಎರಡೆರಡರ ಮಿಶ್ರದಿಂದ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಒಟ್ಟು ಪ್ರತಿಗಳು ಮೂವತ್ತನಾಲ್ಕು !²¹¹

ಪ್ರತಿಗಳು ಇಷ್ಟತ್ತನಾಲ್ಕೆಂದು ಹೇಳಲು ಅಧ್ಯಾಪಕರು ಇನ್ನೂ ಒಬ್ಬ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯನನ್ನು ಉದಾಹರಿಸುತ್ತಾರೆ ; ಚತುರ್ವಾದಿಪ್ರಕಾರಿತೆಯ ರಚನೆಯಿಂದ ಅಧ್ಯಾಪಕ ಕರ್ಣಾಟಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ನಾಂದಿಯನ್ನು ಹಾಡಿದ ವೆಂಕಟಮದೆಯದೆಂದು ಈ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ : ಎಷ್ಟಕ್ಕಿರಲು ಮೇಳಕರ್ತರಾಗಗಳ ದಸದುಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಗುಂಡಕ್ರಿಯಾರಾಗದ ಲಕ್ಷಣಗೀತವೊಂದನ್ನು ಸುಬ್ಬರಾಮದೀಕ್ಷಿತನು ವೆಂಕಟಮದೆಯದೆಂದು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇದರ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ' ರಸಮಂಜರಿ ಕೃತಿ ಚತುರ್ದಶತಿ ಕರ್ತವ್ಯಮಿರೀ ರಾಗಾಂಗ ಭೇದವ್ಯುತಿ ರಾಜ ' ಎಂದಿದೆ.²¹² ಅವನು ಕೊಡುವ ಲಕ್ಷಣಗೀತೆಗಳೂ ರಾಗಲಕ್ಷಣ ದ್ವೀಪಕಗಳೂ ವೆಂಕಟಮದೆಯದಲ್ಲ ವೆಂದೂ ಅವನ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಾದ ಮುದ್ದುವೆಂಕಟಮದೆಯದೆಂದೂ ಬೇರೆಯೊಬ್ಬ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದೇನೆ.²¹³ ಈ ಗೀತವು ಮುದ್ದುವೆಂಕಟಮದೆಯದೇ ಒಂದೇ ಅಲ್ಲವೇ ಎಂಬುದೂ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವೇ. ಗೀತದಲ್ಲಿ ವಾಗ್ಗೇಯ ಕಾರದ ಲಂಕಿತವಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ' ಚತುರ್ದಶತಿ ಕೃತಿ ' ಎಂಬುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಬದ್ಧವೂ, ಅನಾವಶ್ಯಕವೂ, ಗ್ರಂಥ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಸಕ್ತವೂ ಆಗಿದೆ ; ಇದು ಗೀತದ ಮೂಲಪಾಠದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀ ಎಂಬುದೇ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ. ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರನ ಲಂಕಿತವನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ ಆ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಚತುರ್ದಶತಿ ಕೃತಿಪದ್ಯದ ಅಭಿಮಾನಿಯೊಬ್ಬನು ಹೀಗೆ ಸೇರಿಸಬಹುದೇ ಎಂಬ ಸಂಶಯವು ಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಸ್ಥೆಯನ್ನು ಹೊರತು ಇನ್ನೇನನ್ನೂ ಹೇಳದ ಈ ಅಂಶಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ಅನರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಪ್ರೀತಿವಾಸ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್ಯನು ಸಂಗ್ರಹ ಪೂಜಾಮನೆಯ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಮಾತುಗಳು²¹⁴ ಒಂದೇ ಬಾಳವನ್ನು ಬಿಟ್ಟೊಂದು, ಇನ್ನು ಮೂರುಬಾಳ, ಒಂದು ಕುದುರೆ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದಿದೆ ! ಇನ್ನು ಮಾತ್ರ ಸಿಕ್ಕಿಬಿಟ್ಟಿದೆ ಕುದುರೆ ಸವಾರ ಮಾತ ಬಹುದು ಎಂಬ ಆಸೆಯಂತಿದೆ.

211 ತಿರುಬೇಳೆಬಿಳುವಿ, ಸಂಗೀತಸಾರಸಂಗ್ರಹಮು, ಪು. 2-11.

212 ಸುಬ್ಬರಾಮದೀಕ್ಷಿತ (ಕೆಂ), ಉ. ಗ್ರಂ., ಪ್ರಥಮಭಾಗ, ಪು. 244.

213 ಉ. ಸುಬ್ಬರಾಮದೀಕ್ಷಿತ, ಕವಿಕಾಂಬರಿ-ಕವಿಕಾಂಗಿ ವಿಜಯ, ಸಂಯುಕ್ತಕರ್ಣಾಟಕ, ಸಂಪುಟ 31, ಸಂಚಿಕೆಗಳು 39, 46 3.6.1963 ಮತ್ತು 10.6.1963.

214 ಬಿ. ಆರ್. ಪ್ರೀತಿವಾಸ ಅಯ್ಯಂಗಾರ್, ಗೋವಿಂದ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಮುದ್ದುರಿ, ಪು. XXI-XXII.

3. ನಾಮಾನ್ಯ ಪಶ್ಚಿಮಸ್ವರಜಾತಿಗಳುಲ್ಲವೆಂಬುದೇನೋದರಿಸ ಪ್ರಕರಣ

2. ಶ್ರುತಿಗಳು ಹದಿನೆಂಟು

ಶ್ರುತಿಗಳು ಹದಿನೆಂಟು ಎಂಬ ಒಂದು ಪಕ್ಷವೂ ನಮ್ಮ ಸಂಗ್ರಹಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಂಟು. ಇದನ್ನು ಹನುಮಂತನು ಹೇಳಿದ್ದೆಂದು ರಾಮಕೃಷ್ಣಕವಿಯು ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.²¹⁵ ಈ ಹನುಮಂತನು ರಾಜ್ಯಾದೇವನು ಹೇಳುವ ಅಂಶವೇನೋ ಆಗಿದ್ದರೆ ಇದು ಪ್ರಾಚೀನಮತವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದರೂ ಇವನೊಬ್ಬನಲ್ಲದೆ, ಮತ್ತು ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ಎರಡು ಅಪಾರಾಚೀನ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಅದ್ವೈತಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಇದನ್ನು ಇತರ ಪ್ರಾಚೀನಾಚಾರ್ಯರು ಯಾರೂ ಹೇಳದಿರುವುದು ವಿಶೇಷ ತಿಳಿಯದು. ಸ್ವಾಯಂಬ್ದಿಯವರ ಪಕ್ಷಸ್ತರಗಳನ್ನು ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಅರಬ್ಬೀ ಮತ್ತು ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶಗಳ ಸಂಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾದುದು. ಇದು ಅವರಲ್ಲಿ ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಪದ್ಮ, ದಿವಭ, ಮಧ್ಯಮ, ಕಂಠಮ, ಧಿವಾಧಗಗಳಿಗೆ ತಲಾ ಮೂರರಂತೆ ಒಟ್ಟು ಹದಿನೈದು, ಗಾಂಧಾರ, ಭೈರವತಗಳಿಗೆ ತಲಾ ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಎರಡು, ಹೀಗೆ ಹದಿನೇಳು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅರಬ್ಬೀದೇಶದ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಶೌರಿಂಧ್ರಮೋಹನರಾಜರನು ಬಿಳುತ್ತಾನೆ.²¹⁶ ಅಥಾರ್ಕುತಿಯನ್ನೂ ನೋಡಿ. ಹದಿನೆಂಟೆಂದು ಬೇಕಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಬಾಗ್ಯಾದಿಪಲ್ಲಿ ಆದದ ಕಡೆಯ ಖಲೀಫನಾದ ಅಲ್ ಮುಕ್ತ 'ಅಬೀನ' (ಕ್ರಿ. ಶ. 1242-1258)ನ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಖ್ಯಾತ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರನೂ ಆಗಿದ್ದ ಪಜಿ ಅಲ್‌ದಿನ್ 'ಅಬ್ದು ಅಲ್ ಮೂ'ಮಿನ್ ಅಲ್ ಬಾಗ್ಯಾದ್-ಇ ಎಲಾವನನು ಮುಸ್ಲಿಮ್ ಮತ್ತು ಘಜ್ನಾವಿ ಎಂಬ ಎರಡು ಹೊಸ ಬಗೆಯ ತಂತಿ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದನು. ಅವನೇ ಕಿಶಾರ್ ಅಲ್-ಅದ್ವಾರ್ (ರಾಗಗಳ ಪುಸ್ತಕ) (ಕ್ರಿ. ಶ. 1252), ಮತ್ತು ರಿಸಾಲತ್ ಅಲ್-ಪದ್ವಿಯಾ ಫಿ'ಲ್-ಫಿನ್' ಅಲ್-ತೇರೀಫಿಯ (ಸಂಗ್ರಹ ಪ್ರಮಾಣಪತ್ರವು ಪುಸ್ತಕ), (ಕ್ರಿ. ಶ. 1258 ಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ) ಎಂಬ ಎರಡು ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ ಹೊಸ ಸ್ವರಪಕ್ಷಗಳೊಂದನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿ, ಮೇಲಿನ ಎರಡು ವಾದ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ ಉಪಾಪದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವರ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಾಯಂಬ್ದಿ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳು; ಇವುಗಳ ಸ್ವಮಾಣಿ 90 ಸೆಂಟಿಮೀಟರ್ ಲಿನ್ಯಾ, ಇನ್ನೊಂದು ಇದೇ ಪ್ರಮಾಣದ ಲಿನ್ಯಾ, ಕಂತರ 24 ಸೆಂಟಿಮೀಟರ್ ಇವು, ಹೀಗೆ ಆರು ಸುಖ ಸ್ವಾಯಂಬ್ದಿ ಭವನಾಪಕೀತವಾಗು ತ್ತಿದ್ದವು. ಒಳಗೆ ಸ್ವಾಯಂಬ್ದಿನ ಈ ಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಳ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣಗಳು ಗ್ರಮಾಣಿ 0, 90, 180, 204, 294, 334, 408, 498, 588, 678, 702, 792, 882, 906, 996, 1036, 1176, 1200, ಎಂಬ ಹದಿನೆಂಟು. 0 ಎಂದರೆ ಮುಕ್ತ ತಂತಿ ಅಥವಾ ಅಧಾರಸ್ವರ; 1200 ಸೆಂಟಿಮೀಟರ್ ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರಥಮಾ ಪರ್ವತ ಸ್ವರವು. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕರುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸಮರ್ಪಕವಾಗುವೆಂದು ಕ್ರಿಸ್ತನ್, ಬೇಲ್, ಮೋಲ್ಡಾನ್, ಮುಂತಾದ ನಾಡವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾರೆ.²¹⁷ ಸೆಂಟಿಮೀಟರ್ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಆಳೆಯುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಿದ ವಿವೇಚನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಗ್ರಂಥರಚನೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತದ ಸಿಂಧೂ ಪ್ರಾಂತ್ಯವು ಅರಬ್ಬೀ ಖಲೀಫರ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಅನೇಕ ಕಾಲ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತದಿಂದ ಅರಬ್ಬೀಯರ ಮೂಲಕ ಯೂರೋಪಿನಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಹರಡಿದವು, ಎಂಬುದು ಇತಿಹಾಸಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ಗ್ರಂಥರಚನಾಕಾಲವು ರಾಜ್ಯಾದೇವನ ಗ್ರಂಥರಚನಾ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಕಂಠವಿದ್ದು. ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಹನುಮಂತನು ರಾಜ್ಯಾದೇವನು ಸ್ವರಿಯದ

215 ರಾಮಕೃಷ್ಣಕವಿ (ಸಂ), ಉ. ಗ್ರಂ., ಭ. 11, 295, 326 ಇತ್ಯಾದಿ.

216 ಶೌರಿಂಧ್ರಮೋಹನ ಅಕಾಸರ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಭ. 101.

217 ಉದಾ., ಬೇಲ್, ಮೋಲ್ಡಾನ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಭ. 283.

3. ನಾಡಸ್ವಾಧ್ಯಾಶ್ರುತಿಸ್ವರಪಾತಿಗಳು ಬದ್ಧವತರ್ಹಿತ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಅಂಜೇನೇನೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಭಾರತದಿಂದಲೇ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಅರೇಬಿಯಾ ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮೊಘಲರ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಿಂದೆಯೇ ಬಂತೆಂದು ಭಾವಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಹಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಹಸ್ತಮಂತ್ರವು ಅರ್ವಾಚೀನನಾಗಿದ್ದರೆ, ಜವಾಂಜಿರ್, ಅಕ್ಬರ್ ಮೊದಲಾದ ಮೊಘಲ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಾರತಕ್ಕೆ ಬಂದ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ ಬಿಲ್ಹಿ ಮೊರಗಲ ಅಲ್ಲಕಿಯಲ್ಲಿ ಅವರ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿ ಭಾರತದಲ್ಲಿದ್ದ ಅಮಿರ್-ಮುಸ್ಲಿಮನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಈ ಪರಕೀಯ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೇ ನಮ್ಮ ದಾಸ್ತಕಾರರು ಹೇಳಬಹುದು.

ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪಫಿ ಅಲ್-ದೀನನ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳ ಮತವು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಭಾರತಕ್ಕೂ ಪರ್ಷಿಯಾ, ಅರೇಬಿಯಾ ದೇಶಗಳಿಗೂ ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ವಿಸ್ತರಣೆಯುಂಟಾಗಿರುವುದು ಇತಿಹಾಸಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಕ್ರಿ.ಶ. ಹದಿನಾರು ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮೊಘಲ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ಆಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಜ್, ಅರಬ್ಬೀಸ್ತೇನಿಯ, ಮುಹಮ್ಮದ್, ಓಜಾಜ್, ಮಿರಾಜಾನ್, ಇರಾಜ್, ತುರಾಜ್ ಮುಂತಾದ ದೇಶಗಳಿಂದ ಬಂದು ನೆಲೆಸಿದ್ದ ಸಂಗೀತವಿದ್ವಾಂಸರೆಲ್ಲರೊಂದು ಆಯಾನ್-ಇ-ಅಕ್ಬರ್.²¹⁸ ಪಾಲ್-ಪಾಲ್-ನಾಮಾ,²¹⁹ ಬದ್-ಫಿಯ ಅಬ್ದುಲ್ ಕದಿರ್ ಇಬ್ನ್-ಇ-ಮುಲ್ಕ್ ಸಾಜ್, ಮುಂತಹವು ಈ ಶತಮಾನ, ಮುಂತಹವು-ಉಲ್-ಬುಹಾರ್, ಪಾಲ್-ನಾಮಾ-ಪಾಲ್-ಮುನ್-ಅಮ್-ಉಲ್-ಉದಾದಾ, ಒಬ್ಬರೂ ಫಿರಾಝುಲ್ಲಾಜ್ ಅಹ್ಮದನ ಟಿಬರಾತ್-ಇ-ಅಕ್ಬರ್ ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಂಥಗಳು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಪಾಲ್-ನ ಪರ್ಷಿಯಾದೇಶದ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವರಾಪ್ತವನ್ನು ಅರೇ ನಕೀ ಪಾಲ್ ಮೋಜಿ ತನ್ನ ತರೀ'ಮಾತ್ ಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇವರ ಪ್ರಕಾರ ಹಂಗಾಂ (ಸ್ವರಾಪ್ತ) ದಲ್ಲಿ ಆರು ಪೂರ್ಣ ಸ್ವರಾಂತರಗಳು (ಪದ್ಧತ್), ಎಂದರೆ ಏಳು ಸ್ವರಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಒಂದೊಂದೂ ಎರಡೆರಡು ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳು (semitone) ಇವುಗಳಿಗೆ ಫೀಮ್ ಪದ್ಧತ್‌ಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು. ಹೀಗೆ ಸ್ವರಾಪ್ತದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳು. ಪಾಲ್-ನ ಪರ್ಷಿಯಾ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೂ ಮುಂಚೆ ಬಹುಶಃ ಇದ್ದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವರಾಪ್ತವನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಅಲ್ಲಿನ ದಾಸ್ತಕಾರರು ಪ್ರಮಾಣಪೂರ್ವಕವೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದುಂಟು. ಅಲ್ಲಿನ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಅಧುನಿಕ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಕಾರನಾದ ಡಾ|| ಮಹ್ಮದ್ ಬರ್ಕಾಶ್ಲಿ ರಚಿಸಿರುವ 'La Gamme de la musique iranienne': ಇರೇನಿಯನ್ ಸಂಗೀತದ ಸ್ವರಾಪ್ತ ಎಂಬ ತನ್ನ ದಾಕ್ಖ್-ನಿಜ್ ಪ್ರಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅಧುನಿಕ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಸ್ವರಾಪ್ತವು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಾಗಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.²²⁰ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪರ್ಷಿಯನ್ ಸಂಗೀತವು ಪಾಲ್-ನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಿಂದ ಬಹುಮಾತ್ರ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿತ್ತು.

ಔತ್ತರೀಯ ಸಂಗೀತವು ಈ ಎರಡು ದೇಶಗಳ ಸಂಗೀತಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿ ರೂಪ ತಳೆದುಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟು ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದ ಇತಿಹಾಸಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಔತ್ತರೀಯ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಹಸ್ತಮಂತ್ರ ಮತವೆಂದೂ ಕರ್ಣಾಟಕಸಂಗೀತವನ್ನು ಭರತಮತವೆಂದೂ (ಅಥವಾ ಅವಶೇಷವಾಗಿ ನಾರದಮತವೆಂದೂ) ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ

218 ಅಬ್ದುಲ್ ಫಝ್ ಮುಹಾರರ್, ಅಮಿರ್-ಇ-ಅಕ್ಬರ್, ಅಮಿರ್ 30, ಪೇಜ್, ಬ್ಲಾಕ್-ಮತ್ (ಅಮಿರ್‌ನ ಕೆಲವು ಸಂಪಾದನೆ), ಪು. 611 ಮತ್ತು ಮುಂದಕ್ಕೆ.

219 ಪಾಲ್-ಪಾಲ್-ನಾಮಾ, ii ಇಬ್ನ್-ದಿ.

220 Mahdi Barkashli, 'La Gamme de la musique iranienne', ('Annales des Telecommunications', V, 3, May 1950.)

ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಅಷ್ಟಾದರೂ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪಕ್ಷವನ್ನು ವೇಂಕಟಸುಂದರಾನಾಥಿಯು ಅಷ್ಟಾದರೂ ಆಳದವೊಂದೆಂದು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಸ್ವರಮಂಜಲ ಲಕ್ಷಣಮ್—

ಸಪ್ರಸ್ತರಾಪ್ತಯೋ ಗ್ರಾನಾ ವಿಳವಿತುಂತಮೂರ್ಧ(1)ರ್ಧನಾಃ |
ಅಷ್ಟಾದರಸ್ತು ಶ್ರುತಯೋ ತೇನ (1 ತಾನ) ವಿಳೋನ ಮಂಜಲ ಚ |
ಸ್ವರಮಂಜಲಮಿತ್ಯಾಕುರಲಂಕಾರೋ ಭವೇತ್ಯತಃ |²²¹

ಇದನ್ನೇ 'ಅಷ್ಟಾದರ ತು ಶ್ರುತಮಸ್ತಾನಾನ್ಯೇರೋನ ಮಂಜಲ ಚ |' ಎಂಬ ಶುದ್ಧಪಾಠದೊಡನೆ ಭಂಕ-
ರಲ್ಲು ಲಪಾಸುಂಜಯದ್ವಯೂ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ²²² ಇದು ಹನುಮಂತನ ಉಕ್ತಿಯು ಬೌದ್ಧೋ ಅಲ್ಲವೋ
ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ.

ಇದು ಹೇಗೆ? ಇರಲಿ, ಈ ಮಂಜಲ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿನ್ಯಯೋಗವು ಹೀಗಿದೆ: ಸ(3), ರ(2),
ಗ(4), ಮ(2), ಪ(3), ಧ(2), ನಿ(2). ನಾಡಿ ಸಂವಾದಿ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಭಾವಗಳು ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ದೊರೆತುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ನಿಜ. ಗಾಂಧಾರವನ್ನೇ ಸ್ವರಸಪ್ತರವ ಅತ್ಯಂತ ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಸ್ವರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ
ದುವುದು ಇದರ ಇನ್ನೊಂದು ಮೈತ್ರಿತ್ವ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಇದರ ಸಂವಾದಿಯಾದ ನಿಷಾದವು ಸಮಶ್ರುತಿಶಕ್ತವೂ
ಇಲ್ಲ; ಸಮಶ್ರುತಿಶಕ್ತವು ಸ-ಪ; ರ-ಮ-ಧ-ನಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ರ-ಧ ಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ
ಸಂವಾದಿತ್ವವು ಇದೆ, ಮ-ನಿ ಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ; ರ-ಮ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವನ್ನೇ. ಸ-ಮ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಮಶ್ರುತಿ
ಶಕ್ತವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಸಮಶ್ರುತಿಶಕ್ತವು ಸಂವಾದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದುವಂತೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಕೇವಲ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣ
ವನ್ನೇ ಗಮನ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾಭಿಪ್ರಾಯವುಳ್ಳವುಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿದರೆ ನಿಮಿಷವು ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಗಳೂ
ಸ-ಪ ಗಳೆರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಮವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದ ಶಾಪ್ತಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವಿರುವ ಜಾಗ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.
ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಭಿಪ್ರಾಯವಿದ್ದರಲ್ಲಿ, ಮಧ್ಯಮವ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ಗಾಂಧಾರದ ನಾಲ್ಕುಕ್ಕಂತ ಎರಡಕ್ಕಿಂತ
ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಇತರ ವಿರೋಧಾಭಾಸಗಳು ಈ ಶ್ರುತಿವಿನ್ಯಯೋಗದಲ್ಲಿವೆ. ಇದನ್ನು ಆದರ ಆಳದ
ಪೂರ್ಣವಾದ ಗ್ರಂಥಮಂಜಲದಲ್ಲಿ ಓದಿಕೊಂಡ ಹೊರತು ಸಮಾಚಿನ್ಯವಾದ ಅರ್ಥವು ದೊರಕದು. ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ
ಸಂಶೋಧನೆ ಇನ್ನೂ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸ್ವರಾಪ್ತರವನ್ನು ಹದಿನೆಂಟು ಪಾಲುಗಳಾಗಿ ಈ ಪಕ್ಷವು ವಿಂಗಡಿಸುತ್ತದೆಯಷ್ಟೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ
ದಿದ್ದರೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪುಂಜೀಕರಿಸಲಿವು ಕ್ರಿ. ಶ. ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ
ಬೇಕುತ್ತಾನೆ. ಅದ್ವೈತ ಅಸ್ತಾನದಲ್ಲಿ ಈ ಕನ್ನಡಿಗ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರನು ಪರ್ಶಿಯನ್ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಅಳವಾಗಿ
ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದ್ದನೆಂದು ಅವನ ರಾಗಮಂಜರಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬರುತ್ತದೆ. ²²³ ಕ್ರಿ. ಶ. ಹದಿನಾರು ಹದಿನೇಳನೆಯ
ಶತಮಾನಗಳವರೆಗೂ ಪರ್ಶಿಯಾದಲ್ಲಿ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವರಾಪ್ತರವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಮೇಲೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ
ಯಷ್ಟೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೊಘಲ್ ಚಕ್ರವರ್ತಿಗಳ ದೆಹಲಿ ಬರಗಾರಿಗೆ ಬಂದ ಪರ್ಶಿಯನ್, ಮುರಾಸಾನ್ ಗಳ
ಸಂಗೀತ ವಿಜ್ಞಾನವು ಈ ಬಗೆಯ ಸ್ವರಾಪ್ತರವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತನಾಗಿರುವುದಾದ,

221 ವೇಂಕಟಸುಂದರಾನಾಥ, ರಸಿಕಪದಮನೋರಂಜನ ಸಾರಸಂಗ್ರಹ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರ, ಪು. 134.

222 ಜಯವರ್ಧನಂ ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಾಚಾರ್ಯ ಮತ್ತೆ ಬಾಲಕುಂಜಿ ಅಂಜನಾಚಾರ್ಯ (ಸಂ), ಭರತಶಾಸ್ತ್ರಸಾಮಾಂಜಿಕ, ಪು. 18, 89.

223 ಪುಂಜೀಕರಣ, ರಾಗಮಂಜರಿ, ಅಂತ್ಯಭಾಗ.

3. ನಾವಸ್ತು ಸಮಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಜಾತಿ ಕಾಲದ್ದೆವತರ್ಹಿಚ್ಛಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಅದೇ ಅಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಗ್ರಗಣ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರಾಗಿದ್ದ ಪುಂಡರೀಕವಿರಲಿವು ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಪದಿನೆಂಟೇ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿವೆಯಾಗಿವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಮರ್ಯಾದೆಯನ್ನೂ ಪರಂಪರೆಯನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇಷ್ಟಪ್ರಕಾರವೇ ಎಂದು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರೊಡನೆ ಅವನು ಸಮ್ಮತಿಸಿದರೂ, ಅವರು ಬೇಕಾದಿದ್ದ ಒಂದು ಮಾತನ್ನು ವಿರಲಿವು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಇಷ್ಟಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ವದು, ಆರು, ಪದಿನೆಂಟು ಮತ್ತು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಈ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳು ಸರ್ವಥಾ ಸ್ವರಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಅಪ್ರಯೋಜಕಗಳೆಂದೂ, ಉಳಿದ ಪದಿನೆಂಟೇ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದವು ಗಳೆಂದೂ ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ :

ಪಂಚಮ್ಯಷ್ಟಾದಶಃ ಪಕ್ಷಿಃ ತಥಾ ಶೈಲೋಽನವಂತಃ ||

ಚತುಃ ಶ್ರುತಯಶ್ಚೈತಾ ರಾಗಾದ್ಯೈರಪ್ರಯೋಜಕಾಃ |

ಶೇಷಾ ಅಷ್ಟಾದಶೈವ ಸ್ಯುಃ ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವರಬೋಧಕಾಃ || ೨೧

ಈ ಮಾತು ಪಕ್ಕಗ್ರಾಮದ ಪಕ್ಷಮೂರ್ಛನೆಗೆ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಮಾತು; ಇಷ್ಟದಮಟ್ಟಿಗೆ ಇದು ನಿಜ. ವಿಶ್ವತಸ್ತದವನೇಚರಿಯಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು. ಅದರ ಮೂರ್ಛನಾಪಕ್ಷತೆಯೆಂಬುದೂ ಸಾಧಾರಣ ಮೂರ್ಛನೆಗಳೆಂಬುದೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸುಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರುತಿಮೃದ್ಧವಗಳು ಕೇವಲಾಯೇ ಉಳಿದು ಬಿಡುತ್ತವೆಂದೂ ಮುಂದೆ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ವದು, ಆರನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪಕ್ಷ, ಐವಳಗಳ ನೂವೆಯೂ ಪದಿನೆಂಟು, ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪಂಚಮ, ಧೈವತಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ. ಇವು ಗಳು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದಾಗಲಿ ಇಂದಿನ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಾಗಲಿ ಉಪಯೋಗ ವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಪುಂಡರೀಕವಿರಲಿವು ಹೇಳುವ ಮಾತನ್ನು ಅಷ್ಟಾದಶಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವೆಂದೇ ಗ್ರಹಿಸ ಬಹುದು.

3. ಶ್ರುತಿಗೆ ಕಾಲಪರಮಾದ ಅರ್ಥ

ಶ್ರೀಮದಭಿನವಗುಪ್ತನು ಶ್ರುತಿಗೆ ಕಾಲಪರಮಾದ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಶ್ವೇಷರೊಡನೆ ಪುನಃ ಪುನಃ ಇತರರಿಂದ ಉದ್ಗರಿಸಿಕೊಂಡು ಅದನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಗ್ಗವನ್ನು ಮಿದಿದರೆ ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶಬ್ದವು ಶೇಳೂ ಏತೇಯೋಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ತಂತಿಯನ್ನು ಮಿದಿದರೆ ಪ್ರಥಮಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದವು ಮುಂದು ವರೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹಗ್ಗದಿಂದ ಉಂಟಾದ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಅನುರಣನವಿಲ್ಲ. ತಂತಿಗೆ ಇದೆ. ಅನುರಣನ ಎಂದರೆ ಅನುರೂಪವೆಂದೂ ಅನ್ಯವಾಗಿ, ಬೊಕೆಯದ್ದೆಯೇ ಶಬ್ದವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಿಕೆ, ಎಂದು ಅರ್ಥ. ತಂತಿ ಯನ್ನು ಮಿದಿದಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಿದಿದ ಆವರ್ತಗಳ ಸ್ವರಗಳು ಹೇಗೆ ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆಂದು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ (ಪು. 196) ಹೇಳಿದೆ. ಇವುಗಳೆಂದರೆ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ರಿತ್ತಿಯೂ, ನಿರ್ಭಕ್ತವೂ, ದೂರವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಉಂಟಾಗುವುವು. ಹಗ್ಗದಲ್ಲಿಯಾದರೆ ಹೀಗೆ ಅವರ್ತಗಳನ್ನುಂಟುಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಶಬ್ದವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಶೇವಲ ರೂಪ ವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವವರೂ ಉಂಟು. ತಂತಿಯಲ್ಲಾದರೆ ರೂಪ ದೊಡನೆ ಅನುರಣನವೂ ಉಂಟು. ಅದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಹುಟ್ಟಿಬಿಡುವುದು. ತಂತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ಮೊದಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ರೂಪಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯೆಂದೂ ನಂತರ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶೇಳುವ ಅನುರಣನಾತ್ಮಕಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಸ್ವರವೆಂದೂ ಈ ಪಕ್ಷವು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟನ್ನು ಬೊಡಿದಾಗ ಶೇವಲ ರೂಪ, ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿ; ಘಟೆಯನ್ನು ಬೊಡಿದರೆ ಅನುರಣನ, ಎಂದರೆ ಸ್ವರ; ಘಟೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೊದಲು ಶ್ರುತಿ, ಅನಂತರ ಸ್ವರ.

224 ಪುಂಡರೀಕವಿರಲಿ, ರಾಗನಿರೂಪ, 15, 16, ಪು. 2.

3. ಛಾದ್ಯಾಪಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಶಬ್ದವೈವತೋದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಶ್ರುತಿಶ್ಚ ನಾಮ ತೋತ್ರಗಮ್ಯಂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಯಾದೃಶಾ ಶಬ್ದೋನೋತ್ಪದ್ಯತೇ | ನನು ಕಾಲಾಂತಃ ಶ್ರುತಿಃ ಚತುಃಶ್ರುತಿಶ್ಚಾಪಿ ಬಿಂಬಾಪ್ಯಲಂಕಾರಾದೌ ಮಿತಕಾಲಾವಸ್ಥಾನಾದ್ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಶ್ಚಾಪಿ ಸ್ವಾಯಿವರ್ಣಪ್ರಯೋಗೇ ಶಬ್ದಕಾಲತ್ವಾದೇಕಃ ಸ್ವಾತ್, ಘಟಾಕಂಠಾದಿ ಶ್ರುತಿಶ್ಚ ಚರಕಾಲತ್ವಾತ್ | ವಿವಸ್ವ, ಶಬ್ದಾವಯವೋಽರ ಶ್ರುತಿಶ್ಚೈವೈವ | ²²⁹

ಅಭಿವರ್ಣನಾಶ್ಚ ನು ಅರ್ಣವಯವಲೂ ಕಕ್ಷಿಣಾಭಃ ಸ್ವನವದಿಂದಲೂ ಬೇಕು ಕಾಲವದಿಂದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕುಂಭಕರ್ಣನು(ಸಂಗೀತರಾಜ ಗ್ರಂಥದ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೃತ್ಯ ಭೂವನೇಂದಿ!)ವಿವರಗೊಳಿಸುತ್ತಾನೆ. 32 ಪಾದರೆಯ ಎಸಳುಗಳನ್ನು ಒಂದರಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಇಟ್ಟು ಸೂಚಿಯ ಮೊನೆಯಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು (ಒಟ್ಟಿಗೆ) ಭೇದಿಸಲು ಬೇಕಾದ ಕಾಲವೇ ಶ್ರುತಿಯ ಮಾಪ, ಎಂದರೆ ಅದರ ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದ ಕಾಲ, ಎಂದು ಇವನ ಮತ. ಇದನ್ನು ಅವನು ಇತರ ವಿಚಕ್ಷಣರಿಂದ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಯತತ್ವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶ್ರುತಿಯ ಉತ್ಪದ್, ಮಾಪವದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಶ್ರುತಿಯ ಅವಶರ್ ಇವುಗಳು ಗೋಚರವಿಚಾರದ ರಹಿತವಾದ್ದೆ ಇದ್ದು ಕಾಲವಾದರೂ ಬೇಕೇ ಬೇಕು; ಇದು ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೇ ಅಶ್ರುತ್ಯಕ್ಷವಾದರೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧಿಯನ್ನುಳ್ಳವರ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ :

ದ್ವಾಶ್ರುತಿಂಕವಟ್ಟು ಪತ್ರಾಣಾಂ ಸೂಚ್ಯಗ್ರೀಣಾ ವಿಭೇದಣೇ |

ಯಃ ಕಾಲಃ ಸ ಶ್ರುತೇರ್ಮಾಪನಮೋಚತ್ ಕೃತ್ಯ ಭೂವತಃ ||

ತತ್ಕಾರೋಪಾಧಿವರತೋಃ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷೋಽಪಿ ಸ್ವಭಾವತಃ |

ಸ ಭವೇತ್ ಸೂಕ್ಷ್ಮಬುದ್ಧೀನಾಂ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಗೋಚರಃ || ²³⁰

ಹೀಗೆ, ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಾನ್ತಃ, ಎಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಧ್ವನಿಗಿಂತ ಇದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಅಥವಾ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಅರಿವು ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಅವೆರಡರ ನಡುವೆ ಕ್ಷಣಸ್ಥಾನಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಂತರವು ಬೇಕೆ ಅವಶ್ಯಕವೋ, ಕ್ಷಣ-ಸ್ಥಾನಾಂತರದ ಕಾಲವೂ ಅಷ್ಟೇ ಅಗತ್ಯ ಎಂದು ಇವರ ಭಾವ. ಎಂದರೆ ತಂತಿಯನ್ನು ಬಿಗಿಮಾಡುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಇತರ ಸಮಾನಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ (ಅಯತತ್ವ) ಧ್ವನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾದರೂ, ಸಡಿಲಗೊಳಿಸುವುದರಿಂದ ಅಥವಾ ಇತರ ಸಮಾನಕ್ರಿಯೆಯಿಂದ (ಮಾರ್ಪವ) ಧ್ವನಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾದರೂ, ಈ ಹಿಂದಿನ ಧ್ವನಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ ಉಂಟಾಗುವ ಈ ಉತ್ಪನ್ನೋಪಾಧಿವರ ಅಯತತ್ವ ಮಾರ್ಪವಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದ ಕ್ಷಣದ್ದೆಯೇ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವರಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಇದಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದರೂ, ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವು ಬೇಕು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಸ್ತುತಕಾಲದಂತೆ ಮೃತ್ಯಾಸಮ ತೀಯುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಇತರ ಪಾಪ್ಯಶ್ಚ.

ಕಕ್ಷಿಣಾಭಃ ಕುಂಭಕರ್ಣನೂ ಕ್ರಿ. ಶ. ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿದ್ದ ಸಮಕಾಲೀನನು. ಇವರಿಗಿಂತ ನೂವನವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಕಷ್ಟದಿಗೆ ಸಂಗೀತಕಾಪ್ರಕಾರನಾದ ಪುಂಡರೀಕವಿಠಲನು ಇವೇ ಪತ್ರನನ್ನು ಹಿಡಿಯುತ್ತಾನೆ:

ಪ್ರಭವಂತ್ಯುಚ್ಛೋಭತರಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಪ್ರಾವೃಮಾಶ್ರತಃ | ²³¹

ಪ್ರಾಗ್ಭೂತಮಾಶ್ರತವನಾಚ್ಚ್ಛುತಿಶ್ಚಾನುಧ್ವಾನರೂಪಃ ಸ್ವರ ಇತ್ಯಕಿಂಚತ್ | ²³²

229 ಕುಂಭಕರ್ಣ, ಉ. ಗ್ರಂ. II, 1, 2, 87, 88, ಪು. 79.

230 ಪುಂಡರೀಕವಿಠಲ, ಜಗದವಾಣಿ, 9, ಪು. 1.

231 ಪುಂಡರೀಕವಿಠಲ, ಸಂಗ್ರಹಚಂದ್ರಿಕೆಯು, 33.

3. ನಾದವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಶ್ಚರಣಾತಿಶಯವೈವರ್ತಕೀಚ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಹೀಗೆ ಶ್ರವಣವಾತ್ಮನಾದದು, ಎಂದರೆ ದೀರ್ಘತ್ವ, ಅನುರಣನಾದಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಕಟವಾಗುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರವರ್ತಿತವಾದ ಶಬ್ದವೇ ಶ್ರುತಿ. 'ಪ್ರಾಸ್ತಾವನಮಾತ್ರಶ್ರವಣಾತ್ ಶ್ರುತಿಃ' ಎಂದರೆ ಇದೇ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ. ಅನುಭವವು ವಸ್ತು ಎಂದರೆ ಅನುರಣನಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ದೀರ್ಘತ್ವ, ಶೈಲಧಾರೆಯಂತೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ದ್ವಿತೀಯಾ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಬರುವಂತಹದು ಸ್ವರ ಎಂದು ಪುಂಡರೀಕಲಿಲವೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಡುತ್ತಾನೆ.

ಸ್ವರವು ಇಂತಹುದೇ ಎಂದು ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಅಗಲಿ, ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ಹಿಂದಿನ ಧ್ವನಿಯಿಂದ ಇದು ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ ಎಂಬ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಅಗಲಿ, ಅವು ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ಅಗಲುವುದಿಲ್ಲ, ಇಂತಹ ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಾಲವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಅಭಿಪ್ರವಗುಪ್ತಾದಿಗಳ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮಾತಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯ. ಇದು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸಂಗತಿಯೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ನಾವುಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಇತ್ತೀಚೆಗೆ ಪಡೆದ ಸಂಶೋಧನೆಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸ್ಪೂರ್ತಿಯ ಬೇಕಾಗುವ ಕಾಲವು ಅಯಾ ಧ್ವನಿಮಟ್ಟವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆಂದು ಪ್ರಯೋಗಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಧ್ವನಿಮಟ್ಟವು ಹೆಚ್ಚಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಅದರಲ್ಲಿನ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಬೇಕಾಗುವ ಕಾಲವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಏಕದ್ವನಿ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿವ್ಯತ್ಯಾಸಗ್ರಹಣವು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿಯೂ ಉಚ್ಚನಾದಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಈ ಪ್ರಯೋಗಫಲಿತಾಂಶಗಳ ಸಾರಾಂಶ. ಕಾರ್ಲ್ ಸ್ವೀಡೇರನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ :

Duration : There are three types of musical situations which may be recognized in the measurement of pitch discrimination : (1) going from one note to another with a complete break between them, as in the standard test where we sound two notes, each of which is one second in duration but differing in pitch and separated by a very short interval of time ; (2) legato rise or fall in pitch or pitch vibrato ; and (3) sudden shift in a single note without break in tone as in erratic intonation.

The discrimination is different for each of these, the necessary increment being about twice as large for the first type as the third, and the second falling between these two. These differences are related to the differences in total duration of each tone.

The minimum duration necessary in order to identify the pitch of a tone clearly varies with the frequency and to some extent with the loudness. It has been found that in order to be heard clearly as of definite pitch, a tone of 128 c.p.s. must have a duration of 0.09 second ; for 256 c.p.s. about 0.07 second ; for 384 c.p.s. about 0.04 second ; and for 512 c.p.s. about the same.²¹²

ನಿರ್ವಹ್ಯಧ್ವನಿಮನವ್ವು, ಧ್ವನಿವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನೂ ಗುರುತಿಸಲು ಕೆಲವು ಕಾಲವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಕಲ್ಪರವೂ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ : ಆದರೆ ಇದು ಧ್ವನಿಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಅನ್ವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟದ್ದೆಂದು ಅವನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ; ಹೀಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಕಾಲದ ಅವಧಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿದ್ದರೂ ಕ್ಷಣವಾದ ಇಂತಹ ಕಾಲವು ಮಾನವನನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕುಬಹುದೆಂದೂ ಅವನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತಾನೆ :

212 Carl E. Seashore, Psychology of Music, pp. 61-62.

Another aspect of pitch perception which is coming to have increased significance concerns the minimum time required for the ear to recognize a definite pitch. The data bearing on this point are, as yet, not very concordant, but it would appear that the "pitch perception time" is more or less independent of the frequency, being of the order of one-twentieth of a second.

Not only can the ear catalogue a note as to pitch in a remarkably short time interval, but it can also recognize a sound as such when only two vibrations are made. This means that in the region of C, we can become conscious of the existence of a sound if it persists for two or three hundredths of a second. However, to recognize the characteristics of a note, anywhere from 2 to 20 oscillations are necessary.²³³

ದ್ರವ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ಗುಣಗೋಚರಣೆ ಗೋಚರಣೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಕನಿಷ್ಠವಾದ ಕಾಲಮಿತಿಯು ಬೇಕೆಂದು ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆ ನಮ್ಮ ದೇಶದ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರವೈದ್ಯಾಂಕಿಕರು ಹೇಳಿದುದನ್ನು ಅಧುನಿಕವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ನಿರವಧಾದ ಪ್ರಯೋಗಪರಿಣಾಮಗಳ ಒಪ್ಪಲೆಯಲ್ಲಿ ಸತ್ಯವೆಂದು ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ದೃಶ್ಯ, ಶ್ರವ್ಯ, ಸ್ಪರ್ಶ ನೋಡಲಾದ ಇಂದ್ರಿಯಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ದ್ರವ್ಯದ ಗುಣವು ಗೋಚರಣೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಾಲವು ಹಿಡಿಯುತ್ತದೆಂದು ದತ್ತು ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಾಗಿದೆ. ಒಬ್ಬ ಜ್ಞಾನಿ ಹೇಳಿದೆಯೆ? ಈ ವಿಷಯದ ಪ್ರಯೋಗ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಕ್ರೋಢೀಕರಿಸುತ್ತಾ, ದ್ರಾವ್ಯಗೋಚರಣೆ 0-12 ಸೆಕೆಂಡಿನಿಂದ 0-18 ಸೆಕೆಂಡಿನವರೆಗೆ, ದೃಶ್ಯ ಗೋಚರಣೆ 0-15 ಸೆಕೆಂಡಿನಿಂದ 0-225 ಸೆಕೆಂಡಿನವರೆಗೆ, ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞಾನವನ್ನು 0-130 ಸೆಕೆಂಡಿನಿಂದ 0-185 ಸೆಕೆಂಡಿನವರೆಗೆ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ :

Simple responses to auditory stimuli vary from 120 ms. to 180 ms. ; to visual stimuli from 150 ms. to 225 ms. ; to tactual pressure, from 130 ms. to 185 ms.²³⁴

ಪ್ರಕೃತವೇ ಸಹ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಸಂಶೋಧನೆ ನಡೆಸಿ ಸತ್ಯವಾದ ಪರಿಣಾಮಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಾನೆ.²³⁵

ಸಾಧ್ಯವ್ಯವಸಾಯಕರಾದವನು ನೈಜವಾಗಿ ತಳೆಹದಿಯ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿರುವ ಮೊಟ್ಟೆಮೊದಲಿಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಶ್ರಮಿಸಿ, ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ವಿಜ್ಞಾನವನ್ನಿಡಿದು ಗೆ. ಎಸ್. ಮೇಕನ್ಸ್ ಸ್ವರಗಳ ದ್ರಾವ್ಯಗೋಚರಣೆ ಫರ್ಡಿನಾಂಡ್ ಮಿಂಟೆಯನ್ನು ಅಪಲಂಬಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.²³⁶ ಉದ್ದರಿಸಿಕೊಂಡು ಒಬ್ಬ ಮೇಳವಾಣಿ :

Although the data as to the minimum time that a pure tone must excite the ear for definite pitch to be perceived are rather limited,

233 Charles A. Culver, Musical Acoustics, pp. 47-48.

234 John F. Dashiell, Fundamentals of General Psychology, p. 45. ms. = millisecond = 1/1000 second.

235 Robert S. Woodworth, Experimental Psychology, pp. 298-339.

236 Harvey Fletcher, Speech and Hearing, pp. 152 ff.

Fletcher suggests that it is about one-twentieth of a second and that it is nearly independent of frequency.²³⁷

ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರೋತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಅದರ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕಾಲದ ಅಂತರವಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಗ್ರಹಣಭೇದದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಉತ್ಪತ್ತಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿರುವುದನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೆಂದೂ ಅನಂತರ ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಬರುವುದನ್ನು ಸ್ವರನೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದು ಅಷ್ಟೇನೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಕ್ರಮವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಅತಿ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಲ್ಲದೆ, ಅರ್ಥವ್ಯಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಪ್ರಮೇಯ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಸ್ತುತನೆಂದೂ ಸ್ವರವು ಅದರ ಗುಣವೆಂದೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವವಿರುವುದನ್ನು ಇನ್ನು ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದಿರುವುದನ್ನು ವಿವ್ಯವಸುವಿನ ಶ್ರುತಿವೈವಿಧ್ಯವನ್ನಲ್ಲ ಹೇಳಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಅಲ್ಲದುದರಿಂದ ಈ ಗುಣ-ಗುಣೀಭಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಅಸಂಗತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರೋತ್ಪತ್ತಿ, ರಶ್ಮಿಜನಕತ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರಾಗುತ್ತವೆ. ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಯಿಯು ಇಂದ್ರಿಯ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ವಸ್ತುವು ಅಸಂಗತ. ಎಂದರೆ, ಸ್ವರೋತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಅದರ ಗೋಚರಕ್ಕೂ ನಡುವೆ ಕಾಲಾವಕಾಶವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಬಹುದು; ಆದರೆ ಇದು ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗದು ಎಂದು ಇದರ ಅರ್ಥ. ಶ್ರುತಿಗೆ ಕಾಲಪರಮಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಧಿನವಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯನೂ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಪ್ರಮಾಣೀತಿ ವದನ್ ನ ಕಾಲಕಲಾ ಶ್ರುತಿಸ್ತಾನ್ ಸಾಮಾಂತೀಕ ಚ ಜಾಯುರ್ಥ ಸ್ಥಾನಂ ನ ಕರಣಮಿತಿ ದೇಶಯತಿ.²³⁸

ಕಾಲಕಲಾ ಎಂದರೆ ಸ್ವರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೂ ಅದರ ಗೋಚರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಕಾಲದ ಅಂತರವೆಂದೂ, ಅಯು; ಎಂದರೆ ಸ್ವರವು ಗೋಚರವೇವೆಂದರೆ ಕಡೆಯವರೆಗೆ ಎಷ್ಟು ಕಾಲ ಜಾನಿಸಿದೀಳು (ಕೇಳಿಸುತ್ತಿದೀಳು) ಎಂದೂ, ಸಾಮಾಂತವೆಂದರೆ ಸ್ವರದ ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಕಡೆಯವರೆಗೆ ಎಷ್ಟು ಕಂಪನಗಳಿದೀಳು ಎಂದೂ ಅರ್ಥ. ಸಾಮಾಂತ, ಕಲ್ಪರ್, ವೃದ್ಧವರ್ಧ, ಕಲ್ಪರ್ವರ್ಧವರುಗಳು ಇವತ್ತನ್ನೆಯ ಕಂಪನವನ್ನಿ ಪ್ರಯೋಗ ಮಾಡಲಾಗಿ ಕಂಪನವಿರುವ ಭರಿತಾಂತಗಳನ್ನು ಸಾಮರ ವರ್ತನಗಳಿಗೆ ಹಿಂದೆಯೇ ತ್ರಿಸಮಂಭವವಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿರುವುದು ಅಧಿನವಗುಪ್ತವಾಗಿದೆ.

IV. ಶ್ರುತಿನಾಮಗಳು

ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸಂಖ್ಯೆಯು ಇಂದ್ರಿಯದ ಬಹುಕಾಲದಿಂದ ನಮ್ಮ ಜೀವದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಸುವಾರು ಸಾಮರ ವರ್ತನಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹಿಂದೆ ಎಂಬುದು ಬೆಂಪಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದಾದರೂ ದ್ವಾನಿಕತಿ, ಶಬ್ದಾತ್ಮಕ, ಚತುರ್ವಿಧತೆ ಮತ್ತು ಅಪ್ರಾಪ್ತ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ. ದ್ವಾನಿಕತಿ ಶ್ರುತಿಪಕ್ಷವು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರಿಂದ ಈ ಇವತ್ತಿನವರ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯವು ಹೇಳುವಾಗಲೂ ಬಳಿದಾಗಲೂ.

ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿಗಿನ ತಿಳಿವಳಿಕೆಯಾದ ಕಾರದನೆ. ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಶ್ರುತವನ್ನು ಅನು ಸ್ವರದ ವಿಶೇಷ ಕಾರದವುಳ್ಳ ಎಂಟು ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿ ಬಳಿದಾಗಲೆ; ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗಿ ಬಂದ ಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲವಿಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಬೇರಾದರವಲ್ಲ ಮಾತ್ರ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು

237 Glen Haydon, Introduction to Musicology, p. 68.

3. ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಜಾತಿಗಳುಳ್ಳವರ್ತನೆಯೊಂದೇನು ಪ್ರಕರಣ

ಹಿಂದೆಯೇ (ಪು. 198-201) ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಶ್ರುತಿಗಳು, ಎಂದರೆ ಕಂಪನಶೀಲಿಗಳ ಗಾತ್ರ ಗಾಂಧನದಲ್ಲಿ ಐದು ಬಗೆ. ಇವುಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವರಸಂದರ್ಭವನ್ನು, ಎಂದರೆ ಯಾವ ಸ್ವರವು ಹಿಂದಿಬ್ಬಿ, ದೂವುದು ಮುಂದಿಬ್ಬಿ ಎಂಬುವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ದೀಪ್ತಾ, ಅಮೃತಾ, ಕರುಣಾ, ಮೃದು, ಮಧ್ಯಾ ಎಂಬ ಹೆಸರು. ಇವುಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ನಾರದನು ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾನೆಂಬುದೇ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ರುತಿ-ಜಾತಿಗಳೆಂದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳೆಂದು ಮೊದಲು ಕರೆದುದು ಬಹುಮೇಯಾದ್ವೈತವಲ್ಲವೇ.²⁸

ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಭರತನೂ ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರೂ, ದತ್ತಿಲ, ಮಹೇಂದ್ರ, ಚಾಳುಕ್ಯ ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಅವನ ಮಗನಾದ ಜಗದೀಶಮಲ್ಲ (?) ಇವರುಗಳೂ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಕಂಡು ಬಂದಿಲ್ಲ. ಕೋಟಲ, ಕಾಶ್ಯಪ, ಮರ್ಗಾಶಕ್ತಿ, ಯಾಷ್ಕಿ, ರುದ್ರಪಿ, ಪಾರ್ಥೀಕ, ತುಂಬುರು, ನಾರದ, ಪಂದಿಕೇಶ್ವರ, ಬ್ರಹ್ಮಾ, ಮಹೇಶ್ವರ, ವಿಶ್ವಾನಮ, ವಿಶಾಲ, ವೇಣ ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಜಾಪ್ತರೂ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲಾರದು. ಮೇಳಕ್ಕರೆ, ಶ್ರುತಿ ವಿಷಯವಾಗಿ ಇವರುಗಳಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನದ ಮತಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ, ಸ್ವರಗಳ ಕುಲ, ದೈವತ, ಏನು ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲನೆಯ ಬಾರಿಗೆ ಅಗಮಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ವರ್ಣನಾಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಉದ್ಭವಿಸುವ ಮಹೇಂದ್ರ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸೂಚನೆಯನ್ನಾದರೂ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು.

1. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು

ಅುಪಲಬ್ಧ ದತ್ತಿಲದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ, ಇತರ ಗ್ರಂಥಗಳು ಅದನ್ನು ಉದ್ಭವಿಸುವ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೇನು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಅವರೂ ಅಮೋಘನ ಸಂಗೀತವಾರ್ತಾಕ ವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಹಿಂದಿಯಲ್ಲಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿರುವ "ಕಲಿದ"ನು ದಂತಿಲ (= ದತ್ತಿಲ)ನವೆಂದು ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ರುತಿಭಾವನಗಳನ್ನು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಸಾಂದೀ ಚಾಲಂಪಿಕಾ ರಸಾ ಚ ಸುಮುಖೀ ಚಿತ್ರಾ ವಿಚಿತ್ರಾ ಫಣಾ |

ಮಾತಂಗೀ ಸರಸಾ ಭೃತಾ ಮಧುಕರೀ ಮೈತ್ರೀ ಶಿವಾ ಮಾಧವೀ ||

ಬಾಲಾ ಶಾರ್ಙ್ಗರವೀ ಕಲಾ ಕಲರಸಾ ಮಾಲಾ ವಿಶಾಲಾ ಜಯಾ |

ಮಾತ್ರೀತಿ ಶ್ರುತಯಃ ಪುರಾಣಕವಿಭಿರ್ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತಃ ಕೀರ್ತಿತಾಃ ||²⁹

ಅದೇ ಈ ಉದ್ಯೋಷಿಯ ವಿಶ್ವಸ್ಮರಣವಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಎಂದಿನ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಿದ್ದದ್ದೆಂದು ಕಲಿದನು ತಿಳಿದಿದ್ದರೂ ಶುಭಂಕರನ ಸಂಗೀತವಾರ್ತಾದರದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರಣ: ಪದಪುರಕಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಮೇಲಿನ ಉದ್ಯೋಷಿಯಲ್ಲಿನ ಭೃತಾ ಎಂಬುದರ ಬದಲು ಶುಭಂಕರನು ಅಮೃತಾ ಎಂದು ಮೂತ್ರ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಾಗುವುದು.

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳುವ ತೀವ್ರಾ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳೇ ಇಂದು ಅತ್ಯಂತ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹವುಗಳು. ಇವನ್ನು ಕೆಲವು ಅವಸಾದಗಳೊಡನೆ ಎಲ್ಲಾ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಅಥವಾ ಅಷ್ಟಾದಶಶ್ರುತಿವರ್ಣಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಸಹ ಮತಾಂತರದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತ

28 "ಕಲಿದ" (ಸಂಪಾದಕ ಮತ್ತೆ, ಅನುವಾದಕ), ಅಮೋಘನ, ಸಂಗೀತವಾರ್ತಾಕ, ಪು. 14.

3. ನಾರದನು ಶ್ರುತಿಶಿಕ್ಷಣಾತಿಶಯದೈವತರ್ಪಣದೊಳಗಿನ ಪ್ರಕರಣ

ಶ್ರುತಿಪಠ್ಯವನ್ನೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ತೀವ್ರಾ, ಕುಮುದಂತೀ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಶ್ಯಪಯಾಜ್ಞಿಕರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದುದಾಗಿ ಗೋವಿಂದದೀಕ್ಷಿತನು ಸಂಗೀತಸುಭಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ದ್ವಾವಿಂಶತಿಃ ಕಾಶ್ಯಪಯಾಜ್ಞಿಕಾಭ್ಯೈಃ ಶ್ರುತಿಪ್ರಭೇದಾಃ ಕಥಿತಾಃ ಸ್ವರೀವಮ್ |²¹⁹

ಇದು ಏಳುಬಾದರೆ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳಿಗೆ ಉಪಲಬ್ಧ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಶ್ಯಪ ಮತ್ತು ಯಾಜ್ಞಿಕರೇ ಪ್ರಾಚೀನತಮರುಗುತ್ತಾರೆ. ಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವ, ವಿಶೇಷೋಗಮವ ಸಂವರ್ಧದಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತನು ಅಡಿಪಾಯ ಮಾಡುಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ ಅವನು ಏಳುಬಾದೆಯೂ ಕಾಶ್ಯಪ, ಯಾಜ್ಞಿಕ, ದುರ್ಗಾಕಪ್ತಿ, ಶಾರ್ವಣ್ಯ ಮೊದಲಾದವರ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ನೋಡಿದ್ದನೇ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವು ಬರುತ್ತದೆ. ಉದ್ಯುತಿ, ಸ್ವರಣ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲದೆ ಅಪಸಂಧಿಗವಾಗಿ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಬಳಕೆಯಾಗುವುದು ನಾನ್ಯದೇವಶಬ್ದಿಯೇ ಮೊದಲು. ಶ್ರೀ ಶಾರ್ವಣ್ಯದೇವನು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಇವನಿಂದಲೇ ಈ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ :

1) ತೀವ್ರಾ 2) ಕುಮುದಂತೀ 3) ಮಂದಾ 4) ಭಂದೋವಂತೀ-ಪಶ್ಚ; 5) ಪರಮಾಂತೀ 6) ರಂಜನೀ 7) ರಕ್ತಿಕಾ-ರಂಜ; 8) ಕೌದ್ರೀ 9) ಕ್ರೋಧಾ-ಗಾಂಧಾರ; 10) ವಲ್ಲಭಾ 11) ಪ್ರಸಾರಿಣೀ 12) ಪ್ರೀತಿ 13) ಮಾರ್ಜನೀ-ಮಧ್ಯಮ; 14) ಸ್ತೀತಿ 15) ರಕ್ತಾ 16) ಸಂದೀಪನೀ 17) ಅಲಾಪಿನೀ-ಮಂಜಮ; 18) ಮದಂತೀ 19) ರೋಷಿಣೀ 20) ರಮ್ಯಾ-ಭೈವತ; 21) ಉಗ್ರಾ 22) ಕ್ಷೋಭಣೀ-ಏಷಾದ.²²⁰

2. ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು

ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯ ಮತ್ತು ತಾರಗಳೆಂಬ ತ್ರಿಸ್ವಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತೈರವರೆಗೆ ಒಟ್ಟು ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆಂದು ಶೋಹಲನು ಅನ್ಯರಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಮೇಲೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ ಯಷ್ಟೆ. ಈ ಅರವತ್ತಾರನ್ನೂ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಯಾರು ನೋಡಲು ಕೊಟ್ಟರೋ ತಿಳಿಯದು. ಶೋಹಲನುಹದ್ದಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾವನೇ ಇಲ್ಲ. ಇವುಗಳು ಮೊದಲು ಕಂಡುಬರುವುದು ಪಾರ್ಶ್ವದೇವನ ಸಂಗೀತ-ಸಮಯಸಾರದಲ್ಲಿ. ಮುದ್ರಿತ ಸಂಗೀತಸಮಯಸಾರದ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥವಾಚವಿದೆ. ಅದರ ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಚ್ಯಮಹಾಸಂಶೋಧನಾಲಯದ ಸಂಗೀತಸಮಯಸಾರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ;²²¹ ಅದರ ಶೋಧಕರೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಆಲ್ಲ :

A ಮಂಜ್ರಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ: 1) ಮಂದ್ರಾ 2) ಅನುಮಂದ್ರಾ 3) ಘೋರಾ 4) ಘೋರತರಾ 5) ಮಂಜರಾ 6) ಮೌಖ್ಯಾ 7) ಸುಮಾನಾ 8) ಪುಷ್ಪರಾ 9) ಕಂಠಿನೀ 10) ಉತ್ತರಾ 11) ಅನುನಾಸಿಕಾ 12) ಘೋಷಾವಂತೀ 13) ರೇನಗಾಧಾ 14) ಭೃನಿ 15) ಅಪರ್ವನೀ 16) ರಣಾ 17) ಗಂಭೀರಾ 18) ದೀರ್ಘಕಾರಾ 19) ಅಕಿರ್ಣಾದಿನೀ 20) ಮಂದ್ರಾ 21) ಸುಪ್ರಸನ್ನಾ 22) ಪ್ರಸನ್ನಾ

219 ಗೋವಿಂದದೀಕ್ಷಿತ, ಸಂಗೀತಸುಭಾ, I, 128, ಪು. 18.

220 ಉಪಾಹರದೇವ, ನಾನ್ಯದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., III, 91-113, ಪು. 99-104; ಪಾರ್ಶ್ವದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 3, 27-38; ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 124-141, ಪು. 17-19; ಶ್ರೀಕಂಠ, ರಸಕಾಮನಿ, I, 40-45, ಪು. 6; ಭೋಲಾಂಬ ಗೋವಿಂದಕವಿ, ದುರ್ಗಾಕಪಿ ಚಂಪಾಮಣಿ, II, 81-87, ಪು. 52-53, ಇತ್ಯಾದಿ.

221 ಪಾರ್ಶ್ವದೇವ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಚ್ಯಮಹಾಸಂಶೋಧನಾಲಯದ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, A.67, ಪು. 2-3.

3. ನಾವಸ್ಥಾಪ್ರಪ್ರತಿಪತ್ತಿರಜಾತಿಗಳುಪ್ರಪತ್ತಿವರ್ತಿಗಳಾದ್ದೋರವ ಪ್ರಕರಣ

B ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಯಿಯೆಂಬಲ್ಲಿ: 1) ನಾದಾಂತಾ 2) ನಿಷ್ಕಲಾ 3) ಗೂಢಾ 4) ಸಕಲಾ 5) ಮಧುರಾ 6) ವಿಕಾಕ್ಷರೀ 7) ಭೃಂಗಜಾತಿ 8) ಸರಗತಿ 9) ಕರಂಜಿಕಾ 10) ಪೂರ್ಣಾ 11) ಅಲಂಕಾರೀ 12) ವಾಂತಿ 13) ವೈಣವೀ 14) ಲಲಿತಾ 15) ತ್ರಿಸ್ವಾನಾ 16) ಸುಸ್ವರಾ 17) ಸೌಮ್ಯಾ 18) ಅಂಗಾ 19) ಭಾಷಾಂಗಾ 20) ವಾತ್ಸೀಕಾ 21) ಸಂಪೂರ್ಣಾ 22) ಪ್ರಸನ್ನಾ

C ತಾರಸ್ಥಾಯಿಯೆಂಬಲ್ಲಿ: 1) ಈಶ್ವರೀ 2) ಕೌಮಾರೀ 3) ಅಮರಾರೀ 4) ಮನೋರಮಾ 5) ವೈದ್ಯಕೀ 6) ಸುಸ್ವಿಗ್ಧಾ 7) ದಿವ್ಯಾಂಗಾ 8) ಸುಲಲಿತಾ 9) ವಿವ್ರಮಾ 10) ಮಹಾಕಾರೀ 11) ಶಕೀ 12) ಕಾಲಜಾ 13) ಕಾಲೀ 14) ವಿಕಾಕ್ಷರಾ 15) ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ 16) ಅತಿಮೂರ್ಛಾ 17) ಸುಪ್ರಸನ್ನಾ 18) ವಿಸ್ವಪ್ಪಾ 19) ಕಾಕರೀ 20) ಕರಾರೀ 21) ವಿಸ್ವರಾ 22) ಅಂತರ್ಭೇದೀ

ಇದು ಅಶುದ್ಧವಾದ ಪಾಠವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವೇ ಆಗಿದೆ; ಏಕೆಂದರೆ A1-A20, B13-C5, A22-B22, B6-C14, ಮೊದಲಾದ ಯುಗ್ಮಗಳು ಸಮಾನ್ಯಗೇ ಆಗಿವೆಯಷ್ಟೆ. C18-C21 ಮುಂತಾದ ಎದೆ ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಸಮಾನಾರ್ಥಗಳೇ ಇವೆ. ಇವುಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಸೀಂಪಲ್‌ನಾಲರು ತನ್ನ ಸಂಗ್ರಹಸುಧಾನಿಧಿ ಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ಶ್ವದೇವನಿಂದಲೇ ಹೆಚ್ಚು ಶುದ್ಧಪಾಠದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ: ²⁴²

ಮಂದ್ರಾ ಚೈವಾತಿಮಂದ್ರಾ ಚ ಘೋರಾ ಘೋರತರಾ ತಥಾ |
ಮಂದ್ರಾ ಚ ತಥಾ ಸೌಮ್ಯಾ ಸುಮನಾಃ ಪುಷ್ಪರಾ ತಥಾ ||
ಕಂವಿಧೇ ಚೈವ ನೀಲಾ ಚ ಉತ್ಪಲಾ ಚಾನುಜಾಸಿಕಾ |
ಘೋಷಾವಂತೀ ಲೀಲನಾದಾ ಅವರ್ತಸ್ಥುತಿ ಚಾವರಾ ||
ರೂಪಾ ಚೈವ ಗಂಭೀರಾ ದೀರ್ಘಕಾರಾ ಚ ನಾದಿನೀ |
ಮಂದ್ರಜಾ ಸುಪ್ರಸನ್ನಾ ಚ ನಿವರಾ ಮಂದ್ರಸಪ್ತಕೇ || ²⁴³
ನಾದಾಂತಾ ನಿಷ್ಕಲಾ ಗೂಢಾ ಸಕಲಾ ಮಧುರಾ ಗರೀ |
ವಿಕಾಕ್ಷರಾ ಭೃಂಗಜಾತಿ ಸರಗತಿ ಸುರಂಜಿಕಾ ||
ಪೂರ್ಣಾ ಅಲಂಕಾರೀ ಚೈವ ವಾಂತಿ ವೈದಿಕಾ ತಥಾ |
ತ್ರಿಸ್ವಾನಾ ಸುಸ್ವರಾ ಸೌಮ್ಯಾ ಭಾಷಾಂಗೀ ವಾತ್ಸೀಕಾ ತಥಾ ||
ಸಂಪೂರ್ಣಾ ಚ ಪ್ರಸನ್ನಾ ಚ ಸರ್ವವ್ಯಾಪ್ತಿಕಾ ತಥಾ |
ದ್ವಾವಿಂಶತಿಃ ಸಮಾಖ್ಯಾತಾಃ ಪುನರೋ ಮಧ್ಯಸಪ್ತಕೇ || ²⁴⁴
ಈಶ್ವರೀ ಚೈವಾ ಕೌಮಾರೀ ಸಮರಾರೀ ತಥಾ ಪರಾ |
ಘೋಗವೀರ್ಯಾ ಮನೋರಾಮಾ (? ಮನೋರಮಾ ?) ಸುಸ್ವಿಗ್ಧಾ ಚ ತಥಾ ಪರಾ ||
ದಿವ್ಯಾಂಗಾ ಅಘೋ ಸುಲಲಿತಾ ವಿವ್ರಮಾ ಚ ತಥಾ ಪರಾ |
ಮಹಾರ್ಕಾ ಕಂವಿಧೇ ರಾಕಾಲಜ್ಞಾ ಚೈವ ತಥಾ ಪರಾ ||
ಕಾಲೀ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ಅತಿಮೂರ್ಛಾ ಚ ಪುಷ್ಪಾ ಚೈವ ಸುಪ್ರಸನ್ನಾ |
ವಿಸ್ವಪ್ಪಾ ಕಾಕರೀ ಚೈವ ಕರಾರೀ ಚ ತಥಾ ಪರಾ ||
ವಿಸ್ವೀರಾಂತರ್ಭೇದಿನೀ ಚ ಇತ್ಯೇತಾಸ್ತಾರಸಪ್ತಕೇ || ²⁴⁵

242 ಸೀಂಪಲ್‌ನಾಲರು, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 74.75.

243 ಪದ್ಮವಾಚ ಅಚ್ಚುಕೂಟಿಪ್ಪ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಾನು ದಾಕಿತುದು.

3. ನಾದಸ್ಥ ಪದ್ಧತಿ ಸ್ವರಪಾಠವೆಂಬುದೇ ಮೊದಲನೆಯ ಪುಸ್ತಕವು

ಈ ಎರಡು ಪಾಠಗಳಲ್ಲಿಯೂ A 2, 6, 9, 13, 16, 19, 20, 22; B 6, 8, 9, 13; C 3, 11, 13, 21 ಈ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿನ ಪಾಠಭೇದಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಅಂತೆಯೇ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ಧ್ವನಿ (A 14), ಅಲಿತಾ (B 14), ಅಂಗಾ (B 13), ವೈಣಾಕೀ (C 15), ಕಾಲಜಾ (C 12) ಮತ್ತು ವಿಶಾಕ್ಷಾ (C 14) ಗಳಿಗೆ ಬದಲು ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನ ಉದ್ವೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನೇಲಾ (A 10), ಗರೀ (B 5), ಸರ್ವಾಪ್ತನಿಕಾ (C 22), ಭೋಗವೀರ್ಯಾ (C 4), ರಾಕಾಲಜ್ಞಾ (C 13) ಮತ್ತು ಪುಷ್ಪಾ (C 17) ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಈ ಪಾಠಾಂತರಗಳ ಮತ್ತೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೆಂದರೆ ಈ ಪದ್ಧತಿಯಾದ ಭಿನ್ನನಾಮಗಳು ಒಂದೇ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲದಿರುವುದು; ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ಲೋಕ ಭಿನ್ನವಾದ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಎರಡೂ ಅಕ್ಷರಗಳು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಮಂವ್ರಸ್ಯಾಯಯ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ A 14 ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ನೇಲಾ ಎಂಬ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ಹೆಸರನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ 1-9, ಉದ್ವೃತಿಯ 1-9 ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ 10-13 ಮತ್ತು ಉದ್ವೃತಿಯ 11-14 ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳೂ, ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ 15-21 ಮತ್ತು ಉದ್ವೃತಿಯ 15-21 ಶ್ಲೋಕಗಳೂ ನಾಮಸಾಧ್ಯತ್ವಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ. ಎರಡುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಹೆಸರು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಕಾಲಜಾ ಎಂಬ (C 12) ಶ್ಲೋಕ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿ ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನ ಉದ್ವೃತಿಯಾದ ರಾಕಾ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾ ಎಂಬುದನ್ನು ಒಂದೇ ಪದವಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಬೇಕು.

ಇದೇ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳೊಡನೆ ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣನು ಸಂಗ್ರಹಸೂತ್ರೋಪನಯದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ.²⁴⁴ ಮೈಸೂರಿನ ಶ್ರೀ ಪರಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯ ಈ ಭಾಗವು ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನ ಉದ್ವೃತಿಯನ್ನೇ ಅಕ್ಷರಶಃ ಹೋಲುತ್ತಿದ್ದು ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಈ ಶ್ಲೋಕಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಪೂರ್ವೋಕ್ತವೆಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನಿಂದ ಮಂವ್ರಸ್ಯಾಯಯಲ್ಲಿ ಉದ್ವೃತವಾದ ಮಂಥನಾ (5), ಶಂಖನೀ (9), ಉತ್ಪಲಾ (11), ಭೋಜಾವತಿ (13), ರೇನೂರಾ (14), ರೂರಾ (16) ನಾದಿನೀ (19)ರ ಬದಲು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅದೇ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಮಂಥನಾ, ಶಂಖನೀ, ಉತ್ಪಲಾ, ಭೋಜಾವತಿ, ಕೇನೂರಾ, ರೂರಾ ಮತ್ತು ಅತಿಥಾದಿನೀ ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳಿವೆ. ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನು ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸುವ ನಾಮಾಂತಾ (1), ಮಥುರಾ, ಗರೀ (5, 6), ರವೀಂದ್ರ (9), ಸುರೇಷಾ (10) ವಾಂತಿಕಾ (13) ಮತ್ತು ವೈಣಿಕಾ (14) ಶ್ಲೋಕಗಳ ಬದಲು ಅದೇ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ನಾಗಾಂತಾ, ಮಥೂವತಾ, ರವೀಂದ್ರಾ, ಸುರೇಷಿಕಾ, ವಾಂತಿಕಾ ಮತ್ತು ವೈಣಿಕಾ ಎಂಬವುಗಳಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನು ತಾರ ಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಪಾರ್ವದೇವೇಂದನ ಉದ್ವೃತಿಸುವ ಸವರಾರೀ (3), ಭೋಗವೀರ್ಯಾ (4), ದಿವ್ಯಾಂಗಾ (7), ದಿವ್ಯಮಾ (9), ಮಹಾರ್ಕಾ (10), ರಾಕಾಲಜ್ಞಾ (12), ಕಾರೀ, ಸೂತ್ರಾ (13-14) ಎಂಬ ಹೆಸರುಗಳ ಬದಲು ಈ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಅದೇ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸವರಾಕೀ, ಭೋಗಾದಿತ್ಯಾ, ದಿವ್ಯದೇವ, ದಿವ್ಯಮಾ, ಮಹಾಕಾರೀ, ಕಾಲಜಾ ಮತ್ತು ರಾಮಮೂರ್ತಿನಿ ಎಂಬ ನಾಮಾಂತರಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಲಿಖಿತವೆನಿಸಿದ ದಿಂದ ಪುಟ್ಟಿರುವುದು.

3. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ಲೋಕಗಳಿಗೆ ನಾಮಾಂತರಗಳು

ಈ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ಲೋಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಸ್ಥಾಯಿಯ ನಾಮಾಂತಾ ಮುಂತಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನ್ನು ಮಾತ್ರ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ಲೋಕಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವ ಇತರ ಕೆಲವು ರಾಕ್ಷಸೇಶರು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳೊಡನೆ ಉದ್ವೃತಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

244 ಲಕ್ಷ್ಮೀನಾರಾಯಣ, ಸಂಗ್ರಹಸೂತ್ರೋಪನಯ, ಶ್ರೀಪರಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆಶ್ರಮದಿಂದ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿ, ಪು.223-224.

3. ನಾಮಸಾಧ್ಯತೆಶ್ಚ ಪದ್ಧತಿಯಾದ ಶ್ಲೋಕವೈವರ್ಧ್ಯವೋದೇಶದ ಪ್ರಕರಣ

ಒಗೆಗೆ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ನೋಮನಾಭನು ಕಂಡಿತಾರಾಧ್ಯಚರಿತ್ರೆಯ್ದಯೂ ²⁴⁵ ನಿಜಗುಣನು ವಿವೇಕಚಿಂತಾಮಣಿ ಯದ್ವಿಯೂ ²⁴⁶ ಸುಧಾಕಲಕನು ಸಂಗೀತೋಪನಿಷತ್ ಸಾರೋದ್ಧಾರದ್ವಿಯೂ ²⁴⁷ ಇದನ್ನೇ ಮುಮ್ಮಡಿ ಚಿಕ್ಕ ಭೂಪಾಲನು ಅಭಿನವಭರತಸಾರಸಂಗ್ರಹದ್ವಿಯೂ ²⁴⁸ ಭಾವಭಟ್ಟನು ಅನೂಪಸಂಗೀತವಿಲಾಸದ್ವಿಯೂ ²⁴⁹ ವಿವೇಕಚಿಂತಾಮಣಿಯು ಪಾಶವನ್ನು ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜವರಿಯರು ಶ್ರೀಕೃತ್ಯನಿಧಿಯಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ವರಚೂಡಾ ಮಣಿಯಲ್ಲಿಯೂ ²⁵⁰ ಈ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸುಧಾ ಕಲಕನು ಬೇಳುವ ಹೆಸರುಗಳು ಮೊದಲನೆಯ ದಂಪನ್ನು ಬಟ್ಟರೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲವೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇವೆ : 1) ನಾಡಾಂಜ 2) ನಿಷ್ಕಲಾ 3) ಗೂಢಾ 4) ಸೆಕಲಾ 5) ಮಧುರಾ 6) ರಾಮಾಂಗಾ 7) ಮಧುರಾ 8) ಶ್ಯಾಮಲಾ 9) ತಾರಾ 10) ಚಂದ್ರಾಪೂ 11) ಕುಢಾ 12) ಅಸಂಪೂರ್ಣ 13) ಆವರಾ 14) ಪೂರ್ಣ 15) ರಂಜಿತಾ 16) ವಾತಿಕಾ (? ವಾರ್ತಿಕಾ) 17) ಪ್ರಸನ್ನಾ 18) ಮಧುರಾ 19) ವಾಮಲಾ 20) ಬಾಲಾ 21) ಮಧುಮಂಜಿ 22) ? ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಪಾಠವಾಗಿರುವುದು ನಿಶ್ಚಯ. ಆದರೆ ಗ್ರಂಥಸಂಪಾದನೆಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಏಳನೆಯವರಲ್ಲಿ ಪುನರಾವರ್ತಿತವಾಗಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಾಗಿ ಮುಮ್ಮಡಿ ಚಿಕ್ಕ ಭೂಪಾಲನು ಬೇಳವರೂ ಅಕ್ಷಿಪ್ತ ಹೆಸರುಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೇರೆಯಾಗಿವೆ. ಭಾವಭಟ್ಟನು ಸುಧುರಾ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನೆಯ ಶ್ರುತಿಯೆಂದು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ²⁴⁹ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ನೋಮನಾಭ ಮತ್ತು ನಿಜಗುಣನು ಒಳಗೊಂಡ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ಸಾಮ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ದ್ವಾನಿಂತರಿ ಪ್ರತಿಪತ್ತವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವವರು ಇವೆರವನ್ನೇ ಅಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಪದ್ಧತಿಯ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದೂ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ರಾಮಕೃಷ್ಣಕವಿಯು ಜಗದೀಶ್(ಮಲ್ಲ)ಪಡೆದು ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿನಾಮಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಿಯೋಗವಾಗಿರುವುದನ್ನೂ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ :

1) ನಾಂದಿ 2) ವಿಶಾಲಾ 3) ಸಮುಖೀ 4) ವಿಚಿತ್ರಾ-ಪದ್ಮ ; 5) ಚಿತ್ರಾ 6) ಭನಾ 7) ಚಾಲಾಕಾ-ಕಪಃ ; 8) ಸರದ್ಯಾ 9) ಮಾಲಾ-ಗಾಂಧಾರ ; 10) ಮಾಗಧೀ (? ಮಾಧವೀ ?) 11) ಶಿವಾ 12) ಮಾತಂಗೀ 13) ಮೈತ್ರಾ-ಮಧ್ಯಮ ; 14) ಬಾಲಾ 15) ಕಲಾ 16) ಕಲರದಾ 17) ಶಾಪ್ತರದಾ-ಕಂಜನು ; 18) ಮಾತ್ರಾ 19) ರೂ 20) ಅಮೃತಾ-ಧೈವತ ; 21) ವಿಜಯಾ 22) ಮಧುಕರೀ-ನಿಷಾದ. ²⁵⁰

²⁴⁵ ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ ನೋಮನಾಭ, ಕಂಡಿತಾರಾಧ್ಯ ಚರಿತ್ರಮು, ಪದ್ಮಪ್ರಕರಣ, ಪು. 451.

²⁴⁶ ನಿಜಗುಣಚಿಂತಾಮಣಿ, ವಿವೇಕಚಿಂತಾಮಣಿ, ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಕರಣ, ಪು. 405.

²⁴⁷ ಸುಧಾಕಲಕ, ಸಂಗೀತೋಪನಿಷತ್ ಸಾರೋದ್ಧಾರ, III, 67-69, ಪು. 62.

²⁴⁸ ಮುಮ್ಮಡಿ ಚಿಕ್ಕಭೂಪಾಲ, ಅಭಿನವಭರತಸಾರಸಂಗ್ರಹ, II, 47-50, ಪು. 125.

²⁴⁹ * Bhavabhata, Anupasangitavilasa, *etc.*, Sambamoorthy, P., South Indian Music, Book IV (3rd edn.), p. 119.

²⁴⁹ ಮುಮ್ಮಡಿ ಕೃಷ್ಣರಾಜ ವರಿಯರು, ಸ್ವರಚೂಡಾಮಣಿ, ಉದ್ಧೃತಿ, ಶ್ರೀಕೃತ್ಯನಿಧಿ, ಪು. 175 ಬಿನ್ನ ; ಮೈಕೂರನ ಪ್ರಾಚ್ಯವಿದ್ಯಾಸಂಶೋಧನಾಲಯದ ಶ್ರೀಕೃತ್ಯನಿಧಿಯ ಪಸ್ತಕಪು.

²⁵⁰ ಜಗದೇಶಮಲ್ಲ, ಸಂಗೀತಚೂಡಾಮಣಿ (?) ಉದ್ಧೃತಿ, ರಾಮಕೃಷ್ಣಕವಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 326, 621, 732, 607, 214, 193, 207, 710, 492, 482, 431, 509, 419, 121, 120, 660, 481, 538, 26, 608, 462.

3. ನಾಪದ್ಯಾಪ್ರತಿಪತ್ತರಪಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಕಿಚ್ಛಂಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಆದರೆ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಜಗದೀಕಮೃಶ್ವನ ಸಂಗೀತತೂಡಾಡುವೆಯೆಂದು ಮುದ್ರಿತ ಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೂ ಶ್ರೀ ವರಲಕ್ಷ್ಮಿ ಆಕಾಶಮೀಮಾ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಹಸ್ತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ದತ್ತಿಲನವೆಂದು ಕರಿಯತು ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ²⁵¹ ಶುಭಂಕರನ ಸಂಗೀತ ದಾಮೋದರದಲ್ಲಿಯೂ²⁵² ಇದೇ ಹೆಸರುಗಳು ಅಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಕರಿಯನ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಶುಭಂಕರನು ಕೊಡುವ ಹೆಸರುಗಳೂ ಅಕ್ಷರಶಃ ಸಾಮ್ಯಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಶುಭಂಕರನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಅಮೃತಾ ಎಂಬ ಹೆಸರಿಗೆ ಜಗದೀಕಮೃಶ್ವನದೊಂದು ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಕವಿಯು ಉದ್ಭವಿಸುವ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಇನ್ನೂ ಒಂದು ವ್ಯಾಪ್ತಿಕೃತಿಪತ್ರವನ್ನು ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಕವಿಯು ಬಹುಶಃ ಭಾವಭಟ್ಟನು ಭಾವಭಗವದ ದೊರೆತಾಗಾದ್ದೆ ತನ್ನ ಪ್ರಭು ಅನೂಪಮಾಹನ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಬರೆದ ಅನೂಪಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರವಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಕವಿಯು ಈತನ 'ಅನೂಪಃ' ಎಂಬ ಆಕರಸ್ವರೋಮಾತ್ರದೊಳಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.²⁵³ ಈ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷದ ಮೂರನೆಯ ಶ್ರುತಿಯ ಮತ್ತು ನಿಷಾದದ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ರುತಿಯ ಹೆಸರು ಭರತೋಕ್ತದಲ್ಲಿ ನನಗೆ ದೊರೆಯಲಿಲ್ಲ.

1) ಆಕಾಂತಾ 2) ಮಂಜಲಾ 3) ? 4) ಸಂಯುತಾ-ಪಕ್ಷ; 5) ವಿಜಯತಾ 6) ಜಯಾ 7) ವಿಜಯಾ-ಲಿಪಃ; 8) ಆಜಾತಾ 9) ಮಾನಿಧೀ-ಗಾಂಧಾರ; 10) ಯಜ್ಞೀ 11) ಲಾತ್ಯಾ 12) ಮುನ್ವಿ-ಮಧ್ಯಮ; 14) ರತಾ 15) ಪರಾ 16) ಪರಾಜಿತಾ 17) ಸುಕ್ಷಿತಿ-ಪಂಚಮ; 18) ನಂದಾ 19) ದಮನೀ 20) ಪ್ಯಾಮಾ-ಧೈವತ; 21) ? 22) ರಿಕ್ತಾ-ನಿಷಾದ.

ಪಂಡಿತಮಂಜಲೋದಯ ಸುಬ್ರಾಹ್ಮಣ್ಯನು ತನ್ನ ವಿಜಯಯಾತ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದ ಸಂಗೀತಕಾವ್ಯಗ್ರಂಥಗಳ ಆಧಾರದಮೇಲೆ ಅವನ ಅಶ್ವಯುಜ್ಜಿ ಕ್ರಿ.ಶ. 1429 ರಲ್ಲಿ ಕದಂಬದಲ್ಲಿ ರಚಿಸಿದ ಸಂಗೀತ ತಿರೋಮುಚಿಯುಂಟು ಗ್ರಂಥದಿಂದ ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಕವಿಯು ಆರಂಭವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವವುಗಳಿಗಿಂತ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

4. ಇಶ್ವತ್ತನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳು

ಇನ್ನು ಇಶ್ವತ್ತನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿರುವುದು ಸಂಗೀತಮಕರಂದದಲ್ಲಿರಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ನಾರದನು ಸತ್ಯಸ್ವರಗಣೆ ಇಶ್ವತ್ತನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿವರೋಗವನ್ನೇ ಹೇಳಿದ್ದರೂ 'ಚತುಶ್ಚತುಶ್ಚತುಶ್ಚಿವ ಪದ್ಮಮಧ್ಯಮಪಂಚಮಾಃ' ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಚೀನಗೌರವಿತ ಮತವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಆದರೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಹೆಸರುಗಳಿಲ್ಲ. ನಾರದನು ಕೊಡುವ ಈ ಮುಂದಿನ ಇಶ್ವತ್ತನಾಲ್ಕು ಹೆಸರುಗಳು ಸಂಗೀತಮಕರಂದದ ಮೂಲಜಾತವಾಗಿದ್ದರೆ ಇದು ಪ್ರಾಚೀನತಮವಾದ ಆಕರವಾಗುತ್ತದೆ; ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕೋಶಲಮತವೇ ಉಪಲ್ಬ್ಧ ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದಾಗುತ್ತದೆ.

ಓಷ್ಠಾ ಪ್ರಭಾವಂತೀ ಕಾಂತಾ ಸುಪ್ರಭಾ ಚ ಮನೋಹರಾ |

ಸಾಧಯಂತಿ ಶ್ರುತೀಃ(ಶ್ರುತಯಃ) ಪದ್ಮೇ(ಪದ್ಮಂ) ಪ್ರಜಾಪತಿಯೋದ್ರತಾಃ ||

251 ಶುಭಂಕರ, ಸಂಗೀತದಾಮೋದರ, IV, ಪು. 48.

252 ಭಾವಭಟ್ಟ ? ಅನೂಪಮಾಹ ? ಉದ್ಭಂಕಿ, ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಕವಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 47, 453, 763, 617, 225, 608, 49, 484, 512, 572, 88, 634, 522, 355, 730, 367, 268, 677, 552.

ಓಹಾ ದೀಪ್ತಿಮತಿ ಚೈವ ಉಗ್ರಾ ಚಾಗ್ನಿಸಮುದ್ಯಮಾಃ |
 ಶ್ರುತಯಃ ಸಾಧಯಂತ್ಯೈನಮ್ನಿಪಥಂ ನಾಮತಃ ಸ್ವರಮ್ ||
 ಹೃದೀ ಚ ನಿರ್ಮಲೀ ಚೈವ ಶ್ರುತಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಸಂಭವೇ |
 ಗಾಂಧಾರಂ ಚ ಸಾಧಯತಃ ಯಥಾರ್ಥೇ ಗುಣಸಂಪ್ರಯೇ ||
 ದಿರಾ ಸರ್ವಸಹಾಂಶ್ಚಾನಿರ್ಮಲಭೂತಿಪ್ರದನಂತರಮ್ |
 ಮಧ್ಯಮಂ ಸಾಧಯಂತ್ಯೈತಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವಧಿವಿಭವಾಃ ||
 ಮಾಲಿನ್ಯೇ ಚಪಲಾ ಬಾಲಾ ಸರ್ವರತ್ನಾ ಪ್ರಭಾವತೀ |
 ಶ್ರುತಯಃ ಸೋಮಭೃತ್(ಶ್ರುತ್ಯ)ಸ್ತು ಸಾಧಯಂತ್ಯಂತಿ ಪಂಚಮಮ್ ||
 ಶಾಂತಾ ವಿಶಲಿನ್ಯೇ ಚೈವ ಹೃದಯೋನ್ಮಾಲಿನ್ಯೇ ತಥಾ |
 ಧೈವತಂ ಸಾಧಯಂತ್ಯೈತಾ ಯಕ್ಷರಾಜವಿನಿರ್ಮಿತಾಃ ||
 ವಿನಾಶಿಣೀ ಪ್ರಸೂನಾ ಚ ನಿವಾರೀಣ ಸಮುತ್ಥಿತಮ್ |
 ಶ್ರುತಿ(ಗೀತ) ಸಾಧಯತೀ(ಗೀತ) ಸ್ವಯಂ ಯಮಂಜಾಯಮಯೋದ್ಯಮೇ ||²⁵³

ಈ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವತೀ ಎಂಬುದು ದ್ವಿರುಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ: ಸ (2) ಮತ್ತು ಪ (5). ಆದರೂ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿವೆ; ಸ (5), ರಿ (3), ಗ (2), ಮ (4), ಪ (5), ಧ (3), ನಿ (2) ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಇದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಕೋಶಲಮತದಲ್ಲಿ ಈ ವಾದ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯೆ ನಾಕವು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ; ಆದರೆ ಇಪ್ಪತ್ತೈರದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಅಲ್ಲಿ ವಿಧಿಯುಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಕೋಶಲ ಮತದ ಮಾತನ್ನು ಹೀಗಿದೆ:

ಶಾಂತಾಪ್ರಭಾವತೀ ಸಿದ್ಧಿಃ ಸುಪ್ರಭಾ ಚೈವ ಪದ್ಮಗಾಃ |
 ಉಗ್ರಾ ಓಹಾ ಚ ದೀಪ್ತಾ ಚ ಸ್ಫುರೀತಾ ಮಹಾರಾಜಗಾಃ ||
 ಗಾಂಧಾರಾಭುಗತೇ ದ್ವೇ ತು ನಿರ್ಮಲೀ (ಗೀತ) ಹೃದಿನ್ಯತೀ ಚ |
 ಇಂತಿ: ಸರ್ವಸಹಾ ಧೀರಾ ವಿಭೂತಿಮಾಧ್ಯಮಾಭುಗಾಃ ||
 ಮಾಲಿನ್ಯೇ ಚಪಲಾ ಲೋಲಾ ಸರ್ವರತ್ನಾಪ್ರಭಾವತೀ |
 ವಿಶಾಲ್ವತಸ್ತಃ ಶ್ರುತಯಃ ಪಂಚಮಾಭುಗತಾಃ ಸ್ವೃತಾಃ ||
 ವಿಶ್ವಲಿನ್ಯೇ ಚ ಶಾಂತಾ ಚ ಹೃದಯೋನ್ಮಾಲಿನ್ಯೇ ತಥಾ |
 (ವಿಶಾಲ್ವ ತಸ್ತಃ ಶ್ರುತಯಃ ಧೈವತಾಭುಗತಾಃ ಸ್ವೃತಾಃ ||)²⁵⁴
 ವಿನಾಶಿಣೀ ಪ್ರಸಂಗಾ ಚ ನಿವಾರೀ (ನಿವಾರಾ)ಭುಗತಾಃ ಸ್ವರಾಃ (? ಸ್ವೃತಾಃ) ||²⁵⁵

ಈ ವಿವರೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಮಂಜರಿಂದ ಮನೋಹರಾ (ಸ-5) ಮಾಯವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಿನ ಸರ್ವರತ್ನಾ ಪ್ರಭಾವತೀಗಳೆರಡೂ ಒಟ್ಟು ಸೇರಿ ಇಲ್ಲಿ ಸರ್ವರತ್ನ ಪ್ರಭಾವತಿಯಾಗಿದೆ. ಒಿಗೆ ಏಕಪ್ರಕಾರವು ಶ್ರುತಿಗಳು ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಸಂಗೀತಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೇಲಿನ ಉದ್ಯಮವು ಮೊದಲನೆಯ ಪದ್ಮಿಗೆ 'ಸಿದ್ಧಾ ಪ್ರಭಾವತೀ ಶಾಂತಾ ಸುಪ್ರಭಾ ಚ--ವಿತಾಃ ಮನೋಹರಾಃ ಶ್ರುತಯಃ ಪದ್ಮಂ ಸಾಧಯಂತಿ' ಎಂದೂ

253 ಇಲ್ಲಿ ಹೃದಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥವಾಚವಿದೆ. ಇದು ಗ್ರಂಥಪ್ರತಿಯಾಗುವುದು ಸೇರಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗರ್ಥ.

254 ಕೋಶಲ, ಕೋಶಲಮತಮ್, ಶ್ರೀ ಪರಶುರಾಜ ಅಶ್ವಮೇಧ ಗ್ರಂಥಭಂಡಾರದ ಪದ್ಮಪ್ರತಿ, ಪು. 7.

3. ನಾದಸ್ವಾ ನಶ್ರುತಿಸ್ವರಭಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

‘ಮಾಲಿನ್ಯ ಚವಲಾ ಚಾಲಾ ಸರ್ವರತ್ನಪ್ರಭಾವತೀತಿ (ಚತುರ್ದಿ) ಕೃತಯಃ ಪಂಚಮಂ ಸಾಧಯತ್ಯಂತಿ’
ಎಂದೂ ಅನ್ವಯವನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಂಡರೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಕವ್ಯಕ್ತಿವತ್ವವನ್ನೇ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ
ಲೋಕಲವತವದ್ವಿಧವಂತೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರೂಪ ಪ್ರಾತಿಗಲ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ
ಗ್ರಂಥದ ಪಾಠೋದ್ಧರಣೆಗೆ ಬೇರೆ ಹೊಸ ಆಕರಗಳು ಬೊರೆತ ಹೊರತು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಏನಿರಬೇಕೆಂದು
ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ತಳೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕುಂಭಕರ್ಣನೂ ನಾನ್ಯದೇವ,
ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದೇವ ಬೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದ ಗೌರವಿತವಾದ ತೀವ್ರಾ ಕುಮಾರ್ವೃತ್ತಿ ಬೊದಲಾದ ಇಪ್ಪತ್ತೈರದು
ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.²⁵⁵ ಆದರೆ ಇವಕ್ಕೆ ಬೊದಲು ಬೊರೆ ಹೇಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತೈರದು ಹೆಸರುಗಳನ್ನು
ಭಿಕ್ಷುಪಾಠದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಪಕ್ಷೀ ಕಾಂಪಾಪ್ರಭಾವತ್ಯಾ ಸಿದ್ಧಿಶೈವ ತು ಸುಪ್ರಭಾ |
ಲಗ್ನಾ ತಿಮಾ ಚ ದೀಪ್ತಾ ಚ ಸ್ಫುರೇತಾ ಮಹಧಾನಗಾಃ |
ಏರ್ಷ್ಯತೀವ್ರಾಧಿಭೀತಿ ಭೀ ಗಾಂಧಾರೀ ವಸತಿಃ ಶ್ರುತಿಃ |
ಶ್ವಂತಿಃ ಸರ್ವ(ಂ ?) ಸಹಾ ಭೀಶಾ ವಿಭೂತಿರ್ಮರ್ಯಮೇ ಸ್ವಿತಾಃ ||
ಮಾಲಿನ್ಯ ಚವಲಾ ಲೋಲಾ ತಥಾ ರತ್ನಪ್ರಭಾವತೀ |
ಚತುರ್ದಿ ಪಂಚಮೇ ಭೈರವಾ ಭೈವತಶ್ಚುತಯಃ ಪುನಃ ||
ವಿಕಲ್ಪಿಣಿ ಚ ಪಾಂಶಾ ಚ²⁵⁶ ಹೃದಯೋನ್ಮಾದಿಭೀ ತಥಾ |
ವಿಸ್ತಾರೀಣಿ ಪ್ರಸಕ್ತಾ ಚ ಏಷಾದಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಃ ಉಭೇ ||²⁵⁷

ಈ ಹೆಸರುಗಳಿಗೆ ಬೊರೆಯದ ಪಾಠಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಇದೇ ಅತ್ಯಂತ ಶುದ್ಧವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.
ಸಂಗೀತಮಕರಂದದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಗಳು ಪ್ರಭಾವತೀ, ಅಗ್ನಿ, ವ್ಯಾಪ್ತತೀ,
ಪ್ರಭವತೀ, ಸೋಮ, ಯಕ್ಷರಾಜ, ಯಮರಾಜರುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಲೋಕಲವತ
ದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಗೀತರಾಜದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತಮಕರಂದದ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನೇ ಮಹಾಂತರ
ಮೊಟಕಿಗೊಳಿಸಿದಲ್ಲಿ ಲೋಕಲವತದ ಪಾಠವನ್ನು ಸಂಗೀತಮಕರಂದದ ಮೊದಲನೆಯ ವಿವಿಧ ಸಂಗೀತಪ್ರಾಕೃತಗ್ರಂಥ
ಗಳ ಸಂಕಲನದೊಳಗಾದ ತನ್ನ ಪುಸ್ತಕದಲ್ಲಿ ಭಿಕ್ಷುಪಾಠಗಳೊಡನೆ ಉಪ್ಪರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲಿ ಸಿಹ್ಯಾ=ಸಿದ್ಧಿ,
ಸುಪ್ರಭಾ=ಸುಭವ್ರಾ, ವ್ಯಾಧಿ=ವ್ಯಾಧಿಭೀ, ಏರ್ಷ್ಯ=ವಿಶ್ರುತಿ, ದಿಶಾ=ದೀಶಾ, ಸರ್ವಸಹಾ=ಸರ್ವಂ ಸಹಾ,
ಚಾಲಾ=ಲೋಲಾ, ವಿಕಲ್ಪಿಣಿ=ವಿಕಲಿಣಿ, ಹೃದಯೋನ್ಮಾದಿಭೀ=ಹೃದಯೋನ್ಮಾದಿಭೀ, ವಿಸ್ತಾರೀಣಿ=ವಿಸ್ತಾ-
ರೀಣಿ, ಪ್ರಸಕ್ತಾ=ಪ್ರಯತ್ನಾ ಎಂಬ ನಿದಾನಕರಣಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಂಗೀತಮಕರಂದದ
ಸೋಮಪು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ, ಯಕ್ಷರಾಜಪು ಯಜ್ಞರಾಜಪು ಅಗುವೆ.²⁵⁸ ಭಿಕ್ಷುಪಾಠಗಳಾದರೂ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಈ
ಪಾಠವು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಅಗುವುವುದರಿಂದ ಸಂಗೀತಮಕರಂದದ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿವತ್ವವನ್ನು ತಳ್ಳಿಹಾಕಬಹುದು.

ಸಂಗೀತಮಕರಂದದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ಇಪ್ಪತ್ತೈರದು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನೇ ಅಥವಾ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕನ್ನೇ ಎಂದು

255 ಕುಂಭಕರ್ಣ, ಉ. ಗ್ರಂ., II, 1, 2, 83.86, ಫ. 78.79.

256 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, II, 1, 2, 79.73, ಫ. 77.78.

257 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಅದೇ ಸ್ಥಾನ, 'ವಿಕಲ್ಪಿಣಿ ಪೂ ಶ್ವಾಂತಾ' ಎಂಬ ಪಾಠಾಂತರವಿದೆ.

258 ಖಂಡೋಪನಿಷತ್ಪಾಠದಲ್ಲಿ, ಸಂಗೀತಮಕರಂದಗ್ರಂಥ, I, ಫ. 24.

3. ನಾಡವ್ಯಾಪ್ತಪ್ರತಿಶ್ವರಪಾತಿಶ್ವರಪ್ರತಿಪತ್ಯವತ್ಯಾಪ್ತಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಸಂಜೀವನವೆಂಬ ಅಪರೂಪವಾದರೂ ಇದೆ. ತಿರುವೇಂಕಟರವಿಯು ಸಂಗೀತಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಅಕ್ಷರವಾಗಿ ಇಟ್ಟು, ಶ್ರುತಿಗಳು ಇಷ್ಟತ್ವನಾಭ್ಯೇಂದು ಅವನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಬಿಚ್ಚುಮಾಡಿದಲ್ಲಿ ಬೇಕುಬಾಕು:

ಗಾಯತ್ರಿಯಾವದಿ ನಾಲಗುಕ್ತರಮಾಲನು ಇರುವದಿ ನಾಲಗು ಶ್ರುತುಲಯ್ಯನನಿ ತೆರೆಯದಿ²⁵⁹

ಈ ಯಾವದಿನಾಲನು ಶ್ರುತುಲಯೇ ಮಿತ್ರಶ್ರುತರನ್ನಿಯದಿಯು ಶುದ್ಧಶ್ರುತರನ್ನಿಯದಿಯು
ವಿವರಿಸಿದ²⁶⁰

ಈ ಇಷ್ಟತ್ವನಾಭ್ಯುರ್ದಿ ಅವನು ತಿವ್ರಾ, ಕಾಮುಬ್ಬತ್ತಿ ವೇದವೇದಾದ ವೆವರುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡೂ ಹದಿಮೂರನೆಯ ಸ್ವಾರವದ್ದಿ ಇಂತಾ, ಇಷ್ಟತ್ವಮೂರನೆಯವರದ್ದಿ ಉದ್ವಿಗವನಿ ಎಂಬ ಎರಡನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡೂ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬೇಕಾದುವನ್ನು ಪಠಕ (10) ರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ (ಪು. 349). ಈ ವೆವರುಗಳೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅವನು ಬೇರೆ ಇಷ್ಟತ್ವನಾಭ್ಯು ವೆವರುಗಳನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಇಂದು ಕರ್ಣಾರ್ಥಿಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಎಷ್ಟತ್ತಿಯ ವೇದಕರ್ತಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ನೆನಪಿಗೆ ತರಲು ಕ-ಟ-ಪ-ಯಾದಿ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಬೇಗೆ ವೆವರುಗಳನ್ನು ಬಹುಶಃ ಮುದ್ದು ವೆಂಕಟಮದಿಯು ಕೊಟ್ಟಿರೋ²⁶¹ ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುವೇಂಕಟರವಿಯು ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿವಿವರಗಳನ್ನು ಸುಲಭವಾಗಿ ಸ್ಮರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಕಟಪಯಾದಿ ಸಂಖ್ಯಾಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾನೆ:

1) ಇನೆ 2) ದಾನ 3) ರೀನೆ 4) ಫನೆ 5) ಮನೆ 6) ತನು 7) ಸೀನೆ 8) ದಾನ 9) ಧನೆ 10) ನೆಯ 11) ಪನು 12) ದಾಯ 13) ರೋಕ 14) ಪಯ 15) ಕುಕ 16) ಕೋಯ 17) ಧಾಯ 18) ಜಯ 19) ಧೇಯ 20) ನೆರ 21) ಖರ 22) ಕರ 23) ಗು 24) ವೀರ²⁶²

ಕಟಪಯಾದಿ ಸಂಖ್ಯಾಧಿಯಮವನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥಕರ್ತನು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಸಿದ್ದ. ಇದು ಪಂಚಕ, ಟಾದಿ ಪಂಚಕ, ವಾದಿಪಂಚಕ ಹಾಗೂ ಯಾದಿ ಅಪ್ಪಕ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಎರಡೆರಡೇಗೆ ಹೊರತು ಸ್ವರಗಳನ್ನಿಟ್ಟು, ಮೀಗೆ ಇನ ಎಂಬುದು ಈ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮೊದುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟತ್ವೋಂವನೆಯ ಕರ, ಇಷ್ಟತ್ತಿರವನೆಯ ಖರ-ಇವು ಸ್ವಾಭವ್ಯವಾಗಿವೆ. ಇನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಬೇಕಿರುವ ಶ್ರುತಿವಿಧಿಯೊಳಗವಂತೂ ತುಂಬಾ ವಿಚಿತ್ರವಾಗಿದೆ. ಗಾಯತ್ರಿಮಂತ್ರದ ಅಕ್ಷರಗಳು ಇಷ್ಟತ್ವನಾಭ್ಯು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ 2, 6, 10, 15, 7, 21, 23 ಈ ಸ್ವಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸ ರ ಗ ಮ ಪ ದ ನಿ ಎಂಬ ಸ್ವರಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ.²⁶³ ಇವನ್ನು ಅಭಿವರಗುತ್ತನೂ ಬೇರಿದ್ದಾನಾದರೂ ಗ್ರಂಥ ಸಂದರ್ಭವು ಬೇರೆ. ಅವನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗುವುದು.

5. ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳು

ಕೇವಲವಾಗಿ, ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪದ್ಧಮಂತನು ಬೇಕುಬಾಕು²⁶⁴ನೆಂದು ಕಾಮುಕೃಷ್ಣರವಿಯು ಬೇರದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ವೆವರುಗಳನ್ನೂ ಅವರೇ ಕೊಟ್ಟಿರೇ, ಅಥವಾ ಈ ಮುಂದೆ ಬೇಕುವಂತಹವುಗಳನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿರೇ ಎಂಬುದು ಸಂಜೀವಾದ್ಯವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಹದಿನೆಂಟು ವೆವರುಗಳೂ ಬಹಳ ಅವಾಗುಣವಾಗಿ, ಕ್ರಿ. ಶ. ಮುಮೂರು 1800 ರಲ್ಲಿ ರಚಿತವಾದ ಭರತಶಲ್ಯಲತಾಮಂಜರಿ ಮತ್ತು ರೇಕಪದ ಮನೋರಾಜ್ಯಾಸ್ತಿ ಸಾರಸಂಗ್ರಹ ಭರತಶಾಸ್ತ್ರ-ಈ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕಾಮುಕೃಷ್ಣರವಿಯು ಈ ಎರಡು ಆಕರಗಳನ್ನೂ ಈ ಶ್ರುತಿವಿವರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳೂ, ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ರಚಿತವಮನೋರಾಜ್ಯಾಸ್ತಿವಿಧಿಯು, ಪದ್ಧಮವ್ಯರತವೆಂಬ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಶ್ರೀಗಳನ್ನು ಉದ್ಭವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಾಗಿ ಮುನ್ನುಡಿಯಲ್ಲಿ

259 ತಿರುವೇಂಕಟರವಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 4.5. 260 ಅವೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 7.

3. ನಾಡಸ್ಯಾಪಶ್ರುತಿಸ್ವರವಾತಿಶುಲಯೈವತಮಿಚ್ಛಂದೋರವ ಪ್ರಕರಣ

ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದರೂ ಈ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹಳಮುನ್ನತದಂತೆಯೇ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ ಎಂದೇನೂ ಹೇಳಬಲ್ಲ. ಅಕ್ಷರವೇ ಯಾವ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗೂ ಆಕರ ಸ್ವರಗಳೆಯೇ ಇಲ್ಲ. ರಾಮಕೃಷ್ಣರವಿಯು ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಭರತಶಾಸ್ತ್ರಲಹಾರಮಂಜರಿಯಿಂದ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದು ಅವನ ಮಾತಿನಂತರೇ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.²⁵¹ ಇದರಲ್ಲಿ ಹಳಮುನ್ನತವೆಂದೇನೂ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಬಲ್ಲ. ಆದರೂ ಆಯಾ ಶ್ರುತಿಯ ಹೆಸರಿನ ಅಡಿಮಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಲವೂ ಅವನು 'ಹಳಮುನ್ನತೇ ಅಷ್ಟಾದಶೈವ ಶ್ರುತಯಃ' ಎಂದು ಯಾವ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೋ ತಿಳಿಯದು. ಭರತಶಾಸ್ತ್ರಲಹಾರಮಂಜರಿಯಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿವಿಧಿಯೊಳಗಿನವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ:

ಸಾಧಿತಾರ್ಥಮಾರ್ಥೇ ಭಸ್ತಾ ಚಪ್ಪದ್ಧತಿ ಚ ಕಂಬಳೇ |
 ಶ್ರವಣಾ ಸರಳೇ ಸಾರೇ ರವಿರೇ ರಂಜನೇ ತಥಾ ||
 ಭ್ರಾಣೀ (?) ದೇನೀ ಪಧನೇ ಮಂದಾ ಪರ್ವಾಧಾರವೇ ಕಂಬಿ ಭಾಷೀ ||
 ಸ್ವರಂತಿಕೆ ತಥಾ ಸ್ವೀಕೃತಾ ಅಷ್ಟಾದಶಶ್ರುತಿ (?) ಶ್ರುತಯಃ ||
 ಸಾಧಿತಾರ್ಥಮಾರ್ಥೇ ಭಸ್ತಾಃ ಪದ್ಧಸ್ವರಸಮಾಪ್ರಿತಾಃ |
 ಚಪ್ಪದ್ಧತಿತಥಾ ಚೈವ ಮುಷಥ ಸ್ವರಸಮಾಪ್ರಿತೇ ||
 ಕಂಬಳ ಶ್ರವಣಾ ಸಾರೇ ಗಾಂಧಾರಂ ಸರಳತಿ ಚ |
 ರವಿರೇ ರಂಜನೇ ಚೈವ ಮಧ್ಯಮಸ್ವರಸಮಾಪ್ರಿತೇ ||
 ಭ್ರಾಣೀನೀ ಪಧನೇ ಮಂದಾ ಪಂಚಮಸ್ವರಸಮಾಪ್ರಿತಾಃ |
 ಪರ್ವಾಧಾರವೇ ಕಂಬಿನೀ ಚೈವ ಧೈವತಸ್ವರಸಮಾಪ್ರಿತೇ ||
 ಭಾಷೀನೀ ಸ್ವರಂತಿಕೆ ಚ ನಿವಾಹಸ್ವರಸಮಾಪ್ರಿತೇ ||²⁵²

ಇದರ ಉದ್ದೇಶವುಮದ್ದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಾ ಅಸಹಜಗಳಿವೆ. ಹೀಗೆ ರಿಷಭನ ಶ್ರುತಿಗಳು ಚಪ್ಪದೀ (ಚೌದೀ ?) ಮತ್ತು ಅತಿಚರಾ ಎಂದು. ಧೈವತದಲ್ಲಿ ಕಂಬಿಯ ಕಂಬೀ ಆಗದೆ, ಇದೇ ತನ್ಮು-
 ಗಳೊಡನೆ ರಾಮಕೃಷ್ಣರವಿಯೂ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ವೆಂಕಟಸುಂದರಾನಾಥಿಯು ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಚಪ್ಪದೀ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಚಪ್ಪದೀ ಎಂದೂ ವಿಧಿಯೊಳಗದಲ್ಲಿ ಚಾರೀ ಎಂದೂ ಉದ್ದೇಶದ ಭಸ್ತಾ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ವಿಧಿಯೊಳಗದಲ್ಲಿ ಭಸ್ತಾ, ಶ್ರವಣಾ ಎಂಬುವಕ್ಕೆ ಉದ್ದೇಶ ವಿಧಿಯೊಳಗಿನದರಲ್ಲಿಯೂ ಶ್ರೀವಣಾ ಎಂದೂ ಭಾಷೀನೀಯ ಒಬ್ಬರು ಭಾಷನೀ ಎಂದೂ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ.²⁵³ ಇದು ರಿಷಕಾರಣ ದೋಷವೋ, ಈ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳಿಗೂ ಭದ್ರಮಾತೃಕೆಗಳಿದ್ದು ಚಾರಣವೋ ಹೀಗೊಂದು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ವಿವಿಚಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಅಸ್ಪರ್ಶಗಳಾಗಿ ಎಂಬುವದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು ಅಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಲಾರದು ; ವಿಶೇಷವೆ ಕೆಲವು ಅಭ್ಯಾಸ ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯವು ಈ ಅಕ್ಷರಗಳನ್ನು ಅಸ್ಪರ್ಶಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅಯಾ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲದವು ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿದೀತೆಂದು ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲದೆ ಈ ನಾಮಕರಣದಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೋ(ಜನೆ) ಮತ್ತು ಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಯಾವ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿನ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿಕರಣವದ ಅನ್ವಯವು ಯೋಜನೆಯ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಹದಿನೆಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳಂತೂ ಅತ್ಯಂತ ಅಸಂಬಂಧವಾಗಿ, ನಿರರ್ಥಕವಾಗಿ, ಇವೆ. ತೀವ್ರಾ, ಕುಮುದ್ರತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲೀ ಯಾವುದೇ ಎಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ

251 ರಾಮಕೃಷ್ಣರವಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 953.

3. ಸಾಹಸ್ಯಾ ಸಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಷಿಷ್ಯಂದೋರಣ ಪ್ರರಣ

ಬೇರೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಚರ್ಚಿಸಿದ್ದೇನೆ.²⁶³ ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ವಿವರಗಳಿಗೆ ಈ ಅಧ್ಯಾಯ ಕೇವಲ ಉದೇಯದ ಉಂಟಾದುದು. ವಾಸ್ತವಾಗಿಯೂ ಅರ್ಥವೇನಾದರೂ ಇದೆಯೇ, ಇದ್ದರೆ ಏನು ಎಂಬುದನ್ನು ಖಚಿತವಾಗಿ ವಿಳಂಬವೆಂಬುದು.

1. ಪ್ರಕೃತಿಜಾತಿಪ್ರವರ್ತಕರು

ವೈವಿಧ್ಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಹೀಗಾದರೆ ಲೌಕಿಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿದುದು ರಾದರ್ಶಗಳು, ಯಾತ್ರಿಕ, ಮಾರ್ಗಶಿಲ್ಪಿಯ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಚೀನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕವೆಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. ಪದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ಗೋವಿಂದದೀಕ್ಷಿತನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ತರ್ಕ ಪ್ರತಿಪಾದನು ಪಂಚ ಜಾತಿವರ್ಣ್ಯಮಿ ರಾದರ್ಶವನುಪಾಸುಸಾರಾತ್ |²⁶⁴

ಲೌಕಿಕಸಂಗೀತದಲ್ಲಿಯೂ ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾ, ಕರುಣಾ, ಮೃದು ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮೇಘ ಇವೇ ಐದು ಜಾತಿಗಳನ್ನೇ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಗೆ ವಿಳಂಬ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದು ಯಾವ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದುದು ಎಂಬ ವರ್ಗೀಕರಣವು ಉಪಲ್ಬ್ಧ ಆಕರಣಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಸಾಧ್ಯವೇವೆಂದೆಯೇ ಮೊದಲು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಂಹಿತತ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಇಂಹಿತತ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು—ಇವು ಇಂಹಿತತ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿದವುಗಳು ಎಂಬ ವಿಧಿಯನ್ನು ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಾಚೀನಾಚಾರ್ಯರಿಗೆ ಅರೋಪಿಸುತ್ತಾನೆ ; ಹೀಗೆ ದೀಪ್ತಾಜಾತಿಮು ತೀವ್ರಾ, ಲೌಢ್ಯಾ, ರಂಜಿತಾ, ಉಗ್ರಾ, ಎಂದು ಣಾಲ್ಪದಿಧ ; ಅಯತಾ ಎಂಬುದು ಕುಮುದವೃತ್ತ, ಕ್ರೋಧಾ, ಪ್ರಸಾದೀ, ಸಂದೀಪಿನೀ, ರೋಹಿಣೀ ಎಂದು ವಿಧ ; ಕರುಣಾ ಎಂಬುದು ದಯಾಪತಿ, ಅಲಾಪಿನೀ, ಮಂದಂತಿ ಎಂದು ತ್ರಿವಿಧ—ಹೀಗೆ ಕಾರ್ಯವು ವಿಳಂಬವಾಗಿ ; ಮೃದುವು ಮಂದಾ, ರಂಜಿತಾ, ಪ್ರೀತಿ, ಕ್ಷೌರ್ಮಿ(?) ಎಂಬ ಣಾಲ್ಪ ಬರೆಯುವ ಮಾರ್ಗ(ಶಿಲ್ಪ)ವುತ. ಮಧ್ಯಮಾತಿಮಲ್ಲಿ ಛಂದೋನಂತಿ, ರಂಜಿತಾ, ಮಾರ್ಗಾಣೀ, ರಂಜಿತಾ, ರಮ್ಯಾ, ಕ್ಷೋಭಣೀ ಎಂಬ ಆರು ಹೀಗೆ ಎಂದು ಕಾರ್ಯವಯಾಪ್ತಿಜಾತಿಗಳು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ :

ಚತುರ್ವಿಧಾದ್ಯಾ ಖಲು ಶಕ್ತ ದೀಪ್ತಾ ತೀವ್ರಾ ಚ ಲೌಢ್ಯಾತಿ ಚ ರಂಜಿತೀಗ್ರಾ |
ಶಕ್ತ ಸಯತಾ ಪಂಚವಿಧಾ ಪ್ರಸಾದ್ಯಾ ಕುಮುದವೃತ್ತಿ ಪ್ರಾರಮಿತೀ ದ್ವಿತೀಯಾ ||
ಕ್ರೋಧಾ ಪ್ರಸಾದ್ಯಾಪರಾ ಚತುರ್ಥೀ ಸಂದೀಪಿನೀ ಸ್ವಾರಸ್ಯ ರೋಹಿಣೀತಿ |
ಜಾತಿಪ್ರತಿಪಾದನಾ ಕರುಣಾ ತ್ರಿಧಾ ಸ್ವಾದ್ ದಯಾಪತಿ ಪ್ರಾರಮಿತೀ ದ್ವಿತೀಯಾ ||
ಅಲಾಪಿನೀ ಚೈವ ಮಂದಂತಿ ಚ ತ್ರೈವಿಧ್ಯಮುಕ್ತಂ ಕಿಲ ಕಾರ್ಯವೇಶ |
ಮೃದುಪ್ರಕೃತ್ಯಾ ಕಥಿತಾ ಚ ಮಂದಾ ತಪ್ತಾದಿಮಾ ಸ್ವಾರಸ್ಯತಾ ದ್ವಿತೀಯಾ |
ಪ್ರೀತಿ ಪರಾ ಕ್ಷೌರ್ಮಿ ಕಥಿತಾ ಚತುರ್ಥೀ ಮಾರ್ಗಾಮತಸ್ತ್ಯೇತಿ ಕಥಿತಂ ಕಿಂಚಿದಮ್ |
ಮಧ್ಯಾ ಚ ಮೋಧಾ ಪರಿಕೇಶಿತಾದ್ಯಾ ಚ್ಛಂದೋನಂತಿ ರಂಜಿತಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ||
ಸ್ವಾದ್ ಮಾರ್ಗಾಣೀ ಶಕ್ತ ಚ ರಂಜಿತಾ ಸ್ವಾದ್ಯ ರಮ್ಯಾ ಪರಾ ಕ್ಷೋಭಣೀ ತಥಾ ಸ್ವಾದ್ಯಾ |
ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಕಾರ್ಯವಯಾಪ್ತಿಶಾಸ್ತ್ರೈಃ ಪ್ರತಿಪ್ರಭೇದಾಃ ಕಥಿತಾಃ ಸ್ವಾರಸ್ಯಮ್ ||²⁶⁵

263 ರಾ. ಸತ್ಯಜಾಣಿಯೂ, ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ರಸಪ್ರತಿಪಾದನೆ, ಭಾರತೀಯ ಕಲಾವರ್ತಕ, ಪು. 119, 124.

264 ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತ, ಉ.ಗ್ರಂ., 1, 122, ಪು. 17.

265 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, 1, 124-128, ಪು. 17-18.

3. ನಾಡಸ್ವಾಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಕೃತಿಜಾತಿಗಳುಲಕ್ಷಣವರ್ತಕರೇ ಮೊದಲನೆಯ ಪ್ರಕೃತಿ

ಒಗ್ಗಿಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಎಷ್ಟೆ ಹೆಚ್ಚುವಿದ್ದು ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದಕ್ಕೂ ಒಬ್ಬೊಬ್ಬ ಉತ್ಪನ್ನಗಳಂತೆ ಗೋವಿಂದದೀಕ್ಷಿತನು ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ರಂಜಿತಾ ಎಂಬುದು ವಜ್ರಕಾ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಕ್ಷುಬ್ಧ ಎಂಬುದು ಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೂ ಅಪಸಾರಗಳು. ಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕ್ಷುಬ್ಧ ಎಂಬ ಪಾಕಾಂತರವಿರುವಂತೆ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರದ ಅನುಭಾವ್ಯರು ಮುಪ್ಪಾಡಾದಿಂದ ತಿಳಿದು ಬರುತ್ತದೆ. ಒಂದೊಂದು ಪ್ರತಿಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳ ಬೇಕಾದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಬೇಕಾಯಿತೇ ಎಂಬುದು ತುಂಬಾ ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾದುದು. ಇಲ್ಲಿ ಏನು ಪ್ರತೀಕಳಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಅವ್ಯಕ್ತ, ಯಾವ್ಯಕ್ತ ಮೊದಲಾದವರು ಹೇಳದರೊಬ್ಬರು ಮೇಲಿನ ಕವಿಯ ಪದ್ಧತಿಯ ಅರ್ಥ. ಅದುವರಿಂದ ಪ್ರತಿಗಳು ಮೂರು: ಐದೇ ಎಂಬ ಒಂದು ಪಕ್ಷವು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಯಾರೇ ಹೇಳಲಿ, ಇದು ಪ್ರತಿಕಲ್ಪನೆಗೆ ಬುನಾದಿಯಾಗಿರುವ ಪ್ರಮೇಯವೆಂಬುದು ನಿಶ್ಚಯವಾದುದು.

2. ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ

ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತನು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಅಪಾಂತರಭೇದಗಳನ್ನು ಸ್ವರವಿಧಿಯೊಳಗವನ್ನೂ ಸಾಪೇಕ್ಷಾಲಾದಿಗಳಿಂದ ಪದಮಿಕೊಂಡಂತೆ ಹೇಳಿದರೂ ಈ ಪ್ರತಿಜಾತಿಗಳನ್ನು ಕ್ಷಾತ್ರಿಯ ಸಂಗೀತದ ಸುವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನಾಗಿ ಮೊದಲು ಹೇಳಿರುವುದು ನಾನ್ಯದೇವನೇ. ಇವನು ದೀಪ್ತಾದಿ ಪ್ರತಿಪಂಚಕವನ್ನು ನಾಂದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; ಈ ಉದ್ಯತೆಯಿಂದ ಬಹಳ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾಂದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅವನು ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ಅರು ಕ್ಷೋಕಗಳು, ದೀಪ್ತಾದಿಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೃಷ್ಣಾದಿ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಬೇಕಾದ ವಿಧಿಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಪರಿಚಯಮಾಡಿಕೊಂಡುಬಾಕಿ ನಾನ್ಯದೇವನು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸುತ್ತಾನೆ :²⁶⁶

ದೀಪ್ತಾಽಯತಾ ಚ ಕರುಣಾ ಮೃದುಮಧ್ಯೇತಿ ಸಾಮತಃ |

ಪಂಚೈವ ಕೃತಯಃ ಪೋಕ್ತಾ, ಶ್ಲೋಕಯಾ ಗ್ರಾಮೇಷು ಏಕೈಕಃ ||

ತಥಾ ಚಾಪಿ ನಾರದಃ,

" ಸ್ವಭಾವೇನ್ನೈವ ದುರ್ಲಭ್ಯಾ ಸಾ ಚ ಸ್ವರಗತಾ ಶ್ರುತಿಃ |

ಅವಧಾನಾದವಮಾಯೇನ ಯೋಗಿಸಾಮೇವ ಲಕ್ಷ್ಯತೇ ||

ಯಥಾ ಪದ್ಧಿ ಸರ್ವಃ ಸ್ವಾತ್ ಕಾವ್ಯಸ್ಯೋ ವಾ ಯಥಾಽನಲಃ |

ಪ್ರಯತ್ನೇನೋಪಲಭ್ಯೇತ ತದ್ವತ್ ಸ್ವರಗತಾಶ್ರುತಿಃ ||

ಯಥಾಪ್ನು ಚರತಾಂ ಮಾಗೋ ವಿನಾಸಾಂ ನೋಪಲಭ್ಯತೇ |

ಅಕಾಶೇ ವಾ ವಿಪಂಗಾಸಾಂ ತದ್ವತ್ ಸ್ವರಗತಾ ಶ್ರುತಿಃ ||

ದೀಪ್ತಾಽಯತಾಕರುಣಾಸಾಂ ಮೃದುಮಧ್ಯಮಯೋಽಪ್ತಥಾ |

ಶ್ರುತಿಃಸಾಂ ಯೋ ವಿವೇಕಪಕ್ಷೋ ನ ಸ ಅಪಾರ್ಥ ಉಚ್ಯತೇ ||

ದೀಪ್ತಾ ಮಂದ್ರೇ ದ್ವಿತೀಯೇ ಚ ಪ್ರಪಂಚೋ ತಥೈವ ಚ |

ಅತಸ್ತೋರೇ ತೃತೀಯೇ ಚ ಕೃಷ್ಣೇ ತು ಕರುಣಾ ಶ್ರುತಿಃ ||

ಶ್ರುತಯೋ ಽನ್ಯಾಶ್ಶ್ರುತಿಯಸ್ಯ ಮೃದುಮಧ್ಯಾಽಯತಾಃ ಸ್ವೃತಾಃ ||²⁶⁷ 16:32 30:31, 33.

266 ನಾನ್ಯದೇವ, ಉ.ಗ್ರಂ., III, 81-82, ಪು. 94.

3. ನಾಡಸ್ಯಾಪಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಫಲದೈವತತೋಚ್ಚಂದೋದಸ ಪ್ರಕರಣ

ಹೀಗೆ ವೈದಿಕ ಸಾಮಗಾಢಸಂಧರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಲಕ್ಷ್ಯಕುಟುಂಭೀ ತಂತ್ರವೊಂದನ್ನು ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಮೇಯವೊಂದಕ್ಕೆ ನಾನ್ಯದೊಂದು ಪ್ರತ್ಯವಾಗಿ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮಗಲ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ದೀಪ್ತಾದಿ ಐದು ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳು ಬೆರೆದಿದ್ದ ವಿವಿಧ ತತ್ತ್ವ, ಪ್ರಮೇಯ, ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೀಜರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲು ಹೀಗೆ ಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನೂ ಹಿಂದೆಯೇ (ಪು. 198-202) ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅದುವ ರೂಪ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ರೂಪಗೊಂಡ ಇತಿಹಾಸದ ಪ್ರಥಮ ಘಟ್ಟವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯವಾಗಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆನ್ನಲು ಅಕ್ಷಿಯುಳ್ಳ. ಯಾವ ಯಾವ ಶ್ರುತಿಯು ಯಾವ ಯಾವ ಸ್ವರವೆಲ್ಲವುಳ್ಳದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಅವನೇ ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ಅನೇಕ ಚ ಏವಾದಗಾಂಧಾರಮನ್ಯನುಪರ್ದೇನು ವೀವ್ರಾ, ಭೈವತರ್ವಾಭವಂಚಮೇನು ಕರುಣಾ | ಅನ್ಯಾಕ್ಷ ವ್ಯದುಮುಧ್ಯಾಂಯಂತಾ ವಿಶೇಷೈವ ದ್ವಿತೀಯಾದಿವು ಯಥಾಯುಧಮವಗಂತವ್ಯಾಃ | 267

3. ಶ್ರುತಿಪಾತಿಲಕ್ಷಣ

ಈ ಲಕ್ಷಿಯು ಇಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟ ಮುಖ್ಯವಾದುದೇನೂ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ವಾಗುವ ಬಗೆಯನ್ನು ಬಹು ವಿವರವಾಗಿ, ಸಂದೇಹಕ್ಕೆ ಎಡೆಯೇ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಅವನೇ ಮುಂದೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಇದು ಪುನಃಶ್ರುತಿಯೇ ಗ್ರಂಥಪಾಠವೇ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದರ ಈ ಐದು ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳು ಹೀಗೆ ಅಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗುತ್ತ ಬಿಂಬುವಲ್ಲಿ ಅವನು ಕೊಡುವ ಕಾರಣರೂಪವಾದ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣವು ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಅವನ್ನು ಹೀಗೆ ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರೂ, ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೂ ಸಹ, ಹೇಳಲಿಲ್ಲ. ಈ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣವಿಂದ ಸ್ವರಕ್ಕೆ, ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ, ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಥಮಿಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಅನುವಿರಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ :

ಮೇಷ್ಟ್ರತಾಃ ಕಲಾಶಾಲಪ್ರವಹಾಣೇನ ವಿಶ್ವೇದಿತಾ ವ್ಯಾವಿರ್ಭವಂತಾಃ | 268

ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾ, ಕರುಣಾ, ಮೃದು, ಮಧ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಅತರ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಕಾಲ್ಪ ಕಲಾ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಗಳ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಇವುಗಳ ಬೊಹಿಗೆ ಅನುಕ್ರಮ, ಸ್ವಾನುಂಹರದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪರ್ವರ್ಗ ಎಂಬ ಎರಡನ್ನು ಬೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನೂ ಸದ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗುವುದು.

4. ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿವಿಭಿನ್ನೋಗ

ನಾನ್ಯದೊಂದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿಕೊಂಡ ಈ ಮುಂದಿನ ಅಪ್ರತ್ಯೇಕವು ಶ್ವೋಕಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಹೆಸರುಗಳು, ಅನುಕ್ರಮ, ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನೋಗ, ಈ ಎಲ್ಲವರಲ್ಲಿಯೂ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ನಾನ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಮನೆಯಾಗಿದ್ದಾನೆಂಬುದು ಸಂದೇಹವಿಲ್ಲದೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ :

ಕಥ್ಯಂತೀ ನಾಮತಃ |

ತಿವ್ರಾ ಕುಮುದ್ವತಿ ಮಂದಾ ಭಂದೋವತ್ಯವರಾ ಸ್ವೃತಾ |

ತಥಾ ದಯಾವತೀ ವೈರೀಕ್ತಾ ರಂಜನೀ ರತಿತಾ ತಥಾ ||93||

ಲೌಢೀ ಕ್ರೋಧಾ ತಥಾ ವಜ್ರೀ, ತತಶ್ಚೈವ ಪ್ರಸಾರೀ |

ಪ್ರೀತಿಶ್ಚ ಮಾಜನೀ ಭೈವ ಶ್ವೀ ರಕ್ತಾ ತತಃ ಪುನಃ ||94||

267 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, III, 90-91, ಪು. 95.

268 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, III, 52, ಪು. 95.

3. ನಾವಸ್ಥಾನಶ್ರುತಿಪ್ರವಾಹಾತಿಶಾಲಪ್ರವತರ್ವಾನ್ಯೋದೋರಸಿ ಪ್ರಕರಣ

ತಥಾ ಸಂದೀಪ್ನೀ ವೈಶ್ವಾ ತಥೈವಾಃಲಾಪ್ನೀತಿ ಚ |
ಮದಂತೀ ರೋಹಿಣೀ ರಮ್ಯಾ ತಥೋಗ್ರಾ ಶ್ವೋಭೀತಿ ಹೃತಿ ||95||
ವಜ್ರಾದಿಮ ಕ್ರಮಾರೋಪಾ ಯಾಥಶ್ವೋ ಯತ್ರ ಸಂಪ್ರಿತಾಃ |
ಪ್ರತಯಃ ಸಮ್ಯಗಧುನಾ ತವತ್ರ ಪರಿಕೀರ್ಷಿತೇ ||96||

22	—	ಶ್ವೋಭೀತಿ	ಮಧ್ಯಾ . . . ೩
21	—	ಉಗ್ರಾ	ದೀಪ್ತಾ
20	—	ರಮ್ಯಾ	ಮಧ್ಯಾ . . . ೪
19	—	ರೋಹಿಣೀ	ಅಯತಾ
18	—	ಮದಂತೀ	ಕರುಣಾ
17	—	ಅಲಾಪಿಣೀ	ಕರುಣಾ . . . ೫
16	—	ಸಂದೀಪ್ನೀ	ಅಯತಾ
15	—	ರಕ್ತಾ	ಮಧ್ಯಾ
14	—	ಶ್ವೇತಿ	ಮೃದು
13	—	ಮಾಜಗ್ನೀ	ಮಧ್ಯಾ . . . ೬
12	—	ಪ್ರೀತಿ	ಮೃದು
11	—	ಪ್ರಸಾರಿಣೀ	ಅಯತಾ
10	—	ವಜ್ರಕಾ	ದೀಪ್ತಾ
9	—	ಕೈರಾಫಾ	ಅಯತಾ . . . ೭
8	—	ಲೌಪ್ರೀ	ದೀಪ್ತಾ
7	—	ರಕ್ತಿಕಾ	ಮೃದು . . . ೮
6	—	ರಂಜನೀ	ಮಧ್ಯಾ
5	—	ದಯಾವಂತೀ	ಕರುಣಾ
4	—	ಭಂದೋವಂತೀ	ಮಧ್ಯಾ . . . ೯
3	—	ಮಂದಾ	ಮೃದು
2	—	ಕುಮುದ್ವಂತೀ	ಅಯತಾ
1	—	ತೀವ್ರಾ	ದೀಪ್ತಾ

ಪಠಕ (11)

ಪ್ರತಿಜಾತಿಗಳು ಮತ್ತು ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ

3. ಸಾವಸ್ಥಾ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಜಾತಿಗಳು ವೈವರ್ತನಾಬಂಧೋರವ ಪ್ರಕರಣ

- ಸ್ವರೌ ನಿವಾಹಗಾಂಧಾರೌ ದ್ವಿಪ್ರತಿಶ್ಚ ಪೃತಿವೇದಿಭಿಃ |
ಮಹಭೋ ಭೈವತಕ್ಷೈವ ತ್ರಿಪ್ರತಿಶ್ಚ ಪರಿತೀರ್ತಿಹೌ ||97||
- ತೇ ಚತುಃಪ್ರತಿಶಾಃ ಪೋಕ್ಷಾಃ ಪಠ್ಯಮವ್ಯಮಪಂಚಮಾಃ |
ದೀಪ್ತಾಃ ತ್ರಯಶಾ ಮೃದುಮರ್ಘಾ ಪದ್ಭೇಃ ಪೃತಿಚತುಷ್ಪಯಮ್ ||98||
- ಕರುಣಾ ಮಧ್ಯಾ ಮೃದುಶ್ಚೈತಿ ತಿಕ್ತಶ್ಚ ಮಹಭೇ ಮಹಾಃ |
ದೀಪ್ತಾಃ ತ್ರಯಶಾ ಚ ಗಾಂಧಾರೀ ಮಧ್ಯಮಾಪ್ಪೇ ಸ್ವರೇ ಪುನಃ ||99||
- ದೀಪ್ತಾಃ ತ್ರಯಶಾ ಮೃದುಮರ್ಘಾ ಚತುಃ ಪೃತಿಶ್ಚೋ ಮಹಾಃ |
ಮೃದುಮಧ್ಯಾಃ ತ್ರಯಶಾಽಪ್ಯಾಶ್ಚ ಪಂಚಮೇ ಕರುಣಾ ತಥಾ ||100||
- ಕರುಣಾ ತ್ರಯಶಾ ಚ ಮಧ್ಯಾ ಚ ಭೈವತೇ ಏವಿ ಪೃತಿಶ್ಚಯಮ್ |
ದೀಪ್ತಾ ಮಧ್ಯಾ ನಿವಾಹೇ ಏವಿ ಪಠ್ಯಗ್ರಾಮೇ ಪೃತಿಶ್ಚಮಃ ||101||
- ಚತುರ್ಥಾ ನಾಮ ದೀಪ್ತಾಯಾಽಪ್ರಿಪ್ರಾ ರೌದ್ರೀ ಚ ಪಚೈಕಾ |
ಉಗ್ರಾ ಭೇದಾಶ್ಚ ವಿಶ್ವೇಯಾ ನಾನಾಸ್ವರಪ್ರಭೇದತಃ ||102||
- ಕುಮುದ್ವತೀ ಚ ಕೋಕ್ಷಾಧಾ ಚ ತ್ವತೀಯಾ ತು ಪ್ರಸಾರಣೇ |
ಸಂದೀಪನೇ ದೋಹಿಣೇ ಚೇಚ್ಚಾಯಶಾ ಪಂಚಧಾ ಸ್ವೃತಾ ||103||
- ವಯಾವತೀ ತಥಾ ತ್ರಯಾಪಿನ್ಯಭಿಧಾ ಚ ಮದಂತಿಕಾ |
ಕರುಣಾ . . . ತ್ರಿವಿಧಾ ಶ್ವೇಯಾ ಸ್ವರಶ್ರಯಸಮಾಶ್ರಯಾ ||104||
- ಮೃದ್ವೀ ಚತುರ್ಥಾ ವಿಶ್ವೇಯಾ ಮಂದಾಪ್ಯಾ ರತಿಶಾ ತಥಾ |
ಪ್ರೀತಿಃ ಕ್ಷಿಪಿತಿತಿ ಪ್ರಾಯಶ್ಚತುಃಸ್ವರಸಮಾಶ್ರಯಾ ||105||
- ಮಧ್ಯಾ ಏವಿ ಪದ್ಮಿಧಾ ಭಂದೋವಪ್ಯಾಪ್ಯಾ ರಂಜನೇ ತಥಾ |
ಮಾರ್ಜನೇ ಚೈವ ರಿಕ್ತಾ ಚ ರಮ್ಯಾ ಚ ಶ್ವೋಭೇದೇತ್ಯಪಿ ||106||
- ಪದ್ಭೇಃ ತೀಪ್ತಾ ಚ ದೀಪ್ತಾಯಾ ಆಯತಾಯಾಃ ಕುಮುದ್ವತೀ |
ಮೃದೋಮರ್ಘಾದಾ ತು ಮಧ್ಯಾಯಾಃ ಸ್ವೃತಾ ಭಂದೋವತೀತಿ ಚ ||107||
- ಕರುಣಾಮಧ್ಯಾಮೃದ್ವೀನಾಮೃತಭೇಃ ಏವಿ ಯಥಾಕ್ರಮಮ್ |
ವಯಾವತೀ ಚ ರಂಜನೇ ಚೈವಾತು ಸ್ಯಾದ್ ರತಿಶಾ ಏವಿ ಚ ||108||
- ಗಾಂಧಾರೀ ಏವಿ ಚ ದೀಪ್ತಾಯಾ ಆಯತಾಯಾ ಅಪಿ ಶ್ರಮಾತ್ |
ರೌದ್ರೀ ಕೋಕ್ಷಾಧಾ ಚ ನಾಮಂತಿ ದ್ವಿತಯಂ ಸಮುದೀರಿತಮ್ ||109||
- ಮದ್ವತೇ ಚ ಕ್ರಮಾದ್ವೀಪ್ತಾಃ ತ್ರಯಶ್ಚೋಮರ್ಘಯೋಃ |
ವಪ್ರಿಕಾ ತಥಾ ಪ್ರಸಾರಣೇ ಪ್ರೀತಿಮಾರ್ಜನೀತಿ ಚ ||110||
- ಮೃದುಮಧ್ಯಾಃ ತ್ರಯಶಾಽಪ್ಯಾಶ್ಚಾಂ ಕರುಣಾಯಾಶ್ಚ ಪಂಚಮೇ |
ಕ್ಷಿತಿರಶ್ವೇ ತಥಾ ಸಂದೀಪನೇ ಚಾಲಾಪಿನೇ ತಥಾ ||111||

3. ನಾನಾಸ್ವರಪ್ರತಿಪದ್ಧತೀಕುಲದ್ವಿಪತರ್ಹಿತ್ವಂದೋವಸ ಪ್ರಕರಣ

శ్రుతిగళల్లి నిర్విశ్వనాదీశ్వరులు నిర్విశ్వనాద అనుక్రమణల్లి, నిర్విశ్వనాద ప్రమాణదర్శి, నిర్విశ్వనాద స్వాధ్యక్షి సంయోజితవాదరీ చక్షుస్ నిర్విశ్వ స్వరవస్సు లుంటిమనామత్తరీ. ఈ నాలుగు గుణగణందరీ అయిన స్వరస్థి స్వసంచార్యకేయంకగళివేదు. ఇవ్వగళల్లి అనుక్రమణ వ్యాచుముఖ్యవస్సు, చీకటిని దృష్టాంతవస్సు అన్నది ఒంటు దేశియల్లి ముందువది, - సామ్యవస్సు బోలెరిమిగ్గవదియె, - సాధివ బుమమ. నాలుగు గుణాలవ వరమాణుగళు, వత్తు బలబలగళ వరమాణుగళు వత్తు ఒంటు అచ్చు బలగళ వరమాణు-ఇవ్వగళు ఒంటి నిరుతనాద ప్రమాణదర్శి సంయోజితవాదరీ సంపూర్ణాణాగి బీరీ బీరీయనాద బుద్ధిప్రీతి అవ్యోహాలా మత్తు ఈథరా ఎంటు సంయుక్తగళవస్సు తోడబుట్టువ. ఇవ్వే ఈ వరమాణుగళల్లివ అనుక్రమణదర్శివ వ్యత్యాసరీ కాదని. ఇదీ దేశియల్లి అనుక్రమణ వ్యత్యాసరీయ ఇదీ శ్రుతిగళు బీరీ బీరీ స్వరగళవస్సు లుంటిమనామత్తరీ.

ఒంగీ, రివధ ధ్యేవతగళిరేవది శ్రీశ్రుతిగళి అవరని సంవాదిధావదియె అవ్వగళల్లి సాధ్యవ్యసామ్య గళల్లిరని అవ్వగళల్లివ ధ్యేవ్యవ్యవస్సు వ్యేతవ్యవస్సు కారణరీసేవరీ కేళవ్వ కరుణ, వృదు, మధ్యాగళు నీరి అగదీ; అదరీ ధ్యేవతవ్వ కరుణ, అయతా, అయతా, మధ్యాగళు నీరి అగదీ. ఇదీ దేశియల్లి గాంధార నివాదగళిరేవది ద్విశ్రుతిగళి అగత్తు, ఈ సమకృతికత్తవ (సంవాదిత్తవ) కారణ సాధ్యవ్యసామ్యగళవస్సు బడిదిద్దరని అవ్వగళిరేవది బీరీ బీరీయెను గీతాజరిమిగ్గమ ఈలల కావ్యవ్యవస్థవ కారణదియెట్టి అట్లు; గాంధారవ్వ దిగ్మా, అయతాగళంద అగళివద్దది సమావత్ దిగ్మా, మధ్యాగళంద అగళివద్దది ఒంటు ముఖ్య కారణాగదీ. వద్ద సంకమగళిరేవది సమకృతిగళిగళిరని అవ్వగళల్లి ధ్యేవత్తు ఎట్టిగళి రివీ శ్రవ్యనాగియెందరీ వద్దవల్లి దిగ్మా, అయతా, వృదు, మధ్యాగళు సంకమవల్లి వృదు, మధ్యా, అయతా, కరుణాగళని ఇదివ్వదెందరీ. ఈ కారణదియె వద్ద, మధ్యమగళ చోతకప్రమాణగళిగళంక సంకమవ్వ బతుమిక్రమిగళ అగద్దరని కదిమియగిరువ్వమ కంఠమిక్రమి.

వద్ద మధ్యమగళ లువాదరీయెను అన్నది ఒంటు ముఖ్య ప్రమాణయవస్సు బోలెరిమిత్తరీ. ఈ ఎరదు స్వరగళని కమకృతికగళి, ఎరదరీల్లియని ఇదీ నాలుగు శ్రుతిగళు, ఎందరీ దిగ్మా, అయతా, వృదు, మధ్యాగళు ఇదీ అనుక్రమణదర్శి. అదుమిందరీ స్వరవత్తవల్లి విళు స్వరగళని వరవ్వరని సంపూర్ణాణాగి నివ్వనాగిద్దరని వద్ద మధ్యమగళి విళివనాద స్వాధ్యమాణగళింటి. ఇవ్వగళల్లియీ అత్యంత సాధ్యవ్య సామ్యగళు. అత్యధర్మి యన స్వరయ్యగళల్లియీ అగరీ ఒందర బయలు ఇచ్చిందన్న ప్రయోగమనాదిరీ వ్యత్యాసవాగదియవ్వదని, ఒంటు ఇచ్చిందరీ స్వరగళియన్న తంబుకొనిమిద్దరని ఇదీరదర్శియీ; ఈ శ్రుతిగళ ఈ సంపూర్ణ సామ్యదిందరీ వాగని అవ్వగళ శ్రుధావ, వ్యేతవ్యవ గళందరీ ఎరదకళి ఎట్లా ప్రయోగదర్శియని సవనాగి నిర్విశ్వరూపాగబు కత్తి, ఎందరీ రాగ, వాదు గళు సవనాగి, స్వాధ్యావికాగి, అత్యంత సులభవాగి ముగిమ విరమిమిగ్గమ ఈ ఎరదు స్వరగళల్లియీ. స్వరావ్యవధి వీక్షి లువాగిరువ సంవాద భావగళు (ఎందరీ మధ్యమధావ, వంకమధావగళు) ఇవ్వందరీ బుట్టుత్తరీ. ఈ ఎరదు స్వరగళి గాధ్యసంక సవశ్రవ అచ్చు గుట్టి (pivot) గళాగి. అదుమిందరీ అత్యధర్మి శ్రీకాలప్రసన్ననాద గేయవస్తువచ్చిల్లి ఈ వద్ద మధ్యమగళవస్సు అధ్యపివ వద్దగ్మామ, మధ్యమగళమగళల్లి తాత్త్వికవాగియని ప్రయోగిగళాగియని బీరీలు సాధ్యమయితు. స్వరావ్యవధి విస్తారదర్శి ఇదీరేవది ఇదీబీరీకేవది, అనివాద్యవాగి ఒంటు స్వరవ్వి లోకవనాగిరీకావాగియని

3. గావ్యసామ్యశ్రుతిస్వరవాతీకాలధ్యేవతావ్యవధిరీవ ప్రకరణ

ಮಧ್ಯಮವು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ, ತಾನುಮೂರ್ತಿಯಾಗಬೇಕೆಂಬುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲ ಗೀತಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲೋಕಮಾಡಬಾರದ ಸ್ವರವಾಗಿಯೇ ಉಳಿಯುತ್ತಿದ್ದು ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ, ಪದ್ಯವನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟು ಮಧ್ಯಮವು ಏಕೆ ಈ ಅವಸ್ಥೆ ಸದೃಶ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ, ಪ್ರಾಮುಖ್ಯಗಳೆಂಬುವನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು.

6. ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರ-ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದ ವಿಷಯಗೇರಿಸಿದಂತೆ, ಸಾಲು ಪ್ರತಿಗಳೂ ಒಂದೇ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದರೂ ಇದು ಪದ್ಯ, ಇದು ಮಧ್ಯಮ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಹೇಳಬಹುದಷ್ಟೆ: ಈ ವೈದ್ಯಸ್ವತೆ ಕಾರಣವೇನು? ಸ್ವರದ ಸಂವೇದ್ಯತೆಗೆ ದೀಪ್ತಾದಿ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದಾವುದು, ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ, ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ, ಯಾವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಸಾಲು ಗುಣಗಳನ್ನು ಈಗ ಸ್ಮರಿಸೋಣ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಿಕ್ಕಿದ್ದು ಗುಣಗಳು ಸಮವಾಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಾನಂತರ ಪುನರಾದಿಂದ ಛನ್ನಸ್ವರದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯು ಉಂಟಾಗಲು ಬೇಕೆಂದು ಸಾಧ್ಯ ಎಂಬುವನ್ನು ಪದ್ಯಮಧ್ಯಮಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯು ಪ್ರಪ್ತಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಸಪ್ತಕದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ತು ಸ್ವರಪ್ರಕಾರದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅಥಾರಿಸ್ವರವೇಂದೆಂಬಂತೆ ತ್ರಿವಿಧವಾದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರ ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಮೇಗೆ ಪದೆಯುಮುಖೆಯುವನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ (ಫ. 225-226, 236, 308-317)ವೇದವೆಯಷ್ಟೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುವುದರಿಂದ ಅಧಾರಸ್ವರವು ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರವನ್ನು ಸ್ವರಾತ್ಮಕದಲ್ಲಿ ಛಾತಿಹವಾಗಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಅರ್ಥಭಾಗದಲ್ಲಿಯೂ, ಗಣನೀಯದ ಸ್ವರಕಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪದೆಯುವುದು ಮಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ. ಈ ನಿರೂಪಣೆ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರವು ಸಂವೇದ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವಸ್ವರದವನ್ನಿವ್ವವಾದುದು; ಎಂದರೆ ಅದೇ ರೂಪಗಳು ಅದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಪದೆಯುವರ್ಧಿಸುವುದು; ಅದರಿಂದ ಇದೇ ಅತ್ಯಂತ ರೂಪವಾದುದು. ಎಂದೇ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ವಾಚನಕ್ಕೆ, ಈ ವಿಧದ ಪರ್ಯಾಯತೆ (conjugation). ಅಂದೆ ಪದೆಯುವಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಚತುಸ್ತುತಿತ್ವದಲ್ಲಿ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರವನ್ನು ಅಧಾರಸ್ವರವು ಪದೆಯುವುದು ಮೇಗೆ ರೂಪಗಳ ಅನುಕ್ರಮವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೇ ಈ ಎರಡು ಬಗೆಯ ಸಂವಾದಿತ್ವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಛನ್ನತೆಯು ಕಾಣುವುದು.

ಇದೇ ದೀಪ್ಯಾದಿ ಸ್ವರದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗೆ ಕೃತಿವಿಷಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ಸಾಲದು ಎಂದು ತತ್ತ್ವವನ್ನೂ ಮನಗಾಣಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಶುದ್ಧವಿಭ, ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ ಗೃಹಮದ ಪಂಚಮ, ಶುದ್ಧ ಕೈವರತ, ಕೈತಿಕೇ ನಿವಾರದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ತ್ರಿಪ್ರತಿಪದ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ, ಪದ್ಯ, ವಿಕ್ರಮ ವಿವಿಧ, ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ವಿಕ್ರಮವೈವರತ, ಕಾಕಲೇ ನಿವಾರದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಚತುಸ್ತುತಿತ್ವಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಹೊಂದಿವೆ. ಅದರೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಛನ್ನತೆಯು ಗೋಚರಿಸುವುದು ಯಾವ ಮೂರು ಪ್ರತಿಗಳೂ ಅಧಾರ ಸಾಲು ಪ್ರತಿಗಳು ಸೇರಿ ಇವು ಒಂದೇ ಎಂಬುವನ್ನು ಅಪಲಂಬಿಸಿ. ಹೀಗೆ ಪದ್ಯ ಮಧ್ಯಮಗಳಿಗೆ ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾ, ಮೃದು, ಮಧ್ಯಗಣದ್ವರ ಅಂತರಗಾಂಧಾರಕ್ಕೆ ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾ, ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾಗಣ, ಕಾಕಲೇ ನಿವಾರಕ್ಕೆ ದೀಪ್ತಾ, ಮಧ್ಯಾ, ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾಗಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲದೆ ಶುದ್ಧವಿಭ, ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ ಮುಂತಾದ ಸಮಸ್ತುತಿ ಅಂತರಗಳು ಪ್ರಾರೋಪಿಸುವಾಗ ಛನ್ನಗಳೆಂಬುದೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯ ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಈ ಐದು ಪ್ರತಿಗಳೇ ದೇಶಗಳೆಂಬುವನ್ನು ತೋರಿಸುವುದು.

7. ಅನುಕ್ರಮ-ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ

ಇನ್ನು, ಈ ಐದು ವಿಧದ ಪ್ರತಿಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡಾಗಿ ಬಿಂಬಿತವಾಗುವಾಗ ಪದೆಯುವ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಸ್ಥೂಲವಾಗಿಯಾದರೂ ವಿವೇಚಿಸಬೇಕು. ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ ಅಂತಿಮ ರೂಪಗಳು

3. ಸಾದರವಾದ ಸಪ್ತಸ್ವರಪಾತಿಗಳಲ್ಲಿನ ಪರಿವರ್ತನೆಯಿಂದಲೇ ಪ್ರಕಟ

ಎರಡು ಗಲಪು (3, 12) ಸ್ವರಗತಗಳಾಗುತ್ತವೆ; ಮಧ್ಯಾ, ಕರಣಗಳಿಗೆ ಈ ಶಕ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಐದು ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಎರಡು ವೇದಿಕೆಯು (ಪ್ರಕೃತಿ ಅಥವಾ ವ್ಯಕ್ತಿ) ಸ್ವರಗಳ ಮಧ್ಯದ್ದೆಂದು ಕೇಡು ಅಂಶಶ್ರುತಿಗಳೂ ಆಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ದೀಪ್ತಾಶ್ರುತಿಯು ಗಾಂಧಾರಭಿಜಾಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಅಯತಾ ರಿಪಭದಲ್ಲಿಯೂ, ಕರಣಾ ರಿಪಭ ದ್ವಿಪತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಧ್ಯಾ, ರಿಪಭ ಪಂಚಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮೃದುಪು ಪಂಚಮಾದ್ವಯೂ ಅಂಶರ ಶ್ರುತಿಗಳು. ಪಕ್ಷ ಮಧ್ಯಮಗಳಿಂದಲಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಂಶರಶ್ರುತಿಗಳಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಲ್ಲವೂ ಸ್ವರಶ್ವರ ಅಪ್ಪತ್ತಿಗೆ ಹೇತುಗಳಾಗಬಹುದು. ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೃದುಪು ಪಕ್ಷಸಾಧಾರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಮಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಮೃದುಪು ಮಧ್ಯಮಸಾಧಾರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪಕ್ಷ ಮಧ್ಯಮಗಳ ಸ್ವರವೇದ್ಯಕ್ಕೆಗೆ ಹೇತುಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಗಾಂಧಾರ ಎರಡು ಸ್ವಾಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಲಭಿಸುವುದು ಮೃದುಪು ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬುದರಿಂದ. ಆದರೆ ಇದೇ ಮೃದುಪು ಪಂಚಮದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಪಂಚಮದ ಸ್ವರವೇದ್ಯಕ್ಕೆಗೆ ಹೇತುಗಳಾಗಬಹುದು; ಏಕೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಅದರ ಅನುಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಪಂಚಮದಲ್ಲಿದ್ದ ಪಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೃದು ಮಧ್ಯಾಗಳೆರಡಕ್ಕೂ ಸ್ವರಶಕ್ತಿ ಅನೇಕರಬ್ಬಿ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಪಂಚಮಪು ಪತುಶ್ರುತಿಗಳಾದರೂ ಪಕ್ಷ ಮಧ್ಯಮಗಳಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವ ಅದನ್ನು ಪಾತ್ರದಲ್ಲೆಯೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಡುವುದು ದೀಪ್ತಾಶ್ರುತಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧ್ಯ.

3. ಕಬಲೀಕರಣ-ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ

ದೀಪ್ತಾಶ್ರುತಿ ಐದು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಶಬ್ದತವಾಗಿ ಸ್ವರದಪ್ರಕೃತಿ, ಸ್ವರಾಲ್ಪಕೃತಿ, ಸ್ವಾಯಿ, ಪ್ರಕೃತಿ-ವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವರ ವ್ಯಕ್ತಿ, ವಾದಿ ಸೇವಾದಿ ವೇದಿಕೆಯಾದ ಭಾವಗಳು ಈ ಎಲ್ಲ ಮೂಲಭೂತತೆ ಮತ್ತು ಪ್ರವೇಶಗಳಿಗೂ ಕಾರಣ ವಾಗಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಅಯತಾ ಶ್ರುತಿಯು ವಿಕಲ್ಪ ಸ್ವಾಪಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರವೆಂಬುದೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅವಕ್ಕೆ ವಿಕಲ್ಪವಾದ ಕಾಲ, ಕರಣ, ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಸ್ವಾಸಾಂತರದಲ್ಲಿದ್ದುಪ್ಪರವೆಂಬುದೂ ಒಂದಿವ ಶ್ರುತಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ವರ್ತಿಸುತ್ತದೆ. ಆದು ಹೀಗೆ ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಾದರೂ ಏಯತಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ. ಐವರಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅಯತಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರ ಗುಣವೂ ಸ್ವಾನೇರವವಿವ ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತಾ ಏದು ಇವು ಪ್ರಿಯ ಸ್ವಾಪಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೂ ಭಿನ್ನವೂ ವಿಕಲ್ಪವೂ ಆಗಿರುವ ಗುಣವಿವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಗಾಂಧಾರಪಂಚ ಸರ್ವಸ್ವರ ಬೀರು, ಅಥವಾ ಮೂಲಭೂತಗಳು ಈ ಐದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂದು ಸಾಧಕಾಪ್ಪದಕ್ಷಿ ಆಧಾರಭೂತವಾದ ಪ್ರವೇಶಯೋಗವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವು ಒಮ್ಮೆ ಸಂಭಾಗಣೆಯಾಗಿಯೂ ಸಂತರ ಕರಣಾ ವಿಭಾಗಣೆಯಾಗಿಯೂ ಉಪಯೋಗ ಪ್ರಥಮ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವೆ. ಎರಡನೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವಾದ ಪಥವೇದ್ಯಾದ್ಯ ದಯಾ ಮಧ್ಯಾ ಶ್ರುತಿಯು ಮೂರುಭಾಗಿಯೂ ಕರಣಾಶ್ರುತಿಯು ಸತ್ಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವಾಪದ ಸಂತರ ಮುಂದಿನ ಸ್ವಾಪದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆಯೂ ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರವನ್ನು ಪಡೆದು, ಅಯತಾ ಎರಡು ಶಬ್ದ ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಭಿನ್ನತೆಯು ಉಪ್ಪರ್ವಸ್ವರವಿರುವುದರಿಂದಲೇ ದ್ವಿತೀಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವವು ಮೊದಲನೆಯದ ರಿಂದ ಭಿನ್ನವೆಂದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಪ್ರಥಮಗೋಚರದಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಯುವುದು. ಈ ಭಿನ್ನತೆಯ ಅವಯೋಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಆತಿಯಾದ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಸಾಮ್ಯಗಳಿಂದಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠತ್ವದ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಸಾಕಾರವನ್ನು ಪೈಪ್ಪತ್ಯ ಪೈಪ್ಪತ್ಯ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳು ಲಭಿಸಿ ಹೋಗಿ ಗಾಂಧಾರಪಂಚಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವುದನ್ನು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತಿರಬಹುದು. ಆತು. ಸ್ವರ್ಗಗಳ ಭಿನ್ನಾಣಕ್ಕೂ ಇದೇ ವಾದವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು. ಈ ಐದು ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಂಭಾಗಣವಾಗಿ ಒಮ್ಮೆ

3. ಸಾಪ್ತಾಪ್ರಕೃತಿಶ್ವರಣಾತೀತವ್ಯವೇದ್ಯವೆಂಬುದೇ ಪ್ರಕರಣ

ಕುಳಿತವಾಗಬೇಡಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೃತಿಕಗಳ ಸ್ವರದತ್ತಲಕ್ಷಣ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಯೂ ಉದ್ಭವಸ್ವರಗಳನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸಿತ್ತು ಸ್ವಾಯಾಮ್ಯ ಅಭಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯಗಾತ್ರವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆ ಇಂತಹ ಮೂರು ಸಲದ ಉದ್ಭವಸ್ವರವು ಸಾಕಾಗುತ್ತದೆ ; ಎಂದರೆ ತ್ರಿಸ್ವಾಯಾಮ್ಯ ವಿಸ್ತಾರವು ಸಾಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾದಿಂಬಿಕ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲು ಈ ಐದು ಶ್ರುತಿಗಳು ಕುಳಿತವಾಗುವ ರೀತಿಯೂ ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮಧ್ಯಭಾಗದ ಎಂಟು ಕೃತಿಗಳು ಎರಡೆರಡು ಕೃತಿಯುಗ್ಮಗಳ ಪುರಾಣಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಆಗಿವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ದೀಪ್ತಾ ಅಯತಾ, ದೀಪ್ತಾ-ಅಯತಾ, ಮೃದು-ಮಧ್ಯಾ, ಮೃದು-ಮಧ್ಯಾ ಎಂಬ ಆನುಕ್ರಮವು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಗಾಂಧಾರದ ಎರಡು ಕೃತಿಗಳೇ ಮಧ್ಯಮದ ನೊಂದಲಕ್ಷಣ ಎರಡೂ, ಮಧ್ಯಮದ ಕಡೆಯ ಎರಡು ಪಂಚಮದ ನೊಂದಲಕ್ಷಣ ಎರಡೂ ಆಗಿವೆ. ಅಪಾರಂಭದಿಂದ ಪದ್ಮವೈ ಒಂದೊಂದು ಕೃತಿಯು ನಿಷ್ಕಾಸದಿಂದ ಸೇರಿತು ಉದ್ಭವಸ್ವರವನ್ನು ಸ್ವಸ್ವರವೆಂದಿರುವ ನಿರ್ದೇಶಿತ ಉದ್ಭವಸ್ವರವನ್ನು ಪರಿಣಮಿಸುವುದು ಒಂದೆ ಉಪ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಪಡೆದಿದ್ದ ಅಭಿಮಾನಿಗೆ (ಪು. 309-310) ಇಲ್ಲಿ ಸಮಾರ್ಥನೆಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಪದ್ಮವೈ ದೀಪ್ತಾ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ಅಯತೆಯು ಕರುಣೆಯಾಗಾಗಿ ರಿಪದ್ವಾ, ರಿಪದ್ವಾ ಮೃದುಮಧ್ಯಾಗಳನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡಾಗ ಗಾಂಧಾರವೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು. ನಿರ್ದೇಶಿತಸ್ವರವಾದ ಉದ್ಭವಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯಮದ ಅಗ್ರಸ್ಥಿತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕರುಣಾ, ಅಯತಾ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಈ ಪರಸ್ಪರ ವಿಧಿಮಯವಾಗುಬಲ್ಲ, ಮತ್ತು ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕೃತಿಗಳಾದಾಗ ಸಂವಾದಭಾವದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿಯೆಂಬೆಯೆಂಬುದು ಪಂಚಮದಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಪದ್ಮದ ಮೃದುಮಧ್ಯಾಗಳುಗ್ಗುವ ವಿಪರಾಕೃತವಾಗಿ ರಿಪದ್ವಾ ಮಧ್ಯಾ ಮೃದುಮಾಗುವಂತೆಯೇ ಪಂಚಮದ ಅಯತಾ-ಕರುಣಾ ಯುಗ್ಮವು ಭೈರವತದ ಕರುಣಾ-ಅಯತಾ ಆಗಿದೆ. ಪದ್ಮ-ರಿಪದ್ವಾಳಲ್ಲಿ ಈ ಯುಗ್ಮಗಳನ್ನು ಸೇವಾಭಿಸುವುದು ಪಂಚಮಭೈರವತಗಳನ್ನು ಸೇವಾಭಿಸುವ ಕರುಣಾಶ್ರುತಿಯೇ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಪದ್ಮ-ಪಂಚಮ, ರಿಪದ್ವಾ ಭೈರವತಗಳ ಸಂವಾದಿತ್ವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

9. ಸಂವಾದಭಾವಗಳು

ಈ ಕೃತಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸಂವಾದಭಾವಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಪದ್ಮ ಮಧ್ಯಮಗಳ ಸಂವಾದಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಾಶ್ರುತಿಯೂ ಪದ್ಮ ಪಂಚಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಾ-ಕರುಣಾಗಳೂ, ರಿಪದ್ವಾ ಭೈರವತಗಳ ಸಂವಾದಿತ್ವಕ್ಕೆ ಮೃದು-ಮಧ್ಯಾಗಳೂ, ಗಾಂಧಾರ ನಿವಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿತ್ವಕ್ಕೆ ಅಯತಾ-ಮಧ್ಯಾಗಳೂ ಮಧ್ಯಮಗ್ರವಾದಲ್ಲಿ ರಿಪದ್ವಾ ಪಂಚಮಗಳಿಗೆ ಮೃದು-ಅಯತಾಗಳೂ ಕಾರಣಗಳಾಗುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅಂತರಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದುದು ಅಯತಾ ಶ್ರುತಿಯೆಂದೇ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಲಭಿಸುವ ಪದ್ಮ ಮಧ್ಯಮಗಳ ಸಂವಾದಿತ್ವವೇ ಅತ್ಯಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವೂ ಆದುದು. ಅಂತರಕಾಲಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ; ಏಕೆಂದರೆ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ ಮಧ್ಯಮಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಸಾಧಾರಣ್ಯದಿಂದ ಇದ್ದೇ ಇದ್ದು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯಿಂದ ಭಿನ್ನತೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಪಂಚಮದಾದವು ಸಿದ್ಧಿಸಿದರೂ ಸಾಧ್ಯವೆ ಸಾಮ್ಯಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸದಿಂದ ಇವು ಪದ್ಮ-ಮಧ್ಯಮಭಾವವನ್ನು ಕಂಡು ಸಂವಾದಭಾವಗಳಲ್ಲ. ಈ ಭಿನ್ನತೆಯು ಸ್ವರವೆಂಬ ಸ್ವರದ ಪಂಚಮಭಾವದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಸ್ವರವಾದ ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ವಸ್ವರವನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪದ್ಮ ಪಂಚಮಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವೆ ಆಯತಾ, ಮೃದು, ಮಧ್ಯಾ ಕೃತಿಗಳ ಉದ್ಭವಸ್ವರವಿಂಬಲೂ ಭೈರವತವು ಇವುಗಳ ಭಿನ್ನವಾದ ಅನುಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ದೀಪ್ತಾಶ್ರುತಿಯು ಒಂದು ಕರುಣಾಶ್ರುತಿಯು

3. ಉದ್ಭವಸ್ವರಶಾಂತಿಶ್ರುತಿಯುಂಟಾಗುವ ಪ್ರಕಾರ

ಸಂವಸುವಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಒಳಭಟ್ಟನತಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವ್ಯವ ಕರುಣಾ, ಮಧ್ಯಾ ಪ್ರತಿಗಳು ಉದ್ಭವಸ್ವರವಾದುದರಿಂದಲೂ ವೈವ್ಯವ್ಯವ ಇವುಗಳ ಭಕ್ತವಾದ ಅನುಕ್ರಮದಿಂದಲೂ ಒಳಭವದಲ್ಲಿ ಮೃದು ಮತ್ತು ಧೈರ್ಯವದಲ್ಲಿ ಆಯತಾ ಎಂಬ ಬೇರೆ ಪ್ರತಿಗಳು ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಇವೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಾರನಿಷಾದಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವ್ಯವ ದೀಪ್ತಾಪ್ರಾಂತಿಯ ಉದ್ಭವಸ್ವರದಿಂದಲೂ, ವೈವ್ಯವ್ಯವ ಗಾಂಧಾರದ ಆಯತಾ ಬದಲು ನಿಷಾದದಷ್ಟೆ ಮಧ್ಯಾ ಇರುವುದರಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತವೆ.

10. ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ-ಲಕ್ಷಣತ್ರಯ

ಇನ್ನು ಈ ಪ್ರತಿಗಳಿಂದ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯು ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಬೇಕು. ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುವ ಕಲಾ, ಕಲಾ, ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ತ್ರಿವಿಧವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.¹⁰ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಹಿಂದಿನ ಧ್ವನಿಗೂ ಈ ಶ್ರುತಿಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವವರೆಗೆ ಇರುವ ಧ್ವನಿಗೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಅಂತರವೇ ಅಥವಾ ಸಾದವಿಸ್ವಾರ: ಕಾಲವೆಂದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವಸ್ವರದದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸಲು ಹೊರೆಯುವ ಕನಿಷ್ಠ ಕಾಲಾವಕಾಶ. ಕರೆ ಎಂದರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಸ್ಥೀಕವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವು ಗೋಚರಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಕನಿಷ್ಠ ಕಾಲವೆಂಬುದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ (ಪು. 359-361) ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಸಾದಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅಧುನಿಕ ಸಾಧ್ಯಾತ್ಮ ಸಾದವಿಸ್ವಾರವು ಕ್ಲೇಶವಾದ ಸುಲೋಧನಾ ಫಲಿತಾಂಶಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಬೊರಡಿಸುತ್ತಿರುವ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಸುಮಾರು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಪ್ರಕಟವಾಗಿ ಸಾಧ್ಯವೆನಿಸುವುದು, ದಿನಶ್ರೇಯಿಂದ ಅವನ ಪೂರ್ವಜಾತ್ಮರೂ ನಮ್ಮ ದೊರೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆಂಬುದು ನಮಗೂ ಹೆಚ್ಚುಯ ಸಂಗತಿಯೇ ಸರಿ. ಶ್ರುತಿಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬೊಂದಕ್ಕೂ ಕಾಲ, ಕಲಾ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಬೊಂದಕ್ಕೂ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವು ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಸ್ವರ ಮಾಮನ ಕಾರಣವೆಂದ ಇವೇ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅಲ್ಪಪ್ರಭಾವವಾಗಿ ಮಾರಾಟ್ಟು ಈ ಅವಾಂಶ ಭೇದಗಳೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸ್ವರವೊಂದರ ಸ್ವರದವು ಅದರಲ್ಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿಪಂಚಕದ ಯಾವುದು ಯಾವುದೊಂದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಸೇರಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಸ್ವರದಲ್ಲಿಯೇ ಅಗಲಿ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರತಿಗಳೂ ಇರಲಾರವು, ಮತ್ತು ಇಂತಹ ಎರಡು ಪ್ರತಿಗಳಿಗಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಇರಲಾರವು, ಸ್ವರದಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿಬೊಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾದೆ ಅಗಲಬೇಕು ಎಂಬ ನಿಯಮಗಳು ಸ್ವರನಿರ್ವಹಣೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಇದಿಲ್ಲದರೆ ಫಲಿತಾಂಶವಾಗಿ ಪದ್ಧಮವ್ಯವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದೆಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದರಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸ್ತಾರವು ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಪದ್ಧಮವ್ಯವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡೆಯವಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಂತಕರ ಸ್ವರವಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೇ ಸ್ವರದ ಸ್ವಸ್ವರದ ಸಿದ್ಧಿಯಾಗುವುದು. ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಇವು ಹೇತುಗಳಾದುದರಿಂದ ಸ್ವರದ ರಕ್ತಿಭರ್ಮನನ್ನೇ ಈ ಶ್ರುತಿಪಂಚಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬೊಂದಕ್ಕೂ ಹೇಳಬೇಕು. ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣದ ರಕ್ತಿಯುಂಟೆಯೇ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಇವೆ. ಹೀಗೆ ಮಧ್ಯಾಪ್ರಾಂತಿಯು ಸಾಲ್ವ ಸ್ವರಗಳ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಕಾರಣವಾದುದರಿಂದ ಅದರ ರಕ್ತಿಭರ್ಮನು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಖರವಾದುದು ದೀಪ್ತಾಪ್ರಾಂತಿಯು, ವ್ಯಾಧವ್ಯವದಿವಾಗಿ, ಯಾವ ಸ್ವರದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗೂ ನೇರವಾಗಿ ಕಾರಣವಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅದರ ರಕ್ತಿಭರ್ಮನು ಕನಿಷ್ಠವಾದುದು.

ಸ್ವರವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲು ಶ್ರುತಿಯ ಕಾಲ, ಕಲಾ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಬೊತ್ತದ ಸಂಗ್ರಹವಾಗಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.¹¹ ಇದರ ದೇಯಿಂದ ಪ್ರತಿಬೊಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ತನ್ನದೇ ಆದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು

3. ಸಾದಶಾಸ್ತ್ರಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಿಕೆಯವೈವ್ಯವತರ್ಗಿತ್ಯಾದಿಗಳ ಪ್ರಕರಣ

ಪದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಶ್ರುತಿಗೆ ಈ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಗೊತ್ತವನ್ನು ಬಿಡುವುದು ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಶಕ್ತಿಯು ದೀಪ್ತಾ, ಅಮಾತಾ, ಕಮಗಾ, ಮೃದು, ಮಧ್ಯಗಂಧ ಪ್ರತಿಯೊಂದಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳ ಪ್ರವಾಹವು ಸಾಕಷ್ಟು ನಡೆದು, ಅದರ ಮೊತ್ತವು ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಲುಪಿದಾಗ ಆ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರವನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಈ ಪ್ರಮಾಣವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರವಾಹವು ಎರಡು, ಮೂರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಮಹತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸ್ವರಾತ್ಮಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ ಇರುವ ಯಾವುದೇ ಒಂದೇ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸ್ವರಾತ್ಮಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂತಹ ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯ ಅಂತರವಿಲ್ಲದ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂದರನ್ನೊಂದು ಸಾಂಕರ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದು ಬಿಡುತ್ತವೆ, ಎಂದರೆ ಕಲಪಿತವಾಗಿರುವುದು, ಎಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವು ಪ್ರಮಾಣವು—

ತತ್ರ ಪ್ರಯತ್ನವಾತ್ ಶ್ವಾಸೋದಭವತೀ ಸ್ವಾರೇ ಚಾತೀಭವತೀವಾಚ್ಚಾತ್ ಶ್ವಾಸೇಶೇಷಃ ಸ್ವಾಸಾತ್ಪ್ರಸಾರೇ ತದ್ವಚನತಸ್ವಾಸಾಭವತೀ ಯದಿ ಸ್ವಾತ್ ಸಂಕೀರ್ಣಿತಾಮ್ । ಪೂರ್ವಾಪರೇ ಸ್ವರೇ ಸ್ವಾನಗತೀಃ ಯಥಾ ತತ್ರ ಸಂಕೀರ್ಣಾಭಾವತ್ವದಾ ಸ್ವರಗತೀಃ ತದ್ವಿಭಾಗಲಾಭಾರ್ಥಂ ಮಧ್ಯೇ ವರ್ಷನೀಯಸ್ಯ ಪರ್ವಾಗೋಚ್ಯತೃ ಸ್ವರ ಇತಿ ದ್ವಿಮುಖೀತ್ಯು ಪಂಪತಿಃ । 10

ವಿಶ್ವಕೃಷ್ಣವರ್ಣಮ್ ನೋಕ್ಷಃ ಸ್ವಾವಾಂಕರ್ಷಣ ಸ್ವರಸಾಂಕರ್ಷ್ಯಸಂಗಾತಿತಿ ಹ್ಯುಕ್ತಮ್ । 11

ಈಗಾಗಲೇ ಉದ್ಭವಿಸಿ, ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗಿಂತ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಮೊತ್ತವನ್ನು ಯಾವುದೇ ಸ್ವರವು ನಿರ್ವಹಿಸಲಾರದು :

ತತಃ ಪಠ ಚತುರಾದಿವ್ಯವಧಾಶೇಃ ಶಿಶ್ರುಯತ್ವವದಾತ್ ದ್ವಿಸ್ವರ್ದ್ವಿಮಿತಿ ಪಂಚಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರೀರನುಭವಃ ।

... ಇವಾಪ್ಯಲಂಕಾರೀಷು ಶ್ರುತಿಶ್ರುತಿಃ ಕಂಪನಂ ವಕ್ಷ್ಯತೇ । ತಸ್ಮಿನ್ಮಧ್ಯಾರ್ಥಃ ಸ್ವರಸ್ಯ ಸ್ವರಾಶೇಃ ಸ್ವರತಾತ್ಪರತಾತ್ ಚತುಶ್ರುತಿಃ ನೋರ್ಧ್ವಮಸ್ತಿ, ದ್ವಿಶ್ರುತೀರ್ನಾರ್ಧಮಿತಿ । 12

11. ಸ್ವರನಿರ್ಮಿತಿ ನಿಯಮಗಳು

ಹೀಗೆ, ದೀಪ್ತಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರನಿರ್ಮಿತಿಗೆ ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು : 1) ಒಂದೇ ಒಂದರ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸಾಕಾಗುವುದಿಲ್ಲ; 2) ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಯು ಒಂದೇ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಮಾಡಬಾರದು ; ಅದುವೇನೆಂದರೆ : ಕವಿಭೇದವೆಂಬ ಮತ್ತು ಕವಿಗಿರಿವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಕರುಣಾಶ್ರುತಿಯಿದ್ದರೂ ಮೊದಲನೆಯದು ಪಂಚಮದ ಸ್ವರವಿದ್ದುಕೊಂಡು ; ಎರಡನೆಯದು ಭೈರವದ ಪ್ರಥಮವೇಕು. ಭೈರವದ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾದಲ್ಲಿ ಚತುಶ್ರುತಿವಾದಾಗ ಮಾತ್ರ ಈ ನಿಯಮವು ಭಂಗವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸ್ವರಾತ್ಮಕದ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಇದೊಂದೇ ಈ ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಅಪವಾದ. ಇದು ಬೀಗಿರುವುದು ಪದ್ಮಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ವಲ್ಲಭಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಇವೆರಡು ಗ್ರಾಮಗಳಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಉಂಟಾಗುವುದು, ಪಂಚಮಕ್ಕೆ ಪದ್ಮಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಚತುಶ್ರುತಿವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಶಕ್ತ್ಯವೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಆದರೆ ಪಂಚಮವು ತಾಪ, ಅಲಂಕಾರಾದಿ ಗೀತಕಂಪನಗಳಲ್ಲಿ ಲೋಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಆಗ ಗೀತವು ಅಥವಾ ರಾಗವು ಯಾವ ಗ್ರಾಮಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ್ದು ಎಂಬುದೇ ತಿಳಿಯದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ ; ಇದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಗ್ರಾಮವೊಂದರಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಪಂಚಮದ ಮೂಲಕ ಬೇಕಾದಂತೆ ಬಿಡಬೇಕು ; ಇದನ್ನು ನಿವಾರಿಸಬೇಕಾಗಿ ಗ್ರಾಮಭೇದವೇಕುವಾದ ಭೈರವಕ್ಕೆ ಪಂಚಮವಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ

3. ನಾವಸ್ಥಾನಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಶಬ್ದವರ್ತಮಾನೋದೇಶನ ಪ್ರಕರಣ

ಅಕ್ಷರ, ಎಂದರೆ ಪದ್ಯಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಶ್ರುತಿ, ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಚತುರಶ್ರುತಿ. ಅದುದರಿಂದ ಪಂಚಮವು ಲೋಮಾದರೂ ಧೈವತವೆ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಗೀತೆ ಅಥವಾ ರಾಗವು ಯಾವ ಗ್ರಾಮದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿತೆಂದು ನಿರ್ಧರಿಸ ಬಹುದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಗೀತೆಸಂಪರ್ಧಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪದ್ಯಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಧೈವತವನ್ನೂ ಮಧ್ಯಮ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮವನ್ನೂ ಎರಡೂ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ (ಎಂದರೆ ಗೀತೆಸಂಪರ್ಧವು ಯಾವುದೇ ಇದರಿ), ಮಧ್ಯಮ ವನ್ನೂ ಲೋಮಾದರವೆಂದೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ವತ್ತಿಲಾದಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಬಹುಕಾಲದಿಂದಲೂ ವಿಧಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ :

ಪಂಚಮಂ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮೇ ಪದ್ಯಗ್ರಾಮೇ ತು ಧೈವತಮ್ |

ಅನಾಕೀರ್ಣಂ ವಿಜಾನೇಯಾತ್ ಸರ್ವಕ್ರೈವ ತು ಮಧ್ಯಮಮ್ || ೨೨

ಈ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಪೃತ್ಯಾಸವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದು ಕರುಣಾಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು. ಕರುಣಾದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮವಿದ್ದರೆ ಪದ್ಯಗ್ರಾಮ; ಅದರ ಬದಲು ಅದು ಒಯಿರಾದಲ್ಲಿ ಅಪಸ್ವಿತವಾಗಿ ವಿಕೃತವಾದರೆ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ. ಪಂಚಮವಾದ್ದೂ ಸ್ವಾಸ್ಥವಲ್ಲದಿಂದ ವಿಕೃತವಾಗಬಲ್ಲದು. ಆದರೆ ಧೈವತಕ್ಕೆ ವಿಕೃತಿಯು ಸ್ವಾಸ್ಥವಲ್ಲದಿಂದ ಅಗಲಾರದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಇಡೀ ಸ್ವರಪತ್ರಿಕದಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟಯೂ ಇಲ್ಲದ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಗ್ರಾಮಾರ್ಥದೇವತೆವನ್ನಾಗಿ ಹೀಳಬೇಕಾಯಿತು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಪಂಚಮದ ಕೊನೆ, ಧೈವತದ ಮೊದಲು ಈ ಪ್ರಬೇದದಲ್ಲಿ ಕರುಣಾಶ್ರುತಿಯು ಮೈದುಶ್ಚಿಯನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದರು. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಒಂದೇ ಕರುಣಾಶ್ರುತಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರವಿದ್ದರೆ ಧೈವತವು ಪದ್ಯಗ್ರಾಮವು; ಎರಡು ಕರುಣಾಶ್ರುತಿಗಳ ಅನುಕ್ರಮದ ಸಂಸ್ಕಾರವಿದ್ದರೆ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ, ಹೀಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅರ್ಥವಿಧಿ. ಪದ್ಯಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮವಾಗಲೀ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಧೈವತವಾಗಲೀ ಲೋಮಾದರೂ ಅಯಾ ಗ್ರಾಮದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಖಾಶವಾಗದಿರಲಿ ಎಂಬುದು ಇದರ ಉದ್ದೇಶ. ಹೀಗೆ ಕರುಣಾಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರಾಪ್ಪಕದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಸ್ವಾಸ್ಥವನ್ನು ಗಳಿಸಿದೆ- ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಯ ಸಂಧಾರಣವಾಗಾಗ ರಿಪವು ಚತುರಶ್ರುತಿವಾಗಲೂ ಕರುಣಾಶ್ರುತಿಯು ಪದ್ಯಗ್ರಾಮದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಕಾದಿರಿಸುತ್ತದೆ. 3) ಐದೂ ಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂದೇ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಬರಲಾರವು. ಹಾಗೆ ಬಂದರೆ, ದ್ವೈಸ್ವರೈಕೈ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. 4) ಐದೂ ಶ್ರುತಿಗಳು ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಬರುವುದು ಸ್ವರಾಪ್ಪಕದ ಪ್ರಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ.

12. ಸಂಯೋಜನೆಗಳು

ದೀಪ್ತಾ ನೇದಲಾದ ಐದು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಮೂರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಯೋಜನೆಗಳು ಬಹುಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ದ್ವಿಶ್ರುತಿ ಸಂಯೋಜನೆಗಳನ್ನು nC_2 ಎಂಬ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಯಮ ದಿಂದಲೂ ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ಸಂಯೋಜನೆಗಳನ್ನು nC_3 ಎಂದೂ, ಚತುಶ್ರುತಿ ಸಂಯೋಜನೆಗಳನ್ನು nC_4 ಎಂದೂ ಬರೆಯಬಹುದು.

$$\text{ಹೀಗೆ, ದ್ವಿಶ್ರುತಿ ಸಂಯೋಜನೆಗಳು} = {}^nC_2 = \frac{5!}{2!} = \frac{5 \times 4}{1 \times 2} = 10$$

$$\text{ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ಸಂಯೋಜನೆಗಳು} = {}^nC_3 = {}^nC_2 \left(\because {}^nC_r = {}^nC_{n-r} \right) = 10$$

$$\text{ಚತುಶ್ರುತಿ ಸಂಯೋಜನೆಗಳು} = {}^nC_4 = \frac{5!}{4!} = \frac{5 \times 4 \times 3 \times 2}{1 \times 2 \times 3 \times 4} = 5$$

ದೀಪ್ತಾ = ದೀ, ಅಮೃತಾ = ಅ, ರಮಣಾ = ರ, ಮಧ್ಯಾ = ಮ, ಮೃದು = ಮೃ ಎಂಬ ಸಮೀಕರಣಗಳ ನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, 1) ದೀಅ 2) ದೀಮೃ 3) ದೀರಮ 4) ದೀಕ 5) ಅಮೃ 6) ಅಮ 7) ಅಕ 8) ಮೃದು 9) ಮೃಕ ಮತ್ತು 10) ಮಕ ಎಂಬ ಹತ್ತು ದ್ವಿಪ್ರತಿಕ ಸಂಯೋಜನೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ರಮವು ವಿವರಾಧವಾಗುವುದರಿಂದ, ಅದೀ, ಮೃದೀ ಇತ್ಯಾದಿಹದಿನ ಹತ್ತು ಅನಾಹರ ಛೇದಗಳೂ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ತ್ರಿಪ್ರತಿಕ ಸಂಯೋಜನೆಗಳೂ ಸಹ 1) ದೀಅಮೃ 2) ದೀಅಮ 3) ದೀಅಕ 4) ದೀಮೃಮ 5) ದೀಮೃಕ 6) ದೀರಮ 7) ಅಮೃಮ 8) ಅಮೃಕ 9) ಅಮಕ ಮತ್ತು 10) ಮೃಮಕ ಎಂಬ ಹತ್ತಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿ $P_1 = n(n-1)(n-2) \dots (n-r+1)$ ಎಂಬ ಬೀಜಗಣಿತ ನಿಯಮದಂತೆ $7P_1 = 6$ ಛೇದಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಮೊದಲನೆಯದಾದ 1) ದೀಅಮೃ 2) ದೀಮೃಕ 3) ಅದೀಮೃ 4) ಅಮೃದೀ 5) ಮೃದೀಅ ಮತ್ತು 6) ಮೃಅದೀ ಎಂಬ ಆರು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ಅನುಕ್ರಮಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಚತುಃಪ್ರತಿಕ ಸಂಯೋಜನೆಗಳು 1) ದೀಅಮೃಮ 2) ಅಮೃಮಕ 3) ಮೃಮಕದೀ 4) ಮಕದೀಅ ಮತ್ತು 5) ಅದೀಅಮೃ ಎಂಬ ಐದು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ P_1 ಎಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಅನುಕ್ರಮದ ಪ್ರಛೇದಗಳು ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಐದನೆಯ ಅದೀಅಮೃ ಎಂಬ ಸಂಯೋಜನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದರಷ್ಟೇ

1 ಅದೀಅಮೃ	7 ಮೃಕದೀಅ	13 ಅಮೃಕದೀ	19 ದೀಅಮೃಕ
2 ಅದೀಮೃಕ	8 ಮೃಕಅದೀ	14 ಅಮೃದೀಕ	20 ದೀಅಕಮೃ
3 ಅಅದೀಮೃ	9 ಮೃಅಕದೀ	15 ಅದೀಮೃಕ	21 ದೀಅಕಮೃ
4 ಅಅಮೃದೀ	10 ಮೃಅದೀಕ	16 ಅದೀಅಮೃ	22 ದೀಅಮೃಕ
5 ಅಮೃಅದೀ	11 ಮೃದೀಅಕ	17 ಅಕಮೃದೀ	23 ದೀಮೃಕಅ
6 ಅಮೃದೀಕ	12 ಮೃದೀಅಕ	18 ಅಕದೀಮೃ	24 ದೀಮೃಅಕ

ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಛೇದಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅದುವರಿಂದ ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಜನಾವೈತ್ಯ ರೂಪಗಳೆಲ್ಲ ಸೇರಿಸಿ ಈ ಐದು ಪ್ರತಿಕಗಳಿಂದ

ದ್ವಿಪ್ರತಿಕಗಳು	$10 \times 2 = 20$
ತ್ರಿಪ್ರತಿಕಗಳು	$10 \times 6 = 60$
ಚತುಃಪ್ರತಿಕಗಳು	$5 \times 24 = 120$

ಒಟ್ಟು 200

ಎಂಬ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಪ್ರರಣೆಗಳೂ ಗಣಿತೋಕ್ತಾ ಒಪ್ಪವಾಗುತ್ತವೆ. ಸ್ವಾಭಾತರಿಕವಿಂದ ಇವು ಹೊಂದುವ ಸಂಖ್ಯಾರ ವಿಶೇಷಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಿದರೆ ಇವು ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೂ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೆ ಮಾಡುತ್ತೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರರಣಗಳ ಮತ್ತು ಕೇವಲ ಹತ್ತನೆಯ ವಿಸ್ತೃತಿಸಂದರ್ಭಗಳೂ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಐದು ವಿಸ್ತೃತಿಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಕೂಡ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡೇ ಪ್ರರಣಗಳೂ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಇದು ಹೇಗೆ? ಅದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಕಾರಣಗಳು. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನೂ ಆದರೆ ವ್ಯಕ್ತರೂಪಗಳನ್ನೂ ಪೂರ್ವಾಪರ ಸಂಬಂಧ ವಿಜ್ಞಾನಿ ಗಮನಿಸದೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರರಣತ್ವದ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯುಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳು ಹೇಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಂಖ್ಯಾರೂಪಗಳನ್ನು,

3. ನಾಡಸ್ಯಾಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರೂಪಾತಿಶಯದೈವತತರ್ಹಿಜ್ಞೋದೀಶನ ಪ್ರಕರಣ

ಹೊದಿಕೆ ಪುಸ್ತಕಗಳು ಅಂತ್ಯದೊಳಗಿಂದಲಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸಿದ ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನೂ ಮುಂದಿರುವವಳಿಗೆ ಅರ್ಪಿಸುವುದರಿಂದ ಸ್ವರಸ್ತ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯುಂಟಾಗುವುದೋ, ಅದೇ ಹೊದಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳೂ ತಮ್ಮ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯ ಮೊತ್ತವನ್ನು ಅಂತ್ಯದೊಳಗಿಂದಲಾಗಿ ಅರ್ಪಿಸುವಾ ಎಂಬುದುಂಟು. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳ ಅಂತ್ಯಪ್ರಿಯಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಭೈರವತನು ಮಂಚಮದಿಂದ ಪ್ರಸ್ತುತವಾದುದರಿಂದ ಮೂತ್ರ, ಪಚ್ಯ, ಎಂಬ ಮಧ್ಯಸ್ತುತಿಗಳಾದುದಿಲ್ಲ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಪಚ್ಯವು ತನ್ನ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಸಮೀಪ ಅಂತ್ಯದಿಂದ ಮೊಳಕೆ ದಲ್ಲಿ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಪಚ್ಯವು ತನ್ನದೇ ಆದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಮೊಳಕೆಯಿಂದ ಸಂಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು ಹೀಗೆ ಆದ ಸಂಕೀರ್ಣವೊತ್ತದ ಸಂಸ್ಕಾರ, ಸಂವೇದ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಗಾಂಧಾರದಲ್ಲೇ ಅರ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಭೈರವತನ ಪಡೆಗೂ ಈ ಪ್ರಿಯೆಯು ಮುಂದುವರೆಯುವುದರಿಂದಲೇ ಗೈರವತನ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯು ಮೊದಲು ಅದು ಈವರೆ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಬೇಕು ಅಂದಿರುವಾಗಲೇ ಕಳಿಸಿ, ಅದೇನಾ ಮತ್ತು ಮೃದುವಳ ಸಂಕಂಪನಿಯಾದಿರುವಾಗಲೇ ಅಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ ಇತರ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಾದವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹಾಗಾದರೆ ಇದೇ ಪ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಯುವಾ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವಾಗಲೇ? ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಬಗೆಯ ಸಂಸ್ಕಾರ-ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯ ಅರ್ಪಣೆಯೂ, ಅದು ಮುಂದುವರಿಯು. ಈ ಮುಂದುವರಿಯು ಅನ್ವಯವಾಗುವ, ಎಂದರೆ ಸ್ವಾಯಿಯ ದಿವ್ಯವ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರವೆ ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಿಯ ಮೇಲೆಗೆ ನಡೆಯುವಾಗ ದ್ವಿಪಟವಾದದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ದ್ವಿಗುಣದಿಂದ ಅವರ್ತನ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಇದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವುದನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆಂದು (ಐ. 191-194) ಹೇಳಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಅನುರೂಪವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿವಿಧ ಅವರ್ತನ ಕಂಪನಗಳು ಸ್ವರ - ದ್ವಿಗುಣವು ಇದರಿಂದಲಾಗುವುದು ಸಮಾನ ಸಂಖ್ಯೆ, ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿರುವುದೇ ಆಗಿದೆ ಎಂದೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಈ ಮೂಲಕ್ಕೆ ನಾಣ್ಯವೆನಿಸು ಕಾಲ, ಕಲಾ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣ ಗಳೆಂಬ ಮೃತಿಯ ಗುಣಗಳಾಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದರಿಂದ ದ್ವಿಗುಣವು ದ್ವಿಪಟವು ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರವಾಹ ಗುಣದಿಂದಾಗಿ ಅವರ್ತಕವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಸ್ವರಗಳ ಅಂತ್ಯದೊಳಗಿಂದಲಾಗಿ ಸ್ವರವು ಮತ್ತು ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತಾ ಅರ್ಪಣೆಯಿಂದ ಅಸಂಖ್ಯಾತ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

13. ಶ್ರುತಿಗಾತಿಗಳ ಪುಷ್ಕಮ-ಸಂಯೋಜನೆಗಳು

ಹಾಗಾದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಅವರವರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವಾಪಾರ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇಕೆ? ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನವನು ಸಹ ಮಂತ್ರ, ಮಧ್ಯ ತಾರಸ್ವಾಯಿಗಳ ಗುಣದಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರವು ಮೂರುಮಹ ವೆಂದು 'ವೇ ಮಂತ್ರಮಧ್ಯತಾರಾಸ್ವಾಯಿಗಳೇ ಶ್ರುತಿ ಮಹಾಃ' '—ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದೇಕೆ? ಏಕೆಂದರೆ, ದ್ವಿಗುಣದಿಂದ ಸ್ವರವಿವಿಧದಲ್ಲಿ ಮಿತಿಮೀರುವುದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯು ಮೂರು ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸಾಮ್ಯವನ್ನು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ವಾದ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದವರಿಗಾಗುವ ಉಂಟು ಗುಣವೆಂದು ಮೇಲೆ (ಐ. 196) ಹೇಳಿದೆ. ಮೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವನ್ನು ಎನಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರ ಸ್ವಭಾವ, ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದಲೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದೆಂಬ ತತ್ವವನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳುತ್ತಾಬರಲಾಗಿದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ದೀಪ್ತಾದಿ ಮಂಚಪ್ರಕಾರಗಳು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಕೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮದಿತ್ಯ-ಭಿನ್ನವಾದವರವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಾಬರುತ್ತವೆ. ಎಂದೇ ಒಂದೇ ಸ್ವರವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೃತ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು.

15. ಮಾತೃಗುಪ್ತಚಾರ್ಯಪ್ರಚೀನವಾದ ಪ್ರಮೇಯಂ

ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾ, ಕರುಣಾ, ಮೃದು ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಾ ಎಂಬ ಈ ಐದು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರಶ್ರುತಾನ್ವಯವು ಸ್ವರಸ್ವರೋದ್ಭವವಾಗಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕಾಲ, ಕಲಾ, ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗೇನು ಗುಣಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತವೆಂದು ಸೂಚಿಸಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಇದು ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಆಗುತ್ತದೆಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ನಾಟಕಪ್ರಸ್ಥಿತವಾಗತಕ್ಕದ್ದು. ಹಿಂದೆಯೇ ಭಾಷ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಿದ ಅಚಾರ್ಯ ಮಾತೃಗುಪ್ತನಿಂದ ಶ್ರೀಮದಭಿನವಗುಪ್ತನು ಎಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಬಹುದನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ :

ಹೀಯಮಾಣೇ ಸ್ವರೇ ಶ್ಲೋಕಃ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯೋ ಣೀತಃ ಕ್ರಮಃ |

ಶ್ಲೋಕಮಾಣಃ ಪುನಃನಾಂ ವಿಶ ವಿವಾಧ್ಯ ರಂಜಿತಃ || 15

ಇವನ್ನು ಅವನು ಉದ್ಧರಿಸುವುದು ಅಂತ್ಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಡುವ ಸಲುವಾಗಿ ; ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿಶಾಖಾಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿದ ಸ್ವರಗಳ ಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಅಂತರಗಳ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಈ ಪ್ರಮೇಯದ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನು ಸೇರಿಸಲಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ಲೋಕದ ಶಾಸ್ತ್ರಾರ್ಥವನ್ನು ಹೀಗೆ ಲಿಖಿಸಬೇಕು : ಸ್ವರಪೋಂದರಲ್ಲಿ ನಿಯತಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದನ್ನೂ ವಾಚಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವಾಗ ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತಾ ಬರುತ್ತದೆಷ್ಟೆ ; ಎಂದರೆ ಸ್ವರವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಣುತಃ—ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ—ಹೀಯಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಣುತಃ ಎಂಬ ಶಬ್ದಾರ್ಥಕ ಶಬ್ದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಯಿಂದರೆ, ಶ್ರುತಿ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ. ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ರುತಿ, ನೈರಂತರ್ಯಗೇವ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷಿತವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅನ್ಯತಮವಾದ ಅಥವಾ ಅಸ್ಥಿರವಾದ ನಿಜಾಸ್ಥಿತಿವಿಧ ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾದಲೀಲಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿನ ಅರ್ಥ. ಹೀಗೆ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಶ್ರುತಿಗೆ ತಾನು ಹೇಳಿದ ಈ ಎರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಿ, ವಿವರಿಸುವ ಮತ್ತು ಮಾತೃಗುಪ್ತನುಗಳಿಂದ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಅಣುತಃ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹೀಯಮಾಣವಾಗುತ್ತಿರುವ ಸ್ವರವು ಶ್ಲೋಕವಾಗಿ ಅಣುತಃ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಪುನಃ (ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ) ಕೇಳಿದಾಗ ನಾವು ಒಂದೇ ಲಗ ರಂಜಿಸುತ್ತದೆ (ಅದೇವರ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ).

ಹೀಗೆ ಮಾತೃಗುಪ್ತನು ಶ್ರುತಿವಿವರಣವಾದ ಮತ್ತು ಸ್ವರಸ್ವಸಂವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ಒಂದು ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಸ್ವರವು ಎರಡು, ಮೂರು ಅಥವಾ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಆಯದಷ್ಟೆ. ಚತುಶ್ಶ್ರುತಿವಾದ ಪದ್ಧತನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ, ಈ ಪ್ರಮಾಣವು ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೊದಲು ಅಂದರೆ ಸ್ವರಶ್ರುತಾಗಲೀ ಪದ್ಧತಶ್ರುತಗಲೀ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪದ್ಧತೆಯೆಂಬುದು ಒಂದೇ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲೊಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಇದು, ಎಂದರೆ ಈ ವಿಸ್ತಾರವು ಅಮಿಶ್ರವಾದ, ಅಮಿಶ್ರವಾದ, ವಿಶಾಖಾಚಾರ್ಯ ಒಂದೇ ವಿಸ್ತಾರ ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣವಲ್ಲ. ದೀಪ್ತಾ (ದೀಪ್ತ), ಅಯತಾ (ಅಮಿಶ್ರವಾದ), ಮೃದು (ಮೃದು) ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಾ (ಧಂದೋದಾರ) ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳು ದಂತಪರಿಣಾಮಗಳ ಆಧಾರವಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಈ ಸ್ವರವು ಆಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಅನಂತವಾದ ನಾದಗಳಿಗೆ ಸದನೆಯಿಂದ ಆಗಿದೆ. ಈ ನಾದಗಳಿಗೂ ಪೂರ್ಣವಾದ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವನ್ನು ಸಮಾಪದದಲ್ಲಿರುವುದರಿಂದ ಇವು ಗಾಢವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಲೀ ವಾಗ್ವ್ಯವಹಾರಕ್ಕಾಗಲೀ ಅನರ್ಹವಾಗಿ. ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಅಂತರಗಳ ವನ್ನೂ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ವೇಳಬಹುದಾದ (ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಕಾಲ, ಕಲಾ, ಪ್ರಮಾಣ, ಸ್ವರ, ಸಂಸ್ಕಾರ)

3. ನಾವು ಸ್ವರಶ್ರುತಿಪರಿಣಾತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುವ ಪ್ರಕಾರ

ಅನುರಣನ, ಸೈರಂಕೃಷ್ಣ, ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಪ್ತಿಕ, ರಕ್ತಿ, ಇತ್ಯಾದಿ) ಸ್ವಭಾವವುಳ್ಳ, ಸ್ವರೂಪವುಳ್ಳ ಶ್ರುತಿಯೇ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಮೂಲವುಳ್ಳವು.

ಪದ್ಯದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಎಂದರೆ ನಿಜವಾದ ಅಂತ್ಯದಿಂದ ಪದ್ಯದ ಅಂತ್ಯವವರೆಗೆ ಇರುವ ಸಾಂಪ್ರದೇಶ ಅಥವಾ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನು ಅನುಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ, ಅದರ ಎಲ್ಲಾ ಭಾಗಗಳನ್ನೂ ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಲಾಗದು ಎಂಬುದು ಸುಲಭವಾಗಿ ತರ್ಕಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದೀತು. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರಂಶ ಕಾಲದೇಶಸಂಬಂಧವಾದುದರಿಂದ ಮತ್ತು ಇದೇದೂರ ಅನುಕ್ರಮದ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರವನ್ನು ಒಂದು ಕೃತಿಯ ನಂತರ ಇನ್ನೊಂದರಂತೆ ಉಪಕ್ರಮಿಸಿದ ಶೋಧಕರು ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಒಂದೊಂದನ್ನಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಕ್ರಮಿಸಿ ಮುಂಬರುವಾಗ ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ, ಅದರಿಂದ ಅದರ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತಾ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾ, ಮೃದಾ, ಮಧ್ಯಾಗಳಲ್ಲಿ ದೀಪ್ತಾದಿಂದ ಹೀಯಮಾಡುವುದಾದ ಪದ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವು ದೀಪ್ತಾ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಈ ಕೃತಿಯ ಕಾಲ, ಕಲಾ, ರಕ್ತಿ, ಅನುರಣನ ಮುಂತಾದ ಇತರ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅಪ್ಯರಮಟ್ಟಿಗೆ ಪದ್ಯದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಒಟ್ಟು ಸಂಸ್ಕಾರವನ್ನು ದೀಪ್ತಾಕೃತಿಯು ಅಯತಾ(ಮುಖ್ಯವಾಗಿ)ದಲ್ಲಿ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಈಗ ಅಯತೆಯನ್ನು ಅಕ್ರಮಿಸಿ ವಾಚಿಸುವುದರಿಂದ ಅಯತೆಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಪದ್ಯವು ಸ್ವತಃ ಅಪ್ಯರಮಟ್ಟಿಗೆ ಹೀಯಮಾಡುವಾಗುತ್ತದೆ; ಅದರ ದೀಪ್ತಾದಿಂದ ಪಡೆದ ಮತ್ತು ಅಯತೆಯ ಕಾಲಕಲಾದಿ ಇತರ ಗುಣಗಳ ಸಂಕೀರ್ಣ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಪದ್ಯದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಮೃದಾ (ಮಂದಾ)ವಿನಲ್ಲಿ ಪದ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಕಡಿಮೆಯಾದ ವಸ್ತುವು (ಛಂದೋವತಃ)ದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೀಗೆ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನೂ ಪೂರ್ಣವಾಗಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಪದ್ಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದು. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಸಾಲ್ಪರಿಯ ಮಧ್ಯಾಕೃತಿಯು ಅನುರಣನದ ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೂ, ರಕ್ತಿಭವಾದಿಂದಲೂ, ಸ್ವರಗತವಾದಿಂದಲೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಳಿದ ಮೂರು ಪರೋಕ್ಷರೀತಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಪದ್ಯವು ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವು, ಎಂದರೆ ಪದ್ಯದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗೆ, ಎಂದು ಪದ್ಯವು ಇತರ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಿಂದಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು ತನ್ನದೇ ಸ್ವಭಾವ, ಸ್ವರೂಪ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ, ಲಕ್ಷಣಾದಿಗಳಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅನುಭವಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ, ವೈಶ್ಯಾಂತದ ಮೂಲಕ ತಯಾರಾಗುವುದಕ್ಕೆ, ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಪಂಚತಂತ್ರವಾಗಿ, ಬೆಟ್ಟದಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂಪೂರ್ಣವೂ, ಸ್ವಯಂವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಆಗಿ ಸಾಲ್ಪರಿಯ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುವುದೇ ಕಾರಣ.

ಇದಕ್ಕೆ ಕೃತಿಯ ಇತರ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೀಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಕೃತಿಯು ಉದ್ಭವಪೂರ್ವಕವೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡುವುದು. ಇದರಿಂದ ಅದು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ವೈದೃಶ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಕೃತಿಗಳು ಐದು ಅವಸ್ಥಾ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿ ಭಿನ್ನಗೊಂಡು ವಾಚ್ಯವ್ಯವಹಾರವಾಗಿ, ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಂಗಿಗೂ, ಕೃತಿಗಳು ಐದು ಅವಸ್ಥಾ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರತ್ಯಾಕ ವಿಶ್ವವಿಸ್ತರಗಳೂ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೀಗೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ದೀಪ್ಯವು ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಏಳು ಕೃತಿಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರವು ಸಾಧ್ಯವೂ, ಈ ಪ್ರಮಾಣದ ಅನುಕೂಲವಾದ ಕ್ರಮವಾದ ಒಂದೊಂದನ್ನೇಯೂ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಅನುಕೂಲವಾಗಿ ಪಡೆದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯೂ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಸ್ವರದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಹೀಗೆ ಸ್ವಾಯಂವೈಶಿಷ್ಟ್ಯದಿಂದ ಎಷ್ಟು, ಯಾವ ಅನುಕ್ರಮದ ಮತ್ತು ಯಾವ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ ಎಂಬ ಒಟ್ಟು ಪ್ರಮಾಣದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೋಪಕ

3. ಸಾಧಾರಣವು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಸ್ವರರೂಪದ ವಿವರಣೆ

ಪಟ್ಟಿಯು ಇತರ ಸ್ವರಗಳೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಸಂಬಂಧವು ದ್ವಿಪ್ರತಿ, ತ್ರಿಪ್ರತಿ ಮತ್ತು ಚತುಃಪ್ರತಿ, ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವರದ ಸ್ವರಣವನ್ನು ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದರೆ ಅದನ್ನು ಈ ಎರಡೂ ಬಗೆಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ವಿವೇಚಿಸಿದಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗದು.

16. ಯೌಗಪದ್ಯ-ಅನುಕ್ರಮ

ಇಲ್ಲಿ ಮಾತೃಗ್ರಾಂಥಾಚಾರ್ಯನ ಮಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಮುಖಪುಟದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಸ್ತುತಿಸಿದರೆ, ಹೀಗೆ ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರತಿ ಸ್ವರವನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಾ ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯಕಲಾಂಶವು ಪೂರ್ಣವಾದಿದರೂ, ನಾವನ್ನು, -ಎಂದರೆ ಸ್ವರವು-ಮಂಡಿತವಾಗಿ, ಎಂದರೆ ಧ್ವನಿವಾಹ ಬೀಜಿ ಕೇರಿ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಂದಾದಮೇಲೊಂದರಂತೆ ಕೋಡಿಸಿ ಕೂಡಿದ ಸಂಕೀರ್ಣಪ್ರದ್ಯ, ಅನೇಕ ಅವಯವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಅವಯವಿ ಎಂಬ ಅನುಭವವನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ; ಒಂದೇ ಆಗಿ, ಅಖಂಡವಾಗಿ, ರಂಜಿಸುತ್ತದೆ: 'ಸರ್ವೋದ ವಿಶವಿವಾಲ್ಯ ರಂಜತಃ'; ನೊಂದರಿನಿಂದಲೇ ರಂಜಿಸುತ್ತದೆ; ಎಂದರೆ ದೀಪ್ತಾ, ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯವು ಪೂರ್ಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಏಕೆ. ಅದರೂ ಪದ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿ, ದಾಗಿನಿಂದಲೇ ಅದರ ರಂಜನೆಯು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.' ಹೀಗೆ ಸ್ವರವು ವಿಚಿತ್ರವೂ ಸ್ವಲ್ಪ ವೇದೋಭಾಷಾಸಮೆಂದು ಕೋರುವಂತಹದೂ ಆದ ಸ್ವಭಾವ. ಅನುಕ್ರಮವಿಲ್ಲದೆ ಅದರ ಸಿದ್ಧಿಯಿಲ್ಲ. ಅನುಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಈ ಪ್ರತೀಕಗಳಲ್ಲಿ ಆದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಏಕೆ; ಅದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಅದರ ರಕ್ತಿಗ್ರಪ್ರತ್ಯಕ್ಷರಂಗವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಏಕೆ. ಆದರೆ ಸ್ವರವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಮಾದಿದಾಗಲೇ ಅದಕ್ಕೆ ರಕ್ತಿ ಧರ್ಮ. ಈ ವೇದೋಧರ್ಮ ಸಮಾಧಾನವೇನು? ಈ ವೇದೋಧರ್ಮ ಕೋರಲೆಯೆಂದು ಮಾತ್ರ, ಏಕವಾದುದು. ವಿನಂದಿ ಕೇವಲ ಪದ್ಯವೊಂದನ್ನೇ ಹಾಡಿದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪದ್ಯತ್ವವಿಲ್ಲ. ಧ್ವನಿವು ಮಾತ್ರ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ಪದ್ಯವು ಎಂದರೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದು ಏಕವಾದ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಮಾತ್ರ. ಏಕವಾದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ಪದ್ಯವನ್ನು ಹಾಡಿದಾಗ ಮಧ್ಯದ್ದರಿಂದ ಅಂತರವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಈ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಅಂಶಗಳಿಗೆ ರಕ್ತಿಧರ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂಬುದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಮ್ಯವೆ. ಈ ಅಂತರವನ್ನು ಪೂರ್ಣಮಾಡಿದಾಗಲೇ, ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವರವೆಂಬ, ಪದ್ಯವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೂ, ರಕ್ತಿಧರ್ಮವೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಅದುದರಿಂದ ಪದ್ಯವು ಒಂದೇ ಸಾರವಾಗಿ, ಅಖಂಡವಾಗಿ ರಂಜಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಾತೃಗ್ರಾಂಥ, ವಿಶಾಮಲ, ವಿವ್ಯಾವಮ ನೊಂದಲಾದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತು ನಿರರ್ಥಕವೂ ಅಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವೂ, ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುದ್ಧವೂ ಅಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ವಿವ್ಯಾವಮ ವಿವ ಪ್ರತೀದ್ವೈವಿಧ್ಯ ಪಕ್ಷಪಕ್ಷಿಯೂ ಭರತ, ನೀಲಿ ಮೊದಲಾದವರ ಪದಪ್ರತಿ ಪಕ್ಷಪಕ್ಷಿಯೂ ಬೇರೆಯಾದವನ್ನು ಅಂತರ ಪ್ರತೀಕಗಳು ಸ್ವರದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗೆ ಪಡಿಸುತ್ತವೆಂತುಗಳು, ಸ್ವರದ ಪ್ರತೀಕಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹೇತುಗಳು ಎಂಬ ಈ ಮೇಲಿನ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಇಬ್ಬಗೆಯ ಹೇತುಗಳನ್ನು ಶ್ರೀ ಕಾಣ್ಯಾದೇವನೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆ:

ಏವ ಪ್ರತೀಕ್ಷಿತುರ್ಧ್ಯಾದಿದಕ್ಷಿಣವಂ ಸ್ವರಕಾರಣಮ್ |

ಶ್ರುದಿಸಾಂ ತತ್ರ ಪೂರ್ವಾಸಾಂ ಪ್ರತೀಸಾಂ ಹೇತುತಾ ಕಥಮ್ ?

ಒದ್ದಿಮಃ, ತುರ್ಯಾತ್ಮತೀಯಾಽದಿ: ಪ್ರತಿ ಪೂರ್ವಾಭಾಂಕ್ಷಯಾ |

ನಿರ್ವಾಣೈಶ್ಚ ತತಃ ಪ್ರತಿತಯಃ ಪೂರ್ವಾ ಅಪ್ಯಕ್ರ ಹೇತವ: ||¹⁰⁰

ಮಾತೃಗ್ರಾಂಥ ಸ್ವರ ಪ್ರತೀಕಗಳಿಗೆ ಅವಯವ-ಅವಯವ ಭಾವವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಅದು ವಿವಿಧ ಪ್ರತೀಕಗಳನ್ನು ವಿಕಲಾಖಪಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಸಂಬಂಧವಲ್ಲವೆಂದೂ ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾದ ಮಾತನ್ನು ತ್ರಿಮದಭಿವರಗುಪ್ತವಾದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ:

3. ನಾವನ್ನಾಪ್ತಪ್ರತಿಪದ್ಧತಿಸಂಬಂಧಿತವೇದೋದ ಸ್ವರರೂ

ನ ಚಾಪಯಾಶ್ರೇಃ ಸ್ವರಃ, ಸಾಹಿ ಸಂಪಯಃ ಯೋಗಸಮ್ಯಾಭಾವಾತ್ | ಕ್ರಮಿಕಶ್ಚೈವ ಹಿ ಸ್ವೈರಂತರ್ಯಾತ್,
ಸಾಹಿಭವಿಸ್ವತಾಪ್ಯೋಗಸಮ್ಯಾಭವಾನ್, ಕ್ರಮಿಕಶ್ಚೈವಾಪಿತಸಂಸ್ಕಾರವಿಶೇಷೇ ಚಾಶ್ರೇಃ ಶ್ರುತಿಶ್ಚಾಶ್ರೇಃ ಸ್ವರಸಮು-
ದಾಯ ಇತ್ಯಾಸ್ತಾಂ ಶಾವತತ್ | 12

ಈ ಶ್ರುತಿಪಂಚಕಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರದಾನ, ಸ್ವರಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗಳು ಪ್ರಯೋಜನಗೊಂಡೂ ಕಲಾಕಾಲಪ್ರಮಾ-
ಣಾದಿಗಳು ಲಕ್ಷಣಗೊಂಡೂ ತಿಳಿಯದ ಅಧುನಿಕ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವು ಕೆಲವರು-ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಶಿವರೂಪಿ
(ಬೇರೆಯಾರ್?)-ಇವರಿಗೆ ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಮೇಳವ ಸಾಪೇಕ್ಷತೆಯನ್ನೂ ಉಂಟು. ಚತು-
ಶ್ರುತಿಕ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತಾದಿ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಸಂದರ್ಭದಿಂದ ಕೆತ್ತು ಅಧುನಾಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧ
ವಾಗಿದುವ, ಸಂಖ್ಯಾತ್ಮಕವಾದ, ಅನುಪಾತಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಬಹುದಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ
ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅಂತಹವರು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದು ಈ ಶಾಸ್ತ್ರಮಾರ್ಗವೆಂಬುದನ್ನು ಪೂರ್ವ
ಚಾರ್ಯರ ಹೃದಯವನ್ನೂ ತಿಳಿಯದೆ ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನ. ಇದು ನಿರರ್ಥಕವೂ ಅನರ್ಥಕವೂ ಆಗಿರುವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ
ಪೇಕ್ಷಣದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷ ಭೌತಿಕವಾಗಿ ಪದ್ಧತುಪದ್ಧತುಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ, ಶಿವಭದ್ರೇಶ್ವರಗಳ
ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಗಾಂಧಾರನಿಹಾದಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಒಂದೇ ಸಮಾನವೆಂಬದ್ದು. ಶಿವಭದ್ರೇಶ್ವರಗಳ ಸಮಾಪತಿ
ಯಿಂದ ಮೃದುತ್ವ ಅಯತೆಗೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಮಾಪವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಗಾಂಧಾರಕ್ಕೂ ನಿಹಾದಕ್ಕೂ
ಒಂದೇ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣವು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳನ್ನೂ ಸಮೀಕರಿಸಿದರೆ ಅಯತಾ
ಶ್ರುತಿಯು ಮಧ್ಯಾಶ್ರುತಿಗೆ ಸಮಾನಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಮೃದು = ಅಯತಾ = ಮಧ್ಯಾ | ಕೇವಲ ಚತುಶ್ರುತಿಕ
ಗಳೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಸ = ಮ = ಪ ಎಂಬ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವುದಾದ ಸಮೀಕರಣದಿಂದ ದೀಪ್ತಾ = ಕರುಣಾ ಆಗುತ್ತದೆ |
ಪದ್ಧ ಸಾಧಾರಣದಲ್ಲಿ ಚತುಶ್ರುತಿಕವಾದ ವಿಕೃತ ಶಿವಭ, ಶೈಶಿಕಪಟಮಮದ್ವಿ ವಿಕೃತವಾದ, ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯಮಸಾಧಾ-
ರಣದಲ್ಲಿ ಚತುಶ್ರುತಿಕವಾದ ವಿಕೃತತ್ವವತ, ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮೀಕರಿಸಿದರೆ ಮಧ್ಯಾ = ಕರುಣಾ ಎಂಬ ಸಮಾ-
ಕರಣವೂ ಸಿದ್ಧವುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಧ್ಯಾ = ಕರುಣಾ, ಮಧ್ಯಾ = ಅಯತಾ = ಮೃದು ; ಕರುಣಾ = ದೀಪ್ತಾ. ಅದರ-
ಿಂದ ದೀಪ್ತಾ = ಅಯತಾ = ಕರುಣಾ = ಮೃದು = ಮಧ್ಯಾ | ಎಂದರೆ ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಮಾಪ-
ಗಣೆಯಾದಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆಯು ಇಲ್ಲ. ಹೆಸರು ಬೇರೆ, ಅರ್ಥ ಒಂದೇ ಎಂಬಾಯಿತು. ಹೀಗಿಂತ, ಈ
ವಾದವ ವೈಖರಿ | ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೇವಲ ಸ್ವಯೋಚ್ಚಾವಾದವು ಈ ವಾದ. ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದ
ಅಭಿಮತದಿಂದ ಸಿದ್ಧವುಪದೇಶದ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಇದೇ ಇತರು ಸಮೀಕರಣಗಳು ಅಂತಹ ಒಂದನ್ನಿಲ್ಲಿ
ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದಿತ್ಯಾ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಕೂಡವಾಗೂ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಾಪೇಕ್ಷತೆಯಿಂದಲೂ
ಕಳೆಯಬೇಕಾದಾಗ ಭಾಗಸಮೀಕರಣದಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾದ ವಾದಸಂದರ್ಭ. ಶಾಕಿಯೇ ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು
ಮೋಲಸಮಾಪ ಅನುಪಾತದಲ್ಲಿ ಶೇಕನ ಸಂಖ್ಯೆಯು (ಭಾಜಕವು) ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸೂಚಿಯಲು ಬೇಕಾದ ತಂತಿಯ ಉದ್ದ
ವೆಂದೂ ಭಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿಂದಿರೆ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ನೂನಿಯಲು ಬೇಕಾದ ತಂತಿಯ ಉದ್ದವೆಂದೂ ಹೇಳಬಹುದು. ಇದನ್ನು ವಿಕೃತ
ಸ್ವರಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವಾಗ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು :

ಚತುಶ್ರುತಿ(ಪಂಚಶ್ರುತಿ-ಹಳ) 9/8, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ (= ಶುದ್ಧ-ಹಳ) = 16/15 ಎಂಬುದು ರಚ್ಛರ ಸಮೀಕರಣ.

ಕಮಮತ = 9/8 (ಪಂಚಮ) (1)

ಕಮಮ = 16/15 (ಶುದ್ಧ-ಹಳ) (2)

∴ (1)ನ್ನು (2)ರಿಂದ ಭಾಗಿಸಿದರೆ, ಆ = $\frac{9}{8} \times \frac{15}{16} = \frac{135}{128}$

3. ನಾದಸ್ವರಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳುಳ್ಳವತರ್ಕಾತ್ಮಂಶೋಧಸ ಪ್ರಕರಣ

శమ్మమల = పంజమ = బతుఃప్రతి = ది:అమ్మమ = వర్ణ = 9/8.

∴ ది: = క !

అల్లదే శమ్మమల = పంజమ = 9/8 (3)

శమల = శుద్ధధృవత = 16/15 (4)

∴ (3) న్ను (4) దింద భాగిదిదే మ్మ = $\frac{9}{8} \times \frac{15}{16} = \frac{135}{128}$ ∴ అ = మ్మ!

17. పృతిజాతిగళు అన్వభానామగళగళే ?

(అ) శృంగేర్యమ్మనగళల్లి బోజిజగళు : సింహభూసాల

ది:హ్మది ఐదు పృతిజాతిగళన్న కుంఠకు తాత్పర్యవేదన వ్యాఖ్యానకారకు మూడియిన విచేతనీ యీదనీ ఈ భాగద లుపసంకారమూదబతుమ. సింహభూసాలను ముఖ్యవాగి మనోజ్యేష్ఠానిక ధృష్టి యింద ఇవ్వగళి ప్రయోజనగళన్న చేళుత్తానే. శృంగేర్య తన్న వివిధ అంధగళల్లి పదేదియన మూనుక పరిజానుగళన్న ఈ పృతిగళు ఒకగింబినేయిందు అవన అభిప్రాయ. ఆయాయా పృతియన్న లేళి దాగ ఆయాయా పరిజానువన్న రీతిశ్రవన మనన్న అనుభవసంకేదేందు అవను ఈ సందర్భదల్లి వ్యాఖ్యాన మూయత్తానే :

నను ఈ పృతిజాతినిదీదననీ ప్రయోజనమ ? అన్వభే—తన్నజ్ఞాతికాం పృతిం పృత్వా మననోః నామనామ్యేన తథా తథా విలంబ లాన్వద్యత ఇతి శూనయితుం పృతిజాతినిదీదనమ ? తత్త ది:హ్మం పృతిమూలకాన్వ మననోః ది:హ్మతనన భవతి ; అయితాం పృతిమూలకాన్వయతన్నమన ; విదం కరుణత్వాది జ్ఞాతన్నమ ? ²² శృంగేర్యేత్తిగి ఈ పృతిజాతిగళే శారదేందు అవను తాత్పర్య వేదన ' పృతిభ్యః స్వః స్వరాః ' ఎంబ మూతిగి అభామూయత్తానే :

విదం పృతిభ్యః పృతిజాతిభ్యః శృంగేర్యేత్తిం త తథయత్తా ²³

ఒగి సింహభూసాలన ప్రకార ఈ పృతిజాతిగళు అన్వభానామగళు. ది:హ్మ పృతియు లేళు పనద మనన్నదల్లి ది:హ్మయన్న ఎందరి ప్రకార, నొందన్న, విజ్ఞానీ, లాన్వేర్యగళన్న లాంటిమూది అదర మన్వత్వతా శృంగేర్యమింద, ఎందరి లుబానిన భావమింద అభానా నాన్వే స్థితియంద, విలాంబిగళు త్తనే. అయితా పృతియు మనన్నన్న ఆకలిగి విహ్మరంగళిమత్తదే ; ఎందరి మనన్నన్న తన్న బళిగి నీళిమనీందు ఇదర గింజతర, అనుభవగళిగి లేళాగువంతన, తిత్తనత్తిగి అవన్వరవాద విహ్మరవన్వయి మూమత్తదే కరుణాప్రతియు లేళువనద మనన్నదల్లి కరుణీయు లాంటిగావంత మూమత్తదే. మ్మదువ్త మనన్నన్న ఒదయితన. కాదిన్న, ముంకాదనగళన్నయిమూమన న్ననీచేతనగళంద విమయగింజగి మ్మదువన్వగి మూమత్తదే. మన్వప్రతియు మనన్నన్న వన మన్వశ్శేచన్వగి మూమత్తదే.

మేలునొలిపిచ్చి మూత్త ఈ అభాన సమంజసవాంయి అకరణావాంయి గంజితు. సింహభూసాలను ఒగి అభామూలవాగ విలాంబ, విహ్మనను, మూన్వనన్న, అభాననగళల్లి చేదలద

222 సింహభూసాల, లా.గ్రం., పు. 87.

223 అదే గ్రంథ, పు. 88.

3. నావమ్మనపృతిశృంగేర్యజాతికలద్యవతకాన్వంబోజిరద ప్రళయ

ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಬ್ಬರ ಅಭಿಮತವನ್ನೂ ಶಾಸ್ತ್ರಪರಂಪರೆಯನ್ನೂ, ಸಾಂಖ್ಯದೀವನು ಹೇಳಿದ ಸ್ವಪ್ರಾರ್ಥನನ್ನೂ, ಸಾರಣೀ ಶಿಕ್ಷೆಯೇ ವೇದಬಲಾವಶ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ ಲೌಕಿಕ ಸಂಸಾರಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರತಿಪಾದಗಳು ಪಡೆದಿರುವ ಇತಿಹಾಸವನ್ನೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೊಂದಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸಾಂಖ್ಯದೀವನ ವಸ್ತು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನಾದನೆ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ಅವನು ಅವಲೋಕಿಸಿರಲಾರನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸೂಚನೆಯಿದೆ. ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾರಣಾದವನು ಮೂಲಗ್ರಂಥಕಾರನ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಪರೀತವೇಳೆ ಹೊರತು, ಅವನ ಪ್ರಮೇಯ, ತತ್ವ, ಜನ್ಮಾಸ್ತಮ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ವೈಚಾರಿಕವಾಗಿ ಇತರ ಸಾಮ್ಯಯನ್ನು ಸೇರಿಸಲೇ ಹೊರತು, ಮೂಲಪಕ್ಷದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಮಾರಬಾರದು. ತನಗೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದಾಗ ನಿಗದಿ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಲೂ, ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಕಡೆ ವಿರುದ್ಧಾಭಿಪ್ರಾಯ ವನ್ನು ಸೂಚಿಸಲೂ ಅವನಿಗೆ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಿದ್ದೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಮೃದ್ಧಾದೆಯನ್ನೂ, ಪ್ರಮೇಯಪರಂಪರೆಯನ್ನೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸಲಾಗದು. ಸಂಪರ್ಥನಾಲಪನ ಕೊಡುವ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಶಾಸ್ತ್ರದೀವನದಲ್ಲಿ ಸೂಚನೆಯೂ, ಅವಕಾಶವೂ ಇಲ್ಲ; ಶಾಸ್ತ್ರವೇವನು ಬಳಸಿರುವ ಇವುಳ್ಳು ಆಕರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ವೇದ, ಮೂಲಗ್ರಂಥಕಾರನ, ಅಥವಾ ಅವನು ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಅರ್ಥಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀಡಲಾಗದೇ, ಎಂದರೆ ಅದೂ ಇಲ್ಲ. ಇನ್ನೂ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪರಿಣಾಯಿಲ್ಲ, ಶಾಸ್ತ್ರಭವನ್ನಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಅಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ತಳ್ಳಿಹಾಕಬಹುದಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಪರ್ಥನಾಲಪನ ಈ ಅರ್ಥವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗಳನ್ನುವಂತೂ ಮೊದಲೇ ಇಲ್ಲ. ಈವಲ ರಿಬ್ಬನನ್ನಾದ ವೇದಪದಿಂದ ಅವನು ಈ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗದು.

ಎಂದರೆ ವಿಶಾಲಬಾಹ್ಯತನ ಅಚಾರ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನಸಮಾಜ ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಬೇಕು ಗಳಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ; ಶಾಸ್ತ್ರವೇವನೂ ಈ ಮಾತನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಅಂತ್ಯರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಇವುಗಳೂ ಸ್ವರಗೂ ಕಾರಣಕಾರ್ಯಭಾವವೆಂಬುವುದೇನೋ ನಿಜ. ಕಾರಣದ ಸ್ವಭಾವ, ಅಕ್ಷೇಪಗಳು ಕಾರ್ಯದಕ್ಷಯದ ನಿರೂಪಣೆವೇ ಬೇಕು; ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ, ಕಾರಣವೇ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಣೆವೇಬೇಕು. ದೀಪ್ತ ಮುಂತಾದ ಪ್ರತಿಗಳು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಕಾರ್ಯಗೊಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಎರಡು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಂತಾಗುತ್ತದೆ: ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮನೋವಿಕಾರವು ಸ್ಥಿತಿತರ್ಕಕ್ಕೂ ಎಂದರೆ ಅದುವೈಗುಂದಿಯ ಸನ್ನಿವರ್ತನದ ತತ್ವವೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಕಾರ್ಯ. ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವರಕ್ಷ, ಎಂದರೆ ಸ್ವರವು ಯಾವಾಗಲಾದರೂ ಮುಂದೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಲೇ ಆಗದಿರಲಿ, ಅಂತರಪ್ರತಿಯ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಬಾಧೆಯಿದ್ದು ಅಂತರಗತ-ಮತ್ತೆ ಸ್ವರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳು ಇತರಕಾರ್ಯಮುಂಜಾದಿಂದ ವಿಮುಕ್ತವಾಗಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಇವುಗಳನ್ನು ವಿಧವಿವಿಧವಾದ ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿಧಗಳೆಂದು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದ ರಿಂದ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಸ್ವರಕ್ಷದ ಪ್ರಾಸ್ತಿಯಿರಲಿ, ಇಲ್ಲದಿರಲಿ ಈ ಶ್ರುತಿ ಜಾತಿಗಳು ಸ್ವನಾಮನಿವ್ಯಾರ್ಥವೇ ವಾನೋವಿಕಾರಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕು. ಇದು ತರ್ಕದೊಪ್ಪುವುದು ಬೇಕು, ಅನುಭವವಿಲ್ಲವು ಬೇಕು.

ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಮನವನ್ನು ರಂಜಿಸುವ—ಎಂದರೆ ಬಣ್ಣಕಟ್ಟುವ—ಗುಣವನ್ನು ಹೇಳಲೆಯೇ ಹೊರತು ಶ್ರುತಿಗಲ್ಲ. ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಮಧ್ಯಸ್ಥ ಶ್ರುತಿಪರಿಣಾಮದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪರಿತ್ಯಾಗಮಾಡಿದ ಕಾಲದಿಂದಾದ ಹೃದ್ಯತೆಯಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನೆರಡೊಂದನ್ನೂ (ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬೆಚ್ಚಗೆ ಮಾಡುವುದು) ರಕ್ತಿಯು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಮತ್ತೆ ಹೇಗೆ ಇದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ವರದ ವಿನಿರ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಸ್ವರವಾದರೂ ಅಂತರಪ್ರತಿತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಹಾಸಿಕೊಂಡು ಸ್ವರಗತಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಾಗಿ ಅನುಭವವಾದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನೂ ರಕ್ತಧರ್ಮವನ್ನೂ ಪಡೆದ ಮೊದಲು ಪೂರ್ವ ವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಅಂತರಗತ ಪ್ರತಿತಿ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಈ ಬಗೆಯ ಮೂಲಸತಿ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಹೇಳು

3. ಸಾಂದ್ರಾ ನಪ್ರತಿಪ್ರತಿಪಾದಿತವಾದೈವತೋತ್ಪತ್ತಿರೂಪ ಪ್ರಕರಣ

ವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವಿಶ್ವಾವಸ್ಥಾ ವಿಶಾಲವಾದಿಗಳ ಮಾತಿನಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅನುಕ್ರಮವಿವರಿಸಿ ಸ್ವರವು ಅಂತ್ಯಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ಥಾಪಿತವಾಗುವುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ತಿಳಿಸಿದೆ. ದೀಪ್ತಾಶ್ರುತಿಯನ್ನೇ ಏಕೆ ಎಲ್ಲಿ ಉಪಾಹರಣಿಯನ್ನಾಗಿ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು, ಅದಕ್ಕಿರುವ ಉಚಿತ ಪ್ರಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತರಗತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ ! ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ ಮಾತನ್ನು ಪತ್ತೆಹಚ್ಚಿ ಇಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಪತ್ತೆ ಸ್ವರವು ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟಿರಬೇಕು : ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮೊದಲು ದೀಪ್ತಾಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪ್ರಕಾಶ, ಸಂಪರ್ಕ, ತೀಕ್ಷ್ಣತೆ, ಉದ್ದೇಶಗಳಾಗಬೇಕು. ಅಂತರ ಅಯುಕ್ತಾಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮಾನವನು ಸೇವೆಯುಳ್ಳವನು ಎಂಬುದಾಗಿರಬೇಕು. ಅನೇಕರಿಗೆ ಮೃದು ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮೃದುವಾಗಬೇಕು. ಇಷ್ಟೆಲ್ಲ ಅದೇನೇನು ಮಧ್ಯಾಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮಾನವನು ಮಧ್ಯಾಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಪತ್ತೆ ಹಿಡಿದು ಉಪಾಹರಣಿಯಾಗಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರವಾಗಬಿಡುತ್ತದೆ—ಅದೇ ಪತ್ತೆದ ಸ್ವಾಭಾವ ; ರೇಖೆಯೆಂಬುದು ; ಮಧ್ಯಮ, ಭೈರವ, ನಿವಾಹಗಳಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ ಈ ಉಪಾಹರಣಿಯೇ ಗತಿ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮಂಜುಮದ ಅಂತ್ಯಶ್ರುತಿಯು ಕರುಣಾ ಅನುಮೋದನೆ ಮಂಜುಮದ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ, ಎಲ್ಲಾ ಗತಸಂರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕರುಣಾ ಸ್ವಾಭಾವವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡಬೇಕು ! ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಪತ್ತೆದ ಅನುಮೋದನೆ !

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಂತರಗತಶ್ರುತಿಗಳ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಅನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಈಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಮಾತ್ರಗುತ್ತವೆ¹ 'ಪ್ರಕಾಶದ ಏಕ ವಿವಾಹ ರೇಖೆ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ವಾಗಿಯೆಂಬುದೂ ಸಿದ್ಧವೆನಿಸಿದೆ. ಪತ್ತೆದಲ್ಲಿ ದೀಪ್ತಾ, ಅಯುಕ್ತಾ ಮತ್ತು ಮೃದುಗಳೂ (ಪತ್ತೆದಲ್ಲಿ ಕರುಣಾ, ಮೃದುಗಳೂ) ಇವಾಗಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಈಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗುವುದಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಯ ಈ ಸನ್ನಿಹಿತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗದು.

ಸನ್ನಿಹಿತ ಶಾಸ್ತ್ರವೆಂಬ ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೆ ಈಗ, ಈ ಮನೋವಿಶಾಲಗಳು ಕಾರಣಗಳಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಉದ್ದೇಶ, ಸ್ವಭಾವಗಳು, ಅಥವಾ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣ ಅಥವಾ ವಿಶೇಷ ಕಾರಣಗಳು, ಅದುವರಿಂದ ಕಾರ್ಯವಾದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಕಾಣಲು ಶಾಕೀಕವಾಗಿ ಅಧಿಯುಳ್ಳ ಎಂಬ ಪತ್ತೆವನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಇದೂ ಅನುಪ್ರಕಟವೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವು ಪತ್ತೆಪತ್ತೆ, ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣ, ವಿಶೇಷ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಅನುಮಾನ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಗಳಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಅಲ್ಲದೆ ಕಾರಣವು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ದೀಪ್ತಾಶ್ರುತಿಯು ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಯಾವಾಗಲೂ ಪ್ರಕಾಶ, ಉದ್ದೇಶವಾಗಿ ಮನೋವಿಶಾಲಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ, ಇದು ಪತ್ತೆದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ, ದೀಪ್ತಾ, ಅಯುಕ್ತಾ ಗೆಲ್ಲ ಪತ್ತೆವಿರುತ್ತದೆ. ಪತ್ತೆವಿವಾಗಬೇಕು ದೀಪ್ತಾ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಎಂಬ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಅದು ಯಾರ ಅನುಭವದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಪತ್ತೆವಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಕಡೆ ಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಪತ್ತೆಪತ್ತೆ ಲಿಂಗವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ, ಅನುಮಾನವೂ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು. ಮತ್ತು ದೀಪ್ತಾ, ಅಯುಕ್ತಾ, ಮೃದು, ಮಧ್ಯಾಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಅದೇ ಮನೋವಿಶಾಲಗಳೂ ಪತ್ತೆದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕು, ವಾಗಲೂ ಮಧ್ಯಾಶ್ರುತಿ ಪತ್ತೆಕ್ಕೆ ಸ್ವನವೆಂಬುದು ಮನೋವಿಶಾಲದ ಮಧ್ಯಾಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮನೋವಿಶಾಲವೇ ಸ್ವಾಭಾವವಾದಲ್ಲಿರಬೇಕು. ಪತ್ತೆವು ಈ ಎಲ್ಲಾ ಮನೋವಿಶಾಲಗಳು ಯೋಗಪತ್ತೆವೆ, ಎಂದರೆ ಒಪ್ಪಿಗೋ, ಮಿತ್ರವಾಗಿರುವ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವೆಂಬ ಯಾವಾಗಲೂ ಗೋಚರವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಈ ಒಪ್ಪು ಯೋಗಪತ್ತೆವಿಲ್ಲದುದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ² ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ ಸಂಪರ್ಕವಿಲ್ಲದ ಸುಖವಾಗಿ ಅರ್ಥ ಮೇಳವೆಂಬುದು ದೀಪ್ತಾ, ಅಯುಕ್ತಾಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ, ಅರ್ಥವಿವ್ಯಕ್ತವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವೇ ಸಂಪರ್ಕವೇ ಆಗುವ ಕರುಣಾ, ಮೃದು, ಮಧ್ಯಾ, ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿನಯದಲ್ಲಿ ನಿಗಮವ್ಯಾಪ್ತಿ ಮಾಡುವುದು ಅವನ ಪತ್ತೆಕ್ಕೆ ಬಲವನ್ನೇಗೂ ಉಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ.

3. ಸಾಧ್ಯವಾದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಕಾರವೆಂಬುದೇನೇನಾದರೂ ಪ್ರಕಾರ

ಅವನ ಜನ್ಮ ಸಾಕ್ಷ್ಯವಾದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ದೋಷವೆಂದರೆ ಎಂಬ ಅಥವಾ ಒಂಬತ್ತು ಸ್ವಾರಸ್ಯ ಭಾವಗಳ ಶ್ರುತಿ ಕರಣಾರಂಭವೆಂದರೆ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಾರಸ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದುದು. ಎಂದರೆ ಪಂಚಮವೊಂದು ಕರುಣಾರಸ ವೊಂದನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುತ್ತದೆಯೋ, (ಪಥ ಭೈರವಗಳು ಸೂಚನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ, ಮಾನುಷವೆಂದೂ, ಅಂಶದ ಸ್ವರಗಳು ಕರುಣಾರಸವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಲಾರವೆಂದೂ, ಪಶ್ಚಿಮದಗಳಲ್ಲಿ ಕರುಣೆಯನ್ನುಳ್ಳದೆ ಇತರ ರಸಗಳ ಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನುಂಟುಮಾಡಲಾರವೆಂದೂ ಈ ಪತ್ರದ ಅಧುಷಿಗಿಳಾಗುತ್ತದೆ! ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳಿಂದ ಸ್ವರಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಬೋಧಿಸಿದ ಈ ಮಂತ್ರೋದ್ಭಾವಗಳಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತವೆಂದು ಮೊದಲನೆಯವು ವಿಶದಗೊಳ್ಳದೆ (ಮಧ್ಯಾಹ್ನಾತಿಗೆ) ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಭಾವವೊಂದನ್ನು ಮೇಳವರು ಅತ್ಯಂತ ಅನುಪ ಪನ್ನವಾದುದು. ಸ್ವರವನ್ನೂ ಮನಸ್ಸನ್ನೂ ನೇರವಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸುವುದು ರೂಪನೆ, ಉಪಾಪನ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವೆಂದು ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಮನೋವೈಶ್ವಾನಿಕ ಪ್ರಮೇಯವೊಂದನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸಲು ಹೊರದುವುದು ಇನ್ನೊಂದು ತಾಂತ್ರಿಕದೋಷ.

ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವುಪಪಾದ್ಯಾ ವಾಪ್ರತ್ಯಾ ವಿಮರ್ಶವಾಗಿರುವ ಸಿಂಹಭೂತಾಲನ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲಾಗದು.

(ಅ) ಪೂರ್ವವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ದೋಷಗಳು : ಕಲ್ಪನಾಶ

ಕಲ್ಪನಾರ್ಥವೆಂದೂ ಈ ಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಜನವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅವನು ಈ ಶ್ರುತಿ-ಪ್ರಯೋಜನವಿಂದ ದೊರಕಿರುವ ಅರ್ಥವು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾದ ತಿಳುವಳಿಕೆಯನ್ನೇನೂ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳು ಅಭ್ಯಾಸಭಾವಾಗಿ ಕಲ್ಪನೆಯೊಂದಿಗೆ ಮೊಗಗಿ ಅವುಗಳ ಸ್ವರವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತ ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತವೆಂದು ಮಿಥ್ಯ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಹೊಂದುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಹೇಳಿದೆ; ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಜಾತಿಯಾದವುಗಳ ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಎಂದರೆ ಸೇರುವಿಕೆಯಿಂದ ರಕ್ತಿ ಉತ್ಪಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದುವೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿ ಪಂಚಕವನ್ನು ಅಪಾಂಶರೋದಗೊಳಿಸಿ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅವು ಪಡೆದಿರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದೆ :

ಶ್ರುತಿಜಾತವೈಶ್ವಾನರವ್ಯವಸ್ಥಾಸಂಗೀತಾರ್ಥಯಾ ಸ್ವರವಪಂಚಜ್ಞಾನಾಯ ಕ್ವಚಿತ್ತಾಸಾಂ ಸಾಜಾತ್ಯೇನ ಸಂಗತಾ ರಕ್ತಿ ಉತ್ಪಾದಯಾ ಪಾಪಾಂಶರೋದಗೊಳಿಸಾಂ ಜಾತಿಸಾಂ ಸ್ವರೀಮ ವ್ಯವಸ್ಥಾ ನಂ ದರ್ಶಯತಿ— ದೀಪ್ತಾ ೨೦ಯಿ-ತೇಪ್ಯಾದಿಸಾ ! ೨೧

ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಂಗೀತವಾಗಿವೆಂದರೆ ಅವುಗಳ ಸ್ವರವವನ್ನು ತಿಳಿಸಲು ದೀಪ್ತಾ ಅಯಪಾದಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೊದಲನೆಯ ಅಂಶ. ಎಂದರೆ ಒಂದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಭಿನ್ನವಾಗಿಕೊಳ್ಳುವ ತಿಳಿಸಲು ಪಾಪಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಅದೊಂದು ಬೇರೆ ಇವು ಭಿನ್ನವಾಗಿಕೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕಾಗಲೇ ಅವುಗಳ ಸ್ವರವವು ಎಂತಹುದೆಂದಾಗಲೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಸಂಗೀತಾತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಭಿನವಗ್ರಂಥವು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಮಾತಿನಿಂದ ಒಂದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವನ್ನು ಹೊರದಿರಬಹುದು. ಅಣವಿನನ್ನು ಸಮೀಪವಲ್ಲದಿರುವ ಭೃಗುಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಉಂಟಾದರೂ ನೇರವಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳು ಈ ಸಾಮಾನ್ಯಕಾರಣದಿಂದ ಸಂಗತವಾಗಿ ಹೋಗುತ್ತವೆ ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ತಿಳಿಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುವೆಂದರೆ ಈ ಸಂಗೀತಾತಿಯನ್ನು ಹೋಗಲಾಡಿಸುವ ಸಾಧನಗಳು ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅನುರಾಗ, ರಕ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಭವಾಗಳನ್ನು ಪಡೆದು, ಭಿನ್ನವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದು, ಅದೇ ಈ ಪ್ರಮಾಣವು ಸ್ವರವೈ ಸಾಲಬೇ, ಇಂತಹ ಎರಡು, ಮೂರು

ಮತ್ತು ಜಾಲ್ಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಸ್ವರ ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಲುವಾಗಿ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ನಿದರ್ಶನೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಾರ್ಥವ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಮಾಡಬಹುದು. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿರಲಿ ಅಂತಹ ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅಂತಹ ಏನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು; ಇವುಗಳೇ ದೀಪ್ತಾ, ಅಮೃತಾ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿ ಪಾತಿಗಳು ಎಂಬುದು ಅಲ್ಲಿ ಧೃಢ.

ಎಂಬಲ್ಲಿಯಾಗಿ ' ಸಾಪ್ತಾಶ್ವೇನ ಸಂಗತ್ಯಾ ರಕ್ತಿ ಬಾಧಾಯ ' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಬಹುದು. ಸಪ್ತಾಶ್ವೇನವಾದ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಪಕ್ಷ, ರಹಭ, ಮಧ್ಯಮ, ಮಂಜುಗಳಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಾಶ್ವೇನಗಳಾದ ವೈದುಮಧ್ಯಗಳ ಸಂಗತಿಯಿಂದ ಈ ಸ್ವರಗಳ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯೂ ಸ್ವರತ್ವವೂ ಉಂಟಾಗುವುದ ರಿಂದ, ರಕ್ತಿ ಬಾಧವೂ ಆಯಿತು ಎಂದೇಗೋ ಒಟ್ಟಿಕ್ಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದರೂ ಇದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ರಕ್ತಿ ಎಂಬುದು ಸಾಪ್ತಾಶ್ವೇನವಾದರೂ ವಿಭವೀಗಳಾದ ಈ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಉಂಟುಮಾಡುವುದು ಇವುಗಳೇ ಆದುದರಿಂದ ಒಂದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಹೀಂವ ಬಾಗಬಹುದೆ. ಇದು ಪಾಕೀಕವಾಗಬಹುದೇ ಧೂರಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಸಾಧ್ಯವೂ ಆಗದೆ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಮೃತ್ತಿಂವನೆಂಬ ಒಂದೇ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಘಟಮಂಜುಳೂ ವಿವಿಧಕಾರ್ಯಗಳು ಆಗಬಹುದೆನ್ನಿ. ಅದರ ಒಳಗಾಗಲು ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣಗಳೂ ಒಳಿಪೋದಣಗಳೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಧಾರಣ, ಉದಾಹರಣೆ, ನಿಮಿತ್ತ ಮತ್ತು ಅಪಮಾಪಾಯ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡಲಾರವು. ಇಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮ, ಉದ್ವರ್ಗಸ್ವರಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣ, ಒಡೇ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ಒಟ್ಟಿಕ್ಕೊಂದರೆ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಉಳಿದ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೇ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ಹೇಳಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ' ಸಾಪ್ತಾಶ್ವೇನ ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲವೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ' ಸಂಗತ್ಯಾ ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಸಪ್ತಾಶ್ವೇನವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು (ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೂ ನಿರಾಕರವೂ ಆಗುವ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ) ಸೇರುವುದರಿಂದ ಎಂಬ ಕಲ್ಪಾರ್ಥವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅನುಕ್ರಮವೆ ವಿವಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ವಿಧಿಯನ್ನೂ ಹೇಳದೆ ಇರಬೇಕಾಗು ತ್ತದೆ; ಇದೆಯಾದ್ದರೆ, ಸಪ್ತಾಶ್ವೇನವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂದೆ ಬಂದ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಪುನಃಕ್ರಮದರೆ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರವು ಸಿಕ್ಕಿ, ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಇಲ್ಲ ಎಂದೂ ಗ್ರಹಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುವ ಪಕ್ಷವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದುದರಿಂದ ತನ್ನ ವಾದ್ಯಾನಂದ ಎಂಬಲಗ್ರಂಥದ ಛಾಪವನ್ನು ಏಕೀಕವಾಗಿ, ಅಸಂಧಿಗೃಹಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯಗೋಳಿಸ ದಿದ್ದರೂ, ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಮತ್ತು ಅದರ ಅಕರಗಳ ಅರ್ಥಪರಂಪರೆಗೆ ವಿರೋಧವಾಗಿದ್ದುದರಿಂದ ಕರ್ತನಾರ್ಥನ ಈ ಮಾತನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

18. ಗ್ರಂಥರಚನಾತಂತ್ರ

ಈ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಗ್ರಂಥರಚನಾತಂತ್ರವೊಂದನ್ನಿಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬಹುದು. ಶ್ರೀ ಕಾಣ್ಯಾದೇವನು ಪ್ರಕೃತವಾದ ಸ್ವರಗತಾಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿ ತಾನು ನಿರೂಪಿಸಲಿರುವ ವಿಷಯಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅನುಕ್ರಮ ವನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲೇ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ :

ಕರಂ ಸಾದಸಂಧೂತಿಃ ಸ್ವಾನಾಞಿ ಶ್ರುತಯಶ್ಚಛಾ |
ತತಃ ಕುಂದ್ಯಃ ಸ್ವರಾಃ ಸಪ್ತ ವಿಕ್ಯತಾ ದ್ವಾದಶಾಶ್ಚಮಿಾ |
ವಾದ್ಯಾದಿಭೇದಾಶ್ಚತ್ವಾರೋ ರಾಗೋತ್ಪಾದನಶೇತವಃ |

3. ನಾದಸ್ವಾಪಮೃತಿಸ್ವರಪಾತಿಕುಲವೈವತರ್ಹಿಚ್ಛಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಕುಲಾಧಿ ಜಾತಯೋ ವರ್ಣಾ ದ್ವೀಪಾನ್ಯಾಪಂ ಚ ದೈವತಮ್ ।

ಛಂದಾಃ ವಿಧಿಯೋಗಾಶ್ಚ ಸ್ವರಾಜಾಂ ಪ್ರತಿಜಾತಯಃ ॥ ೨೭೫

ಈ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಕರೀರಂ ಎಂಬುದನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಸಿಂಹೋತ್ಪತ್ತಿ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಉಳಿದುದನ್ನು ಈ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಅವನು ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರಲ್ಲಿಯೂ ನಾಡಸಂಭೂತಿ: ಎಂಬ ಭಾಗದಲ್ಲಿನ ಅನಾಹತನಾಡಸಂಭೂತಿಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣ ದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ನಾಡಸಂಭೂತಿಯಾದಮೇಲೆ ಸ್ವಾ ನಗಗಳನ್ನೂ, ಅಮೇಲೆ ಶ್ರುತಿಗಗಳನ್ನೂ ಕ್ರಮವಾಗಿಯೇ ನಿರೂಪಿ ಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಇದರ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಕ್ರಮಕ್ಕೂ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿರುವ ಅನುಕ್ರಮಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಹೀಗೆ, ಶ್ರುತಿಗಳಾದಮೇಲೆ ಸ್ವರಗಳು, ನಂತರ ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವರಹೇತುತ್ವ, ಶ್ರುತಿಜಾತಿ ಗಳು, ಅಪ್ತಗಳ ಅನಂತರ ಭೇದಗಳಾದ ತೀವ್ರಾ, ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳು, ಹಾಗೂ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅಪ್ತಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಅಮೇಲೆ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರಗಳು ಮತ್ತು ವಿಕೃತಸ್ವರಗಳು, ಪ್ರಾದೇಶ್ಯ ನಿಗದಿಗೂ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಸಾಮ್ಯಗಳು, ನಂತರ ವಾದಿಯ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಾಚಾರುಗಳನ್ನು ಕಂಡಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳ ದ್ವೈವತ, ಕುಲ, ಮುಖ, ಛಂದಸ್ಸು, ರಸ, ಇತ್ಯಾದಿಗಳು—ಈ ಅನುಕ್ರಮವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಕರಣದ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿದ್ದ ಶ್ರುತಿಜಾತಿ ಗಳನ್ನು ಸ್ವರದ ಅಕ್ಷರವಾದಮೇಲೂ ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತಿ ಸ್ವರನಿರೂಪಣೆಗಿಂತ ಮುಂದೆಯೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮದ ಈ ಉಜ್ಜಂಘನೆಗೆ ಕಾರಣವೇನು ?

ಇದಕ್ಕೆ ಕಲ್ಪನಾಧನು ಕೊಡುವ ಕಾರಣವು ಎರಡು ರೀತಿಯಾಗಿದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಲಿ, ಅಪ್ತಗಳು ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಗಳ ವಿವೇಚನಾಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಿತವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟಾಗಿಯೇ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿಯೇ ಚರ್ಚಿಸುವುದೇ ಸಾಧುವಾದ ಕ್ರಮ. ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದಾದ ಕ್ರಮಕ್ಕಿಂತ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸಾವದ್ವೈತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕ್ರಮವೇ ಹೆಚ್ಚು ಮುಖ್ಯ ವಾದುದು, ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದುದು. ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ಚರ್ಚಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದರ ಮೇಲೆ ಬೇಕು ಬೆಚ್ಚುವ, ಅಥವಾ ಅದು ಬೇಕು ಬೆಚ್ಚುವ, ಸಂಬಂಧಿತವಾದ, ಪೂರ್ವಕವಾದ, ಪೂರಕವಾದ, ಹೀಕಿತವಾದ ಇತರ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ವಾಸ್ತವ್ಯಾಧ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಚಿರಪರಿಚಿತವಾದ, ಸರ್ವಸಮ್ಮತವಾದ, ತಂತ್ರವೇ ಆಗಿದೆ. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಮೇಲಿನ ಉದ್ದೇಶಪ್ರಸಂಜದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ ಎಂಬ ವಿಷಯವು ಗ್ರಂಥಕಾರನಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ, ಎಂದು ಕಲ್ಪನಾಧನು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ವಿಷಯಗಳ ಪಟ್ಟಿಯನ್ನು ಹೀರಿಕಾಡುವಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟಿದೆ; ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಲ್ಲ, ಎಂದರೆ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವಿದೆ ಎನ್ನಲು ಈ ಗ್ರಂಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯಿದೆ; ಮೇಲಿನ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಹಾಗೆ ಸ್ವರಗಳ ಕುಲ, ಜಾತಿ, ವರ್ಣ, ದ್ವೀಪ, ಮುಖ, ದ್ವೈವತ, ಛಂದಸ್ಸು, ವಿಧಿಯೋಗ—ಇವುಗಳನ್ನೂ ದೂರ ಇದೇ ಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ, ಅದುವರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಕ್ರಮದ ವಿಷಯವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾರದದು, ಎಂಬುದು ಅವನು ಕೊಡುವ ವಿವರಣೆ:

ಸ್ವರವಿಧಿಯೋಗಾನಂತರಮುಕ್ತಾ ನಾನುತಿ ಶ್ರುತಿಜಾತಿಃಪ್ರಾಮಾಣ್ಯ ನಿರೂಪಣಾಂ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರವಿವೇಚನರೂಪ. ಅರ್ಥಸಂಗತವಶಾಮಪದವಮ್ । ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮೇಣೋದ್ದೇಶಸ್ತು ಕ್ವಚಿತ್ ಕ್ರಮವ್ಯಾವಿವಕ್ಷಿತಶ್ಚಿಜ್ಞಾನಪನಾ ಥಾವಮ್ । ವಿಚಿತ್ರ " ಕುಲಾಧಿ ಜಾತಯಃ—" ಇತ್ಯಾದಿ ಕ್ರಮಸ್ತು ವಿವಕ್ಷಿತ ಇತಿ ಮುಂತವ್ಯಮ್ । ೨೭೬

ಇಲ್ಲವಾದರೂ ಈ ಮಾತು ಉಪಪನ್ನವಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕು. "ಕುಲಾಭಿಷಾತಯಃ ಇಹ್ಯಾದಿ ಕ್ರಮಾಽಪ್ಯುಪಪನ್ನೇತ ಇತಿ ಸೂತಪ್ರಮ" ಎಂದು ಅವನು ಹೇಳುವುದು ತುಂಬಾ ಅಭ್ಯರ್ಥ್ಯಕರವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇದೇ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಇದೆಯ ಎಂಬ ದ್ವೀಕರಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಬಾಣಾದೇವನು ಉದ್ದೇಶಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದವ ಅಭ್ಯರ್ಥನಾದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಬಾಣನು ತಪ್ಪದಂತೆ ಅನುಸರಿಸುವುದು ಪ್ರಥಮವರ್ತಮಾನೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ : ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವರವೇಶಂಬ, ವಂತ, ಜಾತಿ, ವರ್ಣ, ಮುಖ, ದೈವತ, ಭಂದಸ್ತ, ವಿವಿಧೋಗ—ಈ ಕ್ರಮದೇ ಇದೆ. ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ ಎಲ್ಲಾ ಮುಖ್ಯತೆಗಳಿಗಲ್ಲದೂ, ಹೆಚ್ಚುತೆಗಳಲ್ಲದೂ ಇದೇ ಕ್ರಮವಿದೆ. ಸಂತಭೂತಾಭೂತ ಮೂಲಗ್ರಂಥದ ಇದೇ ಕ್ರಮಕ್ಕಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿನಾಭಿಷಿಷ್ಟನು ಮಾತ್ರ, ಭೇದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲಿ ಅವನು ಹೇಳುವುದಾದರೂ ತನ್ನ ವಿವಿಧ ಮಾತಿಗೆ ವಿವಿಧಭಾಗವಿರುವುದನ್ನು ಮರೆತುಬಿಟ್ಟಿರಬೇಕು !

ಇಷ್ಟಾದ್ದು ಪ್ರಮೋಗೇ ವದ್ಯವ್ಯಾಪಿತಯೋ ವದ್ಯಸ್ತುತಿ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಕುಲಾದಿವ್ಯವೈಶೇಷಕ್ರಮೇಣಾಹ—
ಗೀರ್ವಾಣಕುಲೇಶ್ವಾದಿಣಾ | 276

ಅಲ್ಲದೆ ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದ ದ್ವೀಕರಣಕ್ಕೆ ಅವನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವುದಾದರೂ ಹೀಗೆ : "ಅಶೋ ಗೀತಂ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾದತ್ಯಾದಾವಧಿಭಯತೇ" 277 ಎಂಬ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಗೀತವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕಾದ್ದು ಕಾರ್ಯವೆನಿಸುವುದು ಸ್ವರಗತಾಧ್ಯಾಯವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳುವುದು ಅನುಚಿತವಲ್ಲವೇ, ಅಲ್ಲದೆ ವರಗತಾಧ್ಯಾಯವೆಂದು ಹೇಳಿಕೊಂಡು ವರಗವರ್ಣವೆಯನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಗಳಲ್ಲಿ ವೈಯಧಿಕಣ್ಯವು ಆಗದಿದ್ದರೇ ಎಂಬ ಆಕ್ಷೇಪವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾಧಾನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಶ್ಲೋಕ : ಕಲಾಪ, ಸ್ವರ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಪರಮವಾದಿಯೇ ಗೀತವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದ್ದಕ್ಕೆ ; ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಲ್ಲಿ ಗೀತ ವಲ್ಲ ; ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ ; ಅದುವರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ದೋಷವೇನೂ ಇಲ್ಲ, ಅವಿರೋಧವೂ ಇಲ್ಲ :

ನನು, ಪೂರ್ವತ ಗೀತಸ್ಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೇ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಪ್ರತಿಷ್ಠಾತಮ್, ಇವಾಭಿಂ ಪ್ರಥಮೇ ಸ್ವರಗತಾಧ್ಯಾಯ ಇತ್ಯರ್ಥಕೃತ್ಯ ತಲಾರಾದಿಪ್ರತಿಪಾದನಸ್ಯ ಪ್ರಾಥಮ್ಯಮುಚ್ಯತೇ, ಅತಃ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ರತಿಪಾದನಯೋರ್ಭೇದ ವಿವಯ-
ತ್ವಾದ್ ವೈಯಧಿಕರಣ್ಯನಿತಿ ವೀಕ್ಷಿಸ್ಯ ದೋಷಃ ಸ್ವರಗತೇ ಕಲಾರಾಜೇ ಪರಮೇಯಾ ಗೀತಂ ಪ್ರತ್ಯುಪಕಾರತತ್ತ್ವಾತ್ ಸ್ವರಗತಪ್ರತಿಪಾದನಂ ಪ್ರಕಾರಾಂತರೇಣ ಗೀತಪ್ರತಿಪಾದನವೇವೀತ್ಯವಿರೋಧಾತ್ | 278

ಅಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವಿರುವಂತಹ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮವಿದ್ದಿರುವಂತೆಯೇ ಅಭ್ಯರ್ಥನು ವಿವಕ್ಷೆ ; ಅದಿಲ್ಲದಿರುವಂತಹ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ಈ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲ, ಎಂಬುದು ಅವನು ಕೊಡುವ ಸಮಾಧಾನ :

ತತ್ರ ದ್ವಾರಾದಿ ತ್ರಿಂಶತ್ ಮಾಘಾಣಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಕೇಷಾಂಚಿತ್ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಾದಿಸಂಗತಿವಶಾದ್ ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮೇ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ಕೇಷಾಂಚಿತ್ ತದಭಾವೇನಾವಿವಕ್ಷಿತಃ | ಉತ್ತರತ್ಯಾಯಮಾರ್ಥಃ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತೇ | 279

ಅಲ್ಲದೆ ಮುಂದೆ ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಪಡಿಸುವುದು, ಎಂದರೆ ಪ್ರಸ್ತುತ ವಿಷಯವಾದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಗಳ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯ ಅಭ್ಯರ್ಥನದಲ್ಲಿ ಅವನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದು, ಅವನುಮರ್ವವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಧನಮೂಲ, ಸ್ವಾಸ, ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವೋ ಅನುಪಪನ್ನವೋ

276 ಶಬ್ದಾರ್ಥ, ಉ.ಗ್ರಂ., ಪು. 98.

278 ಶಬ್ದಾರ್ಥ, ಉ.ಗ್ರಂ., ಪು. 18.

277 ಶಾಣ್ಕರೇಷ, ಉ.ಗ್ರಂ., I, 1, 23.

మనములకు సంబంధించిన ప్రతికూటానికిగూడ స్వరంగులకు ఈ ఎదురు సంబంధాలతోనే ప్రశ్నవాయితుంటుంది. కనుక, వయస్సు, వర్ణం, ద్విజుడు, బుద్ధి, ఆధ్యాత్మికంగా ఈ రెండు సంబంధమిద్దరు మధ్యభాగంకన్నే బాగానే వాస్తవమవుతుంది ప్రతికూటానికి మూడిడు కాబట్టి, దీనివల్ల ఈ ప్రశ్నకు సంబంధించిన ప్రతికూటాన్ని స్వరంగులకు వ్యతిరేకమవుతుంది. ప్రతికూటానికి మూడిడు వేరవుతుంది అనుబంధమవుతుంది. ఈ సంబంధాన్ని కాబట్టి, దీనివల్ల బిచ్చమూడినది ఒక్కటే.

ಪ್ರಮುಖ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾದವನ್ನು ಅನುವರಿಸುವ ಗ್ರಂಥರಚನಾ ತಂತ್ರವು ಅತ್ಯಂತ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಿಶವಾಗಿಯೂ ಪೂರ್ವಶಾಸ್ತ್ರವೆನ್ನುತ್ತವೂ ಆಗಿದೆ. ಲಾಠೀಶಾಸ್ತ್ರಮಾದಲ್ಲಿ ಹೀಗಿರುವುದನ್ನೇ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿಯಲ್ಲಿಯೂ ತಪ್ಪದೆ ಅವನು ಅನುವರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭಗವಾತ್ ಭರತನಾದರೂ ಅಷ್ಟೇ; ಮೂವತ್ತೇಳು ಅಧ್ಯಾಯಗಳ ೫೮ ಸಾಹಸ್ರೀಯ ಭರತನು ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಲ್ಲಿ ಹೀಗಿರುವ ಲಾಠೀಶ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹೀಗೆ ಅದ್ವಯ: ಅನುವರಿಸಿದೆ, ಎಂದು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದೇ ಬಹಳ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯೂ ಸಂಕೋಚಕವೂ ಆದ ಕೆಲಸ. ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಾದವನಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅಷ್ಟೇ. ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆ (ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಪು. 37, 38, 40, 126, 174, 175 ಇತ್ಯಾದಿ). ಆದರೂ ಗ್ರಂಥವು ಮುಂದೆ ಸಾಗಿದಂತೆಲ್ಲ ಅದರ ರಚನೆಯು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬದಲಾಗುವಂತೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತಾ ಬಂದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಸಂಗತರತ್ನಾಕರದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಸೂಚನೆಗಳಿವೆ. ಇವನ್ನು ವಿವೃತವಾದ ಸೀತೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ 'ಸ್ವರಾಜಾಂ ಪ್ರತಿಜಾತಯಃ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ವ್ಯುತ್ಕ್ರಮವಿರುವುದು ನಿಜವಾದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕಠಿಣಾಥವು ಕೊಡುವ ಕಾರಣವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸಲಾಗದು.

19. ಪಾಠಶಾಲಾ ಶಿಕ್ಷಕರಿಗೆ ವಸತಿ ನಿರ್ಮಾಣ

ಕಡೆಯದಾಗಿ, ದೀಪ್ತಾ, ಆಯುತಾ, ಕರುಣಾ, ಮೈಮಿ, ಮಧ್ಯಾ ಮತ್ತು ಆಯುತಾ ಕೃಷಿಗಳಿಗೆ ಭದ್ರವ್ಯವಾದ
ರೂಪಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಂಗವೂ ಒಮ್ಮೆ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳುವವನು ನಾನ್ಯದೇವ:

7. ಅಥ ಸಪ್ತಮಂ ಶ್ರುತಿರಸವಿನಿಯೋಗವ್ಯಕ್ತರೂಪಾಃ

ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ ಎಂಥ ರಸವೂ ದೊರೆಯಬಹುದು, ಶುಭಕರವೆನಿಸಬಹುದು !

ಅದಂತಾ ಜಾತಿ ಕರ್ತವ್ಯಾ ಮೀರಲೆಂದಾದ್ಯು ತೇಷು ಚ ||

ಕರ್ನಾಟಕ ಹಿರಿ ಕೃಷಿಕರ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಬೆಳೆಗಾರಿಕೆಯ ಸುಧಾರಣೆಗೆ

ಮೈಮಯ್ಯಾಧ್ಯಾ ಚ ಸರ್ವೇಷಾಂ ರಸೇಷಾಂ ವಿಘ್ನಯುಜ್ಯತೇ || ೫೦

ಈ ರಸವಿಭೋಗಕ್ಕೆ ಅಷ್ಟು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಗುವಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಿರುಕಾರವನ್ನೇ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ವಿಭೋಗವನ್ನು ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಕರುಣಾಪ್ರಿಯೆಯ ಇಲ್ಲಿ ಅನ್ವರ್ಥನಾಮಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ಕರುಣಾ ಪ್ರಿಯೆಯ ಇಲ್ಲಿ ಕುತ್ಸಾರಿಸುವುದು, ಅಥವಾ ನಿರ್ವಹಿಸುವುದು, ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಷೇಧಿಸುವುದು ಬಿಲ್ಲವೆ, ಭಯಾನಕ ಗತವು ! ಒಂದೇ ಸ್ಥಿತಿಯು ಈ ಮಾತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ರಸಪ್ರತಿಷೇಧಿಯುಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲುದು; ಮೃದು, ಮಧ್ಯಾಂಗದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಎಲ್ಲಾ ರಸಗಳ ಪ್ರದೀರ್ಘವನ್ನುಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲದು ! ಇದು ತುಂಬಾ ಅಸಂಗತವಾದ ಮಾತು. ಸ್ವರಗತ ತಮ್ಮಿಂದ ತಾವೇ ರಸಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಕುಂಟುಮಾಡಲಾರವೆಂಬುದನ್ನು ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಅಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಹಾಗೆಯಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾದ, ರಕ್ತಿ, ಅನುರೂಪ ಮುಂತಾದ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿ-

279 ವಾಸ್ತವೇಶ್ವರ, ಉ.ಗ್ರಂ., III, 7, 134-135, ಪು. 107.

3. ಸಾಂಪನ್ಮೂಲ ಸಕ್ರಿಯತೆ, ಸ್ವರಚನಾತ್ಮಕತೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಜವಾಬ್ದಾರಿ, ವರ್ತನಾ ಮಟ್ಟ, ಮೊದಲಾದವು ಪ್ರಕರಣ

ಇಲ್ಲದೆ, ಪ್ರತಿಗಳು ಇದೆನ್ನು ಮಾಡುವುದೆಂದು? ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ರಸವಿಧಿಯೊಳಗವನ್ನು ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕೋ ಅದೇ ಕಾರಣವನ್ನು ಸ್ವರಕಾರಣವಾದ ಪ್ರತಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಕಾಣುವಲ್ಲಿ ಕಾರಣದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕಾಣಬೇಕಲ್ಲವೇ, ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ವಿಳಂಬವಾದು. ಆದರೆ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ರಸವಿಧಿಯೊಳಗವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಆಯಾ ಸ್ವರವು ಅತ್ಯಂತ ಬಹುಳಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಅಂಶವಾಗಿರುವಾಗ ಗೀತಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ; ಎಂದರೆ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ, ಗೀತಸಂದರ್ಭ ರಹಿತವಾಗಿರುವಾಗ ಈ ವಿಧಿಯೊಳಗಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಸವುಂಟಾಗಿರುವುದು ಚಿತ್ರವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಕಾರಣವಾದ ಚಿತ್ರಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಎಂದರೆ ವಿಶಾಸೀಕೃತವನ್ನು ಕಂಡರಿಸುವುದರಿಂದ. ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕಾಪ್ಪದಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಿತ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳಬೇಕೋ ಬೇರತು ಪ್ರತಿಗಲ್ಲ. ಸ್ವರಗತ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಸ್ವರದ ವಿಧಿಯೊಳಗದಲ್ಲಿ ಹೇಳದ ರಸಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದರೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು; ಇದರಿಂದ ಕಾಪ್ಪಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗದೇ ಬಾಧೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ವಿಧಿಯೊಳಗವು ಪ್ರೀತಿ ಪಾಪ್ಯವೇನು ಈ ಪ್ರಕರಣದ ಕಡೆಯ ದ್ವೀಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದು ವ್ಯಾಪ್ತ ಫಲಕಮುಖಿಯು ಬೇಕಾದ ಸ್ವರ-ರಸವಿಧಿಯೊಳಗವು ತುಂಬಾ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ:

ಪಾಶ್ಯಪ್ರಯೋಗವಿಹಿತಾನ್ ಸ್ವರಾಂಶ್ಚಾಪಿ ನಿವೋಧತ |
ಪಾಶ್ಯಕೃಂಗಾರಯೋಃ ಕಾರ್ಯೌ ಸ್ವರೌ ಮಧ್ಯಮಸಂಚಮೌ |
ಪದ್ಮಸೌಭೌ ಚ ಕರ್ತವ್ಯೌ ವಿರಲೌದ್ರಾಪ್ಯುತರಸೇಶ್ವಭ |
ಗಾಂಧಾರಶ್ಚ ನಿಪಾದಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯೌ ಕರುಣೇ ರಸೇ |
ಧೈವತಶ್ಚ ಪ್ರಯೋಗಶ್ಚೈವೇಕಭಕ್ಷೇ ಸಫಯಾತಕೇ || ೨೦

ಅರ್ಥ: ಅಜ್ಞೆ, ಪ್ರತಿಯೊಂದುಸ್ವರಕ್ಕೂ ಅದನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಹೇಳಿದ ರಸಗಳ ಮಿಶ್ರಣವನ್ನು ವಿಧಿಯೊಳಗ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅನುಪಪನ್ನವಾದುದು. ಫಲಕಮುಖಿಯು ಸಾಕ್ಷ್ಯವಾಪ್ಪಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಗ್ರಂಥವು ಛಾಪ್ಯರಸವಾಗಬೇಯೆಂದು ಸೂಚಿಸಲು ಭರತಛಾಪ್ಯನೆಂದು ಬೆಸರಟ್ಟಿ ನಾನ್ಯವೇನು ಈ ಪ್ರತಿಗಳ ಈ ರಸ-ವಿಧಿಯೊಳಗವು ಭರತನಿಗೆ ಸಮ್ಯಕ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಬಹಳ ಅಶ್ವಯೋಜಕವಾಗಿದೆ. ಫಲಕಮುಖಿಯು ಈ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಬೇಗಿ ಸಂದೇಶವಾಪ್ತವಾಗಬೇಯೆಂದು ಹಿಂದೆ (ಪು. 199-200) ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ರಸಗಳನ್ನು ಅನುಮಾನವಿಧಿಯೊಳಗವು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇನ್ನು ಬೇರೆಯೇ ಉಳಿಯಿತು. ಮೇಲೆ ರಸವಿಧಿಯೊಳಗವನ್ನು ಕುರಿತು ಉದ್ಧರಿಸಿದ ದ್ವೀಪಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಗಿ ಒಳಗೊಂಡ ಸಾಕ್ಷ್ಯವಾಪ್ತದ ಮಾತೃಕೆಯನ್ನು ನಾನ್ಯವೇನು ಬಳಸಿರಬಹುದೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದು ಹೇಗೇ ಇರಲಿ, ಪ್ರತಿಗಳಿಗೆ ರಸವಿಧಿಯೊಳಗಮಾಡುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಕ್ಕೂ, ಅನುಮಾನಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

200 ಫಲಕಮುಖ, ಉ.ಗ್ರಂ., XXIX, ಪು. 73; ಇದು ಪ್ರಸ್ತುತವಾಕ; ಇದರ ಪದ್ಧತಾಕವು ಫಲಕಮುಖಿಯು ಪಾಪ್ಯ-ರಸಗಳನ್ನು ಛಾಪ್ಯವು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (ಉ.ಗ್ರಂ., XVIII, 103-105, ಪು. 377) ಒಳಗಿ ಬೀರಿಯುತ್ತದೆ:

ಸಪ್ತಸ್ವರಾ ನಾಮ. — ಸಪ್ತಸೌಭಗಾಂಧಾರವೇದ್ಯಮಸಂಚಮಧೈವತಫಲಕವಾ | ತ ದೀತಿ ರಸೇಸಂಚಮಾಪ್ಯಾ | ಯಥಾ —
ಪಾಶ್ಯಕೃಂಗಾರಯೋಃ ಕಾರ್ಯೌ ಸ್ವರೌ ಮಧ್ಯಮಸಂಚಮೌ |
ಪದ್ಮಸೌಭೌ ಕಥಾ ಚೈವ ವಿರಲೌದ್ರಾಪ್ಯುತರಸೇಶ್ವಭ |
ಗಾಂಧಾರಶ್ಚ ನಿಪಾದಶ್ಚ ಕರ್ತವ್ಯೌ ಕರುಣೇ ರಸೇ |
ಧೈವತಶ್ಚೈವ ಕರ್ತವ್ಯೌ ದೀಪಕ್ಷೇ ಸಫಯಾತಕೇ |

3. ನಾಡವ್ಯಾ ನಮೃತಿಸ್ವರಣಾತಿಶಯವೈವತಶ್ಚೈವೇಕಭಕ್ಷೇ ಪ್ರಕರಣ

VI. ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳು

ಈಗ ಒಂದು ಸ್ವಾಯಮಾ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಪುನಃ ಇದುವರಿಯನ್ನು ಬೋಧಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಬಹುದು. ಈ ಮುಂದಿನ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿ ಪಕ್ಷದಷ್ಟೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಲಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಉಳಿವಿಲ್ಲ ಪಕ್ಷಗಳೂ ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನೇ ಹೇಳುತ್ತವೆ ಅಥವಾ ಅವರೋಧವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಅದರ ಇದುವರಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ವಿಧಾನವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ತಾನು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಧಾನವೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ಕೊಡಬಹುದು. ಆದರೂ ವಿಧಾನವೂ, ಅದರ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಗಳೂ ಏನೇ ಆಗಿರಲಿ, ಅದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಾಧಾರಣವಾದ ಒಂದು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಕಟಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳ ಎಲ್ಲಾ ಸಮಾಕರಣಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ, ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅದು ತಾರ್ಕಿಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಬೇಕು; ಹಾಗೂ ಸ್ವರತ್ವದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಬೀಜರೂಪದಲ್ಲಿ ಒಳಗೊಂಡಿರಬೇಕು; ಸ್ವರದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಹೇತುವಾಗುವಷ್ಟು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಮಾಣದ ಮೂಲದ್ರವ್ಯವಾಗಬೇಕು. ಎಂದರೆ ತಾನೇ ಸ್ವತಃ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಏಕೆಯಲಾರವಾದರೂ ಇತರ ಶ್ರುತಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಸೇರಿದಾಗ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರಮಾಣ, ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕು. ಒಳಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಅದು ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂದು, ಎಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆಂಬ, ಅಭಿಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗದು; ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ವಿವೇಚನೆಯೇ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ.

ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ವಿಧಾನಗಳನ್ನು, (ಅ) ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತಹವು (mathematical), (ಆ) ನಾದವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತಹವು (acoustical), (ಇ) ಕೇವಲ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಪ್ರಮಾಣಿತವಾದವು (empirical), (ಈ) ಗಾಣಿತಶಾಸ್ತ್ರವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಸೌಂದರ್ಯವಿಜ್ಞಾನವಾಗಿ ಅಥವಾ ರಸವಿಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವಂತಹವು (aesthetic), (ಉ) ಮನೋವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನವಲಂಬಿಸುವಂತಹವು (psychological), ಎಂದು ಮೂವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ, ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಚಾರವುಳ್ಳ ಈ ಐದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾತಿಪದಿಕವಾಗಿಯೂ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗುವುದು :

- 1) ಧ್ರುವವೀಣೆ-ಚಲವೀಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಾರಣಾವಿಧಾನ
- 2) ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಿತವೆಲ್ಲಾಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣದ ಅನುಮಿತ
- 3) ಸ್ವಾಯಮಾ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಭೌತಿಕವಾಗಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಮಮಾಲುಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸುವುದು
- 4) ಸಂವಾದಭಾವಗಳ ವಿಧಾನ
- 5) ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಾನ

1. ಸಾರಣಾವಿಧಾನ

ಇವನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ವಿವರಿಸಲಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗಬೇಕಾದುದರಿಂದ (ಪು. 210-275) ಮೇಲೆ ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಅದೇವಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ವಿಶೇಷಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಭರತಮತಂಗಾದಿಗಳ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳ ಪೂರ್ವಸಂಚಿತಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ವಿವಿಧಸ್ವರಗಳು ತಮ್ಮ

3. ನಾದವಿಜ್ಞಾನಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಿತವೆಲ್ಲವನ್ನೇ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು

ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಲೀನವಾಗಲು ಅವಶ್ಯಕವಾದವು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಲೀನಗೊಳಿಸುವುದು ಇದರ ತಂತ್ರ; ಅದರ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪರಸ್ಪರ ಮೋಲಿಸಿ ಒಂದೇ ವಾದ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮೆಗೇ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾಗದು ; ವಾದ್ಯದೇವನ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾಧ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ, ಅಂತಹ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನ್ನು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಉಚ್ಚವಾಗಿರುವಂತೆ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಂಡು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳು, ಅವುಗಳ ಅನಾಂತರಭೇದಗಳು, ಪ್ರಮಾಣಗಳು, ಸಂವಾದವೇ ಮೊದಲಾದ ಭಾವಗಳು, ಸ್ವಾಯಂಪ್ರಮಾಣ ಮೊದಲಾದವು ಗಳನ್ನು ಪಾರ್ಶ್ವವಾಗಿ ಬದಿಯಲು ಸಾಧ್ಯ. ಉಪಲಬ್ಧವಾಗಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ವಿಧಾಭಿಗಮಂತಲೂ ಇದೇ ಅತ್ಯುತ್ತಮ ವಾದ್ಯವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಧಾಭದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಗುಣದೋಷಗಳನ್ನು ಓಗಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸ ಬಹುದು :

ಗುಣಗಳು

- i) ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಾರು.
- ii) ಅಂತರಗತಮ್ರತಿ, ಸ್ವರಗತಮ್ರತಿಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ, ಸ್ವಭಾವ, ಶ್ರಿಯಿಗಳನ್ನೂ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ.
- iii) ಸ್ವರಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ ; ಸ್ವರಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ ಯನ್ನು ಕೇವಲ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣದ ಬಲದಿಂದಲೇ ಹೇಳಲಾಗದೇಬಂದವು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜಾತಿಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ.
- iv) ಸಾದವಿಚ್ಛಾದದಲ್ಲಿ ಬಹು ಮುಖ್ಯವಾದ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರತತ್ತ್ವವನ್ನು ವಿವರಿಸುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ, ಸವಿತೇಜ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರ, ನಿರ್ಮಿತೇಜ ಉರ್ಧ್ವಸ್ವರ, ವಿಶ್ವಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರವಾಸ ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸ್ವರಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತಾ ತತ್ತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ.
- v) ಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಾಥಮಿಕವೂ ಅಧಾರಭೂತವೂ ಆದ ತತ್ತ್ವವೆಂದೂ ಅದರಿಂದ ಸ್ವರದ ಹುಟ್ಟಿದೂ ಅನುಮಿತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ.
- vi) ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವು ಅವಕಾಶವುಪದಿಂದ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾ ಪರಿಣಾಮವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಈ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಸ್ವಾನ್ವಗಳನ್ನು ವಾದಿಸುವಾದಿ ಮುಂತಾದ ಭಾವಗಳ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಲೇ ಲಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯೊಡನೆ ಸಮಸ್ತಯಮಾಪರಣಾಗಲೇ ಕರಲಿಸುವ ಅಗತ್ಯ ಬರುವುದಿಲ್ಲ ; ಎಂದರೆ, ಈ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಲಭ್ಯವಾಗುವ ಸ್ವರಸ್ವಾನ್ವಗಳು ಈ ಭಾವಗಳನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಯ-ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಸಮಸ್ತಯವನ್ನೂ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿಯೇ ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆ.
- vii) ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯು ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುದ್ಧವೆಂದೂ ತರ್ಕರಹಿತವೆಂದೂ ಸದೃಶದಲ್ಲಿಯೇ ತೋರಿಸಿಕೊಡಲಾಗುವುದು.

3. ಸಾದಸ್ವಾ ನೈಸರ್ಗಿಕಸ್ವರಜಾತಿಗಳು ಲಭ್ಯವರ್ತಿಸುತ್ತವೆಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ದೋಷಗಳು

ಈ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಕ್ಷೇಪಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳಬಹುದು :

- i) ಹಿಂದೆ ಸ್ವಾಯಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ; ಇತರ ಸ್ವಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಮೂರ್ಛನಾತತ್ತ್ವವನ್ನು ಅಶ್ವಯಿವದೇಶು.
- ii) ವಿವಿಧ ಪ್ರತಿಗಳ ಅಥವಾ ವಿವಿಧ ಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಸಂಖ್ಯಾಮೂಲವಾದ ಇಯತ್ತಿಯಿಂದ, ಎಂದರೆ ಅನುವಾತ, ತಂತಿಯ ಉದ್ದ, ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ.
- iii) ಸಾಧಕಪದ್ಧಿ ವಿಶೇಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ (ಪು. 256).
- iv) ಭೌತ್ಯಂತರಾಪ್ರತಿ, ನೈರುತ್ಯ, ಮುಂತಾದವುಗಳು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವ್ಯಕ್ತಿಗತವಾದವುಗಳು : ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ವಿತರಣವಾದವುಗಳಲ್ಲ; ಇವನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಔಗೇಯೀರಕ್ತಿ, ಕಾಲ, ಕಲಾ, ಪ್ರಮಾಣ, ಅನುರೂಪಗಳಿಗೆ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವೂ ಅನಾಂತವೂ ಆಗಿರುವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೂ, ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಅನುಮಿತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಉದ್ಭವಪ್ರಕೃತವನ್ನು ಇಷ್ಟೇಯ ಪ್ರತಿಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಯೋಜನೆಯಿಂದ ಮೊದಲನೆಯ ಅಕ್ಷೇಪವೇಯನ್ನು ನಿಷ್ಕೃತಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಆದರಲ್ಲೂ ಪ್ರತಿಗಳ ಪಕ್ಷವು ಮಾಡಿರುವುದಾದರೂ ಇದನ್ನೇ. ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಮಿತಗೊಳಿಸಿದ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾವೇಶಾನುಮಿಂದ ತೊಂದರೆ ಯೇನೂ ಆಗದು. ಇದು ಬೇರಿದ್ದರಿಂದ ಪ್ರತಿಶಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಸಂಭವವಾಗಿ ಮುಕ್ತವಾಗಿ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬೇರಲ್ಲದಿರುವ ಮೂರ್ಛನಾ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಸ್ವಾಯಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಬಹುದು. ಶ್ರುತಿಶಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಸ್ವಾಯಿಶಲ್ಪನೆಯನ್ನೂ ಸ್ವತಂತ್ರಗೊಳಿಸಲಾಗಿದೆಯಷ್ಟೆ : ಕೇವಲ ದ್ವೈಗುಣ್ಯವೊಂದೇ ಸ್ವಾನಾಂತರವ್ಯಾಪ್ತಿಗೆ ಸಾಕು. ಇಂತಹ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿರುವುದರಿಂದ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾ ಪೂಜಾಮವು ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

ಎರಡನೆಯಾಗಿ, ಸಂಖ್ಯಾಮೂಲವಾದ ಇಯತ್ತಿಯಿಂದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಸುಮಾರು ಎರಡು ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರ ಮತ್ತು ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಇದೇ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿದ್ದ ಭಾರತೀಯ ಬುಕ್ಕಿಗಳು ಇಂತಹ ಇಯತ್ತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗದ ಅಸಾಮರ್ಥ್ಯಗೊಂಡಾಗಿ ಬೇರಲ್ಲದೇನು ಉಂಟಾಗದ ಮಾತು. ಏನಂದ : ವಿವಿಧ ಅನುವಾತಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಬಹು ಕ್ಷಿಪ್ರವೂ ಸಂಕೀರ್ಣವೂ ಆಗಿದ್ದ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರಮೇಯ ಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಮೊದಲು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ಬೇರದವರು ಭಾರತೀಯರು ; ಶಾಕೇಯೀ ವಿವಿಧ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳನ್ನೂ ಲಕ್ಷ್ಯಸಾಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಸಮೀಕರಣಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹೇಳಲು ಬೇಕಾದ ಬೇಜಗದವತ್ವ ತುಟ್ಟಿದುದು ಈ ದೇಶದಲ್ಲೆಯೇ. ಸಾದವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವೊಂದರ ಅಪಕರಣ. ಕಂಪನಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ವರ್ಣಗಳ ಹಿಂದೆ ಹೇಳಿದುದೂ ಇದ್ದು ಹುಕ್ಕಿಗೇ. ಮತಂಗನು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆಯ ಪ್ರತಿಷೇಧವನ್ನು ಮುಂದೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು. ಉದ್ದ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅಳಿಯಲು ಬೇಕಾದ ಸಂಖ್ಯಾಸಾಮಗ್ರಿಯನ್ನು ಗಣಿತವೂ, ಮೇವಾಂಗವಿನ್ಯಾಸವೂ ಅತ್ಯಂತ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ, ನಿಖರವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದವು. ಭರತಾದಿಗಳ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದವು. ಕ್ರಿ.ಶ. ಪದಿನೆಂಟನೆಯ

3. ಸಾದಸ್ಯಾಪ್ರತಿಶ್ವರಜಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿಂಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಮೋಘವಾದ ಕಾಲದವರೆಗೂ ಯಾವ ಉತ್ಪಾದಕನೂ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಸಹ ತಿಳಿಯಲಾರದಿದ್ದರಂತೆ ಬೇರಲ್ಲ. ಮಹತ್ವ, ಬೃಹತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಧಿ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನು ಮೆರೆಯುವ ಶಾರ್ವತ್ಯದೇವನೂ ಸಹ ಇವನ್ನು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಏಕೆ?

ಏಕೆಂದರೆ ಅದಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬೇಡಬಿಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಸ್ವರಸಂವೇದ್ಯತೆ, ಉದ್ವಾರ್ತಸ್ವರ ಮುಂತಾದ ಅವನುಳ್ಳ ತತ್ತ್ವಗಳ ಬೋಧನೆಗೆ ಅವಶ್ಯವು ಉಳಿಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಅಪರ್ವಸ್ವರ, ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಈ ಸ್ವರಗಳು ಸ್ವಯಂಭೂತವಾದವರಿಂದ — ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಯತ್ನವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಆಧಾರಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಇತರ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ತಮಗೆ ತಾವೇ ಹುಟ್ಟುವದರಿಂದ — ಮತ್ತು ಸ್ವಾಯಮು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯು ಭೌತಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ಧರವಾಗುವದರಿಂದ, ಸಂವಾದಭಾವಗಳಿಂದ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪವಾದ ಪ್ರತಿಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ, ನೈರ್ದೋಷವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬಹುದೆಂಬುದು ಪ್ರಾಚೀನ ಉತ್ಪಾದಕರ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರಬೇಕು. ಸಂಖ್ಯಾಮೂಲವಾದ ಇಯುಕ್ಲಿಡ್ ಪ್ರತಿಗಳ ಸ್ವಭಾವ, ಕರ್ತವ್ಯ, ಸ್ವರೂಪಗಳೂ ಅವರು ಸಂಯೋಜನೆಯ ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದು ಉದ್ದೇಶಭಿನ್ನವಾದವೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಧುನಿಕ ನಾದವಾಕ್ಯವು ಸ್ವರದ ಲಕ್ಷಣ, ಗುಣ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಈ ಇಯುಕ್ಲಿಡಿಯಿಂದ ವರ್ಣಿಸುವಷ್ಟೇ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಪ್ರಾಚೀನರ ಪ್ರತಿಲಕ್ಷ್ಯನೇಗಲು ವಿವರಿಸುತ್ತವೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಯೂ ಈಗಲೂ ಪ್ರಾಚೀನವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮೇಯವೆಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು. ತಾತ್ಪರ್ಯ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾದ, ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ವಿವರವಾದ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕವನ್ನು ಹೇಳದರೆ ಅದರ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವೂ ಬೆರೆಯದು ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತವೆ.

ಮೂಲನಿಯಮ, ಈ ಸಾರವಾಚಿಭಾವವು ಸಾಧಕದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದು ನಿಜ. ಆದರೆ ಪ್ರತಿಪದರನಕ್ಷತ್ರಮಂಡಲವು ಅದು ಹೇಳುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಉದ್ದೇಶಿಸಿ ಅಲ್ಲ ಎಂಬುದಂತೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯು ಇಲ್ಲದೆ, ಪ್ರತಿಯು ಬಾಹಿ, ಸ್ವರೂಪ, ಪ್ರಮಾಣ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷಣವೈ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಹೊದಲು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಲಿ, ಪ್ರಯೋಜನವಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗೀತವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಬೇಕೆಂಬಂತೆ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವು ನನ್ನ ಮಟ್ಟಿಗಿಂತೂ ಇದ್ದೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ಯಾವ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗೀತವಿದ್ವಾಂಸನು ಕಾಶ್ವದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಿಯೆಯಂತಹ ಕೇವಲ ತಾತ್ಪರ್ಯ ಕಲ್ಪನೆಗಾಗಿ ವಿಚಾರಮಾಡಬಹುದಾಗಲಿ, ವಿಚಾರಮಾಡಿ ತಿಳಿಯನ್ನು ಬಿಡುವುದಕ್ಕಿಂತಲಿ ಕೂಡ ಅಪರೂಪವೇ. ಶುದ್ಧ ವಿಜ್ಞಾನದ (pure science) ಮತ್ತು ಅನ್ವಿತ ವಿಜ್ಞಾನದ (applied science) ಅಭ್ಯಾಸಿಗಳಿಗೆ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯಕಾರರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತ ವಿದ್ವಾಂಸರುಗಳಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರೀಕರಣ ತತ್ತ್ವಗಳ ಆಸ್ತೇಷಣೆ, ನಿರ್ದಿಷ್ಟತೆ, ವಿವೇಚನೆ, ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಶಫಲತೆಯ ವಿವರಣೆ — ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಾನೆ. ಲಕ್ಷ್ಯಕಾರಣವಾದರೂ ಈ ತತ್ತ್ವಗಳ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನೋ ನಿರೂಪಿಸಲೋ ಮಾತ್ರ ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ಬೇಕಿರುತ್ತಾನೆ; ಅವನಿಗೆ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ, ವಿವೇಚನೆಗಳ ಅಗತ್ಯವೂ ಇಲ್ಲ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿಯೂ ಅಪರೂಪ. ಅದರಿಂದ ಸಾಧಕದಲ್ಲಿ ಭರತಾದಿಗಳು ವಿಶೇಷ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷೇಪವೇನೂ ಸಲ್ಲದು.

ಸಾಖ್ಯನೆಯ ಅಕ್ಷೇಪವು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಒಪ್ಪುವಂತಹುದೇ. ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಅಂತರಗಳು ಭಿನ್ನತಾಪ್ರತಿ, ನೈರೂಪತ್ಯ, ಕಾಲ, ಕಲಾ, ಪ್ರಮಾಣ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಇವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ

3. ಸಾಧಕವು ಪ್ರತಿಸ್ವರಜಾತಿಗಳು ಒಂದೇ ವರ್ತಮಾನದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರಕರಣ

ಬೇಳೆಯೂ ಇಲ್ಲ. ಆದರೂ ಸಹ ನಾಂದವಿಜ್ಞಾನವು ಅನಾಂತರಿಕವಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೆಂದು ಇವುಗಳ ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೂ ಖಚಿತವೂ ಆಗಿರುವ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬರುವುದು. ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೇಳದ ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಗೆ ಅಧುನಿಕ ಯುಗದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುವುದು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಕ್ರಮವಾದೀಕೆ ಎಂಬ ಸಂಕೇತವು ಇಲ್ಲಿ ಮೂಡಬಹುದು. ಆದರೆ ನಾಂದವಿಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಸತ್ಯವಸ್ತೆ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನೇಕವಸ್ತು ಪ್ರಾಚೀನರು ತಿಳಿದಿದ್ದ ಒಂದುವೆಳ್ಳೆ ಆಧಾರಗಳನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಅಜ್ಞರಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಮುಂದೆಯೂ ಸೂಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಮಿಗಿಲಾಗಿ, ಅಧುನಿಕ ಜ್ಞಾನದ ಅಧಾವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಪ್ರಮೇಯಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ತಾರ್ಕಿಕ ದೋಷವೇ ಹೊರತು, ಅಧುನಿಕ ಅಧಾವಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನಕಲ್ಪನೆಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಅಧುನಿಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಗಳನ್ನಾಗಿ ಪಡೆಯುವುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವವೂ ಶಕ್ತಿ, ಸಂಗಾತವಾಕ್ಯ ಮತ್ತು ಲಕ್ಷ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣತಿ ಮುಂತಾದ ಅರ್ಹತೆಗಳಿಲ್ಲದ ಸಾಧನಗಳಿಗೆ ಈ ವಿಧಾನವನ್ನು ಬೀಳ್ಬಿಡಬಹುದನ್ನೂ, ಅಂತಹ ಸಾಧಕರಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಛಿನ್ನತೆಗಳಿಂದ ಈ ವಿಧಾನದ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಥವಾ ತಾರ್ಕಿಕತೆ ಅಥವಾ ವೈಜ್ಞಾನಿಕತೆಗಳಿಗೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನೂ, ನಾಂದವಿಜ್ಞಾನದ ಸಾಧನ, ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಿಂದ ಆಳಿದಾಗ ಇಂತಹ ಭದ್ರತೆಗಳು ಮಾಯವಾಗುತ್ತವೆ ಅಥವಾ ಪರಿಣತನಿಗೆ ಅನರ್ಹವಾದವೆನ್ನು ಅಲ್ಪವಾಗುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಈ ಆಶ್ಚರ್ಯವೂ ಅಷ್ಟೇನೂ ಬಲವತ್ತರವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ.

ಆಮದಿಂದ ಉದ್ಭವಿ ವಿಧಾನಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಇದೇ ಅತ್ಯಂತ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ, ಸಮೀಪೀಕರಣದ ಸಾಧನ.

೨. ಅನೈಕಮೌಲ್ಯಗಳು

ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಬೇಳದ ದ್ವಿಪ್ರತಿ, ತ್ರಿಪ್ರತಿ ಮತ್ತು ಚತುಃಪ್ರತಿ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ, ಪದ್ಧಗ್ರಾಮ ಮತ್ತು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ ಎಂಬ ಸ್ವರಾತ್ಮಕಗಳಿಗೂ, ಪೂರ್ವಗ್ರಹ ಸೀರಿಕವಾದ ಸಮೀಕರಣಗಳನ್ನು ಒಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ಪ್ರತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಪರಿಯುವ ಅನವೇಕ್ಷಣೀಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗಾತವಾಕ್ಯಕಾರರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರಲ್ಲಿಯೂ ಅವರ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಭಕ್ತಿಪೂರವಾಗಿ ತಿರಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿದ ಕೆಲವು ಭಾರತೀಯ ಸಂಗಾತ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಕಾರರಲ್ಲಿಯೂ ಇಂಟುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ತಾರ್ಕಿಕ ದೋಷಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿವರವಾಗಿ ಬರೆಯುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಅರಿವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಸ್ತಾಯಾಚಕವಾದ ಈ ವಿಧಾನವು ವಿವರವಾದುದ್ದೂ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಹೇಳದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಕು. ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದ ಸಮೀಕರಣಕ್ಕಾಗಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳು ವಿವಕ್ಷಿತವಾಗಿರುವ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅಧಾರವಾಗಿ ಪಡೆದು, ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಪದ್ಧಗ್ರಾಮದಿಂದಲೇ ಬೇರ್ಪಡಿಸುವ ಈ ಪದ್ಧತಿಯು ಅನಿಚಾರದಮೇಲೆಯಾದುದು; ಅನಾವಶ್ಯಕವಾದ ಗಣಿತವಾಕ್ಯದ ಆಟದೋಷದಿಂದ ಮೆರೆಯುವಂತಹುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಕನಕಾಂಗಿ, ಹನುಮತೋಡಿ, ಶಂಭೈರಮ, ಖಂಡಕಲ್ಪಯ. ಹರಕಾಂಕೋಡಿ, ಭೀರಣಕರಾಧರಣ, ಮೇಚಕಲ್ಯಾಣ-ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಈ ಪಂಡಿತಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಅವರವರ ರುಚಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಪದ್ಧಗ್ರಾಮವೆಂದೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ!

ಹೀಗೆ, ಫಾರ್ಕ್ಸ್ ಸ್ಟ್ಯೂಯೆಂಟ್‌ವೇ ಮುಂತಾದವರು ದ್ವಿಪ್ರತಿಕ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ 16/15, ತ್ರಿಪ್ರತಿಕ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ 10/9, ಚತುಃಪ್ರತಿಕ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ 9/8 ಎಂಬ ಅನುಪಾತಗಳ ಮೂಲಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಸಾಮಗ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ರಾಗಕ್ಕೆ ಇವನ್ನು ಯಾರು ಸಮಾನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ ಎಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಕೃತ. ಏಕೆಂದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯವರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಗಗಳ ಸಮೀಕರಣವನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳ ಬಗೆಗೆ

3. ನಾಂದಸ್ಯಾ ಸತ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿರೀತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ಯಾದೀರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಸರ್ವಸಮುತ್ತಮಾದೆ, ಅಥವಾ ಬಹುಸಮುತ್ತಮಾದೆ, ಅಥವಾ ತರ್ಕಸಮುತ್ತಮಾದೆ ಸಾಧಾರಣ ಅನುಮತಿ ಇಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಚತುಃಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ದ್ವಿಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬುದರಿಂದ ಯಾವ ಯಾವ ವಿವಿಧ ಸ್ವರ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೇ ಆವರಿಸುವತ್ತಿಸಿದರೆ, ಇಲ್ಲಿ ಮೂಲತಃ ಸರ್ವತ್ರ ಸ್ವೀಕೃತವಾದ ಮೇಲ್ಮಂಡ ಸಮೀಕರಣಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಈ ಸಮೀಕರಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿದ ಪ್ರತಿತ್ಯಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಿಸಿತತಿಶ್ರುತಿಗಳು ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಸಮವಾಗಿವೆ ಅಥವಾ ಇಲ್ಲ ಎಂಬ ಎರಡು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನೂ ವಿವೇಚಿಸಬೇಕು. ಈ ಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ ಎಂದು ಊಹಿಸಿದರೆ, a ಎಂಬುದು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿದರೆ :

$$\text{ಆಗ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ} = (16/15) ; \text{ಎಂದರೆ } a \times a = a^2 = 16/15^{281}$$

$$\therefore a = (16/15)^{\frac{1}{2}} = 1.3804$$

$$\text{ತ್ರಿಶ್ರುತಿ} = 10/9 ; \text{ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವು } b \text{ ಎಂದಿರಲಿ.}$$

$$b \times b \times b = b^3 = 10/9,$$

$$\therefore b = (10/9)^{\frac{1}{3}} = 1.4213$$

$$\text{ಚತುಃಶ್ರುತಿ} = 9/8 ; \text{ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವು } c \text{ ಎಂದಿರಲಿ.}$$

$$c \times c \times c \times c = c^4 = 9/8,$$

$$\therefore c = (9/8)^{\frac{1}{4}} = 1.3420$$

ಹೀಗೆ a, b, c ಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿರುವುದು ಪ್ರಥಮ ದರ್ಜೆಕಕ್ಷೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುವುದರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡೂ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾಪಗಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ; ಈ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೂ 22 ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸ್ಥಾಯಿಯು ಪ್ರಮಾಣವಾದ 2/1 ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ

$$\left[(16/15)^{\frac{1}{2}} \right]^{22} = (1.3804)^{22} = 2.0324$$

$$\left[(10/9)^{\frac{1}{3}} \right]^{22} = (1.4213)^{22} = 2.1672$$

$$\left[(9/8)^{\frac{1}{4}} \right]^{22} = (1.3420)^{22} = 1.9111$$

ವ್ಯಾಪಿಸಿತತಿಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನುಗಳಲ್ಲವೆಂದರೆ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನುಳ್ಳದ್ದು, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ, ಚತುಃಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಎಂಬ ಪಕ್ಷವೇ ಕಾರಣವುತ್ಪದೆ. ಅದೂ ಅನುವಾದವಲ್ಲವೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಪಕ್ಷದಂತೆ ಮೇಲೆ ಊಹದ $a=1.3804$, $b=1.4213$, $c=1.3420$ ಎಂಬ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರೂ ಶಾಸ್ತ್ರವೇನನು ಊಹದ ಐದು ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಎರಡನ್ನು ಲಿಖಿಸಿದಿರುವುದರಿಂದ ಇದು ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೂ

281 ಒಂದು ನಾಡಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕೂಡುವುದರಿಂದ ಅಪರಂಜಿಯನ್ನು ಗುಣಿಸುವುದೆಂದು ಒಂದರಿಂದ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಕಳೆಯುವುದರಿಂದ ಒಂದನ್ನು ಇನ್ನೊಂದರಿಂದ ಭಾಗಿಸಬೇಕೆಂದು ನಾಡವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬು.

3. ನಾಡಸ್ಥಾನಮತ್ತು ತಿಸ್ವರಪಾತಿಗಳುಬೆಂಪೆಪರ್ವತಾರ್ಚನೆಯೊಳಿರಿಸಿ ಪ್ರಕರಣ

ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳ ಮೊತ್ತದಿಂದ ಸ್ವಾಯಂ ಪ್ರಮಾಣವು ಅಭಿಸಿದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲ; ಚತುಃಕೃತಿಕ ಸ್ವರಗಳ ಮೂರೂ, ತ್ರಿಪ್ರತಿಕಗಳು ಎರಡೂ, ದ್ವಿಪ್ರತಿಕಗಳು ಎರಡೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಚತುಃಕೃತಿಕ ಜಾತಿಯ ಹನ್ನೆರಡು ಕೃತಿಗಳೂ, ತ್ರಿಪ್ರತಿಕ ಜಾತಿಯವು ಆರೂ, ದ್ವಿಪ್ರತಿಕ ಜಾತಿಯವು ನಾಲ್ಕೂ ಅಭಿಸುತ್ತವೆ (ಪು. 228). ಛಂಧದಿಂದ ಇವುಗಳ ಮೊತ್ತವು

$$c^{18} \times b^8 \times a^8 = (9/8)^8 \times (10/9)^8 \times (16/15)^8 = 2.0000$$

ಅದು ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಸಂಗತಿಯಾಗಬೇಕೆಂದರೆ 9/8 ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷವು ಪದ್ಯಮಧ್ಯಮಗಳಿಗೆ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ; ಪದ್ಯ-ಪಂಚಕೃತಿಕವಳ, ಪಂಚಮ-ಪಂಚಕೃತಿದ್ವೈವತ, ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ-ಪಂಚಮ ಈ ಅಂತರಗಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ! ಹಾಗೆಯೇ ತ್ರಿಪ್ರತಿಕ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಶುದ್ಧವಳ, ಶುದ್ಧದ್ವೈವತಗಳಿಗೆ ಹೇಳದೆ ಚತುಃಕೃತಿಕವಳ-ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಚತುಃಕೃತಿದ್ವೈವತ-ಕಾಕರೀ ನಿಷಾದ, ಈ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ, ದ್ವಿಪ್ರತಿಕ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಶುದ್ಧಗಾಂಧಾರ, ಶುದ್ಧನಿಷಾದಗಳಿಗೆ ಹೇಳದೆ ಪದ್ಯ-ಶುದ್ಧವಳ, ಪಂಚಮ-ಶುದ್ಧದ್ವೈವತ, ಕಾಕರೀ ನಿಷಾದ-ಪದ್ಯ, ಈ ಅಂತರಗಳಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತದೆ! ಅಲ್ಲದೆ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಚತುಃಕೃತಿಕ ಅಂತರಗಳೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದ ಶುದ್ಧವಳ-ಅಂತರಗಾಂಧಾರಕ್ಕೆ 300 : 256 ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೂ ಶುದ್ಧದ್ವೈವತ-ಕಾಕರೀ ನಿಷಾದಕ್ಕೆ 450 : 384 ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ; ಇವು 9/8 ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ (9/64ರಷ್ಟು) ಕುಂಟಾ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ ಮತ್ತು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಚತುಃಕೃತಿಕವೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾದ ಮಧ್ಯಮ-ಪಂಚಮಕ್ಕೆ ಹೇಳುವ 9/8 ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ತ್ರಿಪ್ರತಿಕವೆಂದು ಕಾವ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಶುದ್ಧವಳ-ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರಕ್ಕೂ, ದ್ವಿಪ್ರತಿಕವೆಂದು ಕಾವ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪಂಚಕೃತಿದ್ವೈವತ-ಕಾಕರೀ ನಿಷಾದಕ್ಕೂ ಈ ಪಕ್ಷವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಮೈಮಹಾರಜ್ಞನಕ್ಕೂ, ತರ್ಕಕ್ಕೂ, ಕಾವ್ಯಮರ್ಯಾದೆಗೂ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಈ ಅನ್ವಿತ ಮೌಲ್ಯವಿಧಾನವನ್ನು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಒಪ್ಪಲಾಗದು.

3. ಕೃತಿಗಳ ಭೌತಿಕ ಸಮಾನತೆ

ಈ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಯಂಭೂತವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸಮಸಾಲುಗಳಾಗಿ ಭೌತಿಕವಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಸ್ವಾಯಂಭೂತವಾದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೃತಿಯೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಮೂಲಕವಾದ ಸಂಗೀತಕಾವ್ಯಕ್ಕೂ ಹೇಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಒಂದು ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವು x ಎಂದಿದ್ದರೆ $x^{22} = 2$ ಎಂಬಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ $x = 1.3703$.

ಇದು ಪ್ರಥಮದರ್ಜೆಯ ಅರ್ಕವಾಗಿಯೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೂ ತೋರುವುದರಿಂದ ಒಪ್ಪಬಹುದಾದುದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತೇವೆ. ಸ್ವಾಯಂಭೂತ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಕೃತಿಗಳಿಗೂ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು, ವಳಕ್ಕೆ ಮೂರು, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ, ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡರನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಸ್ವಾಯಂ ಪ್ರಮಾಣವು ಸಿದ್ಧವುತ್ತದೆ, ಎಂದರೆ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕೃತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆಯೆಂದು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಧಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಅಲ್ಪ ವಿಚಾರದಿಂದಲೇ ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಬೇಕೆಂಬುದು ತಿಳಿಯದೆ ಇರುವುದು. ಈ ಚಪ್ಪುಧಾರವೆಯನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲೇದೇ ಶ್ರೀ ಕಾರ್ಯದೇವನು ದೀಪ್ತಾದಿ ಐದು ಕೃತಿಜಾತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು; ನಾನ್ಯದೇವನು ಈ ಕೃತಿಜಾತಿಗಳು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಛನ್ನವೆಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಹೇಳುವುದು :

ಮಂಜುತಾಃ ಕಲಾಕಾಲಪ್ರಮಾಣೇನ ವಿಭಜಿತಾಃ ದ್ವಾನಿವೇಶಿತಾಃ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಾಃ ।^{೨೨}

ಅಪ್ಪೇ, ಅಲ್ಲದೆ, ಕೃತಿಗಳೆಲ್ಲವೂ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತವು ಎಂದು ಭರವಸೆ ನೀಡುವುದು

3. ನಾವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಬೇಕಾದುದು ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರಕರಣ

ಹೊಂದಿದ್ದರೆ, ಪದ್ಯಗ್ರಾಹಕ ಪಂಚಮದಿಂದ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಹಕದ ಪಂಚಮಕ್ಕೆ ಇಳಿಸಲು ಬೇಕಾದ, ಪ್ರಥಮ ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೇ ಉಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಧನಗಳನ್ನೂ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದನು, ಅಥವಾ ಸೂಚನೆಯನ್ನಾದರೂ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದನು; ಇದನ್ನು ಪಕ್ಷ, ಅವನ ಈ ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಮತಂಗ, ಅರ್ಥವನುಪ್ರಕೃತಿ ಒಪ್ಪಿಯಾದರೂ - ಅವರು ಒಪ್ಪಲಿ, ಒಪ್ಪದಿರಲಿ, ಸೂಚನೆ ಬಿಡುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ಗ್ರಂಥವಲ್ಲವೂ ಪ್ರತಿಭದರ್ಶನ ವಿಶೇಷವೆಂಬ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (ಪು. 223, ಪ್ಯಾಡಾ 3) ಈ ಸಮಾಸತೆಯನ್ನು ಗೌಣವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಯೇ ಇದೆಯಲ್ಲವೆ ಎಂದರೆ, ಹಾಗಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಎರಡು, ಮೂರು ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕೃತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಚತುಸ್ತುತಿ ಪ್ರಮಾಣವು ದ್ವಿಪ್ರತಿ ಪ್ರಮಾಣದ ಎರಡರಷ್ಟು, ತ್ರಿಪ್ರತಿ ಪ್ರಮಾಣವು ದ್ವಿಪ್ರತಿ ಪ್ರಮಾಣದ ಒಂದೊಂದರಷ್ಟು ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥವನ್ನೂ, ವೈನಿಯನ್ನೂ, ಅನುಮಿತಿಯನ್ನೂ ಅಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿಸಿಲ್ಲ. ಈ ವಿವಿಧ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಕಲಾ, ಕಾಲ, ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕೃತಿಗಳು ವಿಭಿನ್ನ ಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರಮಾಣದಿಂದಾಗಿ ಇದೆಯು ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸ್ವಸಂವೇದಕತೆಯನ್ನು ಹೇಗೆ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ವುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳಲಾಗಬೇಕು.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವನ್ನೂ ಅದರ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಶುದ್ಧ ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಪಂಚಮ ಭಾವಗಳು ಅವಕಾಶವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ; ಇವು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯತ್ನದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲದೆ ತಮಗೆ ತಾವೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ವಯಂಭೂ ಸ್ವರಗಳೆಂದು ಬೆವರು. ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರದ ಇತರ ಸ್ವರಗಳಾದರೆ ಮಾನವನ ಸಂಗೀತಸೃಷ್ಟಿ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ ಅವನ ಸೌಂದರ್ಯವಿಮಾನವಾ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಮಾನವನಾಗಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಂತಹವುಗಳು; ಇವು ಕಾಲ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಗಳಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗುತ್ತವೆ; ಆದರೆ ಸ್ವಯಂಭೂ ಸ್ವರಗಳೆಂದರೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳು. ಪ್ರಕೃತಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಈ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷವು ಹೇಗೆ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತದೆ? ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು ಹನ್ನೊಂದನೆಯ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಪಕ್ಷದಿಂದ ವಿಳನೆಯದು; ಹಾಗೆಯೇ ಶುದ್ಧ ಮಧ್ಯಮವು ಪಕ್ಷದಿಂದ ಒಂಬತ್ತನೆಯದು, ಪಂಚಮವು ಹದಿಮೂರನೆಯದು. ಕೃತಿ ಗಣಿಸಿಲ್ಲವೂ ಸಮಾಸ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವವರಿಂದ, ಮತ್ತು ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ 22 ಕೃತಿಗಳಿರುವವರಿಂದ, ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು x ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ,

$$x^{22} = 2, \therefore x = 2^{\frac{1}{22}} = 1.3703$$

$$\therefore \text{ಅಂತರ ಗಾಂಧಾರ} = \left[2^{\frac{1}{22}} \right]^1 = (1.3703)^1$$

$$\text{ಶುದ್ಧ ಮಧ್ಯಮ} = \left[2^{\frac{1}{22}} \right]^9 = (1.3703)^9$$

$$\text{ಪಂಚಮ} = \left[2^{\frac{1}{22}} \right]^{20} = (1.3703)^{20}$$

ಈ ಸ್ವರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ 5/4, 4/3, 3/2 ಎಂಬ ಅನುಪಾತಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವೆಂದಿದೆ. ಈ ಅಂತರಗಳು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದವುಗಳಂತೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಇದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು. ರಾಜಕೀಯ ಈ ಅಸ್ಥಿಪಾತ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೀಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ :²⁰

²⁰ Ranade, G. H., Hindusthani Music, p. 40.

3. ನಾಡನ್ಯಾ ನಮ್ರೂಪ್ಪರಾಜಕುಲಜೈವತಕೀರ್ತ್ಯಂ ರೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಸ್ವರ	ಲೆಕ್ಕಿಸಿದ ಪ್ರತಿಪ್ರಮಾಣ	ಶಾಸ್ತ್ರೀಶ್ವರ ಪ್ರತಿಪ್ರಮಾಣ
ಅಪ್ಪಮ	22	22
ಪಂಚಮ	12-86	13
ಮಧ್ಯಮ	9-14	9
ಅಂತರ ಗಾಂಧಾರ	7-08	7
ಸಾಧಾರಣ ಗಾಂಧಾರ	5-78	6
ಚತುಶ್ರುತಿ	3-72	4
ತ್ರಿಶ್ರುತಿ	3-36	3
ದ್ವಿಶ್ರುತಿ	2-04	2

ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳು

ಪಠಕ (12) (ರಾಸದ)

ಈ ಪಠಕದಲ್ಲಿ ದ್ವಿಶ್ರುತಿಗಳ ಮತ್ತು ಅಂತರಗಾಂಧಾರದ ಲೆಕ್ಕಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರೀಶ್ವರನಾದ ಅವುಗಳ ಮೌಲ್ಯಗಳೊಡನೆ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೊಂಡುತ್ತವೆ. ಪ್ರಮುಖ ಸ್ವಯಂಧೂ ಸ್ವರಗಳಾದ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮಗಳೂ, ಸ್ವರಾಪ್ತಕದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಚತುಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಬಹುವಾಗಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದನ್ನಿಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಒಂದು ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರ ಸಮಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡರಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಅಂತರವನು ಸಂಗ್ರಹವಿದ್ದಾನೆಂದು ಗಮನಿಸಬಲ್ಲುದೆಂದು ಸ್ವರದ ಆಯತತ್ವದ (tone width) ಪ್ರಮಾಣವು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಬಹು ಅಲ್ಪವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನೂ ಮುಂದೆ ತಿಳಿಸಲಾಗುವುದು. ಒಳಗಿರುವಲ್ಲಿ ಚತುಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಎಪ್ಪತ್ತರಷ್ಟು, ಪಂಚಮದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಹನ್ನೆರಡರಷ್ಟು, ಸಾಧಾರಣ ಗಾಂಧಾರದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಮೂವತ್ತೇಳರಷ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಿರುವ, ಅಂತರಗಾಂಧಾರದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಹನ್ನೆರಡರಷ್ಟು ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ಸುಮಾರು ಹದಿನಾರರಷ್ಟು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಇರುವ ಈ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಈ ಪಠ್ಯವು ಈಳುವುದು ಸಾಹಸವಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು! ತ್ರಿಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಂತೂ ಸಾವಿರಕ್ಕೆ ನೂರಪ್ಪತ್ತರಷ್ಟು! ಭಿನ್ನರಾಶಿಗಳನ್ನು ಅದರ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪಸ್ಥವಾದ ಪೂರ್ಣಾಂಕಕ್ಕೆ ಸರಿಸಾಡಿ ಬಿಡುವುದು ಗಣಿತ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಿಗೆ ಸುಲಭವೂ ಬೌದು, ಅನುಕೂಲವೂ ಬೌದು; ಆದರೆ ಕಿವಿಯೂ ಹಾಗೆ ಮಾಡದರೆ ತಾನೇ ಈ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ಬೇರೆ! ಕಿವಿಯು ಹೀಗೆ ಮಾಡಲಾರದೆಂದು ನಾವೆವಿಜ್ಞಾನವು ನಿಶ್ಚಂಭಿಗ್ಯವಾಗಿ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ಶ್ರುತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾನ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ದೊಂದಿಗೆ ಎಂಬ ಭೌತಿಕವಾದವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುವಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು; ಈ ವಾದವು ಸಮನ್ವಿತವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸರಳಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿರುವುದೇ ಅದರಲ್ಲಿನ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಕಾರಣ. ಶ್ಲೋಕ್ತ್ರೀಂದ್ರಿಯಗ್ರಹಣಾನುರ್ಭವ ಭೃಗುನೈಲಕ್ಷಣ್ಯ, ಧ್ವನಿತರಾ-ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರತತ್ವ, ಕಾಲ, ಕಲಾಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ವಿವಿಧ ನಾದಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ವಿಕರಣವಾಗಿ ರುಕ್ತವೆಂಬ ಅನುಕ್ರಮಧಾರಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಅದು ಆವರಿಸುವುತ್ತದೆ. ಇದು ನಾದವಿಜ್ಞಾನ ಪ್ರಯೋಗಭರಿತವಾದ ಗಳಂಜೆ ನಿರಾಕರವಲ್ಲದ್ದೇ; ಹಾಗೂ, ಧ್ವನಂತರಾಹುತಿಯೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ವಿವಿಧ ಭೃಗುನೈಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಪರಿಯುಕ್ತಾ, ಅಂದರೆ ಈ ಭೃಗುನೈಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದ ಉಳಿದ

3. ನಾದಸ್ವಾ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಜಾತಿಶುಲಭೈವತರ್ಹಿತ್ಯಂತೋದೇಶ ಪ್ರಕರಣ

ಲಕ್ಷಣಗಳೂ ಸ್ವರಶೈಲಿಗಳಿಗೆ ಮುಖ್ಯ ಲಕ್ಷಣವಾದ ರಕ್ತಿರಿಯೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಯೆಂದು ಈ ಪತ್ರವು ಒಳಗೊಂಡ ಇನ್ನೊಂದು ಅನುಕ್ರ. ಅರ್ಥವೆಂದಿ; ಇದು ಶಾರ್ತಿಕವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿಯೂ ಅನುಪಪತ್ತವಾದುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಸ್ಥಿಲಕ್ಷಣ, ಧ್ವನಿಸ್ಥಂಕರಾಪ್ತಕೀರ್ತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಸಮಾಜ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆದ ಧ್ವನಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು, ಏಳು, ಒಂಬತ್ತು ಮುಂತಾದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮ, ರಜಪ, ಗಾಂಧಾರ ಮುಂತಾದವು ಗಳ ಸ್ವಸಂಜ್ಞೆಯೆಂಬ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಈ ಪತ್ರವು ಅನುಮಿತಿಯಿಂದ ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಇಂತಹೂ ಅತ್ಯಂತ ಅನುಪ್ರವರ್ತನಾಗಾದ ಮೂಕು. ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಗ್ರಹೀತವಾದ ಅನುಮತಿ, ವಾದ, ತರ್ಕ ಮುಂತಾದವು ಗಳನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯು ಅನುಮತಿಸಬೇಕೆಂದು ಅಥವಾ ಅನುಮತಿಸಬೇಕೆಂದು ಬೇಕುವುದು ಸರಿಯು.

ಶ್ರೀ ದಾರ್ಪದೇವನ ಮಾತಿನಿಂದಲೇ ಈ ಅನುಮತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದುದಾಗಿ ಈ ಪತ್ರವು ಬೇಕುವುದು ಪ್ರಚಾರ, ಗೌರವಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಸಾಧಕವಾದರೂ ಸತ್ಯದಿಂದ ಮೂರನಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ವಿಶೇಷವೆ ಶ್ರೀ ದಾರ್ಪದೇವನು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳ ಭೌತಿಕವಾಗಿ ಸಮಾಜ ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳವುಗಳೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಪ್ರಕೃತ್ಯಕ್ಷಣಿಯಾಗರಿಸಿ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿಯಾಗಲೇ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ; ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲು ಸಹ ಅವನು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಎಡೆಮಾಡಿ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಈ ಬೇಡು ಸಮಾಜತೆಯನ್ನು ಅವನು ವಿವರಿಸಿದ್ದರಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಧ್ವನಿಸ್ಥಂಕರಾಪ್ತಕ ಮುತ್ತು ಸ್ವರಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥ ಸಂಪರ್ಧದಲ್ಲಿ ಅವನು ಬೇಕುತ್ತಲೇ ಇರಲಿಲ್ಲ; ಮೊದಲು ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದು, ಅದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಒಟ್ಟು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನ್ನು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಪಡೆಯಬೇಕು ಎಂದೇ ಅವನು ಬೇಕುತ್ತಿದ್ದನು. ಶ್ರುತಿಪದಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಮಹಾ ದಾರ್ಪದೇವನು ನಿಶಂಕಸಿಂಬೆಂದು ನಿಷ್ಕಂಕಯ ವಾದುದು. ಸಮಾಜ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಾದವನ್ನು ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳೆಂದರೂ, ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವು ಶ್ರುತಿಗೂ ಹೇಳಿದ ಮೀರಿತ ಎರಡು ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದರೂ, ಉತ್ಪತ್ತಿವಸ್ತು 'ತರ್ತ'ಪ್ರಮಾಣೀಕೃತ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕಾರ್ಯ' ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಿದ 'ಅರ್ಥಾಧರತೆವ್ವಾ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣಮಾಪ್ತದಿಂದಲೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ವಿರುದ್ಧ ಧರ್ಮ, ವಿರುದ್ಧ ಜಾತಿ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷೋಕ್ತಿಯಿಂದ ಹೇಳದೆ ಇರುವಾಗ ಉತ್ತರವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಜ ಧರ್ಮ, ಸಮಾಜ ಜಾತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕೆನ್ನೆ; ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡರಲ್ಲಿ ಎರಡು ಮುಂತಾದ ವಿಧಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದೆಂದರಂದರೂ, ನಾಲ್ಕು, ಏಳು, ಒಂಬತ್ತು ಮುಂತಾದ ಸ್ವರಗಳೆಂದು ಹೇಳುವುದರಂದರೂ ಸಮಾಜ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ವಿವರಣೆಯೇ ಸಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲವೇ, ಎಂಬ ಕಂಠಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಮೂಡ ಬಹುದು. ಸಮಾಜತೆಯು ವಿವಕ್ಷಿತವೆಂದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಇದು ಭೌತಿಕವಾದ ಸಮಾಜತೆಯೆಂದು ವಿಶಿ ಇಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು? ಸಂಖ್ಯಾ ಮೂಲಕವಾದ ಇಯತ್ರಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ ಮಾತಕ್ಕೆ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣವೂ ಇರುತ್ತದೆ, ಈ ಸಮಾಜತೆ ಸ್ವಿ ಸುಪ್ರದೇವಿ ತಳಗಿಂವಾಗಲೇ ವ್ಯವಹಾರವ್ಯಾಪ್ತದಿಂದಾಗಲೇ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಒಂಬತ್ತು ಮಹೂರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು, ಮೂರು ಮತ್ತು ಎರಡು ಒಗೆ ಗುಂಪುಮಾಡಿದ ಒಂಬತ್ತು ಜನರೂ ಸಮಾಜವಾದ ತೂಕ, ಗಾತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಸುತ್ತದೆ? ಅರ್ಥಾಯಾ ಗುಂಪಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು ಅವಶ್ಯವಾದ ಜನರ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಸಮಾಜತೆಯನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಚತುಶ್ರುತಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಮಾಣ ಗಳನ್ನು ಪಕ್ಷವೇ ಬಿಡಲಾದ ಸ್ವರಗಳ ಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವಸಂಜ್ಞೆಯೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಶೀತಗುಂಪು, ಒಂದು ತಲೆ, ಎರಡು ಕೈ, ಎರಡು ಕಾಲು ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಸಂಖ್ಯಾಬಲದಿಂದ ಒಟ್ಟು ಮೂವತ್ತು ಸ್ವಭಾವ, ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಲು ಮೊದಲಿತೆ ಅದಿಗು! ಅಥವಾ ಅದು ಅದಿ ಎತ್ತರದ ಒಟ್ಟು ಮೂವತ್ತು

3. ನಾಮಾನ್ಯವಸ್ತುತತ್ವರಜಾತಿಕುಲವೈವರ್ತಕೀಚ್ಛಂದೋದಕ ಪ್ರಕರಣ

ನನ್ನು ಎಷ್ಟು ಶ್ರಮ ಅಂಗುಲಗಳ ಸಮಭಾಗಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಹಿಂತೆರಳುವ ಅಂಶ ಪ್ರತ್ಯಯಗಳಿವೆ, ಆದುದರಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವಭಾವ, ದೈವಿಷ್ಟಗಳು ಹಂತವನ್ನು ಎಂದು ಬೇಕು ಯತ್ನಿಸುವ ಬಾಗಿ! ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಇಯತ್ನೆಯ ಬಾಹ್ಯವು ಸಂಗತವಾದ ಪ್ರಕಾರದೇ ಸಂಗತ ಕಲಿಗಳಾದೇ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಅಲ್ಲ, ಸ್ವಾಭಾವಿಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಅವೆಲ್ಲವೂ ಆಯೋಜನದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರತಿಯ ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವು ಈ ರಾತ್ರಿದಲ್ಲಿ ಹಂತದ ಅಲ್ಲ; ಸಾಧ್ಯವ್ಯಕ್ತ ನಾದವಿಲ್ಲದ ಮತ್ತೆ, ಸಾಧ್ಯವ್ಯಕ್ತ ಸಂಗತಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವು ಶ್ರುತಿಗೂ ನಾದವಿಲ್ಲದವನ್ನೂ ಅಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವವು ವದಿದವರಿ ಪ್ರತಿಯು ಅನ್ಯವ್ಯಕ್ತ ಭಾವವನ್ನು ಪದಿಯುತ್ಪಾದಿಸಲು ಮೂಲ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ನಮ್ಮ ಸಂಗತರಾತ್ರಿದಲ್ಲಿದೆ.

ಅಲ್ಲದೆ ಸಮಾಪತಿಯ ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಮೇಲೆ ಬೇಕಾದ ಪ್ರತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳು ಶ್ರುತಿಗಳ ಬೇರೆ ಬಗೆಯ ಸಮಾಪತಿಗಳಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇಕು; ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣದವಲ್ಲ. ನಾದಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಗುಣ ಸಾಲ್ಪ ಬಗೆಯ ಸಮಾಪತಿಗಳನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ (ಪು. 234) ನೋಡಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೌತಿಕ ಉಪಾಧಿಗುಣದ ಕಂಪನವೆಷ್ಟೆ, ಕಂಪನಶಕ್ತಿ, ಅವರ್ತಕಸಮುಚ್ಚಯದ ಸ್ವಭಾವ, ಕಂಪನಾರೋತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಮಾಪತಿ ವೇದಲಭಯದು. ಆದು ಇಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ವಿವಕ್ಷಿತವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ನೋಡಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ. ಎರಡನೆಯದು ಮನುಷ್ಯ ಸಮಾಪತಿ, ಎಂದರೆ ಮನಸ್ಸು ಅವಧಾನದಿಂದಿರುವ ತಿವಿಗೆ ಸಮಾಪತಿಯು ನೋಡುವುದು. ಎಂದರೆ, ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಗುಣ ಸಂವೇದನೆ, ಬಿಗಿತ (tension), ಉಪಕಾಪದ ವೇದಲಭವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಪತಿ. ಭೌತಿಕ ಉಚ್ಚತೆಗೂ ಮಾನಸಿಕವಾಗೂ ಅನುಭವದ ಉಚ್ಚತೆಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ನಾದದ ಈ ವಿಧದ ಉಚ್ಚತೆಯು ಕಲ್ಪನೆಯು ಭೌತಿಕ ಉಚ್ಚತೆಗಿಂತ ನೇರವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಯೋಜನವಾದುದು, ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಮೂರನೆಯದು ಗೇಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ನಿಸ್ಸವಾದುದು; ಎಂದರೆ ನಾದವಿವೇಚನೆಯಿಲ್ಲದುದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ರಕ್ತಿದ್ರೋಹನ ಸನ್ನಿವೇಶದಲ್ಲಿ, ಸಮಾಪತಿಯು ತೋರುವಂತಹುದು. ಸಾಲ್ಪನೆಯದು ಗೃತ. ಸಂದರ್ಭತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಪತಿಯು ತೋರುವಂತಹ ಸಮಾಪತಿ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೇ ಬೋದು. ಸಂಗತ ಸೌಂದರ್ಯದ ಸಾತ್ವಿಕತ್ವದಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸಮುಚ್ಚಯದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಕೇವಲ ಭೌತಿಕ ಸಮಾಪತಿಯಿಂದ ಬಾಹ್ಯವಿವೇಚ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸತೊಡಗುವುದು ರಾತ್ರಿವೇ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಅಲ್ಲ; ಲಕ್ಷ್ಯವೈ ಆವಶ್ಯಕವೂ ಅಲ್ಲ. ಈ ಮೇಲೆ ಬೇರೆಯಾದ ವಿವಿಧ ಸಮಾಪತಿಗಳಿಲ್ಲದವನ್ನೂ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಾಬಲವಾಗುವುದು ಬೇಕಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಕವೂ ವ್ಯಾಪಕವೂ ಆಗಿರುವ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಏಕೆ, ಪ್ರಪಂಚದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾದ ಕೆಲಸ.

೬೬

4. ಸಂವಾದಭಾವಗಳ ವಿಧಾನ

ಬಾಹ್ಯವಿವೇಚನೆಯನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಲ್ಲಾ ಇದೇ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಮೇಲೂ ನೋಟಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾಗಿ ಕಾಣುವುದೂ, ಸುಲಭವಾಗಿರುವುದೂ ಇದಕ್ಕೆ ಅರಣ್ಯಗಳು. ಮಧ್ಯಮ ಹಂತಮಾಗೂ ಪದ್ಧದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಸ್ವರಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರಮವು ಪ್ರಾಕೃತಿಕವೆಂದೇ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಂಬಿಗೆ ಮೊದುತ್ತದೆ. ಆಧಾರಸ್ವರವೊಂದರಿಂದ ಉದ್ಭವಗತಿಯಿಂದ ಹಂತಮವನ್ನೂ ಅದೇನೋಡದಿಂದ ಮಧ್ಯಮವನ್ನೂ ಚಾಕ್ರಿಕವಾಗಿ ಪುನಃ ಪುನಃ ನಡೆಸಿ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಬೋಡಿಯುವ ಸ್ವರಾನ್ವಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯೇ ಹಂತವಿವೇಚನೆಯು ಅವುಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಈ ವಿಧಾನವು ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತದೆ. ಆಧಾರ ಸ್ವರವೇ ಪುನಃ (ಸ್ವರಾಂತರದಲ್ಲಿ) ಬೋಡಿಯುವವರೆಗೂ ಈ ಚಾಕ್ರಿಕ ಚಲನೆ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತದೆ.

3. ನಾದಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾದಂತೆ ಕೇವಲವೈವತ್ಯವಿವೇಚನೆಯ ಪ್ರಕರಣ

ಒಗೆಗೆ ಅಧಾರವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಪಂಚಮವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಅದಕ್ಕೆ ಪಂಚಮವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ನಂತರ ಇದನ್ನು ಅಧಾರವೃದ್ಧಿಯೆಂದು ಗಣಿಸಿ ಅದರ ಪಂಚಮವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು; ಒಗೆಯೇ ಅಧಾರವೃದ್ಧಿ ಸಿಕ್ಕುವವರೆಗೂ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಅಥವಾ ಅಧಾರವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಅದರ ಕೆಳಗಿನ ಸ್ವಾಯಿಯ ವ್ಯುತ್ಥಮವನ್ನು ಹಿಡಿದು ಬೇಕು; ಇದನ್ನೇ ಅಧಾರವೃದ್ಧಿಯೆಂದು ಎಣಿಸಿ ಅದರ ಕೆಳಗಿನ ಸ್ವಾಯಿಯ ವ್ಯುತ್ಥಮವನ್ನು ಹಿಡಿದುಬೇಕು. ಒಗೆಯೇ ಮುಂದುವರಿಸುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಅಧಾರವೃದ್ಧಿಯೇ ಸ್ವಾಭಾಂತರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಗ ಈ ಚಕ್ರವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮ ವಿಸ್ತಾರದ ಅಧೋಮುಖ ಚಲನೆಯೇ ಆಗುತ್ತದೆ; ಅದುವರಿಂದ ಈ ಎರಡರಲ್ಲಿ ಪಂಚಮವಿಸ್ತಾರದ ಉದ್ದಕ್ಕೂಗತಿಯ ಚಾಕ್ರಿಕ ಚಲನೆಯೊಂದನ್ನೇ ಪರಿಗಣಿಸಿದರೆ ಸಾಕು.

ಈಗ ಪಂಚಮದ ಚಾಕ್ರಿಕ ಉದ್ದಕ್ಕೂಗತಿಯನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಕೆಲವು ಸಂತಕಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಪರಿಕ್ಷಿಸಬೇಕು; ಇದರಿಂದ ಒಂದು ಆಕರ್ಷಕವಾದ ಅನುಮಿತಿಯು ಮೊದಲುತ್ತದೆ; ಇದೇ ಈ ವಿಧಾನವು ಹುಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳಲು ಮುಖ್ಯಕಾರಣ. ಅಧಾರ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಪಂಚಮ; ಪಂಚಮದ ಪಂಚಮವು ಪಂಚಶ್ರುತಿಪಥ (ಅದರ ಈಗಿನ ವ್ಯಾಪಾರೀಕರಣವನ್ನು ಕೊಡುವುದಾದರೆ, ಚತುಃಶ್ರುತಿ ಒಪಥ); ಅದಕ್ಕೆ ಪಂಚಮವು ಪಂಚ(ಚತುಃ-)ಶ್ರುತಿ ಧೈವತ. ಇದಕ್ಕೆ ಪಂಚಮವು ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಅದಕ್ಕೆ ಪಂಚಮವು ಕಾಕರೀ ನಿಷಾದ; ಕಾಕರೀ ನಿಷಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಮಧ್ಯಮ; ಒಗೆಗೆ ಐದು ಬಾರಿ ಪಂಚಮವನ್ನು ನಡೆಸಿದರೆ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳೂ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ; ಇದೇ ಇಂದಿನ ಮೇಚಕಲ್ಯಾಣಿಯೆಂಬ ಮೇಳಕರ್ತರಾಗ. ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಪಂಚಮಧಾರವೆಂಬ ಶ್ರಮವಾಗಿ ಶುದ್ಧರಪಥ, ಶುದ್ಧರೈವತ, ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ, ಶೈತಿಕನಿಷಾದ, ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ, ಪದ್ಮ ಮತ್ತು ಪಂಚಮಗಳು ದೊರಕು ಚಕ್ರವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಗೆಗೆ ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಸ್ವಾರ್ಥಗಳೂ ಈ ಶ್ರಮದಿಂದ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಚಕ್ರಪೂರ್ಣಗೊಂಡು ಮುಂದೆ ಪಂಚಮಗಳ ವಿಸ್ತಾರವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಒಗೆಗೆ, ಪದ್ಮ ಸ್ವಾಭಾವದ ಸ್ವಾಭಾವೀಯ ಕೈತಿಯಿಂದ ಪಂಚಮವನ್ನು ಎಣಿಸುತ್ತಾ, ಪದ್ಮಬಂಧಿತವಾದ ಸ್ವಾಯಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಾ ಬಂದರೆ ಪ್ರಥಮಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಸ್ವರದ ಸ್ವರವನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಈ ವಿಧಾನವು ಅನುಸರಿಸುವ ಕ್ರಮ :

1. $4 + 13 \times 1 = 17$ ಪಂಚಮ
2. $4 + 13 \times 2 = 30$ ಪಂಚಶ್ರುತಿಪಥ
3. $4 + 13 \times 3 = 43$ ಪಂಚಶ್ರುತಿದೈವತ
4. $4 + 13 \times 4 = 56$ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ
5. $4 + 13 \times 5 = 69$ ಕಾಕರೀ ನಿಷಾದ
6. $4 + 13 \times 6 = 82$ ಪ್ರತಿಮಧ್ಯಮ
7. $4 + 13 \times 7 = 95$ ಶುದ್ಧರಪಥ
8. $4 + 13 \times 8 = 108$ ಶುದ್ಧರೈವತ
9. $4 + 13 \times 9 = 121$ ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ
10. $4 + 13 \times 10 = 134$ ಶೈತಿಕ ನಿಷಾದ
11. $4 + 13 \times 11 = 147$ ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ
12. $4 + 13 \times 12 = 160$ ಪದ್ಮ
13. $4 + 13 \times 13 = 173$ ಪಂಚಮ

ಪಠಕ (13) ಪಂಚಮದ ಚಾಕ್ರಿಕಗಳಿಗಿ

3. ಸಾಧಾರಣಶ್ರುತಿಪಥದಿಂದ ಪಂಚಮವನ್ನು ಎಣಿಸುವುದು

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಿಷಯ, ಶುದ್ಧವೈವರ್ದತೆಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳೆರಡೇ ವಾಸ್ತವೀಕೃತಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಮೊಂದುಮಂಚವೆತ್ತು. ಉಳಿದೆಷ್ಟವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ ಅಥವಾ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿವೆ. ಹೀಗೆ, ಪಂಚಶ್ರುತಿವಿಷಯ, ಪಂಚಶ್ರುತಿವೈವರ್ದತೆಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳು ಅಯಾ ವಾಸ್ತವೀಕೃತಸ್ಥಾನಗಳಿಗಿಂತ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿವೆ. ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಶಾಶವೀ ಏಕಾದಶಗಳು ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ. ಕಲ್ಪನಾರ್ಥಕವು ಹದಿನೈದನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮಕ್ಕೆ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿದೆ. ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ, ಕೈಶಿಕಿಏಕಾದಶ, ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ, ಪದ್ಮ ಮತ್ತು ಪಂಚಮಗಳು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಅಯಾ ವಾಸ್ತವೀಕೃತಸ್ಥಾನಗಳಿಗಿಂತ ಎರಡೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿವೆ. ಅದುವರಿಂದ ಪಂಚಮದ ಉರ್ಧ್ವಗತಿಯ ಚಕ್ರದಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಾದರೆದಲ್ಲಿ ನೀಚವಾಗಿಯೂ, ಮಧ್ಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿಯೂ, ಕಡೆಯ ಶ್ರುತಿಯಾದರೆದಲ್ಲಿ ಅತಿ ಉಚ್ಚವಾಗಿಯೂ ಸ್ವರಗಳು ಬೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ಎರಡು ಸ್ವಾಯಿಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ನೀಚತೆಯೂ, ವಿಳು ಸ್ವಾಯಿಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚತೆಯೂ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಲಭಿಸಿ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾವರ್ಣನಾಮವು ಅತ್ಯಂತ ತೀವ್ರವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಈ ವಿಧಾನ ವನ್ನು ಸಮಾಧಾನ ಒಪ್ಪಲಾಗದು. ಚಕ್ರಪೂರ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಅಧಾರಸ್ವರವು ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾ-ಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆಯೆಂಬ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇದನ್ನು ಮುಂದಿನ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಸ್ಮರಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ತಾತ್ಪರ್ಯದಲ್ಲಿ, ಹದಿನೂರು ಪಂಚಮಗಳ ಮತ್ತು ವಿಳು ಅಪ್ಪಮಧ್ಯರಗಳ (ಎಂದರೆ ವಿಳು ಸ್ವಾಯಿಗಳ) ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಚಕ್ರಪೂರ್ತಿಯಾದರೆ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮಿಗುತ್ತುದೆ; ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಪಂಚಮಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿಯೂ ಣಾಲ್ಪರಿಂದ ಎಂಟು ಪಂಚಮಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಶೂನ್ಯವಾಗಿಯೂ ಒಂಟತ್ತು, ಹತ್ತನೆಯ ಪಂಚಮಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ ಕಡೆಯ ಮೂರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾವರ್ಣನಾಮವು ನೀಚವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಮಧ್ಯಮದ ಚಾಕ್ರಿಕ ಉರ್ಧ್ವಗತಿಯಿಂದ ವ್ಯಾಪ್ತಿತಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಸ್ವರಾಪ್ತವೆಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯುವ ಸಾಹಸ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ (!) ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಉಂಟು. ಪದ್ಮಸ್ಥಾನವಾದ ಣಾಲ್ಪನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಮಧ್ಯಮ ಭಾವವನ್ನು ಪಡೆಯ, ಎಂದರೆ ಹದಿನೂರನೆಯ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯ, ಇದನ್ನು ಅಧಾರಸ್ವರವೆಂದು ತಿಳಿದು, ಇದರ ಮಧ್ಯಮವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದುವರಿಸಿ ಅಧಾರ ಸ್ವರವು ಪುನಃ ಮೊದಲಾಗಿ ಮಧ್ಯಮದ ಚಾಕ್ರಿಕ ಗತಿಯು ಪೂರ್ಣವಾಯಿತೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಒಂದ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಅಪಕೃತವಿಟ್ಟು ಸ್ವಾಯಿಗಳನ್ನು ಇಳಿಸಿ ಪ್ರಥಮಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಸ್ವರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆಯ ಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಮುಂದಿನ ಕೋಷ್ಟಕದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ.

ಶ್ರುತಿಸಂಖ್ಯೆ	ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನ	ಸ್ವರ
1. $4 + 9 \times 1$	$= 13$	ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ
2. $4 + 9 \times 2$	$= 22$	ಕೈಶಿಕಿಏಕಾದಶ
3. $4 + 9 \times 3$	$= 31$	ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ
4. $4 + 9 \times 4$	$= 40$	ಶುದ್ಧವೈವರ್ದತೆ
5. $4 + 9 \times 5$	$= 49$	ಶುದ್ಧವಿಷಯ
6. $4 + 9 \times 6$	$= 58$	ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ

3. ಣಾದಸ್ಥಾನಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪನೆಯಲ್ಲಿನವಶೇಷವೆಂಬುದರ ಪುನಃ

ಶ್ರವಣಂಜ್ಞೆ	ಶ್ರುತಿಶ್ರುತ	ಸ್ವರ
7. $4 + 9 \times 7 -$	66 =	1 ಕಾಕರೀ ನಿಷಾದ
8. $4 + 9 \times 8 -$	66 =	10 ಅಂತರಗಾಂಧಾರ
9. $4 + 9 \times 9 -$	66 =	19 ಪಂಚಶ್ರುತಿಧೈವತ
10. $4 + 9 \times 10 -$	88 =	6 ಪಂಚಶ್ರುತಿರಿಷಭ
11. $4 + 9 \times 11 -$	88 =	15 ಪಂಚಮ
12. $4 + 9 \times 12 -$	110 =	2 ಪದ್ಮ
13. $4 + 9 \times 13 -$	110 =	11 ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ
14. $4 + 9 \times 14 -$	110 =	20 ಶೈಶಿಕನಿಷಾದ
15. $4 + 9 \times 15 -$	132 =	7 ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ
16. $4 + 9 \times 16 -$	132 =	16 ಶುದ್ಧಧೈವತ
17. $4 + 9 \times 17 -$	154 =	3 ಪದ್ಮರಿಷಭ
18. $4 + 9 \times 18 -$	154 =	12 ಶ್ರವಣಮಧ್ಯಮ
19. $4 + 9 \times 19 -$	154 =	21 ಕಾಕರೀ ನಿಷಾದ
20. $4 + 9 \times 20 -$	176 =	8 ಅಂತರಗಾಂಧಾರ
21. $4 + 9 \times 21 -$	176 =	17 ಪಂಚಶ್ರುತಿಧೈವತ
22. $4 + 9 \times 22 -$	198 =	4 ಪಂಚಶ್ರುತಿರಿಷಭ

ಮಧ್ಯಮದ ಚಾಕ್ರಿಕ ಗತಿ

ಪಥಕ (14)

ಒದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಮ ಮಧ್ಯಮವನ್ನು ಉದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವಾನವು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಸ್ವಾನಕ್ಕಿಂತ ಅತ್ಯಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿಕೊಳ್ಳಿ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಅಸಾಂಪ್ರತವಾದ ವಿಧಾನ.

ಇನ್ನು ಈ ವಿಧಾನವನ್ನಿರುವ ಇತರ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸುವುದು. ಈ ಪಥದಲ್ಲಿ ದ್ವಾನಂತಕಿ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ಪದಿಯಲು ಎರಡು ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗಿದೆ: ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಪಂಚಮದ ವಿಷ್ಣುರ ದಲ್ಲಿ ಚಾಕ್ರಿಕ ಗತಿ; ಸ್ವಾನಾಂತರದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಸ್ವರಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ಪ್ರಥಮಸ್ವಾನಿಗೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು. ಒದರಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಕ್ಕೆ ಈ ಮತಪ್ರವರ್ತಕರಿಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಇಲ್ಲ; ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಪದಿಯುವ ಕ್ರಮವು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವು. ಅಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪದಿಯುವ ಪದ್ಧತಿಯಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವರಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವೂ ನೈಸರ್ಗಿಕವೂ ಆದ ಸ್ವಾನಗಳಿಗಿಂತ ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಕದಲಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಸ್ವರಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿಯ ಪಂಚಮ ಚಕ್ರದಿಂದ (quinary cycle) ಪದಿಯುತ್ತಾರೆ, ಈ ಸಂಗೀತದ ಸ್ವಭಾವ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅರಿಯದೆ ಕೇವಲ ಪ್ರಥಮಪಥದ ಅಕರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾದ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರು ಈ ಸ್ವರ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಮಾರ್ಗದಿಯನ್ನು ಉಪ್ಪಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದೇ ತತ್ವವನ್ನು ಇದ್ದೆಯೂ ಅನ್ವಯಿಸುವ ಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೇಗಾದರೂ ಒಂದು ಪ್ರಾಯೋಗ ಅಧಾರವನ್ನು ಪದಿಯುವುದರಿಂದ ಈ ಪಥಕ್ಕೆ ಮಾಧ್ಯಮತೆಯ ದೊರೆಯಲಾರದೆಂಬ ಭೀತಿಯಿಂದ

3. ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ವಾನಶ್ರುತಿಸ್ವರಚಾತುರಿಯುಳ್ಳವರೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರೊಬ್ಬರ ಪುಕರಣ

ಭರತಮುನಿಯು ಶ್ರುತಿನಿರರ್ಹನಂದರ್ಭಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 'ಮಾರ್ವಾಣಾಪಾಯತತ್ಪ್ರಾಪ್ತಾ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮಾರ್ವತತ್ಪ್ರಾಪ್ತೆ ಮಧ್ಯಮ ಭಾವದ ಚಾಕ್ರಿಕಗತಿಯನ್ನೂ ಅಯತತ್ಪ್ರಾಪ್ತೆ ಪಂಚಮಭಾವದ ಚಾಕ್ರಿಕಗತಿಯನ್ನೂ ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ! ಇದು ಬೇಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಅವಿಚಾರಮಾಡಿಕೆಯಿಂದಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವಿರುದ್ಧವೆಂದೂ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನ ವರಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ¹⁰ (ಪು. 211-212). ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಈ ಬಗೆಯ ಚಾಕ್ರಿಕ ಗತಿಯನ್ನು ಭರತನು ನೇರವಾಗಿಯೂ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲದೆಯೂ ಎತ್ತಿಯೂ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಮತಂಗ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಶಾಬ್ದಕೋಶಕರುಗಳಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಅಷ್ಟೇ. ಮೂರನೆಯದಾಗಿ, ಈ ಬಗೆಯ ಗತಿಯಿಂದ ದೊರೆಯುವುದು ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಸ್ವರವಷ್ಟೆ; ಪಂಚಮಭಾವದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವುದರಿಂದ ವಿಶೇಷವಾದ ಪುಷ್ಟಿಯನ್ನೂ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನೂ ಈ ಸ್ಥಾನಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರಗಳೇ ಇದ್ದ ಹಾಗಾಯಿತು. ಇದು ಅಸಮಂಜಸವಾದುದು. ಎಕೆಂದರೆ ವಿಧಾನಸುವು ಹೇಳಿದ ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಾನವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಬೋಗುತ್ತದೆ; ನೆರೆಬೋರೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಉಚ್ಚತವಾದರೆ ಸ್ಥಾನವಾಂಕತ್ಯ, ಸ್ವರವಾಂಕತ್ಯಗಳು ಉಂಟಾಗುವುದರಿಂದ ಇದು ಕೂಡದೆಂದು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಹೇಳಿದ ಮಾತು ನಿರರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಉಚ್ಚತಮ ಸ್ಥಾಯಿಗಳಲ್ಲಿ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾವೇಗವೆಂದಾದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಸಂಕೀರ್ಣವೂ ಕ್ಷೇಪ್ಯವೂ ಆದ ಭಾವಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡರಲ್ಲಿ ಎಣಿಸದೆಕೇಳಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸ್ಥಾಯಿವಿಸ್ತಾರ

ಕಡೆಯದಾಗಿ, ಈ ವಿಧಾನವು ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಲು ಹದಿನೂರು ಪಂಚಮಗಳ ಮತ್ತೆ ಏಳು ಸ್ಥಾಯಿಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಅವಶ್ಯಕವಿಟ್ಟಿದೆ. ಇಷ್ಟಾದರೂ ಇದರಿಂದ ದೊರೆತುದು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಹನ್ನೆರಡು ಮಾತ್ರ. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡನ್ನೂ ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಹದಿನೂರು ಸ್ಥಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ! ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತ್ರಿಸ್ಥಾಯಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ವಿಸ್ತಾರಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾ ಬರಲಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನಿಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬೇಕು. ಮೂರು ಸ್ಥಾಯಿಗಳನ್ನು ಮೀರಿದ ನಾದವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಒಬ್ಬನೇ ಒಬ್ಬ ಉತ್ಸಾಹಿಗಳೂ ಪಕ್ಷ, ಧ್ವನಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ, ಹೇಳುವಿರುವಾಗ ಹದಿನೂರು ಸ್ಥಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯ ಈ ಸಮುದ್ರವನ್ನು ಈ ಅಧುನಿಕ ಅಂಜಲೀಯರು ಹೀಗೆ ವಾರುನ ವಾಹದಮೂರುತ್ತಾರೋ ತಿಳಿಯದು. ಹದಿನೂರು ಸ್ಥಾಯಿಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದರೆ, ಅತ್ಯಂತ ಮಂದ್ರವಾದ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾದ ಏಯಾನ್ತೋವಿನ ದೊಡಲಭಿಯ ತಂತಿಯ ಸೀಕೆಂಡಿಗೆ 34.7 ಕೆಂಪನವನ್ನು ಟ್ರುಕೋಂಡರೆ ಹದಿನೂರನೆಯ ಸ್ಥಾಯಿಯ ಅಂತ್ಯಸ್ಥಾನವು ಸೀಕೆಂಡಿಗೆ 2,84,256.4 ಕೆಂಪನಗಳಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ! ಪ್ರಾಕೃತಿಕವು ನೀಚತುತಿಯಾದ 92 ಅಂಗುಲದ ರಾಗನ್ ಕೊಳವೆಯು ಸೀಕೆಂಡಿಗೆ ಉಂಟುಮಾಡುವ 16.4 ಕೆಂಪನಗಳನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಹದಿನೂರನೆಯ ಅಪ್ಪನುಕ್ಕರವು ಸೀಕೆಂಡಿಗೆ 2,63,577.6 ಕೆಂಪನಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ! ಈ ಮಿತಿಯನ್ನು ಮಾನವನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮುಟ್ಟಲಾರದೆಂಬುದೂ, ಸುಮಾರು ಸೀಕೆಂಡಿಗೆ 120 ಕ್ಕಿಂತ ನೀಚವಾದ ಕೆಂಪನಗಳಿಂದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದೂ, ಪ್ರಯೋಗಿಸ್ಪದಾಗಿದೆ.

ಗಾಯನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವ ಅತ್ಯಂತ ನೀಚಸ್ವರವೆಂದು (ಅರೆಕ್ಸಾಂಡರ್ ವ್ಹಡ್ ಹೇಳುವ) ಸೀಕೆಂಡಿಗೆ 66 ಕೆಂಪನಗಳನ್ನೇ (ಪು. 187) ಅಧಾರಸ್ವರವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಹದಿನೂರನೆಯ ಅಪ್ಪನುಕ್ಕರವು ಸೀಕೆಂಡಿಗೆ 5,72,502 ಕೆಂಪನಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ! ಪುರುಷಕಂಠದಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವಾಗುವ ಅತ್ಯಂತ ನೀಚಧ್ವನಿಯಾದ (ಬೇಸ್) ಸೀಕೆಂಡಿಗೆ 82.4 ಕೆಂಪನಗಳನ್ನು ಆಧಾರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಹದಿನೂರನೆಯ ಅಪ್ಪನುಕ್ಕರದ ಕೆಂಪನವು ಸೀಕೆಂಡಿಗೆ 13,50,345.6 ರಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅರೆಕ್ಸಾಂಡರ್ ವ್ಹಡ್ ಹೇಳುವಂತೆ (ಪು. 185) ಪುರುಷ

3. ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಕುಲದೈವತಸಿಂಹಚ್ಯುಮೋಗರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಪಾರೀದ ಸರಾಸರಿ ಅಧಾರಸ್ವರವನ್ನು ಸೇಕಂಡಿಗೆ 145 ಕಂಪನಗಳೇವೆಂದು, ಪ್ರೀ ಪಾರೀದ ಸರಾಸರಿ ಅಧಾರಸ್ವರವೇ ಕಂಪನವು ಸೇಕಂಡಿಗೆ 230 ಕಂಪನಗಳೇವೆಂದು ಹೆಚ್ಚುಕೊಂಡರೆ ಇವುಗಳ ಪದಮೂರನೆಯ ಅಷ್ಟಮಸ್ವರಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸೇಕಂಡಿಗೆ 11, 87, 480 ಮತ್ತು 18, 84, 160 ಕಂಪನಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಶ್ರಾವ್ಯತೆಯ ಅಂತ್ಯ ಮಿತಿಯು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸೇಕಂಡಿಗೆ ಕೇವಲ 10,000 ಕಂಪನಗಳೇವೆಂದು, ಸಂಗೀತ ಪಾಪರವಾಹುತೆ ಕೇವಲ 16,000 ಕಂಪನಗಳೇವೆಂದು ಪದಕ (1) ರಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ತೋರಿಸಿದೆ (ಪು.186). ಇಲ್ಲಿ ಪದಮೂರನೆಯ ಅಷ್ಟಮಸ್ವರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಕಂಪನಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಶಬ್ದವನ್ನು ಮೂರದ್ದು; ಏಕೆ, ಬೇಕಿರುವ ಕಂಪನಗಳನ್ನೇ ಮೂರದ್ದು! ರೇಡಿಯೋ ಅಲೆಗಳನ್ನು ಮೂರದ ಈ ಕಂಪನಗಳನ್ನು ಯಾವ ಯಂತ್ರವೂ ಗ್ರಹಿಸಿ ಅಳಿಯಲಾರದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಏಕೆ, ರೇಡಿಯೋ ಒಂದನ್ನು ಬಳಸಿ ಏಳು ಸ್ವಾಯಂಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಾನವ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಯಾವ ವಾದ್ಯವೂ ಪದಿಯಲಾರದೆಂದುಕೇರಿ ಪದಮೂರು ಸ್ವಾಯಂಗಳ ವಿಸ್ತಾರವು ಇನ್ನು ದೂರದೇ ಅಳಿಯತು. ಕೇವಲ ಏಳು ಸ್ವಾಯಂಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲೇ ವಾದ್ಯಕ್ಕೆ ಭಗ್ನತಾಪರಿಣಾಮವು ಅತಿ ತೀವ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ಪದಮೂರು ಸ್ವಾಯಂಗಳ ವಿಸ್ತಾರದಷ್ಟೆ ಬೇಕು ವುದು ಎನ್ನಿಸಿ! ಈ ಮತದ ಪ್ರವರ್ತಕರು ಸರಳವಾಗುವ ಈ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ಲಕ್ಷದಂತೆ ತಮ್ಮ ವಾದನೆಯನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿ ಅಕ್ಷಯಕರವೇ ಸರಿ.

ಇದಕ್ಕಿಂತ ವಿಸ್ತಾರಕರವಾದ ಒಂದು ಮಂತ್ರಿಯೂ ಇವರಲ್ಲೊಬ್ಬ. ಏಳು ಅಥವಾ ಪದಮೂರು ಸ್ವಾಯಂಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೇ (ಏಕೆ ಇವರು ಎಂದೂ ಆಳಿಯದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಬದುಕು ಪಂಚಮಭಾವವನ್ನು ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ವಾಯಂಯವರಿಗೆ ಏರಿಸಿಕೊಂಡು, ಅವರ ಸ್ಥಾನವನ್ನೇ ಪ್ರಭವಸ್ವಾಯಿಗೆ ಅವರು ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಪರಿವರ್ತಕ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಪುನಃ ಪಂಚಮ ಭಾವವನ್ನು ದ್ವಿತೀಯ ಸ್ವಾಯಂಯಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುವರು; ಅದನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರಭವ ಸ್ವಾಯಂಗೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುವರು—ಇದು ಇವರ ಕ್ರಮ. ಏನು ಅಭಾವಿಕ ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವರು ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಪರಾವರ್ತನಾದರೂ ಇದೇ ಬಗೆಯದೇನು ಅವರ ವಾದ. ಇವರಲ್ಲಿ ಏನೂ ಹುರುಳು ನೋಡುವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅಭಾವಿಕ ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಾರಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಪಂಚಮ ಈ ಸ್ವಯಂಭೂ ಸ್ವರಗಳ ಅಧಾರದಿಂದ ವ್ಯಾಧರ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇವಕ್ಕೆ ತಂತಿಯು ವಿವಿಧ ಮಟ್ಟಗಳಲ್ಲಿ ತನಗೆ ತಾನೇ ಉಂಟುಮಾಡುವ ವಿವಿಧ ಅವಕಾಶಸ್ಥಾನಗಳ (upper partials) ಸಹಾಯವನ್ನೂ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೂ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಪಂಚಮಗಳ ಚಾಕ್ರಿಕ ಚಲನೆಗೂ ಯಾವ ಸಂಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸ್ಥಾನ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸ್ವಾಯಂಯ, ದೀಕ್ಷೆಂದರೆ ಎರಡು ಸ್ವಾಯಂಗಳ ವಿಸ್ತಾರವು ಸಾಕು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾದೀತ್ಯ ಭಗ್ನತಾಪರಿಣಾಮವು ವಿಶೇಷವಾಗಿರಬೇಕು ಮೇಲೆ ಈಗಾಗಲೇ (ಪು. 196) ನೋಡಿಸಿದೆ. ಅದು ಅಲ್ಲದೆ ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಪದಿಯುವುದಾದರೂ ಪದ್ಮೇರದು ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನಷ್ಟೇ ಅಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳನ್ನಷ್ಟು.

ಒಪ್ಪದಿರಲು ಕಾರಣಗಳು

ಈ ವಿಧವನ್ನು ಪ್ರತಿಗೈ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಪ್ರತಿ, ಸ್ವರಂತರ, ಧ್ವನಿಸ್ಥಿಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಣುಕು ಉತ್ಪಾದಕವರ್ತಕ, ಕಾಲ, ಕಲಾ, ಪ್ರಮಾಣ ಮುಂತಾದ ಯಾವ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿನಿಧನವನ್ನೇನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಬಳಸಿದ ತತ್ತ್ವ, ತಂತ್ರ ಒಂದೂ ಈ ಪಕ್ಷದವರಿಗೆ ದೇಶ; ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಚತುಶ್ಚುತಿ, ತ್ರಿಶ್ಚುತಿ ಮತ್ತು ದ್ವಿಶ್ಚುತಿ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಪಡೆದಲು ಬೇಕೆಂದು ಮೇಲದ ವಿಶೇಷತ್ವವನ್ನೆಲ್ಲದೂ ನಿಷ್ಕಾರವು ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ; ವಿವಿಧ ಸ್ವರಾಂತರಗಳನ್ನು ಸ್ವಾಯಂಯ ಮತ್ತು ತ್ರಿಶ್ಚಾಯಿಯ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಲು ಅವರು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ತ್ರಿವಿಧವಾದ ಉದ್ವರ್ಗಸ್ವರಚಕ್ರವೂ ಇಲ್ಲಿ

3. ನಾಮಸ್ಥಾನ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಚಾತುಕುಲಕ್ಷಿತವರ್ತಕೋದ್ದೇಶದ ಪ್ರಕರಣ

ಮಾಯಾಬಾಹುಶ್ವೇತಿ. ಸಂಗೀತೋಪಯುಕ್ತವಾದ ಸಾದವ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಿಂದಲೂ ವಿಶೇಷದಿಂದ ಮೂರೇ ಸ್ವಾಯಂಜನೆಯನ್ನು ಈ ಮತವ್ಯವಹಾರಕರು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ತಮ್ಮದೇ ಆದ ಪತ್ಯ ಸ್ವಾಯಂಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಮಾನವಬುದ್ಧಿಗೆ ಗಮ್ಯವಲ್ಲದ ಈ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಯ ಕಾಮರೂಪ ಲೆಕ್ಕ 10 ದಾಟುತ್ತಾರೆ. ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾವೇಶವನ್ನು ಇವರಿಗೆ ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಇಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಮೂರ್ತಿಗೂ ಬೇಕಾದ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಾಚಕತ್ವವೂ, ಅಂತರಗತಮೃತಿವಿಭಾಗವೂ ಇಲ್ಲಿ ಬೇಕಿರುವಂಥವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಪೂರ್ವಪಂಡಿತರ ಅನುಭವ, ಸಂಗೀತಭಜನಗಳೂ, ವ್ಯವಹಾರಜ್ಞಾನಕ್ಕೂ, ಗಣಿತವಾಕ್ಯವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೂ, ಸಾದವವಿಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಯೋಗ ಭರಿತಾಂಶಗಳಿಗೂ, ಸಂಗೀತಸೌಂದರ್ಯವಿವರಣಾಶಾಸ್ತ್ರಮಾಧ್ಯಮಗಳಿಗೂ ಬೋಧಕನಿರುವ ಈ ವಿಧಾನವು ಪರಮಾ ಗ್ರಾಹ್ಯವಲ್ಲ.

ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ಪಂಚಮವ ಚಾಕ್ರಿಕಚಲನೆಯಿಂದ ಪಡೆಯಲು ಪಡೆಯಲು ಸ್ವಾನಗಳ ವಿಸ್ತಾರವು ಬೇರೆ ಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಮುಂದಿನ ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಅಧಾರವ್ಯವಹಾರ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸಾಲ್ಪರಿಯ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯುಕ್ತಿ ಸೆಟ್ಟಿಗೆ ಅದರಿಂದ ಪಡೆಯಲು ಪ್ರತಿಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಪಂಚಮವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ. ಇದರ ಪಂಚಮ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ಪ್ರಥಮ ಸ್ವಾಯಂಗೆ ಪಂಚಮವ ಮೂಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ವಿವಿಧ ಪಂಚಮಭಾವಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಸ್ವಾನಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಹುಟ್ಟುವ ಪಂಚಮಭಾವಗಳನ್ನು ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಈ ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ, 14 ಎಂದರೆ ಹದಿನಾಲ್ಕನೆಯ ಪಂಚಮ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವೇಳು. ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಮಧ್ಯಮಭಾವವ ಚಾಕ್ರಿಕಗತಿಯಿಂದ ಇವುಳ್ಳವರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಬಯಸುತ್ತ ಸ್ವಾಯಂಗಳ ಬೇಕಾಗುತ್ತ ವೆಂದು ತೋರಿಸಲು ಇದನ್ನು ಒಂದು ಪರ್ವವನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಪಂಚಮಭಾವದ ಪರ್ವಕ್ಕೆ ಬೇರೆಯದ ಏನುಮಂಗಳವೋ ಇಲ್ಲಿಯೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಶ್ರುತಿ ಸ್ವಾಯಂ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22
1				*																		
2								2									1				3	
3												4										
4			5													6						
5							7													8		
6										9												
7		10																				
8						12													13			
9										14												
10	15																					
11					17										16							
12									19									18				
13														21								20
14				22																		

ಪರ್ವ (15)

ಚಾಕ್ರಿಕ ಪಂಚಮಭಾವದಿಂದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ

3. ಸಾದವಸ್ವಾನಶ್ವೇತಪರ್ವಚಾಕ್ರಿಕಚಲನೆಯಿಂದಲೂ ಪಂಚಮವು ಪ್ರಕಟವಾಗಿದೆ

ಶ್ರವಣ ಸ್ವರ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21, 22
1				*									1								2
2									3								4				
3					5					8				6							
4	7														11				9		
5						10											16				
6		12									17									14	
7							15														19
8			17						20				18								
9																	21				
10				22																	

ಪಥಕ (16)

ಚಾಪ್ರಿಕ ಮಧ್ಯಮಭಾವದಿಂದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ

5. ಗಣಿತರಾಸ್ಟ್ರವಿಧಾನ

ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಗಣಿತರಾಸ್ಟ್ರ ವಿಧಾನಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಇವು ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅತ್ಯಂತ ಸಿದ್ಧಿ, ರಾಸ್ಟ್ರಮುಕ್ತಾಯವೆ, ಪಾಸೂರಿ ಫಮ್ಮ ಸಂಗೀತದ ಅಂತಸ್ತರದವುಗಳನ್ನು ಯಾವುದೂ ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಈವರೆಗೆ ಗಣಿತರಾಸ್ಟ್ರದ ಕಲ್ಪನೆಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಲ್ಲದೇ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಪದ್ಧತಿ ಸಾಧನವನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ.

ಮೊಸಾಂಕ್ವಿಯು ಕ್ರಿ. ಶ. 1677 ರಲ್ಲಿ ಲಂಛನ್‌ನ ರಾಯಲ್ ಸೊಸೈಟಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಇಂತಹ ಒಂದು ಭಾವನೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.³⁰ ಫೆಲಿಕ್ಸ್ ಎಂಜಿ ಫ್ರೆಂಚ್ ವಿದ್ವಾಂಸನು ಬರೆದ *Histoire Generale de la Musiquel* ಮತ್ತು ಜೋಸೆಫ್ ಮೋಹನ ರಾಜಕೂಟ *Hindu Music* ಎಂಬ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತವು ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರದಿಂದ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತದೆ ಎಂದೂ ಇವುಗಳು ಪದ್ಧತಿಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ 'ಚತುರ್ದಶ್ರುತಿ'ಯಿಂದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮಾಡುವವಾಂ' ಎಂದು ಮುಂತಾದ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಬರೆದಿರುವುದೂ ಮಾತ್ರ ಇವನು ಬಲ್ಲನು. ಈ ಸಂಗೀತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಅವನಿಗೆ ಇನ್ನೇನೂ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಗಳು ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾನವಾಗಿ ಬಹುತಃ ಇಬ್ಬರೆಯು ಬೇರೆ ಪ್ರಾರಂಭಿಸಿದವನು ಅವು ಸಮಾನಗಳೆಂಬ ಪ್ರತಿಜ್ಞೆಯನ್ನೇ ಆಧರಿಸಿಕೊಂಡು ಬಳಸುತ್ತವೆ ಎಂಬ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳು, ಒಪ್ಪದಿಂದ ಗಾಂಧಾರಕ್ಕೆ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳು ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅವನು ತಪ್ಪು ತಿಳಿದಿರುವುದೂ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಪದ್ಧತಿಯೆಂದಾದ (equal temperament) ಸ್ವರವ್ಯಾಪನವೊಂದೇ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಯಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾದವುಗಳು ಬಹುಮಾಗಿ ಹೊಂದುತ್ತವೆ, ಅದುವರಿಂದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿ

³⁰ Bosanquet, R.H.M., On the Hindu Division of the Octave, with Some Additions to the Theory of Systems of the Higher Orders; Proceedings of the Royal Society of London, March 1, 1877 to December 20, 1877, Vol. XXV, p. 540 ff.

3. ನಾಡಸ್ವರಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಪಾತಿಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಯೊಂದೇ ಪ್ರಕರಣ

ಅತ್ಯಂತ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾದವು ಎಂಬುದು ಇವನ ಸಿದ್ಧಾಂತದ ಸಾರಾಂಶ! ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ತನಗೆ ಬೇಕಾದ ಸಾಧ್ಯತೆಗೆ ಸಂಗೀತರಾಜ್ಯ ಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಅರಿಸಿಕೊಂಡು ಇವನನ್ನು ಈ ಸಾಹಸಶಾಸ್ತ್ರ ಮೆಚ್ಚುತಕ್ಕದ್ದೇ ಅದರೂ ಅವನ ಅನುಮಿತಿಗಳನ್ನು ಸರ್ವಥಾ ಒಪ್ಪುವಂತಿಲ್ಲ. ಇವನು ಬಳಸುವುದಾದರೂ ಪಂಚಮದ ಉದ್ಭವಮುಖ ಚಾಕ್ರಿಕ ಚಲನೆಯ ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ. ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಬೊಸಾಂಜಿಯು ಹೀಗೆ ಸೂಚಿಸುವುದು ಹಾಕಿದುದು :

* Are the Srutis all equal in value? The native writers say nothing about this, but the European ones for the most part suggest that they are not. For instance, an English reviewer recently wrote, "A Sruti is a quarter-tone or a third of a tone according to its position in the scale." This appears to be a misapprehension arising from the modern idea that each interval of a tone in the scale is necessarily the same. But the language in which the different forms of the scale is (? are) described distinctly indicates that a note rises or falls when it gains or loses a sruti; consequently we may infer that the srutis are intended to be equal in a general sort of way, probably without any very great precision.⁵⁴

ವ್ಯಾಪ್ತವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಅವನಿಗೆ ಅತಿಶಯವಾದ ಅಭಿಮಾನ : ಏಕೆಂದರೆ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ ಪಂಚಮ ಪಂಚಮ ಭಾವಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವವು ಕುದ್ವವಾಗಿ ಮತ್ತೊಂದರೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಇವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಇವರಲ್ಲಿರುವ ಅತಿ ಕಡಿಮೆ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸ್ವರಗಳು. ಅನೇಕಸ್ವರಶ್ರೇಣಿಯ ಪದ್ಧತಿಯಿರುವ ವಾಚ್ಯಾತ್ಮ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಬಳಸಬೇಕಾದ ಮೂರು ಇವುಗಳನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪ ಕಡಲಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಯಂತೆ; ಅದಿಲ್ಲದ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಇದೇ (ಎಂದರೆ ಅವನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡ ವ್ಯಾಪ್ತವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿ ಪದ್ಧತಿಯೇ) ಅಪೂರ್ವ ಸ್ವವಾದುವು :

The system of 22 possesses, then, remarkable properties; it has both fifths and thirds considerably better than any other cyclical system having so low a number of notes. The only objection, as far as the concords go, to its practical employment for our own purposes lies in the fifths; these lie just beyond the limit of what is tolerable in the case of instruments with continuous tones. (The mean tone system is regarded as the extreme limit; this has fifths $\frac{1}{4}$ of a comma flat.) For purposes of the Hindus the system is already so perfect that improvement could hardly be expected.

It is thus wrong to suppose that the system of 22 would need much tempering to bring its concords into tune.⁵⁵

ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳ ಲೆಕ್ಕ

ಇವನ್ನು ಓದಿದರೆ ಬಹಳ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಪರದೇಶದ ವಿದ್ವಾಂಸನೊಬ್ಬನು ನಮ್ಮ ಶ್ರುತಿ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ದ್ವಿಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತವ್ಯವಹಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆ ತಿಳಿಸಿದನು ಇನ್ನು ಬೇಕೆ? ಎಂದೇ ನಮ್ಮ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕೂಡಲೇ ಇವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರು ; ಅದ್ದೇ ಅಲ್ಲ, ಅವನು ನಮ್ಮ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಕವಿ ಚಾಕ್ರಿಕಪದ್ಧತಿಯಿಂದೆಂದು ತಪ್ಪು ದೋಷ

⁵⁴ *Ibid.*, *extr.*, Tagore, S.M., Hindu Music, p. 322.

⁵⁵ *Ibid.*, *loc. cit.*, p. 323.

ದನ್ನೂ ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಅದನ್ನೇ ಉಳಿಸಿ ಬಿಡಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದರು ! ನಮ್ಮ ದೇಶದಲ್ಲಿ ಹಿಂದಿರುವುದನ್ನು, ಉತ್ಕೃಷ್ಟವಾದುದನ್ನು, ಮಂದವಾದುದನ್ನು ನಾವೂ ಮೆಚ್ಚಿ ಬೊಗಳಲೇಕಾಂತರಿ ಪರೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಕಾದುಬಿಟ್ಟ ಉಳುಮೆಗೊಳ್ಳುವ ದುರದೃಷ್ಟಿ ಎಂದಿಗೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಆ ಭಗವಂತನೇ ಇಲ್ಲ ! ತನ್ನ ಪಾದಕ್ಕೆ ಬೊಸಾಂತ್ಸೆಯು ಬಳಸುವ ಗಣಿತವಾಸ್ತವ ಪ್ರಮೇಯಗಳು ನಾವೆಷ್ಟನ್ನೂ ಪದ ಮೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಪ್ರದರ್ಶನಗೇ ಆಗಿವೆ. ಮನಮು, ಅಂತರಗಾಂಧಾರ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವಾಗ ಅವನು ಸ್ವರಾರ್ಧ (semitone) ಗಳ ಮೂಲಕ ಎಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳ ವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ಭಾಗವಾಂಧಾರದಿಂದಲೂ ಸಂಕಲನವನ್ನು ಗುಣಕಾರದಿಂದಲೂ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ ! ಅವನ ಲೆಕ್ಕದಂತೆ ಶುದ್ಧಮಂಚವು 7.01955 ಅಥವಾ ಸುಮಾರು $7\frac{1}{2}$ ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳು ; ಶುದ್ಧವಾದ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು 4 — 0.13686 ಅಥವಾ ಸುಮಾರು 4 — $\frac{1}{2}$ ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳು ! ಅದುವರಿಂದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು ಹತ್ತಿರದ ಸ್ವರಾರ್ಧಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಗೆ 12/22 ರಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣವಾಯಿತು ; ಅದುವರಿಂದ x ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣವು (12/22) x ಅಥವಾ (6/11) x ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅಂತರಗಾಂಧಾರಕ್ಕೆ (ಪದ್ಧತಿಯ) ಏಳು ಶ್ರುತಿಗಳಾದುದರಿಂದ (x=7) ಆದರೆ ಪ್ರಮಾಣವು $6/11 \times 7 = 3.8182$ ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳಷ್ಟು. ಮಂಚಮಾಕ್ಕೆ ಹದಿನೊಂದು ಶ್ರುತಿಗಳಾದುದರಿಂದ $6, 11 \times 13 = 7.0909$ ಅರ್ಧ ಸ್ವರಗಳಷ್ಟು ಪ್ರಮಾಣ. ಆದರೆ ಅಂತರಗಾಂಧಾರಕ್ಕೆ ಏಳರಾದ ಪ ಮಂಚವು 3.8631 ಅರ್ಧ ಸ್ವರಗಳಷ್ಟು ; ಅದುವರಿಂದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿ ಪದ್ಧತಿಯ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು ಆದರೆ ಶುದ್ಧಸ್ವರದಿಂದ 0.0449 ಅರ್ಧ ಸ್ವರದಷ್ಟು ಅಥವಾ ಒಂದು ಕಾಮಾದ (ಎಂದರೆ 81, 80 = 0.21506 ಎಂದು ಪ್ರಮಾಣದ *) ಮಂಚಮಾಂದವನ್ನು ಕಡಿಮೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಮಂಚಮಾಂದ ಏಳರಾದ ಪ ಮಂಚವು 7.0195 ಅರ್ಧಸ್ವರಗಳಷ್ಟು. ಅದುವರಿಂದ ಅದು ತನ್ನ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರವಕ್ಕಿಂತ 7.0909 — 7.0195 = 0.0714 ರಷ್ಟು, ಎಂದರೆ ಕಾಮಾದ ಸುಮಾರು ವ್ಯತಿಯಾಂಕದಷ್ಟು ಬೇರಾಗಿದೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರೆದು ಬೊಸಾಂತ್ಸೆಯು ಎರಡು, ಮೂರು, ನಾಲ್ಕು, ಆರು ಮತ್ತು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಹೀಗೆ ಒಂದು ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ :

System of 22^{nds}

No.	Interval	Difference of	Units	Interval	Exact Interval	ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳು
1	Fourth	Fifth and octave	2	4.9091	4.9805	ಶುದ್ಧ ಪದ್ಮನು
2	Major tone	Fourth and fifth	4	2.1818	2.0391	ಐಶ್ವರಶ್ರುತಿ
3	Minor tone	Third and major tone	3	1.6363	1.8240	ಪ್ರಶ್ರುತಿ
4	Major semitone	Third and fourth	2	1.0909	1.1174	ದ್ವಿಶ್ರುತಿ
5	Minor third	Fifth and third	6	3.2727	3.1564	ಭಾಗರಗಾಂಧಾರ
6	Minor semitone	Major third and minor third	1	0.5454	0.7067	ಏಕಶ್ರುತಿ

ಪದ್ಧತ (17) ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿ ಪದ್ಧತಿ ಮತ್ತು ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳು : ಬೊಸಾಂತ್ಸೆ

ಇಂ Ibid., loc. cit., p. 324. * ಬೊಸಾಂತ್ಸೆಯು ಈ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೀಗೆ ಪದ್ಧತದೊಳಗೆ ಕೊಂಡು. 1

3 ನಾದಸ್ವರಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಜಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿಣ್ಯದೊಡನೆ ಪ್ರಕಟ

ಇದರಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮಭಾವಕ್ಕೆ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ತಪ್ಪಿದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಲ್ಪ ದೋಷ. ಅದುವರಿಂದ ಒಗಸಾಂತ್ಯೆಯು ಇದಕ್ಕೆ ಕೊಡುವ 2 ಶ್ರುತಿ ಎಂಬುದನ್ನು 9 ಎಂದು ತಿದ್ದಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಸ್ವರಗಳು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತವಿಧದ ಛನ್ನವಾದವುಗಳೆಂದು ಅವನೇ ಗತ್ಯಂತರವಿಲ್ಲದೆ ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದಂತೆ; ಜಾತ್ಯಿಕ ಪಂಚಮದ ಗತಿಯಿಂದ ಅವನೇ ಪಡೆದು ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದವುಗಳೆಂದು ತಿಳಿದ ಸ್ವರಗಳೇ ಒಗಸಾಂತ್ಯವೇ, ನಿಸವಾದ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದ ಸ್ವರಗಳು ಛನ್ನವಾಗಿರುವಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯವಾಗಲೇ ಸಂದೇಹವಾಗಲೇ ಏನು!

But although the consonance error of fifth and third is small, it is far otherwise with the deviations of other intervals of the scale from the values to which Europeans are accustomed.³⁸⁷

ಗಣಿತಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಇನ್ನು, ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿ ಪದ್ಧತಿಗೆ ಅವನು ಒದಗಿಸುವ ಗಣಿತಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಪರಿಶ್ಲಿಸಬಹುದು; ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತದ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿ ಸಮಾನವಸ್ಥಾಪಿತ ತತ್ತ್ವವು (equal temperament) ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು. ಇವುಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ ಯಾವುದೇ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಯೊಂದರ ಸ್ವರಗಳ ಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ಎಂಬುದೇ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಬಿಡಿಸಿರುವ ಸಮಸ್ಯೆ. ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಕ್ಕೆ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಾರ್ಥಗಳಂತೆ ಏಳು ಸ್ವಾನಗಳಿಗೆ ಒಟ್ಟು 84 ಸ್ವರಾರ್ಥಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಶುದ್ಧಪಂಚಮ ಭಾವವು $7\frac{1}{2}$ ಸ್ವರಾರ್ಥಗಳನ್ನಿರುವುದರಿಂದ ಅಂತಹ ಹನ್ನೆರಡು ಪಂಚಮಗಳ ವಿಸ್ತಾರವು $12 \times 7\frac{1}{2} = 84\frac{1}{2}$ ರಷ್ಟಾಗುತ್ತದೆ. ಒಗೆ ಏಳು ಅಪ್ಪಮಸ್ವರಗಳ ಮತ್ತು ಹನ್ನೆರಡು ಪಂಚಮಗಳ ವಿಸ್ತಾರಗಳು ಸಮನಾಗಿದ್ದು; ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವು ಸಮಾನವಸ್ಥಾಪಿತತತ್ತ್ವ. ಇಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು $\frac{1}{2}$ ಸ್ವರಾರ್ಥವಷ್ಟು. ಯಾವುದೇ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ (ಆದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದ) ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಒಗೆಗೆ, ಅಪ್ಪಮಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣವು 2 : 1 ಎಂದೂ ಪಂಚಮದ ಪ್ರಮಾಣವು 3 : 2 ಎಂದೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಏಳು ಅಪ್ಪಮಸ್ವರಗಳಿಗೆ $2^7 = 128$ ಎಂದೂ ಹನ್ನೆರಡು ಪಂಚಮಗಳ ವಿಸ್ತಾರವು $(3/2)^{12} = 129.5046$ ಎಂದೂ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು $129.5046/128$ ಎಂದು ಇಳಿದರೆ 1.0117 : 1 ಎಂದೂ, $129.5046 - 128$ ಎಂದು ಇಳಿದರೆ 1.5046, ಎಂದರೆ ಶೇಕಡಾ 1.176 ರಷ್ಟು ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅಂತರವನ್ನು ಎಷ್ಟು ಸಮನಾಲುಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರದ ಮೂಲಪ್ರವೃತ್ತವಾದ ಕನಿಷ್ಠಾಂತರ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಆಯಾ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಯು ಅಪ್ಪನೆಯ ಮೇಲೆ ಸೇರಿವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯನ್ನು ಮೊಸಾಂತ್ಯೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಒಗೆ ಈ ಅಂತರವು ಮೂರು ಪಾಲುಗಳಾದರೆ ಅದು ಮೂರನೆಯ ಮೇಳದ ಪದ್ಧತಿ; 'r' ಸಮನಾಲುಗಳಾದರೆ 'r' ಮೇಳವು, ಇತ್ಯಾದಿ. ಒಗೆ ಈಂಥಾದ ವಿವಿಧ ಮೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಟ್ಟು ಅಂತರಗಳು ಹನ್ನೆರಡರಷ್ಟು ದೊಡ್ಡದ್ದಾಗಿರುತ್ತವೆ; ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಯು ಇದರಲ್ಲಿ ಎರಡನೆಯ ಮೇಳಕ್ಕೆ ಸೇರಿರುವುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಪಂಚಮಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಷ್ಟು ಏಳು ಅಪ್ಪಮಸ್ವರಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಷ್ಟು ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಷ್ಟು ಅಂತರವಿದೆ (ಪರ್ವ 13, ಪು. 414). ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರು ಮೇಳಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವಾದ ಈ 'ಶ್ರುತಿ'ಗಳನ್ನು ಮೊಸಾಂತ್ಯೆ ಒಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.³⁸⁸

ಪ್ರಥಮಮೇಳ : 17, 29, 41, 53

ದ್ವಿತೀಯಮೇಳ : 22, 34, 46,118

ತೃತೀಯಮೇಳ : 15, 27, 39, —

³⁸⁷ Ibid., loc. cit. p. 326.

3. ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಗಳು ಅಭ್ಯವೇತರಸಂಗೀತದೊಳಗಿನ ಪ್ರಕರಣ

ಪಂಚಮಭಾವದ ಚಾಕ್ರಿಕ ಚಲನೆಯಿಂದ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಯು ದ್ವಿತೀಯ ವರ್ಗದ್ದೆಂದು ಅವನು ಈ ಪಠ್ಯದಿಂದ ತೋರಿಸುತ್ತಾನೆ :²⁸⁸ ಈ ಪಠ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಸಮಾಕರಣಗಳನ್ನು ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾದ ಪಂಚಮಭಾವಗಳಿಂದ ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ :

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
2											11	2
									7	20		
							3	16				
1						12						1
				8		21						
			17									
		4										
	13											
0												0

- 1 = ಪಠ್ಯ
2 = ಪಂಚಮ
3 = ಪಂಚಶ್ರುತಿ ರಿಷಭ
4 = ಪಂಚಶ್ರುತಿ ಧೈವತ
5 = ಅಂತರಗಾಂಧಾರ
6 = ಕಾಕರಿ ನಿಷಾದ
7 = ಶ್ರುತಿಮಧ್ಯಮ
8 = ಶುದ್ಧ ರಿಷಭ
9 = ಶುದ್ಧ ಧೈವತ
10 = ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ
11 = ಶೈಶಿಕ ನಿಷಾದ
12 = ಶುದ್ಧ ಮಧ್ಯಮ
13 = ಅಪ್ಪಮಸ್ವರ (ಪ್ರಥಮಾವರ್ತ)

ಪಠ್ಯ (18)

ಪಂಚಮಭಾವದ ಚಾಕ್ರಿಕ ಚಲನೆ : ಬೊಸಾಂಶೈ

ಎಳು ಅಪ್ಪಮ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಪನ್ನೇರನು ಪಂಚಮಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಅಂತರವನ್ನು 'r' ಶ್ರುತಿಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದರೆ 'r' ವರ್ಗದ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಯು ಉಂಟಾಗುವುದು; ಈಗ ಇಂತಹ 'r' ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪಂಚಮ ಚಕ್ರಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೊಂದು ಚಕ್ರದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರವೂ ಹಿಂದಿನವರ ಅಯಾ ಸ್ವರಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು 'ಶ್ರುತಿ' ಯಷ್ಟು ಅಂತರದಲ್ಲಿರುವಂತೆ ಒಂದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಒಂದರಂತೆ ಜೋಡಿಸಬೇಕು; ಇವರಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಉಚ್ಚಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿನ ಮೊದಲನೆಯ ಸ್ವರದ ಕೆಳಗೆ ಎಷ್ಟನೆಯ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು ಮೊದಲನೆಯದ್ದೋ, ಅಷ್ಟನೆಯ ಜಾತಿ (class) ಯದೊಂದು ಅಯಾ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಈ ಶಿಕ್ಷದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿಪದ್ಧತಿಯು ದ್ವಿತೀಯ ವರ್ಗದ ಪ್ರಥಮಜಾತಿಗೆ ಸೇರುತ್ತದೆ; x ಶ್ರೇಣಿಗಳನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು ಮೊದಲನೆಯ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಯು ಅಯಾ ವರ್ಗದಲ್ಲಿ x ನೆಯ ಜಾತಿಗೆ ಸೇರಿವೆಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬೊಸಾಂಶೈ ಮೂಲತಃ ಬೇರೆದ್ದು ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ವರಶ್ರೇಣಿಯ (polyphonic) ಹತ್ತೊಳ್ಳೆ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಕೂಲಿಸುವಂತಹ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಪಂಚಮಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಪಂಚಮದ ಚಾಕ್ರಿಕ ಗತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಗಾಂಧಾರಕ್ಕೆ ಐದನೆಯ ಪಂಚಮವೂ ಅಧೀನಗತಿಯ ಪಂಚಮ ಭಾವದಲ್ಲಿ ನಡೆವಾಗ ಒಂಬತ್ತನೆಯದೂ ಬೌದ್ಧವೆ. ಇದು ಬಾನ್ವಿಕ್ವೀಸ್ ಶುದ್ಧಸ್ವಾವಧ್ಯಯೋ ಇದ್ದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಯಾವ ತೊಂದರೂ ಇರುವುದು; ಎಂದರೆ ಆಧಾರಸ್ವರದಿಂದ ಏಳು ಪಂಚಮಗಳನ್ನು ಏರಿ ನಡೆದರೆ ಇಂತಹ

²⁸⁸ Ibid., loc. cit., p. 327.

3, ಸಾಧಾರಣಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಜಾತಿಗಳು ದೈವತಾರ್ವಂಜೋರದ ಪ್ರಕರಣ

ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು ದೊರೆತರೆ ಆಯಾ ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿಯು ಅತ್ಯಂತ ಸರಳವಾಗಬೇಕೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ವ್ಯಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪಂಚಮಗಳನ್ನು ಏನೋದರೆ ದೊರೆಯುವ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು ಈ ರೀತಿ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಸ್ವಾನಂದವಿರುತ್ತದೆ; ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅಧಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ (ಪಥ 18). ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಅಂತರಗಾಂಧಾರಗಳ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ತಿಳಿಯಲು ಬೋಸಾಂಪ್ರಿಯರು ಗಣಿತಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. 'r' ವರ್ಗದ ಒಂದು ಪಾತಿಯಲ್ಲಿ 'n' 'ಶ್ರುತಿ'ಗಳಿವೆಯೆಂದು ಹೆಚ್ಚು ಕೊಂಡರೆ, 'r' ಪ್ರಮಾಣದವು ಅಂತರವು 'n' ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಒಂದು ಪಂಚಮದ ವಿಸ್ತಾರಕ್ಕೆ ಈ ಅಂತರವು r/n ಎಂಬವು ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು ನಾಲ್ಕು ಪಂಚಮಗಳ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಗತಿಯಿಂದ ಲಭಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು ತನ್ನ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಸ್ವಾನಂದ $4r/n$ ಹತ್ತು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

'r' ವರ್ಗದ 'x' ಪಾತಿಯ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಾದ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು 'x' ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನೀಡ ವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ನೋಡಿದೆ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ದ್ವಿತೀಯ ವರ್ಗದ ($r=2$) ಪ್ರಥಮಪಾತಿಗೆ ($x=1$) ಸೇರಿದ ವ್ಯಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾಗಿ (ಪದ್ಧತಿಯ) ಏಳನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿರಬೇಕಾಗುವುದು ಎಂಬನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲರುತ್ತದೆ; ಅದುದರಿಂದ ಅಂತರಗಾಂಧಾರದ ಒಟ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸವು $4r/n - x.12/n = -4(3x-r)/n$ ಎಂಬಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶುದ್ಧವಾದ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು -0.13686 ಅಥವಾ $-1/7.3$ ರಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿರುತ್ತದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸ್ವರಿಸಿದೆ

$$4/(3x-r)/n = -1/7.3$$

$$\therefore -(3x-r)/n = -1/29.2 \text{ ಅಥವಾ } 3x-r = n/29.2$$

ವ್ಯಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ $r=2$, $x=1$ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಂಡರೆ $-4(3x-r)/n$ ಎಂಬಲ್ಲಿ $-4(3-2)/n = -4/n$ ಎಂದಷ್ಟೇ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ; $n=22$ ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಮಾಣವು $-4/22$ ಎಂಬಾಗುತ್ತದೆ. $n=34$, $r=2$, $x=1$ ಆದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ ಪಂಚಮಗಳು ವ್ಯಾಪ್ತ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಅತ್ಯುತ್ತಮವಾದವುಗಳು. ಇತರ ಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಂಖ್ಯೆಯ 'ಶ್ರುತಿ'ಗಳು ಹೀಗೆಯೇ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ; ಹೀಗೆ ತೃತೀಯ ವರ್ಗದ ದ್ವಿತೀಯ ಪಾತಿಯಲ್ಲಿ 87 'ಶ್ರುತಿ'ಗಳೂ, ಚತುರ್ಥವರ್ಗದ ದ್ವಿತೀಯ ಪಾತಿಯಲ್ಲಿ 96 'ಶ್ರುತಿ'ಗಳೂ ಲಭಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೋ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಬೋಸಾಂಪ್ರಿಯರೇ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ದೋಷಗಳು

ಆದರೆ ಈ ವಿಧಾನವು ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಅನುಪಮವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ

1) ನಾಡಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಂಕಲನವನ್ನು ಗುಣಾಕಾರದಿಂದಲೂ, ವ್ಯವಕಲನವನ್ನು ಭಾಗಾಕಾರದಿಂದಲೂ ಮಾಡದೆ ಕೇವಲ ಸಂಕಲನ ವ್ಯವಕಲನಗಳಿಂದಲೇ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

2) ಜಾಕ್ರೆತ ಪಂಚಮಗತಿಯನ್ನು ಈ ವಿಧಾನವು ಅಪಲಂಬಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಮಾದಲು ನಮ್ಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿ(ನಾ-ಚಾಪ್ತ)ರ ಮತದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲದಾಗಲೀ ಸ್ವಲ್ಪವೂ ಎನೆಯಿಲ್ಲ.

3) ಪಾಪ್ತಾತ್ಮಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಸ್ವರಪಲ್ಲಟಿತ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಂಭವಾಗಿ, ಅಥವಾ ಅದರ ಅನಿವಾರ್ಯ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸುವ ತೊಂದರೆಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ಈ ವಿಧಾನವು ಶುಚ್ಛೀಕರಣದಿಂದಲೇ ದೊರೆತು ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯದ ಯಾವ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡಿಲ್ಲ.

3. ನಾಡಸ್ವರ ಶ್ರುತಿಪ್ರರಪಾತಿಕುಲಕ್ಕೆ ಪಂಚೋತ್ತರದ ಪ್ರಕರಣ

4) ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರವಗಳನ್ನು ಪಡೆಯದೆ ಕೇವಲ ಪನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರವಗಳ ಪ್ರಾಪ್ತಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇವರ ಪ್ರಯೋಜನವು ಸೀಮಿತವಾಗಿದೆ.

5) ಅವಿವಿಧ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರತಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ತೊಡಗುತ್ತದೆ.

6) ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನರು ಶ್ರುತಿಗೆ ಹೇಳಿದ ಭಸ್ಮಂತರಾಶ್ರುತಿ, ಸೈರಂತತ್ವ, ಕಲಾ, ಕಾಲ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ, ಅರ್ಧಸ್ವರ, ವಿಕಿಷ್ಟ ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರದಾನ ಮುಂತಾದ ಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ, ವಾದೀಶ್ವಭವ್ಯತಾ ಪರಿಣಾಮ ಮೊದಲಾದ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

7) ಇದು ಹೇಳುವ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವನ್ನು ಅಧರಿಸಿದ ಗ್ರಹಭೇದದಿಂದ ಸ್ವರಾಭ್ಯಾಸದ ಸ್ವರಶಾಸ್ತ್ರವಗಳನ್ನೂ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯುವುದು ತರ್ಕ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಳಿಲ್ಲದ್ದಾಗಿ ಹೊರತಾಗಿದೆ.

VII. ಶ್ರುತಿವಿಷಯಕವಾದ ತತ್ತ್ವ ಕಲ್ಪನೆಗಳು

ಆಧುನಿಕ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಬಗೆಗೆ ಚರ್ಚೆ ನಡೆಸುವ ಆರಂಭ, ಪ್ರಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಳು ವಿಶ್ವವಿಜ್ಞಾನಿ ಬೇಯಿಟ್ಟಿವೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಭ್ಯಾಸವೆಲ್ಲಾ ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುವುದರ ಕ್ಷಾಗಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದೆಯೇ ಹೊರತು ಅವುಗಳ ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಅವು ಚಕಾರವನ್ನೂ ಎತ್ತುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಒಂದೇ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಳೆದ ಅಧ್ಯಾಪಕಮಾನವರಲ್ಲಿ ಬೃಹತ್ತಾದ ಸಾಹಿತ್ಯರಚನೆ ಯಾಗಿದೆ. ಕಳೆದ ಶತಮಾನದ ಅಂತ್ಯಭಾಗದಿಂದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರು ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ವಿವಿಚಾರಿ ನಡೆಸಲು ತೊಡಗಿದ್ದು ಭಾರತೀಯ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನೂ ಕೊಟ್ಟಿದೆಯೆಂದು ತಿಳಿದರೂ ಕಷ್ಟ. ಸುಮಾರು 80 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ನೂರು ವಿದ್ವಾಂಸರಾದರೂ ಈ ವಿವಿಚಾರಿಯನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೆ; ಆದರೂ ಶ್ರುತಿಗಳ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಒಮ್ಮತವಿಲ್ಲ; ತರ್ಕೇತು, ಅರ್ಥಿಕ ಮುಖಾಂತರಗಳಿಂದಲಿ, ಇಲ್ಲದಿರಲಿ, ಈ ವಾದ ಭೂಮಿಗೆ ಭುಮುಕಿ ಇವರ ವಿದ್ವಾಂಸರೊಬ್ಬನೆ ಸೇರಾ ಮಲ್ಲಯುಜ್ಜದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕೌಶ್ಯವನ್ನು ತೋರಿಸಿಕೊಂಡವರನ್ನು ಮಂದಿಯೋ, ಮೈ ಕೈ ನೋಯಿಸಿಕೊಂಡು ಹಿಂದೂ ದನರೂ ಅಪ್ಪೇ ಇದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಈ ಅಜ್ಞಾನಾದಿಂದ ಕೇವಲ ಶೌರ್ಯಪ್ರದರ್ಶನ, ಬೌದ್ಧಿಕ ಕುತಲತೆ, ವಾದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಗಳು ಬೇಕಾಗಿ ಬರಲು ಪ್ರಯೋಜನವಾಯಿತೇ ಹೊರತು ಶಾಸ್ತ್ರಶಾಸ್ತ್ರಗಳೇ ಕಲೆಗಳೇ ಕಿಂಚಿತ್ತೂ ಉಪಯೋಗವಾಗಲಿಲ್ಲ; ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಾಭ್ಯಾಸದ ಪ್ರಗತಿಗೆ ಈ ಬಗೆಯ ಅಭ್ಯಾಸದಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಅಡ್ಡಿಯೇ ಆಯಿತು; ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕೂಡ ಈ ಕೋಲಾಹಲದಲ್ಲಿ ಕುಳಿದ ಅಂಜನಿವೇಗಿ ಗಮನವೇ ಹರಿಯಲಿಲ್ಲ. ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಗೊಳಿಸುವ ಈ ಮತ ವೈವಿಧ್ಯದಿಂದ ಗುಣಮಂದಿರ ಜಗಳದಲ್ಲಿ ಕೂಸಿನಂತೆ ಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರನೆಯು ಬದಲಾಯಿತು.

ಎಷ್ಟು ವಿದ್ವಾಂಸರು ವಿವಿಚರಿಸುವನ್ನು ನಡೆಸಿದ್ದಾರೋ ಅಷ್ಟೇ ಮತಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಉಕ್ತಿಗಳೊಳಗೂ ಲಾಭವು; ವಿಲೇವಾರಿಯೇ ಕೆಲವು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಐದು, ಆರು ಮುಂತಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪದ್ಧತಿ ಒಂದುಪ್ರಕಾರ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದ್ದೂ ಕಾಣಿಸು; ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಸಂಶೋಧಿಸಿರುವ ಇವರ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನೇನೋ ಮೆಚ್ಚ ತಕ್ಕದ್ದೇ ಆದರೂ ಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರನಿಗಾಗಲೀ, ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞಾನನಿಗಾಗಲೀ ಇವರಿಂದ ಮಾಯವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಬೋಧಾ ದೊರೆತಾದ ಗಾಯಕವಾದನು ಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರನೆಯ ವಿವಿಚರಣೆಗಾಗಿ ಅಮಲಭಾರತೀಯ ಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಹಿಂದಿನ ಸಮೈಕಪದವನ್ನೇ ನಡೆಸಿದನು; ತಂಜಾವೂರಿನಲ್ಲಿ ವೈದ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಅಬ್ರಹಾಂ ಪಂಡಿತನು ಕುಲಾಗಮ್ಯತವಾಗಬೇಡಿ ಒಂದು ಉದ್ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಇವರ ಶ್ರುತಿವಿವಿಚರಣೆಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಬರೆದನು; ಅವನು ಪ್ರಾಚೀನ ತಮಿಳು ಸಂಗೀತಕವೆಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಅಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಾಂತವೂ ಅವನು ಇವರನ್ನು ಮಂಡಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಮಂಜನಾರ್ಥವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದು ಸ್ವಾರಸ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿ.

3. ಸ್ವಾರಸ್ಯಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಾಶ್ರುತಿಶಾಸ್ತ್ರವೋದಾರಣ ಪ್ರಕರಣ

1. ತತ್ತ್ವಕಲ್ಪನೆಗಳ ಕಾರಣವೇನು

ಇದು ವಿಸೇ ಇರಲಿ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಸರ್ವಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ: ತಮ್ಮ ವಿಸೇಚನೆ, ವಿಮರ್ಶೆಗಳಿಗೆ ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಥವಾ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರಮೇಯಗಳ ಪಾತ್ರವು ಮುಖ್ಯವಾದ (ಸಂಬಂಧವಿರಲಿ, ಇಲ್ಲದಿರಲಿ) ಬಗ್ಗುವನ್ನು ಕೊಡುವುದರಿಂದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನು ತಮ್ಮ ಸಿದ್ಧಾಂತವು ಪಡೆಯುತ್ತದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ. ಈ ಸಾರ್ವಭೌಮಿಕ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಮೂಲವಾದ ತತ್ತ್ವವೇ ಹಲವು ಬಾರಿ ಬಂದಿ, ಅದು ಕುಳಿತನ್ನು ಅಥವಾ ಮಾಯನಾದನ್ನು ಉಂಟು. ಈ ಸಾರ್ವಭೌಮಿಕತೆಯ ವೇಗವು ಅಧುನಿಕರನ್ನೂ ಪೂರ್ವಿಕರನ್ನೂ ಒಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ವಿವಿಧ ಮತಗಳಲ್ಲಿರುವ ತತ್ತ್ವಕಲ್ಪನೆಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮೂಲವನ್ನು, ಮೂಲ ಅಕರಗಳನ್ನು—ಎಂದರೆ ಭರತ, ಮತಂಗ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಜಾನ್ಯದೇವ, ಶಾಲ್ಯಾದೀನಾದಿಗಳ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು—ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದಿರುವುದು; ಸ್ವಂತವಾಗಿ ಪಾಪಿ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೂ ವಿಸೇಚನೆ ಮಾಡಿ ಮೆಚ್ಚಿದ್ದವೂ ಸತ್ಯವೂ ಆಗಿರುವ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರ ಬದಲು ಇತರರು ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವೆಂದಿರುವ ಅರ್ಥ ಸತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಅಸತ್ಯಗಳನ್ನೂ ಬರ್ಲೆಯೆಂದು ನಂಬುವುದು, ಅಥವಾ ತಮ್ಮದೇ ಹೇಳಿಕೊಂಡು ಬರುವುದು; ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದ ಅಕರ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶವಿಟ್ಟಿರುವುದು; ಮೂಲಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿನ ಸೂತ್ರಗಳಿಂದ ತತ್ತ್ವಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪರಂಪರೆಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವ ಕೌಶಲವಿಟ್ಟಿರುವುದು; ಪ್ರಾಚೀನ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಒಪ್ಪಿಗೆಯಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಿದಿರುವುದು; ಅಧುನಿಕ ವಿಷಯ, ತತ್ತ್ವ, ಪ್ರಮೇಯ, ವಾದವೊಂದರಾದವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದರ ಅರ್ಥಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಪ್ರಾಚೀನವಾದವುಗಳಿಗೆ ಅಧುನಿಕ ಅರ್ಥ ವಿಸ್ತಾರಗಳನ್ನು ಅನ್ವೇಷಿಸುವುದು; ಅಯಾ ತತ್ತ್ವ ಅಥವಾ ಪ್ರಮೇಯವು ಬೆಳೆದು ಬಂದ ರೀತಿಯನ್ನು ಗಮನಿಸಿ ಅಯಾ ಸಂದರ್ಭದಿಂದ ಅದನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವುದು; ಅನಾಂತಿಕ ಮತ್ತು ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಅಕರಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಿಸೇಚನೆಮಾಡುವುದು; ಅನ್ಯಸಂಗತ ವಸ್ತುಗಳ ತತ್ತ್ವ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ವಿಸೇಚನೆಯೇ ಇಲ್ಲವೆ ಅನ್ವೇಷಿಸುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಹಲವು ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

2. ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾಪನೆಯ ವಿಧದ ಸುಗ್ಗ

ಹೀಗೆ ಹೇಳುವಾಗ ಕಂಡುಬರುವ ಶ್ರುತಿವಿಷಯವಾದ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಮೂಲವಾದವು ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಚಲನೆಯಿಂದ ಶ್ರುತಿವಿಷಯವಾಗಿ ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಕೊಡುವುದಕ್ಕೇ ಹೆಚ್ಚು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ; ಶ್ರುತಿಯ ಸಮಾಪತಿಯನ್ನು ಭೌತಿಕ ಸಮಾಪತಿಯಾದ ತಿಳಿದು ತಂತಿಯನ್ನು ಸಮಾಪತಿಯನ್ನಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅಳಿದ ಮತವಾದವೂ ಉಂಟು; ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಮೌಲ್ಯಗಳಿಂದ ತಮಗೆ ಅನುಮಾನವಾದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳ ಅನುಮಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆದವರೂ ಉಂಟು. ಸ್ವಲ್ಪಗೂ ಮೇಲೆ ಅಧುನಿಕ ಮೇಳವೊಂದನ್ನು ಹೇಳಿ ಇದರಲ್ಲಿನ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಬಹುಶ್ರುತಿಯಾದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಅನ್ವೇಷಿಸಿ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಿರಾಸೆಯಿಂದ ಬಿಟ್ಟು. ಇವರು ತಮ್ಮ ವಿವಿಧ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲಾ ಭರತಮುನಿಗೆ ಆಸೆಗೊಂಡು, ಅನುಮಾನವಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ವಲ್ಪಗೂ ಮತವಾದವೂ ಒಬ್ಬರ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸುವಂತೆ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸಿದ್ದು; ಇವರ ಅನೇಕರು ಶ್ರೀ ಶಾಲ್ಯಾದೀನರನ್ನೇ ಅಧುನಿಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಇವರು ಶಾಲ್ಯಾದೀನರನ್ನು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಪರಂಪರ ಸಂದೃಶ್ಯವನ್ನೂ ಅದರ ತಂತ್ರ, ವಿಧಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರಾಸೆಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಾಚೀನಪ್ರಾಚೀನ ಹೇಳಿದ ಎಲ್ಲಾ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ನಿರಾಸೆಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರೀ ಶಾಲ್ಯಾದೀನರನ್ನೇ ಅಧುನಿಕವಾದವು ಅನೇಕರ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನು ಪಥಕ (19-20)ಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

3. ಸಾಮಾನ್ಯಶ್ರುತಿಶ್ರುತಿಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿನ ಶ್ರುತಿಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಕಾರ

ಬಿ. ಜಾನ್ಯಾ ಸೆಕ್ಯುರಿಟಿ ದ್ವಾರಾ ಕುಲಸಚಿವರ ಕಛೇರಿಗೆ ವೇಲಾಂಕನ ಪ್ರತಿಬಂಧ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	32.0	32.0	32.0	32.0	32.0	32.0	32.0	32.0	32.0	30.38	32.0	32.0	34.78	32.00
2	31.27	31.11	30.48	30.48	30.72	30.72	31.57	30.72	30.79	29.97	30.38	30.48	32.0	31.01
3	30.55	30.22	30.0	30.0	30.0	30.0	29.97	30.34	30.03	28.83	30.0	30.0	30.72	30.05
4	29.82	29.33	28.8	28.80	28.8	28.8	28.44	30.0	28.83	28.44	28.8	28.8	29.63	29.11
5	29.09	28.44	28.44	28.44	28.44	28.44	29.56	28.80	28.50	27.0	28.44	28.44	28.44	28.21
6	28.36	27.55	27.0	27.0	27.0	27.0	28.06	28.44	27.00	26.44	27.0	27.0	27.31	27.34
7	27.44	26.66	26.67	26.67	26.67	26.67	26.64	27.0	26.69	25.63	26.67	26.67	26.67	26.49
8	26.91	25.77	25.6	25.6	25.6	25.60	25.28	26.67	25.63	25.28	25.67	25.60	25.60	25.67
9	26.18	24.88	25.28	25.28	24.3	25.0	24.94	25.6	24.99	24.0	25.28	24.88	25.0	24.87
10	25.45	24.00	24.38	24.38	24.0	24.0	24.0	25.0	24.00	23.68	24.0	24.0	24.58	24.10
11	24.73	23.38	24.0	24.0	23.04	23.7	23.68	25.11	23.09	22.78	22.78	22.76	24.0	23.35
12	24.60	22.77	22.76	22.76	22.76	22.76	22.48	24.0	22.52	22.48	22.50	22.5	23.04	22.63
13	23.27	22.15	22.5	22.50	22.22	22.22	21.33	23.04	21.62	21.62	21.60	21.6	22.22	21.93
14	22.55	21.54	21.33	21.33	21.33	21.33	22.17	22.76	21.38	21.33	21.33	21.33	21.33	21.25
15	21.82	20.92	20.32	20.32	20.48	20.48	21.05	22.50	20.53	20.25	20.25	20.32	20.48	20.59
16	21.09	20.31	20.0	20.0	20.0	20.0	19.98	21.60	20.02	19.98	20.0	20.25	20.00	19.95
17	20.35	19.69	19.2	19.2	19.2	19.2	19.71	21.33	19.22	19.22	19.20	20.0	19.20	19.33
18	19.64	19.08	18.96	18.96	18.96	18.96	18.96	20.18	19.00	18.96	18.96	19.2	18.63	18.73
19	18.91	18.45	18.0	18.0	18.0	18.0	18.71	20.23	19.08	18.0	18.0	18.96	17.78	18.15
20	18.18	17.95	17.78	17.78	17.78	17.78	17.76	20.0	17.79	17.76	17.78	18.0	17.07	17.89
21	17.45	17.23	17.07	17.07	17.07	17.07	16.86	19.23	16.66	17.09	17.07	17.78	16.38	17.04
22	16.73	16.02	16.86	16.88	16.20	16.67	16.23	18.96	16.03	16.86	16.86	16.88	16.0	16.51
1	16.00	16.00	16.00	16.00	16.00	16.00	16.00	16.00	16.00	16.00	16.00	16.00		16.00

ಪಟ್ಟಕ (19)

ವೀಣೆಯ ಕಂತಿಯಲ್ಲಿ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳು (ಆಧಾರ ಪದ್ಧತಿಗೆ ವೀಣಾವ ಉದ್ದ=32 ಅಂಗುಲಗಳು)

438 ಮತ್ತು 439 ನೇ ಪುಟಗಳಲ್ಲಿರುವ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಾಂಶದೊಳಗೆ ಕರಣಾತ್ಮಕವಾಗಿಯೇ ಪ್ರಥಮ ಭಾಗದಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ; 32 ಅಂಗುಲದ ತಂತಿಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಧುಡಿಯುವ ಉದ್ದಗಳನ್ನೂ, ಅದಾರ ಪಕ್ಷವನ್ನು ಸೇರಿ 540 ಕಂಪನಗಳೆಂದು ಒಟ್ಟುಪಡಿಸಿದರೆ ಈ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಪಡೆಯುವ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಪಥದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಇವುಗಳ ಚರ್ಚೆಯನ್ನಾಗಲೀ ಮಂಡನೆ ಯನ್ನಾಗಲೀ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಮಾಡುವುದು ಅನಾವಶ್ಯಕ; ಇದನ್ನು ಸಮಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಮಾಡಿದೆ; ವಿವರಗಳನ್ನು ಆಧ್ಯಾಸಿಗಳು ಕರಣಾತ್ಮಕವಾಗದದ್ದಿಲ್ಲದೇ ಅವಲೋಕಿಸಬೇಕು.

4. ದ್ವಾವಿಂಶತಿಶ್ರುತಿಪಕ್ಷದ ಉಲ್ಲಂಘನೆ

ಪಥ (19) ಮತ್ತು (20) ರಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತ ವಿವಾಂಸರುಗಳ ಮತಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದೆ; ಹಾಗೂ ಅವರ ಪೀಠಿಕೆಗಳನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಮುಖ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಿಂದ ನಿದೇಶಿಸಿದೆ:

1. ಸಹಪ್ರಬುದ್ಧಿ²⁹⁹ 2. ಶೌರೇಂದ್ರನೋದನ ರಾಕೊರ್³⁰⁰ 3. ದೇವಲ್³⁰¹ 4. ಕ್ಲೆಮೆಂಟ್ಸ್-A³⁰²
5. ಕ್ಲೆಮೆಂಟ್ಸ್-ಗ್ರಾಮ್ಫೋನ್ ಪದ್ಧತಿ³⁰³ 6. ನಾಗೋಜಿರಾವ್³⁰⁴ 7. ಸುಬ್ರಹ್ಮಣ್ಯಪ್ಪಾಚಾರ್ಯ³⁰⁵ 8. ಅದೇ³⁰⁶
9. ಅದೇ³⁰⁷ 10. ಅದೇ³⁰⁸ 11. ಪ್ರಕಾಶ ರಾಮಸ್ವಾಮಿಭಾಗವತ³⁰⁹ 12. ಫಾಲ್ಸ್ ಸ್ಟ್ರಿಂಗ್‌ವೇಸ್³¹⁰
13. ಚೆನ್ನಸ್ವಾಮಿಮೊದಲನೆಯವರ³¹¹ 14. ಅಭ್ಯಾಸಾಂಶದೊಳಗೆ.

ಕ್ಲೆಮೆಂಟ್ಸ್ ಕೊಡುವ ಶ್ರುತಿಮಾನಗಳಲ್ಲಿ³¹² 10 ಮತ್ತು 11ನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ 23.7 ಅಂಗುಲ ಉದ್ದಕ್ಕೆ 729 ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ, 17 ಮತ್ತು 18ನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ನಡುವೆ 18.29 ಅಂಗುಲ ಉದ್ದಕ್ಕೆ 945 ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಉಳ್ಳ ಎರಡು ಮೊಸ ಸ್ವಾರಗಳಿವೆ. ಹೀಗೆ ಅವನು ಹೇಳುವುದು ಒಟ್ಟು 24 ಶ್ರುತಿ

²⁹⁹ Sahasrabuddhi, Hindu Music and the Gayana Samaj, pt. ii, p. 13 ff.

³⁰⁰ Sourindro Mohun Tagore, *cit.*, Deval, K.B., Hindu Musical Scale & 22 Rutis, p. 34

³⁰¹ Deval, K. B., *op. cit.*

³⁰² Clements, E., Introduction to Deval, K. B., *op. cit.*

³⁰³ *Idem*, *op. cit.*, *loc. cit.*

³⁰⁴ Nagoji Row, C., Talk delivered at the II Conference of the Tanjore Sangeetha Vidya Mahajana Sangha, August, 1912

³⁰⁵ Subrahmanya Sastri, Talk delivered at the II Conference, *loc. cit.*, August, 1912,

³⁰⁶ *Idem*, Talk delivered at the III Conference, *loc. cit.* April, 1913.

³⁰⁷ *Idem*, Another Talk delivered, *loc. cit.*, in conformity with Pythagorean Theory.

³⁰⁸ *Idem*, Talk delivered at the V Conference, *loc. cit.*, April 1914.

³⁰⁹ Pratapa Ramaswamy Bhagavata, Talk delivered at the III Conference, *loc. cit.*, August 1912.

³¹⁰ Fox Strangways, Music of Hindostan, p. 115ff, *cit.*, Abraham Pandita, *op. cit.*, p. 389.

³¹¹ Chinnaswamy Mudaliar, Oriental Music in Staff Notation, p. 41ff, *cit.*, Abraham Pandita, *op. cit.*, p. 393.

³¹² Abraham Pandita, *op. cit.*, p. 406.

3. ನಾಡಸ್ವಾ ನಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿಚ್ಛಂದೋದೇಶದ ಪ್ರಕರಣ

ಕ್ರ. ಸಂ.	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	540-0	540-0	540-0	540-0	540-0	540-0	540-0	540-0	540-0	540-0	540-0	540-0	540-0	540-0
2	552-4	552-4	552-4	552-4	552-4	552-4	552-4	552-4	552-4	552-4	552-4	552-4	552-4	552-4
3	565-7	565-7	565-7	565-7	565-7	565-7	565-7	565-7	565-7	565-7	565-7	565-7	565-7	565-7
4	579-5	579-5	579-5	579-5	579-5	579-5	579-5	579-5	579-5	579-5	579-5	579-5	579-5	579-5
5	594-0	594-0	594-0	594-0	594-0	594-0	594-0	594-0	594-0	594-0	594-0	594-0	594-0	594-0
6	609-2	609-2	609-2	609-2	609-2	609-2	609-2	609-2	609-2	609-2	609-2	609-2	609-2	609-2
7	625-3	625-3	625-3	625-3	625-3	625-3	625-3	625-3	625-3	625-3	625-3	625-3	625-3	625-3
8	642-2	642-2	642-2	642-2	642-2	642-2	642-2	642-2	642-2	642-2	642-2	642-2	642-2	642-2
9	660-0	660-0	660-0	660-0	660-0	660-0	660-0	660-0	660-0	660-0	660-0	660-0	660-0	660-0
10	678-9	678-9	678-9	678-9	678-9	678-9	678-9	678-9	678-9	678-9	678-9	678-9	678-9	678-9
11	698-8	698-8	698-8	698-8	698-8	698-8	698-8	698-8	698-8	698-8	698-8	698-8	698-8	698-8
12	720-0	720-0	720-0	720-0	720-0	720-0	720-0	720-0	720-0	720-0	720-0	720-0	720-0	720-0
13	742-5	742-5	742-5	742-5	742-5	742-5	742-5	742-5	742-5	742-5	742-5	742-5	742-5	742-5
14	765-5	765-5	765-5	765-5	765-5	765-5	765-5	765-5	765-5	765-5	765-5	765-5	765-5	765-5
15	792-0	792-0	792-0	792-0	792-0	792-0	792-0	792-0	792-0	792-0	792-0	792-0	792-0	792-0
16	819-5	819-5	819-5	819-5	819-5	819-5	819-5	819-5	819-5	819-5	819-5	819-5	819-5	819-5
17	848-6	848-6	848-6	848-6	848-6	848-6	848-6	848-6	848-6	848-6	848-6	848-6	848-6	848-6
18	880-0	880-0	880-0	880-0	880-0	880-0	880-0	880-0	880-0	880-0	880-0	880-0	880-0	880-0
19	913-8	913-8	913-8	913-8	913-8	913-8	913-8	913-8	913-8	913-8	913-8	913-8	913-8	913-8
20	950-4	950-4	950-4	950-4	950-4	950-4	950-4	950-4	950-4	950-4	950-4	950-4	950-4	950-4
21	990-0	990-0	990-0	990-0	990-0	990-0	990-0	990-0	990-0	990-0	990-0	990-0	990-0	990-0
22	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0	1035-0

ಪರ್ವತ (20)

ಪರ್ವತಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು (ಆಧಾರ ಪಟ್ಟಿ ಸಂಖ್ಯೆ = 540)

೨. ಪರ್ವತಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು (ಆಧಾರ ಪಟ್ಟಿ ಸಂಖ್ಯೆ = 540)

ಸ್ಥಾನಗಳು. ಅವನೇ ಪ್ರಣಃ ಪೂಜೆಯ ಗ್ರಾಹ್ಯಗಳ ಪರಿವರ್ತನದಿಂದಾಗಿ³⁰⁰ 7 ಮತ್ತು 8ನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ಮಧ್ಯೆ ದಲ್ಲಿ 25-92 ಅಂಗುಲದ ಉದ್ದಕ್ಕೆ 666-67 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ, 13 ಮತ್ತು 14ನೆಯ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳ ಮಧ್ಯೆ ದಲ್ಲಿ 21-60 ಅಂಗುಲಕ್ಕೆ 800 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ, 20 ಮತ್ತು 21ನೆಯ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳ ಮಧ್ಯೆ ದಲ್ಲಿ 17-28 ಅಂಗುಲಕ್ಕೆ 1000 ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ - ಹೀಗೆ ಮೂರು ಬೇಸದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನೀಡುವುದಾಗಿ. ಸುಖ್ಯಪ್ರಾಚ್ಯಾಯಾ³⁰¹ 8 ಮತ್ತು 9ನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ನಡುವೆ 26-278 ಅಂಗುಲದ 658 ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ, 12 ಮತ್ತು 13ನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ನಡುವೆ 23-350 ಅಂಗುಲದ 740 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ, 20 ಮತ್ತು 21ನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳ ನಡುವೆ 17-519 ಅಂಗುಲದ 937 ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ಉಳ್ಳ ಮೂರು ಶ್ರುತಿ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುವಾಗ ನೀಡುವುದಾಗಿ. ಅವನೇ ಪ್ರಣಃ³⁰² 18-0, 17-78, 17-07, 16-67, 16-88 ಮತ್ತು 16-0 ಎಂಬ ಐದು ಬೇಸದ ಉದ್ದಗಳನ್ನೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ 960, 972, 1012-5, 1036-8, 1024 ಮತ್ತು 1080 ಎಂಬ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನೂ ಉಳ್ಳ ಐದು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನೀಡಿ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ವರಾಸ್ಥಿತ್ವವನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನೇ ಪ್ರಣಃ ಗ್ರೀಕ್ ಗಣಿತವಾಕ್ಯಭ್ಯಾಸದ ವೈಭವೀಕರಣದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸಿ ಬೇರೆ 28 ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಬೋಧಿಸುತ್ತಾನೆ.³⁰³ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ 30-38, 25-34, 22-78, 20-25, 17-09, 16-59 ಎಂಬ ಉದ್ದಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾದ 569, 682, 758-5, 853-33, 1011-33, 1023 ಎಂಬ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಆರು ಬೇಸದ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಅವನು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಅವನೇ ಮತ್ತೊಂದು ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನಿ³⁰⁴ ಅಧಾರ ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಅವರ್ತಕಸ್ವರಗಳನ್ನು ಏಕೈಕ ಮಧ್ಯದ ಅಂತರವನ್ನು 22 ಶ್ರುತಿಗಳಾಗಿ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅಧಾರ ಪದ್ಧಕ್ಕೆ 540, ಅವರ್ತಕ ಪದ್ಧಕ್ಕೆ 1084 ಎಂಬ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು; ಎಂಬರೆ ಪಾತ್ಯದ್ದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟು 24 ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಎರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಫಾರ್ಸ್, ಸ್ಯಾಂಗ್‌ವೇಸನನ್ನು ಉದ್ಗರಿಸುತ್ತಾ, ಅಬ್ರಹಾಂ ಪಂಡಿತನು 31-6, 25-28, 23-70 ಮತ್ತು 16-86 ಎಂಬ ಉದ್ದಗಳನ್ನೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ 546-75, 683-4, 729-0, 1025-2 ಎಂಬ ಕಂಪನಗಳನ್ನುಳ್ಳ ನಾಲ್ಕು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅವನೊಂದು ನೀಡಿದ್ದಾನೆ³⁰⁵. ಬೆನ್ನಸ್ಸಾಮಿ ಬೊದರಿಯಾಲ್ ಕೇವಲ ಇಪ್ಪತ್ತೈ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ. ಪದ್ಧದ ಒಂದಿನ 25/23 ಎಂಬ ಒಂದು 34-78 ಅಂಗುಲ ಉದ್ದದ 496.80 ಎಂಬ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನೂ ನೀಡಿಕೊಂಡರೆ 21 ಸ್ಥಾನಗಳು ಬೊದರಿಯುತ್ತವೆ, ಅಷ್ಟೆ.³⁰⁶ ಅಬ್ರಹಾಂ ಪಂಡಿತನು ತನ್ನ ಸಿದ್ಧಾಂತದಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ದಶಮಾಂಶದ ಆರು ಅಂಕಗಳವರೆಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.³⁰⁷ ಅದನ್ನಿಲ್ಲಿ ದಶಮಾಂಶದ ಎರಡನೆಯ ಅಂಕಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಈ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ನಾನು ತಾಳೆ ನೀಡಿದ್ದೀ. ಅದಕ್ಕರಾದ ಅಭ್ಯಾಸಗಳು ಆಯಾ ಆಕರದಲ್ಲಿಯೇ ಇವುಗಳನ್ನು ಓದಿ ವಿವೇಚಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಪಾತ್ಯದ್ದಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದ ಅಂಶವೇನೆಂದರೆ ವಿವಿಧ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುವುದು; ಅಬ್ರಹಾಂ ಪಂಡಿತನೇ ವಿವಿಧ ಮತಗಳಿಂದ 22 ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ 158 ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.³⁰⁸

4. ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣಗಳು

ಹಾಗಾದರೆ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೇ, ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಏಳುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹವೇನಾದರೂ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಇದು: ಹೀಗೆ ನಿರ್ಣಯಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ; ಇದನ್ನು ಶ್ರೀ ಬಾಲ್ಯಗೋವಿಂದ ಅನಾಂಕರಿಕ ವಿಧಾನದಿಂದ ಸಾಧಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರಯೋಗದ ಅನಾಂಕರಿಕ

³⁰⁰ *Ibid.*, pp. 418-423.

3. ನಾದಸ್ಥಾನಪ್ರತಿಪದ್ಧತಿಯುಳ್ಳವತರ್ಕಾಚ್ಛೇದನ ಪ್ರಕರಣ

ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳಲು ಕೆಲವು ನಾಡು ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾದವು ದೊಡ್ಡಕುಳವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತವಿಂಶತಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರೂ ಅವುಗಳಿಂದ ರಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಒಂದು ಬೇರೆ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನಿಟ್ಟರೂ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲವೆಂಬುದಂತೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಎಂದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಲವು ಅಂತರಗತಪ್ರತಿಗಳಿವೆ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಇವು ಎಂದೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆಯಲಾರವು. ಸ್ವರಾಚ್ಛೇದದ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಗಳಂತೂ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಇಷ್ಟೇ ಇವೆ. ಇವುಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ರಾಗಕೋಶದ ಸಂಪತ್ತು, ಸೌಂದರ್ಯಗಳೆಲ್ಲಾ ಹೆಚ್ಚುವುದಿಲ್ಲ; ರಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಶ್ರುತಿಯ ಲಕ್ಷಣ, ಸ್ವಭಾವ, ಕರ್ತವ್ಯಗಳಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯವು ಅದರ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತಂತಿಯ ಉದ್ದ ಮೊದಲಾದ ಸಂಖ್ಯಾಮೂಲವಾದ ಇಂದ್ರಿಯದ ಸಮ್ಮ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಲಿಲ್ಲ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅಯಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಇರುವ ಮಹತ್ವವು ಬಹು ಕಡಿಮೆ; ಅಂತಹ ಸ್ವರಗಳು (ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ವಿಶೇಷ ಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನೂ ಬಿಟ್ಟರೆ) ಇಲ್ಲವೆಂದರೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷರೆ ಗಮನವು ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಯ ಜೀವಾಳವೂ ಸರ್ವಸ್ವವೂ ಆಗಿದೆ. ಗಮಕವೆಂಬ ಸ್ವರವು ಸ್ವಸ್ವಾನದಿಂದ ಚ್ಯುತವಾಗಿ ಕಂಪಿಸಬೇಕು: 'ಸ್ವರಸ್ಯ ಕಂಪೋ ಗಮಕಃ ಶ್ರೋತೃ-ಚಿತ್ತಸುಖಾವನತಃ'; ಇದರಿಂದ ಕೇಳುವವರ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತವೂ ಆಗಬೇಕು. ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸೌಂದರ್ಯಾಂಶವು—ಎಂದರೆ ರಂಜನೀಯ—ಸ್ವರಭುಕ್ತಿ, ಸ್ವರಕಾಂತಿ ಸ್ವರಗುಣ, ಪ್ರಸನ್ನತೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವಲಂಬಿಸದೆ ಗಮಕವನ್ನೂ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ, ಎಂಬುದುಂಟು. ವಾದಿ ಸಂವಾದಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಪಾತವಿರಹ, ಗಮಕ—ಇವೆರಡೂ ಈ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿನ ಸೌಂದರ್ಯದ ಉದ್ಭವಕಾರಕಗಳು. ಅದುದರಿಂದ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ನಿಕರವಾಗಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಏನಾದರೂ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನಿಟ್ಟರೆ ಅದು ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ.

ಈ ಸಮಸ್ಯೆಗೆ ಎರಡು ಮುಖಗಳಿವೆ: ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿಯ ವ್ಯಾಪ್ತವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸಿ ರಚಿಸಿರುವ ಎಂದರೆ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆ, ತಂತಿಯ ಉದ್ದ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಪಾರಶಮ್ಯಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲೇಕನುವುದು ಒಂದು. ಶ್ರೀ ವಾಣ್ಯಾದೇವನ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಇದು ಅಸ್ಯಕ್ತ ಅಸಾಧ್ಯವೆಂಬುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಇವನ್ನೆಲ್ಲವಾದರೂ ಶ್ರುತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯ ಬಹುವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಾಗಿದ್ದು ರಿಂದ, ಎಷ್ಟೇ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವೂ, ವಿಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕವೂ ಆಗಿದ್ದರೂ ಭರತಾದಿಗಳ ಮತವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಎಂಬುದು ಸಂದೇಹಾಸ್ಪದವಾಗಿದೆ. ವಾಣ್ಯಾದೇವನ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನಾದರೂ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಪಾಲಿಸೋದಿರುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ನನ್ನ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಈ ಬಗೆಗೆ ಸಂಶೋಧನೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದೇನೆ. ಇದರ ಫಲಿತಾಂಶಗಳು ತಿಳಿಯುವವರೆಗೆ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೇನನ್ನೂ ಹೇಳಲಾಗದು. ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಆಧುನಿಕ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಬಳಸಿ ತತ್ಸೂಲಕ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾತ್ಯಕ್ಷಿಕೆ ಪ್ರದೀಪಿಸುವುದನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಗೌರವವನ್ನೂ ಅನುಸೂಚಿತವಾದ ಸಂಶ್ರವಾಯ, ಪರಂಪರೆಗಳನ್ನೂ ತಂದುಕೊಡುವುದು. ಇದನ್ನು ಮುಂದೆ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗುವುದು.

5. ಕೆಲವು ಆಧುನಿಕರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗಳು

ಕೆಲವು ಆಧುನಿಕರು ವ್ಯಾಪ್ತವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿರುವ ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಬಹುದು:

3. ನಾಡಸ್ವರಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಪಾತಿಕಂಪನದ ವಿಚ್ಛೇದನದ ಪ್ರಕರಣ

a) ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಮಾಜವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೊಂದಿವೆ.

b) ಚತುಃಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ, ದ್ವಿಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೆ ಕ್ರಮವಾಗಿ 8/9, 10/9 ಮತ್ತು 16/15 ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸಮ.

c) ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪಂಚಮಧಾವದ ಉಪ್ಪರ್ವಮುಖವಾದ ಚಾಕ್ರಿಕ ಚಲನೆಯಿಂದ ಅಥವಾ ಮಧ್ಯಮದ ಅಧೋಗಮುಖ ಚಲನೆಯಿಂದ ಪಡೆಯಬಹುದು.

d) ಪದ್ಮಪು ಅಧಾರಸ್ವರವಾದುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಮೊದಲನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟು ಉಳಿದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಲೆಕ್ಕಿಸಬೇಕು.

e) ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಿಯ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ 66 ಶ್ರುತಿಗಳಿವೆ.

f) ಒಂದು ಸ್ವರದ ಆವಾಂತರಭೇದಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಶ್ರುತಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಮೂರನ್ನು ಈಗತಾನೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಾಲ್ಕನೆಯವನ್ನು ಶ್ರುತಿರಹಿತ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ (ಪು. 268-270) ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

g) ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪಕ್ಷ

ಒಂದೇ ಸ್ವಾಯಿಯ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳವೆಯೆಂದು ನಿವೇದನವು (ಅಜೇನ್ ದೇನಿಯಲ್) ನೀಡುತ್ತಾನೆ. ಪಾಚಿನಾಚಾರ್ಯರಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೂ ಬರೆದ ಎಲ್ಲರೂ ಸ್ವಾಯಿ ಅಥವಾ ಸ್ವರಾಪ್ಪಕದಕ್ಷಿಣವ್ಯಯ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡೇ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಅದನ್ನು ಇವನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಾಸ್ತ್ರಾರೋಪವಂತೂ ಅರವತ್ತಾರು ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಸಹ ಬಳಸಿದ್ದು: ಮಂದ್ರಸ್ವಾನ ಪ್ರದೇಶವಾದ ವೃದಯದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿ 'ವಿಮಂ ತಥಾ ಕಂಠೀ ತಥಾ ಶೀರ್ಷೇ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾವಿಂಶತಿಮತಾ' ಎಂದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಮಹಾಗುಣತೂ ಅಂಕಿತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಬಹುದಾದ ಸಂದೇಹವನ್ನೇ: ನಿವಾರಿಸಲೆಂದೇ ವಿನೋಬ ಕೋಡಲನ 'ಪಟಪಕ್ಷಿ ಭಿಕ್ಷಾ: ಪಟಾ ರೇಖಿತಾ' ಎನ್ನುವ ಮಾತಿಗೆ 'ವಿಮಂ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಭೇದಭಿಕ್ಷಾ: ಶ್ರುತಯೋ ದರ್ಶಿತಾ: | ಇದಾಭಿಂ ಪಟಪಕ್ಷಿಭೇದ-ಭಿಕ್ಷಾ: ಶ್ರುತಯಾ: ಕಕ್ಷ್ಯಂತೇ | ಮುಂದೆ (?) ಮಂದ್ರ)ಮಧ್ಯಮತಾಲಿಕಾ ಉದೇಶಂತಿರನ್ನು ತ್ರಿಮ ಸ್ವಾಣೀಮ ಪ್ರಶ್ನೇಣಂ ದ್ವಾವಿಂಶತಿಪ್ರಕಾರತಯಾ ಭವ್ಯಮಾಗ್ನೇಹು ಶ್ರುತಯೋ ಓ ಪಟಪಕ್ಷಿಭೇದಭಿಕ್ಷಾ ಭವಂತಿಶಿ ಶೇಖವ್ಯಂತೇ |' ಎಂದು ನಿರ್ಧರಿಸಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ.

ಆದ್ದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮಂದ್ರಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಎಂದರೆ ನೀಡತಮ ನಾದಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸಮಾಪ್ತಪು ಬೇಕುಬುದೆ. ಅತ್ಯಂತ ಮಂದ್ರತಮ ಭೃಗುನಿಯೆಂದು ವಿಮಾನೋವಿನ 34.7 ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಡತೂ ಇದರ ಅವರ್ತಕದ (ಎಂದರೆ ಸ್ವಾಯಿಯ) ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ 34.7 ಕಂಪನಗಳ ವಿಶ್ವಾರದಲ್ಲಿ 66 ಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ; ಅಥವಾ ಅಲೆಕ್ಸಾಂಡರ್ ವ್ಯವಸ್ಥೆ ಅನುಸರಿಸಿ (ಪು. 185) 66 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಒಂದೊಂದು ಕಂಪನಕ್ಕೆ ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನಿ ದೇಶೀಕಾಗುತ್ತದೆ. ಭೃಗುಣತ-ರಾಶ್ರುತಿ, ಅನುರಾ: ಸ್ವರರೂಪ ಉತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭೃಗುನಿಯನ್ನೇ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿರಹಿತ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಈ ಶ್ರುತಿಗಳ ಬಯತ್ತಾ ಪೂರ್ವಕ ವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲೇಕೆಂದು ಸಾಧಕನಿಗೆ ಎಂತಹ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಪಣೆಗೇಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದೆ. ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಒಗ್ಗೂಡುವೆಂಬ ಇನ್ನು ಅರವತ್ತಾರರ ಗಣಿಯೇನು? ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆಗಿಂದು ಹೇಳಿದ 'ಚತುಶ್ಚತುಶ್ಚತುಶ್ಚೈವ ಪದ್ಮಮಧ್ಯಮಪಂಚಮಾ: ' ಎಂದು ಮುಂತಾದ ವಿಧಿಯೇನಾಗಬೇಕೋ, ಸಂಪಾದಿ,

3. ನಾದಸ್ವಾನಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಜಾತಿಗಳುಳ್ಳವತರ್ಕಾಭ್ಯಾಸದ ಪ್ರಕರಣ

ವಿವಾದಿ, ಅನುಪಾದಿಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತ್ಯಂತರಗಳ ಮೂಲಕ ವೇಳಿದ ಅಕ್ಷರಗಳಾಗಲಿ, ಸ್ವರಾಸ್ಥ್ಯತವೆದ್ದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವ್ಯುತ್ಪನ್ನ ಅಕ್ಷರಗಳಾಗಲಿ, ಅನ್ವಯವು ಯೆನೆ? ಭರತ ಮಹರ್ಷಿ ವಾರ್ಷ್ವಜೀವರೂ ವೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಅವಕಾಶವಿರುವ ತತ್ತ್ವ, ತಂತ್ರ, ಪ್ರಮೇಯ ಮುಂತಾದವಗಳಿಗೆ ಗತಿಮಾದರೂ ಎಲ್ಲಿ ಉಂಟು? ಸ್ವಾಮೀನ ಸಂಗೀತವಾಕ್ಯ ಮಾರ್ಗವೆಯನ್ನೂ ಅಭ್ಯಾಸಿಕ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದ ಅನುಭವಕ್ಕಿಗಲಿ, ಸ್ವಭಾವ ಮುಂತಾದವಗಳನ್ನೂ ಅವಿಯದೆ ಸ್ವಕಲ್ಪಿತಅಭಿವಿವರಣಾದ ಈ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಲೇಖನುವುರು ಸಾಕಪದ ಮಾಡಿ ಸರಿ.

ತೀತರಣನ ಕಲ್ಪನೆಗಳು

ತೀತರಣಕ್ಕೆ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದ ಅಂತಸ್ತರಣವದ ಪರಿಚಯವಿಲ್ಲದೆಯೆ ಅವದ ಮಾತುಗಲಿಯೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ:

1) ಅಕ್ಷರಾದಿಸಂಗೀತದ ವಿಲಾಸಲ್ (ಅಥವಾ ಕರ್ಣಾಕೀರ ಸಂಗೀತದ ಶಂಕರಾಭರಣ) ರಾಗವನ್ನು ಶುದ್ಧ ಸ್ವರಚಕ್ರವೆಯೆದು ಎಗಿಸಿರುವುದು:

With C as tonic, the white keys of any keyed instrument, such as the piano or organ, give approximately the major mode or unaltered (shuddha) scale, the scale of Bilaval in modern Indian Music. Then the different modes can easily be visualised as modifications of this basic (shuddha) scale.³⁰¹

2) 'ರಾಗಜನಕೀ ಭೃಗು: ಸ್ವರ:' ಎಂಬ ಮಹೇಗೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿನ ರಾಗ ಎಂಬ ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಉಕ್ತಿ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ, ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು:

As Matanga says: "The sound that generates an expression is a svara, a note."³⁰²

3) ಶುದ್ಧ ಸ್ವರಾಸ್ಥ್ಯತವನ್ನಿರುವ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅಪಕರಿಸಿ, ಎಂದೆ ಕರೆಯುವುದು. ಇತರ ಮೂರ್ಖನಾದಿ ಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದೆನ್ನುವುದು:

Indian music recognizes seven main notes and two secondary notes or svaras. These notes represent definite intervals and as such, form the basic or "natural" (shuddha) scale. They can, however, be raised or lowered to form other scales. In that case they are considered "altered" (vikrita). The notes that form the basic scale are called pure (shuddha); notes lowered by half a tone are said to be komala (soft = flat); notes raised by half a tone are called tivra (sharp).³⁰³

ಒಗೆ ಇದ್ದ ಶ್ರುತಿಯ ಕವನವಾದವು ಔತ್ತರೀಯದ ಬಳುವ ಮಾರ್ಗವೆಯನ್ನು ಕೋಪುಲ ಮತಂಗಾದಿಗಳಿಗೆ ತೀತರಣವು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾನೆ!

4) ಸ್ವರಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅನ್ವೇಷ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದಮೇಲೆ ಕಾಲಾಭೇದದಲ್ಲ ಅಗುಪ್ತವೆನ್ನುವುದು:

The expressive sound, attractive and pleasing, which resounds

³⁰¹ Alain Danielou, *op. cit.*, p. 41. ³⁰² *Ibid.*, p. 42.

3. ಸಾಮಾನ್ಯ ನೈರ್ಮಲವ್ಯವಾಚಕವು ಸ್ವೇತವರ್ಣವುಂಟಾಗಿರುವ ಪ್ರಕಾಶ

immediately after the exact interval (the shruti) has manifested itself, is called svara, note (Sangita Darpanam, I, 57)³⁰⁶

ಶ್ರುತ್ಯನಂತರಭಾವೀ ಎಂದು ವಾಚ್ಯವೆಂದಿರುವಾಗ³⁰⁷ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ಅರ್ಥವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಅವನು ಅನ್ಯಥಾ ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಅರ್ಥವು ಕಲ್ಪಣಾರ್ಥನು ಇದಕ್ಕೆ 'ಶ್ರುತ್ಯನಂತರಭಾವೀ — ಶ್ರುತೇಶ್ಚ ಶ್ರುತ್ಯಾರ್ಥವೇ ವಸ್ತುವಾಚ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಪ್ರಪ್ತಭವಂಧ್ವನೀರೂಪೇಣ ಭಾವ್ಯಾವಿರ್ಭವತೀತಿಃ' ಎಂದು ಮಾತನಾಡುತ್ತಿರುವುದು³⁰⁸ ಸಿಂಹಭೂಷಣನು 'ಪ್ರಥಮತಂತ್ರಾನ್ಮಾಪತಾಯಾಂ ಯೋ ಧ್ವನಿರಭೂತೋದಯೋ ಉತ್ಪದ್ಯತೇ ಸ ಶ್ರುತಿಃ, ಯಸ್ಮಿಂತೋಃ ಅನಂತಮಧುರಾಭವದೇವಃ ಶ್ರುತಿಯತೇ ಸ ಸ್ವರಃ' ಎಂದು ಇದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರ ಮಾಡುವುದರಲ್ಲು³⁰⁹ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ.

5) 'ಸ್ವರಾ ವ್ಯವ್ಯಂಜೇ ಶ್ರುತಿಃ' ಎಂಬ ಮತಂಗೀಶ್ವರಿ ಶ್ರುತಿ ಎನ್ನುವಲ್ಲಿ ಗೀಯನಂತರಭವದಲ್ಲಿ ಅಧಾರವಾಗಿ ಪಡೆದ ಧ್ವನಿ (ಅಧಾರ ಶ್ರುತಿ) ಎಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದು:

"Shadja and the other notes (svaras) are always manifested through the 'interval they form with the tonic,' their shrutis just as a pitcher in the dark is made manifest by a lamp."³¹⁰

6) ಶ್ರುತಿಯೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಕೇಳಿಸಿದ್ದು ಎಂದು ಮಾತ್ರ ಅರ್ಥಮಾಡುವುದು:³¹¹ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಪಕ್ಕಗ್ರಾಮವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಗಗಳಲ್ಲೂ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾಕರಿಸಲಾಗಿತ್ತುವುದು; ಹಾಗೂ ಕಾಲವು ಕಳೆದಂತೆಲ್ಲ ಅಧಾರಸ್ವರವೂ ಬದಲಾಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು:

The names and classification of the intervals, the shrutis, as given in the ancient and medieval books, present many problems of interpretation. For this there are the following reasons: 1) at different periods, different notes were taken as the tonic; 2) the more ancient treatises have envisaged a descending scale, more recent ones, an ascending scale; 3) even the scale considered natural was different at different periods. These difficulties will not surprise us if we remember that not only hundreds but thousands of years may have elapsed between the composition of different treatises.³¹²

7) ಕಾಶ್ಮೀರದಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂದು ಸ್ವಾಯಿಯು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾದರೂ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತವೆ, ಎನ್ನುವುದು: ಈ ಅರವತ್ತಾರನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕೆವಿಲಯ ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆಂದು ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವು ಬಿಳುಪುತಂದೆ! ಈ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡರಲ್ಲಿ ಸರಳವಾದ ಅನುಪಾದಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಉತ್ಪತ್ತಿಸಿದ್ಧಿಯೆಂಬಾಗುತ್ತದೆಂತೆ; ಸ್ವಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತಾರು ಧ್ವನಿಗಳು, ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಸ್ವರಗಳು, ಒಬ್ಬ ನಿಶಿತವಾಗಿ ನಾವು ಗುರುತಿಸಬಹುದು, ಎಂದವನು ನಿರ್ಭಯವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಶೋಕಬಲವು ಬೇರಾದ 22, 66 ಮತ್ತು ಅನಂತಶ್ರುತಿಗಳು ಇವನ ಶ್ರುತಾರ ಮೂರು ವಿಧದ ಶ್ರುತಿಗಳು!

306 Ibid., p. 43.

307 ಅರ್ಥವೇನು, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 3, 24

308 ಸಿಂಹಭೂಷಣ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 82.

309 ಕಲ್ಪಣಾರ್ಥ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 82.

310 ಹೇಣಿಯಲಿ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 45.

3. ಸಾಮಾನ್ಯವಶ್ರುತಿಶ್ವರಣಾತಿಶಯದೈವತವಿಶ್ವಾರೋಪ ಪ್ರಕರಣ

The Indian theory of music considers that a normal ear can easily perceive sixty-six distinct intervals within the compass of an octave — intervals, that is, which, when played one after another, appear distinctly as separate steps (we shall see later what these intervals are). We find, however, that among these intervals, twenty-two are chiefly used in music. These twenty-two are those which represent the simpler ratios with the tonic and which convey to our mind the most distinct and pleasing expressions. In practice, therefore, the shrutis are said to number twenty-two, though, theoretically, sixty-six are possible. We may say, then, that within one octave we can accurately distinguish twenty-two distinct expressions and sixty-six distinct pitches; beyond this we can naturally conceive of limitless relations of sounds, but we shall never be able to recognize them easily by ear, so they cannot be utilized in music³¹¹

Three classes of intervals were already mentioned by Kohala:

* Some experts in the knowledge of intervals say that they number twenty-two. Others speak of sixty-six and some consider them numberless."³¹²

8) ಭರತಾದಿಗಳ ಪಂಚಮವನ್ನು ಅಧ್ಯಾಸಿಕ ಪಂಚಮ್ರೂಪಿ ಧೈವತಕ್ಕೆ ಸಮೀಕರಿಸುವುದು: ಇದಕ್ಕಿಂತ ಅನಿಶ್ಚಾರವುಂಟೆಯಾದುದು, ಅನಿಶ್ಚಾರವಾದ ಪಂಚಮ ಬೇರೊಂದು ಇದೇ ಸಂಗೀತಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗಿತ್ತುವೆಂದೇ ಹೇಳಿದರೆ ಬಹುಶಃ ದೊರೆಯಲಾರದು. ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಬಹು ಸಮೀಕರಣವಾದ ಉಪವಿಧ್ಯಾನುಸಾರ ಭಕ್ತಮತಗಳಲ್ಲಿ ಭಕ್ತವ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಪಂಚಮಿ ತಿಳಿದಿದ್ದು ಅಷ್ಟು ಅಪವಾದವಲ್ಲ. ಆದರೆ ಪಂಚಮವಂತಹ, ಇದೇ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಕದ್ದು ಅತಿಮುಖ್ಯವಾದ, ಸ್ವರೋಛ್ಲಾಸ ಸ್ವರವಾದ ಪಂಚಮದ ಸ್ವಾಧೀನ ಸಮ್ಯಕ್ ಪೂರ್ವಾಭಿಧೇಯದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಗೊತ್ತಿರಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳುವುದು, ಅಥವಾ ಏನು ಅದನ್ನು ಪಂಚಮ್ರೂಪಿ ಧೈವತವೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿದ್ದೇವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಕೇವಲ ಉದ್ಭವಿಷಯ; ಶ್ರುತಿಭಿನ್ನತನವನ್ನೆ ಐಕ್ಯಗ್ರಾಹಣದ ನಾಣವೆನುವನ್ನು ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಹಣದ ಪಂಚಮದವರೆಗೆ ಅಪರೋಪಿಸುವುದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿಯೆಂದೂ, ಎಂದರೆ ಇತರ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಪದಯಲು ಮತ್ತು ದೋಷವೆಂಬ ಅಧಾರಭೂತವಾದ ಶ್ರುತಿಯೆಂದೂ, ಅನರ್ ಪ್ರಮಾಣವು 81, 80 ಎಂದೂ ಇವನ ಕಲ್ಪನೆ. ಇದೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಭರತ, ಮಾಹೇಂದ್ರಿ ಹೇಳದಂತೆ!

According to the explanations given by Bharata in the Natya Shastra and by Matanga in his Brihaddeshi, the interval, or shruti, used as the basis of the division of the octave is the comma diesis 81/80, defined as the difference between Pa [modern Dha (A)] considered as the upper fourth (ratio 3/4) from Ri [modern Ga (E)] and Pa as the lower fourth (3/4) from Sa [modern Ri (D)]. This comma is called the "measuring" or "standard" interval.³¹³

311 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 45-46.

312 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 46.

313 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 46-47.

ఒకటి అభిధిత్తర శ్రుతిగణాన్ని ప్రతిబింబించు వ్యాజ్యధర శ్రుతిగణానికి చేరుదు మరియు ప్రమాణగణాన్ని భిన్నరూపియించు అవధి అనుమించు. అట్లన 'ఏవం శ్రుత్యుశ్చవ్యవహారకవాద్యా యవంతరం మూర్తవాదాయతత్త్వాద్ వా తతోప్రమాణం శ్రుతిః' ఎంటు భరణిశ్రుతియన్న అవధి అభివాద మూడును వ్యవహరించుచుంటుంది.

* * The interval produced by the raising or lowering of Panchama (modern A. Dha), [which can also be envisaged as a] softening or [a difference in string] length called the "standard interval" (pramana shruti) [Natyashastra, 28. 22; and Brihaddeshi, comm. on. I, 28.]³²

ద్వావింశతి శ్రుతిగణాన్ని అవధి పడేయవచ్చును ఎల్లా వాస్తవములో ఒకటి 94 4/9 ఎంటు ; (94 3/49) 1 ఎంటు. ఇదేయ శ్రుతికి ద్వైవిమిత్తన కావడా 81/80 రవ్వు ప్రమాణం; ఇందు నమ్మ శ్రుతాన్నవధి సమీకరించి మూలభూతమవుతుంది; అనేక శ్రుతిప్రమాణాగళ పరస్పర వ్యత్యాసాలు ఇవలించు గినవి, ఎందు అవధి చేసుకున్నావి. నమ్మ సంగీతకాత్మక ఎల్లా ముఖ్య ప్రయోగాగళంగా విరుద్ధ వాగించు అవధి మతక వివేచనచేయున్న ముందునున్నవలెం వివేచనాద ప్రయోజనవేగము కాదు. ఇదన్న అభ్యాసాలు సంతోషానికి కుదిరించు వ్యాజ్య సంగీతకాత్మక ప్రయోగాగళముననే తులనాత్మక అధ్యయనవన్న మూడున్నవలెం వివేచనా కర్తవ్యమును బుంహూ సామర్థ్యవన్న ఘోషిశీలశ్లబ్ధమందు. ఇది వివరణము చేసించు అవధివర్తనశ్రుతిగళ శ్రుతివ్యవస్థ వగలూ అదర తలచు దీక్షావగళన్న మూర్త తోలింపటాగవుదు. వివరణన పరీక్షాశ్రుతిగళన్న ఈ పథకవర్గ సంగ్రహింపబడు :

శ్రుతి సంఖ్య	అధార శ్రుతినింప అంతర	శ్రుతి పడదు	శ్రుతి సంఖ్య	అధార శ్రుతినింప అంతర	శ్రుతి పడదు	శ్రుతి సంఖ్య	అధార శ్రుతినింప అంతర	శ్రుతి పడదు
1	1/1	స *	11	10/9	పం.రి. —	21	100/81	అం. గ -
2	81/80	స +	12	9/8	పం.రి.*	22	5/4	అం. గ *
3	128/125	స + +	13	256/225	పం.రి. +	23	81/64	అం. గ + *
4	31/30	శ్రి°	14	15/13	పం.రి. + +	24	32/25	అం. గ + +
5	25/24	రు. రి - -	15	93/80	శ్రి°	25	31/24	శ్రి°
6	256/243	రు. రి - *	16	75/64	సా.గ. — *	26	125/96	రు. మ - -
7	16/15	రు. రి°	17	32/27	సా.గ.*	27	320/243	రు. మ -
8	27/25	రు. రి +	18	6/5	సా.గ. + *	28	4/3	రు. మ *
9	135/124	శ్రి°	19	75/62	శ్రి°	29	27/20	రు. మ +
10	800/729	పం. రి - -	20	243/200	అం. గ -	30	512/375	రు. మ + +

3. నాదస్య సప్తశ్రుతిరణాతిమలద్వైవతహిత్వం బోధియతే పుకరం

ಶ್ರುತಿ ಸಂಖ್ಯೆ	ಅಧಾರ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತರ	ಸ್ವರದ ಹೆಸರು	ಶ್ರುತಿ ಸಂಖ್ಯೆ	ಅಧಾರ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತರ	ಸ್ವರದ ಹೆಸರು	ಶ್ರುತಿ ಸಂಖ್ಯೆ	ಅಧಾರ ಸ್ವರದಿಂದ ಅಂತರ	ಸ್ವರದ ಹೆಸರು
31	62/45	ಃ	43	25/16	ಮ. ಧ - *	55	16/9	ಶೈ. ನಿ. *
32	25/18	ಪ್ರ. ಮ -	44	128/81	ಮ. ಧ *	56	9/5	ಶೈ. ನಿ + *
33	45/32	ಪ್ರ. ಮ - *	45	8/5	ಶು. ಧ + *	57	29/16	ಃ
34	64/45	ಪ್ರ. ಮ *	46	50/31	ಃ	58	11/6	ಕಾ. ನಿ - -
35	36/25	ಪ್ರ. ಮ +	47	81/50	ಮಂ. ಧ - -	59	50/27	ಕಾ. ನಿ -
36	90/62	ಃ	48	400/243	ಮಂ. ಧ -	60	15/8	ಕಾ. ನಿ *
37	375/256	ಪ - -	49	5/3	ಮಂ. ಧ *	61	243/128	ಕಾ. ನಿ + *
38	40/27	ಪ -	50	27/16	ಮಂ. ಧ + *	62	43/25	ಕಾ. ನಿ + +
39	3/2	ಪ *	51	128/75	ಮ. ಧ + +	63	60/31	ಃ
40	243/160	ಪ +	52	31/18	ಃ	64	125/64	ಮ - -
41	192/125	ಪ + +	53	125/72	ಶೈ. ನಿ - -	65	160/81	ಮ -
42	31/20	ಃ	54	225/120	ಶೈ. ನಿ - *	66	2/1	ಮ *

ಪಠಕ (21)

ಪಟಾಪಸ್ಥಿತಿ ಶ್ರುತಿಗಳು : ನಿವರಣಾ ಪದ್ಧತಿ

ಸಂಖ್ಯೆಗಳು : ಸ = ಪದ್ಮ, ಶು. ರಿ = ಶುದ್ಧರಿಷಭ, ಮಂ. ರಿ = ಮಂಜಪ್ಪುರಿಷಭ, ಸಾ. ಗ = ಸಾಧಾರಣ ಗಾಂಧಾರ, ಅಂ. ಗ = ಅಂತರ ಗಾಂಧಾರ, ಶು. ಮ = ಶುದ್ಧ ಮಧ್ಯಮ, ಪ್ರ. ಮ = ಪ್ರತಿಮಧ್ಯಮ, ಪ = ಪಂಚಮ, ಶು. ಧ = ಶುದ್ಧ ದೈವತ, ಮಂ. ಧ = ಮಂಜಪ್ಪುರಿ ದೈವತ, ಶೈ. ನಿ = ಶೈಲಿನಿ ನವಾಡ, ಕಾ. ನಿ = ಕಾಕರ್ಲಿ ನವಾಡ, ಸ = ಪ್ರಭಾಮಾವರ್ತ (ಮೇಲಿನ ಸ್ವರಿಯನ್ನು) ಪಶ್ಚ. * = ಅಕ್ಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವುದನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಸ್ವರ; ಃ ಅಥವಾ ಃ = ಒರಾಪು. +, +, + = ಅಯಾ ವೇದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು 'ಪ್ರಮಾಣ' ಶ್ರುತಿಯನ್ನುಳ್ಳವು (81/80) ಸೇರಿನ ಅಯಾ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. -, -, - = ಅಯಾ ವೇದಿನ ಸ್ವರದಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣ ಶ್ರುತಿ ಯನ್ನುಳ್ಳವು ಕಳೆದು ಅಯಾ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ.

ಒಂದು ಸ್ವರಿಯನ್ನು ನಿರ್ಧಾರದಲ್ಲಿ ಅಕ್ಷಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗದಿಂದಲೂ ಅಯಾ ಸ್ವರದಿಂದ ಹಾಗೂ ಪ್ರಮಾಣ ಶ್ರುತಿಯೊಂದು ಸ್ಥಿತಿಗೊಂಡುದರಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನು ಅಥವಾ ಎರಡನ್ನು ಕಳೆದು ಅಥವಾ ಸೇರಿನ ಇವತ್ತಿನವೂ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದಾಗಿಯೂ, ನೆರೆಮರೆಯ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಕೂಡಿಸುವುದು ಇವು ಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದು ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾದ ಒರಾಪುಪಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹನ್ನೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವವು

3. ನಾಡವ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಗಾತಿಗಳು ಸಂಗೀತವರ್ತಮೋದರದ ಪ್ರಕರಣ

ವಾಗಿಯೂ, ಅಪ್ಪನುಪ್ಪರದ ಸ್ವಾಪದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯೆಂದು ಗಣಿಸಿರುವಾಗಿಯೂ ನಿವತರಣವು ಹೇಗೆ ಒಟ್ಟು-ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿವ್ವಾಣೆ :

The complete division of the octave is, however, attained by adding or subtracting either one or two commas from each of the twelve notes of the basic chromatic scale. This gives us a series of 53 intervals which cannot all be used in modal scales though they may come into use through modulations (change of tonic) or in certain forms of polyphony. If we further divide the disjunction which appears at each half tone of this scale so as to form quarter tones, we obtain the division of the octave (Sa to upper Sa) into 65 intervals—that is, counting the note that forms the octave itself, the scale of sixtysix intervals or shrutis spoken of by Kohala.³¹⁴

ನಿರಾಕರಿಸಲು ಕಾರಣಗಳು

ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಗಳು ಒಂದು ಸ್ವಾಯಂಬಿ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿವಿಲ್ಲವೆಂಬುದಂತೂ ಮಹೇಗ, ಅಭಿಪ್ರಾಯವು, ವಾರ್ತಾವೇದವುಗಳ ಮಾತಿನಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅದರೂ ಇವಕ್ಕೆ ಯಾವುದಾದರೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು ಸಾಧ್ಯವಾದೀತೇ ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರೂ ಈ ಮಾತಿನ ವೇಳುವ ಕಾರಣಗಳು ಇವು ವ್ಯಕ್ತವೂ ಅಪ್ರದದನ್ನು ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ.

i) ಇದೇ ಸ್ವಾಯಂಬಿ ವಿಭಾಗವನ್ನು ಎರಡು ಶ್ರುತಿವಿಭಾಗವೆಂದು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರಸಮಾಣಗಳ ನಿರಾಕರಣೆ 81/80 ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಬಿಂಬವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಸ್ವರಾನ್ವೇಷ ಸಮಾಣವಾಗಬೇಕೆಂಬುದಾಗಿ, ಆಗಬೇಕೆಂದಾಗಲೇ ಯಾವ ವಾಕ್ಯಕಾರನೂ ಬೀಜ, ಬದು ವ್ಯಾಪ್ತ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ದೀಪ್ತಾದಿ ಶ್ರುತಿಭಾತಿ ಕಂಠಾಂತವನ್ನು ಇದು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವುದಿಲ್ಲ.

ii) ಸ್ವಾಯಂಬಿ ಒಂದೇ ವಿಭವ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಸಮಾಪಸ್ವರ-ಪಲ್ಲವಿ ಪತ್ತವನ್ನು ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪತ್ತವು ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ವಾಕ್ಯಮರಾಷ್ಟ್ರಿಯನ್ನು ನಿರೂಪಿಸು. ಇದರಿಂದ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ, ಚತುಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಮೂಲಭೂತ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಭಾಧೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

iii) ವ್ಯಾಪ್ತ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತ ಉಪ್ಪದಲ್ಲಿ ವಿರಾಮದ (disjunction) ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದು ಎಲ್ಲಾ ಸಂಗೀತ ವಾಕ್ಯಕ್ಕೂ ಐದುವಾಗಿದೆ ; ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ವಾಕ್ಯಕಾರರು ಶ್ರುತಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಸ್ವರವಿಭಾಗವು ಉಪ್ಪವನ್ನು ಇದು ಸೇರಿಸಿ ಉಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ.

iv) ಈ ಅರವತ್ತಾರು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಪ್ರಯೋಗ ಬಾಹ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದೆಯೆಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ವರಮಾಪನವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿರುವುದು ಕುಂಭಾ ಲಕ್ಷ್ಯವೆಂಬಾಗಿದೆ. ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಸೇರಿಕೂ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಶ್ರುತಿಗಳ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಬೇಕೆಂದು ಸಮಾಪ್ತವಾಗಿ ವ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿರುವಾಗ ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತವನ್ನು ಹೇಳುವುದಂತೂ ಅತ್ಯಂತ ಅಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವು.

314 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 48.

ಇವುಗಳು ದ್ವಾದಶ ಸ್ತರಸ್ಥಾನಗಳು ಪಡೆಯುವ ಗಮಕಮೂಲ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪ್ರಕಾರಗಳೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಗಮಕಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಬೇರೆ ತಪ್ಪೆಂದು ಸದ್ಭದ್ರಿಯೇ ತೋರಿಸಲಾಗುವುದು.

v) ಮೊದಲನೆಯ ಅರವತ್ತಾರರಲ್ಲಿ 66.1, 6.7, 16-17-18, 22-23, 33-34-35, 43-44-45, 49-50, 54-55-56, 60-61 ಈ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ನೆನಪಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸ್ವರವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂಶವನುಶ್ರುತು ಮೇಳುವ ಸ್ವಾನುಸಾರಕ್ಕೂ, ಸ್ವರಾನುಸಾರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಮಾತುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗದು. ಈ ಸ್ವಾನುಸಾರವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿಸಲೋಸುಗ ಸ್ವರಸಾಧಾರಣವೆಂಬ ವಿಶೇಷವಾದ ತತ್ತ್ವವನ್ನೇ ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಅದರಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಒಂದೇ ಸ್ವರವು ಎರಡು ವಿಶ್ವತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಈ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಬಳಸಿದೆ. ಇದ್ದಿಯಾದರೂ ಒಂದೇ ವಿಶ್ವತಿಗೆ ಹಲವು ಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಸ್ವರ ಪ್ರಮಾಣದ ಇಯಕ್ತಿಯು ನಿರರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ.

vi) ಶಿವಶರಣರು ಹೇಳಿರುವುದು ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನಲ್ಲ. ಅರವತ್ತೈದನ್ನೇ. ದ್ವಾದಶಸ್ತರಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಐವತ್ತನುಕೂಡು, ಇವುಗಳ ಸಂಧಿಗಳಿಂದ ಹನ್ನೆರಡು—ಒಬ್ಬಗೆ ಒಬ್ಬನಲ್ಲಿ ಅರವತ್ತೈದು ಶ್ರುತಿಗಳು. ಹೀಗಾದರೂ ಮಾತಿ ಅರವತ್ತಾರನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಅವನು ಅವರ್ತಕ ಸ್ವರವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಅಪ್ಯಮಸ್ತರವ ಸ್ಥಾನವನ್ನೂ ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಸ್ಥಾನವು ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಾದರೂ ಬೇರೆ ಸಿದ್ಧಿವುತ್ತದೆ? ಇದು ಸ್ಥಾಯಿಗುಂಟ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತದೆಂಬುದು ಅವನಿಗೆ ತಿಳಿಯದಿದ್ದು ಅಲ್ಲ. ಭರತ, ಮತಂಗ, ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವರುಗಳು ದ್ವಾದಶಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿರುವುದು ಕೇವಲ ಐಳು ಸ್ವರಗಳನ್ನುಳ್ಳ ಸ್ಥಾಯಿಗೆ, ಅವು ಸ್ವರವ ವಿಸ್ತಾರವಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿ ನಿರರ್ತನ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅಪ್ಯಮ ಸ್ವರವಾದ ನಿಸ್ಸಾದವನ್ನು ಪಡೆದರೂ ಸಪ್ತಸ್ವರಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ಥಾಯಿಯು ಇನ್ನಿಗೆ ಮುಖ್ಯವಾಯಿತು, ಎಂದು ಆದ್ಯಂತಗಳು ಸೀಮೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಶಾಸ್ತ್ರ ಸಮೃದ್ಧವಾಗಿ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಇರುವುದು, ಅಪ್ಯಮ ಸ್ವರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಅಪ್ಪ. ಅದುದರಿಂದ ಇವನ ಲೆಕ್ಕದಲ್ಲಿಯೇ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ತಪ್ಪಿದೆ.

vii) ದ್ವಾದಶ ಸ್ತರಸ್ಥಾನಗಳಿಂದ ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುವುದರಲ್ಲಿಯೂ, ಒಂದು ಅಥವಾ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುವುದರಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದೇ ತತ್ತ್ವವನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಸ್ತರಗಳಿಗೂ ಸಮಾನಾಗಿ ಅಪ್ಯಯಿಸಿಲ್ಲ. ಒಬ್ಬಗೆ ಕುದ್ರ ಲಸಭಕ್ಕೆ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣವು ಇವನಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆಯೇ ಸಾಧಾರಣ ಗಾಂಧಾರ, ಕುದ್ರ ಭೈರವತಗಳಲ್ಲಿ -- ಮತ್ಸು ++ ಎಂಬ ಪ್ರಭೇದಗಳೂ ಪ್ರತಿ ಮಧ್ಯಮ, ಶೈಶಿಕ ನಿವಾರತಗಳಲ್ಲಿ ++ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಕಂಡು ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಶ್ರುತಿ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೂ ಸ್ತರಸ್ಥಾನ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೂ ಅನುಕೂಲ ಸಂಧಾನೇ ಅಧಾರವಾಗಿರುವಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

viii) ಈ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಈಗಿನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ತರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಅಧಾರ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಇದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಪಡೆಯಲಾಗಿದೆ; ಎಂದರೆ ಸ್ತರಸ್ಥಾನಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಇದು ಬೋಧಿಸುತ್ತದೆ; ಅದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಗ್ರಹ ಸಿದ್ಧಿವಾದಿ ಆಗಿದೆ. ಭರತ ಮತಂಗರು ಈ ಕ್ರಮವನ್ನು ಹಿಡಿದರೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳ ವಿವರಣೆಯು ಅವರಲ್ಲಲ್ಲ. ಶಿವಶರಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯ ಒಬ್ಬ ನಿರಾಲಂಬವೂ ನಿರವೇಶ್ವರವೂ ಆದ ಕಲ್ಪನೆಯು ಉಂಟಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಶ್ರುತಿ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣ ನಿರ್ಣಾಯವೂ ಶ್ರುತಿ ಲಕ್ಷಣವೂ ಸ್ವರತ್ವ. ಅಥವಾ ಸ್ವರ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ನಿರವೇಶ್ವರವೂ ಲಾಭಾಧಿಕವೂ ಆಗಿವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಕ್ರಮವು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ವಸ್ತುತಃ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಅನೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿಯೂ ಇದೆ.

3. ಸಾದ್ರಸ್ತಾನಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಕುಲದೈವತಸೀಚ್ಛಂಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ix) ಈ ಪದ್ಯತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅತ್ಯಂತ ತೀವ್ರವಾದ ದೋಷವೆಂದರೆ ಪ್ರಯೋಗಮೂಲವಾಗಿದೆ ಕೇವಲ ಲೆಕ್ಕವನ್ನು ಅಧರಿಸಿರುವುದು. ಇಡೀ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಈ ಅರವತ್ತಾರು ಪ್ರತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ಪಾಳೆನೋಡಿ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬಂದಿಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವೆಂದು ಹೇಳುವ 20 ಸ್ಥಾನಗಳೂ ಸಹ ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಾಚುರ್ಯವನ್ನೂ ಪಡೆದಿವೆಯೆಂದು ಅಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಲ್ಲ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ರಚನೆಯಾಗಿರುವುದು ಓದೋವನಿಗೆ ಸೋತದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಂಚಪ್ರತಿಪದ್ಯ, ಪ್ರತಿಮಾಧ್ಯಮ ಮುಂತಾದ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಇತರ ಸ್ಥಾನಗಳಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಉಳಿದ ಕೆಲವೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನೆರೆ ದೊರೆಯ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕೇವಲ 20 ಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಅರ್ಧ ಸ್ವರದ ಸುಮಾರು ಅರಳಿತ್ತೊಂದರನ್ನು ಸಮೀಪವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ಥಾನಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುವುದೂ ಅನುಭವವಿರುವುದಾಗಿದೆ.

x) ಈ ಮತದಿಂದ ಪ್ರತಿಯ ಸಂಖ್ಯಾಮೂಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳುವಂತಾಯಿತು: ದೊರೆತು, ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವಭಾವ, ಲಕ್ಷಣ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಕೂಡ ಯಾವ ತತ್ತ್ವ, ಪ್ರಮೇಯಗಳೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವು ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯು ಹೇಗೆ ಬಿಡುವಾಗಿದೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಸ್ತವೂ ಧಿರವ್ಯವಸ್ಥಾ ಅಗಿದು ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸುತ್ತದೆ; ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸೂಚನೆಯೂ ಅನುಮಿತಿಯೂ ದೊರೆತುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಇಲ್ಲದೆ, ಪ್ರಾಚೀನ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರತಿಗೀತು ವಿಧಿಸಿದ ನೈರುತಕ್ಕ, ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಕೃತಿ, ಸಂಖ್ಯಾಪ್ರಮಾಣ, ಸ್ವರಗಣಾಧ್ಯಯದ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅಲ್ಲ, ಅವುಗಳಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸಿ ಅಗಿದೆ.

ಶಾಸ್ತ್ರಜೀವನು ಶ್ರುತಿಧೀವರ್ತನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಮುದ್ರಿತಮಧ್ಯಾಸದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷವು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಒಳಗೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವಾದಿ, ಸಂವಾದಿ, ಅನುವಾದಿ ಮತ್ತು ವಿವಾದಿಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರಮೇಯಗಳಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಕುಶಲವಿಲ್ಲವಾಗಿದೆ.

ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರಕಲ್ಪನೆ

ಆದಿಯವಾಗಿ, ಶಿವರಣನು ಈ ಅರವತ್ತಾರು ಪ್ರತಿಗಳಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ರಸದಮೂಲಕ ಕಲ್ಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ದೀಪ್ತಾದಿ ಶ್ರುತಿಜಾತಿವೇಶಕಕ್ಕೆ ಅವನು ಕೊಡುವುದು ಇಷ್ಟೇ ಅರ್ಥ. ಇವುಗಳು ಕಾಲ, ಕಲಾ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನಗಳೆಂದು ನಾನ್ಯದೇವನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಕೇಳಿಗೊಂಡ ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಇಷ್ಟಿಚ್ಛಾ ಹೇಳುವುದಕ್ಕಿದೆ, ಒಂದೇ ಪ್ರಮಾಣವು, ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಾನಸಿಕ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನೂ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಅವನು ಹೇಳುವುದು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಜೀವನ ತೀವ್ರಾದಿ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಇಂತಹ ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಅನ್ವಯವನ್ನೂ ಅರವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳೊಡನೆ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ಉಂಟುಮಾಡಲಾಗಿರುವುದಕ್ಕೂ ತುಂಬಾ ಅಸಂಗತವಾದುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಕ್ಕೆ ದೀಪ್ತ ಅರ್ಥವೂ ಕೂಡಿ ಬರದಂತೆ ರಸವಿಧಿಯೇನೂ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ; ಛಂದೋವತಿಯೆಂದರೆ ಅಳಿಯುವುದು, ಕ್ಷಿತಿ ಎಂದರೆ ಕನ್ನ, ಸಂದೇಹನು ಎಂದರೆ ಜ್ವಲಂತ, ಮಹಂತಿ ಎಂದರೆ ಹುಟ್ಟುಹಿಡಿಸುವುದು, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಅನುವಾದ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ. ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾದ ಸಂವೇದನೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.

ಹೀಗೆ, ಶುದ್ಧರಸಭಂ + ಎಂಬುದು ಉದ್ಯಮಕೀಲನಕ್ಕೆ (enterprising)! ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ + ಏ ಮೂಲಭವಾಗಿ ಕೆರಳುವಂತೆಯಾಗಿದೆ (passionate); ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು ಅಪ್ಪಾದೀಶವಾದುದು, ಶಾಂತವಾದುದು (calm, pleasing); ಇದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಸೇರಿಸಿದರೆ ಜಾಗೃತವೂ ಉಪವಿಶೇಯವಿರುವ

3. ನಾದಸ್ಯ ಸ್ವಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಜಾತಿಶುಲದೈವತಮಿಚ್ಛಂದೋದನ ಪ್ರಕರಣ

ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಿಲ್ಲದೆ ಬೇಗೆ ಬೇಗೋ ವಿವಿಕ್ತಮಾಡಿಬಿಟ್ಟ ಕಲಸುವೋಲೋಗರವೇ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ; ಅವರಿಂದಲೇ ಅವರು ಬೇಳುವ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ವಿಶ್ವಾಸಾರ್ಹವಲ್ಲ, ಎಂದು ಶಾಬ್ದಗೋವಿಂದನನ್ನ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರನನ್ನ ತನ್ನ ಮತ್ತೀ ಯಿಂದ ವಜಾ ಮಾಡಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ!

The fact that the division of shrutis given by Sharngadeva does not exactly correspond with the one we have arrived at should not surprise us, for as we have seen, the Sangita Ratnakara presents a mixture of elements from different systems brought together rather haphazardly, and its conclusions are therefore not always reliable.³¹⁵

ಈ ಉದ್ಘಟಿತವಾದ ವಿವಿಕ್ತರವನ್ನು ಕಂಡು ಬೆದರಿತ ನನ್ನ ಲೇಖಕಿ ತಡವರಿಸುತ್ತದೆ; ಅವರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ಶಾಬ್ದಗೋವಿಂದ ಶ್ರುತಿವಿಭಿನ್ನೋಗವನ್ನೂ ಶಿವಶರಣ ಶ್ರುತಿವಿಭಿನ್ನೋಗವನ್ನೂ ತುಲನಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕವೆಂದು ನೋಡುತ್ತಾ ಈ ಮುಂದಿನ ಪಥಕದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಭಾಷಾಂತರಿಸಿ: ಶಿವಶರಣ ಶ್ರುತಿವಿಭಿನ್ನೋಗದಲ್ಲಿ ವಿರಾಮಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು +1 ಮತ್ತು +2 ಎಂದು ನೋಟಿಸಿದೆ; ಹೀಗೆ, ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಧೈವತಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಒಂಬತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳು, ವಿರಾಮಗಳು ಎರಡು, ಒಟ್ಟು ಹನ್ನೊಂದು ಶ್ರುತಿಗಳು.

ಸ್ವರ	ಸ	ರಿ	ಗ	ಮ	ಪ	ಧ	ನಿ
ಶಾಬ್ದಗೋವಿಂದ	4	3	2	4	4	3	2
ಶಿವಶರಣ	6+1	9+1	9+1	9+2	5+1	9+2	9+2

ಪಥಕ (22)

ಶ್ರುತಿವಿಭಿನ್ನೋಗ: ಶಿವಶರಣ ಪಥಕ

f) ಒಂದೇ ಸ್ವರಪ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ವಿವಿಧಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿವ್ಯಕ್ತಿ.

ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸ್ವರವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪಡೆಯುವ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯ ಅಧಿವ್ಯಕ್ತಿ ರೀತಿಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಎಣಿಸಿ ಇವನ್ನು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರವೆಂದೇ ಹೇಳುವ ಇನ್ನೊಂದು ಪಕ್ಷವು ಅಧಾಢಿಕವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಪಕ್ಷವು ವ್ಯಾವಿಂತಿಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೇ ಹೇಳಿದರೂ ಅವರ ಉದಾಹರಣೆಗಳೆಗಳು ಈ ರೀತಿ ಇವೆ:

1. ಅಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಳೂ ಸ್ವರಸ್ವರಗಳೇ ಆಗಿವೆ; ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಪ್ರಾಚೀನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರೂ ವ್ಯಾವಿಂತಿಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಇದು ಸಿದ್ಧವುತ್ತದೆ.

2. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷವು ಅಧಾರಸ್ವರವಾದುದರಿಂದ ಅವು ನೊಂದಲಯ ಶ್ರುತಿಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚತ ವಾಗಬೇಕು.

3. ಪಕ್ಷವೂ ಹಂಚುವೂ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ವರಗಳಾದುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವಿರುತ್ತದೆ.

4. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಒಂದೊಂದು ರಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಬೇಕು ಇರುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರಯುಕ್ತ ವಾಗದೆ ಶ್ರುತಿಯುದ್ದರಿ ಅವಕ್ಕೆ ಸ್ವರಾಪ್ತಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪವಿಲ್ಲ.

315 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಅ. 69.

3. ಸಾದಸ್ಯಾಪಶ್ರುತಿಸ್ವರಣಾತಿಶಯವೈವತ್ಯೋದೋದಸ ಪ್ರಕರಣ

ii) ಗಮಕಗಳನ್ನು ವಿಳಂಬ ಮಾಡುವುದು ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ವಿಭಾಗಿಸಿದ್ದರೂ, ಅವು ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಆವಾಂತರ ಭೇದಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರವು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಗಮಕಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ಮಾತ್ರವೆಂದಾಗಲಿ, ಇಪ್ಪತ್ತೈದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆಂದಾಗಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಪರಮಾಣುವಿನಷ್ಟು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿರುವ ಇವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಕೃತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಕೃತಿಗಳು ಅನಂತವಾಗುತ್ತವೆ.

iii) ಅದೇ ಒಂದೇ ಸ್ವರವು - ಅಥವಾ ಅದರ ಒಂದು ಆವಾಂತರ ಭೇದವು - ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಛಾಯೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ; ಒಳಗೆ ಶುದ್ಧವಿವರಣೆಯೇ ಕೊಡಲಿ, ವರಾಳ, ಅಸಾವೇರಿ, ಮಾಯಾ. ಮಾಳವಗೌಳ, ಕಾಮವರ್ಧಿನಿ ಮೊದಲಾದ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಛಾಯೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವುದು ಸೂಕ್ಷ್ಮಪ್ರವಣವಿರುವವರಿಗೆ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಆಪ್ತೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಒಂದೇ ಸ್ವರವು ಒಂದೇ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವಾಗ ಸಹ, ಅಯಾ ಸ್ವರಸಂವರ್ಧ, ಭಾವ, ಗಮಕ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಛಾಯೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಈ ಗಮಕಗಳು ಸ್ವರದಿಂದ ಸ್ವರಕ್ಕೂ, ರಾಗದಿಂದ ರಾಗಕ್ಕೂ, ವ್ಯಕ್ತಿಯಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಬದಲಾಯಿತು. ಇದನ್ನು ಆಪ್ತೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅಯಾ ಕಲಾಯುಗದ ಅಭಿರುಚಿಯನ್ನೂ ಪ್ರಯೋಗ್ಯವಿನ ಸಂಸ್ಕಾರ, ಸಾಮರ್ಥ್ಯ, ಅಭಿರುಚಿಗಳನ್ನೂ ಇವುಗಳ ಪ್ರವಾಹ, ಸ್ವರದಿಂದ ಮತ್ತು ಸ್ವಭಾವಗಳು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಗಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯದಿಂದ ಮಾಯವಾಗಿ ಬೇರೆಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದು ನಿಲ್ಲುವುದು ಈ ಸಂಗೀತದ ಸ್ವಭಾವವೂ ಆಗಿದೆ, ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದೂ ಇದೆ. ಇವು ಅದ್ವೈತವಾಗಿ ಹೊಸ ರಾಗಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡ ಹಾಗೆಲ್ಲ ಈ ಗಮಕಗಳು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತಾಬಂದರೆ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಎದೇ, ಅದೇ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಬಿಡಲಿ? ಒಳಗೆ ಮಾದರೆ ಇಡೀ ಗಾಣತಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇದೇ ಪ್ರಯೋಗದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದಾದ ಯಾವ ತತ್ತ್ವ, ಪ್ರಮೇಯಗಳೂ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ.

iv) ಸ್ವಾಯಿಯ ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಕೆಳಗಿನ ಚಾತುಸ್ಸದ್ಭದ್ರದಿಂದ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ಪಂಚಮಭಾವದ ಉಪರ್ದೃಷ್ಟರಾದ ಆದಿಯೊಂದುವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿತು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿಯಂತೆ ಗಮಕಯುಕ್ತ ಸ್ವರಗಳನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಎದೇದರೆ ಸ್ವರಾಪ್ತರದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಭಾವಗಳೇ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಂವಾದಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುಬಹುದಾದ ಎಲ್ಲಾ ಗಮಕಯುಕ್ತ ಧ್ವನಿವಿಶೇಷಗಳೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯದಿರಬಹುದು ಅಥವಾ ರಕ್ತಿಭವನವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರಬಹುದು; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಶುದ್ಧವಿವರಣೆಯ ಹತ್ತು ಅಂತಹ ಛಾಯೆಗಳು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಲಬ್ಧವೆಂದು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಏಕರವಾಗಿ ಪಂಚಮಭಾವದಲ್ಲಿರುವ ಹತ್ತು ಭಿನ್ನತನದ ಛಾಯೆಗಳು ವಿವಿಧ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಲೇಬೇಕೆಂಬೇನೂ ನಿಯಮವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಆಪ್ತೇ ಅಲ್ಲದೆ ಲಕ್ಷ್ಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವ ಭಿನ್ನತನದ ವಿವಿಧ ಛಾಯೆಗಳಿಗೂ ವಿವಿಧ ಛಾಯೆಗಳಿಗೂ ಪರಸ್ಪರತೆಯಾಗಲೇ ಸಂವಾದವಾಗಲೇ ಇರಬೇಕೆಂಬ ಅಥವಾ ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿಯಮವೂ ಇಲ್ಲ. ಇದೇ ವಾದವನ್ನು ಇತರ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು.

v) ಶುದ್ಧವಿವರಣೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಏಕಶ್ರುತಿ, ದ್ವಿಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ವಿವರಣೆಗಳೆಂದು ಎದೇ ಇವುಗಳ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಶ್ರಮವಾಗಿ ಗೌಳ, ಸೌರಾಪ್ತ, ಮಾಯಾಮಾಲವಗಳೇ, ಭೈರವಿ, ಶ್ರೀರಾಗ ಮುಂತಾದ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡು ಒಂದೇ ಸ್ವರದ ಛಾಯೆಗಳೆಂಬುದು ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯ. ಆತ್ಮಕ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಪಕ್ಷದಿಂದ

3. ಸಾದ್ರ್ಯವಶ್ಚ ಶ್ರುತಿಶ್ವರಾತಿಶಯಶ್ಚೈವತರ್ಹಿಣ್ಯಂ ದೋಷಪ್ರಕರಣ

ಗೌಳವೃತ್ತ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವ ಕೇಳದವರಿಗೆ ಇರುವ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಮೇಲೆ ಇಟ್ಟವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಹಾಸ್ಯಾಸ್ಪದವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಒಳಿಯ ಅಷ್ಟಮಸ್ವರಿಯನ್ನು ಇಡೀ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರದ ಇತರ ಶ್ರುತಿವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಬಹುದು.

vi) ಇವೃತ್ತವಿವರಣೆಯಾದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಎಣಿಸುವುದರಿಂದ ಸ್ವರಮಾಂಶವೂ ಸ್ವರ ಸಾಂಖ್ಯವೂ ಆಗುತ್ತವೆ. ಅಪರದ್ವಯದ ವಿಶೇಷವೆಂದರೆ ಗೌಳ, ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಮುಂತಾದ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿರುವ ಕೇಳದ ಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವೂ ವಾಸ್ತವ್ಯವಾದ ಸ್ವರವೂ ಇಲ್ಲ; ಇವುಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಅಯಾ ಸ್ವರಸಂವರ್ಧ, ಗಮಕಸಂವರ್ಧಗಳಿಂದಲೇ ನಿರ್ಣಯವಾಗಬೇಕು. ತಮ್ಮ ಸಹಜ ಸಂವರ್ಧಗಳಿಂದ ತೆಗೆದುಬಿಟ್ಟರೆ ಇವು ತಮ್ಮ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ; ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರರಾಗದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟವೇ ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ ಕೇಳದ ವೆಂಬುದು ಬೇರೊಂದಿಲ್ಲ; ಎಂದರೆ ಕೇಳದವೊಂದನ್ನೇ ಹೊಂದಿ ಇದು ಸೌರಾಷ್ಟ್ರರಾಗದ ಕೇಳದ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಲು ಬರುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಗಳ ವಿಷಯವು ಹಾಗಲ್ಲ; ಅವು ನಿಯತವಾದ ಪ್ರಮಾಣ, ಸ್ವಭಾವ, ಸ್ಥಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಸ್ವರಗಳ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಅವಾಂತರ ಭೇದಗಳ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ, ಅಜಾಂತರಿಕವಾದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೇ ಹೊರತು ಅವುಗಳು ಪಡೆಯಬಹುದಾದ ಭಾಯಿಗಳನ್ನಾಗಲಿ, ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂತಹ ಭಾಯಿಗಳೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೂ ಖಚಿತವಾಗಿ ಬರದಿರಬಹುದಾದ, ಎಲ್ಲ ಕಾಲಕ್ಕೂ, ಎಲ್ಲರೂ ಅನ್ವಯಿಸುವಂತಹ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟವೇ ಇವು ಬರುವಾಗ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಾಪ್ತಿ ಮಾತ್ರವನ್ನೂ ಬಹುಶಃ ಅನಿರ್ವಹಣೀಯ ಸ್ವರವೆಂದನ್ನೂ ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ.

vii) ಹೀಗೆ, ಈ ಪದ್ಧತಿ ಬೇಕೆನಿಸುವುದು ಬಳಸಿದ ಗೌಳ ರೀತಿಯ, ಪರಾಳ ಮಧ್ಯಮ ಮುಂತಾದ ವೇದಿಕಗಳನ್ನು ಅಪಾರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಅಪರ್ದದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ವೇದಿಕಮಂಡಯ ಈ ವೇದಿಕಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಗಳಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಹೆಸರುಗಳು ಸುಖಭವಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತಿಳಿದಿರುವುದು; ಅವನ ಗ್ರಂಥದ ಸ್ವರಾಲಹರಿಯಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅವನು ಇಷ್ಟಪಡುವ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಒಪ್ಪಿರುವುದು, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯನ ಮತವನ್ನು ಉಪ್ಪಂಪಿಸದಿರುವುದು, ಕನ್ನಡಿಗನಾದ ರಾಮಾಮಾತ್ಯ, ಸಂತೋಷ ವಿಠಲ ವೊಡಲಾದವರು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಶಾಸ್ತ್ರಪದ್ಧತಿಯೇ ಕನ್ನಡಿಗನಾದ ಅವನೂ ನಡೆದಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನಲ್ಲಿಯೂ ರುದ್ರ ರೀತಿಯು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನ, ವರಾಹಿ ಮಧ್ಯಮವು (ಪ್ರತಿ ಮಧ್ಯಮವು) ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯನೇ. ಅವನರಿಂದ ಆಧುನಿಕರು ಗೌಳ ರೀತಿಯೆಂದರೆ ಕೇಳದ ವೊಡಲನೆಯ ಶ್ರುತಿ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಪ್ರತೀಕಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು (1) ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಹೆಸರಿನ ಅಕ್ರಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗದು.

viii) ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಗಮಕಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ನಿಯತವಾದ, ಒಂದೇ ರೀತಿಯ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷಿಸಬಹುದಾದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಇವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಎರಡು ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಗಳ ನಡುವೆ ಹೋಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಅಂಶೋಳದವ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಸ್ವರವು ವ್ಯಸ್ಥಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರೂ ಈ ಸ್ವರವನ್ನೂ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವನ್ನೂ ಸದಾಸದಯ ಲಿಪ್ಪಿಂದ ಆಳಿಯಲಾಗದು. ವಿವಿಧ ಗಮಕಗಳು ವಿವಿಧ ಶಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ; ಚಾರುವುರು, ರಂಪಿಸುವುದು, ತೊಗುವುದು, ಒತ್ತಾವು, ಹತ್ತಾವು ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಎರಡು ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಗಳ ವಿವಕ್ಷೆಯಿಲ್ಲೇ ತಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಗಮಕವಾದ ಸ್ವರವು ಈ ಕ್ರಿಯೆಯ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿರುವುದು ಉಂಟು. ಹೀಗೆ, ಈ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು.

ix) ಅನೇಕ ಗಮಕಗಳು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ; ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಸಂವರ್ಧಗಳಲ್ಲಿ ಗಮಕವು ಅನ್ಯಸ್ವರವೊಂದರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಕೊಟ್ಟು ಮುಂದಿರುವ ಉದ್ದಿಸ್ವರದ ಭಾಯಿಯನ್ನು

3. ಘಾಡಸ್ಯಾಪಶ್ರುತಿಪ್ರಯಾತಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ಯಂದೋದಸ ಪ್ರಕರಣ

ಲೇವಲ ಅಭಾವದಿಂದ (illusory) ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಅಂತ್ಯವೃತ್ತವಾದ ಮಧ್ಯವೃತ್ತವನ್ನು ವಾಕ್ಯವಿವಾಹಗ ಮುಟ್ಟಿದೆಯೇ ಅದರ ಅಭಾವವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ: ಎಂದರೆ, ಸಾಹಚರ್ಯದಿಂದಲೋ (association), ಅಂಶದಿಂದಲೋ (implication), ಸೂಚಕತೆಯಿಂದಲೋ (signification) ಬಂದುಬೀಳುವ ಸ್ವರಾಳವೃತ್ತಕ್ಕಿಂತಿಗಲು ಇವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕವು ನಗನಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವೂ ವಾಕ್ಯವೂ ಆದ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ. ಭಾವಮುಖ್ಯ ಅನರ್ಥವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡ ಕಾರ್ಣವಿಕ ಸಂಗತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇ ಇದು: ಈ ಸಂಗತದ ಸ್ವರರವಿ ನಿರ್ಮಾಣಿಗೆ ಇದುವೆ ಅತ್ಯಂತ ದೊಡ್ಡ ಅಡಚಣೆಯೂ ಇದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ತೋದಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಾರ ಮೋಹೇ ನಿರೂಪ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ: ಇತರ ಸ್ವರಗಳೂ ಅಷ್ಟೆ; ವರಾಳಿಯಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಾರ, ರೇಣುವಿಲ್ಲದ ಮಧ್ಯಮ, ಪಾಯಕಿ ಮತ್ತು ವರಾಳಾಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಾರ, ಅರಳ-ಬೀಜಗಾಂಧಾರಗಳಲ್ಲಿ ಗಾಂಧಾರ ನಿರೂಪಗಳು, ಒಗೆಗೆ ರಿಕ್ಕವಿಲ್ಲದವು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಈ ತೀರ್ಪಿಕೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಭೌತಿಕ ವಾಕ್ಯವಿಕೆಯೋ ಇಲ್ಲದ ವಾಕ್ಯವಿವಾಹಗ ಸ್ವರಿಸುವೆಯೇ ಅನುಮಿತಿಯಿಂದ, ಸಂದರ್ಭದಿಂದ ಉಂಟಿಸಿಕೊಂಡ— ಸ್ವರವಿಕೆಯಾಗಿ ನಮ್ಮ ಇದೇ ಸಂಗತ ಪದ್ಧತಿಯ ಬುಣಾದಿಯಾಗಿರುವ ಶ್ರುತಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ವಿಚಾರ ವಾಚ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುವ; ಪ್ರತಿ ಮತ್ತು ಗಮಕಗಳ ಕರ್ತವ್ಯ, ಸ್ವರಾವಗಲನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವುದು ಗುರುತು.

x) ವ್ಯಾಪಾರಿಕ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳೆಂದೇ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದರಿಂದ ವಿಶ್ವವಸೂಹಿ ಮೊದಲಾದವರು ಮೇಲದ ಅಂಶವಾಗುವಲ್ಲಿ ತಪ್ಪನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅನುಬಯಿಸುತ್ತವಾಗುತ್ತದೆ: ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ 'ಎರಡು ತಕ್ಕಪ್ರಮಾಣವು, ದೋಷ: ಸ್ವರಸಮಾಂತ್ಯವೂ ಸ್ವರಸಾಂಪರ್ಥ್ಯಪ್ರಸಂಗಾದಿಶಾಸ್ತ್ರಮ್'¹⁸⁸ ಎಂದು ಮೇಲದ ಮಾತು ನಿರರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಂಶದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ವರವ್ಯವಹಾರಕ್ಕೆಗೆ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಹೇತುಗಳೆಂದು ವಾರ್ತಾವೇದವೇ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಂತರವೃತ್ತಿಗಳು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು, ಅಂತರಾಳ ಅಥವಾ ಗಾಂಧಾರ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವಂತಹವುಗಳು; ಇವುಗಳಲ್ಲಿಂದಲೇ ಸ್ವರಳ ಲೇವಲ ಧ್ವನಿಯಾಗುತ್ತಿತ್ತೇ ಹೊರತು ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಎಂದಿಗೂ ಪಡೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳೇ ನಾವಕ್ಕೆ ಮತಗಳೂ ಮೇಲದ ಅಖಂಡತೆ ಮತ್ತು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಗಳನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವಂತಹವು; ಇವುಗಳೂ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೇ ಹೇಳದರೆ ಸ್ವರವೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿಯೆಂಬ ಅರ್ಥವು ಮಾತ್ರ ಉಂಟುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ದೇವತೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವೂ ಪರಮಾಣುವಿನವು ಉತ್ಪನ್ನಾಪಕನಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ; ಇದು ಶ್ರುತಿಗೆ ಮೇಲದ ಅಕ್ಷಣವೇ ಮೊದಲು ಸ್ವರಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲ್ಪಡುವ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಸ್ವರದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳೂ ಸ್ವರವ್ಯವಹಾರ್ಯತೆಯೂ ನಾವರಿಗ ಗಾಣವಾಗುವ ಮೂಲಭೂತ ಪ್ರಮೇಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೊಡುತ್ತವೆ. ವಿಶಾಲ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಭೌತಿಕವೆನಿಸಿ ಸ್ವರವ್ಯವಹಾರ್ಯತೆಯ ಸ್ವರದ ಇದೇ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಅಗುತ್ತವೆಂದು ಮೇಲದ 'ಸ್ವರವೈದ್ಯ: ಪರಮೇ ಶ್ರುತಿಧಾಮ್ನಿ'¹⁸⁹ 'ಸ್ವರ: ಶ್ರುತಿ: ಸ್ವರವೈದ್ಯಾ'¹⁹⁰ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳು ನಿಶ್ಚಯೋಪಲಕ್ಷಣಗುತ್ತವೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಗೀತಲಕ್ಷಣದ ತಾಯಿಬೀಜವೆನಿಸುವ

ಕಮತ್ವಕುತ್ವತುಕ್ತ್ಯೈವ ಪದ್ಧಮಧ್ಯಮಪಂಚಮಾ |

ದ್ವೇ ದ್ವೇ ನಿಷಾದಗಾಂಧಾರೌ ತ್ರಿಶ್ಚಮಪಧೈವತೌ |

ಎಂಬ ಸ್ವರಶ್ರುತಿ ವಿಭಯೋಗವೂ ಉಂಟು ಹೋಗುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರತ್ವವು ಇದ್ದರೆ ಅಯಾ ಸ್ವರದ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬುದನ್ನು ಏಕಶ್ರುತಿಯಿಂದಲ್ಲದೆ ಬೇರೆ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಒಗೆಗೆ

3- ನಾವಕ್ಕಾ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರವಾತುಲಭೈವತರ್ಪಣೋದೇಶ ಪ್ರಕರಣ

ಈ ಪತ್ರವನ್ನೇಕರೂದರೆ ಹೆಚ್ಚು ವಿಶ್ವವಸ್ತುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಉಳಿಯುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರತಿಗೂ ಒಂದೊಂದು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಸ್ಥಾನವನ್ನು ಆರೋಪಿಸಿದರೆ ಪ್ರತಿಗೆ ಅರ್ಥವನುಪಪ್ಪಾಚಾರ್ಯನು ಹೇಳುವ ಲಾಭ್ಯಸ್ವರಭೇದವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಲಾಭ್ಯಸ್ವರಭೇದ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದ ಸಾಧ್ಯವ್ಯವಸ್ಥೆಗಳು ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯದೆ ಅಸ್ಪಷ್ಟರವೇ ಆದ್ದರಿಂದ ಹೇಳುತ್ತದೆ. ತ್ರಿವಿಧ ಲಾಭ್ಯಸ್ವರಭೇದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅಪಕಾರವಿಲ್ಲ ; ಏಕೆಂದರೆ ಚತುಃಪ್ರತಿಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ರೀತಿಯಾದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ನಿಷ್ಕಾಂತವೆಂಬುದೂ ಅವುಗಳ ಲಾಭ್ಯಸ್ವರಭೇದವೆಂಬುದೂ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯವೆಂದುಳ್ಳ ಇತರ ಸ್ವರಗಳು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ.

ಕಡೆಯದಾಗಿ, ಪದ್ಮ ಪಂಚಮಗಳಿಗೆ ಏಕಪ್ರತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿಂದ ಅತ್ಯಂತ ಅನುಬಂಧವಾದ ಮಾತು. ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಅಭಿನವ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಿಶ್ವತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದಾದರೂ ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ಸ್ವರಸ್ಥಾನವಿರುತ್ತದೆ, ಉಳಿದ ವಿಶ್ವತೆ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಥಾನಗಳಿರುತ್ತವೆ, ಅದಾದರೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ಪ್ರತಿಯೂ ವಿಶ್ವತೆಗಳಿಗೆ ಅವು ಪದ್ಮಯುತ ವಿಶ್ವತೆಗಳೆಂದು ಪ್ರತಿಗೂ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಅವಿಚಾರದವನೇಯವೂ ಮುಗ್ಯವೂ ಆಗಿರುವ ಭಾವನೆಯೇ ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯು ಕರ್ತವ್ಯ, ಕಲ್ಪನೆಗಳೇನಿಂಬುವುದನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಈ ಪದ್ಮಕ್ಕೆ ಎದೆಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ವಿಶ್ವತೆಗಳೆಂದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಯತಗೊಳಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದು, ನಿಯತ ಪ್ರತಿಪದ್ಮದಿಂದ ಕಡೆಗೆ ಹಿಂದಿನ ಅಥವಾ ಮುಂದಿನ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಸ್ಥಿತವಾಗುವುದು, ಎಂಬುದು ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಿಯಮ. ಅಭಿನವ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಲಾಭ್ಯಗತಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ವಿಶ್ವತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಇದ್ದಿಯಾದರೂ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮುಂದಿನ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಅಕ್ರಮಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಈ ನಿಯಮಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮರೆತು ಈ ಪತ್ರವು ರೂಪವಿಧೋಗವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಅಕ್ರಮ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ ; ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮುಟ್ಟುಬಾಡುತ್ತವೆ ; ಪದ್ಮ ಪಂಚಮಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದೇ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಅಥವಾ ಮುಂದಿನ ಸ್ವರಗಳೊಡನೆ ಸಂಕರವಾಗಬೇಕಾಗಿ ಸ್ಥಾಯಿಯು ಿನ್ನೆಲ್ಲಾಬಾಡಿರುವ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿಷ್ಣುವು ಸ್ವಸ್ವರವೆಂಬ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಮತ್ತೆ ಇತರ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಈ ಪತ್ರವು ಅಂಗೀಕಾರಕ್ಕೆ ಅರ್ಹವಾಗದು.

VIII ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧ

ಧರತೆ, ಮತಂಗ, ಅಭಿನವನುಪ್ಪ, ನಾಥ್ಯದೇವ, ಶಾಸ್ತ್ರದೇವ ಮೊದಲಾದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿರುವ ಪ್ರತಿಪದ್ಮತೆಗೂ ಅಭಿನವನಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಪ್ರತಿಪದ್ಮತೆಗೂ ಇರುವ ಕೆಲವು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನಿಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿರೋಧವು ಹೆಚ್ಚು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಮಾನಾಳು ಮತ್ತು ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೇ ಜನಕವಾದ ಲಲಿತಕಲೆಗಳೆಲ್ಲದರ ಧರ್ಮ. ಶಾಸ್ತ್ರವು ವಿಧಿರೂಪವಾದುದು ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯವಾದುದು ಎಂದು ಎರಡು ಬಗೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಇರಬೇಕು, ಇದನ್ನೇ ಮಾದರೇಕು, ಇದನ್ನು ಮಾನಾಳರು ಮುಂತಾಗಿ ವಿಧಿ, ನಿಬೇಧ, ಪರಿಸಂಖ್ಯೆ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದುದು ವಿಧಿರೂಪವಾದ್ದು. ಹೀಗೆ ಇತ್ತು, ಹೀಗೆ ಇದೆ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ನಿರೂಪಣೆ, ಪೂರ್ವ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಕೊಂಡಿರುವುದು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಮೊದಲನೆಯವರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣವು ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸುತ್ತದೆ ; ಅದರಲ್ಲಿ

3. ನಾವಸ್ಥಾನಪ್ರತಿಪದ್ಮರೂಪಿತವೆಂಬುದೇವೇಂದ್ರವರ್ಮನ ಪ್ರಕಾರ

ಇದನ್ನು ಎರಡನೆಯ ಬಗೆಯ ಲಕ್ಷಣಶ್ರೇಣಿಯು ತಪ್ಪಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಆಯಾ ಲಕ್ಷ್ಯವ ಮೇಲುಬೈಯಲ್ಲಿ ಆಗುವಾಗ ನಡೆಯುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ ಹೇಳಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರದ ವರಮಿತಿಯೊಳಗೆ ತಂದುಕೊಡುವುದು ಬಿಟ್ಟರೆ ಖಚಿತವಾದ ಧರಣಿಕೆಯನ್ನೂ ಧರಣಾದ ಸ್ವಾಭವಾನಗಳನ್ನೂ ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇಂತಹ ಆನೇಕ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಸೂತ್ರದಿಂದ ಸಂಬಂಧಿಸಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇ ಧರ್ಮವಾಗಿರುವ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯನ್ನೂ ಪರಂಪರೆಯನ್ನೂ ಇದು ನಿರ್ಮಿಸಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯ ಬಗೆಯ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಥ್ಯ ಗಮನವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟರೆ ಇದು ತಿಕ್ಕುಗಮನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡಿ ಲಕ್ಷ್ಯವು ಹರಡಿ, ಬೀದಿ, ವ್ಯಥಾಕಾಂಕ್ಷೆಗಳು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರೆ ಎರಡನೆಯದು ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ತಿಕ್ಕುಗಮನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಭಾವಾದ ಸಾಗರೀಕತೆಯನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ತತ್ತ್ವವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಆದರೆ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದು ಬೀರು, ಇನ್ನೊಂದು ಹೊ.

1. ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣ ವಿವೇಚ

ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವು ಎರಡನೆಯ ವಿಧಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತು; ಅದರಲ್ಲಿರುವವು ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣ ವಿವೇಚವು ಏನುತು: ಬೇರೆ ಯಾವ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲೆಯೂ ಇರಲಾರದು; ಇದಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎದು ಕಾರಣಗಳಿವೆ: ಮಾನವಕೂಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಜನಪ್ರಿಯವಾದ, ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಚಲಿತವಾದ ಅಭಿಪ್ರಾಯವೊಂದಿವು; ಅದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರ. ಬೀವನ್ನು ಇದನ್ನು 'ತಮುದ್ವೇ ಜಗದ್ಗೀತಂ' ಎಂದು ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ; ಈ ಶಾಬದಿಂದಲೇ ಇದಕ್ಕೆ ದೊರೆತ ಪ್ರಯೋಗವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಬೇರೆ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಬರಲಿಲ್ಲ; ಎಂದೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವು ಬಹು ವೇಗವಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುತ್ತದೆ; ಇದಕ್ಕೆ ಸೀಮಾಬಿಹಿತ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಅವಕಾಶವಿರುವುದೂ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾರಣ. ಇದರ ಸಾಮಗ್ರಿವಲಾರಣೆಗಳಾದರೂ ಬಹು ಸುಲಭವೂ ಸಾಧ್ಯವೂ ಆಗಿವೆ. ಎರಡನೆಯಾಗಿ, ಈ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಗಳು ಬಹು ಪ್ರತ್ಯವಾಗಿಯೂ ನಿರ್ವಹಾಗಿಯೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಆನೇಕ ಮುಖಮಾನ್ವಿತರಾದ ಮಹಿಮಾಂತರು, ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಆನೇಕ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೂ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ವಿವೇಚಿಸಿ ನಿಶ್ಚಯಿಸಿದ್ದವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳಾಗಿಯೂ ಸತ್ಯವಾಗಿಯೂ ಬೀಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದುದರಿಂದ ಈ ಬಗೆಯ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣ ವಿವೇಚವು ಸಮುಚಿತವಾಗಲೇ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಆಧಾರಲಿಲ್ಲ ಎರಡನೆಯ ಬಗೆಯ ಲಕ್ಷಣಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಶ್ಚಲ್ಪ ಬದಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಅವಶ್ಯಕವೂ ಹೌದು, ಸರಿಯೂ ಹೌದು; ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಈ ಕಲೆಯು ಬೀವಂತವಾಗಿರುವುದಕ್ಕೆ, ಬೇರೆಯೊಂದಿರುವುದಕ್ಕೆ, ಇಂತಹ ಬದಲಾವಣೆಯು ಸೂಚಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ವಿವೇಚವು ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅಷ್ಟವೇ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯ ಸಾಮಗ್ರಿಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗಬೇಕು, ಅಷ್ಟದಿಂದಲೇ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಬೇಕು, ಪ್ರತಿಯು ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕೆಲವು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ವಿವೇಚಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಆತ್ಮಾಧುನಿಕರ ಅವಲಾವಣೆಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಶ್ರುತಿಸಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯ ಅಥವಾ ತತ್ತ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯೂ ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಅಂತರದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿಲ್ಲ ಮೆಂಬರು ಈ ವೇಗೀಗಾಗಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿರುವುದು, ಬದಲಾವಣೆಯಾಗದೆ ಎನ್ನುವುದಾದರೆ ಇದು ವೇವಣಿಯಿಂದ, ಸಂಕಲ್ಪವಿಂದ ಅದು ಎನ್ನುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಬೇಕು. ಆದರೆ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಉಪನದಿಗಳಂತಹ ಈ ಕಲ್ಪನೆಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ಮೂಲಭೂತ ಕಲ್ಪನೆಯ ಪ್ರವಾಹವು ಪ್ರಾಪ್ತವು ಅಥವಾ ಗಮ್ಯವು ನವು ಬದಲಾಯಿಸಲಿಲ್ಲ; ಹಾಗಾದರೆ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗಬೇಕು ಎಂಬ ಅಭಿಮತಿಯು ಇದೆ.

3. ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷದಿಂದಲೂ ಬದಲಾವಣೆಯಿಲ್ಲದ ತತ್ತ್ವವೆಂದೇನು ಪ್ರಕರಣ

ತುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವರಾಜ್ಯವನ್ನಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮುಖ ಸ್ವರಗಳೂ ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸ್ವರಗಳ (ಅಂತ್ಯ) ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಪ್ರಕೃತಿಸಿದ್ಧಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಉಳಿದವು ಅಂತರೀಕಗಳಾದುದರಿಂದಲೂ, ಸ್ವರದ ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆಗೆ ಪೋಷಕವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಾಢವೈವರಾಜದಲ್ಲಿ ಅಪ್ರತಿಮಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣದಿಂದೀಧವು ಉಂಟಾಗಲು ಸಾಧ್ಯವಾದರೂ ಹೇಗೆ?

ಆದರೂ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಗೂ ಅಭೂತ ಶ್ರುತಿವ್ಯವಸ್ಥೆಗೂ ಬಹಳ ಸ್ಪೂಲವಾದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳೇ ಇವೆಯೆಂಬುದನ್ನು ಸದ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ವಿವಿಧಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸೂತ್ರವಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೇ ಒದಲಾಯಿಸಲೇಳು ಎಂದು ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೇ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣದ ಲಕ್ಷ್ಯವೇ ಪ್ರಧಾನ; ಅವನ್ನು ಅವನು ಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ತಿಳಿದಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನಷ್ಟೆ:

ಯದ್ವಾ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಧಾನಾಽಽಪ್ರಾಪ್ತಿಸ್ತೇಶಾನಿ ಮಪ್ರಕೃತೇ |

ತಸ್ಯಾಲ್ಪಕ್ಷ್ಯವಿರುದ್ಧಂ ಯತ್ ತಚ್ಚಾಪ್ತಂ ನೇಯಮಸ್ಯಥಾ || 319

ಈ ಮಾತನ್ನು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಯಾವಾಗ ಏಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಯದ ಪಂಡಿತನುಪ್ಪರು ಕೆಲವರು ಅವನ್ನು ಕೊಡಲಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ಬುಡವನ್ನೇ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವವರ ಸಾಹಸ ಮಾಹತ್ತಾರೆ. ಸಂಗೀತವು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಧಾನವಾದುದು; ಈಳ ಅನಂದಿಸಬೇಕಾದುದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಸಬೇಕಿ, ವಿಜ್ಞಾನವೈ ಆದ್ದದವಲ್ಲವೇ? ಅವರಿಂದಲೇ ಶಾಸ್ತ್ರವು ನಿಸ್ಪರ್ಯೋಪಕವಾದುದು ಎಂಬುದು ಇವರ ಮತ. ಆದರೆ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಆಡಿರುವುದು ಇದೇ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಅಜ್ಞಗಳೆಂದು ನಿರೂಪಿಸಲಾಗುವುದರಿಂದಲೂ; ಹಾಗಾದರೆ ಅವನು ಸುಮಾರು ಐದುಸಾವಿರ ಶ್ಲೋಕಗಳನ್ನು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಗ್ರಂಥವನ್ನು ಒರೆಯುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಅವನು ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಒರೆದಿದ್ದು ಬೇಕಿ, ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಾಂತರಾಸಾದಿ ಸ್ವರಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಬೇಕದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬಂದಿದ್ದಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಸೂತ್ರವಾದನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕು. ಎಂದು ಬೇಕುವುದಕ್ಕಾಗಿ. ಇದು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಬೇಕಾದ ಮಾತೇ. ಇಂತಹ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಿತ್ತುಹಾಕಿರುವವೇಕೆಂದೇನೂ ಅವನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲಿ ಬೇಕುವುದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗೆ ಬೇಕಾದವನ್ನು ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಯತ್ನಿಸಬೇಕು. ಇದು ಆಗದೆಯೇ ಇದ್ದರೆ ಅವಶ್ಯಕವಾದವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಾನದ ಮೇಲೆ ಸುಂದರವಾದ, ಗಾಢವಾದ ವಾಪ್ಸೆಯನ್ನೇ ಒರೆದು ಲಕ್ಷಣದ ಪ್ರಾಸಂಗ್ಯವನ್ನು ಪೋಷಕವಾಗಿಯಾದರೂ ಹೇಳಲೇ ಇದ್ದಾನೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಹೀಗೆ ಎರಡನೆಯ ಬಗೆಯ ಲಕ್ಷ್ಯೋಕ್ತಿಯೂ ಸಹ ಸಿದ್ಧವಾಗಬೇ ಬೇಕಾದರೆ ಕಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಳೆ ತುಂಬುತ್ತಾಬರುತ್ತದೆ; ಕಡೆಗೆ ಈ ಮೂಲಗಳ ದೆಸೆಯಿಂದ ರೋಗಕರವಾದವುಗಳೇ ತುತ್ತಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಅವನತಿವಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದರೆ ಶ್ರುತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವನ್ನು ವಹಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮೇಯವೂ ಪತ್ತೆವೂ ಈ ಕಲೆಯ ಅಧಾರಭೂತ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಸಂಗೀತದ, ಅವರಿಂದಲೇ ಈ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ, ಅಂತಃಸ್ವರೂಪವನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವ, ಹಾಗೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತಿರಲಿ ಇದೂ ಒಂದು. ಹಾಗೆ ಬದಲಾಯಿಸಬೇಕೆಂದಿದ್ದರೆ ಅದರ ಅರ್ಥ, ಪ್ರಯೋಜನ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಚ್ಛಿನ್ನತೆಯನ್ನು

ಕಾಯ್ದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಮೊದಲನೆಯ ಕೆಲಸವಾಗಬೇಕು. ಅಂತಹ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಂದ ಪ್ರಯತ್ನವೂ ಅಧುನಿಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬದಲು ಈ ಸಂಗೀತದ ಅಂತಃಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವ, ಕರ್ತವ್ಯ, ಅವಶ್ಯಕತೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿ ಆರೋಪಿಸಿದೆಯೇ ಸ್ವಕರ್ತೃಗಳಲ್ಲಿಕವಾದ, ಅರ್ಥಪೂರ್ವಕವಾದ, ನೈಯತಿಕ ಪೂರ್ವಗ್ರಹಣೆಗಳಿಗೆ ಬೈಬಾರಿಕ ಜೀವನವನ್ನು ತೊಡಿಸಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯತೆಯ ಭಸ್ಮತೆಯನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನಗಳು ಅಲ್ಲದ್ದಿ ಫಲಿತವಾಗಿವೆ.

2. ಅಸಮಂಜಸ

ಇದು ಏನೇ ಇದರಿ, ಇದ್ದಿ ಪ್ರಕೃತವಾಗಿರುವ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಅನುಷ್ಠಾನಕ್ಕೂ ಅಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಇರುವ ಕೆಲವು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು :

1) ಇಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಯಾವ ಮೇಳಕರ್ತವಲ್ಲದೆಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವನ್ನಲ್ಲ ಎಳೆದು ಮೂರ್ಛನೆಗಳು ಮೊದಲನೆಯವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮೇಳಕರ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅದು ಮೊದಲನೆಯದ್ದು.

2) ಕ್ರಿ. ಶ. ಹದಿನೈದನೆಯ, ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವಕರ್ಮರಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ವೈಶ್ಯಾಸಗಳಾದುದನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಾರ, ರಾವಣವಾಹ್ಯ, ಪುಂಜಲೀಕ ವಿಠಲರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಭರತಾದಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಸ್ವರಗಳಿಗಿಂತ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಶಾಕಲೀ ನಿಷಾದಗಳು ಒಂದೊಂದು ಶ್ರುತಿಯಷ್ಟು ಎರಡು : ವಿಶ್ವಕರ್ಮನವನು ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಇಳುವ ಪ್ರತಿಪದ್ಧಿಯಾದುದು. ಇದನ್ನು ವಿಶ್ವಕರ್ಮರ ವಿವೇಚನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು.

3) ಈಗ ನಾವು ಬಳಸುತ್ತಿರುವ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಕವು ಸಮಾನ ಸ್ವರಸ್ವರವಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಪ್ರತಿಮಾನ (equal temperament) ಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ವೀಣೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವರವೂ ಅದರ ಹಿಂದಿನ ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸೇರಿಯಾಗಿ ಪದ್ಮ-ಶುದ್ಧವಿಭಾಗ ಭಾವದಲ್ಲಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸ್ವರಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಭಾವವು ಉಳಿದುಬಂದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ಅಧುನಿಕ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಕವು ಚಾಕ್ರಿಕವಾದುದೆಂದೂ, ಭೌತೀಕವಾದುದಾದ್ದರಿಂದ 16/15 ಎಂಬ ಅನುಪಾತದಿಂದ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದವು ಅಂತರಗಾರದ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಸ್ವರಗಳ ಚಕ್ರದೊಂದಿಗೆಯೆಂಬ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

4) ಈ ಶುದ್ಧವಿಭಾಗ ಭಾವವು ಪ್ರಾಚೀನಪ್ರಾಚೀನ ಹೇಳಿದ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯಾನಿಟಿಯಿಂದಲೂ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡರೆ, ವೀಣೆಯ ನೆರೆಯೊಡೆಯ ಮೆಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಈ ಭಾವದಲ್ಲಿ (ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯಾನಿಟಿಯಲ್ಲಿ) ಈ ಸ್ವರಸ್ವರವು ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ :

ಅ) ಶುದ್ಧಗಾಂಧಾರ-ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ, ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ-ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಶುದ್ಧನಿಷಾದ-ಶೈಶವ ನಿಷಾದ, ಶೈಶವ ನಿಷಾದ-ಶಾಕಲೀ ನಿಷಾದ ; ಆದರೆ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯಾನಿಟಿಯಲ್ಲಿ ; ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇವು ನೆರೆಯೊಡೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳು, ಎಂದರೆ ವಿಶ್ವಕರ್ಮನವನವುಗಳೆಲ್ಲ !

ಆ) ಶಾಕಲೀ ನಿಷಾದ-ಪದ್ಮ, ಶುದ್ಧವಿಭಾಗ-ಶುದ್ಧಗಾಂಧಾರ, ಅಂತರಗಾಂಧಾರ-ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ, ಶುದ್ಧಧೈವತ-ಶುದ್ಧನಿಷಾದ, ಈ ಸ್ವರಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅಂತರಗಳು ಭರತಮಹರ್ಷಿಶಾಸ್ತ್ರಾದೇವ ಪ್ರಕೃತಿಗಳ ಮಾತಿನಂತೆ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವಿರುವಂತಹವು. ಆದರೆ ಅಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಇವು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯಾನಿಟಿಯಲ್ಲಿವೆ.

ಇ) ಶೈಶವ ನಿಷಾದ-ಪದ್ಮ, ಶುದ್ಧವಿಭಾಗ-ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ, ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ-ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ, ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ-ವಿಶ್ವಕರ್ಮನವನ, (ಪ್ರತಿಮಧ್ಯಮ), ಶುದ್ಧಧೈವತ-ಶೈಶವ ನಿಷಾದ, ಈ ಸ್ವರಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ

3. ನಾವಸ್ವರಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವಿಳಿಸುವುದು

ಅಂತರಗಳು ಪ್ರಾಣಿವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ವಿಧವಾದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಗಾಗಿ; ಆದರೆ ಇವು ಕುದುರೆಗಳಾದ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳೆಂಬುದು ಅಂತರ ಎಂಬ ಕುದುರೆಗಳಾದ ಭಾವ, ಎಂದರೆ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಾದ ಅಂತರದಲ್ಲಿಯೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಈ ಕುದುರೆಗಳಾದ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಕುದುರೆಗಳಾದ ಕಾಕರೀ ನಿವಾಸ, ಪ್ರತಿಮಾಧ್ಯಮ-ಕುದುರೆಗಳಾದ, ಈ ಅಂತರಗಳು ಪ್ರವೇಶಾರ್ಥದ ಮಹತ್ವದ ಜನಪ್ರಸಿದ್ಧಿಗಳಾಗಿ. ಆದರೆ ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳ ನಮಗೆ ಕುದುರೆಗಳಾದ ಭಾವವು ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಇವೆ. ಅದುವಂದೆ ಈ ಅಂತರಗಳು ಒಂದು ಮತ್ತು ಮತ್ತೆ ಅದು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಾದುದು.

೧) ಕುದುರೆಗಳಾದ, ರಾಜನಿವಾಸ, ಪುಂಡರೀಕವಿಳಯ ಮೇಲದ ಸ್ವರೂಪವಾಗುವುದು ಒಟ್ಟು ಕೊಂಡದಿಂದ ಅಧುನೀ ವೀಣಾ ಮೇಲಿನಿಂದಲೇ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಈ ಅಂತರವುಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳಾದುದು :

೨) ಕಾಕರೀ ನಿವಾಸ-ಕುದುರೆ, ಕುದುರೆಗಳಾದ-ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ, ಅಂತರಗಾಂಧಾರ-ಕುದುರೆಗಳಾದ, ಕುದುರೆಗಳಾದ ಕಾಕರೀ ನಿವಾಸ ಇವುಗಳು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣಗಳಾದುದು; ಆದರೆ ವೀಣಾಮೇಲಿನಿಂದ ಇವುಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳಾದ ಭಾವವನ್ನೇ ಪಡೆದಿದೆ.

೩) ಕುದುರೆಗಳಾದ-ಕಾಕರೀನಿವಾಸ, ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ-ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಪ್ರತಿಮಾಧ್ಯಮ-ಕಂಡಮ, ಇವು ದ್ವಿಪ್ರಕಾರಗಳಾದುದು. ಆದರೆ ವೀಣಾಮೇಲಿನಿಂದ ಇವು ಕುದುರೆಗಳಾದ ಭಾವವನ್ನೇ ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಾದ ಅಂತರಗಳು.

೪) ಕುದುರೆಗಳಾದ-ಕುದುರೆ, ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ-ಕುದುರೆಗಳಾದ, ಕುದುರೆಗಳಾದ-ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಕುದುರೆಗಳಾದ ಕಾಕರೀ ನಿವಾಸ, ಅಂತರಗಾಂಧಾರ-ಪ್ರತಿಮಾಧ್ಯಮ, ಇವುಗಳು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಾಗಿ. ಆದರೆ ಇವುಗಳ ನಮಗೆ ಕೊಂಡದಲ್ಲಿ ಎರಡು, ಮತ್ತೆ ಕೊಂಡದಲ್ಲಿ ಮೂರು, ಕುದುರೆಗಳಾದ ಭಾವವುಗಳಾದುದರಿಂದ ಒಟ್ಟು ಅದು ಅಧುನಾ ಒಂದು ಮತ್ತು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಾದ ಅಂತರವು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುತ್ತದೆ !

೫) (೪) ಮತ್ತು (೫)ರಲ್ಲಿ ಮೇಲದ ವಿವರಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳಾದ ಭಾವವನ್ನು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು ಒಟ್ಟು ಕೊಂಡವು. ಈ ಅಂತರವು ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನೇ ಬೇರೆ ಯಾವುದನ್ನೂ ಯಾವ ವಾಕ್ಯವನ್ನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದು ಮೇಲೆ; ಅಧುನೀಯ ಸಹ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ತತ್ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಇಟ್ಟು. ಆದರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಈ ಅಂತರಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯಾಸವನ್ನುಕೊಂಡು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈ ವಿವರಗಳಾದ ಅಧುನೀಯವಾಗಿ, ಎಂದು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವುದು.

೬) ಭವತಾದಿಗಳ ವಿಶೇಷ ಕಂಡಮ-ಕಂಡಮ = ಪ್ರತಿಮಾಧ್ಯಮ-ಕಂಡಮ = ಕುದುರೆಗಳಾದ = ರಾಜನಿವಾಸವಾದ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ-ಕುದುರೆಗಳಾದ ಇವುಗಳು ಎಂಬ ಸಮಾಕರಣವನ್ನು ಕೊಂಡದಿಂದ ಇದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಅನುಪಮವಾದುದು; ವಿಶೇಷ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇದ್ದೀರಲೇ ಪ್ರಕೃತಿಗಳಾಗುತ್ತದೆ.

೭) ಕುದುರೆಗಳಾದ ಮೇಲದ ಅಧುನೀಯ ಕಂಡಮ-ಕಂಡಮ = ಪ್ರತಿಮಾಧ್ಯಮ-ಕಂಡಮ = ಭವತಾದಿಗಳ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ-ಕುದುರೆಗಳಾದ ಇವುಗಳು = ಕುದುರೆಗಳಾದ ಕುದುರೆಗಳಾದ ಎಂಬ ಸಮಾಕರಣವನ್ನು ಕೊಂಡದಿಂದ ಈ ಅಂತರವು ದ್ವಿಪ್ರಕಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಪ್ರಕೃತಿಗಳಾಗುತ್ತದೆ; ಅಗ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅಧುನೀಯ ಎರಡರೂ ಪ್ರಕೃತಿಗಳು; ಇದನ್ನೇ ಮೇಲಿನಿಂದಲೇ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸುಗ್ರಹವಾದುದುಗಳಾದುದು ಮೇಲಿನಿಂದ, ಇದು ಮೇಲೆ ಅನುಪಮವಾದುದು ಈಗಾಗಲೇ (ಪು. 347-352) ಚರ್ಚಿಸಿದೆ.

3. ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತಿಮಾಧ್ಯಮವಾದುದು ಪ್ರಕೃತಿ

೯) ಶುದ್ಧ ರವಭ ಭಾವಕ್ಕೆ ಶ್ರಿಶ್ರುತಿಯಿಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಈಗಾಗಲೇ (4), (5) ರಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ ; ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಗಳಿಗೆ ಮೂವತ್ತಾರು ಶ್ರುತಿಗಳು !

೧೦) ಶುದ್ಧ ರವಭ ಭಾವಕ್ಕೆ ಚತುಃಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲಿ; ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಯಾಗಲಿ; ಅಕ್ಷರವಿಲ್ಲ. ಪದ್ಧ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮಗಳು ಸ್ವರಗಣವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಯಂಥೂ ಸ್ವರಗಳಷ್ಟೇ. ಈ ಅಂತರಗಳಿಗೆ ಶುದ್ಧ ರವಭದ ಭಾವವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಂದಿಗೂ ಸಮವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

7) ನೆರೆಹೊರೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ-ಶುದ್ಧ ಮಧ್ಯಮ ಅಥವಾ ಸಾಧಾರಣ ಗಾಂಧಾರ (ಪರ್ವಶ್ರುತಿಪಳು). ಅಂತರಗಾಂಧಾರ ನೊಂದಲಾದ ಸ್ವರಗಳು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಇಂದು ಬಳಕೆ ಯಾಗುತ್ತಿವೆಯಷ್ಟೆ. ಇದರಿಂದ ಅಭಿವದ ಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯನು ಹೇಳಿದ ಸ್ವಾತ ಸಾಂಧ್ಯ, ಸ್ವರಸಾಂಧ್ಯಗಳ ತತ್ತ್ವವು ನಿಶ್ಚಯೋಪಪಾದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. 109 110 121 122 ಹಾಗೂ ಅವನು ಹೇಳಿದ ' ತತಃ ಸ್ವರೀ ತತ್ತ್ವತತ್ತ್ವ ಸಂಖ್ಯಾನಿಯಮಃ । ಅತಃ ವಿವ ನಿರಂತರಧ್ವನೈಃಕೇಶ್ರವಣೇ ವಿರೂಪಸ್ತದ್ಭವಣವತ್ ' 123 ಎಂಬ ಮಾತು ನಿರರ್ಥಕವಾಗುತ್ತದೆ.

8) ಚತುಃಶ್ರುತಿಗಳಾಗಿರುವ ಪದ್ಧ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮಗಳು ಶ್ರ್ರುತಿಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಗಳಷ್ಟೇ. ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಯಾವ ಸಮೀಕರಣದಿಂದಲೂ ಮೂರು, ಅದು ಅಥವಾ ಒಂಬತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆಯೇ ಎನಕ ಸಾಲು ಶ್ರುತಿಗಳ ಪ್ರಮಾಣವು ಯಾವಾಗಲೂ ಅಭಿವದ.

9) ಪದ್ಧ, ಮಧ್ಯಮಗಳ ಸಮಾನತೆಗೂ ಪಂಚಮವು ಅಸಮಾನವಾಗಿರುವುದನ್ನೂ ಈ ಯಾವ ಸಮೀಕರಣ ದಿಂದಲೂ ಪ್ರಯೋಜನವಾಗುವುದಿಲ್ಲ.

10) ಅಭಾವಿತ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಕದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳೂ ಉತ್ತರೋತ್ತರವಾಗಿ ಶುದ್ಧರವಭ ಭಾವ ದಲ್ಲಿವೆ ; ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾವವನ್ನೇ ವಿವಾದಿಸುತ್ತೇ ಕಾರಣವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಷ್ಟೆ. ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮತದಲ್ಲಿ ಈ ಭಾವವು ಎಂದಿಗೂ ವಿವಾದಿಸುವನ್ನು ಹೊಂದಿರಲಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಶ್ರಿಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣ ವೆಂದೂ ಇದೇ ವಿವಾದಿಸ್ತು ಹೇಳುವೆಂದೂ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಇದನ್ನೇ ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತವಾದ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರದ ಇತರ ಭಾವಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸಾಕವಾಗಿ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧಗಾಂಧಾರ-ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರ ಮುಂತಾದ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ, ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ-ಪ್ರತಮಧ್ಯಮ-ಪಂಚಮ ಹೀಗೆ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಂತರವಿರುವ ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳನ್ನೂ ಪದ್ಧ - ಶುದ್ಧರವಭ ಮುಂತಾದ ಶ್ರಿಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರ ಸಮಾನವೆಂದು ಒಂದು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿವಾದಿಸಲೆಂದು ಹೇಳುವುದರಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರವಿವೇಚನೆಯ ಅಡಿಕಲ್ಲಾದ ಇಯ್ಯಾಪೂರ್ವಕ ಸಿದ್ಧಾಂತವೇ ಮೂಲವಾಗಿಬಿಡುತ್ತದೆ.

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂವಾದ ಭಾವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಸಮಂಜಸತೆಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧರವಭಭಾವಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಾಗಾಂಧಾರದಲ್ಲಿರುವ ಯಾವ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೂ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ವೇಳದ ಮಧ್ಯಮಭಾವ, ಪಂಚಮ ಭಾವಗಳು ಸ್ವರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಪೂರ್ವಾಗಾಂಧಾರವನ್ನೇ ಏಕೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲೇಕೆಂದರೆ, ಶ್ರುತಿಯು ಪರಮಾಣುಸ್ವರವಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ಅಂತರ. ಶ್ರುತ್ಯಂತಿಯ ಕನಿಷ್ಠಾಂತರವನ್ನೂ ಮೀರಿ ಅದು. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಶ್ರುತಿಯಿರುವ ಎಂದರೆ ಏಕಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರಮಾಣವು ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ನಿರರ್ಥಕವಾದುದು- ಶಾಸ್ತ್ರನಿಷಿದ್ಧವಾದ ಶುದ್ಧಮಧ್ಯಮ-ಶುದ್ಧನಿಷಾದಗಳ ಸಂವಾದವನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯವು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದೆ.

3 ಸಾಧಾರಣ ಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಗಳುಳ್ಳವತರ್ಹಿತ್ಯಂತಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

IX ಸಮಾಚೀನ ನವ್ಯದೃಷ್ಟಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ

ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ವಹಿಸಿರುವ ಪಾತ್ರವನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಿದರೆ, ಹಾಗೂ ಅದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಧ್ಯಾಸಿಕರು ತಳೆದುರುವ ಹಲವು ತಪ್ಪು ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನೂ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನೂ ಮನಗಂಡರೆ ಒಂದು ವಿಷಯವು ಪ್ರತ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ: ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ವಿಷಯವಾಗಿ ಭಿನ್ನಾಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿದ್ದವು, ಈಗಲೂ ಇವೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಜಾಚಾರ್ಯರು ತಳೆದಿದ್ದ ಮೈಜಾರಗಳಿಂದಾದ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತ್ಯವಾಗಿ ಬೆಳೆದು ತನ್ನ ಉದ್ದೇಶ, ಕರ್ತವ್ಯ, ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು ಉಪಖ್ಯಂಕಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಅಧ್ಯಾಸಿಕರ ವಿಚಾರವಿಲ್ಲದಿಂದ ಲೆಕ್ಕದ, ಮಾತಿನ ಕೆರೆಯು ಕೊಡಬಿತ್ತು; ಆದರೆ ಸಂಗೀತಕಲೆ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಧರ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇವುಗಳ ನೆಲದ ಸಾರ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲ; ಹಸಿರಸಿ ಈ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಲ್ಲ.

ಇದಕ್ಕೆ ಏನು ಕಾರಣ ?

1. ಮೈಜಾರಿಕ ಪ್ರಭುತ್ವಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು

ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣವೆಂದರೆ ಧರ್ಮ ಪೂರ್ವಜಾಚಾರ್ಯರಾದ ಮಹರ್ಷಿಗಳು ಇದರ ಬಗೆಗೆ ಪಡೆದಿದ್ದ ಸಮಗ್ರವಾದ ಸಮಾಚೀನ ದೃಷ್ಟಿಯು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು. ಇರುವುದು ಆನೆಯ ಬೇರಿ ಬೇರಿ ಅಂಗಗಳನ್ನು ತಡವಿ ಅದೇ ಆನೆಯ ಆಕಾರವೆಂದು ಬದ್ಧಿಸಿದ ಅಂಶದೃಷ್ಟಿಯು ದೋಷವೇ ಧರ್ಮವೆಂದು ಬಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ. ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರದಿಂದ ಎಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೋ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅದರ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ, ಅಹಿಂಸೆ, ಅಹಿಂಸೆ; ವಿಜ್ಞಾನವೆಂದರೆ ಕರಾರುವಾಕ್ಕಾಗಿ ಆಳುವ, ನಿರ್ಧರಿಸಿ ಹೇಳುವ ವಿಧಾನ; ಅದುವುದು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಾಹಳಿಕೆ ಎಂಬ ಪೂರ್ವಾಗ್ರಹ, ಹೀಗೆ ಧರ್ಮ ಅಭ್ಯಾಸವು ಬಾಧಿತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನಜಾತಾರ್ಯರು ಇವೆಲ್ಲದರ ಪ್ರಯಾಸವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಶ್ರುತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಪದವ್ಯದ ಪ್ರೇರಣೆಗಳೂ ಪೂರಕಗಳೂ ಆದ ವಿವಿಧ ಮತಗಳನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಇವೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ನಮ್ಮಕ್ಕೆ ಗೊಳಿಸಿ, ಮತಗಳನ್ನು ಬಹು ಹಿಂದೆಯೇ ಸಮ್ಯಕ್‌ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನೂ, ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೂ ಬೃಹದ್ವಾದ ಪ್ರತಿಭೆಯನ್ನೂ, ಸಂಯೋಜನಾ ಚಾತುರ್ಯವನ್ನೂ, ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರದ ಕೌಶಲವನ್ನೂ ಮೆರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಮಹಾನುಭಾವನಾದ ಮತಗಳ ಮುಖಿಯು ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಪುನರವತಾರ ಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಎಂದಿಗಿಂತ ತೀವ್ರವಾಗಿದೆ.

ಎರಡನೆಯ ಕಾರಣವು, ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ. ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಆಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವು ತೀರ ಅಲ್ಪವೇ; ಪಾಸ್ತಿಕಿತ್ವವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲು ತೊಡಗಿದ ಅಭ್ಯಾಸಿಯು ಮಹಾದೋಷವೊಂದರಲ್ಲಿರುವ ಅಕ್ಷಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಆಳಿದು, ಲೆಕ್ಕವಾಗಿ ಕೃತ್ರಿಮವಂತೆ, ಅರ್ಥವು ತೊಳೆದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಗೂ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ, ರಾಗ, ಮೇಳ, ಗಮಕ, ಮುಂತಾದವುಗಳ ಜೋಡಣೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಮಾತ್ರ ಅಭ್ಯಾಸವು ಸಾರ್ಥಕವಾದೀತು.

ಮೂರನೆಯವಾಗಿ, ಶ್ರುತಿಯ ಬಗೆಗೆ ಒಂದು ತಪ್ಪುಗ್ರಹಿತೆ ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷ್ಯವು ಒಂದುವಾಗಿ ಬದಲಾಯಿಸಿದೆ; ಅದಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶ್ರುತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಒದಲಾಗಬೇಕು ಎಂದು ಆಸೆಕೆ ವಿಜ್ಞಾನವು ಬಗೆದಿದ್ದಾರೆ, ಅದರ ಕರ್ತವ್ಯದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟಜ್ಞಾನವನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದಾರೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಧರ್ಮ ಗುಣಪ್ರಸೂತವಾದ ಮೂಲಭೂತವು. ಅದು ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸುವುದರಲ್ಲಿ

3. ನಾವನ್ನು ಪ್ರತಿಪಕ್ಷರಾತುಲದೈವತರ್ಷಿಭ್ಯಂದೊಡನೆ ಪ್ರಕರಣ

ತತ್ಪರವಾಗಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಅದು ಸ್ವರದ ಸ್ವರಕ್ಕೆ, ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ, ರಕ್ತಿ, ವಿಕೃತಿ, ಪ್ರಮಾಣ, ಗುಣ ಮೊದಲಾದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ವಿವರಿಸಬೇಕು. ಸ್ವರದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾದ ಸ್ವರಾಪ್ಪಕದ ವಿಸ್ತಾರ, ಸ್ವಭಾವ, ರಚನೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ವರದ ಮೂಲಕ ವಿವರಿಸಬೇಕು; ಸ್ವರದ ಪರಸ್ಪರ ಹಿತಾಹಿತ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಅದು ವಿವರಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಸ್ವರವು ಕುಳಿತ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯುವ ರಸಪ್ರವಾಹವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಹೀಗಾಗಿಸಿ, ಅದರ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಮೂಡಿಕೊಡಬೇಕು. ಸ್ವರಾಪ್ಪಕದ ಮೂಲಕ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಸ್ತುಕೋಶದಲ್ಲಿರುವ ರಾಗ, ಪ್ರಬಂಧಾದಿಗಳ ಭೌತಿಕ ವಿಶ್ಲೇಷಣೆಯನ್ನೂ ಸೌಂದರ್ಯ ಮೀಮಾಂಸೆಯನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಡಬೇಕು. ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಸ್ವರಾಪ್ಪಕಗಳ ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಕೃತಿಯು ಹೇಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಪೂರ್ವಜಾರ್ಯರು ಸೂತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಕೃತಿಯು ಸ್ವರದ ಹಿತಾಹಿತ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನೂ, ರಸಪ್ರವಾಹ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನೂ ವಾದಿ ಸಂವಾದಿ ಮುಂತಾದ ಸ್ವರಚಾತುರ್ವಿಧ್ಯದ ಮೂಲಕ ಹೇಗೆ ಮಾಡುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ, ಉಳಿದವನ್ನು ಗ್ರಾಮ, ಜಾತಿ, ರಾಗ, ಗೀತಿ, ಪ್ರಬಂಧ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಹೇಗೆ ನಿರ್ಮಿಸುವುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಮುಂದೆ ತೋರಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಲಾಗುವುದು.

ಹೀಗಿರುವಲ್ಲಿ, ಲಕ್ಷ್ಯವು ಎಷ್ಟೇ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಿದ್ದರೂ ಕೃತಿಯ ಕಲ್ಪನೆಗೆ, ಕರ್ತವ್ಯಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅದನ್ನು ಕಂಡು ಪೂರ್ವಜರು ಕಲ್ಪಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದು ಬಹು ವ್ಯಾಪಕವಾದ, ಸರ್ವಗ್ರಾಹಕವಾದ ಪದದಿಂದ ಮೇಲೆ. ಈಗ ಆಗುತ್ತಿರುವ, ಮುಂದೆ ಆಗಬಹುದಾದ ಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ಅದು ಒಳಗೊಳ್ಳುವಷ್ಟು ಸಮರ್ಥವಾಗಿಯೂ ವಿಶಾಲವಾಗಿಯೂ, ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿಂದಲೂ ಇದೆ, ಅದರ ಅಡಿಪಾಯ. ಅದು ಕಂಡುಬಂದ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕಲ್ಪನೆಯೊಂದನ್ನು ಮನಗಾಣದೆ ಅನೇಕ ವಿಧದ ಕೇವಲ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಯೋಜಕ ತಂತ್ರಗಳನ್ನೂ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಸಿ ಪಡೆಯಲೇಬೇಕೆಂಬುದು ಕಂಡು ಬರುವುದು. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅದು ಹಿಂದೆ ಏನನ್ನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಿತ್ತೋ, ಇಂದೂ ಅದನ್ನೇ ಅಷ್ಟೇ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಸಾಧಿಸುತ್ತಿದೆ.

2. ಕೃತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯಾಮೂಲ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನಜಾರ್ಯರು ಏಕೆ ಹೇಳಿಲ್ಲ ?

ಅದುವರಿಂದ ಕೃತಿಯ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಲೆಕ್ಕಿಸಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಆಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವು ಅತ್ಯಲ್ಪವೇ ಎನ್ನಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಹೇಳಲು ಎರಡು ಕಾರಣಗಳಿವೆ : ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧ ಸ್ವರಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ತಿಳಿಯುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಉಂಟಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಇವುಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಪ್ರಯೋಗಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಸ್ವರಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಿಸುವುದು ಕೃತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ, ಹೌದು; ಆದರೆ ಸಂಖ್ಯಾಮೂಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇ ಹೊದಿಕು ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲ. ಲಕ್ಷ್ಯದ ಈ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಕೃತಿನಿರ್ದೇಶನ ಪ್ರಯೋಗವು ಸಮರ್ಥ ಲಿಪಿಯಲ್ಲಿ ಪೂರೈಸುತ್ತದೆಯೆ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಸಂಖ್ಯಾಮೂಲವಾದ ಪ್ರಮಾಣದ ನಿರ್ದಿಷ್ಟನೀತಿಗಳೂ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದುದು ಕೃತಿಸಂಪ್ರಿಯ ಇರುತ್ತಿವೆ. ಇದೇನಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಸ್ವರದ ಶ್ರಮದ ಉದ್ವಿಗ್ನತೆ, ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ, ಪ್ರಮಾಣಗಳ ತಾರತಮ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳ ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ವಿವೇಚನೆಯ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ದಿಗ್ಭ್ರಾಂತಿ ಕೃತಿಚಾತುರ್ಯವನ್ನು ಕಾಪ್ಪುವ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದೆಯೆಂದಿದೆ. ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಎಲ್ಲ ಸ್ವರಾಪ್ಪಕಗಳನ್ನೂ : ಣೆಯ ತಂತಿ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧನಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಅಳಿದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಷ್ಟೆ; ಇದರಲ್ಲಿ ತಾತ್ತ್ವಿಕ ವಿವೇಚನೆಗಾಗಲೀ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕಾಗಲೀ ಎಡೆಯಿಲ್ಲದೆ ? ಹೀಗೆ ಅಳಿದು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಾಗಲೀ ಸ್ವರದ ಗುಣ, ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯತೆ, ರಕ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಾಗಲೀ ಎಲ್ಲಿ ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ ?

3. ಸಾಧನಾಸಕ್ತಕೃತಿಪರಚಾತುರ್ಯವೈವಿಧ್ಯವರ್ಧನೆಯೊಳಗೆ ಪ್ರಕರಣ

ಅದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಗೆ ಮೂಲಭೂತವಾದ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೇಗೆ ಅವುಗಳಿಂದ ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಮೇಯ, ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಮಾಡಿದರು. ಈ ಪ್ರಮೇಯ ಸಾಮಗ್ರಿಯ ವಿಸೇಷಣೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳದಿದ್ದರೆ ಶಾಸ್ತ್ರಕ್ಕೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರವೇ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಲೆಯು ಕಡಿಮಾಣವಿಲ್ಲದ ಕುಂದುದಿಂದಲೇ ಕುಂದುತಂತೆ, ದಾರಿ ತಪ್ಪುತ್ತದೆ; ಎಣವ, ಮುಗ್ಧರೂ, ಅಭಾವದಿಂದ ನುಣುಪುತ್ತದೆ; ಕಲೆಯೇ ಹೊರಸಾಕಿ, ಹುಲುಸಾಗಿ ಬೇಗು ವೈರನ್ನು ಒಣಗಿಸುವಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರುತಿಯ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣದ ಇಯತ್ನಿಯಿಂದ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವಿಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ (ಪಠ್ಯವನ್ನು ಕೇಳಿದೊಂದರೆ, ಅದರ ಮೊದಲನೆಯ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನೋ, ಅವು ನುಡಿಯುವ ತಂತಿಯ ಉದ್ದವನ್ನೋ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಲಾಯಿತೆಂದರೂ, ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ಪ್ರಯುಕ್ತಿ ಎಂದಿಗೂ ಇಲ್ಲವೇ ಇಲ್ಲವನ್ನೇ, ಈ ಶ್ರುತಿಗಳು ಯಾವಾಗಲೂ ಗಾತ್ರವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ. (ಪಠ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದರಲ್ಲಿ ಇವು ಪ್ರಯೋಜಕಗಳೇ ಹೊರತು, (ಪಠ್ಯದ (ಪಠ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವಾರ್ಥಾಭಿಪ್ರಾಯದ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಫಲಗಳೇ ಹೊರತು, ಏಕಭವ ಪ್ರಕಟವಾಗುವ ಇವು ಅನುಕ್ರಮವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಲೇ ಯೋಗವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಲೇ (ವಿಕಾಶವಾಗಿಯಾಗಲೇ) ಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. (ಪಠ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವರತ್ವವೂ ಏಕಭವತ್ವವೂ ಗಾತ್ರವ್ಯವಹಾರವೂ ಹೊರೆಯುವುದು ಅದರ ಮೂಲನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ. ಮೊದಲನೆಯ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ, ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ, ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಮಾತ್ರವಾದ, ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಗಾತ್ರವ್ಯವಹಾರವೇ ಇಲ್ಲದ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಇಲ್ಲದ, ಇವುಗಳನ್ನು ಅಳಿದು ಹೇಳಿದುದರಿಂದ ಅದ ಪ್ರಯೋಜನವೇನು?

ದ್ವ್ಯಾಪಿಕೃತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ನಿರವಧಾದ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜಾದ್ಯರು ಬೇರದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಮುಖ್ಯವಾದ ಕಾರಣವಿದೆ. ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೇ ಏಕೆ, ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಅವುಗಳ ಆವಾಂತರಭೇದಗಳನ್ನೂ ಸಹ ಇಯತ್ನಿಯಿಂದ ಲೆಕ್ಕಿಸಿ ಅವರು ಬೇರಲಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಅವರು ಅಸಮರ್ಥರಾಗಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದು ಆತ್ಮವಂಶವೇ ಮಾಡಿಕೊಂಡಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಕಾರಾಕ್ರಮವನ್ನು ವಿಸೇಷಿಸುವ ಸಂವರ್ಧದಲ್ಲಿ (ಫು. 403-406) ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತದ ಜ್ಞಾನದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಪ್ರಯೋಜನವು ಬಹಳ ಕಡಿಮೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಸ್ವರಜ್ಞಾನವೂ ಶ್ರುತಿಜ್ಞಾನವೂ ಸಂಸ್ಕಾರ, ವಾಸನೆ, ಅಭ್ಯಾಸಾದಿಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗಬೇಕಾದವುಗಳು. ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ದೀಪದಲ್ಲೆಯೂ ಅವುಗಳ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದು, ಅವು ನುಡಿಯುವ ತಂತಿಯು ಉದ್ದ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ತಿಳಿದುಕೊಂಡು ಯಾವೂ ಅನೇಕಲೆ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವುದಿಲ್ಲ; ಸಂಗೀತಪ್ರವಂಶದಲ್ಲಿ ಅತಿ ವಿಖ್ಯಾತರಾದ ವಿದ್ವಾಂಸರಾದರಲ್ಲಿ ಹಲವರು ನಿರಕ್ಷರಶುಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬುದು ದುರ್ದೈವವ, ಅದೇ ಸತ್ಯ, ಸಂಗತಿ. ಗಾತ್ರವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದೆಯೇ ಮುಗಲು ಮೂಡದ ಬಾಧನದಲ್ಲಿ ಏಕದಿಂ ತಮ್ಮ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನೇ ಅದಲಾಯಿಸಿದ, ಸೃಷ್ಟಿದ ಪುನಃಪ್ರಾಪ್ತಿಕರ ನೇಕರೇ, —ಗೋಪಾಲರಾಯಕ, ಕಾನ್ ಸೇನ್, ಹ್ಯಾಗರಾಜ, ಮುದ್ದುಸ್ವಾಮಿದೀಕ್ಷಿತ, ವ್ಯಾಮನಾಚ್ಚಿ, ಲೀಲಾ ಕೀರ್ತಿ, ಬಣಾ ಮುಲ್ಲಣ್ಣ, ಬಿದಾರಿ ಕೃಷ್ಣಪ್ಪ, ಪಲ್ಲವಿ ರಾಮಲಿಂಗಯ್ಯ, ಮೈಸೂರು ಸಂಗೀತಕಲಾಪ, ಮೈಸೂರು ವಾಸುದೇವಾಚಾರ್ಯ ಮೊದಲಾದವರೇ, —ಶ್ರುತಿಗಳ ಹಾಗೂ ಸ್ವರಗಳ ನಿರವಧಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳ ಸಂಖ್ಯಾಮೂಲವಾದ ಜ್ಞಾನವನ್ನೇನೂ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಸಂಗೀತಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ಪಕ್ಕವೇನೂ ಆಗಲಿಲ್ಲ. ಅದುದರಿಂದ ಇಂತಹ ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಯೋಜಕವಾದುದು.

3. ಸಾಧ್ಯವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿತಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣತಳುಬದ್ಧವರ್ತಮಾನಮೋದನ ಪ್ರಕರಣ

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆ, ತಂತಿಯ ಉದ್ದ ನೊಡಲಾದವುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಇಯಕ್ಟಾನ್ಯಾಸನಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಕಾರಣವಿದೆ : ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ, ಅವರಲ್ಲಿಯೂ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಣರಾಟಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ, ಪದ್ಯ ಪಂಚನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಉಳಿದ ಯಾವ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಕಾತ್ಯದಿಂದ ವಿಧಿಬಿಟ್ಟಿರುವ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಇದು ಎಲ್ಲಾ ಸಂಗೀತವಿಜ್ಞಾನಕರೂ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಷಯ. ಹೀಗಾಗಲೂ ಕಾರಣವೇ ನೆಂದರೆ? ಸ್ವರವು ನಮ್ಮಲ್ಲಿ ಸಾದರಿಸುವಂತೆ, ಭ್ರಮಿಸುವಂತೆ ವ್ಯವಹರಿಸುವುದನ್ನು ಪಡೆಯದೆ, ಒಂದು ವಿಸ್ತಾರವೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಅದು ಸಾಣಾ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಭಾಯಿಗಳಿಂದ ಪಡೆದು ಸಾದರಿಸಿದವ್ಯಾಥವ ವಿಸ್ತಾರ, ವಿಸ್ತಾರ, ವಿಶ್ವೀಕರಣಗಳನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತದೆ ; ಹೀಗೆ ಮಾಡಲು ಅದು ಗಮಕವೆಂಬ ತಂತ್ರವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಸ್ವರವು ವಿವಿಧ ಸ್ವರಸಂಪರ್ಕಗಳಲ್ಲಿ, ವಿವಿಧ ಗೀಯಾರ್ಥವನ್ನು ವೇರಗಳಲ್ಲಿ, ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ ; ಇದರಿಂದಲೇ ಆರ್ಥವ್ಯಕ್ತತೆಯೂ ಆರ್ಥವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೂ ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇನ್ನೆಲ್ಲಾ ಎದೆಗೆ, ಅಕ್ಕಿಗಿ, ಹಿಡಿದಿಟ್ಟು ವಾತ್ಸದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವಂತೆಂದರೆ ನೇರವು ನಿರ್ಬಂಧಿತ ಆಳವು ಹೇಳಲು ತೊಡಗದಂತೆ ; ಸಾಪ್ತದೇವನ ಸುಂದರವಾದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ, ನೀರದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧವಾದ ಮಾತಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟು ಆಳವಂತೆ, ಬಾಧನದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕಿಯು ಹಾರಾಟವನ್ನು ನಕ್ಷೆಯೆಳೆದು ಚಿತ್ರಿಸಿ, ಅಕ್ಕಿಗಿ, ಇಟ್ಟಿಗೆ, ಆಯವರಿಂದ ಈ ವಿವಿಧ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣಗಳು ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜನಗಳಲ್ಲದವೇ, ಸೂಕ್ಷ್ಮಾತ್ಮಿಕವಿಶಿಷ್ಟವಾದ, ಅನೇಕವೇಳೆ ಶ್ರವಣಪ್ರವೇಶವೇ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಯೋಜಕಗಳಾಗುವುದಾದರೂ ಹೇಗೆ ? ಎಂದೇ ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜಾತ್ಮರು ಇವನ್ನು ಹೇಳುವ ವೈರ್ಭ ಪ್ರಮವನ್ನು ವಹಿಸಿಲ್ಲ.

3. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ಇಯಕ್ಟೆಯು ಅವಶ್ಯಕ.

ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ನಿಶ್ಚಿತವಾದ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆ ನೊಡಲಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಹೇಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವರು ಕೆಲವರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಪದವಿರುವ ಆರೇಬಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾತ್ಮಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಸಕಲ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಗಳೂ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಗಳ ಮೂಲಕ ಇಯಕ್ಟೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಆ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಸಹಜವಾಗಿಯೂ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವರು ಬೃಂದ ಸಂಗೀತಪದ್ಧತಿಯನ್ನು (orchestral music) ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸಿಕೊಂಡು ಪೌರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಳಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಪಥ (1) ರಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿರುವಂತೆ ಅವರು ಬಳಸುವ ಸಾದರಿಸ್ವರವು ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿದ್ದವಕ್ಕಿಂತ ಬಹಳ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ. ಆಯಾಯ ಸಾದರಿಸ್ವರದಲ್ಲಿ ವಿಧಿಬಿಟ್ಟ ವಾತ್ಸದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸ್ವರಸಂಪನ್ವಿತ ವಿಶಿಷ್ಟ ಶಬ್ದಗಳಾದವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ ; ಇದು ಬೃಂದಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗದ ತತ್ತ್ವ. ಅದರಿಂದ ಆಯಾ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಸ್ವರವನ್ನು ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರನು ವಿವರಿಸಿ ಲಕ್ಷ್ಯಕಾರನು ನಿಷ್ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿ ಅವನ್ನು ವಾಗ್ಗೇಯ ಕಾರನು ಉದ್ದೇಶದಂತೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಉತ್ಪಾದಿಸುವುದು ಆ ಸಂಗೀತದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಎಲ್ಲರೂ ಪ್ರಮಾಣಾರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸಬಹುದಾದ ಅಧಾರಸ್ವರವೊಂದನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಲಕ್ಷ್ಯಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇತ್ತೀಚಿನ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರಾತ್ಮಕವಾದ ಆರೇಬಿಯ, ಎಂದರೆ A (ನಮ್ಮ ಪಂಚರೂಪಧೈವತ) ಸ್ವರವನ್ನು ಸೆಕೆಂಡಿಗೆ 440 ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನಾಗಲಿ ಅವರು ಸ್ಥಿರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರನು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲರೂ ಬಳಸುವ ಸ್ವರವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಸ್ವಲ್ಪ ಏಕವಾದುದನ್ನೋ, ಉಚ್ಚವಾದುದನ್ನೋ, ವಿಶೇಷ ಪರಿಣಾಮಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನು

3. ಸಾಧಾರಣ ಶ್ರುತಿಪ್ರಯೋಗಾತಿಶಯವೈವಿಧ್ಯವೊಂದೇನಾದರೂ ಪ್ರಕರಣ

ನಿಜವನ್ನು ಬಾಗಿ ಸ್ವರಸಿಕೆಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದಲೂ ಗಾನವೈದವಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದ, ಎಲ್ಲಾ ನಾಡವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಅವರು ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ಮೂಲದಿಂದ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಯೇಳೇಳಿಕೆಗಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವರ ಸ್ವರಾತ್ಮಕದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ನಿಸರ್ಗಸೃಷ್ಟಿಪಕ್ಷದಿಂದಲೂ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಬಲವಾದ ಕಾರಣ, ಏಕಕಾಲಿಕವಾದ ಟನುಸ್ವರಗ್ರಹಣೆಯು ಎಂದರೆ ಒಂದೇ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಸ್ವರಗಳ ಉತ್ಪಾದನೆಯ ಮುಖ್ಯ ತತ್ವವಾಗಿರುವ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತವೈದ್ಯಕಿಯಲ್ಲಿ ಉಚ್ಚಸ್ವಾಯಂಗಳಲ್ಲಿ ಅತಿಕ್ರಮ ಕಳಪೆಯೂ ಅದ ವಿವಾದಾಸ್ಪದವಾಗಿದ್ದು ನಿವಾರಿಸಲಾಗುವ ಸ್ವಾಯಂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಹನ್ನೆರಡು ಸಮಕಾಲಿಕಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ, ಎಂದರೆ ನಿಸರ್ಗಸೃಷ್ಟಿವಾದ ಸ್ವಾನಗಳನ್ನು ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಕೆಳಗೆ ಪಶ್ಚಿಮಮಾಡಿ ಚಾತುರ್ವಿಧವಾದಲ್ಲಿ ಪದೆಯೊತ್ತಾರೆ. ಅದುವರಿಂದ ಹೀಗೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸ್ವಾನದಿಂದ ಸ್ವರವು ಎಷ್ಟು ಪಶ್ಚಿಮವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಯೇಳೇಳಿಕೆಯಿಂದ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯು ಇರುವಂತೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

4. ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಅದು ಅನಾವಶ್ಯಕ.

ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ವೀಣೆಬಿಟ್ಟುಹೋದುದು ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಕಂಠಪದವರಿಯ ಶಿಕ್ಷಾಕ್ರಮವೂ ವಾಗ್ಗೇಯಕಾರರ ಹಾಗೆಯೇ ಗಾಯಕವಾದಕರೂ ಸ್ವಂತ ಮನೋಧರ್ಮದಿಂದ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವ ಅವಕಾಶವೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಾಗಿರುವ ಈ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ವಿಕಲ್ಪರೀತಿಯ ಪದ್ಧತಿಯು ಮಾತ್ರ ಇರುವುದರಿಂದ ನೈರಸ್ಯ ಕವಾದ ಸ್ವರದ್ವಾರ್ತದೇ ಇರಬೇಕು. ಅಯಾ ರಾಗಕ್ಕೆ, ಅಯಾ ಗಾಯಕವಾದಕರ ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕೆ, ಅಯಾ ಸ್ವರಸಂವರ್ಧಕ್ಕೆ, ಅಯಾ ರಸಸಂವರ್ಧಕ್ಕೆ, ಅನುಗುಣವಾಗಿ ಸ್ವರವು ವಿವಿಧ ಭಾವಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಒಮ್ಮೆಲ್ಲ ಕಲಾವಿದನೂ ತನ್ನ ಸೌಕರ್ಯವನ್ನು ಅಪಲಂಬಿಸಿ ಅಧಾರವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದಲೂ ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಮೂರು ಸ್ವಾಯಂಗಳ ವ್ಯಾಪ್ತಿ, ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಸಾಕಾಗುವುದರಿಂದಲೂ, ಬೃಂದಸಂಗೀತವೂ ಸ್ವರಪಟ್ಟಿವೂ ಇಬ್ಬರಿರುವುದರಿಂದಲೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಾದವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ವಾದ್ಯದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಸ್ವರದ ವಿಶೇಷ ಪರಿಣಾಮವು ಪ್ರಾಥಮಿಕ ವ್ಯಾಮಯವನ್ನು ಪಡೆಯದಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಎಲ್ಲವೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುವಂತಹ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಅಧಾರಸ್ವರವಾಗಲೇ ಸ್ವರಾಷ್ಟ್ರಕದ್ದರಿಂದ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ವರದ್ವಾರ್ತ ಕಂಠಪದವ್ಯಗಳ ಇರುತ್ತಿರಬೇಕು. ಅನಿವಾರ್ಯ ಅಲ್ಲ, ಅವಶ್ಯಕವೂ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರಕೃತವೂ ಅಲ್ಲ. ಅಂತಹುದರಲ್ಲಿ ಕೃತಿಕರ ಇಯ್ಯೊ ಆಲತೆ ಹೇಗೆ ಆವಶ್ಯಕವಾದೀತು ?

೨. ಶ್ರೀಮತಿ ಏಕೆಮಾತೆ, ಸೂತೆ,

ಇಲ್ಲಿ ಗುರುನಿವೇಶನವಾದಿಂದಲೇ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕೃತಸಂಗೀತವೃದ್ಧಿಯೂ ವಿವಿಧ ಸ್ವರಾಭ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಕಂಪನವೊಪ್ಪಿಗಳ ಇಂದ್ರೋಹದೆಯೇ ಹೊರತು ಈ ಸ್ವರಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಸ್ವರಾಚರಣಗಳು, ಮೈಕ್ರೋ (ಟೋನ್) ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಕೆರೆಯುವ ಸ್ವರಾಚರಣಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಬಹುಮಾತ್ರ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಬಹಳ ಅಸಂಗತವಾದುದು. ಪ್ರತಿಯು ಕಲ್ಪನೆ, ಕರ್ತವ್ಯಗಳಿಗೂ ಮೈಕ್ರೋ (ಟೋನ್)ಗಳ ಸ್ವರಮಾಪಕಗಳೂ ಅರ್ಜಿ ಇದನ್ನು ಅಂತರವಿದೆ. ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯ ಸಂಗೀತವೃದ್ಧಿ ಪ್ರತಿ ಕಲ್ಪನೆಯೊಳಗೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಮಧ್ಯಗಾಣದೀಕು. ಸ್ವರವ್ಯವಹಾರ, ಸ್ವರಾಭ್ಯಾಸ, ಸ್ವರಸಂವೇದಕತೆ, ರಕ್ತಿ, ಸಂವಾದ್ಯಾದಿ ಸ್ವರಜಾತಕರ್ಮಗಳ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅವರು ಹಲವು ಸಲ ಕೇಳಲು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆಯೆಂದರೆ, ಪ್ರಯೋಗವಿಧಾನವೆಂದರೆ ವಿವರಿಸಲೇಬೇಕು; ಈ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಪ್ರಯೋಗಗಳನ್ನೇ ಪದೆಯೆತ್ತಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ತತ್ವದಿಂದ ಸೂತ್ರಿಸುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಅವರೂ ವಿವರಿಸುವಾಗಲೇ, ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರವಾಗಲೇ, ಇದೊಂದು ಪೌರವಾಗಿ ಬಿಡಿದಿದ್ದರೂ, ಇದನ್ನು ಕಂಪನವೆಂಬುದು.

3. ಸಾಧನಾ ಸಕ್ರಿಯರೂಪಾತಿಕರಣವೈವಕವಿಚಿತ್ರ್ಯಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಈವಲ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಲ್ಲದೆ ವಿವೇಚನಾಪದ್ಧತಿಯನ್ನೂ ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಒಂದೇ ಮಾಲದ್ವಯವನ್ನು ಕೂಡ ಕೆಲವೇ ಸೂತ್ರಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಇನ್ನೊಂದನ್ನೂ ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ವಿವರಿಸುವ ಅದ್ಭುತವೂ ಜಗದ್ವಂದ್ಯವೂ ಆದ ಶ್ರುತಿಭೇದವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರು ಪರ್ವಗಳ ಹಿಂದೆ ಭಾಷಣೀಯ ಸಂಗೀತದ ರಸ ಮುಷಿಗಳು ಕಂಡುಹಿಡಿದು ನಿರವಧಾಗಿ ವೇಳಿದರೆಂಬುದು ನಿಜಕ್ಕೂ ಬೆಮ್ಮಿಯ ಮಾತೇ ಸರಿ.

6. ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಸಮನ್ವಯ

ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಪದವಿರುವ ವಿಶೋಧನವನ್ನು ಕಂಡು ಈಗಾಗಲೇ ಸ್ಪಷ್ಟ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ಈ ವಿಶೋಧನವನ್ನು ಸಮನ್ವಯ ಮಾಡುವುದರ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಲಕ್ಷ್ಯವ್ಯವಹಾರವು ಸುಭದ್ರವಾಗಿ ಬೀರಲಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನು ವ್ಯತ್ಯಾಸಮಾಡುವಂತಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯು ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದ ಬುನಾದಿಯಂತಹ ಕಲ್ಪನೆಯಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಅದನ್ನೂ ಬದಲಾಯಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಉಳಿದುದು ಒಂದೇ ಮಾರ್ಗ : ಶಾಸ್ತ್ರವು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷಣವೆಂಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಅದರ ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರದಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯವನ್ನೂ ವಿವರಿಸುವುದು. ಎಲ್ಲಾ ಕಾಲದ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಮಸ್ಯೆಯು ಇರುವಂತಹುದೇ. ಆದರೆ ಅರ್ಥವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಮಾಡುವಾಗ ಕೆಲವು ನಿಯಮಗಳನ್ನು ಪಾಲಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದುದು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆ ; ಕಾಲಬೇತಗಳಲ್ಲಿ ಏಕೈಕ. ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸಮಾಚಿನ್ರವಾದ ಸಮ್ಯಕ್ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಿವೇಚನೆಮಾಡಲುಮೈಗಿಸುವವರು ಅದರ ಚರಿತ್ರೆಯ ಬಗೆಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಗಮನ ವನ್ನಡಬೇಕು. ಶ್ರುತಿಯು ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಶ್ರುತಿ, ನೈರಂತರೈ, ಅಂತರೀತತ್ವ, ಸ್ವರಗತತ್ವ, ಸ್ವಾಗಾಂತರದಲ್ಲಿ ವೈವಿಧ್ಯ, ಉದ್ವಾರಪ್ರಕರ, ಸ್ವರಪ್ರವೇಶತತ್ವ, ಸ್ವರಸ್ತಸಂವೇದ್ಯತಾವೇತುತ್ವ, ಕಾಲ, ಕಲಾ, ಪ್ರಮಾಣ, ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದು ತನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯೇ ಯಾವುದೇ ಲಕ್ಷ್ಯದ ಜೀವಾರ್ಥ. ಇದರಿಂದಲೇ ಜಾಗರಣೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಜಲನೆಯೂ ದೈತವ್ಯವೂ, ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮ್ಯಕ್-ಪ್ರಾಚೀನತೆಗಳೂ ಉಂಟಾಗುವುದು. ಇಂತಹ ಸಮಾಚಿನ್ರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವು ಸಮಗ್ರವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು; ವಿವಿಧ ದೃಷ್ಟಿಗಳ, ಅಂಗಗಳ ಸಂಯೋಜನೆಯನ್ನು ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳ ಸಂಪೂರ್ಣತೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಡುವಂತಹುದಾಗಿರಬೇಕು.

ಈ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಮಗ್ರಪ್ರಯತ್ನವೊಂದನ್ನು ಕೈಗೊಂಡಿದ್ದೇನೆ ; ಅದು ಯಶಸ್ವಿಯಾದಾಗ, ಸಂಪೂರ್ಣವಾದಾಗ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಜೆ ಬರೆಯುತ್ತೇನೆ.

7. ಅಭಿನಿಷ ಸಮನ್ವಯಶ್ರುತಿಯತ್ನಗಳು : ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿ

ಅಭಿನಿಷ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಈ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಮಾಡಿರುವುದುಂಟು. ಇಂತಹ ಅನೇಕ ಪ್ರಯತ್ನಗಳನ್ನು ಅಗ್ರಹಾಂ ಪಂಡಿತನಿಂದ ಹೇರೆ ಉದ್ಧರಿಸಿದೆ (ಪು. 426-431 ; ಪಥಗಳು 19, 20). ಶಿವರಥಾನ ಶ್ರುತಿಯತ್ನವನ್ನೂ ಈಗಾಗಲೇ ವಿವೇಚಿಸಿ ವಿಮರ್ಶಿಸಲಾಗಿದೆ (ಪು. 433-441 ; ಪಥಗಳು 21, 22). ಇದಲ್ಲದೂ ಪ್ರಾಚೀನ ಮತದಲ್ಲಿ ಹೇರಿದ ಶ್ರುತಿಸ್ಥಾನಗಳನ್ನು ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಮೊದಲಾದ ಇಂಪ್ರೇಷಿಯಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದೆ. ಆದರೆ, ಪ್ರಾಚೀನ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣ, ಶಾಸ್ತ್ರವಿಧಿ, ಮುಂಜಾದಿಪುಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿ ಹೊಸ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಯೊಂದನ್ನು ಮಂಡಿಸುವ ಧೈರ್ಯವನ್ನು ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ.³⁰ ಇದರ ವಿಮರ್ಶೆಯನ್ನು ಅಂತಹ : 'ಒಂದೇ ಸ್ವರಪ್ರಭೇದಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿಧ್ವನಿ' ಎಂಬ ಶೀರ್ಷಿಕೆಯಲ್ಲಿ

30 Sāmbamūrti, P., South Indian Music, Book IV, (3rd edn.) Ch. V, pp. 100-132.

(ಪು. 443-448) ಮಾಡಲಾಗಿದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥವು ಬಹು ಪ್ರಚಾರವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ಇದರ ವಾದವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ವಿಮರ್ಶಿಸುವುದು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಬಾರದು.

ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನರ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಗ್ರಂಥಗೌರವವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಕಾರಿಯೂ ಉಪಚಾರಕ್ಕಾಗಿಯೂ ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ ಅಷ್ಟೆ; ಇಲ್ಲಿ ಅವನು ಹೇಳಿರುವುದೆಲ್ಲ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅವನವೇ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಬಳಸಿರುವ ತಂತ್ರ, ಯುಕ್ತಿ, ಸಾಧನಗಳು ಪ್ರಾಚೀನಗ್ರಂಥಗಳು ಹಾಗೆಂದರೆ, ಅವಾಗಾಚೀನವೂ ಅಭೂತವೂ ಅದ ಯಾವ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅವನು ಆಡಿರುವ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂಕ್ತಿ ಮುಕ್ತಾಫಲವೂ ಭರತ ಮತದ ಕಾರ್ಯ. ದೇವಾದಿ ಸಕಲ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ಕುಲಾರವ್ಯಯವಾಗಿದೆ; ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಶಾಸ್ತ್ರಾಧಾರವಾಗಿದ್ದ ವ್ಯವಹಾರವಾಗಿದ್ದ ಪ್ರಯೋಗವಿದ್ದಿಯಾಗಿದ್ದ ಇಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಅವನ ಎಲ್ಲಾ ಮಾತುಗಳನ್ನೂ ವಿಮರ್ಶಿಸಿ ಖಂಡಿಸುವ ಶ್ರಮಕ್ಕೆ ಕೈಬಿಟ್ಟರೆ ಕೆಲವು ಮುಖ್ಯವಾದ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು; ಇವುಗಳಿಗೆ ಯಾವ ಆಧಾರವೂ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸಾಕು :

The 22 srutis are the foundation of the original scale and they were derived primarily for fixing the values of the suddha svaras i.e., the notes of the Sama gana. Excepting for the notes *sa*, *ma* and *pa*, the term *suddha svara* in ancient music and modern music denotes notes of entirely different pitch. . . . The srutis are derived upon the principle of *samvadtiva* or consonance. The 22 srutis were evolved through the Cycles of Fifths and Fourths i.e., by *sa-pa* and *sa-ma* methods (*samvadadvaya*).³²¹

ಹೀಗೆ ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿಯೇ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಹುಟ್ಟನ್ನು ಈತನು ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಸಾಮವೇದದ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರಗಳನ್ನು (1) ಪಡೆಯಲೇಬೇಕೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತಂತೆ ! ಸಾಮವೇದದಲ್ಲಿಯೂ, ಶ್ರೌತ್ಯಷ್ಟ, ಸಾಮವೇದ-ಪರಿಭಾಷಾ ಮುಂತಾದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಇವುಗಳಿಗೆ ಬಹು ಅವಾಗಾಚೀನವಾದ ನಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಸಹ ಶುದ್ಧ ಸ್ವರವೆಂಬ ಹೆಸರೂ ಸಹ ಇಲ್ಲ; ನಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯ ಹೊರತು ಉಳಿದ ಸಾಮವೇದ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಪದವೂ ಬಳಕೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ನಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿಯಾದರೂ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸೊಲ್ಲೇ ಇಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಗೆ ಅಧಾರ ಹದಿನೈವಿಂಶತಿಕರ್ಮಮಾನದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಪರಿಭಾಷೆಯ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ ಸಂಗೀತವಾರಿಜಾತ ! ಚಾರಿತ್ರಿಕ ಪಂಚಮ ಮಧ್ಯಮಗಳ ಭಾವದಿಂದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿತೆಂಬ ಇವರಿಬ್ಬರ ವಾದವನ್ನೂ ಈಗಾಗಲೇ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿವೇಚಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸಲಾಗಿದೆ.

All the 22 srutis become svaras in some raga or other. Srutis actually used in a raga attain the status of svaras in that raga and other notes remain merely as srutis.³²²

ಅಪಾರ್ಥ ವಿಸ್ತಾರವು, ವಿವಾಲೋಚಾರ್ಯ, ಭಟ್ಟಶಾಸ್ತ್ರ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತರು ಹೇಳಿದ ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿಯು ಒಂದೇ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವಾಗಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ ! ಇಲ್ಲಿಯೇ ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆಯಾದ ಹೊಸ ಕಲ್ಪನೆ

321 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 104-105.

322 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 105.

ಯೋದಿಸುವುದು. ರಾಗಭೋಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಗೆ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿರುವುದು ; ಇಲ್ಲಿಯೆಷ್ಟೆ ಅದು ಮಾಯವಾಗಿಯೇ ಬಿಡುತ್ತದೆ ; ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವೆಚ್ಚ ಸುಲಭವಾಗಿರುವ (easier), ಹೆಚ್ಚು ಕಷ್ಟಪಡ ವಾಗಿರುವ (more difficult) ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಉಂಟು.³²⁰ ಒಂದು ರಾಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುವ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವರಗಳೆಂದು ಹೆಸರು ; ಉಳಿದವುಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ಹೆಸರು !

ಮುಕ್ತಿಸಂತತ ಈ ಮಾತನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು :

A few of these srutis figure in rare ragas and they live only through these ragas.³²¹

ಹೀಗೆ ಜ್ಞಾನಿಂಶಕ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಅಪರೂಪವಾದ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಬರುತ್ತಿ, ಉಳಿದುಬಂದಿವೆಯಂತೆ. ಈಗಾಗಲೇ ಅಪರೂಪವಾಗಿರುವ ಇವು (ಇವುಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ !) ಇನ್ನು ಹತ್ತಾರು ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಅಪ್ಪ ವಾಗಿದ್ದಿಲ್ಲರಿ-ಇದು ರಾಗಗಳ ಸ್ವಭಾವವೆಂದು ಭವ್ಯ ಸಂಗೀತ ಜರಿತೆಯು ಭವ್ಯ ಭವ್ಯ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದೆ-ಈ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಭಾವವಾದಂತೆಯೇ ! ಇನ್ನು ಜ್ಞಾನಿಂಶಕ ಶ್ರುತಿಗಳ, ಸ್ವರಾಸ್ಪದ, ವಾದಿ ಸಂವಾದಿ, ಮುಂತಾದವುಗಳ ಗತಿಯೇನು, ಎಂಬ ಚಿಂತೆ, ಭೇತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪರೂಪವೆಂದು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸ್ವರಗಳು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ವಿಶೇಷ ಸಂಚಾರಗಳಲ್ಲಿನ ಗಮಕ ಸ್ವರೂಪಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅವನು ತಿಳಿದಿರುವ ಹಾಗೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಹೊಸ ರಾಗಗಳು ಬಂದು, ಹಳೆಯದು ಹೋಗುತ್ತಾ ಬಂದ ಹಾಗೆಗೆ ಸಂಕಲನ, ವ್ಯವಹರಣ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಲೇ ಇರುತ್ತವೆ ; ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರಾಸ್ಪದಕ್ಕೆ ನಿಕರವಾದ ಸ್ವರೂಪವೇನೂ ಇಲ್ಲ ! ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲವಂತೆ, ಎರಡು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಜನಕರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಣವಾಗಬಹುದಾದ ಒಂದೇ ಜನ್ಯ ರಾಗವು ಈ ಅಥವಾ ಆ ಮೇಳಕರ್ತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ತನ್ನ ವ್ಯವಹಾರ ಬದಲಾಯಿಸುವ ಶ್ರುತಿಯೇ ಗುರಿ !

The subject of 22 srutis is one of the most difficult branches of the science of Indian music. It can be understood only by persons with many years of musical training. In fact those janya ragas, which can possibly claim more than one janaka mela are put under particular melakartas on the basis of their sruti values only.³²²

ಸಂಧಿಗೃಹನಕಗಳಾದ ಜನಕರಾಗಗಳನ್ನು ಅವು ಬಳಸುವ ಅನುಸ್ಥಾನಗಳ ಅಧಾರದಿಂದ ಈ ಅಥವಾ ಆ ಜನಕ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಸೇರಿರುವುದು ವಿವಾಧವೆಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಶ್ರವಣವಿರುವ ದಿಗ್ವಿಜಯರೂ ತಿಳಿದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ ; ಇದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಗುರಿಮಾಡುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಆಯಾ ಕಲಾಯುಗದ ಅಥವಾ ಕಲಿಕಾಲದ ಅಭಿರುಚಿಯು ಬದಲಾಯಿಸದಂತೆಲ್ಲ ಇನ್ನರಾಗಭೋಜ ತನ್ನ ಮೇಳವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಾ ಬಂದರೆ - ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಸಹಜವೂ ನಿಸ್ಸಂಶಯವೂ ಆಗಿರುವ ವಿಷಯ - ಆಗ ಶ್ರುತಿ ಪರೀಕ್ಷೆಗಳನ್ನೂ ಸ್ವರಾಸ್ಪದದಲ್ಲಿ ಬದಲಾಯಿಸಲಾಗಲೇ ? ಸಾಂಬವೂರ್ತಿಯು ಮುಂದುವರೆದು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ : ಇಷ್ಟಕ್ಕೇರದಕ್ಕಿಂತ ಬೆಚ್ಚಿನ ಕೆಲವು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅಭಿಧಿಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ನಾವು ಬಳಸುತ್ತೇವೆ ; ಅದರೂ 22 ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಪ್ರಾಚೀನಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅತ್ಯಂತ ಕಠಿಣ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಪಾಸ್ತವವಾಗಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತಿವೆ ; ಹೀಗಾಗಿ ತರಬೇತಾದ ಶಿವಿಯು ಸ್ವಾಯುದ್ಧ ಕರಿಯದಷ್ಟು 50 ಸ್ವರಗಳನ್ನಾದರೂ ಗುರುತಿಸಬಲ್ಲದು. ಸಂಗೀತವಲ್ಲದರೂ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ

323 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 100.

324 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 101.

ಕೆಲವುಮಾತ್ರ ಸಂವಾದಭಾವನಗಳನ್ನು ಪರಿವಿರುವವುಗಳು ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕೃತವಾದವು; ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ಅನುಪಯುಕ್ತ ಪ್ರತಿಗತಕೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸಬಹುದು. ವಾಸ್ತವದಲ್ಲಿ ವಿನಿವೃತ್ತ ವಿವ್ಧಾಂಸರು 22, 24, 27, 32, 48, 53 ಮತ್ತು 96 ಪ್ರತಿಗತಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಿದ್ದಾರೆ :

With the progress of the art, a few more srutis have come into use. Theoretically, the number of srutis figuring in Indian music has been estimated by various scholars as 22, 24, 27, 32, 48, 53 and 96. . . . Though in modern music, we use a few srutis in addition to the 22, the number 22 represents the barest minimum of srutis that has been actually used in Indian music from the ancient times. . . . A well trained ear can perceive and identify at least 50 notes in an octave. In music, however, we are concerned only with those srutis which actually occur in ragas and which bear a concordant relationship with one another. The rest are discarded as unserviceable srutis.³²⁵

ಇದರಲ್ಲಿ ಕೋಶಲ, ಮತಂಗ, ವಿಶಾಖಲ, ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರ, ಅಳಿನವಗುಪ್ತ, ಬಾರ್ಹಸ್ಪತೀಯ ಮುಂತಾದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಕಂಡುಕೊಂಡು, 'ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದ್ ಧ್ವನಿರೀತ ಪ್ರತಿರ್ಭವತಿ' ಎಂಬ ವಿಶ್ವಾಮಿತ್ರನಿಂದ ಮೂಲಕಲ್ಪಿತ 'ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದ್ ಧ್ವನಿರೀತ ಸ್ವರೋ ಭವತಿ' ಎಂಬ ತಿಪ್ಪಿಕೊಂಡಿರುವ ಹಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಂತಹುದೇ ತಪ್ಪು. ಇದು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. ಉಚ್ಚಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೇ ಭರತನು ಇಷ್ಟೆರಡು ಪ್ರತಿಗತ ಬೆಸರುಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದ್ದು ನೋಡು ಇವುಗಳನ್ನೇ ಸಂಗೀತ ರತ್ನಾಕರ, ಸಂಗೀತ ಪಾರಿಜಾತ, ಸಂಗೀತ ಪದೋಪಾಸನಗಳು ಅನುಸರಿಸಿವೆಯೆಂದೂ ಅವನು ಬೇಕುಪಟ್ಟ; ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಸುಳ್ಳು. ಭರತ, ಮತಂಗ, ಅಳಿನವಗುಪ್ತರಾದಿಯವರು ಯಾರೂ ಪ್ರತಿಗತಗಳಿಗೆ ಬೆಸರುಗಳನ್ನೇ ಕೊಟ್ಟಿಲ್ಲ; ಉಪಾಖ್ಯಾನಗಳಲ್ಲಿ ನಾನ್ಯಾದೇವನ ಭರತಭಾಷ್ಯವೇ ಮೊದಲ ಬಾರಿಗೆ ತೀವ್ರ ಕಾಮುಕ್ಯತೆ ಮುಂತಾದ ಪ್ರತಿನಾಡುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುವುದು ಈಗಾಗಲೇ (ಪು. 363) ಹೇಳಿದೆ. ಇದು ಉದ್ಭವಿಯಾಗಿದ್ದರೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಅಕರವೇನೆಂದು ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಹೀಗಿರುವಾಗ ಭರತನಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ಲೋಕಿಸುವುದು ಅಶಕ್ತಕರವಾಗಿದೆ :

Names for the 22 srutis are found in Bharata's *Natya sastra* and these names are repeated in the *Sangita ratnakara*, *Sangita parijata* and *Sangita darpana*.³²⁶

ವಿಶೇಷದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಮೆಟ್ಟಿಲುಗಳಿರುವುದರಿಂದ ಸ್ವಾ ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡೇ ಸ್ವರಗಳಿರಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವೇನೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ಆತನ ನಂಬಿಕೆ :

The distribution of 22 srutis over the 12 svarasthanas is an easy and workable arrangement. The 12 frets for an octave on the vina do not warrant the assumption that only 12 notes are used in the octave.³²⁷

ಒಂದಿನಕಾಲದಲ್ಲಾದರೆ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಪ್ರತಿಗತಗಳನ್ನು ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿನ್ಯಾಸಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಆದರೆ, ಹದ್ದು ಮಂಚಗಳು ಅವಿಶ್ಯತಗಳಾದವು; ಅವು ಒಂದೊಂದೂ ಒಂದೇ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ವಹಿಸಿಕೊಂಡವು ;

325 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 116.

326 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 104.

3. ನಾದಸ್ವರಪ್ರತಿಪತ್ತಿಪಾಠಿಕುಲಯೈವತರ್ಕಾಚ್ಛೇದೋದಯ ಪ್ರಕರಣ

ಉಳಿದ ಇಪ್ಪತ್ತು ಶ್ರುತಿಗಳು ಉಳಿದ ರಿಗಮಧನಿ ಎಂಬ ಐದು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಜಿಸಲ್ಪಡುವವು — ಒಂದೊಂದಕ್ಕೆ ಛಾಲ್ವರಂತೆ; ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರಗಳು ಏಳು, ಸ್ವರಸ್ಥಾನಗಳು ಹನ್ನೆರಡು, ಶ್ರುತಿಗಳು ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಎಂಬ ಅರ್ಥ ಗರ್ಭಿತವಾದ ಮಾತು, ಎಂದೂ ಸಾಂಬಡುತೊಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

In ancient music, the 22 srutis were distributed over all the sapta svaras. But later on, when *sa* and *pa* came to be regarded as *avikruta* svaras (i.e., changeless and not admitting of varieties). *Sa* and *pa* took one sruti each and the remaining 20 srutis were distributed amongst the five notes, *ri ga ma dha ni* at the rate of 4 for each note. Thus $4 \times 5 = 20 + 1 + 1 = 22$ srutis. Hence the significance of the statement: *svaras are 7, svarasthanas are 12 and srutis are 22.*³²⁶

ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಅವಧೂ ವೇದೋಪವಸತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು ಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾನೆ; ಬುಗ್ಗಿದವ ಸೂಕ್ತಗಳನ್ನೂ ಗಾಢಗಳನ್ನೂ ಹಾಡುವಾಗ ಪದ್ಯ, ಮಧ್ಯಮ ಮತ್ತು ಪಂಚಮಗಳನ್ನು ಅಧಾರಸ್ವರವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರಂತೆ; ಅದರಿಂದ ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳು ಜನಿಸಿದುವಂತೆ :

The 22 srutis of ancient music were not mere theoretical postulates. They were solid musical facts and were ascertained when Rig Vedic hymns and melodies were sung with *sa*, *ma* and *pa* as the tonic note or *adhara shadja*.³²⁷

ಇದಕ್ಕಿಂತ ನಿರಾಧಾರವಾದ ಮೇಳಯ ಬೋಧೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪ. ತನ್ನ ಮೇಳಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವನು ಯಾವ ಆಕರವನ್ನೂ ಉಪಯೋಗಿಸದಿದ್ದರೂ ಅವನ ಲೇಖನದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳಿದ್ದಿವೆ. ಇದು ಏಕೆಂದರೆ ಆತನ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸ್ವರಭೇದಭಿನ್ನತವಾದವುಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಆತನ ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆ ವಾದ ವಾದವನ್ನು ಭೂತಿಯಾಗಿ ವಿಮರ್ಶಿಸದೆ ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ತೃಪ್ತನಾಗಬೇಕಾಗಿದೆ : ಇಂದಿನ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಚತುಶ್ರುತಿ (ಪಞ್ಚ, ಚತುಶ್ರುತಿ ಧೈವತ ಎಂಬ ತಪ್ಪು ಹೆಸರುಗಳು ನಿಂತಿದ್ದು ಆತನಿಗೆ ಸಾಕಾಗಲಿಲ್ಲವೇನೋ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ನಿಷಾದಗಳಿಗೂ ಸಹ ಏಕಶ್ರುತಿ, ದ್ವಿಶ್ರುತಿ, ತ್ರಿಶ್ರುತಿ ಮತ್ತು ಚತುಶ್ರುತಿ ಎಂದು ನಾಡುಕರಣ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ :

The four srutis of *ga*, *ma* and *ni* may also be referred to as *ekasruti*, *dvisruti*, *trisruti* and *chatussruti* *gandhara*, *madhyama* and *nishada* respectively after the manner of *rishabha* and *dhaivata*.³²⁷

ಇನ್ನೂ, ಈ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಿರುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು. ಮೇಲಿನ ಉದ್ಯೋಗಿಯಿಂದಲೂ,³²⁸ ಗ್ರಂಥಾಂತರ್ಗತವಾದ ಇತರ ಸಾಕ್ಷ್ಯಗಳಿಂದಲೂ ಸಾಂಬಡುತೊಂದು ಮೇಳಾಧಿಕಾರ ಲಕ್ಷಣವನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಮೇಳವನ್ನು ಮಾತೃಕೆಯನ್ನಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನೂ ಕುರಿತು ಈಗಾಗಲೇ ಸಾಕಷ್ಟು ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಿಬಿಡಲಾಗಿದೆ (ಪು. 348-352). ಇವು ಇಲ್ಲಿಂದಲಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸಿರುವ ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿ, ಶ್ರುತಿಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನೂ ಉಲ್ಲಂಘಿಸುತ್ತವೆಂದು ಮೇಲೆದರೆ ಇಲ್ಲಿ

ಸಾರಾಂಶ - ಈ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಆತನು ಪೂರ್ಣ ಶ್ರುತಿ, ನ್ಯೂನ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ವಿವರವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿರುವುದಿಲ್ಲ. ವಿಶ್ವಶ್ರುತಿಯೊಂದಕ್ಕೇ ಇಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಮಾಣಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಅತಿ ವಿಸ್ತಾರವಾದುದು ಪೂರ್ಣಶ್ರುತಿ. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾದುದು ನ್ಯೂನಶ್ರುತಿ; ಕನಿಷ್ಠಪ್ರಮಾಣದ್ದು ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂತಹುದು ಅಂತಹ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ಪ್ರಯೋಗವಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ಆತನು ಹೇಳಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ತೋರಿಸಿಯೂ ಇಲ್ಲ. ಬ್ಯಾವಿಂಕರಿ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದ್ದೆಂದು ಇವನೂ ಪ್ರತಿಪಕ್ಷಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಹಾಗೂ ಈ ಕೆಳಗಿನ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

1. ವಿಶ್ವಶ್ರುತಿ :

(a) ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿ = $31/80 =$ ದೈದಿಮನ್ನನ ಕಾಮ = 22 ಸೆಂಟಿಗಳು.

(b) ನ್ಯೂನಶ್ರುತಿ = $25/24 = 70$ ಸೆಂಟಿಗಳು.

(c) ಪೂರ್ಣಶ್ರುತಿ = $253/246 =$ ಜೈಘಾಣೀರನ್ನನ ಲಿವ್ಯಾ = 90 ಸೆಂಟಿಗಳು.

2. ದ್ವಿಶ್ರುತಿ :

(a) ಪೂರ್ಣ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ = $16/15 = 112$ ಸೆಂಟಿಗಳು.

(b) ನ್ಯೂನ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ = $135/128 = 92$ ಸೆಂಟಿಗಳು.

3. ತ್ರಿಶ್ರುತಿ = $10/9 = 182$ ಸೆಂಟಿಗಳು.

4. ಚತುಶ್ರುತಿ = $9/8 = 2$ ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿ + 1 ನ್ಯೂನ ಶ್ರುತಿ + 1 ಪೂರ್ಣಶ್ರುತಿ = 204 ಸೆಂಟಿಗಳು. (ಅಥವಾ 1 ಪೂರ್ಣ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ + 1 ನ್ಯೂನ ದ್ವಿಶ್ರುತಿ).

5. ಪಂಚಶ್ರುತಿ = $32/27 = 294$ ಸೆಂಟಿಗಳು (ಚತುಶ್ರುತಿ 2ನೇ ಭವಿಷ್ಯದ ಶುಕ್ಲಮುಖ್ಯಮಂದವೆಗೆನ ಅಂತರ).

6. ಷಟ್ಶ್ರುತಿ = $6/5 = 316$ ಸೆಂಟಿಗಳು. (ಅಂತರಗಣಾಧಾರದಿಂದ ಪಂಚಮಂದವೆಗೆನ ಅಂತರ).

7. ಷಟ್ಶ್ರುತಿ - ಪಂಚಶ್ರುತಿ = $(6) - (5) = 81/80 =$ ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿ.

8. ಪಂಚಶ್ರುತಿ - ಚತುಶ್ರುತಿ = $(5) - (4) = 256/243 =$ ಪೂರ್ಣಶ್ರುತಿ.

9. ಚತುಶ್ರುತಿ - ತ್ರಿಶ್ರುತಿ = $(4) - (3) = 81/80 =$ ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿ.

10. ತ್ರಿಶ್ರುತಿ - ದ್ವಿಶ್ರುತಿ = $(3) - (2) = 25/24 =$ ನ್ಯೂನಶ್ರುತಿ.

11. ದ್ವಿಶ್ರುತಿ - ವಿಶ್ವಶ್ರುತಿ = $(2) - (1) = 81/80 =$ ಪ್ರಮಾಣಶ್ರುತಿ.

ಈ ಗಣಿತಪಾಲುಪ್ಪ ಮುಗ್ಧರಿಗೆ ಅದ್ಭುತವಾಗಿಯೋ ಭಯಂಕರವಾಗಿಯೋ ಕಾಣಬಹುದಷ್ಟೆ. ಹೀಗೇ ಮೊದಲು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ 7-11 ರ ಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಾಯಾಚನೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಲಾಗುವುದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದೇನೂ ಇಲ್ಲ; ಒಪ್ಪತಕ್ಕದೂ ವಿವೇಚಿಸುವಂತಹದೂ ಎನೂ ಇಲ್ಲ. ಇವನು ಹೇಳುವ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಪುನಃ ಉದ್ಧರಿಸಲಾಗಿದೆ:

3. ನಾಂದ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿಚ್ಛಂಮೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಕ್ರಮ ಸಂಖ್ಯೆ	ಶ್ರುತಿಗಾಥೆ	ಸಂಕೇತ	ಅನುಪಾತ	ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆ ಸ = 240	ಸಂಖ್ಯೆ ಗಗಳು	ಯಾವ ರಾಗವಿಲ್ಲ ಪ್ರಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ
1	ಪದ್ಮ	ಸ	1	240	6	ಎಲ್ಲಾ ರಾಗಗಳು
2	ನಳಕೃತಿ ರಿಪಥ	ರ r_1	256/243	252.8	90	ಗೌಳಿ, ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ
3	ದ್ವಿಕೃತಿ ರಿಪಥ	ರಿ r_2	16/15	256	112	ಮೂರ್ಯಮಾಳವಗೌಳಿ
4	ತ್ರಿಕೃತಿ ರಿಪಥ	ರು r_3	10/9	266.6	182	ಬೈರವಿ, ಶ್ರೀರಾಗ
5	ಚತುಕೃತಿ ರಿಪಥ	ರೆ r_4	9/8	270	204	ಕಂಕಣಾಭರಣ, ಕಲ್ಯಾಣ
6	ಪಂಚಗಾಂಧಾರ (ಕೋಮಲ ಸಾಧಾರಣ ಗಾಂಧಾರ)	ಗ g_1	32/27	284.4	294	ಬೈರವಿ, ಶ್ರೀರಾಗ
7	ಸಾಧಾರಣ ಗಾಂಧಾರ	ಗಿ g_2	6/5	288	316	ಮರಹರಕ್ಕಿಯಿ
8	ಅಂತರ ಗಾಂಧಾರ	ಗು g_3	5/4	300	386	ಕಂಕಣಾಭರಣ
9	ಚ್ಯುತಮಧ್ಯಮಗಾಂಧಾರ	ಗೇ g_4	81/64	308.75	468	ಪದಮಗಾಂಧಾರಿ, ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ
10	ಪಂಚಮಧ್ಯಮ	ಮ m_1	4/3	320	498	ಕುಂಕುಲವರಾಳಿ
11	ತಿವ್ರಪಂಚಮಧ್ಯಮ	ಮಿ m_2	27/20	324	520	ಬೇಗದಿ, ಗೌಳಿಪಂಕಜ
12	ಪ್ರತಿಮಧ್ಯಮ	ಮು m_3	45/32	337.5	590	ಕಲ್ಯಾಣ
13	ಚ್ಯುತಪಂಚಮ ಮಧ್ಯಮ	ಮೇ m_4	$729/512, 64/45$	341.7, 341.3	610	ವರಾಳಿ
14	ಪಂಚಮ	ಪ	3/2	360	702	ಪಂಚಮಸಹಿತವಾದ ಎಲ್ಲಾ ರಾಗಗಳು
15	ನಳಕೃತಿ ಧೈವತ	ಧ d_1	128/81	379	792	ಸಾವೇರಿ
16	ದ್ವಿಕೃತಿ ಧೈವತ	ಧಿ d_2	8/5	384	814	ಮೂರ್ಯಮಾಳವಗೌಳಿ
17	ತ್ರಿಕೃತಿ ಧೈವತ	ಧು d_3	5/3	400	884	ಕಾಂಭೋಜಿ
18	ಚತುಕೃತಿ ಧೈವತ	ಧೇ d_4	27/16	405	906	ಕಲ್ಯಾಣ
19	ಪಂಚಗಾಂಧಾರ (ಕೋಮಲ ಶೈಲಿ ನವಾದ)	ಗ g_5	16/9	426.6	996	ಬೈರವಿ
20	ಶೈಲಿ ನವಾದ	ಗಿ g_6	9/5	432	1018	ಮರಹರಕ್ಕಿಯಿ
21	ಕಾಕರೇ ನವಾದ	ಗು g_7	15/8	450	1068	ಕಂಕಣಾಭರಣ
22	ಚ್ಯುತಪಂಚಗಾಂಧಾರ (ತಿವ್ರಕಾಕರೇ ನವಾದ)	ಗೇ g_8	243/128	455.6	1110	ಕುಂಕುಲವರಾಳಿ, ಕಾಂಭೋಜಿ, ಸೌರಾಷ್ಟ್ರ, ನೀರಾಂಬರಿ

ಪಾದಪದ್ಮ

ಸ

2

480

1200

ನವಾದಾಂತ್ಯ, ಧೈವತಾಂತ್ಯ,

ಪಥಕ (23)

ಪಂಚಮಾಂತ್ಯ, ಪಲ್ಲವ

ದ್ವಾವಿಂಶತಿ ಶ್ರುತಿಗಳು: ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿ ಪದ್ಮತಿ

ಎಲ್ಲಾ ರಾಗಗಳು

3. ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಸಾಂಬಮೂರ್ತಿ ಪದ್ಮತಿ ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರೋಜೆಕ್ಟ್‌ಗಳು

ಈ ಪಥಕದಲ್ಲಿ 22 ಸೆಂಟಿಗಲ ಅಂತರವಿರುವುದಿಲ್ಲ. ಸುಮಾರು 3.2 ರಿಂದ 5.6 ರವರೆಗೆ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಂತರವು ಮಾತ್ರ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ವರದ ಅಯತತ್ವ (tonal width)ದ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸೀರಿಸು ವುದರಿಂದ ಪ್ರಾಚ್ಯಕೀಯ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಬರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, 240 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಅಲ್ಪವಾದ ಆಧಾರ ಸ್ವರವನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಇದು ಇನ್ನೂ ಅಸಂಭವವಾಗುತ್ತದೆಂದೂ ಮುಂದೆ ಪ್ರಯೋಗ ಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಿವಲಾಗುವುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು-ರಾಮಾನುಜಾಚಾರ್ಯ, ವೆಂಕಟಮನಿ, ಶೇಷು ಮುಂತಾದ ಅನೇಕಾಚಾರ್ಯರೂ ಸಹ ಸೀರಿ-ಮೇಳದ ಯಾವ ಸ್ವರವಾಗುವದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಒಪ್ಪಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಪಂಚಪ್ರತಿ ರೇಷ, ಪಂಚಪ್ರತಿ ಧೈವತಗಳು ವಾಸ್ತವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದನ್ನು ಕಷ್ಟವ್ಯಕ್ತವನ್ನೂ ಪಡೆಯಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಬಹುಂ ಅನ್ವರ್ಥನಾಪು ಗಳಾದ ಚತುರಪ್ರತಿ ರೇಷ, ಚತುರಪ್ರತಿ ಧೈವತಗಳು ಯೊಳವಾಗಿ ಸೀರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಮಿತಿವೆಂದರೆ ಈ ಸ್ಥಾನ ಗಳಿಗೆ ಮಧ್ಯಗಾಂಧಾರ, ರುದ್ರವಿವಾದಗಳು ಪರಸ್ಪರವಾಗಿದ್ದಿರುವುದು. ಇದು ಕೇವಲ 22 ಸೆಂಟಿಗಲ ಧೈವ- ಮಧ್ಯನ ಕಾಮಾದವನ್ನು ಪ್ರಸ್ತವಾದ ಅಂತರವಲ್ಲವೆಯಾದದ್ದೂ 90 ಸೆಂಟಿಗಲ ವಿಸ್ತಾರದ್ದೆಂದೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಹೀಗಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯಸಿದ್ಧಿಗೇ ಬಾಹ್ಯಕೃಂದಿನ ಈ ಪತ್ತೆಯ ಬಾಧಿತವಾಗಿದೆ. ಚತುರಪ್ರತಿ ರೇಷವೆಂದು ಮೇಳಲಾಗುವ ಸ್ವರಾಧಾರಣೆ, ಕಲ್ಪತರಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವ ರೇಷಗಳನ್ನೂ ಶುದ್ಧಗಾಂಧಾರವೆಂದು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವ ಪಂಚರಾಗ್ಯ ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಯಾದ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಯೂ ಅಲ್ಲ; ಈ ಮಾತು ಚತುರಪ್ರತಿ ಧೈವತ ಶುದ್ಧವಿವಾದಗಳಿಗೂ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಮೇಳಮುಖ್ಯಯಾಗಲೇ, ಇತರ ಪಾಠ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲೇ, ಲಕ್ಷ್ಯಕೋಷವಿವರ ಪರಿಭಾಷೆ, ಪ್ರಯೋಗ ಗಳಲ್ಲಿಯಾಗಲೇ ಈ ಸ್ವರಯುಗಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನಭೇದವು ಇಲ್ಲವೆಂದು ಸರಳವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅದೂ ಅಲ್ಲದೆ, ಈ ವ್ಯವಸ್ಥೆಗುತ್ತಿಗೆಯನ್ನು ಒಂದೇ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಪಡಿಸುವ ಪರ್ಯಾಯಕ್ಕಿಗಿಂತಲೂ ಕಿರಿಯೂ ಇಲ್ಲಿ ಅನೇಕಾನಿವಾರದಿಂದ ವೆಂಕಟಮಲಯ ಮೇಳಪ್ರಸ್ತಾರಕ್ಕನುಳ್ಳ ಅಧಾರಭೂತವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರವೇಶಯಗಳೂ ಕುಟುಂಬೀಕೃತವೆ. ಇದು ಆಧುನಿಕ ಕರ್ನಾಟಕವೆಂಬ ಪ್ರಪಂಚವೆಂಬುದಾಗಿ. ಅದರಿಂದ ಈ ಬಗೆಯ ಸ್ವರ-ಪ್ರತಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನಾಗಲೀ ಅಯ್ಯಾ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯಾದ ವಿವಿಧ ಪ್ರತಿಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಯಾವ ವಿಧದಿಂದಲೂ ಒಪ್ಪಲಾಗದು. ಈ ಪಥದಲ್ಲಿ ಕೊಡಬಹುದಾದ ಕಂಪನವೈಕ್ಯಗಳನ್ನು ಯಾವ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪದಿಯಲಾಯಿಗಿಂದಲೂ ನೋಡಬಲ್ಲ. ಯಾವ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕಿಂತಲೂ ಆಗಲಿ, ಫಲಿತವಾಗಲೂ ತುಂಬಾ ಪ್ರಶಸ್ತವಾಗುವೆ. ಎಣಿಸಿದ ಇಲ್ಲಿ ವೇದವ ವಿದ್ಯುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಗಲಿ ಈ ಪರ್ವತವೆಂಬುದಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಯಾಗಲಿ ಈ ಪ್ರತಿರಳನ್ನು ಹಿಂದೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿಯೂ ಇರಬಲ್ಲ, ಈಗ ಪ್ರಯೋಗಿಸುತ್ತಲೂ ಇಲ್ಲ, ಮುಂದೆ ಪ್ರಯೋಗಿಸುವ ನೋಟವೆಗಳು ಕಂಡುಬರುತ್ತಲೂ ಇಲ್ಲ.

ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಭೌತಿಕ ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಕೇವಲ ಗಣಿತದಿಂದ, ಅದೂ ಮಧ್ಯಮ ಪಂಚಮ ಭಾವಗಳಿಂದ, ಪ್ರಯೋಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವುಗಳೇ ಹೊರತು ಅಯಾ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಸರ್ವ ವಿಸ್ತೃತವಸ್ತುತವಾಗಿ ಪಡೆದವುಗಳು. ಎಂದರೆ ಈ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಅಯಾ ಕ್ಷುತಿಗಳನ್ನು ಅಯಾ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆಯೆಂಬುದು ಪ್ರಯೋಗಶ್ರೃಂಗಣದ ಯಾವ ಸಂಗತ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದಲೂ ಸ್ವೀಕೃತವೂ ಆಗಿಲ್ಲ, ಅವರ ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೂ ಇಲ್ಲ; ವಿದ್ವಾಂಸರು ಇದನ್ನು ಒಪ್ಪದಿರುವುದಕ್ಕೆ ಬಹು ಸಂಖ್ಯಾದ ಕಾರಣವೊಂದಿದೆ : ಯಾವ ರಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಅವರ ಜೀವಸ್ವರವನ್ನೂ, ಉದರ ರಕ್ತಿಸಾಧಕಗಳಾದ, ರಾಗ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವ ಹೇಗುಗಳಾದ ಇತರ ಸ್ವರಗಳನ್ನೂ ಕೇವಲ ಭೌತಿಕಪ್ರಮಾಣದಿಂದ, ವಿದ್ಯಾಪ್ತ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯುಳ್ಳ ವಸ್ತುವೊಂದಾಗಿ ತೋರಿಸಲು ಎಂದಿಗೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ 32/27 ಪ್ರಮಾಣದ

3. ಸಾಧಾರಣ ನೈರುತ್ಯ ರೇಖಾಶಿಖರದ್ದೇ, ವತರ್ಷಿಚಕ್ರ, ಎರಡನೇ ಪ್ರಕರಣ

ಸ್ವರವನ್ನು ಹಿಡಿಯುವುದರಿಂದ ಅದು ಭೈರವಿ, ಶ್ರೀರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವ ಶುಭ್ರ (!) ಗಾಂಧಾರವೆಂದೂ 6/5 ಪ್ರಮಾಣದ ಸ್ವರವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದರಿಂದ ಅದು ಖರಹರಪ್ರಿಯದ ಗಾಂಧಾರವೆಂದೂ ಯಾವಿಗೂ ಸ್ವರಿಸು ವುದಿರುವುದು ಅಷ್ಟೇ. ಆದ್ದು ಯಾವುದೂ ಈ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟರಾಗಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಮಾಡಲಾರದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ರಾಗದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಸ್ವರಿಸುವ ವಿಶೇಷ ಸಂಚಾರಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಶಿಷ್ಟಗಮಕತದವೆ ಆಯಾ ಸ್ವರವು ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗಲೇಕೆ, ಎಂಬುದನ್ನು ಎಲ್ಲಾ ಸಂಗೀತವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಬಲ್ಲರು. ಹೀಗೆ ಗಮಕ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಯಾವುದೇ ಸ್ವರವನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ, ವಿಶೇಷವಾದ ಕಂದನುಷ್ಠೆಯಿಂದ ಲಕ್ಷಿಸಲಾಗು ವುದಿಲ್ಲ; ಆಗ ಸ್ವರವು ಸಂಗೀತಸ್ವರದವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ; ಆಗ ಅದು ಧ್ವನಿಯಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಸಾದರವು ವಾಗಿರುವುದಿಲ್ಲ, ಆದರೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ವಿಸ್ತಾರವುಳ್ಳ ಸ್ವರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆಯಾ ಗಮಕಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಅದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅನಿಮಿಷಾಂತಸ್ವರದಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪರಿಣತನಿಗೆ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ, ಅದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬಹುದು. ಅಷ್ಟೇ ಆದ್ದು ಖರಹರಪ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಗಾಂಧಾರಕ್ಕೂ ಶ್ರೀರಾಗದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಗಾಂಧಾರಕ್ಕೂ ಇವು ವಿಸ್ತಾರವಾದ ಅಂತರವಿದೆಯೆಂಬುದು ಯಾವ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವ ಮಾತಲ್ಲ; ಇದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನುಭವವಿರುವುದಾದುದು. ಹೀಗೆ ಲಕ್ಷ್ಯವಿರುವುದಾದ ಅನೇಕ ಇತರ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನೂ ಈ ಪರ್ವದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಬಹುದು.

ಹೀಗೆ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಂದ ಭವ್ಯತೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಲಾಗುತ್ತಿದೆಯೇ ಹೊರತು, ಎಂದರೆ ಈ ಪಕ್ಷವು ಕೊಡುವ ಪ್ರಮಾಣಗಳು-ಇವುಗಳಿಗೆ ಏನೇ ಹೆಸರನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿರಲಿ. ಯಾರ ಅನು ಭವದಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತಿರುವುದು ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದೆಯೇ ಹೊರತು, ಇವು ಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಸಿಕೊಂಡು ಒಪ್ಪಿ, ಈ ವಿವರವೆಯನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಗದೆಯೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗದು. ಈ ಅಪ್ಪತ್ತೆರಡನ್ನು ಶ್ರುತಿಸಿಕೊಂಡು ಎಂದಿಗೂ ದೇಳಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಭ್ರಷ್ಟಾಂತರಾಪ್ರತಿ, ಸ್ಥಿರಾಂತರ, ಅಂತರಗತತ್ವ, ಕಾಲ, ಕಲಾ, ಪ್ರಮಾಣ ಮುಂತಾದ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸ್ವರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಉಪ್ಪಗಸ್ವರಾದಿ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ಸ್ವರಸಂವೇದ್ಯತಾ ಪ್ರಮೇಯಕ್ಕೂ ಸ್ವರಸಾಂಕಲ್ಯ ಸ್ವರಸಾಂಕಲ್ಯ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗೂ ಇದು ನೇರವಾಗಿ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಭರತನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಸಂಧಿಗೃಹ ಅನ್ಯಾವಮಾಲಿಕವೂ, ಕ್ರಿಷ್ಟವೂ, ಕೃಷ್ಣವೂ ಆದ ಪ್ರಯೋಗ ವಿದ್ದ, ಕ್ರಿ. ಶ. ಹದಿನೈದು, ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನಗಳಿಂದ ಲಕ್ಷ್ಯಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಮಾಯ ವಾಗಬೋಧ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಕಾಕಲೀ ನಿಪಾದಗಳಿಗೆ ಪುನಃ ಜನತುಂಬಿ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತವಿದ್ವಾಂಸರ ಗಂಟಲೊ ಳಕ್ಕೆ ಹುರುಳು ಹುಟ್ಟಿಸಿರುವುದು ಈ ಪಕ್ಷದ ಇನ್ನೊಂದು ನೈತಿಕತ್ವ. ಮತ್ತೂ ಒಂದು ಬಹಳ ಅನ್ಯಾವಮಾಲಿಕ ವಾದ ಸಂಗತಿಯೆಂದರೆ ಸಾಧಾರಣಗಾಂಧಾರವೆಂದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯಿದ್ದು ಪ್ರತಿ ಸಂಗೀತಾಭ್ಯಾಸಿಗೂ ಟಿಪ್ಪಣಿ ತಿಳಿದಿರುವ ಶ್ರೀರಾಗ, ಭೈರವಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯುಕ್ತವಾಗುವ ಗಾಂಧಾರವನ್ನು ಶುಭ್ರಗಾಂಧಾರವೆಂದೂ, ಕಂಠಶ್ರುತಿ ಯೆಂದು ಲೋಕಪ್ರಶಸ್ತವಾದ ಇವುಗಳ ರವಳಗಳನ್ನು ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯಾನಿಗೊಂದೂ, ಶುದ್ಧರವಳವೆಂಬ ಕ್ರಿಶ್ಚಿಯಾ ಪ್ರಮಾ ಣವು ಮಾಯಾಮಾನವಗಂಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ದ್ವಿಶ್ರುತಿಯೆಂದೂ, ಕಂಠಶಬ್ದವಾಗೇ ಮಾತ್ರ ಶುಭ್ರ ಮಧ್ಯಮವನ್ನು ಹೇಳಿ ಕಂಠಾಭರಣ, ಖರಹರಪ್ರಿಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಬಿಟ್ಟಿರುವುದೂ, ಕಲಾದೇಗಿ ಬರುವ ಮಧ್ಯಮಾಕ್ಷಿಂತ ಪರಾಕಮಧ್ಯಮವು ತೀವ್ರವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ, ಇನ್ನೆರಡಾಗುವ ಸಂಕರಾಭರಣಕ್ಕೆ ಕಾಕಲೀ ನಿಪಾದವೂ ಅದರ ಜನ್ಮಗಣದ ಕುರಂಬ, ದೇವಗಾಂಧಾರಿ, ನೀಲಾಂಬರಿಗಳಿಗೆ ಅದಕ್ಕಿಂತ ತೀವ್ರವಾದ ಚ್ಯುತಪಕ್ಷ ನಿಪಾದವು ಪ್ರಯೋಗವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಮೊದಲಾಗಿ ಹೇಳುವುದು.

ಈ ಮಾತ್ರ ಇತರ ಹಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಈ ಪಕ್ಷವು ಅಗ್ರಾಪ್ಯವಾಗಿದೆ.

3. ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿಸ್ವರಪಾತಿ ಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ಯಂದೋದರ ಪ್ರಕರಣ

As explained elsewhere, the physical characteristics of an air-vibration are frequency, intensity and overtone structure.³³

ಇವುಗಳನ್ನು ಮಾನವನ ಮನಸ್ಸು ಸಂಕೇತ ಪಡಿಸುವುದರಿಂದ ಮನವರಿಕೆಯಾಗುವುದು ಬೇರೆ ಗೇಯಾರ್ಥ ಅಥವಾ ಶಬ್ದಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ (ಪು. 192). ಇದು ಕಿವಿಯಿಂದ ಆಗತಕ್ಕ ಕೆಲಸವೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದೆ. ಇದನ್ನು ಆಧುನಿಕ ನಾದವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ :

A musical vibration in air, in itself, has no pitch, no loudness, and no quality, for pitch, loudness and tone quality are not physical characteristics of the vibration, but *attributes* of it; they are attributed to it by our hearing faculty. . . . That pitch, loudness and tone quality, though related indirectly as we shall find to these characteristics, have no existence outside our hearing faculty is the essential theme of this article, just as the essential theme of *SOUND* is that a sound-wave in air is a compression wave, producing variations of pressure in air as it passes on its way.³⁴

ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಶಬ್ದರ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞನಾದ ಬ್ರೂಕ್ಸ್‌ಮನ್‌ನೂ ಇದೇ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

Classical psychophysiology seems to be correct in its view that auditory . . . experience is correlated directly only with the neural activities occurring in that portion of the brain which is known as the cerebral cortex. The domain of the acoustical stimulus, on the other hand, may be regarded as terminating at the ear drums where it first acts on the physiological mechanisms. From the tympanum to the cortex however is rather a far cry.³⁵

ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ಸೀಮೋರಸ್‌ನು ಬೆನ್ನಾಗಿ ವಿಸ್ತರಿಸುತ್ತಾನೆ :

Pitch is that qualitative attribute of auditory sensation which denotes highness or lowness in the musical scale and is conditioned primarily on the frequency of sound waves.³⁶

ಒಮ್ಮೆ ಧ್ವನಿ (pitch) ಯನ್ನು ಕೇಳುವ ಸಂಜ್ಞೆಯ ಮಾನಸಿಕ ಹಾಗೂ ಗೇಯ ಸಂಬಂಧಿಯೆಂದೇನೋ ಅವನು ಎನ್ನುವುದೂ ಕಾಣಿಸಿ :

That it (pitch) is the mental and musical correlate of the frequency of the vibrations which constitute the physical tone.³⁷

³³ Lloyd, L.L.S., *Acoustics*, Grove's Dictionary of Music and Musicians (Ed. Eric Blom), V edn. Vol. I, p. 32.

³⁴ Troland, Leonard T., *J. Acoust. Soc. Amer.* (1930). I, 301, *extr.*, Lloyd, *op. cit.*, *loc. cit.*

³⁵ Seashore, Carl E., *op. cit.*, p. 53.

3. ನಾದವು ಧ್ವನಿವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಪ್ರಕರಣ

ಆದರೆ ಅನೇಕದೊಳದ್ದಿಯೇ ಇದರಲ್ಲಿ ಕಿವಿಯ ಪಾತ್ರವೇನೆಂಬದನ್ನು ಅವನು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ :

The ear is a most wonderful mechanism with its membranes, levers and liquid conductors carrying the vibration to the harp structure, its means of analysis of all pitches in that structure and its means of transmission of each pitch over its particular line to the brain. We cannot here undertake to discuss the structure of the ear, its physiology and the numerous technical problems or theories of hearing. The reader who is interested in this phase of the subject must turn to books on the anatomy and physiology of the ear.³³¹ But for psychological purposes, it is necessary to make certain assumptions, of which the essential one is that there is a pitch-differentiating mechanism in the ear capable of serving as a physical basis for the sensory phenomena with which we deal in the psychology of hearing; namely, pitch, loudness, timbre, volume, fusion and consonance, and their derivatives or variants. For pitch, the harp theory furnishes at least a good analogy.³³²

ತನ್ನೆಲ್ಲವುಗಳ ಬೇಟಾರ್ ಮೆಂಟ್ರೀಸ್ ಎಂಬ ಮಾಂಸಪದರದ ಸಹಸ್ರದಳದ ಧಮದಿಂದ ಕೇಳಿಸುವದನ್ನು ಕಿವಿಯು ಆಯಾ ಶಬ್ದದ ಅಂಗಳನ್ನಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ; ಹಾಗೂ ಇವುಗಳಿಗೆ ಬರಬೇಕಾದ ಸ್ವರವನ್ನು ಕೇಳುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಮಟ್ಟದ ವಿದ್ಯುತ್ ಸಂವೇದನೆಗಳು ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯದ ನರಗಳಮೂಲಕ ಮಿದುಳನ್ನರಿಸುವ ಸೆರೆಬ್ರಲ್ ಕಾಟೆಕ್ಸ್ ಎಂಬ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯದ ತಲುಪುತ್ತವೆ. ಇದು ಮಿದುಳಿನ ಬಲಭಾಗದಲ್ಲರುವ ತೆಂಪೊರಲಾಬಿ (temporal lobe)ಯಲ್ಲಿ ಸಂವೇದನಾಕ್ಷೇತ್ರ (sensory area) ದ ಕೆಳಗೆ ಇದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಿಲ್ವಿಯಸ್ ಬಿರುಕು ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ (Fissure of Sylvius, ಕೆಲವೆಡೆ ಒಳ ಅಂಚಿನಿಂದ ಸುಮಾರು ಕಾಲಭಾಗದಷ್ಟು ದೂರದಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಕ್ಷೇತ್ರವಿದೆ. ಇದು ತಾನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವ ವಿದ್ಯುತ್ ಸಂವೇದನೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ, ವಿತರಣೆ, ತೀವ್ರತೆ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಸಂಕೀರ್ಣಮಾದರೆಯಿಂದ ಶಬ್ದ ಅಥವಾ ಸ್ವರದ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಅನುಭವವನ್ನು ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ನೇರವಾಗಿ ಕಿವಿಯ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಭೌತಿಕವಾಗಿ ಕಿವಿಯನ್ನು ತಲುಪಿದ ಶಬ್ದದ ಅಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವುನೇಳೆ ಲೋಕವಾಗಿ ಮೂಗಿನಿಂದ ಮೂಲ ಕಂಪನವನ್ನೂ, ಅವರ್ತಕ ಗಳನ್ನೂ ತಾನೇ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡು ಆಯಾ ಅನುಭವವನ್ನು ಪೂರೈಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ತಾನೇ ಪೂರೈಸಿಕೊಂಡ ಸ್ವರದ ವಿಶೇಷಗಳಿಗೆ ಶ್ರವಣಮಾತ್ರ ಅವರ್ತಗಳು (aural harmonics) ಎಂದು ಹೆಸರು. ಸ್ವರಗುಣದ ವಿಶೇಷತೆಯಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಪುನಃ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು. ಹೀಗೆ ಕಿವಿಯು ಎಲ್ಲ ಗಾತ್ರವ್ಯಾಪಾರದ ಮಾನವಿಕ ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಗೂ ಮೂಲವಾದುದರಿಂದ ಗಾತ್ರವ್ಯಾಪಾರದ ಮೂಲಪ್ರಮಾಣದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಿವಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿ 'ಶ್ರುತಿಯ ತಪ್ಪುತೆ' ಎಂದು ನಮ್ಮ ಪೂರ್ವಜಾತ್ಮರು ಲಕ್ಷಿಸಿರುತ್ತದೆ ನ್ಯಾಯವಾಗಿಯೂ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗೆ ಇಂದ್ರಿಯ ನಿಷ್ಕೃತಿ; ಸ್ವರಕ್ಕೆ ರಕ್ತಿಯಿಂದ ಮನೋನಿಷ್ಕೃತಿ, ಇದು ಚಿಂತ್ಯವಾಗಿದೆ.

331 ಸೀಡೇರಸ್ ಬೊಕೆರಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಧ್ವನಿ ಧ್ವನಿವಿವರಣೆಗಳು; ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮವುಗಳು ಈ ಅಕರಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದವು: Lloyd, L.L.S.; The Ear and Hearing in Acoustics, pp. 32-34;

Fletcher, Harvey; Speech and Hearing; Asimov, Isaac; The Human Brain, etc.

332 ಸೀಡೇರಸ್, ಉ. ಪ್ರ., ಪು. 53-54.

3. ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ತಿಳುವಳಿಕೆಯುಳ್ಳವನು ತಪ್ಪುಮಾಡಿದ ಸ್ವರಗಣ

2. ಶ್ರುತಿ ಉಪಾಧಿಗಳ ವೈಜ್ಞಾನಿಕತೆ

ಶ್ರುತಿ ಎಂದರೆ ಕೇಳಿಸಿದುದು ಎಂದು ಅರ್ಥವಷ್ಟೆ. ಆದರೆ ಸ್ವರದಂತೆ, ಸ್ವರಭಾವಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ಸಲುವಾಗಿ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನಜಾತಿಯ ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾ ಮುಂತಾದ ಐದು ಶ್ರುತಿಪಾತಿಗಳನ್ನು ಬೇಕಾದರು. ಇವುಗಳನ್ನು ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಕಾಲ, ಕಲಾ, ಪ್ರಮಾಣ ಎಂದು ಮೂರು ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ನಾಸ್ಟದೇವನು ಬೇಕುವುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿರುವ ಹೇಳಿದೆ (ಪು. 375).³²⁸ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿರುವುದನ್ನು ಮೇಲೆ ಸೂಚಿಸಿದೆ (ಪು. 359-361). ಶ್ರೋತೃಮಾಣವಾದ ಯಾವ ಮೂಲಪ್ರವೃತ್ತಿಗೇ ಆಗಲಿ, ಕೆಲವು ಉಪಾಧಿಗಳು ಅಂಟಿಕೊಂಡೇ ಇರುತ್ತವೆ; ಅಲ್ಲದೆ ಇವು ಒಂದು ಕನಿಷ್ಠ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿಯೇ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ, ಶ್ರುತವಾಗುತ್ತವೆ, ಈ ಉಪಾಧಿಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಶ್ರುತಿಯಾಗುತ್ತವೆ; ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ರವಣ ಗೋಚರದ ಮೊಟ್ಟಲನ್ನೇ ಹಾಕುವುದಿಲ್ಲ. ಇಂತಹ ಉಪಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯ ಅವೇಗವು (intensity) ಒಂದು. ಕಲ್ಪದನು ಕಲ್ಪ ಪೊಂದು ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಕನಿಷ್ಠವೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೂ ಆದ ಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕು; ಈ ಕನಿಷ್ಠ ಮಿತಿಯು ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ; ಸಮಾರು 2500 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ನಾದದ್ದೇಕೆಂದಲ್ಲಿ ಈ ಕನಿಷ್ಠ ಮಿತಿಯು ಕಿವಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗ್ರಹಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆಯು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗ್ರಹಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಬೇಗ ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಸ್ವಂತ ಸಂಶೋಧನೆಗಳ ಪ್ರಯೋಗ ಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ :

However, in order to be audible, the sound must represent a certain minimum amount of power; that is, the sound must have a certain intensity and this minimum depends upon the frequency. The ear is most sensitive in the region of 2500 cycles per second; for both lower and higher frequencies, the sensitivity falls off rapidly.³²⁹

ಶಕ್ತಿಯ ಅವೇಗವು (intensity) ಕಲ್ಪದ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೇಳುವಿಕೆ (loudness) ಯ ಮಟ್ಟವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಲವಾಗಿ ಪ್ರತಿಧಿಭಿಸುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು; ಆದುದರಿಂದ ಕಲ್ಪವು ಅಥವಾ ನಾದವು ಶ್ರುತವಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಧ್ವನೈಂತರಾಶ್ರುತಿ ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ ಶ್ರುತಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ, ಅದು ಒಂದು ಕನಿಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣದಷ್ಟಾದರೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೇಳಿಸಬೇಕು; ಅದಕ್ಕಿಂತ ಮೃದುವಾಗಿಟ್ಟರೆ ಅದು ಕೇಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ ಎಂದು ಈ ಮಾತಿನ ತಾತ್ಪರ್ಯ.

3. ಶ್ರುತಿಯ "ಕಾಲ"

ಶ್ರುತಿಗೆ ನಾಸ್ಟದೇವನು ಬೇಕಾದ ಕಾಲವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಅಧ್ವನಿಕ ನಾದವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರಕ್ಕೆ ಮೊದಲೆಯು ತ್ತದೆ. ಕೇಳಿಸಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ಯಾವುದೇ ಕಲ್ಪವಾಗಲೀ, ನಾದವಾಗಲೀ, ಕನಿಷ್ಠವಾದ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾಗಬಲ್ಲದು; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ತಿವಿಯಾಗಲೀ, ಋದ್ಧಿಯಾಗಲೀ ಗ್ರಹಿಸಲಾಗದು ಎಂದು ನಾದವಿಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಯೋಗ ಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಂದ ಸಿಕ್ಕುವಾಗಿದೆ. ಇದು ಸಮಜನೇ ಆಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಮೂಲವಾದ ಯಾವ ಅನುಭವವೇ ಆಗಲಿ, ಅಯಾ ಅನುಭವದ ಭೌತಿಕ ಉಪಾಧಿಗಳು ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯದ ಮೇಲೆ ಮಾಡಿದ ಸಂವೇದನೆಗಳ ಮೊತ್ತವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ; ಶಾಗೂ ಇವು ಅಯಾ ಇಂದ್ರಿಯದ ಸೈತತ್ಯವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಮಿಡುವುದರಲ್ಲಿ ಉಂಟುನಾದುವ ವಿದ್ಯುತ್‌ಸಂವೇದನೆ

328 ಕಲ್ಪಾ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 33.

3. ನಾದವನ್ನು ಸಮ್ರತಿಸ್ವರಪಾತಿಕಾಲದೈವತಸಿಪ್ಪಂವೋದರದ ಪ್ರಕರಣ

(electrical impulses) ಗಳ ಸಂಕೀರ್ಣಸ್ವಭಾವ, ಮೊತ್ತಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಠ್ಯಮಾನದ ಹೊಂದಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೊತ್ತವು ಮಿದುಳಿನ ಆಯಾ ಕೇಂದ್ರಕ್ಕೆ ತಲುಪಿದಾಗ ಅದು ಸಂಕೇತ ಪರಿಣಾಮದಿಂದಾಗಿ ಆಯಾ ಅನುಭವವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಈ ಮೊತ್ತವು ಒಂದು ಕನಿಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣದ್ದಾದರೂ ಅಗತ್ಯರಿ ಮಿದುಳಿಗೆ ಅದನ್ನು ಅನುಭವವನ್ನಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುವ ಶಕ್ತಿ ಉಳಿದಿರುತ್ತದೆ; ಇದಕ್ಕೂ ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಭೌತಿಕ ವಾಸ್ತವತೆಯಿದ್ದರೂ ಗ್ರಾಹ್ಯವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಕನಿಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣವು ಉಂಟಾಗದೇಕಾದರೆ ಸಂವೇದನೆಯ ಮೊತ್ತದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಕನಿಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕೋ, ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕನಿಷ್ಠವಾದ ಅವಕಾಶವನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕು. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ ಮಾನವಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಪ್ರವಾಹರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ತನ್ನದೇ ಆದ ವೇಗವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವೇಗದ ಪ್ರಮಾಣವು ಶಾರೀರಿಕ ಕಾಲವನ್ನೂ (inner time), ಭಾಷ್ಯಜಗತ್ತಿನ ಕಾಲವನ್ನೂ (environmental time) ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ.³⁰ ಈ ವೇಗಕ್ಕಿಂತ ಎಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿ ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಚಾಚುತ್ತ ಮೂಗದಲ್ಲಿ ಭೌತಿಕಫಲಿತೆಯ ನಡೆದರೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುವುದು ಅಷ್ಟೆಷ್ಟು ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಜ್ಞೆಯ ವೇಗದಲ್ಲೇ ಫಲಿತೆಯೂ ನಡೆದು, ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾಲವು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಬುದ್ಧಿಯು ಅದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಶಬ್ದದ ಭೌತಿಕ ಉಪಾಧಿಗೌರವ ಕಾಲವು ಕಲಿಯೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಾದ ಕನಿಷ್ಠ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನಾದರೂ ಪಡೆದಿರಬೇಕು :

Another aspect of pitch perception which is coming to have increased significance concerns the minimum time required for the ear to recognize a definite pitch. The data bearing on this point are, as yet, not very concordant, but it would appear that the "pitch perception time" is more or less independent of the frequency, being of the order of one twentieth of a second.

Not only can the ear catalogue a note as to pitch in a remarkably short time interval, but it can also recognize a sound as such when only two vibrations are made. This means that in the region of C, we can become conscious of the existence of a sound if it persists for two or three hundredths of a second. However, to recognize the complete characteristics of a note anywhere from 2 to 20 oscillations are necessary.³¹

ಕಬ್ಬದನ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಸೀಮೋರನು ಸ್ವಲ್ಪ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ತಳೆದಿದ್ದಾನೆ; ಶ್ರೋತ್ರೀಂದ್ರಿಯ ಗ್ರಹಣಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯವಾದ ಕನಿಷ್ಠ ಕಾಲಪ್ರಮಾಣವು ಕೇವಲ ರೂಪ್ಯೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆಂದು ಅವನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ; ಶಬ್ದವು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದೆಯೇ ಜೋರಾಗಿದೆಯೇ ಮೃದುವಾಗಿದೆಯೇ ಎಂಬುದನ್ನೂ ಇದು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಶ್ರೋತ್ರೀಂದ್ರಿಯಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸಂಪೂರ್ಣಗಳನ್ನು ಅವನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ : (1) ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಪಾದಿಸಿದ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿದ್ದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದೂ ಒಂದು ನಿಶ್ಚಿಂತ ಕಾಲ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದು, ಆದರೆ ಇವೆರಡರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದ ಕಾಲವಿರುವುದು; ಇದನ್ನೇ ಕೃತಿಯ ಕಾಲವೆಂದು ನಾನು ಹೆಸರಿಸುವುದು. (2) ಎರಡೂ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಗಿ,

30 ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, ಉ. ಗ್ರಂ., I, 2, 158 ಕ್ಕೆ ಬರೆದಿರುವ ಸಣ್ಣ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು (ಫ. 161), ಅದಕ್ಕೆ ಉಲ್ಲೇಖ, ಉ. ಗ್ರಂ., ಫ. 103, 154-182 ನ್ನು ಓದಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಎಂದರೆ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಡೆಯಲ್ಲದೆ ಒಂದಾದವೇ ಒಂದಾದಂತೆ ನಿರಂತರವಾಗಿ ಕಂಪನವೆಂಬ ಗಮನಾರ್ಹತೆಯಲ್ಲಿ ಉತ್ಪಾದಿಸುವುದು ; ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಲು ಬೇಕಾಗುವ ಕಾಲವನ್ನು ಅಳಿಯುವುದು. (3) ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಏಳಿದ ಒಂದರಿಂದ ಒಂದಕ್ಕೆ ತಕ್ಷಣವೇ ಕುಗ್ಗುವನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸುವುದು. ನೊಂದಲವೆಯ ವಿಧದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾಗುವ ಶ್ರುತಿಗ್ರಹಣ ಕಾಲವು ಮೂರನೆಯದರ ಎರಡರಷ್ಟು, ಎರಡನೆಯದರಲ್ಲಿ ಈ ಎರಡು ಪ್ರಮಾಣಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಇರುತ್ತದೆ.

Duration. There are three types of musical situations which may be recognized in the measurement of pitch discrimination : 1) going from one note to another with a complete break between them, as in the standard test where we should sound notes, each of which is one second in duration but differing in pitch and separated by a very short interval of time; 2) legato rise or fall in pitch or pitch vibrato; and 3) sudden shift in a single note with out break in tone as in erratic intonation.

The discrimination is different for each of these three, the necessary increment being about twice as large for the first type as the third and the second falling between these two. These differences are related to the differences in total duration of each tone.

The minimum duration necessary in order to identify the pitch of a tone clearly varies with the frequency and to some extent with the loudness. It has been found that in order to be heard clearly as of definite pitch, a tone at 128 c.p.s. must have a duration of 0.09 second; for 256 c.p.s., about 0.07 second; for 384 c.p.s., about 0.04 second; and for 512 c.p.s., about the same.¹²²

ಶ್ರುತಿಯ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕಲಾ ಎಂದು ಇಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿರುವುದನ್ನು ರೆನೆರ್ಡ್ ಇಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ವಿವರಾತ್ಮಕವಾಗಿ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶ್ರೋತೃಗಂಧಿಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು ಆಯಾ ಶ್ರೋತೃಗಂಧಿಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಿಂದಲೂ, ಶ್ರೋತೃಗಂಧಿಯುಗ್ರಹಣದ ಅಂಗವಾದ ಗಮನ ಆಧಾರಾ ಪ್ರಜ್ಞೆ (attention)ಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಸ್ಥಿರವಾದ ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಟದಿಂದಲೂ ಆಗುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇವನೂ 2 ರಿಂದ 20 ರವರೆಗೆ ಕಂಪನಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಯ ಕಲೆಯನ್ನುತ್ತಾನೆ ; ಆದರೆ ಇದಕ್ಕೂ, ನಾಡಗುಣಕ್ಕೂ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಗೂ ಸಂಬಂಧವಿರಲಿರುವುದು. ಶ್ರುತಿಯ ಕಾಲವು ಸ್ವಂದವಸ್ಥೆಯಿಂದಲೂ ಪ್ರಚೋದಕದ ಪ್ರಗತಿಯನ್ನೂ ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ ಎಂದು ಅವನು ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ :

A sound must not only have a definite *intensity* to be perceived, but also a definite *duration*. The duration necessary for sound perception varies between 2 and 20 complete vibrations, according to the pitch and quality of the note. The duration necessary for perception also depends on the progress of the stimulus. Here we have three possibilities: the sound can be constant in intensity from beginning to end ; it can be

3. ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಶ್ರುತಿಯ ಕಾಲವನ್ನು ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸುವುದು

loud at the beginning and die away rapidly ; or it can begin very softly and only gradually attain its full intensity.³²⁵

ಗ್ಲಿಸ್ ಹೇಡ್‌ಶ್ವೇತೂ ಶ್ರುತಿಕಾಲವನ್ನು ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ :

In addition to frequency, intensity and form or overtone structure, the fourth physical characteristic of music sound is *duration*. Every tone has a finite duration as one of its fundamental characteristics. Duration is, thus, one of the four intrinsic orders of tones ; it is of particular significance in relation to the rhythmic structure of music.³²⁶

ಹೀಗೆ, ಅಭಿವಿಕ್ತ ಸಾದತಾಸ್ತ್ರ, ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಈಚೆಗೆ ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಕಂಡು ಹಿಡಿದಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಾಚೀನಭಾರತದ ಸಾದವಿಜ್ಞಾನಿಗಳೂ ಅಗದ್ದ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ ಪ್ರವರ್ತಕರು ಸಾಮರಸ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಹಿಂದೆಯೇ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿರುವಾಗ ಹೇಳಿದ್ದರು. ಸಾಧ್ಯದೇವನು ಶ್ರುತಿಪಾತಿವಿಚಾರದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ

ಪಂಚೈತಾಃ ಕಲಾಕಾಲಪ್ರಮಾಣೇನ ವಿಭೇದಿತಾ ಇಂದ್ರಿಯಕಿಂಚಿದ್ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾಃ ।³²⁷

ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಇದು ಅವನದೇ ಸ್ವಂತ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿರಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಹಿಂದೆಯೇ ಅಭಿವರ್ತನುಪ್ರಸು ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಇವುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸಲು ಒಪ್ಪದಿದ್ದರೂ ಕಾಲಕಲಾವಿಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದೇ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವೆಂದ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿರುವಾನೆ :

ಶ್ರುತಿಶ್ಚ ಸಾಮ ಶ್ರೋತ್ರಗಮ್ಯಂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಯಾವತಾ ಕರ್ತೃನೋತ್ಪದ್ಯತೇ । ನನು ಕಾಲಾಂಕಃ ಶ್ರುತಿಃ—³²⁸
ಪ್ರಮಾಣೇತಿ ವದನ್ ನ ಕಾಲ ಕಲಾ ಶ್ರುತಿಸಾಧು ಸಾಧಾರಣೋ ನ ಚಾಯುರ್ನಸ್ಯ ನಂ³²⁹

ಶ್ರುತಿ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದರೆ ಕಾಲ, ಕಲಾ, ಆಯಸ್ಸು, ಸಾದವೆಂದುತ್ಪತ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲವೆಂಬುದು ಭರತನ ಅಭಿಮತವೆಂದು ಅವನು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಭರತನು ಈ ಅರ್ಥಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ವಿವಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾನೆಂದೇ ಇಲ್ಲವೋ ಎಂದು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅಭಿವರ್ತನುಪ್ರಸು ಒಪ್ಪದಿರುವುದಕ್ಕೆ ವಿಶ್ವವಸುಧೇ ಬೋದಲಾದವರು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಯ ಅಂತರಗತತ್ವವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿದೆ. ಕಂಠಕರ್ಣವೂ ಶ್ರುತಿಗೋಚರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಕಾಲವನ್ನು ಮಾನವೆಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣವೆಂದ ಬೋಧಿಸಿದ್ದಾನೆ (ಪು. 353). ಇದು ಅಂಗೀಕಾರಾರ್ಹವಾಗಿದೆ.

ಆದರೆ ಈ ಮತಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದಕ್ಕಿಂತ ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕಗಳಾಗಿರುವ ವಿವಿಧ ದೃಷ್ಟಿಕೋನಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯುವುದೇ ಲೇಸಾದ ಸ್ರವಣ-ಜಾಗೆ ಮಾದರದ ಶ್ರುತಿಯ ವಿಷಯವಾಗಿ ಪುಷ್ಪವೂ ಸಮಗ್ರವೂ ಆಗಿರುವ ಕಲ್ಪನೆಯು ಮೂಡುತ್ತದೆ.

4. ಶ್ರುತಿಯ * ಪ್ರಮಾಣ * : ಸೈರಂತರೈ

‘ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದ್ ಭೃಗುನೀವ ಶ್ರುತಿಭಾವೇತ್’ ಎಂದು ವಿಶ್ವವಸುಧು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಲಕ್ಷಣ ದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕಲಾ ಎಂಬ ಎರಡನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ವಿವೇಚಿಸಲಾಯಿತು. ಇನ್ನು ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು. ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಪರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಲಾಕ್ಷಣಿಕರು ಈ ಶ್ರುತಿಯ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಪರಮಾಣುತಃ ಪ್ರಮಾಣ, ಭೃಗುನೈಲಕ್ಷಣ್ಯಮಾತ್ರದ ಅವಮೋಘವು ಉಂಟಾಗಲು ಬೇಕಾಗುವ

325 ರೆಹರ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 7.

326 ಗ್ಲಿಸ್ ಹೇಡ್, ಉ. ಗ್ರಂ., ಪು. 40.

3. ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿಶ್ವರಪಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ವವೋದೇಶ ಪ್ರಕರಣ

ಉತ್ಕೃಷ್ಟಾಪಕರಣ, ನೈರಂತ್ಯ, ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಪ್ತಿಕೆ, ಮುಂತಾದವುಗಳ ಮೂಲಕ ಹೇಳುವುದರನ್ನೂ, ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಇವುಗಳನ್ನು ಮಂತ್ರತಮ ಧ್ವಾನದ ಜೊತೆಗೈವಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದರನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು.

ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನೈರಂತ್ಯ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಕೆಲವೇ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿ ಮುಗಿಸಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ಮಕ ನಾದವಿಜ್ಞಾನವು ವಿವೇಚಿಸುವುದು ಎಲ್ಲಿಯೂ ಸನ್ನ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬಂದಿಲ್ಲ. ಮನೋ-ವಿಜ್ಞಾನಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಲ್ಪವಾದ ಜ್ಞಾನವೇ ಬೆಳಕಾಗಿದೆ. ಮತಂಗಮುನಿಯು ವಿಶ್ವಕರ್ಮಾದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ನಾದದ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೂಯು 'ಏಕೇಶವತಾ' ಎಂದು ಶ್ರುತಿಬದ್ಧರಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ; ಆದರೆ ಇದು ಕೇವಲ ತಾತ್ಪ್ರಿಯ ವಿವೇಚನೆಯ ಫರಿತಾಂಕವೇ ಹೊರತು ಪ್ರಯೋಗಫರಿತಾಂಕವಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ, ನಾದದ ಮಾತು ಒತ್ತಟ್ಟಿಗಿರಲಿ, ಮಾನವನ ಯಾವ ಜ್ಞಾನಕೋಶದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ, ಅನುಭವ ಕೋಶದಲ್ಲಿಯೇ ಆಗಲಿ ನೈರಂತ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವಾಗಿ ಸಿದ್ಧಮಾಡಿಕೊಡಲು ಆಗದು. ಈ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯು ವಸ್ತುನಿಷ್ಠವಾದುದು ಹೌದೋ ಅಜ್ಞಾನೇ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಜ್ಞೇಯವು ಜ್ಞಾನದ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೂ ಜ್ಞಾತೃವಿನ ಸ್ವಭಾವದಿಂದಲೂ ಪರಿಮಿತವಾಗಿದೆ. ಇವೆರಡನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಜ್ಞಾನವು ಇರಲಾರದು. ಆದರೆ ಜ್ಞಾತೃವಾದ ಮಾನವನ ಪ್ರಜ್ಞೆ, ಅಹಂಕಾರ, ಚಿತ್ತ, ಬುದ್ಧಿ ಮೊದಲಾದ ಉಪಕರಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯಿಂದ ಬಾಧಿತವಾದವುಗಳು; ಎಂದರೆ ಯೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ ಎದೆಬದವೆ ಬಿಜಾಗ್ರವಾಗಿ ಎದಿಗೂ ಇವು ಏಲುಗಬೆಯಿಲ್ಲದೆ ಕೆಲಸಮಾಡಲಾರವು. ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಪ್ರವಾಹವೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳುವುದನ್ನು ಸೂಚಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಬೇಕು. ಪೂರ್ಣಜ್ಞರಲ್ಲಿ ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಸ್ಥೋಟವಾಗಿ, ಇಂತಹ ಸ್ಥೋಟಗಳ ಸರಣಿಯಿಂದ ಅನುಭವವಾಗಲಿ ಜ್ಞಾನವಾಗಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಸುತ್ತದೆ. ನಮಗೆ ಇರುವ ಅಂತರವು ಬುದ್ಧಿಯು ಗ್ರಹಣಲಾವವನ್ನು ಸಮಾಪವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ನೈರಂತ್ಯವೆಂದೂ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಪ್ರಸ್ತುತವು ಶಕ್ತಿಯೂ ಭೌತಿಕ ಆಗುತ್ತಿರಲಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನಗಣಿ (discrete, discontinuous) ಎಂದು ಅಧುನಿಕ ಭೌತಶಾಸ್ತ್ರವು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದೆ. ಜ್ಞಾತೃವು ಇದೇ ಸ್ವಭಾವದುದು; ಈ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ, ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು ಎಂದರೆ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಪರಮಾರ್ಥದಲ್ಲಿ, ತಾತ್ಪ್ರಿಯ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಒದ್ದಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ್ವಿ ಅಖಂಡವೂ, ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೂ, ಅನುಕೂಲ ಆಗುವಂತಹದು ಉಪಾಧಿಯಿಂದ ಉಪಶತವಾಗಿ, ಶಬ್ದಿತವಾಗಿ ಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವಾಸ್ತವವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ; ಅಂತರ್ಭೂತವೂರೂ ಗುಣವಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕತೆಯ ಪ್ರತ್ಯಯಾರ್ಥವನ್ನು ಪಡೆಯಲೇಬೇಕು.

ಅದುವರಿಂದ ನೈರಂತ್ಯವನ್ನು ನಾದವಿಜ್ಞಾನವು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಅದ್ವಿ ಧ್ವನ್ಯಂತರಾಪ್ತಿಯಿಂದ, ಧ್ವನಿ ನೈರಂತ್ಯವಿಂದು ಉಂಟಾದ ಧ್ವನಿಗಳ ಸರಣಿಯನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಗೊಂದು ವ್ಯವಹರಿಸಿದೆ. ಶ್ರುತಿಗ್ರಾಹ್ಯಯುಗ್ರಾತ್ಮಕದಲ್ಲಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಪರಿಮಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬಹು ಅಲ್ಪಾಂತರವು ಧ್ವನಿಗಳ ಸ್ಪರ್ಶಕರೂ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಬೇಕು. ಸಂಗೀತ ಮನೋವಿಜ್ಞಾನವು ಮಾತ್ರ ನಾದಪ್ರವೇಶವನ್ನು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನವೂ ಅಖಂಡವೂ ಆದ ದ್ರವ್ಯ, ಸಂತತ ಪ್ರವಾಹವಾಗಿ, ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ:

That it (pitch) denotes higness or lowness in the tonal continuum along which we locate the musical scale³³

ಆದರೆ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕವ್ಯಾಪ್ತಿಯಿಂದ ನೈರಂತ್ಯವೆಂದರೆ ಪ್ರಮಾಣೀಕರಣದ ಸಂಗೀತೋಪಯೋಗವಾದ ಬೇರೆ ಅಂತರವು ಅಜ್ಞಾದಿರುವುದು ಎಂಬ ಅರ್ಥವೇ ಬೆಳಕು ಪುಸ್ತಕವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ತಾತ್ಪ್ರಿಯವಾಗಿ ಸರಣೀಯವು ಅಪರಿಚ್ಛಿನ್ನತೆ, ಅಖಂಡತೆಗಳು ಅಸಂಖ್ಯಾತವಾದ ಬಿಂದುಗಳ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಾಪವಾದ ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ಆಗಿರು

ವಂಶೀಯ ನಾದವೂ ಇಂತಹ ಕೃತಿಗಳ ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ನಾದವು ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯನ್ನೂ ಅಖಂಡತೆಯನ್ನೂ ಪಡೆಯುತ್ತದೆಂದು ಇಟ್ಟಿಕೊಂಡವರೂ ಬಿಂದುಗಳು ಭೌತಿಕ ವಾಸ್ತವತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವಷ್ಟೆ. ಎಂದೇ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ನೈರಂತತ್ವವೆಂದರೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮಾಪದರ್ಶನಾದ ನೆರವೊರೆತನದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಅಂತರ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು.

5. ಮಂದ್ರತಮಧ್ವಾನ

ಅದುವಂದ, 'ಶ್ರವಣೇಂದ್ರಿಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾತ್' ಎನ್ನುವ ಪ್ರಾಚೀನ ಲಕ್ಷಣೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಕ್ಕೆ ಸಾಮರ್ಥ್ಯಪರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಒಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ನೈರಂತತ್ವವೆಂಬ ಕೃತಿಲಕ್ಷಣವು ಧ್ವನಂತರಾಕೃತಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವನ್ನೇ ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಧ್ವನಂತರಾಕೃತಿ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಮೂರು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಬೇಕು : 1) ಧ್ವನಂತರಾಕೃತಿ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ನಾದವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಮತ್ತು ಶೇಕೆಗೆ ಮಿತಿಗಳು ಇವೆಯೇ ? 2) ಇದ್ದರೆ ಈ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತ್ರೇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿದೆ ? 3) ಈ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಯಾವ ಅಂತರಗಳನ್ನು ಆವರಿಸುತ್ತದೆ ? 4) ಈ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಅಷ್ಟು 'ಪ್ರತಿ'ಗಳು ಲಭಿಸುತ್ತವೆ ?

ಶ್ರವಣೋಪಚಾರದ ಇಡೀ ನಾದವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಅಳೆಯಬಹುದಾದರೂ ನಾದ ವಿಸ್ತಾರವು ಇದನ್ನು ಮಾತ್ರ ಮೀರಬಾರದು ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುವುದು. ಸಂಗೀತಪ್ರಯೋಜಕನಾದ ವಿಸ್ತಾರವು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾದುದು. ಎಂದೇ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಈ ವಿಸ್ತಾರದ ಕೆಳಗಿನ ಮಿತಿಯನ್ನು ಮಂದ್ರತಮಧ್ವಾನ ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದಲೂ ಬೇರರಿನ ಮಿತಿಯನ್ನು ತ್ರಿಸ್ವಾಯಿ ವಿಸ್ತಾರದ ವಿದಶ್ವೆಯಿಂದಲೂ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಮಾತಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ ಅಥವಾ ನುಡಿಮಾಲು ಯೋಗ್ಯವಾದ ವಿಸ್ತಾರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ 66 ಅಕ್ಷರ 145 ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ನೊಂದಲಾಗುವ ಮೂರು ಸ್ವಾಯಿಗಳು ಎಷ್ಟೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಪು. 185). ಅಥವಾ ಎಲ್ಲಾ ಮಾನವ ಕಾರಾದರ್ಭಗಳೂ ಸಾಧಾರಣವಾದ 116.5 ರಿಂದ 932.3 ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯವರೆಗೆ ಇರುವ ತ್ರಿಸ್ವಾಯಿ ವಿಸ್ತಾರ ಎಷ್ಟೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ (ಪು. 267). ಅದಲ್ಲದೆ ಮಂದ್ರತಮ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಶಾರೀರ ಪರಮಾದ ಅರ್ಥವನ್ನಲ್ಲದೆ ಶ್ವಾಸನಾಪರವಾದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕನ್ನಿಧಾಫನ ಪ್ರಕಾರ ವಿವರಿಸಿದರೆ 32.7ರ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ 261.6ರಲ್ಲಿ ಮುಗಿಯುವ ತ್ರಿಸ್ವಾಯಿ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ವನಂತರಾಕೃತಿ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಈ ಅರ್ಥವು ಅಷ್ಟು ಸಮೂಹವಲ್ಲವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಈ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಪ್ರಥಮಾರ್ಧವನ್ನು ಅನೇಕರಿಗೆ ಶ್ರವಣೋಪಚರದೇ ಆಗಿರುವುದಿಲ್ಲ; ಈ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಗಾತ್ರೋಪಯೋಗವು ಅಷ್ಟಾಗಿ ಇರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಲ್ಲದೆ ಮಾನವನು ಸ್ವಕಂಠದಲ್ಲಿ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕರಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ಹಾಗೂ ಕೇವಲ ಶೇಕಳು ಸಾವ್ಯವಾದ, ನಾದವ್ಯವೇಶದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸಂಗೀತದ ಮಾಲಾಭೂತವ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಪಡೆದಿರುತ್ತಾಳೆಂಬುದು ಅನಂಭವವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿನೇ ಇದರಿಂದ, ನಾದವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಮಂದ್ರತಮಧ್ವಾನದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವು ಇಂತಹ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವಿದೆಯೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಚಿಂತ್ಯವಾದುದು; ಮಂದ್ರತಮ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರವಣಸಾಮರ್ಥ್ಯಪರವಾದ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಲಾಗಿದೆ.

6. ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿ

How many differences in pitch can the average person hear? This is determined by starting with the lowest audible pitch and proceeding step by step in terms of just noticeable differences (j.n.d.)¹⁰⁰

100 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 40.

ಈ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ವೇವರ್ ಮತ್ತು ಬಿಡ್ಲರ್, ಲೂಡ್, ಕ್ಲಾಡ್ಲೆನ್, ಮೊದಲಾದ ನಾದವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ.

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾದಪ್ರವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೋತೃನಿಂದಿರುವ ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿನ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ? ಈ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿ (pitch discrimination) ಎಂದು ಕರೆಯಬಹುದು. ಇದನ್ನು ಅಭಿವರಣವನ್ನು 'ಪ್ರತಿಶ್ವನಾಮ ಶ್ರೋತೃಗಮ್ಯಂ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಂ ಯಾವತಾ ಶಕ್ತೀರೋಕ್ತವ್ಯತೇ' (ಛ. 358) ಎಂಬ ಧ್ವನಿಭಿಕ್ಷುವಾದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಮೀಪ್ಯವಾಗಿ ಹಿಂದೆಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಸಂಗೀತದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಸಾಧಕರು (ಎಂದರೆ ಈ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳುವವರು) ಈ ವಿಧದ ಕನಿಷ್ಠಸಾಮಾಂತರಗಳನ್ನು ಕೇಳಬಲ್ಲ ಹಾಗೂ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕು.

ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ವಿವೇಚನಾ ಶಕ್ತಿಯು ಹಲವು ಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿತವಾಗಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ, ವಯೋ ಭರ್ವಾ ಈ ಶಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಭಾವ ಬೀರುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಗೊತ್ತಾಗಿದೆ. ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳಿಂದ ಹಿಡಿದು ಮುದುಕರವರೆಗೆ—ಅವರ ಶ್ರೋತೃಗಮ್ಯವು ಅನೇಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ಒಂದೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಿವಿಯ ರೋಗದಂತಿರುವಂತಹ ಅಡಕ್ಕೆ ಒಡಗುಪ್ಪುವಾದ ಅಪಘಾತಗೊಂದಲೂ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಕೊಡುಬಿಡು, ಅಷ್ಟೆ. ಹಾಗೆಯೇ ತರಬೇತು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಭಾವಬೀರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದರೆ ಸಂಗೀತ ವಿಜ್ಞಾನವು ಎಷ್ಟರಮಟ್ಟಿನ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದೋ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯರೂ ಅಷ್ಟೇ ಪಡೆದಿರುವುದೆಂದು ಪ್ರಯೋಗಗೊದ್ದವಾಗಿದೆ. ತರಬೇತಿನಿಂದ ನಾದ ಮತ್ತು ಸ್ವರಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವೃದ್ಧಿಮಾಡಿಕೊಂಡು ಧ್ವನಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಸಹಾಯವಾಗಬಹುದು. ಆನುವಂಶಿಕ ಪರಂಪರೆಯಿಂದಲೂ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಇಳಿದುಬಿಡಬಹುದು. ಎಂದರೆ, ಪೂರ್ವಿಕರಲ್ಲಿ ಈ ಗುಣವಿದ್ದರೆ ಆಯಾ ವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಇದು ಇರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿ ಗೂ ಈ ಶಕ್ತಿಗೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಪ್ರಯೋಗಗೊದ್ದವಾಗಿದೆ.

ಅದರ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿವೇಚನಾ ಶಕ್ತಿಯು ಧ್ವನಿಯ ಮಟ್ಟ (ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆ), ಧ್ವನಿಯ ಆವೇಗ (intensity) ಸಂಕೀರ್ಣತೆ ಮತ್ತು ಅವರ್ತಕ ಸಮೃದ್ಧಿಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಮೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಧ್ವನಿಯು ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕನಿಷ್ಠವೂ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವೂ ಆದ ಪ್ರಮಾಣದ ಶಕ್ತಿಯಿರಬೇಕು, ಎಂದರೆ ಅದು ಸಾಕಷ್ಟು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ 200 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ಧ್ವನಿ ಯೊಂದು ಕ್ರಮಬೋಧಕರಾಗಲು ಕಡೆಯಬೆಳ್ಳ 23 ಡಿಬೆಲ್‌ಗಳಷ್ಟಾದರೂ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿರಬೇಕು; ಇದಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಆವೇಗವಾದರೆ ಅದು ಕೇಳಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದರೆ 400 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ಧ್ವನಿಯು ಹತ್ತಿರ ಡಿಬೆಲ್‌ಗಳ ಆವೇಗದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿಸಬಲ್ಲದು. ಹೀಗೆ ಅವಸ್ಥಿಕವಾದ ಆವೇಗದ ಪ್ರಮಾಣವು ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸು ತ್ತದೆ. ಕಿವಿಯ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿವೇಚನಾ ಶಕ್ತಿಯು 2500 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ನಾದಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ತೀವ್ರವಾಗಿರು ತ್ತದೆ. ಇದರ ಕೆಳಗೆ ಮತ್ತು ಮೇಲೆ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

It is also to be noticed that the 200-cycle sound must have at least 23 db intensity before it will be audible, while a note whose frequency is, say, 400 would become audible if the intensity were only 10 db. These peculiar response phenomena are due to the inherent nature of the hearing process.³³⁹

339 ಕಲ್ಡರ್, ೪೦, ಗ್ರಂ., ಪು. 32.

3. ನಾದವ್ಯಾಪ್ತತೆ ಸ್ವರಜಾತಿ ಕಾಲಪ್ರವೇಶವೆಂಬುದೋರದ ಪ್ರಕರಣ

The average normal ear can hear sounds between the frequency limits of about 20 and 20,000 cycles per second. However, in order to be audible, the sound must represent a minimum amount of power; that is, the sound must have a certain intensity and this minimum depends on the frequency. The ear is most sensitive in the region of 2,500 cycles per second; for both lower and higher frequencies, the sensitivity falls off rapidly.³⁴⁹

ಇದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವೆಯೆಂದರೆ ಧ್ವನಿಯ ಆವೇಗವು ಬದಲಾಯಿಸಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಅದರ ಸ್ವಲ್ಪಕ್ಷಣ್ಯ ವಿನೇಷನಾಶಕ್ತಿಯೂ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಆವೇಗವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ, ಎಂದರೆ ಧ್ವನಿಯು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕೇಳಿಸಿದರೆ ಅದರ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯು ಅದರ ಭೌತಿಕ ವಾಸ್ತವಿಕತೆಗಿಂತ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವಂತೆ ಕಿವಿಗೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಉಚ್ಚ ಧ್ವನಿಮಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಆವೇಗವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಧ್ವನಿಯೂ ಅದು ನಿಜವಾಗಿರುವುದಕ್ಕಿಂತ ಉಚ್ಚ ತರವಾಗಿರುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ :

We judge the pitch of a pure tone, for example, to be different than might be expected from the known frequency as the loudness level increases. Fletcher has found that the greatest change in apparent pitch occurs in the region below middle C. He found that in the case of a pure tone emitted by a sonorous body whose frequency was 261, the pitch dropped 1.3 semitones when the loudness was increased from 40 db to 80 db. It is also true that the pitch of tones whose frequency is above 3500 rises as the loudness of the sound increases.³⁵⁰

ಗ್ರೇಸ್ ಹೇಡನ್ ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತೂ, ಒಂದು ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಬೀಳುತ್ತಾನೆ. ನಿರುಪವಾಗಿರುವ ಆವೇಗವುಳ್ಳ ಧ್ವನಿಯೊಂದರ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅಲ್ಪವಾದ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬರಿಸಿ, ಇದನ್ನು ಬದಲಾಯಿಸಿದರೂ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಶ್ರವಣಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಈ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕೆ ಧ್ವನಿಯ ಆಗಲವೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದರಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಧ್ವನಿಸ್ವಲ್ಪಕ್ಷಣ್ಯವು ಸ್ಥಿತಿವಾಗಿಯೂ ಅಧಿಕವಾಗಿಯೂ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ :

The intensity of the tones is also a factor. The most important practical consideration is that tones have a certain *breadth*. That is, the frequency of a given tone may vary within certain limits without a perceptible change in pitch. Beyond the frequency limits mentioned, the percentage of change in frequency increases to a marked degree.³⁵¹

ರೆನೆಡ್ ಹು ಧ್ವನಿಯ ಆವೇಗಕ್ಕೂ ಧ್ವನಿಸ್ವಲ್ಪಕ್ಷಣ್ಯವಿನೇಷನಾಶಕ್ತಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ನಿಯಮವೊಂದರಲ್ಲಿ ಬೀಳುತ್ತಾನೆ ; ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಧ್ವನಿಯು ಆವೇಗದ ಹೊಸ್ತಿಲು ಪಡೆದಿರುವ ಉಚ್ಚತೆಗೂ ಧ್ವನಿಸ್ವಲ್ಪಕ್ಷಣ್ಯವಿನೇಷನಾಶಕ್ತಿಗೂ ವಿಲೋಮಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಎಂದರೆ ಉಚ್ಚವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ವಿನೇಷವಾಗಿಯೂ ಉಚ್ಚವಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ :

349 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ ಪು. 32-33.

351 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 48.

352 ಗ್ರೇಸ್ ಹೇಡನ್, ೪೦, ಗ್ರಂ. ಪು. 71.

The threshold of intensity is used to test the acuity of hearing. The acuity of hearing is defined by the absolute threshold of audibility. By absolute threshold we understand the minimum effective sound that is capable of evoking a just discernible auditory sensation. If the threshold of intensity is low, then the acuity of hearing is great and vice versa. Consequently we have the law: *The acuity of hearing is inversely proportional to the height of the threshold of intensity.*³⁴³

ಅವೇಗದ ಹೊತ್ತಿನನ್ನು ಹೀಗೆ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಬಹುದು : ಒಂದೇ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಎರಡು ಧ್ವನಿಗಳು ಒಂದೇ ಅವೇಗದಲ್ಲಿದ್ದರಂತೆ ಮೊದಲು ಉತ್ಪಾದಿಸಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನತೆಯ ಕಿವಿಗೆ ಅಭ್ಯಾಸವಾದಂತಹರೆ, ಈ ಧ್ವನಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಅವೇಗವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಬರಬೇಕು. ಇನ್ನೊಂದು ಧ್ವನಿಯ ಮೊದಲನೆಯದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಈ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಾ ಬರಬೇಕು. ಯಾವ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಈ ಅವೇಗದ ಅಧಿಕ್ಯವು ಗೋಚರವಾಗುವುದೋ ಅದೇ ಅವೇಗದ ಹೊತ್ತಿನು. ಈ ನಿಯಮದಿಂದ ಈ ಸಂಗತಿಯು ಹೀಗೆ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ : ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಧ್ವನಿಯ ಅವೇಗದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ್ಯವು ಗೋಚರವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅಲ್ಪಪ್ರಮಾಣವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅವನ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯು ಅಧಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಯಾವ ವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಧ್ವನಿಯ ಅವೇಗದ ಅಧಿಕ್ಯವು ಗೋಚರವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅಧಿಕಪ್ರಮಾಣವು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅವನ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯು ಅಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಧ್ವನಿಯ ತೋರಣೋದ್ವಿಗ್ನತೆಯು ಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯು ಅದರ ಅವೇಗದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೆ. ಆದುದರಿಂದ ಯಾವ ಧ್ವನಿಯ ಅವೇಗದ ಹೆಚ್ಚಳದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಧ್ವನಿಯ ಎಂದರೆ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ಅಥವಾ ಅಯಾ ಸಾದಪ್ರದೇಶದ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯದ ವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯು ಕಡಿಮೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲವಾದ ಅವೇಗದಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯು ಗೋಚರವಾದರೆ ಆ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಬಹುವಾಗಿ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ಸೋಪರಾಶ್ರಿತ ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ಮಾಹಿತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯು ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯೊಡನೆ ಯೂ ಅವೇಗದೊಡನೆ ಯೂ ಸುಷ್ಕಮೃತ ದೀಪಿಯಲ್ಲಿ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಏತ್ಯಲ್ಪ ಮತ್ತು ಪವರ್‌ರದರ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ಉದಾಹರಿಸಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.³⁴⁴ ಇದನ್ನು ಪ್ರತ್ಯತ ಸಂದರ್ಭಕ್ಕಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಕೆಳಗೆ ಪಕ್ಷ (3) ರಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿವೇಚನಾ ಶಕ್ತಿಯು ಅಲ್ಪಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ಧ್ವನಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪವಾಗಿಯೂ 1000 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದ ಸಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ ; ಈ ಸಂಬಂಧವು ವ್ಯವಹಾರ ಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಎಲ್ಲಾ ಧ್ವನಿ ಅವೇಗ ಪ್ರಮಾಣಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ ; ಆದರೆ ಅವೇಗವು ಹೆಚ್ಚಾದಷ್ಟೂ ಈ ಶಕ್ತಿಯೂ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ ; ಎಂದರೆ ಧ್ವನಿಯು ಸೋಪರಾಶ್ರಿತಗಳಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಅದರಲ್ಲಿ ವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಸುಖಭವಾಗುತ್ತದೆ.

343 ರೆಬೆಲ್, ಪಂ. ಗ್ರಂ., ಪು. 7.

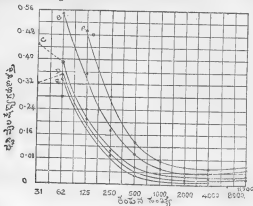
344 Shower, E. G., and Biddulph, R., Differential pitch sensitivity of the ear, Journal of the Acoustic Society of America, II, 1931, pp. 330-371, *extr.*, Seashore, *op.cit.* pp. 59-60.

3. ಸಾದಸ್ಯಾಪ್ರಕೃತಿಪ್ರದರ್ಶನಕುಲದೈವತಸೋಪರಾಶ್ರಿತ ಪ್ರಕರಣ

ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ ಅವರ್ತಕ ಸಮೃದ್ಧಿಯು ಬೆಚ್ಚಗಿದ್ದರೂ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯೂ ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಬಂಧವು ಸಮೃದ್ಧಿಯ ಸ್ವಭಾವ ಮತ್ತು ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ.

7. ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆ ಮತ್ತು ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿವೇಚನಾ ಶಕ್ತಿ

ಇನ್ನು ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಗೂ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಬಹುದು ; ಎಂದರೆ ಕಿವಿಯು ಎಷ್ಟು ಅಲ್ಪಾವಧಿಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಧ್ವನ್ಯಂತರಾವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸ ಬಲ್ಲದು, ಎಂದರೆ ಇಂತಹ ಎಷ್ಟು ಪ್ರತಿಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ, ಎಂದು ವಿವೇಚಿಸಬಹುದು.

ಪಕ್ಷಿ (3)

ಧ್ವನಿಯ ಆವೇಗಕ್ಕೂ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಗೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧ

ಪಕ್ಷಿ (3) ರಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿಯ ಆವೇಗವು ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾದಂತೆಲ್ಲಾ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗ್ರಹಣಶಕ್ತಿಯೂ ಬಹು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗುವುದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗ ಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಂದ ತೋರಿಸಿದೆ. ಒಂದೇ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಅಧಾರವಾಗಿ ಪಡೆದು ಅದನ್ನು ವಿವಿಧ ಆವೇಗಗಳಲ್ಲಿ (ಮೆಟ್ಟಿಗೆ, ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ, ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ) ಉತ್ಪಾದಿಸಿ ಅಯಾ ಆವೇಗದಲ್ಲಿರುವಾಗ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅಯಾ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕನಿಷ್ಠ ಪಕ್ಷ ಪೂರ್ಣಸ್ವರವೊಂದರ ಎಷ್ಟು ಶತಾಂಶಗಳಷ್ಟು ಬೆಚ್ಚಿಸಬೇಕು ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷಿಯು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಆವೇಗಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ನಡೆಸಿ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ವಿವಿಧ ಆವೇಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಧ್ವನಿಯೆಂದು ಗುರುತಿಸಬೇಕಾದರೆ ಎಷ್ಟು ಬೆಚ್ಚಿಸ

3. ನಾಡವ್ಯಾಪ್ರಸುತಿಸ್ವರಜಾತಿಶುಲದೈವತಹೀಡ್ವಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ವಿನ್ಯಾಸದಲ್ಲಿ ಇಂತಹ 2,400 ಧ್ವನೈತರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು ;³⁴⁷ ತರಬೇತಿನೂ ಇದಕ್ಕೂ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಿಲೀಸಿಯಸ್ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದರೆ, ಅಭಿಪ್ರಾಯವೂ ತರಬೇತಿನೂ ಇದ್ದರೆ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿದೆಯೆಂದೂ, ತರಬೇತಿಲ್ಲದ ಕಿವಿಗೂ ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಅನಾಧಾರಣವಾಗಿ ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತದೆಂದೂ ಕೆಲವರು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

While such marked acuteness is to a great extent a matter of training and experience, it is surprising to note how small a pitch differential can be recognized even by the untrained ear.³⁴⁷

ರೆವೆರ್ ಪ್ರಾಪ್ತಗೋಚರದ ಮೇಲಿನ ಮತ್ತು ಕೆಳಗಿನ ಮೊಸ್ತಿಲಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ವಿವೇಚನಾಶಕ್ತಿಯು ಮಂದವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದೂ ಸಂಗೀತೋಪಯೋಗಿಯಾದ ನಾಡವಿನ್ಯಾಸದ ಮಧ್ಯಪ್ರವೇಶದಲ್ಲಿ ಇದು ಅಧಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದೂ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ :

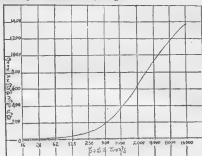
Within the auditory sensation area we can distinguish a very large number of notes one from another, but the ability to discriminate the difference in pitch between two notes depends greatly on the pitch of the notes chosen for the test. In the region of the lower or upper threshold of audibility, differential pitch hearing is conspicuously slight. In these extreme limits of the audible tone series we can discriminate relatively few notes. On the other hand, pitch discriminability within the middle range is very great. For instance, with notes between 130 vibrations (c) and 1046 vibrations per second (c³) a difference of about 0.5 vibration is still perceptible, while with notes above 3,000 vibrations the differential threshold amounts to 10 vibrations. Yet notes in the upper limits of the musical range cannot be discriminated even though the frequencies differ by thousands. Notes with frequencies 128 and 129 vibrations can easily be discriminated, whereas those with frequencies of 15,000 and 16,000 vibrations per second are no longer discriminable.³⁴⁸

ಮಾನವನ ಪ್ರಾಪ್ತಗೋಚರದ ಪರಿಮಿತಿಯಲ್ಲಿ ಎಷ್ಟು ಧ್ವನೈತರಗಳು ಅಥವಾ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳು ಕೇಳಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಲೂಯಿಸ್ ಮತ್ತು ಕ್ಯೂಡ್‌ಸೋರವರ ಪ್ರಯೋಗಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಪ್ರಯೋಗನಾಲೆಯ ಸಂರಚನೆಗಳು ಅವಶ್ಯವಾದವುಗಳೆಂದೂ ಆದುದರಿಂದ ಪ್ರಯೋಗನಾಲೆಯ ಮೊದಗೆ ಈ ಫಲಿತಾಂಶಗಳು ಸ್ಪಷ್ಟ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಾಗಬಹುದೆಂಬುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಈ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ನಾಲ್ಕು ಸಂತಿಗಳನ್ನು ಆವಲಂಬಿಸುತ್ತದೆ : (1) ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳು (2) ಧ್ವನಿಯ ಆವೇಗ (3) ಧ್ವನಿಯ ಕಾಲ ಅಥವಾ ಅಯಸ್ಸು (4) ಅವಶೇಷಸಂಪತ್ತಿ. ಕೂಡೆಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳು ಸಮಾನಗಿರುವಾಗ ಮಧ್ಯಮವಾಗಿರುವ ಆವೇಗದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 1400 ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದೆಂದು ಲೂಯಿಸ್ ಮತ್ತು ಕ್ಯೂಡ್‌ಸೋ

347 ಕ್ಯೂಡ್, ಲೂ.ಗ್ರಂ., ಪು. 47.

348 ರೆವೆರ್, ಲೂ.ಗ್ರಂ., ಪು. 9-10.

ರವರ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಯೋಗಗಳ ಫಲಿತಾಂಶಗಳನ್ನು ನಕ್ಷೆ (4) ಮತ್ತು ನಕ್ಷೆ (5) ರಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಸಂದರ್ಭಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದೆ.

ನಕ್ಷೆ (4)

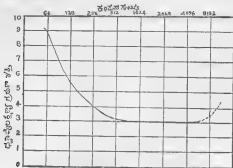
ಲಾಸ್‌ಮೆಂಟ್ರಿಸ್‌ನ ಕ್ಯಾಲಿಫೋರ್ನಿಯಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯದ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕ ಡಾ|| ಕ್ಲಾರ್ಡ್‌ಸಿಸ್‌ನ್‌ನ ಪ್ರಯೋಗದಂತೆ ಅಲ್ಪ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ನಾದಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯ ವಿನಿರ್ದೇಶನಕ್ರಿಯೆಯ ಅಲ್ಪವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಕ್ತಿಯು ಅತ್ಯಧಿಕವಾಗಿರುವುದು 500 ರಿಂದ 4000 ರವರೆಗಿನ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯ ನಾದಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ತಿವಿಯ ಸ್ಥಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು 192 ಧ್ವನ್ಯಂತರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಲ್ಲದು.

8. ಅಧುನಿಕ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಅಗತ್ಯ

ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರವರು ವಿಧಿಸಿದ ಮಂಪ್ರಕಮಧ್ಯಾನಕ್ಕೂ ವೀಣಾತಂತಿಯು ಧ್ವನಿವರ್ಧನೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾದಿಸಬಲ್ಲ ಆವೇಗಕ್ಕೂ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸುಮಾರು ಇಪ್ಪತ್ತಿರವು ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳೇ ಈ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆಂಬುದು ಅಕ್ಷರ್ಮಿತವೂ ಅಭಿಮಾನಾನ್ವಿತವೂ ಆಗಿದೆ. ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯವಿನಿರ್ದೇಶನಕ್ರಿಯೆಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಸುಮಾರು 0.5 ರಷ್ಟು ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯ ಅಂತರವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು ; ಉಚ್ಚತರವಾದ ನಾದಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಅಧಿಕವಾಗಿ ದೊರೆತರೂ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರತ್ವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾದ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕತ್ವ, ರಕ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳು ಮಿತವೇ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವ ಸಂಖ್ಯೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಪ್ರಭೃತಿಗಳು ಹೇಳಿದ ಶ್ರುತಿಸೇವು ವರ್ಣಿಸಲಾಗದು. ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನಾಚಾರ್ಯರು ಶ್ರುತಿವರ್ಧನ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನೂ ಶ್ರುತಿಯ ಸಂಖ್ಯೆ, ಕರ್ತವ್ಯ, ಸ್ವಭಾವ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನೂ ಗಾಢವ್ಯವಹಾರಯೋಗ್ಯವಾದ ಮಂತ್ರಮಧ್ಯಕಾರಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಸ್ತಾಯಿಗಳಿಗೆ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿರುವುದರ ಲಿಖಿತವನ್ನು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಯೋಗ ಫಲಿತಾಂಶಗಳಿಂದ ಮನಗಾಣಬಹುದು. ಫ್ಲೆಷರ್‌ ಅವರೇದ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ಧ್ವನಿವೈಲಕ್ಷಣ್ಯಗಳನ್ನೂ ರೆಕ್ಕಿಸಿ ಅವು ಆವೇಗ ಲಕ್ಷಗಳನ್ನಾಗುತ್ತವೆಂಬುದು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸುವ ಸಂಕೀರ್ಣಸ್ವರಗಳ

3. ನಾದಸ್ಥಾಪನಾಶ್ರುತಿಯುಪಾತಿಸುಲಭವಿತರ್ಮಿತ್ಯಂದೋದದ ಪ್ರಕರಣ

ಸಂಖ್ಯೆಯು ಇನ್ನೂ ಬೆಚ್ಚಾಗಿರುವುದರಿಂದ ತೀರಿಸುತ್ತಾನೆ.¹⁰ ಇದು ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು ಬೇರದ ಶ್ರುತಿಯ ಆಧಾರವಾಗಿ ಪರಿವರ್ತನಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಕ್ಷ (5)

ಶ್ರುತಿಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಅದ ವಿಮರ್ಶೆ, ವಿವೇಚನೆಗಳೆಲ್ಲವೂ-ಪ್ರಕೃತ ಲೇಖನವನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡು - ಈವರೆಗೆ ಉಪಾತ್ಮಕವೂ ತಾತ್ಪರ್ಯವೂ ಆಗಿರುವುದು ಕೋಶನೀಯವಾಗಿದೆ. ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ ಪ್ರಯೋಗ ಹಾಗೂ ಫಲಿತಾಂಶವಿವೇಚನೆ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ ಉಪಾತ್ಮಕವೂ ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೂಡಲೇ ಆಗಬೇಕಾಗಿದೆ. ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ತರಬೇತು, ಉಪಕರಣಗಳು, ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಅಭಾವದಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಚೀನಾಚಾರ್ಯರು ಬಿಟ್ಟುಹೋಗಿರುವ ಈ ಅಪೂರ್ಣವಾದ ಸಂಪತ್ತಿನ ಬಗ್ಗೆ ಅಜ್ಞಾನ, ದಿವ್ಯಾನ್ವನಗಳೇ ತಾಂತ್ರಿಕವಾದುದಾಗಿರುವುದರಿಂದ ಈ ಅಭ್ಯಾಸದ ಅಭಾವವೇ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರ, ಭಾಷಾಶಾಸ್ತ್ರ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ತರಬೇತನ್ನು ಪಡೆಯುವುದರಿಂದಲೂ, ವಿಜ್ಞಾನಿಗಳು ಸಂಗೀತಸಂಬಂಧಿಯಾದ ನಾಟಕ ವಿಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಆಸಕ್ತಿ ತಳೆಯುವುದರಿಂದಲೂ ಈ ಕೊರತೆಯನ್ನು ನಿಗ್ರಹಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ. ಸರಸ್ವತಿಶಕ್ತಿ, ಬೀದಿಗೀತೆ, ಸಂಸ್ಕೃತಿಕಲಾಪ್ರಗತಿಗಳಾದ ವಿಶ್ವವಿಜ್ಞಾನಿಯುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಶೋಧನೆಯು ಮೊದಲಾಗಬೇಕು.

9. ಶ್ರುತಿಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ವಾದೀಶ್ವಭಗ್ನತಾಪರಿಣಾಮ

ಕಡೆಯದಾಗಿ ಮೇಲೆ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವ (ಫ. 196) ವಾದೀಶ್ವ ಭಗ್ನತಾ ಪರಿಣಾಮವು ಶ್ರುತಿ ಶಕ್ತಿಯ ಮೇಲೆ ಬೀರುವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಕುರಿತು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿ, ಶ್ರುತಿ ವಿಷಯಕವಾಗಿ ದೀರ್ಘವಾಗಿ ಬೇರದ ಈ ವಿವೇಚನೆಯ ಹಾಗೂ ಶ್ರುತಿಯ ನಾದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯ ಉಪಸಂಹಾರವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿದೆ.

349 ಪುಟ, ಉ.ಸಂ., ಪು. 159 ಮತ್ತು ಮುಂದಕ್ಕೆ.

3. ನಾಟಕದ ಶ್ರುತಿಶಕ್ತಿಪರಿಣಾಮವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುವ ಪ್ರಕರಣ

ಸ್ವರವು ಉದ್ಭವಗತಿಯಲ್ಲಿ ಚಲಿಸುವಾಗ 'ದ್ವಿಗುಣಶ್ಲೋಕಪ್ರದೋತ್ತರಃ' ಎಂದು ಪಾರ್ವಣೀಕವನು ಹೇಳಿದ ಐಯಮವಂತೆ ಆವರ್ತಕವನ್ನು ಪ್ರೈಗುಣ್ಯದಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಉಚ್ಚತಮವಾದ ನಾದ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಅದು ಆಧಾರಸ್ವರದೊಡನೆ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಬೆರೆತುಬಿಡಲು ಸಕ್ರಿಯವು ಪಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ; ಸ್ವಲ್ಪ ವೈಭವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ, ನಮ್ಮ ಸ್ವಾತಿ(ನಾಡಾರ್ಥಕ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ಉಚ್ಚಾರಣಾ ಪ್ರಸಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಪ್ರೈಗುಣ್ಯವಿದ್ದರೂ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನಭಗ್ನ, ಉಚ್ಚತಮ ನಾದಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿನ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನೇ ಸ್ವರವು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆಯೆನ್ನಿ. ಇದರಿಂದಲೇ ನಮ್ಮ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರವರ್ತಕರು ಮೂರು ಸ್ವಾಯುಗಳ ವಿಸ್ತಾರವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಹೇಳಿದರು. ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರಾತ್ಮಕದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಸ್ವಾಯುಯ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವ್ಯಾಪನಗಳನ್ನು ಐಕೀಯಿಸುವಾಗ, ಹಾಗೂ ಇವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಾಗ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಮೂಲಕ ಹೇಳುವಾಗ, ಈ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ವಿಶೇಷವೆಂದಾಗ ಅನೇಕ ಸ್ವರಶೈಲಿಗಳನ್ನು ಬಳಸಬೇಕಾದ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ, ಬೇರೆ ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಯುಕ್ತಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಂದಲೂ ಸ್ವರವ್ಯಾಪನಗಳನ್ನು ಪಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಬೇಕಾದರೆ ಈ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸಿ, ಸೂತ್ರವಾದ ಪರಿವಾರವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕ್ರಿ.ಶ. ಸುಮಾರು ಪದಿನಾಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೇಳಿಕೆ ಉತ್ತರಭಾರತದಲ್ಲಿ ಏಕೀಕರಣವಾಗಿದ್ದ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪದಾಸಿಯೂ ಪರಿಶೀಲನ ಸಂಗ್ರಹಪದ್ಧತಿಗಳ ಪ್ರಭಾವವು ಉಂಟಾದುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಸ್ವರವ್ಯಾಪನ ಐಕೀಯವೈ ಪ್ರತಿಐಕೀಕರಣಪದ್ಧತಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಬದಲು ಸಂಪದನದ ಭಾಕ್ತಿಕ ಉದ್ಭವಗತಿಯ ಪದ್ಧತಿಯು ಅಷ್ಟಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಿತ. ಇದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕೆಲವು ವಿಶ್ವತ ಸ್ವರವ್ಯಾಪನಗಳು-ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ, ಕಾಕಶೀ, ನಿವಾರಣಗಳು-ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪಾಪವುತವಾಗಿ ಉದ್ಭವಗತವುಪ್ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಪಡೆದವು. ಇದನ್ನು ವಿಶ್ವತಸ್ವರ ವಿಶೇಷವೆಂಬಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಂಗ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗುವುದು. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಲೆಕ್ಕಕ್ಕೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಏಕೀಯ ಮಟ್ಟಗಳ ಮೂಲಕ ಸ್ವರವ್ಯಾಪನವಾದವನ್ನು ಮೂಡಬೇಕಾಯಿತು.

10. ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾಪರಿಣಾಮ: ಅಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮ

ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾ ಪರಿಣಾಮದ ಒಂದು ಫಲವನ್ನು ಮೃತಿಕಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸುವ ವಿಧಾನಗಳು ಎಂಬ ಪೀಠಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಗಣಿತಶಾಸ್ತ್ರವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೊಸಾಂಕೆಯು ಮಾಡಿದ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ನೋಡಲಾಯಿತು (ಫು. 414-416, 424). ಭಾಕ್ತಿಕ ಸಂಪದನಗತಿಯಿಂದ ಪಡೆದ ಸ್ವರಾತ್ಮಕದಕ್ಷ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾಪರಿಣಾಮವು ಕಡೆಯಪಕ್ಷ ಅದು ವಿಧಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ: ಇವುಗಳ ಮೃತಿಕಲೆಕ್ಕಗಳನ್ನು ಪದ್ಯ (13)ದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸಿದೆ. ಆದಷ್ಟಲ್ಲಿ ನಿರ್ದಿಷ್ಟವಿಳಿಸು.

- 1) ದಯಾಭಿಷಾ: ಮೂರು ಅಷ್ಟಮ ಭಾವಗಳು ನಾಲ್ಕು ಸಂಪದನಗಳು ಮತ್ತು ಎರಡು ಅಂತರಗಾಂಧಾರಗಳ ಪೀಠಿಕೆಯಿಂದ ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ; ಇದರ ಪ್ರಮಾಣವು 2048/2025.
- 2) ದಯಾಸ: ಮೂರು ಶೈವೀಕ ಅಂತರಗಾಂಧಾರಭಾವಗಳಿಂದ ಒಂದು ಅಷ್ಟಮವು ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ; ಇದಕ್ಕೆ ಎಸ್‌ವಾಸರ್ವಾಸ್ ದಯಾಸ ಎಂದು ಹೆಸರು. ಆಧಾರಸ್ವರದಿಂದ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಆವರ್ತಕ ಸ್ವರ ಮತ್ತು ಐದನೆಯ ಆವರ್ತಕಸ್ವರಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಅಂತರವಿವು. ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು $5/4$ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದು; ಅಷ್ಟಮವು $2/1$ ಎಂಬ ಪ್ರಮಾಣವುಳ್ಳದು; ಮೂರು ಅಂತರ ಗಾಂಧಾರಗಳಿಂದ (5/4)³. ಅದುದರಿಂದ ಅಷ್ಟಮ = 3 ಅಂತರಗಾಂಧಾರಭಾವಗಳು = $2/1 + (5/4)^3$.

3. ನಾದವ್ಯಾಪನವುಪ್ಪದ್ಧತಿಯುಪ್ಪದ್ಧತಿಯವಶ್ಯಕತೆಯಿಂದ ಪ್ರಕಟ

$2/1 \div 125/64 = 2/1 \times 64/125 = 128/125$, ಅಮರರಿಂದ ಮೂರನೆಯ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ ಭಾವವು ಅಪ್ಪನುಖಿತವೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಏತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಮರರಿಂದಲೇ ಅಧಾರಸ್ವರವನ್ನು 240 ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯೊಂದು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಸ್ವರಗಣನಾಗಿ ಅಂತರಗಾಂಧಾರವು $303 \cdot 75$ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯದಾಗುವುದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು 300 ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯದು ಎಂದು ಸ್ವಾರಸವಲ್ಲವೆಂದಾಗಿರುವುದು ನಮ್ಮ ವಿಗಣೆಯ ಮೇಲೆಲ್ಲ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

3) ವೈಭಾಗೀರಸ್ವರ ಕಾಮ: ಪದ್ಧಿರತು ಪಂಚಮಗಳು ವಿಳು ಅಪ್ಪಮಗಳಿಗಿಂತ ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ: ಎಂದರೆ $(3/2)^{12} \div (2/1)^7 = 3^{12}/2^{19} \times 1/2^7 = 3^{12}/2^{26} = 531441/524288$.

4) ಕಾಮ: ಇದಕ್ಕೆ ಸಿನ್‌ಬೋನಿಕ್ ಕಾಮ ಅಥವಾ ದ್ವೈದಮಸ್ವರ ಕಾಮ ಎಂದೂ ಹೆಸರು. ಸಾಲ್ವು ಪಂಚಮಗಳು ಒಂದು ಅಪ್ಪನು ಮತ್ತು ಅಂತರಗಾಂಧಾರ ಈ ಭಾವಗಳ ಮೊತ್ತ ಕ್ವಿಂತ್ ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿರುವುದು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ: ಎಂದರೆ ಅಂತರ ಗಾಂಧಾರವನ್ನು ಸಾಲ್ವು ಪಂಚಮಭಾವಗಳೆಂಬಲ್ಲಿ, ಸಾಲ್ವಿನೆಯ ಅವಶೇಷ ಮತ್ತು ಐದನೆಯ ಅವಶೇಷಗಳ ನಡುವೆ ಇರುವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಪದ್ಧಿರತು, ಮೊದಲನೆಯದು (ವೈಭಾಗೀರಸ್ವರ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ) ಎರಡನೆಯ (ಪದ್ಧಿರತು ಅಂತರಗಾಂಧಾರ)ದಕ್ಕಿಂತ $81/80$ ರಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವೈಭಾಗೀರಸ್ವರ ಅಂತರ ಗಾಂಧಾರ $= (3/2)^4 \div 4/1 = 81/64$; ಪದ್ಧಿರತು ಅಂತರಗಾಂಧಾರ $= 5/4$; $\therefore 81/64 \div 5/4 = 81/64 \times 4/5 = 81/80$.

5) ಸ್ವಿನ್ಯಾ: ಐದು ಅಪ್ಪಮಗಳಿಗಿಂತ ಎಂಟು ಪಂಚಮಗಳ ಮತ್ತು ಒಂದು ಪದ್ಧಿರತು ಅಂತರಗಾಂಧಾರದ ಮೊತ್ತವು ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ; ಇದರ ಪ್ರಮಾಣವು $32805/32768$.

6) ವೈಭಾಗೀರಸ್ವರ ಅಂತರಗಾಂಧಾರ: ಸಾಲ್ವು ಪಂಚಮಗಳು ಎರಡು ಅಪ್ಪಮಗಳಂತೆ ಎಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚಿರುವುದನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪ್ರಮಾಣವು $(3/2)^4 + 1/4 = 81/16 \times 1/4 = 81/64$.

ಪಂಚಮಭಾವ ಮತ್ತು ಅಂತರಗಾಂಧಾರ ಭಾವಗಳಿಂದ ಸ್ವರವ್ಯಾಸ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಕ್ರಿ.ಶ. ಹದಿನಾರು, ಹದಿನೇಳನೆಯ ಶತಮಾನದ ನಮ್ಮ ಪಂಗಡಜಾತ್ಯವರರು ಮಾಡಲು ಕೊಡುತುದು ಈಗ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದೆ. ಆದರೆ ಇದರ ಪತ್ತೆಯನ್ನು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದನ್ನು ದ್ವ್ಯಾಪಿಂಶತಿ ಕೃತಿಕಗಳನ್ನೇ ಪಂಚಮಭಾವದಿಂದ ಪದ್ಧಿಯುಪಪಾದಿಸುವ ಅಮಿತಾರವನುಣಿಯವಾಗಿ ಬೇಕೆಂದೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿನ ಸಲ್ಲದ ತಪ್ಪು ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸಲು ಸಹಕಾರಿಯಾಯಿತು.

ಒಳಗೆ ಸ್ವರವ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ನಿರ್ಣಯಮಾಡುವಾಗ ಮಂಪ್ರತಾರಸ್ವರಗಳು ಒಂದು ಕೃತಿಯೆಷ್ಟು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆಯಾದರೆ ಅದರಿಂದ ದೋಷವಿಲ್ಲವೆಂದೂ ರಾಗದ ವ್ಯಕ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಅದರಿಂದ ಕುಂದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಮಧ್ಯಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅವು ಸ್ವೀಕರವಾಗಿ ಅಭಿಮತವೆಂದೂ ಕನ್ನಡಿಗ ಪುಂಡರೀಕವಿರಬಹುದು ಎಂಬುದರಲ್ಲಿಯಾಗಲೇ ಕ್ರಿ.ಶ. ಹದಿನಾರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಬೋಧಿಸಿದ; ಇದ್ದ ಗತಿಯಿಂದ ಕೃತಿಯೆಂಬ ಮಮಿಕರಣವನ್ನು ಅವನು ಇಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಸ್ಯಾನಾಥಿಕೈಕಗತಿಶಾ ಮಂಪ್ರತಾರಸ್ವರಾ ಯದಿ |

ಶ ರಾಗಜಾಢಿಕಾಃ ಸರ್ವೇ ಸ್ಪಷ್ಟತಾ ಮಧ್ಯಸ್ವರತೇ ||¹⁰⁰

ಸುಮಾರು ಐವತ್ತು ವರ್ಷಗಳ ನಂತರ ಸೋಮನಾಥನೂ ತನ್ನ ರಾಗವಿಲೋಧದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತನ್ನೇ ಪುನಃ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ :

ಪೂರ್ವಪದರಾಚ್ಯ ರವಾತ್ ಪಗಪೈಸ್ತತ್ಪ್ರೀತಿಶೈಃ ಸಮಾತ್ ಕ್ರಮತಃ |
ಶ್ರುತ್ಯೈಕಯಾದಿಪತ್ಯಂ ನ್ಯೂನತ್ಯಂ ವಾ ಫ ಲೋಪಾಯ || 351

ವಿಕಸ್ತರಶ್ಮಿಣಿಯಿರುವ ಭಾರತೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವಾದೀತ್ವಭಗ್ನತಾಪರಿಣಾಮದಿಂದ ತ್ರಿಸ್ವಾಯಿ ವಿಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ವಿಕೇಷವಾದ ಶೋದರಿಯೇನೂ ಆಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ, ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯಷ್ಟು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಅಥವಾ ಅನಿವಾರಿ ಈ ಪರಿಣಾಮವು ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದೆಂದೂ ಅವರೂ ಇವರಿಂದ ರಾಗಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಇದರಿಂದ ಬಾಧೆ ಯಿಲ್ಲವೆಂದೂ ಮೂನ್ನೂರನವತ್ತು ವರ್ಷಗಳಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆಯೇ ನಮ್ಮ ಶಾಸ್ತ್ರಕಾರರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದರು.

ಶ್ರುತಿಭ್ಯಃ ಸ್ಯುಃ ಸ್ವರಾಃ ಪದ್ಧತ್ಪರ್ಯಾಯಾಧಾರಮಧ್ಯಮಾಃ |
ಸಂಚಿತೋ ಭೈವತಶ್ಚಾಥ ನಿಷಾದ ಇತಿ ಸಪ್ತ ಕೇ || 23 ||

239

ಪ್ರತಿಗೀತದ ಸ್ವರಗಳಾಗುತ್ತವೆ ; ಅವು ಪದ್ಮ, ರಿಪಳ, ಗಾಂಧಾರ, ಮಧ್ಯಮ, ಪಂಚಮ, ಮತ್ತು ಭೈವತ, ಅನೇಕ ನಿಷಾದ ಎಂಬ ಏಳು [ಇವು].

I ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಅನುಕ್ರಮ

ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ನಂತರ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ವಂಗೇವನು ತನ್ನ ಪ್ರತಿಭೆಗೆ ಅನುಸಾರವಾಗಿ ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮ ದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಜೋಧಿಸಲು ಗೊಡಗಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಅವನು ಅನುಸರಿಸಿರುವ ಉದ್ದೇಶದ (ನಿರೂಪಿಸಿರುವ ವಿಷಯಗಳ ಪರಿಮಿತಿಯ) ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಕಂಡಿತು ಹೇಳಬೇಕಾದುದು ಇದೆ.

1. ಭರತಮುನಿಯ ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮ

ಭರತಮುನಿಯು ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ನಾಟ್ಯಪ್ರಯೋಜಕವಾದ ಗೀತವನ್ನೂ ಅವಕ್ಕೆ ಅನೇಕಾರಕಗಳಾದ ಅತೋದ್ಯ, ಶಾಲ ಮುಂಪಾದವುಗಳನ್ನೂ ಗ್ರಂಥಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವರ್ಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ.

ಜಗ್ರಾಹಣಾಶ್ಯಂ ಮುಗ್ಧೇದಾತ್ ಸಾಮುಚ್ಛ್ರೋ ಗೀತಮೇವ ಚ |

ಯಜುರ್ವೇದಾದಭಿನಯಾನ್ ರಾಜಾ ಅಥವೇಶಾಪಿ || 352

ಎಂಬ ಅವನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿರುವ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನೇನೂ ಅವನು ಗ್ರಂಥದ ಅಕ್ಷರಾಪಸರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಮೂರುಗಳು ಭರತನನ್ನು ಕೇಳಿದ ಐದು ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ-ಇವು ಪಂಚಪ್ರಶ್ನೆಗಳೆಂದು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿವೆ-ಅಲ್ಲದೆ ಮೃತ್ಯುಪ್ರವಾದ ಅನುಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಅವನು ಅಡಗಿಸಿದ್ದಾನೆ :

ನಾಟ್ಯವೇದಃ ಕಥಂ ಪ್ರಶ್ನಸ್ತುಪ್ರಶ್ನಃ ಕಸ್ಯ ವಾ ಕೃತೇ |

ಕತ್ಯಂತಃ ಕಿಂ ಪ್ರವನಾಣಾಶ್ಚ ಪ್ರಯೋಗಾಶ್ಚಾಸ್ಯ ಕೇದೃಶಃ |

ಸರ್ವಮೇತದ್ ಯಥಾ ತತ್ತ್ವಂ ಭಗವನ್ ವಕ್ತುಮರ್ಹಸಿ || 353

351 ಸೋಮನಾಥ, ರಾಗವಿಲೋಧ, II, 34, ಪು. 68.

352 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, I, 4-5, ಪು. 6.

353 ಭರತಮುನಿ, ಉ.ಗ್ರಂ., I, 17, ಪು. 14.

3. ನಾವರಾಗ ನಮ್ರತಿಪ್ಪರಣಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಪಿತ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಗಾಂಧರ್ವನನ್ನು ಅವನು ಇಷ್ಟಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ಅಧ್ಯಾಯದಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗಾಂಧರ್ವವು ಸ್ವರ, ಪದ, ತಾಲ, ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವರವುಂಭವಿಯಾದ ಗಾಂಧರ್ವದ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಹೀಗೆ ಕೊಡುತ್ತಾನೆ :

ಗಾಂಧರ್ವಂ ತ್ರಿವಿಧಂ ವಿದ್ಯಾತ್ ಸ್ವರತಾಲಪದ್ಯತ್ಯಕಮ್ |

ತ್ರಿವಿಧಸ್ಯಾಪಿ ವಕ್ತ್ವ್ಯಸ್ಯಮಿ ಲಕ್ಷಣಂ ಕರ್ಮ ಚ |

ದ್ವ್ಯಧಿಷ್ಠಾನಾಃ ಸ್ವರಾ ವೈಣಾಃ ತಾಳರಾಶ್ಚ ಪ್ರತಿರ್ತಿತಾಃ |

ವಿಕೇಪಾಂ ಸಂಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ವಿಧಾನಂ ಲಕ್ಷಣವೃತ್ತಮ್ |

ಸ್ವರಾ ಗ್ರಾಮೌ ಮೂರ್ಛನಾಶ್ಚ ತಾಣಾಃ ಸ್ವಾನಾನಿ ವೃತ್ತಯಃ |

ಶುಷ್ಯಂ ಸಾಧಾರಣೇ ವರ್ಣಾ ಹ್ಯುಲಂಕಾರಾಶ್ಚ ಛಾತವಃ |

ಪ್ರತಯೋ ಯತಯಶ್ಚೈವ ನಿಷ್ಯಂ ಸ್ವರಗಣಾತ್ಮಕಾಃ |³⁷⁴

2. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನಿಂದ ಆದರೆ ಸಮರ್ಥನೆ

ಇಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನೂ ಸಹ ಭರತನು ಅನುಸರಿಸಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಡೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ ಲಕ್ಷಣವಸರದಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮನಿರೂಪಣೆಯ ನಂತರ, ಮೂರ್ಛನಗಳಿಗೆ ಮುಂಚೆ, ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮದಲ್ಲಿರುವ ಅನುಕ್ರಮದಂತೆಯೇ ಲಕ್ಷಣವಸರದಲ್ಲಿಯೂ ಅದೇ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವ ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಭರತನು ಇಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದಿರಬಹುದು. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಭರತನ 'ಗಾಂಧರ್ವಸಂಗ್ರಹೋ ವೈಷ ವಿಪ್ರದಂ ಪು ನಿರೋಧತ'³⁷⁵ ಎಂಬ ಮಾತಿನ 'ನಿರೋಧತ' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುವಾಗ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ :

ವಿವಿಧೋಧತೇಶ್ಯನೇನೋಪಾಪೋಹಕೌಲಲಾರಿಭಃ ಋದ್ಧಿರಶ್ಚ ಭವತಾಮುಪಯುಕ್ಯತ ಇತಿ ದರ್ಶಯನ್ ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮೋ ಲಕ್ಷಣಾದೌ ಮಯಾನಾದ್ಯತ ಇತಿ | ತಥಾಪಿ — ಗ್ರಾಮಾನಂತರಂ ಶ್ರುತಿಃ, ಸ್ವಾನಾನಂತರಂ ಸಾಧಾರಣೇ ಪಾತಿಂ ಚ ಲಕ್ಷಮಸ್ಯತಿ ನ ಚೈವ ಉದ್ದೇಶಕ್ರಮೋದ್ದೇಶೋ ನಾಮಾಪಿ ನಾಭಿವ್ಯತಃ | ಉದ್ದೇಶೇ ತು ಪ್ರಯೋಜನಂ ನ ಲಕ್ಷಣವಶಾಪವಿತರಣಮ್ |³⁷⁶

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಉದ್ದೇಶಪ್ರಮಾಣದ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವನು ತುಂಬಾ ಪರಿಶ್ರಮವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಾನಾನಂತರಂ' ಎನ್ನುವುದು ಲಿಖಿತಾರವರೊಳಗಿರುವದೇ; 'ತಾಣಾಂತರಂ' ಎಂಬುದು ಸಮೀಪೀಕರಣವಾದ ಸಾಕ. ಏಕೆಂದರೆ ಮೂರ್ಛನೆಯಿಂದ ಮೇಲೆ ತಾಳ, ತಾಳವಾದ ಮೇಲೆ ಪಾತಿ—ಇದು ಭರತನು ಬಳಸುವ ಲಕ್ಷಣವಸರ. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನ ಈ ಯತ್ನವು ಮೇಚ್ಛತಕ್ಕದ್ದೇ ಆದರೂ ಅದೇನಾದರಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವೆನಿಸಬಹುದು ಎಂಬುದೇ ದೇಶಭೇದಗಾತ್ರದ. ಏಕೆಂದರೆ ಭರತನ ಮೇಲಿನ ಶಿಷ್ಯಗಳೂ ಭದ್ರಮಾತೃಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಾಂಕರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿರಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಕೊಟ್ಟಿರುವ ಉದ್ದೇಶವು ಬಳಸಿದ ಸ್ವಾಂತರಾದ ವೀರ್ಧತಮ ಮಾತೃಕೆಯಲ್ಲಿ (ಚ) 'ಸ್ವರಾಶ್ಚ ಶ್ರುತಯೋ ಗ್ರಾಮಾ ಮೂರ್ಛನಾಃ ಸ್ವಾನ (ನಿರಾಸ್ತಾನ) ನಿಯಮತಾಃ' ಎಂದಿದೆ; ಇದೇ ಕ್ರಮವೇ ಲಕ್ಷಣವಸರದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತವಾದುದು ಏನೆಂದರೆ, ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಬೇರೆ ಮೇಲೆ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ ಭರತನ ಕ್ರಮವು

374 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, XXVIII, 11-14, ಪು. 78.

376 ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಅ.ಗ್ರಂ., ಪು. 10.

375 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, XXVIII, 28, ಪು. 10.

3. ಸಾಧಾರಣ ಶ್ರುತಿಪ್ರವರ್ತಕರಾದಶಿಲಾಬದ್ಧವರ್ತಕರೊಂದಿಗಿನ ಪ್ರಕರಣ

ಸರಿಯೇ, ಶ್ರುತಿಗಳ ನಂತರ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಶಾಸ್ತ್ರಗೋಷ್ಠದ ಕ್ರಮವು ಸರಿಯೇ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ. ಭರತನ ಕ್ರಮವನ್ನೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟನು ಬಹುವಾಗಿ ಸಮರ್ಥಿಸಲೇಬೇಕು. ಅವನು ಕೊಡುವ ಕಾರಣವು ಹೀಗಿದೆ:

“ಇಲ್ಲಿ (ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ) ಕೆಲವರು ಅಶ್ವೇಶವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ: ಶ್ರುತಿಗಳ ನಿಯತವಾದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಸ್ವರಗಳು ಅಭಿವ್ಯಂಗಳಾಗುತ್ತವೆ; ಆದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕು. ಹೀಗೆಯೇ ಇರಬೇಕು (ಈ ಕ್ರಮವೇ ಸರಿಯಾದುದು); ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗಳು ಧ್ವನಿ, ನಾದ ಎಂಬ ಸಂಕ್ಷೇಪವುಳ್ಳವುಗಳೆ; (ಎಂದರೆ ಅವೇ ನಾದ, ಧ್ವನಿಗಳೇ ಹೊರತು ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಧ್ವನಿವ್ಯಕ್ತಿ, ನಾದವುಗಳಿಲ್ಲ); (ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಉಚ್ಚನೀಚ ಧ್ವನಿಗಳಲ್ಲಿ) ಶ್ರುತಿಗಳೇ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅಭಿಯಾನ ಕೊಂಡು ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿವೆಯೆಂದು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ; ಸ್ವರಗಳೇ ನಿಯತ ಸಂಖ್ಯೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಪೂರ್ವ ಭಾರತೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾರರಾದ ಮಾತೃಗಾತ್ರದಂತೂ, ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ: ‘ಎಲ್ಲಾ ಶ್ರುತಿವಸ್ತುವೂ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ, ಎಂದರೆ ತನ್ನಿಂದಲೇ (ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸದೆ) ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಅದು ಶಿಲ್ಪಿತ್ವಪ್ರಿಯೋಪಸಾರಣಿಯನ್ನು, ಎಂದರೆ ರಕ್ತಿಧರ್ಮವನ್ನು, ಸ್ವರದ ಅಭಿಜ್ಞಾನದಿಂದಲೇ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ;’ (ಅದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯೇ ಪ್ರಕೃತಿಪ್ರಧಾನವಾದುದು. ಅದರಲ್ಲಿ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಹೀಯೂಷ ಸಾರಣಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದರಿಂದ, ಸಂಗೀತದ ಪ್ರಯೋಜನವೂ ಅದೇ ಅದರಿಂದ. ಅದನ್ನೇ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದೆ).

“ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಸ್ವರವನ್ನು ಪಡೆದಲ್ಲಿ ಈ ಅಶ್ವೇಶವನ್ನೂ ಎದುರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ: ಪಂಚಮ ಸ್ವರವು ಪಥ್ಯಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲದೆಯೂ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮೂರನೆಯ ಶ್ರುತಿ ಧ್ವನಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ; ಒಂದು ಸ್ವರವು ಆಯಾ ಶ್ರುತಿಯಿಂದಲೇ ಅಭಿವ್ಯಂಗಳಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವು ಇಲ್ಲಿ ಏನಾಯಿತು? ಮೂರನೆಯ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕನೆಯ ಶ್ರುತಿಗಳು ಒಂದೇ ಅಕ್ಷರವೇ! ಇದೇ ವಾದವನ್ನು ಭೈರವನು ಪಥ್ಯಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ತ್ರಿಶ್ರುತಿವಾಗಿಯುವದಕ್ಕೂ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಚತುಶ್ರುತಿವಾಗಿಯುವದಕ್ಕೂ, ಗಾಂಧಾರ ಏನಾದರೂ ಅಂತರಾಕರಣೀಯಗಳೂ ಅನ್ವಯಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

“ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೂ ಒಂದು ಅಶ್ವೇಶವು ವಿಳಕ್ಷಣ: ವಸಂತಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೋಕಿಲಿಯು ಪಂಚಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ನಾರದನ ಮಾತಿದೆ. ಕೋಕಿಲಿಯ ನಾಸಾರಣಿಕಾಂಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ನಿಯತವಾದ ಶ್ರುತಿರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರಗಳು ಹುಟ್ಟುವದನ್ನು ಯಾರೂ ಕಾಣರು; ಪಂಚಮಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ ವಸಂತನ್ನೇ ಇತರ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸಬೇಕು; ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸ್ವರಗಳು ಎಂದಾದರೆ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ನಿಯತಶ್ರುತಿಗ್ರಹಣವು ಕೋಕಿಲಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರಬೇಕಾಗಿತ್ತು.

“ಸ್ವರಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ (ನಿಯತ) ಶ್ರುತಿಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಷ್ಠಾನಿಸುತ್ತವೆ; (ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ವರಾಶ್ರಯದಿಂದಲೇ ಉಚ್ಚನೀಚಭಾವಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.) ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸ್ವರಗಳೂ ಅನ್ವಿಷ್ಟಾಶ್ರಯಗಳು; ಒಂದು ಅನ್ವಿಷ್ಟಾಂವವು ಎದೆಬಡೆದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಂದೆಂದೇ ಮೊದಲು (ಪ್ರಾಣಿ) (ಮತ್ತು ಅನೇಕ) ಎಂದು ಕ್ರಮವು (ಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಳ್ಲ) ಅನಿವೃತ್ತಿ ಆಗುತ್ತದೆ. (ಅದರ ಮೊದಲನೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡನ್ನೂ ಒಮ್ಮೆಗೆ ಹೇಳಬಾರುವುದಿಲ್ಲವೆ; ಯಾವುದನ್ನಾದರೂ ಮೊದಲು ಹೇಳಬೇಕು. ಅದರಿಂದ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಅನೇಕ ಹೇಳಿದೆ.) ಅದರಿಂದ ಪಥ್ಯಗ್ರಾಮ, ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮ ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿಯೇ, ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿರುವ ಸಂಪಾದಿಯೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಾಗಿಯೇ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ. ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿತವಾದ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಗಳು ನಿಯತವಾದ

3. ನಾಡಸ್ವಾತಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಕುಲವೈವರ್ತಮಿತ್ಯಂ ದೊರೆದ ಪ್ರಕರಣ

ಉತ್ಪತ್ತಿ, ನಾಶಕೀಳನ್ನು ಪಡೆದಿವೆಂಬಷ್ಟೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಶರಣರೂಪವ್ಯವು. ಎಂದರೆ ಶರಣರಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಸಾಕಾರಣಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಯತಕೃತಿಸ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷಗಳು ಇಲ್ಲವೆಂಬುದು ತಿಳಿದೇ ಇದೆ. ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಸ್ವರಗಳಿಗೂ (-ಇವುಗಳಿಗೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಿಯಮವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿ ನಾಶಕೀಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರದ ರಹಸ್ಯವು-) ಇಯತ್ಯಾ ಪೂರ್ವಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಅವಶ್ಯಕ. ಅದುವಂದೆಂದರೆ ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ನಂತರ ಇವುಗಳ ಇಯತ್ಯಾಸಾಧಕಗಳಾದ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ನಂತರ ಹೇಳಿದೆ. ಎಂದೇ ವಿಶಾಲಲಾಚಾರ್ಯನು ಗ್ರಾಮದ ನಂತರ ಕೃತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಗ್ರಾಮವಿಭಾಗವು ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಸಾರವೀಯ 2 ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ಅದೇನೇ ಸ್ವರಗಳ ವಿಶೇಷಪ್ರಯೋಗಗಳಿಂದ ಸಾಧಿಸಲ್ಪಡಬೇಕಾದ ದೀಪ್ತಾ, ಮೊದಲಾದ ಇದು ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದೆ " 357

3. ಇದು ವೃತ್ತಾಶ್ರಯ

ಶ್ರೀಮದಭಿವರಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯನು ಇಲ್ಲಿ ವೃತ್ತಾಶ್ರಯವನ್ನು ವಹಿಸಿ, ಮೂಲಗ್ರಂಥಕಾರರಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಇಲ್ಲದ ವಿವಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅರೋಪಿಸುತ್ತಿದ್ದಾನೆಂದು ನನಗೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಉದ್ದೇಶಾನುಕ್ರಮವು ಲಕ್ಷಣಾವಸರದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂಬ ಮಾತನ್ನು ಹೇಳಿದ ಅವನು ಈ ಮಾತನ್ನು ಅಕ್ಷಿಗೇ ಮುಗಿಸಿದ್ದರೆ ಸಾಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇತರ ವಾಚ್ಯಾಪೋಕರು ಈ ಗ್ರಂಥಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದುದು ಅವನ ಗಮನಕ್ಕೆ ಬರಲಿಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ಸಂಕೇತವು ಇಲ್ಲಿ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಎನ್ನೇ ಇದರಿ, ಭರತನು ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ತೋರಿಸುವ ಲಕ್ಷಣಾವಸರಕ್ಕೆ ಸಮರ್ಥನೆಯನ್ನು ಕೊಡಲೇಬೇಕೆಂಬುದು ಅವನು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ, ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ, ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಭರತನಿಗೆ ಸಂಚಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಉತ್ತರಗಳ ಅನುಕ್ರಮವೇ ಮುಖ್ಯವಾದುದು; ಉಳಿದ ಅನುಕ್ರಮಗಳು ಗೌಣ. ಈ ವ್ಯಸ್ಥಿಯಿಂದ ಅವನ ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೆಯ ಕ್ರಮವು ದೂಷಿತವೇ ಆಗಿದೆ. ತಾನು ಹೇಳಲಿರುವ ಯಾವ ತತ್ತ್ವ, ಪ್ರಮೇಯ, ಪರಿಭಾಷೆ ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಅವನು ಲಕ್ಷಣವನ್ನೇ ಕೊಡುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ, ಸ್ವರ, ವಾದಿ-ವಿವಾದಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಸ್ವರ ಭಾಗವಿವರಣೆ, ಗ್ರಾಮ, ಕೃತಿ, ಮೂರ್ಚನೆ, ತಾನ, ಪಾತಿ - ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನೂ ಲಕ್ಷಣವೇ ಹುಟ್ಟುಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಮಾತು ಸಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರದ ಇತರ ಭಾಗಗಳಿಗೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಸೂತ್ರರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವನು ಗ್ರಂಥಕರ್ತೆ ಮಾಡಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಿರಬೇಕು. ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಇನ್ನೊಂದು ದೋಷವೆಂದರೆ ಮುಂದೆ ಹೇಳಲಿರುವ ಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ವಿವರಣೆಯೇ ಅಲ್ಲದೆ ಮೊದಲು ಹೇಳುವ ಪ್ರಮೇಯ ಸಂಭವದಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡುಬಿಡುವುದು; ಹೀಗೆ ವಾದಿ ಸಂವಾದಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಗ್ರಾಮ, ಕೃತಿ ಎರಡರ ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನೂ ಬಳಸಿಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ.

4. ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನದೇ ಹೆಚ್ಚು ವೈಜ್ಞಾನಿಕಶ್ರಮ

ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ತತ್ತ್ವಜಿಜ್ಞಾಸೆಯನ್ನು ಇದಕ್ಕಿಂತ ಉತ್ತಮವಾದ ವೈಜ್ಞಾನಿಕಶ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ್ದಾನೆ; ಮೊದಲನೆಯ ಉದ್ದೇಶನುಗ್ರಹ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನುಕ್ರಮವನ್ನು ಚಾರಣ ತಪ್ಪದೆ ಲಕ್ಷಣಾವಸರದಕ್ಷಿಯೂ ಅನುರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಒಂದು ಸಣ್ಣ ಅವಮಾನವನ್ನು ಮೇಲೆ (ಪು. 398-401) ಕೃತಿಚಾತಿ

357 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 11-12. ಇದು ಅಪರಂಕ ಅನುವಾದವಲ್ಲ. ಈ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಭಿವರಗುಪ್ತನು ಪಾಪವು ಪ್ರೌಢವಾಗಿಯೂ ಕ್ಲಿಷ್ಟವಾಗಿಯೂ ಇರುವುದರಿಂದ ಅದರ ಮುಖ್ಯಭಾಗವು ಸುಲಭವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಹೀಗೆ ನನ್ನ ವಿವರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ್ದೇನೆ.

3. ಸಾರವೀಯ ಪಕ್ರತಿಸ್ವರಪಾತಿಕುಲವೈವರ್ತಹೀತ್ಯಾದೋದರನ ಪ್ರಕರಣ.

ವಿವೇಚನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ ಅವನು ಈ ಪ್ರಕರಣಕ್ಕೆ ಇಟ್ಟಿರುವ 'ನಾದಸ್ವರಪ್ರತಿಪದ್ಧತಿಪರ್ವತರ್ಪಣೋದೇಶರಸ ಪ್ರಕರಣ' ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಅನುಕ್ರಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅನ್ವರ್ಥಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದನ್ನು ಪುನಃ "ಪ್ರತಿಪದ್ಧತಿಃ ಸ್ವರಾಃ" ಎಂಬ ಈಗ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿತ ವಾಗುತ್ತಿರುವ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ, ಪಂಚಮಾವಿಧಕ್ರಿಯೆ ಮೂಲಕ, ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅವನಿಗೆ ಶ್ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ವಿವರಣೆಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಹೇಳಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಕ್ರಮವೆ ಅವಶ್ಯಕತೆಯೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಅವನು ಇಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿರುವುದು ಆಗಾಧರೋಧವೆಂಬ ಕಡೆಗೋರಿನಿಂದ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯ ಮಹದಯೋಽಧಿಪತಿಯನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣಿಸಿ, ಸಾರಕರವಾದ ಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸುವ ಕೆಲಸ. ಇದಕ್ಕೆ ವಾತ್ಸವಿ ಕತೆಯೇ ಅವನ ಆದರ್ಶ. ಯಾವುದು ವಾತ್ಸವನಾಗಿ ಮೊದಲೋ ಮೊದಲು ಅದರ ವಿವೇಚನೆ; ನಂತರ ಅದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿಸುವದರ ನಿರೂಪಣೆ. ಆದುದರಿಂದ ಭರತ, ವಿಶಾಮಿಲ, ಮಾತೃಗುಪ್ತ, ಅಕುಲನವಗುಪ್ತ ಮುಂತಾದವರು ತುಂಬ ಹಾದಿಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಇತರ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರಾದ ದತ್ತಿಲ, ಮತಂಗ, ನಾನ್ಯದೇವ, ಜಗದೀಶಮುಖ್ಯ, ಮೊದಲಾದವರು ಅನುಸರಿಸಿದ ಚಿಹ್ನಾಸಾಕ್ಷರವನ್ನು ಅವನು ಗ್ರಹಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನೂ ಈ ಮೂರನೆಯ ಪ್ರಕರಣದ ವಿಶ್ವತತ್ವದಧಿಪತಿಯೆಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ನಾಲ್ಕನೆಯ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಿರುವ ಗ್ರಾಮದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯ ವಿವರಾಸನೆಯ ದೊಡ್ಡಕ್ಕೆ ಸುರಿಯಾಗಲಿಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಇಲ್ಲಿ ವಿಳುಪ್ತವಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಇಬ್ಬರನ್ನೇ ಉತ್ತರ. ಏಕೆಂದರೆ ಭರತನ ಕ್ರಮಕ್ಕೂ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನ ಕ್ರಮಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದೆ. ಭರತನಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಪ್ರಮೇಯದ ವಿವರಣೆಯಿದ್ದು ಶೋಧಕರೂ ಹಿಂದಿನ ಪ್ರಮೇಯವು ಅರ್ಥವೇ ಆಗದು. ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನಲ್ಲಿ ಹಾಗಲ್ಲ. ಮುಂದಿನ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅವನು ಹಿಂದೆ ಬಳಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಹೆಸರಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಅರ್ಥದ ಜ್ಞಾನವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ವಿಶ್ವತತ್ವದ ವಿವೇಚನೆಯ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಪಾಠವೇನೂ ತಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ವಿಷಯವನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಟ್ಟು ಇತರ ವಿಶೇಷ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಬೇಕಾದಲ್ಲಿ ಅವನೇ ಲ್ಲಾ ಒಂದೇ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಬೀಕೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಮರ्याದೆ. ಇದು ಎಲ್ಲಾ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮದ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿದ್ದಿದ್ದರೂ, ಸಾಧಾರಣ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ ವಿಶ್ವತತ್ವರಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿದಿದ್ದರೆ ಸಾಕು; ಇವುಗಳ ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯನನ್ನು ಆಯಾ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಪಡೆಯಬಹುದು. ಅಲ್ಲದೆ ಇದೇ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಮುಂದೆ ಬಳಸಲಿರುವ ಪ್ರಮೇಯದೊಂದರ ಸೂಚನೆಯನ್ನು-ಪಾತಿಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ಅನುಷ್ಠಾನವಾದ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯನ್ನು ಬಿಟ್ಟರೆ - ಹಿಂದೆ ಬಳಸುವುದು ಮತ್ತೆಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿರುವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮುಂದೆ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಪ್ರಮೇಯವನ್ನು ಅಥವಾ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಪ್ರಕಾರಾಂತರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಅಜ್ಞಾನ, ಲಕ್ಷಣವಿಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಅವನು ಸಾಧಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪ್ರಸಕ್ತ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವಿಟ್ಟು ಸಂಗತಿಗಳಿಲ್ಲವೂ ಸಂಗ್ರಹದೊಳದಲ್ಲಿ, ಸಂಬಂಧವಾಗಿ, ಒಂದೇ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ದೊರೆಯಬೇಕೆಂದು ಮಾತ್ರ ಶ್ರೀಮತ್ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಹೀಗೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ.

ಆದರೆ ಭರತಮುಖ್ಯರು ಕ್ರಮವು ಇದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದುದು. ಒಂದೇ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದರೂ ಅದರ ವಿವಿಧ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಆಯಾಯಾ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳುವುದು ಅವನ ಮಾರ್ಗ. ದೀಪ್ತಾದಿ ಪುತಿಪಾತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿಪದ್ಧತಿನ ಸಂದರ್ಭ ಮುಂತಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳದೆ ವರ್ಣಾಲಂಕಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಪದಮೆಯೂ, ಅಷ್ಟಾದಿಕ ಪಾತಿಗಳಿಗೆ ರಸವಿನಿಯೋಗವನ್ನು ದೊರೆತ ಬೇರೆ ಅಧ್ಯಾಯದಲ್ಲಿಯೂ, ಸ್ವಾಯಿಗಳನ್ನು ಬಹು ಹಿಂದೆಯೂ ಅವನು ಹೇಳಿಬಿಟ್ಟಿರುವುದು ಇದಕ್ಕೆ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಸಂಗೀತೋಪಯೋಗಗಳೇ ಅದರೂ ಸ್ವರ, ಪ್ರತಿ,

3, ನಾದಸ್ವರಪ್ರತಿಪದ್ಧತಿಪರ್ವತರ್ಪಣೋದೇಶರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಗ್ರಾಮ, ಮೂರ್ಛನೆ, ಪಾತಿಗಳನ್ನು ಇಷ್ಟ ಕ್ರಿಯೆಗಳೆಂದು ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿಯೂ, ಮಾರ್ಗಾಲಂಕಾರಗಳನ್ನೂ ಗೀತೆಗಳನ್ನೂ ಅಷ್ಟತೋಟತ್ರವೆಯ ಅಭ್ಯಾಸದಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಿರುವುದೂ, ಪಾತಿಗಳೇ ಅಲ್ಲಿಯೇ ಅಮಂಜದ್ವಗಲಾದ ಧಾತು, ವೈತ್ತಿ, ಮೂರ್ತಾದವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿರುವುದೂ, ಕಟ್ಟಿದ ಗುಣದೋಷಗಳೂ, ವಾದಕಗಾಯಕರ ಗುಣದೋಷಗಳು ಮೂರ್ತಾದವುಗಳನ್ನು ಧ್ವನಿ ಮತ್ತು ಅವಶ್ಯವು ವಾಕ್ಯಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿರುವುದೂ ಇತರ ಉದಾಹರಣೆಗಳು. ಇವನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿ ಸಂಬಂಧಿತ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವಲ್ಲಿ ಅನುಕ್ರಮವಾಗಿ ವಿವೇಚಿಸುವುದು ಶಾಸ್ತ್ರಗೋಚರ. ಅವನ ಈ ಸುಷ್ಕುತ್ರವಾದವನ್ನು ಕುರಿತು ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ (ಪು. 38, 174, 175, 178, 179, ಇತ್ಯಾದಿ.)

ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಗೋಚರ ಸೂತ್ರಿಯ ಚಿತ್ತಾಸಾಕ್ಷಮನೇ ಹೆಚ್ಚು ಗ್ರಾಹ್ಯನಾದುದು.

II ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳು

ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಗೋಚರನು 'ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಃ ಸ್ವರಾಃ' ಎಂಬ ಸೂತ್ರವೊಂದರ ಮಾತಿನ್ನಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಬೇರೆ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾನೆ. 'ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಃ' ಎಂಬ ಪಂಚಮಿತಿ ವಿಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಹೇತು, ಎಂದರೆ ಕಾರಣ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದಾನೆ; ಇನ್ನು ಕೇವಲ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಹೇತುವೆಂಬುದನ್ನು ಪುನಃ ಹೇಳಲಿದ್ದಾನೆ:

ನನು ಶ್ರುತಿಶ್ವತುರ್ಭಾವಾದಿರ್ದ್ವೈವಂ ಸ್ವರಕಾರಣಮ್ |

ಪ್ರಾಧೀನಾಂ ತತ್ರ ಪೂರ್ವಾಣಾಂ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಹೇತುತಾ ಕಥಮ್ ?³⁵⁸

ಈ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ, 'ಸ್ವರಕಾರಣಮ್' ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂಬುದನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವರ-ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಅವನು ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅವನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರುವ ಬಹುಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಿದ್ದಾನೆ:

'ಶ್ರುತಿಃ ಸ್ವಃ ಸ್ವರಾಃ' ಇತ್ಯುಕ್ತಮ್; ತತ್ರ ಶ್ರುತಿಭ್ಯಾಂ ಅತಿ ಪಂಚಮಾಃ 'ಜನಿತಕರಾಃ ಪ್ರಕೃತಿಃ' ಇತ್ಯೇತೇನ ಸ್ವಾಯೇವ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಸ್ವರಾನ್ ಪ್ರತಿ ಕಾರಣತ್ವಂ ಪ್ರತೀಯತೇ |³⁵⁹

ಮೇಲಿನ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆಯುವಾಗಲೇ ಕಲ್ಪಿಸಾಧನೂ ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಈ ಸಂಗೀತವನ್ನು ಶಾಸ್ತ್ರಗೋಚರನಲ್ಲಿ ಹೊರಡಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯೋದೇಶ ಪೂರ್ವಾಚಾರರು ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳ ಸಂಬಂಧಗಳ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಅನೇಕ ಮಾತುಗಳನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿ, ತನ್ನದೇ ಸ್ವಂತ ನಿರ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಬಂದು ಈ ಮಾತನ್ನು ಆಡಿದ್ದಾನೆ. ಹೀಗೆ ಗ್ರಂಥಾರಂಭದಲ್ಲಿ ಆಡಿದ

ಅನ್ಯೇ ಚ ಬಹವಃ ಪೂರ್ವೇ ಯೇ ಸಂಗೀತಸಾಕ್ಷವಿಶಾರದಾಃ |

ಅಗಾಧಲೋಧಮಂಥೇನ ತೇಷಾಂ ಮತಪಯೋನಿಧಿಮ್ |

ನಿರ್ಮಾಢ್ಯ ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರಗೋಚರ ಸಾರೋದ್ಧಾರಮಿಮಂ ವ್ಯಥಾಃ |³⁶⁰

ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಅವನು ಪುನಃ ಪುನಃ ನೆನಪಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಈ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ಒಂಬತ್ತು ವಿವಿಧ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರಗೋಚರನ ಮತವನ್ನು ವಿವೇಚಿಸಿ ದಲ್ಲದೆ ಈ ಅಭ್ಯಾಸವು ಪೂರ್ತಿಯಾಗದು. ಅದುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುವುದು.

358 ಸಂಪೂರ್ಣಕಾಲ, ಉ.ಗ್ರಂ., ಪು. 86.

359 ಶಾಸ್ತ್ರಗೋಚರ, ಉ.ಗ್ರಂ., I, 1, 20.21.

3. ಛಾಂದಸ್ಸಾಃ ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಜಾತಿಕುಲದ್ವಿವರ್ತಿತತ್ವಮೋದೇಶ ಪುರಾಣ

ಈ ಪಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಆರನ್ನು ಎಂದಿನಂತೆ ಮತಂಗನೇ ನೋಡಲಿ ಬಾರಿಗೆ ಬೇಕಾದ್ದಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಸಿಂಹಭೂಷಾಲನು ಅಕ್ಷರವಾಗಿ,³⁶⁰ ಮತ್ತು ಕಲ್ಪನಾರ್ಥನು ಮತಂಗನ ಮಾತುಗಳನ್ನೇ ತನ್ನ ಮಾತುಗಳೆಂದವನೇ ಬಿಡಿಸುತ್ತಾನೆ.³⁶¹ ಉದ್ಭವಿ ದ್ವಾರಿ. ಕುಂಭಕರ್ಣನು ಈ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ;³⁶² ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಹುಶಃ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ಇತರ ಕೆಲವು ಮತಗಳನ್ನೂ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ತುಳುವನು ಈ ಮತಗಳನ್ನು ತನ್ನದೇ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ.³⁶³ ಮತಂಗನು ಶ್ರುತಿಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಕುಲದಲ್ಲಿ (1) ತಾದಾತ್ಮ್ಯ (2) ಕಾರಣತಾದ್ಯ (3) ವಿವರ್ತ-ವಿವರ್ತಕ (4) ಪರಿಣಾಮ (5) ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ-ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ (6) ಅವಯವ-ಅವಯವೀ ಎಂಬ ಆರು ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಇತರರಿಂದ (ಅವರ ಬೆಸರುಗಳನ್ನು ಬೇರೆದೆ) ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮವಾದ ಮತ್ತೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಇತರ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಸಂಕರಣವಾಗಿ ಖಂಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಭರತ, ದತ್ತಿಲ, ಕೋಟಲ, ನಾರದ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಸೋಮೇಶ್ವರ, ಜಗದೀಶಮಲ್ಲ ಮೊದಲಾದ ಇತರ ಪ್ರವರ್ತಾರ್ಥರು ಯಾರೂ ಈ ವಿವಿಧ ಪಕ್ಷಗಳನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿಲ್ಲ.

1. ತಾದಾತ್ಮ್ಯ ಸಂಬಂಧ

ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಇರುವುದಾದರೆ ಆಗ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಇವಕ್ಕೆ ಕಾಲಬೇರೆ ಗಣಿತದಲ್ಲಿಯೂ ಒಮ್ಮೆಗೆ ಅಭೇದವು ಇರಬೇಕು. ಅನ್ಯರಿಂದ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವಾದವನ್ನು ಮತಂಗನು ಹೀಗೆ ಮಂಡಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಇದಾಭೇದ ಶ್ರುತೀನಾಂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾದಿ ವಿಕಲ್ಪಃ ಕಥ್ಯತೇ —

ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಚ ವಿವರ್ತತ್ವಂ ಕಾರ್ಯತ್ವಂ ಪರಿಣಾಮಿತಾ |
ಅಭಿವ್ಯಂಜಕತಾ ಜಾತಿ ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪರಿಕಥ್ಯತೇ |

ಇದಾಭೇದ ವಿತರೇವ ವಿವ್ಯಕ್ತೋತಿ —

ವಿಶೇಷಪ್ರಕಾರದನ್ಯತ್ವಾತ್ಮ್ಯವಣೀಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತಾ |
ಸ್ವರಶ್ರುತೀಯಾಸ್ತು ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಶ್ಚೈರಿವಾಪಯೋಃ ||³⁶⁴

ಸಿಂಹಭೂಷಾಲನು ಈ ತತ್ವಗಳಲ್ಲಿ 'ಪ್ರವಣೀಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತಾಃ' ಎಂಬ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣ ರೂಪವಾದ ಪಾಠಾಂತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.³⁶⁵ ಕಲ್ಪನಾರ್ಥನು ಇದನ್ನು ತನ್ನ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಬೇಳುತ್ತಾ ಮೂಲದಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷಪ್ರಕಾರದನ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬೇತುಗರ್ಭವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಪ್ರವಣೀಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯನ್ನು ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷಣವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ : 'ಪ್ರವಣೀಂದ್ರಿಯಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದ್ವಿಶೇಷಪ್ರಕಾರದನ್ಯತಾಃ ಸ್ವರಶ್ರುತೀಯಾಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಶ್ಚೈರಿವ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಮಿತಿ ಪ್ರಥಮಪಕ್ಷಃ |'³⁶⁶

ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಬೇಕೆಂಬ ಈ ಪಕ್ಷವು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕಾರವಿರುವುದು, ಪ್ರವಣೀಂದ್ರಿಯ ಎಂಬ ಒಂದೇ ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಲ್ಪಡುವುದು ಎಂಬ ಎರಡು ಬೇತುಗಳನ್ನೂ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಂತೆ ಎಂಬ

360 ಸಿಂಹಭೂಷಾಲ, ಉ.ಗ್ರಂ., ಪು. 83.54.

363 ತುಳುವ, ಉ.ಗ್ರಂ., II, ಪು. 10.

361 ಕಲ್ಪನಾರ್ಥ, ಉ.ಗ್ರಂ., ಪು. 79.

364 ಮತಂಗ, ಉ.ಗ್ರಂ., 31.32, ಪು. 7.

362 ಕುಂಭಕರ್ಣ, ಉ.ಗ್ರಂ., II, 3, 134-178, ಪು. 83.86.

3. ನಾರದಸ್ಮಾರ್ತಶ್ರುತಿಶ್ರುತಿಯಾಂತರಬೋಧನೆಯ ಪ್ರಕರಣ

ಉಪಾಪರಣೆಯನ್ನೂ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಸ್ವರ್ಣ ಎಂಬುವದಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು : ಸ್ವರ್ಣವೆಂದರೆ ವ್ಯಾಕರಣದಲ್ಲಿ ಕಲಾಪಾದಿಯಾಗಿ ಮಲಾಪಾತವಾದ ಇವ್ಯಷ್ಟೈದು ವ್ಯಂಜನಗಳು. ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನರೂಪಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದು ಎರಡೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಾಗಿ ವ್ಯಂಜನಾದಿಗಳನ್ನು ಬಳಸದೆ ಆಕಾರವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಉಚಿತೋಕ್ತದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಂಗದಿಂದ ಮಾತ್ರ ಈ ಧರ್ಮವಿರುವುದು. ಈ ಸಾಧಮ್ಯ, ಸಾಜಾತ್ಯಗಳು ತಾದಾತ್ಮ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ, ಎಂದು ಒಂದು ಅರ್ಥ. ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಹೆಸರು ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವುಗಳ ಸಂಕೀರ್ತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಂಜನಗಳಿಲ್ಲವೇ ಎಂದರೆ, ಅವು ಹೆಸರಿಗಾಗಿ ಉಪಯುಕ್ತವಾದವುಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಅವಾಂತರಭೇದಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಪ್ರಮಾಣ, ಇದ್ದಂತೆ, ಕರ್ತವ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ.

ಆದರೆ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಂಜಸವಾದ ಎರಡನೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಬಹುದು. ಮಿಮಾಂಸಕರೂ ಪಾಕೀಕರೂ ವಿಶೇಷ ಸ್ವರ್ಣವಿರುವುದನ್ನು ದ್ರವ್ಯವೆಂದು ಎಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೂ ಸ್ವರ್ಣಕ್ಕೂ ಅವಿಭಾಜ್ಯವೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಉಂಟು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಣವಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ದ್ರವ್ಯವಿದೆ. ಸ್ವರ್ಣವಿಲ್ಲದೆಯಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯವಿಲ್ಲ. ದ್ರವ್ಯವು ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಗುಣರೂಪವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಮರುಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಗುಣಗಳು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಇಂದ್ರಿಯ ಸಂಪರ್ಕದಿಂದ ಕಾಣದಿಂದ ಅದರ ಸ್ವರೂಪ, ಸ್ವಭಾವಾದಿಗಳು ಗೋಚರಿಸುವುವೆಂದೂ ಪಾಕೀಕರ ಪರಿಭಾಷೆ. ಮಿಮಾಂಸಕರು ಉಪನಕ್ಷಿ ದ್ರವ್ಯವೆಂದೇ ಎಣಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ದ್ರವ್ಯವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸ್ವರವನ್ನು ಅದರ ಗುಣವೆಂದರೆ ಎರಡರಲ್ಲಿಯೂ ದ್ರವ್ಯ-ಗುಣ ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ವಿವಕ್ಷಿತವಾದ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕಾಗಲಿ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ವಿಶೇಷಸ್ವರ್ಣವೇ ಇಲ್ಲದುದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯತ್ವವು ಇಲ್ಲವಾಗಿ ಗುಣವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಉಪನಕ್ಷಿ ಅಕಾಶದ ಗುಣವನ್ನಾಗಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ ಎಂಬ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಅಗ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳೆರಡೂ ಗುಣಗಳೇ ಆಗಿ ಸಾಧಮ್ಯಕ್ಕೆ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಒಂದೇ ಧರ್ಮವಿರುವ ಇವೆರಡಕ್ಕೂ ಸಮಾನ ಜಙ್ಗಲತ್ವವೆಂಬ ಮತ್ತೊಂದು ಬಲವೂ ಇದೆ : ಎಂದರೆ ಎರಡೂ ಶ್ರೋತ್ರೀಂದ್ರಿಯವೆಂಬ ಒಂದೇ ಯೋಗಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದಂಥವು. ಅಲ್ಲದೆ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಿಭಾಜ್ಯವೂ ಸ್ವಭಾವ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರವು ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಲಾರದದ್ದು. ಅದುದರಿಂದ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವು ಸುಲಭವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ.

ಇದನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಈ ಪತ್ರವು ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಉಪಮೆಯನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ತರ್ಕ ಪರಿಭಾಷೆಯಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಪಾಕೀಕರು ಜಾತಿ ಅಥವಾ ಸಾಮಾನ್ಯ ಎಂಬ ಣಾಲ್ಪರಿಯ ಪದಾರ್ಥವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುತ್ತಾರೆ. ಒಂದೇ ವಿಧಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸಾಮಾನ್ಯಧರ್ಮವೇ ಜಾತಿ. ಫಲವೆಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತಿಯಾದರೆ ಫಲಿತ್ವವು ಅದರ ಜಾತಿ. ಜಾತಿಯು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿಕೊಂಡು ಇದ್ದು ಇತರೀಕಾಶ್ರಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವಂತಹುದು. ವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅನಿತ್ಯವಾದವೂ ಜಾತಿಯು ವ್ಯಾಪಕವಾದುದು, ನಿತ್ಯವಾದುದು. ಪಾಕೀಕರು ಇದನ್ನು 'ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತೋಃ ಗುಣಗುಣಿನೋಃ ಸಮವಾಯುಃ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸಮವಾಯು ಎಂದರೆ ಎಡೆಬದಿದ ಸಂಬಂಧ, ನಿತ್ಯಸಂಬಂಧ, ತಾದಾತ್ಮ್ಯ. ಹೀಗೆ ಸ್ವರವು ವ್ಯಕ್ತಿ; ಶ್ರುತಿಯು ಜಾತಿ; ವ್ಯಕ್ತಿಯಿದ್ದರೂ ಜಾತಿಗೂ ವ್ಯಕ್ತಿಗೂ ಆದೇ ವಿಧದ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಬಹುದಾದರೂ ಸಂಯೋಗಾದಿ ಆಗುಂತಕ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹೇಳಬೇಕು. ಸ್ವರ ಶ್ರುತಿಗಳು ಗುಣಗಳಾದುದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಸಮವಾಯು ಸಂಬಂಧವನ್ನು, ಎಂದರೆ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕು.

3. ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಂಗಜಾತಿಗಳು ಬಹಿಷ್ಕೃತವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಕರಣ

ತಾದಾತ್ಮ್ಯವಾದದ ನಿರಾಕರಣೆ

ಈ ವಾದವನ್ನು ಮತುಂಗಮುನಿಯು ತಾರ್ಕಿಕರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿಯೇ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಇದಾಭಿಗಂ ಸಂಪ್ರವಕ್ಷ್ಯಾಮಿ ವಿಕಲ್ಪಶ್ಚ ಚ ದೂಷಣಮ್ |

ಭೇದಃ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಾಣಾಂ (ಸ್ವರಕ್ಷಣಾಣಾಂ) ಸಾಮಾನ್ಯೇನಾನ್ಯವಸ್ತುವತ್ ಸಿದ್ಧಃ |

ತದ್ವಿ ವಿಶೇಷೈಃ ಕೂನ್ಯಂ ಭವತಿ ತಥಃ ಪುಷ್ಪಸಂಶಾತಮ್ ||

ಸಾಧಾರಣದ್ವಿಪ್ರಸಾಧ್ಯತ್ವಾತ್ ಸ್ವರಕ್ರಿಯೋಪ್ಪು ಭಿನ್ನತಾ |

ಅಶ್ರಯಾಶ್ರಯಾಭೇದಾತ್ಯ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ನೈವ ಸಿದ್ಧತಿತಿ ||³⁶

ಸಿಂಹಭೂಷಾಲಯ 'ಸ್ವಲಕ್ಷಣಾಣಾಂ' 'ಸಾಧಾರಣದ್ವಿಗೃಹೀತತ್ವಾತ್' 'ತಾದಾತ್ಮ್ಯಂ ಕೇವ ಸಿದ್ಧತಿತಿ' ಎಂಬ ವಾಚಾಂತರಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.³⁶ ಇಲ್ಲಿ 'ಸ್ವಲಕ್ಷಣಾಣಾಂ' ಅಥವಾ 'ಸ್ವರಕ್ಷಣಾಣಾಂ' ಎಂಬ ಪಾಠ ವಸ್ತಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ತಾದಾತ್ಮ್ಯನಿರಾಕರಣವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದು. ಸಾಮಾನ್ಯವನ್ನೇ, ಎಂದರೆ ದ್ರವ್ಯ, ಗುಣ, ಕರ್ಮಗಳ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ, ಸ್ವಲ್ಪವಾಗಿ ಜಾತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದಲೇ ವಿವಿಧ ವಸ್ತುಗಳ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದನ್ನೇ, ಅದರಿಂದ 'ಸ್ವಲಕ್ಷಣಾಣಾಂ ಭೇದಃ ಸಾಮಾನ್ಯೇನ ಅನ್ಯವಸ್ತುವತ್ ಸಿದ್ಧಃ' ಎಂಬ ಮೊದಲನೆಯ ಮಾತಿಗೆ ಸ್ವರೂಪಗಳ ಸ್ವಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಸ್ವರದ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ, ಮತ್ತು ಕ್ರಿಯೆಯ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವು ಅವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಕ್ಷಣಾಣಾಂ ಎಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಕ್ಷಣಕ್ಕಿಲ್ಲದೇ ಸಂಗತಾದಿಗಳ ಮತದಂತೆ ವಸ್ತುವೆಂದೇ ಅರ್ಥಮಾಡಬೇಕು. ಆಗ ಸ್ವರವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವು ಸಾಮಾನ್ಯದಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲೇ ಭೇದವಿರುವ ಇವು ಕ್ರಿಯೆಯೊಡನೆ ಭೇದವನ್ನು ಬೇರೆ ಸಾಧಿಸಲೇಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ.

ಇವೆರಡು ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಈ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವು (ತತ್) ಗಗನ ಪುಷ್ಪವಂತಿ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಉಳಿಯುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು ವಾಸ್ತವಿಕತೆಯಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ವಿಶೇಷವೆಂಬ ಪದಾರ್ಥವು ಸ್ವರದಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವನ್ನು ತನಗೆ ತಾನೇ ಉಂಟುಮಾಡಿಕೊಂಡುತ್ಪದೆ. ಭಿನ್ನತೆಯೂ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾದರೆ, ಏಕೋದ್ರಿಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತೆಯಿದ್ದರೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಓಗಿಗೆ ವಿಶೇಷಪ್ರಕರಣವನ್ನೇ, ಏಕೋದ್ರಿಯ ಗ್ರಾಹ್ಯತೆ ಗಳೆರಡೂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವಿದ್ದು ಅಶ್ರಯೋಪಕರಣಗಳೇ ಆಗುತ್ತವೆ. ಅನ್ನೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಕೇವಲ ಒಬ್ಬರ ಅಥವಾ ಇನ್ನೊಬ್ಬರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಲಾಗದು. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಧಾರಣದ್ವಿಗುಣ (ಎಂದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪರೀಕ್ಷಕರಾಗೂ) ಇವು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯೆಂದೇ ಗೊಳಿಸಬಹುದು. ಅದರಿಂದ ಇವುಗಳಲ್ಲಿನ ಭೇದವು ವಾಸ್ತವಿಕವೇ ಆಗಿರಬೇಕು. ಮತ್ತೊ ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರ-ಕ್ರೂರಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಶ್ರಯ-ಅಶ್ರಯಾಭಾವವೂ ಇದೆ; ಅಶ್ರಯ ಮತ್ತು ಅಶ್ರಯಾಗಳು ಭಿನ್ನಗಳೆಂದೇ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ. ಕಡೆಯದಾಗಿ, ಜಾತಿ-ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಸಮನಾಯಸಂಖ್ಯವೂ ಇಲ್ಲಿ ಸಲ್ಲುವುದಿಲ್ಲ. ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳೆರಡರ ಸಂಬಂಧವು ಭೇದಾಭೇದವು. ಅಲ್ಲಿ ಅಭೇದವು ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ ಕೇವಲ ಭೇದವು ಮಾತ್ರ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ 'ಏಕವಿಕೇಷಂ ನ ಸಾಮಾನ್ಯಂ' ಎಂಬ ಸ್ವಾಯದಂತೆಯೂ ಜಾತಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಂವಿತಸಂವೇದ್ಯತ್ವಗಳು ಸಮಾನ್ಯವಾಗಿರುತ್ತವೆಂದು ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವುದರಿಂದಲೂ, ಪ್ರಕೃತವಾದ ಸ್ವರ-ಕ್ರೂರಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವೆರಡೂ ಅನ್ವಯವಾಗದಿರುವುದರಿಂದಲೂ ದೃಷ್ಟಾಂತ ವೈಷಮ್ಯವೇ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದರಿಂದ ತಾದಾತ್ಮ್ಯವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪಲಾಗದು.

365 ಅಶೇ ಗ್ರಂಥ, 37-39, ಪು. 8.

3. ಸಾಧಾರಣತತ್ವಸ್ವರಪಾತಿಗಳು ವೈವರ್ತಿಕತ್ವವೆಂದೊಂದು ಪ್ರಕರಣ

ಇಲ್ಲಿ ಮಹಂಗನು ಭಾಟ್ಟ (ಕೊಡೂರಿಲು) ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಿರುವುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಪೂರ್ವಮಾಪನಾಂಶಕರೇ ದ್ರವ್ಯ, ಜಾತಿ, ಗುಣ, ಕ್ರಿಯೆ, ಅಥವಾ ಎಂಬ ಐದು ಮಹಾರ್ಥಗಳನ್ನೂ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಭೂತಗಳೂ, ತಮಸ್ಸು, ಕಾಲ, ದಿಕ್ಕು, ಆತ್ಮ, ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಕೃಷ್ಣ ಎಂಬ ಹನ್ನೊಂದನ್ನೂ ಎಣಿಸುವುದು. ಮತ್ತು ಅವಯವ-ಅವಯವೀ, ಗುಣ-ಗುಣೀ, ಜಾತಿ-ವ್ಯಕ್ತಿ ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ತಾವಾತ್ಮ್ಯವಿರಬೇಕೆಂದು ಅವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ತಾವಾತ್ಮ್ಯವನ್ನು ಮಹಂಗನು ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ.

2. ವಿನಿರ್ತೃ-ವಿನಿರ್ತಕ ಸಂಬಂಧ

ಎರಡನೆಯದಾಗಿ, ಕೃತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಿರ್ತಕ-ವಿನಿರ್ತೃ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವ ಪಕ್ಷವೊಂದನ್ನು ಮಹಂಗನು ಉದ್ಧರಿಸುತ್ತಾನೆ :

ನರಾಣಾಂ ಚ ಮುಖಂ ಯದ್ವತ್ ದರ್ಶಣೀ ತು ವಿನಿರ್ತಕಮ್ |

ಪ್ರತಿಭಾತಿ ಸ್ವರಪ್ರದ್ವಚ್ಛ್ರುತಿಶ್ಚೈವ ವಿನಿರ್ತಕಃ || ೨೦

ಇದನ್ನು ಸಿಂಹಭೂಷಾಲನು ಹೀಗೆ ಪರಿಚರಿಸಿರಬಹುದು :

ನರಾಣಾಂ ತು ಮುಖಂ ಯದ್ವತ್ಪರ್ವಣೀಶು ವಿನಿರ್ತಕಃ |

ಪ್ರತಿಭಾತಿ ಸ್ವರಾಪ್ರದ್ವಚ್ಛ್ರುತಿಶ್ಚೈವ ವಿನಿರ್ತಕಃ || ೨೦

ಈ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚು ಸಮಾಚಾರವಿರಬಹುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಇದರ ನಿರಾಕರಣಾಸಮಯದಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರವೃತ್ತಕ್ಕೆ ಬಹುವಚನವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ; ಕಲ್ಲಿನಾರ್ಥವೂ ಇದರ ತಾತ್ಪರ್ಯಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ 'ಸ್ವರಾ ವಿನಿರ್ತಕತೇ,' 'ಸ್ವರಾಣಾಂ,' 'ತೇವಾಂ,' ಎಂದು ಬಹುವಚನವನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾನೆ. ವಿನಿರ್ತಕವಾದವು ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಹೇಳಿದ್ದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪರಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಮೀರಿದವನಾರ್ಥಕ, ಅಗತ್ಯಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರಾರ್ಥಕ, ಬುಕ್ತಿರಣವಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧದ ಸತ್ವಾಗಳಿರುತ್ತವೆ ; ಬ್ರಹ್ಮದ ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸತ್ಯವು ವ್ಯಾಪಾರಾರ್ಥಕ ಅಥವಾ ಮತ್ತೂ ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕ ಸತ್ಯವಾಗಿ-ಪ್ರಕಟವಾದಾಗ ಅದು ವಿನಿರ್ತಕವಾಯಿತು, ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಅದು ತನ್ನ ನಿಜಸ್ವರೂಪಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ ; ಈ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿರೂಪವು ಕೇವಲ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ ; ಅದರ ವ್ಯವಹಾರ ವಿರುದ್ಧವೆಂದೂ ಸತ್ಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ ; ವ್ಯವಹಾರದದ್ದರೊಂದರಿಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಬಾಹ್ಯಕಾರಿತ್ವವೂ ಇರುತ್ತದೆ ; ಪ್ರಾತಿಭಾಸಿಕ ಸತ್ಯಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಪಾರಾರ್ಥಕ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ.

ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಅನ್ವಯಿಸಿ ಒಂದು ಉದಾಹರಣೆಯ ಮೂಲಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿದೆ : ಮನುಷ್ಯರ ಮುಖವು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಗೆ ವಿನಿರ್ತಕವಾಗುತ್ತದೆಯೋ, ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವರಗಳು ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿನಿರ್ತಕವಾಗುತ್ತವೆ. ಮುಖವು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿತವಾದಾಗ ಆಗುವ ಕೆಲವು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವರಸಿಕ್ಕಿಗಳಿಗೂ : ಮುಖವಾದ ಬಿಂಬವು ನಿತ್ಯ ; ಅದರ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ವಿನಿರ್ತಕರೂಪದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗುವ ಅಥವಾ ಗೋಚರವಾಗದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಿಂದ ಬಾಧೆಯೇನಿಲ್ಲ. ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾದರೋ ಅನಿತ್ಯವಾದುದು. ಬಿಂಬವು ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ, ಎಂದರೆ ಎದುರುಬದರಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಮುಖವು ಪೂರ್ವದಿಕ್ಕಿಗೆ ತಿರುಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ಪಶ್ಚಿಮಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿರುತ್ತದೆ. ಮುಖದ ಎಡಭಾಗವು ವಿನಿರ್ತಕವಾದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಕ್ಕೆ ಬಲಭಾಗವೂ, ಅದರ ಬಲಭಾಗವು

365 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, 33, ಡಿ. 7.

3. ನಾದವ್ಯುಪಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಗಳನ್ನೆತ್ತವರ್ತಿಸುತ್ತಿರುವವರೇ ಪ್ರಕರಣ

ಪ್ರತಿಬಿಂಬದ ಎಕಭಾಗವೂ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಓಗಿಗೆ ಎರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರುದ್ಧಗಳಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ಮುಖವೇ ಎಂಬ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಕ್ತಿ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಮಿಥ್ಯಾ ಜ್ಞಾನವನ್ನೂ ಬಿಂಬವು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಬಿಂಬವಿರುವವರೆಗೆ ಮತ್ತೆ ದರ್ಶನವಿರುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಬಿಂಬವು ವಿವರ್ತವಾಗಬೇಕಾದರೆ ದರ್ಶನವಂತಹ ಒಂದು ಚಾಕೃತವಾದವನೊಂದರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಓಗಿಗೆಯೇ ಸ್ವರಗಳು ಶ್ರುತಿಗೇಂಬ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ವಿವರ್ತವಾಗಿದೆ.

ಆದುವೆಂದರೆ ಸ್ವರವು ಧ್ವಾಂತವ್ಯಾಸಮೂಲವಾಗಬೇಕು; ಶ್ರುತಿಗೆ ವಿದೋಧವಾದವನ್ನು ತಳೆದಿರಬೇಕು; ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು; ಶ್ರುತಿಯೊಂದಿಗೆ ಸಾಧ್ಯವ್ಯಕ್ತವನ್ನು ಪಡೆದಿರಬೇಕು; ಆದರೆ ಜ್ಞಾನವು ಮಿಥ್ಯಾಸ್ವರೂಪವಾಗಿರಬೇಕು. ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಮಹಂಗನು ಒಂದೇ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾನೆ:

ಯದಭಾರಿ ವಿವರ್ತತ್ವಂ ಶ್ರುತಿಗಣಂ ತದಸಂಗತಮ್ |

ವಿವರ್ತಶ್ಚೈ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಹಿ ಧ್ವಾಂತವ್ಯಾಸಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧತೇ ||³⁰

ಇಲ್ಲಿ ಸಿಂಹಭೂಷಾಲನ 'ಸ್ವರಾಣಾಂ ತದಸಂಗತಮ್' ಎಂಬ ಪಾಠವೇ³¹ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಕೃಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಸ್ವರವು ವಿವರ್ತ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಹೇಳುವುದು ಅಸಂಗತವಾದುದು; ಏಕೆಂದರೆ ವಿವರ್ತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಆದು ಕೇವಲ ಧ್ವಾಂತವೆಂದೇ ಉಂಟಾದುದು ಆಗಿರಬೇಕು; ಅನಿತ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಸ್ವರವು ವ್ಯವಹಾರಪಕ್ಷ ಇಷ್ಟಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ; ಆದು ಆಚಾರ್ಥಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ. ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಾದರೂ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಆಶುಮಿಸಿ ಯೆಂದರೋ ಅರ್ಥಾವಶ್ಯತೆಯಿಂದಲೇ ಪಡೆಯಬೇಕು. ಸ್ವರವಾದರೇ ಪ್ರಕೃತ್ವವಾಗಿಯೇ ಇದೆ.

ಮಹಂಗನಾಗಲೀ, ಸಿಂಹಭೂಷಾಲ, ಕಲ್ಪಿದಾಧರಾಗಲೀ ಹೇಳುವಿದ್ದು ಇನ್ನೂ ಒಂದು ಆಶ್ಚರ್ಯವೇಯು ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ: ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವು ವಿವರ್ತಸ್ವರೂಪದ್ದೆರಲು, ಎಂದರೆ ಕೇವಲ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರಲು, ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸತ್ಯವಾದ ಮುಖವು ಅವಶ್ಯಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯೆಂದು ಹೇಳಿ ಸ್ವರವನ್ನು ವಿವರ್ತ ಸ್ವರೂಪವೆಂದು ಬೀರಿದರೆ, ಈ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ, ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸತ್ಯತ್ವವುಳ್ಳ, ಬಿಂಬಸ್ವರೂಪದ ಮತ್ತೊಂದನ್ನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ; ಅಂಥ ಮೇಲೆ ವಸ್ತುವು ಸಂಗೀತ ಶಾಸ್ತ್ರದಕ್ಷಿಯಾಗಲೀ ಲಕ್ಷ್ಯದಕ್ಷಿಯಾಗಲೀ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ವಿವರ್ತಸ್ವರೂಪವು ಸ್ವರವೆಂದರೆ ಇದು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸತ್ಯವೂ ನಿತ್ಯವೂ ಆಗಿರುವ ಈ ಕನ್ನಡಿನೋ ಎಂಬುದರ ವಿರುದ್ಧಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ, ಎಂಬಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಇದೇ ಗಾಢಪ್ರಪಂಚದರ್ಶನವು ಅನಿತ್ಯವೂ, ಮೂಲವಿರುದ್ಧವೂ ಆಗಿರುವ ಯಾವುದನ್ನೋ ಅಧ್ಯಾಸಿಸಿಕೊಂಡಿರುವೆಂಬ ಅನುಮಿತಿಯು ಮುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇದೇಂದ ಸಂಗೀತರತೆಗಾಗಿ ಶಾಸ್ತ್ರಕವ್ಯ ವೈದೋಗವನತಿ ಲೋಪವಾಗಿರುವುದು. ನಾದಬ್ರಹ್ಮನು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸತ್ಯವೆಂದೂ ಸ್ವರಮೂಲವಾದ ಗಾಢಪ್ರಪಂಚವು ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯವೆಂದೂ ನಾದಬ್ರಹ್ಮವು ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ಅಂತರರೂಪದಲ್ಲಿ ವಿವರ್ತವಾಗಿ ಸ್ವರೂಪದೆಯೆಂದೂ ಏಕೆ ಹೇಳಬಾರದೆಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆಯನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಬಹುದು. ನೊದಲನೆಯದಾಗಿ, ಈ ಕಲ್ಪನೆಗೆ ಶಾಸ್ತ್ರಸಮ್ಮತಿಯಿಲ್ಲ; ಎರಡನೆಯದಾಗಿ ಶ್ರುತಿಯು ಅಂತರರೂಪ ಸ್ವರೂಪದ್ದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಸಮರ್ಥನೆಯೂ, ಪ್ರಮೇಯವೂ ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ. ಅಂತರರೂಪವು ಅಸಂಗತವಾದುದು; ಶ್ರುತಿಯಾದರೂ 'ಶ್ರವಣೋದ್ರಿಯ. ಗ್ರಾಹ್ಯತ್ವಾದ್' ಧ್ವಾನೀವ ಶ್ರುತಿರ್ಭವೇತ್' 'ದ್ರವ್ಯತಃ ಇತಿ ಶ್ರುತಿಃ' ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಕೃತ್ವವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಸತ್ಯತ್ವವುಳ್ಳ ಈ ವಿವರ್ತವಾದ ಜಗತ್ತಿಗೆ ಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ

ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಸ್ವರಸ್ಥಿ 'ಸ್ವತೋ ರಂಜಯತಿ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣದಿಂದ ನಿಲಾಲಂಬವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಇದೆ.

ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಬೇರೆ, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಇನ್ನೊಂದುದಾಗಿ ವಾರಮಾರ್ಗಗಳ ಸತ್ಯತ್ವವನ್ನೇ ಸ್ವರಸ್ಥಿ ವಿವರ್ತಿಸುವಾಗ ಭ್ರಾಂತಿಮೂಲವಾದ ಇನ್ನೊಂದನ್ನೇ ಪ್ರತಿಯೆಂಬುತ್ತಿದೆ ಎಂಬಂತೆ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಾರದು, ಎಂದೂ ಪುನಃಪಕ್ಷವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಘೋಷಿಸಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿರುವ ಈ ಗಾಢವ್ಯವಹಾರವು ಕೇವಲ ಭ್ರಾಂತಿಯಿಂದೂ, ಅನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ, ವಿಭ್ರಾಂತರೂಪವೆಂದೂ ಬೇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿಯೆಂಬವಾದುದು ಸ್ವರದ ಲಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕಷ್ಟೆ; ಎಂದರೆ ಸ್ವರದ ಅನುರಣನ, ರಕ್ತಿ ಮುಂತಾದ ಧರ್ಮಗಳಿಗೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರಬೇಕು. ಆದರೆ ಇವು ಯಾವಾಗಲೂ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲರ ಅನುಭವಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇವುಗಳಿಗೂ ಸ್ವರಲಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ವಿರುದ್ಧಧರ್ಮವಿಲ್ಲವೆಂದು ನಾನಾಬುದ್ಧಿಪ್ರಸಾಧ್ಯವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸ್ವರ-ಪ್ರತಿಗಳಿಗೆ ವಿವರ್ತಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬಿಳಿಲಾಗದು.

೩ ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣಸಂಬಂಧ

ಮೂಲಶೇಷವಾಗಿ, ಶೇಖರರು ಸ್ವರ-ಪ್ರತಿಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಕಾರ್ಯವೆಂದೂ ಪ್ರತಿಯು ಕಾರಣವೆಂದೂ ಅರ್ಥ. ಇದು ಬಹಳ ಪ್ರಬಲವಾದ ವಾದವೇ. ಎಂದೇ ಶ್ರೀ ಶಾಶ್ವತವೇದವೂ ಇದನ್ನೇ ಸ್ವೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮತದ ಮಂಜನವು ಹೀಗಿದೆ :

ಪ್ರತೀಜಾಂ (?) ಸ್ವರಾಣಾಂ ಪ್ರತಿಶಾಲ್ಯತ್ವಮಿತಿ ಕೇವಲಂ ವದಂತಿ ಹಿ |

ಮೃತ್ಪಿಂಡದಂತೆಕಾರ್ಯತ್ವಂ ಘಟಸ್ಯೈವ ಯಥಾ ಭವೇತ್ |^{೩೩}

ಮೂಲಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿರುವ 'ಪ್ರತೀಜಾಂ ಪ್ರತಿಶಾಲ್ಯತ್ವಮಿತಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಸ್ತಾವನಾ ನಿರರ್ಥಕವೂ ಆಗಿರುವ ವಾದ ವನ್ನು ಸಂಪದಪಾಲನ ಪಾಠದಿಂದಲೂ^{೩೪} ('ಸ್ವರಾಣಾಂ' ಎಂಬ ಒಂದು ಶಬ್ದದ ಬೊರೆಯ ಈ ಶ್ಲೋಕವು ಅವನಿಂದ ಹೀಗಿಯೇ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದೆ), ಕಲ್ಪನಾಭವ 'ಯಥಾ ಘಟಸ್ಯ ಮೃತ್ಪಿಂಡದಂತೆಹಾದಿ ಕಾರ್ಯತ್ವಂ ತಥಾ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಪ್ರತಿಶಾಲ್ಯತ್ವಮಿತಿ' ಎಂಬ ಮಾತಿನ್ನಿಂದಲೂ,^{೩೫} ಮೇಲಿನಂತೆ ತಿದ್ದಿದೆ. ಕುಂಭಕರ್ಣ ತುಳವದೂ ಈ ವಾದತೋಷಧನವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಪರಿಭಾಷೆ

ಭಾರತೀಯ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧಕ್ಕಿಂತ ವೆಚ್ಚು ವಿವೇಚನೆ. ವಿಮರ್ಶೆ, ವಿನ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಒಳಗೊಳ್ಳಿ ಅಭ್ಯಾಸವು ಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಶಾಸ್ತ್ರಾತ್ಮಕ ಚಕ್ಷುರಾತ್ಮವು ಶ್ರೀಕಾಲಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಬಹುದಾದುದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಸಂವಿರಾಡು ವರ್ತಗಳ ಹಿಂದೆಯೇ ಭಾರತೀಯ ದಾರ್ಶನಿಕರು ಸಾಧಿಸಿಬಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟನ್ನಿವಾದ ಒಂದು ವಸ್ತುವು (ಕಾರ್ಯವು) ಯಾವುದರಿಂದ ಇದು ಹುಟ್ಟಿತು ಎಂದು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದಾಗ, ಯಾವ ಸಮಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯವು ಹುಟ್ಟಿದೆಯೋ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಕಾರಣವು ಜನಕವೂ ಕಾರ್ಯವು ಜನ್ಯವೂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಕಾರಣಗಳು ಸಾಧಾರಣ, ನಿಮಿತ್ತ, ಅಪವಮಾಯ, ಸಮಮಾಯ (ಅಪಾವಾನ) ಎಂದು ನಾಲ್ಕು ಬಗೆ. ಭಾರತೀಯ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಘಟ (ಮಹತ್)ದ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಈ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಸರ್ವತ್ರ ವರ್ತಿಸಬಹುದಾದುದರಿಂದ, ಅಭ್ಯಾಸಗಳಿಗೆ ಸೌಕರ್ಯವಾಗಿರುವುದು ಅದೇ ಉದಾಹರಣೆಯ ಮೂಲಕವೇ ಇದ್ದೆಯೂ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಘಟವು ಕಾರ್ಯವೆಂಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಪಿಂಡ (ಮಣ್ಣಿನ ಮುದ್ದೆ), ಚಕ್ರ, ದಂತ (ಕೋಲು), ಕುಂಬಾರ

೩೩ ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ೩೪, ಪು. 7.

3. ನಾದಸ್ವಾಸಪ್ರತಿಪ್ರವಾಹಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ವಮೋದನ ಪ್ರಕರಣ

ಮೊದಲಾದ ಮಹಾರ್ಥಗಳು ಕಾರಣಗಳು. ಆಕಾರ, ಕಾಲ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಇದ್ದೇ ಇರುವುದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಇವಲ್ಲದೆ ಅಯಾ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಬೇಕಾಗುವಂತಹ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ಹೆಸರು; ಲೋಲು, ಚಕ್ರ ಮುಂತಾದವು ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೂ ಕಾರಣವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಫಲಾದಿಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವು ಫಲಿಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣಗಳು.

ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವಂಶದಿಂದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆದವರೆಗೂ ಇದ್ದೇ ಇರುವಂತಹದು ಉಪಾಸಾನ ಕಾರಣ; ಇದಕ್ಕೆ ಸಮಪಾದುಕಾರಣವೆಂದೂ ಹೆಸರು. ಇದು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಗೋಚರವಲ್ಲ. ಫಲಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಪಿಂಡವು ಉಪಾಸಾನಕಾರಣ. ಅನೇಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಕಾರ್ಯವಾಗುವುದಕ್ಕೆ ಅನಮ ಪಾದುಕಾರಣವೆಂದು ಹೆಸರು. ಫಲಿಕಾರ್ಯವಾಗಲು ಕುಂಬಾರನು ಎರಡು ಕಪಾಲುಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ಸೇರಿಸುತ್ತಾನೆ; ಈ ಸಂಯೋಗವು ಇಲ್ಲಿ ಅನಮಪಾದುಕಾರಣ. ಅಯಾ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು, ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯು ತ್ತೀರುವವರೆಗೂ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದು ಅಮೇಲೆ ಗೋಚರವೆ ಬೋಗುವಂತಹವುಗಳಿಗೆ ನಿಮಿತ್ತ ಕಾರಣಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಪ್ರಸಕ್ತ ಉಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ಚಕ್ರ, ಲೋಲು, ಕುಂಬಾರ ಮುಂತಾದವು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಗಳು. ಉಪಾಸಾನ ಕಾರಣವು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವವಾಗಿದ್ದರೆ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಗಳು ಸಹಾಯಕಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಉಪಾಸಾನಕಾರಣವೇ ಕಾರ್ಯದೊಂದನ್ನು ಹೊಂದುವುದು. ಕಾರ್ಯವು ಇರುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಉಪಾಸಾನ ಕಾರಣವು ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ; ಅದರಿಂದ ಫಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣವು ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವಾಗ ಮಾತ್ರ ಇದ್ದು, ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಫಲವಾಗುವುದಿಲ್ಲ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾದ ಮೇಲೆ ಕಂಪುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣಗಳಾದ ಲೋಲು, ಚಕ್ರ, ಕುಂಬಾರ, ಮೃತ್ಪಿಂಡ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ನಿರ್ವ್ಯಾಪಾರವಾಗಿ ಬಿದ್ದಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯವು ಹುಟ್ಟುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಅವು ಅಯಾ ವ್ಯಾಪಾರವೆಂತೆಗೆಕಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವುದು. ವ್ಯಾಪಾರವಲ್ಲ ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಕರಣಗಳೆಂದು ಹೆಸರು. ಹೀಗೆ ಮೃತ್ಪಿಂಡ, ದಂಡ, ಚಕ್ರ, ಕುಂಬಾರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಫಲವನ್ನು ಮಾಡುವುದು ಎಂಬ ವ್ಯಾಪಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿ ಕರಣಗಳಾದರೆ ಫಲವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಹುತ್ತದೆ. ಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜನಕ-ಜನ್ಯಸಂಬಂಧವೂ, ಪೌರ್ವಾಪದ್ಯ (ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಅನಂತರ ಎಂಬ) ಸಂಬಂಧವೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಾಸಾನಕಾರಣವು ಅಭಿನ್ನವಾಗಿಯೇ ಗೋಚರಿಸಿದರೂ ಈ ಸಂಬಂಧವು ವಿಪಕ್ಷಿತವಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಕಾರ್ಯವೂ ಕಾರಣಗಳೂ ಪ್ರತ್ಯೇಕವೂ ಸ್ವತಂತ್ರವೂ ಆದ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ.

ಪಾದಧೂಮಿ

ಇದರ ಹೆಸರು ಕೆಲವು ಈಗ ಸ್ವರಶೃಂಗಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವುದು. ಸ್ವರವು ಪುನಃ ಪುನಃ ಕಾರ್ಯವಾದಿಂದ ಆಗಿದೆ ಎಂಬುದು ಈ ಪದ್ಧತಿಯ ಸಾರಾಂಶ. ಒಂದು ಸ್ವರವು ಸ್ವಸಂವೇದಿತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಲು ಅದರ ಅಂತಿಮ ಶೃಂಗತೆಯೂ, ಅಕ್ಷರೋತ್ತರ ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರವಾಹವೆಂಬ ಮೇಕವಿಧಿಂ, ಪೂರ್ವಾಭಿರಾಂತ್ಯದಿಂದ, ಅಂತರಗತ ಗಳಾಗಿದ್ದು ಕೊಂಡು ಅದರ ಶೃಂಗಗಳೂ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಚಾರ್ಯನೂ, ಅಚಾರ್ಯ ವಿವರ ವಸ್ತುವೂ, ಭಟ್ಟಕೌತಕನೂ ಮೇಕವುದನ್ನು ಮತ್ತು ಅಭಿನವಗುಪ್ತನಾದವನು ಅದನ್ನು ಸಮ್ಯಕ್ಸಿಸಿರುವುದನ್ನು ಈಗಾಗಲೇ ಬೋಧೆ (ಪು. 261). ಇದನ್ನೇ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಶ್ರೀ ಶಾಸ್ತ್ರೀಜೀವನು ಸ್ವರಶೃಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವವನ್ನು ಒಪ್ಪಿದ್ದಾನೆಂದು ಇಲ್ಲಿ ತಿಳಿಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಶೃಂಗಗಳನ್ನು ಉಪಾಸಾನ ಕಾರಣವೆಂದಿ ಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಸಾಧಕ, ದಾಡಿರ, ಪಾದ್ಯ, ಅಚ್ಚಾರಣ ಪ್ರಸಕ್ತಿ, ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಗಳೆಂದಿಟ್ಟು

3. ಪಾದವ್ಯಾಪ್ತವು ತಿಸ್ವರಜಾತಿಗಳುಬೈವತರ್ಹಿಚ್ಛಂದೋದರ ಪ್ರಕರಣ

ಕೊಂದು ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಲ, ಅಕಾಲಗಳು ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುವಂತೆಯೇ ನಾಡವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣವೆಂದೋ, ಉಪಾಧಾನ ಕಾರಣವೆಂದೋ ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಈ ಉಪಾಧಾನ ರಣಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಉಪಾಧಾನ ಕಾರಣವಾದರೆ ಅದು ಕಾರ್ಯವಾದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಯಾವಾಗಲೂ ಗೋಚರವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಸ್ವರದ ಅರಂಭದಿಂದ ಅಂತ್ಯದವರೆಗೂ, ಅವೇನಿಲ್ಲದೆ ಇದ್ದು ಸ್ವರದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರಬೇಕು. ಈ ಅಸಾಧಾರಣ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರದಾನ, ಅನುರಣನ, ಶಕ್ತಿ, ಕಾರ್ಪೂರೈಕೆ ಎಂಬವುಗಳನ್ನು ವ್ಯಾಪಾರಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು, ಇವುಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಸಿದಾಗ ಶ್ರುತಿಯು ಕರಣವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಒಂದನೆ

ಆದರೆ ಈ ವಾದವು ಅಷ್ಟೇನೂ ಸಮಂಜಸವಾಗಿ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ವಿಧ್ಯಾವಸೂನೇ ಹೇಳಿದ ಅಂತರಂಗಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವೆಂದೇ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇವು ಕಾರ್ಯವಾದ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಗಳಲ್ಲದೆಯಾದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಇವು ಕೇವಲ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಶಿವರೂಪವಾಗಿ ಅಂತಿಮ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಸ್ವರವೇದ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿ ಸಮಾಯಮಾದಿ ನಿಮಿತ್ತಕಾರಣಗಳನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಳ್ಳಬಹುದೇ ಹೊದತು ಮಹತೆಯಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯುಂಧವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ; ಒಂದೇ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಕಾರಣವು ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಾನವೂ ನಿಮಿತ್ತವೂ ಆಗಿರಲಾರದೆಯಾದುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧಿವೂ ಅನುಭವಸಿದ್ಧಿವೂ ಆಗಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಕಾರ್ಯವಾದ ಸ್ವರವು ಇರುವಾಗಲೆಲ್ಲಾ ಉಪಾಧಾನ ಕಾರಣವಾದ ಶ್ರುತಿಯೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಗೋಚರವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಎಂದು ನೂತನದಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಅರ್ಥದಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ. ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಸ್ವರವು ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆಯೇ ಹೊರತು, ಅದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರದ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಮೃತ್ಯುಂಧವು ಮಹತೆಯಾದರೆ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಶ್ರುತಿಯು ಸದ್ಭಾವವು. ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಪ್ರಕೃತಿ, ಶಕ್ತಿ, ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದಲೂ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಪ್ರಮಾಣಗಳು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಮಾನ, ಅನುಮತಿ ಮತ್ತು ಹೃದಯ ಅಥವಾ ಅಗಮ ಎಂದು ಸರ್ವತ್ರ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಸದ್ಭಾವವನ್ನೂ ಕನೂಲಕ ಸ್ವರ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನೂ ಸಾಧಿಸಲು ಈ ಯಾವ ಪ್ರಮಾಣಗಳೂ ಪ್ರಯೋಜಕಗಳಾಗಲಾರವು. ಅದುವರಿಂದಲೇ ಮತಂಗಳಮುಖಿಯು ಇದ್ದಲ್ಲಾ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಒಂದೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬೀಗಿ ಒಂದಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಮ್ ಸ್ವರಶ್ರುತಿದ್ವೀರ್ಣ ಸಂಭವೇತ್ |

ಶ್ರುತಿನಾಮಿತ ಸದ್ಭಾವೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ನೈವ ವಿಷ್ಯತೇ ||^{೨೦}

ಕಾರ್ಯ-ಕಾರಣ ಪ್ರಭೇದಗಳು : ಅನುಮಾನ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ

ಆದರೆ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಯು ನ್ಯಾಯಾಂತರಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲೇಕೆ ಮತ್ತಾವೇ : ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆಂದ ಮೂತ್ರವೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಲೇಬೇಕೆಂದೂ ಇಲ್ಲ. ಇದನ್ನು ಅನುಮಾನ ಅಥವಾ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆಂಬಲಾದರೂ ಸಾಧಿಸಬಹುದಷ್ಟೆ; ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಅದುವರಿಂದ ಅನುಮಾನ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಗಳನ್ನು ಭಾದೀಯ ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರವು ಬಳಸುವ ಪರಿಧಿಪ್ರಾಪ್ತಿನ ಪರಿಧಾವೆ ಮತ್ತು ಉದಾಹರಣೆಗಳ ಮೂಲಕ ಇಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರೆ ಅರ್ಥಾಪತ್ತು ಸುಲಭವಾಗಬಹುದು. ಧೂಮ (ಮೊಗೆ)ವು ಇರುವೆಗೆ ಆಗ್ನಿ (ಬೆಂಕಿ)ಯು ಇರುವುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿಯಿಲ್ಲದೆ ಧೂಮವಿರಲಾರದೆಂದು ಅನೇಕ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಾನುಭವಗಳಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಪೂರ್ವಸಂಜಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಸಂಬಂಧವು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ

೨೦ ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ೬೧, ಪು. ೩.

3. ನಾಡವ್ಯವಸ್ಥಾಪಿಸ್ವರಜಾತಿವಲಸ್ಯವತರ್ಹಿಷ್ಠಂ ದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಅದನ್ನು ದೃಷ್ಟಾಂತವೆಂದೂ ಸಹಜವೆಂದೂ ಕರೆಯಬಹುದು. ಹೀಗೆ, ಅದಿಗೆಮಣಿ, ಕಾಕುಕಿಚ್ಚು, ದಪನಕ್ರಿಯೆ ಯಿರುವ ರುದ್ರಭೂಮಿ ಮುಂತಾದವುಗಳು ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು. ಧೂಮಕೊಪ್ಪಿ ವಸ್ತ್ರಗೂ ಇರುವ ಈ ಎರಡರ ಪರಮ ಸಂಬಂಧ (ಅವಿಭಾಜ್ಯವು, ಇತರೀತರಾಕ್ಷಯ)ವೈ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಇದು ಎರಡು ವಿಧವಾಗುತ್ತದೆ: ಧೂಮವಿರುವ ಕಡೆ ವಸ್ತ್ರ ಇರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿ. ವಸ್ತ್ರವಿರುವ ಕಡೆ ಧೂಮವಿರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದು ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿ. ವಸ್ತ್ರಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗದಿದ್ದರಾಗ, ಧೂಮವು ಮಾತ್ರ ಗೋಚರವಾದರೆ ವ್ಯಾಪ್ತಿ ಗ್ರಹಣದಿಂದ ವಸ್ತ್ರಿಯಿದೆ ಎಂದು ಊಹಿಸುವುದು ಅನುಮಾನ. ಇಲ್ಲಿ ವಸ್ತ್ರಿಯೇ ಸ್ವಾಯಮಿಂದ ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದ, ಎಂದರೆ ಸಾಧ್ಯವಾದ, ವಸ್ತು.

ಇದನ್ನು ಸಾಧಿಸಬೇಕಾದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಧೂಮವಿದೆ ಎಂಬ ಜ್ಞಾನವು ಅವಶ್ಯಕ. ವಸ್ತ್ರಿಯು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಾದಾಗ ಧೂಮಜ್ಞಾನವು ಹೇಳುವೆಂದೂ, ಸಾಧನವೆಂದೂ, ಲಿಂಗವೆಂದೂ, ಹೆಸರು. ಎಂದರೆ ಅನುಮಾನವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಲಿಂಗದಿಂದಲೂ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಾಧ್ಯವಾದೆಂಬೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಇರುವ ಹೇತುವಿಗೂ ಇರುವ ಸಾಧ್ಯಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತಿಳಿಸಿವರಿ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಸಾಧ್ಯದ ಅಭಾವಕ್ಕೂ ಹೇಳುವವನ ಅಭಾವಕ್ಕೂ ಇರುವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಧೂಮವು ವಸ್ತ್ರಿಯು ಇರುವೆದೆ ಮಾತ್ರ ಇರುತ್ತದೆ, ವಸ್ತ್ರ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ತಾನೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಧೂಮವು ವ್ಯಾಪ್ತವೆಂಬ ಸಂಖ್ಯೆಯಿದೆ; ಈ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ವಸ್ತ್ರಿಯು ಸುಖಾಂಧವಲ್ಲ; ಅವಳು ವ್ಯಾಪಕವೆಂದು ಹೆಸರು. ವ್ಯಾಪ್ಯ-ವ್ಯಾಪಕಗಳ ಅನುಮಾನಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿಯೇ ಮುಂತಾದ ಹಲವು ದೋಷಗಳಿವೆ; ಗ್ರಂಥವಿತ್ತರರ್ಥವೆಂದ ಅವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸುವುದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ವಯ

ಪರ್ವತವೊಂದರಲ್ಲಿ ಧೂಮವನ್ನು ಕಂಡರೆ, ಧೂಮಕ್ಕೂ ವಸ್ತ್ರಗೂ ಇರುವ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣದಿಂದ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಲಿಂಗವಾದ ಧೂಮದಿಂದ, ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಾಧ್ಯವಾದ ವಸ್ತ್ರಿಯನ್ನು ಉಂಟು 'ಅಯಂ ಪರ್ವತೋ ವಸ್ತ್ರಮಾನ್' (ಪರ್ವತದಲ್ಲಿ ವೆಂಕೆಯಿದೆ) ಎಂಬ ಅನುಮಾನವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತೇನೆ. ಹೀಗೆ ಲೇಖಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಪ್ರತಿಗೂ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದೆಂದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ವಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದುದು ಪ್ರತಿ; ಧೂಮವು ವಸ್ತ್ರಿಯು ಕಾರಣವಾದಂತೆ ಸ್ವರವು ಪ್ರತಿಯು ಕಾರಣ; ಸ್ವರವೇ ಇಲ್ಲಿ ಹೇತು, ಅಥವಾ ಲಿಂಗ. ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಪೂರ್ವಕವಾದ ಬಲದಿಂದ ಈ ಸಂಬಂಧವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆಯೆಂದು ಇಕ್ಷಣ ವಾದ. ಎಂದರೆ, ಸ್ವರವಿರುವಾಗಲೇ ಪ್ರತಿಯೂ ಇರುವೆಂಬ ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಪ್ರತಿಯಿಲ್ಲದಾಗ ಸ್ವರವೂ ಇರುವುದಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ಯತಿರಿಕ್ತವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನೂ ಇಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿ, ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಸಾಧ್ಯವಾದ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಅನುಮಾನದಿಂದ ಇದು ಪಡೆಯಲಿಕ್ಕಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಈ ಪಕ್ಷವು ಉಪಲೋಕಿಸುವ ಕ್ರಮವೆಂದರೆ, ಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯಗಳಿಗಿರುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ ಸಂಬಂಧ, ಜಪಕ-ಜನ್ಯ ಸಂಬಂಧ. ಪ್ರತಿ-ಸ್ವರಗಳೆರಡೂ ಕಟ್ಟರೂಪಿಗಳೇ; ಕಟ್ಟವು ಅಕಾಶದ ಗುಣ; ಅದುದರಿಂದ ಇವೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಸಾಧನವ್ಯಾಪ್ತಿ ಸಾಧ್ಯವು ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ; ರಣವಾದುದನ್ನು ಪ್ರತಿಯೆಂದೂ ಅದರಿಂದ ಜುಟ್ಟ ಅನುರಣವಾದುದನ್ನು ಸ್ವರವೆಂದೂ ತಿಳಿಯುವುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೂ, ಜಪಕಜನ್ಯತ್ವವೂ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತವೆ. ಅದುದರಿಂದ ಪ್ರತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಣಕಾರ್ಯಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ, ಅವದವೂ (ಅನಂತವೂ), ಜನ್ಯವೂ, ಕಾರ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ; ಪ್ರತಿಯು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ, ಜಪಕವೂ, ಪೂರ್ವವೂ ಆಗಿದೆ; ಅದುದರಿಂದ ಅನುಮಾನಿ ಎಂಬ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ವರಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು. ಈ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಅನ್ಯರಿಂದ ವರ್ತಮಾನ ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ:

3. ಸಾಮಾನ್ಯವಪ್ರತಿ-ಸ್ವರವಾತಿಕುಲವೈವರ್ತಕೋತ್ಪಾದೋಪಮಾ ಪ್ರಕರಣ

ಅರ್ಥಾಪತ್ಯಾ ಯದಿ ವಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಪೂರ್ವಕಪ್ರಮಾಣಬಲಾತ್ |³⁷⁰

ಈ ಮಾತಿಗೆ ಅರ್ಥವು ಸುಖಭವಾಂಗಿ ಸ್ವರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಎಂದೇ ಬೃಹದ್ದೇಶಿಯ ಸಂಪಾದಕನು ... ಬಲಾತ್ (?) ಎಂದು ಪಾಠವನ್ನಿಡಿದು ಅರ್ಥವಾ ಅರ್ಥದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತನಗಿರುವ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಅರ್ಥವು ಸ್ವರಿಸುವಾಗಲು ಗ್ರಂಥಸಂದರ್ಭವನ್ನು ಹೀಗೆ ಇಟ್ಟಿರಬೇಕೆಂದು :

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ : "ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಂಶಮಂದಕಾದ್ಯತ್ನಂ ಫಲಿಸ್ಥೀತ ಯಥಾ ಭವೇತ್, ತಥಾ ಸ್ವರಾಣಾಂ ಪ್ರತಿಶಾದ್ಯತ್ನಮ್ |"

ಉತ್ತರಪಕ್ಷ (ನಿರಾಕರಣ) : "ಪ್ರತಿಶಾಂತಿವ ಸದ್ಯಾನೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ನೈವ ವಿದ್ಯತೇ; (ತಸ್ಮಾತ್) ಸ್ವರಶ್ರುತಿಯೋಃ ಕಾದ್ಯಕಾರಣಭಾವಸ್ತು ಫಲಸಂಭವೇತ್ |"

ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ : "ಪ್ರತಿಶಾಂತಂ ಸದ್ಯಾನೇ ಪ್ರಮಾಣಂ ನೈವ ವಿದ್ಯತೇ; ಸತ್ಯಮ್ | ತಥಾನಿ ಅರ್ಥಾಪತ್ಯಾ ಯದಿ ವಾ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣಪೂರ್ವಕಪ್ರಮಾಣಬಲಾತ್ (=ಅನುಮಾನಾತ್) ಸ್ವರಶ್ರುತಿಯೋಃ ಕಾದ್ಯಕಾರಣ-ಭಾವಸ್ತು ವಿದ್ಯತೇ, (ಲೋಕ)ಸಿದ್ಧಸ್ವರಜನಶಾಂತಾಂ ಗಗನಗುಣಾಂತಾಂ (ಪ್ರತಿಶಾಂತಾಂ) ಸ್ವರೀಶ ಭೇದ ಇತಿ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಯೋಃ ಪೂರ್ವಾಪದ್ಯಜನಕವನ್ಯಭೇದಿಸಿದ್ಧೀಶ್ಚ |"

ಕವಿಸಾಧನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅರಿತವೂ ಹೃದಯಂಗಮವೂ ಆಗಿರುವ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನು ಬರೆಯುತ್ತಾನೆ. ಸ್ವರವು (ಧೂಮವಂತೆ) ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ರಿಂಗ; ಪ್ರತಿಶಯ (ವಸ್ತಿಯಂತೆ) ಸಾಕ್ಷ್ಯ, ಕಾರಣ. ಧೂಮವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಇದ್ದರೂ, ವಸ್ತಿಯ ಇರುತ್ತದೆ; ವಸ್ತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದಲ್ಲಿ ಧೂಮವಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯತಿರಿಚಾಸ್ವರವನ್ನು ಸ್ವಾಭಿವೇಶಾದರೆ ಮತ್ತಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಇರಬೇಕಷ್ಟೆ; ಹೀಗೆಯೇ ಸ್ವರವಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರತಿಯು ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗದು; ಏಕೆಂದರೆ ಪ್ರತಿಯೆಂಬ ಕಾರಣವು ಅನುಮಾನದಿಂದಾಗಲಿ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಿಂದಾಗಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ :

ಸ್ವರವ್ಯತಿರೇಕೀಣ ಪ್ರತಿವದ್ಯಾನೇ ಪ್ರಮಾಣಾಭಾವ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಹಿ ನೇಯಮ್,—"ಸ್ವರಶ್ರುತಿ ಹಿ ಶ್ರೋತೃಮಾಣಮನುಸಾರಾತ್ಮಕತ್ವಂ ರಣನಮನೇಣ ನೋಪವದ್ಯತೇ" ಇತಿ ಅರ್ಥಾಪತ್ಯಾ ವಾ, 'ಅಯಂ ಸ್ವರೀಶ ರಣನಪೂರ್ವಕೀಶಃ ಅನುಮಾನಾತ್ಮಕತ್ವಾನ್ ಮಮಾಪಕವಯಂಭೇದೀನುರೂಪವದ್ಯಮತ್' ಇತ್ಯನು-ಮಾಣೀಶ ವಾ ತಕ್ಕಿದ್ಯೇ |³⁷¹

ಕೋರಿಣಿಂದ ಹೊದಿದ ಪಾಗಟಿಯಲ್ಲಿ ಅನುರಾಗನಗೈಯಾಗಿ ಸ್ವರವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಮಮಾಪಕವೆಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ರಣನಕ್ಕೂ ಇದರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಅನುಮಾನಾತ್ಮಕವಾದ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ಅನುಭವದಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಅನುಮಾನವಿರುವುದೇ ರಣನವಿರುವುದೆಂಬ ಅನ್ವಯವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ರಣನವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅನುರಾಗವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಈ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣದಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಿ ಮುಖವಾದ ದೋಷಗಲ್ಲು. ಅದರಿಂದ ಸಾಕ್ಷ್ಯವಾದ ರಣನವನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ರಿಂಗವಾದ ಅನುರಾಗದಿಂದ, ಅನುಭವೀಶ ಇತ್ಯಾದಿ ವ್ಯತ್ಯಾಂತಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಾಪ್ತಿಗ್ರಹಣದಿಂದ ಉಪಮೆಮದು- ಹೀಗೆ ಅನುಮಾನದಿಂದ ಕಾದ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ.

370 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, 42, ಪು. 8.

3. ಸಾಧ್ಯವಾದ ಪ್ರತಿಶಾದ್ಯತ್ನವು ಸ್ವರಸಾಧ್ಯಾಯವೆಂಬುದೇ ಪ್ರಕರಣ

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ: ಪರಿಭಾಷೆ

ಇನ್ನು ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಪರಿಶ್ಲೇಷಿಸುವೆವು. ಕೆಲವು ದೇಶಪದ್ಧತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಪ್ರಮಾಣವೆಂದು ಎಣಿಸಿದೆ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಅವಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಮಾಣವೆಂಬ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಸ್ಥಾನಮಾನಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದೇ ಸಾಧ್ಯವೆಂದು ಸರಿಯಾದ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಸಿದ್ಧಾಂತವಾಗಿದೆ. ವ್ಯತ್ಯವಾದ ಒಂದು ಅರ್ಥವು ಅದ್ವೈತವಾದ ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಹೊರತು ಹೊರಬರೆಯದು ಅನುಪಪನ್ನವಾದರೆ, ಹೀಗೆ ಕಲ್ಪಿಸಿಕೊಂಡ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು; ಎಂದರೆ ನೋಡಿದ ಅರ್ಥವಾ ಕೇಳಿದ ಒಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಯಾವ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ವಿವರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗದಿದ್ದಾಗ, ಬೇರೆ ಒಂದು ಕಾರಣವನ್ನು ವಿವರಿಸಿಯನ್ನು - ಉಪಸರ್ಪಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಅರ್ಥವಾ ನೋಡಿದ (ವಿವರಿಸಬೇಕಾದ) ಸಂಗತಿಯೇ ವಸ್ತು; ಇದರ ಜ್ಞಾನವೇ ಕರಣ; ವಿವರಣೆಯ ಜ್ಞಾನವೇ ಫಲ. ಅನುಮಾನಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇನೆಂದರೆ ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವು ನಿಶ್ಚಿತವಾಗುತ್ತದೆ; ಅದು ಸಾಧ್ಯದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವುದೇ ಹೊರತು ಬೇರೆ ಏನನ್ನೂ ಅನುಪಪನ್ನಗೊಳಿಸುವುದಿಲ್ಲ; ಆದರೆ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವು ಸಂಧಿಗೃಹ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ; ಇದು ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವನ್ನು, ಸಾಧ್ಯವನ್ನು ಅನುಪಪನ್ನವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸಂಧಿಗೃಹ್ಯದಿಂದ ಹೊರಬಂದ ಪಕ್ಷಾಂತರಗಳಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದುವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವರಿಸಿ ಕಂಡವುಗಳನ್ನು ಛೇದಕರಿಸಲೇಬೇಕು ಮತ್ತೊಂದು ಅರ್ಥದ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು. ಇದರ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೇ ಅರ್ಥಕ್ಕೆ ಅಪತ್ತಿಯೇ ಸಂಭವಿಸುವುದರಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯೆಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಅನುಮಾನದಲ್ಲಿ ಹೊರಬಂದ ಲಿಂಗಜ್ಞಾನ, ಅದೇ ಲಿಂಗಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಖರ್ಚಾಪಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧವು ಅನುಭವಿಸಿದ್ದಾಗಿದೆ; ಆದರೆ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವು ತೀರೆಯದ ಸಮಯದಲ್ಲಿಯೇ ಲಿಂಗಜ್ಞಾನವೂ ಅವಶ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯು ವ್ಯತ್ಯಾಪಾರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಕೃತಾರ್ಥಾಪತ್ತಿ ಎಂದು ಎರಡು ವಿಧ.

ಇದಕ್ಕೆ ಎರಡು ಉದಾಹರಣೆಗಳು ಪೌರಪ್ರಾಚೀನವಾಗಿವೆ. ದೇವದತ್ತನು ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಎಂದಾಗ ಅವನು ಹೊರಗೆ ಇದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದರೆ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವದತ್ತನಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ವಸ್ತುಜ್ಞಾನವು ಲಿಂಗವಾಗಲಾರದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅವನಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಹೊರಗೆ ಇದ್ದಾನೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಅವನು ಮನೆಯಲ್ಲೂ ಇದ್ದು ಹೊರಗೂ ಇದ್ದು ಇರಬಹುದು - ಅವನು ಸ್ಥಿರನಲ್ಲ. ದೇವದತ್ತನು ಒಡುಕಿದ್ದಾನೆ ಮತ್ತು ಮನೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಸಮಾಚ್ಛದದಲ್ಲಿ ಏಕೆ ಲಿಂಗವೆಂದು ತಿಳಿಯಲಾರದು? ಈ ಶಂಕೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸಕ್ತ; ಏಕೆಂದರೆ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದುದರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಅವನು ಒಡುಕಿರುವನೆಂದಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ದೇವದತ್ತನು ಒಡುಕಿದ್ದಾನೆಯೇ ಇಲ್ಲವೇ ಎಂಬ ಸಂದೇಹವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂದೇಹವನ್ನು ಛೇದಿಸಬೇಕಾದರೆ, ಒಡುಕಿದ್ದಾನೆ, ಹೊರಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂದು ಕಲ್ಪಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವದತ್ತನು ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ ಎಂಬುದೂ ಇಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವಾಗಲಾರದು; ಏಕೆಂದರೆ ಒಡುಕಿರುವವನು ಮನೆಯ ಒಳಗೂ ಇರುವುದು, ಹೊರಗೂ ಇರುವುದು. ಅವನು ಹೊರಗಿದ್ದಾನೆ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಈ ಸಂದೇಹ ನಿವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ದಿವಾಭುಂಜಪತ್ಯ ದೇವದತ್ತಸ್ಯ ಯೋಗಾದ್ಯುಪಪನ್ನತೀವತ್ತಂ ರಾತ್ರಿರ್ನೋಜನಂ ವಿನಾ ಅನುಪಪನ್ನಮ್' ಎಂಬುದೂ ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಗೆ ಉದಾಹರಣೆ. ದೇವದತ್ತನು ಸೀನನಾಗಿ ಎಂದರೆ ದಪ್ಪವಾಗಿ, ಪುಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಇದ್ದಾನೆ. ಈ ಸೀನತ್ವವು ಯೋಗ, ರೋಗ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಆದುದಲ್ಲ; ಹಗಲು ಹೊತ್ತು

೩. ಸಾಮಾನ್ಯವಸ್ತುತತ್ವರಚಾತಿಶಯದೈವತರೀತಿಯೋದಕ ಪ್ರಕರಣ

ದೇವತತ್ವವು ಭೋಜನಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ, ಎಂದಾದರೆ, ಕಾರ್ಯವಾದ ಜೀವತತ್ವವು ಅಸ್ಪೃಶ್ಯ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ; ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣವು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿದೆ. ದೇವತತ್ವವು ರಾತ್ರಿಭೋಜನವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾನೆ ಎಂದ ಮೊರೆತು ಅವನ ಜೀವತತ್ವವು ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ; ಅದುವರಿಂದ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಈ ಕಾರಣವು ಉಚ್ಛಾಸವಾಗಿ ದೇವತತ್ವವೆನಿಸುತ್ತದ್ದಕ್ಕೂ ರಾತ್ರಿಭೋಜನಕ್ಕೂ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ : ಸಾಧನೆ

ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿಂಪಲೂ ಅನುಭವವಿಂಪಲೂ ಸ್ವರೂಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವು ಸಿದ್ಧಿಸದೆ ಹೋದುದರಿಂದ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಅವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲೆಸಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೇಖೆ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೂ ಕಾರಣವು ಇದ್ದೇ ಇರಬೇಕೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಅನುಭವಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಆಗಿದೆ. ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಸ್ವರವು ಅನುಭವವಾಗುವುದಾದರೆ, ಶ್ರುತಿಯ ಸವ್ಯವಸ್ಥೆ ಪ್ರಮಾಣವಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಹೇಳಿ ಅವನ್ನು ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೆನ್ನುವುದಾದರೆ, ಈ ಅಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಸ್ವರವು ಅನುಭವವಾಗುವುದು ಹೊಗಳಲಾದಿವೆವೇಳು. ಸ್ವರವು ತಿಳಿಯುವ ಕಾಲವಲ್ಲವೇ ಶ್ರುತಿಯೂ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ; ಅದುವರಿಂದ ಸ್ವರರೂಪಿಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಲೇಳು, ಎಂಬುದು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷ. ಸ್ವರವು ಅನುಭವವತ್ವವೆಂಬುದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಸ್ವರವು ಈ ಅನುಭವಾತ್ಮಕವ್ಯವ ರಣವೆಂಬ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ಅನುಭವವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂದು ಇಲ್ಲಿವಾಡುವ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ:

‘ ಸ್ವರವು ಹಿ ಶ್ರುತಿಯಮೇಲೆ ಮನುಷ್ಯಾತ್ಮಕತ್ವಂ ರೂಪವೆಂತೋ ನೋವಪ್ಯತೇ | ’^{೨೩}

ನಿರಾಕರಣ

ಶ್ರೀ ಕಾರ್ತೀಕೇಶವನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ, ಅನುಭವ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವುದನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿ ಸ್ವರೂಪಿಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ‘ ಸ್ವರಶಾಸನಂ ’ ಎಂಬುದುವರಿಂದ ಅವನು ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗುವುದು ನಿರ್ವಹಿತವು; ದೇಹ ಎಂಬ ಶಬ್ದವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದರಿಂದ ಅನುಭವವನ್ನು ಗ್ರಹಿಸಿರಬಹುದೆಂಬುದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಇದು ಏಕೆ? ಇದರಿಂದ, ಮತಂಗಮುನಿಯು ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಒಪ್ಪುವುದಿಲ್ಲ. ಬಹು ಸೂಕ್ಷ್ಮವರ್ತಿಯಾದ, ಮನುಷ್ಯಾತ್ಮಕ ಮತ್ತಿತರಮೇತರಾದ ಅವನು ಅದ್ವೈತವು ಬಳಸುವ ಅನುಭವಶ್ರುತಿಯು ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರಪ್ರಮೇಯವೆಂದರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ವರರೂಪಿಗಳಲ್ಲಿ ನಂಬಲಿರಬಹುದು. ಪೂರ್ವಪಕ್ಷಿಗೆ ಅವನು ಮೊದಲನೆಯ ಉತ್ತರವನ್ನು ಹೀಗೆ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು: “ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಜನಕ-ಜನ್ಯ, ಪೂರ್ವ-ಪಕ್ಷ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಭೇದವು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಬೇಕು ಇದೆ; ಈ ಸಂಬಂಧಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ, ನಂಬ: ಆದರೆ ಈ ಭೇದವಿಲ್ಲದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಕಾರಣವೇನೆ ಸಿದ್ಧಿಸುವುದಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾರಣವು ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಾಪಾದ ಕಾರಣವು ಗೋಚರವೆಂಬೆಂಬುದು ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆದಾ ಸಿದ್ಧವಲ್ಲ. ಮೃತ್ತಿಂಪವೆಂಬ ಉಪಾಪಾದ ಕಾರಣವು ಭಟವೆಂಬ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವುಂಟು ಎಂಬ ದೃಷ್ಟಾಂತವು ಒಲವಿಂದ ಸ್ವರರೂಪಿಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವನ್ನು ಈ ಪಕ್ಷವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವ್ಯವಸ್ಥೆಯೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಮೃತ್ತಿಂಪವು ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣವೂ ಭಟವು ಕಾರ್ಯವೂ ಆಗಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಮೃತ್ತಿಂಪವು ಮೃತ್ತಿಂಪವಾಗಿಯೇ ಭಟದಲ್ಲಿ ಗೋಚರವುವುದಿಲ್ಲ; ಭಟವೆಂಬ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಗೋಚರವುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮೃತ್ತಿಂಪವು

3. ಸಾಧನಾ ಸಮುತ್ಪತ್ತಿಪ್ರಕಾರಶಿಲುಪೈವತರ್ಹಿತ್ಯಂದೋದರವ ಪ್ರಕರಣ

ಪಟವಲ್ಲ' ಎಂಬಲ್ಲಿ ಘಟದಲ್ಲಿ ಪಟವ, ಪಟದಲ್ಲಿ ಘಟವ ಅಭಾವವು ಅನ್ಯೋನ್ಯವಾಗುವುದರಿಂದಲೇ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವು ಸಿದ್ಧಿಸುವುದು; ಅದುವರಿಂದಲೇ ಇದಕ್ಕೆ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವವೆಂದು ಹೇಳಲು. ಹೀಗೆ ಪರಸ್ಪರ ಭೇದವುಳ್ಳ ಎರಡು ವಸ್ತುಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವವನ್ನು, ಎಂದರೆ ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯನ್ನು ಹೇಳಬೇಕು.

ಸ್ವರ-ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನು ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವೇ ಸಿದ್ಧವಾದಿತಿಹಿತ್ತೆಂಬುದಕ್ಕೆ, ಸ್ವರ-ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವಿದೆ ಎಂದರೆ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲ, ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವವು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಕ್ಕೆ ನಾಶವಿಲ್ಲದುದರಿಂದ ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕ್ಷೋಭಾಭಾವವು ಅಪ್ರಸಕ್ತ. ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಅಭಾವವಿರುತ್ತದೆ, ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಅಭಾವವಿರುತ್ತದೆ ಎನ್ನಲಾಗದು; ಏಕೆಂದರೆ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಸಂಬೋಧ್ಯತಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಂತಿಮ ಸ್ವರಗತ ಶ್ರುತಿಯೂ ಕಾಲದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇತರ ಅಂತರಗತ ಪೂರ್ವಶ್ರುತಿಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆಂಬುದು ಕಾಡಿಸಿಬಿಡುವುದು. ಇದನ್ನು ಕಾರ್ಯದೇವನೂ ಒಪ್ಪಿವ್ಯಾಸಾದುದರಿಂದ ಈ ವಿಮರ್ಶೆಯು ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಕ್ತ. ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುವುದು, ಕೆಲವು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದಿರುವುದು, ಈ ಸಂಬಂಧವು ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವುದರಿಂದ ಅಸ್ಯಂತಾಭಾವವೂ ಇಲ್ಲಿ ಅಪ್ರಸಕ್ತವೇ. ಸ್ವರವೆಂಬ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರೋತ್ಪತ್ತಿಂತಲೂ ಮುಂತೆ ಸ್ವರವಿರುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಪ್ರಾಗಭಾವವಾದ್ದರಿಂದ ಈ ಜ್ಞಾಪನದ ಪ್ರಕೃತ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಪ್ರಯೋಜನವೇನೂ ಇಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಕಾರಣದ ಸ್ವಭಾವ, ಸ್ಥಿತಿ, ಅಪಕ್ಕೆ ಮುಂಕಾದವುಗಳು ವಿವಿಧವೆಂಬುದನ್ನು ಪರಿಕ್ಷಿಸುವುದು ಅನಾವಶ್ಯಕ, ಅಪ್ರಸಕ್ತ, ಅಪ್ರಸಕ್ತ. ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾರಂಭವಾದಾಗಿನಿಂದ ಮುಂದುವರಿದರೆ ಕಾರಣವು ಅನುಸಿದ್ಧತೆವಾಗಿ ಬಂದಿರಬೇಕು, ಕಾರ್ಯವಿರುವೆದೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಅನಾವಾಪ ಕಾರಣವೂ ಇವೆರಬೇಕು ಎಂದು ಪರಿಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಸಾಕು. ಅದುದರಿಂದ ಭೇದವೆಂಬ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವವೆಂದೇ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷವಾದುದು. ಮೃತ್ತಿಂಶ-ಘಟ ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕಾರಣ-ಕಾರ್ಯವೆಂದೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಇಲ್ಲಿ ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯಿಲ್ಲ; ಎಂದರೆ ಮೃತ್ತಿಂಶವು ಘಟವಲ್ಲ. ಘಟವು ಮೃತ್ತಿಂಶವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವವು ಇಲ್ಲಿ ಸಿದ್ಧಿಸಿತು. ಅದಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ, ಕಾರ್ಯವಾದ ಘಟವಿರುವೆದೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಇದೇದರಲ್ಲಿಯೂ ಅಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರ ಸ್ವರ-ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಹಾಗಲ್ಲ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷವು, ಇವಳಿಪಕ್ಷವು ಭೇದವು ಈಗಾಗಲೇ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಶ್ರುತಿಯಿರುವೆದೆಯಲ್ಲೆಲ್ಲಾ ಸ್ವರವಿದೆ ಎಂದೇನೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಚಾರ್ಯ ವಿಶ್ವಾಮನು, ವಿಶಾಮಲರ ಸ್ವರಗತ, ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಾಂತವುಳ್ಳವನ್ನು ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗಿದೆ. ಮೃತ್ತಿಂಶ-ಘಟ ಈ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯಾಭಾವವೆಂದ ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯು ದೊರೆಯುವುದಿಲ್ಲ; ಈ ಸಂಬಂಧವು ಕಾರ್ಯಕಾರಣವೆನ್ನುವುದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ಸ್ವರ ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಭೇದವಿರುವ ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಶ್ರುತಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಾರಣತ್ವವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು. ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರ-ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲ:

ಯದ್ವೈಶ್ವರಸ್ಯ ಪೂರ್ವಪಕ್ಷೇಣ ಕಾರ್ಯಕಾರಣವಶ್ರುತಿಸಿದ್ಧಿಃ, ತಥಾ ವೈಶ್ವಾಮನಸ್ಯ ಮೃತ್ತಿಂಶವೇಶ್ವರೋಧಾ ಘಟಾದಿಕಾರ್ಯಸಿದ್ಧಿಃ, ಭೇದೇನಾನುಪಲಬ್ಧಿಃ, ತಥೈವ ಸ್ವರಸ್ಯಶ್ರುತಿ ಶ್ರುತೀವಾನುಪಲಬ್ಧಿಃ ಇತಿ ತಾಸಾನುಪಲಬ್ಧಿಶ್ಚಾತ್ಮಾ^{೨೩}

ಇಲ್ಲಿನಾಥನು ಅನುಮಾನ, ಅಭಾಸಶ್ರುತಿಗಳ ಮಂಡನಕ್ಕೂ ನಿಕಾರಣಕ್ಕೂ ಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ರಾಗ-ಅನುರಾಗಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಿವಕ್ಷಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡುವುದೂ ಇವುಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿರುವ ಇತರ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಲೆಕ್ಕಿಸದೆ ಇರುವುದೂ ಎಂದು ದೋಷವೇ. ಆದರೆ ರಾಗನಾನುರಾಗವನ್ನು ಪ್ರಧಾನಪಕ್ಷವೆಂದು

೨. ನಾದಸ್ವರಶ್ರುತಿಸ್ವರಬಾಹಿಲುಬೈವತವಿಚ್ಛಂದೋದನ ಪ್ರಕರಣ

ತೀವರ (ವಿಕೇಂದರೆ ಅನುರೇಣವನ್ನು ಸ್ವರದ ಪ್ರಧಾನಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯದೇವನು ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ.) ಮತ್ತು ಇವನ್ನು ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವೆಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ ಈ ದೋಷವು ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಕ್ಷಿನಾಥನ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪಾಕೀಶ ಮತದ ಪರವಾಗಿ ಬೇರೆಯೆ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಸ್ವರಪ್ರತಿಗಳ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ನಿರಾಕರಣ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೊಂದಿಸಬಹುದು : ಪೌರ್ವಾಪದ್ಯವು ಪ್ರತಿಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಬೇಕಾದರೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಭಾವದ ಪ್ರತೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ತರ್ಕಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಾಧಾನ ಕಾರಣವು ಅನುಸ್ಮೃತವಾಗಿ ಗೊಳಿಸಲಿವೆ ಬೇಕೆಂಬುದೇ ಅಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳೆರಡೂ ಭಿನ್ನಗಳೆಂದೂ ಸಿದ್ಧವಾಗಿದೆ. ವೇದಾಂತಿಗಳು ಪಾರಮಾರ್ಥಿಕ ಸತ್ಯವಾದ ಬ್ರಹ್ಮದ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಾರಣಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಭೇದವನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ವ್ಯಾಪಕಾರಕ ಸತ್ಯಗಳ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅದು ಅಪ್ರಸಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹೀಗೆ ಉಪಾಧಾನ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದದಿಂದ ಅನುಲಕ್ಷ್ಯಿಯಲ್ಲ ಎಂದರೆ ಎರಡೂ ಭೇದವೆಂಬ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯಯನ್ನೇ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗೋಚರವನ್ನೇ ಪಡೆದಿವೆ. ಅದುವರಿಂದ ಅನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಆದರೆ ಸ್ವರವೆಂಬ ಕಾರ್ಯನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಎಂದರೆ ಸ್ವರೋಪಪತ್ತಿ ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತೀತಿಯ ಉಪಲಕ್ಷ್ಯವಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಪದ್ಧಾತಿ ಸ್ವರಗಳು ಕಂಡದ್ದೆಯಾಗಲೀ ಪಾಶ್ಚ್ಯಾತ್ಯದಲ್ಲಿಯಾಗಲೀ ಉಪಪತ್ತಿಯಾಗುವಾಗ ಪ್ರತಿಗಳು ಗೋಚರಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅದುವರಿಂದ ಅದು ಕಾರಣವೇ ಆಗಲಾರದು ; ಅದುವರಿಂದ ಸ್ವರಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಲಾಗದು.

4. ಪರಿಣಾಮವಾದ

ನಾಲ್ಕನೆಯವಾಗಿ ಮತಗಳನ್ನು ಅನ್ಯರಿಂದ ಸ್ವರಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ. ಪರಿಣಾಮವಾದವು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಸಾಂಖ್ಯರಿಂದ ಮಂಡಿತವಾದುದು ಈ ವಾದದ ಪ್ರಕಾರ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸತ್ಕಾರ್ಯಸಂಬಂಧವೂ ಇದೆ. ಸತ್ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಕಾರ್ಯವು ಅವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಪಡಿಸುವ ಕಾರಣಕ್ಕಿಂತಲೂ ಪುರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಉಚ್ಚ ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಉಪಾಧಾನ ಕಾರಣವೆಂದು ಬಿಡು. ಉಪಾಧಾನಕ್ಕೆ, ಬೀಜದಿಂದ ಮೊಳಕೆಯೆಂಬ ಕಾರ್ಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಮೊಳಕೆಯ ಉಪಪತ್ತಿಯ ಕಾಲಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚೆ ಮೊಳಕೆಯು ಬೀಜದಲ್ಲಿದೆಬೇಕು. ಮೃತ್ತಿಂದವೆಂಬ ಕಾರಣದಿಂದ ಫಲವೆಂಬ ಕಾರ್ಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಫಲೋಪಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಫಲವು ಮೃತ್ತಿಂದದ್ದರೇಬೇಕು. ಎಲ್ಲರಿಂದ ಎಲ್ಲೆಯು ಹುಟ್ಟಿಬೇಕಾದರೆ ಎಲ್ಲೆಯು ಉಪಪತ್ತಿಗಿಂತ ಮುಂಚೆ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿದ್ದ ಇದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಇದು ಸಾಧ್ಯ. ಹೀಗೆ ಬೀಜಾದಿಗಳು ಉಪಾಧಾನ ಕಾರಣಗಳೂ ಅನುರಾದಿಗಳು ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಆಗುತ್ತವೆ. ಕಾರಣವು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಉಪಾಧಾನ ಕಾರಣವೆಂದಿರಬೇಕು.

ಸತ್ಕಾರ್ಯ ಸಂಬಂಧವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವು ಏನೂ ಆಗಲಾರದು. ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿದ್ದ ಎಲ್ಲೆಯು ಹುಟ್ಟುವುದರಿಂದಲೇ ಅದು ಉಪಾಧಾನಕಾರಣವಾಗಿ ಎಲ್ಲೆಯೆಂಬ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವದು. ಅಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಮರಳು, ಗಾಳು, ಗಾಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳೆರಡೂ ಎಲ್ಲೆಯನ್ನು ಉಪಪತ್ತಿ ಮಾಡಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಇದು ಅಸಂಭವದ್ದಲ್ಲ. ಅದುವ ರಿಂದ ಕಾರಣವೇ ಕಾರ್ಯದೊಡನಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದುವರಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಅಭೇದವು ಸಿದ್ಧಿಸುವದು ; ಕಾರ್ಯವು ಕಾರಣದ ಒಂದು ರೂಪ, ಅಷ್ಟೆ. ಕಾರ್ಯವೂ ಕಾರಣವೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಯಾಗಿಯೇ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರಬಹುದು. ಕಾರಣಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮ ಸಂದರ್ಭಗಳು ದೊರೆತಾಗ ಅದೇ ಕಾರ್ಯದ ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದು, ಎಂದರೆ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಅಥವಾ ಅವಸ್ಥಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆದು ಕಾರ್ಯವೆಂದಿರಬೇಕು. ಇಲ್ಲಿ ಒಂದು ಪ್ರಶ್ನೆಯು ಏಳಬಹುದು : ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಭತ್ತವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುವಾಗ ಅದನ್ನು ಭತ್ತದ

3. ನಾವು ಸ್ವರಪ್ರತಿವಿರೋಧಿಗಳೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸಿದರೆ ಪ್ರಕರಣ

ಮೊಳಕೆ ಅಥವಾ ಸಿಗಿ ಕಾರಣವೆನ್ನಬಾರೀತೆ? ಭತ್ತವು ಮೊಳಕೆಯಾಗಿ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಪಡೆದಿಲ್ಲವಲ್ಲ! ಇವರಿಂದ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಿಗೆ ಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧಿಸಲಿಲ್ಲವೇ? ಇಲ್ಲ; ಏಕೆಂದರೆ ಭತ್ತವು ಮೊಳೆಯದ್ದಿದ್ದಾಗ ಮೊಳಕೆ ಎಂಬ ಕಾರ್ಯವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಲಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ. ಬೊರೆತು ಅದು ಭತ್ತದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆಂದಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ ಮೊಳಕೆತಾಗ ಕಾರ್ಯವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ; ಮೊಳೆಯದ್ದಿದ್ದಾಗ ಕಾರ್ಯವು ತಿರೋಧಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಮೆಯ ಲಂಗೆವು ಅವರ ತೋರಿಕೆಯಿಂದ ಮೊಳೆಯದಾಗ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ, ಪುನಃ ಕರಾರದಲ್ಲಿಯೇ ತಿರೋಧಾನವನ್ನು ಪಡೆದಂತೆ. ಅದುವರಿಂದ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನು ಕಾರಣದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಕಾರ್ಯದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದೂ ನಾಶವನ್ನು ತಿರೋಧಾನವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬೇಕು; ಎಂದರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಕಾರ್ಯವು ಉತ್ಪತ್ತಿಯನ್ನೂ ನಾಶವನ್ನೂ ಕೊಂದು ವ್ಯವಿಲ್ಲ; ಕಾರ್ಯವು ಯಾವಾಗಲೂ ಇದ್ದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮತ್ತು ತಿರೋಧಾನಗಳೆಂಬ ಅವಸ್ಥೆಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುವವರೆ ಮೂಲಕ ಉತ್ಪತ್ತಿ ನಾಶಗಳೆಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ, ಅಷ್ಟೆ. ಮೊದಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣದ ವ್ಯಾಪಾರವೆಂದು ಹೆಸರು.

ಅದುವರಿಂದ ನೈಯಾಯಿಕರು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದವನ್ನೂ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಭಾವವಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೀಳುವುದನ್ನು ಪರಿಣಾಮವಾದವು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ನೈಯಾಯಿಕರ ಮತದಲ್ಲಿ ವ್ಯುತ್ಪಾದವು ನಾಶವಾಗಿ ಘಟವನ್ನು ಕಾತ್ಯಕ್ಷಿಕೆವಾದುತ್ತದೆ. ಅದುವರಿಂದ ವ್ಯುತ್ಪಾದದ ಪ್ರಭಂಸಾಭಾವವೇ ಘಟವೆಂಬ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅಸಂಗತವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಭಾವದಿಂದ ಭಾವವದಾಭವವು ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆಯೆ ಎಂದರೆ ಇಲ್ಲವೆ. ಇದು ಅಯುಕ್ತವಾದುದು. ಏಕೆಂದರೆ ಅಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರ್ಯೋತ್ಪತ್ತಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಭಾವ ಎಂಬುದೇ ಇರುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿಯೂ ಎಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಹುಟ್ಟುತ್ತಿದ್ದವು; ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಕಾಲಬೆರಗಿನಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಾತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಉಳಿದುದೆಲ್ಲಾ ಅಭಾವವಷ್ಟೆ; ಈ ಅಭಾವಗಳಿಂದ ಅಯಾ ಕಾರ್ಯಗಳು ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಿಲ್ಲದೆಯಿದ್ದಿಲ್ಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಾರ್ಯವಿಲ್ಲದೆಯಿದ್ದಿಲ್ಲ ಕಾರ್ಯವೂ, ಕಾರಣವಿಲ್ಲದೆಯಿದ್ದಿಲ್ಲ ಕಾರಣವೂ, ಹುಟ್ಟಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅನುಭವಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಅನಂದವಾದ ಅಭಾವದಿಂದ ಸದ್ವಿವಿವಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಸರ್ವಥಾ ಅನುಪಪನ್ನವಾದುದು.

ಸ್ವರೂಪಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ

ಮತುಂಗಮುನಿಯು ಸ್ವರೂಪಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಪರಿಣಾಮವಾದವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವರೂಪೋಣ ಪರಿಣಾಮಂತಿ ನ ಸಂಶಯಃ |

ಪರಿಣಾಮೋಽ ಯಥಾ ಕ್ಷೇರಂ ಪಥಿರೂಪೋಣ ಸರ್ವಥಾ ||²⁹²

ಸಂಪರ್ಕದಾಶ್ರಯ 'ಪರಿಣಾಮಂ ವ್ಯುತ್ಪತ್ತಿಃ' ಎಂಬ ಸಾಪಾಂತರವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾನೆ.²⁹² ಕಲ್ಪನಾಧರ್ಮ 'ಕ್ಷೇರಂ ಪಥಿರೂಪೋಣ ಪರಿಣಾಮಂತಿ' ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವರೂಪೋಣ ಪರಿಣಾಮಂತೀ' ಎಂದು ಈ ಮಾತವನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾನೆ.²⁹³ ತುಂಗಭಟ್ಟಾ 'ಕಿಂ ತು ಕ್ಷೇರಂ ಪಥಿರೂಪೋಣ ಪರಿಣಾಮಂತೀ ಶ್ರುತಯಃ ಸ್ವರೂಪೋಣ ಪರಿಣಾಮಂತಿ' ಎಂದು ಈ ಮಾತವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಮಾತದ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ರುತಿಗಳು ಉಪಾಧಾನ ಕಾರಣ; ಇವೇ ಸತ್ಯಾರ್ಥದ ದೀಪಿಯೆಂದ, ಎಂದರೆ ತಮ್ಮಕ್ಷೇರವ ಸ್ವರೂಪವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪಡಿಸಿ, ಸ್ವರೂಪವೆನಿಸುತ್ತದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಶ್ರುತಿಗೂ ಸ್ವರೂಪವೂ ಅಭೇದವೇ ಸಿದ್ಧಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ವರೂಪದಿದ್ದಾಗ ಅದನ್ನು ಕಾರ್ಯದ ತಿರೋಧಾನವೆಂದು ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಯ ವ್ಯಾಪಾರರಹಿತವೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರೂಪ ತಿರೋಧಾನವೂ

ಅವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಸ್ವರಗತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಕಾರಣವು ಕರಣವಾದರೆ ಮಾತ್ರ, ಕಾರ್ಯವಾಗಬಲ್ಲದೆಷ್ಟೆ; ಎಂದರೆ ಕಾರಣವು ಸಮ್ಯಾಗಾರವಾಗಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯು ಉದ್ಭವಾಸ್ಪರ್ಶ, ಉತ್ಪತ್ತಿರೋತ್ತರ ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರಭಾವ ಎಂಬ ವ್ಯಾಪಾರಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಸ್ವರವನ್ನು ಉತ್ಪತ್ತಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕಾರ್ಯದ ಸಂಯುಕ್ತವಿಧವೆಂದರೆ ಕಾರಣವು ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಉತ್ಪಾದಿಸುತ್ತದೆಷ್ಟೆ. ಅಂತೆಯೇ ಪ್ರತಿಯೂ ಸ್ವರಗತಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆನುರಣ, ರಕ್ತಿ, ಮುಂತಾದ ಸ್ವರಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಅಂತರಗತ ಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ರಣ, ವರಕ್ತಿ, ಮುಂತಾದ ವಿಸ್ತರಧರ್ಮಗಳನ್ನೂ ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ವಾದವನ್ನು ಒಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಸಮರ್ಥಿಸಲಾಗಿದೆ: ಹಾಲಿಣದ ಮೊಸರು ಆದ ಹೀಗೆ ಪ್ರತಿ ಗಣದ ಸ್ವರಗಳಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೊಸರು ಎಂಬುದು ಯಾವಾಗಲೂ ಇಷ್ಟೇ ಇದೆ. ಆದರೆ ಮೊಸರು ಎಂಬ ಕಾರ್ಯವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಈ ಅನಾವಾಧ ಕಾರಣವು ವಸ್ತುಭಾಗವಾದುದು ಎಂಬ ವ್ಯಾಪಾರವಿಹಿತವಾಗ ಬೇಕು; ಅದಾಗದಿದ್ದರೆ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮೊಸರು ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ವ್ಯಾಪಾರವು ದೊರೆತ ಓದವೆಯೇ ಹಾಲು ರೂಪಾಂತರ, ಅಸಂಖ್ಯಾಂತರಗಳನ್ನು ಪಡೆದು ಮೊಸರಾಗುತ್ತದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮೊಸರು ಪ್ರಸ್ತುತ ಸ್ಪಷ್ಟಿಯೇನೂ ಆಗಿಲ್ಲ; ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಥವಾ ಕಾರಣದ ರೂಪಾಂತರವು ಮಾತ್ರ ಆಗಿದೆ. ನೈಯಾಯಿಕ ದಾದರೆ ಹಾಲಿಗೆ ಪ್ರಧಾನಾಭಾವವು ಅನೇಕವಾಗಿ ಮೊಸರನ್ನು ಹುಟ್ಟಿಸಿತು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ; ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯು ಪ್ರಧಾನಾಭಾವವಾಗಿ ಸ್ವರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಯಿತೆಂದೂ ಹೇಳಬೇಕು; ಎರಡೂ ಅಸಾಂಪ್ರಕಾರಗಳೇ. ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೇ ಸ್ವರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ; ಸ್ವರಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಇರುವವರೆಗೂ ಪ್ರತಿಯು ವ್ಯಾಪಾರವಿಹಿತವಾಗಿದೆ ಯೆಂದೂ ಸ್ವರಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಇಲ್ಲದಿದ್ದಾಗ ಅದು ವ್ಯಾಪಾರವಿಹಿತವೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ. ಎಂದರೆ ಪ್ರತಿಯು ಸ್ವರವನ್ನು ಯಾವಾಗಲೂ ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ; ಪ್ರತಿವಸ್ತುಗಳಿಗೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಭಿನ್ನತೆಯೇನಿಲ್ಲ. ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಕಾರಣವನ್ನು ವಾಪಸು ಪಡೆಯಲಾಗದೆಷ್ಟೆ; ಏಕೆಂದರೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ಯಾವಾಗಲೂ ಪರಿವರ್ತನಾಸಂಯುಕ್ತವಿರುತ್ತದೆ. ಮೊಸರಿನಿಂದ ಹಾಲನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಡೆಯಲು ಆಗದಿರುವಂತೆಯೇ ಸ್ವರದಿಂದ ಪ್ರತಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಪಡೆದು ಲಾಗದು. ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರಸ್ವಪರಿವರ್ತನೆಗೆ ಕಾರಣವಾದುದು ಸ್ವರಗತಪ್ರತಿ ಎಂಬ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ ವಿವಾದವುಂಟೇ ಮೊಸರಾದವರು ಸ್ವರೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ; ಸ್ವರಪ್ರತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಅವರು ಭೇದವನ್ನೇ ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಪರಿಣಾಮವಾದವು ಸ್ವರೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗೆ ಭಿನ್ನವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲ. ಕಾರಣವು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅನುಮೂಲತವಾಗಿ ಕಾಣಬೇಕೆಂದು ತಾರ್ಕಿಕರು ಹೇಳುವ ಮಾತಿಗೆ ವಿಶ್ವವಸುವಿನ ಸ್ವರಗತಪ್ರತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮರ್ಥನೆಯು ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪರಿಣಾಮವಾದದಲ್ಲಿ ಹಾಗಲ್ಲ; ಮೊಸರನ್ನಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕಾಣದಿರುವಂತೆ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯು ಕಾಣದು. ಇದು ಅನುಭವಸಿದ್ಧವೂ ಹೌದು. ಅದುದರಿಂದಲೇ ಮತಂಗಳು ಈ ಪಕ್ಷವು ವಿಚಾರಸಂತರಗೆ ಸಮ್ಮತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ:

ಪರಿಣಾಮೋ ಭಿವ್ಯಕ್ತಿಪ್ರು ನ್ಯಾಯೋ; ಪಕ್ಷಃ ಸತಾಂ ಮತಃ |

ಇತಿ ತಾವನ್ನಯಾ ಪೂರ್ವತ್ರಂ ತಾದಾತ್ಮ್ಯಾದಿ ವಿಶ್ಲೇಷಮ್ || 33

ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭೇದೋ ಖ್ಯಾಯದ್ವೈ ಸ್ವಪ್ರಮೇವ ಹಿ |

ತಥಾಪಿ ಕಾರಣತ್ವಂ ಚ ಪ್ರತೀತಾಂ ನೈವ ಸಂಭವೇತ್ ||

ಕಾರ್ಯೇಷು ವಿದ್ಯಮಾನೇಷು ಕಾರಣಸ್ಯೋಪಲಂಛನಾತ್ |

ಫಲಾದೌ ವಿದ್ಯಮಾನೇ ತು ಮೃತ್ಯಿಂದೋ ನೋಪಲಭ್ಯತೇ || ೨೧

ಹೀಗೆ ಮೃತ್ಯಿಂದ-ಫಲಗಳ ಸಂಬಂಧವು ಪಾರ್ಶ್ವಿಕವು. ಹೇಳುವ ಕಾರ್ಯಕಾರಣ ಸಂಬಂಧ ಮಾತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಅವನು ತಿಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಈ ಸಂಬಂಧವು ಇದ್ದಿದ್ದರೆ ಫಲದಲ್ಲಿ ಮೃತ್ಯಿಂದವು ಮೃತ್ಯಿಂದವಾಗಿಯೇ ಕಾಣಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಆದರೆ ಅದು ಫಲವೆಂಬ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ದೂರಾಂತರ ಹೊಂದಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ. ಅದುವರಿಂದ ಇದು ಪರಿಣಾಮವಾದಷ್ಟೆ ದೃಷ್ಟಾಂತವೇ ಹೊರತು ಕಾರ್ಯಕಾರಣಸಂಬಂಧವೇ ಅಲ್ಲ. ಕಲ್ಪನಾರ್ಥವೂ ಸ್ವರೋಪಪತ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೃತಿಯ ಅನುಪಲಂಛವನ್ನೇ, ಎಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಗೋಚರವಾಗಿರುವುದನ್ನೇ ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಸ್ವೀಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವವನ್ನು ಧರಿಸಲಿರುವುದು.

ಯದ್ಯಪಿ ಸ್ವುಪಿತೌರ್ವಾಣ್ಯದೋ ಕಾರ್ಯಕಾರಣಭಾವಃ ತಿಳಿರಪಿ, ತಥಾ ವೈಶ್ವಾನರಸ್ಯ ಮೃತ್ಯಿಂದಾದೇ-
ರ್ಯಥಾ ಫಲಾದಿತ್ಯಾದೃಶವೃತ್ತೌ ಭೇದೋಪಾಧಿಪಲಭ್ಯತೇ, ತಥೇವ ಸ್ವರೂಪವೃತ್ತೌ ಕೃತೋಪಾಧಿಪಲಂಛ
ಇತಿ ತಾಸಾಮಕಾರಣತ್ವಾತ್ || ೨೨

5. ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ-ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ ಸಂಬಂಧ

ಇದೇನೆಯೆಂದಾಗ, ಮತಂಗನು ಸ್ವರೂಪಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ-ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳಿ ಇದನ್ನೂ ಪರಿಣಾಮವಾದವನ್ನೂ ಅಂಗೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಮತದಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟವ್ಯಕ್ತಿ ಗುಣವಿವರಣೆ ಅದು ತನಗೆ ಕಾಣೇ ಗೋಚರವೇ ಆದುವುದಿಲ್ಲ; ಮತ್ತೊಂದು ಪದಾರ್ಥವೇ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಈ ಗುಣವು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ 'ಮಧುವಪತ್ತೌ ಜಲಸ್ಯ ಲಕ್ಷಣಂ'; ಎಂದರೆ ಸಿಹಿಯಾಗುವುದು ನೀರಿನ ಗುಣ. ಆದರೆ ನೀರಿನ ಈ ಮಾಧುರ್ಯವು ಸದಾ ಗೋಚರವಲ್ಲ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡು ಅದೇಲೇ ನೀರು ಕಂಡವರಿಗೆ ನೀರಿನ ಸಿಹಿಯು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಪ್ಪಿನೀರಿನ ಛಾವಿಗಳಲ್ಲಿ ನೀರನ್ನು ಸಿಹಿಮಾಡಲು ಕೆಲವೊಬ್ಬರ ತುಂಬುಗಳನ್ನು ಕಡಿದುಹಾಕಿದ್ದರೆ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಅದು ಸಿಹಿನೀರಾಗುವುದೆಂಬುದು ಲೋಕಪ್ರಸಿದ್ಧವೇ ಆಗಿದೆ. ಅಮಲಕವು ಸಿಹಿಯಾದ ನಷ್ಟವಲ್ಲ; ಅದುವರಿಂದ ನೀರಿಗೆ ಅದು ಸಿಹಿಯನ್ನು ನೀರಿಸಿತು ಎಂದು ತಿಳಿಯಲು ಅವಕಾಶವಿಲ್ಲ. ಸಿಹಿಯು ನೀರಿನ ಗುಣವೇ; ಅದನ್ನು ಅಮಲಕವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಗೊಳಿಸಿತು, ಎನ್ನುವುದು ಈ ಮಾದರ ಸಾಧಾರಣ. ಇಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಸಿಹಿಯು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ; ಅಮಲಕವು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ.

ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿತ ತಿಳಿಯಲ್ಲಿ ರತ್ನವರ್ಣವೆಂಬ ಗುಣವಿದೆ ಎಂಬ ಇದ್ದೂ ಒಂದು ಮೌಢ ಪ್ರಾಚೀನ ವಾದ ದೃಷ್ಟಾಂತವನ್ನಿಲ್ಲಿ ಕೊಡುವುದು. ಇದನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವಾದವನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಬಹುಕಾಸುಮು ಪುಷ್ಪದ (ಕೆಂಪು ವಾಸವಾಳದ ಹೂವಿನ) ಸಾಂದ್ರವು ಬೇಕು. ಹೀಗೆ ಬಹುಕಾಸುಮುವು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ, ಪ್ರತಿತ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನವರ್ಣವು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ.

ಈ ಉದಾಹರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ ಪದಾರ್ಥವು ಒಂದು ಗುಣವೆಂದೂ, ಅದರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕದ ಸನ್ನಿಹಿತವನ್ನು ಅನುಪಲಬ್ಧವಾಗುತ್ತದೆಂದೂ, ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವು ಇರುವಷ್ಟು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಅಯಾ ಗುವವು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆಂದೂ ಪ್ರಸ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಸ್ವರೂಪ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವೆಂದೂ ಕೃತಿಯು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವೆಂದೂ ಮತಂಗನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಅದನ್ನು ಅವನು ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

3. ಸಾದ್ವಸ್ತುಸಮೃತ್ತಿಪ್ರದಶಾತಿಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಪದ್ಮಾದಯಃ ಸ್ವರಾಃ ಸಪ್ತ ವ್ಯುತ್ಕಂಠೇ ಶ್ರುತಿಛೇ ಸದಾ |

ಅಂಧಕಾರೋಹಿತಾ ಯದ್ವೇತ್ ಪ್ರದೀಪೇನ ಫಲಿತಾದಯಃ || 374

ಕತ್ತಲೆಯಾದ ಫಲಿತ ಅಂದರೆ ಗೋಚರಕ್ಕೆ ಬರುವುದಿಲ್ಲ; ದೀಪಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಎಂದರೆ ಅಪರಮೇಶ್ವರ ಬೆಳಕು ಬಿದ್ದರೆ ಅದು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರದೀಪವು ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ, ಫಲಿತವು ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯ. ಹೀಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯವು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಆಗುವುದು. ದೀಪದ ಲಕ್ಷ್ಮಿತ್ವ ಅಥವಾ ಅಭಾವದಿಂದ ಫಲಿತ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ; ದೀಪವಿರುವವರೆಗೆ ಮಾತ್ರ ಫಲಿತವು ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಎರಡು ಅಂಶಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಅದರ್ಥವೆಂದ ಅರ್ಥಾನುಮಾನವಾಗಿದೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಾಂತದಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳು ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕಗಳೆಂದು ಬೋಧಿಸಿತು. ಶ್ರುತಿಯೆಂದರೆ, ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ, ಸ್ವರದ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲ; ಅದುವರಿಂದಲೇ ಸ್ವರವು 'ಸ್ವತೋ ರಂಜಯತಿ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಪಡೆದಿದೆ ಎಂಬುದು ಈ ಪಕ್ಷದ ವಾದ.

ಅದರ ಶ್ರುತಿಯೆಂದರೆ, ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ, ಸ್ವರದ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಬಾಧೆಯಿಲ್ಲವೆಂದು ಬೋಧಿಸಿತು. ಕಷ್ಟ; ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯ ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಶ್ರುತಿವಿವರಣೆ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಇದೆಯೆಂದ ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೂ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ಯಾವುದಾದರೊಂದು ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ; ಹೀಗೆ ಸ್ವರವನ್ನು ನಿರಾಲಂಬವೆಂದು ಬೋಧಿಸಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದದ್ದು ಕಾಲವೂ ಸ್ವರದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ, ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದಾಗಲೂ ಸ್ವರವಿರುವುದೆಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ; ಏಕೆಂದರೆ ದೀಪವಿದ್ದರೂ ಫಲಿತವು ಇಲ್ಲವಿರುವುದನ್ನೇ; ಹಾಗೆಯೇ ಶ್ರುತಿಯಿದ್ದಲ್ಲಿ ಸ್ವರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದು. ಇದು ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉಚಿತವು. ಅದರ ಫಲಿತವನ್ನು ದೀಪವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಫಲಿತ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗೋಚರವೇ, ಉಪಾಲಂಛನೇ ಸಿದ್ಧವೆಂದು. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವರವಿದ್ದರೂ, ಶ್ರುತಿಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ, ಸ್ವರದ ಗೋಚರ (ಉಪಾಲಂಛ) ವಿಲ್ಲವಿರುವುದು. ಈ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕ-ಅಭಿವ್ಯಂಗ್ಯಗಳೆಂದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗೋಚರಗಳಾಗಬೇಕೆಂಬ ನಿಯಮವನ್ನು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ನಿದರ್ಶನಗಳಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅಗೋಚರವಾದುದರಿಂದ ಈ ಪಕ್ಷವೂ ಬೋಧಯುತ್ತದೇ ಆಗಿರುವುದು. ಮತಂಗನು ಈ ಪಕ್ಷವನ್ನೂ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮತಂಗಮಾನಿಯ ಜಿಜ್ಞಾಸೆ

ಹೀಗೆ ಐದು ವಿಧವಾದ ಶ್ರುತಿವಿಚ್ಛಿನ್ನಗಳನ್ನು ಮತಂಗಮಾನಿಯು ಮಂಡಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಮಂಡಿಸಿದಮೇರೆ, ಪಾಠು ಒಬ್ಬನ ಎಕಶ್ರುತಿವಾದವನ್ನೂ ದ್ವ್ಯವಿವರಣೆಶ್ರುತಿವಾದವನ್ನೂ ತಿಳಿಸುವುದು ಇಷ್ಟಾದ್ದರಿಗೆ ಒಳಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗ್ರಂಥವಿಷಯದಿಂದ ಇದರ ಸಾರಾಂಶವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗುವುದು :

ಶ್ರುತಿಗಳು ಇಷ್ಟಶ್ರುತರು ಎಂದರೆ ಅನೇಕ ಶ್ರುತಿಗಳು ದೃಷ್ಟಿಗೊಳಗಾಗುತ್ತವೆ; ಶ್ರುತಿಯ ಅನೇಕವಾಗಿದೆ ಎಂದಾದರೆ ಸ್ವರವು ಅವಯವೀ ಎಂಬ ಅರ್ಥ. ಅನೇಕವಿರುವುದೆಂದೆಂದರೆ ಇದು ಬದಲಾಗುವುದು ಅಂದರೆ ಬೇಕು. ಎಂದರೆ, ಸ್ವರವು ಅವಯವೀ, ಶ್ರುತಿಯು ಅವಯವ ಎಂದಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಗೋಚರವಲ್ಲ; ಶ್ರುತಿಯು ಅವಯವವಾಗಿರುವುದೆಂದೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವೇ ಆಗಿದೆ. ಶಬ್ದವು ಅವಯವೀ, ಎಂದರೆ ಅನೇಕ ಅವಯವಗಳಿಂದಾದುದು; ಇಂದ್ರಿಯದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಶಬ್ದವೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವೇ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅವಯವೀ - ಅವಯವಸಂಬಂಧದಲ್ಲಿ ಅವಯವಗಳು ಬರುವಾಗಿಯೂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿಯೂ ಇರಬೇಕು. ಸ್ವರವು ಅವಯವೀ ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಅವಯವ ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೂ, ಅನೇಕವೂ ಅವಯವವಲ್ಲವೆಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ

374 ಅನೇ ಗ್ರಂಥ, 26, ಪು. 8.

3. ಸಾಮಾನ್ಯ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಜಾತಿಗಳುಳ್ಳ ವರ್ತಮಾನವ್ಯಂಜನಗಳ ಪ್ರಕರಣ

ಇದನ್ನೆಲ್ಲಾ ಪರಿಗಣಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಮತಂಗಮುಖ್ಯವು ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಂಗದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸಾರಾಂಶ ರೂಪದ ನಿರ್ಣಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಿಲ್ಲವೆಂದು ; ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಜ್ಞಾನದಿಂದಲೋ, ಅನುಮಾನದಿಂದಲೋ, ಅರ್ಥಾಪತ್ತಿ, ಮುಂದಲೋ ಸ್ವರದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಹೇತುಗಳೆಂದು ತಿಳಿದರೆ ಸರಿ :

ಅರ್ಥಾಪತ್ತಾ ನುಮಾನೇನ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಜ್ಞಾನತೋಽಪಿ ವಾ |

ಸ್ವತ್ಯಂತೇ ಶ್ರುತಯಸ್ತಾವತ್ ಸ್ವರಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಹೇತವಃ ||³⁷⁶

6. ರಣನ-ಅನುರಣನ ಮತ್ತು ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯ ಸಂಬಂಧಗಳು

ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವ ಮತಗಳಲ್ಲಿ ಧ್ವನಿತವಾದ ಇನ್ನೊಂದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಬಹುದು. ಇವುಗಳನ್ನು ಅಭಿನವ ಗುಪ್ತನೂ ಕಲ್ಹಣಾಭನೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ಇನ್ನೊಂದು ರಣನ-ಅನುರಣನ ಸಂಬಂಧವನ್ನೂ ವಿವಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡಿದ್ದಾನೆ :

ಯದಿ ಶ್ರುತಿಶಬ್ದೇನ ಸಮೀರಣಸಂಯೋಗೇ ಸ್ಯಾನ್ವವಿಕೇಶೋ ವಿವಕ್ಷಿಸ್ಯೋ, " ವ್ಯಸ್ತಾಪಿ ತಾಥಾ ಪರ್ವಪಕ್ಷಿಂ ವಿದ್ಯಾತ್ " ಇತಿ ಭೇತ್ಯಾ ಶಬ್ದವರ್ಣಮೇತ . . . ||³⁷⁷ ನಮೇವ | ಕಕ್ಷಿತ್ ಸ್ಯಾನ್ವ ಸ್ವರಂ ಮನ್ಯತೇ | ನ ಜಾನ್ಯ ರೂಕ್ಷತಾ ವಾ ಸ್ವಗ್ರತಾ ವಾ ಭರ್ವಾಃ ಸಮೀರಣಾಃ ತದಭಿಭಾತಯೋರೇವ ಏವ ನ್ಯಾಯಃ | ಅಥ ಶ್ರುತಿಭಿವಿತಿ ನ ಸ್ಯಾನ್ವವಿಕೇಶಸಮೀರಣಸಂಯೋಗೇ ಪ್ರಥಮೇ ವಿವಕ್ಷಿತಃ, ತದ್ಗತಶ್ಚ ರಕ್ತಾಪ್ಯೋ ಭರ್ವಾಃ ಸ್ವರ ಇತಿ ||³⁷⁸

ಕೆಲವರು ನಾಸನಕಂಠ ಮೊದಲಾದ ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾರುತಾಹತಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟುವ ರಣನವೇ ಶ್ರುತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ; ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಅಯೋ ಸ್ವಾನವನ್ನೇ ಶ್ರುತಿಯೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ ; (ಈ ಸ್ವಾನವನ್ನು ಹೃದಯ, ಕಂಠ, ತಿರಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯೂ ಇಪ್ಪತ್ತೈರನು ನಾಡಿಸ್ವಾನವೆಂದೂ ತಿಳಿಯಬಹುದು.) ಹೀಗಾದರೆ ರೂಕ್ಷತೆ, ಸ್ವಗ್ರತೆ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಅವರ ಭರ್ವಾಪು ಅಲ್ಲ ; ಸ್ವರದಲ್ಲಿರುವ ಈ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಹೇತುವೂ ಅಲ್ಲ. ಶ್ರುತಿಯೆಂದರೆ ಸಮೀರಣ ಸಂಯೋಗ ಸ್ವಾನದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರುವೆಂದೂ ಸ್ವರವೆಂದರೆ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಭರ್ವಾನೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿನ ಅರ್ಥವು. ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತ್ಯವಾಗಿಯೇ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

ಅಭಿಭಾತಜಾತಃ ಕ್ಷಣಾದನಂತರಂ ಯೋಽನುರಣನಲಕ್ಷಣೋಽನ್ಯಃ ಶಬ್ದಃ ಉಪಜಾಯತೇ ಸತಾವಸ್ಥಾ-ಸರ್ಗಸ್ವಗ್ರಮಧುರಾಕಾರಃ |³⁷⁹

ಸ್ವರಲಕ್ಷಣಃ ಅನಂತರಭಾವೀ

ಮತ್ತೂ ಸಂಭಾಷದಿಂದ ಎಂದರೆ ಅಭಿಭಾತದಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ ಕ್ಷಣವಾದ ಮೇಲೆ ಬೇರೆಯೊಂದು ಕ್ಷಣವು ನೈಸರ್ಗಿಕವಾಗಿಯೇ ಸ್ವಗ್ರವಾಗಿಯೂ ಮಧುವ ರೂಪಿಯಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ ; ಇದು ಅನುರಣನವೆಂಬ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸ್ವರ. ಅದುದರಿಂದ ಶ್ರುತಿಯು ಮೊದಲು, ಸ್ವರವು ಅನಂತರ. ಕ್ಷಣ - ಛಂಟಿ, ಹಗ್ಗ - ತಂತಿಗಳ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಗಳಿಗಿರುವ ರಣನ ಅನುರಣನ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವುದನ್ನು ಮೇಲೆ (ಪು. 356-357) ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಲ್ಹಣಾಭನೂ ಪೌರ್ವಾಪರ್ಯ, ರಣನಾನುರಣನ ಸಂಬಂಧಗಳನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :

376 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, 53, ಪು. 9. 377 ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಅಂ.ಗ್ರಂ., ಪು. 12.

3. ನಾದವ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿಪ್ರರಣಾತಿಶಯವೈವತರ್ಹೀತ್ಯಂಯೋರಸಿ ಪ್ರಕರಣ

ಯದ್ವೈವ ಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯತ್ವಮನುರೋಘಾತ್ಪ್ರಃ ಸ್ವರತಾಣಾದಿರೂಪೇಣ ದೀರ್ಘಾದೀರ್ಘಸ್ಯಾಸಿ ಧ್ವನೀರ್ವಿ-
ದ್ಯುತೇ, ತಥಾಃಪ್ರಕೃ ಮಾರುತಾನ್ಯಾಪತ್ಯನಂತರೋತ್ಪನ್ನಪ್ರಥಮಶ್ವಣವತೀಕೃತವಾಚಾತ್ರಯೋಗ್ಯಧ್ವನೀರೀದ
ಪ್ರತಿತ್ಪದ್ವಿತಿ. ³⁷⁵

ಕಕ್ಷಿಣಾಭನು ಇಲ್ಲಿ ತಾತ್ಕೀಕರ ಮಹವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ. ಮಾರುತಾಪತಿಯ
ಪ್ರಥಮಶ್ವಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಕಬ್ಬುವು ಗುಣವಿಹೀನವಾಗುತ್ತದೆ; ಇದು ಶ್ರವಣಯೋಗ್ಯತೆಯು ಮಾತ್ರ
ಇರುವ ಧ್ವನಿ. ಇದಕ್ಕೇ ಪ್ರತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಶಕ್ತಿ, ಅನುರೋಧನ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು
ವ್ಯುತ್ಪಾದ್ಯವಾದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಧ್ವನಿಗೆ ಸ್ವರವೆಂದು ಸಂಕ್ಷೇಪ. ಅದುವರಿಂದ ಕೇವಲ ರೋಧನ
ಮಾತ್ರವಾದುದು ಪ್ರತಿತಿ; ಅನುರೋಧನವಾದುದು ಸ್ವರ; ಪ್ರತಿಯು ಮೊದಲು, ಸ್ವರವು ಅನೇಕರಿ ಎಂಬ ಇಂಥವು
ಇಲ್ಲದೆ, ಈ ಮಾತನ್ನು ಕಕ್ಷಿಣಾಭನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ:

‘ಅತಃ ಪಿವ ಮತಂಗಾದಿ ದಶಿಕೀಪು ಧವಸು ಪಶ್ಚೇಪು ವ್ಯಾಪಿಂಕಪ್ರತಿಪಕ್ಷಪೇವ ರೋಧಾನುರೋಧಾತ್ಯನಾ
ಸಾಕ್ಷ್ಯಾದನುಧೂಯಮಾಪ್ರತಿಪ್ರಸರಣೀವತ್ಪ್ರವೇಣಾವೃತ್ತ್ಯ ಸಮಾನಾಮೇವ ಸ್ವರಾಣಾಂ’ ³⁷⁶

‘ಅಯಂ ಸ್ವರೋ ರೋಧ ಪೂರ್ವಕೋ : ಅನುರೋಧಾತ್ಪ್ರತ್ಯಾದ್’ ದಂಡಾಪತಬಯುಧಂತಾ : ಅನುರೋಧ-
ಶಬ್ದವತ್’ ³⁷⁷

‘ಸ್ವರಸ್ಯ ಹಿ ಪ್ರಯಮಾಣಮನುರೋಧಾತ್ಪ್ರಕೃತಂ ರೋಧಮಂತರೋಧ ನೋಪವದ್ಯತೇ’ ³⁷⁸

ಕಕ್ಷಿಣಾಭನ ಈ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ಶ್ರೀ ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವನು ಕೊಡುವ

ಪ್ರತ್ಯನಂತರಧಾಮೀ ಯಃ ಸ್ವಿಗ್ಧೋ ಅನುರೋಧಾತ್ಮಕಃ |

ಸ್ವತೋ ರಂಜಯತಿ ತ್ರೋತ್ಪಚಿತ್ತಂ ಸ ಸ್ವರ ಉಚ್ಯತೇ || ³⁷⁹

ಎಂಬ ಸ್ವರಲಕ್ಷಣಪದ್ಧಿಯ ಅನಂತರಧಾಮೀ, ಅನುರೋಧಾತ್ಮಕಃ ಎಂಬ ಎರಡು ಮಾತುಗಳೇ ಅಧಾರವಾಗಿದೆ.
ಸಿಂಹಭೂಪಾಲನೂ ಇದನ್ನು ಇದೇ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತಾನೆ :

ಪ್ರತಿಪ್ರಸರಣತರಭವತೀತಿ ಪ್ರತ್ಯನಂತರಧಾಮೀ | ಪ್ರಥಮತಂತ್ರಾ ಮಾಪತಾಯಾಂ ಯೋ ಧ್ವನಿರನುರೋಧ
ಪೂರ್ವ ಉತ್ಪದ್ಯತೇ ಸ ಪ್ರತಿತಿ, ಯಸ್ಮಿ ತತೋಃ ಸಂತರಮನುರೋಧವಯಃ ಕ್ಷಯತೀ ಸ ಸ್ವರಃ. ³⁸⁰

ಈ ಎಲ್ಲ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವರು ‘ಅನು’ ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗಕ್ಕೆ ಕಾಲಾನುಕ್ರಮವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ,
ಅನುಕ್ರಮ ಎಂಬ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮಾಡಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಶ್ವಣದಲ್ಲಿ ಅವರ್ತಕರಹಿತ
ವಾಗಿ, ಅನುಸ್ಥಾನವಿಲ್ಲದೆ, ಒಂದೇ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯಿರುವ ಕಬ್ಬಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿತಿ ಎಂದೂ, ಸಂತರ ಅವರ್ತಗಳಿಲ್ಲ ಕೂಡಿ
ಕೊಂಡು ಕೇಳಿಸುವುವಕ್ಕೆ ಸ್ವರವೆಂದೂ ಇಬ್ಬರೂ ಅರ್ಥಮಾಡಿವ್ವಾರಿ. ಈ ಅರ್ಥವು ಸಾಪವಿಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಯೋಗ
ಫಲಿತಾಂಶಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟೇಗೂ ಸರಿಯಾಗಿ ಶಾಣಾಭಿಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಒಂದೇ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯಿರುವ
ಕಬ್ಬವು ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಅಪರೂಪ. ವಸ್ತುಸಂಭಾಷದಿಂದ ಇಬ್ಬರಿದ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯು
ಕೂಡಲೇ ಸಮೋದ್ಭವವಾಗುವ ಅವರ್ತಗಳನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡೇ ಶ್ರವಣಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾಲಾನು
ಕ್ರಮದ ಅನುಭವವು ಸಾಮಾನ್ಯ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಯೋಗಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.
‘ಪ್ರಿನ್ಸಿಪಲ್ಸ್ ಫೀರ್ಸ್ ಮುಂತಾದ ಕೃತಕಸಾಧನಗಳಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯು ಅನುರೋಧವನ್ನು
ಉಂಟುಮಾಡುವ ಬೇರೆ ಕುತರವಿದ್ದರೊಂದಿಗೂ ಶ್ರವಣಗೋಚರವಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂಬುದು ವಿಜ್ಞಾನವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಲ್ಲ

375 ಶಾರ್ಙ್ಗದೇವ, ಉ.ಗ್ರಂ., 1, 3, 24, 25.

379 ಸಿಂಹಭೂಪಾಲ, ಉ.ಗ್ರಂ., ಪು. 82.

3. ಸಾಪವ್ಯಾಪ್ರತಿಪ್ರಸರಣತೀಕುಲದೈವತರ್ಹಿತ್ಯಂತೋದ್ರವ ಪ್ರಕರಣ

ತೀರದ ವಿಷಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗೆ 'ದ್ರೋಣತಾಪತಪ್ತಾ' ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣವು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರ್ವಹಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಅದುವೇದದ ಪಾಠ್ಯದೊಳಗಿನ 'ಅನಂತರ' ಎಂಬ ಮಾತಿಗೆ ಅಂತರವಿಲ್ಲದಿರುವ, ಅದಿಷ್ಟೆನ್ನಬಹುದು, ಸರ್ವೋತ್ಕೃಷ್ಟವಾದ ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ, ಅನುರೂಪ ಎಂಬಲ್ಲಿ 'ಅನು' ಎಂಬ ಉಪಸರ್ಗವನ್ನು ಅಲ್ಪಾರ್ಥಕ ಪ್ರತ್ಯಯವೆಂದು ತಿಳಿದು ಕೊಡುವುದಕ್ಕೂ ಅಲ್ಪವಾಗಿ ಸ್ವರದಿಗಿ, ಅಲ್ಪನಾದವನ್ನು ಉಂಟುಮಾಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳು ಎಂಬ ಅರ್ಥವನ್ನೂ ಹೊರಹಿಡಿಯಿತು. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದರೆ ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ವೈಜ್ಞಾನಿಕವಾದ ಅನುಭವವಲ್ಲದೆಯೂ ಪರಸ್ಪರಕೆ ಬಿಡಿಯುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಒಂದುಮೇಳೆ ಉಂಟಾದರೂ, ಇದು ಕೂಡಲೇ ಸಂಬಂಧವರ್ತಕಗಳು, ವ್ಯವಸ್ಥಾಪನವರ್ತಕಗಳು ಇವುಗಳನ್ನು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ತಂತಿ, ಚರ್ಮ, ವಾಯುಕುಹರ, ಭಸ್ಮವಸ್ತು ಇವುಗಳ ಸಂಘಾತವಿಲ್ಲದೆ ಯಾವ ಸ್ವರವೂ ಹುಟ್ಟದು; ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಘಾತ ಪ್ರಣಯದಲೇ 1, 2, 3, 4, 5, ಮುಂತಾದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗದ ಮೂಲಕ ತೋರಿಸಬಹುದು. ಗೋಚರವಾಗಿ ಬೀಳುವುದು ಶ್ರುತಿಯ ಕಾಲ ಅಥವಾ ಆಯಸ್ಸು, ಎಂಬುದನ್ನು ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದು ಭ್ರಮಿಸಬಹುದು; ಅನುರೂಪ-ನಾತ್ಮಕವಾದ, ಎಂದರೆ ಅವಶ್ಯಕ ಸಮೀಪವಾದ ರೂಪದ ಗೋಚರವೇ ಈ ಕಾಲವು ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಈ ರೂಪ-ಅನುರೂಪ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳು ರೂಪ ಮಾತ್ರಗಳೆಂದೂ ಸ್ವರಗತಶ್ರುತಿಗಳು ಮಾತ್ರ ಅನುರೂಪನಾತ್ಮಕಗಳೆಂದೂ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳು ಶ್ರುತಿನಿರ್ದೇಶನ ಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವತಂತ್ರ ಪ್ರವಣವೋಗ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಿಸಬೇಕು.

ಅಲ್ಲದೆ, ಯಾವುದೇ ಭ್ರಮೆಯಿಲ್ಲದೆಯೂ ಅನುರೂಪವಿಲ್ಲದೆ ಇರುವುದಿಲ್ಲ; ಹೀಗೆಂದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭ್ರಮೆಯನ್ನೂ ಸ್ವರವೆಂದು ಹೇಳಿದರೆ ಸ್ವರಗಳು ಅನಂತವಾಗಿ ಇವೆ ಎನ್ನಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ; ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಭ್ರಮೆಯನ್ನೂ ಒಟ್ಟುಮಾಡಿದರೆ ಸ್ವರವೇ, ಭ್ರಮೆಯೇ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೂ ಪ್ರಭುಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ, ಸಂತರ ಸ್ವರ ಎಂಬ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಇದು ನಿಜವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಅನುಭವವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಇದೆ. ಈ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಶ್ರುತಿಯೂ ಸ್ವರವೇ; ಅದುವೇದದ ಶ್ರುತಿಸ್ವರಗಳಿಗೆ ವ್ಯತ್ಯಾಸವು ಕೇವಲ ಗೌಣವಾಗಿ ಸಂಗೀತವಾತ್ಮಕ ಅಪ್ರಯೋಜಕವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವಾದ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೆಂದೂ ಅನುರೂಪವನ್ನು ಸ್ವರವೆಂದೂ ಹೇಳಿದರೆ ಅನುರೂಪವನ್ನು ರೂಪದಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವ್ಯವಸ್ಥಿತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಂತಾಯಿತು; ಎಂದರೆ ಅವಶ್ಯಕ ಸಮಾಪ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರವೆಂದೂ ಅಥವಾ ಕಂಪನಸಂಖ್ಯೆಗೆ ಶ್ರುತಿಯೆಂದೂ ಭೇದವಿಲ್ಲದಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವಾದ ಅಥವಾ ಸ್ವರವನ್ನು ಅದರ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿ ಅದಾಗಿ ಬಿಡಬಹುದೆಂದೂ, ಅಥವಾ ಸ್ವರವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಕೇವಲ ಅದರ ಅವಶ್ಯಕ ಸಮಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಇದುವಾಗಲೂ ಅದನ್ನು ಕಿರಿಯ ಭಾವಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದೆಂದೂ ಅಭ್ಯಾಸಿಕ ನಾಪದ್ಯಪ್ರಯೋಗಗಳು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿವೆ. ಆದರೆ ರೂಪ ಅನುರೂಪಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಇತರತರಾತ್ರಯವಿರುವೆಯೆಂಬುದು ಪ್ರಯೋಗವಿಲ್ಲದಾಗಿದೆ. ಒಂದುಮೇಳೆ ಸ್ವರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಂಪನ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಕಳೆದುಬಿಟ್ಟರೂ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳು ಅದನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಯೋಗದಿಂದ ತೋರಿಸಬಹುದು. ಅದುವೇದದ ಇವುಗಳಿಗೆ ಪಾತ್ರದಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವೇಕೆವನ್ನು ಹೇಳುವಂತಿಲ್ಲ. ಅದರೂ ಕಾತ್ಯಾಯಣಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗಲಿ, ಪರಿಣಾಮಸಂಬಂಧದಿಂದಾಗಲಿ ಪರಿವರ್ತಿಸುವುದನ್ನು ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಪಾತ್ಯಾಯಣವಾಗಿ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ; ಸ್ವೀಕೃತ, ಸ್ವತಃ ರೂಪನಾಶಕ್ಕೆ, ಮುಂತಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವರವೆಂದೂ, ಈ ಗುಣಗಳು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಸ್ವಸಂದೇಶ್ಯತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಅಂತಿಮವಾದ ಸ್ವರಗತ ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ರೂಪವೆಂದೂ, ಈ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಶ್ರುತಿಮಾತ್ರವೆಂದೂ, ಇದು ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

3. ನಾಪದ್ಯ ಶ್ರುತಿ ಸ್ವರವಾತುಲವೈವರ್ತಮೋದಯ ಪ್ರಕರಣ

ಮೊದಲ ತಿಳಿಯಲೇಕಾ. ಅದುದರಿಂದ ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಸಂಸ್ಕಾರಪ್ರವಾಹಾದಿ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಂದ ಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಮೊದಲನ್ನೂ ಸ್ವರಗಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯವನ್ನೂ ಹೇಳುವುದೇ ಸರಿಯೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಆಚಾರ್ಯ ಅಭಿನವಗುಪ್ತನ ಮಾತು

• ಹಗ್ಗ, ಕಲ್ಲು ಮುಂತಾದ ಉಪಾಹರಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ರೂಪವನ್ನು ಶ್ರುತಿಯೆಂಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡರೆ, ಶ್ರುತಿಗೆ ಸ್ವರವನ್ನು ತನಗೆ ಹಾನೇ ಸಿದ್ಧಿಸಲಾರದು; ಅದಕ್ಕೆ ಮತ್ತೇನೋ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಸ್ವರವಾಗಲೇಕಾಂತವೆ. ಮತಂಗನು ಪರಿಣಾಮವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಶ್ರುತಿಯೇ ರೂಪಾಂತರ, ಅಪಸ್ಥಾಂತರೆಗಳಿಂದ ಸ್ವರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸು ತ್ತದೊಂದೂ, ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿವಾದವನ್ನು ಒಪ್ಪಿ ಶ್ರುತಿಯು ಸ್ವರದ ಸ್ವಗುಣಕ್ಕೆ ಅನುಪಾತ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಅಭಿವ್ಯಂಜಕವೆಂದೂ, ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಗಳೆಲ್ಲರೇ ಮಾತ್ರ ಸ್ವರದ ಈ ಗುಣಗಳು ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆಂದೂ, ಹೇಳುವುದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿದರೆ, ಅಭಿನವಗುಪ್ತನು ಕೊಡುವ ವ್ಯಖ್ಯಾಂತರಿಂದ ಈ ಎರಡು ವಾದಗಳೂ ಅನುಪಪನ್ನವಾಗು ತ್ತವೆ. ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಕೇವಲ ರೂಪಮಾತ್ರಗಳಲ್ಲ; ಅವೂ ಭೃಗುನೈಲಕ್ಷ್ಯಗಳಾಗಿ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅವಶರ್ಗಳೂ ಹುಟ್ಟಿಯೇತೀರುತ್ತವೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಸ್ವರಗತಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಅಂತರಗತಶ್ರುತಿಗಳಿಗೂ ಏಕು ವ್ಯತ್ಯಾಸ? ಏನು ವ್ಯತ್ಯಾಸವೆಂದರೆ ಸ್ವರಗತಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಅವಶರ್ಗಳೇ ವಿತರಣವು ಸ್ವಗುಣಕ್ಕೆ, ರಕ್ತಿ, ದೂರರಾತ್ಮಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯೋಜಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಯೋಜನವಿರು ವುದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಅಂತರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಶ್ರುತಿಗಳೆಂದು ತಿಳಿದು ಸ್ವರಗತ ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸ್ವರಗಳೆಂದು ಏಕೆ ತಿಳಿಯಬಾರದು? ಏಕೆಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯೆಲ್ಲದೆ ಸ್ವರವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ವ್ಯತಿರೇಕವ್ಯಾಪ್ತಿಯು ರೋಗಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿಯೂ ಇದೆ. ಅದುದರಿಂದ ಸ್ವರಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸ್ವರಕ್ಕೂ ಶ್ರುತಿಯೆಂಬ ವ್ಯವಹಾರವು ಅನಿವಾರ್ಯ ವಾಗುತ್ತದೆ.

ಓಗ್ಗಿ ಶ್ರುತಿಪ್ರಸಂಗಮಂಭಾಗವನ್ನು ವಿನೇಟಿಸಿ ಶ್ರೀನಂದ್ ಅಭಿನವಗುಪ್ತವಾದಾಚಾರ್ಯನು ಸಾರಲೊಡವಲ್ಲಿ ಸ್ವರವು ಶ್ರುತಿವಿಷಯವಲ್ಲವೆಂಬುದನ್ನು, ಏಕೆಂದರೆ ಯೋಗವ್ಯವಸ್ಥೆ, ಪದ್ಧತಿಯ ಒಂದು ಶ್ರುತಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇರುವಂತಹುದಲ್ಲ, ಸ್ವರವು ಶ್ರುತಿಗಳೆಂಬ ಅನುಪಮಗಳಿಂದಾದುದಲ್ಲ, ಶ್ರುತಿಗಳ ಸಂಪದವಲ್ಲ, ಆದರೆ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತದಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತವೆಂದ (ಸಂಭವವೆಂದೆಂದೆ ಅಥವಾ ಮಾರುತಾಹತಿಯಿಂದ) ಹುಟ್ಟಿದ ಶಬ್ದದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿ ಅನುರೂಪವನ್ನು ಉಳ್ಳ, ಸ್ವಗುಣವಾಗಿ ಎಂದರೆ ಮುಖವಾಗಿ (ಒರೆಬಿಟ್ಟಿದೆ, ಕಳಕವಾಗಿದ್ದಿದೆ), ಮಧುಮಾರುವದೇ ಸ್ವರ, ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ.

ತತ್ಪ್ರಾಂತಕಾಲಶ್ರುತಿಮು ನಿವೃತ್ತಸಂಖ್ಯಾಕಾಸು ಈವದ್ಯೋ ವಾಯುನಾ ಸ್ವರಗ್ರಸ್ತನಿವಸ್ತಾ ಯು ಸ್ವರಃ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತೇ ಸ್ವಗುಣೈರಪ್ರಕೃತೈರೇವ ಧರ್ಮಃ ತಸ್ಯಾಶ್ರಯಭೂತಾಯಾಃ ಶ್ರುತಿರೂಪಂಜಕಃ ಸ ಏವ ಸ್ವರ ಇತಿ ಕೇಚಿತ್ | ಪದ್ಮಶ್ರುತಿರೇವ (ಓಕೇ)ತ್ಯನರೇ, ಸಮೂಹ ಪದ್ಯೋಗೇ | ವಯಂ ತು ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತಾಭಿವ್ಯಕ್ತಃ ಪ್ರಥಮಶ್ರುತಿಪ್ರಭಾವೀನಾಃ ಸುಖಾನಾಶ್ಚಾಸ್ವಗುಣಧುರಃ ಕ್ವ ಏವ ಸ್ವರ ಇತಿ ವಕ್ಷ್ಯಾಮಃ |³⁸⁰

ಮತಂಗನು ಅವಯವಿ-ಅವಯವ ಭಾವವನ್ನು ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿನೇಟಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸುವುದನ್ನು ಅಭಿನವ ಗುಪ್ತನು ಒಂದೇ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ನಿರಾಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ :

ಏತಾಂವಯವೈಃ ಸ್ವರಃ, ಏವಮಿ ಸಂಜಯಃ ಯೋಗಸಮ್ಯಾಧಾವಾತ್ | ಶ್ರಮಿಕಶ್ಚೇವ ಏವ ಸ್ವರೇತ. ಯೋಗಾತ್, ನಾಶುಭಿಸ್ತಸ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತವ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಃ, ಶ್ರಮಿಕಶ್ಚ ಶ್ರುತಿವ್ಯಕ್ತಸಂಸ್ಕಾರವಿಶೇಷಃ ಪಾಶ್ಚೇ ಶ್ರುತಿವ್ಯಾಪ್ತೇ ಸ್ವರವಮುದಾಯ ಇತ್ಯಾಪ್ತಾಂ ತಾವತ್ |³⁸¹

380 ಅಭಿನವಗುಪ್ತ, ಉ.ಗ್ರಂ., ಪು. 11. 381 ಅದೇ ಗ್ರಂಥ, ಪು. 17.

3. ನಾಡವ್ಯಾಪ್ತಶ್ರುತಿಪ್ರಸಂಗಮಂಭಾಗವನ್ನು ವಿನೇಟಿಸಿ ನಿರಾಕರಿಸುವುದನ್ನು ಅಭಿನವ

7. ಶ್ರುತಿ: ಪ್ರಸ್ತುತಮಶ್ರವಣ

ಕಾಲಪರವಾದ ಒಂದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಶ್ರುತಿಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ಹೇಳಿದೆ (ಪು. 356-361). ಇದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ವಿಶ್ವರೂಪಿ ಕೇವಲ ಈವಿವೇಕಕಾಲದ ಎಂದರೆ ಅಯಸ್ಸಿನ ಪರಿಮಾಣವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿಯೇ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೇಳುವವರೂ ಇದ್ದಾರೆ. ಮುನ್ನುಡಿ ಚಿತ್ರಭೂಷಣಾಲಯ ಇಂತಹವರೊಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಮುಖಾಂತರವೆಂಬ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ವಸ್ತು ಅಭಿನವಭರತಸಾರಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿ ಉದ್ಧರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ (ಪು. 258):

ಪ್ರಥಮಂ ಶ್ರವಣಾಚ್ಛಬ್ದಃ ಶ್ರೋತೃತಃ ಪ್ರಸ್ತಮಾತ್ರಕಃ |

ಸಾ ಶ್ರುತಿಃ ಸುಪರಿಚ್ಛೇಯಾ ಸ್ವರಾಗಮನಲಕ್ಷಣಾ || 258

ಓಗಿ ಇದ್ದಿಯೂ ಮೌರ್ವಾಪದ್ಯ ಸಂಬಂಧವು ವಿವಕ್ಷಿತವೇ. ಆದರೆ ಇಲ್ಲಿಂದ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಶೇಷಾರ್ಥವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಮಾತ್ರವಾಗಿ ಕೇಳಿ ಸ್ವರದ ಆಗಮನವನ್ನೇ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುವವನಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿ ಎಂಬ ಈ ನಿರೂಪಣೆಯು ಅನ್ವಯ ಕಾಲಬದ್ಧವಲ್ಲ. ಸ್ವರದ ಬರುವಿಕೆಗೆ ಶ್ರುತಿಯು ಪೂರ್ವಭಾವಿ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿರುತ್ತದೆ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ; ಎಂದರೆ ಸ್ವರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಪ್ರಥಮ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಕೇಳಿದ ಪ್ರಸ್ತವಾದ ಶಬ್ದವು ಶ್ರುತಿ. ಇದು ಮುಂದುವರಿದು ಆವಿರ್ಭವವಾದ ಚಿತ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೂ ಅನುಭವವನ್ನೂ ತಂದು ಕೊಟ್ಟರೆ ಅದು ಸ್ವರ. ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿಸುವ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ವ್ಯವಹರಿಸುವ ಮುಖಾಂತರವಾದ ಶಬ್ದ; ಬಿಂದುವಿನ ಸರಣಿಯಿಂದ ರೇಖೆಯಾದಂತೆ, ಶ್ರುತಿಯ ಸರಣಿಯಿಂದ ಸ್ವರ. ಓಗಿ ಶ್ರುತಿಯ ಅನಂತವೇ ಸ್ವರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಯು ಪ್ರಸ್ತ; ಸ್ವರವು ದೀರ್ಘ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾಲಪೂರ್ವದ ಮೊದಲು, ಸ್ವರಗತಿ, ಮಾಧುರ್ಯ, ರಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿಗೂ ಸ್ವರಕ್ಕೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಸ್ವರವು ಪ್ರಥಮ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಅನುರೂಪ, ರಕ್ತಿ, ಸ್ವರಗತಿ, ಮಾಧುರ್ಯ, ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಗುಣಗಳನ್ನೂ ಪಡೆಯದೆ ಹುಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಸ್ವರದ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಶ್ರುತಿಯೆಂದು ಹೆಸರು. ಎರಡನೆಯ ಕ್ಷಣದಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಗುಣಗಳನ್ನು ಅದು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಎಂದರೆ ಸ್ವರದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ ಎಂಬ ವ್ಯವಹಾರವಿದೆ; ಅಥವಾ ಶ್ರುತಿಯ ವಿವಿಧ ಅವಸ್ಥೆಗಳಿಗೆ ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ ಎಂಬ ಅರ್ಥವಿದೆ. ತಾಕೀರರು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಪ್ರಥಮಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗುಣವಿಭಿನ್ನತೆಯೂ ದ್ವಿತ್ವದಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಗುಣಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಇವೆಯನ್ನು ತ್ತಾರೆ. ಗುಣವಿಭಿನ್ನವಾದುದಕ್ಕೆ ಶ್ರುತಿಯೆಂದೂ ಗುಣಸಮಿತವಾದುದು ಸ್ವರನೆಂದೂ ಇಲ್ಲಿ ಅರ್ಥ. ಓಗಿಗಾದರೆ ಸ್ವರವು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಕೇವಲ ಗುಣ ಸ್ವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವರಗತಿ ಮುಂತಾದವು ಸ್ವರದ ಗುಣಗಳೇ ಹೊರತು ಅದೇ ಸ್ವರವಲ್ಲ. ಧರ್ಮ,ಧರ್ಮಾ, ಗುಣ,ಗುಣೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಾಡಾತ್ಮಕವನ್ನು ಹೇಳುವುದೇ ಹೊರತು ಅಭಿವವನ್ನಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಇದು ಪರಿಣಾಮವಾದ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದವಿರುವ ಶಾಂಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಸ್ವರಂಶಂ

ತೇಷಾಂ ಸಂಖ್ಯಾಃ ಸರಿಗಮಪಧನೀತ್ಯಪರಾ ಮತಾಃ |

ಶ್ರುತ್ಯಂತರಭಾವೀ ಯಃ ಸ್ವಿಗ್ರೋಃ ಸೂರಣಸಾತ್ಮಕಃ || 24 ||

240

ಅಪ್ಪಗಳ ಬೇರೆ ಸಂಖ್ಯೆಗಳು ಸ,ರಿ,ಗ,ಮ,ಪ,ಧ,ನಿ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯವೆಂಬಾಗಿದೆ. ಯಾವುದು [ತನ್ನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಸ್ವರವಾದ] ಶ್ರುತಿಗೂ ಪನಗೂ ನಡುವೆ [ಕಾಲದ] ಅಂತರವಿಲ್ಲದೆ ಇರುತ್ತದೋ, ನಡುವಾಗಿರುತ್ತದೋ, ಅನುರೂಪವನ್ನು ಸ್ವಭಾವವಾಗಿ ಪಡೆದಿರುತ್ತದೋ,—

ಸ್ವತೋ ರಂಜಯತಿ ಶ್ರೋತೃಚಿತ್ತಂ ಸ ಸ್ವರ ಉಚ್ಯತೇ |

ಸತು ಶ್ರುತಿಶ್ಚತುರ್ಥ್ಯಾದಿರಸ್ತ್ರೇನಂ ಸ್ವರಕಾರಣಮ್ || 25 ||

241

3. ನಾವನ್ನು ಸ್ವರಶ್ರುತಿಪರಪಾತಿಕುಲದೈವತೋಚ್ಛಂಭೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

—ತನ್ನನ್ನು ಮಾತ್ರ ಅವಲಂಬಿಸಿಕೊಂಡು (ಪರಾವಲಂಬನೆಯಿಲ್ಲದೆ) <ಸ್ವತಃ> ಲೋಕ
ವವರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ರವಿಸುತ್ತದೋ, ಅದು ಸ್ವರವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೆಯ
ಶ್ರುತಿಯೇ ಮೊದಲಾದುದು ಸ್ವರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಹೇಳಲಾಯಿತಷ್ಟೆ;

ತತ್ಪ್ರದೀಪಾಂ ತತ್ರ ಪೂರ್ವಾಸಾಂ ಶ್ರುತೀನಾಂ ದೇತುತಾ ಕಥಮ್ |

ಬ್ರೂಮಸ್ವಂತ್ಯಾ ಶ್ರುತೀಯಾ ಾಯಾ ಶ್ರುತಿಃ ಪೂರ್ವಾಭಿಶಾಂಶ್ಚಯಾ || 26 || 242

[ಜಾಗಾದರಿ] ಅಲ್ಲಿ ಮೊದಲನೆಯದೇ ಮೊದಲಾದ ಮುಂಚಿನ ಶ್ರುತಿಗಳ [ಸ್ವರ] ಕಾರಣತ್ವವು
ಹೇಗೆ [ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ]? ಹೇಳುತ್ತೇನೆ: ನಾಲ್ಕನೆಯ, ಮೊದಲನೆಯ ಮೊದಲಾದ ಶ್ರುತಿಯು ತನ್ನ
ಹಿಂದಿನದರ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಿಂದ (ಸಂಬಂಧದಿಂದ) —

ಶ್ರುತಿಜಾತಿಗಳು

ನಿರ್ಧಾರ್ಯತೇ ತತಃ ಶ್ರುತಯಃ ಪೂರ್ವಾ ಅಪೇಕ್ಷೆ ಹೇತವಃ |

ದೀಪ್ತಾ ಾಯತಾ ಚ ಕರುಣಾ ಮೃದುರ್ಮಧ್ಯೇತಿ ಜಾತಯಃ || 27 || 243

—ನಿರ್ಧರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಹಿಂದಿನ ಶ್ರುತಿಗಳೂ ಸಹ [ಅಯಾ ಸ್ವರದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ]
ಕಾರಣಗಳೇ. ದೀಪ್ತಾ ಮತ್ತು ಅಯತಾ, ಕರುಣಾ, ಮೃದು, ಮಧ್ಯಾ ಎಂದು—

ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ
ವಿವರಣೆ

ಶ್ರುತೀನಾಂ ಪಂಚೆ ತಾಸಾಂ ಚ ಸ್ವರೇಶ್ವೇವಂ ವ್ಯವಸ್ಥಿತಃ |

ದೀಪ್ತಾ ಾಯತಾ ಮೃದುರ್ಮಧ್ಯಾ ಪಕ್ಷೇ ಸ್ಯಾಪ್ಯಪಕ್ಷೇ

ಪುನಃ || 28 || 244

—ಶ್ರುತಿಗಳ ಜಾತಿಗಳು ಇವು. ಮತ್ತು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಹೀಗೆ: ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ
ದೀಪ್ತಾ, ಅಯತಾ, ಮೃದು, ಮಧ್ಯಾ [ಎಂಬ ಜಾತಿಗಳ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಇದೆ]. ಪುನಃ,
ರೇಷವಲ್ಲದದೋ,—

ಸಂಸ್ಥಿತಾ ಕರುಣಾ ಮಧ್ಯಾ ಮೃದುರ್ಗಾಂಧಾರತೇ ಪುನಃ |

ದೀಪ್ತಾ ಾಯತೇ ಮಧ್ಯಮೇ ತೇ ಮೃದುರ್ಮಧ್ಯೇ ಚ ಸಂಸ್ಥಿತೇ || 29 || 245

ಕರುಣಾ, ಮಧ್ಯಾ, ಮೃದು [ಜಾತಿ] ಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲದೆ ಗಾಂಧಾರದಲ್ಲಿ ದೀಪ್ತಾ,
ಅಯತಾಗಳೆಂದು; ಮಧ್ಯಮದಲ್ಲಿ ಅವುಗಳೆಂದು ಮತ್ತು ಮೃದು, ಮಧ್ಯಾಗಳೆಂದು ನೆರೆಯಿವೆ.

ಮೃದುರ್ಮಧ್ಯಾ ಾಯತಾ ಾಯಾ ಚ ಕರುಣಾ ಪಂಚಮೇ ಸ್ಥಿತಾ |

ಕರುಣಾ ಾಯತಾ ಮಧ್ಯಾ ಭೈವತೇ ಸಪ್ತಮೇ ಪುನಃ || 30 || 246

ಮೃದು, ಮಧ್ಯಾ ಮತ್ತು ಅಯತವೆಂಬುದು, ಕರುಣಾ (ಇವುಗಳು) ಸಂಚಮದಲ್ಲಿ ನೆರೆಯಿವೆ.
ಕರುಣಾ ಮತ್ತು ಅಯತಾ, ಮಧ್ಯಾ[ಗಳು] ಭೈವತದಲ್ಲಿ (ಇವೆ). ಅಲ್ಲದೆ ಏನಾದದಲ್ಲಿ—

ದೀಪ್ತಾ ಮಧ್ಯೇತಿ ತಾಸಾಂ ಚ ಜಾತೀನಾಂ ಬ್ರೂಮಹೇ ಭಿಧಾಃ |

ತೀಪ್ತಾ ಲೌದ್ರೀ ವಜ್ರಿಕೋಗ್ರೇತ್ಯುಕ್ತಾ ದೀಪ್ತಾ ಚತುರ್ವಿಧಾ || 31 || 247

5 ಕಃ: ಕುರ್ಮ. 6 ಗಃ: ಉಕ್ತ. 7 ಕಃ: ಭಿಧಾಃ.

3. ನಾವೆನ್ನಾ ನಶ್ರುತಿ ಸ್ವರಜಾತಿ ಕುಲದೈವತರ್ಪಿತ್ಯಂಮೋರವ ಪ್ರಕರಣ

—ದೀಪ್ತಾ, ಮಧ್ಯಾ, ಹೀಗೆ (ಪಾತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ). ಮತ್ತು ಆ ಪಾತಿಗಳ ಭೇದಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇನೆ : ತೀವ್ರಾ, ರೌದ್ರಾ, ವಪ್ರಾ, ಉಗ್ರಾ ಎಂದು ದೀಪ್ತಾ (ಪಾತಿಯು) ನಾಲ್ಕು ವಿಧಗಳೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಕುಮುದೈಶ್ವರ್ಯಾಂತಾಯಾ ಸ್ವಾತಿ ಕ್ರೋಧಾ ಚಾಥ ಪ್ರಸಾರಿಣೀ |

ಸಂದೀಪನೀ ರೋಹಿಣೀ ಚ ಭೇದಾಃ ಪಂಚೇತಿ ಕೀರ್ತಿತಾಃ || 32 || 249

ಈ (ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ) ಅಯುಷಾದಲ್ಲಿ ಕುಮುದೈಶ್ವರಿ, ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಾ, ಅಮೇಲೆ ಪ್ರಸಾರಿಣೀ, ಸಂದೀಪನೀ ಮತ್ತು ರೋಹಿಣೀ, ಹೀಗೆ ಐದು ಭೇದಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.

ಪಯಾವತೀ ಪಥಾ ಎಲಾಪಿನ್ಯಥ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಮದಂತಿಕಾ |

ಪ್ರಯಸ್ತೀ ಕರೂಣಾಭೇದಾ ಮೃದೋಭೇದಾಽದಚತುಷ್ಟಯಿಮ್ || 33 || 249

ಪಯಾವತೀ, ಪಾಗಮೀ ಅಲಾಪಿಣೀ, ಅಮೇಲೆ ಮದಂತಿಕಾ (ಎಂಬ) ಈ ಮೂರು ಕರುಣಾ (ಪಾತಿಯು) ಭೇದಗಳು. ಮೃದುವಿಧದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳು (ಇವೆ) :

ಪುಂಡಾ ಚ ರತಿಕಾ ಪ್ರೀತಿ ಶ್ವೇತಿರ್ಮಧ್ಯಾ ತು ಪದ್ಧಿಧಾ^೧ |

ಭಂದೋವತೀ ರಂಜನೀ ಚ ಮಾರ್ಜನೀ ರಕ್ತಿಕಾ ಪಥಾ || 34 || 250

ಪಾಗೂ, ಮುಂಡಾ, ರತಿಕಾ, ಪ್ರೀತಿ, (ಮತ್ತು) ಶ್ವೇತಿ. ಮಧ್ಯಾ (ಪಾತಿ) ಅಪಗೀ, ಆರು ವಿಧವುಳ್ಳದ್ದು : ಭಂದೋವತೀ, ಮತ್ತು ರಂಜನೀ, ಮಾರ್ಜನೀ, ಪಾಗಮೀ ರಕ್ತಿಕಾ, —

ರಮ್ಯಾ ಚ ಪೋಥೋಪಾಸಾಮಥ ಬ್ರೂಮಾ ಸ್ವರಸ್ಮಿತೀಮ್ |

ತೀವ್ರಾಕುಮುದೈಶ್ವರೀ ಮುಂಡಾ ಭಂದೋವತ್ಯಸ್ತು ಪಠ್ಯಗಾಃ || 35 || 251

—ಮತ್ತು ರಮ್ಯಾ, ಪೋಥೋ ಎಂದು : ಅಮೇಲೆ ಅವುಗಳು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿರುವ ರೀತಿಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತೇವೆ : ತೀವ್ರಾ, ಕುಮುದೈಶ್ವರಿ, ಮುಂಡಾ, ಭಂದೋವತಿಗಳಾದರೋ ಪಠ್ಯದಲ್ಲಿ ಇರುವಂತಹವು.

ಪಯಾವತೀ ರಂಜನೀ ಚ ರಕ್ತಿಕಾ ಚರ್ಷಭೇ ಸ್ತಿತಾಃ |

ರೌದ್ರೀ ಕ್ರೋಧಾ ಚ ಗಾಂಧಾರೀ ಪಪ್ರಿಕಾ ಷಠ ಪ್ರಸಾರಿಣೀ || 36 || 252

ಪಯಾವತೀ ಮತ್ತು ರಂಜನೀ ಮತ್ತು ರಕ್ತಿಕಾಗಳು ಏಳು ವಿಧದಲ್ಲಿ ಇವೆ. ರೌದ್ರಾ ಮತ್ತು ಕ್ರೋಧಾ ಗಾಂಧಾರದಲ್ಲಿ ; ಪಪ್ರಿಕಾ, ಅಮೇಲೆ ಪ್ರಸಾರಿಣೀ —

ಪ್ರೀತಿಶ್ಚ ಮಾರ್ಜನೀಶ್ವೇತಾಃ ಪ್ರಪಂಚೋ ಮಧ್ಯಮಾ^೨ ಪ್ರೀತಾಃ |

ಶ್ವೀತೀ ರತಿಶ್ಚ ಪಿ ಸಂದೀಪನಾ ಲಾಪಿನ್ಯಪಿ ಪಂಚಮೀ || 37 || 253

—ಮತ್ತು ಪ್ರೀತಿ, ಮಾರ್ಜನೀ ಎಂಬ ಈ ಋಷಿಗಳು ಮಧ್ಯಮವನ್ನು ಅಶ್ರಯವೆ. ಶ್ವೀತಿ ಮತ್ತು ರತ್ನಾ, ಸಂದೀಪನೀ ಪಾಗೂ ಅಲಾಪಿಣೀಗಳಾದರೋ, ಪಂಚಮದಲ್ಲಿ (ನಿಲಿವೆ).

೧ ಅ, ಕ : ಕುಮುದೈಶ್ವರ್ಯಾಂತಾಯಾ ಸ್ವಾತಿ. ೨ ಅ : ಶ್ವೇತಿ. 3 ಗ, ಅದರೆ ಅ : ಪದ್ಧಿಧಾ. 4 ಅ : ಮಧ್ಯಮ.

3. ನಾಲ್ಕು ವಿಧವುಳ್ಳವುಗಳಾದರೂ ಐದು ವಿಧವುಳ್ಳವುಗಳಾದರೂ ಪ್ರಕರಣ

ಮಹಂತೀ ರೋಹಿಣೀ ರಮ್ಯೇತ್ಯೇತಾಸ್ತಿಸ್ತು ದ್ವೈವತೇ |
ಉಗ್ರಾ ಚ ಪ್ತೋಫಣೀತಿ ದ್ವೇ ನಿಷಾದೇ ವಸತಃ ಶ್ರುತೀ || 38 ||

254

ಮಹಂತೀ, ರೋಹಿಣೀ, ರಮ್ಯಾ ಎಂಬ ಈ ಮೂರಾದರೋ ದ್ವೈವತದಲ್ಲಿ; ಮತ್ತು ಉಗ್ರಾ,
ಪ್ತೋಫಣೀ ಎಂಬ ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳು ನಿಷಾದದಲ್ಲಿ ಘಟಿಸಿವೆ.

ವಿಶ್ವಕರ್ಮರಸ

ತೇ ಮಂದ್ರಮಧ್ಯತಾರಾಮೃತ್ಯಾ ನಭೇದಾತ್ ಪ್ರಿಧಾ ಮತಾಃ |
ತ ಏವ ವಿಶ್ವತಾವಸ್ತಾ ದ್ವಾದಶ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾಃ || 39 ||

255

ಅವು ಮಂದ್ರ, ಮಧ್ಯ, ತಾರ ಎಂಬ ಸ್ವಾನಗಳ ಭೇದದಿಂದ ಮೂರು ಬಗೆಯೆಂದು
ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ. ಅವೇ (ಅವೇ ವಿಳು ಸ್ವರಗಳೇ) ವಿಶ್ವತವಾದ ಅವನ್ನೆಯಲ್ಲಿ ಪನ್ನೆರಡು [ಎಂದು]
ನಿರೂಪಿಸಲ್ಪಡುವವೆ <ಪ್ರತಿಪಾದಿತಾಃ>.

ಚ್ಯುತೋ ಚ್ಯುತೋ ದ್ವಿಧಾ ಪದ್ಧೋ ದ್ವಿಶ್ರುತಿರ್ವಿಶ್ವತೋ ಭವೇತ್ |
ಸಾಧಾರಣೇ ಕಾಕಲೀತ್ಯೇ ನಿಷಾದಸ್ಯ ಚ ದ್ವೈತ್ಯತೇ || 40 ||

256

ಎರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೊಳೈ ಪದ್ಧವು ಚ್ಯುತ, ಅಚ್ಯುತವೆಂದು ಎರಡು ವಿಧದಲ್ಲಿ ವಿಶ್ವತವಾಗು
ತ್ತದೆ; ಮತ್ತು (ಅದು ಓಗಿ ಕ್ರಮವಾಗಿ) ನಿಷಾದದ ಸಾಧಾರಣದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಕಲೀತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ
ಕುಂಟುಬರುತ್ತದೆ.

ಸಾಧಾರಣೇ ಶ್ರುತಿಂ ಸಾಧೀನ್ಯಪಥಃ ಸಂಪ್ರಿತೋ ಯದಾ |
ಚತುಃಶ್ರುತಿತ್ವಮಾಯಾತಿ ತದೈಕೋ ವಿಶ್ವತೋ ಭವೇತ್ || 41 ||

257

ಏಕಪಥ ಯಾವಾಗ [ಪನ್ನೆ-] ಸಾಧಾರಣದಲ್ಲಿ ಪದ್ಧದ ಶ್ರುತಿಮುನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸಾಲ್ಪು
ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೊಳೈ ಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೋ, ಅಗ ಒಂದು ವಿಶ್ವತ [ಸ್ವರ]ವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾಧಾರಣೇ ಪ್ರಿಶ್ರುತಿಃ ಸ್ಯಾದಂತರತ್ವೇ ಚತುಃಶ್ರುತಿಃ |
ಗಾಂಧಾರ ಇತಿ ತದ್ವೇದಾ ದ್ವಿ ನಿಶಂತೇನ ತೇರ್ತಿತ್ || 42 ||

258

ಗಾಂಧಾರವು ಸಾಧಾರಣದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು; ಅಂತರವೆಂಬ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ
ಸಾಲ್ಪು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೊಳೈದ್ದು; ಓಗಿಗೆ ಅದರ ಎರಡು ಭೇದಗಳು ನೀರಂಕ (ಶಾಖ್ಯವೇವೆ)ನಿಂದ
ಬೇರ್ಪಡುವುವು.

ಮಧ್ಯಮಾಃ ಪದ್ಧವರ್ವ ಪ್ತೋಫಾಂತರಸಾಧಾರಣಾಶ್ರಯಾತ್ |
ಪಂಚಮೋ ಮಧ್ಯಮಾಗ್ರಾಮೇ ಪ್ರಿಶ್ರುತಿಃ ಶ್ರುತಿತೇ ಪುನಃ || 43 ||

259

ಅಂತರಸ್ವ (ಮತ್ತು) ಸಾಧಾರಣ (ಸ್ಥಿತಿ)ಗಳನ್ನು ಅಶ್ರಯವುಪ್ಪವೇದ ಮಧ್ಯಮವು ಪದ್ಧದ
ಶಾಖೆಯೇ ಎರಡು ವಿಧ. ಪಂಚಮವು ಮಧ್ಯಮಾಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಮೂರು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಉಳ್ಳದ್ದು;
ಮತ್ತು ಶ್ರುತಿತೇವೆಂಬ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ—

ಮಧ್ಯಮಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ಚತುಃಶ್ರುತಿರಿತಿ ದ್ವಿಧಾ |
ದ್ವೈವತೋ ಮಧ್ಯಮಾಗ್ರಾಮೇ ವಿಶ್ವತಃ ಸ್ಯಾಚ್ಚ ಪಂಶ್ರುತಿಃ || 44 ||

260

3. ಸಾಪ್ತಮ್ಯನಶ್ರುತಿಸ್ವರಪಾತಿಮಾಲಯೈವತರ್ವಿಚ್ಛಂನೋರದ ಪ್ರಕರಣ

ಮಧ್ಯಮದ ಶ್ರುತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡು ಣಾಲ್ಪು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳದುದು, ಹೀಗೆ (ಸಂಜನವು) ಎರಡು ವಿಧ. ಶ್ರುತವು ಮಧ್ಯಮಾಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಣಾಲ್ಪು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನುಳ್ಳದುದು ; [ಅದುಬಂದ] ವಿಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶ್ರುತಿಶೇಷ ಕಾಕಲೀಶ್ವೇ ಚ ನಿಷಾದಸ್ತಿ ಚತುಃಶ್ರುತಿಃ |

ಪ್ರಾಪ್ತೋತಿ ವಿಕೃತೌ ಭೇದೌ ಪ್ಲಾವಿತಿ ಪ್ಲಾವಿತಃ ಸ್ವರಾಃ || 45 || 261

ಶ್ರುತಿಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಕಾಕಲೀ ಎಂಬ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ನಿಷಾದವು [ಕ್ರಮವಾಗಿ] ಮೂರು [ಮತ್ತು] ಣಾಲ್ಪು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತದೆ ; (ಹೀಗೆ) ಅದರ ವಿಕೃತ ಭೇದಗಳು ಎರಡು ; ಹೀಗೆ ಹನ್ನೆರಡು (ವಿಕೃತಸ್ವರಗಳು) ಎಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ.

ಸ್ವರವಶ್ಯ
ಪ್ರಾಪ್ತವಳು

ತೇ¹² ಶುದ್ಧೈಃ ಸಪ್ತಭಿಃ ಸಾಧೃಂ ಭವಂತೈಃ ಕೋನವಿಂಶತಿಃ |

ಮಯೋರಭಾತಕಚ್ಚಾಗ್ನಿಶ್ಚೋಚೋಕಿಲದರ್ದುರಾಃ || 46 || 262

ಅವು ಶುದ್ಧವಾದ ವಿಕೃತ (ವಿಕೃತಸ್ವರಗಳನ್ನು) ಕೊಡಿಕೊಂಡು ಹತ್ತೊಂಬತ್ತು ಅಗುತ್ತವೆ. ಸಮಿಲು, ಚಾತಕ, ಅಮು, ಕ್ರಾಂತ, ಕೋಗಿರೆ, ಕಪ್ಪೆ—

ಸ್ವರಭಾತಕವಿಧಃ

ಗಜಶ್ಚ ಸಪ್ತ ಪ್ಲಾವಿತಿಶ್ಚ ಕ್ರಮಾದುಚ್ಚಾರಯಂತ್ಯಮಿತಿ |

ಚತುರ್ವಿಧಾಃ ಸ್ವರಾ ವಾದೀ ಸಂವಾದೀ ಚ ವಿವಾದ್ಯಮಿ || 47 || 263

—ಮತ್ತು ಅನೆ [ಈ] ವಿಳು (ಪ್ರಾಪ್ತಗಳು) ಪದ್ಧತೀ ಮೊದಲಾದ ವಿಳು ಸ್ವರಗಳನ್ನು ಉಚ್ಚಾರಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಸ್ವರಗಳು ಣಾಲ್ಪು ವಿಧ : ವಾದಿ ಮತ್ತು ಸಂವಾದಿ, ವಾಗೂ ವಿವಾದಿ,—

ಅನುವಾದೀ ಚ¹³ ವಾದೀ ತು ಪ್ರಯೋಗೇ ಬಹುಲಃ ಸ್ವರಃ |

ಶ್ರುತಯೋ ಪ್ಲಾವಿತಶಾಪ್ತೌ ವಾ ಯಯೋರಂತರಗೋಚರಾಃ || 48 || 264

ಮತ್ತು ಅನುವಾದಿ, ವಾದಿಯಾದರೋ [ರಂಗವು] ಪಯೋಗವಾಗುವಲ್ಲಿ ಬಹಳವಾಗಿರುವ ಸ್ವರ. ಯಾವ[ಸ್ವರ]ಗಳಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡು ಅಥವಾ ಎಂಟು ಶ್ರುತಿಗಳು ಸಮನೆ ಗೋಚರವಿರುತ್ತವೆಯೋ—

ಮಿಥಃ ಸಂವಾದಿನೌ ಶ್ಚ ಸ್ತೋ ವಿಗಾಂವ್ಯವಿವಾದಿನೌ |

ವಿಧಯೋರೇವ ಸ್ಯಾತಾಂ ಶ್ಚ ಶಯೋವಾರಿಧಾವಮಿ || 49 || 265

—ಅದರಂತೆ ಪರಸ್ಪರವಾಗಿ ಸಂವಾದಿಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ವಿವಾದಿಗಾಂಧಾರಗಳು ಉಳಿದವುಗಳಿಗೆ ವಿವಾದಿಗಳು ; ಅಥವಾ ಅವುಗಳು ರಿಷಭವೈವರ್ತಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ವಿವಾದಿಗಳು ; ಅಥವಾ ಅವುಗಳಿಗೆ ರಿಷಭವೈವರ್ತಗಳು ವಿವಾದಿಗಳು.

ಶೇಷಾಣಾಮನುವಾದಿಶ್ಚಂ ವಾದೀ ರಾಜಾಂತ್ರ ಗೀಯತೇ |

ಸಂವಾದೀ ತ್ವನುಸಾರಿತ್ಯಾದಸ್ಯಾಮಾಶ್ವೀಂಃ ಭಿಧೀಯತೇ || 50 || 266

12 ಅ, ಸಿಂಹಭೂಷಣಾಲಯ ಪಾಠ : ಶ್ಲೋ. 13 ಕ : ದೀತಿ.

13. ಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವರಶ್ರುತಿಪ್ರಾಪ್ತಿಕಾಲದ ಸ್ವರವಿಧವೆಂದಾಗಿದೆ.

ಉಂಜವುಗಳಿಗೆ ಅನುಬಾದಿತ್ವವು [ಇರುತ್ತದೆ]. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾದಿಯು ರಾಜನಂತೆ
ಪಾಪವುಳ್ಳವನು. ಸಂವಾದಿಯಾದರೋ [ಅವನು] ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ ಅವರ ಮಂತ್ರಿಯೆಂದು
<ಅನುಬಾದಿತ್ವ> ಕರೆಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ವಿವಾದೀ ವಿಪರೀತತ್ವಾದ್ ಧೀರೈರುಕ್ತೋ ವಿಪ್ರಾಪಮಃ |

ವೈಪಾಸೂತ್ಯಾನುಸಾರಿತ್ವಾದನುಬಾದೀ ತು ಭೃತ್ಯವತ್ || 51 ||

267

ವಿವಾದಿಯು (ಇವುಗಳಿಗೆ) ವಿರುದ್ಧವಾದುದರಿಂದ ಕೆತ್ತುವವನು ಹಾಗೆ [ಇದೆ ಎಂದು]
ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ; ದೊರೆ, ಮಂತ್ರಿಗಳನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವುದರಿಂದ ಅನುಬಾದಿ
ಯಾದರೋ ಸೇವಕನ ಹಾಗೆ.

ಪಂಚ ನಿರ್ವಾಣಕುಲಸಂಭೂತಾಃ ಪದ್ಮಗಾಂಧಾರಮಧ್ಯಮಾಃ |

ಪಂಚಮಾಃ ಪಿತೃವಂಶೋಕ್ತೋ ವಿಧಾವ್ಯಪಿಕುಲೋದ್ಭವಾಃ || 52 ||

268

ಪದ್ಮ, ಗಾಂಧಾರ (ಮತ್ತು) ಮಧ್ಯಮಗಳು ದೇವಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು; ಪಂಚಮವು
ಪಿತೃವಂಶದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿದುದು; ವಿಧಾವ್ಯವತಗಳು ಮುನಿಕುಲದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು.

ನಿಷಾದೋಽಸುರಮಂಶೋಕ್ತೋ ಬ್ರಾಹ್ಮಣಾಃ ಸಮಂಜಸಮಾಃ |

ವಿಧೌ ತು ಪುತ್ರಿಯೌ ಜ್ಞೇಯೌ ವೈಶ್ಯಜಾತೀ ನಿಗೌ ಮಾತೌ || 53 ||

269

ನಿಷಾದವು ಅಸುರಕುಲದಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸಿದುದು; ಪದ್ಮಮಧ್ಯಮಸಂಜಸಮಗಳು ಬ್ರಾಹ್ಮಣ
ಜಾತಿಯವು; ವಿಧಾವ್ಯವತಗಳಾದರೋ ಪುತ್ರಿಯು (ಜಾತಿಯವು)ಗಳೆಂದು ತಿಳಿಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ;
ನಿಷಾದಗಾಂಧಾರಗಳೆರಡೂ ವೈಶ್ಯಜಾತಿಯವುಗಳೆಂದು ಸಮ್ಮತಿಸಿದೆ.

ಕೂದ್ರಾವಂತರಣಕಲೈ ಸ್ವರೌ¹⁴ ವರ್ಣಾಸ್ತ್ರಮೇ ಕ್ರಮಾತ್ |

ಪದ್ಮಾಭಃ ಸಿಂಹರಃ ಸ್ವರ್ಣವರ್ಣಾಃ ಕುಂಜಪ್ರಭೋಃ ಸಿತಃ || 54 ||

270

ಅಂತರ (ಗಾಂಧಾರಿ), ಕಾಕರಿ (ನಿಷಾದ)ಗಳು ಎರಡೂ ಕೂದ್ರಜಾತಿಯ ಸ್ವರಗಳು. ಇವುಗಳ
(ಪದ್ಮಸ್ವರಗಳ) ಬಣ್ಣಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಕೆಂಪಾದವೆಯಂತಹದು, ಕೆಂಪು ಮಿಶ್ರಿತ ಹಳದಿ, ಚಿನ್ನ
ದಂತಹ ಹಳದಿ, ಜಾಜಿಯಂತಹ ಬಿಳುವು, ಕಪ್ಪು (ಬಿಳುವಿಲ್ಲದುದು), <ಅಸಿತಃ> —

ಜನ್ಮಭೂಮಿ

ಸೀತಃ ಕರ್ಪುರ¹⁵ ಇತ್ಯೇಷಾಂ ಜನ್ಮಭೂಮಿರಥ¹⁶ ಬ್ರುವೇ |

ಜಂಬೂವಾಕಕುಲಕರ್ತೃಂಜಾಲ್ಮಲೀಶ್ವೇತಸಾಮನು || 55 ||

271

—ಹಳದಿ, ವಿವಿಧವರ್ಣ, ನೀಗಿ [ಇರುತ್ತದೆ]. ಅಮೇಲೆ ಇವುಗಳ ಹುಟ್ಟಿದ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ :
ಜಂಬೂದ್ವೀಪ, ವಾಕದ್ವೀಪ, ಕುಶದ್ವೀಪ, ಕೌಂಜದ್ವೀಪ, ಜಾಲ್ಮಲೀದ್ವೀಪ, ಶ್ವೇತದ್ವೀಪವೆಂಬುದು,—

14 ಕ : ಸ್ವರ. 15 ಕ : ಕರ್ಪುರ. 16 ಕ : ಭೂಮಿಮಂಥ.

3. ನಾಡವ್ಯಾಪಕುಸ್ತರಜಾತಿಕುಲವೈವತರ್ಹಿಷ್ಯಂದೋರಸ ಪ್ರಕರಣ

ಮುನಿ ವ್ಯೀವೇಷು ಪುಷ್ಕರೇ ಚೈತೇ¹⁷ ಚಾಪಾಃ ಪದ್ಮಾದಯೀ ಕ್ರಮಾತ್ |
ಪಶ್ಯಿರ್ವೇದಾಃ ತದಾಂಶಶ್ಚ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂಶಶ್ಚ ನಾರದಃ || 56 || 272

—ಮತ್ತು ಪುಷ್ಕರವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಈ ಪದ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದವುಗಳು.
ಅನ್ನಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾ, ಮತ್ತು ಚಂದ್ರ, ಹಾಗೂ ಲಕ್ಷ್ಮೀಕಾಂಶ (ವಿಷ್ಣು), ನಾರದ —

ವೇದಿ ಯುಷಯೋ ದದ್ಯತುಃ ಸಂಚ ಪದ್ಮಾ ದೀಂಸ್ತುಂಬುರುರ್ಥನೀ |
ಪಶ್ಯಿಬ್ರಹ್ಮ¹⁸ ಸರಸ್ವತ್ಯಃ ಶರ್ವಪ್ರೀತ ಗಣೇಶ್ವರಃ || 57 || 273

—[ಈ] ಮುನಿಗಳು ಪದ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಐದು ಸ್ತರಗಳನ್ನು ಕಂಡವರು: ತುಂಬುರುವು
ಧೈವತವಾದವುಗಳನ್ನು [ಕಂಡವರು]. ಅನ್ನಿ, ಬ್ರಹ್ಮಾ, ವಸುಕೇಶಿ, ಶಿವ, ವಿಷ್ಣು, ಮತ್ತು ಗಣೇಶ್ವರ, —

ಭಂದಸ್ತು ಸಹಸ್ರಾಂತುರಿತಪ್ರೋಕ್ತಾಃ ಕ್ರಮಾತ್ ಪದ್ಮಾದಿದೇವತಾಃ |
ಕ್ರಮಾದವಸ್ಪೃಶ್ವ ಗಾಯತ್ರೀ ಪ್ರಿಭೃತ್ ಚ ಬೃಹತೀ ತತಃ || 58 || 274

—ಸೂರ್ಯ ಇವರು ಕ್ರಮವಾಗಿ ಪದ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಸ್ತರಗಳ ದೇವತೆಗಳು [ಎಂದು]
ಮೇಳೈದುತ್ತಾರೆ. ಕ್ರಮವಾಗಿ, ಅಭಿಷ್ಠಬ್, ಗಾಯತ್ರೀ, ಮತ್ತು ಪ್ರಿಭೃತ್, ಅನುರೇಖ್ಯತೀ —

ರಸ ಪಶ್ಚಿರುಷ್ಣಿಕ್ ಚ ಚಗತೀಶ್ವಾಹುರ್ಭಂದಾಂಸಿ ಸಾದಿಷು |
ಸರೀ ನೀರೀಃ ದ್ವೈತೇ ರೌದ್ರೇ ಭೋ ವೀಭಶ್ವೀ ಭಯಾಸತೇ || 59 || 275
ಕಾಯರ್ ಗೋ ತು ಕರುಣೀ ಥಾಸ್ಯೈಶ್ಚಂಗಾರೋದೀರ್ವಪೌ || 276^a

—ಮತ್ತು ಮತ್ತು ಉಷ್ಣಿಕ್, ಜಗತಿ ಎಂಬುದಾಗಿ ಪದ್ಮವೇ ಮೊದಲಾದ ಪುರಗಳಲ್ಲಿ
ಭಂದಸ್ತುಗಳೆಂದು ಮೇಳುತ್ತಾರೆ. ಪಶ್ಚಿ ರವಿಭಗಳು ವೀರ, ರೌದ್ರ, ಅಮ ತ ರವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ
ವೈವಶವು ವೀಭಶ್ವ, ಭಯಾಸತರವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಗಾಂಧಾರೀಶ್ವಾರವೇಯೋ ಕರುಣಾರವ
ದ್ವಯೂ, ಥಾಸ್ಯೈಶ್ಚಂಗಾರ ರವಿಗಳಲ್ಲಿ ಮುಷ್ಣಮು ಪಂದಮಗಳೂ [ಪ್ರಯೋಗ] ಮಾವಳ್ಳುಡು
ವಂತಹವುಗಳು.

ನಾದಸ್ಥಾನಶ್ರುತಿಸ್ವರಜಾತಿಕಾಲದೈವತೇರ್ವಿಚ್ಛಂಬೋದಸ ಪ್ರಕರಣವು
ಮುಗಿಯಿತು.

17 ಅ: ವೈ ತೇ. 18 ಕ: ಪಶ್ಯಿಬ್ರಹ್ಮ.

19 ಎರಡನೆಯ ಪ್ರಕರಣದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಇರುವ ದ್ವೀಪಾರ್ಥವನ್ನು ಎಣಿಸಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲಿ ಶ್ಲೋಕಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು
ಪೂರ್ತಿಮಾಡಿದೆ.

ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ

ಪರಿಶಿಷ್ಟ

ಅನುಬಂಧ 1

ಶ್ಲೋಕಾರ್ಥಾನುಕ್ರಮಣೀ

ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಭಾಗಾಶ್ಚ	61	ಅಲಂಕಾರಾ ಪಾಯಮನಿಲಮ್	162
ಅಂಗುಲೀಗಾಂ ಚ ನಿಯಮಃ	36	ಅಲಂಕಾರೀತಿ ತತ್ಪ್ರಾಧ್ಯಾಃ	159
ಅಂಗಾಭಯೋಧಮಂಥೇನ	13	ಅಲೋಕಪತ್ಯಮುತ್ಪಾಹಃ	79
ಅಗ್ನೇಷ್ಟು ಲೋಕನಂ ರೂಪಮ್	96	ಅವಜ್ಞಾ ಸ್ಯಾದವಿಶ್ವಾಸಃ	134
ಅಜ್ಞಾ ತವಿವಯಾಸ್ತಾದಃ	20	ಅಪ್ಯಮೋಕ್ಷೋ ದ್ವಿತಿರಯಾಯಾಮ್	208
ಅತಃಪರಂ ತು ರಸ್ತೀಶ್ಚಮ್	210	ಅಪ್ಯಮೇ ತ್ವಲ್ಪಸ್ತುತಿ ಸ್ವಾತಾಮ್	69
ಅತೋ ಗೀತಂ ಪ್ರಧಾನತ್ವಾತ್	18	ಅಪ್ಯಾದಕಸ್ಯಾಪ್ಯುತಿರಯಾಯಾಮ್	209
ಅತೋ ಚಾತೋ ಅಪ್ಯಮೇ ಮಾಸಿ	70	ಅಸ್ಯತ್ಮೇವೇದಃ ಶ್ವೇತಕೃತ್	105
ಅತೋ ಮಾತುಮೋಧೋಪ್ಯಮ್	64	ಅಸ್ತಿ ಕುಂದರಿಧಿ ಬ್ರಹ್ಮ	130
ಅಥ ರಾಗವಿವೇಕಾಪ್ಯೋ	32	ಅಸ್ತಿ ಬ್ರಹ್ಮ ಚಿದಾನಂದಮ್	46
ಅದಾನಾದ್ಯೋಪದಾನಾಮ್	65	ಅಸ್ತಿ ಸ್ತುತಿ ಗೃಹಂ ವಂತಃ	5
ಅಧರಾಧರತಿವ್ಯಾಸ್ಯಾಃ	208	ಅಸ್ತಿ ಸ್ವಾಯುರೂಪಮಾಂಸ-	110
ಅಧಿಕಾ ವಿಕಟಃ ಸ್ತ್ರೀಗಾಮ್	118	ಅಸ್ಯಾಂ ಕರೀರೇ ಸಂಖ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್	112
ಅಧುನಾಪಿಲೋಕಾಣಾಮ್	9	ಅಸ್ತದ್ವಿರತಿಶೇ ಧ್ಯಾತ್ವ-	125
ಅಧೋಗತಾ ಅಪಿ ಶ್ವೇಧಾ	123	ಅಸ್ಯ ಮೂತ್ರಪುರೀಷಾದಿ	92
ಅಧ್ಯಾಪ್ತೇ ಸಂಕುಪದ್ಯಾತಃ	72		
ಅಥಲಾಜ್ಞ ಬರ್ಮೇತಸ್ಯಾತ್	51	ಅ	
ಅನಾದ್ಯವಿದ್ಯೋಪನಿಶಾ	47	ಅಂಗುತ್ಪಾದ್ಯ ಶ್ವೇತಾಂಸ್ತ್ರಿಸ್ತಾ	162
ಅನಾಪಕವಲೇ ಪೂರ್ವೇ	154	ಅಂಜನೇಯೋ ಮಾತ್ಸರ್ಯತಃ	11
ಅನುವಾದೀ ಚ ವಾದೀ ತು	522	ಅತ್ಯುತಃ ಪೂರ್ವಮಾಕಾಶಃ	50
ಅನ್ಯಂ ಭುಕ್ತಂ ಧನಸೌತ್ಯಿ ದ್ವೇ	123	ಅತ್ಯಾ ವಿವಕ್ಷಮಾಣೋ ಯಮ್	179
ಅನ್ಯೇ ಚ ಬಹವಃ ಪೂರ್ವೇ	13	ಅದ್ಯಾ ಮಾಂಸಧರಾ ಮಾಂಸೇ	104
ಅಪಾನಸ್ತು ಗುಡೇ ಮೇಥೋ	92	ಅಧಾರಾದ್ ದ್ವೈಂಗುಲಾಮೋರ್ಧಮ್	155
ಅಮರ್ಷಂ ಶ್ವೇತ್ಸ ಮೂಷ್ಮಾಣಮ್	97	ಅಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರವೃಷಾತಾಮ್	133
ಅರತಿಃ ಸಂಭ್ರಮಶ್ವೋಮೀಃ	141	ಅರಾಧ್ಯಾವಿಲೋಕ-	6
ಅರ್ಥಾಂಬರಿಃ ತಿರೋಮುಚ್ಚಾ	125	ಅರಿಕ್ರಮಪ್ರಬಂಧಾಶ್ಚ	34
ಅಲಂಕಾರಾಂ ದಕ್ಷಿಣಾಣಾಮ್	6	ಅವತೇ ಗರ್ಭಕಯ್ಯಾಸ್ತಿ	118
ಅಲಂಕಾರೇಷು ಲರಿತಃ	66	ಅನಾಮೇಶ್ವರಮಾನವ್ಯ-	162
ಅಲಂಕಾರಾ ಕಂದಮಧ್ಯೇ	162	ಅವಿರ್ಭಾವಾಃ ಸತ್ತರಜಃ	142
		ಅವಿಷ್ಯದೋತಿ ಸಂಗೀತ-	9
		ಅಪ್ರಾಪ್ಯಕಾಶಸ್ಥಿತಾ ಚ	138

ಅನುರ: ಶಾಕುಭ: ಸಾರ್ವ:	99	ವಿವರ: ಬೇತವಸ್ತುನಮ್	108
ಅಸ್ತಿತ್ವವುಧ್ಯವುಧ್ಯವು-	83	ವಿವಾ: ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ನಾಭ್ಯಾಮ್	122
ಅಪರೋಃ ನಾಪರೋಃ	45	ವಿವಂ ಕಂಠೀ ತಥಾ ಶೀಗೇ	206
ಅಪುಷ್ಪಾಃ ನಾಪುಷ್ಪಾಃ	54	ವಿವಂ ವಿಧೇ ತು ದೇವೇಃ ಸ್ವೀನ್	162
		ವಿವಾಂ ಶೀವೇಷು ಪತ್ನೀಷು	155
		ವಿವಾ ಪ್ರಕೃತರೂಪಾ ತು	62
ಇ			
ಇಚ್ಛಾ ದ್ವೀಪ: ಸುಖಂ ದುಃಖಮ್	79		
ಇದಾಯಾ: ಪೃಥ್ವ್ಯುಪಮಾಸ್ಮೀ	161	ಐ	
ಇತಿ ಪಂಚಾಭಿಧಾಂ ಭತ್ತೇ	182	ಓ	
ಇತಿ ಪೂರ್ವಾದಿಪತ್ನೀ	140	ಔ	
ಇತಿ ಪ್ರತ್ಯಂಗಂಕ್ಷೀಪ:	125	ಈ	
ಇತ್ಯಪ್ಪಧಾ ಸಮುದ್ರಾಪ್ತಾ:	117		
ಈ			
ಈಶ್ವರಂ ರಿಂಗಮಿತ್ಯುಕ್ತಂ	46		
ಐ			
ಉಗ್ರಾ ಚ ಜ್ವೋಭೀತಿ ದ್ವೀ	521	ಕಂ ಧರ್ಮಂ ವಿವರೈಃ ಸ್ವೀಪ:	7
ಉಪ್ಪೀಚ್ಛೇತರಣಾಯುಕ್ತಾ:	204	ಕಂದಮಧ್ಯೇ ಸ್ವೀತಾ ತಸ್ಯಾ	160
ಉಪ್ಪೀಚ್ಛೇತರಣಾಯುಕ್ತಾ:	92	ಕಂದೀಚ್ಛೇತರಣಾಯುಕ್ತಾ:	158
ಉಪ್ಪೀಚ್ಛೇತರಣಾಯುಕ್ತಾ:	173	ಕಂದೀ ಸ್ವೀ ಭಾರತೀಯಾಪಮ್	138
ಉಪಾಪ: ಪಾಪಯೋರಾಪ್ತೀ	93	ಕಂದೀ ಮಧ್ಯೇ ಮೂರ್ಧ್ನೀ ತಾರಾ:	184
ಉಪಾಪ ರಾಪಿ ನಾಮೇಪಾದಿ	94	ಕರುಣಾ ಚಾರುತಾ ಮಧ್ಯಾ	519
ಉಪ್ಪೀಚ್ಛೇತರಣಾಯುಕ್ತಾ:	68	ಕರ್ಮಾಸ್ಯ ದೇವೋನ್ಮಯೇನ-	93
ಉಪ್ಪೀಚ್ಛೇತರಣಾಯುಕ್ತಾ:	8	ಕಾಶ್ಯಾಂತರಯೋಃ ಸಮಾತ್	32
		ಕಾರ್ಯಾ ಮೂರ್ತವಸ್ತುಧ್ಯಾಪಾ	206
		ಕಾರ್ಯಾ ಗುಣ ತು ಕರುಣೀ	524
		ಕಿಂಚಿತ್ ಕಾಲಮವಸ್ತುನಮ್	70
		ಕಿಮನ್ಯೇ ಯುಕ್ತಗಂಧರ್ಮ-	19
		ಕನುಮಧ್ಯತ್ಯಾಯುತಾಯಾಃ ನಾಪ್ತಾ:	520
		ಕರ್ವಾತೇ ದ್ವೀ ನರೇ ಕುಳ್ಳಮ್	123
		ಕುಲಾಭಿ ಜಾತಯೋಃ ವರ್ಣಾ:	29
		ಕುಲಾಭಿಧಿವಂ ಕೇವಾರಾ:	122
		ಕೃತ ಗುರುಪದನೀವ:	8
		ಕೃತಾಂಜಲಿರಾಪಾಪೀ ನೌ	72
		ಕೃತಾ ಕ್ಷಮಾ ನಾಪರಂ ಭೈರವ್	147
		ಕೃತಿಶೇ ಕಾಕರೀತ್ವೇ ಚ	522
		ಕೋರಣಾ: ಪ್ರತರಾಪ್ತಾ:	116
		ಕ್ರಮಾತ್ ಕಾಲಕೀರ್ತನಾ	160
		ಕ್ರಮಾತ್ ಪೂರ್ವಾದಿ ಪತ್ನೀ ತು	136
		ಕ್ರಮಾತ್ ಪೂರ್ವಾದಿಪತ್ನೀ	161

ಶ್ರಮಾದನುಮ್ಬುಟ್ ಗಾಯತ್ರೀ	524
ಶ್ರಮೇಣ ದಂಭೋ ವೈಕಲ್ಯಮ್	138
ಶ್ರಿಯತೀ ಧೃತಿಶಾಃ ಸೂತಿ-	73
ಶ್ರಿಯಾಸ್ತೀಶಾಂ ಮುಖೋಬುದ್ಧಿಃ	81
ಶ್ವಿತಿ ಶಿಶ್ನಾ ಚ ಸಂದೀಪ-	520
ಶ್ವೇತೈಶ್ಚಃ ಸ್ವಿತ ಲಲಾಟಃ	53
ಋ	
ಗ	
ಗಜಶ್ಚ ಸಪ್ತ ಪದ್ಮಾದೀನ್	522
ಗತ್ಯಾ ದ್ವೈಮದಲಸ್ಯೇವ	120
ಗರ್ಭಃ ಸ್ವಾಧರ್ಥವಾನ್ ಭೋಗೀ	65
ಗರ್ಭಾಕರಯೋಃ ಪಪ್ತಮಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಮ್	108
ಗಾಂಧಾರಿ ಇತಿ ತದ್ವೈದ್ಯಾ	521
ಗಾಂಧಾರಿಕಾಸರಸ್ವತೀಶ್ಚಃ	161
ಗಾಂಧಾರೀಪಪ್ತಜಿಹ್ವಾ ಚ	158
ಗಾಂಧೀರ್ಮಮುದ್ಯಮೋಃ ಪಪ್ತಶ್ಚಮ್	147
ಗಾಯತ್ರೀಗುಣದೋಷಾಶ್ಚ	33
ಗೀತಂ ಚ ವಾದನಂ ನೈತ್ಯಮ್	18
ಗೀತಂ ಸಾದಾತ್ಮಕಂ ವಾದ್ಯಮ್	39
ಗೀತಂ ವಾದ್ಯಂ ತಥಾ ನೈತ್ಯಮ್	13
ಗೀತಸ್ಯ ಗುಣದೋಷಾಶ್ಚ	35
ಗೀತಾಂಗಾಢಿ ಚ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ	36
ಗೀತೇನ ಪ್ರಿಯತೇ ದೇವಃ	19
ಗೀರ್ವಾಣಕುಲಸಂಭೂತಾಃ	523
ಗುಣಗ್ರಾಮೇಣ ಯೋ ವಿಪ್ರಾನ್	7
ಗುಣದೋಷಾಶ್ಚ ಕ್ಷುಸ್ತು	33
ಗುಣಲಿಂಗಾಂತರೇ ಚಕ್ರಮ್	130
ಗುರುಲಭ್ಯಾದಿ ಮೂಢಂ ಚ	35
ಗುರುಪದಿಸ್ತಮಗೇಗಣ	167
ಗೇಯಂ ವಿಕಸ್ತತೋ ಲೋಕ-	173
ಗೋಧಾ ಚನೇ ತು ನಿಪ್ರಾಲುಃ	67
ಗೋಷುಪತವನಂಶೋಽಪಿ	19
ಗ್ರಾಮರಾಗಾಂಕಿಷ್ಟೀಪರಾಗಾಞ್	32
ಗ್ರಾಮಾಶ್ಚ ಮೂರ್ಛಾಸಾಕ್ಷಾಃ	30

ಘ	
ಘ್ರಾಣೀ ಗಂಧವೇ ದ್ವೇ ದ್ವೇ	121
ಚ	
ಚಕ್ರಂ ಸಪ್ತಪತ್ರಂ ತು	149
ಚತುಃಪಂಚಾಪದಾಖ್ಯಾತಾಃ	124
ಚತುಃಶ್ರುತಿತ್ವಮಾಯಾತಿ	521
ಚತುರ್ಥಾಪಪ್ತದಶಮೈಃ	154
ಚತುರ್ಥೇ ವ್ಯಕ್ತತಾ ತೇಷಾಮ್	62
ಚತುರ್ವರಾಖ್ಯಾದಕ ವಾ	112
ಚತುರ್ವರತಿಸ್ತು ರ್ವಾಯಾಮ್	209
ಚತುರ್ವಿಧಾಃ ಸ್ವರಾ ವಾದೀ	522
ಚರತ್ಯಾಸ್ಯೇ ನಾನಿಕಯೋಃ	92
ಚಲವೀಣಾ ದ್ವಿತೀಯಾ ತು	209
ಚೈತನ್ಯಂ ಸರ್ವಭೂತಾನಾಮ್	175
ಚ್ಯುತೋಃ ಚ್ಯುತೋಃ ದ್ವಿಧಾ ಪದ್ವಃ	521
ಛ	
ಛಂದಕಾದಿಧಿ ಗೀತಾಢಿ	36
ಛಂದಾಂಸಿ ವಿಧಿಯೋಗಾಶ್ಚ	30
ಛಂದೋವತಿ ರಂಜನೀ ಚ	520
ಛನ್ನಾಃ ಲೋಕಾಗ್ನಿಃ ಪತ್ಯಾಃ	103
ಞ	
ಞಬೂತಾಕುಲಶಕ್ರಂಜ-	523
ಜಗತಿವಿತತಕೀರ್ತಿಃ	8
ಜರಾಯೋರ್ಮೂಢಮಾದೀನಾಮ್	52
ಜಾತಃ ಪ್ರಾಣಾಗ್ನಿಸಂಯೋಗಾತ್	183
ಜಾತಮಾತ್ರಸ್ಯ ತಸ್ಯಾಥ	74
ಜಾತಿಲಕ್ಷ್ಯಗ್ರಹಾಂಬಾದಿ	32
ಜಜ್ಞಾಸೂನಾಂ ಚ ವಿಧ್ಯಾಢಿಃ	9
ಜೀವಃ ಪ್ರಾಣಸಮೂಲೋಽಽ	158
ಜೀವಕರ್ಮಪ್ರೇರಿತಂ ತದ್	55
ಜೀವಸ್ಯಾ ನಾಢಿ ಮರ್ಮಾಲೇ	124
ಜೀವಾನಾಮುಪಭೋಗಾಯ	50
ಜೀವೋ ಗೀತಾದಿಸಂಸಿದ್ಧಿಮ್	155
ಝ—ಞ	

ತೆ

ತಂ ಪ್ರಸಾದ್ಯ ಸುಧೀಭುಜೈಃ	7
ತಂ ವಿದ ವಿಶ್ವಕಾಮಸ್ಯಾ	521
ತತಃ ಪ್ರಕೀರ್ಣಕಾಧ್ಯಾಯೇ	33
ತತಃ ಪ್ರಬಂಧಾಧ್ಯಾಯೇ ತು	34
ತತಃ ಕುಡ್ಯಾಃ ಸ್ವರಾಃ ಸಪ್ತ	29
ತತೋ ಏವ ಮೋಹತವಲಮ್	147
ತತೋ ಷ್ವಂತರಭಾಷಾಪ್ತ	33
ತತೋ ಷ್ವಸ್ತಿ ಮನಕ್ಪಕ್ರಮ್	142
ತತ್ರ ಜ್ಞಾತಿಯುತಂ ದೇಹಮ್	48
ತತ್ ಸುಧಾಸಾರಧಾರಾಭಿಃ	149
ತತ್ರ ನಾದೋಪಯೋಗಿಸ್ವಾತ್	52
ತತ್ರ ಪ್ರಣವ ಉದ್ಗೀರ್ಥಃ	139
ತತ್ರ ಸ್ವರಗತಾಧ್ಯಾಯೇ	28
ತತ್ರ ಸ್ವಾತ್ ಸಂಗೀತಾದ್ಯಾನ್ಯಾದ್	166
ತತ್ರಾಭೂದ್ ಭಾಸ್ವರಪ್ರಭುಃ	6
ತತ್ರಾಸ್ತೇ ಗೃಹಿತಾ ತನ್ವೀ	155
ತದಾಹ್ಯಯಾ ಷ್ವಜದ್ ಬ್ರಹ್ಮಾ	52
ತದೇತತ್ ಸ್ವಸ್ತಿ ಸಂಹಾರಮ್	50
ತದ್ವೋಹಾ ಗಮಕಃ ಸ್ವಾಯಾ-	34
ತದ್ವಾಯಾನ್ಯುಗತಂ ಸ್ವತ್ವಮ್	39
ತಂದ್ರಾಪ್ರಭೃತಿ ಶೋಭಾದಿ	96
ತನ್ಮದ್ಯೇ ನಾಭಿಚಕ್ರಂ ತು	157
ತಯೋದ್ವ್ಯಾಪಿತಕಿಶ್ಕಂತ್ರೈಃ	206
ತಸ್ಯಾದತ್ರ ಸುಖೋಪಾಯಮ್	167
ತಸ್ಯಾದಾಹತನಾಹಸ್ಯ	173
ತಸ್ಯಾದ್ ದುಗ್ಧಾಂಬುಧೇರ್ವಾಹಃ	8
ತಸ್ಯ ಗೀತಸ್ಯ ಮಾಯಾ ಷ್ವತ್ವಮ್	22
ತಸ್ಯ ದ್ವ್ಯಾವಿಂಶತಿರ್ಭೇದಾಃ	197
ತಸ್ಯಾಭೂತನಯಃ ಪ್ರಭೂತ-	6
ತಾಂ ಚ ದ್ವಿತ್ವದಯಾಂ ನಾರೀಮ್	65
ತಾಭ್ಯೋಃ ಸ್ವಂ ಜಾತಮಸ್ವಂ ತತ್	54
ತಾಮಸಸ್ತಿದೋಃ ಯಶ್ಚ	99
ತಾಲಾಧ್ಯಾಯೇ ಪಂಚಮೇ ತು	35

ತಾಶ್ಚ ಭೂತಿಕರಾಸ್ತಾನು	158
ತಾಸು ಜಿಹ್ವಾಸ್ಥಿಶೇ ದ್ವೇ ದ್ವೇ	121
ತಿರೇಶ್ಯಸ್ತಾನು ತಾವತ್ಯಃ	204
ತಿವ್ರಾರಾಂಮುದ್ವತೀಮಂವಾ	520
ತಿವ್ರಾರಾದ್ವಿವಜ್ರತೋಗ್ರಾ	519
ತುಮ್ಹೀಃ ಗೀತಾದಿ ಶಾರ್ವಾಜೇ	155
ತ್ಯತೀಯಸ್ವಾಂ ಸಾರಣಯಾಮ್	209
ತ್ಯತೀಯೇ ತ್ವಂಕುರಾಃ ಪಂಚ	61
ತೇ ಜೀವಾ ನಾತ್ಯನೋ ಭಿನ್ನಾಃ	50
ತೇ ಮಂದ್ರಮಧ್ಯಪಾರಾಖ್ಯ-	521
ತೇಭ್ಯಸ್ತು ದ್ವಿತೀಯೇ ಸ್ವಸ್ತಿಃ	52
ತೇ ಕುಡ್ಯೈಃ ಸಪ್ತಭಿಃ ಸಾರ್ಥಮ್	522
ತೇಹಾಂ ಮುಖ್ಯತಮಃ ಪ್ರಾಣಃ	92
ತೇಹಾಂ ಲಕ್ಷ್ಮೀದೇವ ಬದ್ಧಿಮಃ	99
ತೇಹಾಂ ಸಂಹರ್ಷಾಃ ಸರಿಸಮ-	518
ತೋಯಂ ಬಲಂ ಮೂರ್ತಂ ದ್ವೇ ದ್ವೇ	123
ತ್ರಯಶ್ಚೇ ಶರಣಾಭೇದಾಃ	520
ತ್ರಿವಸ್ತಿರಪ್ಯಲಂಕಾರಾಃ	32
ತ್ರಿಶ್ಚೈವಾಸ್ತಿ ಕತಾಸ್ತತ್ರ	112
ತ್ಪ್ರಾಪ್ತಿದೀನಾಂ ತತ್ರ ಪೂರ್ವಾಸಾಮ್	519
ತ್ವಗಸ್ಯಜ್ಞಮಾಂಸಮೇದೋ ಬಿಙ್ಗ-	107
ತ್ವಗಾದಿಧಾತನಾಪ್ರಿತ್ಯ	94
ತ್ವಜಃ ಸಪ್ತ ಕಲಾಃ ಸಪ್ತ	103
ಥ	
ದ	
ದದೌ ನ ಕಿಂ ನ ಕಿಂ ಜಜ್ಞಾ	7
ದಮ್ಯಗೀತಾದಿಸಂಸ್ಥಿದಮ್	154
ದಯಾಪತಿ ಶಘಾಃಲಾಪಿನೀ	520
ದಯಾಪತಿ ರಂಜನೀ ಚ	520
ದಲೀಪು ಮೋಹತಸ್ಯಸ್ಯ	147
ದತನಾಃ ಕುಶ್ಲಮಿತ್ಯಾಧ್ಯಾಃ	78
ದತಮಾತೃತ್ವಕುರ್ವಾಣಂ ಸ್ವಾತ್	208
ದತಮೂಲಸಿರಾ ಓಪೋ-	120
ದತಮೈಶಾಪತೇ ಪಶ್ವೇ	154

వహంబరి జలం ష్టోయమో	125
వలేతి వాయువిక్రమిశ్చ	92
వావావామృతాధిపతిశ్చ	47
విజ్ఞానమృతే తానాం త	519
విజ్ఞానయతా త కరుణా	519
విజ్ఞానయతా వృదురూపా	519
విజ్ఞానయతే చంద్రమే తే	519
వివతాదరణే భక్తః	66
వివత్తు పురతః కంఠిణః	16
విలే దిలే జనానాం యత్	16
దీనాం యుక్తానాం దిగః స్వేదాత్	52
దీనత్వం చక్షుమానంతి	179
దీనత్వం కుండీశ్చ ష్టేధః	156
దీనియో భూతాత్మకస్మాత్	84
ద్రవత్వం ప్రథమే మాసి	59
ద్వాదశే త స్మి త్తే బివః	154
ద్విశియే తు భవః సింహః	59
ద్విశత్వతివత్సేమ	93
ద్వివేమ పుష్కరే ష్టేతే	524
ద్వి అంతఃప్రవృత్తి బాహ్యే	118
ద్వి ష్టే త భావణం భూతవత్	123
ద్విధా శ్చ కుకుత్తభావనా	109
ద్వి విలే సప్తరౌ కాశ్యే	206
ద్వి తతే క్షుద్ధి సంధిశానా	112
ద్వ్యంగులం జాంగులవలనా	120
ధ	
ధనదానిన విత్తానానా	9
ధనుస్యో రథవానిన్యః	122
ధనాభావానామేదానినానా	22
ధృవతేన మధ్యమగ్రామే	521
ధృవమేకాగ్రతః స్త్రీ-	167
ధృవనిగ్రావ్యే ష్టే శ్చానా	209
ధృవనిగ్రావ్యే దిగ్దేవతా	209
ధృవాత్మకమ లింగాయానా	210

న	
నకారం వ్యాసానానానా	183
నను శ్చ త్తత్తుభ్యుదయః	518
ననంశకానాం సంకీర్ణా	63
నలకానాం తానానా	112
నన స్మయతకాని స్మయః	117
నాగం కుమారం త కృతరమా	92
నాద్యుత్త తదానందనా	175
నాదేన వృత్త్యే వనా	41
నాదీయో శివోష్ట్యే శ్చ	182
నాదీయోనానానా దీవా	178
నానావిధా గీతయత్	32
నానాస్య గీతం సంభ్రాంతా	8
నాభివేదే చంద్రానా	92
నాభివృత్తా నాదీ గర్భా	72
నాభివృత్తం శివోష్ట్యే	181
నాభో దరదలం తరమా	134
నాశం ప్రథమం తద్యమా	155
నాశకానానాదీనా	37
నానాద్యే రుచయోగత్	73
నానానా తతుభ్యుదయం	209
నానానానానానానా	83
నానానానానానానా	519
నానానానానానానా	13
నానానానానానానా	47
నానానానానానానా	109
నానానానానానానా	523
నానానానానానానా	18
నానానానానానానా	523
నానానానానానానా	117
ప	
పత్తి రుత్తీ త జగ్దే	524
పత వేదీశకానానా	118
పతయః పత వేదీశకా	523

ಪಂಚಮಾತೃತ್ವೋದಯೋದಯಮ್	208	ಪ್ರಸಾದಯಂತಿ ಫೀಮಂತಃ	166
ಪಂಚಮೋ ಧೈವತಶ್ಚಾಫ	488	ಪ್ರಸಾದಯಂತಿವಮಾಢಿ	92
ಪಂಚಮೋ ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾನೋ	521	ಪ್ರಸ್ತಾರಃ ಖಂಚಮೇರುಶ್ಚ	31
ಪಶ್ಚಾದ್ಧೇವಸ್ಥರಸಾಫ	107	ಪ್ರಾಸ್ತವ್ಯಮೋಧ ಸಂಸ್ಕಾರಾಫ	74
ಪದ್ಮಾಧಃ ಸಿಂಹರಃ ಸ್ವರ್ಗ-	523	ಪ್ರಾಣಾಪಾನ ವ್ಯತಿತ್ಯಾಗ-	93
ಪಯಸ್ವಿನಃ ತು ವಿಕತಾ	162	ಪ್ರಾಣಾಪಾನೌ ತಥಾ ವ್ಯಾಪ	92
ಪರಮಃ ಸಹಜಪ್ರವೃತ್ತಿಃ	130	ಪ್ರಾಸ್ತೋತಿ ವಿಕೃತೌ ಭೇದೌ	522
ಪರಮದೀಪಿತೋದಯೋಃ	12	ಪ್ರೀತಿಶ್ಚ ಮಾರ್ಗೋದಯೋಃ	520
ಪರಿವರ್ತೋಃ ಲಯವೈರಾಮ್ಯ	36		
ಪಾತಾ ಮಾರ್ಗಾಶ್ಚ ಚತ್ವಾರಃ	35	ಫ	
ಪಾದಭಾಗಾಶ್ಚ ಭಾ ಮಾರ್ಗಾಃ	35	ಫಲಾನಿ ಲಲನಾಚಕ್ರೇ	141
ಪಾಲ್ಯಂತರಿತಮ್ನಾಭ್ಯಾಮ್	67	ಫಲಾನ್ಯೈಶ್ಚಾನಿ ಪೂರ್ವಾದಿ	138
ಪಾರ್ಶ್ವಯೋಃ ಪೃಥ್ವ್ಯಂತರಶ್ಚ	111	ಫಲಾನ್ಯೈಶ್ಚಾನಿ ಚೀವಸ್ಯ	147
ಸಿಂಗದೇವಾಸಿಂಹಯೋಃ	160	ಫ	
ಸಿಂಹಸ್ಯಾಯಃ ಪರಮಗಾಢಿ	102	ಫಂಧೈರ್ಬಹುಭುಜಾಃ	117
ಸಿತ್ಪತ್ಯ ಪಂಚ ಚತ್ವಾರಃ	125	ಫಲವರ್ತೋ ಲೋಕಚಿತ್ತೌ	67
ಸೀತಃ ಕರ್ಮರ ಇತ್ಯೇಷಾಮ್	523	ಫಲಮಾಲಯಾಢಿ ಸ್ಯುಃ	110
ಪುಂಪಾಂ ಪೌರ್ವಾಯೋ ಭಾವಾಃ	63	ಫಲಂ ಚ ಗಗನಾದ್ವಾಯೋಃ	91
ಪುಂಪ್ರೀತಪುಂಪಕಾಢಾಂ ಸ್ಯುಃ	61	ಫಲಗ್ರಂಥಿಜಮಾಯತಾ-	1
ಪುನರಂಪಾಂ ಪುನರಾರ್ಥಮ್	70	ಫಲಗ್ರಂಥಿತಿ ಸ್ತೋತ್ರಮ್	156
ಪುನರಾಸ್ತು ಸಂ ತದಿತ್ಯಂತಿ	138	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತಿತಃ ಸೋಢಫ	181
ಪೂರ್ವಾದಿಮ ದಲಿ, ಪೂರ್ವಾಃ	133	ಫಲಗ್ರಂಥಿಯಮಪ್ಯುಜಾಫ	52
ಪೂರ್ವಾಪರಶ್ಚ ತಿಮಸ್ವಯಮ್	161	ಫಲಗ್ರಂಥಿಯೋಢಿ(ಢಿಂಧಿಯೋಢಿ)	81
ಪೋಷಿಸ್ತಾಯುಸಿರಾಸಂಧಿ	117	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತಿತೋ ಚೀವಃ	155
ಪ್ರಾತಾಪವತ್ಯಃ ಸುಸಿರಾಃ	117	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತೋತ್ಯೋಢಿಯೋಢಿಃ	519
ಪ್ರತಿಪದ್ಧ ಪ್ರವೃತ್ತಂತಿ	49	ಫ	
ಪ್ರಬಂಧಾಢಾಂ ದ್ವಿಧಾ ಸೋಢಃ	34	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತಪ್ರ	13
ಪ್ರಬಂಧಂ ಪಂಚಮೇ ಚಿತ್ರಮ್	67	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತಾಢಿಢಾ ಸೋಢಮ್	178
ಪ ಯಶ್ಚೋ ಜ್ಯೋತಮಾಯುಶ್ಚ	79	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತಾಢಿಢಾ ಸೋಢಮ್	54
ಪ್ರವರ್ತಯಂತಿ ತತ್ಪ್ರಾಢ್ಯ	123	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತಾಢಿಢಾ ಸೋಢಮ್	77
ಪ್ರವೇಶಯಂತಿ ಚಾಪ್ಯಂಗ-	123	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತಾಢಿಢಾ ಸೋಢಮ್	33
ಪ್ರವ್ರಯಃ ಕ್ರೂರತಾ ಗರ್ವ-	133	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತಾಢಿಢಾ ಸೋಢಮ್	120
ಪ್ರಸನ್ನಾಭ್ಯಾಂ ಕಥಾಶ್ಚಗ್ರಾಢ್ಯಮ್	108	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತಾಢಿಢಾ ಸೋಢಮ್	93
ಪ್ರಸನ್ನೇಂದ್ರಿಯಾಢಾಢಿಯೋಢಿಃ	84	ಫಲಗ್ರಂಥಿಸ್ತಾಢಿಢಾ ಸೋಢಮ್	97

ಭೌತಿಕಂ ವೇದಶಬ್ದೇಭ್ಯಃ	52
ಭೃಗುಮಧ್ಯೇ ತ್ರಿವಲಂ ಚಕ್ರಮ್	141
ಮ	
ಮಂಜಿ ಚ ರೇಖಾ ಪ್ರೀತಿಃ	520
ಮತಂಗೋ ಯಾಪ್ತಕೋ ಮರ್ಗಾ-	10
ಮದಂಕೋ ರೋಹಣಿ ರಮ್ಯಾ	521
ಮದೋ ಮಾನಸ್ಯತಃ ಸ್ವೇತಃ	141
ಮಧ್ಯಂ ಚೇತ್ಯಥ ವಕ್ಷ್ಯಂತೇ	102
ಮಧ್ಯಮಃ ಪಥ ವಮ್ ದ್ವೇಧಾ	521
ಮಧ್ಯಮಸ್ಯ ಶ್ರುತಿಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ	521
ಮಧ್ಯೇ ಕುಕೂಯಶ್ಚುನೋಃ	161
ಮನಶ್ಚೇದ್ದೇಯೇತಿ ಪ್ರಾಣೇ	109
ಮಯೂರಜಾತಕಚ್ಯಾಗ-	522
ಮಾತುರಾಪ್ಯಮೂರ್ಯೇಷಾ	51
ಮಾತುರ್ದ್ವಿಪಯಾಲಾಭಃ	65
ಮಾತೂ ರಸವಶಾಂ ನಾಶೀಮ್	71
ಮಾತುರಂ ಚಾಪ್ಯ ಹೃದಯಮ್	64
ಮಾರ್ಗೋ ದೇಹೀತಿ ತದ್ವಾದ್ವೇಧಾ	16
ಮಾಹಿವೇ ಕುಕರಕ್ವಾಶ್ವಮ್	67
ಮಿಥಃ ಸಂಪಾದಿಸೌ ತತ್ ಸ್ತಃ	522
ಮೂತ್ರಸ್ಯ ಚಾತ್ರಯಾಃ ಸಪ್ತ	107
ಮೃದವಃ ಕೋಶಿತಂ ಮೇದಃ	78
ಮೃದುಮಧ್ಯಾಂಃಯತಾ ಅಪ್ಯಾ ಚ	519
ಮೇಧಾವಿತಾಂ ತಥಾ ವೇದಶ್ವೇ	97
ಮೋಕ್ಷೋಪಾಯಮುಧಿಧ್ಯಾಯಃ	69
ಯ	
ಯಜ್ಞಭಿರ್ಗಮರ್ಥೀಭುದ್ವೈಃ	6
ಯದಾ ವರ್ತತಿ ವರ್ಷಾಣಾ	54
ಯಸ್ಯಾದ್ ಗ್ರಾಮವಿಭಾಗವರ್ಣ-	1
ಯೋಗಾನಂದಪ್ತ ತತ್ರ ಸ್ಯಾತ್	130
ಯೋ ದ್ವಿಜೇದ್ವೈರಲಂಚಕ್ರೇ	6
ಯೋ ವರ್ಗೋದೋ ವಿರಂಚ್ಯಾದ್ವೈಃ	16
ಯೌವನೇ ತಾಃ ಪ್ರವರ್ಧಂತೇ	118

ಲ	
ಲಕ್ಷ್ಯೋಪಾಯಮುಪಿತ್ಯಾಸಾಮ್	107
ಲಕ್ಷ್ಯಸ್ಯಾಪ್ಯ ಪುರೀಷಸ್ಯ	125
ಲಮ್ಯಾ ಚ ಕ್ಷೋಭೋಪ್ಯಾಸಾಮ್	520
ಲಸಜಾ ಅತ್ಯುಪಾಃ ಸತ್ವಮ್	77
ಲಸನಂ ಧ್ವಾನಿಮಿತ್ಯಾಹುಃ	80
ಲಾಜನಃ ಪದ್ವಿಧೋ ಯತ್ನ	99
ಲಿಧಯೋರೇವ ವಾ ಸ್ಯಾ ತಾಮ್	522
ಲಿಧೌ ತು ಶ್ವತಿಯೌ ಕ್ಷೇಯೌ	523
ಲುವಣ್ ಗೀತಾಮೃತಂ ಪೀತ್ಯಾ	20
ಲುಪ್ತೋ ನಾಪ್ಯಭಿನವಾಲಃ	12
ಲೋಮಾನುಜೇಮ ಸಂತ್ಯಾಸಾಮ್	123
ಲೋಹಿತಾಭಿಧಮತ್ಸ್ಯ	119
ಲೌಪ್ತೀ ಕ್ಷೋಧಾ ಚ ಗಾಂಧಾರೀ	520
ಲ	
ಲಕ್ಷ್ಯಾಣಾಂ ಸಂಹಿತಾಮಾನಮ್	125
ಲಜ್ಜಾ ಭಯಂ ಭೃಗಾ ಮೋಹಃ	136
ಲಲನಾ ಲಪ್ತಂ ಫಂಟಿಕಾಯಾಮ್	140
ಲೀಯಂತೇ ಹೃದಿ ಜಾಗರ್ತಿ	109
ಲುದ್ಯೋ ಲಬ್ಧುರಸಂಗೇತಿ	20
ಲೂತೇವ ತಂತುಜಾಲಸ್ಯ	157
ಲೌಪ್ಯಪ್ರಗಾತಃ ಪ್ರಕಟಃ	138
ವ	
ವಚನಾಪಾರ್ಗಮನ-	81
ವಚನೋ ವ್ಯವಹಾರೋ ಯಮ್	41
ವನಶ್ವತೀಶ್ವೇತಧೀರ್ಜಾತಾಃ	54
ವನೇಚಶ್ವೈಣಾಪಾರಃ	20
ವಲಯಾಃ ಪಾಲಾಃ	112
ವಸಾಯಾ ಮೇದೋ ದೌ ತು	125
ವಹ್ಯಪ್ರಹೃದಶ್ವತಃ	524
ವಹ್ಯವೇಧಾಃ ಶೋಕಶ್ವ	524
ವಾಕ್ಯಶಾಂಭಿಃಪೋಷ್ಯಾನ್	80
ವಾಗ್ನೀಯತಾರೋ ಗಾಂಧವಃ	33
ವಾತಂ ಪಿತ್ತಂ ಕಫಂ ರಕ್ತಮ್	123

ವಾತಾದಿಧಾತುಪ್ರಕೃತಿಃ	97
ವಾದ್ಯಾದಿ ಭೇದಾಕ್ಷತ್ಯಾದಿಃ	29
ವಾಮವಾಕ್ಯಸ್ಯ ಕಾ ನಾರಿ	72
ವಾಯುವಿಶ್ವಾನ್ತಮೂ ರಂಭಾ	11
ವಾಯೋಧೂಮಂ ತಪಶ್ಚಕ್ಷಮ್	53
ವಾರುಣಶ್ಚಾಥ ಕೌದೀರಃ	99
ವಿಶ್ವಕೇಣಿಶ್ಚ ತಪ್ತಾಯಾ-	35
ವಿಮುಂಚತೇನ ದ್ವೀ ಸ್ತೋತಾಂಸಿ	123
ವಿವಾದೀ ವಿವರೀತಶ್ಚಾತ್	523
ವಿಶಾವೇರೋ ದತ್ತಿಲಕ್ಶ	11
ವಿಶುದ್ಧೇರವ್ಯಮಾದೀನಿ	154
ವಿಶ್ವೋದರಾ ಮಧ್ಯದೇಶೇ	161
ವಿಶ್ವೋದರಾ ಶಂಖಿಣಿ ಚ	158
ವಿಶಾಯ ಶ್ವಶ್ರುದಂತಾದೀನ್	61
ವೀಣಾದ್ವಯೇ ಸ್ವರಾಃ ಸ್ಯಾಪ್ಯಾಃ	208
ವ್ಯಕ್ತಯೇ ಕುರ್ಮಾಣೇ ತಾಸಾಮ್	206
ವ್ಯವಹಾರೀ ತ್ವಸೌ ಶ್ರೇಧಾ	184
ವ್ಯಾಖ್ಯಾತಾರೋ ಭಾರತೀಯಃ	13
ವ್ಯಾಸೋಽಕ್ಷಿಪ್ರೋತ್ರಗುಪ್ತೇಮ	92

ಕ

ಕಂಖನಾಭ್ಯಾಕ್ಷತಿಯೋಧಿಃ	118
ಕಂಖಿಣಿ ಸಮ್ಯಕರ್ಣಾಂತಮ್	162
ಕಕ್ಷಾತ್ಯ ಸ್ವಚಕ್ಷು ಭಿನ್ನೋ ಽಽ	50
ಕಪ್ತಂ ಶೋಕಂ ಸುನಿತಕಾಮ್	91
ಕಪ್ತಃ ಸ್ವಶ್ವಶ್ವಾ ರೂಪಮ್	80
ಕಪ್ತಂ ರೂಪಂ ರಸಂ ಗಂಧಮ್	123
ಕಪ್ತೋಚ್ಚರಣಃ ಪ್ರಾಪ್ತ-	92
ಕರೀರಂ ನಾದಸಂಧತೀಃ	28
ಕರೀರೋಪಪದಯೋಃ ವರ್ಣಾಃ	79
ಕಾಶ್ವತಾಯ ಚ ಧವರ್ಯಾಯ	9
ಕುಕ್ಷಾತ್ಕವಪ್ರಪೀಕಿತ್ಯಃ	119
ಕುಂದಮಾಸಿತರಕ್ತಂ ಚ	70
ಕುಂದಾತ್ಕವಾಯಾ ಯೋವಾಯಾಃ	54
ಕೂದ್ರಾನಂತರಕಾಽಲೌಕಿ	523

ಕೇವಾಲಮನುವಾದಿತ್ವಮ್	522
ಕ್ಷೈತ್ಯಂ ಸ್ವೇಹಂ ದ್ರವಂ ಸ್ವೇದಮ್	97
ಕ್ಷತ್ರಕೀಕಳಮಂ ದಂತಾನ್	97
ಕ್ಷತ್ರೋದೇವತಕಾಃ ಸ್ವಾಯು-	78
ಕ್ಷತ್ರಣೇ ನಯಿಣೀ ನಾಸೇ	110
ಕ್ಷೀಮತ್ ಸಿಂಧುಣದೇವ ವಿವ	7
ಕ್ಷುತಯೋ ದ್ವಾದಶಾಪ್ಯಾಪಾ	522
ಕ್ಷುತಿವ್ಯಯಲಯಾದಿಸ್ಯಾಮ್	209
ಕ್ಷುತಿವ್ಯಾಮಿಂಶತಾವೇವಮ್	209
ಕ್ಷುತಿಭ್ಯಃ ಸ್ಯುಃ ಸ್ವರಾಃ ಪಕ್ಷ-	488
ಕ್ಷುತಿಸಾಂ ಪಂಚ ತಾಸಾಂ ಚ	519
ಕ್ಷುತ್ಯನಂತರಭಾವೀ ಯಃ	518
ಕ್ಷೋತ್ರಯೋಃ ಶಬ್ದವಾಹಿಣ್ಯೌ	122

ಚ

ಚಟ್ ಕೂರ್ಚಾಃ ಕರಯೋರಂಭಿತ್ತಿಃ	110
ಚಪ್ತೇ ಚ್ಯುತ್ಯಾಯುನುಮ-	67
ಚಪ್ತೇ ನಾನಾವಿಧಂ ವಾದ್ಯಮ್	37
ಚ	
ಸಂದೀಪನಿ ರೋಹಿಣೀ ಚ	520
ಸಂವಾದೀ ತ್ವನುಸಾರಿತ್ವಾತ್	522
ಸಂಸ್ಥಿತಾ ಕರುಣಾ ಮಧ್ಯಾ	519
ಸ ಆತ್ಮಾ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಚ	50
ಸತ್ತ್ವಂ ರಜಸ್ತಮ ರಾತಿ	83
ಸತ್ತ್ವಾಪ್ಯಮಂತಕಧೀಮಮ್	81
ಸತ್ತ್ವಾಪ್ಯ ರಾಜಸಾದ್ವಾಪಾಃ	83
ಸದಾಶಿವಃ ಶಿವಾ ಬ್ರಹ್ಮಾ	10
ಸಪ್ತಧಾ ಸಾತ್ತ್ವಿಕೋ ಯುಕ್ತ	99
ಸಪ್ತಮೇ ಷತಕನಂ ನಾನಾ-	37
ಸಪ್ತ ಸ್ಯುಕ್ತತ್ರ ಲೋಕ್ತಾ ತ್ವಕ್	107
ಸಮಯಃ ಪ್ರಪವತ್ಯ ಸ್ಯಾತ್	71
ಸಮಾನೋ ವ್ಯಾಪ್ತ ನಿಮಿಲಮ್	93
ಸರಸ್ವತೀ ಕುಮೂದ್ವಾಸೇ	160
ಸರಸ್ವತ್ಯಾಧ್ಯಮಾಜಿವ್ಯಮಮ್	162
ಸರೀ ವೀರೀ ಽಮೃತೇ ರೌದ್ರೇ	524

ಸರ್ವಶಕ್ತಿ ಚ ಸರ್ವಭೂಮಾ	47	ಸೋಽಪಿ ರಕ್ತಿವಿರೋಧಪ್ರಾಪ್ತಾ	167
ಸಮ್ಯಕ್ವಿಜ್ಞಾನಾಪಾಂತಮ್	162	ಪ್ರೀಗಾಂ ಪ್ರೀತ್ಯಾಫಿಶಾನ್ ಸಮ್	110
ಸಹವಾಸಪ್ರಿಯಾ ಶತ್ರುತ್	8	ಸ್ಯಾವ್ಯಪ್ತಂಶ್ರಾಪ್ತಂ ತುನೀಯಾಯಾಮ್	208
ಸಹಸ್ರಾಂತುರಿತಿ ವೈಶ್ರಾಂತಾಃ	524	ಸ್ನಾಯುಸಿದ್ಧಿಶಾಂಸಿ ರೋಹಂತಿ	105
ಸಹಾರ್ತವೇಧ ಮಧ್ಯಂ ಬೇತ್	55	ಸ್ವರಗಣಂ ಕಬ್ಬ ಬೋಧಪ್ರ	145
ಸಾಧಾರಣೇ ಕಾಕರೀಶ್ವೇ	521	ಸ್ವರಗ್ನಾ ಪೂರ್ವಾಪೂರ್ವಾಃ ಸಃ	68
ಸಾಧಾರಣೇ ಶ್ರೀಪ್ರತಿಃ ಸ್ಯಾತ್	521	ಸ್ವರಶ್ರೀಪ್ರಾಂತಿವಿಕಲ್ಪಾಪ್ಯಾಃ	81
ಸಾಧಾರಣೇ ಶ್ರುತಿಂ ಪಾಞ್ಜೀಮ್	521	ಸ್ವರಶ್ರುತಿಂಕರತಾ ಶ್ರುತೀಶ್ಚಃ	206
ಸಾಮಗೀತಿಕರೋ ಬ್ರಹ್ಮಾ	19	ಸೋಽತಃಸಿದ್ಧಾಪ್ರಕೀರ್ತೀಃ	124
ಸಾಮವೇದಾದಿದಂ ಗೀತಮ್	18	ಸ್ವರೋ ರಂಜಯತಿ ಶ್ವರೀಶ್ಚಚಿತ್ತಮ್	518
ಸಾಮುಪಾ ಮಂಜಲಾಃ ಶಂಖಾಃ	116	ಸ್ವರಶ್ವರೀ ರೋಜಪಥೋಗತ್ಯ	145
ಸಾರ್ಥೋಽಪಿತ್ರಯಂ ರೋಮ್ಭಾಪಮ್	124	ಸ್ವಮಸೀತಃ ಪರಾತ್ಪ್ರಾಪಮ್	110
ಸಾರ್ಥಾಃ ಸಮ್ಯಕ್ಸಹಕರಃ	119	ಸ್ವರಸಾಧಾರಣಂ ಜಾತಿಃ	31
ಸಿರಾಧಮಧಿಕಾಣಾಂ ತು	119	ಸ್ವರಶ್ವರೋರಾಗ್ನಿಶಾ ಪಶ್ಚಿಮಃ	107
ಸೀಮಾಧಿಕಾಶ್ಚ ಧಾತುಧಿಕಾಃ	104	ಸ್ವಾತಿರ್ಗೀತೋ ಬಿಂದುರಾಜಃ	11
ಸೀವಧ್ಯಃ ಪಂಚ ತಿರಸಿ	111	ಸ್ವಾಧಿಪ್ಯಾಸಂ ರಿಂಗಮೂಲೇ	133
ಸುಖಂ ದುಃಖಂ ಚ ವಿಪಯೌ	81	ಸ್ವಾಪಾ ನಮೋಽಮೃತಂ ಸಪ್ತ	139
ಸುಖದುಃಖಪ್ರದ್ವೈಃ ಪುಣ್ಯ-	48	ಸ್ವೇದಂ ಸಮರ್ಪಯಂತ್ಯಪ್ಪಾಃ	123
ಸುಖರಂ ಸ್ಯಾವಧೋವಶ್ವಮ್	108	ಸ್ವೇದೋಽಪ್ಪೇವಜರಾಯ್ಷಂಧಃ	52
ಸುಖಪ್ರೀತಶ್ಚ ತೃಪ್ತ್ಯಾ ಸ್ಯಾತ್	136	ಸ್ವೇದೋಪಾತ್ಯತಂತ್ರೀಮಾನೋಯಾಮ್	209
ಸುಖಮ್ಭಾಂ ಪರಿತೋ ನಾಥ್ಯಃ	158		
ಸುಖಮ್ಭಾ ತಿವ್ಯಮ ಶ್ರೀಪಾ	159		
ಸುಖಮ್ಭಯಾ ಬ್ರಹ್ಮರಂಭಮ್	158		
ಸುಖಮ್ಭೋದಾ ಹಿಂಗಲಾ ಚ	158		
ಸೂಕ್ಷ್ಮಂ ರಿಂಗಕರಂ ಕರಾ	49		
ಸೂಕ್ಷ್ಮಭೂತೇಂದ್ರಿಯಪ್ರಾಣ-	50		
ಸೋಽಯಂ ಪ್ರಕಾಶತೇ ಹಿಂದೇ	45		
		ಪ	
		ಪ್ರತಿಪತ್ತಿ ಸರ್ವಗಾ ತು	162
		ಪಾಪಂ ರೋಮಾಂತೇನಚಯಃ	147
		ಪ್ರದಯೇ ಘಾತಕಂ ಚಕ್ರಮ್	136
		ಪ್ರದ್ಯುಧ್ವಾಪಾಡಿಪಂಚಗ್ನಾ	197
		ಪ್ರದ್ಯಾಫೀಶ್ವೇವಮಾಧ್ಯಾಪ್ತುಃ	78

అనుబంధ II

చేసరుగళ అనుక్రమణీ

అంకాజాస్త్రి, హాలకుంట్ల, 355
 అంగద, 347
 అంబుష్, 306
 అనదివసుంధ, 367
 అబ్దుల్ ఫజ్ల్ ముబారక్, 354
 అబ్రహం వండిత, 426, 431, 460
 అభినవగుప్త, 11, 13, 30, 199, 202, 207, 210-275, 280, 282-3, 288-9, 307-319, 327, 332-3, 340, 346, 356-8, 361, 370, 385, 390, 394, 396, 409, 417, 427, 447-8, 452, 461, 463, 476, 478, 489-492, 511, 514, 517
 అభినవ భరణాచార్య (కల్లినాథ), 342
 అమరసింహ, 189,
 అమీనా మున్షీ, 354
 అబూస, 11
 అలి నది మాన్, 354
 అవలాన్, 93, 128-9, 131, 134, 137, 140, 145, 151, 184
 అశ్వతర, 11.
 అసిమోవ్, చూర, 471
 అయోబుల, 240, 361, 404, 461
 ఆ
 అంగద, 207-8, 249
 అంజనేయ, 11, 353, 354
 అక్రీయ, 107, 119
 అయ్యర్, రియోనాథ్, 194, 293
 ఇ
 ఇంద్ర, 11
 ఇ
 ఇశ్వర, 11

అశ్వతి, 11, 13, 210
 అనాధ్యాయుడు (అభినవగుప్తన.), 314
 అవ్వటి, 188

అ-వి

చాన్స్లేస్, అల్బర్ట్, 54

ఓ

ఓపరిన్, 55
 ఓపర్, గుప్తా, 113
 ఓల్ఫ్, థియోడోర్, 114

ఓ-ఆ

క

కంటల, 11
 కన్స్ట్యూషియన్, 303
 కమలాగృత, 347
 కరింద, 362, 367
 కల్లినాథ, 12, 16-7, 27, 41, 46-7, 53, 60, 79, 104, 108, 120, 177, 180, 183-4, 190, 202-3, 207, 225, 230, 251, 264, 266-7, 271-2, 276-7, 281, 285-9, 291, 295-6, 298, 300-3, 305, 307, 316, 325-9, 333-6, 341-4, 346, 357-8, 397-400, 435, 452-3, 493-4, 496-9, 503, 506-9, 514-5
 కల్లర్, జాల్స్, 293, 360-1, 472-3, 478, 482
 కాంకాయన, 75
 కాశ్యప, 10, 115, 207-8, 249, 362-3, 373-4, 389

ಕಿನ್ನರೀಕ, 347
 ಕೀರ್ತಿಧರ, 11, 13, 237
 ಕೀರ್ತಿಪಾರ್ವ, 113
 ಕುಡ್ಡಾಪ್ಪಿಟ್ಟಿವ್, 46
 ಕುಪ್ಪನ್‌ರಾಜಾ, 2, 6, 9, 29, 30, 32-7,
 47, 53, 65-6, 68, 77, 97, 104,
 117, 123, 136, 138, 181-2
 ಕುಮೇರ, 347
 ಕುಮಾರಕಿರಾ ಭರವಾಜ, 75
 ಕುಂಭರಣ, 276, 295-6, 300, 303, 336,
 358, 369, 476, 494
 ಕುತಿಕಮುನಿ, 347
 ಕೃಷ್ಣ ಭೂಪ, 358
 ಕೃಷ್ಣರಾಜ ಪಡೆಯರ್, ಮುಮ್ಮಡಿ, 366
 ಕೋಪಲ, 10, 115, 191, 202-3, 207,
 210, 259, 266, 321, 326-7, 336,
 344, 362, 433-4, 463
 ಕೋಪ್ಪರ್, 189
 ಕೂಪ್ಪಿನ್, 478, 483-4
 ಕ್ಯಾಲೆಲ್, ಅಲೆಕ್ಸಿಸ್, 53, 85, 104, 106,
 143, 150, 161, 473
 ಕ್ರಿಶ್, 90
 ಕ್ಲೆಮೆನ್ಸ್, 429
 ಕ್ಷತ್ರರಾಜ (?), 11
 ಕ್ಷೀರಾಕ್ಷಮಿ, 114
 ಕ್ಷೇತ್ರರಾಜ, 11

ಖ

ಖ್ಯಾಪಾ ಏಕಾಮುದ್ವಿನ್ ಅಪ್ಪರ್, 354

ಗ

ಗಣ, 11
 ಗಲ್ಪಿಕ್, ಮಾರ್ಗರಿಟ್ ಹಿಯಾ, 74
 ಗೋಪಾಲನಾಯಕ, 457
 ಗೋಪಾಲಯ್ಯ, ಗಾರ್ಗ್ಯ, 3
 ಗೋರಕ್ಷನಾಥ, 163

35

ಗೋವಿಂದ, 350-2, 444
 ಗೋವಿಂದ ಕವಿ, ಪೋಲಾರಿ, 363
 ಗೋವಿಂದ ದೀಕ್ಷಿತ, 363, 373-4
 ಗ್ಯಾಟ್‌ಲ್ಯಾಂಡ್, ಕೆನ್ಸೆಟ್, 54
 ಗ್ಯಾಮೊ, ಪಾರ್ವ, 55, 57
 ಗ್ರೀ, 53, 85, 130-1, 136-7, 139, 141
 -4, 146-8, 150-3, 160, 204.

ಘ—ಙ

ಚ

ಚಂಡೀ, 347
 ಚಂದ್ರಕೇವರಯ್ಯ, 14, 15
 ಚತುರ, 259, 300, 302
 ಚರಕ, 52-4, 60, 62-3, 66, 68-9, 71,
 75, 77-80, 82, 84, 100-2, 104,
 108, 111, 114, 119, 124-5, 180
 ಚಕ್ರವಾಹದತ್ತ, 82
 ಚಕ್ಕಭೂಪಾಲ, ಮುಮ್ಮಡಿ, 366, 518
 ಚೆನ್ನಸ್ವಾಮಿ ಮೊದಲಿಯಾರ್, 429, 431

ಞ

ಜಕ್ಕನಾಮಾತೃ, 128
 ಜಗದೀಶಮಲ್ಲ, 12, 60, 77-8, 81, 94,
 178-9, 181-3, 206-7, 210, 276,
 319, 327, 363, 366-7, 492
 ಜನಕ (ವೈದೇಹ), 75
 ಜೈಮಿನಿ, 19

ಝ—ಞ

ಟ

ಟಾರ್ಗಿನ್, 194, 293
 ಟ್ರೋಲ್ಯಾಂಡ್, ಲಿಯೊನಾರ್ಡ್, 468

ಠ

ಡ

ಡಾಲ್ಮನ್, ಪಾನ್, 334
 ಡೆಂಬೆಸ್ಕರ್, ಡೆರಿಕ್, 55, 57

ದೇವೋಕ್ರಿಸ್ಟಿಸ್, 334
 ದೇವಿಯಲ್, ಅಲೀಸ್ (ಅಶಿವಶರಣ), 203, 208,
 433-43
 ದೇಸಿಯಲ್, ಬಾರ್ನ್, 360
 ಡ್ಯಾಲಿಂಗರ್, 194, 293

ಢ-ಣ ತೆ

ಜಾರ್ಜೀಸ್, 457
 ತಿರುಮೋಕಟಿ ಕವಿ, 352, 370
 ತುಂಬುರು, 11, 115, 259, 300-1, 303,
 362-3
 ತುಳು, 114, 276, 295-6, 300, 305, 336,
 467, 494
 ತ್ಯಾಗರಾಜ, 3, 28, 178-9, 183, 350, 457

ಥ ಢ

ಢತ್ತಿಲು, 11, 115, 189, 197, 202, 210,
 239, 271, 283, 324, 328, 345, 362,
 367, 386, 492
 ಢರಾಜ್ಯ (ರಾವಣ), 11
 ಢುಗಾಶಕ್ತಿ, 10, 115, 210, 362, 373, 389
 ದೇವಲಾಭಾರ್ಯ, 11
 ದೇವರಾಜ, 11
 ದೇವಲ್, 429
 ದೇವಿಪ್ರಸಾದ, 113
 ದೇವೇಂದ್ರ, 12, 347

ಢ

ಢನ್ವಂತರಿ, 75, 113-5, 119
 ಢುಂಡಿರಾಜ ಪಾತ್ರೀ ಬಾಬಿಲ್, 23

ಢೆ

ಢೆಂದಿಕೇಶ್ವರ 10, 40, 362
 ಢಾಗೋಬರಾವ್, 429

ಢಾಜ್ಯದೇವ (ಢಾಜ್ಯಭೂಪಾಲ), 12, 181, 195,
 197, 200, 210, 252, 276, 304, 319,
 363, 369, 374-5, 384, 388-9,
 395, 401-2, 409, 427, 441, 448,
 458, 463, 492
 ಢಾದವ, 11, 19, 115, 195, 200, 243, 340,
 348, 361-2, 367
 ಢಾರಾಯಣ, 134
 ಢಜಗುಣ, 173, 366

ಢೆ

ಢಟ್ಟವರ್ಧನ, 82, 105, 111
 ಢತೆಂಬರಿ, 43, 198
 ಢರಮದೀ, 12
 ಢಜ್ಜಿವಿ ರಾಮರಂಗಯ್ಯ, 457
 ಢಾಣಿ, 2, 181, 190, 198, 306, 340
 ಢಾರ್ವಾಕಿ, 10
 ಢಾಶ್ವರ್ದೇವ, 207, 251-2, 265, 363,
 364
 ಢೀಟಿಸ್, 113
 ಢುಂಡರೀಕ ವಿಠಲ, 353, 356, 358-9, 452-3,
 487
 ಢೈಳಾಗೊರಸ್, 431, 487
 ಢೋಣಾಢಂದಸ್ವಾಮಿ, 130, 135, 137, 139,
 140, 142, 149
 ಢ್ರಕಾಪಸಿಂಹ, 128

ಢೆ

ಢೀಫಲ್, 77
 ಢೆಬಿಸ್, 420
 ಢ್ಲೆಬರ್, ಢಾರ್ವೆ, 360, 471, 484-5

ಃ

ಃಡಿಶ, 75
 ಃದೌಢಿ, 354
 ಃರ್ಕಶ್ಲೀ, ಮುಖ್ಯ, 354

ಬರ್ನಾಲ್, 57
 ಬರ್ನಾಂಗೇವ್, 21
 ಬರಿ, 347
 ಬಾಣ, 21
 ಬೆಂಬುರಾಜ, 11
 ಬೆಬಾರಂ ಶೃಂಗಪ್ಪ, 457
 ಬೆಡ್ಡಲ್, 478, 480
 ಬೂಟ್, 113
 ಬೊಸಾಂಕ್ಟೆ, 414-16, 420-5, 486
 ಬ್ರಹ್ಮಾ, 10, 11, 347, 362
 ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಸ್ವಾಮಿ, 128

ಭ

ಭಟ್ಟಿ ಶೌತ, 261, 303, 348, 447, 461, 500
 ಭಂಬಾರ್ಕರ್, 114
 ಭದ್ರಕಾಪ್ಪ, 75
 ಭದ್ರಕೌಶಲ, 75
 ಭರತ, 10, 17, 19, 115, 177, 197, 199, 210-76, 282-3, 286, 298-300, 304-9, 318-324, 328, 336, 338, 344-8, 362, 392, 401-4, 409, 417, 427, 436-7, 440, 448, 452-3, 461, 463, 468, 476, 488-92
 ಭಾಸ, 21
 ಭಾಸ್ಕರಮವಿ, 176
 ಭೈಂಗಿ, 347
 ಭೋಜರಾಜ, 11, 12

ಬು

ಬುಕೋ, 10, 12-3, 33, 39, 44, 115, 178, 180-3, 191, 202, 207, 210-75, 276-346, 348, 362, 403, 410, 427, 433-5, 440, 447-8, 452, 455, 461, 463, 476, 492, 494, 496-518
 ಬುನು, 306
 ಬುರೇಜಿ ಕಾಪ್ಪಪ, 75

ಬುರೇಂದ್ರವರ್ಮ, 12
 ಬುರೇಕ್ಷಪ, 362
 ಬೂಫ, 53, 141
 ಬೂತ್ಯಗುಪ್ತ, 11, 210, 225, 237, 390, 392, 394, 396, 492
 ಮಿಲ್ಲರ್, ಸ್ಕಾಟ್ಲೆ, 56
 ಮುದ್ದು ಬೆಂಕಟಮವಿ, 349-50
 ಮುದ್ದು ಸ್ವಾಮಿ ದೀಕ್ಷಿತ, 45, 173, 178, 349, 457
 ಮೂರ್, 57
 ಮೂರ್, ರುಥ್, 133
 ಮೋನಿಯರ್ ಫಿಲಿಯಂ, 7, 16, 22, 288

ಯ

ಯಕ್ಷ, 347
 ಯಾಚ್ಯವರ್ಯ, 27, 53, 59, 64, 68-9, 74, 80, 115, 117-20, 124-5, 202
 ಯಾಚ್ಯ, 10, 210, 362-3, 373-4, 389
 ಯಾಚ್ಯ, 43, 59
 ಯೆಸ್ವರ್ಸನ್, 42

ರ

ರಂಗನಾಥ, 23, 27
 ರಂಭಾ, 11
 ರಸೆಲ್, ಟೆರಾಂಟ್, 15
 ರಾಜೇಂದ್ರಲಾಲ್ ಮಿಶ್ರ, 113
 ರಾನದಿ, 409, 411
 ರಾಮಕೃಷ್ಣ ಕವಿ 19, 199, 206, 319, 353, 366-7, 370-1
 ರಾಮಸ್ವಾಮಿ ಭಾಗವತ, ಪ್ರಕಾಶ, 429
 ರಾಮಾಮಾತ್ಯ 446, 452-3, 467
 ರಾಮಜಿ, 11
 ರಾಹುಲ, 11
 ರುದ್ರೇಶ, 11, 12
 ರುದ್ರಾಚಾರ್ಯ, 12

ರೇವಣ, 189-90, 196, 475, 479-80, 483
 ರೇವಣ, 194, 293
 ರೈಮನ್, 353
 ರಾಜ್ಯದ್ವೈಪ್ಪ, 74

ಅ

ಅಕ್ಷಯನಾರಾಯಣ, 365
 ಅರಬ್ಬ, 470
 ಅನಯನ್, 478, 483
 ಅನಿಲ, 13, 210

ಪ

ಪಂಪ ರೆಲೆ, 94-6, 129, 131, 137, 141
 ಪಾಕರ್, ಕನ್ನಡ, 53
 ಪಾಠ್ಯ, 53, 59, 60, 62, 64, 68-9, 71-3, 77-80, 82, 84, 98, 102, 104, 107, 110-2, 114-5, 117-25, 301
 ಪಾಪವೃತ್ತಿ ಮಿತ್ರ, 81
 ಪಾಪ್ಯನ್, 90
 ಪಾಯಿ, 11
 ಪಾರಣ, 11
 ಪಾರುಣ, 11
 ಪಾಸುಪಾಪಾಯನ್, ವೈಪ್ರವಾಹ, 457
 ಪಿಕ್ರಮ, 347
 ಪಿಚ್ಚಾನೇಶ್ವರ, 120
 ಪಿಕ್ರಮ್, 90
 ಪಿಪ್ಪಾಪಿ, 11, 224, 239, 261, 270, 282-3, 285, 288, 308, 346, 348, 362, 394-6, 447, 461, 463, 491-2, 500, 507
 ಪಿಪ್ಪಾಪಿ, 347
 ಪಿಪ್ಪಾಪಿ, 11, 115, 201-2, 210, 239, 259, 279-88, 302, 320, 323, 330-1, 335, 337-8, 342, 344-5, 348, 362, 381, 392, 394-6, 417, 447, 461, 463, 475, 500, 507, 510
 ಪಿಪ್ಪಾಪಿ, 188
 ಪಿಪ್ಪಾಪಿವಾಹಿನಿ, 176

ಪುಷ್ಪ, 185, 417, 433
 ಪುಷ್ಪವರ್ಷ, 360-1
 ಪಂಕಜಮುಖಿ, 349, 352, 446, 467
 ಪಂಕಜಮುಖಯ್ಯ, ಸೋಪಿ, 350
 ಪಂಕಜಮುಖಯ್ಯ, 354, 371
 ಪಂಕಜಮುಖಯ್ಯ, ಸೋಪಿ, 350
 ಪೇಣ(ವೇಣು), 305-6, 321, 344-6, 362, 392.
 ಪಾಪ, 347
 ಪಾಪ, 126
 ಪ್ರಜ್ಞೇಪನಾಧ ಸೀಲ್, 131, 137, 140-1, 145, 148, 151, 165
 ಪ್ರಜ್ಞೇಪನಾಧ-ವೈಪ್ರವಾಹ, 55
 ಪ್ರಜ್ಞೇಪನಾಧ, 15
 ಪ
 ಶಂಕರಭಗವತ್ಪಾದಾಚಾರ್ಯ, 44, 126, 128, 131, 133, 152, 168, 176
 ಶಂಕರ, 13, 210, 237
 ಶಾಂತಾಪಿ, 10, 210, 362-3, 373-4, 339
 ಶಾಂತಾಪಿ, 114
 ಶಿವಶರಣ (ಶೇಷಾಯಲಿ), 203-4, 433-43
 ಶಿವಶರಣ, 10
 ಶಿವಶರಣ, 177
 ಶಿವಶರಣವೇಷಣ ಶಾಂತಾಪಿ, 304, 353, 369, 420, 429
 ಶಾಂತಾಪಿ, 457
 ಶ್ರೀಶಂಕರ, 363
 ಶ್ರೀಶಾಂತಾಯ್ಯಂಗಾರ್, ಅರ್. 352
 ಪ
 ಪದ್ಮಪಿ, 347
 ಪದ್ಮಿ ಅಲ್ಪದೀಪ್ 'ಅಲ್ಪ ಅಲ್ಪ ಮೂ' ಮಿನ್
 ಅಲ್ಪ ಬಾಗ್ಯಾರ್. 353
 ಪವರ್, 478, 480
 ಪಾಪ್ ಸವಾಪ್ ಪಾಪ್, 354
 ಪೈಪ್ಪೇಲ್, 74

ಸೆ

ಸೇನಾಕತಮಕೇಂದಕಾರ (ಸಾರದ), 11, 12
 ಸತ್ಯವಾರಾಧನಾ, ರಾ. 14, 15, 27, 332, 373
 ಸವಾಕಿವ, 10
 ಸವಾಕಿವರಾಜ್, ಮೈಸೂರು, 457
 ಸಮುದ್ರ ರಾಜ, 11
 ಸರಸ್ವತೀ, 347
 ಸಹಪ್ರಭುತ್ವ, 427
 ಸಾಂಖ್ಯಮತೀ, ಪಿ. 366, 460-68
 ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯ, 120
 ಸಾಯಸಾಚಾರ್ಯ, 43
 ಸಂಹರ್ಷಣಾಳ, 2, 9, 16, 41-2, 46-7, 60, 77, 93-4, 120, 138, 141, 147, 177, 180-1, 183-4, 202, 251-2, 264, 266-7, 271-2, 276-7, 285, 289, 291-3, 295, 300, 330, 336-7, 364-5, 394, 396, 435, 493-4, 496-9, 506, 515
 ಸೀರೋಲ್, ಕಾರ್ಲ್, 359, 480, 482-3
 ಸುಧಾರಣಕ, 366
 ಸುಬ್ಬರಾಮ ದೀಕ್ಷಿತ, 173, 349, 352
 ಸುಬ್ಬರಾಷ್ಟ್ರೀ, ಪಟ್ಟಿವರ್ಧನಂ, 355
 ಸುಬ್ಬರಾಷ್ಟ್ರಾಷ್ಟ್ರೀ, 429, 431
 ಸುಬ್ಬ, 53, 60, 62-3, 65-6, 68-9, 71-3, 75, 77, 82, 84, 98-9, 103-4,

106-7, 110-2, 114-5, 117-24, 301-2
 ಸೋಮನಾಥ, 488
 ಸೋಮನಾಥ, ಪಾಲ್ಕುರಿಕೆ, 366
 ಸೋಮೇಶ, 12
 ಸೋಮೇಶ್ವರ, 11, 210, 304, 362
 ಸ್ಕಂಧ್, ಕಾರ್ಲ್, 194, 196, 293
 ಸ್ಕಂಕರ್, 482
 ಸ್ವಾಮಿಗೋಪೇಸ್, ಫಾಕ್ಸ್, 407, 429, 431
 ಸ್ವಾತಾರಾಮಮುನಿ, 159, 168, 170, 172
 ಸ್ವೈಲ್, ಎಡಿತ್, 53, 59, 60, 63-4, 70-2, 115, 147
 ಸ್ಟೀನ್, 114

ಹ

ಹನುಮಂತ (ಹನುಮಾನ್), 353-4, 370
 ಹರಪ್ರಸಾದ ಶಾಸ್ತ್ರಿ, 113
 ಹರಿಪಾಲದೇವ, 319
 ಹರಿಶ್ಚಂದ್ರ, 347
 ಹಾರ್ನ್‌ಬಾಸ್ಟಲ್, 189-90
 ಹಾಯ್ನ್, ಫ್ರೆಡ್, 55
 ಹ್ಯಾಸೆಲ್‌ಸ್ಟ್ರಾಂ, 57
 ಹೆಲ್ಮ್‌ಹೋಲ್ಟ್ಸ್, ಹೆರ್ಮಾನ್, 194, 293, 303, 353
 ಹೇಡನ್, ಗ್ಲೆನ್, 360, 475, 479

ಅನುಬಂಧ III

ಉದ್ಭೃತ ಗ್ರಂಥಗಳ ಅನುಕ್ರಮಣೀ

ಅ

- ಅಭರ್ವವೇದ, 2, 306
ಅದ್ವೈತಮಾರ್ಗಾಂಶ, 128
ಅಧ್ಯಾತ್ಮವೇದ, 125, 133-4, 147
ಅನೂಪ ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ, 367
ಅನೂಪ ಸಂಗೀತವಿಲಾಸ, 366
ಅಬ್ದುಲ್ ಕದಿರ್ ಇಬ್ನ್-ಇಲ್ ಮುಲ್ಕ್ ಪಾಶ್, 354
ಅಭಿವೇದ ಭರತನಾಥಸಂಗ್ರಹ, 366, 518
ಅಭಿವೇದಭಾರತಿ, 199, 203
ಅಮರಕೋಶ, 189
ಅಮರಕೋಶ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ, 114
ಅಪ್ಪಾಂಗಪ್ರವಯಸಂಹಿತಾ, 59, 124, 301
ಅಪ್ಪಾಧ್ಯಾಯಾ, 190, 198, 305

ಇ

- ಅಗಮಕಲ್ಪಮೃತಮಂಚಲಾಪಾದಿ, 150
ಅಕ್ಷರಸಂಕ್ಷೇಪಸೂತ್ರ, 22, 24, 26
ಅಯಾನ್-ಇ-ಅಕ್ಬರೀ, 354
ಅಯುರ್ವೇದ ಸಾರಾವಲೀ, 113

ಇ-ಈ

ಉ

- ಉತ್ಪತ್ತಿಬಂಧ ಸಂಗ್ರಹ, 114
ಉಪ್ಪಟ ಭಾಷ್ಯ (ಮುಗ್ಧೇಶ ಪ್ರಾಕೀತಾಖ್ಯಾ), 183

ಊ

- ಊರ್ಧ್ವಾಪ್ನಯಾ, 127

ಋ

- ಋಗ್ವೇದ, 5, 16, 23, 42, 47, 127
ಋಗ್ವೇದ ಪ್ರಾಕೀತಾಖ್ಯಾ (ಪಾರ್ವತ), 188, 198

ಋ-ೠ

ಋ

ಋ

- ಋತೋಯ ಅರಣ್ಯಕ, 23, 25, 177

ಋ

- ಋಷಭಪ್ರಯೋಗ, 113

ಈ

- ಕಂಕಾಲಮಾಲಿನ್ಯಿಕೇಂತ್ರ, 127
ಕರ್ಧಾಸರಪ್ಪಾಗರ, 21
ಕರುಣಾಮೃತಸಾಗರ, 426
ಕಾತ್ಯಾಯನ ಭೌತಸೂತ್ರ, 23-4, 26
ಕಾದಂಬರಿ, 21
ಕಾದಿಮತ, 127
ಕಾಲಪ್ರಾಸ, 113
ಕಾಲೀಕುಲಾಮೃತ, 127
ಕಾಶಿಕಾವೃತ್ತಿ, 2
ಕಿಶಾನ್-ಅಲ್-ಅದ್ವಾರ್, 353
ಕಾಮಮಿಯಾಮುಖ್ಯ ಶಾಸನ, 12
ಕುಲಾರ್ಣವತಂತ್ರ, 127
ಕೋಶಲ ಮತಮರ್, 205-6, 322, 363
ಕೌಮಾರಿಲ ಸಂಪ್ರದಾಯ, 497
ಕೌಷಿಕೇಕ ಉಪನಿಷತ್, 49
ಕ್ಷುರಕೋಪನಿಷತ್, 158

ಋ

ಋ

- ಗಂಧರ್ವಮಾಲಿಕಾ, 127
ಗಣಪತೃಪ್ಪನಿಷತ್, 176
ಗಂಧರ್ವಪನಿಷತ್, 65, 80, 103
ಗೋಮತಿ, 127
ಗೋರಕ್ಷಪ್ರಕರಣ, 163
ಗೋರಕ್ಷಸಂಹಿತಾ, 127, 159, 163
ಗೌತಮತಂತ್ರ, 160

ಘ
ಘೇರಂಪಸಂಹಿತಾ, 127, 163, 170

ಚ
ಪತುರ್ದಂದೀಪ್ರಕಾಶಿಕಾ, 352
ಚಕಿಪ್ಪಾ ಪಕ್ಷ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನ, 114
ಚಕಿಪ್ಪಾದೀಪಕ, 113
ಚಕಿಪ್ಪಾನಾಡ, 113

ಛ
ಛಾಂದೋಗ್ಯ ಉಪನಿಷತ್, 47, 177

ಜ
ಜೈಮಿನೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, 24

ಝ
ಝಾಣಾಣವತಂತ್ರ, 127

ಞ
ಞಬೀಕಾತ್.ಇ.ಅಕ್ಷರೇ, 334

ತ-ಞ

ತ

ತಂತ್ರ ಪದಿಪಾಸುತೆ, 127
ತಂತ್ರಜೀವನ, 127
ತಕ್ಷಾಶ್ವಾನುಧೀ, 81
ತರೀನುತ್.ಇ.ಮೂಲೀಕೇ, 354
ತಾಂತ್ಯಬ್ರಾಹ್ಮಣ, 23, 25
ತಾರಾಶಾಸ್ತ್ರ, 127
ತೈತ್ತಿರೀಯ ಅರಣ್ಯಕ, 156
ತೈತ್ತಿರೀಯ ಉಪನಿಷತ್, 43, 46-7
ತೈತ್ತಿರೀಯ ಪ್ರಾತಿಕಾಙ್ಕ್ಷಿ, 3, 187
ತೈತ್ತಿರೀಯ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, 22, 24, 141
ತೈತ್ತಿರೀಯ ಸಂಹಿತಾ, 23.5
ತೋಪನ ಪಂತ್ರ, 127
ಪ್ರಕಾಂಡಕೇಶ, 127
ಪ್ರಕಾಂಡಸಾರಾಧ್ಯಾಯೋಧೀ, 176
ಪ್ರಪುರಾಸಾಧನಮುಚ್ಚಯ, 127, 168-9

ಪ್ರತಿವಿಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಉಪನಿಷತ್, 127, 166, 158
ಪ್ರೈಶ್ವರ್ಯ, 372, 461

ಫ
ಪ

ಪತ್ತಿಲಮ್, 189
ಪರ್ವನೋಪನಿಷತ್, 164
ದೀಪಿಕಾ, 134
ವೇದೀಭಾಗವತ ಪ್ರರಾಣ, 21
ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯಣ ಶೌತಕಸೂತ್ರ, 26

ಫ

ಫಸ್ತಂಕರಿ ಗುಣಾಗುಣಯೋಗವತ, 114
ಫಸ್ತಂಕರಿ ಗ್ರಂಥ, 114
ಫಸ್ತಂಕರಿ ನಿಘಂಟು, 113-4
ಫಸ್ತಂಕರಿ ಪಂಚಕ, 114
ಫಸ್ತಂಕರಿ ವಿಲಾಸ, 114
ಫಸ್ತಂಕರಿ ಸಾರಧಿ, 114
ಫಮೃತವ-ಅಪ್ಪಮವ ವಗ್ಗ, 21
ಫಾತುಪಾಕ, 16, 183, 197, 316
ಫ್ಯಾಪದೋಪನಿಷತ್, 93, 127, 135

ಪ

ಪಂದಿಶೇಶ್ವರಕಾರಿಕಾ, 39
ಪಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, 199, 200-1, 245, 248,
306-7, 323, 402, 463, 483, 491
ಪಾದಪದೋಪನಿಷತ್, 163, 171, 176
ಪಾಮುಲಿಂಗಾಢುಪಾಪನ, 189
ಪಾರವಮತ, 354
ಪಾರದೀಯ ಶಿಕ್ಷಾ, 188, 199, 200, 236,
340, 372, 374, 395, 461
ನಿಗಮತತ್ತ್ವಸಾರ, 127
ನಿಬಂಧ ಸಂಗ್ರಹ, 114
ನಿದುಶ್ಚ, 43
ನಿವಾಣ ಪಂತ್ರ, 127
ನಿವಾಣ ಪದ್ಧತಿ, 127

ಪ

ಪಂಚಿಪಾಸಾವ್ಯ ಚರಿತ್ರಮು, 366
 ಪಂಚಕಂತ್ರ, 188
 ಪಞ್ಚಾಪಞ್ಚ, 114
 ಪಾದಧೀಯ ಶಿಕ್ಷಾ, 181-2, 188, 340
 ಪಾದ್‌ಪಾದ್‌ನಿಲಮಾ, 354
 ಪಾರ್ವದ ಭಾಷ್ಯ, 188
 ಪೈಂಗಲೋಪನಿಷತ್, 127
 ಪ್ರತಿಪದ್ಯ ಯೋಗೋಪಾಯಣ, 21
 ಪ್ರಸಂಪನಾದ, 44
 ಪ್ರಪಂಚಸಾರಕಂತ್ರ, 93, 127
 ಪ್ರಭಾಸಮಿಧ, 127
 ಪ್ರಯೋಗಸಾರ, 127

ಭ

ಭಜ್ಜ ಸೂತ್ರಗಳು (ಪುಷ್ಪ ಸೂತ್ರಗಳು), 19, 198,
 372

ಬ

ಬಾಲಚರಿತ, 114
 ಬಾಲಾವಿಲಾಸ ಕಂತ್ರ, 127
 ಬೃಹತ್ ವಿಕ್ರಮ ಸಂಹಿತಾ, 127
 ಬೃಹತ್ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ, 127
 ಬೃಹದಾಚಾರ್ಯ ಉಪನಿಷತ್, 46
 ಬೃಹದ್ವೇದಕಾ, 177
 ಬೃಹದ್ವೇದೀ, 12, 33, 44, 179, 203, 238,
 247, 277, 281, 296, 301-2, 307,
 316, 318, 503
 ಬೌದ್ಧಾಯನ ಶೌರಿಕ ಸೂತ್ರ, 22, 24.5
 ಬ್ರಹ್ಮಮತ, 347-8
 ಬ್ರಹ್ಮವಿದ್ಯೋಪನಿಷತ್, 94, 127, 156
 ಬ್ರಹ್ಮವೈವರ್ತ ಪುರಾಣ, 114
 ಬ್ರಹ್ಮಸೂತ್ರಭಾಷ್ಯ (ಶಾಂಕರ), 126
 ಬ್ರಹ್ಮೋಪನಿಷತ್, 109

ಭ

ಭಗವದ್ಗೀತಾ, 54
 ಭಟ್ಟಿಕಾವ್ಯ, 2

ಭರತ ಕಲ್ಪಲತಾಮಂಜರಿ, 355, 371

ಭರತಶೋಕ, 19, 206, 367
 ಭರತಭಾಷ್ಯ (ಸರಸ್ವತಿ ಶ್ವವರಮಾಲಾಕಾರದಾರ),
 181, 402, 463
 ಭಾಟ್ಟ ಸಂಪ್ರದಾಯ, 497
 ಭಾವಪುರಾಣ, 114
 ಭೂತಕುದ್ಧಿ ಕಂತ್ರ, 127

ಮ

ಮಂತ್ರಕಂತ್ರಪ್ರಕಾಶ, 127
 ಮಲಹಾರ್ ಉಲ್ ಉಮಾರಾ, 354
 ಮಧುಸ್ಥೂತಿ, 306
 ಮಹಾಭಾರತ, 16, 22, 306
 ಮಹಾಭಾಷ್ಯ, 198
 ಮಹಾದೊಕ್ಯ ಶಿಕ್ಷಾ, 188
 ಮಾಯಾಕಂತ್ರ, 127, 159
 ಮಿತಾಕ್ಷರ, 120
 ಮುಂಡೋಪನಿಷತ್, 46
 ಮುಂತಬುತ್ ಕವರೋಪ್, 354
 ಮುಂತಬುತ್-ಉಲ್-ಉಮಾರ್, 354
 ಮೇಳಾಧಿಕಾರ ಲಕ್ಷಣ, 348, 350, 444, 452,
 464

ಯ

ಯಾಚ್ಛಾಪಲ್ಪಿ ಸ್ತೂತಿ, 27, 29, 202
 ಯಾಮಲ ಕಂತ್ರ, 127
 ಯೋಗಕುಂದರೀ ಉಪನಿಷತ್, 127
 ಯೋಗಸಂಹಿತಾಮಣಿ, 114
 ಯೋಗಚೂಡಾಮಣಿ ಉಪನಿಷತ್, 94, 127,
 135, 157, 163-4
 ಯೋಗಕತ್ತನ ಉಪನಿಷತ್, 127
 ಯೋಗಪಾರಾಶರೀ, 168
 ಯೋಗದೀಪಿಕಾ, 114
 ಯೋಗವಾಸಿಷ್ಠ, 156
 ಯೋಗತಿಮಾ ಉಪನಿಷತ್, 127, 163-5
 ಯೋಗಾರ್ಣವ ಕಂತ್ರ, 127
 ಯೋಗಿನೀ ಶ್ವವರಮ, 127

ರ

- ರಸಕೌಮುದೀ, 363
ರೋಕುಪಮನೋಬ್ಧಾಸಿಧಿ ಸಾರಸಂಗ್ರಹ ಭರತಪಾತ್ರ,
355, 371
ರಾಗಪಾಲಚಿಂತಾಮಣಿ, 363
ರಾಗಮಂಜರಿ, 355
ರಾಗಮಾಲಾ, 356, 358
ರಾಗ ವಿವೋಧ, 488
ರಾಮಾಯಣ, 11, 21
ರೀತಾಲತ್ ಅಲ್ ಪರಫೀಯಾ ಫಿ'ಲ್ ಫಸಬ್ ಅಲ್
ತಲಫೀಯಾ, 353
ರುದ್ರಯಾಮಲ ತಂತ್ರ, 127, 135

ಃ

- ಲರಿತಾಪ್ರಿಕಟಿ, 176
ಲರಿತಾಪ್ರಿಕಟಿ ಭಾಷ್ಯ, 176
ಲರಿತಾರಹಸ್ಯ, 127
ಲರಿತಾಸಹಪ್ರಸಾದು, 3, 176
ಲರಿತಾಸಹಪ್ರಸಾದು ಭಾಷ್ಯ, 3
ಲಾಙ್ಕಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, 24, 26

ಃ

- ವರಾಹ ಉಪನಿಷತ್, 127
ವರಿವಸ್ಯಾ ರಹಸ್ಯ, 176
ವಾಮನೇಶ್ವರ ತಂತ್ರ, 132
ವಾಯುಪುರಾಣ, 188,
ವಾರಾಹ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, 24
ವಿದ್ಯಾಪ್ರಕಾಶಚಿಕಿತ್ಸಾ, 114
ವಿವೇಕಚಿಂತಾಮಣಿ, 173, 366
ವಿಷ್ಣುಧರ್ಮೋತ್ತರ ಪುರಾಣ, 188
ವಿಷ್ಣು ಪುರಾಣ, 141
ವೈದಿಕ ಸಂಗೀತ, 23
ವೈದ್ಯಭಾಷ್ಯದೋಷದಯ, 114
ವೈದ್ಯವಿದ್ಯಾವಿವೋಧ, 114

ಶ

- ಶಕ್ತಾಗ್ರಹಮ, 61

- ಶತಪಥಬ್ರಾಹ್ಮಣ, 22
ಶಲ್ಯತಂತ್ರ, 113
ಶಾಸ್ತ್ರಾನಂದತರಂಗಿಣೀ, 127
ಶಾಂಖಾಯನ ಬ್ರಾಹ್ಮಣ, 28
ಶಾಂಖಾಯನ ಶ್ಲೋಕಸೂತ್ರ, 24
ಶಾಂಡಿಲ್ಯ ಉಪನಿಷತ್, 98, 127, 156, 158,
163
ಶಾರದಾ ತಂತ್ರ, 127
ಶಾರದಾ ತಿಲಕ, 127
ಶಾರೀರಕ ಉಪನಿಷತ್, 81, 98, 127
ಶಿವಸಂಹಿತಾ, 73
ಶಿವಮಾಲನಧಿ, 53, 141
ಶ್ರೀಶ್ರವಾ, 160
ಶ್ರೀಶತ್ಪದ ಚಿಂತಾಮಣಿ, 130
ಶ್ರೀಶತ್ಪದಧಿ, 366
ಶ್ರೀಮತ, 127
ಶ್ರುತಿ, 3
ಶ್ವೇತಾಶ್ವತರ ಉಪನಿಷತ್, 46

ಃ

- ಷಟ್ಪದಶ್ವನಿಧಿಪಣಿಪತ್, 127
ಷಟ್ ಸಾಹಸ್ರೀ (ಸಾಹಸ್ರಶಾಸ್ತ್ರ), 401

ಃ

- ಸಂಗೀತಕಲಾನಿಧಿ, 12
ಸಂಗೀತಕವಿಜ್ಞಾನಮಣಿ, 61, 178, 206, 366-7
ಸಂಗೀತದರ್ಶನ, 435, 463
ಸಂಗೀತದಶ್ವ ರಹಸ್ಯವಿವೋಧ, 373
ಸಂಗೀತದಾರ್ಪಣ, 362, 367
ಸಂಗೀತವಾಚಿಕಾತ, 240, 362, 461, 463
ಸಂಗೀತಮತರಂಜ, 11, 347, 367-9
ಸಂಗೀತಮುಕ್ತಾವಲಿ, 11
ಸಂಗೀತರತ್ನಾಕರ (ಶಾಸ್ತ್ರಾನಂದಪ್ರಸಾದ), 2
ಸಂಗೀತರಾಜ, 276, 358, 369
ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಮುಕ್ತಾಭಿ, 23
ಸಂಗೀತಶಿರೋಮಣಿ, 367

ಸಂಗೀತಸಂಪ್ರದಾಯಪ್ರದರ್ಶನ, 173, 349
 ಸಂಗೀತಸಮಯಸಾರ, 265
 ಸಂಗೀತಸಾರ, 129
 ಸಂಗೀತಸಾರಸಂಗ್ರಹ, 369
 ಸಂಗೀತಸಾರಸಂಗ್ರಹವು, 352-370
 ಸಂಗೀತಸುಧಾ, 363
 ಸಂಗೀತಸುಧಾಕರ, 42, 180, 364
 ಸಂಗೀತಸೂಕ್ತೋದಯ, 365
 ಸಂಗೀತೋದಯಸತ್ಯಸಾರೋದ್ಭವ, 369
 ಸಂಗ್ರಹಚೂಡಾಮಣಿ, 350, 352, 444, 453,
 464
 ಸತ್ಯಸಾಧನೋದ್ಯೋಗತತ್ವ, 22, 24
 ಸನ್ಯಾಸಚಂದ್ರೋದಯ, 365
 ಸಮೋದಯ ತಂತ್ರ, 127, 150
 ಸಾಮನೋದಯಭಾಷಾ, 461

ಸಾಮನೋದಯ ಭಾಷ್ಯ, 188, 198
 ಸುಧಾಪಿತ, 141
 ಸುಪ್ರಸಂಗತಾ, 102, 105, 124, 301
 ಸೌಂದರ್ಯಲಹರಿ, 127, 131
 ಸ್ವಾಂದರ್ಭರಾಣ, 350
 ಸ್ವಚ್ಛಂದ ತಂತ್ರ, 168, 173
 ಸ್ವಚ್ಛಂದಸಂಗ್ರಹ, 127
 ಸ್ವತಂತ್ರ ವಿಶ್ವಸಾರತಂತ್ರ, 127
 ಸ್ವರಚೂಡಾಮಣಿ, 366

ಹ

ಹಂಸೋದಯಸತ್ಯ, 134, 168
 ಹಳೆಯೋಗಪ್ರದೀಪಿಕಾ, 127, 159, 168, 171
 ಹನುಮನ್ತ, 354
 ಹರಿವಂಶ, 16

ಅನುಬಂಧ IV

ಹಸ್ತಪ್ರತಿಗಳು

ಶ್ರೀ ಪರಲಕ್ಷ್ಮೀ ಆಶಾಪನಿಗ್ರಂಥಭಂಡಾರ,
 ಮೈಸೂರು :
 ಲೋಕಪುಟ : ಲೋಕಪುಟಸಂಪಾದಕರು
 ಜಗದೀಶಮಲ್ಲ : ಸಂಗೀತಚೂಡಾಮಣಿ
 ದೀಪಕಾಚಾರ್ಯ : ಸಂಗೀತಮುಕ್ತಾವಲಿ

ನಾನ್ಯದೇವ : ಸರಸ್ವತೀಪ್ರದಯಾಲಂಕಾರಪಾಠ
 (ಭರತಭಾಷ್ಯ)
 ಲಕ್ಷ್ಮಿನಾರಾಯಣ : ಸಂಗೀತಚೂಡಾಮಣಿ
 ಸ್ವಾಚ್ಛಂದಸಂಗ್ರಹಸಂಪಾದಕ, ಮೈಸೂರು :
 ನಾನ್ಯದೇವ : ಸಂಗೀತಸಮಯಸಾರ

APPENDIX V

INDEX TO WORKS IN NON-INDIAN LANGUAGES

Asimov, The Human Brain	471
Avalon, Arthur, The Serpent Power	93
Aufrecht, Theodor, Katalog der Sanskrit-Handschriften der Universitzaz-Bibliothek Leipzig	114
Barkashli, Mahdi, La Gamme de la musique iranienne	354
Bernal, J.D., Evolution of Life in the Universe	57
Bhagavata, Pratapa Ramaswami, on the 22 Srutis	429
Bhandarkar, R. G., Report on the search for Skt. Mss etc.	114
Biddulph, R., Differential Pitch Sensitivity of the Ear	480
Bosanquet, R.H.M., On the Hindu Division of the Octave etc.	420
Buhler, G., A Catalogue of Sanskrit Manuscripts etc.	113
Burlingame, E.W., Dhammapada-Appamada Vagga (Eng. Tr.)	21
Carrel, Alexis, Man, the Unknown	45
Chandrasekhariah, R, Presidential Address, Souvenir, XIII Natyakala Conference, Madras	14
Clements, E., Introduction to Deval K. B, <i>infra</i>	429
Crick, F.H.C., The Chemical Basis of Heredity <i>et al</i>	90
Culver, Charles E., Musical Acoustics	293
Danielou, Alaiñ, Northern Indian Music	204
Dashiell, John F., Fundamentals of General Psychology	360
Dempster, Derek, The Inhabited Universe	55
Deval, K.B., Hindu Musical Scale & 22 Srutis	429
Deviprasada, Catalogue of Skt. Mss Existing in Oudh, Calcutta	113
Einstein, Albert, The World as I See It	55
Euler, Leonhardt, Tentamen novae theoriae musicae	194
Fetis, Histoire General de la musiqueval	420
Fletcher, Harvey, Speech and Hearing	360
Fox Strangways, A.H., Music of Hindostan	407
Gamow, George, a) Creation of the Universe	55
b) Biography of the Earth	57

Gatland, Kenneth, The Inhabited Universe	55
Gilbert, Margaret Shea, Biography of the Unborn	74
Haraprasada Sastri, Notices of Skt. Mss.	113
Hasselstrom, Science, 125, 130	57
Haydon, Glen, Introduction to Musicology	361
Helmholtz, Hermann von, Sensations of Tone (Eng. Tr. by Ellis)	194
Hornbostel, E. von, Musicalische Tonsysteme	189
Hoyle, Fred, The Nature of the Universe	56
Jespersen, Otto, Language : Its Nature, Development and Origin	42
Johnston T. B., and Willis, T. (Ed.) Gray's Anatomy	130
Keilhorn, F., A Catalogue of Skt. Mss. Existing in Central Provinces etc.	113
Koehler, W., Akustische Untersuchungen	189
Kudryavtsev, B., Sounds We Cannot Hear	46
Kunhan Raja, Sangitaratnakara (Eng. Tr.)	2
Langer, Susanne, K., Philosophy in a New Key	27
Lloyd, L.L.S., Acoustics, Grove's Dictionary of Music and Musicians	470
Mitra, Rajendralal, Notices of Skt. Mss	113
Monier-Williams, Monier, A Sanskrit-English Dictionary	7
Moore, Ruth, The Coil of Life	133
Mudaliar, ChinnaSwamy, Oriental Music in Staff Notation	429
Murre, Science 125, 130	57
Oparin, Origin of Life	56
Oppert, Gustav, Lists of Skt. Mss. in Private Libraries etc.	113
Pandita, Abraham, Karunamritha Sagaram	429
Peterson, Peter, Detailed Report of Operations etc.	113
Pfeiffer, John, The Human Brain	77
Radcliff, J. D. a) Conception	74
b) Secrets of the Human Cell	74
c) Nature's Way in Birth	74
Ranade, G. H., Hindusthani Music	410
Rele. Vasanta, The Mysterious Kundalini	95
Revesz, G., Introduction to the Psychology of Music	189

Row, Nagoji, C., On the 22 Srutis	429
Russel, Bertrand, Our Knowledge of the External World	15
Sahasrabuddhi, Hindu Music and the Gayana Samaj	429
Sāmbamoorthy, P., South Indian Music, Book IV	366
Sastri, Subrahmanya, on the 22 Srutis	429
Sathyanarayana, R., a) The Kudimiyamalai Inscription on Music	12
b) Karnataka Music, Studies in Education and Culture	
c) 'Gondala—A Ritual Dance' in Soul of Indian Dance	14, 27
d) Bharatanatyā: A Critical Study	338
Scheinfeld, Amram,	74
Seal, Brajendranath, The Positive Sciences of the Hindus	131
Seashore, Carl, E., Psychology of Music	359
Shower, E. G., Differential Pitch Sensitivity of the Ear	480
Sproul, Edith, The Science Book of the Human Body	132
Srinivasa Iyengar, T. R., Introduction to Govinda, Sangraha-chudamani	352
Stein, M.A., Catalogue of the Skt. Mss. etc.	114
Stumpf, Karl, a) Tonpsychologie	194
b) Über neuere Untersuchungen zur Tonlehre	194
Tagore, S. M., a) The Universal History of Music	304
b) Hindu Music	304
Troland, Leonard, T., J. Acoust. Soc. Amer (1930), 1, 301	470
Vorontzoff-Velyaminov, A., Gaseous Nebulae and New Stars	56
Watson, James, The Chemical Basis of Heredity	90
Whitehead, A. N., Symbolism, Its Meaning and Effect	15
Wilkins, M. H. F., Biochemical Society Symposia	90
Wood, Alexander, The Physics of Music	185
Woodworth, Robert S., Experimental Psychology	360
.... The Readers Digest of the Human Body	116

ಅನುಬಂಧ VI ಶೋಧನಪತ್ರಿಕೆ

ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಪುಸ್ತಕದ ಹೆಸರು	ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಪುಸ್ತಕದ ಹೆಸರು
9	30	ಸಂಗೀತಸುಧಾಕರ	154	16	ಇವುಗಳನ್ನು
11	16	ಸಂಗೀತಪಾಶ್ವ	156	7	ಬರುತ್ತಿದ್ದ
18	19	ಕಾಲಬಯ	157	18	ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ
19	14	ಗಂಧರ್ವರು	168	15	ಮೋಕ್ಷಮಾರ್ಗಗಳನ್ನು
24	2	ಕಾಂಡವೀಣಾ	168	27	ಸಿಂಹಾಂಕವಲ್ಲಿ
32	13	ಶ್ವರಗತಾಭ್ಯಾಸ	168	30	ಬಾಲ್ಯೋಂದ್ರಿಯ
39	2	ತದ್‌ಪ್ರಯೋಗಸುಗತಂ	169	23	ಅಷ್ಟಸಿದ್ಧಿಗಳೂ
42	27	ಸಂಗೀತಸುಧಾಕರ	173	9	ಜಪಕೋಟಾ
44	12	ಸಮಾಕಾಂ	174	4	ಸಗುಣಪ್ರಜ್ಞೆ
46	23	3 ಕೆ : ವಿಭಿಮ್	174	7	ಕಾಮಮೋಕ್ಷಾಣಾಮಿದ-
53	25	ಅದರಿಂದ	175	3	ಉಳ್ಳದ್ದು
56	8	ಕಾರ್ತಿಕದೇವನದು	183	5	ಜಾತಂ ಪ್ರಾಣಾಸ್ತಿ-
59	24	ವಾಗ್ಗುಟ, ಅಪ್ಪಾಂಗಪ್ರವಯಸಂಹಿತಾ, ಬಾರೀಪ್ರಾಪ್ತ (II), I, 1, ಪು. 1	194	25	ಸರಳಪೂರ್ಣಾಂಕ
60	30	ವಾಗ್ಗುಟ, ಉ.ಗ್ರಂ. I, 5, ಪು. 3	209	18	ಸಾತವಾಗುವುದರಿಂದ
67	18	ಪಾಲ್ಯಾಂಕರಿತ-	211	27	ಧೈವತಪ್ರಭಾ
77	24	ಸಾತ್ಯಗೋಚರಾಃ	212	30	ಅಭಿವಿಭಾಗತೀ
80	28	ಜನನಾಂಗ	215	19	ಅರ್ಥ
83	14	ಅಸ್ತಿತ್ವಕುಪ್ಪ-	217	18	ಶ್ವರಗಳಲ್ಲಿ
86	28	ಮ್ಯೂಸಿಯಸ್	218	13	ಬಾಹುಳ್ಯ
87	26	ಇವಾಗೆ	222	7	ಪರಮಾರ್ಥತಃ
88	33	ಸ್ವಾರಸ್ಯ	230	7	ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರೂ
97	12	ಭೂಮೋಘ್ರಾಣೀಂದ್ರಿಯಂ	230	15	ಮಾಣಸಿಕೆಯನ್ನು
114	11	ಭಾವಪ್ರಕಾಶನ	234	6	ಸಮಾನಕೀಯನ್ನು
114	35	Tulaja	235	27	ಸದೃಶ
126	5	ಉನ್ನತಮಟ್ಟದ	237	2	ಮಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ
126	10	ಅಯುರ್ವೇದ	237	25	ಪೌರೈತ್ತಿಕಸೂತ್ರಕಾರ-
141	5	vertebrae	238	22	ಅರ್ಥವನ್ನು
142	25	ಅವರೂದ	238	23	ಪದ್ಧಂತಾ ಮೀತಃ
			240	3	ಸ್ವರೀತ, ಪ್ರಚಯ

ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಕುಶ್ಲ ಪಾಠ
241	24	ಕಾಣುತ್ತವೆಯೋ
248	6	ಹುಟ್ಟಿದೆ
255	19	ಹತ್ತೊಂಬತ್ತನೆಯದಕ್ಕೆ
256	22	ಕುಂದುವೆಯ
260	29	ವಾಸ್ತವವಾಗಿ
262	16	ಮತ್ತು
262	21	ಸದ್ಭವವಾದುದೇ
263	22	ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲೇಕೆಯೆಂದು
264	9	ತಾತ್ಪರ್ಯ
267	18	ಕಂಪಮಾನದವರಿಗೆ
275	14	ವಿಮರ್ಶಮಾಡಲಾಯಿತು
291	7	ಪಡೆಯಬಹುದಷ್ಟೆ
295	11	ಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ
297	10	ಶ್ರೋತೃಗ್ರಂಥಿಯು
299	23	ಅಪರೂಪ
304	2	ಆ ದೇಶದ
308	19	ಸ್ವಸಂವೇದ್ಯ
316	28	190
316	30	ಮಿಮುಕ್ಸ ಮುಂತಾದ ರೂಪ.
328	18	ಅನ್ವೃತ್ತಿ ಕನವಲ್ಲದೆ
338	4	ಸಪ್ರಸಾರ್ತ
340	18	ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನೂ
345	22	ಅನುಮಿತಿಯಿಂದ
346	9	ಅನ್ವಯಿಸಬಹುದು
346	14	ಪ್ರಥಮವನ್ನೂ ತಗಳನ್ನೂ
354	25	ಸಂಗೀತವು
364	11	ಸಂಗೀತಸುಧಾಕರದಲ್ಲಿ
366	14	ಬಳಸಿರುವ
373	6	ಪದ್ಧತಿಗಳನೆಯ
375	13	ಗ್ರಂಥಪಾಠವೋ
383	16	ವಿಖ್ಯಾಸವಾಗಿ
384	8	ಕಲಾಕಾಲಪ್ರಮಾಣ
387	20	ಭೇದಗಳಾಗುತ್ತದೆ

ಪುಟ	ಪಂಕ್ತಿ	ಕುಶ್ಲ ಪಾಠ
388	6	ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದುವನ್ನು
388	32	ಉ.ಗ್ರಂ., I, 3, 39
390	1	ಮಾತೃಗುಪ್ತಾಚಾರ್ಯ
393	14	ಲಕ್ಷ್ಯಪ್ರಸಿದ್ಧ
401	9	ಬೇಗ ಅನುಸರಿಸಿದೆ
402	6	ಸ್ವರಕ್ಕೆ ರಕ್ತಿಲಕ್ಷಣವನ್ನು
404	2	ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನೂ
404	25	ಅಗತ್ಯ
408	1	ಅನುಮಿತ
409	32	ವಿಪಕ್ಷಯವನ್ನು
411	16	ಸಮಾಚಾರಗಳಲ್ಲಿ
411	29	ಭೃತ್ಯಂತರಾಪ್ತ
412	29	ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವು
415	5	ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ
422	16	ಪ್ರಮಾಣವು
427	23	ಶ್ರುತಿಪ್ರಮಾಣಗಳ
429	26	conformity
429	27	delivered
439	25	ಬಾಧೆಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ
446	16	ವರಾಲಿಮುಖ್ಯವು
447	5	ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇ
464	27	respectively
468	2	ಸ್ಫುರಿಸಿದಿರುವುದು
473	8	ಶಾಲಕ
476	28	highness
477	1	ಅನುಕ್ರಮದಿಂದ ಅವಿಚ್ಛಿನ್ನತೆಯನ್ನೂ
477	8	ನಾಲ್ಕು ಸಂಗತಿಗಳನ್ನೂ
493	22	ಪೂರ್ವಾಚಾರ್ಯರು
506	11	ಅನುಪಲಬ್ಧಿಯೆಂಬ
512	25	ಶ್ರುತಿಯು ಅನೇಕವಾಗಿದೆ
521	30	ಮಧ್ಯಮಗ್ರಾಮೇ
522	22	-ರೇವ ನಾ ಸ್ಯಾ ಶಾಂ ಪರಿಶಿಷ್ಟ
ii	27	524
xvi	5	53

